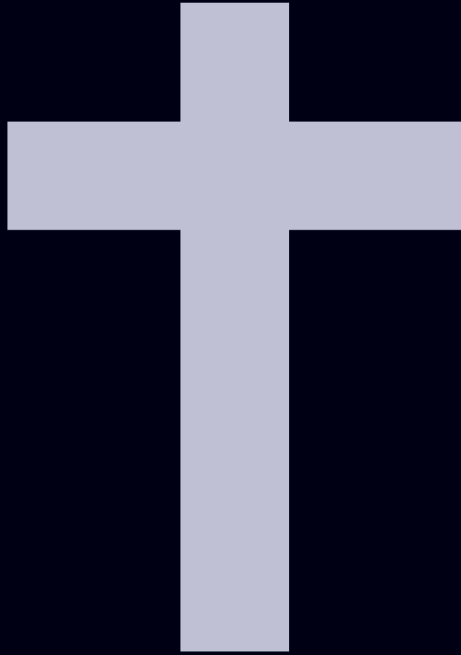

Manö Kamij

The New Testament in the Kobon Language of Papua New Guinea

Manö Kamɨŋ
The New Testament in the Kobon Language of Papua New Guinea
Nupela Testamen long tokples Kobon long Niugini

Copyright © 2005 The Bible Society of Papua New Guinea

Language: Kobon

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents.

For other uses, please contact the respective copyright owners.

2015-01-26

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 23 Aug 2023 from source files dated 9 Oct 2020
3850151d-322e-5e07-a069-b89a616a091d

Contents

FRT	1
Madyu	2
Mak	56
Luk	87
Jon	143
Aposł	183
Rom	235
1 Korid	262
2 Korid	287
Galesia	301
Epesas	309
Pilipai	317
Kolosi	323
1 Desalonaika	329
2 Desalonaika	334
1 Dimodi	337
2 Dimodi	344
Daidas	349
Pilimon	352
Hibru	354
Jems	374
1 Pida	380
2 Pida	388
1 Jon	392
2 Jon	398
3 Jon	399
Jud	400
Repelesin	402
Read the New Testament . . .	431

Manö Kamij

The New Testament in the Kobon language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Kobon long Niugini

Manö Kamij

The New Testament in the Kobon
Language of Papua New Guinea
[kpw]

Translation by Wycliffe Bible Translators

© 2005, The Bible Society of Papua New
Guinea

Print publication, 2005 by The Bible
Society of Papua New Guinea

Web version
2014, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

<http://pngscriptures.org>

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you
under the terms of the Creative Commons
license (Attribution-Noncommercial-No
Derivative Works).

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

Your are free to share — to copy,
distribute and transmit the text under
the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute
the work to *Wycliffe Bible Translators*
(but not in any way that suggests that
they endorse you or your use of the
work).
- **Noncommercial.** You may not use
this work for commercial purposes.

- **No Derivative Works.** You may not
alter, transform, or build upon this
work.
- **In addition,** you have permission to
port the text to different file formats,
as long as you don't change any of the
text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution,
you must make clear to others the license
terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok
orait na lo bilong Creative Commons
Attribution-Noncommercial-No Deriva-
tive Works license. Em i tok olsem
**yu ken givim kopi long narepela
manmeri.** Yu ken wokim kopi na givim
long husat i laikim. Tasol, yu mas tok
klia dispela samting i kam long <http://tokplesbaibel.org>. Yu no ken kisim mani
na salim dispela. **Yu mas givim nating.**
Na tu, **yu no ken senisim Tok.**

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na nara-
pela buk i stap long dispela sait i gat tok
orait long usim wantaim dispela samting
tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu
mas askim husat i papa bilong copyright
long dispela ol piksa.

Sapos yu laik stretim samting i no orait
long dispela tok orait, stretim tok, salim
Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long
nupela tok ples, yu ken **askim mipela.**

Olgeta tok orait na lo long tok ples English
i stap long <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode>.

Sapos yu gat askim long dispela, **plis
askim mipela.**

**God Manö Adij Hain Nibö u
buk ke ke pes nihön nihön
midöp aui nihmön**

Kobon[tab]Manö ulep[tab]pes

Madyu

Jisas Kraiss Manö Aij u Madyu kalî klîñ rîka

*Ebrahim rîkô rîk dam dapîl gîlô Jisas
Krais nîp yag daula
(Luk 3:23-38)*

¹ Jisas Kraiss nap nîhi ilaŋ nîpe gau rîklô rîk amîl apîl göm nîp yag daula rô hagnîg gabin. Bî kub Ebrahim rîkô rîk damöm, kiŋ Depid nîp yag daula. Depid nîpe rîkô rîk damöm, Jisas Kraiss nîp yag daula. *

² Anîg gîla:

Ebrahim Aisak nîp yag daula.

Aisak Jekop nîp yag daula.

Jekop nîpe pen, Juda nîp rîkôm, nîmam hain magö u agîp yag daula.

³ Juda nîpe nîbi Dema aip mîdöm, Peres aip Sera aip kalîp yag daula.

Peres, Hesron nîp yag daula. *

Hesron, Ram nîp yag daula. *

⁴ Ram, Aminadap nîp yag daula.

Aminadap, Nason nîp yag daula.

Nason, Salmon nîp yag daula.

⁵ Salmon, Boas nîp yag daula. Boas nîme nîpe u Rehap.

Boas, Obed nîp yag daula. Obed, nîme nîpe u Rud.

Obed, Jesi nîp yag daula.

⁶ Jesi, kiŋ Depid nîp yag daula.

Depid, Solomon nîp yag daula.

Solomon nîme nîpe u, nöd bî ne Yuraia nîp udö umö, hainö Depid nîp udöm me, Solomon nîp yag daula. *

⁷ Solomon, Riaboam nîp yag daula.

Riaboam, Abaija nîp yag daula.

Abaija, Esa nîp yag daula.

⁸ Esa, Jihosapad nîp yag daula.

Jihosapad, Joram nîp yag daula.

Joram, Asaia nîp yag daula.

⁹ Asaia, Jodam nîp yag daula.

Jodam, Ehas nîp yag daula.

Ehas, Hesekaia nîp yag daula.

¹⁰ Hesekaia, Manasa nîp yag daula.

Manasa, Emos nîp yag daula.

Emos, Josaia nîp yag daula.

¹¹ Josaia, Jekonaia nîp yag dapöm, nîmam rîmnap yag daula. Nîn anîbu, daun kub Babilon nîbi bî apöm, Isrel nîbi bî kalîp nagî lî dam Babilon ud arla. *

¹² Ud areila, Jekonaia anîb gau mîdöm, Sialdiel nîp yag daula.

Isrel nîbi bî kale Babilon arö göm ram mînön Juda ado gî arla u, Sialdiel, Serababel nîp yag daula. *

¹³ Serababel, Abaiad nîp yag daula.

Abaiad, Eliakim nîp yag daula.

Eliakim, Eso nîp yag daula.

¹⁴ Eso, Sedok nîp yag daula.

Sedok, Ekim nîp yag daula.

Ekim, Elaiad nîp yag daula.

¹⁵ Elaiad, Eliesa nîp yag daula.

Eliesa, Madan nîp yag daula.

Madan, Jekop nîp yag daula.

¹⁶ Jekop, Josep nîp yag daula.

Josep me, nîbi Maria nîp ñeila. Maria nîpe Jisas nîp yag daula. Jisas nîp Kraiss a gîmîdal.

¹⁷ Anîb u me, bac hon Ebrahim nîpe rîkô rîklô rîk dam dapîl göm unbö sîduŋ bön daŋ ara u, hainö bac kiŋ Depid nîp yag daula. Yag daulö, Depid nîpe pen rîkô rîklô rîk dam dapîl göm u rô nöp sîduŋ bön daŋ areia, hainö Babilon bî ke gau nîbö apöm kalîp nagî lî dam ram mînön kale u ud arla. Ud areila, hainö pen kauyaŋ rîk dam dapîl göm unbö sîduŋ bön daŋ ara u, hainö Kraiss nîp yag daula.

Maria Jisas nîp yag daula

(Luk 2:1-7)

¹⁸ Jisas Kraiss nîp yag daula manö u hagnîg gabin. Jisas nîme Maria, Josep nîp ñeila, nîpe aip ajmil wasö, kale nîŋla Maria ñî mudun mîdeia. Ana U† nîpe u ke gö, ñî mudun anîbu mîdeia. *

¹⁹ Pen nugmul nîpe Josep bî aij u me, manö kub hagaga; gasî u nöp nîŋöm haga, “Ñî mudun mîdöp anîbu, nîbi bî gau hag ñînabin, nîp nable gînab. Anîb u, agamîj hag yuîñ,” a ga. ²⁰ Josep anîg nîŋa u pen, sîbön yaŋ uhön nîŋa, Bî Kub ejol nîpe ap

* 1:1: 1Kr 17:11; Jen 22:18 * 1:3: Jen 38:29-30 * 1:6: 2Sa 12:24 * 1:11: 2Ki 24:14-15; 2Kr 36:10; Jer 27:20

* 1:12: Esr 3:2 * 1:18: Luk 1:27,35

nɪp haga, “Josep, Depid ñi nɪpe! ‘Nɪbi anɪbu, nɪhön gɪnɪg udnam?’ a gɪmön, gasɪ u nɪnagmön; hałöwałö udmön. Ñi mudun mɪdöp u, Ana U† u nöp gö mɪdöp. ²¹ Hainö ñi u rɪk dauö nɪpe kub göm, nɪbi bɪ nɪpe gau nan si nan naij gɪpal prɪ u ɪk gɪ yunab u me, hib nɪpe Jisas a gɪmön,” a ga. *
²² Anɪg ga anɪbu, Bɪ Kub nɪpe bɪ manö nɪpe hagep bɪ ap nɪp hag ña nɪnöm nɪpe pen anɪg gɪnab a göm haga. ²³ Nɪpe haga, “Nɪbi praj bɪ ap aip ajöm wasö, ñi mudun mɪdöm,
 ñi ap yag daueinab, hib nɪpe u Emanyuel a gɪnaböl,” a ga.
 Emanyuel manö ɪ† u, God hon aip mɪdöp.
 *

²⁴ Pen Josep uhön hanöm uraköm, Bɪ Kub ejol nɪpe manö haga u udöm, nɪbi Maria nɪp udnam, a göm nɪnɪ. ²⁵ Nöd Josep Maria aip ajmil wasö, Maria ñi u yag dauö, Josep ñi anɪbu hib nɪpe Jisas a göm me, Maria nɪp böŋ nöp uda. *

2

Bɪ gasɪ kɪd hiɪk nɪnɪeb gau apöm Jisas nɪp nɪnɪla

¹ Pen Herod Judia Propins kiŋ mɪdmɪdöp ñi†n u, Maria Jisas nɪp yag daua Bedlehem daun, ram mɪnönŋ Judia an au. Yag dauö, bɪ gapɪ kɪd hiɪk nɪnɪeb gau, sɪdö auab lau nɪbö Jerusalem apöm, nɪbi bɪ gau hag nɪnöm hagla, ² “Juda nɪbi bɪ, Kiŋ hon, a gɪpim u nɪp yag daubal! Mɪñi ɪɪbal mɪdöp gainŋ Hon ram mɪnönŋ hon sɪdö auab lau nɪbö gau mɪdun nɪnɪbun gapɪ u waielöp; nɪnɪun me, hib nɪpe hagno adö aranŋ a gun aubun,” a gɪla. * ³ Anɪg hageila, kiŋ Herod manö anɪbu nɪnöm, nɪbi bɪ gai i kale ñi anɪbu nɪp gasɪ nɪnöm yɪp nɪnɪagöl rö löp, a göm, gasɪ iru nɪnɪ. Jerusalem nɪbi bɪ gau magöŋhalö u rö nöp gasɪ iru nɪnɪla. ⁴ Pen kiŋ Herod, God nɪp nan sabe gep bɪ kub gau abe, God lo manö hag ñeb bɪ gau abe, kalɪp wɪñ alö aueila haga, “God manö hagep bɪ gau Kraiss nɪp yag daunaböl ram mɪnönŋ gai, a gɪla?” ö ga. ⁵ Anɪg hageila hagla, “Bɪ God manö hagep

ap, hadame nöp manö kalɪ kliñ rɪköm haga rö, nɪp yag daunaböl Bedlehem daun, ram mɪnönŋ Judia an au. God manö hagep bɪ anɪbu God Manö kalɪ kliñ rɪköm haga,

⁶ ‘Ram mɪnönŋ Judia an gau ram mɪnönŋ ke ke iru mɪdöp u me, ram mɪnönŋ Bedlehem nɪnöp pro rö ɪnab u pen Bɪ Kub u ram mɪnönŋ anɪbu nɪbö apöm,
 nɪbi bɪ yad Isrel nɪbi bɪ kalɪp abad mɪdeinab.
 Anɪg gɪnab rö, Bedlehem hib kub mɪdeinab,’ a ga,” a gɪla. *

⁷ Anɪg hageila, kiŋ Herod nɪnöm, am bɪ gasɪ kɪd hiɪk nɪnɪeb gau kalɪp agamɪj wɪñ alö aueila haga, “Magö mai rö gapɪ anɪbu waiela?” ö ga. ⁸ Hageila, nɪp manö anɪbu hag ñeila, kalɪp Bedlehem hag yuöm pir alöm haga, “Kale am ñi anɪbu ułhai nɪnɪ aij gɪmim, ado gɪ apim yɪp hagpe, yad abe amem hib nɪpe hagnö adö aranŋ,” a ga.

⁹ Kiŋ Herod anɪg hagö, kale hadlö nɪnöl gɪ, gapɪ kale sɪdö auab lau nɪnɪla u nöd nöd gö nɪnöl gɪ, kale hain gɪla. Gapɪ u am am, ñi nɪnɪn u ram mɪdeia an au gɪlanŋ nöp pɪdönŋ ga. ¹⁰ Anɪg gö kale nɪnöl, aij a gö nɪnöl gɪ, ¹¹ ram raul mɪgan yan amöm nɪnɪla, ñi nɪnɪn u nɪme Maria aip mɪdailö. Kale am kugom yɪmöm, ñi nɪnɪn u hib haglö adö areia nɪnöm, wadɪ kale gau anɪa löm, nɪp nan aij rɪmnap ñi†la. Gol rɪmnap, pauda hałɪn aij auep rɪmnap, wel hałɪn aij auep rɪmnap ñi†la. *

¹² Pen kale sɪböŋ an yan hanöm uhön nɪnɪla, God haga, “Ado gɪ Herod mɪdöp u aragmim!” a ga. Anɪb u, haga rö nɪnöm, adan mɪlö ap aramöm, ram kale ado gɪ arla.

Josep Maria amɪl mɪhau ud pɪñɪnŋ gɪ ram mɪnönŋ Ijip ara

¹³ Pen bɪ gasɪ kɪd hiɪk nɪnɪeb gau kale anɪg göl arla nɪnöl gɪ, Josep uhön nɪnɪn, ejol ap apöm nɪp haga, “Herod ñi nɪnɪn u al pak ɪnam a göm, ułhai nɪnɪnɪg gab. Anɪb u, ñi nɪnɪn amɪl mɪhau yɪnɪd uł gɪ, pɪñɪnŋ gɪ ram mɪnönŋ Ijip armön. Aumön a geinam nöp, kauyanŋ ado gɪ aumön,” a ga.

* **1:21:** Luk 1:31; 2:21 * **1:23:** Ais 7:14 * **1:25:** Luk 2:21 * **2:2:** Nab 24:17 * **2:6:** Mai 5:2; Jon 7:42
 * **2:11:** Sam 72:10-15; Ais 60:6

¹⁴ Hagö, Josep sibön an yan nöp uraköm, ñiñan amil mihau ut gi ram minöñ Ijip ara.

¹⁵ Ut gi ara anibu, Bi Kub nipe bi manö nipe hagep ap nip hag ña niñöm nipe pen kalı klijn riköm haga, “Ñi yad u Ijip nibö wiñ alnö auöp,” a ga.

Pen Josep amilap am Ijip nöp midlö, Herod umaia me, hainö kauyan ado gi aula. *

¹⁶ Pen Herod nipe niña, bi gasi kid hiik niñeb gau, nipe haga rö gageila, nip mulu kal yabı lugö haga, “Yip gıpal anibu, ñiñan bi kub midnig gab u yad aigö gi gem nip al pak linam?” a göm niña. Pen nipe gasi ap niñöm haga, “Bi gasi kid hiik niñeb gau kalıp gapı u waiela ñin u, yip hag aij göm arla. Anıb u yad niñbin, Bedlehem sol au ñiñan yag daulö, mi mihöp lugöp gau abe, ñiñan hainö yag daubal gau abe, al pak linaböl u, ñi anıbu abe al pak linaböl,” a ga. Anig hagöm me, bi nipe rimnap hag yuö amöm, ñiñan Bedlehem sol au mideila magöñhalö al pak li hakla.

¹⁷ Bedlehem ñiñan al pak lila anıbu, bi God manö hagep Jeremaia ginab a göm kalı klijn rika rö nöp gıla. Jeremaia manö anıbu kalı klijn riköm haga,

¹⁸ “Rama daun au mög gö,
manö hauı kub göm, mitöñ kub
ginaböl.

Nıbi Resel rikö, riklö rik amil apıl ginab
gau,

mög gö mitöñ ginaböl.

Ñi kale um hakla niñöm

nıbi bi rimnap kalıp hag udöl rö
lagnab,” a ga. *

*Josep Maria amil mihau aip kauyan ado
gi arla*

¹⁹ Pen hainö bi kub Herod umö, Josep Ijip gau midöm hanöm uhön niña, Bi Kub ejol nipe ap apöm nip haga, ²⁰ “Bi ñiñan al pak linig geila gau hadö umbal u me, nabin amil mihau kalıp ut gi, ado gi ram minöñ Isrel armön,” a ga. ²¹ Hagö, Josep ñiñan amil mihau ut gi, ado gi Isrel ara.

²² Pen amjakö, manö ap hagla, “Herod

umö, ñi nipe Akeleas Judia Propins nıbi bi kalıp abad midöp,” a gıla. Hageila, Josep nipe Akeleas midöp ram minöñ anıbu niñön ginig arnam a göm, piñiñ ga u pen, hanöm uhön niña God nip haga, “Ram minöñ Judia ado gi aragmön, ne ram minöñ Galili armön,” a ga. ²³ Hagö, Josep ñiñan amil mihau kalıp ut gi Nasared daun aramöm midmidal. Arla anıbu, bi God manö hagep gau anig ginab a göm kalı klijn rikla rö nöp ga. Kale kalı klijn riköm hagla, “Nip bi Nasared nibö ap, a ginaböl,” a gıla. *

3

*Jon Bi Ñig Pak Ñeb u God manö hag
ñimidöp*

(Mak 1:1-8; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28)

¹ Nasared mideila ñin anıbu, Jon bi ñig pak ñeb u apöm, ram minöñ Judia anıbu, ram minöñ nıbi bi iru midagmidal, ram minöñ kabö nöp midmidöp anıbu gau midö niñöl gi, nıbi bi gau aulö, nipe kalıp manö hag ñimidöp. ² Kalıp hag ñöm hagdöp, “Sol midöp, God nıbi bi udöm abad mideinab. Anıb u, nan si nan naj gıpim u, niñön ginig anig gıpun a gımim, arö gımim,” a gımidöp. * ³ Jon kalıp manö hag ñimidöp anıbu, bi God manö hagep Aisaia hadame nöp ginab a göm, kalı klijn rika rö nöp ga. Aisaia manö anıbu kalı klijn riköm haga,

“Bi ap, ram minöñ nıbi bi iru midagpal,
ram minöñ kabö nöp midöp anıbu am
midöm,

wiñ alöm hagnab, ‘Bi Kub u auab!

Adan sir u gılanı gıyanı gi midainım
gau,

dum goı pılu gi midainım gau,

bıñig ral aij gi midaimım,’ a ginab,” a
ga. *

⁴ Pen Jon walıj nipe u, kaj kamel unı udöm gıla walıj ap yımöm, kaj kau hañ dip nagı anıbu u pıg limidöp. Nan niñeb nipe u, jon habıadıñ u abe, bom ñig u abe niñmidöp. * ⁵ Ñin anıbu, Jerusalem nıbi bi mideila gau abe, nıbi bi ram minöñ Judia yöp anıbu gau mideila gau abe, ñig

* **2:15:** Hos 11:1 * **2:18:** Jer 31:15; Jen 35:19 * **2:23:** Luk 2:39; Ais 11:1; 53:2; Jon 1:45 * **3:2:** Mad 4:17; 1:15 * **3:3:** Ais 40:3 * **3:4:** 2Ki 1:8

Jodan söl gau n̄ibi b̄i m̄ideila gau abe, kale magöñhalö Jon m̄ideia au arla. ⁶ Jon m̄ideia au amöm, nan si nan naj ḡila gau waiö hag payik pe ḡilö n̄iñöl ḡi, Jon kalip ñig Jodan an̄ au ñig pak ñim̄idöp.

⁷ Pen b̄i Perisi gau abe, b̄i Sadyusi gau abe iru nöp, Jon hanip ñig pak ñan̄ a göm aueila, Jon kalip s̄it̄ik hag göm haga, “Kale hainjo ñi pai gai i! Gas̄i n̄ihön n̄iñmim p̄iñiñ ḡi aubim̄i Ñig pakno, God n̄ibi b̄i ke n̄ibö gau kalip hag ḡinab ñin u, hanip hag gagnab, a ḡimim, p̄iñiñ ḡi aubim̄i aka?”

* ⁸ Kale ñig paknig ḡinabim u, nan si nan naj ḡipim u, n̄ihön ḡinig anig ḡipun, a ḡimim, arö ḡimim, m̄id aij ḡimim. Anig geinabim me, n̄ibi b̄i n̄iñaböl, kale nan si nan naj ḡim̄idim u hadö arö ḡipim. ⁹ Pen kale gas̄i ap n̄iñmim, ‘Hon bac ilan̄ Ebrahim ñi pai n̄ipe m̄idpun n̄iñöm God hanip nan naj ap gagnab, a ḡimim, gas̄i u n̄iñagmim. Ebrahim ñi pai n̄ipe m̄idpun a ḡipim u nan ȳihar̄iñ! God kabö gai i udöm, Ebrahim ñi pai n̄ipe gau ḡi l̄inig göm, ḡi l̄iböp! Anib̄ u, ‘B̄i aij Ebrahim riköm rik am̄il ap̄il göm hon ke rik dap l̄ibal, a ḡipim u, manö u rö hagagmim. *

¹⁰ “N̄iñ aij ḡimim! God mab u it̄ halö rib̄ junig, ru u mab it̄ yan̄ kid̄ ḡi m̄idöp. Mab ap magö ñiñeb aij r̄imnap p̄ilagnab u, rib̄ ḡi dö ḡi ud mab inab yan̄ yunab.

* ¹¹ Kale nan si nan naj ḡipim u, n̄ihön ḡinig anig ḡipun a ḡimim, arö ḡimim me, yad kalöp ñig nöp pak ñinabin. Pen b̄i ȳip hain aunab u, n̄ipe yad rö wasö; n̄ipe b̄i kub yab̄i, yad b̄i pro. Yad n̄ip n̄iñnö nable ḡinab. Ma hañ n̄ipe ud ajeinam rö lagöp. Yad kalöp ñig nöp pak ñabin, pen b̄i an̄ibu n̄ipe apöm, kalöp Ana U† u pak ñöm, mab m̄i†an̄ pak ñöm ḡinab. *

¹² “N̄ipe wid magö po gö, rik dap pakpal rö u ḡinig gab. Wid magö ñiñeb gau ke löm, wid cög naböñ naböñ gau ke l̄inab. Anig göm, wid magö ñiñeb n̄ipe gau dam ram raul m̄igan au l̄inab; pen naböñ naböñ gau dam mab pör inm̄idöp u launab,” a ga.

* **3:7:** Mad 12:34; 23:33 * **3:9:** Jon 8:33,39; Ro 4:12 * **3:10:** Mad 7:19; Luk 13:6-9 * **3:11:** Jon 1:26-27,33; Ap 1:5 * **3:16:** Jon 1:32 * **3:17:** Sam 2:7; Ais 42:1; Mad 12:18; 17:5; Luk 9:35 * **4:1:** Hib 2:18; 4:15 * **4:2:** Eks 34:28 * **4:4:** Dud 8:3

Jon Jisas n̄ip ñig pak ña (Mak 1:9-11; Luk 3:21-22)

¹³ Ñin an̄ibu, Jisas n̄ipe, Jon ȳip ñig pak ñan̄, a göm, ram m̄inöñ Galili arö göm, ñig Jodan aramöm, ¹⁴ Jon n̄ip haga, “Yip ñig pak ñi,” a ga. Hageia, Jon haga, “Ne nöp me yip ñig pak ñibnap. Pen yad aige gem nöp ñig pak ñinam?” ö ga.

¹⁵ Hageia, Jisas haga, “Ne hagabön u arö ḡimön, yad hagabin rö nöp gul me, God hagöp hagöp rö nöp ḡinabul,” a ga. Hageia Jon, “N̄iñö hagpan,” a göm, Jisas n̄ip ñig pak ña.

¹⁶ N̄ip ñig pak ñö n̄iñöl ḡi, Jisas ñig go† au lan̄ apöm n̄iñä, kumi kabö adö lan̄ m̄igan p̄iral hiikö, God Ana u yaur dapo rö u ḡi n̄ip aua. * ¹⁷ Anig göm auö n̄iñöl ḡi, manö ap kumi kabö adö lan̄ n̄ibö apöm haga, “Ñi aij an̄ibi, ñi m̄idmagö yad yab̄i. Yad n̄ip n̄iñnö, yip aij yab̄i göp,” a ga. *

4

Seden, Jisas n̄ip gas̄i ñinö nan si nan naj ḡinim a göm n̄iñä (Mak 1:12-13; Luk 4:1-13)

¹ Ñin an̄ibu God Ana u, Seden n̄ibi b̄i gau kalip pör ḡim̄idöp rö, Jisas n̄ip u rö nöp ḡinim a göm, Jisas n̄ip u† ḡi, ram m̄inöñ n̄ibi b̄i m̄idagm̄idal, ram m̄inöñ kabö nöp m̄idöp an̄ gau ud arö, Seden n̄ipe Jisas nan si nan naj r̄imnap ḡinim aka göm ga. * ² Jisas ram m̄inöñ nöp an̄ an̄ib̄ gau nan ñiñöm wasö, ñin unbö ñin juöl m̄ihöp (40) mailö abe s̄ibön abe ȳihar̄iñ nöp m̄ideia. Anig göm ȳihar̄iñ nöp m̄idö, n̄ip k̄iyö kub yab̄i u gö, * ³ Seden Jisas n̄ip gas̄i ñinö, naj ḡinim a göm apöm, Jisas n̄ip haga, “Yad God Ñi n̄ipe m̄idpin a ḡipan u, kabö gai i hagö, bred rö lan̄,” a ga. ⁴ Hageia, Jisas pen haga, “God Manö u kal̄i kliñ riköm hagla,

‘N̄ibi b̄i gau, bred nöp ñiñöm kam̄iñ m̄idageinaböl; God manö hagöp an̄ibu magöñhalö n̄iñ udöm me, kam̄iñ m̄ideinaböl, a ḡila,” a ga. *

⁵ Jisas anig hagö, kijaki Jisas nıp uł gi dam daun kub uł Jerusalem amöm, God sabe gep ram i adö gılan gıla u löm haga,
⁶ “Yad God Nı̄ nıpe mıdpin a gıpan u, ujanđi mınöñ yan lı. God Manö u kalı kılın rıköm hagla,

‘God ejol nıpe gau hagö, nöñ ñımagö kale udeinaböl me,
 kabö ma nöñ u bıñnıñ gıgnab,’ a gıla,”
 a ga. *

⁷ Hageia, Jisas pen haga, “Wasö! God Manö u manö rımnıñ halö kalı kılın rıköm hagla, ‘God Bı Kub u, nıpe bı nıñö aka bı pır alep, a gagmım,’ a gıla,” a ga. *

⁸ Hagö, Seden Jisas nıp dam dum kub yabıl ap amöm, ram mınöñ aij aij bı kub ke ke abadpal gau Jisas nıp yamöm haga,
⁹ “Ne kugom yımmön, hib yad hagö adö lan arö, yad ram mınöñ anıñ gai i magöñhalö nape nöñ ñınabin,” a ga.

¹⁰ Hageia, Jisas Seden nıp haga, “Ne ke gau aru! God Manö u kalı kılın rıköm hagla, ‘God Bı Kub hib nıpe u nöñ hagpe adö arnım; wög nıp nöñ gımım,’ a gıla,” a ga. *

¹¹ Jisas anıñ hageia nıñöm kijaki, Jisas nıpe nan naj rımnıñ gınım a göm gı gı wasö nıñöm, nıp arö göm arö nıñöl gı, ejol rımnıñ apöm, nıp ap ał ba göm abad mıdeila.

Jisas ram mınöñ Galili il göm nıbi bı gau God manö hag ña

(Mak 1:14-15; Luk 4:14-15)

¹² Nın anıbu Jon bı ñıg pak ñeb u nıp nagı leila, Jisas manö anıbu apđi nıñöm, ram mınöñ Galili ado gı ara. *
¹³ Amöm daun nıpe Nasared am mıdageia; am mıdeia daun pro Kapaneam, ram mınöñ Sebyulan Napdalai anıñ au mıdöp Nıg Wanö Galili goł au.
¹⁴ Jisas ram mınöñ anıbu amöm, nıbi bı gau kalıp manö aij u hag ñı ajmıdöp u me, bı God manö hagep Aisaia gınab a göm kalı kılın rıka rö nöñ ga. Nıpe haga,

¹⁵⁻¹⁶ “Ram mınöñ Sebyulan abe Napdalai abe, Nıg Wanö Galili goł au,

Nıg Jodan sıdö wad arab böñ lau, Juda nıbi bı wasö ram mınöñ Galili au mıdpal gau

kale mailö kub yabıl nıñbal.

Sıbön gau mıdöm umöl rö la u

pen mailö kub u hadö nıñbal,” a ga. *

¹⁷ Jisas nın anıbu il göm, nıbi bı gau kalıp God manö aij u hag ñı ajöl gı haga, “Nan si nan naj gıpım adö u, nıñön gınıñ anıñ gıpun a gımım, arö gımım. Söl mıdöp, God nıbi bı udöm kumi kabö adö lanıñ au abad mıdeinab; nın hain pör abad mıdmıdim u, mıñı auöp!” a ga. *

Jisas bı mıhau mıhau, “Kale yad aip aumım,” a ga

(Mak 1:16-20; Luk 5:1-11)

¹⁸ Jisas Nıg Wanö Galili goł adö au ap lug aramöm nıñ, bı kabsał udep mamıl mıhau, uben yumıl kabsał udailö. Bı madöl mıhau, nımam ap hib nıpe u Saimon, nımam ap hib nıpe u Edru. Saimon nıp hib ap Pıda a gımıdal.
¹⁹ Jisas kalıp mıñöñ nıñöm haga, “Yıñ hain gımıl. Yad kalöp gınö, kale mamıl mıhau, kabsał udep bı wasö, nıbi bı udep bı mıdeinabil,” a ga.
²⁰ Hagö, haga rö nöñ nıñmil, kabsał udailö uben gau arö gımıl, Jisas aip ajmıdil.

²¹ Pen magö ap rapın amöm nıñ, Jems aip Jon aip nap Sebedi aip ñıg magıñ mıgan u apılap mıdöl göm, uben luöl udöl gı mıdeila. Jisas nıñöm, kalıp mıñöñ wıñ alö,
²² kale nap Sebedi ñıg magıñ au arö gımıl, Jisas aip arla.

Jisas gau ajöm nıbi bı kalıp manö hag ña

(Luk 6:17-19)

²³ Jisas ram mınöñ Galili anıñ gau gı ajöl göm, Juda magım gep ram gau gau amöm, God nıbi bı udöm abad mıdeinab manö aij u, nıbi bı gau kalıp hag ñı ajöl gı, nan nıñön nıñön nıbi bı gau kalıp ga gau gö kamıñ lımıdöp. *
²⁴ Anıñ gö, ram mınöñ Siria nıbi bı gau magöñhalö manö anıbu nıñöm, nıbi bı nan nıñön nıñön ga gau daulö, Jisas gö kamıñ lımıdöp. Nıbi bı anıñ gau, rımnıñ nan ga; rımnıñ hañ romanıñ ilön kub ga; rımnıñ kijaki abanıñ

* 4:6: Sam 91:11-12 * 4:7: Dud 6:16 * 4:10: Dud 6:13 * 4:12: Mad 14:3; Mak 6:17; Luk 3:19-20 * 4:15-16: Ais 9:1-2 * 4:17: Mad 3:2; 19:27 * 4:23: Mad 9:35; Mak 1:39; Ap 10:38

ala; rımnap amgö mımainö auö, ap lug paköm gıl gıl gımdal; rımnap nın ma kıla ga; pen nıbi bı nan nıhön nıhön ga gau daulö, Jisas gö magöñhalö kamın la. *
 25 Pen Galili nıbi bı löm, Dekapolis nıbi bı löm, Jerusalem nıbi bı löm, Judia nıbi bı löm, nıg Jodan nö lödañ au nıbi bı löm, iru nöp Jisas arö nıñöl gı, hain arla. *

5

Jisas nö ilö lañ am mıdöm, manö hag nıa
(Luk 6:20-23)

1 Jisas, nıbi bı iru nöp anıb gau nıñöm, am nö ilö lañ bı nıpe unbö mıgan lañ u aıp asık mıdöl göm, kalıp manö hag nıa.

Nıbi bı mıñ mıñ gınaböl
(Luk 6:20-23)

- 2 Jisas nıpe kalıp hag nıñöl gı haga,
 3 Nıbi bı gau, hon nıbi bı aij wasö,
 God nıpe nöp hanıp gı nıñab a göm,
 God nıp hag nıñaböl gau,
 God kalıp udöm kumi kabö adö lañ abad
 mıdeinab u me,
 mıñ mıñ göl. *
- 4 Nıbi bı mıñöñ gıpal gau,
 God kalıp hag udnab u me,
 mıñ mıñ göl. *
- 5 Nıbi bı hain agamıj mıdpal gau,
 kale mınöñ naböñ ıt i udnaböl u me,
 mıñ mıñ göl. *
- 6 Nıbi bı, God haga rö nöp gınabun a göm,
 nıñbal gau,
 God kalıp abad mıdeinab u me,
 mıñ mıñ göl. *
- 7 Nıbi bı kale nıbi bı gau kalıp mög nıñöm
 ud aij gınaböl gau,
 God kalıp pen u rö nöp mög nıñöm ud aij
 gınab u me,
 mıñ mıñ göl.
- 8 Nıbi bı God nıp gası añı nıñbal gau,
 God nıp nıñaböl u me,
 mıñ mıñ göl.
- 9 Nıbi bı nıñaböl, nıbi bı rımnap pen pen
 gınaböl gau,

kale apöm hagnaböl, ‘Kale unbö gag-
 mim, agamıj mıdaimim,’ a gınaböl
 gau,

God kalıp nıñ pai yad a gınab u me,
 mıñ mıñ göl.

10 Nıbi bı kale God haga rö nöp gınabun a
 gı mıdlö,
 nıbi bı rımnap kalıp gı naij gınaböl u,
 God kalıp udöm kumi kabö adö lañ abad
 mıdeinab u me,
 mıñ mıñ göl. *

11 “Kalöp Jisas nıbi bı nıpe a göm gı naij
 göm, manö pıral hagöm hag juaiöl, kale
 mıñ mıñ yabıt gımim. * 12 Bı God manö
 hagep hadame nöp gau kalıp adö anıbu
 nöp gıla. Anıb u, kalöp u rö nöp geinaböl
 u, gası kub u nıñagmim; God hanıp kumi
 kabö adö lañ ud aij gınab a gımim, mıñ
 mıñ yabıt gımim,” a ga. *

God nıbi bı nıpe gau kale dö sol rö
mıdpal; kale mailö rö mıdpal
(Mak 9:50; Luk 14:34-35)

13 Jisas manö anıbu hagöm haga, “Nıbi
 bı mınöñ naböñ ıt i mıdpal gau, dö sol rö
 kale mıdpim. Pen dö sol kal u am haköm
 kauyañ kal gagnab; böñ nöp naij göp a
 göm, abhib jaköm ud yunaböl.

14 “Daun kub dum lañ mıdöm, pi göl
 mıdnım rö lagnab; waiö yabıt mıdeinab.
 Anıb u rö, nıbi bı mınöñ naböñ ıt i mıdpal
 gau kalıp hapö mailö rö mıdpim. * 15 Nıbi
 bı gau hapö lauöm rin cög mıgan gau pi
 gagnaböl. Adö au gılañ rık lılö mailö gö,
 nıbi bı ram raul mıgan gau magöñhalö nıñ
 aij gınaböl. * 16 Anıb u rö, kale nıbi bı gau
 kalıp gı aij gıpe, nıbi bı gau kalöp nıñöm,
 Nap kumi kabö adö lañ mıdöp hib nıpe
 nöp haglö adö arnab. *

Lo manö u

17 “Kale hagnabim, Jisas auöp u, God
 Mosıs nıp lo manö haga manö adö u abe,
 bı God manö hagep rımnap hagla manö
 adö u abe, arö gımim a gıñg auöp a
 gınabim u pen u wasö! Yad aubin u,
 bı God manö hagep gau gınab a gıla rö

* 4:24: Mak 6:55 * 4:25: Mak 3:7-8 * 5:3: Ais 57:15 * 5:4: Ais 61:2-3; Rep 7:17 * 5:5: Sam 37:11
 * 5:6: Ais 55:1-2 * 5:10: 1Pi 3:14 * 5:11: 1Pi 4:14 * 5:12: 2Kr 36:16; Ap 7:52 * 5:14: Jon 8:12; 9:5
 * 5:15: Mak 4:21; Luk 8:16; 11:33 * 5:16: Ep 5:8-9; 1Pi 2:12 * 5:17: Ro 3:31

magöŋhalö gɨnam a gem aubin. * 18 Yad kalöp nɨŋö yabɨt hagabin. Kumi kabö adö laŋ abe, mɨnön nabön iɨ i abe böŋ nöp ur gɨnab u pen God Manö u manö magö rɨmnap ur gagnab; magöŋhalö pör pör nöp mɨdeinab. Manö nɨhön nɨhön haga u, magöŋhalö haga rö nöp gɨnab. *

19 “Anɨb u, nɨbi bɨ an God lo manö u nɨŋöm, manö pro magö ap arö gɨnam a göm, nɨbi bɨ gau halöwatö hag ñö arö gɨnaböl u, God nɨbi bɨ udöm abad mɨdeinab ñɨn u, hib kale ap lugnab. Pen nɨbi bɨ an God lo manö nɨŋöm, nɨŋ aij göm, nɨbi bɨ gau kalɨp hag ñɨ aij gɨnaböl u, God nɨbi bɨ udöm abad mɨdeinab ñɨn u, hib kale ap rannab. * 20 Bɨ Perisi gau abe, God lo manö hag ñeb bɨ gau abe, ‘God haga rö nöp gɨpun,’ a gɨpal u pen kale yɨharɨŋ manö hagöm God haga rö gagpal, wasö. Kale ke pen, God manö haga rö nöp nɨŋmim kabö rö nöp hain gɨmim. Anɨg gɨnabim u me, God kalöp udöm kumi kabö adö laŋ au abad mɨdeinab.

Nɨbi bɨ kotmat kale gau aip manö hag jɨm ñɨmim mɨdaimim
(Luk 12:57-59)

21 “Hadame nöp napɨs nahai iɨlaŋ gau God lo manö hagnɨdal adö u kale nɨŋbim. Kale hagnɨdal, ‘Wip al pakagmim. Nɨbi bɨ ap, nɨbi bɨ ap al pak lɨnab u, manö kub nɨŋnab,’ a gɨmɨdal. * 22 Manö anɨbu nɨŋbim u pen kalöp mɨñi hag aij gɨnam. Nɨbi bɨ ap, nɨbi bɨ ap nɨp nɨŋö mulu lugnab u, manö kub nɨŋnab. Nɨbi bɨ ap, nɨbi bɨ ap hib dap lugnab u, Juda Kansol gau ap magum göm, nɨp manö kub hagnaböl. Nɨbi bɨ ap, nɨbi bɨ ap nɨp hagnab, ‘Ne bɨ hauɨ halö,’ a gɨnab u, ram mɨnön mab ke inab mɨgan yaŋ arɨm rö löp. *

23 “Anɨb u, ne nan God nɨp sabe gɨ ñeb dam kabö bɨd adö u sabe gɨ ñɨnɨg, aɨ mam ne nɨp gɨna rö manö mɨdöp a gɨnabön u, * 24 nan God nɨp sabe gɨ ñeb anɨbu kabö bɨd au arö gɨmön, nɨpe aip manö hag aij

gɨmön, uri agamɨj mɨdaiul a gɨmön, ado gɨ ap nan anɨbu God nɨp sabe gɨ ñɨmön.

25 “Nan nɨhön gɨ naj gɨnabim u, kalöp manö kub hagnɨg, dam adan aŋ gau hain ud arlö nɨŋöl gɨ, kalɨp aip manö anɨbu hag ud asɨkmim, dɨm ñöl mɨdaimim. Wasö u, kalöp dam bɨ kub u nɨp ñeinaböl, nɨpe pen kalöp ud polisman kai kalɨp ñö, kalöp dam nagɨ lɨnaböl. 26 Yad kalöp nɨŋö yabɨt hagabin, nan nabön kale u böŋ nöp nabön ral pɨs gɨmim höŋ arnabim.

Nɨbi si bɨ si gɨpal

27 “Pen manö ap hagla u, u rö nöp nɨŋbim. Manö anɨbu hagla, ‘Nɨbi si bɨ si gagmim,’ a gɨla. * 28 Pen yad kalöp hagabin, bɨ ap nɨbi ap nɨp nɨŋöm, nɨp gɨbnep a göm gasɨ nɨŋnab u, God nɨŋö, bɨ anɨbu gasɨ nɨpe aŋ yaŋ nɨbi anɨbu si gɨnab. 29 Anɨb u, amgö magö yɨjɨg lau nɨŋöm, nan si nan naj gep rö lainɨm u, amgö böŋ anɨbu ud ju yumim. Pen amgö kale u mög nɨŋnabim u, nan si nan naj gɨmim, mab ke inab mɨgan yaŋ armim rö löp. * 30 Pen ñɨmagö yɨjɨg kɨd u u rö nöp, nan si nan naj gɨnɨg gainɨm, rɨb gɨ dö gɨ yumim. Anɨg gɨmim me, ñɨn böŋ lap nöp mɨdö kamɨŋ arnabim. Wasö u, mab ke inab mɨgan yaŋ arnabim. *

Jisas nɨbi hag yuep manö hag ña
(Mad 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

31 “Kale nɨŋbim, manö ap hagla, ‘Bɨ ap nɨbin nɨp arö gɨnɨg, nɨbi i böŋ nöp arö gɨnam a göm, kalɨ kɨñ bad ap rɨköm, nɨbi anɨbu nɨp ñöm me, böŋ nöp arö gɨnab,’ a gɨla. * 32 Pen yad kalöp hagabin: bɨ ap, nɨbin nɨpe bɨ ap si udagnab wasö, pen nugmul nɨpe nɨbin yɨharɨŋ nöp arö gɨnab u, gɨ naj gɨnab. Pen nɨbi u nɨp anɨg göm arö gö, am bɨ hain nɨbö ap udnab u, bɨ u nɨpe nɨbin nɨpe arö gɨnab u me, nɨpe anɨg gö, nɨbin nɨpe bɨ si udep nɨbi lɨnab. Pen bɨ an nɨbi anɨbu udnab u, nɨpe u rö nöp nɨbi si udep bɨ lɨnab. *

Manö nɨŋö yabɨt hagabun, a gɨpal
(Mad 19:9; Mak 10:11-12; Luk 16:18)

* 5:18: Luk 16:17; 21:33 * 5:19: Jem 2:10 * 5:21: Eks 20:13; Dud 5:17 * 5:22: 1Jn 3:15 * 5:23: Mak 11:25 * 5:27: Eks 20:14; Dud 5:18 * 5:29: Mad 18:9; Mak 9:47 * 5:30: Mad 18:8; Mak 9:43 * 5:31: Dud 24:1-4; Mak 10:4 * 5:32: 1Ko 7:10-11

33 “Hadame nöp manö ap hagla u, u rö nöp niḡbim. Manö aniḡbu hagla, ‘Kale Bi Kub amgö ilö niḡpe manö niḡjö yabiḡ hagnabim u, hagnabim rö nöp giḡmim. God niḡpe niḡmḡdöp niḡjöḡm hagnabim rö nöp giḡmim,’ a giḡla. * 34 Pen yad kalöp hagabin: manö ap hagnig, ‘God amgö ilö adö u niḡjö hagabin,’ a giḡmim hagagmim. ‘Ram miḡnönḡ kumi kabö adö laḡ au miḡdöp rö, niḡjö hagabin,’ a giḡmim hagagmim; God niḡpe ram miḡnönḡ aniḡb au sea kiḡ adö au asiḡk miḡdöp. * 35 ‘Miḡnönḡ nabönḡ iḡ i miḡdöp rö niḡjö hagabin,’ a giḡmim hagagmim; God niḡpe sea kiḡ adö au asiḡköm, ram miḡnönḡ iḡ i ma adö au abö giḡ miḡdöp. ‘Jerusalem miḡdöp rö niḡjö hagabin,’ a giḡmim hagagmim; u Kiḡ Kub yabiḡḡ daun kub niḡpe me. * 36 ‘Nabiḡc yad miḡdöp rö, niḡjö hagabin,’ a giḡmim hagagmim. Kale ke giḡpe, nabig uḡ kale aḡi ap ule aka piḡ ranagnab. 37 Aniḡb u, ‘Giḡnabin’ a giḡmim, ‘Giḡnabin’ nöp a giḡmim; pen ‘Gagnabin’ a giḡmim, ‘Gagnabin’ nöp a giḡmim. Manö kuöyaḡ liḡmim hagmim, liḡmim hagmim u, Seden kalöp gasi ḡnö, hagnabim.

*Jisas pen pen gep manö haga
(Luk 6:29-30)*

38 “Pen manö ap hagla u, u rö nöp niḡbim. Manö aniḡbu hagla, ‘Amgö magö u biḡ juaiöl, kalip pen abe biḡ jumim. Meg magö pa jö gaiöl, kalip pen abe pa jö giḡmim,’ a giḡla. * 39 Pen yad kalöp hagabin: biḡ ap kalöp giḡ naiḡ gainim, niḡp pen giḡ naiḡ gagmim. Biḡ ap kalöp alaun pak hil gainim, ado giḡmim böḡ lap abe paknim. 40 Biḡ ap apöm kalöp manö kub hagöm, ‘Sior ne u yiḡp haji giḡ,’ a gainim, sior nöp ḡagnim, kolsior u abe ḡimim. 41 Biḡ ap kalöp hag niḡjöḡm, ‘Nan wadiḡ i dam ka au yumön aumön,’ a geinab u, jiḡ niḡḡagnim; ka hagöl au hil giḡmim, dam yiḡharḡḡ ka au yumim aumim. 42 Niḡbi biḡ riḡmnap kalöp, ‘Hanḡp nan riḡmnap ḡim,’ a gaiöl, haḡöwaḡö ḡimim. Pen niḡbi biḡ riḡmnap kalöp, ‘Hanḡp nan riḡmnap yiḡharḡḡ ḡibe, hainö pen kalöp

ado giḡ dam ḡiḡnabun,’ a gaiöl, arö gagmim, haḡöwaḡö ḡimim.

*Koḡmaḡ kale gau kalip miḡdmagö liḡmim
(Luk 6:27-28,32-36)*

43 “Manö ap hagla u, u rö nöp niḡbim. Manö aniḡbu hagla, ‘Miḡdaimam kale gau kalip miḡdmagö liḡmim; niḡbi biḡ koḡmaḡ kale gau kalip mulu adiḡ niḡmim,’ a giḡla. * 44 Pen yad kalöp hagabin: niḡbi biḡ koḡmaḡ kale gau, kalip miḡdmagö liḡmim; niḡbi biḡ kalöp giḡ naiḡ giḡpal gau, God niḡp sabe giḡmim, ‘Kalip abad miḡd aij giḡmön,’ a giḡmim. *

45 “Kale aniḡ giḡnabim u, Nap kumi kabö adö laḡ miḡdöp u, ḡiḡ pai niḡpe yabiḡḡ miḡdeinabim. Niḡpe gö, siḡdö mailö gö, niḡbi biḡ giḡ aij giḡpal gau abe, niḡbi biḡ giḡ naiḡ giḡpal gau abe, mailö gab. Niḡpe gö, möḡ alöm, niḡbi biḡ giḡ aij giḡpal gau nan wög kale gau ranöm, niḡbi biḡ giḡ naiḡ giḡpal gau nan wög kale gau ranöm göp. 46 Kale niḡbi biḡ kalöp miḡdmagö liḡbal gau nöp ud aij giḡnabim u, biḡ dakiḡs udpal gau giḡpal rö nöp giḡnabim. Aniḡ geinabim u, God ne aige göḡm ḡiḡḡiḡ löḡm kalöp nan aij ḡiḡnab. 47 Kale aḡi mam kale gau nöp hag wiḡhai udnabim u, niḡbi biḡ God niḡp gasi niḡḡappal gau, niḡbi biḡ yiḡharḡḡ gau kalip giḡpal rö nöp giḡnabim.

48 “Aniḡb u, Nap kumi kabö adö laḡ giḡ aij yabiḡḡ gab rö, kale u rö nöp giḡ aij yabiḡḡ giḡmim. *

6

*Niḡbi biḡ nan miḡdagöp gau kalip abönamö
ḡimim*

1 “Pen kale, hib kub udun a giḡmim, niḡbi biḡ amgö ilö adö kale u nöp God hagöp rö nöp gun, a giḡmim giḡpe u, Nap kale kumi kabö adö laḡ miḡdöp u niḡpe niḡjöḡm kalöp pen nan aij ap ḡagnab. * 2 Niḡbi biḡ riḡmnap, God niḡp niḡḡ udpun, a göḡm, piral nöp giḡpal. Hib kub udun, a göḡm, kale niḡbi biḡ möḡ gep rö gau mani nan riḡmnap ḡiḡniḡ, Juda magum gep ram niḡbi biḡ iru miḡdnaböl raul u aka, adan kub niḡbi biḡ iru nöp ajnaböl gau nöp amöm, niḡbi biḡ amgö

* 5:33: Eks 20:7; Lep 19:12; Nab 30:2; Dud 23:21

* 5:34: Ais 66:1; Jem 5:12; Mad 23:22

* 5:35: Sam 48:2; Ais

66:1 * 5:38: Eks 21:24; Lep 24:20; Dud 19:21

* 5:43: Lep 19:18

* 5:44: Eks 23:4-5; Luk 23:34; Ap 7:60; Ro

12:14,20 * 5:48: Lep 19:2; Dud 18:13 * 6:1: Mad 23:5

ilö adö au ñinaböl. Gınaböl anıbu yad kalöp hagabin: hib kub udun a göm, nan kale pen udnaböl anıbu; Bapi kalıp nan rımnap halö ñagnab. Kale anıg gınaböl u rö gagmim.

³ “Pen kale nıbi bı mög gep rö gau kalıp nan ñinıg, waiö ñagmim; ⁴agamıj pi gımim rö ñımim. Nan nıhön agamıj gıpim u, Nap kale magöñhalö nıñöb rö, nıhön nıhön gınabim nıñöm, kalöp pen nan aij ñinab.

*Jisas God nıp sabe gep manö hag ña
(Luk 11:2-4)*

⁵ “Kale God nıp sabe gınıg gımim u, nıbi bı rımnap, God nıp gası nıñbun, a göm, pıral nöp gıpal rö gagmim. Kale nıbi bı rımnap hanıp nıñlö, hib kub udnabun a göm, am Juda magum gep ram anı u mıdöm aka, am adan ramö gau mıdöm, nıbi bı amgö ilö au God nıp sabe gıpal. Gıpal anıbu yad kalöp hagabin, hib kub udun a göm, nan kale pen udnaböl anıbu; God nıpe manö kalıp u udagnab. *

⁶ Anıb u, kale God nıp sabe gınıg, ram magö raul mıgan kale u ammim, ajöñ gi ñımim, Bapi hon amgö nıñagpun nıp sabe gımim. Nan nıhön agamıj gıpim u, Nap kale magöñhalö nıñöb rö, nıhön nıhön gınabim nıñöm, manö kale nıñöm, kalöp pen nan aij ñinab.

⁷ “Nıbi bı God Manö nıñagpal gau, nıp sabe gınıg, manö mılö kub yabıtı hagpal. Gası kale nöp nıñöm hagpal, ‘Manö mılö kub hagno me nıñnab,’ a gıpal. *

⁸ Pen kale anıbu rö gagmim. Manö nıhön God nıp sabe gınıg gabim gau, nıpe nöd nıñnab. *

⁹ Anıb u, God nıp sabe gınıg, hagmim,
‘Bapi kub kumi kabö adö lañ mıdpan;
hib ne i adö lañ mıdöp.

¹⁰ Ne hanıp udmön abad mıdaimön.
Ne kumi kabö adö lañ hagpan rö nıñbal u,
hon aui mınöñ naböñ ıt i gı ñımön
nıñun hon abe manö nöp nıñun. *

¹¹ Hanıp nan ñıñeb rımnap nıme lımön;
pör pör ñıñban rö u ñın añı añı ñımön.

¹² Nıbi bı rımnap hanıp gı naj gıpal nıñun
arö gıpun rö,
hon gı naj gıpun u u rö nöp nıñmön
arö gımön. *

¹³ Hon gı naj gun rö löp u,
ne hanıp abad mıdö, hon gı naj ga-
gun, a gımim. *

¹⁴ “Nıbi bı rımnap kalöp gı naj gaiöl
nıñmim arö gınabim u, Nap kale kumi
kabö adö lañ mıdöp u nan si nan naj kale
gınabim u u rö nöp nıñöm, arö gınab. *

¹⁵ Pen nıbi bı rımnap kalöp gı naj gaiöl
nıñmim arö gınabim u, Nap kale nan si
nan naj kale gınabim u u rö nöp nıñöm
arö gınab.

Nan ñıñeb hil gıpal

¹⁶ “Kale nan ñıñeb arö gınıg, nıbi bı
God nıp gası nıñbun, a göm, pıral nöp
gıpal rö, gagmim. Kale, ‘Hon mulu halö
halö rö mıdno, nıbi bı nıñöm hagnaböl,
“God nıp gası nıñöm, nan ñıñeb hil göm
me, mulu halö halö mıdpal,” a gınaböl,’ a
göm, pıral anıg gınaböl. Yad kalöp nıñö
yabıtı hagabin: nıbi bı hanıp nıñlañ, a göm
gınaböl anıb gau, nıbi bı gau nıñöm hib
kale haglö adö arnab u pen God kalıp nan
aij kumi kabö adö lañ ñagnab. * ¹⁷ Kale
pen nan ñıñeb gau hil geinabim u, mulu
halö halö rö mıdagaimim. Ñıg pak aij
gımim, wel lımim, kom gımim mıdaimim.

¹⁸ Anıg geinabim me, kalöp nıbi bı nan
magö hil gıpal gau a göm, nıñagnaböl.
Nan agamıj gıpim u, Nap kale, hon amgö
nıñagpun Bı u, nıpe magöñhalö nıñöb rö,
kalöp pen ñöm nan aij ñinab.

*Amun God aip mıdaiun a gımim, nıñöl
gı mıdaimim*

(Luk 12:21,33-34)

¹⁹ “Pen mınöñ naböñ ıt i nan aij aij gau
ud magum gun, a gımim gası u nıñagmim.
Nıhön gınıg: nan anıb gau ud magum
geinabim, sıpsop ñıñöm, hij göm, si udöm
gınaböl. * ²⁰ Anıb u, nan aij kale rö
gau, God ram mınöñ kumi kabö adö lañ
au ud magum gıpe, sıpsop ñıñagnım, hij

* 6:5: Mad 23:5; Luk 18:10-14 * 6:7: 1Ki 18:26-29
6:14-15; 18:21-35 * 6:13: Luk 22:40; Jem 1:13; Jon 17:15
Jem 5:1-3 * 6:20: Mad 19:21; Luk 18:22

* 6:8: Mad 6:32 * 6:10: Luk 22:42 * 6:12: Mad
* 6:14: Mak 11:25-26 * 6:16: Ais 58:5-9 * 6:19:

gagnim, si udagöl, midep nöp midainim.
* 21 Nan aij kale minönj nabönj adö il i ud magum geinabim u, gasi kale mideinab minönj nabönj adö il i; nan aij kale God ram minönj kumi kabö adö laj au ud magum geinabim u, gasi kale u arnab anib laj.

*Hañ romanj mailö u
(Luk 11:34-36)*

22 “Amgö magö hañ romanj hapö mailö rö midöp. Amgö magö kale u aij midö, mailö aij gö nñj aij ginabim. 23 Pen amgö magö kale u najj gö, hañ romanj kale u sibön ginab. Mailö giböp pen bönj nöp sibön gö, nan ap nñjagnabim. Kale mailö nñjagpim u, sibön göp rö midpim.

*Mani nan gau god ap rö midagnim
(Luk 16:13; 12:22-31)*

24 “Bi añi ap, bi kub mihöp kalip wög gi ñinim rö lagöp. Nihön ginig: bi kub ap nip nñj aij geinab, ap nip arö ginab: pen bi kub ap nip nñj aij geinab, ap nip arö ginab. Anib u, kale mani nan aij minönj nabönj adö il i midöp gau, nñjbe aij gö, God nip arö ginabim rö löp u, nñj aij gimim.

*Gasi kub nñjagmim
(Luk 12:22-31)*

25 “Adö anibu me kalöp hagabin: nan gai nibö ññjun midaiun, waij gai nibö rol gun midaiun, a gimim, gasi kub u nñjagmim. Kamñj midep u nan kub; nan ññjeb nan pro. Uri midpun i, hañ romanj nan yabit; hañ romanj waij rol gep nan pro. Anig gö nñjmim, God kalöp gi la u, nñjbe nan ññjeb, waij hañ romanj rol gep, nan pro anib gau ñagnab a gi nñjbim ar? * 26 Kale nñjbim, yaur gau nan yñj ymagal; wid, rais, nan gau rik dap magum gagpal. Pen Nap kale kumi kabö adö laj u kalip abad midö, nan ññjbal. Anib u, yaur u nan yñharñj u pen nñjbe nan ñö ññjbal rö, kalöp u rö nöp ñagnab a gi nñjbim ar? * 27 Aka, gasi iru nñjun me, rapin midun umnabun a gi gasi nñjbim ar?

28 “Pen nihön ginig waij nan gau gasi iru nñjbim Nan pñpñ be gau ranöb gau, wög gagöm, waij gagöm, gipal. 29 Pen

kiñ Solomon mani iru midö rib adik aij yabit gimidöp u, nan pñpñ anib gau rö rib adik aij gaga. * 30 Nan pñpñ anib gau nan yñharñj. Pör midöm wasö, miñi rö midöm, rol rö laubal. Pen God nan yñharñj anib gau gi löm rib adik aij gi ñöb u, nihön ginig hanip abad midagnab a gimim nñjbim Kale anig gasi nñjnabim u, kale God nip nñj ud aij gagpim.

31 “Anib u, nan mai ññjun, ññj mai ññjun, waij nihön rol gun, a gimim, gasi kub u nñjagmim. 32 Nibi bi God Manö nñjagpal gau, nan anib gau udun a göm, gasi kub anibu rö nñjbal. Pen kale nñjbim, Nap kale kumi kabö adö laj midöp u, kale nan nihön nihön midagöp u nñjeb.

* 33 Anib u, God nibi bi rimnap udöm abad mideinab u, hanip u rö nöp udnab a gimim gasi añi nñjmim; God nñjbe haga rö nöp gi midaiun a gimim, gasi añi nñjmim; kale anig gñjbe arö me, nan ññjeb, ññj ññjeb, waij rol gep, nan anib gau magöñhalö kalöp ññjeb. * 34 Anib u, rol ruö nihön gun midaiun, a gimim gasi kub u nñjagmim. Nñn uri u ññn uri. Uri ññn i nöp nan mñjör rimnap midöp u, u nöp gasi nñjmim.

7

Nibi bi rimnap kalip manö kub hag gagmim

(Luk 6:37-38,41-42)

1 “Hon nibi bi aij a gimim, nibi bi rimnap kalip gasi najj nñjnabim u, manö anibu ado gi kale ke aunab. * 2 Anib u, nñj aij gimim. Kale nibi bi rimnap kalip ginabim rö, God kalöp pen ginab. Kale nibi bi rimnap nñjmim manö kub hag ginabim rö, God kalöp u rö nöp manö kub hag ginab. * 3 Mab po amgö kale pak hari göl midöp u, nihön ginig mab po anibu nan yñharñj a gimim, namam nan acip amgö nñjbe midöp u nñjmim hagpim? 4-5 Ne bi manö piral hagep bi. Mab po amgö kale pak hari göl midöp u nöd ud yumim, amgö nñj aij gimim, namam nan acip amgö nip midöp u nip, ‘Ud yuñ’

* 6:25: Plp 4:6; 1Di 6:6-8; 1Pi 5:7 * 6:26: Mad 10:29-31; Luk 12:6-7 * 6:29: 1Ki 10:4-7; 2Kr 9:3-6 * 6:32: Mad 6:8 * 6:33: 1Ki 3:13-14; Sam 37:4,25; Ro 14:17 * 7:1: Ro 2:1; 1Ko 4:5; Jem 4:11-12 * 7:2: Mak 4:24

a gımim hagmim. ⁶ God nan uł nıpe gau, kain hapeb gau kalıp ñagmim. Kıbap mılep gau, kaj gau mıdöp, a gımim ud yuagmim. Pen nıhön gınıg: ud yunabim, kale abö jö ma jö gı yuöm, ado gı apöm kalöp haunaböl.

Hon aigöl gun bı kub nıp sabe gun?
(Luk 11:9-13)

⁷ “Nan nıhön mıdagainım u, God nıp hag nıñbe kalöp ñınab. Pen nan rımnap ułhai nıñnabim u, udnabim. Hanıp ajöñ hiık, a gımim, pak gu gıpe, kalöp ajöñ u hiık nab. * ⁸ Pen nıhön gınıg: nıbi bı God nıp hag nıñnaböl u, hag nıñnaböl rö nöp gınab. Nan ułhai nıñnaböl u kalıp yamnab. Pen, ajöñ u hiık, a göm, pak gu gu gılö, hagnaböl rö nıñöm hiık nab. *

⁹ “Kale bı nap gau, ñı pai kale ap maj ap ñı a gö, kale kabö ñınabim? ¹⁰ Aka pen, kabsaı ap ñı a gö, hainjo ap ñınabimñ U anıg gagnabim. ¹¹ Kale nıbi bı aij wasö u pen ñı pai kale gau, nan aij gau nöp ñınabim. Nap kale kumi kabö adö lañ bı aij yabıt u, pıral gagnab; kale hag nıñnabim u, nıpe kalöp nan aij ñınab. *

¹² “Pen kale ke, hanıp adö u gılañ, adö u gaglañ, a gımim nıñbim, adö u nöp nıbi bı gau kalıp gımim. Mosıs God lo manö udöm kalı kılın rıka manö u abe, bı God manö hagep kalı kılın rıkla manö u abe, ıt me anıbu. *

Adan pro, adan majö
(Luk 13:24)

¹³⁻¹⁴ “Mab ke yañ adan kub u waiö nıñöm am aij gıpal. Nıbi bı iru nöp mıgan anıbu arbal. Anıb u, kale nıñ aij gımim, pör mıdep adan pro u udmim armim. Adan pro anıbu ułham arnaböl. Nıbi bı añı añı nöp, adan pro mılö anıbu kłö göm ułhai nıñöm arnaböl.

Pıral hagnaböl, nıñ aij gımim
(Luk 6:43-46)

¹⁵ “Pen nıbi bı God manö hagabun a göm pıral hagnaböl gau, kaj sipsip hain aij rö halu löm aunaböl u pen apöm mıdöl gı, kain

hapeb nıbi bı hau löp rö u kalöp gınaböl. Anıb u, nıñ aij gımim. * ¹⁶ Nıbi bı mıd aij gıpal rö halu löm aunaböl u pen kale nan si nan naj gınaböl rö nıñmim, kalıp nıñ aij gınabim. Kale nıñbim, nagı yıharıñ kalı kalı halö gau magö ñıñeb u pılö gu ñıñagnabim. * ¹⁷⁻¹⁸ Mab gau u rö nöp gınab. Mab magö ñıñeb ur gau, mab magö ñıñagep pılagnab. Pen mab magö ñıñagep ur gau, magö ñıñeb pılagnab. ¹⁹ Pen mab magö aij pılagnab gau, rıb gı dö gı dam mab inab u yunaböl. * ²⁰ Anıb u, nıbi bı gau nagı gınaböl adö u nıñmim, nıbi bı gau aij, nıbi bı gau naj a gımim nıñnabim. *

Jısas “Yad kale nıñagmıdin,” a gınab
(Luk 13:25-27)

²¹ “Nıbi bı yıp, ‘Bı Kub hon!’ ‘Bı Kub hon!’ a gıpal gau magöñhalö, God kalıp udöm abad mıdeinab, a gı gası u nıñagmim. Bapi yad kumi kabö adö lañ mıdöp u hagöp rö gıpal nıbi bı gau nöp kalıp udöm kumi kabö adö lañ au abad mıdeinab. * ²² God nıbi bı manö kub hagnab ñın u, nıbi bı iru nöp yıp hagnaböl, ‘Bı Kub, hon nıbi bı ne nöp. Hib ne nöp hagun, manö ne hag ñıno. Hib ne nöp hagun, nan nıbi bı kıjaki abañ ala gau hag yuno. Hib ne nöp hagun, nan gagep rö gau iru nöp gıno,’ a gınaböl. ²³ Yıp anıg hagnaböl u pen yad kalıp hagnabin, ‘Yad kale nıñagmıdin; kale gı naj nöp gıpım, ke gau arım!’ a gınabin. *

Bı mıhöp ram mıhöp gılö
(Luk 6:47-49)

²⁴⁻²⁵ “Bı gası nıñeb yabıt ap, ram nıpe u gınıg, kabö adö lañ gınab. Hainö hadal kub apöm, möñ kub alöm, ñıg uł apöm gınab u pen ram nıpe kabö adö lañ gı pıdöñ gınab u, pa jö ma jö gı ud aragnab. Anıb u rö me, nıbi bı manö yıp nıñöm, nıñ udöm, hagnabin rö gınaböl gau.

²⁶⁻²⁷ “Pen bı gası nıñ aij gagnab ap, ram nıpe u gınıg, mınöñ kabö kułup adö au gınab. Hainö hadal kub apöm, möñ kub

* **7:7:** Mak 11:24; Jon 14:13; 15:7; 16:23-24 * **7:8:** 1Jn 3:22; 5:14-15 * **7:11:** Jem 1:17 * **7:12:** Mad 22:39-40; Luk 6:31; Ro 13:8-10 * **7:15:** Mad 24:24; Ap 20:29; 2Pi 2:1 * **7:16:** Gal 5:19-22; Jem 3:12 * **7:19:** Mad 3:10; Luk 3:9; Jon 15:6 * **7:20:** Mad 12:33 * **7:21:** Luk 6:46; Jem 1:25 * **7:23:** Sam 6:8; 2Di 2:19

alöm, ñig ul apöm, ram nipe u böñ nöp pa jö ma jö gi ud arnab. Anib u rö me, nibi bi manö yad niñöm hagpin rö gagnaböl gau,” a ga.

²⁸⁻²⁹ Jisas manö anibu hag hakö niñöl gi, nibi bi iru nöp ap mideila gau niñöm hagla, “God lo manö hag ñeb bi hon gau manö haggal rö hagagöp; nipe bi manö niñ aij yabıl göm hagöp,” a göm, aiö yabıl gıla. *

8

Jisas bi wös hapeb la u gö, kamij la
(Mak 1:40-45; Luk 5:12-16)

¹ Jisas nö ilö lañ mideia u arö göm, sir yan ap lugö niñöl gi, nibi bi iru nöp niñ hain gıla. ² Pen bi wös hapeb la ap, Jisas mideia söl au amöm, kugom yimöm, ubör yihöñ göm haga, “Bi Kub. Ne yip gö kamij linig, gö kamij linab. Yip kamij linab u, yad God sabe gep ram raul arnig gabin u, yip wihö gagnaböl,” a ga. ³ Anig hagö, Jisas ñimagö mılöbö löm bi anibu ud niñöm haga, “Yad ginabin; nöp kamij lañ,” a gö, magö anibu nöp niñ kamij lö niñöl gi, ⁴ Jisas bi anibu niñ haga, “Nöp ginö kamij löp anibu, nibi bi rimnap kalip hag ñagmön wasö. Am bi God niñ nan sabe gep bi gau kalip nöp yammön haggmön, ‘Yip kamij löp niñim!’ a gimön. Anig haggmön, Mosıs haga rö, yaur ap God niñ pak sabe gi ñimön. Anig geinabön, nibi bi gau niñöm hagnaböl, ‘Niñ kamij löp u me anig gab,’ a ginaböl,” a ga. *

Jisas, ami bi kub bi wög gi ñeb nipe u niñ gö, kamij la
(Luk 7:1-10)

⁵ Jisas daun pro Kapaneam arö niñöl gi, ami bi iru nöp abad midmidöp bi kub ap, Jisas yip gi ñinim a göm apöm Jisas niñ haga, ⁶ “Bi Kub, bi wög gi ñeb yad u niñ mına kub göm, ilön neb neb gö, aña gagöp; ram au um midöp,” a ga. ⁷ Hageia, Jisas haga, “Yad am niñ ginö kamij linab,” a ga. ⁸⁻⁹ Hageia, ami bi kub anibu haga, “Bi Kub, niñö hagpan u pen yad bi kub rö ram yad u aumön. Yad niñbin u, ami bi kub rimnap

yip abad midlö, yad pen ami bi rimnap kalip abad midem, ‘Arim,’ a ginö, arbal halö; ‘Auim,’ a ginö, aubal halö. Bi yip wög göp u niñ, wög gau anig gimön anig gimön a ginö, göp. Anib u rö, ne yiharij, ‘Kamij lañ,’ a gimön, niñ kamij linab,” a ga. ¹⁰ Anig hagö Jisas aiö göm, nibi bi hain areila gau kalip haga, “Bi anibi mılö gau niñbö u pen, God göp rö niñ aij yabıl göm me, anig hagöp. Bi hon Isrel niñbö ap, God niñ niñ ud pidön göm hagöp anibu rö hagö, yad niñagpin. ¹¹ Anib u, hainö nibi bi mılö gau niñbö gau, God nibi bi udöm kumi kabö adö lañ abad mideinab an u amöm, Ebrahim, Aisak, Jekop bi aip asiköm, nan ñineb iru niñöm, mın mın göl gi mideinaböl. * ¹² Kale anig göm am mideinaböl, pen nibi bi hon Isrel niñbö gau, am an anibu midageinaböl rö löp. God kalip hag yueinab, am mideinaböl höñ sibön göp adö yan. Kale mitön magö göm meg magö hau jö ma jö gi niñöl gi mideinaböl,” a ga. * ¹³ Anig hagöm, Jisas ami bi kub anibu niñ haga, “Ne ado gi aru! Hagpan rö nöp ginab,” a ga. Jisas anig hagö, nipe ram aramöm niña, bi nipe nan ga u, Jisas haga magö anibu nöp kamij la.

Jisas Pida niñbor niñ gö, kamij la
(Mak 1:29-34; Luk 4:38-41)

¹⁴ Pen Jisas Pida ram amöm niña, Pida niñbor u, hañ roman gau mab rö inö, abañ adö lañ um mideia. ¹⁵ Jisas niñöm, am Pida niñbor ñimagö nipe ud niñö, magö u nöp kamij lö, nipe uraköm, Jisas niñ nan magö ud li aij ga.

Jisas nibi bi iru nöp gö, kamij la
(Mak 1:29-34; Luk 4:38-41)

¹⁶ Dugo magö u, nibi bi kijaki aban ala gau abe, nibi bi nan ga gau abe, dam Jisas mideia u aueila, nipe kijaki gau hag höñ yuöm, nibi bi ñi pai nan ga gau gö magöñhalö kamij la. ¹⁷ Nipe ga anibu, bi God manö hagep Aisaia, hadame nöp ginab a göm kalı kılın rıka rö nöp ga. Nipe kalı kılın riköm haga, “Hanip nan ga gau gö kamij la.

Nan niñön niñön hanip najj ga gau

* **7:28-29:** Mak 1:22; Luk 4:32   * **8:4:** Lep 14:1-32; Mad 9:30; Luk 17:14   * **8:11:** Luk 13:29   * **8:12:** Mad 22:13; 25:30; Luk 13:28   * **8:17:** Ais 53:4

hag yuö mïd aij gïpun,” a ga. *

*Bï ap Jisas nïp haga, “Yad aip ajeinabul,” a ga
(Luk 9:57-62)*

¹⁸ Jisas nïña, nïbi bï iru nöp ap nïp bïg gïgabö geila, bï nïpe gau kalïp haga, “Ñïg wanjö juun böñ lödañ arun,” a ga. ¹⁹ Anïg hagö nïñöl gï, God lo manö hag ñeb bï ap apöm nïp haga, “Manö hag ñeb bï. Ne ram mïnönj gai gai arnabön u, yad nöp aip arnabul,” a ga. ²⁰ Hageia, Jisas haga, “Kain hauñ gau, kale mïnönj mïgan gau hanbal. Yaur gau, kau kale haneb u mïdöp. Pen yad Bï Ñï nïpe haneb mïgan u mïdagöp,” a ga. * ²¹ Pen bï Jisas nïp nïñ uda bï ap haga, “Bï Kub, yad ne aip arul u pen, yïp yau a gö, bapi nïp umö rïgöl gem, ne aip ajeinabul,” a ga. * ²² Hageia, Jisas haga, “Nïbi bï yïp nïñ udagpal rïmnap umaiöl, nïbi bï yïp nïñagpal rïmnap dam rïgöl göl; pen ne auö yad aip arul,” a ga.

*Jisas hagö, yïgön kub ur ga
(Mak 4:35-41; Luk 8:22-25)*

²³ Jisas ñïg magïb udöm arnïg gö, bï nïpe gau aip hadla. ²⁴ Ñïg añ au arlö nïñöl gï, adïñ yïgön kub yabïñ u udöm, ñïg ral apöm, ñïg magïb u ud ado gïnïg rö ga. Pen Jisas nïpe hon haneia rö, * ²⁵ bï nïpe gau nïp am haglö urakö hagla, “Bï Kub! Pïnöm asad kub u hanïp ud ado gö, ñïg ñïñun rö löp u, ne hanïp ud kamïñ lï,” a gïla. ²⁶ Hagaila, kalïp haga, “Nïhön gïnïg pïñïñ gabimñ Kale manö yad pro pro rïmnap nïñ udagpim aka?” ga. Anïg hagöm, uraköm, pïnöm asad udeia u hagö hir göm, ñïg ral aueia u ur göm ga. * ²⁷ Anïg gö, kale aiö göm hagla, “Bï kal yabïñ i nïpe bï aige rö bï gajïp nïñöm pïnöm asad udeia u hir göm, ñïg ral auajïp u ur göm göp?” ö gïla.

*Aïön pi halö bï mïhau Jisas gö, kamïñ la
(Mak 5:1-20; Luk 8:26-39)*

²⁸ Jisas ñïg juöm, ram mïnönj Gadara böñ lödañ amjaka nïñöm, bï hauñ kijaki abañ ala mïhau wip rïgöl gïmïdal kabö mïgan gau nïbö apjaklö. Bï anïb mïhau kalïp kijaki aiön pi abañ alla rö, bï hapeb yabïñ

mïhau mïdmïdil. Adan kalpe mïdmïdil au, nïbi bï rïmnap aragmïdal. ²⁹ Pen kalpe mïhönj apjakmil, Jisas nïp haglö, “God Ñï nïpe. Nïhön gïnïg auabön? Hanïp ilön kub ñïnïg auabön aka nïhön? Ñïn ne hanïp ram mïnönj naij hag yuep u auagöp,” a gïlö. * ³⁰ Pen magö anïbu, kaj iru nöp amïl ñïñeila söl goñ anïb au me, ³¹ kijaki aiön pi bï anïb mïhau kalïp abañ alla gau, Jisas nïp neb neb göl gï hagla, “Hanïp hag yunïg gïmön u, hagö, amun kaj mïdpal gïdañ kalïp yuö hiïkun,” a gïla. ³² Hageila, Jisas “Arim,” a gö, bï anïb mïhau kalïp arö göm, am kaj gau kalïp yuö hiïkla. Hiïklö kaj gau pïñïñ gï mïnönj rul goñ au amöm, gï dam ñïg wanjö yan paköm, ñïg ñïñöm, magöñhalö um hakla.

³³ Pen bï kaj mukmïdal gau, ga anïbu nïñöm, yïñïd daun u amöm, Jisas nïhön nïhön ga u, bï kijaki abañ alla mïhau nïhön nïhön ga manö u, nïbi bï gau kalïp magöñhalö hag ñïla. ³⁴ Hag ñeila, nïbi bï daun mïdeila anïb gau magöñhalö Jisas nïp nïñun a göm, ap nïp nïñöm, neb neb göl gï hagla, “Ram mïnönj hon i arö gïmön, ke gau aru,” a gïla.

9

*Jisas bï ñïmagö ma kïla ga u nïp gö,
kamïñ la*

(Mak 2:1-12; Luk 5:17-26)

¹ Jisas kauyan ñïg magïb udöm, ñïg wanjö juöm, ram mïnönj nïpe hanmïdöp u böñ lödañ ara. * ² Pen nïbi bï rïmnap, bï ñïmagö ma kïla ga ap, Jisas gö kamïñ lïnab, a göm, nïp ilönj lï dapöm Jisas mïdeia au daula. Pen, Jisas gö kamïñ lïnab, a göm nïñla rö, Jisas bï ñïn ma kïla ga anïbu nïp haga, “Ñï me! Gasï halö mïdaimön. Nan si nan naij gïpan gau nïñem arö gabin,” a ga. ³ Jisas anïg hagö, God lo manö hag ñeb bï gau rïmnap hagla, “Bï i God nïp hag juöl gï me, anïg hagab,” a gïla. ⁴ Pen Jisas gasï nïñla anïbu ke nïñöm haga, “Kale nïhön gïnïg yïp gasï naij nïñmim anïg hagabim?” * ⁵ Yad nïp, ‘Nan si nan naij gïpan gau

* 8:20: 2Ko 8:9 * 8:21: 1Ki 19:20 * 8:24: Sam 4:8 * 8:26: Mad 14:31; Sam 89:9 * 8:29: Mak 1:24; Luk 4:41 * 9:1: Mad 4:13 * 9:4: Mad 12:25; Luk 9:47; Jon 2:25

nijem arö gabin,' a ginö, kalöp aij ginab, aka 'Urak aru!' a ginö, kalöp aij ginabñ Aka manö nihön hagnö, kalöp aij ginab? ⁶ Mñi kale niñnabim, Bapi God yip Bi Ñi nipe hag la niñöm, minöñ naböñ it i apem, nan si nan naj gipal gau nijem arö ginabin," a ga. Jisas anig hagöm, bi ñin ma kila ga u nip haga, "Urakmön, köp ne u udmön, ram ne aru!" a ga. * ⁷ Jisas anig hagö, bi anibu uraköm köp bad nipe u udöm ram nipe ara. ⁸ Ram nipe arö niñöl gi, nibi bi gau niñöm, God hagö Jisas apöm gab, a göm piñiñ göm, bi ap minöñ naböñ it i anib unbö rö gö niñagpun a göm, God hib nipe haglö adö ara.

Jisas bi nipe Madyu nip uda
(Mak 2:13-17; Luk 5:27-32)

⁹ Jisas ram minöñ anibu arö göm, migan ap amöm niña, bi dakis udep wög gim+döp bi ap ram raul migan u asik mideia. Bi anibu hib nipe Madyu. Jisas nip niñöm haga, "Yad aip aue!" gö, uraköm Jisas aip ara.

¹⁰ Jisas bi nipe gau aip Madyu ram amöm, nan niñlö niñöl gi, bi dakis udep gau abe, bi nan si nan naj gim+däl bi gau abe, iru nöp apöm Jisas bi nipe gau aip nan niñla. ¹¹ Nan niñeila, bi Perisi gau niñöm, Jisas bi nipe gau kalip hagla, "Manö hag ñeb bi kale u, nipe nihön ginig, bi dakis udep gau abe, nibi bi nan si nan naj gipal gau abe, aip däm ñöl nan niñab?" ö gila. * ¹² Hageila, Jisas manö anibu apdi niñöm haga, "Nibi bi nan gagöp gau, wös wameb bi gau aragpal; nibi bi nan göp gau nöp wös wameb bi gau arbal. ¹³ Pen God manö ap haga it u niñ aij gimim midaimim. Nipe haga, 'Yip nan sabe gi ñinabim u, yip aij gagnab; pen nibi bi gau kalip mög niñmim gi aij geinabim u, yip aij ginab,' a ga. Pen yad aunö u, nibi bi, hon nibi bi aij, mid aij gipun a gi gasi niñbal gau, kalip ulhai niñ udnig auagnö; yad nibi bi, hon nan si nan naj gipun a gi gasi niñbal gau, kalip ulhai niñ udnam a gem aunö," a ga. *

Nan magö hil gep
(Mak 2:18-22; Luk 5:33-39)

¹⁴ Ñin ap, Jon ñig pak ñeb bi nipe gau, Jisas mideia au apöm hagla, "Hon abe, bi Perisi gau abe, ñin rimnap, God nip nöp gasi niñun, a gun, nan niñagpun. Pen bi ne gau nihön ginig u rö nöp gagpal?" ö gila. *

¹⁵ Hageila, Jisas kalip haga, "Nibi bi gau, bi nibi udnig gab bi u aip mideinaböl ñin u, mñ mñ göl göm nan niñnaböl; pen bi rimnap apöm bi anibu nip ud junaböl ñin u, mög gö nan hil göm niñagnaböl," a ga.

¹⁶ Pen Jisas nipe kalip manö ap hod riköm haga, "Walij gison u udöm, walij papit gi, pa gi dö ginab ramö u al dör gagnaböl. Pen ai ginig göm al dör gagnabölñ Anig geinaböl u, walij lutö gabin a ginig gab, migan kub yabit pa bitit ginab. ¹⁷ Pen ñig wain u, u rö nöp. Wain gison nibö u göm, ud kaj meme hañ mitep migan u ral lagnaböl. Pen nihön: anig geinaböl u, ñig wain kamij u ranöm, biñ yabit hagöm, kaj meme hañ u pak gi dö göm, hon göm arnab. Anib u, ñig wain kamij u udöm, kaj meme hañ kamij nibö migan u ud lilo nöp me, aij ginab," a ga.

Jisas gaia nibi kub ap, pai pro ap, kamij la
(Mak 5:21-43; Luk 8:40-56)

¹⁸ Jisas manö anibu hagö niñöl gi, Juda bi kub ap Jisas mideia au apöm, kugom yimöm haga, "Pai yad u böñ nöp umöb u pen ne am nip ud niñö, urakim," a ga. ¹⁹ Hagö, Jisas bi nipe gau aip uraköm, bi anibu aip arla.

²⁰⁻²¹ Pen nibi ap, hagape lugöl gi lugöl gi mideia, mi unbö migan lan ina. Anig gö, gasi nipe u nöp niñöm, "Jisas walij nipe mlö kub got gau nöp ud niñnö, yip kamij linab," a göm, Jisas arö niñöl gi, jöl adö gau amöm, walij nip u ud niña. * ²² Ud niñö, Jisas ado göm nibi anibu nip niñöm haga, "Yip niñ udpan u me, nöp kamij löp. Gasit halö midaimön," a ga. Hagö, nan nip gim+döp u magö anibu nöp kamij löm, hagape aum+döp u mitep ga.

* 9:6: Jon 17:2 * 9:11: Luk 15:2 * 9:13: Mad 12:7; Hos 6:6 * 9:14: Luk 18:12 * 9:20-21: Mad 14:36

²³ Pen Jisas n̄ibi b̄i an̄ibu arö göm am am, b̄i kub ram u amjaköm n̄iŋa, aŋ magö pu göm, manö hauŋ kub yabiŋ geila. ²⁴ Jisas n̄iŋöm kal̄ip haga, “Kale ke gau arim! Pai i umagöp; ȳhar̄iŋ hon hanab,” a ga. An̄ig hagö, n̄ip m̄ihol ḡila. ²⁵ Pen Jisas n̄ibi b̄i an̄ib gau kal̄ip hag höŋ yuöm, ram raul m̄igan yaŋ amöm, pai uma u n̄ip, ñ̄imagö k̄id u ud n̄iŋö, uraka. ²⁶ An̄ig gö, manö an̄ibu yag dam ram m̄inöŋ an̄ib gau magöŋhalö ud arla.

Jisas gö, b̄i amgö we m̄ihau amgö ñ̄il n̄iŋlö

²⁷ Pen Jisas ram m̄inöŋ an̄ibu arö göm arö n̄iŋöl ḡi, b̄i amgö magö we ga m̄ihau n̄ip hain göl ḡimil meg m̄igan dap ranmil, haglö, “Depid Ñ̄i n̄ipe! Hal̄ip m̄ihöŋ mög n̄iŋmön!” a ḡilö. * ²⁸ An̄ig hagailö, pen Jisas n̄ipe ram raul m̄igan u ara. B̄i an̄ib m̄ihau hain ammil ram u apjaklö, Jisas kal̄ip m̄ihöŋ haga, “Kale m̄ihöŋ, yad kalöp ḡinö kam̄iŋ l̄inab a ḡimil, ȳp ap hagabil̄iŋ Yad yau a ḡinabin, kale gas̄i n̄iŋbil amgö kale ñ̄il l̄inab aka wasö?” ö ga. Hageia, haglö, “B̄i Kub, holm̄iŋ n̄iŋbul, ne hal̄ip geinabön kam̄iŋ l̄inab,” a ḡilö. ²⁹ Hagailö, Jisas amgö kal̄ip m̄ihöŋ ud n̄iŋöm haga, “Ȳp n̄iŋ udpil u me, hagpil rö ḡinim,” a ga. ³⁰ Hagö, amgö kal̄ip m̄ihöŋ kam̄iŋ lö, n̄iŋlö n̄iŋöl ḡi, Jisas kal̄ip m̄ihöŋ manö klö hagöm hag aij göm haga, “N̄ibi b̄i gau, Jisas gaj̄ip hal̄ip kam̄iŋ löp, a ḡimil hagagmil,” a ga. * ³¹ An̄ig haga u pen kalpe m̄ihöŋ ammil, n̄ibi b̄i ram m̄inöŋ aŋ an̄ib gau magöŋhalö hag ñ̄ilö ara.

Jisas aŋab ado ga b̄i ap n̄ip gö, manö ga

³² Pen kalpe m̄ihöŋ arlö n̄iŋöl ḡi, n̄ibi b̄i r̄imnap, b̄i aiön pi halö aŋab ado ga b̄i ap, dap Jisas mideia au daueila. ³³ Jisas aiön pi b̄i an̄ibu n̄ip aban̄ ala u hag yuö, manö hag aij ga. An̄ig gö, n̄ibi b̄i gau aiö göm hagla, “Ram m̄inöŋ Isrel i, b̄i ap an̄ibu rö gö n̄iŋagpun,” a ḡila. *

* **9:27:** Mad 20:29-34 * **9:30:** Mad 8:4 * **9:33:** Mak 2:12 * **9:34:** Mad 12:24; Mak 3:22; Luk 11:15 * **9:35:** Mad 4:23; Mak 1:39 * **9:36:** Mad 14:14; Nab 27:17; 1Ki 22:17; Sek 10:2; Mak 6:34 * **9:37:** Luk 10:2 * **10:1:** Mak 6:7; Luk 9:1

³⁴ Pen b̄i Perisi gau hagla, “N̄ipe k̄ijaki aiön pi nap kale Seden klö u udöm me, aiön pi gau hag höŋ yuöp,” a ḡila. *

Jisas n̄ibi b̄i gau kal̄ip mög n̄iŋa

³⁵ Pen Jisas n̄ipe daun pro gau abe, daun kub gau abe ḡi ajöl göm, Juda magum gep ram gau amöm, Kiŋ kub ke yabiŋ u n̄ibi b̄i udöm abad m̄ideinab manö aij u hag ñ̄im̄idöp. Pen n̄ibi b̄i gau kal̄ip nan n̄ihön n̄ihön ga u, u rö nöp gö kam̄iŋ la. * ³⁶ Jisas n̄iŋa, n̄ibi b̄i an̄ib gau kaj sipsip gau b̄i abad m̄idep kale ap m̄idagöp rö u m̄ideila. Gas̄i kub n̄iŋöm uŋham m̄ideila u pen kal̄ip b̄i ḡi ñ̄eb ap m̄idageia. An̄ib u n̄iŋöm, Jisas n̄ipe mög yabiŋ n̄iŋöm, * ³⁷ b̄i n̄ipe gau kal̄ip haga, “Nan magö iru yabiŋ nöp wög naböŋ au po ḡi m̄idöp u pen n̄ibi b̄i ral dau ep iru m̄idagpal. * ³⁸ An̄ib u, kale b̄i wög naböŋ nap n̄ibö u n̄ip hag n̄iŋbe, b̄i ral dau ep r̄imnap yuö, ral dap n̄ip lau adö dauöl,” a ga.

10

Jisas manö ud arep b̄i n̄ipe unbö m̄igan la?

(Mak 3:13-19; Luk 6:12-16)

¹ Jisas b̄i n̄ipe unbö m̄igan lan̄ u wiñ alö aueila haga, “Yad ke kalöp hagabin u me, k̄ijaki aiön pi nan gau hag yun̄ig, hag yunabim. N̄ibi b̄i nan n̄ihön n̄ihön ḡinab gau u rö nöp ḡipe, kam̄iŋ l̄inab,” a ga. *

² B̄i Jisas manö ud arep unbö m̄igan lan̄ Jisas hag yua b̄i gau, hib kale gau me, b̄i ap Saimon, hib n̄ipe ap Pida a ḡim̄idal; b̄i ap Edru, Pida n̄imam n̄ipe u; b̄i ap Jems, Sebedi ñ̄i n̄ipe; b̄i ap Jon, Jems n̄imam n̄ipe; ³ b̄i ap Pilip; ap Badolomyu; ap Domas; ap Madyu, n̄ipe dak̄is udm̄idöp; b̄i ap Jems, Alpias ñ̄i n̄ipe; b̄i ap Dadias; ⁴ b̄i ap Saimon, hib n̄ipe ap Selod a ḡim̄idal; b̄i ap Judas Iskariod, n̄ipe me hainö Jisas n̄ip mumug n̄iŋa.

Jisas manö ud arep b̄i n̄ipe unbö m̄igan lan̄ kal̄ip hag ke ke yua

(Mak 6:7-13; Luk 9:1-6)

⁵ Jisas bî nîpe anîb gau kalîp manö aij wög u göl a göm, hag ke ke yuöl gi haga, “Kale Juda nîbi bî wasö an gau abe, Sameria kai mîdpal an gau abe, aragmim. ⁶ Pen kale am nîbi bî hon Isrel, nîbi bî kale God nîp gasî nîḡagpal gau, kalîp hag ñöl gi hagmim, * ⁷ “God nîbi bî udöm abad mîdeinab ñîḡn u, hadö söl auöp,” a giḡmim. * ⁸ Nîbi bî nan giḡnîm gau giḡpe, kamîḡ lîḡnîm. Nîbi bî böḡ nöp umöl gau giḡpe, kauyaḡ uraköl. Nîbi bî wös hapeb lîḡnîm gau giḡpe, kamîḡ lîḡnîm. Nîbi bî kijaki aiön pi aban alnîm gau hag höḡ yube aran. Bapi hol apîl kalöp pör yiḡharîḡ wög giḡpul rö, kale u rö nöp nîbi bî anîb gau kalîp yiḡharîḡ wög gi ñîḡmim. ⁹ Mani gol, mani silpa, mani aḡî rîḡmnap ud aragmim. * ¹⁰ Wadi, waiḡ rîḡmnap halö, ma rîrup, walaḡ adîḡ, nan gau ud aragmim. Pen nîḡhön: nîbi bî wög gi ñîḡnaböl gau pen nan ñîlö ñîḡnaböl. *

¹¹ “Pen daun ap aka ram rîḡḡ aglö ap amjakpe, nîbi bî kalöp hag wiḡhai udöl rö rîḡmnap nîḡmim, kalîp aip nöp mîdmim, ram mîḡnöh ke ap gau arnîḡ giḡnabim ñîḡn u nöp, kalîp arö giḡmim armim. ¹²⁻¹⁴ Pen ram ap ammim, “Kale mîdpim!” a giḡpe, “Yau, mîdpun; aij aubim,” a gaiöl, ram raul mîḡgan anîbu armim. Pen kalöp manö yad hag ñîḡmim hag wiḡhai ud nîḡagaiöl u, arîk arnîḡ, aciḡ aciḡ ma kîd kale ciḡ udöm mîḡdaiḡnîm u, ab ḡḡḡ gi yumim armim. * ¹⁵ Yad kalöp nîḡḡ yabiḡḡ hagabin: manö kub hagep ñîḡn u, Sodom Gomora nîbi bî ilön pro pro udnaböl; nîbi bî kalöp udagnaböl anîb gau, ilön kub yabiḡḡ udnaböl. *

Marö iru nöp aunab

(Mak 13:9-13; Luk 21:12-17)

¹⁶ “Pen nîḡnim! Yad kalöp kaj sipsip rö u, nîbi bî kain hauḡ rö mîdpal an gau yuabin. Anîb u, gasî nîḡ aij göl gi, agamîḡ kalîp hag ñöl gi mîḡdaimim. *

¹⁷ “Pen nîbi bî rîḡmnap kalöp ud sisi löm, dam Juda magum gep ram gau arlö,

kansol kale gau ap manö kub hagöm, kalöp paknaböl. Anîb u, nîḡ aij giḡmim. * ¹⁸ Kalöp bî yad a göm, ḡîḡ giḡ dam gapman bî kub aka kiḡ mîdeinaböl au ud arlö, kale manö aij yad u, bî kub gau abe, Juda nîbi bî wasö ram mîḡnöh mîlö kub gau nîbö gau abe, kalîp hag ñîḡnabim. ¹⁹⁻²⁰ Kalöp manö kub hagnaböl anîbu, manö nîḡhön hagun aka manö aige gun hagun a giḡmim piḡnîḡ giḡmim, gasî iru nîḡagmim. Hagpe nîḡḡöl gi, Nap God Ana nîpe kale aip mîḡdöp u, gasî aij ñeinab, manö kale adö u ke hagagnabim; Nap God Ana nîpe kalöp hagnab rö nöp hagnabim. *

²¹ “Ñîḡn anîbu, nîḡmam gau uraköm, nîḡmam kale ke gau al paklaḡ a göm, bî kub gau kalîp mumug giḡnaböl. Nap gau uraköm, ñîḡ pai kale ke gau al paklaḡ a göm, bî kub gau kalîp mumug giḡnaböl. Ñîḡ pai gau uraköm, nîḡme nap kale ke gau jöl ñöm u rö nöp giḡnaböl. * ²² Yiḡp lau adö mîdeinabim rö, nîbi bî gau magöḡhalö kalöp nîḡḡlö, mulu kal alnab. Pen nîbi bî an klö göm, yiḡp piḡ nöp mîdeinaböl gau, ñîḡn hain u auö, God kalîp udnab. ²³ Pen mîḡgan ap arbe, kalöp giḡ naiḡ gaiöl u, piḡnîḡ giḡ mîḡgan ap armim. Yad kalöp nîḡḡ hagabin, Isrel daun gau nîbi bî gau kalîp hag ñîḡbe aragnab adö, yad Bî Ñîḡ nîpe aunabin.

²⁴⁻²⁵ “Ñîḡ pai skul hagpal gau kub mîḡdlö, hag ñeb bî kale gau pro mîḡdagpal. Pen hag ñeb bî mîḡdöp rö mîḡdaiun a göm me, skul hagpal. Nîbi bî wög gi ñîḡbal gau kub mîḡdlö, nîbi bî kalîp abad mîdpal gau pro mîḡdagpal. Wög giḡpal u, nîbi bî kub mîdpal rö mîḡdaiun a göm, wög giḡpal. Anîb u rö, nîbi bî yad gau, yad mîḡdpin rö mîḡdaiun a göm, giḡpal. Pen nîbi bî gau yiḡp hag juöm, Seden hib nîpe ap löm yiḡp Bielsebul a giḡpal rö, kalöp bî wög gi ñeb yad u rö nöp hag juöm manö naiḡ hagnaböl me. *

God nîp nöp piḡnîḡ gep *(Luk 12:2-7)*

* **10:6:** Jer 50:6 * **10:7:** Mad 3:2; 4:17; Luk 10:9,11

* **10:9:** Luk 10:4 * **10:10:** Luk 10:7; 1Ko 9:14

* **10:12-14:** Luk 10:5-6; Ap 13:51 * **10:15:** Mad 11:24; Jud 7

* **10:16:** Luk 10:3; Ro 16:19 * **10:17:** Mak

13:9-11; Luk 12:11-12; 21:12-15 * **10:19-20:** Jon 14:26

* **10:21:** Mai 7:6; Mad 10:35; Mak 13:12; Luk 21:16

* **10:24-25:** Mad 9:34; 12:24; Mak 3:22; Luk 6:40; 11:15; Jon 13:16; 15:20

26 “Nibi bi gau kalip niŋmim piñiŋ gagmim. Manö niñhön mñi harı göl midöp u, hainö waiö mideinab. Nan niñhön agamij giŋpal gau, hainö waiö niñnaböl. * 27 Manö yad kalöp pi gem hagnabin u, kale am kalip waiö hag niñmim. Manö yad kalöp riñmıd iñ hagnabin u, ram adö laŋ ammim, manö kub hag niñbe niñöl.

28 “Kale nibi bi al pak libal bi gau niñmim piñiŋ gagmim. Kale yiñharıñ hañ bad u nöŋ al pak linaböl; ana u halö gi naij göl rö lagöp. Piñiŋ giñig me, Bi Kub nibi bi hañ romaŋ abe ana abe miñgan mab ke inab yaŋ yunab u niŋ piñiŋ giñmim. *

29 Yaur pro gau, nan yiñharıñ. Mani añ magö añ nöŋ yuöm, miñhöŋ udpal. Nan yiñharıñ u pen, God kalip niñ midöp rö, ap yiñharıñ lug pakagnab. 30 Umagö kalöp u, God magöñhalö wö ralöp. 31 Anıb u, piñiŋ gagmim. Yaur gau nan pro yabiñ; kale pen nan yabiñ midpim. *

Yad Jisas bi niñpe a giñmim waiö hagmim (Luk 12:8-9)

32 “Nibi bi an yiñ lau adö midöm, nibi bi gau kalip waiö hag niñnaböl gau, yad pen Bapi yad kumi kabö adö laŋ midöp u niŋ, yiñ lau adö midpal, a gem, waiö hagnabin. 33 Pen nibi bi an, yiñ ciñ aij gagöm, nibi bi aip mideinaböl aŋ au hagnaböl, bi anıbu yad niñagpin, a giñnaböl u, yad pen Bapi yad kumi kabö adö laŋ u niŋ, nibi bi gai i yad niñagpin, a giñnabin. *

Pen pen giñnaböl

(Luk 12:51-53; 14:26-27)

34 “Yad miñnöŋ naböŋ iñ i aunö u, ‘Jisas niñpe miñnöŋ naböŋ iñ i aua rö, agamij mid aij giñnabun,’ a giñmim, gası u niñagmim. Yad aunö u me, nibi bi gau manö kub hagöm, pen pen giñnaböl. 35 Anıg giñnab: niñ gau uraköm, nap aip pen pen giñnaböl. Pai gau uraköm, niñme aip pen pen giñnaböl. Niñ nibin gau uraköm, niñpis aip pen pen giñnaböl. * 36 Anıg giñnaböl anıbu, ram kale añ midpal u, kale ke nöŋ pen pen giñnaböl.

37 “Nibi bi an, niñme nap aka niñ pai gau nöŋ midmagö löm, yiñ midmagö lagnaböl

u, nibi bi yad midöl rö lagnab. 38 Nibi bi an yiñ piñ midniñ gaböl, pen gası ap niñöm hagnaböl, ‘Nibi bi riñnap hanıŋ giñ naij göl rö löp,’ a göm, yiñ arö giñnaböl u, nibi bi yad midöl rö lagnab. 39 Nibi bi an, yad ke nöŋ midem, mid aij giñnam a giñnab u, mab ke inab yaŋ u arnab. Nibi bi an pen hagnab, yad Jisas lau adö midnö, yiñ al pak linıñ al pak löl a giñnab u, kamıñ pör pör midpeŋ u udnab. *

God kalip pen u rö nöŋ abad mideinab (Mak 9:41)

40 “Kale arbe, nibi bi riñnap kalöp hag wiñhai udaiöl u, yiñ abe hag wiñhai udnaböl. Pen yiñ hag wiñhai udnaböl rö, Bi yiñ hag yuö aunö u niŋ abe hag wiñhai udnaböl. * 41 Nibi bi an, God manö hagep bi ap niñöm hagnab, ‘Bi auöp i, God wög göp u me, niŋ udnabin,’ a göm, udnab u, aij yabiñ giñnab. God manö hagep bi anıbu ud aij giñnab rö, hainö God niŋ u rö nöŋ ud aij giñnab. Nibi bi an, God nibi bi kamıñ aij niñpe ap niñöm hagnab, ‘Bi auöp i, God bi kamıñ aij niñpe u me, niŋ udnabin,’ a göm udnab u, aij yabiñ giñnab. God nibi bi kamıñ aij niñpe u ud aij giñnab rö, hainö God niŋ u rö nöŋ ud aij giñnab. 42 Pen nibi bi an, bi yiñharıñ yad ap niñöm, Jisas bi niñpe u a göm, niñig miñ dap niñnab u, God niñö, aij gö, pen hauñ gagnab,” a ga.

11

Jon bi niñpe riñnap hag yuö, Jisas niñ niñniñ arla

(Luk 7:18-35)

1 Jisas bi niñpe unbö miñgan laŋ gau kalip anıg göl anıg göl giñmim a göm hag niñ aij göm, ram miñnöŋ anıbu arö göm, daun yöŋ söñ anıb gau amöm, nibi bi gau kalip manö hag niñ.

2 Pen Jon bi niñig pak niñeb u nagı midöm, Krais niñhön niñhön ga manö u niñöm, bi niñpe riñnap hag yuö, Krais mideia au amjaköm, 3 niñ hag niñöm hagla, “Hanıŋ hag niñmön, ne bi ‘Krais’ a gun pör abad

* 10:26: Mak 4:22; Luk 8:17 * 10:28: Jem 4:12 * 10:31: Mad 6:26 * 10:33: Mak 8:38; Luk 9:26; 2Di 2:12

* 10:35: Mai 7:6 * 10:39: Mad 16:24-25; Mak 8:34-35; Luk 9:23-24; 17:33; Jon 12:25 * 10:40: Mak 9:37; Luk 10:16; Jon 13:20

mıdpuu u nöp auban, aka hon bı hain nıbö anıbu ke abad mıdaiun?” ö gıla.

⁴ Hageila, Jisas kalıp haga, “Kale Jon mıdöp au ammim hagemim, ‘Hon amun amgö hon ke nıñun, rımıd hon ke nıñbun, ⁵ bı anıbu nıbi bı amgö we göp gau gajıp amgö nıñbal. Nıbi bı ma naij göp gau gajıp adan aj aij gıpal. Nıbi bı wös hapeb löp gau gajıp mıtep göp. Nıbi bı rımıd mıgan pıt göp gau gajıp gası wakö nıñbal. Nıbi bı umbal gau gajıp kauyan urakpal. Nıbi bı mög gep rö gau, u rö nöp Kraıs manö aij u hagö nıñbal,’ a gımim. * ⁶ Pen manö ap hagemim, ‘Nıbi bı yıp nıñ udöm, gası ap ap nıñagnaböl gau, mıñ mıñ yabıt gınaböl,’ a gımim,” a ga.

⁷ Anıg hagö, Jon bı nıpe gau arlö nıñöl gı, Jisas nıbi bı ap mıdeila gau kalıp Jon manö adö u hagöm haga, “Kale nöd ram mıñnöh kabö nöp mıdöp an gau arbe ñın u, nıñhön nıñnıg arben Hod mılö añı ap yıgön ud danı i göp ap nıñnıg arbe? ⁸ Aka nıñhön nıñnıg arben Bı wañıj aij aij nöp lıbal bı ap nıñnıg arben Bı wañıj aij aij udun a göm nıñbal gau, bı kub ram kılıñ aij gau hanbal. Kale Jon mıdmıdöp ram mıñnöh nöp an au han mıdagmıdal. ⁹ Pen nan nıñhön nıñnıg arben Yıharıñ aragpe. Jon bı God manö hagep, bı anıbu nıñnıg arbe. Bı God manö hagep aunab a gımim abad mıdmıdim me, bı anıbu me u. Pen Jon nıpe God manö hagep bı nöp wasö. ¹⁰ Jon nıp gası nıñöm, hadame nöp God nıpe Ñı nıpe nıp manö haga manö anıbu, God Manö yan kalı kılıñ rıköm hagla,

‘Bı manö hagep yad u,
hag yunö nöd amöm,
nıbi bı gau hag ñı aij gö,
hainö ne ke arnabön,’ a göm kalı kılıñ rıkla. *

¹¹ Kalöp hagabin, nıbi bı mıñnöh naböh ıt i mıdpal gau, añı ap Jon rö wasö. Pen God nıbi bı yıharıñ yabıt dam kumi kabö adö lan au abad mıdeinab gau, kale Jon rö mıdageinaböl; God nıpe nıbi bı yıharıñ yabıt gau ud aij yabıt gö, nıbi bı aij nıpe yabıt mıdeinaböl. ¹² Jon bı ñıg pak ñeb bı apöm manö aij hag ña ñın u rıköm, nıbi bı

gau, God hanıp udöm kumi kabö adö lan au abad mıdainım a göm, manö anıbu kłö yabıt gı dam dam, mıñı u rö nöp kłö yabıt gıpal.

¹³ “Bı God manö hagep manö kalı kılıñ rıkla gau abe, Mosıs God lo manö kalı kılıñ rıka u abe, ıt u me, God Mesaia u nıp yuö, nıpe nıbi bı gau kalıp udöm abad mıdeinab. Manö anıbu nöp hag daulö daulö me, Jon aua. * ¹⁴ Pen manö hagnıg gabin u udnabım aka nıñagpin. God Jon nıp hagö, apöm nıbi bı gau kalıp manö hag ña u, God Manö kalı kılıñ rıköm, gınab a gıla rö nöp ga. Kalı kılıñ rıköm hagla, bı God manö hagep İlaija rö bı ap aunab, a gıla. * ¹⁵ Kale nıbi bı gası rımıd mıdainım gau, manö hagabin i rımıd lı nıñ aij gımim.

¹⁶ “Nıbi bı mıñı ñın i mıdpal gau yad nıñbin, kale ñı painan rımnap maker au asıköm, ñı painan rımnap meg mıgan dap ranöm kalıp hagpal rö u mıdpal. ¹⁷ Kale hagpal,

‘Hon añı pu gıno,
kale nıñhön gınıg kugom ralagpım?
Kımap mıñöh gep rö ap hagno,
kale nıñhön gınıg mıñöh gagpım?’ ö gıpal.

¹⁸ Anıb u rö, God Jon nıp yuö apöm, ñın rımnap nan magö nıñagöm, ñıg wain nıñagöm gö, hagla, ‘Bı anıbi nıp nan nıñhön aban alö anıg göp?’ ö gıla. ¹⁹ Bı Ñı nıpe pen auö hagpal, ‘Bı nan kub nıñöm, ñıg wain nıñöm, bı dakıs udpal gau aıp ajöm, bı nan naij gıpal gau aıp ajöm göp,’ a gıpal. Pen nıbi bı God Manö u nıñ udöm, gı aij göm, mıd aij gınaböl u, nıbi bı gau nıñöm hagnaböl, God Manö u manö aij yabıt, a gınaböl,” a ga. *

Manö kub udnaböl (Luk 10:13-15)

²⁰⁻²¹ Jisas daun kub nöd gı ajöm, nan gagep ıru nöp gö, nıbi bı gau nıñla u pen kale, nıñhön gınıg nan sı nan naij gıpun a göm, nan sı nan naij gımıdal u arö göm, Jisas nıp nıñ udagla. Anıg gılö, Jisas kalıp hag göm haga, “Korasin daun nıbi bı gau!

* **11:5:** Aıs 35:5-6; 61:1 * **11:10:** Mal 3:1; Luk 1:76
Mak 9:11-13 * **11:19:** Mad 9:14

* **11:13:** Luk 16:16 * **11:14:** Mal 4:5; Mad 17:10-13;

Bedsaida daun n̄ibi b̄i gau! Nan gagep gau ḡin̄ö, n̄iñbe. Pen nan si nan naij ḡipim u arö ḡimim, ȳip n̄iñ udagpim. An̄ig ḡipim u, kale manö kub yab̄i udnabim. Daun kub Daia Juda n̄ibi b̄i wasö gau, daun kub Saidon Juda n̄ibi b̄i wasö gau, nan gagep an̄ib gau kal̄ip u rö nöp gaibnep, kale nan si nan naij ḡim̄idal gau arö göm, wad̄i asöl rö r̄imnap ȳimöm, run he lö l̄ö ḡi lö l̄ö ḡi m̄idaiblap. * 22 An̄ib u, manö kub hagep ñ̄in u, Daia n̄ibi b̄i abe, Saidon n̄ibi b̄i abe, manö pro rö udnaböl; pen kale Korasin n̄ibi b̄i abe, Bedsaida n̄ibi b̄i abe, manö kub yab̄i udnabim.

23 “Kapaneam n̄ibi b̄i gau. Ñ̄in an̄ibu kale kumi kabö adö lañ au aragnabim; böñ nöp mab ke inab ulöm m̄igan yañ u arnabim. Nan gagep kale añ aui ḡin̄ö u, daun kub Sodom gaibnep, kale nan si nan naij ḡim̄idal gau arö göm, uri kam̄iñ m̄idaiblap. * 24 Adö an̄ibu yad kalöp n̄iñö hagabin, manö kub hagep ñ̄in u, Sodom n̄ibi b̄i gau manö pro rö udnaböl; kale Kapaneam n̄ibi b̄i manö kub yab̄i udnabim,” a ga. *

*Ȳip aumim ake limim
(Luk 10:21-22)*

25-26 Ñ̄in an̄ibu Jisas Nap n̄ip haga, “Bapi, yad hib ne hagnö adö lañ aran̄. Ne B̄i Kub, kumi kabö adö lañ abe, m̄inöñ naböñ iñ i abe abad m̄idpan u, gas̄i ne ke n̄iñö aij göp rö, n̄ibi b̄i gas̄i k̄id hiik n̄iñun n̄iñbun a ḡipal gau, kal̄ip manö yad hagabin iñ u hag ñ̄agpan; pen n̄ibi b̄i ñ̄i painañ rö m̄idpal gau kal̄ip gas̄i aij ñ̄imön, manö yad hagabin iñ u hag waiö l̄iban u, nöp aij a gabin,” a ga. *

27 Jisas an̄ig hagöm haga, “Bapi klö n̄ipe m̄idöp rö, ȳip ñ̄öb. N̄ibi b̄i r̄imnap ȳip n̄iñ aij gagpal; Bapi nöp ȳip n̄iñöb. Yad nöp Bapi n̄ip n̄iñ aij ḡipin. Pen n̄ibi b̄i gas̄i aij ñ̄inam a gem n̄iñbin gau, kal̄ip gas̄i aij ñ̄inö, Bapi n̄ip n̄iñaböl,” a ga. *

28 Jisas an̄ig hagöm haga, “Kale n̄ibi b̄i nan wañ̄ib kub iru maru pör ud ajmim

gas̄i iru n̄iñmim m̄idpim gau, yad aumim n̄iñöm nan wañ̄ib kub iru maru ud ajabim gau yad ke udnö ake l̄inabim. * 29 Yad b̄i hain aij agam̄ij m̄idpin; kal gagnabin; an̄ib u, ȳip aumim, wög yad ḡi ñ̄imim, hibur gas̄i m̄idmagö kalöp añ dan̄ ake l̄imim. * 30 Kale ȳip aumim wög yad geinabim u, ud marö ap gagnab; p̄iñta ḡinab. *

12

God n̄ip sabe gep ñ̄in u, wid magö r̄ik ñ̄iñla

(Mak 2:23-28; Luk 6:1-5)

1 Juda God n̄ip sabe gep ñ̄in u, Jisas b̄i n̄ipe gau aip wid wög añ au amöl ḡi, b̄i n̄ipe gau k̄iyö lö, wid magö an̄ib gau r̄imnap udöm, hañ pak yuöm, ñ̄iñöl ḡi ñ̄iñöl ḡi areila. * 2 An̄ig geila, b̄i Perisi gau n̄iñöm, Jisas n̄ip hagla, “Lo manö hon hagab, n̄ibi b̄i God n̄ip sabe gep ñ̄in u wög gagnaböl. Pen b̄i ne gau n̄ihön ḡin̄ig God n̄ip sabe gep ñ̄in wög gagep i, wid magö hañ pak yuaböl?” ö ḡila. *

3-4 Hageila, Jisas kal̄ip haga, “Depid hadame nöp b̄i n̄ipe gau aip k̄iyö lö, God sabe gep ram u amjaköm, bred God amgö ilö adö au löm, b̄i ȳihar̄iñ ñ̄iñagpal, b̄i God n̄ip nan sabe ḡipal gau nöp ñ̄iñbal bred u, kal̄ip hag n̄iñö n̄ip ñ̄ilö, b̄i n̄ipe gau aip ñ̄iñla. Pen k̄iyö lö ḡila aiud an̄ibu, God Manö yañ kal̄i k̄iñ r̄ikla u kale n̄iñagpim ar? *

5 “Kale Mos̄is God Manö kal̄i k̄iñ r̄ika u n̄iñagpim rö löp. N̄ipe kal̄i k̄iñ r̄iköm haga, ‘B̄i God n̄ip nan sabe gep b̄i gau, God n̄ip sabe gep ñ̄in u, God sabe gep ram raul u am m̄idöm, wög ḡipal. Pen God kal̄ip manö kub hagagnab,’ a ga. * 6 Pen yad kalöp hagabin, God sabe gep ram an̄ibu nan kub wasö; yad ke pen B̄i kub yab̄i m̄idpin. * 7 Pen manö ap God Manö kal̄i k̄iñ r̄ikla u, n̄iñ aij gagpim akañ Manö an̄ibu kal̄i k̄iñ r̄iköm hagla, ‘N̄ibi b̄i ȳip nan pak sabe ḡi ñ̄inaböl u, ȳip aij gagnab; n̄ibi b̄i gau kal̄ip mög n̄iñaböl u, ȳip aij

* 11:20-21: Ais 23; Esi 26:1-28:26; Joe 3:4-8; Emo 1:9-10; Sek 9:2-4 * 11:23: Ais 14:13-15; Jen 19:24-28 * 11:24: Mad 10:15; Luk 10:12 * 11:25-26: 1Ko 1:26-29 * 11:27: Mad 28:18; Jon 3:35; 17:2; Plp 2:9; Jon 1:18; 10:15 * 11:28: Jer 31:25 * 11:30: 1Jn 5:3 * 12:1: Dud 23:25 * 12:2: Eks 20:10 * 12:3-4: Lep 24:5-9; 1Sa 21:1-6 * 12:5: Nab 28:9-10 * 12:6: Mad 12:41-42

gɪnab, a gɪla. Manö anɪbu nɪŋmim gagpim u me, bɪ yad gau gɪ aij gɪlō nɪŋöl gɪ, kalɪp ud sɪɪk hagpe. * 8 ‘God nɪp sabe gep ñɪn! God nɪp sabe gep ñɪn!’ a gɪpim u pen Bɪ Ñɪ nɪpe nöp God nɪp sabe gep ñɪn u abad mɪdöp a gɪmim gasɪ u nɪŋagpim.

Jisas bɪ ñɪmagö pɪno ga u gö, kamɪŋ la (Mak 3:1-6; Luk 6:6-11)

9 Jisas ram mɪnönŋ anɪbu arö göm, ram mɪnönŋ ap aramöm, Juda magum gep ram raul mɪgan u ara. 10 Pen ram raul mɪgan anɪbu bɪ ñɪmagö pɪno ga ap mɪdeia. Nɪbi bɪ ap mɪdeila gau, Jisas manö rɪmnap hagö nɪp dam manö kub hagun a göm, nɪp manö pɪr alöm hagla, “God nɪp sabe gep ñɪn i, nɪbi bɪ kamɪŋ lep aka wasö?” gɪla. *

11 Hageila, Jisas kalɪp haga, “Kaj sipsip kale ap God nɪp sabe gep ñɪn i ulöm mɪgan areinab u, ud yunabim aka wasöŋ Ud yunabim rö löp. 12 Pen kaj sipsip u nan yɪharɪŋ. Nɪbi bɪ u nan yabɪɪ. God nɪp sabe gep ñɪn i kamɪŋ laŋ a gun gɪnabun u, manö mɪdagöp, gɪnabun,” a ga. *

13 Jisas anɪg hagöm, bɪ ñɪmagö pɪno ga u nɪp haga, “Ñɪn mɪlōbö lɪ!” a ga. Anɪg hagö, ñɪmagö mɪlōbö labin a ga. Anɪg ga nɪŋöm ñɪmagö pɪno ga u böŋ nöp kamɪŋ löm, ñɪmagö böŋ lau aij mɪdeia u rö la.

14 Anɪg gö nɪŋöm, bɪ Perisi gau am magum göm, nɪp anɪg anɪg gun al pak lun, a göm, manö hag nɪŋ hag nɪŋ gɪla. *

Jisas nɪpe God bɪ wög gɪ ñeb nɪpe

15 Anɪg geila, Jisas nɪŋöm, ram mɪnönŋ anɪbu arö göm, mɪgan ap arnɪg göm ara. Arö nɪŋöl gɪ, nɪbi bɪ iru nöp nɪp hain gɪla. Anɪg geila, nɪbi bɪ nan ga gau, nɪpe gö magöŋhalö kamɪŋ lö nɪŋöl gɪ, 16 kalɪp haga, “Bɪ u anɪg anɪg göp a gɪmim, hagagmim!” a ga. *

17 Jisas ga anɪbu, bɪ God manö hagep Aisaia gɪnab a ga rö nöp ga. Nɪpe kalɪ klɪŋ rɪköm haga,

18 “Bɪ yad böŋ nöp hag lɪbin i, wög yad gɪ ñab.

Bɪ yad nɪŋnö, yɪp aij yabɪɪ göp me u. Yad nɪpe mɪdmagö lɪbin.

Ana yad u nɪp aɪ ba gö, nɪbi bɪ kale aigöl göm asɪ mɪd aij gɪnaböl manö yad u,

nɪbi bɪ gau magöŋhalö hag ñɪnab.

19 Pen nɪpe nɪbi bɪ gau nɪŋö mulu lugö, manö pen pen hagagnab.

Nɪbi bɪ mɪdpal gau, yɪp nöp nɪŋöl a göm, meg magö dap ranöm hagagnab.

20 Nɪbi bɪ nɪŋagpal gau

kalɪp agamɪj hag aij gɪnab.

Lam hoŋ gɪnɪg gö, katasin rɪm lɪlō inmɪdöp rö u kalɪp hagnab.

Nɪpe anɪg göl gɪ damöm me,

God hagöp rö böŋ u apranö,

nan si nan naj gep böŋ u böŋ nöp ap lugnab.

21 Nɪbi bɪ ram mɪnönŋ gau nɪbö gau u rö nöp,

nɪp gasɪ halö abad mɪdeinaböl,” a ga. *

Jisas nɪpe Bielsebul klö udöm nan gagep gab, a gɪla

(Mak 3:20-30; Luk 11:14-23; 12:10)

22 Bɪ kɪjaki aban alö, amgö we göm, maj hañ pɪɪ göm ga bɪ ap dam Jisas mɪdeia au daueila. Jisas kɪjaki u hag höŋ yuö, amgö yabɪɪ nɪŋöm, manö hagöm ga. 23 Nɪbi bɪ mɪdeila gau, Jisas ga anɪbu nɪŋöm, aiö göm hagla, “Bɪ anɪbi bac Depid Ñɪ nɪpe pör abad mɪdpun u rö löp,” a gɪla.

24 Pen bɪ Perisi gau manö anɪbu nɪŋöm, gasɪ kale gau nöp nɪŋöm hagla, “Bɪ anɪbu God klö nɪpe udöm hag höŋ yuagöp; nɪpe kɪjaki aiön pi nan gau, nap kale Bielsebul klö udöm hag yuöp,” a gɪ gasɪ nɪŋla. *

25-26 Pen gasɪ nɪŋla anɪbu, Jisas ke nɪŋöm, kalɪp haga, “Seden uraköm, nɪbi bɪ nɪpe rɪmnap hag yunab u, aige göm bɪ kub mɪdeinabŋ Ram mɪnönŋ ap, kale ke pen pen hagöm asɪk ke ke lɪnaböl u, ap lug paknaböl. Ram mɪnönŋ kub ap aka nɪbi bɪ ɪɪ añɪ ap, kale ke pen pen hagöm asɪk ke ke lɪnaböl u, ap lug paknaböl. Kale anɪbu rö hagabim u pen Seden nɪpe yam nɪpe ke gau kalɪp hag yuagnab.

27 “Yɪp hagpim, ‘Kɪjaki aiön pi nan gau nap kale Bielsebul klö u udmön hag höŋ

* 12:7: Hos 6:6; Mad 9:13 * 12:10: Luk 14:3 * 12:12: Luk 14:5 * 12:14: Jon 5:16 * 12:16: Mad 8:4; Mak 3:12 * 12:21: Mad 3:17; Ais 42:1-4 * 12:24: Mad 9:34; 10:25

yuban,' a gipim u pen kale yip hagpe niñin: bi kale ke gau Bielsebul klö u udöm kijaki aiön pi nan gau hag höñ yubal aka niñhön? Kale ke hagnaböl, 'Niñbi bi ap anig göl rö lagöp,' a ginaböl.

²⁸ "Pen God Ana klö u udem, kijaki aiön pi nan gau hag höñ yuabin u, niñhön ginig God bi niñpe niñbi bi udöm abad mideinab niñ u hadö auöp i a gimim yip udagpim? *

²⁹ "Bi klö yabıt ap midö, nan nip gau udnig, yiharıñ aragnaböl. Nip böñ nöp nagı adık löm me, amöm nan nip gau udnaböl.

³⁰ "Niñbi bi yad pig midpal gau, niñbi bi gau kalıp yad daunaböl. Pen niñbi bi yad wasö gau, niñbi bi yad aunig gaböl gau kalıp rıdık gi yunaböl. * ³¹ Anıb u, kale niñ aij gimim. Niñbi bi gau nan si nan naij niñhön niñhön geinaböl u, God niñjöm arö ginab. Niñbi bi God nip manö rıb junaböl u, u rö nöp God niñjöm arö ginab. Pen God Ana nip manö rıb junaböl u, God niñjöm arö gagnab. * ³² Bi Niñ niñpe u nip manö naij hageinaböl u, God niñjöm arö ginab. Pen Ana Utı nip manö naij hageinaböl u, niñ i abe, niñ hain u abe, God niñpe niñj nöp midöm arö gagnab.

Manö ke hagpim adö u kalöp manö kub hagnab

(Luk 6:43-45)

³³ "Kale yip niñhön ginig hagpim, 'Seden aban alö, wög aij u göp,' a gipimıñ Mab aij gau magö aij pılnab; mab naij gau magö naij pılnab. Mab magö pılnab magö anıbu niñjöm me, mab u aij mab u naij a ginaböl.

* ³⁴ Kale hainjo niñ pai yag daubal gau me anig hagabim. Kale niñbi bi naij anıbu rö, aige gimim manö aij hagnabimıñ Niñbi bi manö hagpal rö niñnabun me, hibur gasi midmagö kalıp anı dan niñhön rö midöp u niñnabun. * ³⁵ Niñbi bi aij gau, hibur gasi midmagö anı kale danı nan aij midöp niñjöm gi aij gıpal; niñbi bi naij gau, hibur gasi midmagö anı kale danı nan naij midöp niñjöm gi naij gıpal. ³⁶ Niñj aij gimim.

* **12:28:** Ap 10:38; 1Jn 3:8 * **12:30:** Mak 9:40; Luk 9:50

Mad 3:7; 15:18; Luk 3:7; 6:45

Jo 1:17

* **12:41:** Jo 3:5

* **12:42:** 1Ki 10:1-10

Hainö manö kub hagep niñ u, God niñbi bi gau kalıp magöñhalö, manö halöwałö hagöm niñbi bi rımnab gi naij gıla u, niñhön ginig anig hagpe a göm, kalıp hag ginab. ³⁷ Anıb u me, kale ke manö hagnabim u nöp God niñjöm hagnab niñjöm, kamıñ arnabim aka ilön udnabim," a ga.

Nan gagep rö gö niñjun, a gıla
(Mak 8:11-12; Luk 11:29-32)

³⁸ God lo manö hag ñeb bi rımnab abe, bi Perisi rımnab abe, apöm Jisas nip hagla, "Manö hag ñeb bi! Nan gagep rö ap gö, hon niñjun me, ne God nöp hag yuöp auban a ginabun," a gıla. *

³⁹ Hageila, Jisas haga, "Kale niñbi bi nan si nan naij nöp gimim, God manö haga u niñjagpim. Nan gagep rö ap gö niñjun a gipim u, pen kalöp nan ap ginö niñjagnabim. Bi God manö hagep Jona nip ga adö u nöp yip u rö nöp gö, niñnabim.

* ⁴⁰ Hadame nöp kabsal kub u Jona nip pa bo yuö, hibur anı yanı niñ mıhau niñganı midöm, ado gi aua. Anıb u rö, yad, Bi Niñ niñpe, u rö nöp niñ mıhau niñganı mınöñ anı gau midem, ado gi aunabin. * ⁴¹ Hadame nöp Jona amöm, daun kub Ninepa niñbi bi kalıp hagö, nan si nan naij gıla gau yıñıd arö göm, God nip niñj udlı. Jona bi yıharıñ u hagö niñjla; kale pen Bi Kub yabıt mıñi midöp i, manö hagöp u udagpim. Anıb u, hainö manö kub hagep niñ u, Ninepa bi kale uraköm kalöp manö kub haglö, kale manö kub udnabim. *

⁴² "Niñbi kwin kub, ram mınöñ Siba niñbö u, hadame nöp ga rö u niñbim. Ram mınöñ niñpe mılö gau niñbö u pen, Juda kiñ kub Solomon gasi kid hiık niñeb bi u manö nip niñjıg aua. Solomon bi yıharıñ u nip anıg ga; pen niñhön ginig Bi Kub mıñi midöp i manö hagöp u niñjagpimıñ Hainö manö kub hagep niñ u, Siba kwin uraköm kalöp manö kub hagö, kale manö kub udnabim. *

Kijaki aiön pi nan gau kauyanı ado gi aunım rö löp, a ga
(Luk 11:24-26)

* **12:31:** Hib 6:4-6

* **12:33:** Mad 7:16-20

* **12:34:**

* **12:38:** Mad 16:1; Luk 11:16; Jon 6:30

* **12:39:** Mad 16:4; Mak 8:12

* **12:40:**

⁴³ “Seden yam nipe kijaki nan gau ap nibi bi aban al midöm, höj amöm, nibi bi rimnap aban alin, a göm, niñ aj wasö niñöm, ⁴⁴ ado gi apöm niñnab, bi nöd arik arnab kuö u aij aij nöp mideinab. ⁴⁵ Nipe niñöm, kijaki naj nipe rö wasö, kijaki naj yabit, unbö mudun jñj u ut gi dapöm, bi anibu nip yuö hiiknaböl. Anig gö, nöd mid naj ga rö wasö; hainö mid naj yabit ginab. Kale nibi bi uri midpim kale nan si nan naj nöd gi midmidim rö wasö, hainö nan si nan naj yabit ginabim,” a ga. *

Jisas nime nimam bi

(Mak 3:31-35; Luk 8:19-21)

⁴⁶ Jisas nibi bi gau kalip manö hagö niñöl gi, nime nimam nipe yabit gau höj yan apöm hagla, “Hon Jisas nip manö hagnig aubun,” a gila. ⁴⁷ Hageila, bi ap ram raul migang amöm, Jisas nip haga, “Name namam ne gau, nöp manö hagnig ap midpal höj yan,” a ga.

⁴⁸⁻⁴⁹ Hageia, nibi bi nipe aip ram raul migang yan mideila gau kalip niñ gigabö göm haga, “Niñö hagpan u pen, nibi bi ram raul migang midpal gai i, kale ami yad, mam yad midpal. ⁵⁰ Nibi bi Bapi yad kumi kabö adö lan manö hagöp rö niñöm anig unbö rö nöp gipal gau, ami yad, añ yad, mam yad gau nöp midpal,” a ga. *

13

Jisas, God manö u niñ aij gilan, a göm, manö hod riköm haga

(Mak 4:1-9; Luk 8:4-8)

¹ Niñ añ anibu nöp, Jisas ram arö göm am Niñg Wanö Galili goł au asikö, ²⁻³ nibi bi iru yabit nöp apöm nip big gigabö geila. Anig geila niñöm nipe am niñ magib adö u asiköm, amöm niñg an au dan midö niñöl gi, nibi bi niñg wanö goł au urak mideila.

Jisas nibi bi gau kalip manö hod riköm manö iru nöp hag ña. Hag ñöl gi haga, “Bi ap wid ranañ a göm, wid magö u dam wög naböñ gau yueinab. * ⁴ Yñj yuö, rimnap adan adö au lugö, yaur gau apöm niñnaböl. ⁵ Rimnap kabö adö minöñ pro pro mideinab au lugöm, yñjd marep

ginab ⁶ pen kidit am pidöñ gagnab rö, sidö niñöm mitep ginab. ⁷ Pen rimnap nagit kalit kalit halö an gau lugöm rannab pen nagit anibu hau göm pak niñö, mitep ginab. ⁸ Pen rimnap minöñ aij adö au lugöm, ran aij yabit göm, magö iru yabit nöp pilnab. Rimnap niñ juöl mamid u (100) rö pilnab; rimnap niñ juöl mihau nigan (60) rö pilnab; rimnap niñ juöl añ ap ado gi da unbö wajlem lan (30) rö pilnab. ⁹ Kale nibi bi gasit rimid midainim gau, manö hagabin i rimid lit niñ aij gimim,” a ga.

Jisas niñön ginig manö hod riköm hagmidöp

(Mak 4:10-12; Luk 8:9-10)

¹⁰ Jisas anig hagö, bi nipe gau apöm, nip hag niñöm hagla, “Nibi bi gau kalip niñön ginig manö hod rikömön nöp hagpan?” ö gila.

¹¹ Hageila haga, “God nibi bi nipe udöm abad mideinab manö pi göl midmidöp u, kalöp gasit ñö niñnabim; pen nibi bi yiharñ gau niñagnaböl. ¹² Nibi bi manö yip niñöm udpal gau, manö rimnap halö niñöm, it u niñ aij ginaböl; pen nibi bi manö yip niñöm udagpal gau, manö pro niñbal u böñ nöp ur ginab. * ¹³ Kalip manö hod rikem hagpin u, kale amgö halö, gasit rimid halö u pen, hagöp me u a göm, niñagpal.

¹⁴ “Gipal anibu, bi God manö hagep Aisaia nöd ginab a göm kalit kliš rika rö nöp gipal. Manö anibu kalit kliš riköm haga,

‘Manö niñnaböl u pen manö hagöp anig a göm niñagnaböl. Amgö niñnaböl u pen nan ap niñagnaböl. *

¹⁵ Nibi bi gai i manö yad hagpin u kalip iru gö niñagpal.

God Manö niñno, hanip gö, nibi bi nipe midaiun rö löp a göm, rimid pit göm, amgö ju göm nöp midpal,’ a ga.

¹⁶⁻¹⁷ “Anib u, kale niñagpal; pen God kalöp gasit aij ñö niñbim u, mñ mñ

* **12:45:** 2Pi 2:20 * **12:50:** Ro 8:29 * **13:2-3:** Luk 5:1-3 * **13:12:** Mad 25:29; Mak 4:25 Luk 8:18; 19:26

* **13:14:** Ais 6:9-10; Jon 12:40 Ap 28:26-27

gimim. Yad kalöp niñö hagabin, God manö hagep bi gau abe, niñi bi God Manö hagöp rö niñöm gimidal gau abe, iru nöp Mesaia niñ niñun a gimidal u pen yip amgö niñagöm, manö yip niñagla. Pen miñi kale yip amgö niñmim, manö yip apdi niñabim u, miñ miñ gimim. *

Bi wid magö yua aiud haga u, Jisas manö it u hag ña

(Mak 4:13-20; Luk 8:11-15)

18 “Pen manö hod rikem hagajin u, bi narö u niñe wid magö dam wög naböñ gau yua u, it u hagnö niñim,” a ga.

19 “Wid magö rimnap adan adö au lugö, yaur gau apöm niñnaböl a gipin u, niñi bi gau, God niñi bi udöm abad mideinab manö aij u niñnaböl u pen it u niñagnaböl niñöm Seden niñe gö böñ nöp hauł ginaböl, a gem hagpin.

20-21 “Pen magö rimnap kabö adö minöñ pro pro mideinab au lugöm, yinid marep ginab pen kidit am pidöñ gagnab rö, sidö niñöm miñep ginab a gipin u, niñi bi gau manö yip gisön niñnaböl magö u, miñ miñ ginaböl, pen uri nöp niñi bi rimnap apöm, niñi bi manö yad niñnaböl gau gasi naiñ niñöm, kauł mauł rö midöm, kalip gi naiñ ginaböl niñöm niñi bi manö yad nöd udla gau, uri manö yip u hauł göm, gasi adö rimnap niñnaböl, a gem hagpin.

22 Magö rimnap lugnab nagi kali kali halö an gau a gipin u, niñi bi gau manö yip u niñnaböl u pen wög waryö, ram, kaj, ru miñoł, utpö kiñno kibap nan gau nöp gasi niñöm, God manö aij u arö ginaböl niñöm nan niñeb rimnap pilagnab, a gem hagpin. * 23 Pen magö rimnap minöñ aij adö au lugöm, ran aij göm, magö iru pilnab a gipin u, niñi bi gau manö yad u niñöm, ud pidöñ yabit löm, rimnap gi aij ginaböl, rimnap gi aij yabit ginaböl, rimnap gi aij adö ke yabit ginaböl, a gem hagpin,” a ga.

Niñi bi gi naiñ gipal gau God niñi bi niñe gau aip ut göm midpal

24 Jisas kalip manö ap halö manö hod riköm haga, “God niñi bi udöm abad

mideinab u, aiud udabin i rö ginab. Bi kub ap wid magö gau ranan a göm, dam wög naböñ niñe gau yunab. 25 Pen sibön yan han arnaböl magö u, bi naiñ ap nan yin naiñ rimnap dapöm, an anib gau yuöm arnab. 26 Anib u, wid yin aij u rannab, pen nan yin naiñ u abe rannab. 27 Anig gö, bi wög gi ñeb gau apöm bi kub u niñ hagnaböl, ‘Bi kub! Nan yin aij gau nöp dam wög naböñ u yuban pen nan yin naiñ gau gai niñbö apöm halö ranab?’ ö ginaböl. 28 Niñe kalip pen hagnab, ‘Bi kołmał yad ap dap yuöp,’ a ginab. Pen kale hagnaböl, ‘Hon amun nan yin naiñ ranab anib gau ud ju yuun aka?’ ginaböl. Bi wög naböñ nap niñbö u pen hagöm hagnab, 29 ‘Wasö! Niñi i, nan yin naiñ anib gau ud juim a ginö, ammim nan yin aij rimnap halö ud jumim rö löp! 30 Arö giñe miñhöngöl rannim. Pen ranöm magö pilö, riköp niñ u bi nan riköp yad gau hagnabin, “Nan yin naiñ anib gau ud jumim, dam ugan ugan adik libe, mab laulö in habik niñ arnim; pen wid magö gau nöp ud magum gimim, dam wid magö lep raul miñgan yad u yumim,” a ginabin,’ a ginab,” a ga.

Mab masded magö u, manö hod riköm haga

(Mak 4:30-32; Luk 13:18-19)

31-32 Jisas kalip manö ap pen manö hod riköm haga, “Bi ap mab masded magö pro u dam wög naböñ niñe u yueinab, ran kub göm, lö aij u lö, yaur gau apöm, lö ke ke ram ginaböl. Anib u rö me, God niñi bi udöm, ram minöñ aij niñe kumi kabö adö lan au abad mideinab u,” a ga.

Yis u, manö hod riköm haga

(Luk 13:20-21)

33 Manö ap pen hod riköm haga, “Niñi gau nan yis a gipal u, ud plaua rin kub yan halö ud ado malo gilö, nan kub yabit ranöb. Anib u rö me, God niñi bi udöm, ram minöñ aij kumi kabö adö lan au abad mideinab u,” a ga.

Jisas ai ginig niñi bi gau manö hod riköm hagdöp

(Mak 4:33-34)

* 13:16-17: Luk 10:23-24 * 13:22: Luk 12:16-21; 1Di 6:9-10,17

³⁴ Jisas n̄ibi b̄i gau kal̄ip manö r̄imnap hag ñ̄in̄g göm waiö hagagm̄idöp; manö hod r̄iköm nöp kal̄ip hag ñ̄im̄idöp. ³⁵ Ga an̄ibu, b̄i God manö hagep ap nöd ḡinab a göm kal̄i kliñ r̄ika rö nöp ga. N̄ipe manö an̄ibu kal̄i kliñ r̄iköm haga,

“Ram m̄inöñ hadame dagol ḡi la ñ̄in̄ u r̄iköm,
m̄id damöm m̄iñi m̄idpun ñ̄in̄ i, manö n̄iñagla u,
manö hod r̄ikep manö u nöp kal̄ip hag ñ̄inabin,” a ga. *

Jisas wid magö manö hod r̄iköm haga u, manö it u haga

³⁶ Jisas an̄ig hagöm, n̄ibi b̄i gau kal̄ip arö göm, ram raul m̄igan arö n̄iñöl ḡi, b̄i n̄ipe unbö m̄igan lañ u apöm, n̄ip hagla, “Nan ȳiñ naj wög naböñ añ gau ranöb a ḡimön, manö hod r̄ikmön hagpan u, han̄ip hagö n̄iñun,” a ḡila.

³⁷ Hageila, haga, “B̄i nan ȳiñ aij yuöp a ḡipin u, yad B̄i Ñ̄i n̄ipe. ³⁸⁻³⁹ Wög naböñ a ḡipin u, m̄inöñ naböñ it i magöñhalö. Nan ȳiñ aij a ḡipin u, n̄ibi b̄i God udöm abad m̄ideinab gau. B̄i nan ȳiñ naj dap yuö ranöb a ḡipin u, b̄i ȳip n̄iñö mulu lugöp Seden n̄ip nöp hagpin. Nan ȳiñ naj ranöb a ḡipin u, Seden n̄ibi b̄i n̄ipe gau kal̄ip hagpin. Pen wid magö āti ḡinab ñ̄in̄ a ḡipin u, ñ̄in̄ ram m̄inöñ it i ur ḡinab ñ̄in̄ an̄ibu hagpin. B̄i r̄ik daupep a ḡipin u, ejol gau kal̄ip hagpin. ⁴⁰ Nan hātöwätö ranöb gau ud juöm, dam mab inab yañ yunaböl a ḡipin u, ñ̄in̄ ram m̄inöñ it i ur ḡinab ñ̄in̄ an̄ibu me u. * ⁴¹ B̄i Ñ̄i n̄ipe ejol n̄ipe gau kal̄ip hag yuö, apöm, n̄ibi b̄i nan si naj ḡipal gau abe, n̄ibi b̄i n̄ibi b̄i r̄imnap kal̄ip hagailö, kale nan si nan naj ḡipal gau abe, ejol kale apöm kal̄ip udöm * ⁴² mab ke inab m̄igan yañ u yunaböl, ilön gö n̄iñöl ḡi, meg hau r̄ib̄iköm m̄iñöñ ḡinaböl, a gem hagpin. * ⁴³ Ñ̄in̄ an̄ibu, n̄ibi b̄i Bap kale udöm kumi kabö adö lañ abad m̄ideinab gau, kale s̄idö mailö rö paköl ḡi m̄ideinaböl. Kale n̄ibi b̄i gas̄i r̄im̄id m̄idain̄m gau, manö hagabin i r̄im̄id li n̄iñ aij ḡimim. *

Mani kes pi ḡila u, manö hod r̄iköm haga

⁴⁴ “Pen God n̄ibi b̄i udöm abad m̄ideinab u, aiud adö i rö m̄idöp. B̄i ap amöm n̄iñnab, mani kes hadame nöp pi ḡila ap wög ad̄iñ ap m̄ideinab. N̄ipe n̄iñöm, nan r̄imnap ud pa r̄ib̄ik aij göm, ram arnab. Amöm, ñ̄iñ̄i yab̄iñ löm, nan n̄ipe gau magöñhalö s̄ikim göm, mani udöm, mani an̄ibu damöm, wög ad̄iñ an̄ibu rauöm, am mani kes an̄ibu udnab.

K̄ibap aij aij u, manö hod r̄iköm haga

⁴⁵⁻⁴⁶ “Pen God n̄ibi b̄i udöm abad m̄ideinab u, aiud adö i rö m̄idöp. B̄i s̄ikim gep gau k̄ibap uñhai n̄iñ ajöm, k̄ibap aij aij yab̄iñ ap n̄iñöm, ram amöm, nan kale gau magöñhalö s̄ikim göm, mani udöm, am k̄ibap an̄ibu raunaböl.

Uben u, manö hod r̄iköm haga

⁴⁷ “God n̄ibi b̄i udöm abad m̄ideinab u, aiud adö i rö m̄idöp. N̄ibi b̄i r̄imnap uben damöm, ñ̄ig wanjö au yulö, kabsāl iru nöp apöm m̄igan an̄ibu arbal. ⁴⁸ An̄ig ḡilö, uben t̄ip ḡi dam gōt gau amöm, kabsāl aij gau lihu kabsāl lep rin m̄igan u löm, kabsāl naj gau ud yubal. ⁴⁹ Ram m̄inöñ it i ur ḡinab ñ̄in̄ u an̄ib unbö rö ḡinab. God ejol n̄ipe gau apöm, n̄ibi b̄i God Manö hagöp rö ḡila gau ke löm, n̄ibi b̄i God Manö hagöp rö gagla gau ke löm, ⁵⁰ dam mab ke inab yañ u yunaböl. Yulö ilön gö, meg kale hau r̄ib̄ göm, m̄iñöñ ḡi m̄ideinaböl,” a ga. *

⁵¹ An̄ig hagöm haga, “Yad manö hagaj̄in gau n̄iñbim?” ö ga.

Hageia, b̄i n̄ipe gau hagla, “Yau, n̄iñbun,” a ḡila.

⁵² Hageila, haga, “Kale nöd God lo manö u nöp hag m̄idm̄idim u pen uri kale God n̄ibi b̄i udöm abad m̄ideinab manö aij hagpin u n̄iñbim. An̄ig n̄iñöm kale uri n̄ibi b̄i gau hag ñ̄inabim u, kale God Manö aij nöd n̄ibö u abe, God Manö aij hain n̄ibö u abe hag ñ̄inabim,” a ga.

Nasared n̄ibi b̄i Jisas n̄ip n̄iñ udagla (Mak 6:1-6; Luk 4:16-30)

⁵³⁻⁵⁴ Pen Jisas n̄ipe manö hod r̄iköm manö haga an̄ibu hag p̄is göm, daun n̄ipe

* **13:35:** Sam 78:2 * **13:40:** Jon 15:6 * **13:41:** Mad 24:31; 25:31; Mak 13:27 * **13:42:** Mad 8:12 * **13:43:** Dan 12:3 * **13:50:** Mad 13:42 Luk 13:28

ke Nasared amöm, Juda magum gep ram raul migan u amöm, nibi bi gau kalip hag ñö, kale niñöm aiö yabitl gila. Kale pen hagla, 'Bi anibi nipe aige göm gasi kid hiik niñöm nan gagep unbö rö gab?' ö gila. Hainö pen hagla, * 55-56 "Bi anibi nime nap, niñin nimam nipe gau, hon aip midpal u pen, nipe aige göm bi kub rö midöm, manö ke hagöm, nan gagep rö gau gabn Nap nipe u bi kapeda; nime Maria; nimam nipe gau Jems u, Josep u, Saimon u, Judas u. Anib u, nipe aige göm apöm anig gab?" ö gila. * 57 Anig hagöm, kale Jisas nip naj niñöm, manö nipe haga u, udagla.

Pen Jisas kalip haga, "Bi God manö hagep gau ram minöh mälö gau amöm haglö, niñö hagpal a göm niñnaböl; pen ram minöh kale ke u haglö, piral hagpal rö löp a göm arö gipal u rö gabim," a ga. * 58 Manö haga u niñagla u me, ram minöh anibu nan gagep rö iru nöp gaga.

14

Herod hagö, Jon Bi Niñig Pak Ñeb u nabic cög rib gi dö gila

(Mak 6:14-29; Luk 3:19-20; 9:7-9)

¹ Pen gapman bi kub ram minöh Galili abad midmidöp Herod, Jisas nipe niñön niñön ga manö u niñöm, ² am bi nip wög gi ñeb rimnap kalip haga, "Bi Jisas nan gagep rö göp u, nipe bi ap ke wasö; nipe Jon bi niñig pak ñeb u nöp. Nip al pak linö u pen kauyan uraköm ap midöp rö, nan gagep rö anib gau gab," a ga.

³⁻⁵ Pen Jon nip nagilöm, al pak la manö il u anig göl midöp. Herod nipe nimam Pilip nibin nipe u Herodias ud arö, Jon Herod nip haga, "Ne unbö gipan, gi naj gipan. Bi ap nimam nipe kamij mideinab nuwi nipe udagnab," a ga. Jon anig hagö, nibi anibu Herodias nipe Herod nip manö haga niñöm Herod Jon nip dam nagilöm, al pak lin a göm gasi niña u pen nibi bi gau, Jon nip bi God manö hagep hon a gila rö, piñij göm arö ga. *

⁶ Pen hainö Herod nime nip yag daua niñin u nöp, nibi bi iru nöp ap magum

göm, nan magö lau niñin gila. Niñ anibu, Herodias pai nipe u apöm an anib au kugom ralö, Herod niñö, aij yabitl ga. ⁷ Anig gö, nipe pai anibu nip manö hagöm haga, "Yad manö niñö yabitl hagem nöp hagabin, ne nan ap hag niñeinabön, nöp halöwalö ud niñnabin," a ga. ⁸ Hageia, pai anibu, nime haga rö niñöm haga, "Jon bi niñig pak ñeb nabic cög u, kinañ cög migan yan limön, dap niñmön," a ga.

⁹⁻¹⁰ Anig hagö, Herod niñö mög ga, pen nibi bi gau niñ midlö niñöl gi, pai anibu nip waiö manö niñö hag löm haga, "Ne nan ap hag niñeinabön, nöp halöwalö niñnabin," a ga rö niñöm, bi rimnap hag yuö, am Jon nagilöm mideia au amöm, nabic cög nip u rib gi dö göm, ¹¹ ud kinañ cög migan yan löm, dap pai anibu nip niñla. Niñla, nipe pen damöm nime nip ña.

¹² Pen Jon bi nipe gau apöm, wip dam rigöl göm, am Jisas nip hag niñla.

Jisas bi unbö paip dausan nan ñö niñla
(Mak 6:30-44; Luk 9:10-17; Jon 6:1-14)

¹³ Jisas manö anibu niñöm, am ram minöh ke migan ap mideinam, a göm, niñ magib udöm, ram minöh anibu arö göm, hada. Pen nibi bi gau, Jisas arab au hain arun, a göm, ram minöh kale gau arö göm, il adö aramöm, Jisas arnig ga gau arla. ¹⁴ Jisas nipe pen ram minöh migan anibu apjaköm, niñ magib u arö göm, gof gau apöm niña, nibi bi iru nöp mideila. Kalip niñö, mög gö, nibi bi nan ga gau gö, kamij la.

¹⁵ Pen dugo magö u, bi nipe gau Jisas mideia au apöm, nip hagla, "Söl sib ginig gab. Midö nöp nan magö niñeb magö u padiöp. Gai i ram minöh nöp an au. Nibi bi iru nöp gai i hagö, ram an gai i amöm, nan magö kale rimnap rau niñlan," a gila. ¹⁶ Anig hageila, Jisas kalip haga, "Wasö, kale aragnaböl. Kale ke kalip nan magö niñmim," a ga. ¹⁷ Hageia, hagla, "Hon nan magö iru midagöp. Yiñharij bred magö unbö mamid kabsal mihöp midöp," a gila.

¹⁸ Hageila, Jisas haga, "Nan anib gau ud yip dauim," a ga. ¹⁹ Anig hagöm, nibi

* 13:53-54: Jon 7:15 * 13:55-56: Jon 6:42 * 13:57: Jon 4:44 * 14:3-5: Lep 18:16; 20:21; Mad 21:26; Luk 13:19-20

bɪ gau kalɪp hagö, nan uɫaŋ adö gau bɪs gɪlö nɪŋöl gɪ, bred kabö u udöm, kabsaɫ mɪhau u udöm, gɪlaŋ gɪ nɪŋöm, God nɪp aij a göm, bred u ud jö göm, bɪ nɪpe gau kalɪp ñö nɪŋöl gɪ, kale udöl gɪ, nɪbi bɪ gau kalɪp nɪme lɪ ñɪla. Kabsaɫ u u rö nöp gɪla. * 20 Anɪg göl nɪme lɪ ñeila, ñɪŋlö, ñɪŋlö, mudun gö, ñɪŋ haköl rö laga. Naböŋ naböŋ arö gɪla gau me, Jisas bɪ nɪpe gau wadɪ unbö mɪgan laŋ u ud yaglö, böŋ nöp ajmaŋ raua. 21 Nɪbi bɪ nan ñɪŋla anɪb gau, nɪbi gau wasö, ñɪ pai pro gau wasö, bɪ gau nöp me paip dausan rö ara.

*Jisas ñɪg uɫ adö au abö gɪ ara
(Mak 6:45-52; Jon 6:15-21)*

22 Jisas, bɪ nɪpe gau kale ñɪg böŋ lödaŋ arlaŋ a göm hagö, ñɪg magɪb udöm arla nɪŋöm nɪpe nɪbi bɪ gau kalɪp hag yuöm, 23 nɪpe ke God nɪp sabe gɪnɪg ram mɪnönj dum ap ara. Mɪdö, ram dugnɪg geia pen nɪpe aɳɪ nöp halö dum anɪb laŋ mɪdeia. * 24 Pen bɪ nɪpe gau ñɪg magɪb udöm ñɪg waŋö aŋ kub au arlö nɪŋöl gɪ, pɪnöm asad kub yabɪɫ u apöm, ñɪg magɪb u ud ado gɪnɪg rö ga. 25 Magö anɪbu ram gɪsön nöp runɪg geia u me, Jisas ñɪg uɫ adö u abö gɪ apöm, bɪ nɪpe gau mɪdeila söl au aueia, 26 kale nɪŋöm, “U wip ana ap auab!” a göm, anɪnɪn gö pɪñɪŋ göm, aiö kub blaɫö gɪla. *

27 Jisas pen kalɪp haga, “Pɪñɪŋ gagmim! Yad nöp auabin!” a ga.

28 Hageia, Pida haga, “Bɪ Kub! Ne nöp auaimön u, yɪp abe hagö, ñɪg uɫ adö au abö gɪ yagol au nɪn,” a ga.

29-30 Hageia, Jisas haga, “Anɪb u, au!” a ga.

Hagö, Pida ñɪg magɪb u arö göm, ñɪg uɫ adö u abö gɪ am Jisas mɪdeia au am am aŋ au amöm nɪŋa, yɪgön kub yabɪɫ u apöm, ñɪg u ral auajɪp. Anɪg geia nɪpe pɪñɪŋ göm, ñɪg yaŋ had lugöl gɪ, wɪñ kub alöm haga, “Bɪ Kub! Ne yɪp yɪŋɪd ud yu!” a ga.

31 Anɪg hagö, Jisas yɪŋɪd nɪp ud sɪsɪ udöm haga, “Nɪŋ udep magö ne u uɫep yabɪɫ göp. Nɪhön gɪnɪg gasɪ mɪhöp nɪŋajan?” ö ga. *

32 Anɪg hagöm, Jisas aip Pida aip ñɪg magɪb mɪgan u arlö nɪŋöl gɪ, pɪnöm asad kub udeia u ur ga. 33 Anɪg gö nɪŋöm, bɪ nɪpe ñɪg magɪb mɪgan yaŋ asɪk mɪdeila gau, Jisas hib nɪpe haglö adö arö nɪŋöl gɪ hagla, “Nɪŋö! Ne God ñɪ nɪpe yabɪɫ!” a gɪla.

*Genesared nɪbi bɪ nan ga gau Jisas gö,
kamɪŋ la*

(Mak 6:53-56)

34 Pen kale ñɪg waŋö juöm, ram mɪnönj Genesared böŋ lödaŋ amjakla. 35 Amjaklö, nɪbi bɪ mɪdmɪdal gau Jisas nɪp nɪŋöm, Jisas nöp auöp a göm, nɪbi bɪ ram mɪnönj söl anɪb gau magöŋhalö wɪñ allö, nɪbi bɪ nan ga gau magöŋhalö daula. 36 Dapöm, Jisas nɪp neb neb göl gɪ hagla, “Hanɪp yau a gö, nɪbi bɪ nan göp gai i, waɫɪj nöp goɫ au nöp ud nɪŋlö, kamɪŋ laŋ,” a gɪla. Hageila nɪpe yau a gö, nɪbi bɪ waɫɪj nɪpe ud nɪŋla gau kalɪp magöŋhalö kamɪŋ la. *

15

*Nɪpɪs nɪhi bɪ gɪmɪdal rö, Perisi kai u rö
nöp gɪmɪdal*

(Mak 7:1-13)

1 Pen ñɪn anɪbu, bɪ Perisi rɪmnap, bɪ lo manö hag ñeb bɪ rɪmnap, Jerusalem nɪbö apöm Jisas nɪp hagla, 2 “Bɪ ne gai i, nɪhön gɪnɪg apɪs bac bɪ manö pör u arö göm, ñɪmagö kale ñɪg lɪ yuöm wasö, yɪharɪŋ nöp nan ñɪŋbal?” ö gɪla. 3 Hageila, Jisas pen haga, “Kale nɪhön gɪnɪg God Manö nɪpe u arö gɪmim, bac bɪ gɪla rö nöp gabim? 4 God haga, ‘Name nap kalɪp gɪ aij gɪmim ud aij gɪmim,’ a ga. God manö ap hagöm haga, ‘Bɪ ap nɪme nap kalɪp manö naj rɪmnap hagnab u, kale bɪ anɪbu nɪp al pak löɫ,’ a ga. * 5-7 Pen kale manö anɪbu kabö göl hag ñagpim. Bɪ ap, ami bapi arö gɪnabin a gɪnab u, kalɪp hagnab, ‘Ami bapi, yad nan aij rɪmnap kalpe mɪhönj ñɪbnep pen mani kalpe mɪhönj ñeb mani u, uri yad God nɪp ñɪnabin a gɪpin, nɪŋöm mani kalpe mɪhönj ñeb ap mɪdagöp,’ a gɪnab. Anɪg gɪlö, kale nɪŋmim hagpim, ‘Kale anɪg gɪpal u, manö

* 14:19: Mad 15:35-39; Mak 8:6-10 * 14:23: Luk 6:12; 9:28 * 14:26: Luk 24:37 * 14:31: Mad 8:26; Mak 4:39 * 14:36: Mad 9:20-21 * 15:4: Eks 20:12; 21:17; Dud 5:16

mıdagöp, a gıpm. Anıg hagpım u, ‘God Manö hagabun,’ a gıpm u pen kale pıral yabıtı hıgmım, kale ke hagpım rö gagpım. Kale manö anıbu rö nıbi bı gau kalıp hag nıbım u, God manö hıgep bı ne Aısaıa nıpe bı kalöp rö nöp gası nıñöm, manö nıñö yabıtı ap kalı kılıñ rıka. Manö anıbu kalı kılıñ rıköm haga,

8-9 ‘Nıbi bı gai i manö pır alöm hagpal,

“God Bı Kub hon,” a gıpal u pen

yıharıñ manö nöp hagpal;

yıp mıdmagö lagpal.

Yıp sabe göm,

yıharıñ manö nöp hagpal.

God Manö nıbi bı gau kalıp hag nıabun a gıpal u pen

bı ram mıñöñ ıt i nıbö

manö kale ke hıgmıdal manö u nöp ud hag nı ajaböl!’ a ga,” a ga. *

Nıbi bı nan gac göp gau

(Mak 7:14-23)

10 Jısas anıg hıgöm, nıbi bı mıdeıla gau wıñ alö aueıla haga, “Manö hagabin i, nıñ aıj gımım! 11 Nıbi bı gau nan magö gau hañöwañö nıñölö, hıbur anı kalıp yanı amöm prı gagöp; hıbur anı kale yanı gası nıñ nıñöm hagpal u me, prı gac halö mıdpal,” a ga. *

12 Pen Jısas bı nıpe gau apöm Jısas nıp hagla, “Bı Perısaı gau manö hagpan u nıñölö, nöp mılu lugöp u, ne nıñban?” ö gıla. 13 Hıgeıla, Jısas haga, “U manö mıdagöp. Bap yad kımı kabö adö lanı mıdöp u, nan yıñ nıpe yımagöp gau magöñhalö ıt halö bıg ju ud yunab. 14 Bı anıbı gau kale amgö we. Bı amgö we ap, bı amgö we ap nıp uñ gı damöm, mıñöñgöl uñöm mıgan u ap lug paknabil,” a ga. *

15 Jısas anıg hıgeıla, Pıda haga, “Manö anıbu manö hod rık hagpan ıt u hanıp hag nıñ nıñun,” a ga.

16-17 Hıgeıla, haga, “Kale nıñagpal rö, kale u rö nöp nıñagpım anı Nıñım! Nan nıñön nıñön hañöwañö nıñbal gau, God nıñö, manö mıdagöp. U yıharıñ nıñöm, hıb halö kıl yubal. 18 Hıbur anı kale yanı gası nıñbal u me, prı halö mıdpal. 19 Gası kale ke nıñöm, gası nıñbal u me, prı halö mıdpal.

nıbi bı al pak löm, nıbi sı bı sı göm, nan gau sı udöm, manö kub hıgnaböl nıñ u manö pıral hıgöm, nıbi bı rımnıap kalıp hag juöm, gıpal. 20 Gıpal anıbu me, God nıñö gac halö mıdpal; pen nan nıñnıg, nıñmagö nıñ lı yuagöm hañöwañö nıñbal u, God nıñö gac gagöp,” a ga.

Kenan nıbi ap Jısas manö haga rö nıñ uđa

(Mak 7:24-30)

21 Jısas ram mıñöñ Genesared anıbu arö göm, ram mıñöñ kub, daun kub mıñöp Daıla Saıdon anı gau ara. 22 Amöm anıbı gau ram mıñöñ Kenan gau mıdö, nıbi ram mıñöñ anıbı gau nıbö ap, Jısas nıp apöm haga, “Bı Kub, Depıd Nı nıpe, yıp mög nıñmön! Paı yad u kıjaki abanı alö, mıd aıj gagöp,” a ga.

23 Hıgeıla, Jısas pen hagaga. Pen bı nıpe gau apöm, Jısas nıp hagla, “Nıbi i hanıp hain göl gı, manö hañ nöp gab. Nıp hag yu gau aranı!” a gıla.

24 Hıgeıla, Jısas haga, “God yıp yuö aunö u, Juda nıbi bı God nıp arö gıpal gau, kalıp nöp uđnam, a gem, aunö,” a ga. * 25 Anıg hıgeıla, nıbi Juda wasö anıbu apöm, Jısas mıdeıla ıt au kugom yımöm haga, “Bı Kub, yıp gı nıñmön!” a ga.

26 Hıgeıla, Jısas haga, “Nan magö nıñ paı hon nıeb u, nıñön gıñıg ud kain gau mukun?” ö ga.

27 Hıgeıla, nıbi anıbu pen haga, “Bı Kub, nıñö hagpan u pen, bı kub gau nan nıñölö, naböñ naböñ gau abanı mo gau lugö, kain gau halö nıñnıaböl,” a ga.

28 Hıgeıla, Jısas haga, “Nıbi me, yıp nıñ ud pıdöñ gıpan u me, nan hag nıñban u gıñabin,” a ga. Anıg hıgö nıñöl gı, kıjaki u magö anıbu nöp paı nıpe u nıp arö göm hön arö, nıp kamıñ la.

Jısas nıbi bı ıru nöp kalıp gö, kamıñ la

29 Jısas ado gı Nıñ Wanö Galılı goñ böñ lödañ amöm, sır u gılanı göm, am dum lanı asıka. 30 Asık mıdö nıñöl gı, nıbi bı ıru nöp, nıbi bı ma nıñ ga gau, amgö we ga gau, nıñmagö ma gı ga be wa be ga gau, añabı ado gö manö hagagla gau, nan

* 15:8-9: Aıs 29:13 * 15:11: Mad 12:34 * 15:14: Luk 6:39; Ro 2:19 * 15:24: Mad 10:6

nihön nihön ga gau magöñhalö dapöm, Jisas m+deia ma it au lilö niñöl gi, kalip gö kam+ñ la. ³¹ Anig gö, niñi bi an+ñ gau niñöm, aiö göm hagla, “Hon Isrel niñi bi God hon u aij yabiñ. Niñi bi a+ñ adö ga gau gö, manö hagaböl; niñi bi niñ ma gi ga be wa be ga gau gö, kam+ñ löp; niñi bi ma naij ga gau gö, aj aij gaböl; niñi bi amgö we ga gau gö, amgö niñ niñaböl,” a göm, hib niñe haglö adö ara. *

Jisas bi po dausan rö nan ñö niñla
(Mak 8:1-10)

³² Jisas bi niñe unbö m+gan lañ kalip wiñ al hagö, aueila, haga, “Niñi bi gai i kalip mög niñabin. Niñ m+ñau niñan yad aip midajal pen kale nan magö midagöp. Kalip y+har+ñ hag yunö, amöm adan an au amgö m+mainö auö, ap lug paköl rö löp,” a ga. *

³³ Hageia, bi niñe gau hagla, “Ram m+nöñ niñi bi iru midagpal an an+ñ gai i, nan magö gai niñö uñai niñun dapun, niñi bi iru nöp an+ñ gai i niñno niñaböl?” ö giñla. ³⁴ Hageila, Jisas haga, “Bred magö kale aigöl gi rö midöp?” ö ga.

Hageia, hagla, “Bred unbö mudun j+ñ kabsañ pro rimnap halö midöp,” a giñla. ³⁵ Hageila, Jisas niñi bi gau kalip hagö, m+nöñ adö an+ñ au as+kla. ³⁶ Kale anig göm as+klö niñöl gi, niñe bred magö unbö mudun j+ñ u udöm, kabsañ pro gau abe udöm, God niñ aij a göm, ud jö göm, bi niñe gau kalip niñ, kale pen udöm, niñi bi gau kalip niñe li niñla. ³⁷ Anig göl niñe li niñla, niñlö, niñlö, mudun gö, niñ haköl rö laga. Naböñ naböñ arö giñla gau me, Jisas bi niñe gau wad+ñ unbö mudun j+ñ ud yaglö, böñ nöp ajman raua.

³⁸ Niñi bi nan niñla an+ñ gau, niñi gau wasö, niñ pai pro gau wasö, bi gau nöp me, po dausan rö ara.

³⁹ Pen anig nan niñöm, Jisas niñi bi an+ñ gau kalip hag yuöm, niñe niñ mag+ñ udöm, ram m+nöñ Magadan böñ lam+ñ amöm, ram m+nöñ an an+ñ gau ara.

* 15:31: Mak 7:37

* 15:32: Mad 14:14

* 16:1: Mad 12:38; Luk 11:16

* 16:4: Mad 12:39; Luk 11:29

* 16:6: Luk 12:1

* 16:8-9: Mad 14:17-21

* 16:10: Mad 15:34-38

16

Jisas niñ hagla, “Nan gagep rö ap gö niñun,” a giñla

(Mak 8:11-13; Luk 12:54-56)

¹ Bi Perisi rimnap, bi Sadyusi rimnap, Jisas nihön gain+ñ niñ hag juun a göm, apöm niñ hagla, “Ne Mesaia u midpin a giñan u, nan gagep rö ap kumi kabö adö lañ niñö gaimön, niñö hagpan a gun, niñun,” a giñla. *

² Hag niñeila, Jisas haga, “Sidö wad amöm, kumi kabö hagape hagape gö niñöl gi hagnabim, ‘Ram rik aij giñab,’ a giñabim. ³ Sib halö sidö lim giñig göm hagape hagape göm kumi wam niñ niñöl gi, hagnabim, ‘Möñ alniñ gab,’ a giñabim. Anig giñim niñ aij giñim u, pen yad uri nan nihön nihön gabin i, kale niñabim pen it u niñagpim. ⁴ Kale niñi bi m+ñi midpim gau, mid aij gagmim, God niñ gas+ñ u niñagpim. Nan gagep rö ap gö niñun, a giñim u, yad giñö niñagnabim. Bi Jona niñ ga rö, adö u y+ñ gö, niñabim,” a ga. Jisas anig hagöm, kalip arö göm m+gan ap ara. *

Nan y+ñ a giñal rö u, Jisas manö hod riköm haga

(Mak 8:14-21)

⁵ Jisas abe, bi niñe gau abe niñ mag+ñ udöm, niñ wañö böñ lödan amöm niñla, bred gau hauñ göm dauagla. ⁶ Anig niñöm Jisas bi niñe gau kalip haga, “Bi Perisi, bi Sadyusi, y+ñ kale u, niñ aij giñim,” a ga. * ⁷ Jisas anig haga niñöm, bi niñe gau, ke hag niñ hag niñ göm hagla, “Hon bred dauagpun u me, anig hagab,” a giñla.

⁸⁻⁹ Pen Jisas kale hageila an+ñ ke niñöm haga, “Kale nihön giñig bred dauagpun, a giñim, hag am+ñ ap+ñ gabim+ñ Kale y+ñ niñ ud aij gagpim. Bi paip dausan rö m+deila niñ u, bred magö unbö mam+ñ u udem, ud jö giñainö, niñöm naböñ naböñ p+ñ pali geila, wad+ñ aigegö rö yagpe ajman raua? *

¹⁰ “Pen niñ hain u, bred magö unbö mudun j+ñ udem, bi po dausan rö m+deila u niñainö, niñöm naböñ naböñ p+ñ pali geila, wad+ñ aigegö rö yagpe ajman raua? *

11 Ñin anibu kale ke midmim, bred wadi yagpe u pen mñi manö hod rik hagajin u niñagmim, 'Bred nan a gi hagab,' a gipim. Bred nan a gi hagagabin. Bi Perisi gau abe, bi Sadyusi gau abe, yis kale u kalöp udnim rö löp u, a gem, hagabin," a ga. 12 Anig hagö, kale niñla nan yis bred halö libal u hagaga; bi Perisi gau abe, bi Sadyusi gau abe, manö hag niñbal u niñagmim, a göm, manö hod riköm haga.

Pida Jisas nipe haga, "Ne Mesaia u, God kamij u Ñi nipe yabit," a ga
(Mak 8:27-30; Luk 9:18-21)

13 Hainö Jisas daun kub Sisaria Pilipai an au amjaköm, bi nipe gau kalip hag niñöm haga, "Ñibi bi gau Bi Ñi nipe bi an a gipal?" ö ga.

14 Hageia, bi nipe gau hagla, "Rimnap Jon bi nig pak ñeb u, a gipal; rimnap, Ilaija, a gipal; rimnap, Jeremaia, a gipal; rimnap pen bi God manö hagep ap, a gipal," a gila. *

15 Hageia, Jisas kalip haga, "Kale ke pen, yip an a gimim niñbim?" ö ga.

16 Hageia, bi nipe Saimon Pida haga, "Ne Mesaia u, God kamij u Ñi nipe yabit," a ga. *

17 Hageia, Jisas haga, "Jona ni nipe Saimon. Manö hagpan anibu, aij hagpan. Ne gasi kabö rö niñban anibu, ke gau niñbö auagöp; Bap kumi kabö adö lan u nöp, nöp gasi anibu ñö, ne kabö rö niñban. *

18 "Yad nöp hagabin, ne Pida. Gasi kabö rö niñban anibu, yad niñbi bi yad gau gau ut gi dapem, cöc yad kabö anibu adö u linabin. Umeb magö u cöc yad gö, lug paknim rö lagöp. *

19 "God ram minöñ kumi kabö adö lan au, ki rib u nöp niñabin. Ne minöñ naböñ il i midmön, nagit adö mai niñmön kabö rö gagöp, wasö geinabön u, God kumi kabö adö lan au, u rö nöp wasö ginab. Pen nagit adö mai niñmön kabö rö midöp, yau a geinabön u, God kumi kabö adö lan au, u rö nöp yau a ginab," a ga. *

20 Jisas anig hagöm, bi nipe gau kalip haga, "Ñibi bi gau kalip, yad Mesaia me anibu, a gimim, hagagmim," a ga.

Jisas, "Ilön uдем umem uraknabin," a ga
(Mak 8:31-9:1; Luk 9:22-27)

21 Ñin an anib u, Jisas bi nipe gau kalip, bi gau yip anig anig ginaböl, a göm, waiö hagöm haga, "Yad hainö Jerusalem arnö, bi manö ud asikep gau löm, bi God nipe nan sabe gep bi kub gau löm, bi God lo manö hag ñeb bi gau löm, yip ilön ñöm al pak linaböl. Pen niñ mihöp midem, niñ mihöp niñan u kauyan uraknabin," a ga.

22 Anig hageia, Pida, Jisas nipe dam gof au amöm, manö ktö rö hagöm haga, "Bi Kub! Nöp anig gagnim! Manö anibu hag aij gagpan. God nöp abad midö, anig gagnim," a ga.

23 Hageia, Jisas ado göm, Pida nipe haga, "Seden, yip arö gimön aru! Yip niñhön ginig wasö gimön hagabön? God gasi niñjeb rö niñagpan; niñbi bi gasi niñbal rö nöp niñmön hagabön," a ga.

24 Jisas anig hagöm, bi nipe gau kalip haga, "Ñibi bi an an yip lau adö midun a gaiöl u, nan minöñ naböñ il i gasi kub niñbal u arö göm, hañ roman kale ke gasi kub niñbal u arö göm, mab kros ud kag göm yip hain göl. * 25 Niñbi bi an, yad Jisas nipe udnö aij gagnab, a göm, niñnab u, kamij midagnab; pen niñbi bi an, yad Jisas nipe niñ ud midainö yip niñhön gaiöl u, manö midagöp a ginab u, pör nöp kamij nöp mideinab. *

26 "Ñibi bi an nan minöñ naböñ adö il i udnam, a göm, gö arnab u, gasi kub nipe u adö anibu nöp areinab me, kamij pör midep u udagnab. Aka God nipe nan anib gau rauöm, kamij pör midep u udnabñ Wasö yabit! *

27 "Hainö yad Bi Ñi nipe, Bapi mailö pidöñ udem, ejol gau aip ado gi aunabin niñ u, manö kub u niñem, niñbi bi gi aij gipal gau ke lem, niñbi bi gi naij gipal gau ke lem, pen niñabin. *

* 16:14: Mad 14:1-2; Mak 6:14-15; Luk 9:7-8 * 16:16: Jon 6:69 * 16:17: Gal 1:15-16 * 16:18: Jon 1:42; Ep 2:20 * 16:19: Mad 18:18; Jon 20:23 * 16:24: Mad 10:38; Luk 14:27 * 16:25: Mad 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * 16:26: Mad 4:8-9 * 16:27: Mad 25:31; Sam 62:12; Pro 24:12; Ro 2:6; Rep 22:12

28 “Yad kalöp n+ñö yabiñ hagabin, kale n+bi bi m+dpim gai i, r+mnab kam+ñ m+deinabim me, Bi Ñ+ n+pe n+bi bi udöm, kumi kabö adö lañ au abad m+deinab ñ+n u, Bi Ñ+ n+pe auö n+ñöl gi, n+ñ n+ñnabim,” a ga.

17

*Jisas hañ romanñ ke yabiñ la
(Mak 9:2-13; Luk 9:28-36)*

1 Jisas manö an+bu hagöm, ñ+n unbö kagoñ j+ñ u m+dpim, Pida, Jems, Jems n+mam Jon kal+p yam uñ gi, dum i g+lan ap amöm, ke m+deila. 2 An+g göm m+dlö n+ñöl gi, Jisas hañ romanñ n+pe u ke yabiñ löm, mulu ad+ñ u s+do rö n+ñöm, wañj n+pe u m+mailö yabiñ ga. * 3 An+g gö n+ñöl gi, kale n+ñla, bi God manö hagep nöd umlö, Mos+ aip Ilaija aip, apil Jisas aip manö hag m+deila. 4 Kale n+ñöm, Pida Jisas n+ñ haga, “Bi Kub. Hon aui m+dpun u, aij yabiñ m+dpun. Ne yau a g+mön, ram bada m+hau n+ganñ gun, nöp ap, Mos+ n+ñ ap, Ilaija n+ñ ap,” a ga.

5 Pida an+g hagö n+ñöl gi, kumi rud yabiñ ap apöm, kal+p magöñhalö pañu gi yuö yua. Pañu gi yuö yuö n+ñöl gi, manö ap kumi an+bu n+bö haga, “Ñ+ m+dmagö yad i, y+ñ aij yabiñ göp. Manö n+hön n+hön hagn+m u, n+ñ udmim,” a ga. *

6 Manö an+bu an+g göl auö n+ñöm, Jisas bi n+pe gau gas+ iru n+ñöm, p+ñ+ñ göm, am m+nönñ iñ au paköm, mulu ad+ñ kale u m+nönñ yanñ li m+deila. 7 Jisas apöm, kal+p ud n+ñöm haga, “P+ñ+ñ gagmim. Urakim!” a ga. 8 Hagö, uraköm n+ñla, Jisas n+pe nöp m+deia.

9 Pen s+ñ u g+yanñ göl gi, Jisas kal+p haga, “M+ñi n+hön n+hön gaj+p n+ñbim an+bu, n+bi bi gau kal+p hag ñagmim. Hainö Bi Ñ+ n+pe umöm uraknab ñ+n u me, n+bi bi gau kal+p hag ñ+nabim,” a ga.

10 Hageia, n+ñ haga, “Lo manö hag ñeb bi gau n+hön g+n+g hagpal, ‘Ilaija nöd aueinab; hainö Mesaia m+nönñ naböñ iñ i aunab,’ a g+pal?” ö g+la. *

* 17:2: 2Pi 1:16-18

* 17:5: Sam 2:7; Ais 42:1; Mad 3:17; Mak 1:11; Luk 3:22; Dud 18:15

* 17:10: Mal 4:5

* 17:12: Mad 11:14

* 17:13: Luk 1:17

* 17:19: Mad 10:1

* 17:20: Mad 21:21; Mak 11:23; Luk 17:6; 1Ko

11 Hageila, haga, “N+ñö hagpal. Manö an+bu m+dpim: ‘Ilaija nöd apöm, kal+p hag aij gö, hainö Mesaia u aunab.’ 12 Pen n+ñim. Ilaija aua u pen auö n+ñ n+ñagla. Gas+ kale ke n+ñla rö, n+ñ gi naij g+la. Bi Ñ+ n+pe u n+ñ u rö nöp g+naböl,” a ga. *

13 Jisas an+g hagö, bi n+pe gau n+ñla, Jisas Ilaija hib haga u pen Jon bi ñ+g pak ñeb u n+ñ nöp haga. *

*K+ñaki abanñ ala ñ+ ap, Jisas gö, kam+ñ la
(Mak 9:14-29; Luk 9:37-43a)*

14 Pen kale ban yanñ amjaköm n+ñla, n+bi bi iru nöp m+deila. Bi ap, n+bi bi m+deila an+ñ au apöm, Jisas m+deia au kugom y+möm haga, 15 “Bi Kub. Ñ+ yad u mög n+ñmön. N+ñ hauñ alö, m+dpim aij gagöp. Pör amöm, mab inöb anñ gau abe, ñ+g anñ gau abe gi dam pakab. 16 N+ñ dam bi ne gau m+dpim gau ud arnö, gi wasö n+ñöm arö g+pal,” a ga.

17 Hageia, Jisas haga, “Kale n+bi bi m+ñi ñ+n i m+dpim gau, God n+ñ gas+ n+ñmim n+ñ udagpim; God haga rö gagpim. Mañ mai kale n+ñ udmim ke g+nabimñ Ñ+ an+bu ud y+ñ aui dauim,” a ga.

18 Hagö, ñ+ an+bu daueila, Jisas k+ñaki n+ñ abanñ ala u hag gö, höñ arö, magö u nöp kam+ñ la.

19 An+g gö, Jisas bi n+pe gau n+pe m+deia au apöm, ke nöp m+dpim gi, n+ñ hag n+ñöm hagla, “N+hön gö, k+ñaki abanñ ala an+bu, hag yu wasö n+ñun arö g+pun?” ö g+la. *

20 Hageila, Jisas haga, “N+ñ udep magö kale u ulep göp u me, hag yu wasö n+ñmim arö g+dpim. Pen n+ñim! N+ñ udep magö kale u mab masded y+ñ magö pro m+dpim rö u m+deinab u, nan n+hön n+hön hageinabim, hagnabim rö g+nab. Nö ilö i, ‘Ke g+danñ aru,’ a g+nabim u, arnab. * 21 Pen k+ñaki abanñ alöp an+bu, y+hariñ hag yu-mim rö lagöp. Nan magö arö g+mim, God n+ñ sabe göl gi m+dpim me, hag yunabim,” a ga.

*Jisas kuöyanñ haga, “Umem uraknabin,”
a ga*

(Mak 9:30-32; Luk 9:43b-45)

22 Jisas bi nipe gau aip ram minon Galili apom magum gom, kalip haga, "Sol midop, Bi Ni nipe nip dam nibi bi rimnap kalip neinabol, * 23 nip bon nop al pak lilo umnab u pen nin mihop midom, nin mihau nigan u kauyan uraknab," a ga.

Jisas anig hagö, bi nipe gau nip mög ninom, gasi iru yabih nija.

Jisas God sabe gep ram dakis u na

24 Pen haino, Jisas bi nipe gau aip daun pro Kapaneam amjaklo, bi God sabe gep ram dakis udep gau kale apom Pida nip hagla, "Mano hag neb bi kale u dakis nob halö?" o gila. * 25 Hageila, Pida haga, "Yau, nipe dakis nob halö," a ga. Pen Pida anig hagom, ram raul arö ninjol gi, Jisas nipe nod hagom, Pida nip hag ninjom haga, "Gas ne nihon niban? Gapman bi kub gau, dakis mani gai nibö udepal Ni bi kale ke gau nibö udepal aka nibi bi milö gau nibö udepal?" o ga.

26 Hageia, Pida haga, "Nibi bi milö gau nibö udepal," a ga. Hageia, Jisas haga, "Ninjo, bi kale ke gau dakis nagpal. 27 Pen hol nagnabul u, kalip mulu lugnim rö löp. Anib u, ne nig wanjo au ammön, nagi huk yumön, kabsal nod udnabon u, meg migan ud lakmön ninabon, mani mago an ap meg migan u mideinab. Ud dam dakis hol mihon u nimön," a ga. Hageia me, am haga rö nop ga.

18

Bi kub midaiun, a gom, manö pen pen hagla

(Mak 9:33-37; Luk 9:46-48)

1 Jisas bi nipe gau apom, nip hag nija, "Nibi bi God udom, kumi kabö adö lan au abad mideinab gau, an nibi kub bi kub mideinab?" o gila. *

2 Hageila, Jisas ni pai pro ap wina alo auo, ud amgo ilo adö kalip au urak nom, 3 haga, "Yad kalop ninjo yabih hagabin, kale ni pai pro gau gasi nibal rö ninagnabim u, God ram minon kumi kabö adö lan au aragnabim. * 4 Anib u, nibi bi hon nibi

bi kub midagpun a gom, ni pai pro i rö mideinabol u me, God nibi bi nipe ke udom, abad mideinab an au, nibi bi kub rö mideinabol," a ga. 5 Pen nibi bi yip nin udom, ni pai pro i rö ud aij ginabol u, kalip nop waso, yip abe ud aij ginabol. *

Ni pai kalip nan naj gi yambal u (Mak 9:42-48; Luk 17:1-2)

6 "Pen nibi bi rimnap apom, ni pai yip gasi nin udepal gau, kalip nan si nan naj adö u gi yamlö, kale gasi yip u hau gom, nan si nan naj ginabol. Nibi bi anig ginig geinabol u, nod kabö kub ap unam u nagi ud li ribikom, dam nig solwara an au yublap u aij. Kamini midom, anig gi naj yabih ginabol u, ilon kub yabih udnabol.

7 "Nibi bi minon nabon if i midpal gau marö yabih ginab. Nagi naj adö u gom, nibi bi rimnap kalip gasi nilö, adö anibu gom ap lug paknabol u, naj yabih ginab. Nagi adö anibu nod gimidal, mihni gipal, haino u rö nop ginabol. Anig ginab pen nibi bi adö anibu gi yamnabol gau, ilon ke yabih udnabol.

8 "Nimagö ma kale u ninmim, nan si nan naj ginig gainim, nimagö ma u rib gi dö gi yumim. Anig gimim me, nan si nan naj gep adö u arö gimim, God ram minon au ammim, por mideinabim. Waso u, nimagö ma halö midmim, pen mid aij gagmim, nan si nan naj gep adö u gi dammim, ram minon mab ke por inmidop u arnabim. *

9 "Pen amgo u ninmim, nan si nan naj ginig gainim, amgo bon anib lau ud gulu gi yumim. Anig gimim me, nan si nan naj gep adö u arö gimim, God ram minon au ammim, por mideinabim. Waso u, amgo mihop halö midmim, pen mid aij gagmim, nan si nan naj gep adö u gi dammim, ram minon mab ke por inmidop u arnabim.

10 "Kale nin aij gimim, ni pai pro gau nan yiharin, a gimim, gasi u ninagmim. Yad kalop hagabin, ni pai pro gau ejol kale gau, Bapi yad amgo ilo adö nipe u ram minon kumi kabö adö lan au midpal. *

* 17:22: Mad 16:21 * 17:24: Eks 30:13; 38:26 * 18:1: Luk 22:24 * 18:3: Mad 19:14; Mak 10:15; Luk 18:17

* 18:5: Mad 10:40; Luk 10:16; Jon 13:20 * 18:8: Mad 5:29-30 * 18:10: Hib 1:14

Jisas, kaj sipsip ur ga u, manö hod r+köm haga

(Luk 15:3-7)

11 “Bî Ñî nîpe u, nîbi bî ur gîpal gau, kalîp udnîg aua. *

12 “Bî ap kaj sipsip nîpe ñîñ juöl unbö mamîd u rö mîdeinab. Pen añî ap ur geinab u, nîpe nîhön gînabî Sipsip nîpe rîmnap kalîp arö gö, nan ułan ułan ñîñlö nîñöl gî, sipsip nîpe ur gînab u nîp ulhai nîñ arnab. Am ulhai ulhai udöm, mîñ mîñ yabîł gînab. 13 Kalöp nîñö hagabin, kaj sipsip nîpe magöñhalö mîñ mîñ göp, pen kaj sipsip nîpe ap ur gö, ulhai nîñ dam dam udnab u, sipsip anîbu nöp mîñ mîñ yabîł gînab. 14 Anîb u rö, Bapi kale kumi kabö adö lañ mîdöp u, ñî pai pro nîpe ap ur gagnîm, a göm, nîñ nöp mîdöp.

Añ mam kale gau kalöp gî naij gaiöl u

15 “Nîbi bî añ mam, a gînabön gau, bî ap nöp gî naij gainîm, ne pen ammön, nîp aip ke mîdmön, nöp nan nîhön ga anîbu waiö hagmön. Anîg hagö, nîñ udö me, nañîñ namam ne yabîł mîdeinab. *

16 Pen ne anîg gö, nîpe nîñagnab u, ne ammön, añ mam mîhöp rö uł gî dammön, kale nîñ mîdlö nîñöl gî, ne bî anîbu aip manö hagmil. * 17 Pen ne anîg gö, nîpe manö udagainîm u, nîbi bî cöc aubal rö magöñhalö nîñ mîdlö nîñöl gî, manö anîbu kalîp hag ñîmön. Pen ne anîg gö, nîñ udageinab u, ne arö gîmön. Anîg ga nîñmön hagmön, ‘Bî anîbu nîbi bî God Manö nîñagöm, bî dakîs udep rö u me, anîg göp,’ a gîmön, nîp arö gîmön.

18 “Anîb u, yad kalöp nîñö hagabin, mîñnön naböñ adö îł i wasö geinabim u, God nîpe kumi kabö adö lañ mîdöm, u rö nöp wasö gînab; pen yau a geinabim u, nîpe u rö nöp yau a gînab. *

19 “Yad kalöp hagabin, nîbi bî mîhöp mîñnön naböñ îł i mîdmil, manö hag adö añî lîmil, Bapi yad kumi kabö adö lañ mîdöp u nîp hag nîñeinabil u, hag nîñnabil rö gînab. * 20 Pen nîbi bî mîhöp aka mîhau nîgan rö, gasî yîp nîñöm, ap

magum geinaböl u, yad kalîp anî anîb au mîdeinabin,” a ga.

Bî wög gî ñeb naij u

21 Pida Jisas mîdeia söl au apöm haga, “Bî Kub. Mam ap yîp gî naij gainîm u, ñîñ aigegö rö gî naij geinab, yad nîñem arö gînamî Ñîñ unbö mudun jîñ u rö aka?” ga. 22 Hageia, Jisas haga, “Ñîñ unbö mudun jîñ wasö; ne bî anîbu nöp gî naij gînab u nîñmön arö gînabön u, ñîñ juöl ñîñ juöl unbö mudun jîñ u nîñmön arö gînabön. * 23 God nîbi bî udöm ram mîñnön kumi kabö adö lañ au abad mîdeinab u, aiud adö i rö mîdöp. Kîñ ap nîpe bî wög gî ñeb nîpe rîmnap kalîp mani rîmnap ñöm, hainö pen ñîm a gînab. Hainö nîpe gasî nîñöm hagnab, ‘Kale naböñ ñîlan,’ a gînab. 24 Pen mîdöp u pen ñîñaböl, a gö, bî ap nîpe mani ilöñ ñîñ juöl iru yabîł nan naböñ mîdnab bî u daunaböl. 25 Pen bî anîbu pen nîpe kub yabîł mîdnab u me, pen ñîñîm rö lagnab. Anîg gö, bî kub u nîñöm, bî wög gep nîpe rîmnap kalîp hagnab, ‘Nîpe göp anîbu rö, nîp udmim, nîbin ñî pai, nan nîpe nîhön nîhön mîdöp gau magöñhalö udmim, dam sîkim gîpe, rauaiöl nîñöl gî, mani anîbu dap yîp ñîmim,’ a gînab. 26 Anîg hagö, bî anîbu pen, kugom yîmöm, kîñ u nîp hagnab, ‘Ne yîp mög nîñmön, abad mîdaimön; nan adîñ ne anîb gau magöñhalö naböñ ralnabin,’ a gînab. 27 Hagö, kîñ u nîp mög nîñöm, nan naböñ nîpe u, arö gîmön aru, a gînab.

28 “Anîg göm arö gö nîñöl gî, bî wög gî ñeb anîbu nîpe pen amöm nîñnab, bî nîpe aip wög gîmîdil bî ap mîdeinab. Nîp nîñöm, uñam ud sîsî löm hagnab, ‘Nöp mani ilöñ añî ap ñîñö u, naböñ ral!’ a gînab. 29 Hagö, bî nîpe aip wög gîmîdil anîbu kugom yîmöm manö neb neb gî hagöm hagnab, ‘Ne yîp mög nîñmön, abad mîdaimön; nan naböñ ne anîbu magöñhalö naböñ ralnabin,’ a gînab. 30 Hagö, bî anîbu manö nîp u nîñagöm hagnab, ‘Nöp dam nagî leinabin, nan naböñ anîbu naböñ ralmön nöp me,

* 18:11: Luk 19:10 * 18:15: Luk 17:3; Gal 6:1 * 18:16: Dud 19:15; Jon 8:17 * 18:18: Mad 16:19; Jon 20:23

* 18:19: Mak 11:24; Jon 15:7 * 18:22: Luk 17:4

hönj arnabön, ' a göm, n+p dam nag+ l+inab.
 31 An+g gö, b+ n+pe aip wög g+m+däl gau, kal+p hibur najj gö, amöm kinj u n+p manö an+bu magöñhalö hag ñ+naböl. 32 Hag ñ+lö, b+ kub u, b+ n+pe an+bu n+p w+ñ alö aueinab hagnab, 'Ne wög g+ ñeb b+ najj yab+ñ. Ne y+p m+ñöñ gajan, nöp mög n+ñem, nan naböñ yad nöp m+ñdöp u arö g+pin. 33 Ne pen n+hön g+n+g, b+ ne aip wög g+pil u n+p u rö nöp mög n+ñmön, arö gagpan?' ö g+nab. 34 B+ an+bu b+ n+pe aip wög g+m+däl u n+p mög n+ñagnab u me, b+ kub an+bu kal juöm, wög g+ ñeb b+ an+bu n+p dam nag+ lep ka abadeb b+ gau ñöm hagnab, 'N+p nag+ lö, ilön gö n+ñöl g+ m+ñdöm, nan naböñ y+p u naböñ magöñhalö ralöm nöp hönj arnab, ' a g+nab.
 * 35 Kale añ mam r+mnab kal+p u rö nöp geinabim, Bapi yad kumi kabö adö lañ au m+ñdöp u, kalöp pen u rö nöp g+nab. An+ñ u, nañ+n namam kale gau kalöp g+ najj geinaböl u, kal+p mög n+ñmim, m+ñdmagö l+mim, arö g+mim, ' a ga. *

19

B+ n+bi udn+g, böñ nöp udnab; hainö n+p hag yuagnab

(Mak 10:1-12; Luk 16:18)

1 Jisas manö an+bu hag p+is göm, ram m+nöñ Galili arö göm, ram m+nöñ Judia, ñ+g Jodan böñ lödañ adö ara. 2 Areia, n+bi b+ iru yab+ñ n+p hain geila n+ñöm n+bi b+ nan ga gau gö kam+ñ la.

3 Pen b+ Perisi gau, Jisas n+p hag n+ñno, manö najj r+mnab hagn+m, a göm, apöm hagla, "God Mos+is n+p hag ña lo manö u, n+bi ap nan pro ap g+ najj g+nab u, b+ n+pe n+p hag yun+g, hag yunab aka wasöñ Ne n+hön gas+ n+ñban?" ö g+la.

4 Hageila, Jisas haga, "God Manö kal+ k+ñ r+kla u kale amgö l+ n+ñagpim ar+ñ Ram m+nöñ hadame dagol g+ la ñ+n u, b+ ap, n+bi ap, g+ la. * 5 God haga, 'Adö an+bu me, b+ gau n+me nap aip m+ñdöm, n+bi udöl g+, n+me nap arö göm, kale ber m+hau j+m ñöl han m+ñdlö hañ roman añ+ yab+ñ l+inab, ' a ga. * 6 An+ñ u me, God hagö hañ roman

kale m+höp wasö; uri j+m ñöl añ+ l+inab an+bu, b+ ap apöm, kal+p hag ud as+k ke ke lagnab wasö, ' ga.

7 Jisas an+g hageia, b+ Perisi gau n+p hagla, "Pen n+hön g+n+g Mos+is manö ap kal+ k+ñ r+köm haga, 'N+bi hag yun+g, n+bi i böñ nöp arö gabin, a g+mim, köp ap kal+ k+ñ r+k ñ+mim, hag yumim, ' a ga?" ö g+la.
 *

8 Hageila, Jisas haga, "Kale n+bi b+ manö n+ñ udagpim u me, Mos+is an+g haga. Pen God n+bi b+ hadame gau g+ la ñ+n u, an+g gagm+däl. 9 Pen yad kalöp hagabin, b+ an, n+bin u b+ ap aip ud g+lö wasö, y+har+ñ nöp hag yuöm, n+bi hain n+bö udnab u, n+bi si udnab n+ñöm God n+ñö najj yab+ñ g+nab; n+pe n+bi si udep b+ me u, ' a ga. *

10 Jisas an+g hagö, b+ n+pe gau hagla, "B+ gau n+bi kale y+har+ñ hag yuagnaböl u, b+ praj m+ñdöm n+bi udagöl u aij, ' a g+la.

11 Hageila, Jisas haga, "B+ magöñhalö y+har+ñ m+ñdaiöl rö lagöp. God b+ y+har+ñ m+ñdaiöl, a göm, hag la gau nöp, y+har+ñ m+ñdaiöl rö löp. 12 B+ r+mnab, kale wala lagö yag daubal gau, n+bi udagpal. B+ r+mnab, b+ r+mnab wala kal+p r+ñb g+ dö g+pil gau, n+bi udagpal. Pen b+ r+mnab, God n+bi b+ udöm kumi kabö adö lañ au abad m+ñdeinab wög u gun, a göm, n+bi udagpal. Kale b+ praj m+ñdun, a g+mim, b+ praj m+ñdeinabim u aij, ' a ga.

Jisas ñ+magö ara n+pe u ñ+ pai pro nab+ic cög adö lañ la

(Mak 10:13-16; Luk 18:15-17)

13 N+bi b+ gau, "Jisas ñ+magö ñ+ pai hon nab+ic cög adö lañ löm, God n+p sabe gan, ' a göm daueila, pen b+ n+pe gau kal+p n+ñ ij halö löm hag g+la. 14 An+g g+lö, Jisas pen ñ+ pai an+ñ gau w+ñ alö aueila n+ñöl g+, b+ n+pe gau kal+p haga, "N+hön g+n+g kal+p an+g hag g+pim+ñ ñ+ pai pro an+ñ gau arö g+pe y+p aulan. God n+bi b+ udöm, kumi kabö adö lañ au abad m+ñdeinab u, ñ+ pai pro an+ñ gau rö, ' a ga. * 15 An+g hagöm, God ñ+ pai pro an+ñ gau kal+p p+g m+ñdeian, a göm, Jisas ñ+magö ara n+pe u ñ+ pai pro

* 18:34: Mad 5:25-26 * 18:35: Mad 6:15; Mak 11:25; Ep 4:32; Kol 3:13 * 19:4: Jen 1:27; 5:2 * 19:5: Jen 2:24; Ep 5:31 * 19:7: Dud 24:1-4; Mad 5:31 * 19:9: Mad 5:32; 1Ko 7:10-11 * 19:14: Mad 18:2-3

nab+c cög adö laṅ löm, ram minöṅ miṅan ap ara.

*Bi ap nan nipe iru nöp mideia
(Mak 10:17-31; Luk 18:18-30)*

¹⁶ Bi ap Jisas mideia au apöm haga, “Manö hag ñeb bi. Yad nan nihön aij u gem, pör midep u udnam?” ö ga.

¹⁷ Hageia, Jisas haga, “Yip nihön ginig, nan aij mai, a gimön, hag niṅabön? God añi me Bi aij. Pen pör pör mideinam, a gimön u, lo manö hagöm kali ktiñ rikla gau niṅmön hagöp rö gimön,” a ga. *

¹⁸ Hageia, haga, “Lo adö mai rö hagabön?” ö ga. Hageia, Jisas haga, “Wip al pak gagmön; nibi si bi si gagmön; nan si udagmön; manö kub hagnaböl u, manö piral hagagmön; * ¹⁹ name nap manö hagöl adö u nöp niṅmön hain gimön; ne ke midmagö lıban rö, nibi bi rimnap kalip midmagö limön,” a ga. *

²⁰ Anig hageia, bi praj anıbu haga, “Lo manö gau magöṅhalö niṅ hakpin. Pen yad nihön nan aij u gem, kamıṅ pör midep u udnam?” ö ga.

²¹ Hageia, Jisas haga, “Mid aij yabiḥ ginam, a gimön u, nan ne gau magöṅhalö yumön, mani udmön, nibi bi mög gep rö gau kalip ñimön me, mid aij gep ne u mideinab God ram minöṅ kumi kabö adö laṅ au. Pen yad hagpin rö gimön, aumön, yad aip ajaiul,” a ga.

²² Hagö, bi praj anıbu nan nipe iru mideia rö, manö anıbu niṅöm, gasi iru niṅöl gi ara.

²³ Pen nipe anig göl arö niṅöl gi, Jisas bi nipe gau kalip haga, “Yad kalöp niṅö yabiḥ hagabin, nibi bi mani nan kale iru mideinab gau, God nip uḥam gasi niṅ udlö, kalip udöm kumi kabö adö laṅ au abad mideinab. ²⁴ Kaj kamel gau, kali mauöt nagı yubal miṅan u arıg arnaböl; pen nibi bi nan iru midöp gau, God nip uḥam gasi niṅ udlö, kalip udöm abad mideinab,” a ga.

²⁵ Jisas bi nipe gau manö anıbu niṅöm, gasi kub niṅöm hagla, “Pen bi aij anıbu,

God ud kumi kabö adö laṅ au ud aragnab, a giṅpan u, nibi bi an rö ud arnab?” ö gi la.

²⁶ Hageia, Jisas kalip niṅöl gi haga, “Nibi bi gau ke göl rö lagöp. God nöp me, nan nihön nihön ginig, ginab,” a ga.

²⁷ Jisas anig hageia, Pida haga, “Nöṅ! Hon nan hon gau magöṅhalö arö gun, ne aip nöp cig gun ajpun u, hon pen nan nihön udnabun?” ö ga.

²⁸ Hageia, Jisas haga, “Yad kalöp niṅö hagabin, ñin hain u yad mailö pıdöṅ halö apem, nibi bi magöṅhalö abad mideinabin. Ñin anıbu me, kalöp bi yip hain geinabim gau hagnö, Isrel nibi bi it ke ke unbö miṅan laṅ gau, kalip abad mideinabim. * ²⁹ Nibi bi yip niṅ udöm, ram, niñin nimam, nime nap, ñi pai, wög adıṅ, nan nihön nihön gau arö ginaböl gau, God kalip hauḥ gagnab; nan anıb gau rö kalip pen iru yabiḥ ñöm, pör midep kalip ñınab. ³⁰ Pen nibi bi uri nöd araböl gau, hainö iru nöp jöl adö yabiḥ gau mideinaböl. Pen nibi bi uri jöl adö yabiḥ au midpal gau, hainö iru nöp nöd am mideinaböl. *

20

*Nibi bi nagı wain wög giṅpal gau, manö
hod riköm haga*

¹ Jisas anig hagöm haga, “God nibi bi udöm abad mideinab u, aiud adö i rö midöp. Bi wain wög nap nıbö ap, bi rimnap am daunö, wög yip u gi laṅ, a göm, ram gısön rıka magö u uraköm, am bi rimnap ulhai niṅöm, ² kalöp mani silpa magö añi añi raunabin, a göm, kalip aip manö hag adö añi löm, hag yuö, am wain wög nipe u wög geila. ³ Pen sıdö yöp aṅ au ap ranab magö u, am maker au amöm niṅa, bi rimnap yiḥarıṅ mideila. ⁴ Kalip niṅöm haga, ‘Kale u rö nöp am wög yad u geinabim, yad kalöp mani kabö rö raunabin,’ a ga. ⁵ Hagö, am wög nipe u geila. Pen sıdö aṅ kub laṅ magö u abe, sıdö gamıṅ gab magö u abe, manö anıbu nöp hagöm, bi rimnap halö udö, wög nipe u geila. ⁶ Sıdö wad arıg gab

* **19:17:** Lep 18:5; Luk 10:28 * **19:18:** Eks 20:12-16; Dud 5:16-20 * **19:19:** Eks 20:12-16; Lep 19:18 * **19:28:** Mad 25:31; Luk 22:30; Rep 3:21 * **19:30:** Mad 20:16; Luk 13:30

magö u, kuöyan maker au amöm niṅa, bi riṁnap halö ap mīdep nöp mīdeila. Kalip haga, ‘Kale niḥön giṅig ṅin i wög gagmim, yiḥariṅ yabiḥ mīdpim?’ ö ga. ⁷ Hageia, niṅp hagla, ‘Bi ap hanip wög ap ṅagöp,’ a giḷa. Hageila, kalip haga, ‘Kale u rö nöp am wain wög yad u giṁmim,’ a gö, am wög geila. ⁸ Duga magö u, wain wög nap u, bi abad mīdep niṅpe u niṅp haga, ‘Ne ammön, bi wög yiṅp gaböl gau kalip hagö, aulö, bi hainö hagnö aubal gau, mani kalip u nöd ṅimön; bi nöd hagnö aubal gau, mani kalip u hainö ṅimön,’ a ga. *

⁹ “Hagö, bi abad mīdep u, bi anib gau kalip wiḥ alö aueila, bi sidö wad arö niṅjöl gi, ap wög giḷa gau, ap mani kale u nöd udla. ¹⁰ Pen kale anig göl udlö niṅjöl gi, bi nöd hagö, ap wög giḷa gau, hag niṅjla e, ‘Hon mani kub u udnabun,’ a giḷa u, pen hainö udöl gi niṅjla, kale mani añi anibu nöp udla. ¹¹ Udöm, adiṅ bi wain wög nap niḅö u aip pen pen hagöm hagla, ¹² ‘Hon niḥön giṅig, bi hain aubal gau mani udpal añi u rö nöp udpun? Hon hilim halö urakun, sidö kal niṅjö niṅjöl gi, wög giṅno giṅno iru göp u, pen bi ap pro magö ap wög gajal mani ṅiban rö nöp hanip ṅiban!’ a giḷa. ¹³ Hageila, bi wög naböṅ nap niḅö u niṅjöm, bi kale ap niṅp haga, ‘Mam, nöṅ! Nöp gi naij gagpin. Nöp mani ṅinabin a giṅpin rö ṅibin. ¹⁴⁻¹⁵ Bi hain aubal gau, bi nöd aubal gau aip adip adip ṅinig, ṅinabin. U nan yad. Anib u, bi riṁnap ai giṅig göm wasö giṅabölḷ Kalip haḷöwaḷö ṅibin u, ne ai giṅig giṁmön mulu lugöpṅ Mani ṅibin u ud ram ne aru!’ a ga,” a ga.

¹⁶ Jisas aiud anibu hagöm, haga, “Niḅi bi hain mīdpal gau, nöd mīdeinaböl; niḅi bi nöd mīdpal gau, hain mīdeinaböl,” a ga. *

Jisas kuöyan haga, yiṅp al pak liḷö umem uraknabin, a ga

(Mak 10:32-34; Luk 18:31-34)

¹⁷ Jisas Jerusalem amöl gi, adan aṅ au, bi niṅpe unbö miṅgan laṅ kalip dam goḷ gau amöm, ke mīdaila niṅjöl gi kalip haga, ¹⁸ “Kale niṅim! Hon Jerusalem arno, Bi ṅi

niṅpe niṅp mumug göm, niṅp dam God niṅp nan sabe gep bi kub gau abe, lo manö hag ṅeb bi gau abe, ṅimagö adö kalip u leinaböl, kale niṅp manö kub hagöm hagnaböl, ‘Bi i niṅp al pak lep,’ a giṅaböl. * ¹⁹ Anig hagöm, Juda bi wasö gau kalip ṅeinaböl, niṅp hag juöm, rapin paköm, dam mab ba laṅ al pak liḷö umnab. ṅin mīhöp mīdöm, ṅin mīhau niṅgaṅ u kauyaṅ uraknab,” a ga.

Jems aip Jon aip bi kub mīdnig gasi niṅjöl

(Mak 10:35-45)

²⁰ Sebedi ṅi niṅpe mīhöp, niṅme ṅi anib mīhau uḷ gi, Jisas mīdeia au apöm, ubör yiḥöṅ göm haga, “Yad manö ap mīdajip auabin,” a ga.

²¹ Hageia haga, “Manö anibu niḥön?” ö ga.

Hageia, haga, “Yiṅp aij giṅab u, hainö ne kiṅ mīdmön, niḅi bi abad mīdeinabön ṅin u, ṅi yad mīhau ba nöp au asiḱnabil,” a ga. *

²² Anig hageia, Jisas haga, “Manö yiṅp hag niṅbil u, niṅp aij gagpil. ṅig asi yad ṅiṅniṅg gabin u, kale mīhöṅ u rö nöp ṅiṅnabil?” ö ga. Hageia haglö, “Yau! ṅiṅnabil!” a giḷö. *

²³ Hagailö haga, “Niṅjö hagabil. ṅig asi ṅiṅniṅg gabin u ṅiṅnabil. Pen bi an yiṅig böṅ lau, bi an sidagö böṅ lau asiḱ mīdeinabil u, hagagnabin. Manö u manö yad wasö; Bapi manö niṅpe. Niḅi bi niṅpe ke hag löp gau anib rö mīdeinabil,” a ga.

²⁴ Bi niṅpe anib mīhau manö anibu anig hagailö, bi niṅpe unbö siduṅ laṅ manö u niṅjöl, mulu lugö, mamil mīhau kalip manö hag giḷa. ²⁵ Jisas pen bi niṅpe gau kalip magöṅhalö hagö aueila haga, “Kale niṅbim, Juda niḅi bi wasö gau, kiṅ kale kḷö göm, abad mīdpal; bi kub kale manö niḥön niḥön hagnaböl u niṅjöm, ana udöm, hain giṅaböl me. * ²⁶ Pen kale giṅpal rö gagmim. Bi an bi kub mīdainim u, bi pro rö mīdöm, niḅi bi riṁnap kalip wög gi ṅeb bi rö mīdainim. * ²⁷ Bi an bi kub yabiḥ mīdainim u, bi pro ramö gau rö mīdöm,

* **20:8:** Lep 19:13; Dud 24:15

* **20:16:** Mad 19:30; Mak 10:31; Luk 13:30

* **20:18:** Mad 16:21; 17:22-23

* **20:21:** Mad 19:28; Luk 22:30

* **20:22:** Mad 26:39; Jon 18:11

* **20:25:** Luk 22:25-26

* **20:26:** Mad 23:11;

Mak 9:35

nibi bi rimnap kalip nagı wög gep bi rö mıdainım. ²⁸ Bi Ñı nıpe u, nibi bi gau kale wög yıp gılan a göm, auaga; wög kalip gi ñı damem, hainö nan si nan naij gıpal adö u haji gi umnö, kale kamıñ aröl, a göm, aua,” a ga. *

Jisas bi amgö we ga mıhau gö, amgö ñıl nıñlö

(Mak 10:46-52; Luk 18:35-43)

²⁹ Pen Jisas daun kub Jeriko arö göm arö nıñöl gi, nibi bi iru nöp nıp hain gıla. ³⁰ Bi amgö we mıhau adan goł au asık mıdlö nıñöl gi, “Jisas auab,” a gılö nıñmil, meg mıgan dap ranmil haglö, “Depid Ñı nıpe, halıp mög nıñmön!” a gılö.

³¹ Hagailö, nibi bi gau kalip mıhön nıñ ij halö hagöm hagla, “Manö hauł gagmil!” a gıla. Anıg hagla u pen, manö kalip u udagöm, meg magö rapın dap ranmil haglö, “Depid Ñı nıpe, halıp mög nıñmön!” a gılö. ³² Anıg hagailö, Jisas pıdön göm, kalip mıhön wıñ alöm haga, “Halıp nıhön gan, a gımil, yıp wıñ alabil?” ö ga. ³³ Hageia haglö, “Bi Kub, halıp amgö we göp u gö ñıl nıñul!” a gılö. ³⁴ Hagailö, Jisas kalip mıhön mög nıñöm, amgö kalip u ud nıñö, yöp magö u nöp amgö ñıl nıñlö, nıpe arö nıñöl gi, hain gılö.

21

Jisas Kiñ rö Jerusalem ara

(Mak 11:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

¹ Jisas bi nıpe gau aip Jerusalem sösöl göm, ram mınön pro Bedpagi, Olip Dum söl amjakla. Amjaköm, bi nıpe mıhöp hag yuöm haga, ² “Kale mıhön ram rıñig aglö nö lödañ ammil nıñnabil, kaj donki nıme pi amıl mıhau nagı adık linaböl mıdeinabil. Nıñmil, nagı u hubıkmil pañıd daumil. ³ Pen nibi bi ap apöm, nıhön gıñg kaj donki hon u hubık ud arabil a gainım u, pen hagmil, ‘Bi Kub u wög mıdö, hagajıp udnıg aubul,’ a gımil, yıñıd yau a geinab, daunabil,” a ga. ⁴ Pen kalip mıhön hag yuö arlö anıbu, bi God

manö hagep ap gı naböl, a göm, kalı kılñ rıka rö nöp ga. Nıpe haga,

⁵ “Jerusalem nibi bi kalıp hagmim, ‘Kiñ kale bi hain u, kaj donki adö u asıköm, kalöp auab.

Nıpe kaj donki pi adö u asıköm auab,’ a gımim,” a ga. *

⁶ Pen Jisas bi nıpe hag yuö arlö anıbu mıhau, haga haga rö, ⁷ kaj donki nıme abe, pi marep abe pañıd dauailö, bi nıpe gau wañj mılö ud juöm, kaj donki adö lan laila, Jisas adö au asıka. ⁸ Nıbi bi iru nöp, Bi Kub auab, a göm, wañj mılö kale adö lan rol lımıdal gau ud juöm, adan majö au lıla. Rimnap am köp ułan, mab ułan gau rıb gi dö gi dapöm adan majö au lıla.

⁹ Nıbi bi gau Jisas nıp bıg gıgabö göl amöl gi meg magö dap ranöm hagla, “Nıñim! Depid rıkö, rık damöm rıköp u, auöp i.

Nıp aij a gabun!

Bi Kub nıp yuö auöp bi anıbi me, nıp aij a gabun!” a gıla. *

¹⁰ Jisas Jerusalem amjakö nıñöl gi, nibi bi gau magönhalö hag amıl apıl göm hagla, “Bi anıbu an?” ö gıla. ¹¹ Hageila, nibi bi Jisas aip aula gau hagla, “Bi i me Jisas, bi God manö hagep Nasared, ram mınön Galili nıbö u,” a gıla.

Jisas nibi bi God sabe gep ram nan sıkim geila gau kalıp rıdık gi hön yan yua

(Mak 11:15-19; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)

¹² Jisas God sabe gep ram raul yan amöm nıña, nibi bi gau nan sıkim gi mıdeila. Nıpe nıñöm, kalıp magönhalö rıdık yuöm, abañ bad mani löm, pen pen yımjik gaila gau ud ado göm, bi yaur sıkim göm, mab po adö asık mıdeila gau, ud ado ga. ¹³ Anıg göm kalıp hag göm haga, “God Manö kalı kılñ rıkla u, God haga,

‘Ram yad u yıp sabe gep ram, pen kale gıpım u,

bi nan si udep ram ap rö löp,’ a ga,” a ga. *

¹⁴ Pen Jisas nıpe God sabe gep ram raul mıgan anıbu mıdö nıñöl gi, nibi bi amgö we ga rimnap, nibi bi ma naij ga rimnap

* 20:28: Luk 22:27; Plp 2:7

* 21:5: Sek 9:9

* 21:9: Sam 118:25-26

* 21:13: Ais 56:7; Jer 7:11

aeila, kalip gö kamij la. ¹⁵ Nipe nan gagep rö gö, ñi pai pro gau wiñ alöl gi hagla, “Nöp aij a gabun! Depid Ñi nipe! Use!” gila. Pen kale anig geila, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe niñlö, kalip mulu yabiñ luga. ¹⁶ Mulu lugö hagla, “Nöp hagaböl u niñabön?” ö gila. Hageila, Jisas kalip haga, “Yau! Hagaböl u niñabin u pen kale manö rimnap kali kñi riköm hagla, ‘God, ne ginabön niñöm ñi pai pro ñi painjan gau hib ne haglö adö arnab,’ a gila. Kale manö kali kñi rikla anibu, amgö li niñagim ar?” a ga. *

¹⁷ Anig hagöm, kalip arö göm, am ram riñig aglö Bedani hana.

*Jisas hagö, mab kia u mñep ga
(Mak 11:12-14,20-24)*

¹⁸ Ruö Jisas ado gi Jerusalem aramöm adan an gau arö, nip kiyö lö, ¹⁹ adan majö goñ au niña, mab kia ur ap mñdeia. It au amöm niña, magö ñiñeb pilaga; uñan au nöp mñdeia. Anig gö Jisas haga, “Ne hainö magö ap pilagnabön!” a ga. Anig hagö niñöl gi, magö anibu nöp kia mab ur u mñep ga. ²⁰ Anig gö, bi nipe gau niñöm, aiö göm hagla, “Aige göm mab anibi yñid mñep göp?” ö gila. ²¹ Hageila, Jisas kalip haga, “Yad kalöp niñö hagabin, hon hagno God u rö nöp ginab, a gimim, gasi mñhöp wasö, gasi añi nöp niñnabim u, ginab. Pen mab kia mñep ga u nöp wasö; dum ilö anibi ñiñ gi ñig kub an au aru, a ginabim u, arnab. *

²² “Pen kale God nip niñ ud mñdmim, nip hag niñnabim u, hagnabim rö nöp ginab,” a ga. *

*Jisas nip hagla, “Nöp an hagö anig hag
ajabön?” ö gila*

(Mak 11:27-33; Luk 20:1-8)

²³ Jisas God sabe gep ram u amöm, niñ bi gau kalip manö hag ñö niñöl gi, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep gau abe apöm nip hagla, “Nöp an ne anig gimön, a göp, niñmön anig gi ajabön?” ö gila.

²⁴ Hageila, Jisas pen haga, “Yad kalöp manö ap hag niñnö, yip hag ñibe, yad pen an hagö wög gipin u, kalöp hag ñinabin.

²⁵ Jon niñbi bi gau kalip ñig pak ña u, nipe ke gasi niñöm aua aka God hagö, apöm anig ga?” ö ga. Jisas anig hagö, kale ke hag niñ hag niñ göm hagla, “Hon, ‘God yuö apöm ga,’ a geinabun u, hanip hagnab, ‘Anib u, Jon hagöp u niñhön ginig niñ udagpim?’ ö ginab. ²⁶ Pen, ‘Jon gasi nipe ke niñöm apöm ga,’ a geinabun u, niñbi bi gau hanip kal ginaböl. Gasi kale u, Jon nipe bi God manö hagep bi ap aua,” a gila. * ²⁷ Anig hagöm, Jisas nip hagla, “Hon niñagpun,” a gila. Hageila, Jisas kalip haga, “Kale yip hag ñagpim rö, yad pen an hagö yad apem gabin u, kalöp u rö nöp hag ñagnabin,” a ga.

*Jisas bi madöl mñhau, manö hod riköm
haga*

²⁸ Jisas anig hagöm haga, “Pen kale niñhön gasi niñnabim Bi ap ñi nipe mñhöp mñdeinab. Ñi nipe nañi u nip hagnab, ‘Ñi me! Mñni wain wög u am wög gi,’ a ginab. ²⁹ Hagö, ñi nipe hagnab, ‘Yade am gagnam,’ a göm, hainö pen gasi adog niñöm, am wain wög u geinab. ³⁰ Nap pen am ñi wañig u nip u rö nöp hag niñö, hagnab, ‘Yau, gñnam!’ a ginab u pen am gagnab. ³¹ Pen ñi anib mñhau, an nap hagnab rö ginab?” ö ga. Hageila, Juda bi kub anib gau hagla, “Ñi nipe nañi u nöp nap hagnab rö ginab,” a gila. Hageila, Jisas haga, “Yad kalöp niñö hagabin, kale yñharñ mñdpe niñöl gi, bi dakis udpal bi gau abe, bi si udep niñbi gau abe, God niñbi bi udöm kumi kabö adö lan au abad mñdeinab ram mñnöñ u, kalöp abhak löm arnaböl. ³² Jon bi ñig pak ñeb u, kale niñhön niñhön gipe God nip aij ginab u, kalöp hag ña, pen manö nipe u udagpe. Bi dakis udöm mani piral rimnap halö udpal gau abe, bi si udep niñbi gau abe, kale Jon manö haga adö anibu niñöm, udla. Udla anibu kale hadö niñbe, pen kale ke, Jon manö u udmim, nan si nan naj gipim

* **21:16:** Sam 8:2 * **21:21:** Mad 17:20; Luk 17:6; 1Ko 13:2; Jon 14:12 * **21:22:** Mad 7:7-11; 18:19 * **21:26:** Mad 14:5 * **21:32:** Luk 3:12; 7:29-30

u, niñhön giñig anig gipun a gimim, arö gagpe,” a ga. *

Bi naj wain wög abadpal, manö hod riköm haga

(Mak 12:1-12; Luk 20:9-19)

³³ Jisas haga, “Miñi manö hod rikem ap halö hagnig gabin i niñim. Bi wög adiñ nap niñbö ap nagı wain wög u gi yımöm, waryö göm, nagı wain magö pak hib jakep miñgan ap geinab. Gi löm, nagı wain magö ap si niñnaböl u, niñ midaiun, a göm, ram miñlö kub ap göm, bi rımnap kalıp hagnab, ‘Kale nagı wög yıp u abad miñdaimim, hainö piñlöm po gö, yıp rımnap, kale rımnap udmim,’ a göm, ram miñnön miñlö yabiñ gau arnab. * ³⁴ Nagı wain magö u po gö niñöl gi, bi niñpe gau kalıp hagnab, ‘Wain wög yad gau ammim, bi wög abad miñdpal gau hagnim, nagı wain magö yıp rımnap dauim,’ a giñab. ³⁵ Kale wain wög gau amjaklö, bi wain wög gi miñdeinaböl gau uraköm, bi ap niñp gabi paknaböl, bi ap niñp böñ nöp al pak liñö umnab, bi ap niñp kabö ju paknaböl. ³⁶ Anig giñlö, bi nagı wain wög nap niñbö anıbu, bi niñpe rapın bad ap pen hag yunab. Hag yuö, areinaböl, bi nagı wain wög geinaböl gau, kalıp u rö nöp giñaböl. ³⁷ Anig giñlö, bi wain wög nap niñbö u hagnab, ‘Niñ yad u yunö me, manö niñp u niñnaböl,’ a göm, hag yuö arnab. ³⁸ Niñ niñpe u amjakö, bi wain wög gi miñdeinaböl gau, niñp niñjöm, kale ke hagnaböl, ‘Bi wög nap niñbö niñ niñpe u auab i. Nap hainö umeinab, nan wög gai i niñ niñpe udnab. Anıb u, niñp al pak liñno umö, hainö nan wög gai i magöñhalö udnabun,’ a giñaböl. * ³⁹ Anig hagöm, niñp dam wög adiñ goñ gau amöm, böñ nöp al pak liñaböl. *

⁴⁰ “Anig geinaböl u, hainö bi nagı wain wög adiñ nap niñbö u apöm, kalıp niñhön niñhön giñig gab?” ö ga.

⁴¹ Hageia hagla, “Bi naj giñaböl anıb gau kalıp geinab, ilön kub yabiñ udöm umnaböl; hainö pen niñbi bi rımnap halö udöm, kalıp nagı wain wög u liñab, wög

anıbu giñaböl. Nagı wain magö po giñab niñn u, niñp rik dam niñnaböl,” a giñla.

⁴² Hageila, Jisas haga, “God Manö kalı kliš rikla u niñnagpim rö löp. Kale kalı kliš riköm hagla,

‘Bi ram gep gau, kale kabö ram giñig göm, kabö ap udöm hagla, ‘Kabö i kabö naj göp gö arö gun,’ a giñla.

Pen Bi Kub niñpe geia niñjöm

kabö anıbu nöp ram niñpe au kabö aij ke yabiñ miñdöp.

Bi Kub niñpe anig gaia,

hon niñjun aiö yabiñ gabun,’ a giñla. *

⁴³ “Kabö aij udagpim anıbu, God kalöp Juda kai arö göm, niñbi bi ke gau niñbö, nan niñp niñb niñnaböl gau, kalıp udöm abad miñdeinab. ⁴⁴ Niñbi bi kabö adö anıbu ap lug paknaböl gau, kalıp rapın nöp paknab; pen kabö anıbu ju lugöm, niñbi bi pak riñbıknab gau, böñ nöp pa jö ma jö gi arnab,” a ga.

⁴⁵ Bi God niñp nan sabe gep bi kub gau abe, bi Perisi gau abe, Jisas manö hod riköm haga anıbu, kalıp nöp haga u niñjöm, ⁴⁶ niñp nagı lun, a göm, gası niñjla u pen niñbi bi gau, Jisas niñp bi God manö hagep a giñla u me, hanıp kal hagnaböl, a göm, niñp nan ap göl rö laga.

22

Bi niñbi udöm nan kub niñjbal
(Luk 14:15-24)

¹ Jisas kauyan manö hod riköm haga, ² “God niñbi bi udöm abad miñdeinab u, aiud adö i rö:

“Bi kiñ ap niñ niñpe u niñbi udnig gö, nan kub niñjig, nan magö dap magum giñaböl. ³ Anig göm, bi niñpe rımnap hag yuöm hagnab, ‘Niñbi bi hag liñö gau am hagpe aulö, nan kub niñjun,’ a giñab. Anig hagö, kale am niñbi bi anıb gau kalıp hagnaböl u pen kale arö giñaböl. ⁴ Anig giñlö, bi niñpe rımnap pen kauyan hag yuöm hagnab, ‘Kale am niñbi bi anıb gau kalıp hagnab, ‘Kiñ u, kaj kau kub rımnap, kaj kau pi marep rımnap pak lauöm, nan gau magöñhalö gi jın göm, ‘Auöl,’ a göp,” a gimim,’ a giñab. ⁵ Anig

* 21:33: Ais 5:1-2 * 21:38: Mad 27:18 * 21:39: Hib 13:12 * 21:42: Sam 118:22-23; Ro 9:33; 1Pi 2:6-8

hagö, kale am hagnaböl u pen manö kalip u ud yunaböl. Rımnap nan wög kale gau arnaböl; rımnap mani wög kale gau geinaböl; ⁶ pen rımnap, kiñ bi nıpe gau gi naij göm, al pak lılo umnaböl. *

⁷ “Anig gılo, kiñ anıbu niñö, hibur niñ u naij gö, ami bi nıpe gau hag yuö, am niñi bi bi nıpe al pak linaböl anıb gau kalip magöñhalö al pak hak löm, daun kub kale u lau ju yulö arnab. ⁸ Pen bi niñ wög gi ñeb gau kalip hagnab, ‘Nan magö nan gau hadö magum gıpun, pen niñi bi nöd wiñ alnö gau auöl rö lagöp. ⁹ Anıb u, kale adan ramö gau ammim, niñi bi niñmim gau, kalip magöñhalö, ‘Aube nan kub niñun,’ a gımim, halöwatö ut gi daube, nan kub niñun,’ a gınab. ¹⁰ Anig hagö, bi nıpe gau am adan ramö ramö gau amöm, niñi bi aij gau, niñi bi naij gau kalip magöñhalö, ‘Aube nan kub niñun,’ a göm halöwatö ut gi dapöm, bi niñi udöm nan kub niñnaböl ram raul anıbu amöm, sısi göl mideinab.

¹¹ “Kiñ anıbu pen, niñi bi aubal gau niñin a göm, ram raul yañ amöm niñnab, bi ap, nan niñnig watıj libal u löm wasö, yiñariñ nöp mideinab. ¹² Anig gö, niñ hagnab, ‘Bi me! Niñön gıniñ, niñi udöm nan niñnig watıj libal u limön wasö, yiñariñ nöp auban?’ ö gınab. Hagö, bi anıbu pen manö ap hagageinab. ¹³ Pen kiñ u bi nıpe gau kalip hagnab, ‘Bi i niñmagö ma niñ gau nagı limim, dam sıbön göp añ yañ ud yube, niñi bi anıb gau aip meg magö hau jö göl gi, mıtöñ magö göl gi mıtlan,’ a gınab,” a ga. *

¹⁴ Jisas aiud anıbu hag piñ göm, kalip haga, “God niñi bi iru nöp wiñ alnab, pen kalip magöñhalö udagnab. Niñi bi rımnap nöp udnab,” a ga.

“Gapman bi kub Sisa niñ dakıs ñeb aka wasö?” gıla

(Mak 12:13-17; Luk 20:20-26)

¹⁵ Pen bi Perisi gau, Jisas niñ manö niñön hagno, pen hagö niñun, niñ dam nagı lun, a göm, manö hag niñ hag niñ göm, * ¹⁶ bi kale ke rımnap, Herod bi nıpe rımnap yulö, Jisas mideia au amöm hagla,

“Manö hag ñeb bi. Ne bi manö niñö yabiñ nöp hagabön. Bi rımnap niñmön piñniñ gagpan. God hagöp rö nöp niñmön, niñi bi hag ñabön. ¹⁷ Anıb u, ne gası niñön niñban? Hon Isrel niñi bi, Sisa bi kub daun kub Rom niñö u, niñ dakıs ñeb aka ñagep wasö?” gıla. ¹⁸ Hageila, Jisas gası naij kale niñöm haga, “Yiñ niñön gıniñ neb neb göl gi apim, anig göl hag niñnabim? ¹⁹ Kale dakıs niñbal kabö magö ap niñbe, niñin!” a ga. Hagö, niñ kabö magö ap dap ñeila. ²⁰ Jisas kabö magö anıbu niñöm kalip haga, “Kabö magö i, bi nabıç cög i, an nabıç cög mıtöpñ Hib u, an hib mıtöp?” ö ga. ²¹ Hageia hagla, “U bi kub Sisa,” a gıla. Hageila, Jisas kalip haga, “Anıb u, Sisa nan nıpe mıtainım, Sisa niñ niñmim. God nan nıpe mıtainım, God niñ niñmim!” a ga. * ²² Anig hagö, kale gası iru niñöm, niñ arö göm arla.

Umöm kauyañ uraknaböl aka göm, Jisas niñ hag niñla

(Mak 12:18-27; Luk 20:27-40)

²³ Niñ anıbu nöp, Sadyusi bi rımnap Jisas mideia au aula. Sadyusi niñi bi anıb gau hagnıdal, niñi bi umöm kauyañ uraknaböl, a gımıdal. * ²⁴ Kale Jisas mideia au apöm hagla, “Manö hag ñeb bi. Mosıs haga, ‘Bi ap niñi udöm, niñ pai yag dapöm wasö, yiñariñ umeinab, niñmam niñe u, niñi anıbu udöm, niñ pai niñe gau, a göm, yag daunım,’ a ga. * ²⁵ Anıb u, bi il halö unbö mudun jıñ u mideinaböl. Niñmam nañı u niñi udöm, niñ pai yag dapöm wasö yiñariñ umnab. Anig gö, niñmam yiñgwö añ niñö u pen niñi anıbu nöp udnab. ²⁶ Niñmam yiñgwö añ niñö u pen niñi anıbu udöm, u rö nöp niñ pai yag dapöm wasö, yiñariñ umnab. Anıb u, niñmam yiñgwö niñganı niñö u niñi anıbu udöm, u rö nöp niñ pai yag dapöm wasö, yiñariñ umnab. Anıbu nöp gi dam dam, niñmam unbö mudun jıñ u, magöñhalö niñ pai yag dapöm wasö, yiñariñ nöp umnaböl. ²⁷ Pen niñi u, u rö nöp umnab. ²⁸ Niñmam gau kale magöñhalö niñi anıbu udla. Anıb u, niñi

* **22:6:** Mad 21:35 * **22:13:** Mad 8:12; 25:30; Luk 13:28 * **22:15:** Mak 3:6 * **22:21:** Ro 13:7 * **22:23:** Ap 23:8 * **22:24:** Dud 25:5

bî umbal gau uraknaböl ñîñ u, nîbi anîbu an udnab?" ö gîla.

²⁹ Hageila, Jisas kalîp pen haga, "Kale God Manö hagöp u abe, God klö midöp u abe, niñagpim u me, dui hagmim hagpim, 'Nîbi bî gau umöm urakagnaböl,' a gîpim. ³⁰ Nîbi bî uraknaböl ñîñ u, nîbi gau bî udagnaböl, bî gau nîbi udagnaböl. Ejol kumi kabö adö lañ midpal rö u middeinaböl. ³¹ Kale, 'Nîbi bî umöm urakagnaböl,' a gîpim u, God Manö kalî kîñ rîkla rîmnap niñagpim ar? ³² God haga, 'Yad Ebrahim, Aisak, Jekop, God kale me yad midpin,' a ga. Bî gau böñ nöp umblap u, God bî nöd umla anîb gau kalîp hagöm, 'God kale yad midpin,' a gagböp. Bî umlö, rîgöl gîla anîb gau kamîñ midpal u me, kalîp haga, 'God kale yad midpin,' a ga," a ga. *

³³ Jisas manö anîbu hag ñö, nîbi bî middeila gau niñöm, aiö waiö gîla.

Lo kub yabî u

(Mak 12:28-34; Luk 10:25-28)

³⁴ Jisas manö anîbu hag aij gö, Sadyusi bî gau manö ap pen hagöl rö laga. Pen Perisi bî rîmnap, Jisas anîg ga u niñöm Jisas middeila au aula. ³⁵ Bî kale lo manö niñ aij ga ap, Jisas niñön rö hagnîm, a göm haga, ³⁶ "Manö hag ñeb bî. Lo manö u, manö adö mai manö kub yabî midöp?" ö ga.

³⁷ Hageila, Jisas haga, "Gasî rîmid ne u magöñhalö God lau adö arö, niñ midmagö yabî limön. * ³⁸ Manö kub nöd yabî me u. ³⁹ Manö kub yîgwö anîbö u pen anîgöl midöp: ne ke midmagö lîban rö, nîbi bî ke nîbö gau abe midmagö limön. * ⁴⁰ Manö mîhau hagajîñ i, Mosîs lo manö kalî kîñ rîka manö u magöñhalö abe, God manö hagep bî gau kalî kîñ rîkla manö u magöñhalö abe, manö ît kub yabî me manö anîb mîhau nöp," a ga. *

Jisas hag niña, "Mesaia a gîpim u, niñ bî an ñî nîpe a gîmim niñbim?" ö ga
(Mak 12:35-37; Luk 20:41-44)

* **22:32:** Eks 3:6 Mad 8:11 * **22:37:** Dud 6:5 * **22:39:** Lep 19:18; Mad 7:12 * **22:40:** Ro 13:10; Gal 5:14
* **22:42:** Jon 7:42 * **22:44:** Sam 110:1; Mad 26:64 * **23:3:** Mal 2:7-8 * **23:5:** Mad 6:1; Eks 13:9; Dud 6:8; Nab 15:38-39

⁴¹ Perisi kai ap magum göm midlö niñöl gî, Jisas kalîp manö ap hag niñöm haga, ⁴² "Kale Mesaia u niñ niñön gasî niñbimñ Niñ bî an ñî nîpe a gîmim niñbim?" ö ga.

Hageila haga, "Depid ñî nîpe," a gîla. *

⁴³ Hageila, Jisas haga, "God Ana u Depid niñ gasî ñö niñöl gî, Depid nîpe Mesaia u niñ 'Bî Kub yad' a ga. Depid haga,

⁴⁴ 'Bî Kub manö hagöm, Bî Kub yad u niñ hagöp,

"Ne ñîmagö yîjîg yad lau adö midmön me,

yad gîñö, kauaî mauaî ne gau

kalîp ab lîñ gî yunabön," a göp, ' a ga.

*

⁴⁵ Depid nap îlañ nîpe a gîpim u pen Depid niñ 'Bî Kub yad' a ga. Anîb u, kale niñön gasî niñbim?" ö ga. ⁴⁶ Jisas manö nîpe u hag aijgö, kale niñ pen hagöl rö lagö me, pîñîg gî middeila niñöm hainö Jisas niñ manö rîmnap halö hag niñagla.

23

Lo manö hag ñeb bî gau abe, bî Perisi gau abe gîpal rö gagmim, a ga

(Mak 12:38-39; Luk 11:43,46; 20:45-46)

¹ Hainö ñîñ ap, Jisas bî nîpe gau abe, nîbi bî rîmnap abe, kalîp manö hagöm haga, ² "Lo manö hag ñeb bî gau abe, bî Perisi gau abe, Mosîs ka nîpe u udöm, God lo manö Mosîs hadame nöp kalî kîñ rîka rö hag ñîbal. ³ Anîb u, bî anîb gau kale God lo manö niñön hagöl u niñ udmim hain gîmim; pen nagî kale göl adö u niñmim, hain gagmim. God lo manö hag ñîbal u pen kale ke manö anîbu hain gagpal. * ⁴ Nan gau gîmim, nan gau gagmim a gîpal u, manö iru yabî nöp hagpal. Kale hagpal anîbu, wadî marö kub yabî u rö, nîbi bî gau kalîp gam ñîbal u, pen kalîp mög niñöm, rîmnap ud asîk gagpal. ⁵ Nîbi bî gau hanîp nöp niñlañ, a göm, God Manö kalî kîñ rîkla manö rîmnap ud nable cög adö lañ abe, ñîmagö gau abe lî rîbîköm ajpal. Hon God bî nîpe me gau, a gîlañ, a göm, waiñ midlö kub nagî adîñ halö aij gau rol gîpal. * ⁶ Kale nan

kub ñiñeb aŋ u amöm aka Juda magum gep ram gau amöm, bi kub mab po asiƙpal adö u nöp asiƙpal. ⁷ Gasi kale niñbal u, niñbi bi iru miðpal aŋ gau arno, 'Manö hag ñeb bi kub auabön e!' giñlö, hanip aij ginab, a göm, niñbal.

⁸ "Pen kale mam iñ añi miðpim rö, kalöp, 'Hag ñeb bi kub yad,' a göm hagagöl. Hag Ñeb Bi Kub kale añi ap nöp miðdöp. ⁹ Minöñ naböñ iñ i bi ap, 'Bapi bi kub yad,' a gimim hagagmim. Nap kale añi ap nöp miðdöp ram minöñ kumi kabö adö laŋ au. ¹⁰ Kale u rö nöp, 'Bi nabici bi kub yad,' a göm hagagöl. Bi nabici bi kub kale añi ap nöp, Mesaia u nöp miðdöp. ¹¹ Kale aŋ au, niñbi bi an niñpe niñbi bi kub rö miðdainim, niñpe niñbi bi wög gi ñeb rö miðdnab. * ¹² Niñbi bi hib kale ke haglö adö arnab gau, hib kale lugnab; pen niñbi bi hib kale ke haglö adö aragnab gau, hainö hib kub yabiñ miðeinab. *

Lo manö hag ñeb bi gau abe, bi Perisi gau abe, kale manö pir alöm gi naij gep bi (Mak 12:40; Luk 11:39-42,44,52; 20:47)

¹³ "Kale God lo manö hag ñeb bi gau abe, bi Perisi gau abe, kale manö pir alöm gi naij gep bi. God kalöp gi naij ginab. Kale ke God niñbi bi udöm kumi kabö adö laŋ au abad miðeinab miŋgan u aragmim, niñbi bi arniŋ giðpal gau kalip adan riƙpim.

¹⁴ "Kale God lo manö hag ñeb bi gau abe, bi Perisi gau abe, kale manö pir alöm gi naij gep bi. God kalöp gi naij ginab. Kale niñbi pałpał ram halö si udpim. Anibu pen, niñbi bi hanip niñjöl, a gimim, God niñp manö miñlö kub piral gau nöp hagpim. Giðpim anibu me, ilön kub yabiñ udnabim.

¹⁵ "Kale God lo manö hag ñeb bi gau abe, bi Perisi gau abe, kale manö pir alöm gi naij gep bi. God kalöp gi naij ginab. Niñbi bi gau manö hanip u niñjöm hain giñlaŋ, a gimim, ram minöñ miñlö gau ulhai niñ ajmim, rimnap niñmim hag ñibe, kale ke Seden bi niñpe miðpim rö wasö, kale Seden niñbi bi niñpe yijig göl yabiñ liñaböl.

¹⁶ "Niñbi bi gau kalip God adan la u yam aij giðpun, a giðpim u, pen kale bi

amgö we u me, kale ke niñjagpim! Anig giðpim anibu, manö kub yabiñ miðdöp. Niñbi bi gau kalip manö pir almim hagpim, 'Hon, "God sabe gep ram miðdöp rö, niñjög hagabun," a ginabun u, hainö arö gun, a ginabun u, arö ginabun. Pen gol udöm, nan God sabe gep ram raul yaŋ giñla gau, hib anibu hagöl gi, "Niñjög hagabun," a ginabun u, hagnabun rö nöp ginabun me; arö gagnabun,' a giðpim. * ¹⁷ Kale bi amgö we, bi hauñ! Kale gasi niñhön niñjibim: gol u nan yabiñ aka God sabe gep ram uñ u nan yabiñ Nan yabiñ me, God sabe gep ram uñ niñpe u. Ram uñ miðeinab u, nan ram raul miðdöp abe uñ miðeinab me.

¹⁸ Manö ap u rö nöp, niñbi bi gau kalip manö pir almim hagpim, 'Hon, "God kabö bið niñpe miðdöp rö niñjög hagabun," a ginabun u, manö niñjög hagnabun u nan yiñharin; hainö gasi ap niñjun, arö gun, a ginabun u, arö ginabun. Pen, nan God kabö bið adö au God niñp pak sabe gi niñbal gau, hib anibu hagöl gi, "Niñjög hagabun," a ginabun u, hainö gasi ke ap niñjun ke gun rö lagnab; hagnabun rö nöp ginabun,' a giðpim. ¹⁹ Kale bi gasi riñmið lagöp gau, nan niñhön u nan kubñ Nan God niñp pak sabe gi niñbal nan u, aka kabö bið adö au sabe gi niñbal uñ Nan yabiñ me, kabö bið u. Kabö bið adö au miðeinab u me, nan anibu nan God niñp ñeb rö liñab. ²⁰ Pen 'Kabö bið miðdöp rö, niñjög hagabun,' a ginaböl u, bið adö anibu nan dap laumiðal halö hagnaböl. ²¹ Pen 'God sabe gep ram miðdöp rö, niñjög hagabun,' a ginaböl u, u God ram niñpe niñjöm God hib niñpe halö hagnaböl. ²² 'Kumi kabö adö laŋ miðdöp rö, niñjög hagabun,' a ginaböl u, God sea kiñ asiƙ miðdöp au niñjöm sea kiñ anibu abe, God sea kiñ anibu asiƙ miðdöp u abe miðdöp rö, niñjög hagabun a ginaböl. *

²³ "Kale God lo manö hag ñeb bi gau abe, bi Perisi gau abe, kale manö pir alöm gi naij gep bi. God kalöp gi naij ginab. Manö niñbi bi riñmnap kalip hagpim adö u kale ke gagpim. Kamöñ asi, nan hañowañ wög adiñ ranöb u niñbe, nan yabiñ rö lö, wö ralbe, am siðuñ laŋ arö, God niñp añi

* **23:11:** Mad 20:26; Mak 9:35; Luk 22:26 * **23:12:** Pro 29:23; Luk 14:11; 18:14 * **23:16:** Mad 15:14 * **23:22:** Ais 66:1; Mad 5:34

ap ñun, a g̃mim, pör nan kale God ñp ñ̃bim. Nan pro pro añbu rö pör añg g̃pim, pen ñhön g̃ñg manö iñ yab̃t̃ u añg gagpim̃ Ñbi b̃ gau kal̃p naj g̃ñm nag̃ adö u gagmim; kabö rö g̃ñm adö u g̃mim. Kal̃p mög ññmim, ud aij g̃mim. G̃ñabun a g̃mim, g̃mim. * 24 Ñbi b̃ gau kalöp adan yamun, a g̃pim, pen kale ke b̃ amgö we. Nan pro pro gau ññbe, nan yab̃t̃ rö löp, pen nan kub nan hib waiö m̃döp gau ññagpim.

25 “Kale God lo manö hag ñeb b̃ gau abe, b̃ Perisi gau abe, kale manö pir alöm g̃ naj gep b̃. God kalöp g̃ naj g̃ñab. Pler kap kale gau rö, höñ adö gau ñ̃g l̃ yu aij g̃pim u, pen añ yan nan si nan naj pr̃i u ajmañ rauöm m̃döp. Hon nan iru udun, a g̃mim, hañ romañ hon ke g̃ aij gun, a g̃pim. * 26 Kale Perisi b̃ gau gas̃ r̃m̃id lagöp. Pler kap kale añ yan ñ̃g l̃ yu aij g̃bep, höñ adö gau u rö nöp m̃d aij g̃böp.

27 “Kale God lo manö hag ñeb b̃ gau abe, b̃ Perisi gau abe, kale manö pir alöm g̃ naj gep b̃. God kalöp g̃ naj g̃ñab. Wip kabö m̃gan gau r̃göl göm, ajöñ p̃t̃ göm, ped rud mailö aij gö, ñbi b̃ gau ññlö, aij göp, pen m̃gan añ yan wip le haññ naj apöl g̃ m̃döp; kale unbö rö nöp m̃dpim. * 28 Kale unbö rö nöp, höñ adö hañ romañ ññbun u, kale b̃ aij rö löp u, pen kalöp añ yan, manö piral gau abe, nan si nan naj gau abe, pr̃i u ajmañ rauöm m̃döp. *

God kalöp pen g̃ naj g̃ñab, a ga (Luk 11:47-51)

29 “Kale God lo manö hag ñeb b̃ gau abe, b̃ Perisi gau abe, kale manö pir alöm g̃ naj gep b̃. God kalöp g̃ naj g̃ñab. B̃ God manö hagep hadame nöp allö r̃göl g̃la ulöm ka adö u r̃b ad̃k g̃ aij göl g̃ hagpim, 30 ‘Ap̃s bac b̃ g̃la rö u, hon God manö hagep b̃ gau kal̃p al pakagbnop,’ a g̃pim. 31 Pen hagpim añbu, b̃ God manö hagep gau kal̃p al pak l̃m̃dal iñ u me, hon m̃dpun, a g̃mim, hagpim. *

32 Añb u, ap̃s bac b̃ g̃ naj g̃la u rö, kale u rö nöp g̃ñabun, a g̃mim u, u rö nöp

g̃mim! 33 Kale hainö ñ̃ pai gai i. Hainö God ñbi b̃ manö kub hagöm, mab ke inab yan yunab ñ̃n u, kale aigö g̃mim p̃ñ̃ñ g̃ ke gau arnabim̃ Wasö yab̃t̃. Adan kale ap m̃dageinab. *

34 “Añb u, yad kalöp hagabin, yad b̃ God manö hagep r̃m̃nap, b̃ gas̃ k̃d hiik ññeb r̃m̃nap, b̃ manö hag ñeb r̃m̃nap yunö, kalöp aueinaböl, r̃m̃nap al pak l̃ñabim, r̃m̃nap mab ba lañ al pak l̃ñabim, r̃m̃nap Juda magum gep ram raul m̃gan kale u paknabim, r̃m̃nap p̃ñ̃ñ g̃ arlö ññöl g̃, ram m̃nöñ gau gau r̃d̃k g̃ yunabim. 35 Añb u me, God ñbi b̃ kam̃ñ̃ aij ñpe gau, hadame nöp allö auöp i rö, manö marö u udnabim. Adam ñ̃ ñpe, g̃ aij nöp g̃m̃döp b̃ u, Ebol ñp nöd iñ göm al pak löm, al dapöm, al dapöm, hainö Berekaia ñ̃ ñpe Sekaraia ñp, God ñp sabe gep ram au dañ, kabö ud g̃la b̃d au dañ m̃dö ññöl g̃, ñp añ au al pak l̃la. * 36 Yad kalöp ññö yab̃t̃ hagabin: nan g̃pim añbu, manö añbu kalöp m̃ñ̃i m̃dpim gai i ado g̃ aunab.

Jisas Jerusalem ññö, mög gö, m̃töñ ga (Luk 13:34-35)

37 “Jerusalem ñbi b̃, ñbi b̃ mög gep rö yad gai i. B̃ God manö hagep God kal̃p yua b̃ gau, ram m̃nöñ kalöp u aulö, kabö jumim pör nöp al pak l̃bim. Yad kalöp k̃tak̃t̃ ñime pi gau g̃pal rö, dam auan mo yad gau l̃nam a g̃ l̃bin u pen ỹp ññmim arö g̃pim. 38 God ñpe God sabe gep ram kale u ar̃k ara; cög nöp m̃döp. * 39 Uri ỹp ññagnabim; hainö, ‘God b̃ hañp a göm yua b̃ i, aij yab̃t̃ auab,’ a g̃mim, ñ̃ñ añbu nöp, yad kauyañ ññnabim,’ a ga. *

24

God sabe gep ram u ud wat̃ g̃ñaböl, a ga (Mak 13:1-2; Luk 21:5-6)

1 Jisas God sabe gep ram u arö göm, höñ arö ññöl g̃, b̃ ñpe gau ñp hagla, “God sabe gep ram aij gai i nöñ!” a g̃la.

2 Hageila, kal̃p haga, “Kale nan añb gau magöñhalö ññmim hagabin u pen

* 23:23: Lep 27:30; Mai 6:8 * 23:25: Mak 7:4 * 23:27: Ap 23:3 * 23:28: Luk 16:15 * 23:31: Ap 7:52

* 23:33: Mad 3:7; 12:34; Luk 3:7 * 23:35: Jen 4:8; 2Kr 24:20-21 * 23:38: 1Ki 9:7-8; Jer 22:5 * 23:39: Sam

yad kalöp nıñö yabıt hagabin, hainö ram i ud wał gınaböl u, kabö ap kabö ap adö u rö mıdageinab,” a ga. *

*Hainö mıd aij gıgnaböl
(Mak 13:3-13; Luk 21:7-19)*

³ Jisas am Olip Dum lañ asık mıdö nıñöl gı, bı nıpe gau apöm, kalpe ke nöp ap Jisas nıp agamıñ hag nıñöm hagla, “God sabe gep ram ud wał gınaböl a gıpan u, mañ mai rö anıg gınabölñ Hon nan nıñön u gö nıñun, ne söl aunabön nıñöm ram mınöñ naböñ it i ur gınab, a gun nıñnabun?” ö gıla.

⁴ Hageila, Jisas haga, “Nıñ aij yabıt gımim. Nıbi bı rımnab kalöp pıral hagnaböl. ⁵ Bı iru nöp apöm, nıbi bı gau kalıp pıral alöm, hib yad u udöm hagnaböl, ‘Yad nöp Krais u,’ a gınaböl. Nıbi bı iru nöp manö pıral kale u nıñ udnaböl. *

⁶ Söl au pen pen gılö, gu gö nıñnabım; pen mılö yabıt gau pen pen gınaböl u, manö u nöp auö nıñnabım. Anıg gö nıñmım, ñın hain u aunıg gab a gımım pıñıñ gagmım. U yıharıñ pen pen alnaböl. Ñın hain u hainö aunab. ⁷ Nıbi bı mıgan rımnab uraköm, nıbi bı mıgan rımnab aıp pen pen gınaböl. Kın mıgan rımnab uraköm, kın mıgan rımnab aıp pen pen gınaböl. Ram mınöñ gau magöñhalö munmon udöm, kıyö kub yabıt apöm gınab. ⁸ Anıg geinab, kalöp nıbi ñı pai ñıñöb rö u gö, söl mıdöp a gımım nıñnabım.

⁹ “Kale nıbi bı yad mıdeinabım rö, nıbi bı ram mınöñ gau magöñhalö kalöp iru nıñöm, dam nagı löm, gı naij göm, böñ nöp al pak lınaböl. * ¹⁰ Ñın anıbu, nıbi bı God nıp nıñ udpal gau iru nöp nıñ udep magö kale u arö göm, mıdeimam kale ke gau nıñlö mulu lugö, kalıp ud bı kauaı mauaı ñımagö adö u lınaböl. ¹¹ Pen nıbi bı iru nöp apöm, “Hon God manö hagep bı,” a göm, manö pıral haglö, nıbi bı iru nöp manö pıral kale u udnaböl. * ¹² Nıbi bı gau nagı naij adö u gılö gılö, magöñhalö rö gası adö anıbu nıñöm, mıdmagö lep adö u hauı gınaböl. ¹³ Pen nıbi bı an God

manö aij u nıñ ud pıdön göm, hagöp rö göm, nıbi bı ke nıbö gau mıdmagö löm gı nöp mıdeinaböl gau, God nıbi bı anıb gau kalıp magöñhalö ud kamıñ yunab. *

¹⁴ Pen God nıbi bı udöm abad mıdeinab manö aij u, ram mınöñ ke gau gau nıbi bı ke ke gau nıbö gau nıbö magöñhalö yabıt haglö haglö am haknıg gab u me, ñın hain anıbu aunab. *

Bı ap God sabe gep ram u gı naij yabıt gınab, a ga

(Mak 13:14-23; Luk 21:20-24)

¹⁵ “Pen bı God manö hagep Daniel hadame nöp haga rö u gınab. Nıpe haga, ‘Kale nıñnabım, God sabe gep ram raul mıgan uı u, nan ası ması naij yabıt gep ap urak mıdeinab,’ a ga. (Kale nıbi bı manö i uri nöp amgö lı nıñnabım gau, manö anıbi it u nıñ aij gımım!) * ¹⁶ Kale nıbi bı ram mınöñ Judia mıdeinabım gau, nan naij anıbu nıñmım, yıñıd pıñıñ gı nö ilö gau armım. ¹⁷ Nıbi bı ram adö lañ mıdeinabım gau, nan hon rımnab udun a gımım, ado gı ram raul aragmım. *

¹⁸ Nıbi bı wög naböñ gau ajeinabım gau, waıtı mılö ap udun a gımım, ado gı ram aragmım. ¹⁹ Pen ñın anıbu nıbi ñı mudun halö mıdeinabım gau abe, nıbi ñı pıñıñ ci ñeinabım gau abe, uıham yabıt arnabım.

²⁰ “Pen God nıp sabe gımım hagnım, ram yıgön göp ñın u pıñıñ gı aragun, a gımım; God nıp sabe gep ñın kale u gıgnım, a gımım. ²¹ Nıñön gıñıg, God hadame dagol gau ram mınöñ gı la ñın u rıköm, mıd damöm mıñı mıdpun ñın i, nan naij anıbu rö gaga; hainö anıbu rö gıgnab. * ²² Yıharıñ u, nan naij anıbu pör gö, nıbi bı magöñhalö um hakblap. Pen Bı Kub u nıbi bı nıpe udnab gau kalıp gası nıñöm, wasö gö me, nan naij anıbu yöp magö ap gınab.

²³ “Ñın anıbu nıbi bı rımnab kalöp hagnaböl, ‘Nıñım! Krais mıdöp i! Krais mıdöp dan!’ a gınaböl u, pen nıñö hagpal a gımım, nıñnagmım. * ²⁴ Nıbi bı rımnab,

* 24:2: Luk 19:44 * 24:5: Mad 24:23-24 1Jn 2:18

* 24:13: Mad 10:22 * 24:14: Mad 28:19 * 24:15:

Dan 12:1 * 24:23: Mad 24:5

* 24:9: Mad 10:22 * 24:11: Mad 24:5,24 1Jn 4:1

* 24:17: Luk 17:31 * 24:21:

Dan 9:27; 11:31; 12:11

God n̄ibi b̄i n̄ipe hag la gau, b̄on̄ han̄ip lau aulan̄ a ḡöm, p̄iral haḡöm hagnaböl, 'Yad me Krai; yad me b̄i God manö hagep b̄i ap,' a ḡöm, nan gagep rö r̄imnap ḡinaböl. Pen God n̄ibi b̄i n̄ipe hag la gau udagnaböl, wasö. * 25 An̄ib u, n̄iᅇ aij ḡimim. Nan n̄ih̄on̄ n̄ih̄on̄ hainö ḡinab u, yad kalöp hadö hagnö n̄iᅇbim u me, n̄iᅇ aij göl ḡi m̄idaimim.

26 "An̄ib u, n̄ibi b̄i r̄imnap apöm kalöp hagnaböl, 'Krais apöm m̄idöp ram m̄inöᅇ kabö nöp m̄idöp an̄ gau,' a gaiöl u, an̄ib gau aragmim. R̄imnap pen hagnaböl, 'Krais apöm pi göl m̄idöp gai i,' a gaiöl u, n̄iᅇ hagpal a ḡimim n̄iᅇagmim. * 27 Yad B̄i Ñ̄i n̄ipe aunabin ñ̄in u, añ̄im añ̄im udöm, amdam magö bol u ad̄iᅇ m̄iᅇ n̄ibö ad̄iᅇ j̄iᅇ aröp rö u gö n̄iᅇöl ḡi, aunabin. * 28 Wal wayöᅇ ap umöl m̄ideinab u, yaur apöm magum geinaböl. *

B̄i Ñ̄i n̄ipe aunab ñ̄in u

(Mak 13:24-27; Luk 21:25-28)

29 "Pen marö kub an̄ibu ḡi dam p̄is gö n̄iᅇöl ḡi, sidö u mailö gagnab; rak̄in u mailö gagnab; gap̄i gau kumi kabö lan̄ n̄ibö ju lugnab; nan kumi kabö adö lan̄ gau, gau n̄ibö gau n̄ibö ḡinab. * 30 Ñ̄in an̄ibu, B̄i Ñ̄i n̄ipe aunig gö n̄iᅇöl ḡi, kumi kabö adö lan̄ ke lö, n̄ibi b̄i ram m̄inöᅇ gau ke ke m̄idpal rö n̄iᅇöm, m̄iᅇöᅇ ḡinaböl. B̄i Ñ̄i n̄ipe Nap p̄idöᅇ u udöm, mailö aij unbö ke halö kumi bad adö au auö n̄iᅇöl ḡi, n̄iᅇnaböl. * 31 Aᅇiᅇ magö kub hagö n̄iᅇöl ḡi, ejol n̄ipe gau hag yuö, n̄ibi b̄i n̄ipe, udnabin, a ḡöm hag la gau udnig, ram m̄inöᅇ iᅇ i m̄idöp m̄idöp rö gau gau amöm, udöm n̄ip daunaböl. *

Mab rauan u n̄iᅇmim

(Mak 13:28-31; Luk 21:29-33)

32 "Kale n̄iᅇbim, mab rauan uᅇan̄ siᅇip löm, söl p̄idöᅇ ḡinig gab n̄iᅇöl ḡi, sidö l̄inig gab a ḡimim n̄iᅇbim. * 33 An̄ib u rö, hainö nan hagpin gau gö n̄iᅇöl ḡi,

"B̄i Ñ̄i n̄ipe ado ḡi aunab ñ̄in u m̄iᅇni söl yab̄iᅇ m̄idöp; magö pro marap m̄idöm, apjaknab," a ḡimim, n̄iᅇnabim. * 34 Yad kalöp n̄iᅇö hagabin, n̄ibi b̄i m̄iᅇni m̄idpal gau umagnaböl, kam̄iᅇ m̄idlö n̄iᅇöl ḡi, nan an̄ib gau magöᅇhalö ḡinab. * 35 Kumi kabö adö lan̄ abe, m̄inöᅇ naböᅇ iᅇ i abe ur ḡinab, pen manö magö yad ur gagnab. *

Ñ̄in mai yad B̄i Ñ̄i n̄ipe aunabin u, n̄ibi b̄i ap n̄iᅇagöp, a ga

(Mak 13:32-37; Luk 17:26-30,34-36)

36 "Yad magö mai rö, ñ̄in mai rö aunabin u, n̄ibi b̄i n̄iᅇagpal; ejol gau n̄iᅇagpal; yad ke God Ñ̄i u pen yad abe n̄iᅇagpin; Bapi n̄ipe ke nöp n̄iᅇöb. *

37 "Yad B̄i Ñ̄i n̄ipe ado ḡi aunabin ñ̄in u, Noa m̄ideia ñ̄in u, ḡi m̄idm̄idal rö nöp ḡi m̄ideinaböl. * 38 Hadame nöp Noa m̄ideia ñ̄in an̄ibu, ñ̄ig u n̄ibi b̄i gau kalip ud yuö yuaga magö u, kale nan ñ̄iᅇöl ḡi, ñ̄ig ñ̄iᅇöl ḡi, n̄ibi b̄i udöl ḡi, ḡi m̄idlö n̄iᅇöl ḡi, Noa ñ̄ig maḡib kub m̄igan u arö, ñ̄ig apöm kalip magöᅇhalö ud yuö yua. * 39 Pen kale nan ap ḡinab a ḡöm n̄iᅇagla; ñ̄ig u kalip ud yuö yuö n̄iᅇöl ḡi nöp n̄iᅇla. Hainö yad B̄i Ñ̄i n̄ipe aunabin maᅇu, an̄ig unbö rö nöp ḡinab. * 40 Ñ̄in an̄ibu, b̄i m̄ihöp wög ad̄iᅇ gau wög ḡi m̄ideinabil u, b̄i ap udem, ap arö ḡinabin. * 41 Pen n̄ibi m̄ihöp plaua ḡinig, wid magö pa jö ma jö ᅇgaᅇug geinabil u, ap udem, ap arö ḡinabin.

42 "Yad B̄i Kub aunabin ñ̄in u n̄iᅇagpin u me, n̄iᅇ aij göl ḡi m̄idaimim. * 43 B̄i ram nap n̄ibö u, b̄i nan si udep u magö mai aunab u n̄iᅇböᅇ, n̄iᅇ aij ḡiböᅇ; ram n̄ipe pa jö ḡi raul dan̄ am nan n̄ipe gau si udagböᅇ. * 44 An̄ib u rö, kale ḡi j̄in ḡimim m̄idaimim. Wasö u, B̄i Ñ̄i n̄ipe auagab a ḡimim, hauᅇ padö ḡi m̄ideinabim ñ̄in u nöp aunabin.

B̄i wög ḡi ñ̄eb r̄imnap wög ḡi aij ḡipal, r̄imnap wög ḡi aij gagpal, a ga

(Luk 12:14-48)

* 24:24: Dud 13:1-3; 2De 2:8-9; Rep 13:13-14 * 24:26: Luk 17:23-24 * 24:27: Mad 24:37-39 * 24:28: Luk 17:37 * 24:29: Ais 13:10; 34:4; Esi 32:7; Joe 2:10,31; 2Pi 3:10; Rep 6:12-13 * 24:30: Sek 12:10; Rep 1:7; Dan 7:13 * 24:31: 1Ko 15:52; 1De 4:16 * 24:34: Mad 16:28 * 24:35: Mad 5:18 * 24:36: Ap 1:7; 1De 5:1-2 * 24:37: Jen 6:5-8 * 24:39: Jen 7:21-23 * 24:42: Mad 25:13 * 24:43: Luk 12:39-40; Rep 16:15

⁴⁵ “Bì kub ap adan arnìg göm, bì an wög gî aij gî nab u nîp hag lôm hagnab, ‘Bì wög yîp gî ñibal rîmnap kalîp abad mîdmôn, nan magö kalîp gau nîme lî aij göl gî mîdaimôn,’ a göm, arnab. ⁴⁶ Hainö ado gî apöm nîjnab, haga rö nöp geinab. Anîg nîjöm nîp ud aij yabîl gö nîjöl gî, bì wög gî ñeb nîpe mîñ mîñ gî nab. ⁴⁷ Yad kalöp nîjö hagabin, nîp hag lö, nan nîpe gau magöñhalö abad mîdeinab. *

⁴⁸ “Pen bì nîpe hag lî nab anîbu mîd damöm, bì kub mîñi auagnab, a göm, ⁴⁹ nîbi bì wög gî ñeb rîmnap kalîp mîñu magö paköm, am bì ñîg ñîjöm hauñ lîbal gau aip an haköm, nan ñîjöm, ñîg ñîjöm gî mîdeinab. ⁵⁰ Bì wög gep anîbu, bì kub yîjîd auagnab, a göm, hauñ padö göm mîdeinab ñîñ u nöp, bì kub aunab. ⁵¹ Apöm, nîp gî naij yabîl göm, nîbi bì pîral hagöm, “Hon Bì Kub nîbi bì nîpe me,” a göm pîral hagpal gau aip hag yunab. Hag yuö, kale am meg hau rîbîkôm, mîtöñ gî mîdeinaböl.

25

Nîbi praj unbö sîduñ lañ, manö hod rîkôm haga

¹ “God nîbi bì udöm abad mîdeinab ñîñ anîbu, aiud adö i rö gî nab. Bì ap nîbi udnîg gab. Nîbi praj unbö sîduñ lañ nan kub ñîjnîg arnaböl. Nîbi praj anîb gau, bì anîbu nîp am adan an au nîjnun uñ gî dam ram aunabun a göm, lam ke ke udöm arnaböl. * ² Pen nîbi praj anîb gau, unbö mamîd u gasî nîj aij gî naböl; unbö mamîd u gasî nîj aij gagnaböl. ³ Nîbi praj gasî nîj aij gagnaböl gau, lam udöm, lam lauep wel rîmnap halö ud aragnaböl. ⁴ Pen nîbi praj gasî nîj aij gî naböl anîb gau, lam udöm, lam lauep wel rîmnap ral barol mîgan u lôm, halö halö ud arnaböl. ⁵ Pen nîbi praj anîb gau kale magöñhalö amjaköm, abad mîdlö mîdlö, bì nîbi udnîg gî nab u yîjîd auageinab me, uhön auö hon han arnaböl.

⁶ “Pen sîbön an kub yan, nîbi bì rîmnap wiñ alöm hagnaböl, ‘Bì nîbi udnîg gab u auab. Nîp am adan an u nîjmim, uñ gî

dauim,’ a gî naböl. ⁷ Anîg hageinaböl, nîbi ugan unbö sîduñ lañ anîbu magöñhalö uraköm, lam wik kale gau gî aij gî naböl.

⁸ Anîg göm, nîbi gasî nîj aij gagnaböl ugan u, nîbi gasî nîj aij gî naböl ugan u kalîp hagnaböl, ‘Lam hon gau hon gî nîg gab u, wel köl gau hanîp rîmnap ñîm,’ a gî naböl. ⁹ Anîg hageinaböl u, pen nîbi gasî nîj aij gî naböl ugan u hagnaböl, ‘Wasö! Hon wel hon kölape rîmnap ñî nabun u, wel hon uñep gî nab. Kale wel rauerp ram ap gau ammim, kale ke rauim,’ a gî naböl. ¹⁰ Anîg hageinaböl, wel rauerp ram u arnaböl magö u, bì nîbi udnîg gî nab u apjaknab. Nîbi gasî nîj aij gî naböl ugan u, bì anîbu aip ram raul mîgan arlö nîjöl gî, nîpe ajöñ gî ñî nab. ¹¹ Hainö pen nîbi praj gasî nîj aij gagnaböl ugan u apjaköm hagnaböl, ‘Bì kub! Bì kub! Hanîp ajöñ u hiik,’ a gî naböl. * ¹² Hageinaböl, hagnab, ‘Yad kalöp nîjö yabîl hagabin, yad kalöp nîjagpin,’ a gî nab,” a ga. * ¹³ Jisas manö anîbu hagöm nîbi bì gau haga, “Anîb u, kale Bì Kub u ñîñ mai aka magö mai aunab u nîjagpim rö, nîj aij gî mim mîdaimim,” a ga. *

Bì kub ap bì wög gî ñeb nîpe gau kalîp mani ña, manö hod rîkôm haga
(Luk 19:11-27)

¹⁴ “Pen aiud udnîg gabin adö i rö gî nab. Bì kub ap ram mîñöñ mîlö kub gau arnîg, bì wög gî ñeb nîpe gau kalîp wiñ alö aulö, nan nîpe gau abad mîdeilañ, a göm, kalîp ñî nab. ¹⁵⁻¹⁶ Bì nîpe anîb gau, wög gî naböl gî naböl rö nîjöm, mani nîme lôm, bì ap nîp paip dausan ñî nab, ap nîp du dausan ñî nab, ap nîp wan dausan ñî nab. Ñöm, nîpe am gau mîdö nîjöl gî, bì paip dausan udnab u, mani anîbu udöm, sîkim gî dam amîl apîl göm, mani sinîj paip dausan udnab. * ¹⁷ Bì du dausan udnab u, u rö nöp, mani anîbu udöm, sîkim gî dam amîl apîl göm, mani sinîj du dausan udnab. ¹⁸ Pen bì mani wan dausan udnab u, damöm, uñöm udöm mîñöñ ñî nab.

¹⁹ “Hainö mîd damöm, bì wög gî ñeb anîb gau bì kub kale u ado gî apöm, mani

* **24:47:** Mad 25:21,23 * **25:1:** Rep 19:7; Luk 12:35

Mad 24:42 * **25:15-16:** Ro 12:6

* **25:11:** Luk 13:25-27 * **25:12:** Mad 7:23 * **25:13:**

ñibin anibu niñon niñon gipal, a göm, kalip hag niñab. ²⁰ Hag niñö, bi paip dausan udnab u, mani nipe u dap ñöm hagnab, 'Bi kub, nöñ! Yip mani paip dausan nöp ñina pen yad mani anibu udem, sikim gi ado malo gi damem, paip dausan mani sinin udpin me i,' a ginab. ²¹ Hagö, bi kub u pen hagnab, 'Aij göp. Ne wög gi ñeb bi aij. Ne yip wög gi aij gi ñiban u me, anig gipan. Ne nan pro u anig gi aij gipan u, nöp hagnö, nan kub gau abad mideinabön. Ne apön, ram yad u miñ miñ yabıl göl gi midaimön,' a ginab. *

²² "Bi mani du dausan udnab u, u rö nöp mani nipe u dap ñöm hagnab, 'Bi kub. Yip du dausan nöp ñina pen yad mani anibu udem, sikim gi ado malo gi damem, du dausan mani sinin udpin me i,' a ginab. ²³ Hagö, bi kub u hagnab, 'Aij göp. Ne wög gi ñeb bi aij. Ne yip wög gi aij gi ñiban u me, anig gipan. Ne nan pro u anig gi aij gipan u, nöp hagnö, nan kub gau abad mideinabön. Ne apön, ram yad u miñ miñ yabıl göl gi midaimön,' a ginab.

²⁴ "Pen bi mani wan dausan udnab u, mani nipe u dap ñöm hagnab, 'Bi kub. Yad nöp niñbin; ne bi kal yabıl. Niñbi bi ne rimnap wög waryö kale gipal gau, ne yiharin hal dapön niñban. ²⁵ Ne anig gipan rö, yad piñin gem, mani ñina u damem, uföm udem minön niñö midmidöp u, miñi mani ne dap ñabin me i,' a ginab.

²⁶ "Hagö, bi kub u hagnab, 'Ne bi naij wög gagep ap. Niñbi bi yip wög waryö gipal gau, nan yiharin hal dapem niñbin, a gipan ar? ²⁷ Anib u, ne mani yip i dam beg pasbuk libnap, miñi yad apem mani sinin rimnap halö yiharin udbnep,' a ginab. ²⁸ Anig hagöm, bi nipe rimnap kalip hagnab, 'Anig göp u, mani wan dausan anibu ju udmim, bi den dausan midöp u nip ñimim. ²⁹ Pör hagpun rö, niñbi bi gep gau, kalip rimnap halö ñilö udöm mid aij ginaböl; pen niñbi bi gep wasö gau, nan pro kale midöp u pılı gi udlö, yiharin

midainaböl. * ³⁰ Anib u, bi wög gagöp anibu nip dam sibön kub auöp höñ adö au yan yube, niñbi bi meg hau ribiköm, mitön gi midpal gau aip mideian,' a ginab," a ga. *

Manö kub hagep ñin u

³¹ "Bi Niñ nipe Kin kub midöm, mailö aij unbö ke halö aunab niñ u, ejol gau magöñhalö aip apöm, sea Kin nipe asik middep adö u asikö, * ³² niñbi bi ram minön ke gau gau midpal rö magöñhalö apöm, amgö ilö nip au magum gilö niñöl gi, kalip nime li böñ u ke löm, böñ u ke löm ginab. Bi kaj sipsip kaj meme mukep bi gau, kaj sipsip gau migam ap ke yuöm, kaj meme gau migam ap ke yuöm gipal rö u ginab. * ³³ Niñbi bi kaj sipsip rö midpal gau niñöm, niñmagö yijig böñ lau linab; niñbi bi kaj meme rö midpal gau niñöm, niñmagö sidagö böñ lau linab. ³⁴ Nipe Kin kub u me, niñbi bi niñmagö yijig böñ lau kalip hagnab, 'Bapi kalöp ud aij göp u me, miñ miñ gimim. Nipe ram minön hadame dagol gau gi la niñ u, ka kalöp u gi la. Apim, ka aij anibu udim. ³⁵ Pen niñon: yip kiyö lö, nan magö niñbim. Yip niñg nan gö, niñg niñbim. Yad ram minön milö gau niñbö aunö, yip hag udmim, dam ram kale u libim. * ³⁶ Yad wañj midagö, yip wañj u niñbim. Yad nan gö, yip gi aij gipim. Nagi midainö, yip am niñbim,' a ginab.

³⁷ "Anig hageinab, niñbi bi aij gau nip pen hagnaböl, 'Bi Kub. Magö mai nöp kiyö lö nan magö niñbun? Magö mai niñg nan gö, nöp niñg niñbun? ³⁸ Magö mai ne bi milö gau niñbö rö auö, nöp hag udun dam ram hon u libun? Magö mai wañj u midagö, nöp wañj niñbun? ³⁹ Magö mai ne nan ga aka ne nagı midaina, nöp am niñbun?' ö ginaböl.

⁴⁰ "Hageinaböl, Kin u hagnab, 'Mam yad yiharin ap gi aij gipim u me, yip gi aij gipim,' a ginab. * ⁴¹ Kalip anig hagöm, niñbi bi niñmagö sidagö böñ lau mideinaböl gau, kalip hagnab, 'God kalöp niñöm gasi naij niñab. Nipe Seden nip abe, Seden

* **25:21:** Mad 24:45-47; Luk 16:10 * **25:29:** Mad 13:12; Mak 4:25; Luk 8:18 * **25:30:** Mad 8:12; Luk 13:28

* **25:31:** Mad 16:27; 19:28 * **25:32:** Esi 34:17; Rep 20:11-13 * **25:35:** Ais 58:7 * **25:40:** Pro 19:17; Mad 10:42; Mak 9:41

ejol nipe gau abe, kalip ilön gö niñöl gi mideilan, a göm, ka mab ke inab ap gi la. Kale nibi bi naij, ilön kub udnabim gau, yip arö gimim, mab ke inab ka anibu arim. * 42 Niñön ginig: yip kiyö lö, nan magö ñagpe. Yip ñig nan gö, ñig ñagpe. 43 Yad mlö gau nibö aunö, yip hag udmim, dam ram kale u lagpe. Yad walij midagö, yip walij ñagpe. Yad nan ga ñin u, aka nagt midainö ñin u, yip ap niñmim gi aij gagpe, a ginab.

44 “Hageinab, nip hagnaböl, ‘Bi Kub. Ñin mai ne kiyö midaina, nan magö ñagnoñ Ñin mai ne ñig nan gö, ñig ñagnoñ Ñin mai ne mlö gau nibö auö, nöp hag udagnoñ Ñin mai ne walij midagö, nöp ñagnoñ Ñin mai ne nan ga aka nagt midaina, nöp am niñun gi aij gagno?’ ö ginaböl.

45 “Anig hageinaböl, Kin u hagnab, ‘Yad kale niñö hagabin, kale mam yad yiharinj ap gi aij gagpim u me, yip u rö nöp gi aij gagpim,’ a ginab. 46 Anig hagöm, kalip hag yuö amöm, pör nöp ilön gö niñöl gi mideinaböl ka u arnaböl; pen nibi bi aij nipe gau hagö, kale amöm, pör nöp pör nöp kaminj midedep ram minöñ au arnaböl,” a ga. *

26

Jisas nip ai göl gun al pak lun, a göm, agamij hag niñla
(Mak 14:1-2; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

1 Jisas manö anibu hagöm, bi nipe unbö migan lañ gau kalip haga, 2 “Kale niñbim, ñin mihöp midöm, Pasopa ñin kub u mñi, a göm, ap magum göm yiharinj mideinaböl. Pen kale anig göl ap magum göm, yip Bi Ñi nipe u, ud gapman bi kub gau kalip ñöm hagnaböl, ‘Nip mab ba lañ al pak limim,’ a ginaböl,” a ga. *

3 Pen God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep gau abe apöm bi God nip nan sabe gep bi kub yabit Kaiapas ram kub nipe u magum göm, 4 Jisas nip ai göl gun, agamij ud sisi lun, al pak linabun,

a göm, manö hag li mideila. 5 Pen kale hagla, “Pasopa nan niñeb yiharinj midedep ñin i, hon anig gino, nibi bi iru nöp midpal gai i pen pen göl rö löp. Anib u, mñi arö gun, ñin ap nip al pak lun,” a gila.

Nibi ap Jisas nabic cög nip wel li ña
(Mak 14:3-9; Jon 12:1-8)

6-7 Jisas ram riñig aglö Bedani am midöm, Saimon bi wös hapeb nöd la u ram nipe u am nan niñeila. Nan niñlö niñöl gi, nibi ap wel hañj aij auap, mani kub raubal u, barol halö dapöm, Jisas nabic cög adö u hoñ ga. * 8-9 Hoñ gö, Jisas bi nipe gau niñlö, hibur kale u naij gö, hagla, “Wel anibu damöm mani kub udöm, nibi bi nan midagöp gau kalip ñeb rö u, pen niñön ginig anig göl yiharinj hoñ göp?” ö gila.

10 Manö anibu hageila, Jisas ke niñöm, kalip haga, “Nibi anibi nipe yip gi aij yabit göp u, niñön ginig anig hagabim? 11 Nibi bi nan midagöp gau aip pör mideinabim, pen yad aip pör midageinabun. * 12 Nibi bi umlö, wip rigöl ginig, wel li ñöm dam rigöl gipal. Yip rigöl ginig gaböl u me, nipe wel anibu hañ roman yip li ñöb. 13 Pen yad kalöp niñö hagabin, hainö ram minöñ il i ke gau gau magöñhalö, manö aij yad u hagöl gi, nibi anibi anig gajip u aiud udöl gi, ga anibu hauñ gagnaböl,” a ga.

Judas Jisas nip mumug niña
(Mak 14:10-11; Luk 22:3-6)

14-15 Ñin anibu, Jisas bi nipe Judas Iskariod, Jisas nip kain gi dam ñinö al pak löl a göm, God nip nan sabe gep bi kub gau kalip hagnig ara. Amöm haga, “Yad Jisas nip kain gi dapem kalöp ñeinabin u, yip nan niñön ñinabim?” ö ga. Hagö, nip silpa magö ñin juöl añi ap ado gi da unbö sidun lañ (30) ñila. * 16 Ñeila, Judas nipe, “Yad ai göl gem Jisas nip mumug ginö, nip ud sisi löm ud aröl,” a göm, gasi u niña.

Jisas bi nipe gau aip Pasopa nan niñla
(Mak 14:12-21; Luk 22:7-13,21-23; Jon 13:21-30)

* 25:41: Mad 7:23 * 25:46: Dan 12:2; Jon 5:29 *
* 26:11: Dud 15:11 * 26:14-15: Sek 11:12; Jon 11:57

26:2: Eks 12:1-27; Mad 20:18 * 26:6-7: Luk 7:37-38

17 Hainö nan ñiñeb kub Bred Yiş Mıdagöp a gımidal ñın u il gö, ñın wañignıbö u nöp, bı nıpe gau Jıas mıdeia u apöm hagla, “Pasopa sipsip pi pak ñiñnabun ñın u söl mıdöp. Anıb u, hon ram mai amun nan ñiñnabun gau gi li aij gun?” ö gıla. * 18 Hageila, kalıp haga, “Kale daun kub u ammim, bı ap mıdöp au ram nıpe ammim nıp hıgmim, ‘Manö hag ñeb bı hagöp, ‘Ñın yad u söl mıdöp u me, bı yad gau aip kaj sipsip pi pak lau ñiñnabun ram ne u,’ a göp,’ a gımim,” a ga.

19 Jıas anıg hagö, bı nıpe gau haga rö niñöm, amöm kaj sipsip anıbu ram anıbu pak lauöm, gi li aij geila. 20 Dugo magö u, bı nıpe unbö mıgan lañ gau aip asıköm, 21 nan ñiñöl gi haga, “Yad kalöp niñö hagabin, bı hon aip nan ñiñabun i, ap yıp kain gi dam arnab,” a ga.

22 Hageia, bı nıpe gau gası mılö löm, añi añi nıp hag niñöl gi hagla, “Bı Kub! Yad hagpan aka?” gıla.

23 Hageila haga, “Bı yad aip kınan mıgan añi ñiñabul i, yıp kain gi dam arnab. * 24 God Manö u hadame nöp kalı kılın rıköm hagla rö, yıp kain gi damöm, al pak lılö umnabin u, pen bı yıp kain gi dam arnab u, God bı anıbu nıp gi naij gınab. Nıme nıp yag dauagböp u aij. Pen yag dauö, mıdöl gi anıg gınab u, hainö ilön kub yabıl udnab,” a ga.

25 Hageia, bı nıpe Judas, nıp kain gınıg ga u haga, “Manö hag ñeb bı. Yıp hagpan aka?” ga. Hageia haga, “Me nöp hagabin,” a ga.

Jıas bı nıpe gau kalıp bred ñıg wain ña
(Mak 14:22-26; Luk 22:14-20; 1Ko 11:23-25)

26 Nan ñiñ mıdöl gi, Jıas bred udöm, God nıp aij a göm, ud jö göm, bı nıpe gau kalıp ñöl gi haga, “Kale ud ñiñim. U hañ roman yad,” a ga.

27 Anıg hagöm, ñıg wain kap u, u rö nöp udöm, God nıp aij a göm, kalıp ñöl gi haga, “Kale magöñhalö ñiñim. 28 U hagape yad lugnab u nöp. Lugö, God hadame gau

haga manö u pıdöñ arnab. Lugö, nıbi bı iru nöp nan si nan naij gıpal gau, God niñöm arö gınab,” a ga. *

29 Anıg hagöm haga, “Yad kalöp niñö hagabin, ñıg wain i mıñi rımnab halö ñiñagnabin. Hainö, God nıbi bı udöm kumi kabö adö lañ au abad mıdeinab ñın u nöp, yad kauyan kale aip ñıg wain u ñiñnabin,” a ga. 30 Anıg hagöm, bı nıpe gau aip God hib dap raneb kımab ap hagöl gi, Olip Dum arla. *

Jıas Pıda nıp, ‘Jıas nıp niñagnın,’ a gınabön,” a ga

(Mak 14:27-31; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

31 Jıas haga, “God Manö u kalı kılın rıköm hagla, ‘Yad bı kaj sipsip mukep u nıp pak lınö, kaj sipsip nıpe gau magöñhalö piñiñ gi arnaböl,’ a gıla.

Hagla anıbu me, mıdö sıbön an yan kale magöñhalö yıp arö gımim, piñiñ gi arnabim. * 32 Pen yad umem urakem, ram mıñöñ Galili nöd areinabin, kale hain nınabim,” a ga. *

33 Hageia, Pıda haga, “Bı magöñhalö nöp arö göm, jöl ñınaböl rö löp, pen yad anıg gıgnabin,” a ga.

34 Hageia, Jıas haga, “Yad nöp manö niñö hagabin, sıbön an yan yaur kılakıl wiñ alagnab magö u, ‘Jıas nıp niñagnın,’ a gımön, magö mıhau nıgan hıgnabön,” a ga. *

35 Hageia, Pıda klö yabıl göm haga, “Yıp al pak lınıg, al pak lınaböl u pen, ‘Jıas bı yad wasö,’ gem hagagnabin,” a ga. Jıas bı nıpe magöñhalö u rö nöp Pıda haga rö nöp hagla.

Jıas God nıp sabe gi mıdeia

(Mak 14:32-42; Luk 22:39-46)

36 Jıas bı nıpe gau aip mab wög adıñ Gedsemani amöm, bı nıpe rımnab kalıp haga, “Kale aui asık mıdaimim. Yad au dan amem, Bapi nıp sabe göl gi mıdeinabin,” a ga. 37 Anıg hagöm, Pıda aip, Sebedi ñi nıpe mıhöp Jems Jon aip

* 26:17: Eks 12:14-20 * 26:23: Sam 41:9 * 26:28: Eks 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16 * 26:30: Luk 22:39; Jon 18:1 * 26:31: Jon 16:32; Sek 13:7 * 26:32: Mad 28:7,16 * 26:34: Mad 26:69-75

kalip ut gi ara. Amöl gi, Jisas nipe gasi mlö löm, ³⁸ kalip yam haga, “Mıdmagö yip u big ñöl nöp löp u, umnam rö löp. Kale aui mıdmim, yip abad mıdaimim,” a ga. *

³⁹ Anig hagöm, kalip anıb au hag löm, nipe yöp sol dagol au amöm, ubör yihön göm, mulu adın u ud minön yan löm, God nip sabe göm haga, “Bapi, nan yip ginig gab anıbu, wasö ginig, wasö gimön. Pen yad gasi nıñbin adö u gagmön; gasi ne ke nıñban adö u rö gimön,” a ga.

⁴⁰ Anig hagöm, ado gi apöm nıña, bi nipe gau hon haneila. Jisas Pıda nip haga, “Kale magö añi ap nöp yip abad mıdagim ar? ⁴¹ Nan naj gun rö löp, a gimim, God nip sabe göl gi mıdaimim. Gası kale u gimim rö löp u pen hañ roman u nöp masös göp,” a ga.

⁴² Jisas anig hagöm, kauyan am Nap nip sabe göm haga, “Nan yip ginig gö ilön udnabin u, arö gep rö mıdagöp u, halöwalö gan; gası ne ke nıñban adö u rö gimön,” a ga. ⁴³ Anig hagöm, kauyan ado gi apöm nıña, bi nipe gau amgö nıñ mıdageila; hon haneila.

⁴⁴ Pen nipe ado gi amöm, Nap nip nöd sabe ga rö nöp, kauyan sabe göm, ⁴⁵ ado gi apöm, bi nipe gau kalip haga, “Kale masös gö, han mıdpim arıñ Bı gau me, nıñjim! Bı yip kain göm, Bı Ñı nipe, bi nan si nan naj gıpal gau kalip ñıñig gab. ⁴⁶ Urakpe arun! Nıñjim! Bı kain göp bi auab i,” a ga. *

Judas Jisas nip kain gi ud ara

(Mak 14:43-50; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)

⁴⁷ Jisas manö hagö nıñöl gi, bi nipe unbö mıgan lan ap, Judas, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asıkep gau abe, nip hagla rö, bi kale iru nöp dapöm apjaka. Kale ru mlö kıd rımnap, ur pakep rımnap udöm, aula. ⁴⁸ Judas nöd kalip hag löm haga, “Yad bi ap nip am hag wıhai udem, ud bom haluem, mulu ñıñeinam u, bi u me, a gimim, nip ud sısi lımim,” a ga. ⁴⁹ Pen Judas nipe Jisas mıdeia au

yıñıd nöp apjaköm, “Manö hag ñeb bi, ne mıdpan?” a göm, nip mulu ñıña.

⁵⁰ Anig gö, Jisas haga, “Bı me. Nan ginig gabön u yıñıd gi!” a ga.

Hagö, bi Judas aip aula gau Jisas nip ud sısi lıla. ⁵¹ Jisas ud sısi lılo nıñöl gi, Jisas bi nipe ap ru mlö kıd nipe u ud fıp gi udöm, bi God nip nan sabe gep bi kub yabı u wög nip gimıdöp bi u, nip rımıd böñ lap u böñ nöp rıb gi dö gi yua. * ⁵² Anig gö, Jisas nip haga, “Ru mlö kıd udpan u ado gi li mıgan yuö lugañ. Nıbi bi ru mlö kıd udöm pen pen ginaböl gau, adö anıbu nöp umnaböl. * ⁵³ Yad ‘Bapi ake!’ gaıbnep, nipe yıñıd nöp ejol yam ke ke unbö mıgan lan rö hag yuö, apöm yip abad mıdaıblap. ⁵⁴ Pen hadame nöp God Manö u kalı kılın rıköm, yip anig anig göm umnab a gıla u me, anig ginim. Yad adö ap ke geınabin u, kabö rö gagnab,” a ga.

⁵⁵ Pen bi nip udnig aula anıb gau kalip haga, “Yad pör am God sabe gep ram u asıkem, nıbi bi gau kalip manö hag ñıñbin u pen yip udagpim. Mıñı pen, ru mlö kıd halö, ur pakep halö dapim, bi nan si udep rö u yip udnig auabim. * ⁵⁶ Kale gabim anıbu, God manö hagep bi gau God Manö kalı kılın rıköm hagla rö nöp gabim,” a ga.

Pen magö anıbu, Jisas bi nipe gau magöñhalö nip arö göm pıñıñ gi arla.

Juda Kansol Kub bi gau Jisas nip manö kub hagla

(Mak 14:53-65; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:13-14,19-24)

⁵⁷ Pen God lo manö hag ñeb bi gau abe, bi manö ud asıkep gau abe, ap magum gi mıdeila bi Kaiapas God nip nan sabe gep bi kub yabı u ram nipe au me, Jisas nip ud sısi löm, dam ram anıbu arla.

⁵⁸ Pen Pıda nipe hain hain amöm, ram hön adö u mıdöm, God sabe gep ram polisman gau aip asıköm, nıñhön rö ginaböl a göm, nıñ mıdeia.

⁵⁹ Bı God nip nan sabe gep bi kub gau abe, Juda Kansol kub bi gau abe hagla, “Hon bi manö pıral hagep bi rımnap kalip hag nıñno, kale manö ap haglö, kabö göl mıdö, manö it me u, a gun, Jisas nip al

* **26:38:** Jon 12:27 * **26:46:** Jon 14:31 * **26:51:** Jon 18:26 * **26:52:** Jen 9:6; Rep 13:10 * **26:55:** Luk 19:47; 21:37

pak lun,” a gila. ⁶⁰ Anig hagla u pen manö anibu ke ke arö, Jisas n+p al pak lep il ap midageia.

Anig ga u pen hainö bi mihöp apil hagle,
⁶¹ “Bi anibi haga, ‘God sabe gep ram u ud jö gi yuem, midö ñin mihau nigan kauyan gi linabin,’ a ga,” a gilo. * ⁶² Anig hagailö, God n+p nan sabe gep bi kub yabit u, Jisas n+p haga, “Manö nöp hagabil u, ne pen ap hagagnabön ar?” a ga. ⁶³ Hageia, Jisas pen manö ap hagaga. Anig gö, bi God n+p nan sabe gep bi kub yabit u haga, “Mñi manö kub hagnig midpun i, manö piral hagagmön. God pör kamij midöp u, u rö nöp n+i midöp. Anib u, hanip kabö göl hagmön: ne Mesaia u, God Ñi nipe aka wasö?” ga. * ⁶⁴ Hageia, Jisas haga, “Me hagpan u. Pen kale magöñhalö nijnim! Yad kalöp hagabin, yad Bi Kub klö ke yabit u ñimagö yijig böñ nipe lau adö midem, kumi bad adö au amem minöñ naböñ il i aueinabin u nijnabim,” a ga. *

⁶⁵ Jisas anig hagö, bi God n+p nan sabe gep bi kub yabit u, walij nipe gau ke ud biliti göl gi haga, “Nipe God hib u r+i juajip nijnim! Anib u, nibi bi rimnap hag nijnagun. Nipe gi naij göp u waiö hagöp me u. * ⁶⁶ Aka kale gasi nhön nijnabim?” ö ga. Hageia hagla, “Me hagöp me u; umanj añi,” a gila. *

⁶⁷ Anig hagöm, mulu maj migan n+p u kiñu al ñöm, paköl gi gila. Rimnap Jisas amgö magö nipe patu gi ñöm, alaun nipe gau paköl gi, * ⁶⁸ hagla, “Ne Mesaia u, an nöp pakab u, hanip hagö nijnun,” a gila.

Pida, “Jisas n+p nijnagpin,” a ga
(Mak 14:66-72; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27)

⁶⁹ Pen Pida manö kub hagep ram höñ adö yan asik mideia u me, bi God n+p nan sabe gep bi kub yabit u n+p wög gimidöp pai ap apöm, n+p haga, “Ne Jisas bi Galili nibö u aip midajil,” a ga.

⁷⁰ Hagö, Pida nibi bi gau magöñhalö n+i midlö nijnöl gi, haga, “Manö ne hagabön u yad nijnagpin,” a ga. ⁷¹ Anig hagöm,

uraköm, am ajöñ il au midö nijnöl gi, nibi ram anibu wög gimidöp ap apöm, Pida n+p nijnöm, nibi bi mideila gau kalip haga, “Nipe bi Jisas Nasared nibö u aip midailö nijnbin,” a ga. ⁷² Hagö, Pida wai ñöm haga, “Yad nijnö yabit hagabin, bi hagpim anibu yad nijnagpin,” a ga.

⁷³ Pro magö ap midöm, nibi bi Pida aip urak mideila gau n+p hagla, “Nijnö nöp hagpun. Ne bi kale ap. Meg migan kale hagpal rö, ne u rö nöp hagpan,” a gila.

⁷⁴ Hageila, Pida blatö göm haga, “Yad kalöp nijnö yabit hagabin. Wasö u, God yip ilön mab ñinim aij. Bi kale hagpim anibu yad nijnagpin!” a ga. Anig hagö nijnöl gi, adij yaur kilakil u wiñ ala. ⁷⁵ Kilakil u wiñ alö, Pida Jisas manö n+p nöd haga anibu gasi nijnöm, gasi mlö la. Nihön ginig: Jisas haga, “Yaur kilakil wiñ alagnab magö u, ‘Jisas n+p nijnagpin,’ a gimön, magö mihau nigan hagnabön,” a ga. Gasi anibu nijnöm me, gasi mlö löm, höñ amöm, mitöñ kub ga. *

27

Jisas n+p dam gapna Pailod n+p ñila
(Mak 15:1; Luk 23:1-2; Jon 18:28-32)

¹ Ram gisön rika nijnöm, God n+p nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep gau abe, manö hag n+i hag n+i göm, manö hag adö añi löm, Jisas n+p al pak lun, a gila. ² Anib u, Jisas n+p nagil löm, damöm gapman bi kub gapna Pailod n+p ñila.

Judas nagi ñija
(Ap 1:18-19)

³ Pen Jisas n+p manö kub hagöm, al pak linig geila nijnöm, Judas, nhön ginig Jisas n+p mumug nijnbin, a göm, mani uda u, bi God n+p nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep gau abe, kalip ju dam ñinig göm, God sabe gep ram u ara. ⁴ Amöm, mani anib gau kalip ñöl gi haga, “Jisas naij gagöp u pen yad n+p mumug nijnbin u, midö umnab. Anib u, yad nan si nan naij gipin,” a ga. Hageia, kale hagla, “U nan hon wasö. Ne ke nöp anig gipan,”

* 26:61: Jon 2:19-21 * 26:63: Ais 53:7; Mad 27:12 * 26:64: Sam 110:1; Dan 7:13; Mad 24:30 * 26:65: Mad 9:3 Jon 10:33 * 26:66: Lep 24:16; Jon 19:7 * 26:67: Ais 50:6; 53:5 * 26:75: Mad 26:34

a gıla. ⁵ Hageila, Judas mani ñıla anıbu God sabe gep ram raul u ud yuöm, am nagi ñıña. *

⁶ Bı God nıp nan sabe gep bı kub gau, mani anıbu udöm hagla, “Mani anıbi, bı al pak lun, a gun, mumug gıno u me, God nıp ñun rö lagöp,” a gıla. ⁷ Anıg hagöm, manö hag nıñ hag nıñ göm hagla, “Bı mılö gau nıbö apöm umlö, dam rıgöl gun u, mınöñ naböñ mıgan ap rauun,” a göm, am bı ap mınöñ udöm rin cög gımıdöp mınöñ naböñ mıgan anıbu raula. ⁸ Mınöñ naböñ mıgan anıbu, mumug bıg ñıla mani u udöm raula u me, hainö nıbi bı mınöñ naböñ mıgan anıbu, hib “Mınöñ Mıgan Hagape Halö” a gıla. Mıñi u rö nöp mınöñ naböñ mıgan anıbu, hib “Mınöñ Mıgan Hagape Halö” a gıpal.

⁹ Pen kale mınöñ naböñ raula anıbu, bı God manö hagep Jeremaia nöd hagöm kalı kılñ rıka rö nöp gıla. Nıpe God Manö u adıñ ap kalı kılñ rıköm haga, “Kale mani silpa ñın juöl añı ap ado gı da unbö sıduñ lañ (30) u, Juda nıbi bı hagla mani u yag damöm, * ¹⁰ bı mınöñ udöm rin cög gımıdöp mınöñ naböñ mıgan anıbu raula. Bı Kub yıp haga rö nöp gıla,” a ga.

Gapna Pailod Jisas hag nıña

(Mak 15:2-5; Luk 23:3-5; Jon 18:33-38)

¹¹ Jisas nıp damöm, gapman bı kub Pailod mıdeia au arlö nıñöl gı, Pailod Jisas nıp haga, “Ne Juda kai kiñ kub kale mıdpan aka?” ga. Hageia, Jisas haga, “Me hagpan me u,” a ga. ¹² Pen bı God nıp nan sabe gep bı kub gau abe, bı manö ud asıkep gau abe, nıp manö rımnab hageila, nıpe pen manö ap hagaga. * ¹³ Anıg gö, gapman bı kub Pailod haga, “Manö pen pen hagöm, manö ke ke hagaböl u, nıñagan ar?” a ga. ¹⁴ Hageia, Jisas manö pen ap hagagö, Pailod gası iru yabıt nıña.

Juda nıbi bı gau, Jisas nıp al pak limim, a gıla

(Mak 15:6-15; Luk 23:13-25; Jon 18:39-19:16)

¹⁵⁻¹⁹ Pen Pailod nıpe bı kub manö ud asıkep sea adö u asık mıdö nıñöl gı,

nıbin manö ap hagö, auö haga, “Yad mıdö nöp sıbön yan uhön nıñbin, bı manö kub hagabön bı u bı aij. Nıp manö klö hagagmön. Yad uhön nıñbin anıbu, gası iru yabıt nıñabin,” a ga. Pen Pailod gası nıpe ke gau nöp nıña, Jisas nan ap gaga; bı kub gau nöp nıp nıñlö mulu lugöp daubal. Anıb u, yad aigöl gem, nıp hag yuö aran, a göm, gası u nıña.

Pen Rom gapna bı kub u pör mı u mı u Juda kai Pasopa ñın kub u, kalıp bı nagıman kale ke hag nıñmıdal u, yıharıñ hubık yumıdöp. Ñın anıbu, bı naij yabıt ap nagi mıdeia; hib nıpe u Barabas. Nıbi bı iru nöp ap magum geila gau, Pailod kalıp haga, “Kalöp bı mai yıharıñ hag yunamñ Jisas, Mesaia u a gıpal u aka Barabas nıp hag yunam?” ö ga. * ²⁰ Hagö, bı God nıp nan sabe gep bı kub gau abe, bı manö ud asıkep gau abe, nıbi bı gau kalıp hagla, “Kale Pailod nıp hagmim, Barabas nıp hubık yuöm, Jisas nıp al pak lılan,” a gıla.

²¹ Pen Pailod nıbi bı ap magum gı mıdeila gau kalıp haga, “Bı mıhai i, bı an nıp hubık yunam?” ö ga. Hageia hagla, “Barabas nıp hubık yumön,” a gıla.

²² Hageila, Pailod haga, “Anıg hagpim u, Jisas Mesaia u a gıpal u, nıp nıñön gınam?” ö ga.

Hageia, kale magöñhalö hagla, “Nıp mab ba lañ al pak lılan!” a gıla.

²³ Hageila, Pailod haga, “Pen nıñön? Nıpe nan nıñön nan gı naij göp?” ö ga. Hagö, manö haga u nıñagöm, manö dap ranöm hagla, “Nıp mab ba lañ al pak lılan! Nıp mab ba lañ al pak lılan!” a gıla.

²⁴ Hageila, Pailod gası nıña, manö yad udagnaböl; pen manö rımnab halö kalıp hag ñınö, pen pen paköl rö löp, a gı gası nıña. Anıg nıñöm, nıbi bı gau amgö ilö kale gau, ñıg udöm ñımagö ñıg lı lı göm, kalıp haga, “Bı anıbi nıp al pak lıñıg gabim u, manö anıbu yıp auagnab; kale ke ado gı aunab,” a ga. *

²⁵ Hageila, nıbi bı gau magöñhalö hagla, “U wıp nabıc hon ke! Hagape nıpe hanıp

* 27:5: Ap 1:18-19; Mad 26:14-15 * 27:9: Sek 11:12-13 * 27:12: Ais 53:7 * 27:15-19: Jon 11:47-48; 12:19

* 27:24: Dud 21:6-9 * 27:25: Ap 5:28

apöm, ñi hon gau arnab! Manö an+bu, hon abe, ñi pai hon gau abe aunab!” a gila. *

²⁶ Anig hageila, Pailod kalip Barabas nip hubik yuöm, Jisas nip ami bi nipe gau ña niñöm kale nagı ud Jisas pakla. Anig gılo, Pailod nipe Jisas nip mab ba lañ al pak lö, a göm, ami bi nipe gau kalip ña.

*Ami bi gau Jisas nip hag jula
(Mak 15:16-20; Jon 19:2-3)*

²⁷ Gapna Pailod ami bi nipe gau, Jisas nip udöm, dam ram kub kale u amöm, ami bi yi+harıñ gau kalip magöñhalö wiñ allö, ²⁸ ap magum göm, wañj nip u ud juöm, wañj añi, bi kub yi+mbal rö ap dapöm, nip yim ñıla. * ²⁹ Yim ñöm, nagı kalı kalı halö gau dapöm, kiñ kai rol gıpal rö usajıl bad ap göm, nip rol gi ñöm, bi kub gau ur udpal, a göm, gamıt mlö ap ud Jisas nip ñimagö yijig u ñöm, apöm nip kugom yimöm, hag juöl gi hagla, “Bi kub ne auban? Juda kai kiñ kale ne auban?” ö gila. ³⁰ Anig hagöm, nip kiñu alöm, gamıt mlö an+bu ju udöm, nip nabıc cög lañ pakla. *

³¹ Pen Jisas nip anig göl hag juöm, wañj añi nip yim ñıla u ud ju yuöm, wañj nipe ke yim ñöm, nip mab ba lañ al pak linig, uñ gi ud arla.

*Jisas nip mab ba lañ al pak lila
(Mak 15:21-32; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)*

³² Adan añ gau amöl gi niñla, Sairini daun nibö bi ap aueia. Hib nipe u Saimon. Nip nable paköm, klö göm hagla, “Jisas nip al pak linabun mab i ud aru,” a gila. ³³ Haglö, nipe udöl gi, ram mınöñ Golgoda dum arla. Golgoda a gimıdal u manö it u, “Wip Nabıc Cög Ij.”

³⁴ Pen dum an+bu amjaköm, ami bi gau ñig wain udöm, ñig ası ap udöm, halö ud ado malo göm, Jisas nip ñeila, pen nipe niñ niñöm arö ga. * ³⁵ Jisas nip mab ba lañ al pak löm, wañj nip gau nıme li ke ke udnig, sadu rö göm udla. * ³⁶ Anig göm, Jisas nip mab ba lañ al pak lila it au asıköm, abad niñ mıdeila.

³⁷ Jisas nip al pak löm, mab ba lañ kalı kılñ rikla:

BI I JISAS, JUDA KAI KIÑ KALE ME I.

³⁸ Pen Jisas nip al pak löm, bi nan si udep mi+hau, ap böñ lap, ap böñ lap, al pak lila. * ³⁹⁻⁴⁰ Niñi bi adan majö ap ran ap lug geila gau, nabıc cög gor mar göm, nip hag juöm hagla, “Ne God Ñi nipe rö! God sabe gep ram u ud wañ gi yumön, ñin mi+höp ni+gan kauyañ gi linabön u me, mab ba lañ arö gimön lugö, hon niñun!” a gila. *

⁴¹ Bi God nip nan sabe gep bi kub gau, bi lo manö hag ñeb bi gau, bi manö ud asıkep gau, kale u rö nöp nip hag juöm hagla, ⁴² “Niñi bi rimnap kalip gajip kamıñ arbal, pen nipe ke anig ginım rö lagöp. Isrel Kiñ kub hon u, mab ba lañ arö göm, mınöñ it i lugö, niñö hagöp a gun, nip niñ udun. ⁴³ Nipe God nip niñ udöm hagöp, ‘Yad God Ñi nipe,’ a göp. God nipe ke u rö nöp gası niñeinab u, mıñi apöm, nip ud kamıñ yuañ,” a gila. * ⁴⁴ Bi nan si udep Jisas aip al pak lila mi+hau, kale u rö nöp, nip manö naj an+bu rö nöp haglö.

*Jisas uma
(Mak 15:33-41; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)*

⁴⁵ Ñin an+bu sıdö añ aulık magö u, sıbön apöm, mıd damöm sıdö gamıñ ga magö u kauyañ mailö ga. ⁴⁶ Sıdö gamıñ ga magö u, Jisas wiñ kub al hagöm haga, “Eli, Eli, lama sabakdani,” a ga. Haga an+bu, “God yad. God yad. Yip ai ginig arö gıpan?” ö ga. * ⁴⁷ Anig hagö, niñi bi rimnap söl anıb au mıdeila gau niñöm hagla, “Bi anıbi bi God manö hagep İlaija nip wiñ alab,” a gila. ⁴⁸ Anig hagöm, bi ap am nan adıñ us hain rö bad ap ud dapöm, ñig wain ası u rauöm, gamıt mlö ap udöm, abös alöm, ñinö niñan a göm, ña. *

⁴⁹ Anig göm ñö, bi rimnap hagla, “Arık! Agamıj niñ mıdaiun. İlaija apöm, nip ud kamıñ yunab aka?” gila. ⁵⁰ Pen Jisas kauyañ wiñ kub al hagöm, ake bad mıdeia u ur ga.

* **27:28:** Luk 23:11 * **27:30:** Ais 50:6 * **27:34:** Sam 69:21 * **27:35:** Sam 22:18 * **27:38:** Ais 53:12

* **27:39-40:** Sam 22:7; 109:25; Mad 26:61; Jon 2:19 * **27:43:** Sam 22:8 * **27:46:** Sam 22:1 * **27:48:** Sam 69:21

⁵¹ Magö anıbu nöp, wałıj mıłö kub God sabe gep ram raul mıgan yaŋ, ajöŋ pak pıł gıla u, aŋ yaŋ pak bıłıłı göm lap ke lap ke ara. Anıg gö niŋöl gi, munmon udöm, kabö gau pa bu göm, * ⁵² wip kabö mıgan riğöl göm pak pıł gıla gau, mıgan hiıköm, God nıbi bı uł nıpe nöd umla riğöl gıla gau, iru nöp gö, kauyaŋ urakla. ⁵³ Uraköm, kabö mıgan gau arık höŋ amöm, Jisas uraka ñın u kale daun kub uł Jerusalem areila, nıbi bı iru nöp kalıp waiö lıłö niŋla.

⁵⁴ Pen munmon udöm, niñön niñön ga u niñöm, ami bı kub u abe, bı nıpe gau aip mıdeila gau abe, kale anının gö piñiŋ göm, mıdmagö kale arö niŋöl gi, kale hagla, “Yaue! Bı i nıpe God Ñı nıpe niñö yabıł!” a gıla. ⁵⁵ Pen nıbi iru nöp apöm, ke ke au mıdöm, niŋ mıdeila. Nıbi anıb gau Jisas niğ gi ñınıg Galili nıbö aula. * ⁵⁶ Nıbi mıdeila anıb gau ap Maria Magdala u, ap Jems aip Josep aip nıme Maria u, ap Sebedi ñı nıpe mıhau nıme u.

Josep nıpe Jisas hañ romanŋ dam kabö mıgan ap riğöl ga

(Mak 15:42-47; Luk 23:50-56; Jon 19:38-42)

⁵⁷⁻⁵⁸ Bı gep yabıł ap, Josep, Arimadia daun nıbö u, nıpe Jisas bı nıpe ap mıdeia. Bı anıbu, Jisas umöb niñöm, dugo dugo magö u apöm, gapna Pailod niğ, Jisas hañ romanŋ u udnam aka gö, Pailod yau a göm, bı nıpe gau kalıp hagö, Josep niğ ñıla. * ⁵⁹ Jisas hañ romanŋ nıpe u Josep niğ ñıłö, nıpe wałıj rud aij ap udöm, wip he mıłö u magöŋhalö wam haluöm, ⁶⁰ dam kabö mıgan gısön nöp ap, yip riğöl gınaböl, a göm, ju lu lıla mıgan u riğöl göm, kabö hałai kub ap ud gau ga gi dam ajöŋ pıł göm ara. *

⁶¹ Nıbi mıhöp mıdailö, nıbi ap Maria Magdala, nıbi ap Maria ap. Nıbi Maria mıhau apil niŋ mıdlö niŋöl gi, Josep anıg göm riğöl ga.

Ami bı gau wip he riğöl gıla kabö mıgan u abad mıdeila

* **27:51:** Eks 26:31-33; Hib 10:19-20 * **27:55:** Luk 8:2-3 * **27:57-58:** Dud 21:22-23 * **27:60:** Ais 53:9

* **27:63:** Mad 12:40; 16:21; Mak 9:31; 10:33-34; Luk 9:22; 18:31-33; Jon 2:19-21 * **28:6:** Mad 12:40; 16:21

⁶² Jisas umö riğöl gıla ñın anıbu, God niğ nan sabe gep bı kub gau abe, bı Perisi gau abe, God niğ sabe gıniğ ñın u rol, a göm, nan gi dap jin gıla. Pen ruö, God niğ sabe gıniğ ñın kale u me, gapman bı kub Pailod mıdeia au arla. ⁶³ Amöm hagla, “Bı kub. Bı pıral hagep anıbu haga, ‘Yad umem, ñın mıhau niğ aŋ u uraknabin,’ a ga. * ⁶⁴ Anıb u, ne bı rımnap hagö, ñın mıhöp niğ aŋ wip riğöl u abad mıdaiöl. Wasö u, bı nıpe gau apöm, wip he mıłö u si udöm, nıbi bı gau kalıp pıral hagöm hagnaböl, ‘Nıpe kauyaŋ uraköp,’ a gınaböl. Anıg gıłö, Jisas nöd manö pıral haga u nan pro; kale hainö manö pıral hagnaböl u kub yabıł gınab,” a gıla.

⁶⁵ Hageila, Pailod kalıp haga, “Anıb u, kale ami bı bad ap udmim, wip riğöl gıla gau ammim, gası kale ke niŋ aij gımim, wip riğöl kabö li pıdöŋ giŋe, ami bı abad niŋ mıdaiöl,” a ga.

⁶⁶ Hagö, Juda bı kub anıb gau amöm, ajöŋ pıł gıla kabö kub u urön rö göm, ami bı bad u haglö, anıb au niŋ mıdeila.

28

Jisas uraka

(Mak 16:1-10; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

¹ Ruö ram rık da lö niŋöl gi, nıbi mıhau Maria Magdala abe Maria ap abe kale ammil, Jisas niğ riğöl gıla u niŋniğ arlö. ² Magö anıbu munmon kub yabıł udö niŋöl gi, ejol ap kumi kabö adö laŋ nıbö apöm, Jisas niğ riğöl göm kabö hałai pıł gıla u, ud ju ba u yuöm, adö anıbu asıka. ³ Ejol anıbu, mulu adıŋ nıpe mımailö göl gi mıdeia. Wałıj nıpe u, rud aij yabıł u la. ⁴ Pen ami bı niŋ mıdeila gau, niğ niñöm, anının gö piñiŋ göm, gıł gıł göm, umöm rö mıdeila.

⁵ Pen ejol u nıbi mıhau kalıp haga, “Piñiŋ gagmil! Yad niŋbin, kale mıhön Jisas mab ba laŋ al pak lıla u niğ niŋ ajabil. ⁶ Nıpe aui mıdagöp. Nöd haga rö, mıdö nöp kauyaŋ uraköm aröp. Pen kale apil, niğ dam lıla kuö adö u niŋmil, * ⁷ yıŋıd ammil, bı nıpe gau kalıp hagnaböl, ‘Jisas

kauyan uraköm Galili arab. Kale bi nipe ammim nip anib gau niñnabim,' a gimil. Manö anibu nöp kalöp hag ñinig aubin," a ga.

⁸ Anig hagö niñmil, niñbi mihau piñin gilo u pen miñ miñ göl gi, wip rigöl anibu yinid arö göm, bi nipe gau kalip hagnig gi dö gi arlö. ⁹ Adan an gau arlö niñöl gi, Jisas kalip mihön nable paköm haga, "Kale midpil?" a ga. Hagö, kalpe mihön ap kugom yimmil, ma nipe pidön udmil, hib nipe u haglö adö ara. ¹⁰ Jisas kalip mihön haga, "Piñin gagmil! Kale ammil mam yad gau kalip hagnil, 'Galili ammim Jisas nip niñnabim,' a gimil," a ga. *

Ami bi gau am Jisas uraköp manö u hagla

¹¹ Niñbi mihau, adan an gau arlö niñöl gi, ami bi niñ mideila gau rimnap, daun kub waryö raul an amöm, bi God nip nan sabe gep bi kub gau kalip, niñhön niñhön ga anibu magöñhalö hag ñila.

¹² Hag ñeila, bi God nip nan sabe gep bi kub gau amöm, bi manö ud asikep aip manö hag adö añi löm, ami bi anib gau kalip mani kub ñöm hagla, ¹³ "Kale manö i nöp hagnim, 'Siñ an yan hon hanajun magö u, bi nipe gau apöm, wip he milö u si ud arbal,' a gimim. ¹⁴ Anig hagpe, gapna Pailod manö anibu niñnab u, hon nip aip hagno, kalöp marö rimnap ñagnab," a gila.

¹⁵ Anig haglö, ami bi gau mani anibu udöm, amöm Juda bi kub anib gau hagla rö nöp gila. Kale pir alöm, Jisas wip he milö nipe u, bi nipe gau si ud arbal, a geila manö u, miñi Juda niñbi bi gau manö piral anibu nöp hagöl gi nöp midpal.

*Bi nipe gau Jisas nip niñla
(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23)*

¹⁶ Jisas bi nipe unbö agip u Galili amöm, Jisas nöd haga dum u arla. * ¹⁷ Amöm, Jisas nip niñöm, hib nipe haglö adö ara. Pen bi nipe rimnap niñöm dui göm hagla, "U Jisas aka bi unbö ke?" ö gila.

¹⁸ Pen Jisas söl au apöm, kalip haga, "Bapi yip hagö, ram miñnön kumi kabö adö lan u abe, miñnön nabön if i abe, yad magöñhalö abadöl midpin. * ¹⁹ Anib u, kale ram miñnön gau magöñhalö rigon rigon ammim, niñbi bi ke ke gau magöñhalö manö aij yad hag ñibe, kale yip niñ udöm niñbi bi yad midöm yip hain göl. Anig gimim, Bap u, Niñ u, Ana Uñ u hib hagnim, kalip ñig pak ñimim. * ²⁰ Anig gimim, yad kalöp gimim, a gem, manö niñhön niñhön hag ñibin u, kale u rö nöp manö anibu magöñhalö kalip hag ñi aij gipe, magöñhalö hain göl. Pen yad kalöp niñjö yabit hagabin, yad kalöp aip midem, mid damem, mid damem, miñnön nabön if i ur ginab," a ga.

* 28:10: Mad 26:32 * 28:16: Mad 26:32 * 28:18: Jon 13:3; Ep 1:20-22 * 28:19: Mak 16:15-16; Ap 1:8

Mak Jisas Kraiss Manö Aij u Mak kali kliñ rika

Jon Bì Ñig Pak Ñeb u God manö hag ñim+döp

(Mad 3:1-12; Luk 3:1-18; Jon 1:19-28)

1 Jisas Kraiss, God Ñi nipe manö aij u hagnig gabin. 2 God hadame nöp Ñi nipe Jisas Kraiss níp manö haga rö, bì God manö hagep Aisaia, manö anibu God Manö kali kliñ riköm haga,

“Nöh! Bì manö yad ud arep u, nöd hag yunö amöm,

adan nöp u hik gi aij ginab. *

3 Bì anibu, ram minöhj nibi bì iru midagpal,

ram minöhj kabö nöp midöp an au am midöm, wiñ alöm hagnab,

‘Bì Kub u auab! Adan sir gilañ giyan gi midainim gau,

dum goł pılu gi midainim gau, binig ral aij gimim,’ a ginab,” a ga. *

4 God manö hagep bì anibu nöd anig haga rö nöp me, Jon bì ñig pak ñeb u amöm, ram minöhj nibi bì iru midagmidal, ram minöhj kabö nöp midmidöp an au midö niñöl gi, nibi bì gau aulö, kalip manö hag ñöm hagnidöp, “Nan si nan najj gipim gau, niñön ginig anig gipun, a gimim, arö gipe yad kalöp ñig pak ñinö, God nan si nan najj gipim gau niñöm arö ginab,” a gimidöp. *

5 Nipe anig hagö niñöl gi, nibi bì ram minöhj Judia yöp anib gau mideila gau abe, Jerusalem nibi bì mideila gau abe, kale magöñhalö manö níp u niñnig arla. Amöm, nan si nan najj gimidal gau, hag waiö lılo, Jon kalip ñig Jodan an au ñig pak ña.

6 Pen Jon wałij nipe u, kaj kamel un udöm gila wałij ap yimöm, kaj kau hañ dip nagi an u pig limidöp. Nan niñeb nipe u, jon habladıñ u abe, bom ñig u

abe niñmidöp. * 7 Nipe nibi bì gau kalip hagnidöp, “Bì yip hain auab u, nipe yad rö wasö; nipe bì kub yabıl, yad bì pro. Yad níp niñnö nable ginab. Yad am söl au kugom yimem ma rırup nipe u nagi hubıknam rö lagöp. * 8 Yad kalöp ñig nöp pak ñabin u pen nipe apöm, kalöp Ana Uł u nöp pak ñinab,” a ga.

Jon Jisas níp ñig pak ña

(Mad 3:13-17; Luk 3:21-22)

9 Pen ñin ap, Jisas Nasared daun, ram minöhj Galili midmidöp u arö göm, Jon mideia au auö, Jon Jisas níp ñig Jodan an au ñig pak ña. 10 Níp ñig pak ñö, Jisas ñig goł au lañ amöm niña, kumi kabö adö lañ pıral hiikö, God Ana u yaur dapo rö, Jisas níp u gi aua. 11 Anig göl u gi auö niñöl gi, manö ap kumi kabö adö lañ au niñbö apöm haga, “Ne Ñi midmagö yad yabıl. Nöp niñnö, yip aij yabıl göp,” a ga. *

Seden apöm Jisas níp co co ga

(Mad 4:1-11; Luk 4:1-13)

12 Pen magö anibu nöp, God Ana u Jisas níp hag yuö, ram minöhj kabö nöp midmidöp an gau amöm, 13 ñin unbö ñin juöl miñöp (40) au mideia. Anib gau midö niñöl gi, Seden, “Jisas níp ginö, manö yip u hain göm, najj gan,” a göm, apöm hagnidöp. Ram minöhj midmidöp migam anibu ke kain nan gau nöp midmidöp. Pen ejol gau apöm, Jisas níp abad midmidal. *

Jisas God manö aij u hag ñi mideia

14 Pen hainö gapman bì kub Herod Jon níp nagi la niñöm Jisas nipe ram minöhj Galili amöm, God manö aij u nibi bì gau kalip hag ñöl gi haga, * 15 “God nibi bì udöm kumi kabö adö lañ au abad mideinab ñin hain pör abad midmidim u, miñi auöp! Nan si nan najj gipim u, niñön ginig anig gipun a gimim arö gimim, God manö aij u, niñö hagöp a gimim, niñ udmim,” a ga. *

Jisas bì nipe miñau miñau uda

(Mad 4:18-22)

* 1:2: Mal 3:1 * 1:3: Ais 40:3 * 1:4: Ap 13:24; 19:4 * 1:6: 2Ki 1:8; Mad 11:8 * 1:7: Ap 13:25 * 1:11: Sam 2:7; Ais 42:1; Mad 12:18; Mak 9:7 * 1:13: Sam 91:11-13 * 1:14: Mak 6:17 * 1:15: Mad 3:2

16 Jisas Ñig Waņö Galili goł au padiöl gi niņa, bi kabsał udep madöl miħau, kabsał udul a gi mil, uben ap ud ñig aņ yaņ yumil miħdailö. Bi mamil aniħ miħau hib kale miħöņ u, Saimon aip Edru aip. 17 Jisas kalip miħöņ niņöm haga, “Aulö, yad aip ajuņ, yad kalöp miħöņ hag ñi aij gi nõ, niħi bi udep bi miħau miħdeinabil,” a ga. 18 Hagö, niņö hagöp, a gi mil, uben gau arö gi mil, Jisas aip arlö.

19 Pen Jisas yöp pro magö ap amöm niħa, Sebedi ñi niħe Jems aip, Jon aip ñig magiħ miħgan u miħdöl gi, uben pa gi dö ga u, al döř göł gi miħdailö. 20 Jisas kalip miħöņ niņöm haga, “Kale miħöņ auil e!” ga. Jisas aniħ hagö, kalpe mamil miħau niħmil, nap niħ wög gi ñeb bi riħnap aip kalip ñig magiħ adö au arö gi mil, Jisas aip arlö.

Kijaki bi ap niħ abaņ ala u, Jisas hag höņ yua
(Luk 4:31-37)

21 Pen kale daun pro Kapaneam amöm, Juda God niħ sabe gep mañu, Jisas Juda magum gep ram raul miħgan yaņ amöm, God Manö u hag ñö, 22 niħi bi gau niņöm, pa giħi göm hagla, “God lo manö hag ñeb bi gau hagpal rö hagagöp; niħe bi kub yabiħ niņ aij göm hagpal rö hagöp,” a gi la. * 23 Pen magö aniħu, bi kijaki abaņ ala ap, magum gep ram raul miħgan aniħu miħdeia u blałö göm haga, 24 “Jisas bi Nasared niħbö! Ne hanip niħön giħniģ auban? Hanip kijaki gau al pak liħniģ auban aka? Yad nöp niħbin, ne God Ñi Uł niħe u,” a ga. *

25 Hagö, Jisas pen kijaki bi aniħu abaņ ala u niħ manö kłö hagöm haga, “Manö hagagmön! Bi u niħ arö giħmön, höņ aru!” a ga. 26 Jisas aniħ hagö, kijaki aniħu bi u niħ ud gił gił göm, wiħ kub alöm, höņ ara. * 27 Jisas aniħ gö, niħi bi miħdeila gau aiö yabiħ göm, manö hag niħ hag niħ göm hagla, “U niħön? Bi i manö giħsön niħbö manö adö ap dauöp aka? Niħe bi piħdöř halö. Kijaki aiön pi gau manö niħe udöm hagöp rö giħpal,” a gi la. 28 Niħi bi gau aniħ hagöl gi, Jisas kijaki aiön pi hag höņ

yua manö aniħu, ram miħnöř Galili gau magöřhalö hag ñi lö ara. *

Jisas gö, Saimon niħor niħ kamini la
(Mad 8:14-15; Luk 4:38-39)

29 Pen Jisas, Jems, Jon, Saimon, Edru, kale Juda magum gep ram u arö göm, höņ amöm, Saimon aip niħmam Edru aip ram kale u arla. 30 Ram amjaklö, Jisas niħ hagla, “Saimon niħor niħe hañ romaņ u mab rö inö, han miħdöp,” a gi la. 31 Haglö, Jisas am ñi magö kiħ niħe u udöm ud urak ñö niħöl gi, hañ niħe mab rö ineia u kamini la niņöm adini nan magö kalip ña.

Jisas gö, niħi bi iru nöp kamini la
(Mad 8:16-17; Luk 4:40-41)

32 Pen sidö wad ara magö u, niħi bi nan ga gau abe, niħi bi kijaki abaņ ala gau abe, Jisas gö kamini la, a göm, Jisas miħdeia au daula. 33 Daun pro Kapaneam niħi bi gau magöřhalö apöm ram ajuņ iħ höņ nö löyaņ adö niħ miħdeila niņöm 34 niħi bi iru nöp nan ga gau, Jisas gö, kamini la. Kijaki aiön pi abaņ ala gau iru nöp hag höņ yua. Pen kijaki aiön pi aniħ gau Jisas niħe bi an niħ aij gi la rö, Jisas kalip, “Manö gagmim,” a göm, hag höņ yua. *

Jisas miħgan ap ke amöm, Nap niħ sabe göł gi miħdeia
(Luk 4:42-44)

35 Ruö, Jisas hiħim halö yabiħ uraköm, ram hana u arö göm, daun aniħu abe arö göm, am miħgan ap ke amöm, Nap niħ sabe göł gi miħdeia. * 36 Pen bi niħe Saimon, bi niħe riħnap aip, Jisas mai, a göm, niħ ułhai niħniģ arla. 37 Jisas niħ ułhai niħ dam niņöm hagla, “Niħi bi magöřhalö nöp mai, a göm, ułhaiaböl,” a gi la. 38 Aniħ hageila, Jisas haga, “Hon ram riħniģ agłö riħnap halö söl aui arun. Yad aubin u, niħi bi ram miħnöř miħgan gau gau kalip manö hag ñi nam, a gem, aubin,” a ga. 39 Aniħ hagöm, ram miħnöř Galili aņ gau gi ajuł gi, am Juda magum gep ram raul gau amöm, God Manö hag ñöl gi, kijaki aiön pi niħi bi kalip abaņ ala gau hag höņ yua. *

* 1:22: Mad 7:28-29 * 1:24: Mak 5:7 * 1:26: Mak 9:26 * 1:28: Mad 4:24 * 1:34: Mak 3:10-12 * 1:35: Mad 14:23; Mak 6:46 * 1:39: Mad 4:23; 9:35

*Jisas, wös hapeb la bi ap gö, mitep ga
(Mad 8:1-4; Luk 5:12-16)*

⁴⁰ Wös hapeb la bi ap, Jisas mideia au apöm, kugom yimöm, haga, “Ne wös yip u kamij laj, a ginabön u, kamij linim,” a ga. ⁴¹ Anig hagö, Jisas nip mög niñöm ñimagö mlöbö löm bi anibu nip ud niñöm haga, “Yau, ginabin. Kamij li,” a ga. ⁴² Nip ud niñö adij kamij la. ⁴³⁻⁴⁴ Pen Jisas bi anibu nip manö klö hagöm haga, “Adan an gau niñi bi rimnap kalip niñmön, Jisas yip gö kamij löp, a gimön, hagagmön. Kabö rö nöp ammön, bi God nip nan sabe gep u nip hañ romanj ne u yammön hagmön, ‘Wös hapeb yad u kamij löp,’ a gimön. Anig hagmön, Mosi nöd haga rö, nan rimnap dam bi God nip nan sabe gep bi u ñimön, nipe pak God nip sabe gi ñö me, niñi bi gau, bi u miñi kamij löp, a göm, niñaböl,” a ga. Jisas manö anibu nöp hagöm bi u hag yuö ara. * ⁴⁵ Jisas anig haga u pen bi anibu nipe amöm, niñi bi gau abönamö hag ñö ara. Anig gö, Jisas daun gau waiö ajainim rö lagö, nipe amöm niñi bi iru midageila an gau nöp midö niñöl gi, niñi bi ram minöj gau gau magöñhalö nip niñnig aumidal.

2

*Jisas gö, ñin ma kala ga bi ap kamij la
(Mad 9:1-8; Luk 5:17-26)*

¹⁻² Ñin mihöp nöp padiö niñöl gi Jisas kauyanj daun pro Kapaneam auö, Jisas ap midöp ram nipe u, a gilö, niñi bi iru nöp apöm gilö gilö, ram raul manö hag ñeia migam u sisi göm, ajöñ il höñ adö au yanj u rö nöp sisi yöl ga. Pen Jisas kalip God Manö hag ñi mideia. ³ Jisas kalip hag ñi midö niñöl gi, bi unbö yigwo mlö u bi rimnap aip, bi ñimagö ma kila ga ap ilöj löm, dapöm Jisas mideia au daula. ⁴ Apöm niñla, niñi bi sisi göl mideila niñöm bi ñimagö ma kala ga u nip dam ram adö laj amöm, ram anj au ud mol juöm yulö, Jisas mideia yanj luga. ⁵ Pen kale Jisas gö kamij linab, a göm, gasi niñ udla u niñöm Jisas haga, “Ñi yad. Nan si nan najj gipan gau niñem arö gabin,” a ga.

* **1:43-44:** Lep 14:1-32 * **2:16:** Mad 11:19

⁶ Anig hagö, Juda lo manö hag ñeb bi rimnap asik mideila gau, gasi kale gau nöp niñöm hagla, ⁷ “Bi i niñön ginig, God nip hag juöm, manö piral hagab? Niñi bi gau nan si nan najj gilö, bi ap pri kalip u hik gi yunim rö lagöp; God nöp me anig ginab,” a gila. ⁸ Pen gasi niñla anibu, adij Jisas ke niñöm haga, “Kale niñön ginig gasi anibu rö niñabim. ⁹ Bi ñimagö ma kila göp u nip niñön hagnö, kalöp aij ginab? Nan si nan najj gipan u niñem arö gabin, a ginö, kalöp aij ginab; aka, urakmön köp ne u winig ud aru, a ginö, kalöp aij ginab? ¹⁰ Yad ginö, kale niñabim, Bi Ñi nipe minöj naböñ il i aunö u, gasi yad ke niñem auagnö. God hagö aunö u me, nan si nan najj gipal u niñem arö ginabin, a ginabin u, arö ginabin,” a ga. ¹¹ Anig hagöm, bi ñimagö ma kila ga u nip haga, “Yad nöp hagabin, urakmön, köp ne u winig udmön ram aru,” a ga. ¹² Jisas anig hagö, niñi bi niñ midlö niñöl gi, bi anibu uraköm, köp bad nipe u winig udöm hada. Anig gö niñöm, niñi bi gau magöñhalö aiö yabij göm, God hib nipe u haglö adö arö niñöl gi, hagla, “Nöd nan anibu rö ap gilö, hon niñagmidun,” a gila.

*Jisas Lipai nip wiñ ala
(Mad 9:9-13; Luk 5:27-32)*

¹³ Jisas kauyanj amöm, Ñig Wanjö Galili got au ajeia niñöl gi, niñi bi iru nöp niñöm mideia au ap magum geila niñöm Jisas kalip God Manö hag ña. ¹⁴ Jisas manö hag ñi pis göm, adan anj au amöl gi niñla, Alpias ñi nipe Lipai, bi dakis udep bi ap, wög gimidöp ram raul migam u asik mideia. Jisas nip niñöm haga, “Auö, yad aip arul,” a gö, uraköm Jisas aip arlö.

¹⁵ Jisas pen, bi nipe gau aip am Lipai ram u nan niñlö niñöl gi, bi dakis udep gau abe, bi nan si nan najj gila gau abe, Jisas aip ajeila rö, am jim ñöm nan niñeila. ¹⁶ Bi lo manö hag ñeb bi Perisi rimnap, Jisas nipe bi dakis udep gau aip, bi nan si nan najj gimidal gau aip midöm nan niñeila u niñöm, bi nipe gau kalip hagla, “Jisas niñön ginig bi dakis udpal gau aip,

bɪ nan si nan naj gɪpal gau aip asik mɪdöm nan ñɪɲab?" ö gɪla. *

17 Hageila, Jisas manö anɪbu nɪɲöm haga, "Nɪbi bɪ kamɪɲ mɪdpal gau, wös wameb bɪ nɪɲnɪg aragal; nɪbi bɪ nan göp gau nöp wös wameb bɪ nɪɲnɪg arbal. Anɪb u rö, nɪbi bɪ, gɪ aij gɪpun, a gɪ gasɪ nɪɲbal gau, kalɪp udnɪg auagɪn; nɪbi bɪ, nan si nan naj gɪpun, a gɪ gasɪ nɪɲbal gau, kalɪp udnɪg aubin," a ga.

*Nan magö hil gep
(Mad 9:14-17; Luk 5:33-39)*

18 Jon bɪ nɪpe gau abe, Perisi kai bɪ kale gau abe, ñɪn rɪmnap God nɪp sabe göl gɪ nöp mɪdaiun, a göm, nan ñɪɲagmɪdal. Ñɪn ap kale anɪg geila u nɪɲöm nɪbi bɪ rɪmnap apöm Jisas nɪp hagla, "Jon bɪ nɪpe gau abe, Perisi kai bɪ kale gau abe, ñɪn añɪ añɪ nan ñɪɲagpal. Pen bɪ ne gau, nɪhön gɪnɪg anɪg gagpal?" ö gɪla. 19 Hageila, Jisas manö hod rɪköm haga, "Bɪ nɪbi udnɪg gɪnab bɪ ap, nɪmdamam nɪpe gau aip mɪdöm, aij gö nɪɲöl gɪ mɪdeinaböl u me, nan magö arö gagnaböl. 20 Pen hainö, nɪbi bɪ rɪmnap apöm, bɪ kale anɪbu nɪp ud areinaböl u, mög gö, ñɪn anɪbu nan ñɪɲagnaböl. 21 Pen waɪɪj gɪsön nɪbö bad ap udöm, waɪɪj asöl göm pa gɪ dö gɪnab ramö u al udlö, waɪɪj gɪsön u klö mɪdöl gɪ, waɪɪj asöl gɪnab u pak gɪ dö göm, waɪɪj kale u rapɪn nöp pa gɪ dö gö arnab.

22 "Ñɪg wain u, u rö nöp. Ñɪg wain kamɪɲ u udöm, kaj meme hañ nöd nɪbö mɪgan u hoɲ gɪ lagpal. Pen nɪhön: hoɲ gɪ löm meme ñɪlö, kaj meme hañ u bɪɲ hagöm, pak gɪ dö göm hoɲ gɪ am haknab. Anɪb u me, ñɪg wain kamɪɲ u, kaj meme hañ kamɪɲ mɪgan u nöp hoɲ gɪ lep," a ga.

Bɪ ñɪ nɪpe God nɪp sabe gep ñɪn u Bɪ Kub mɪdöp

23 Hainö Juda God nɪp sabe gep ñɪn kale ap, Jisas bɪ nɪpe gau aip wid wög aɲ au padiöl gɪ, bɪ nɪpe gau wid magö rɪmnap rɪköl gɪ areila. 24 Anɪg gɪlö, Perisi bɪ gau nɪɲöm, Jisas nɪp hagla, "Mɪñi God nɪp sabe gep ñɪn hon wög gagep u, bɪ ne gau anɪg göl wög göm lo hon rɪb juaböl," a gɪla. *

* 2:24: Dud 23:25 * 2:25: 1Sa 21:1-6 * 2:26: Lep 24:5-9 * 2:27: Dud 5:14 * 3:4: Luk 14:3 * 3:6: Mad 22:15-16

25 Hageila, Jisas haga, "Bac Depid hadame nöp kɪyö lö ga aiud kalɪ klɪñ rɪkla u, kale nɪɲagpim ar? * 26 Hadame nöp bɪ ne Abiada God nɪp nan sabe gep bɪ kub yabɪ mɪdmɪdöp ñɪn u, Depid bɪ nɪpe gau aip kalɪp kɪyö lö, God sabe gep ram u amöm, bred nɪbi bɪ yɪharɪɲ gau ñɪɲagpal, bɪ God nɪp nan sabe gep bɪ gau nöp ñɪɲbal u udöm, bɪ nɪpe gau kalɪp ñö ñɪɲla. *

27 "God nɪpe ñɪn yɪharɪɲ mɪdep manö u nöd hagöm, hainö nɪbi bɪ gɪ laga; nɪbi bɪ gɪ löm, ake löm mɪd aij gɪlanɲ, a göm, ñɪn ap yɪharɪɲ mɪdaiöl, a ga. * 28 Anɪb u, hon nɪɲbun, Bɪ Ñɪ nɪpe God nɪp sabe gep ñɪn u abe Bɪ Kub mɪdöp," a ga.

3

*Jisas bɪ ñɪmagö kɪla ga ap, God nɪp sabe gep ñɪn u gö, kamɪɲ la
(Mad 12:9-14; Luk 6:6-11)*

1 Ñɪn ap pen, Jisas kauyaɲ Juda magum gep ram u amöm nɪɲa, bɪ ñɪmagö kɪla ga ap ram raul mɪgan anɪbu ap mɪdeia. 2 Nɪbi bɪ mɪdeila gau rɪmnap, Jisas nɪhön rö gö, nɪp dam manö kub hagun, a göm, bɪ anɪbu God nɪp sabe gep ñɪn i gö kamɪɲ lɪnab aka göm, agamɪj nɪɲ ij halö lɪ mɪdeila.

3 Jisas pen bɪ ñɪmagö kɪla ga u nɪp haga, "Urakmön, aui au," a ga. 4 Hagö, nɪpe mɪdeia au gɪlanɲ auö, Jisas nɪbi bɪ anɪb gau kalɪp haga, "God nɪp sabe gep ñɪn u nɪhön gep? Aij gep aka naj gep? Nɪbi bɪ gau kalɪp mög nɪɲun gɪno kamɪɲ aröl, aka gasɪ naj nɪɲun arö gɪno, umöl?" ö ga. Hageia, kale nɪp pen manö ap hagagla. * 5 Jisas manö udagun, a göm, nɪɲla bɪ anɪb gau, Jisas kalɪp nɪɲö, mulu luga. Jisas kalɪp gau gau nɪɲ damöm sɪɪk la. Anɪg göm, bɪ ñɪmagö kɪla ga u nɪp haga, "Ñɪmagö ne mɪlöbö lɪ!" a ga. Hageia, ñɪmagö mɪlöbö lö nɪɲöl gɪ, kamɪɲ la. 6 Anɪg ga nɪɲöm, bɪ Perisi Juda magum gep ram u arö göm, Herod bɪ nɪpe gau mɪdeila au amöm, manö hag nɪɲ hag nɪɲ göm, "Jisas nɪp aige gun al pak lun?" ö gɪla. *

Nɪbi bɪ iru nöp Jisas hain gɪla

7-8 Jisas pen bi nipe gau udöm, amöm Ñig Waņö Galili goł au am m+deila. Pen n+bi bi Galili n+bö iru nöp n+p hain göm aula. Nipe nan n+hön n+hön g+m+idöp adö u haglö gau arö n+ñöl gi, Judia n+bi bi r+mnap, Jerusalem n+bi bi r+mnap, ram m+nöñ Idumia n+bi bi r+mnap, ñig Jordan böñ lödañ n+bi bi r+mnap, daun kub m+höp Daia Saidon n+bi bi r+mnap, n+bi bi iru yab+ł Jisas n+p n+ñig aula. 9-10 Jisas n+bi bi iru nöp gö, kam+ñ la u me, n+p ud n+ñno kam+ñ l+n+m, a göm, n+bi bi iru n+banö yab+ł apöm, n+p c+ro c+ro ñöl gi auö, bi nipe gau kal+p hagö, ñig mag+ıb ap ud l+la. * 11 Pen n+bi bi k+jaki aiön pi nan n+hön abañ ala gau, Jisas n+p n+ñöm, m+nöñ yañ lug paköm, manö kub hagöm, “Ne God Ñ+ nipe!” a g+m+ıdal. * 12 Jisas pen k+jaki aiön pi gau kal+p manö k+ö hagöm haga, “Yad B+ an m+ıpin u waiö hagagmim wasö,” ga. *

*Jisas bi nipe unbö m+gan lañ uda
(Mad 10:14; Luk 6:12-16)*

13 Pen Jisas ram m+nöñ nö ap amöm, bi nipe udn+g gau hagö aueila haga, 14 “Yad kalöp bi unbö m+gan lañ uıpin u, kale yad aip ajmim, bi manö yad ud arep gau m+ıdmim, kalöp hag yunö, am+mim n+bi bi gau kal+p God Manö aij u hag ñ+nabim. 15 Yad kalöp hagabin u me, k+jaki aiön pi nan gau u rö nöp hag yunabim,” a ga. 16 Jisas bi nipe uda an+ıb gau hib kale me, ap Saimon, hainö Jisas hib nipe ap Pida a ga. * 17 Ap Jems, n+mam ap Jon, nap kalpe m+höñ hib u Sebedi. Jisas kal+p m+höñ Boanerges a ga. Hib an+ıbu ıł u “R+mu B+”. * 18 Bi nipe ap Edru; ap Pilip; ap Badolomyu; ap Madyu; ap Domas; ap Jems, Alpias ñ+ nipe; ap Padias; ap Saimon, n+p Saimon Selod a g+m+ıdal. 19 Pen ap Judas Iskariod. Nipe me hainö Jisas n+p mumug ga.

Jisas n+p k+jaki abañ alöp, a g+la

20 Pen Jisas ram ap arö, kauyañ n+bi bi iru nöp ap magum gi m+deila n+ñöm, bi nipe gau aip nan ñ+ñöl rö laga. 21 An+g

gö, n+bi bi r+mnap Jisas hauł alöp a g+lo n+ñöm, n+me, n+mam bi n+p uł g+n+g aula.

22 Pen lo manö hag ñeb bi Jerusalem n+bö aula gau hagla, “K+jaki aiön pi nan gau nap kale Bielsebul Jisas n+p abañ alöp rö, aiön pi nan gau hag yuab,” a g+la. Manö piral an+ıbu hageila, * 23 Jisas nipe n+ñöm, n+bi bi gau kal+p hagö aueila, manö adö an+ıbu manö hod r+köm haga, “Seden aige göl göm Seden n+p hag yunab? 24 N+bi bi ram m+nöñ añ+ ap kale ke nöp pen pen g+naböl u, m+gan an+ıbu as+ık ke ke l+naböl. 25 Pen am+lap ap+lap gau u rö nöp pen pen g+naböl u, as+ık ke ke l+naböl. 26 An+ıb u rö, Seden nipe ke k+jaki aiön pi nan nipe gau hag yueinab u, as+ık ke ke löm böñ nöp lug paknab.

27 “B+ kal yab+ł ap ram nipe au m+ıdö n+ñöl gi, bi ap apöm, nan nipe gau ud aragnab; nöd bi kal an+ıbu n+p nag+ ad+ık löm me, am nan ram nipe gau m+ıdöp u ud arnab.

28 “Pen n+ñ aij g+mim! N+bi bi gau nan si nan naj n+hön n+hön g+naböl u, God n+ñöm arö g+nab. God n+p hag junaböl u, nipe n+ñöm arö g+nab. 29 Pen Ana Uł u n+p hag junaböl u, God n+ñöm arö gagnab. Nan si nan naj g+nab an+ıbu pör nöp m+ıdeinab,” a ga. 30 Jisas n+p, “K+jaki aiön pi nan gau n+p abañ alöp,” a geila u me, an+g haga.

Jisas n+me n+mam bi gau

31 Pen Jisas n+me n+mam bi apöm, höñ löyañ m+ıdöm, bi ap n+p, “Ne am Jisas n+p hagö auañ,” a g+la. * 32 An+ıb u, n+bi bi ram raul m+gan yañ Jisas n+p biğ g+ıgabö gi as+ık m+deila gau n+p hagla, “Name nañ+n namam bi gau höñ yañ am m+ıdöm, ‘Ne aue,’ gaböl,” a g+la. 33 An+g hageila, Jisas haga, “Ami yad, mam yad bi an?” ö ga. 34 An+g hagöm, Jisas n+bi bi m+deila gau n+ñ padiöl gi haga, “Kale me ami yad, mam yad m+ıdpim. 35 N+bi bi God hagöp rö g+ıpal gau me, mam yad, añ yad, ami yad m+ıdpal,” a ga.

* 3:9-10: Mad 14:36 * 3:11: Luk 4:41 * 3:12: Mak 1:34 * 3:16: Jon 1:42 * 3:17: Luk 9:54 * 3:22: Mad 9:34; 10:25 * 3:31: Mak 6:3; Jon 2:12; Ap 1:14

4

Jisas, bi nan yij yimöb u, manö hod riköm haga

(Mad 13:1-9; Luk 8:4-8)

¹ Jisas Ñig Wañö Galili goł au amöm, nibi bi gau kalip kauyañ manö hag ñi midö niñöl gi, nibi bi iru yabił nöp ap magum gila. Anig geila, Jisas ñig magib ap adö u asiköm, am ñig añ söl au midöl gi, nibi bi ñig goł gau urak mideila gau kalip manö hag ña. * ² Manö anib gau manö hod riköm adö ke ke iru nöp hag ña. *

³ Manö adö ap manö hod riköm haga, “Manö hagnig gabin i niñim! Bi ap wög adiñ nipe u wid yij ranañ, a göm, ud yuö arö niñöl gi, ⁴ rimnap adan arep adö au lugö, yaur gau apöm ñiñaböl. ⁵ Rimnap kabö adö minöñ pro pro linab au lugöm rannab u pen ⁶ kidil yuö aragnab rö, sidö niñöm, mlep ginab. ⁷ Rimnap gifikasi mdeinab añ au lugöm, rannab u pen gifikasi gau pimamu gi pak ñiñö, magö pilagnab. ⁸ Pen yij rimnap minöñ aij adö u lugöm, ran aij göm, magö pil aij ginab. Rimnap magö ñin juöl ado gi da siduñ lañ (30) rö pilnab, rimnap magö ñin juöl mihau nigan (60) rö pilnab, rimnap ñin juöl unbö mamid u (100) rö pilnab,” a ga. ⁹ Jisas manö anibu hag pis göl gi haga, “Kale nibi bi gasi rimid midainim gau, manö hagabin i rimid li niñ aij gimim,” a ga.

Jisas ai ginig göm manö hod rik hagmidöp

(Mad 13:10-17; Luk 8:9-10)

¹⁰ Jisas manö hagö niñöl gi, nibi bi niñ mideila anib gau ke ke arla niñöm bi nipe unbö migan lañ gau abe, nibi bi nipe rimnap halö abe, Jisas nip hagla, “Manö hod rikmön hagpan il u niñön?” ö gila. ¹¹ Hageila haga, “God nibi bi udöm abad mdeinab manö u, God gö kale niñbim u pen nibi bi gau kalip hod rikem nöp hag ñabin. ¹² Anig ginö, bi God manö hagep ap God Manö kaliklin riköm haga rö nöp ginab. Nipe haga,

* 4:1: Mak 3:7-9; Luk 5:1-3

* 4:2: Mad 13:34; Mak 4:33-34

* 4:12: Ais 6:9-10; Ap 28:26-27

* 4:19: Mad

19:23-24 * 4:21: Mad 5:15; Luk 11:33

* 4:22: Mad 10:26; Luk 12:2

‘Amgö niñaböl u pen nan rimnap niñagnaböl.

Manö niñaböl u pen manö il hagöp anig rö göm niñagnaböl.

Niñ aij giblap, God nip hag niñablal, nan si nan naij gipal gau niñöm arö giböp,’ a gila,” a ga. *

Jisas bi nan yij yimöb manö hod riköm haga u, manö il u hag ña

(Mad 13:18-23; Luk 8:11-15)

¹³ Jisas anig hagöm kalip haga, “Manö hod rikem hagpin anibu niñagpim u, hainö manö rimnap halö hod rik hageinabin u, aigöl gimim niñabim?” ö ga. ¹⁴ Wid yij u, God Manö nipe u, a gem, hagpin. ¹⁵ Yij rimnap adan arep adö au lugnab, a gipin u, nibi bi gau God Manö niñaböl u pen magö anibu nöp Seden apöm manö anibu ju ud arnab, a gem, hagpin. ¹⁶⁻¹⁷ Pen yij rimnap kabö adö minöñ pro pro linab au lugöm, rannab u pen kidil yuö aramöm pidöñ gagö, sidö niñöm mlep ginab, a gipin u, nibi bi gau God Manö u gison magö u niñlö aij gö niñöl gi, udnaböl u pen yöp pro pro magö u midlö niñöl gi, miñör rimnap aunab aka bi gau kalip gi naij ginaböl niñöm manö anibu arö ginaböl, a gem, hagpin. ¹⁸ Yij rimnap gifikasi añ au lugöm rannab, a gipin u, nibi bi God Manö niñaböl u pen ¹⁹ wög waryö, ram köp haneb, kaj nan gau gasi iru niñöm, ru kibap, utpö mani nan gau gasi iru niñöm, nan gau gau nöp gasi niñaböl u me, God Manö u pimamu gi pak ñiñö, magö pilagnab, a gem, hagpin. * ²⁰ Wid yij minöñ aij adö au lugnab a gipin u, nibi bi God Manö niñöm, niñ udeinaböl niñöm magö ñin juöl ado gi da siduñ lañ (30), aka ñin juöl mihau nigan (60), aka ñin juöl unbö mamid u (100) rö pilnab; gasi anibu niñem hagpin me u,” a ga.

Hapö lauöm adö aulik lep

(Luk 8:16-18)

²¹ Jisas pen kauyañ manö ap hod riköm haga, “Nibi bi gau hapö lauöm rin cög migan gau aka abañ adö hanbal mo gayik gau pi gagnaböl; adö aulik lilo mailö

gɨnab. * 22 Anɨb u rō, nɨhōn nɨhōn mɨñi pi gōl mɨdōp u, hainō waiō lō nɨŋnabōl. * 23 Kale nɨbi bɨ gasɨ rɨmɨd mɨdainɨm gau, manō hagabin i rɨmɨd lɨ nɨŋ aij gɨmim,” a ga.

24 Kalɨp manō ap haga, “Manō nɨŋabim u, rɨk dam nɨŋ aij gɨmim. Kale nɨbi bɨ gau kalɨp manō kub hagmim, pen aige rō ñɨmim a gɨnabim u, God nɨpe nɨŋōm kalōp ke u rō nōp manō kub hagōm, pen u rō nōp unbō rō ñɨmim a gɨnab. Pen nɨpe kalōp pen rɨmnap halō adō laŋ abe ñɨmim a gɨnab. * 25 Nɨbi bɨ nan rɨmnap mɨdōp gau rɨmnap halō udnabōl; pen nɨbi bɨ nan rɨmnap mɨdagōp gau, nan rɨmnap pro pro mɨdōp u halō ud arnabōl. *

Krais manō aij u hag ñɨlō arō, nɨbi bɨ iru nōp nɨŋ udnabōl

26 Jisas manō ap manō hod rɨkōm haga, “God nɨbi bɨ udōm abad mɨdeinab u, aiud adō i rō mɨdōp. Bɨ wōg nap ap wid yɨŋ ranaŋ, a gōm, dam wōg nabōŋ nɨpe gau yunab. 27 Wid yɨŋ wōg nabōŋ au yuōm, han ajō nɨŋōl gɨ, marep gōm, rannɨg gab. Aigegō gōm ranōb, a gōm, nɨŋagnab. 28 Mɨnōŋ u ke gō, sɨɨp hañauōm, ranōm, magō pɨlōm, po gɨnab. 29 Pen wōg nabōŋ nap nɨbō u po gō nɨŋōm, rɨk dam lep ñɨn u auōp, a gōm, ru agɨame u damōm, rɨk daunab,” a ga. *

Jisas mab masded u, manō hod rɨkōm haga

(Mad 13:31-32; Luk 13:18-19)

30 Jisas anɨg hagōm haga, “God nɨbi bɨ udōm abad mɨdeinab u, aiud nɨhōn rō udem hagnō nɨŋnabim? 31-32 Me, mab masded yɨŋ rō u, a gɨnam. Nan yɨŋ rɨmnap kub yɨmbal gau pro ranōb, pen masded yɨŋ u pro yabɨl yɨmlō, ran kub gōm, ramō alō, yaur gau apōm hai anɨb gau lɨ mɨdpal,” a ga.

Jisas manō hod rɨkōm hagmɨdōp

(Mad 13:34-35)

33 Jisas nɨbi bɨ gau kalɨp manō hod rɨkep anɨb gau rō iru nōp hag ñɨmɨdōp; anɨg gōm, manō aij u kalɨp hag ñɨmɨdōp. Kale manō nɨŋ aij gɨnabōl manō u nōp

kalɨp hag ñɨmɨdōp; manō nɨŋ aij gagnabōl manō u hag ñaga. 34 Nɨpe kalɨp manō hod rɨkōm nōp hag ñɨmɨdōp. Hainō bɨ nɨpe gau aip ke mɨdōl gōm, manō il magōŋhalō hag ñɨ aij gɨmɨdōp.

Jisas hagō, hadal ur ga

(Mad 8:23-27; Luk 8:22-25)

35 Ñɨn anɨbu nōp ram dugōp magō u, Jisas bɨ nɨpe gau kalɨp haga, “Ñɨg waŋō bōŋ lōdaŋ arun,” a ga. 36 Anɨg hagō, bɨ nɨpe gau nɨbi bɨ iru nōp ap mɨdeila gau kalɨp arō gōm, ñɨg magɨb Jisas mɨdeia mɨgan u ranōm, hadla. Ñɨg magɨb rɨmnap halō aip arla. 37 Anɨ arlō nɨŋōl gɨ, adɨŋ pɨnōm asad apōm, ñɨg si ral ñɨg magɨb mɨgan u amōm, am lugnɨg rō ga. 38 Jisas nɨpe pen ñɨg magɨb mɨgan adɨŋ lajɨŋ adō, nabɨc ilōŋ lōm haneia nɨŋōl gɨ, bɨ nɨpe gau nɨp am aŋa gōm hagla, “Manō hag ñeb bɨ, hon magōŋhalō umnɨg gabun gasɨ u nɨŋagpan ar?” a gɨla. 39 Hageila, Jisas urakōm, pɨnōm asad udeia u abe, ñɨg si ral aueia u abe, agamɨj mɨd a gō, pɨnōm asad udeia u hir gōm, ñɨg si ral aueia u bōŋ nōp ur gōm ga.

40 Pen Jisas bɨ nɨpe gau kalɨp haga, “Kale nɨhōn gɨnɨg pɨñɨŋ gabim? Kale nɨŋ udep magō kale pro ap mɨdōp nɨŋōm pɨñɨŋ gabim aka?” ga. 41 Hagō, kale aiō gōm, pen hag nɨŋō pen hag nɨŋō gōm hagla, “Bɨ anɨbi an? Aige gō gōm hagajɨp, pɨnōm asad udajɨp u abe, ñɨg si ral auajɨp u abe, manō nɨp u nɨŋōm, hagōp rō gōp?” ō gɨla.

5

Kɨjaki bɨ ap nɨp aban al mɨdeia u, Jisas hag hōŋ yua

(Mad 8:28-34; Luk 8:26-39)

1 Jisas bɨ nɨpe gau aip ñɨg magɨb udōm, Ñɨg Waŋō Galili juōm, ram mɨnōŋ Gerasa nɨbi bɨ mɨdeila bōŋ lōdaŋ adō amjakōm, 2 ñɨg magɨb u arō gōm, ujanɨd lugō nɨŋōl gɨ, magō anɨbu nōp, kɨjaki aban al mɨdeia bɨ ap, wip rɨgōl mɨgan gau nɨbō apōm, Jisas mɨdeia au aua. 3-4 Bɨ anɨbu wip rɨgōl gɨla kabō mɨgan gau han ajmɨdōp. Nɨp pōr sen udōm, ñɨmagō ma nɨpe gau lɨ

* 4:24: Mad 7:2 * 4:25: Mad 13:12; 25:29; Luk 19:26

* 4:29: Joe 3:13; Rep 14:15

rɪbɪkmɪdal u pen sen gau gö, pa gɪ dö gö, armɪdöp. Nɪpe klö yabɪɪ gɪmɪdöp u me, nɪp gɪlö gasɪ nɪnɪm rö laga. ⁵ Sɪdö an, sɪbön yan, wɪp rɪgöl gɪmɪdal kabö mɪgan gau abe, nö ilö gau abe, gauɪ göl göm, kabö udöm, hañ romanɪ nɪpe ke rɪbmɪdöp. ⁶ Pen ñɪn anɪbu, nɪpe Jisas nɪp yɪjɪg nɪjöm, gɪ dö gɪ amöm, Jisas mɪdeia au kugom yɪmö, ⁷⁻⁸ Jisas kɪjaki bɪ anɪbu nɪp abanɪ al mɪdeia u nɪp haga, “Ne kɪjaki aión pi, bɪ i nɪp arö gɪmön höñ aru!” a ga.

Hageia haga, “Jisas, God klö unbö ke yabɪɪ Ñɪ nɪpe. Yɪp nɪhön gɪnɪg auban? Manö nɪjö hagmön, ‘God nɪn mɪdöp rö, yad nöp ilön mab rö ñagnabin,’ a gɪmön!” a ga. *

⁹ Anɪg hagö, Jisas bɪ anɪbu nɪp haga, “Hib ne nɪhön?” ö ga.

Hageia haga, “Yɪp kɪjaki iru nöp abanɪ alöp rö, hib yad ‘Iru Nöp,’ ” a ga. ¹⁰ Nɪpe Jisas nɪp, kɪjaki aión pi gau ram mɪnön ke mɪlö gau hag yuagmön, a göm, hag nɪjöl gɪ nöp mɪdeia.

¹¹ Pen magö anɪbu, kaj iru yabɪɪ amɪ ñɪjeila sɪnanɪ ba anɪb gau. ¹² Anɪb u, kɪjaki gau Jisas nɪp neb neb göm hagla, “Hanɪp hagö, amun kaj gɪlanɪ kalɪp yuö hiɪkun,” a gɪla.

¹³ Anɪg haglö, Jisas yau a gö, kɪjaki gau bɪ anɪbu nɪp arö göm, amöm kaj gau kalɪp yuö hiɪklö, magöñhalö du dausan rö pɪg ju rul yan amöm, gɪ dam ñɪg wanö yan paköm, magöñhalö ñɪg ñɪjöm um hakla.

¹⁴ Pen bɪ kaj mukmɪdal gau, ga anɪbu nɪjöm, am daun anɪbu abe, ram mɪnön gau abe, manö anɪbu hag ñɪlö nɪjöl gɪ, nɪbi bɪ gau am nɪjun, a göm, Jisas mɪdeia au aula. ¹⁵ Apöm nɪnɪla, bɪ nöd kɪjaki iru nöp abanɪ ala anɪbu, waɪj yɪmöm, mɪd aij göm, asɪk mɪdeia. Nɪñlö, anɪnɪn gö pɪñɪn gɪla.

¹⁶ Nɪbi bɪ nöd mɪdeila gau, nɪbi bɪ hain aula gau kalɪp, bɪ kɪjaki abanɪ al mɪdeia bɪ u nɪp Jisas nɪhön nɪhön ga u hag ñɪla. Pen kaj gau kalɪp nɪhön nɪhön ga u abe hag ñɪla. ¹⁷ Pen nɪbi bɪ anɪb gau, manö hagla anɪbu nɪjöm, Jisas nɪp manö neb neb göm hagla, “Ram mɪnön hon i arö gɪmön aru!”

a gɪla. ¹⁸ Hageila, Jisas ñɪg magɪb udöm arnɪg gö, bɪ gö kamɪnɪ la u nɪp neb neb göm haga, “Yad aip arul aka?” ga. ¹⁹ Hageia, Jisas bɪ u nɪp wɪhö göm, haga, “Ram ne arammön, nɪbi bɪ ne gau kalɪp, Bɪ Kub nöp mög yabɪɪ nɪjöm, nɪhön nɪhön göp manö u magöñhalö hag ñɪmön,” a ga. ²⁰ Hagö, bɪ anɪbu ram mɪnön Dekapolis anɪ au, daun gau gɪ ajöl gɪ, Jisas nɪp nɪhön nɪhön ga u, nɪbi bɪ gau kalɪp hag ñö, kale magöñhalö aiö yabɪɪ gɪla.

Jisas gö, nɪbi ap lamɪnɪ la, pai uma ap uraka

(Mad 9:18-26; Luk 8:40-56)

²¹ Jisas pen ñɪg magɪb udöm, kauyan ado gɪ am Ñɪg Wanö Galili böñ lödanɪ goɪ au mɪdö nɪjöl gɪ, nɪbi bɪ iru nöp nɪp aula.

²²⁻²³ Bɪ ap hib nɪpe Jairas. Nɪpe Juda magum gep ram ap abad mɪdmɪdöp. Jairas Jisas nɪp nɪjöm, ap mɪdeia au kugom yɪmöm haga, “Pai pro mɪdmagö yad u umnɪg gab. Ne yad aip aumön nɪp ud nɪjö, urak aranɪ,” a ga. ²⁴ Hagö, Jisas uraköm Jairas aip arlö nɪjöl gɪ, nɪbi bɪ iru nöp amöm, Jisas nɪp cɪro cɪro ñöm anɪ an löm ud areila.

²⁵ Pen nɪbi ap, nɪpe nɪbi adan ajmɪdöp mɪ unbö mɪgan lanɪ la. ²⁶ Nɪbi anɪbu wös wameb bɪ gau kalɪp, yɪp gɪlö kamɪnɪ lanɪ, a göm, mani nɪpe magöñhalö hadö raua u pen nɪp gɪlö kamɪnɪ lagöm, rapɪn kub yabɪɪ ga. ²⁷⁻²⁸ Pen nɪpe Jisas gɪmɪdöp manö u haglö nɪnɪ rö, am waɪj bad nɪp u ud nɪjñö kamɪnɪ lɪnab, a göm, nɪbi bɪ iru mɪdeila anɪ au jöl adö apöm, waɪj nɪp u ud nɪjö, ²⁹ magö anɪbu nöp hagape lugmɪdöp u mɪlep gö, anɪ nɪpe au yan nɪnɪ, nɪp nan ga u kamɪnɪ la. ³⁰ Pen Jisas ke nɪnɪ, klö nɪpe rɪmnap ara nɪjöm, ado göm, nɪbi bɪ iru mɪdeila gau kalɪp haga, “Waɪj yad u ban ud nɪjöb?” ö ga. * ³¹ Hageia, bɪ nɪpe gau hagla, “Nɪbi bɪ iru nöp nöp cɪro ñaböl u, nɪhön gɪnɪg yɪp bɪ an ud nɪjöb, a gɪmön, hagabön?” ö gɪla. ³² Pen Jisas manö kale hagla u udagöm, yɪp bɪ an ud nɪjöb, a göm, ulhai nɪjöl gɪ mɪdeia. ³³ Pen nɪbi anɪbu, nɪp nɪhön nɪhön ga u nɪjöm, pɪñɪn göm gɪl gɪl göl gɪ apöm Jisas mɪdeia

* 5:7-8: Mak 1:24 * 5:30: Luk 6:19

ma il nipe au kugom yimöm, nip kamij la manö u magöñhalö waiö hag ña.

³⁴ Jisas pen nip haga, “Pai yad. Jisas yip gö kamij lınab, a gimön, nij udpan rö, nöp ginö kamij löp me u. Ne arammön mid aij gimön,” a ga. *

³⁵ Jisas manö anibu hagö nijöl gi, Jairas bi nipe rimnap, ram nipe au nibö apöm hagla, “Pai ne u hadö umöb; hag ñeb bi i hagö, ma ilön auagnim, ado gi arnim,” a gıla. ³⁶ Anig hagla u pen Jisas manö kalip u udagöm, Jairas nip haga, “Piniñij gagmön; gasi klö gi nijmön,” a ga. ³⁷ Jisas anig hagöm, nibi bi gau aip aragnabun, a göm, kalip anib gau hag löm, Pida u, Jems u, Jems nimam Jon u, kalpe yam nöp ut gi ara. ³⁸ Kale Jairas ram u amjaköm Jisas nijä, nibi bi manö pig hagöm, mitöñ magö göl gi mideila. ³⁹ Ram raul migang yan amöm haga, “Nihön ginig manö hauł gimim, mitöñ gabim? Pai u umagöp; yiharij hon hanab,” a ga. ⁴⁰ Anig hagö, nip mihol gilö, kalip hag höñ yuöm, pai nime nap ber u udöm, bi nipe kabö u udöm, ut gi pai u um mideia ram raul migang yan ara. ⁴¹ Amöm, pai anibu ñimagö kid nip u udöm, Arameik manö löm haga, “Dalida kom!” a ga. Manö haga anibu il me, “Pai pro! Nöp hagabin, urak!” * ⁴² Jisas nip manö hagö, magö anibu nöp uraköm, ap ran ap lugö nijöl gi, nibi bi gau aiö yabıl gıla. Pai anibu mi nipe unbö migang lan ara. ⁴³ Nibi bi mideila gau aiö gilö nijöl gi, Jisas manö klö hagöm haga, “Gipin anibu nibi bi gau kalip waiö hag ñagmim,” a ga. Anig hagöl gi kalip haga, “Pai u nip nan magö rimnap ñibe ñijaj,” a ga.

6

Nasared nibi bi Jisas nip nij udagla (Mad 13:53-58; Luk 4:16-30)

¹ Jisas bi nipe gau ut gi ram minöñ anibu arö göm, daun nipe ke Nasared ara. ²⁻³ Am midöm, Juda God nip sabe gep ñin u, magum gep ram u amöm, nibi bi iru nöp ap mideila gau kalip manö hag ñö

nijöl gi, aiö göm hagla, “Bi anibi kapeda ram minöñ i nibö bi, Maria ñi nipe ap. Nimam nipe u Jems, Josep, Judas, Saimon me. Niniñ bi nipe gau aip midpun i. Pen manö aij anibu gai nibö nijöm hagöp? Nan gagep rö aigöl göm göp?” ö gıla. Anig hagöm, nip udagla. *

⁴ Pen Jisas kalip haga, “Bi God manö hagep gau, ram minöñ migang rimnap gi ajlö, bi kub hon, a göm, udnaböl u pen ram minöñ kale ke gau, manö kalpe u udagnaböl,” a ga. * ⁵ Nip nij udagla u me, nan gagep rö rimnap ginim rö laga; nibi bi nan ga gau mihöp nöp ud nijö, kamij la. ⁶ Pen Nasared nibi bi nip nij udagla u nijöm Jisas aiö yabıl ga.

Jisas bi nipe unbö migang lan, wög yip gimim, a göm, hag yua

(Mad 10:5-15; Luk 9:1-6)

Jisas pen ram ritig aglö ram minöñ anib gau gi ajöl gi, nibi bi gau kalip God Manö u hag ña. ⁷ Nin ap bi nipe unbö migang lan gau wiñ alö aueila haga, “Bi mihöp ke, bi mihöp ke ram minöñ gau ke ke ammim, manö aij yad u hag ñimim. Yad kalöp hag yuabin rö, manö hag ñi ajöl gi, kijaki aiön pi nan gau hag yunig, hag höñ yunabim,” a ga. ⁸ Manö ap pen haga, “Arnig gimim u, nan ñijeb, wañib, mani ud aragmim; ilöñ naböñ u nöp ud armim. * ⁹ Ma rirup limim pen sior mlö añi nöp limim armim; sior rimnap halö ud aragmim. ¹⁰ Ram ap arbe kalöp hag udaiöl, ram anibu nöp midmim, wög gi pis gimim, daun anibu arik arnig gimim ñin u nöp armim. ¹¹ Pen ram minöñ ap amjakpe kalöp hag udöm, manö kalöp u nijagaiöl, ram minöñ anibu arik arnig, nijlan, a gimim, ma halpil pakpe lugö armim,” a ga. * ¹² Jisas anig hagö, bi nipe unbö migang lan gau, kale ram minöñ gau gau amöm, nibi bi gau kalip manö hag ñöl gi hagla, “Nan si nan naji gipim u, nihön ginig anig gipun, a gimim, arö gimim,” a gıla. ¹³ Anig hagöm, kijaki aiön pi nibi bi aban al mideia gau hag höñ yuöm, nibi bi nan ga gau wel li ñilö, kamij la. *

* **5:34:** Mak 10:52; Luk 7:50; 17:19 * **5:41:** Luk 7:14 * **6:2-3:** Jon 7:15 * **6:4:** Jon 4:44 * **6:8:** Luk 10:4-11 * **6:11:** Ap 13:51 * **6:13:** Jem 5:14

Herod hagö, Jon Bî Ñîg Pak Ñeb nabic cög nîpe u rîb gî dö gîla

(Mad 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9)

¹⁴ Pen Jisas ga rö manö u, ram mîñöñ rîgon rîgon gau arö, kiñ Herod u rö nöp nîña. Nîbi bî gau, manö anîbu hag amîl apîl göl gî, rîmnap hagla, “Jon bî ñîg pak ñeb umö rîgöl gîla u, kauyañ uraköm me, apöm nan gagep rö anîb gau gab,” a gîla. * ¹⁵ Rîmnap hagla, “Bî anîbu bî ne Ilaija,” a gîla. Pen bî rîmnap hagla, “Bî God manö hagep hadame nöp mîdmîdal rö bî ap apöm mîdöp,” a gîla. ¹⁶ Pen kiñ Herod nîpe nîñöm haga, “U Jon bî ñîg pak ñeb nöd uñam rîb gî dö gîñö u nöp uraköm, apöm anîg gab,” a ga.

¹⁷⁻¹⁹ Pen nîhön: nöd Herod, nîmam Pilip nîbin Herodias nîp uda. Udö, Jon “Gîpan anîbu, gî naij gîpan. Bî nuwöt nîpe udagnab,” a ga. Pen Jon anîg hagö, Herodias Jon nîp nîñö mulu lugö hagö, Herod bî nîpe gau rîmnap hag yuö, amöm Jon nîp nagî lîla. Nîbi Herodias, Jon nîp aigö göl gem al pak lînam, a göm, gasî u nöp nîñmîdöp u pen * ²⁰ Jon nan naij ap gagmîdöp. Nîpe manö nîhön nîhön haga u, Herod nîñöm manö aij yîdun göl nöp hagöp, a göm, ñîñî löm, Jon nîpe bî aij ap bî uñ ap mîdöp, a göm, pîñîñ göm, nîp gî naij gîñaböl, a göm, nîp abad mîd aij gîmîdöp. ²¹ Nîbi Herodias, Jon nîp al pak lîñ, a gî nîñ mîd mîd mañ ap, Herod nîme nîp yag daua pîñan rîkep ñîñ u nöp, nan kub ñîñnîg, gapman bî kub gau, ami bî kub gau, ram mîñöñ Galili bî kub gau wiñ alö, nan kub ñîñnîg aula. ²² Apöm nan ñîñlö nîñöl gî, Herodias pai nîpe u raul mîgan anîbu apöm kugom ralö, Herod abe, bî kub ap mîdeila gau abe nîñlö, kalîp aij gö, kiñ Herod pai anîbu nîp haga, “Gîpan anîbu, nan nîhön hag nîñeinabön nöp ñîñabin,” a ga. ²³ Pen manö klö manö nîñö nöp hagöm haga, “Yad nöp manö nîñö yabîl hagabin. Ram mîñöñ kub abad mîdpin i hag nîñö, nöp naböñ u hagnö abad mîdeinabön,” a ga. ²⁴ Anîg hagö, pai u amöm nîme Herodias nîp, nan nîhön u hag nîñnam, a gî nîñö, nîme pen haga,

“Jon bî ñîg pak ñeb nabic cög magö nîpe u hagnöm,” a ga. ²⁵ Nîme anîg hagö, adîñ pai nîpe yîñîd kiñ Herod mîdeia au amöm haga, “Uri magö i nöp, Jon bî ñîg pak ñeb nabic cög magö nîpe u ud kînan cög mîgan ap lîmön, yîp dap ñî,” a ga.

²⁶ Anîg hagö, kiñ Herod Jon nîp gasî nîñö, mög yabîl ga. Pen nîpe bî kub gau nîñ mîdlö nîñlö gî, manö klö manö nîñö pai u nîp haga u nöp gasî nîñöm, ²⁷ magö anîbu nöp ami bî nîpe ap, “Am Jon nabic cög magö u daumön,” a göm hag yuö, am Jon nîp nabic cög magö u rîb gî dö göm, ²⁸ ud kînan cög mîgan ap löm, dapöm pai anîbu nîp ñö, nîpe pen damöm nîme nîp ña. ²⁹ Pen Jon bî nîpe gau, Jon nîp uñam rîb gî dö gîla manö u nîñöm, kale am wîp damöm, kabö mîgan au rîgöl gîla.

Jisas nîbi bî iru nöp nan magö ñö ñîñla
(Mad 14:13-21; Luk 9:10-17; Jon 6:1-13)

³⁰ Jisas manö ud arep bî gau, kale gau gau wög gî ajöl göm, ado gî apöm, nîbi bî gau kalîp manö nîhön nîhön hag ñöm, nan nîhön nîhön gîla gau, magöñhalö Jisas nîp hag ñîla. * ³¹ Pen nîbi bî iru yabîl nöp amîl apîl geila u me, Jisas bî nîpe gau aip nan ñîñöl rö lagö, nîpe kalîp haga, “Hon, nîbi bî mîdagpal an au amun, yîharîñ mîdaiun, kale magö ap ake lîñabim,” a ga. ³² Anîg hagöm, bî nîpe gau aip ñîg magîb udöm, ram mîñöñ nîbi bî mîdagmîdal au arla. ³³ Pen kale ñîg magîb ud arlö nîñöl gî, nîbi bî iru nöp, Jisas bî nîpe gau aip gau araböl a göm, daun gau nîbö gau nîbö dip gî dö gî aramöm, ñîg goñ adö adan mîlö u nöd amöm, Jisas bî nîpe gau aip arnîg geila gau, nöd am mîdeila. ³⁴ Jisas bî nîpe gau aip ñîg goñ au amjak pîdöñ göm, ñîg magîb arö göm, nîbi bî iru mîdeila gau kalîp nîñöm gasî nîpe ke gasî nîñöm nîña, kale kaj sipsip bî abad mîdep ap mîdagöp rö u mîdeila. Anîbu nîñö, mög gö, nîpe îl göm kalîp manö rîmnap rapîñ hag ñî mîdeia. * ³⁵ Sîdö hadö wad ara nîñöm bî nîpe gau apöm nîp hagla, “Sîdö hadö wad aröp. Aui ram mîñöñ nöp an aui. * ³⁶ Anîb u, nîbi bî gai i hag yuö, kale am ram rîñîg

* **6:14:** Mad 16:14; Mak 8:28; Luk 3:19-20 * **6:17-19:** Lep 18:16 * **6:30:** Luk 10:17 * **6:34:** Nab 27:17; Mad 9:36 * **6:35:** Mak 8:1-9

aglö ram m+nöñ yöp söl gai i aramöm, nan magö kale r+mnap rau ñ+ñlan,” a g+la.

³⁷ Hageila, Jisas haga, “Kale ke kal+p nan magö r+mnap ñ+mim,” a ga. Hageia hagla, “An+g hagpan u, b+ rak+n unbö raleb j+ñ wög göm mani udpal rö udun nan magö rau dapun, kal+p ñun aka?” g+la. ³⁸ Hageila, Jisas haga, “Bred magö kale aigöl g+ rö m+ödöp? Am n+ñim!” a ga. Hageia, am n+ñöm hagla, “Hon bred magö unbö mam+id u, kabsat m+ihöp halö m+ödöp,” a g+la. ³⁹ An+g hageila, Jisas haga, “N+bi b+ gai i hagpe, as+ik balu ke ke löm, nan u+añ adö gai i as+ik m+idlö aran,” a ga. ⁴⁰ Hagö, n+bi b+ gau kal+p haglö, r+mnap ñ+n juöl m+ihau ado g+ da s+duñ lan (50) rö magum balu löm, r+mnap ugan n+bi b+ ñ+n juöl unbö mam+id u (100) rö balu l+la. ⁴¹ Pen Jisas n+pe bred magö unbö mam+id u abe, kabsat m+ihau abe udöm, kumi kabö adö lan au n+ñöm, God n+p, aij a göm, bred u ud jö göm, b+ n+pe gau kal+p ñö, kale pen n+bi b+ gau kal+p n+me l+ ñ+la. Kabsat m+ihau u, u rö nöp b+ n+pe gau ñö, n+bi b+ gau kal+p n+me l+ ñ+la. ⁴² Ñeila, ñ+ñlö ñ+ñlö, kal+p mudun ga. ⁴³ Nan ad+ñ ad+ñ arö g+la gau, Jisas b+ n+pe gau wad+ udöm yaglö yaglö, wad+ unbö m+igan lan ajman raua. ⁴⁴ Nan ñ+ñla ñ+n an+bu, b+ gau nöp me, paip dausan ara.

Jisas ñ+g u+ adö u abö g+ ara

⁴⁵ Pen magö an+bu nöp Jisas b+ n+pe gau kal+p hagö, ñ+g mag+ib udöm Bedsaida daun nö lödan arlö n+ñöl g+, Jisas au m+idöm n+bi b+ gau kal+p hag yuö arla. ⁴⁶ Hag yuöm, dum nö ilö ap g+lan g+ amöm, God n+p sabe g+ m+ideia. *

⁴⁷⁻⁴⁸ S+bon g+ñ+g ga magö u, Jisas nöp m+idöm n+ña, b+ n+pe gau kale ñ+g mag+ib udöm, ñ+g an au dan arlö n+ñöl g+, hadal u areila lau adö auö, u+ham ñ+g u+ adö lan p+r+ik göl g+ areila. Ram j+n par+ika magö u, Jisas ñ+g u+ ado lan au amöm, kal+p abhak löm, arn+g gö n+ñöl g+, ⁴⁹⁻⁵⁰ n+p ñ+g u+ adö lan au areia u n+ñöm, u wip ana ap a göm, an+n+n gö p+ñ+ñ göm aiö gau+ g+la. Ad+ñ Jisas kal+p haga, “P+ñ+ñ gagmim! Yad nöp auabin! Gas+ iru n+ñagmim!” a ga.

* ⁵¹ Hagöm, ñ+g mag+ib m+igan arö, hadal udeia u ur ga. An+g gö, Jisas n+pe aigöl göm an+g göp, a göm, gas+ iru yab+ñ n+ñla.

* ⁵² N+pe bred udöm n+bi b+ iru nöp n+me l+ ña u n+ñla u pen ñ+n an+bu Jisas n+p n+ñ ud aij gagla. ⁵³ Pen ñ+g an u am am ram m+nöñ Genesared amjaköm, ñ+g mag+ib u nag+ ad+ik l+la. ⁵⁴ Ñ+g mag+ib au ar+ik arlö n+ñöl g+, n+bi b+ an+ib gau Jisas auöp, a g+lö n+ñöm, ⁵⁵ y+ñ+id ram m+nöñ gau gau k+id k+id amöm, n+bi b+ nan ga gau kal+p dam Jisas am m+ideia au areila. ⁵⁶ Ñ+n an+ib gau, Jisas ram r+ñ+g aglö gau aka daun gau aka ram m+nöñ y+har+ñ gau amjakö, n+bi b+ nan ga gau kal+p dap maker an au löm, Jisas n+p neb neb göm hagla, “Ne m+idö, n+bi b+ nan göp gau, wad+ñ ad+ñ nöp u ud n+ñlö, kal+p kam+ñ lan,” a g+la. Jisas yau a ga n+ñöm n+bi b+ n+p ud n+ñla gau kal+p magöñhalö kam+ñ la.

7

Nan hibur m+dmagö an dan n+bö höñ aunab u nöp me p+r+ m+ideinab

¹ B+ Perisi r+mnap, b+ lo manö hag ñeb r+mnap, Jerusalem n+bö apöm, Jisas m+ideia au n+ñ m+idöm n+ñla, ² Jisas b+ n+pe r+mnap, n+p+is n+hi b+ as+ mas+ g+ aij göm, nan ñ+n+m+dal rö, gagla. * ³ Perisi b+ gau abe, Juda n+bi b+ gau magöñhalö abe, n+p+is n+hi b+ hagm+dal rö n+ñöm, ñ+magö ñ+g l+ yuöm nöp, nan ñ+ñbal. ⁴ Maker an au am m+idöm, ram ado g+ apöm, u rö nöp ñ+g l+ yuöm nöp, nan ñ+ñbal. Pen kap, rin cög, kapa nan gau u rö nöp ñ+g l+ yuöm nöp, nan ñ+ñbal. Nan an+bu rö magöñhalö k+ñ aij g+pal. *

⁵ An+ib u, Jisas b+ n+pe gau nan y+har+ñ ñ+ñla u n+ñöm, b+ Perisi gau abe, b+ lo manö hag ñeb gau abe Jisas n+p hagla, “B+ ne gau n+ñön g+ñ+g, ap+is bac b+ hagla rö, ñ+magö kale u ñ+g l+ yuöm wasö, y+har+ñ nöp nan ñ+ñaböl?” ö g+la. ⁶ Hageila, Jisas haga, “Kale manö piral haggim u, Aisaia manö n+ñö yab+ñ hagöm, God Manö u kal+ k+ñ r+köm haga,

* 6:46: Luk 5:16 * 6:49-50: Luk 24:37 * 6:51: Mak 4:39 * 7:2: Luk 11:38 * 7:4: Mad 23:25

‘Nibi bi gai i, God hib hagno adö arab a gipal u pen yiharinj manö nöp hagat; yip midmagö lagpal.’ *

⁷ God lo manö u hag nabun, a gipal u pen nibi bi manö kale ke hagpal manö u nöp hag naböl.

Anib u, yip sabe göm hib yad haglö adö aragab.

Yiharinj manö nöp hagaböl,’ a ga.

⁸ Anib u rö, kale God manö hag la u arö gimim, nibi bi manö kale ke hagpal u udmim, nap nahai bi hagnidat adö u hain gimim gabim,” a ga.

⁹ Jisas kalip kauyan hagöm haga, “Kale gasi kid hiik ninjim, God manö hag la u ud ke gau yumim, gasi magö kalpe ke u nöp ninj udmim hain gabim. ¹⁰ Mosi God Manö adinj ap kali klin riköm haga, ‘Name nap hagnil rö ninj udmim, kalip ud aij gimim; pen ni pai rimnap nime nap kalip manö mulu kal lugö hagaiöl, al pak libe umöl,’ a ga. * ¹¹ Pen kale manö adö anibu kabö göl hag nagpim. Bi ap, ami bapi arö ginabin, a ginab u, kalip hagnab, ‘Ami bapi, yad nan aij rimnap kalpe mihöj nibnep pen mani kalpe mihöj neb mani u, uri yad God nip ninabin, a gipin u me, mani kalpe mihöj neb ap midagöp,’ a ginab. ¹² Anig gilö, kale ninjim hagnabim, ‘Kale anig gipal u, manö midagöp,’ a ginabim. Anig hagpe, kale God manö haga u arö göm, nan aij rimnap nime nap kalip nagnaböl. ¹³ Anib u, gasi magö kalpe ke u nöp ninjim, hain gimim, bi hain nibö rimnap halö hag nibe, kale pen u rö nöp bi hain nibö rimnap hag nilö, hag ni dam dapil gilö ninjöl gi, God Manö nan yiharinj rö ud ke gau yubal. Pen nime nap manö hagajin u nöp wasö; kale nan iru nöp anig unbö rö nöp gabim,” a ga.

¹⁴ Jisas anig hagöm, nibi bi iru nöp mideila gau kalip hagö, nipe mideia it au aueila haga, “Manö hagnig gabin i kale magöjhalö ninjim, manö it rik ninj aij gimim. ¹⁵ Kale nan ninjbe anj yanj arnab u pri midageinab; nan hibur midmagö anj

kale danj nibö höj aunab u nöp gö, kale gac halö mideinabim. * ¹⁶ Kale nibi bi gasi rimid midainim gau, rimid li ninj aij gimim,” a ga.

¹⁷ Jisas anig hagöm, nibi bi gau kalip arö göm, ram raul migam arö, bi nipe gau nip hag ninja, “Manö hod rikmön hagpan anibu, it u nihön?” ö gila. ¹⁸ Hageila, haga, “Nibi bi gau kale ninjagpal rö, kale u rö nöp ninjagpim ar? Nan asi masi gipal gau, halöwato ninjlo, hibur anj yanj arö, God ninjöl pri midageinab. ¹⁹ Pen nihön: nan ninjbal anib gau, midmagö anj yanj aragnab; hibur anj yanj nöp arö, hib halö kil yunaböl,” a ga. Jisas manö haga anibu, nan gau magöjhalö ninjeb nöp, asi masi gep rimnap midagöp, a ga.

²⁰ Pen Jisas anig hagöm haga, “Gasi najj anj kale yanj nibö aunab u me, nibi bi gac halö midnaböl. ²¹ Nibi bi gau anj kalip yanj gasi najj auö ninjöl gi, kale gi najj göm, nan si udöm, wip alöm, nibi si bi si göm, ²² nan gau hon rö lanj, a göm, nibi bi rimnap gasi najj ninjöm, manö piral hagöm, manö najj hagöm, nan gau yad rö lagöp, a gö, mulu lugö, nibi bi hag juöm, hib kale ke dap ranöm, halöwato göm, najj gep gasi anj ninjöm gipal. ²³ Nan najj gipal anib gau gasi ke gau nibö auagöp, gasi najj anj kale yanj nibö aunab u me, nibi bi gac halö midnaböl.

Nibi ap, Jisas nipe gö, pai yad kaminj linab, a göm, ninj uda

(Mad 15:21-28)

²⁴ Jisas ram minöj anibu arö göm, am ram minöj daun kub Daia söl anib au ara. Amöm, nibi bi gau yip minj ninjagöl, a göm, ram raul migam ap amöm pi göl mideia u pen pi göl midainim rö laga. ²⁵ Nibi ap, pai nipe nip kijaki abanj ala u me, Jisas auöp, a gilö, nipe amöm Jisas mideia au ma it nip au kugom yimöm, ²⁶ Jisas nip neb neb göl gi haga, “Pai yad kijaki abanj alöp u, hag höj yu aranj,” a ga. Nibi anibu nipe Juda nibi wasö. Nipe yag daula ram minöj Pönisia, bi ram minöj Siria nibö abad midmidal u. ²⁷ Pen anig hageia, Jisas nip haga, “Nöd ni pai nan

* 7:6: Ais 29:13 * 7:10: Eks 20:12; 21:17; Dud 5:16

* 7:15: Ap 10:14-15

ñiñlō, mudun gɪnab, aij. Nan magō ñi pai ñeb u udun, kain yunabun u aij gagnab,” a ga. ²⁸ Hageia, nɪbi u pen haga, “Bɪ Kub! U aij hagpan u pen ñi pai gau nan ñiñlō, nabōŋ nabōŋ gau abañ mo gau lugō, kain gau halō ñiñnabōl,” a ga. ²⁹ Hageia, Jisas manō anɪbu niñōm haga, “Ne anɪg hagpan u, pai ne kɪjaki yuō hiɪkōm mɪdajɪp u hadō hōŋ arōp; ne aru,” a ga. ³⁰ Jisas anɪg hagō, nɪbi anɪbu ado gɪ amōm niñɪ, kɪjaki arɪk hōŋ arō, pai nɪpe kōp adō au agamɪj han mɪdeia.

Rimɪd mɪgan pɪl ga bɪ ap Jisas gō, rimɪd waka

³¹ Jisas ram mɪnōŋ daun kub Daia sōl anɪb au arō gōm, am ram mɪnōŋ daun kub Saidon sōl anɪb au pakōm, ram mɪnōŋ Dekapolis aŋ gau amōm, Ñiŋ Wanjō Galili ara. ³² Amjakō niñōl gɪ, nɪbi bɪ gau bɪ rimɪd pɪl ga manō hag aij gagmɪdōp bɪ ap dapōm, Jisas nɪp neb neb gōm hagla, “Bɪ i nɪp ud niñō, kamɪŋ laŋ,” a gɪla. ³³ Hageila, Jisas bɪ anɪbu nɪp uɫ gɪ ke ke au amōm, ñimago mɪlō nɪpe u rimɪd mɪgan nɪp u yuōm, ñimago kɪñu alōm, aɫab nɪp u ud niñōm, ³⁴ kumi kabō laŋ niñōm, ake lōl gōm, “Epada!” a ga. Manō yōl hagōm, “Epada,” a ga u, manō iɫ u “Hiɪk,” a ga. ³⁵ Anɪg hagō niñōl gɪ, bɪ anɪbu rimɪd mɪgan u pɪral hiɪkōm, maj mɪgan pɪɫa gō niñōl gɪ, manō kabō gōl haga. ³⁶ Jisas pen nɪbi bɪ gau kalɪp haga, “Manō anɪbu nɪbi bɪ rimɪd kalɪp hag ñagmim,” a ga. Manō anɪbu manō klō gōm haga u pen kale am klō gōm nɪbi bɪ iru nōp hag ñɪla. ³⁷ Manō anɪbu hag ñeila nɪbi bɪ niñōm aiō gōm hagla, “Jisas nan gau magōŋhalō gajɪp aij yabɪɫ gōp. Nɪpe nɪbi bɪ rimɪd pɪl gōp gau gō, pɪral hiɪkōm, nɪbi bɪ aɫab mɪñōr gōp gau gō manō hag aij gɪpal,” a gɪla. *

8

Jisas nɪbi bɪ iru yabɪɫ nōp nan magō ñō ñiñla

(Mad 15:32-39)

¹ Ñiñ aŋ anɪb au nōp, nɪbi bɪ iru nōp ap mɪdlō, nan magō mɪdagō, Jisas bɪ

nɪpe gau wiñ alō aueila haga, ² “Yad nɪbi bɪ gai i kalɪp mōg niñabin. Ñiñ mɪhau niñan yad aip mɪdōm, yɪharɪŋ mɪdpal. ³ Kalɪp kɪyō nōp hag yunō, rɪmnap mɪlō gau nɪbō aubal rō, adan aŋ gau amōm, amgō mɪmainō udō, lug paknabōl,” a ga. ⁴ Hageia, bɪ nɪpe gau hagla, “Ram mɪnōŋ nōp aŋ anɪb gai i, nan magō gai nɪbō udun ñun?” ö gɪla. ⁵ Hageila, Jisas haga, “Bred magō kale aigōl gɪ rō mɪdōp?” ö ga. Hageia hagla, “Unbō mudun jɪŋ u,” a gɪla. ⁶ Anɪg haglō, Jisas nɪbi bɪ gau kalɪp hagō, asɪklō niñōl gɪ, bred magō unbō mudun jɪŋ anɪbu udōm, God nɪp aij, a gōm, ud jō gōm, bɪ nɪpe gau kalɪp ñō, kale pen udōl gɪ, nɪbi bɪ gau kalɪp nɪme lɪ ñɪla. ⁷ Kabsaɫ pro bad ap ud mɪdeila u, u rō nōp udōm, God nɪp aij a gōm, bɪ nɪpe gau kalɪp ñō, nɪme lɪ ñɪla. ⁸ Ñiñlō, ñiñlō ñiñlō kalɪp mudun gō, nabōŋ nabōŋ pali pali gɪla gau, Jisas bɪ nɪpe gau wadɪ unbō mudun jɪŋ u yaglō ajmaŋ raua.

⁹ Bɪ nan ñiñla anɪb gau, po dausan rō. Jisas pen, nɪbi bɪ anɪb gau kalɪp hag yuōm, ¹⁰ bɪ nɪpe gau aip ñiŋ magɪb udōm, ram mɪnōŋ Dalmanuda arla.

Perisi bɪ rimɪd, “Nan gagep rō ap gō niñun,” a gɪla

(Mad 16:1-4; Luk 12:54-56)

¹¹ Bɪ Perisi rimɪd Jisas nɪp neb neb gɪno, niñhōn rō hagnɪm, a gōm, apōm nɪp aip manō hag amɪl apɪl gōm hagla, “Nan gagep rō ap kumi kabō adō laŋ au gō, niñun,” a gɪla. ¹² Anɪg haglō, Jisas ake lōl gōm haga, “Nɪbi bɪ mɪñi mɪdpal ñiñ i, niñhōn gɪniŋ hagpal, ‘Nan gagep rō ap gō niñun,’ a gɪpal? Yad kalōp niñō yabɪɫ hagabin, kalōp nan gagep rō ap gɪnō, niñagnabim,” a ga. *

¹³ Anɪg hagōm, kalɪp arō gōm, bɪ nɪpe gau aip ñiŋ magɪb udōm, ñiŋ wanjō bōŋ lōdan arla.

Jisas, Perisi manō kalɪp u udagōl, a gōm, manō hod rɪkōm haga

(Mad 16:5-12)

¹⁴ Pen bɪ nɪpe gau hauɫ gōm, bred iru wasō, magō añɪ ap nōp ud ñiŋ magɪb lōm,

* 7:36: Mak 1:43-45 * 7:37: Ais 35:5 * 8:2: Mak 6:34-44 * 8:12: Mad 12:39; Luk 11:29

ud arla. ¹⁵ An gau amöl gi, Jisas kalip haga, “Perisi yis kale u abe, Herod yis nipe u abe, niñ aij gimim,” a ga. *

¹⁶ Anig hagö, bi nipe gau kale ke hag niñ hag niñ göm hagla, “Bred magö rimmnap halö dauagpun rö hagab,” a gila. ¹⁷ Jisas pen kale hagla anibu ke niñöm haga, “Niñön ginig bred magö dauagpun, a gimim, hagabim? Kale manö niñmim, it u niñagpim ar? * ¹⁸ Amgö la u niñagpim? Rimid la u niñagpim? Aka niñmim hauñ gimim? ¹⁹ Bi paip dausan mideila ñin u, bred magö unbö mamid u ud jö gi ñinö, niñöm naböñ naböñ arö gila gau, wadi aigöl gi rö yagpe?” ö ga. Hageia hagla, “Wadi unbö migang lan yagno,” a gila. * ²⁰ Anig hageila haga, “Pen bi po dausan mideila ñin u, bred magö unbö mudun jing u ud jö gi ñinö, niñöm naböñ naböñ arö gila gau, wadi aigöl gi rö yagpe?” ö ga. Hageia hagla, “Wadi unbö mudun jing u yagno,” a gila. ²¹ Hageila haga, “Pen kale niñmim, niñ aij gagpim ar?” a ga.

Amgö we ga bi ap Jisas gö, amgö ñin niña

²² Pen kale Bedsaida daun amjaklö niñöl gi, niñi bi rimmnap bi amgö we ga ap dapöm, Jisas nip neb neb göm hagla, “Nip ud nöñ,” a gila. ²³ Hageila, Jisas bi amgö we anibu nip ñimagö kid u udöm, ut gi ram rihig aglö goñ au amöm, amgö nip u kiñu alöm, nip ud niñöm, haga, “Amgö ne nan rimmnap niñabön aka?” ga. ²⁴ Hageia haga, “Yau. Niñi bi gau niñabin u, pen mab ur rö gau gi ajaböl,” a ga.

²⁵ Hagö, Jisas kauyan amgö magö nipe ud niñö, ading nan gau magöñhalö niñ aij yabih ga. ²⁶ Pen Jisas bi anibu nip haga, “Kauyan ado gi ram rihig aglö niñi bi midpal lödan aragmön; ram ne yidun göl aru,” a ga.

Pida Jisas nip haga, “Ne nöp me Mesaia u,” a ga

(Mad 16:13-20; Luk 9:18-21)

²⁷ Jisas bi nipe gau aip ram rihig aglö daun kub Sisaria Pilipai söñ au arla. Adan an au amöl gi kalip haga, “Niñi bi gau, yip

an a göm niñbal?” ö ga. ²⁸ Hageia hagla, “Niñi bi rimmnap nöp Jon bi ñig pak ñeb u, a gipal; rimmnap Ilaija, a gipal; rimmnap bi God manö hagep ap, a gipal,” a gila. *

²⁹ Hageila, Jisas kalip haga, “Kale ke pen yip an, a gimim, niñbim?” ö ga. Hageia, Pida haga, “Ne nöp me Mesaia u,” a ga. * ³⁰ Hageia, Jisas haga, “Niñi bi gau kalip manö anibu hagagmim,” a ga.

Jisas haga, “Yad umem kauyan uraknabin,” a ga

(Mad 16:21-28; Luk 9:22-27)

³¹ Jisas pen bi nipe gau kalip manö hag ñöl gi haga, “Bi Niñ nipe ilön kub yabih udnab. Bi kub manö ud asikep gau abe, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb gau abe, nip niñlö, mulu lugö, al pak lilö, nipe umöm, ñin mihau niñgan u kauyan uraknab,” a ga. ³² Jisas manö anibu waiö hagö, Pida niñö, aij gagö, Jisas nip dam goñ au amöm, nip hag göl gi haga, “Manö anibu rö hagagmön,” a ga. ³³ Pen Jisas ado göm, bi nipe gau kalip niñöm, Pida nip haga, “Seden! Ke gau aru! God gasi ñöb rö hagagabön; niñi bi gau gasi niñbal rö nöp niñmön hagabön,” a ga.

³⁴ Anig hagöm, bi nipe gau abe, niñi bi iru nöp mideila gau abe, wiñ alö, it au aueila haga, “Niñi bi an an yip pig midnig göl gau, nan niñön minöñ naböñ adö it i gasi kub niñbal u arö göm, hañ roman kale ke gasi kub niñbal u arö göm, mab kros ud kag göm yip hain göl. * ³⁵ Niñi bi, Jisas nip niñ ud midno, aij gagnab a göm niñnaböl gau, böñ nöp ap lug paknaböl. Pen niñi bi, Jisas nip udun, manö aij nipe niñ ud midno, hanip gi naij ginaböl u, manö midagöp a göm gilo arnab gau, God gö pör nöp pör nöp mideinaböl.

³⁶ “Pen niñi bi, nan aij minöñ naböñ adö it i iru nöp udun a göm gilo arö, ram minöñ it i midöp nan gau magöñhalö udnaböl u pen pör middep u udagnaböl. ³⁷ Nan aij gau magöñhalö dam sikim göm, pör middep u rauöl rö lagöp.

³⁸ “Anib u, niñi bi an, niñi bi nan si nan naij gipal an au midöl gi, nable ginim

* 8:15: Luk 12:1 * 8:17: Mak 6:52 * 8:19: Mak 6:41-44 * 8:28: Mak 6:15 * 8:29: Jon 6:68-69; Mak 9:9

* 8:34: Mad 10:38-39; Luk 14:27

rö lö, 'Jisas n̄p n̄n̄agpun,' a ḡnaböl gau, hainö B̄i Ñ̄i n̄pe Nap mailö aij unbö ke udöm, ejol u† gau halö aunab ñ̄n u, n̄pe kal̄p u rö nöp nable gö, 'N̄ibi b̄i gau kal̄p n̄n̄agpin,' a ḡnab," a ga. *

9

¹ Pen Jisas an̄g hagöm, manö ap haga, "Yad kalöp manö n̄n̄ö hagabin, kale n̄ibi b̄i m̄dpim gai i r̄mnap kam̄n̄ m̄dpe n̄n̄öl ḡi, God n̄ibi b̄i udöm abad m̄deinab ñ̄n u, k̄tö kub halö auö n̄n̄nabim," a ga. *

Jisas hañ roman̄ n̄pe u ke yab̄t̄ la
(Mad 17:1-12; Luk 9:28-36)

² Pen hainö ñ̄n unbö kago† j̄n̄ u m̄döm, Jisas n̄pe Pida Jems Jon kal̄p yam u† ḡi, ram m̄n̄öñ n̄ibi b̄i m̄dageila dum ilö lan̄ ap ḡilan̄ ḡi arla. Amöm, Jisas n̄p n̄n̄öl n̄n̄öl ḡi, hañ roman̄ n̄pe u ke yab̄t̄ la. *

³ Wa†j n̄pe u rud aij ke yab̄t̄ löm, m̄mailö yab̄t̄ ga. Pen n̄ibi b̄i m̄n̄öñ naböñ adö i† i ap wa†j r̄mnap ñ̄g löm u† ma†i ḡilö, rud an̄bu rö l̄n̄m rö lagöp. ⁴ Pen magö an̄bu n̄n̄la, Ilaija aip Mos̄s aip apil Jisas aip manö hagailö. ⁵ Kale n̄n̄öm, Pida Jisas n̄p haga, "Manö hag ñ̄eb b̄i, hon aij yab̄t̄ ap aui m̄dpun! An̄b u, hon ram bada bad m̄hau n̄gan̄ gun; nöp ap, Mos̄s n̄p ap, Ilaija n̄p ap," a ga. ⁶ Kale piñ̄n̄ geila rö me, Pida gasi n̄n̄ aij göm wasö, ha†owa†ö an̄g haga.

⁷ Pen kumi bad ap apöm, kal̄p ud yuö yuö n̄n̄öl ḡi, manö ap kumi an̄ an̄b au haga, "U Ñ̄i m̄dmagö yad yab̄t̄. Manö hagnab rö n̄n̄im," a ga. ⁸ An̄g hagö n̄n̄öl ḡi, kale n̄n̄ ḡigabö göm n̄n̄la, b̄i an̄b m̄hau m̄dagailö; Jisas nöp m̄deia.

⁹ Pen kale dum lan̄ arö göm, ap lugöl ḡi, Jisas haga, "Dum i auajun nan gaj̄p n̄n̄bim u, m̄ñi n̄ibi b̄i r̄mnap kal̄p hag ñ̄agmim. Hainö B̄i Ñ̄i n̄pe umöm urakain̄m u, waiö hag ñ̄mim," a ga. ¹⁰ Hagö, b̄i n̄pe gau n̄ibi b̄i r̄mnap kal̄p hag ñ̄agla; kale ke nöp hag n̄n̄ hag n̄n̄ göm hagla, "Umem uraknabin, a göp u, manö i† u n̄ihön?" ö ḡila. ¹¹ An̄g hagöm, Jisas n̄p hag n̄n̄öm hagla, "B̄i lo manö

hag ñ̄eb b̄i gau n̄ihön ḡn̄g hagpal, 'Ilaija nöd aunab,' a ḡipal?" ö ḡila. ¹² Hageila, Jisas haga, "N̄n̄ö hagpal. God Manö u kal̄i k̄iñ̄ r̄köm hagla, 'B̄i Ilaija nöd apöm nan gau ḡi j̄n̄ geinab,' a ḡila. Pen God Manö u manö ap kal̄i k̄iñ̄ r̄köm hagla, 'N̄ibi b̄i gau B̄i Ñ̄i n̄pe n̄p udagöm, n̄p ilön kub ñ̄naböl,' a ḡila manö u, n̄ihön ḡn̄g an̄g hagla, a ḡmim, n̄n̄bim? * ¹³ Pen Ilaija hagla an̄bu, hainö aunab, a ḡmim, gasi u n̄n̄agmim. N̄p nöd yag daulö, kub göm, manö hag ñ̄ö n̄n̄öl ḡi, gasi kale ke n̄n̄öm n̄p abönamö ḡi naij yab̄t̄ ḡila. An̄b u, God Manö u kal̄i k̄iñ̄ r̄köm, n̄p ḡnaböl, a ḡila rö nöp ḡila," a ga. *

K̄jaki ñ̄i pro ap aban̄ ala u, Jisas hag hön̄ yua

(Mad 17:14-21; Luk 9:37-43)

¹⁴ Pen kale ban yan̄ amöm n̄n̄la, b̄i lo manö hag ñ̄eb b̄i r̄mnap, Jisas b̄i n̄pe unbö aj̄p gau aip pen pen hag m̄dlö n̄n̄öl ḡi, n̄ibi b̄i iru nöp apöm, kal̄p ud yuö yuöm n̄n̄öl ḡi m̄deila. ¹⁵ An̄g ḡi n̄n̄m̄dlö n̄n̄öl ḡi, Jisas apjakaiö, n̄ibi b̄i ap m̄deila gau, aiö göm, am n̄p hag w̄hai udla.

¹⁶ Jisas b̄i n̄pe gau kal̄p hag n̄n̄öm haga, "N̄ihön ḡn̄g pen hagö pen hagö gaj̄m?" ö ga. ¹⁷ An̄g hagö n̄n̄öl ḡi, b̄i ap n̄ibi b̄i m̄deila an̄ an̄b au haga, "Manö hag ñ̄eb b̄i. Ñ̄i yad u, k̄jaki aban̄ alö, manö gagöp. ¹⁸ Ñ̄i r̄mnap n̄p rap̄n̄ gö, ap lug paköm, k̄iñ̄u habkob ga† go† apöm, meg hip ȳmöm, ñ̄imagö ma hañ roman̄ iñ̄ göm göp. Pör an̄g gö gö me, daubin u pen b̄i ne gau kal̄p hagnö, k̄jaki u hag yu wasö n̄n̄öm arö ḡipal," a ga.

¹⁹ An̄g hageia, Jisas kal̄p haga, "Kale n̄ibi b̄i m̄ñi m̄dpim i God n̄p n̄n̄ ud p̄döñ gagpim. Ñ̄iñ̄ mai n̄p n̄n̄ ud mim, nan an̄b gau ke ḡnabim? Manö pör hagnö n̄n̄bim u, aige göl gem manö k̄iñ̄ halö hagnö n̄n̄nabim? Ñ̄i an̄bu ud m̄dpin i dauim!" a ga. ²⁰ Hagö, dam Jisas m̄deia i† au daulö, k̄jaki ñ̄i an̄bu n̄p aban̄ ala u, Jisas n̄p n̄n̄öm, ñ̄i u n̄p gö, ap lug paköm, ado malo göl ḡi, k̄iñ̄u habkob ga† go† apöm luga. ²¹ An̄g gö,

* 8:38: Mad 10:33 * 9:1: Mak 13:30 * 9:2: 2Pi 1:17-18; Ap 3:22 * 9:12: Mal 4:5; Sam 22:1-18; Ais 53:3

* 9:13: Mad 11:14

Jisas ñi anibu nap nip hag niñöm haga, “Nan anibu ñin mai rö ga?” ö ga. Hageia haga, “Hadame nöp ñi pro magö u nöp ga. ²² Kijaki anibu, nip pör al pak lin, a göm, mab inab an gau abe, ñig an gau abe ud yuöp. Anib u, halip apil mög niñmön, nan anibu hag yuep rö lainim u, hag yu,” a ga. ²³ Hageia, Jisas haga, “Yip niñhön ginig, ‘Hag yuep rö lainim u, hag yu,’ a gımön hagabön? Hag niñnabin rö ginab, a gi gasi niñnabön u, hag niñnabön u rö ginab,” a ga. ²⁴ Hageia, ñi nap u yinid nöp haga, “Nöp niñ udpin; anig ginabön, a gem, gasi u niñbin u pen gasi miñöp niñnam rö löp u, yip gasi aij ñimön niñnem yad böñ nöp niñ udnam,” a ga.

²⁵ Pen niñi bi iru nöp, apil miñhau Jisas aip miñdeila au, gi dö gi aueila niñöm Jisas kijaki u nip haga, “Ne kijaki, niñi bi gö rimid hauñ alö manö hagagnaböl u, nöp hagabin, ñi u nip arö gımön, böñ nöp armön, hainö kauyan ado gi auagmön!” a ga. ²⁶ Hagö, kijaki anibu gauñ göm, ñi u nip gö, ap lug paköm, gil gil gi, gi pidöñ gö, niñi bi iru nöp hagla, “Hadö umöb,” a gila. ²⁷ Anig hagla u pen Jisas ñimagö ur niñpe u udöm, nip ud urak ña. ²⁸ Hainö Jisas ram raul miñgan amöm, bi niñpe gau aip kale nöp midöl gi, nip hagla, “Niñhön ginig hon kijaki anibu nip hag yu wasö niñbun?” ö gila. ²⁹ Hageila, Jisas haga, “Kijaki anibu rö yiharin hag yuagnaböl; God nip sabe gilö me, höñ arnaböl. Wasö u höñ aragnaböl,” a ga.

*Jisas kauyan, “Umem uraknabin,” a ga
(Mad 17:22-23; Luk 9:43-45)*

³⁰⁻³¹ Jisas bi niñpe gau ut gi, ram miñnön anibu arö göm, ram miñnön Galili an au amöl gi, bi yad gau kalip manö hag ñi aij ginam, a göm, agamij pi göl midöl gi, kalip hag ñimidöp. Kalip hag ñöm haga, “Bi ñi niñpe nip mumug göm bi rimnap kalip ñö, nip al pak lilö, umöm, ñin miñhöp midöm, ñin miñhöp niñgan u kauyan uraknab,” a ga. ³² Niñpe anig hagö niñöl gi, manö it

anibu niñhön, a göm, nip hag niñblap u pen piriköm, hag niñagla. *

Yad nöp bi kub midpin, a göm, manö pen pen hagla

(Mad 18:1-5; Luk 9:46-48)

³³⁻³⁴ Pen adan an au amöl gi, Jisas bi niñpe gau, “Yad nöp bi kub, ne bi kub wasö,” a göl gi, pen pen haglö ara. Am Kapaneam amjaköm, ram raul u amöm, Jisas kalip hag niñöm, haga, “Adan an au apöl gi, manö niñhön hagpe auajip?” ö ga. Hagö, bi niñpe gau manö anibu hag niñöl göm aula u niñöm, nable gö, pen hag ñagla. ³⁵ Hag ñageila, Jisas am asiköm, bi niñpe unbö miñgan lan gau kalip hagö aueila haga, “Niñi bi kub midniñ göl gau, niñi bi yiharin wög gi ñibal rö midöm, niñi bi rimnap kalip magöñhalö wög gi ñöl,” a ga. ³⁶ Anig hagöm, ñi pai pro ap dapöm miñdeila an au löm, wabi göl gi, haga, ³⁷ “Niñi bi yip niñ udöm, ñi pai pro i rö añi ap ud aij ginaböl u, ñi u nip nöp wasö, yad abe udnaböl. Pen yip udnaböl u, yip nöp wasö, Bapi yip hag yuö aunö u nip abe udnaböl,” a ga. *

Niñi bi kotmat hon gagnaböl gau, kale niñi bi niñeb hon

(Luk 9:49-50)

³⁸ Pen Jon Jisas nip haga, “Manö hag ñeb bi. Bi ap hib ne hagöm, kijaki aiön pi hag höñ yuö niñun nip hagno, ‘Ne bi hon aip jim ñöl ajagpun u, anig gagmön,’ a gino,” a ga. ³⁹ Hageia, Jisas nip pen haga, “Nip niñhön ginig wasö giñpe? Niñi bi yip gasi niñöm, hib yad hagöm, nan gagep rö rimnap ginaböl gau, hainö ado göm yip manö naij hagagnaböl. ⁴⁰ Niñi bi kotmat hon gagnaböl gau, kale niñi bi niñeb hon. ⁴¹ Pen niñim! Niñi bi an, kalöp Jisas bi niñpe, a göm, ñig mil ñilö niñnabim u, God kalip ud aij ginab,” a ga. *

Gi naij gun rö löp, a gımim, niñ aij gımim

(Mad 18:6-9; Luk 17:1-2)

* 9:23: Mad 21:21; Mak 11:23 * 9:26: Mak 1:26 * 9:30-31: Mak 8:31; 10:32-34; Jon 7:1 * 9:32: Luk 9:45

* 9:35: Luk 22:24; Mad 20:25-27; Mak 10:43-44 * 9:37: Mad 10:40 * 9:40: Mad 12:30; Luk 11:23 * 9:41: Mad 10:42

42 “Pen n̄ibi b̄i r̄imnap ap̄öm, ñ̄i pai ȳip niŋ udpal gau, kal̄ip nan si nan naij ad̄o u ḡi yaml̄o, kale gas̄i ȳip u hauŋ ḡöm, nan si nan naij ḡinab̄öl. N̄ibi b̄i an̄ig ḡin̄ig geinab̄öl u, n̄öd kab̄o kub ap uŋam u nagi ud li r̄ib̄ik̄öm, dam ñ̄ig solwara aŋ au yublap u aij. Pen kam̄iŋ mid̄öm, an̄ig ḡi naij ḡinab̄öl u, il̄ön kub yab̄iŋ udnab̄öl,” a ga.

43 Jisas an̄ig haḡöm haga, “Ñ̄imaḡo ap ḡo, kale nan si nan naij ḡin̄ig gabim u, ñ̄imaḡo b̄öŋ an̄ib̄ lau r̄ib̄ ḡi d̄o ḡi yube, b̄öŋ lau u n̄öp mid̄ain̄im. An̄ig ḡimim, nan si nan naij an̄ibu gagnabim r̄o, kam̄iŋ arnabim. Pen ñ̄imaḡo m̄ih̄öŋḡöl mid̄o, ḡi naij ḡimim, ram m̄in̄öŋ Hel, mab p̄ör n̄öp inmid̄öp au arnabim. * 44 Ram m̄in̄öŋ an̄ibu,

‘kal̄ip ḡise p̄ör n̄öp li mid̄öl ḡi,
mab in n̄öp mid̄einab.’

45 “Ma k̄id u, u r̄o n̄öp. Ma k̄id ap ḡo, kale nan si nan naij ḡin̄ig gabim u, ma k̄id b̄öŋ an̄ib̄ lau r̄ib̄ ḡi d̄o ḡi yube, b̄öŋ lau u n̄öp mid̄ain̄im. An̄ig ḡimim, nan si nan naij an̄ibu gagnabim r̄o, kam̄iŋ arnabim. Pen ma m̄ih̄öŋḡöl mid̄o, ḡi naij ḡipe, kal̄öp ram m̄in̄öŋ Hel, mab ke inab u yuö, il̄ön kub udnabim. 46 Ram m̄in̄öŋ an̄ibu,

‘kal̄ip ḡise p̄ör n̄öp li mid̄öl ḡi,
mab in n̄öp mid̄einab.’

47 Amḡo maḡo u, u r̄o n̄öp. Amḡo maḡo ap ḡo, kale nan si nan naij ḡin̄ig gabim u, amḡo maḡo b̄öŋ an̄ib̄ lau ud gulu ḡi yube, b̄öŋ lau u n̄öp mid̄ain̄im. An̄ig ḡimim, nan si nan naij an̄ibu gagnabim r̄o, God ram m̄in̄öŋ n̄ipe au arnabim. Pen amḡo maḡo m̄ih̄öŋḡöl mid̄o, ḡi naij ḡipe, kal̄öp ram m̄in̄öŋ Hel, mab ke inab u yuö, il̄ön kub udnabim. * 48 Ram m̄in̄öŋ an̄ibu,

‘kal̄ip ḡise p̄ör n̄öp li mid̄öl ḡi,
mab in n̄öp mid̄einab.’ *

49 “B̄iŋ hañ run laul̄o in d̄o aij li nab u r̄o, God n̄ipe n̄ibi b̄i maḡöŋhal̄o kal̄ip an̄ig unb̄o r̄o n̄öp ḡinab.

50 “D̄o sol nan d̄o kal̄ aij yab̄iŋ u pen d̄o kal̄ n̄ipe u ar̄o, aige ḡöl ḡimim ḡipe, kauyaŋ d̄o kal̄ ḡinab? An̄ib̄ u, kale n̄ibi

b̄i d̄o kal̄ r̄o mid̄mim, n̄ibi b̄i r̄imnap mid̄maḡo li m̄im, aip agam̄ij mid̄aimim,” a ga. *

10

*“N̄ibi haḡ yuep aka was̄o?” ḡila
(Mad 19:1-12; Luk 16:18)*

1 Jisas Kapaneam ar̄o ḡöm, ram m̄in̄öŋ Judia aŋ gau am̄öm, am ñ̄ig Jodan juöm, b̄öŋ lödaŋ ara. N̄ibi b̄i gau niŋöm, ap magum geila niŋöm n̄ipe p̄ör ḡim̄id̄öp r̄o kal̄ip man̄o haḡ ñ̄a.

2 B̄i Perisi r̄imnap, Jisas niŋön r̄o hagnab, a ḡöm, ap̄öm, niŋ haḡ niŋöm hagla, “B̄i gau n̄ibi ud̄öm, haḡ yun̄ig, haḡ yunab̄öl aka ne niŋön gas̄i niŋban?” ö ḡila. 3 Hageila, Jisas haga, “Mos̄is God Man̄o kal̄i k̄iñ̄ r̄ik̄öm, kal̄öp man̄o niŋön haga?” ö ga. 4 Hageia hagla, “Mos̄is haga, ‘N̄ibi haḡ yun̄ig, “N̄öp haḡ yuabin,” a ḡöm, köp bad ap kal̄i k̄iñ̄ r̄ik̄öm niŋ ñ̄öm, haḡ yun̄im,’ a ga,” a ḡila. * 5 Hageila, Jisas haga, “Kal̄öp man̄o haḡ ñ̄o, niŋmim, ȳiŋid̄ udagpim u me, Mos̄is lo man̄o an̄ibu kal̄i k̄iñ̄ r̄ika. 6 Pen God ram m̄in̄öŋ hadame dagol ḡi la ñ̄in u, b̄i ḡi löm, n̄ibi ḡi löm, ga. * 7 Ad̄o an̄ibu me, b̄i gau niŋme nap b̄i aip mid̄öm, am n̄ibi ud̄öl ḡi, kal̄ip ar̄o ḡöm, 8 kale ber m̄ih̄au j̄im ñ̄öl hanl̄o hañ romaŋ añ̄i li nab. Hain̄o ke ke was̄o, j̄im ñ̄öl n̄öp mid̄einabil. * 9 God haḡo, b̄i n̄ibi ud̄öm hañ romaŋ añ̄i li nab an̄ibu, b̄i r̄imnap am kal̄ip haḡ pak as̄ik̄ ke ke laḡöl,” a ga. 10 An̄ig haḡöm, b̄i n̄ipe gau aip kauyaŋ ram raul m̄igan yaŋ am̄öm, Jisas niŋ man̄o ad̄o an̄ibu kauyaŋ haḡ niŋeila. 11 Jisas haga, “B̄i ap n̄ibi ud̄öm, haḡ yuöm, am n̄ibi hain̄ n̄ib̄o udnab u, n̄ipe n̄ibi si udep b̄i. * 12 N̄ibi u, u r̄o n̄öp, b̄i ud̄öm, ar̄o ḡöm, am b̄i hain̄ n̄ib̄o udnab u, n̄ipe b̄i si udep n̄ibi,” a ga.

*Jisas ñ̄i pai pro gau kal̄ip wabi ḡöm,
ñ̄imaḡo kal̄ip nab̄ic ad̄o laŋ la
(Mad 19:13-15; Luk 18:15-17)*

13 N̄ibi b̄i r̄imnap, Jisas ñ̄i pai hon gau ud niŋaŋ, a ḡöm, daueila, pen b̄i n̄ipe gau

* 9:43: Mad 5:30 * 9:47: Mad 5:29 * 9:48: Ais 66:24 * 9:50: Mad 5:13; Luk 14:34 * 10:4: Dud 24:1-4; Mad 5:31 * 10:6: Jen 1:27; 5:2 * 10:8: Jen 2:24; Ep 5:31-33 * 10:11: Mad 5:32

kalip hag geila. ¹⁴ Anig hageila, Jisas niñö, mulu lugö, haga, “Ñi pai pro gau arö giþe, yad aulan. God ram m+nöñ u ñi pai pro anib gau rö midpal. ¹⁵ Yad kalöp niñö yabiþ hagabin, niþi bi gau, ñi pai pro gau God ram m+nöñ adö lan manö u niñ udpal rö niñ udagnaböl u, God ram m+nöñ niþe au aragnaböl,” a ga. * ¹⁶ Anig hagöm, ñi pai pro gau kalip ud wabi göm, ñimagö niþe nab+c kalip adö lan löm haga, “God kalöp abad midainim,” a ga.

*B+ nan iru mideia ap
(Mad 19:16-22; Luk 18:18-23)*

¹⁷ Pen Jisas arö niñöl gi, bi ap gi dö gi apöm, Jisas mideia it au kugom yimöm, haga, “Manö hag ñeb bi aij yabiþ! Yad niñön gem pör middep u udnabin?” ö ga. ¹⁸ Hageia, Jisas haga, “Yip niñön ginig, ‘Bi aij yabiþ,’ a giþan? Niþi bi ap aij midagpal; God añi me aij midöp. ¹⁹ Pen ne God lo manö u niñban: ‘Wip alagmim; niþi si bi si gagmim; nan si udagmim; manö kub hagmim piral hagagmim; manö piral hagmim niþi bi r+imnap nan kale gau piþi gi udagmim; name nap hagmil adö u rö nöþ niñmim, hain gimim,’ ” a ga. *

²⁰ Jisas anig hagö, bi anibu Jisas niþ haga, “Manö hag ñeb bi. Yad ñi pro nöþ midem, lo manö anib gau magöñhalö niñöl gi midpin,” a ga. ²¹ Hagö, Jisas niþ niñöm, midmagö löm, haga, “Ne nan añi ap nöþ gagpan. Ne ammön, nan ne niñön niñön midöp gau sikim gi, mani udmön, niþi bi nan midagöp gau kalip ñimön. Anig gimön me, nan aij ne u mideinab God ram m+nöñ kumi kabö adö lan au. Hagpin rö gimön, aumön, yad aip ajaiul,” a ga. ²² Anig hagö, bi anibu nan niþe iru mideia rö, mög gö, gasi mlö yabiþ löl gi ara. ²³ Jisas bi niþe gau kalip niñ giþabö göm haga, “Niþi bi nan iru mideinab gau uþham yabiþ God niþi bi niþe midlö, kalip udöm ram niþe au abad mideinab,” a ga. ²⁴ Anig hagö, bi niþe gau manö anibu niñöm, gasi iru nöþ niñlö niñöl göm, Jisas kalip kauyañ haga, “Ñi pai yad gai i, manö hagabin i niñim. God ram m+nöñ u uþham

arep rö midöp! ²⁵ Kaj kamel gau kalip mauöt nagi yubal migan u arnig, uþham arnaböl u pen niþi bi uþpö kiþno mani nan gau iru midöp gau, God ram m+nöñ niþe au uþham yabiþ arnaböl,” a ga.

²⁶ Jisas anig hagö, bi niþe gau aiö yabiþ göm, pen hag niñöl hag niñöl göm hagla, “Anib u, an rö pör middep u udnab?” ö gila. ²⁷ Hageila, Jisas kalip niñöl gi haga, “Niþi bi gau ke göl rö lagöp; God nöþ me niñön niñön ginig, ginim rö nöþ midöp,” a ga. ²⁸ Pen Pida Jisas niþ haga, “Nöñ! Hon ne aip ajöl gi, nan hon gau magöñhalö arö giþun,” a ga.

²⁹ Hageia, Jisas haga, “Yad kalöp niñö yabiþ hagabin, niþi bi yip gasi niñöm, manö aij yad wög u ginig, ram m+nöñ kale arö göm aka, niñin nimam kale gau arö göm aka, niþe nap kale gau arö göm aka, ñi pai kale gau arö göm aka, wög adin kale gau arö göm, wög yip geinaböl u, ³⁰ God kalip ud aij ginab. Kalip abad midö, m+nöñ naböñ adö it i mideinaböl ñin u, ram, niñin nimam, niþe nap, ñi pai, wög adin kale iru yabiþ mideinab. Pen ñin r+imnap niþi bi r+imnap gau, kalip niþi bi yad pig midpal u niñöm, kalip gi naij ginaböl. Hainö pen God kalip dam ram m+nöñ niþe au ud arö, niþe aip pör nöþ mideinaböl. ³¹ Pen niþi bi uri nöd araböl gau, hainö iru nöþ jöl adö yabiþ gau mideinaböl. Pen niþi bi uri jöl adö yabiþ gau midpal gau, hainö iru nöþ nöd am mideinaböl,” a ga. *

*Jisas kauyañ, “Umem uraknabin,” a ga
(Mad 20:17-19; Luk 18:31-34)*

³² Pen kale Jerusalem amöl gi, Jisas nöd ga; bi niþe gau hain göm, gasi mlö mlö niñöl gi areila niñöm niþi bi hain aueila gau niñöm piñin gila. Jisas pen bi niþe unbö migan lan gau kalip nöþ uþ gi, goþ au amöm, nan niñön niþ ginig ga u kalip hag ña. * ³³ Jisas haga, “Hon Jerusalem arno niñöl gi, bi ap Bi Ñi niþe niþ kain gi dam, bi God niþ nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe ñimagö kalip ñö, niþ manö kub hagöm, ‘Bi anibi

* 10:15: Mad 18:3 * 10:19: Eks 20:12-17; Dud 5:16-20
9:31

* 10:31: Mad 20:16; Luk 13:30 * 10:32: Mak 8:31;

nɪp al pak lep, a gòm, ud bɪ Juda wasö gau kalɪp ñɪnaböl. ³⁴ Ñɪlö, nɪp hag juöm, kɪñu alöm, nagɪ ud paköm, dam böŋ nöp al pak lɪlö umnab. Pen ñɪn mɪhöp mɪdöm, ñɪn mɪhau nɪgan u kauyan uraknab,” a ga.

Jems aip Jon aip bɪ kub mɪdaiul, a gɪ gasɪ u nɪɲlö

(Mad 20:20-28)

³⁵ Sebedi ñɪ nɪpe mɪhau, Jems aip Jon aip apil Jisas nɪp haglö, “Manö hag ñeb bɪ, hol mɪhön nöp manö ap hag nɪɲlo, ne yau a gɪmön gɪnabön u aij,” a gɪlö.

³⁶ Anɪg hagailö, Jisas kalɪp haga, “Kale yɪp hag nɪɲnɪg gabil anɪbu, yad kalöp nɪhön gɪnam?” ö ga. ³⁷ Hageia haglö, “Hainö ne mailö aij ke halö mɪdmön, ram mɪnön magöŋhalö kɪɲ rö abad mɪdeinabön ñɪn u, halɪp mɪhön, bɪ ap ud ñɪmagö yɪɪg böŋ lau adö lɪmön, bɪ ap ud ñɪmagö sɪdagö böŋ lau adö lö, asɪk mɪdaiul,” a gɪlö. ³⁸ Anɪg haglö, Jisas haga, “Kale mɪhön nɪɲ aij gɪmil hagagabil. Ñɪg asɪ yad ñɪɲnabin u kale mɪhön u rö nöp ñɪɲnabil? Yad ñɪg paknabin u, kale mɪhön u rö nöp paknabil?” ö ga. * ³⁹ Hageia, “Yau, anɪg gɪnabul,” a gɪlö. Hagailö, Jisas haga, “Nɪɲö hagabil. Ñɪg yad ñɪɲnabin u, kale mɪhön u rö nöp ñɪɲnabil; ñɪg paknabin u, kale mɪhön u rö nöp paknabil u pen * ⁴⁰ ñɪmagö yɪɪg yad böŋ lau an mɪdeinab, ñɪmagö sɪdagö yad böŋ lau an mɪdeinab u yad hagagnabin; u bapɪ nan nɪpe; nɪpe ke nɪɲöb rö gɪnab,” a ga.

⁴¹ Pen Jisas bɪ nɪpe unbö sɪduɲ laɲ manö anɪbu nɪɲlö, kalɪp mulu lugö, Jems Jon bɪ mɪhau kalɪp hag gɪla. ⁴² Anɪg gɪlö, Jisas kalɪp magöŋhalö hagö aueila haga, “Kale nɪɲbim, Juda nɪbi bɪ wasö gau, kɪɲ kale klö göm abad mɪdpal; bɪ kub kale manö nɪhön nɪhön hagnaböl u nɪɲöm ana udöm hain gɪnaböl me. * ⁴³ Pen kale gɪpal rö gagmim. Bɪ an bɪ kub mɪdainɪm u, bɪ pro rö mɪdöm, nɪbi bɪ rɪmnap kalɪp wög gɪ ñeb bɪ rö mɪdainɪm. * ⁴⁴ Bɪ an bɪ kub yabɪl mɪdainɪm u, bɪ pro ramö gau rö mɪdöm, nɪbi bɪ rɪmnap kalɪp magöŋhalö nagɪ wög gep bɪ ap rö mɪdainɪm. ⁴⁵ Bɪ Ñɪ nɪpe u,

nɪbi bɪ gau kale wög yɪp gɪlaɲ, a gòm, auaga; wög kalɪp gɪ ñɪ damem, hainö nan si nan naij gɪpal adö u hajɪ gɪ umnö, nɪbi bɪ iru nöp kamɪɲ aröl, a gòm, aua,” a ga.

Jisas amgö we ga bɪ ap gö, amgö ñɪl nɪɲa
(Mad 20:29-34; Luk 18:35-43)

⁴⁶ Jisas bɪ nɪpe gau aip daun kub Jeriko amjakla. Kale Jeriko arɪk arnɪg, nɪbi bɪ iru yabɪl nöp aip arla. Bɪ Dimeas ñɪ nɪpe Badimeas amgö we ga u, mani ñim, a gòm, asɪb hagöl gɪ, adan goɪ au asɪk mɪdeia. ⁴⁷ Asɪk mɪdö nɪɲöl gɪ, “Jisas bɪ Nasared nɪbö u auab,” a gɪlö nɪɲöm, nɪpe wɪñ alöm haga, “Jisas, Depid Ñɪ nɪpe, yɪp mög nɪɲmön!” a ga.

⁴⁸ Hageia, nɪbi bɪ gau nɪp hag gòm hagla, “Manö hagagmön! Agamɪ mɪd!” a gɪla. Anɪg hagla u pen nɪpe agamɪ mɪdöm wasö, meg magö dap ranöm wɪñ kub alöm haga, “Depid Ñɪ nɪpe, yɪp mög nɪɲmön!” a ga. ⁴⁹ Hageia, Jisas söl anɪb au pɪdön göm haga, “Nɪp wɪñ albe, aui auan,” a ga. Hagö, nɪbi bɪ gau bɪ amgö we u nɪp hagla, “Jisas nöp wɪñ alab. Urakmön gasɪ halö aumön,” a gɪla. ⁵⁰ Hageila, wafɪj mɪlöbö nɪpe u ud ju yuöm, yɪɪd nöp uraköm, Jisas mɪdeia au ara. ⁵¹ Areia, Jisas nɪp haga, “Yɪp nɪhön gan, a gɪmön, auabön?” ö ga. Hageia haga, “Manö hag ñeb bɪ. Amgö u kauyan nɪɲnam, a gem, auabin,” a ga. ⁵² Hageia, Jisas haga, “Jisas yɪp gö kamɪɲ lɪnab, a gɪmön, nɪɲ udpan u rö, me ne kamɪɲ löp, gö ne aru,” a ga. Anɪg hagö nɪɲöl gɪ, magö anɪbu nöp amgö ñɪl nɪɲöm Jisas aip ara. *

11

Jisas ud an an löm Jerusalem arla
(Mad 21:1-11; Luk 19:28-40; Jon 12:12-19)

¹ Jisas bɪ nɪpe gau aip am am Jerusalem söl söl göl gɪ, Olip Dum, ram rɪɪg aglö Bedpagi Bedani a gal u amjaköm, Jisas bɪ nɪpe mɪhöp hagöm haga, ² “Ram mɪnön mɪgan lödan ammil nɪɲnabil, kaj donki marep nɪbi bɪ ud ajagpal ap adɪk lɪlö mɪdeinab. Nɪɲmil, hubɪk daumil. ³ Nɪbi

* **10:38:** Mak 14:36; Luk 12:50 * **10:39:** Ap 12:2; Rep 1:9 * **10:42:** Luk 22:25-26 * **10:43:** Mad 23:11; Mak 9:35 * **10:52:** Mak 5:34

bî rîmnap kalöp nîhôn gînîg anîg gabil, a gaiöl, hagmil, ‘Bî Kub wög ap göm, kauyan yuö, aunab,’ a gîmil,” a ga. ⁴ Anîg hagö, ammil nîñlö, kaj donki marep ap adan au ram ajöñ iñ goñ au nagî adîk lîlö mîdeia. Hubîk gîlö nîñöl gî, ⁵ nîbi bî yöp söl anîb au mîdeila gau hagla, “Nîhôn gînîg kaj donki marep anîbu hubîk gabil?” ö gîla. ⁶ Hageila, Jisas haga rö nöp hagailö, yau a gîlö, ⁷ kaj donki marep anîbu dam Jisas mîdeia au apil, wañîj mîlö kub kale ud jumil, kaj donki adö lañ lailö, Jisas adö anîbu asîka. ⁸ Nîbi bî gau iru nöp, wañîj mîlöbö kale gau ud juöm, adan majö adö au lîla; rîmnap mab uñañ gau ud hak dap lîla. ⁹ Anîg göm, nîbi bî nîp nöd gîla gau abe, nîp hain gîla gau abe, wiñ alöl gî hagla,

“God hib nîpe hagno adö arañ!

Bî Kub bî nîpe yuö auab i;

God nîp abad aij gînîm. *

¹⁰ Bac Depid kiñ mîdöm nîbi bî abad mîdmîdöp rö, nîpe hanîp gînab!

God hib nîpe hagno adö arañ!” a gîla.

¹¹ Jisas anîg göm, Jerusalem aramöm, God sabe gep ram raul u amöm, nan gau nîñ ajö nîñöl gî, sîdö wad arö nîñöl gî, bî nîpe unbö mîgan lañ gau aip ram rîñîg aglö Bedani arla.

*Mab ñîñeb ap magö pîlaga
(Mad 21:18-19)*

¹² Ruö pen, Bedani nîbö ado gî adan an au apöl gî, Jisas nîp kîyö la. ¹³ Kîyö lö, mîlö yîjîg nîña mab uñem ap mîdeia. Magö rîmnap pîlöm mîdöp aka göm, amöm nîña, magö pîlaga; mab uñañ nöp mîdeia. Pen nîhôn: magö pîlep ñîñ u auaga. * ¹⁴ Anîg gö, Jisas mab anîbu haga, “Hainö nîbi bî rîmnap mab magö ne u ñîñagnaböl,” a ga. Bî nîpe gau manö haga anîbu nîñla.

*God sabe gep ram nan sîkim geila gau,
Jisas kalîp hag höñ yua
(Mad 21:12-17; Luk 19:45-48; Jon 2:13-22)*

¹⁵ Jisas bî nîpe gau uñ gî, Jerusalem amöm, God sabe gep ram raul amöm nîña, nîbi bî gau sîkim göl gî, mani yîmjîköl gî mîdeila. Anîg geila, mani yîmjîk geila abañ bad gau ud ado göm, yaur dap lîlö rauöl gî mîdeila mab po gau ud ado göm, nîbi bî sîkim göl gî, nan rauöl gî, ram raul anîbu mîdeila gau, kalîp rîdîk gî höñ yua. ¹⁶ Rîdîk gî höñ yuöm haga, “Nan rîmnap dap God sabe gep ram kabö waryö gîgabö göl mîdöp an i padiagmim,” a ga. ¹⁷ Anîg hagöm haga, “God Manö u kalî kîñ rîköm hagla, ‘God hagöp, “Ram yad u, nîbi bî ram mînön gau gau magöñhalö apöm, yîp sabe gînaböl,” a göp,’ a gîla. Pen kale anîg gajîm, bî nan si ud pî göl mîdpal ram ap rö löp,” a ga. *

¹⁸ Anîg hagö, bî God nîp nan sabe gep bî kub gau abe, bî lo manö hag ñeb bî gau abe, manö anîbu nîñöm, nîp al pak lun, a gîla. Pen nîbi bî gau magöñhalö manö nîp u nîñöm aiö gîla rö me, Jisas nîp pîñîñ göm, aigöl gun nîp al pak lun, a göm, gasî u uñhai nîñ mîdeila. * ¹⁹ Ram duga magö u, Jisas bî nîpe gau aip Jerusalem arö göm arla.

*God nîp gasî añî nîñmîm hag nîñbe, hag
nîñnabîm rö gînab
(Mad 21:20-22)*

²⁰ Ruö sîb halö adan an au amöl gî nîñla, mab uñem Jisas hag ga u iñ halö böñ nöp mîlep gî mîdeia. ²¹ Anîg ga nîñöm Pida haga, “Manö hag ñeb bî, nön! Uñem mab rol hag gaina i mîlep gî lugöp!” a ga. ²² Hageia, Jisas haga, “God nîp nîñ udmîm. ²³ Yad kalöp nîñö hagabin, hon hagno God u rö nöp gînîm, a gîmîm, gasî mîhöp wasö gasî añî nîñmîm, dum ilö anîbi ‘Ñîg solwara an au dañ gî dam pak,’ a gînabîm u, hagnabîm rö gînab. * ²⁴ Anîb u me, God nîp hagnabun rö gînab, a gîmîm, gasî añî nîñmîm hag nîñbe, hagnabîm rö gînab. * ²⁵ Pen God nîp sabe gînîg gîmîm, nîbi bî rîmnap kalöp gî najî gîpal gau nîñmîm arö gîmîm nîñöm Nap kale kumi kabö adö lañ mîdöp u, nan si nan najî kale gîpîm gau nîñöm arö gînab. * ²⁶ Pen nîbi bî

* 11:9: Sam 118:25-26 * 11:13: Luk 13:6 * 11:17: Ais 56:7; Jer 7:11 * 11:18: Mak 14:1 * 11:23: Mad 17:20 * 11:24: Mad 7:7 * 11:25: Mad 6:14-15

rɪmnap kalöp gɪ najj gɪpal gau nɪŋmim arö gagnabim u, Nap kale kumi kabö adö laŋ mɪdöp u, nan si nan najj kale gɪpim gau u rö nöp nɪŋöm arö gagnab.

*“Nöp an hagö anɪg gɪ ajabön?” ö gɪla
(Mad 21:23-27; Luk 20:1-8)*

²⁷ Pen Jisas bɪ nɪpe gau aip kauyan Jerusalem apjaköm, nɪpe God sabe gep ram raul gau gɪ ajö nɪŋöl gɪ, bɪ God nɪp nan sabe gep bɪ kub gau abe, bɪ lo manö hag ñeb gau abe, bɪ manö ud asɪkep gau abe, Jisas mɪdeia au apöm hagla, ²⁸ “Nöp an, anɪg gɪmön, a gö, gɪ ajabön?” ö gɪla. ²⁹ Hageila, Jisas pen haga, “Yad kalöp manö ap hag nɪŋnö, yɪp hag ñeinabim u, yad pen yad an hagö gɪ ajabin u, kalöp hag ñinabin. ³⁰ Jon nɪbi bɪ gau kalɪp ñɪg pak ña u, God hagö ñɪg pak ña aka gasɪ nɪpe ke nɪŋöm ñɪg pak ña? Yɪp hag ñɪbe, nɪŋn!” a ga.

³¹ Anɪg hagö, kale ke hag nɪŋ hag nɪŋ göm hagla, “Hon hagnabun, ‘God hagö, Jon nɪbi bɪ gau kalɪp ñɪg pak ña,’ a gɪnabun u, hanɪp hagnab, ‘Anɪb u, nɪhön gɪnɪg Jon manö nɪpe u nɪŋ udagpim?’ ö gɪnab. ³² Pen hon hagnabun, ‘Jon gasɪ nɪpe ke nɪŋöm kalɪp ñɪg pak ña,’ a gɪnabun u, hanɪp nɪhön gɪnab?” ö gɪla. Pen nɪhön: nɪbi bɪ gau magöŋhalö, God hagö, Jon wög nɪpe gɪmɪdöp a göm nɪŋmɪdal u me, Juda bɪ kub anɪb gau pɪñɪŋ göm manö ke ap hagagla. ³³ Gasɪ anɪbu nɪŋöm hagla, “Hon nɪŋagpun,” a gɪla. Anɪg hageila, Jisas kalɪp pen haga, “Kale yɪp pen hag ñagpim rö, yɪp an hagö gɪ ajabin u, kalöp u rö nöp pen hag ñagnabin,” a ga.

12

*Juda nɪbi bɪ gau kale God bɪ nɪpe gau kalɪp gɪ najj gɪla, a ga
(Mad 21:33-46; Luk 20:9-19)*

¹ Jisas pen kalɪp manö adö ap hod rɪköm haga, “Bɪ ap waryö göm, nagɪ wain wög u gɪ yɪmöm, wain magö pak hib jakep, a göm, mɪgan ap gɪ lɪ aij gɪnab. Nɪbi bɪ apöm nagɪ magö si udnaböl u nɪŋ mɪdaiun, a göm, ram gɪlan gɪ mɪlö kub ap göm, bɪ

rɪmnap kalɪp hagnab, ‘Kale nagɪ wain wög yɪp u abad mɪdmim, hainö pɪlöm po gö, yɪp rɪmnap, kale rɪmnap udmim,’ a göm, ram mɪnörj mɪlö gau arnab. * ² Wain magö po gɪnab magö u, bɪ nɪpe ap hag yuöm, hagnab, ‘Wain magö yɪp rɪmnap ñɪlö daumön!’ a gɪnab. ³ Hagö, amjakö, bɪ wög gɪnaböl gau, nɪp ud pak pak löm, yɪharɪŋ nöp hag yunaböl. ⁴ Anɪg gɪlö, bɪ wain wög nap nɪbö u bɪ ap pen hag yunab. Amjakö, nɪp nabɪc laŋ paköm, gɪ najj yabɪ gɪnaböl. ⁵ Anɪg gɪlö, bɪ wain wög nap nɪbö u, bɪ ap pen yuö arö, nɪp böŋ nöp al pak lɪnaböl. Bɪ rɪmnap iru nöp yuö, anɪb unbö nöp göl gɪ, rɪmnap mɪñu magö paknaböl, rɪmnap böŋ nöp al pak lɪnaböl. ⁶ Anɪg gɪlö gɪlö me, bɪ wain wög nap nɪbö u bɪ nɪpe ap mɪdageinab; ñɪ mɪdmagö nɪpe aɪnɪ mɪdeinab u, manö nɪpe u udnaböl, a göm, yuö arnab. ⁷ Pen amjakö, nɪbi bɪ wain wög gɪ mɪdeinaböl gau nɪŋöm hagnaböl, ‘Ñɪ auöp i, bɪ wain wög nap nɪbö u ñɪ nɪpe auöp. Anɪb u, nɪp al pak lun me, nan nɪpe udnɪm rö gau hon udnabun,’ a gɪnaböl. ⁸ Anɪg hagöm, ñɪ anɪbu nɪp böŋ nöp al pak löm, dam höŋ gau ud yunaböl. * ⁹ Anɪg geinaböl, bɪ wain wög nap nɪbö u apöm, nɪhön gɪnab? Nɪpe apöm, nɪbi bɪ wain wög geinaböl anɪb gau kalɪp al pak löm, nɪbi bɪ rɪmnap kalɪp hagö, wain wög anɪbu abad mɪdeinaböl,” a ga.

¹⁰ Anɪg hagöm kalɪp haga, “God Manö kalɪ kliñ rɪköm hagla, ‘Bɪ ram gep gau kabö mɪlö arö gɪla u, kabö anɪbu nöp mɪñi ram padö an yan u bɪnɪg ñöl mɪdöp.’ *

¹¹ Bɪ Kub anɪg ga u, hon nɪŋun aij a gabun,’ a gɪla,” a ga.

¹² Jisas anɪg hagö, bɪ God nɪp nan sabe gep bɪ kub gau abe, bɪ lo manö hag ñeb gau abe, bɪ manö ud asɪkep gau abe, hanɪp nöp hagab, a göm, nɪp sɪsɪ udun, a gɪ nɪŋla u pen nɪbi bɪ gau kalɪp pɪñɪŋ göm, arö gɪla.

*“Dakɪs ñeb aka ñagep?” ö gɪla
(Mad 22:15-22; Luk 20:20-26)*

¹³ Pen hainö Juda bɪ kub anɪb gau, bɪ Perisi rɪmnap aip, Herod bɪ nɪpe rɪmnap

* 12:1: Ais 5:1-2 * 12:8: Hib 13:12 * 12:10: Sam 118:22-23

aip kalip hagla, “Kale Jisas midöp au am-mim, nip manö rimnap hag niñbe, nipe niñhön dui manö hageinab, nip dam nagi linabun,” a gila. * 14 Anig hageila, Jisas mideia au amöm, hagla, “Manö hag ñeb bi. Hon niñbun ne bi niñjö yabiñ nöp hagpan. Bi kub gau abe, niñbi bi yiñharin gau abe, kalip niñmön piñin gagpan. God hagöp rö nöp niñmön, niñbi bi gau kalip yijig göl nöp hag niñban. Anib u, hanip hag niñ! Hon Juda niñbi bi lo gau aigöl gi midöp? Gapman bi kub Sisa u nip dakis ñeb aka ñagep?” ö gila. 15 Anig haglö, Jisas manö piral hageila u niñjöm haga, “Niñhön ginig, manö dui hagan a gimim, yip manö piral anibu hagabim? Mani magö ap daube, yad niñin,” a ga. 16 Hagö, dap niñlö niñjöm haga, “Mani ba u, bi an mulu adin u midöm, an hib u midöp?” ö ga. Hageia hagla, “Bi kub Sisa u nöp,” a gila. 17 Hageila, Jisas haga, “Sisa nan nipe midainim u Sisa nip niñmim; God nan nipe midainim u God nip niñmim,” a ga. Anig hagöm, manö piral kale u dauba gi aij ga anibu niñjöm, aiö yabiñ gila. *

Niñbi bi umöm uraknaböl
(Mad 22:23-33; Luk 20:27-40)

18 Sadyusi niñbi bi gau, niñbi bi umöm, uraknaböl, a göm, niñmidal rö, rimnap Jisas mideia au apöm hagla, * 19 “Manö hag ñeb bi. Bi God manö hagep Mosi, manö ap hanip kali kliñ riköm haga, ‘Bi ap niñbi udöm, niñ pai riköm wasö, yiñharin umeinab u, niñmam nipe ap pen niñbi kanin anibu udöm, mam uma u niñ pai nipe u, a göm, riknab,’ a ga. * 20 Anib u, bi il halö unbö midun jin u mideinaböl. Niñmam nöd niñbi udöm, niñ pai riköm wasö, yiñharin umnab. 21 Umö, niñmam yigwö an niñbö u pen niñbi anibu nip udöm, u rö nöp niñ pai riköm wasö, yiñharin umnab. Anig gö, niñmam yigwö nigan niñbö u pen niñbi anibu nip udöm, u rö nöp niñ pai riköm wasö, yiñharin umnab. 22 Anig gi dam dam, niñmam unbö mudun jin u niñ pai riköm wasö, magöñhalö yiñharin umnaböl. Hainö niñbi u u rö nöp umnab. Pen niñbi

bi umöm uraknaböl, a ginpan u, 23 niñbi añi ap bi nipe unbö mudun jin linab anibu, hainö niñmam mai aip niñbi nipe mideinab?” ö gila.

24 Hageila, Jisas haga, “Kale God Manö kali kliñ rikla u abe, God klö nipe u abe niñjagpim rö, gasi niñjö niñjagpim. 25 Niñbi bi umbal gau uraknaböl niñ u, God ejol nipe gau midpal rö midöm, bi gau niñbi udagnaböl; niñbi gau bi udagnaböl. 26 Pen niñbi bi kauyan uraknaböl, a ginpim u, Mosi mab pro in nöp mideia aiud kali kliñ rika u niñjagpim rö löp. God, mab ineia an au midöm, Mosi nip haga, ‘Ebraham, Aisak, Jekop, God kale me, yad midpin,’ a ga. Anib u, bac bi nöd umla gau kalip hagöm, ‘God kale midpin,’ a ga. Pen kale hagpim rö, niñbi bi gau umöm, böñ nöp umblap u, God nipe, ‘Ebraham, Aisak, Jekop, God kale midpin,’ a gagböp. * 27 Niñbi bi kamin midpal aka umbal u, God niñjöb kale magöñhalö kamini midpal. Kale nin aij gagpim me, böñ nöp umbal, a gimim, niñbim,” a ga.

God lo manö kub yabiñ u
(Mad 22:34-40; Luk 10:25-28)

28 Bi lo manö hag ñeb bi ap, Jisas Sadyusi niñbi bi gau kalip hag aij ga u niñjöm, apöm nip hag niñjöm haga, “Lo adö mai kub yabiñ?” ö ga. * 29 Hageia, Jisas haga, “Lo kub yabiñ u, God Manö u kali kliñ riköm hagla, ‘Isrel niñbi bi niñjim! Bi Kub hon God, nipe añi nöp Bi Kub midöp. * 30 Midmagö ne u magöñhalö, gasi rimid ne u magöñhalö, klö ne u magöñhalö udmön, God Bi Kub ne u nip midmagö limön,’ a gila. 31 Manö kub yabiñ ap, God Manö u kali kliñ riköm hagla, ‘Ne ke midmagö linan rö, niñbi bi gau kalip u rö nöp midmagö limön,’ a gila. Lo manö gau magöñhalö, lo anib miñhau me lo kub yabiñ midöp,” a ga. * 32 Hageia, bi lo manö hag ñeb bi u haga, “Manö hag ñeb bi. Ne niñjö yabiñ hagpan, God añi me Bi Kub yabiñ midöp; nipe rö rimnap midagpal. 33 Hon God nip nan pak sabe gi niñnabun aka nan pak sabe gi niñ böñ nöp launabun

* 12:13: Mak 3:6 * 12:17: Ro 13:7 * 12:18: Ap 23:8 * 12:19: Dud 25:5 * 12:26: Eks 3:2,6 * 12:28: Luk 10:25-28 * 12:29: Dud 6:4-5 * 12:31: Lep 19:18

u nan kub wasö. Nan kub yabił me, miđmagö hon u magöñhalö, gasi ri miđ hon u magöñhalö, klö hon u magöñhalö udun, God Bi Kub u niđ miđmagö lun; hon ke miđmagö liđun rö, niđi bi gau kalip u rö nöđ miđmagö lun,” a ga. * ³⁴ Anig hageia, Jisas bi u, niđe gasi niđ aij yabił göm hagöp, a göm, niđ haga, “Ne God bi niđe ap miđmön rö löp,” a ga. Jisas pen manö niđö yabił gau nöđ hageia u niđöm, niđi bi niđmiđeila gau piñiđ göm, hainö manö piral gau niđö niđ neb neb göm hagniđal rö, riđnap halö niđ hag niđagla.

Krais niđe bi an?

(Mad 22:41-46; Luk 20:41-44)

³⁵ Jisas God sabe gep ram au niđi bi gau kalip manö hag niđ miđöl gi, niđi bi gau kalip haga, “Bi lo manö hag ñeb bi gau niđhön gi niđ hagpal, ‘Krais u niđe Depid niđ niđe nöđ,’ a giđpal? ³⁶ Ana Uł u, Depid niđ gasi ñö, Depid niđe ke kalı kliš riđöm haga,

‘Bi Kub niđe Bi Kub yad u niđ haga,
“Ne niđmagö yijig yad lau adö miđmön,
yad niđi bi kołmał ne gau
kalip ma mo ne gau liđabin,” a ga,’ a ga. *

³⁷ Anib u, Depid niđe ke Krais niđ ‘Bi Kub yad’ a ga. Pen Krais Depid niđ niđe miđböp, niđ ‘Bi Kub yad’ a gagböp,” a ga. Jisas manö il anigöl niđöm hag aij ga rö, niđi bi iru yabił miđeila gau manö niđ u niđi löl gi niđla.

Bi lo manö hag ñeb bi gau giđpal rö gagemim, a ga

(Mad 23:1-36; Luk 11:37-54; 20:4)

³⁸ Jisas niđi bi gau kalip manö hag ñöl gi haga, “Bi lo manö hag ñeb bi gau kalip niđ aij giđmim. Kale giđpal adö u, wałij miđlö kub gau löm, maker gau arno, niđi bi gau, auabim e, giđlö, hib hane i adö lađ miđeian, a göm, gasi u niđbal. ³⁹ Pen Juda magum gep ram u arno, hanip ka adö aij aij bi kub asikpal adö u asikmön, a giđnaböl, a göm, gasi u niđbal. Niđi bi nan kub niđbal an u,

u rö nöđ, niđi bi amgö ilö adö au asikno, hanip niđöm, hon bi gep hib miđöp, a giđnaböl, a göm, gasi u niđbal. ⁴⁰ Bi lo manö hag ñeb bi gau, niđi pałpał ram nan kale gau nan hon rö lađ, a göm, pił gi udpal. God niđ sabe giđnabun u, niđi bi niđöl, a göm, manö miđlö kub piral piral adö riđnap nöđ gau hagpal. Anig giđpal u, hainö God kalpe ilön kub unbö ke yabił niđnab,” a ga.

Niđi kañił yim gep rö marap God niđ nan kub ña

(Luk 21:1-4)

⁴¹ Jisas God sabe gep ram mani dap niđmiđal miđan söł au asik miđöm niđa, niđi bi gep gau, mani iru nöđ dap yula. ⁴² Pen niđi kañił mani miđageia ap, mani ałi magö pro miđöp dap yua. ⁴³ Anig ga niđöm, Jisas niđe bi niđe gau hagö aueila haga, “Yad kalöp niđö yabił hagabin, niđi bi gau kale mani pro niđbal, pen niđi kañił i mani kub yabił ñöb. * ⁴⁴ Niđi bi mani iru miđöp gau, mani kale riđnap halö iru nöđ miđö niđöl gi, mani kale God niđ riđnap nöđ dap niđbal; pen niđi kañił i, mani niđe magö miđöp miđajip u magöñhalö dap ñöb. Niđe nan rau niđeb mani ap miđagöp. Anig göp u, God niđö, niđi bi riđnap pro niđbal u pen niđi kañił i kub yabił ñöb,” a ga.

13

God sabe gep ram wał giđnab, a ga

(Mad 24:1-2; Luk 21:5-6)

¹ Jisas God sabe gep ram u arö göm höñ arö niđöl gi, bi niđe ap niđ haga, “Manö hag ñeb bi. Kabö aij udöm, ram aij giđla i nöñ!” a ga. ² Hageia, Jisas haga, “Ne kabö ram kub anibu niđö, aij gö hagabön ar? Hainö ram anib i pa jö ma jö gi yulö, kabö ap, kabö ap adö au miđageinab; böñ nöđ piral yunab,” a ga. *

Miđör ugalöm uđham miđeinađöl, a ga

(Mad 24:3-14; Luk 21:7-19)

³ Jisas anig hagöm, God sabe gep ram u arö göm, Olip Dum ara. God sabe gep ram u nö lau miđöp, Olip Dum nö lai

* 12:33: Dud 4:35; 1Sa 15:22; Hos 6:6 * 12:36: Sam 110:1 * 12:43: 2Ko 8:12 * 13:2: Luk 19:44

mıdöp. Jisas Olip Dum au asık mıdö nıñöl göm, Pida, Jon, Jems, Edru kale yam apöm nıþ hagla, ⁴ “Nan hagajan u, ñın mai rö gınab? Pen nan nıñön rö gö nıñun hagnabun, ‘Nan anıþ gau mıñi gınıg gab,’ a gınabun?” ö gıla. ⁵ Hageila, Jisas kalıþ haga, “Nıñ aij gımim, manö pıral haglö udagmim! ⁶ Nıbi bı ıru nöp apöm, pıralöm, hib yad u udöl gı, hagnaböl, ‘Yad Jisas nöp auabin,’ a gınaböl. Anıg haglö, nıñö hagaböl, a gımim, nıñagmim. ⁷ ‘Ram mınönj gai i pen pen gaböl, ram mınönj gau pen pen gaböl,’ a gaiöl, gası ıru nıñagmim. Nan anıþ gau gınab u pen uri ram mınönj ıt i nan gau magöñhalö pıs gınab, a gımim, gası u nıñagmim. ⁸ Nıbi bı mıgan rımnap uraköm, nıbi bı mıgan rımnap aıp pen pen gınaböl. Kıñ mıgan rımnap uraköm, kıñ mıgan rımnap aıp pen pen gınaböl. Ram mınönj gau magöñhalö munmon udöm, kıyö kub yabıt apöm gınab. Nan gınab anıþ gau, nıbi gau kalıþ nöd ñı pai ñıñajıþ, hainö ñı pai rıkpal rö u gınab. ⁹ Pen kale nıñ aij gımim mıdaimim. Ñın rımnap kalöp dam Juda kansol bı gau kalıþ ñılö, manö kub hagnaböl. Ñın rımnap, Juda magum gep ram raul gau, ur udöm, kalöp paknaböl. Ñın rımnap, Jisas bı nıpe, a göm, kalöp dam gapman bı kub abe kıñ abe mıdeınaböl au amöm, manö kub hagnaböl. Pen anıg ud araiöl u, manö aij yad u gapman bı kub gau abe, kıñ gau abe kalıþ hag ñınabım. ^{*} ¹⁰ Pen nöd manö aij yad u, nıbi bı ram mınönj ke gau gau magöñhalö hag ñılö arnab nıñöm ñın hain hagpin u aunab.

¹¹ “Pen kalöp manö kub hagnıg ud araiöl u, manö pen aigöl gı hagnun, a gımim, gası ıru nıñagmim. Hagnıg gıpe nıñöl gı, Ana Uþ kalöp gası aij ñö, hagnabım. Manö anıbu kale ke hagagnabım; Ana Uþ nıpe ke hagnab. ^{*} ¹² Ñın anıbu, mam bı gau uraköm, mam rımnap kalıþ al paklan, a göm, kain gı dam bı manö nıñeb bı gau ñımagö adö kalıþ ñılö, al pak lınaböl. Nap bı gau uraköm, ñı pai kale ke gau kalıþ al pak lılan, a göm, kain gı dam bı manö

nıñeb bı gau ñımagö adö kalıþ ñılö, al pak lınaböl. Ñı pai gau uraköm, nıme nap bı kalıþ nıñöl, mulu lugö, kalıþ al pak lılan, a göm, kain gı dam bı manö nıñeb bı gau ñımagö adö kalıþ ñılö, al pak lınaböl. ^{*} ¹³ Yad lau adö mıdeınabım u nıñöm kalıþ mulu kal nıñaböl u pen kale nıbi bı an an, ktıö gımim yıþ arö gagmim, cıg gımim nöp mıdeınabım gau, ñın hain hagpin u aueınab, God kalöp ud kamıñ yunab,” a ga. ^{*}

*Hainö nan naij yabıt waiö lınab, a ga
(Mad 24:15-28; Luk 21:20-24)*

¹⁴ “Pen nan hil ası ması gep u, ka nıpe aragep au am uraköl mıdeınab, nıñabım u, kale nıbi bı ram mınönj Judia mıdeınabım gau, yıñıd pıñıñ gı nö ilö gau armim. (Kale nıbi bı manö i uri nöp amgö lı nıñabım gau, manö ıt u rık nıñ aij gımim.) ^{*} ¹⁵ Nıbi bı ram adö lan mıdeınabım gau, nan yad rımnap udnam, a gımim, ado gı ram raul aragmim. ^{*} ¹⁶ Nıbi bı wög nabönj gau ajeınabım gau, wañıj mılö yad ap udnam, a gımim, ado gı ram aragmim. ¹⁷ Pen ñın anıbu, nıbi ñı mudun halö mıdeınaböl gau abe, nıbi ñı painan ci ñeinaböl gau abe, uþham yabıt pıñıñ gı arnaböl. ^{*} ¹⁸ Nan gınab anıbu, God nıþ sabe gımim, ram yıgön göp ñın u gagnım, a gımim. ¹⁹ Nıñön gınıg: God hadame dagol gau ram mınönj gı la ñın u rıköm, mıd damöm mıñi mıdpun ñın i, nan naij anıbu rö ap gaga; hainö gau u rö nöp nan naij anıbu rö ap gagnab. ^{*} ²⁰ Nan naij anıbu pör gıböp, nıbi bı magöñhalö um hakblap. Pen Bı Kub nıpe nıbi bı nıpe udnab gau kalıþ gası nıñöm, wasö gö me, nan naij anıbu yöp magö ap gınab.

²¹ “Ñın anıbu nıbi bı rımnap kalöp hagnaböl, ‘Nıñım! Krais mıdöp ı! Krais mıdöp dan!’ a gınaböl u pen nıñö hagaböl, a gımim, nıñagmim. ²² Nıbi bı rımnap, God nıbi bı nıpe ke hag la gau kalıþ udun, a göm, pıral hagöm hagnaböl, ‘Yad me Krais; yad me bı God manö hagep ap,’ a göm, nan gagep rö rımnap gınaböl.

^{*} **13:9:** Mad 10:17-20   ^{*} **13:11:** Luk 12:11-12   ^{*} **13:12:** Mad 10:21   ^{*} **13:13:** Mad 10:22; Jon 15:21   ^{*} **13:14:** Dan 9:27; 11:31; 12:11   ^{*} **13:15:** Luk 17:31   ^{*} **13:17:** Luk 23:29   ^{*} **13:19:** Dan 12:1 Rep 7:14

Pen God n̄bi b̄ n̄pe ke hag la gau udagnaböl, wasö. * ²³ An̄b u, n̄n̄ aij ḡmim. Nan n̄h̄n̄ n̄h̄n̄ hainö ḡnab u, yad kalöp hagnö n̄n̄bim u me, n̄n̄ aij göl ḡ m̄daimim.

*Jisas hainö ado ḡ aunab
(Mad 24:29-31; Luk 21:25-28)*

²⁴ “Pen m̄n̄jör kub an̄b gau ḡ hakö n̄n̄jöl ḡ, s̄idö u s̄ib göm, rak̄n̄ u mailö gagnab. ²⁵ Gapi gau kumi kabö adö laj n̄bö p̄ig ju lug auö n̄n̄jöl ḡ, nan kumi kabö adö laj m̄idöp gau, ḡdan̄ n̄bö gai n̄bö ḡnab. * ²⁶ N̄n̄ an̄bu, B̄ N̄ n̄pe p̄idöj ke yab̄t̄ udöm, mailö aij unbö ke halö kumi bad aḡ au auö n̄n̄jöl ḡ, n̄bi b̄ n̄p n̄n̄naböl. * ²⁷ Pen ejol n̄pe gau hag yuö ram m̄n̄n̄j ke gau gau magöḡhalö r̄igöḡ r̄igöḡ gau amöm, n̄bi b̄ n̄pe ke hag la gau uḡ göm n̄p daunaböl. *

*Mab s̄it̄p linab
(Mad 24:32-35; Luk 21:29-33)*

²⁸ Jisas haga, “Kale mab rauan gau n̄n̄nabim u, manö hagabin i n̄n̄ aij ḡnabim. Mab rauan gau s̄it̄p löm, p̄idöj gö n̄n̄jöl ḡ, m̄ñi s̄idö lin̄ig gab, a ḡmim n̄n̄bim. ²⁹ An̄b u rö, hainö nan hagpin gau gö n̄n̄jöl ḡ, ‘M̄ñi söl m̄idöp, Jisas haga rö ḡn̄ig gab,’ a ḡmim n̄n̄nabim. ³⁰ Yad hagabin u gas̄ n̄n̄jöl ḡ m̄daimim. N̄bi b̄ m̄ñi m̄dpal gau r̄imnap m̄dlö n̄n̄jöl ḡ, nan an̄b gau ḡ hakö, hainö umnaböl. ³¹ Kumi kabö adö laj abe, m̄n̄n̄j naböj iḡ i abe ur ḡnab; pen manö magö yad gau ur gagnab; pör pör nöp m̄deinab.

*N̄n̄ mai aunabin u b̄ ap n̄n̄agöp, a ga
(Mad 24:36-44; Luk 17:26-30,34-36)*

³² “N̄n̄ mai aka magö mai aunabin u, n̄bi b̄ r̄imnap n̄n̄agpal, ejol gau n̄n̄agpal, yad u rö nöp n̄n̄agpin; Bapi nöp n̄n̄jöl. ³³ An̄b u me, n̄n̄ mai aunabin u n̄n̄agpim rö, pör pör n̄n̄ aij yab̄t̄ göl ḡ m̄daimim.

³⁴ “Aunabin n̄n̄ an̄bu, aiud hagn̄ig gabin i rö. B̄ kub ap ram n̄pe u arö göm m̄gan ap arn̄ig göm, b̄ wög gep n̄pe gau kal̄p wög adö ke ke hag löm,

‘Wög an̄ig an̄ig ḡmim,’ a göm, b̄ n̄pe ajöḡ iḡ abad m̄deinab u n̄p hagnab, ‘N̄n̄ aij yab̄t̄ ḡmön m̄daimön,’ a göm, arnab. ³⁵ Kale u rö nöp, magö mai b̄ ram nap n̄bö u aunab u n̄n̄agpim rö, n̄n̄ aij ḡmim m̄daimim. Dugo magö u aunab aka, s̄ibön aḡ kub yaḡ aunab aka, k̄tak̄t̄ w̄ñ alnab magö u aunab aka, hil̄m halö aunab, a ḡmim, n̄n̄agpim. * ³⁶ Kale hanbe n̄n̄jöl ḡ, ȳn̄id aun̄m rö löp u me, n̄n̄ aij ḡmim m̄daimim. ³⁷ Pen kalöp nöp hagagabin; n̄bi b̄ gau magöḡhalö u rö nöp hagabin, n̄n̄ aij ḡmim m̄daimim!” a ga.

14

*Jisas n̄p aigöl gun al pak lun, a göm,
gas̄ u n̄n̄la*

(Mad 26:1-5; Luk 22:1-2; Jon 11:45-53)

¹ Pen Juda kai Pasopa n̄n̄ kub u abe, Bred Ȳs Halö N̄n̄agep n̄n̄ kub u abe yöp n̄n̄ m̄höp nöp m̄idö n̄n̄jöl ḡ, b̄ God n̄p nan sabe gep b̄ kub gau abe, b̄ lo manö hag n̄eb b̄ gau abe, Jisas n̄p aigöl gun, agam̄j ud s̄is̄i lun, dam al pak lun, a göm, an̄ig ḡ gas̄ n̄n̄la. ² Pen gas̄ ap n̄n̄jöm hagla, “Pasopa n̄n̄ i an̄ig ḡno, n̄bi b̄ iru nöp gai i uraköm, pen pen göm, han̄p ḡ naj ḡnaböl,” a göm, arö ḡla.

³ Jisas ram r̄it̄ig aḡlö Bedani amöm, Saimon ram u am as̄iköm, nan n̄n̄jeila. B̄ Saimon an̄bu, nöd wös hapeb la u, Jisas gö, kam̄n̄ la. Pen nan n̄n̄lö n̄n̄jöl ḡ, n̄bi ap wel haḡn̄ aij au ep mani kub raubal u, barol halö dapöm, aḡ au pa jö göm, Jisas n̄p nab̄c adö laj hoḡ ga. * ⁴⁻⁵ Hoḡ gö, b̄ m̄deila an̄b gau, r̄imnap n̄n̄lö, hibur kal̄p u naj gö, kale ke hagla, “Wel an̄bu s̄ikim göm, m̄ añi ap b̄ ap wög göm mani udnab rö u udöm me, n̄bi b̄ nan m̄dagöp gau kal̄p n̄eb u pen n̄h̄n̄ ḡn̄ig an̄ig göl ȳhar̄n̄ hoḡ göp?” ö ḡla. An̄ig hagöm, n̄bi an̄bu n̄p hag jula.

⁶ An̄ig hageila, Jisas kal̄p haga, “N̄h̄n̄ ḡn̄ig an̄ig hagabim? N̄p arö gim! Ȳp göp an̄bu, ḡ aij yab̄t̄ göp. ⁷ N̄bi b̄ nan m̄dagöp gau, kale aip pör nöp m̄deinabim rö, n̄n̄ r̄imnap kal̄p

* **13:22:** Rep 13:13 * **13:25:** Ais 13:10; Joe 2:10,31; 3:15; Rep 6:12-13 * **13:26:** Rep 1:7 * **13:27:** Mad 13:41; Mak 13:32 * **13:35:** Luk 12:38 * **14:3:** Luk 7:37-38 * **14:7:** Dud 15:11

nan ñin+ig, ñinabim. Pen yad aip pör m+idgeinabun. * 8 N+bi an+bi, nan n+pe gep rö u, göp. Umnö, wel ha+ñ aij auep u li ñöm ri+göl g+inaböl rö, y+ip nöd li ñab.

* 9 An+ib u, yad kalöp ni+ñö hagabin, hainö manö aij yad u ram m+inöñ gau gau magöñhalö hag ñilö arö ni+ñöl gi, n+pe göp an+bu halö haglö, kale ni+bi an+bi ni+pe gasi hau+ gagnaböl,” a ga.

Judas, Jisas ni+pe al pak li+lan, a göm, mumug ga

(Mad 26:14-16; Luk 22:3-6)

10 Pen Jisas bi n+pe ap Judas Iskariod, Jisas ni+pe mumug g+inam a göm, bi God ni+pe nan sabe gep bi kub gau ara. 11 Bi God ni+pe nan sabe gep bi kub an+ib gau, mumug ga an+bu ni+ñöm, aij gö, hagla, “Nöp mani ri+mnab ñinabun,” a g+ila. Hageila me, Judas, “Aigöl gem hagnö, kale apöm Jisas ni+pe ud aröl,” a göm, gasi u ul+hai ni+ñ m+ideia.

Pasopa ñin u m+ñi, a göm, nan ñin+la

(Mad 17:17-25; Luk 22:7-14,21-23; Jon 13:21-30)

12 Bred Yi+is Halö Ni+ñagep ñin kub u auö, Pasopa kaj sipsip pi pak sabe gi ni+ñeb ñin u, Jisas bi n+pe gau ni+pe hag ni+ñöm hagla, “Nan hon ni+ñabun u, mi+gan mai gi j+in gun?” ö g+ila. * 13 Hageila, Jisas bi n+pe m+ihöp hag yuöm haga, “Kale daun kub u ammil ni+ñnabil, bi ap ñig m+il dap areinab; ni+pe nable pakmil aip armil. 14 Bi an+bu amöm ram raul arain+m, kale m+ihöñ bi ram an+bu nap ni+bö u ni+pe hag ni+ñmil hagmil, ‘Manö hag ñeb bi hagöp, ‘Bi yad gau aip Pasopa nan ni+ñabun raul mi+gan mai?’ ö göp,’ a g+imil. 15 Kale hag ni+ñlö, ni+pe kale dam ram adö lan, nan gau magöñhalö m+idöp raul mi+gan kub u yamnab. Yamö, nan ni+ñabun u raul mi+gan an+bu gi j+in gaimil,” a ga.

16 Jisas kal+ip m+ihöñ an+ig hag yuö, daun kub u ammil ni+ñlö, Jisas haga rö nöp m+ideia. Ni+ñmil, Pasopa nan ni+ñn+ig g+ila u, gi j+in g+ilö.

17 Dugo magö u, Jisas bi n+pe ri+mnab aip amjaköm, 18 nan ni+ñöl gi+ haga, “Yad

kalöp ni+ñö hagabin, bi yad aip nan j+m ñöl ni+ñabun aui nöp, bi ap, y+ip al pak li+lan, a göm, y+ip mumug g+inab,” a ga. *

19 An+ig hagö, bi n+pe gau mög gö, gasi m+inöñ ni+ñöl göm, ni+pe an+ñ an+ñ hag ni+ñöl gi+ haga, “Ne y+ip hagabön aka?” g+ila.

20 Hageila, Jisas haga, “Kale bi yad unbö mi+gan lan m+idpim u, bi ap an+ig g+inab. Bi an+bu me, yad aip nan k+inañ an+ñ j+m ñöl ni+ñabul i. 21 Yad Bi Ni+pe, God Manö kal+ k+in ri+köm hagla rö nöp umnabin u pen bi y+ip al pak li+lan, a göm, mumug g+inab u, ni+pe mög ni+ñabin. Ni+pe ilön kub udnab u me, ni+pe yag dauagblap u aij,” a ga.

Jisas bi n+pe gau kal+ip bred wain ña

(Mad 26:26-30; Luk 22:14-20; 1Ko 11:23-25)

22 Nan ni+ñöl gi, Jisas bred u udöm, God ni+pe aij, a göm, ud jö göm, bi n+pe gau kal+ip ñöl gi+ haga, “Ud ni+ñim! U hañ romañ yad,” a ga.

23 Pen ñig wain kap u, u rö nöp udöm, God ni+pe aij, a göm, bi n+pe gau kal+ip ñö, magöñhalö ni+ñlö ni+ñöl gi, haga, 24 “Ni+ig i, hagape yad. Hagape yad hon gi lugnab u me, God manö ni+ñö hag la rö, ni+bi bi iru nöp ni+pe aip ud d+m ni+ñab,” a ga. * 25 An+ig hagöm haga, “Yad kalöp ni+ñö hagabin, m+ñi ñin i ri+köm ni+ig wain ni+ñagnabin. Yi+har+ñ nöp m+idnö m+idnö, God ni+bi bi udöm kumi kabö adö lan au abad m+ideinab ñin u nöp, ni+ig wain kauyañ ni+ñnabin,” a ga. 26 An+ig hagöm, bi n+pe gau aip God ni+pe sabe gep k+imap ap hagöm, Olip Dum arla.

Jisas Pida ni+pe haga, ‘Yad Jisas ni+pe ni+ñagpin,’ a g+inabön,” a ga

(Mad 26:31-35; Luk 22:31-34; Jon 13:36-38)

27 Jisas bi n+pe gau kal+ip haga, “God Manö u kal+ k+in ri+köm hagla, ‘God ni+pe haga, ‘Yad bi kaj sipsip mukep u ni+pe pak li+nö, kaj sipsip gau pi+ñ+ñ gi+ ke ke arnaböl,” a ga,’ a g+ila. An+ib u rö, m+idö m+idö kale magöñhalö y+ip arö g+imim, pi+ñ+ñ gi+ arnabim. 28 Pen yad umem, urakem ram m+inöñ Galili arnö, kale hain ni+ñabim,”

* 14:8: Jon 19:40 * 14:12: Eks 12:6 * 14:18: Sam 41:9 * 14:24: Eks 24:8; Sek 9:11; Jer 31:31-34; 1Ko 10:16; Hib 9:20 * 14:28: Mad 28:16; Mak 16:7

a ga. * 29 Anig hageia, Pida haga, “Bi rimnap nöp arö göl rö löp u pen yad nöp arö gagnabin, wasö,” ga. 30 Hageia, Jisas haga, “Yad nöp niñö hagabin, miñi ñin i nöp, sibön an yan kɪlakɪl wiñ miñöp alagnab magö u, ‘Yad Jisas niñ niñagpin,’ a gımön, ij miñau niñan wai ñinabön,” a ga.

31 Hageia, Pida manö klö yabıt hagöm haga, “Yıp nöp aip al pak linig, al pak löl u pen yad Jisas niñ niñagpin, a gem, hagagnabin,” a ga. Jisas bi niñe gau magönhalö, Pida haga rö nöp hagla. *

Jisas God niñ sabe gi mideia
(Mad 26:36-46; Luk 22:39-46)

32 Jisas bi niñe gau aip mab wög adin Gedsemani amöm kalıp haga, “Kale aui asik midaimim; yad am sabe ginig arabin,” a ga. * 33 Anig hagöm, Pida, Jems, Jon kalıp ut gi damöm, gasi mlö löl gi haga, 34 “Midmagö yad u ilön gi dam lugöp u, umnam rö löp. Kale it i midmim, niñ midaimim,” a ga. * 35 Anig hagöm, kalıp au hag löm, niñe yöp söl anib au amöm, miñön nabön yan lug paköm, ilön kub udnig geia anibu, Nap niñe wasö ginim aka wasö gagnim, a göm, sabe göl gi mideia. 36 Nap niñ sabe göm haga, “Bapi, ne nan gau magönhalö gep u nöp midöp. Nan yıp ginig gab u, yad miñör kub midöp. Ne yau a gımön, yıp unbö gagnim. Pen nan yıp niñön ginig gainim u, gasi yad niñnam rö gagmön, gasi ne ke niñban adö u nöp yıp gımön,” a ga. *

37 Hagöm, ado gi bi niñe miñau niñan mideila au apöm niña, kale böñ nöp hon han arla. Anib u, niñe Pida niñ haga, “Saimon, ai ginig gımön hon hanabön? Yöp magö ap niñ midaimön rö lagöp ar?” a ga. 38 Anig hagöm, bi niñe gau kalıp haga, “Hon nan naij gun rö löp, a gımim, niñ aij gımim, God niñ sabe göl gi midaimim. Gasi kale u gımim rö löp u pen hañ roman kale iru maru göp,” a ga. 39 Anig hagöm, kauyan ado gi amöm, Nap niñ nöd sabe ga rö, kauyan sabe ga. 40 Pen kauyan ado gi apöm niña, bi niñe gau böñ nöp hon kal

auö han arla. Niñöm, kalıp haga, “Kale hon hanabim ar?” a ga. Hagö, ana udöm, pen hagöl rö laga.

41 Pen Jisas gısön amöm, ado gi apöm kauyan hon haneila u niñöm haga, “Kale yiharin han midpim ar? Me aij! Bi game, niñim! Bi ap apöm, Bi Niñ niñe kain göm, bi nan si nan naij gıpal gau kalıp niñig gab. 42 Urakpe arun! Niñim! Bi yıp kain göp auab i,” a ga.

Jisas niñ ud sisi lila

(Mad 26:47-56; Luk 22:47-53; Jon 18:3-12)

43 Jisas kalıp manö anibu hagö niñöl gi, magö anibu nöp, bi niñe unbö miñan lan ap, Judas, bi iru nöp dapöm apjaka. Bi anib gau, bi God niñ nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb gau abe, bi manö ud asikep gau abe, hag yulö aula. Kale ru mlö kid rimnap udöm, ur pakep rimnap udöm, aula. 44 Judas nöd kalıp hag löm haga, “Yad bi ap niñ am hag wiñai udem, ud bom haluem, mulu niñeinam u, bi u me, a gımim, niñ ud sisi limim, ud arim,” a ga.

45 Judas anig hagöm, Jisas mideia au amjaköm, “Manö hag ñeb bi,” a göm, niñ ud bom haluö niñöl gi, 46 bi rimnap apöm, Jisas niñ ud sisi lila.

47 Jisas ud sisi lilö niñöl gi, Jisas bi niñe ap uraköm, ru mlö kid niñe u ud tip gi udöm, bi God niñ nan sabe gep bi kub yabıt u wög niñ gi niñmidöp bi u, niñ rimid böñ lap u böñ nöp rib ajan al yua.

48 Pen Jisas bi niñ ud sisi lila gau kalıp haga, “Ru mlö kid udmim, ur pakep udmim, yıp nan si udep bi ap a gımim auabim aka? 49 Yad pör pör God sabe gep ram u amem, kale aip midem, niñi bi gau kalıp manö hag niñmidin u pen yıp ud sisi lagpe. Pen uri kale God Manö u kalı kliñ riköm hagla rö nöp gabim,” a ga.

* 50 Pen magö anibu nöp, Jisas bi niñe gau magönhalö niñ arö göm piñin gi aram hakla. 51 Bi praj ap, wañj mlöbö ap nöp yımöm, Jisas niñ ud areila u hain arö, niñ abe ud sisi lun, a gılö, 52 pirik areia, wañj

* 14:31: Jon 11:16 * 14:32: Jon 18:1 * 14:34: Jon 12:27 * 14:36: Mak 10:38; Jon 6:38 * 14:49: Luk 19:47; 21:37; Jon 18:20

bad nipe u ud ju udlö, nipe magö nöp piriik ara.

Jisas nip manö kub hagla

(Mad 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Jon 18:13-14,19-24)

⁵³ Jisas nip dam, bi God nip nan sabe gep bi kub yabił ram u arla. Ud areila, bi God nip nan sabe gep bi kub gau löm, bi manö ud asikep gau löm, bi lo manö hag ñeb bi gau löm, ap ram anibu magum gila. ⁵⁴ Pida pen hapi hapi niñ damöm, bi God nip nan sabe gep bi kub yabił ram nipe u amjaköm, bi ram anibu wög gimıdal gau aip asiköm, mab mali mideila. ⁵⁵ Bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, Juda Kansol kub bi gau magorhalö abe, Jisas gi ajmidöp manö it ap udun, nip al pak lun, a gi niñ wasö niñla. ⁵⁶ Niñbi bi iru nöp daulö, Jisas nip manö piral adö rimnap hagla u pen manö hagla u adıp adıp hagagla. Ke ke haglö, manö it rimnap niñagla. ⁵⁷ Pen rimnap uraköm, piral hagöm, hagla, ⁵⁸ “Hon niñ midno, nipe haga, ‘God sabe gep ram, ñimagö udöm gila i, rib wal gi yuem, ñin mihau niñan u, kauyan ginabin. Niñmagö udöm gıpal rö u gagnabin; ram anibu ke yabił ap ginabin,’ a göp,” a gila. * ⁵⁹ Manö hagla anibu u rö nöp adıp adıp hagagla; ke ke hagla.

⁶⁰ Bi God nip nan sabe gep bi kub yabił u uraköm, Jisas nip haga, “Manö nöp hagaböl u, ne manö pen ap hagagnabön ar?” a ga. ⁶¹ Hagö, Jisas manö ap pen hagagö, kauyan hag niñöm haga, “Ne me Mesaia u, Bi Kub aij u Niñ nipe aka?” ga. ⁶² Hageia, Jisas haga, “Yau me. Me yad nöp. Yad, Bi Niñ nipe, Bi Kub klö ke yabił ñimagö yijig kid lau adö asik mid arö gem, kumi kabö adö lan au niñbö kumi bad an an lem aueinabin, niñnabim,” a ga.

⁶³⁻⁶⁴ Jisas anig hagö, bi God nip nan sabe gep bi kub yabił u, walij nipe gau ke ud biłił göl gi haga, “Nipe God hib nipe u rib juajip u niñbim! Anib u, niñbi bi rimnap hag niñagun. Nipe gi naij göp u waiö hagöp me u. Anib u, kale niñhön gasi niñabim?” ö ga. Hagö, bi kub gau magorhalö uraköm, hagla, “Bi anig göl

hagöp anibu, nip al pak lep,” a gila. * ⁶⁵ Anig hagöm, bi rimnap Jisas nip kiñu alöm, walij bad ap ud amgö nip u pału gi ñöm, nip paköl gi haga, “Ne ke niñmön, hanip hagö, niñun, nöp an pakab?” ö gila. God sabe gep ram bi polisman gau, u rö nöp nip miñu magö nöp pakla.

Pida haga, “Yad Jisas nip niñagpin,” a ga

(Mad 26:69-75; Luk 22:56-62; Jon 18:15-18,25-27)

⁶⁶ Pida am asika au nöp midö niñöl gi, niñbi praj ap, bi God nip nan sabe gep bi kub yabił u nip wög gi niñmidöp ap apjaköm, ⁶⁷ Pida mab run naböñ mideia au niñöm, haga, “Ne u rö nöp Jisas bi Nasared niñbö u aip ajmidan,” a ga. ⁶⁸ Hageia, Pida haga, “Ne niñhön hagabön? Manö hagabön u yad niñagpin,” a ga. Anig hagöm, höñ yan arö niñöl gi, kilakıl wiñ ala. ⁶⁹ Niñbi praj anibu nöp, Pida nip kauyan niñöm, niñbi bi mideila gau kalip haga, “Bi i bi nipe ap,” a ga. ⁷⁰ Hageia, Pida kauyan wasö ga.

Yöp magö ap midöm, niñbi bi urak mideila anib gau, Pida nip kauyan hagla, “Ne u rö nöp ram miñöñ Galili niñbö u me, hon niñbun ne abe bi nipe ap,” a gila. ⁷¹ Hageila, Pida haga, “Bi Kub niñ midöp; piral hagnö, yip al pak linim. Pen niñö yabił hagabin! Bi anig hagabim u yad niñagpin yabił!” a ga. ⁷² Anig hagö niñöl gi, kilakıl u kauyan wiñ ala. Wiñ alö, Pida Jisas nöd haga, “Kilakıl wiñ miñhöp alagnab magö u, ‘Yad Jisas nip niñagpin,’ a gimön, ij mihau niñan wai niñnabön,” a ga manö u niñö, mög gö, miñtörj kub ga.

15

Jisas nip dam Pailod mideia ud arla

(Mad 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Jon 18:28-38)

¹ Hilim halö, bi God nip nan sabe gep bi kub gau löm, bi lo manö hag ñeb bi gau löm, bi manö ud asikep gau löm, Juda Kansol bi kub gau magorhalö löm, magorhalö manö hag gum göm, Jisas nip nagı löm, dam gapman bi kub Pailod mideia u ud

* 14:58: Jon 2:19-21 * 14:63-64: Lep 24:16; Jon 19:7

* 15:1: Luk 22:66

arla. * ² Dam arlö, Pailod Jisas nɪp haga, “Ne Juda nɪbi bɪ kiŋ kale u aka?” ga. Hageia, Jisas haga, “Me ne hagpan me u,” a ga.

³ Bɪ God nɪp nan sabe gep bɪ kub gau Jisas manö kub hagöm manö ke ke iru nöp hagla. ⁴ Anig gö, Pailod Jisas nɪp haga, “Nöp manö iru hagaböl u, ne pen manö rɪmnap hagagnabön ar?” a ga. ⁵ Hagö, Jisas pen manö hagagö, Pailod gasɪ iru yabɪl nöp nɪŋa. *

Juda nɪbi bɪ gau hagla, “Jisas nɪp mab ba laŋ al pak lɪmön!” a gɪla
(Mad 27:15-26; Luk 23:13-25; Jon 18:39-19:16)

⁶ Pen Juda kai Pasopa ñɪn kub u auö, pör am Rom gapman bɪ kub Pailod nɪp hag nɪŋlö, kalɪp bɪ nagɪman kale hag nɪŋmɪdal bɪ u nöp yɪharɪŋ hag höŋ yumɪdöp. ⁷ Pen ñɪn anɪbu, bɪ ap hib nɪpe Barabas nɪbi bɪ rɪmnap ugalöm, Rom gapman aip pen pen göm, wip al pak lɪla rö, kalɪp nagɪ lɪlö mɪdeila. ⁸ Nɪbi bɪ gau ap magum göm, Pailod nɪp bɪ nagɪman pör hag nɪŋmɪdal rö hag nɪŋlö, ⁹ Pailod kalɪp haga, “Juda kiŋ kub kale u, kalöp hubɪk yunam aka?” ga. ¹⁰ Nɪhön gɪnig: Pailod nɪpe ke nɪŋa, bɪ God nɪp nan sabe gep bɪ kub gau, Jisas nɪp yɪharɪŋ mulu kal nɪŋla rö, nɪp dap ñɪla. ¹¹ Pen bɪ God nɪp nan sabe gep bɪ kub gau, nɪbi bɪ gau kalɪp hagla, “Pailod nɪp hagpe, Jisas wasö, Barabas nɪp hubɪk yunɪm,” a gɪla. Anig gɪlö, nɪbi bɪ gau Pailod nɪp hagla, “Barabas nɪp hanɪp hubɪk yumön,” a gɪla. * ¹² Anig hageila, Pailod haga, “Anig hagpim u, pen bɪ anɪbi kale Juda kiŋ hon a gɪpim u, nɪp nɪhön gɪnam?” ö ga. ¹³ Hagö, kale manö bɪtəlö göm hagla, “Nɪp mab ba laŋ al pak lɪmön!” a gɪla. ¹⁴ Hageila, Pailod haga, “Nɪpe nɪhön gɪ naij gö, anig gɪnam?” ö ga. Anig hageia pen kale bɪtəlö yabɪl göm hagla, “Mab ba laŋ al pak lɪmön! Mab ba laŋ al pak lɪmön!” a gɪla.

¹⁵ Pen Pailod, manö klö hagla anɪbu udöm, nɪbi bɪ gau kalɪp aij gaŋ, a göm, Barabas nɪp yɪharɪŋ hag yuöm, bɪ nɪpe rɪmnap kalɪp hagö, Jisas nɪp nagɪ löm,

mɪñu magö pakla. Jisas nɪp pak pɪs gɪlö nɪŋöl gɪ, Pailod haga, “Nɪp dam mab ba laŋ al pak lɪmim,” a ga.

Ami bɪ gau Jisas nɪp hag jula
(Mad 27:27-31; Jon 19:2-3)

¹⁶ Ami bɪ gau, Jisas nɪp dam gapna Pailod ram kub nɪpe u amöm, bɪ yam kale rɪmnap kalɪp wɪñ allö aueila, ¹⁷ waɪj aɪɪ mɪlöbö ap, gapman bɪ kub gau rol gɪ mɪdmɪdal rö Jisas nɪp rɪm ñöm, nan kalɪ kalɪ halö rɪmnap rɪk dapöm, kiŋ rol gɪpal usajɪl bad rö ap göm, nɪp nabɪc cög adö laŋ rol gɪ ñɪla. ¹⁸ Rol gɪ ñöm, Jisas nɪp aɪeb aɪeb ñöl göm hagla, “Ne Juda kiŋ kub pör nöp mɪdmön!” a gɪla.

¹⁹ Anig hagöm, ur udöm, nabɪc nɪpe paköm, nɪp kiñu al ñɪla. Mɪdeia söl au kugom yɪmöm, kale kiŋ nɪp gɪmɪdal rö, nɪp ubör yɪhöŋ gɪla. ²⁰ Nɪp anig göl hag juöm, waɪj aɪɪ mɪlöbö nɪp rɪm ñɪla u ud ju yuöm, waɪj nɪpe ke u yɪm ñöm, mab ba laŋ al pak lɪnig ud arla.

Jisas nɪp mab ba laŋ al pak lɪla
(Mad 27:32-44; Luk 23:26-43; Jon 19:17-27)

²¹ Kale aŋ au amöl gɪ, Aleksada Rupas madöl mɪhau nap kale Saimon, Sairini daun nɪbö bɪ u, gau gɪ ajöm, apöm Jerusalem arnig areia u, nɪp nable paköm, klö göm, hagla, “Jisas mab kros u ud kag gɪmön ud aru!” a gɪlö, udöm kalɪp aip ara.

* ²² Anig göl amöm, Jisas nɪp dam ram mɪnörj au manö yöl hib Golgoda a gɪmɪdal ka au amjakla. Golgoda manö il u “Wip Nabɪc Cög Ij.” ²³ Amjaköm, nɪp ñig wain ap udöm, marasɪn mö a gɪmɪdal rɪmnap ud bɪg ado malo göm, Jisas nɪp ñɪla pen ñɪŋaga. ²⁴ Jisas nɪp mab ba laŋ al pak löm, waɪj nɪp gau udöm, nɪme lɪ ke ke udnig, sadu rö göl göm udla. *

²⁵ Sɪdö hilɪm halö lɪm gɪ yuöm yöp audɪk galɪk aua magö u, Jisas nɪp mab ba laŋ cɪpɪl pak lɪla. ²⁶ Cɪpɪl pak löm, nɪhön gɪnig al pak lɪla manö u, mab kros ba adö laŋ kalɪ kɪñ rɪkla:

JUDA KAI KIŊ KALE ME I.

* 15:5: Ais 53:7; Mak 14:61 * 15:11: Ap 3:13-14 * 15:21: Ro 16:13 * 15:24: Sam 22:18

27 Mañ an+bu, b+ nan si udep m+höp u rö nöp al pak l+la, ap mab böñ lap, ap mab böñ lap. 28 G+la an+bu, God Manö u kal+ k+ñ r+köm, g+ naböl a g+la rö nöp g+la. Manö an+bu kal+ k+ñ r+köm hagla, “N+ p n+ñlö, b+ nan naij gep ap rö l+ nab,” a g+la. *

29 N+bi b+ gau ap ran ap lugöl g+, Jisas n+ p n+ñöm, nab+ c gor mar göm, n+ p hag juöm hagla, “Ne, ‘God sabe gep ram u r+ b wañ gem, ñ+ n m+höp n+ gan kauyañ g+ l+ nabin,’ a g+ na u, * 30 m+ñi ne ke g+ mön, kam+ ñ arö, hon n+ñun,” a g+la.

31 B+ God n+ p nan sabe gep b+ kub gau abe, b+ lo manö hag ñeb b+ gau abe, Jisas n+ p u rö nöp hag juöm, kal+ p ke nöp pen hagö pen hagö göm hagla, “N+bi b+ r+ mnap kal+ p gaj+ p kam+ ñ arbal u pen uri n+ p ke gö kam+ ñ arn+ m rö lagöp. 32 N+ pe pör hagöp, ‘Isrel n+bi b+ Mesaia m+ dpin, Isrel Kiñ m+ dpin,’ a göp rö, m+ñi n+ p au lañ ç+ p+ l pak l+ bal u, n+ pe ke u rö nöp urak aui auö n+ñun n+ñö hagöp, a gun, n+ p n+ ñ udnabun,” a g+la. Pen b+ Jisas aip al pak l+ la m+ hau Jisas n+ p u rö nöp hag julö.

Jisas uma

(Mad 27:45-56; Luk 23:44-49; Jon 19:28-30)

33 S+ dö an aul+ k aua magö u, s+ böñ göm, m+ d damöm, s+ dö gam+ ñ ga magö u kauyañ mailö ga. 34 Mailö gö n+ñöl g+, Jisas meg m+ gan dap ranöm, w+ ñ al hagöm haga, “Eloi, Eloi, lama sabakdani?” ö ga. H+ bru manö haga an+bu manö iñ u, “God yad. God yad. Y+ p ai g+ n+ g arö g+ pan?” * 35 Hagö, n+bi b+ söl an+ b au m+ deila gau n+ñöm hagla, “N+ñim! Ilaia n+ p w+ ñ alab,” a g+la.

36 Pen b+ ap nan hain auebö rö bad ap udöm, ñ+ g wain mani pro raubal m+ gan yañ rauöm, Jisas n+ p ñ+ nö ñ+ ña, a göm, gam+ l m+ lö ap ud abös alöm, m+ deila adö lañ ñöl g+, haga, “Hon n+ ñ m+ dno, Ilaia apöm, n+ p ud as+ k dam m+ nöñ iñ yañ l+ nab aka?” ga. *

37 An+ g hagöm, n+ ñ m+ dlö n+ñöl g+, Jisas w+ ñ kub alöm, uma. 38 Magö an+bu nöp,

* 15:28: Ais 53:12 * 15:29: Sam 22:7; 109:25; Mak 14:58 * 15:34: Sam 22:1 * 15:36: Sam 69:21
* 15:40-41: Luk 8:2-3

wañj m+ lö kub God sabe gep ram magö raul m+ gan yañ ajöñ p+ l g+ la u, an u pa b+ l+ l göm, ke ke lap lap aram m+ gan h+ k m+ deia.

39 B+ ami gau abad m+ dm+ döp b+ kub u, mab kros ba an aui adö au g+ lañ m+ deia u, Jisas an+ g hagöm uma u n+ñöm, nan n+ñön n+ñön ga gau n+ñöm, haga, “N+ñö hagpal! B+ an+bi God Ñ+ n+ pe yab+ l!” a ga.

40-41 N+bi iru nöp Jisas aip Jerusalem aula gau, apöm goñ au m+ deila. An an+bu, n+bi m+ hau n+ gan Jisas n+ p wög pro pro r+ mnap g+ ñ+ m+ dal ram m+ nöñ Galili. N+bi Maria m+ höp m+ dailö; n+bi h+ b alog an+ b m+ hau, ap Magdala daun n+ bö, ap Jems Josep madöl m+ hau n+ me kale u. N+bi ap h+ b n+ pe Salomi. N+bi an+ b gau magöñhalö n+ ñ m+ dlö n+ñöl g+, Jisas uma. *

Josep n+ pe Jisas hañ romañ kabö m+ gan au r+ göl ga

(Mad 27:57-61; Luk 23:50-55; Jon 19:38-42)

42-43 Josep b+ Arimadia daun n+ bö, Juda Kansol kub b+ gep ap, God n+bi b+ udöm abad m+ deinañ ñ+ n an+bu abad m+ dm+ döp. B+ an+bu, rol God n+ p sabe gep ñ+ n u, a göm, nan g+ j+ n geia. Jisas uma u n+ñöm, ram söl dugn+ g gab, a göm, m+ñi wip he ud as+ k dam r+ göl g+ nam, a göm, p+ ñ+ ñ gaga; Pailod m+ deia u amöm, hag n+ ña. 44 Hag n+ñö, Pailod, Jisas hadö uma manö u n+ñöm, pa g+ l+ göm, b+ ami b+ abad m+ dm+ döp b+ kub u n+ p w+ ñ alö, aueia, hag n+ ña. 45 Hag n+ ñeia haga, “M+ dönöp umöb,” a ga. An+ g hagö, Pailod Josep n+ p haga, “Yau. Wip dam r+ göl g+ mön,” a ga.

46 Hagö, Josep wañj rud kub ap rauöm, am wip he ud as+ k dap lugöm, wañj u ud magöñhalö wam wam göm, dam kabö m+ gan g+ sön n+ bö nöp lu l+ la kabö m+ gan u r+ göl ga. R+ göl göm, kabö hañai kub ap ud gau ga g+ damöm, wip r+ göl ajöñ u p+ l ga.

47 Maria Magdala aip, Maria Josep n+ me u aip, n+ ñ m+ dlö n+ñöl g+, wip r+ göl g+ la.

16

Jisas uraka

(Mad 28:1-8; Luk 24:1-12; Jon 20:1-10)

¹ Juda God nɪp sabe gep ñɪn kale u ap padiö, Maria Magdala u, Maria Jems nɪme u, nɪbi Salomi u, wip he u wel lɪ ñun, a göm, am wel haɪɲ aij auep rɪmnap rau dap lɪlö hana.

² Ruö Sade ñɪn u, sɪb halö uraköm, wip rɪgöl gɪla u areila. ³ Adan aɲ au aramöl gɪ hagla, “Kabö kub wip rɪgöl ajöɲ pak pɪɪ gɪla u, an ud kɪɪɪ gɪ goɪ gau yunab?” ö gɪla. ⁴ Anɪg hagöm, amjaköm, nɪɲla, kabö kub wip rɪgöl ajöɲ pak pɪɪ gɪla anɪbu, hadö lɪɪ gɪ am goɪ au mɪdeia. ⁵ Nɪɲöm, mɪgan anɪbu hɪkɪd amöm nɪɲla, bɪ praj waɪɲ rud mɪlöbö yɪma ap, ñɪmagö yɪɲg lau adö asɪk mɪdeia. Nɪp nɪɲöm pɪñɪɲ gɪla. ⁶ Pɪñɪɲ geila, kalɪp haga, “Pɪñɪɲ gagmim. Yad nɪɲbin, kale Jisas bɪ Nasared nɪbö, mab ba laɲ al pak lɪla u nɪp nɪɲɲɪg auabim. Pen nɪɲim! Nɪpe aui mɪdagöp. Nɪpe mɪdö nöp uraköm aröp. Nɪp rɪgöl gɪla ka u nöp mɪdöp aui ap nɪɲim. ⁷ Pen yɪɲɪd ammil, bɪ nɪpe gau Pida aɪp hagnil, ‘Jisas nɪpe nöd amöm Galili mɪdeinab. Nɪpe ke kalöp nöd haga rö, kale am nɪpe nɪɲnabim anɪb gau,’ a gɪmil,” a ga. *

⁸ Anɪg hagö, nɪbi gau anɪnɪn gö, ñɪn ma gɪl gɪl göm, wip rɪgöl höɲ amöm arö göm, gɪ dö gɪ arla. Pɪñɪɲ gɪla nɪɲöm nɪbi bɪ rɪmnap kalɪp manö anɪbu hag ñagla.

Maria Magdala Jisas nɪp nɪɲa
(Mad 28:9-10; Jon 20:11-18)

⁹ Jisas umöm, ñɪn wañɪgnɪbö u uraköm, nöd yabɪɪ amöm, Maria Magdala mɪdeia au waiö lö, nɪp nɪɲa. Pen nɪbi anɪbu nɪp nöd kɪjaki aiön pi unbö mudun jɪɲ u abanɲ al mɪdeia nɪɲöm Jisas hag höɲ yua. ¹⁰⁻¹¹ Nɪpe Jisas nɪp nɪɲöm, am bɪ nɪpe gau mɪtöɲ gɪ mɪdeila aɲ au amöm, Jisas kamɪɲ mɪdöp nɪp nɪɲbin, a gö, kale böɲ nöp umöb, a göm, manö nɪp u udagla.

Jisas bɪ nɪpe mɪhau adan aɲ au ammil nɪp nɪɲlö
(Luk 24:13-15)

¹² Hainö pen, Jisas bɪ nɪpe mɪhöp ram mɪnönɲ mɪgan ap gɪ ajailö, Jisas bɪ unbö ke rö löm apöm, adan aɲ au waiö lö, nɪp

nɪɲmil, ¹³ am bɪ nɪpe rɪmnap kalɪp hag ñɪlö u pen, nɪɲö hagabil, a göm, manö kale udagla.

Manö aij yad u nɪbi bɪ gau kalɪp hag ñɪmim, a ga
(Mad 28:16-20; Luk 24:36-49; Jon 20:19-23; Ap 1:6-8)

¹⁴ Hainö mañ ap me, Jisas bɪ nɪpe unbö agɪp laɲ u nan ñɪɲeila aɲ au waiö löm, kalɪp hag göl gɪ haga, “Yad uraknö, nɪbi bɪ rɪmnap yɪp waiö nɪɲöm, apöm kalöp hag ñɪlö, nɪhön gɪnɪg piral hagnil, urakagöp, a gɪmim, nɪɲbim?” ö ga. *

¹⁵ Anɪg hagöm, kalɪp haga, “Kale manö aij yad u dam ram mɪnönɲ gau gau magöɲhalö ammil, nɪbi bɪ gau magöɲhalö hag ñɪmim. * ¹⁶ Nɪbi bɪ an aɲ, manö aij yad anɪbu nɪɲ udöm, ñɪg paknaböl gau, kamɪɲ arnaböl. Pen nɪbi bɪ an aɲ nɪɲ udagnaböl gau, God kalɪp manö kub hagö ilön udnaböl. *

¹⁷ “Nɪbi bɪ manö yɪp nɪɲöm, ‘Nɪɲö hagöp,’ a göm, nɪɲ udnaböl gau, nan gagep rö gɪnaböl. Kɪjaki aiön pi nan gau nɪbi bɪ kalɪp abanɲ alnab gau, hib yad u hagöm, hag höɲ yunaböl. Manö yabɪɪ kale u arö göm, manö gɪsön nɪbö adö ap ke hagnaböl. *

¹⁸ Re gadgoɪ nɪbi bɪ hauöp gau ud nɪɲlö, nan ap gö umagnaböl. Nan naij nɪbi bɪ ñɪɲöm umbal gau rɪmnap ñɪɲlö, nan ap gö umagnaböl. Pen nɪbi bɪ nan gɪnab gau, kalɪp ñɪmagö lɪlö, kamɪɲ lɪnab,” a ga. *

God Jisas nɪp udöm ram mɪnönɲ nɪpe kumi kabö adö laɲ au ud ara
(Luk 24:50-53; Ap 1:9-11)

¹⁹ Bɪ Kub Jisas manö anɪbu kalɪp hag pɪs gö nɪɲöl gɪ, God nɪp udöm, ram mɪnönɲ nɪpe kumi kabö adö laɲ au ud ara. Ud arö, God ñɪmagö yɪɲg nɪp lau adö asɪka. *

²⁰ Pen bɪ nɪpe gau amöm, Krais manö aij u ram mɪnönɲ gau gau magöɲhalö hag ñɪlö arö nɪɲöl gɪ, Bɪ Kub, manö aij yad nɪɲö lɪnɪm, a göm, kalɪp aɪp mɪdöm, klö ñö, nan gagep rö gau gɪla. *

* 16:7: Mad 26:32; Mak 14:28 * 16:14: 1Ko 15:5 * 16:15: Ap 1:8 * 16:16: Ap 2:38 * 16:17: Ap 2:4; 8:7

* 16:18: Luk 10:19; Ap 28:3-6 * 16:19: Ap 1:9-11; 2:33-34 * 16:20: Ap 14:3; Hib 2:3-4

Luk Jisas Krajs Manö Aij u Luk kali kliñ rika

Manö nöð

¹⁻² Jisas Krajs an hanip i yag daulö kub göm ga ga rö, bi rimnap amgö magö kale ke niñöm, manö aij anibu hag ñi ajöm, yip abe, niñi bi gau rimnap halö kalip abe, hag ñila. Hag ñeila bi iru rö manö anibu niñ aij göm kali kliñ rika. * ³ Pen bi majö Diopilas, yad u rö nöp manö yip hag ñila anibu it u magöñhalö ulhai niñ aij gipin u me, yad u rö nöp manö anibu magöñhalö gasi niñ aij gem, nöp kali kliñ rikniñg gabin. ⁴ Anig ginö me, manö nöp hagla niñban u, niñö hagla a gimön niñnabön.

Ejol, ber mihau Jon Bi Ñig Pak Ñeb yag daunabil, a ga

⁵ Nöd Kiñ Herod Judia Propins abad midmidöp ñin u, bi ne Sekaraia, God nip nan sabe gep bi ap midmidöp. Bi yam nipe aip wög jim ñöl gimidal gau kalip Abaija Yam a gimidal. Sekaraia niñin nipe Ilisabed. Ilisabed u rö nöp God nip nan sabe gep bi Eron it u rik dam dapil göm rika. ⁶ Kalpe ber mihau God lo manö adö u magöñhalö hain göl gi midlö, God niñö, manö ap midageia. ⁷ Pen Sekaraia niñin nipe Ilisabed ñi pai wem u me, ñi pai ap yag dapöm wasö, böñ nöp niñi mitep bi mitep lilö.

⁸ Ñin ap Sekaraia bi nipe aip wög jim ñöl gimidal gau apöm, God nip sabe gep wög u geila. ⁹ Pen wög kale u göl gi, bi God nip nan sabe gep bi gau pör gimidal rö, bi hon an rö God sabe gep ram raul migan yan amöm nan haññ aij auep u launab a göm, ilöñ cal ud gulu gi udla. Udlö, Sekaraia nipe ilöñ cal ke ud gulu gi udöm, God sabe gep ram raul migan yan arniñg ga. * ¹⁰ Niñi bi iru nöp God sabe gep ram höñ adö au God nip sabe göl gi midailö niñöl gi, Sekaraia nipe raul migan yan aramöm nan haññ aij auep anibu laua.

¹¹ Pen Bi Kub ejol nipe ap apöm, nan haññ aij lep kabö kinañ u ñimagö yijig adö lau waiö mideia. ¹² Sekaraia ejol anibu niñöm pa giñ ga. ¹³ Pen ejol anibu nip haga, “Ne piññ gagmön. God nip sabe gipan u, nipe niñöb. Nabin ne Ilisabed ñi ne ap yag daunab. Yag dauö, hib nipe Jon a gimön. ¹⁴ Nime ñi u yag daunab u, ne miñ miñ ginabön; niñi bi iru nöp gau u rö nöp miñ miñ ginaböl. ¹⁵ Bi Kub amgö ilö adö nipe u, Jon bi kub rö mideinab. Nipe ñig wain aka ñig klö rimnap niñagnim. Nime ñi midun mideinab ñin anibu nöp, Ana Ut nipe ñi anibu nip an dan amöm ajman raunab. * ¹⁶ Hainö nipe Isrel niñi bi God nip arö gipal gau iru nöp manö aij hag ñö, God nip, Bi Kub hon, a göm, niñ udnaböl. ¹⁷ Pen ñi ne anibu nipe bi God manö hagep Ilaija hadame ram God pidöñ udöm gimidöp rö ginab. Nap bi kalip udöm, ñi pai kale gau udöm, kalip ud jim ñöl linab. Niñi bi God nip azeb azeb ñibal gau, kalip manö aij hag ñö, niñi bi kamññ aij nipe gasi niñbal rö niñöm, gi aij göm, Bi Kub aunab, a göm, abad mideinaböl,” a ga. *

¹⁸ Ejol u anig hagö, Sekaraia haga, “Hol ber mihau mitep yabit libul. Anib u, yad aigöl gem, ne niñö hagpan, a gi niñnabin?” ö ga.

¹⁹ Hagö, ejol u Sekaraia nip haga, “Yad Gebriel. Yad God amgö ilö adö u midem, yip hag yuö apem manö aij anibi nöp hag ñinig aubin. * ²⁰ Ne manö yad u, niñö hagöp a gimön niñagnan rö, azeb nöp u marö gö, manö hagöl gi midageinabön. Yiharññ nöp mid mid, ñi u yag daunabil mañu nöp kauyan manö hagnabön,” a ga.

²¹ Pen Sekaraia God sabe gep ram an raul yan milö padö mideia niñöm, niñi bi höñ yan mideila gau gasi iru niñla. ²² Hainö nipe höñ apöm, manö rimnap hagnim rö laga. Anib u, yip anig anig göp, a göm, ñimagö nöp yamaia. Kale niñöm hagla, nipe ram raul migan yan midöm, nan ap ke niñöm auöp, a göm, niñla.

* **1:1-2:** Ap 1:1 * **1:9:** Eks 30:7 * **1:15:** Nab 6:3 * **1:17:** Mal 3:1; 4:5-6; Mad 17:11-13 * **1:19:** Dan 8:16; 9:21

²³ Pen Sekaraia God sabe gep ram wög u gi midö, ñin nipe u pis gö, bi rimnap apöm ka nipe u udlö niñöl gi, nipe ado gi ram nipe ara. ²⁴⁻²⁵ Hainö mid damöm, niñin nipe Ilisabed ñi mudun midöm haga, “Nöd yad niñi ñi pai wem midmidin u me, yip nable ga, ji miñi Bi Kub yip mög niñöm yip abad midö, ñi mudun midpin u yip aij göp, nable gagnab, wasö,” ga. Anig hagöm, rakin unbö mamid agamij ram raul migangau nöp pi göl midmidöp.

Ejol apöm Maria nip haga, “Jisas yag daunabön,” a ga

²⁶ Ilisabed rakin unbö kagoñ jing ñi mudun midö niñöl gi, God ejol Gebriel nip hag yuö ara Nasared daun, ram minöñ Galili au. ²⁷ Nasared au niñi praj ap midmidöp, hib nipe Maria. Niñi praj anibu bi ap aip gi gö wasö. Niñi praj anibu, bi ne Josep udnab, a göm manö hagla. Bi Josep anibu, nip kin Depid bi ridig anibu ap rik dam lila u me. *

²⁸ God ejol Gebriel hag yuö, niñi praj Maria mideia au amjaköm haga, “Niñi praj, ne midpan? Bi Kub nöp ud aij göp. Nipe aip midpil,” a ga.

²⁹ Anig hagö, Maria manö anibu niñöm, yip ai ginig anig hagab, a göm, gasi iru niña. ³⁰ Nipe gasi iru niñö niñöl gi, ejol nip haga, “Maria, ne pinij gagmön. God nöp ud aij yabñ göp. ³¹ Hainö ne ñi mudun midmön, ñi ap yag daunabön. Yag daumön, hib nipe Jisas, a gimön. *

³² Pen nipe bi kub yabñ mideinab. Niñi bi nip hagnaböl, Bi Kub yabñ adö i gilañ midöp Niñi nipe, a ginaböl. God Bi Kub geinab niñöm nipe niñi itañ Depid, kin kub midmidöp rö mideinab. ³³ Jekop rikö rik amil apil gilö mideinaböl gau kalip magönhalö pör nöp pör nöp kin kale midöm abadöl mideinab,” a ga. *

³⁴ Ejol anig hagö, Maria nip haga, “Yad bi ap aip midagpul u, aigöl gem ñi anibu yag daunabin?” ö ga.

³⁵ Hageia, ejol nip haga, “Ana Uñ u nöp apöm, Bi Kub yabñ adö i gilañ midöp pidörj nipe nöp ralu ñinab. Anig gö, ñi uñ

yag daunabön u, niñi bi niñöm hagnaböl, nipe God Niñi nipe, a ginaböl. ³⁶ Nönj! Naubi ne Ilisabed nipe niñi miñep löp. Kale nip niñi ñi pai wem a gimidal u pen miñi nipe ñi mudun midö, rakin unbö kagoñ jing hadö ara. ³⁷ God nan gagnim rö ap middagöp; nan gau magönhalö ginim rö nöp midöp,” a ga. *

³⁸ Anig hagö, Maria haga, “Yad God nip wög gi ñeb pai. Hagabön rö nöp yip ginim,” a ga. Anig hagö niñöl gi, ejol nip arö göm ara.

Maria am nubi Ilisabed nip niña

³⁹⁻⁴⁰ Pen Maria yinjid amnam, a göm, ram minöñ anibu arö göm ram minöñ Judia no ilö gau adan milö u am am, Sekaraia Ilisabed ber miñau midmidil daun u ara. Ram kale amjaköm, nubi Ilisabed nip haga, “Ne midpan?” a ga.

⁴¹ “Ne midpan?” a gö, nubi Ilisabed manö anibu niñö, ñi mudun mideia u piranjid la. Pen magö anibu nöp Ana Uñ u nipe Ilisabed añ dan aramöm nip ajman raua.

⁴² God Ana ajman rauö, Ilisabed nipe meg migangau dap ranöm Maria nip haga, “God niñi rimnap kalip abad midöp u pen nöp ud aij yabñ göp. Niñi mudun ne midpan yagol ñi u abe ud aij yabñ göp. ⁴³ Yad niñi aij wasö ji ne Bi Kub yad nime nipe u yip niñing auban u yad aiö gem God nip aij a gabin. ⁴⁴ Ne apön yip, ‘Midpan?’ a gajan magö u, ñi mudun midpin i niñi yabñ löm piranjid löp. ⁴⁵ Ne, ‘Yip God hagöp rö ginab,’ a gimön niñ midpan u me, ne miñ miñ gimön,” a ga.

Maria God hib nipe hagö adö ara

⁴⁶ Ilisabed anig hagö, Maria God nip gasi niñöl gi, niñi yabñ löl gi haga, “Yad Bi Kub nip gasi niñem,

hib nipe hagnö, i adö lan arnab. *

⁴⁷⁻⁴⁸ Yad böñ nöp umeb rö midainö, God yip mög niñöm ud kamij yua u, nip gasi niñem niñi yabñ libin.

Yad yiharij pai nip wög gi ñeb midpin u pen yip hauñ gagöp.

Anig göp u,

* **1:27:** Mad 1:16,18 * **1:31:** Ais 7:14; Mad 1:21-23

* **1:46:** 1Sa 2:1-10

* **1:33:** 2Sa 7:12,13,16; Ais 9:7 * **1:37:** Jen 18:14

mĩni riköm, hainö riköm, rik dam
linaböl gau,
nibi bi magöñhalö yip gasi niñöm
hagnaböl,
'God nibi anibu ud aij yabıl ga,' a
ginaböl.

49 Nipe pidöñ magöñhalö midöp u,
nipe nan klö yabıl yip göp.

Yad niñbin nipe añi nöp
Bi Ut midöp.

50 Nibi bi manö nipe niñöm, ana udöm,
hain ginaböl gau,
kalip mög niñöm ud aij ginab.

Kale ni pai riköm, rik damöm, rik linaböl
gau,
kalip u rö nöp mög niñöm ud aij
ginab. *

51 Nipe Bi niñmagö milö kub yabıl;
nipe nan klö klö iru nöp göp.

Nibi bi, hon ke nibi kub bi kub midpun, a
gipal gau,

God kalip yu gi yuöp. *

52 Anib u, kiñ bi kub ram mĩnönj kub abad
midlö hib kub midmidöp gau,
God gö ke ke arlö,

nibi bi hib midmagmidöp gau,

God kalip udöm ud adö adö göp. *

53 Nibi bi kiyö löp gau,

God kalip nan nime lö niñlö mudun
göp.

Pen nibi bi nan iru midöp gau

kalip yiharñj hag yuö arbal. *

54 God nipe apis bac itañ hon gau
kalip manö haga u hauł gagöm,

hanip Isrel nibi bi

pör mög niñöm abad mid aij göp. *

55 Bac Ebrahim abe, bac hon rimnap abe
ni pai kale riköm riklö arnab gau,

God kalip abad middeinabin, a göm,
haga rö nöp hanip göp," a ga. *

56 Maria manö anibu hagöm, nubi Ilis-
abed aip rakin mĩhau niñgan midöm, hainö
ado gi ram nipe ara.

*Ilisabed ni nipe Jon Bi Niñg Pak Neb u nipe
yag daua*

57 Mid damöm, Ilisabed ni ap yag daua.

58 God nip mög niñöm abad midö, nipe
mĩtep yabıl löm ni yag daua anibu, nibi bi
niñin nubi niñmam nuö bi nipe gau niñöm,
nipe aip mĩni mĩni yabıl gila.

59 Ni u yag dapöm, niñ unbö mudun jñj
midöm, raleb jñj mañu wañ hañ nipe rib
gi dö ginig göm magum gila. Magum göm,
kale ni u hib niñig göm hagla, "Ni anibi,
nap Sekaraia hib u la ij gep," a gila. *

60 Hageila, nime haga, "Wasö, hib nipe
Jon a ginabul," a ga. 61 Anig hagö, nibi
bi nipe gau hagla, "Hon unbö anig gagun.
Bac baid buö ne gau hib ap Jon midagöp,"
a gila. 62 Anig hagöm, nap Sekaraia nip
niñmagö u nöp yamöm hag niñla, "Ni hib
niñhön niñabön?" ö gila. 63 Hag niñlö, nap
niñmagö u nöp yamöm haga, "Yip köp kalı
kliñ riköp ap dauim," a ga. Hagö daueila,
adö anibu manö kalı kliñ riköm, "Hib nipe
Jon," a ga. Anig göl hib kalı kliñ rikö, kale
niñöm magöñhalö aiö yabıl gila. 64 Pen
magö anibu nöp Sekaraia ałab marö ga
u pıta gö niñöl gi, nöd manö hagnidöp
rö hagöl gi, God hib nipe hagö adö ara.

65 Nibi bi söl au han mideila gau, ga anibu
niñöm piññj göm, manö anibu yag dam
ram mĩnönj Judia ilö gau magöñhalö yabıl
nibi bi gau kalip hag niñla. 66 Hageila, nibi
bi manö anibu niñla gau, kale magöñhalö
gasi iru niñöm hagla, "God gö, ni anibu
anig göl yag dauöp u me, hainö bi aigale bi
rö middeinab?" ö gila. God pidöñ ni anibu
pig middeia u niñla u me, anig hagla.

64 Pen
magö anibu nöp Sekaraia ałab marö ga
u pıta gö niñöl gi, nöd manö hagnidöp
rö hagöl gi, God hib nipe hagö adö ara.

65 Nibi bi söl au han mideila gau, ga anibu
niñöm piññj göm, manö anibu yag dam
ram mĩnönj Judia ilö gau magöñhalö yabıl
nibi bi gau kalip hag niñla. 66 Hageila, nibi
bi manö anibu niñla gau, kale magöñhalö
gasi iru niñöm hagla, "God gö, ni anibu
anig göl yag dauöp u me, hainö bi aigale bi
rö middeinab?" ö gila. God pidöñ ni anibu
pig middeia u niñla u me, anig hagla.

Sekaraia God hib nipe hagö adö ara

67 Ana Ut nipe niññan nap Sekaraia añ
nipe dan apöm ajman raua niñöm God hib
nipe u dap ranöl gi haga,

68 "Hon Isrel nibi bi, God Bi Kub hon
hib nipe dap ranun hagno adö arnim.
Nipe ke ram mĩnönj it i apöm,

nibi bi nipe rau adog udöp. *

69 God Bi Kub nipe gö, Depid rikö, riklö,
rik amil apıl gılö,

niññan ap yag dauö hanip ud kamñj
yunab. *

* 1:50: Sam 103:13,17 * 1:51: 2Sa 22:28 * 1:52: Job 12:19; 5:11; Sam 147:6 * 1:53: Sam 34:10 * 1:54:
Sam 98:3 * 1:55: Mai 7:20; Jen 17:7 * 1:59: Jen 17:12; Lep 12:3; Luk 2:21 * 1:68: Sam 72:18 * 1:69:
Sam 18:2

70 Hadame nöp, manö yad nîbi bî gau hagnîg gabin, a göm, God nîpe bî rîmnap wög anîbu hag la. God manö hagep bî u† nîpe gau kale God manö haga u nîñöm, nîbi bî gau kalîp hag ñîla.

71 Bî al ñîñeb hon gau apöm, hanîp al pak lîñîg gaböl pen nîpe apöm hanîp ud kamîñ yunab;

bî hanîp mulu lugö nîñbal gau hanîp gi najî gîñîg gaböl u pen nîpe hanîp abad mîdö kamîñ arnabun. *

72-73 God hadame nöp bac îtañ hon mög nîñöm ud aij gîñabin, a göm, manö klö nîñö rîmnap hag la.

God nîpe manö bac hon Ebrahim nîp hag la u hau† gagöp;

manö u† anîbu haga rö nöp göp. *

74-75 Bî Kub hanîp abad mîdö, ko†ma† gau hanîp gi najî göl rö lagnab. Anîb u, hon bî al ñîñeb gau pîñîñ gagun, kamîñ mîdeinabun rö, pör pör nöp Bî Kub nöp gasî nîñun, nan si nan najî arö gun, Bî Kub nîbi bî u† nîpe mîdun, wög nîp göl gi, gi mîdeinabun. *

76 Pen ñî yad, ne God Bî Kub nîp wög gö, nîbi bî gau kale nîñöm hagnaböl, ‘God Bî Kub yabî† adö i gîlañ mîdöp u, bî manö nîpe hagep me u,’ a gîñaböl. Nîhön gîñîg: ne nöd ammön, nîbi bî gau kalîp hag aij gö, Bî Kub u nîp abad mîdlö nîñöl gi, nîpe aunab. *

77 Ne nîbi bî nîpe gau kalîp manö aij nîpe u hag ñî aij gö, Bî Kub kale u apöm, nan si nan najî gîpal prî u †îk gi yuöm kalîp udnab, manö aij u nîñaböl. *

78 God Bî hain agamîñ rîkôm, nîpe nîbi bî mög nîñöm, mailö aij nîpe sîdö mailö rö kumi kabö adö lañ nîbö apöm,

hanîp mailö pak ñîñab. *

79 Hon nîbi bî an an sîbön gau mîdun umnîg gîñabun gau, nîpe gö mailö magö anîbu hanîp mîdmagö an dañ mailö pak ñîñab nîñun, hon hibur hain hain mîdep adan aij u u†hai nîñun, adö anîbu nöp ajeinabun,” a ga.

80 Pen ñîñan anîbu, Jon, majö gö nîñöl gi, ana nîpe halö halö pîdöñ ga. Nîpe ram mîñöñ nîbi bî mîdagmîdal, ram mîñöñ kabö nöp mîdmîdöp an gau mîd mîd, böñ nöp kub göm auö, Isrel nîbi bî nîp nîñla.

2

Maria Jisas yag daua (Mad 1:18-25)

1 Pen ñîñ an anîbu, gapman bî kub Sisa Ogasdas nîpe lo löm haga, “Nîbi bî yad abad mîdpin gau, kale magöñhalö hib kale udöl,” a ga. 2 Nöd api î† göm nîbi bî hib udla ñîñ u, gapman bî kub Kwairinias Siria Propins* nîbi bî kalîp abad mîdmîdöp. 3 Anîb u, nîbi bî ram mîñöñ mîlö kub gau ke nîbö ke nîbö ap yîharîñ mîdeila gau, ado gi ram mîñöñ kale ke hib udnîg arla.

4 Josep nîpe kîñ Depid kîgîñ rîk damöm rîkla rö, nîpe Depid daun nîpe Bedlehem arnîg ga. Nîbi praj Maria nîp u† gi, Nasared daun, ram mîñöñ Galilî au arö gîmil, aram aram ram mîñöñ Judia amöm, kîñ Depid nîp rîklö mîdmîdöp daun nîpe Bedlehem arlö. 5 Pen nîbi praj Maria, Josep udnab a gîla u me, ñî mudun halö mîdö nîñöl gi, Josep Maria nîp u† gi hib udnîg arlö. 6 Kale Bedlehem arlö, Maria ñîñan yag daupe ñîñ u söl ga. 7 Pen Bedlehem gau amjakmil nîñlö, mani rauöm hanmîdal ram u böñ nöp sîsî ga. Anîb u me, kaj kau mukmîdal ram ap am mîdöm, Maria ñîñan nöd aîñ u yag daua. Yag dapöm ñîñan laplap wam wam göm, ud kaj sipsip nan ha†î habadö pîñ u rîk dap lîlö ñîñmîdal mab ij mîgan u la.

* 1:71: Sam 106:10 * 1:72-73: Jen 17:7; 22:16-17; Sam 105:8-9 * 1:74-75: Dai 2:12-14 * 1:76: Ais 40:3

* 1:77: Jer 31:34 * 1:78: Ais 60:1-2 * 2:2: Ñîñ anîbu Rom kai kale ram mîñöñ Isrel abad mîdeila. Ram mîñöñ Isrel Siria Propins an au mîdeila. Rom kai kîñ kale Sisa a gîmîdal.

God ejol ap kaj sipsip mukep b+ gau kalip haga

⁸ Maria Jisas n+ip yag daua ñ+n an+bu, kaj sipsip mukep b+ gau r+imnap s+ibön yan kaj sipsip abad m+ideila ram m+nönj söl an+bu au. ⁹ B+ Kub ejol n+ipe ap yuö, B+ Kub mailö aij magö n+ipe apöm kalip pak n+ijö, an+n+n gö p+ñ+nj g+la. ¹⁰ Kale p+ñ+nj g+ilö n+ijöl g+, ejol u kalip haga, “Kale p+ñ+nj gagmim. Yad kalöp abe n+ibi b+ gau magöñhalö kalip abe, manö aij ñ+ñ+ lep ap dauabin. ¹¹ M+ñ+i nöp n+ibi ap ñ+ unbö ke ap yag dauöp Depid daun n+ipe au. Ñ+ an+bu kalöp ud kam+ij yunab. N+ipe Kraist+ B+ Kub u me. ¹² N+ip am ulhai n+ijmim n+ijnabim, n+ime n+ip wal+ij wam wam göm, ud kaj sipsip nan ha+ti habadö p+ñ+ u r+ik dap l+lö ñ+ijm+idal mab ij m+igan u lö m+ideinab. Kale am n+ijmim, hagpin rö g+nab u, n+ijö hagöp, a g+nabim,” a ga.

¹³ Ejol an+bu an+ig hagö n+ijöl g+, ad+ij ejol kumi kabö adö lan au n+ibö iru yab+it nöp ap ejol nöd n+ibö u aip m+idöm, God hib n+ipe u dap ranöl g+ hagla,

¹⁴ “God hib n+ipe i adö lanöl m+idöp; n+ipe n+ibi b+ an an mög n+ijöm ud aij g+nab gau, hibur hain hain gas+ m+idmagö añ+ lep magö u kale aip m+idnab,” a g+la. *

Kaj sipsip mukep b+ gau am Jisas n+ip n+ijla

¹⁵ Ejol gau ado g+ kumi kabö adö lan arlö n+ijöl g+, b+ kaj sipsip mukep gau manö hag n+ij hag n+ij göm hagla, “B+ Kub han+ip manö hagaj+ip u, uri Bedlehem am n+ijun,” a g+la.

¹⁶ An+ig hagöm y+ij+id amöm n+ijla, Josep aip Maria aip ñ+ijnan hagla an+bu, wal+ij wam wam g+imil, kaj sipsip nan ha+ti habadö p+ñ+ u dap l+lö ñ+ijm+idal mab ij m+igan u l+lö m+ideia. ¹⁷ Kale ñ+ijnan an+bu n+ijöm, amöm, ejol kalip n+ihön n+ihön hagla manö u, n+ibi b+ gau gau kalip hag ñ+ila. ¹⁸ B+ kaj sipsip mukep gau n+ibi b+ gau manö an+bu hag ñ+ilö, kale n+ijöm magöñhalö aiö yab+it g+la. ¹⁹ Pen Maria n+ip

nan ke yab+it an+bu ga rö, aij a gö, gas+ aij nöp n+ijm+idöp. * ²⁰ B+ kaj sipsip mukep gau, God ejol n+ipe gau hagla rö nöp gö amgö kale ke n+ijla u me, God hib n+ipe u dap ranöl göm, aula gau ado g+ arla.

Josep Maria ber m+ihau Jisas n+ip dam God sabe ram u ud arlö

²¹ Maria ñ+ijnan u yag dapöm ñ+n unbö mudun j+ij m+idöm, ruö raleb ñ+n u wan hañ n+ipe r+ib g+ dö g+la. Nöd ejol u n+ime Maria n+ip, ñ+ yag daumön hib n+ipe u an+ig göl limön a ga rö, hib n+ipe u Jisas, a g+la. *

B+ Simion aip n+ibi Ana aip Jisas n+ip n+ijmil m+ñ m+ñ yab+it g+ilö

²²⁻²³ Pen nöd Mos+is n+ipe lo manö kal+ k+in r+iköm, ñ+ nöd yag daunaböl gau God n+ip ñ+naböl a ga. An+bu u me, Maria ñ+ijnan u yag dapöm, Juda n+ibi b+ g+im+idal rö, God sabe gep ram u asi mas+ g+, ram n+ipe ke gau nöp m+idö, kam+ij lö n+ijöl g+, Josep aip, Jisas n+ip dam B+ Kub n+ip ñ+n+ig, God sabe gep ram Jerusalem au arlö. * ²⁴ Pen B+ Kub lo manö ap halö hagöp, “N+ibi ñ+ pai yag daunaböl gau kam+ij lö, yaur ma+ig aka yaur dapo m+ihöp dam God sabe gep ram höj yan amöm, pak God n+ip sabe g+ ñöm me, böj nöp kam+ij löp, a göm, God sabe gep ram raul m+igan u arnaböl,” a g+la. Gas+ an+bu u rö nöp n+ijmil me, yaur m+ihöp halö ud arlö. *

²⁵ Pen Jerusalem au b+ aij yöl ap m+idm+idöp, hib n+ipe Simion. B+ an+bu n+ipe God Manö u n+ijöm, hagöp rö nöp g+im+idöp. Ana U+ n+ipe Simion aip m+idm+idöp; n+ipe Kraist+ u Isrel n+ibi b+ ud kam+ij yunab, a göm, abad m+idm+idöp.

²⁶ Ana U+ n+ipe Simion n+ip nöd haga, “B+ Kub n+ipe Kraist+ n+ip yuö aunab u, ne amgö n+ijmön hainö umnabön,” a ga n+ijöm n+ipe n+ijöl m+ideia. ²⁷ Pen ñ+n an+bu, Ana n+ipe Simion n+ip gas+ ñö, God sabe gep ram u amöm n+ijna, Josep ber m+ihau Jisas n+ip dammil, lo manö haga rö gul a g+imil ap m+idailö. ²⁸ Simion kalip m+ihöj n+ijöm, Jisas n+ip ud wabi göm, God hib n+ipe u dap ranöl g+ haga,

† **2:11:** Grik manö “Kraist+ u” abe, Hibru manö “Mesaia u” abe il añ+ ap m+idöp: “God hag la B+ u.” * **2:14:** Luk 19:38 * **2:19:** Luk 2:51 * **2:21:** Luk 1:31 * **2:22-23:** Eks 13:2,12; Lep 12:1-8 * **2:24:** Lep 12:8

29-30 “Ne añi nöp Bi Kub.

Ñiñan i kub göm,

hanip nibi bi ud kamij yunab u,
nöd yip hagna rö, uri amgö magö yad
ke niñabin.

Anib u, uri yip paliö aij gö niñöl gi um-
nam. *

31 Ñiñan anibi, nibi bi ram minöñ gau gau
magöñhalö

ud nöp aip jim ñöl linab. *

32 Nipe mailö aij rö apöm,

Juda nibi bi wasö gau kalip pak ñö,
God bi aigale bi rö midöp u niñaböl.

Nipe mailö aij unbö ke ne dapöm,

Isrel nibi bi ne gau kalip pak ñinab,”
a ga.

33 Simion Jisas nip manö anibu hageia
u niñmil, Josep ber mihau aiö yabit gilo.

34 Pen Simion nipe Josep Maria Jisas aml
bi kalip, “God kalöp abad mideian,” a
göm, Jisas nime Maria nip haga, “Ñi anibi
midö niñöl gi, Isrel nibi bi iru nöp an u
ud asik ke ke löm, adan naj udöm arnaböl
gau, ap lug paknaböl; pen adan aij udöm
arnaböl gau, God lau adö arnaböl. God
Isrel nibi bi niñlan, a göm, ñi i yua pen
nibi bi rimnap nip udagöm hag junaböl.

* 35 Anig göl me, nibi bi iru nöp niñhön
niñhön gasi niñöm niñ midpal rö, nibi bi
gau waiö niñaböl. Pen ru mlö kid ap
midmagö an ne ke dan binij ginab,” a ga.

36 Pen ñin anibu nöp, God manö hagep
nibi ap ap mideia. Hib nipe u Ana; nap
hib u Panuel. Panuel u, Asa rikö rik
dapöm rikla. Nipe nibi mitep yabit. Nöd
nibi praj bi udöm, nugmul aip midailö
mi unbö mudun jij ina. 37 Nugmul uma
pen Ana mi nipe niñjuöl mihau mihau
unbö yigwö mlö lan (84) ina. Nipe God
nip nöp gasi niñöm ñin rimnap nan magö
niñöm wasö, God sabe gep ram u am
midöm, sidö an sibön yan God nip sabe
göl gi midmidöp. 38 Pen nibi Ana u, magö
anibu nöp Jisas nip ud mideila sol au
apöm, God nip aij a göm, nibi bi kale, Bi
Kub apöm Jerusalem nibi bi nagi mideila
u hubiknim, a göm abad midmidal nibi

bi gau kalip hagöm, niñan anibu niñhön
niñhön rö ginab u, manö hag ña.

Ber mihau Jisas ud ado gi Nasared arlö

39 Josep ber mihau Bi Kub lo manö haga
rö magöñhalö gi hakmil, kale ado gi ram
minöñ Galili ammil, daun kale Nasared
arlö. * 40 Am midöm Jisas kub göm, God
nip abad mid aij gö niñöl gi, gasi aij yabit
niñöm, mid aij ga.

Jisas nipe God sabe gep ram u ara

41 Pasopa ñin kub u sol auö, Jisas nime
nap mi u mi u, Pasopa ñin kub u mñi a
göm, am Jerusalem armidil. * 42 Anig göl
me, Jisas mi nipe in migam lan lö, Juda
kai gimidal rö, nime nap nip ut gi Pasopa
nan niñnig Jerusalem am mideila. 43 Ñin
kub anibu ap padiö niñöl gi, ram arabun
a göm, ado gi am adan an au ammil niñlö,
Jisas aip auageila. Nipe Jerusalem nöp
mideia pen kale niñagmil, 44 nipe nibi
bi rimnap aip auab a gimil, gasi niñlö.
Pen adan an au hannig gimil, am niñdan
nimam nibi bi rimnap aip midöp, a gimil,
nip uhai niñailö. 45 Uhai niñ dam wasö
niñmil, ado gi Jerusalem nip uhai niñnig
arlö. 46 Ammil ñin mihöp nigan mañu
niñlö, nipe amöm God sabe gep ram u
midöm, bi lo manö hag ñeb bi gau aip
asik midöm, manö hagaila u niñöm, manö
rimnap hag niñmideia. 47 Nibi bi niñ
mideila gau, Jisas haga rö niñöm, ñi anibu
gasi niñ kid hiköm manö aij hagab u, a
göm, aiö waiö gila. 48 Pen nime nap ber
Jisas nip niñmil kale u rö nöp aiö gilo.
Nime pen Jisas nip haga, “Ne nap halip
niñhön ginig anig gipan? Midmagö hol ilön
gö niñöl gul nöp uhai niñ ajabul,” a ga.

49 Nime anig hagö, Jisas haga, “Kale
niñhön ginig yip uhai niñ ajabilij Bapi ram
am midpin u kale niñagil aka?” ga. 50 Jisas
anig haga u pen kale manö hagab u, a
gimil, rik niñaglö.

51 Jisas nip ut gi ram kale Nasared ado
gi arla. Jisas anib gau nöp midöm, nime
nap hagdil rö nöp niñöm hain gimidöp.
Pen nime Jisas niñhön niñhön ga u gasi niñöl

* 2:29-30: Ais 52:10; Luk 3:6; Dai 2:11 * 2:31: Ais 42:6; 49:6; 52:10 * 2:34: Ais 8:14; Mad 21:42; 1Pi 2:8

* 2:39: Mad 2:23 * 2:41: Eks 12:24-27; 23:14-17; Dud 16:1-8 * 2:51: Luk 2:19

gi nöp m+dm+döp. * 52 Jisas n+me nap aip m+dm+döp, majö göm gasi n+ñ aij yab+ñ gö n+ñöl gi, God abe, n+bi bi gau abe n+ñ n+ñöl aij ga. *

3

*Jon Bi Ñ+g Pak Ñeb manö hag ña
(Mad 3:1-12; Mak 1:2-8; Jon 1:19-28)*

1 Rom gapman bi kub yab+ñ Sisa Daibirias ram m+nöñ gau gau abad m+dm+döp, mi in la unbö aijp böñ dañ. Pen nipe m+lö gau m+dm+döp, bi abad m+dep añ yagol nipe r+mnap hag lö, am ram m+nöñ r+mnap abad m+dm+döp. Bi nipe Podias Pailod ram m+nöñ Judia n+bi bi gau kal+p abad m+dm+döp. Bi nipe Herod ram m+nöñ Galili n+bi bi gau kal+p abad m+dm+döp. Herod n+mam nipe Pilip ram m+nöñ Iduria n+bi bi gau abe, ram m+nöñ Drakonaidis n+bi bi gau abe kal+p abad m+dm+döp. Bi nipe Laisenias ram m+nöñ Abilini n+bi bi gau kal+p abad m+dm+döp.

2 Pen magö an+bu, bi ne Anas aip, Kaiapas aip, God n+ñ nan sabe gep bi kub yab+ñ m+hau Jerusalem m+dailö.

Pen ñ+n añ an+bu, Sekaraia ñ+ nipe Jon, n+bi bi iru m+dagm+döl, ram m+nöñ kabö nöp m+dm+döp añ gau han m+dm+döp. Añ gau han m+dö n+ñöl gi, God nipe Jon n+ñ gasi ñö, 3 ram m+nöñ ñ+g Jodan goñ gau gau ajm+döp n+ñöm n+bi bi gau aulö, kal+p manö hag ñ+m+döp, “Nan si nan naj g+pim gau, n+hön g+n+g an+g g+pun a g+mim arö g+mim y+ñ aube yad kalöp ñ+g pak ñ+nö, God nan si nan naj g+pim gau n+ñöm arö g+nab,” a g+m+döp. * 4 Jon kal+p manö hag ñ+m+döp an+bu, bi God manö hagep Aisaia hadame nöp g+nab a göm, kal+ k+ñ r+ka rö nöp ga. Aisaia manö an+bu kal+ k+ñ r+köm haga,

“Bi ap, ram m+nöñ n+bi bi iru m+dagpal, ram m+nöñ kabö nöp m+döp añ au am m+döm, w+ñ alöm hagnab, ‘Bi Kub u auab a g+mim, n+ñ abad m+daimim! An+bu u, adan sir g+lan g+yan g+n+ñm gau, dum goñ p+tu g+n+ñm gau, b+n+g ral aij gi m+daimim.

5 An+bu u, m+nöñ ban göp gau b+n+g ral aij g+mim, dum gau b+n+g ral aij g+mim, adan dudu badu g+n+ñm gau, kabö göl g+mim, kabö gau ud yu aij g+mim m+daimim.

6 An+g göl me, n+bi bi gau magöñhalö n+ñnaböl, God nipe aigöl göm kal+p ud kam+n yunab,’ a g+nab,” a ga. *

7 Jon nipe Aisaia manö kal+ k+ñ r+ka an+bu rö hag ñö n+ñöl gi, n+bi bi iru nöp nipe m+deia au apöm hagla, “Han+p ñ+g pak ñ+mön,” a g+la. Jon kal+p s+ñ+k hag göm haga, “Kale haino ñ+ pai gai i! Gasi n+hön n+ñmim p+ñ+ñ gi aubimñ ‘Ñ+g pakno, God n+bi bi r+mnap kal+p hag g+nab ñ+n u, han+p hag gagnab,’ a g+mim, p+ñ+ñ gi aubim ar? * 8 Kale ñ+g pakn+g g+nabim u, nan si nan naj g+pim gau n+hön g+n+g an+g g+pun, a g+mim, arö g+mim, m+d aij g+mim. An+g g+pe me, n+bi bi n+ñnaböl, kale nan si nan naj g+m+dm+döp gau arö g+pim. Pen kale gasi ap n+ñmim, ‘Hon bac iñañ Ebrahim ñ+ pai nipe m+dpun,’ a g+mim, gasi u n+ñnagmim. Hon Ebrahim ñ+ pai nipe a g+pim u nan y+har+ñ! God kabö gai i udöm, Ebrahim ñ+ pai nipe gau gi l+n+g göm, gi l+böp! * 9 N+ñ aij g+mim! God mab u iñ halö r+ñ jun+g, ru u mab iñ yan k+d gi m+döp. Mab au, magö ñ+ñeb aij r+mnap p+lagnab u, r+ñ gi dö gi ud mab inab yan yunab,” a ga. *

10 Jon manö an+bu rö hagö, kale n+ñ pen hag n+ñöm hagla, “Hon n+hön gun, a g+mön, an+g hagpan?” ö g+la. Haglö, Jon kal+p haga,

11 “N+bi bi sior m+höp m+dain+ñm u, ap n+bi bi sior m+dagain+ñm gau kal+p ñöl. Pen n+bi bi nan magö m+dain+ñm u, n+bi bi nan magö m+dagain+ñm gau kal+p r+mnap ñöl,” a ga.

12 Pen bi dak+is udep gau, Jon han+p ñ+g pak ñañ a göm, apöm n+ñ hag n+ñöm hagla, “Manö hag ñeb bi, hon n+hön gun?” ö g+la. *

* 2:52: 1Sa 2:26; Pro 3:4 * 3:3: Ap 13:24 * 3:6: Ais 40:3-5 * 3:7: Mad 12:34; 23:33 * 3:8: Jon 8:33,39
* 3:9: Mad 7:19 * 3:12: Luk 7:29

13 Hageila, kalip haga, “Dakis u udnig gimim, gapman hagpal rö nöp udmim. Yiharig rimnap udagmim,” a ga.

14 Pen ami bi rimnap Jon nip manö anibu rö nöp hag niñöm hagla, “Hon niñön gun?” ö gila.

Hageila, kalip haga, “Kale manö piral hagmim nibi bi gau mani kalip si udagmim. Manö piral hagmim nibi bi gau manö kub hagagmim. Wög pe udnabim u ap halö udun, a gimim, gasi u niñagmim,” a ga.

15 Pen anig göm mid damöm nibi bi gau gasi adö ap niñöm hagla, “Bi anibi Kraiss pör abad midpun u rö löp,” a gila.

16 Hageila, nipe manö anibu niñöm kalip pen haga, “Wasö! Yad kalöp yiharig nig nöp pak ñabin, pen yip hain aunab bi u, nipe yad rö wasö; nipe bi kub yabit, yad bi pro. Yad nip niñö nable ginab. Ma rirup nipe u nagi ud hubiknam rö lagöp,” a ga. Bi anibu nipe apöm, kalöp Ana Ut u nöp pak ñöm, mab mitan pak ñöm ginab. * 17 “Nipe wid magö po gö, rik dap pakpal rö u ginig gab. Wid magö niñeb gau ke löm, wid cög naböñ naböñ gau ke löm ginab. Anig göm, wid magö niñeb gau dam ram raul migam nipe linab; pen naböñ naböñ gau dam mab pör inmädöp u launab,” a ga.

Herod Jon nip nagi la

18 Jon, nibi bi gau kalip God manö aij u rimnap halö hag niñö niñ aij gilan, a göm, kalip manö aij anibu rö pro hagagmidöp.

19 Pen gapman bi kub Herod, nan si nan naj gau gi damöm, hainö nimam Pilip nibin nipe Herodias nip ud gö, Jon u aij gagöp, a ga. * 20 Jon manö anig hagö, Herod niñöm, naj ga adö ap halö göm, Jon nip dam nagi la.

Jon Jisas nip nig pak ña (Mad 3:13-17; Mak 1:9-11)

21-22 Pen Herod Jon nip nagi laga magö u, nipe nibi bi gau kalip nig pak niñädöp. Jisas nip abe nig pak ña. Jisas nip nig pak ñö, nipe Nap God nip sabe gi midö niñöl gi, kumi kabö adö lan au hit gi gau

gau arö, ajöñ hiikö, Ana Ut u yaur dapo rö halu löm, Jisas nip u gi aua. Anig göl auö niñöl gi, manö ap kumi kabö adö lan au niñö apöm haga, “Ne Ni midmagö yad yabit. Nöp niñö, yip aij yabit göp,” a ga. *

Jisas nihi bi (Mad 1:1-17)

23 Pen Jisas mi nipe unbö niñjuöl aini ap ado gi da unbö sidun lan (30) arö niñöl gi, nipe it göm nibi bi gau kalip God Manö hag ña. Nibi bi gau Jisas nip, nap nipe u bi ne Josep, a gi gasi niñla.

Josep nap nipe u Heli. *

24 Heli nap nipe u Madad.

Madad nap nipe u Lipai.

Lipai nap nipe u Melkai.

Melkai nap nipe u Janai.

Janai nap nipe u Josep.

25 Josep nap nipe u Madadaias.

Madadaias nap nipe u Emos.

Emos nap nipe u Neham.

Neham nap nipe u Esli.

Esli nap nipe u Nagai.

26 Nagai nap nipe u Mead.

Mead nap nipe u Madadaias.

Madadaias nap nipe u Semein.

Semein nap nipe u Josek.

Josek nap nipe u Joda.

27 Joda nap nipe u Joanan.

Joanan nap nipe u Resa.

Resa nap nipe u Serababel.

Serababel nap nipe u Sialdiel.

Sialdiel nap nipe u Nerai.

28 Nerai nap nipe u Melkai.

Melkai nap nipe u Adai.

Adai nap nipe u Kosam.

Kosam nap nipe u Elmadam.

Elmadam nap nipe u Er.

29 Er nap nipe u Josua.

Josua nap nipe u Eliesa.

Eliesa nap nipe u Jorim.

Jorim nap nipe u Madad.

Madad nap nipe u Lipai.

30 Lipai nap nipe u Simion.

Simion nap nipe u Juda.

Juda nap nipe u Josep.

Josep nap nipe u Jonam.

* 3:16: Ap 13:25 * 3:19: Mad 14:3-4; Mak 6:17-18 * 3:21-22: Jon 1:32 * 3:23: Luk 4:22; Jon 6:42

Jonam nap nipe u Eliakim.
³¹ Eliakim nap nipe u Melea.
 Melea nap nipe u Mena.
 Mena nap nipe u Madada.
 Madada nap nipe u Nadam.
 Nadam nap nipe u Depid.
³² Depid nap nipe u Jesi.
 Jesi nap nipe u Obed.
 Obed nap nipe u Boas.
 Boas nap nipe u Salmon.
 Salmon nap nipe u Nason.
³³ Nason nap nipe u Aminadap.
 Aminadap nap nipe u Admin.
 Admin nap nipe u Arni.
 Arni nap nipe u Hesron.
 Hesron nap nipe u Peres.
 Peres nap nipe u Juda.
³⁴ Juda nap nipe u Jekop.
 Jekop nap nipe u Aisak.
 Aisak nap nipe u Ebrahim.
 Ebrahim nap nipe u Dera.
 Dera nap nipe u Nahor.
 Nahor nap nipe u Seruk.
³⁵ Seruk nap nipe u Rehu.
 Rehu nap nipe u Pelek.
 Pelek nap nipe u Eber.
 Eber nap nipe u Sela.
³⁶ Sela nap nipe u Kenam.
 Kenam nap nipe u Apaksad.
 Apaksad nap nipe u Sem.
 Sem nap nipe u Noa.
 Noa nap nipe u Lemek. *
³⁷ Lemek nap nipe u Medusela.
 Medusela nap nipe u Inok.
 Inok nap nipe u Jared.
 Jared nap nipe u Malelael.
 Malelael nap nipe u Kenan.
³⁸ Kenan nap nipe u Inos.
 Inos nap nipe u Sed.
 Sed nap nipe u Adam.
 Adam nap nipe u God. *

4

Seden Jisas nip manö piral haga

¹⁻² Ana U† u Jisas nip ajman rauöm, nip u† gi ñig Jodan gau nïbö ud arö, Jisas ram mïnönj nïbi bi midagmidal, ram mïnönj

kabö nöp midmidöp an gau mideia. Seden nipe Jisas nan si nan naij rimnap ginim aka wasö gi nïjöl göm gi gi gö, ñin unbö ñin juöl mïhöp (40) ara. Jisas nan magö ñinjom wasö, nip kiyö majö la.

³ Nip kiyö majö lö, Seden haga, “Ne ‘God Ñi nipe midpin,’ a gipan u, kabö gai i hagö, bred rö laj,” a ga.

⁴ Hageia, Jisas pen haga, “God Manö u kalï kliñ riköm hagla, ‘Nïbi bi gau, bred nöp ñinjom kamïj midageinaböl,’ a gïla,” a ga. *

⁵ Hagö, Seden Jisas nip dam dum kub laj ap amöm, ram mïnönj aij aij kin ke ke abadpal gau magöñhalö, magö anïbu nöp, Jisas nip yamöm haga, ⁶⁻⁷ “Ram mïnönj aij aij gai i nöj! Nïbi bi ke ke abad midpal. Yad me ram mïnönj anïb gau magöñhalö abad midpin rö, bi ap nip hagnig gem hagnabin. Anïb u, ne yip kugom yimmön sabe geinabön u, ram mïnönj anïb gai i magöñhalö nape hagnö, ne abad mideinabön,” a ga.

⁸ Hageia Jisas pen haga, “God Manö u kalï kliñ riköm hagla, ‘God Bi Kub kale u hagöp rö gimim hib nipe nöp hagpe adö araj,’ a gïla,” a ga. *

⁹ Jisas anig hageia, Seden nipe Jisas nip u† gi Jerusalem amöm, dam God sabe gep ram i adö laj gi lïla adö u amöm haga, “Ne, ‘God Ñi nipe midpin,’ a gipan u, pïranïd mïnönj il yan lug. ¹⁰⁻¹¹ God Manö u kalï kliñ riköm hagla,

‘God ejol nipe gau hagö,
 nöp abad mideinaböl.

Ap lug paknig geinabön u,
 nöp ñimagö kale udnaböl nïjöm
 kabö ma ne u binïj gagnab,’ a gïla,” a ga. *

¹² Seden anig hageia, Jisas pen haga, “God Manö u manö rimnap halö kalï kliñ riköm hagla, ‘God Bi Kub u, nipe bi nïjög hagep aka bi pir alep, a gimim hagagmim,’ a gïla,” a ga. *

¹³ Kijaki Jisas nip manö piral hag wasö nïjöm, arik arin a göm, gasi nipe gau nöp nïja, “Uri wasö pen hainö ñin rimnap

* **3:36:** Jen 11:10-26 * **3:38:** Jen 4:25-26 * **4:4:** Dud 8:3 * **4:8:** Dud 6:13-14 * **4:10-11:** Sam 91:11-12
 * **4:12:** Dud 6:16; 1Ko 10:9 * **4:13:** Hib 2:18; 4:15

apem manö r+mnap halö pir alem hag n+ñnam,” a göm ar+ik ara. *

Jisas ram m+ñöñ Galili il göm manö hag ña

(Mad 4:1-11; Mak 1:12-13)

14 Pen God Ana Jisas n+ñ klö ñö, Jisas n+ñpe ado gi apöm ram m+ñöñ Galili m+ñdö n+ñjöl gi, n+ñbi b+ gau, manö n+ñpe u n+ñjöm, dam ram m+ñöñ Galili an gau magöñhalö ud arla. 15 N+ñpe Juda magum gep ram gau amöm, manö hag ñ+ aij gö, n+ñbi b+ gau n+ñpe b+ aij yab+ a göm, m+ñ m+ñ yab+ g+la.

Nasared n+ñbi b+ Jisas n+ñ n+ñ udagla

(Mad 13:53-58; Mak 6:1-6)

16 Pen Jisas n+ñpe ram m+ñöñ Galili an gau gi aj p+is göm, Nasared am m+ñdeia. Daun an+ñbu n+ñpe nöd m+ñdöm majö ga. Juda God n+ñp sabe gep ñ+n kale u auö, n+ñpe pör g+m+ñdöp rö, magum gep ram u amöm, uraköm God Manö u amgö l+ n+ñjöm hagn+g ga. 17 B+ God manö hagep Aisaia kal+ k+ñ r+ka köp u n+ñp dap ñ+lö, ud p+ñaiöm, manö hagn+g ga ad+ñ u amgö l+ n+ñjöm kal+ñp haga,*

18 “B+ Kub u y+ñp, wög yad g+mön, a göm, Ana n+ñpe yuö yad aip m+ñdöp. An+ñb u, n+ñbi b+ mög gep rö m+ñdpal gau kal+ñp manö aij u hag ñ+nö, n+ñj aij g+ñaböl.

N+ñbi b+ nag+man rö m+ñdpal gau kal+ñp hub+ik yunö, arnaböl. N+ñbi b+ amgö we göp rö m+ñdpal gau kal+ñp g+ñö, amgö ñ+l n+ñj naböl.

N+ñbi b+ u+ñham m+ñdpal gau kal+ñp ud aij g+ñö, m+ñd aij g+ñaböl.

19 Pen, B+ Kub n+ñbi b+ udnab ñ+n aij u m+ññi auöp, a gem, n+ñbi b+ gau kal+ñp hag ñ+nabin,” a ga.

20 Jisas manö k+ññ an+ñbu amgö l+ n+ñj hag p+is göm, köp bad u ud wam wam göm, b+ köp abad m+ñdm+ñdöp u n+ñp adog ñöm as+kö n+ñjöl gi, n+ñbi b+ magum gep ram raul m+ñdeila gau magöñhalö amgö juöm n+ñp n+ñj ij halö l+la. 21 An+ñg n+ñjeila, Jisas kal+ñp haga, “God Manö ad+ñ an+ñbu ud amgö l+ n+ñj kalöp hagnö n+ñjajim an+ñbu, uri an+ñg unbö rö nöp göp.

22 An+ñg hagö, manö aij yab+ haga u n+ñjöm, n+ñbi b+ n+ñp ñ+nñ löm, aiö g+la. Pen gas+ ap n+ñjöm, “B+ an+ñbi Josep ñ+n n+ñpe nöp aka?” göm, aiö waiö g+la. *

23 An+ñg haglö, Jisas kal+ñp haga, “Pen yad n+ñbin, y+ñp hagnabim, ‘Ne wös wameb b+, ne ke g+mön nan ne ke göp u kam+ñ l+ñab. Ne daun pro Kapaneam am m+ñdmön, nan gagep rö gaina, y+ñd acmal ajaj+ñp n+ñjbun u rö, m+ññi ram m+ñöñ ne ke aui abe gö y+ñd acmal ajö n+ñjun,’ a g+ñabim. 24 Pen kalöp n+ñjög hagabin, b+ God manö hagep gau, ram m+ñöñ ke gau amöm, manö aij u haglö, n+ñjög hagaböl a göm udnaböl. Pen ram m+ñöñ kale ke u apöm haglö, b+ hon gau ke hagaböl a göm, manö kal+ñp udagnaböl. * 25 Pen n+ñjim! B+ God manö hagep Ilaija m+ñdeia ñ+n u, n+ñbi yadu iru nöp Isrel au m+ñdm+ñdal. M+ñ m+ñhau n+ñgan rak+ñ unbö kagoñ j+ñ u, möñ alagö, nan magö ranagö, k+ñyö kub yab+ la. * 26 Isrel n+ñbi yadu r+mnap k+ñyö la gau iru yab+ nöp m+ñdeila au, pen God Ilaija n+ñp yuö, am daun pro Sarepad ram m+ñöñ daun kub Saidon söñ au amöm, nan gagep rö gö, n+ñbi yadu ap nan magö n+ñpe iru nöp m+ñdeia. * 27 Pen adö an+ñbu rö, hainö b+ God manö hagep Ilaisa m+ñdeia ñ+n u, Isrel n+ñbi b+ r+mnap wös g+sa la gau iru yab+ nöp m+ñdeila au, pen kal+ñp r+mnap gö kam+ñj laga; Ilaisa b+ Neman ram m+ñöñ m+ñlö kub Siria n+ñbö u n+ñp nöp gö, kam+ñj la,” a ga. *

28 Jisas an+ñg hagö, Juda n+ñbi b+ magum gep ram raul m+ñdeila gau n+ñjölö mulu kal yab+ lugö, 29-30 n+ñp r+ñd+ñk gi yu gi dam rul gau yuno umañ a göm, r+ñd+ñk gi ud arla j+ñ Jisas n+ñpe ado göm an kale au amöm ara.

Jisas k+ñjaki aiön pi hag höñ yua

31 Jisas daun pro Kapaneam, ram m+ñöñ Galili au am m+ñdöm, Juda kai God n+ñp sabe gep ñ+n u n+ñbi b+ kal+ñp manö hag ña. 32 God Manö u, Jisas klö naij göm kabö göñ nöp hagö, kale aiö yab+ g+la. *

33 Pen Juda magum gep ram raul an an+ñb au, b+ k+ñjaki aban ala ap m+ñdeia. N+ñpe meg m+ñgan dap ranöm w+ñ kub alöm haga,

* 4:17: Ais 61:1-2 * 4:22: Luk 3:23; Jon 6:42 * 4:24: Jon 4:44 * 4:25: 1Ki 17:1,7 * 4:26: 1Ki 17:8-16
* 4:27: 2Ki 5:1-14 * 4:32: Mad 7:28-29

³⁴ “Bì Jisas Nasared nìbò! Ne nìhòn gínig auban? Hanìp gí naij gínig auban akanj Yad nöp nìñbin. God Bì U† nìpe u nöp auban,” a ga.

³⁵ Pen Jisas kijaki abañ al mìdeia anìbu nìp hag göm haga, “Manö hagagmön! Bì u arö gímön höñ aru!” a ga. Jisas hagö, kijaki aiön pi höñ aröl gí bì anìbu nìp, nìbi bì mìdeila añ au ud yuöm ara. Pen nìp mìnü magö pakaga; kamìñj ara.

³⁶ Anìg gö, nìbi bì nìñ mìdeila gau kale ke hag nìñ hag nìñ göm hagla, “Bì klö yabì† anìbi, manö anìbu gai nìbò dapöm hagö, kijaki gau höñ arbal?” ö gíla. ³⁷ Pen Jisas ga manö anìbu ram mìnöñ anìb gau magöñhalö ud arla.

*Jisas nìbi bì iru nöp gö kamìñj la
(Mad 8:14-15; Mak 1:29-31)*

³⁸ Pen Jisas Juda magum gep ram u arö göm Saimon ram u ara. Saimon nìbor nìpe u nan gö, hañ romanj nìpe gau magöñhalö mab rö inö me, nìbi bì gau apöm Jisas nìp hagla, “Aumön, ne Saimon nìbor nìp gö urak arañ,” a gíla. ³⁹ Hageila, nìpe nìbi nan gö um mìdeia söl au apöm, nan geia anìbu hag gö nìñöl gí, magö anìbu nöp nìp arö göm ara. Nìp kamìñj lö, uraköm, nìbi bì ap mìdeila gau kalìp nan magö ña.

⁴⁰ Nìbi bì anìb au mìdeila gau, manö anìbu nìñöm, sïdö wad ara magö u, nìbi bì kale mìnña ga gau magöñhalö dap Jisas mìdeia au daula. Daueila, Jisas kalìp añi añi ud nìñö kamìñj la. ⁴¹ Pen nìbi bì kijaki aiön pi nan gau abañ al mìdeia gau hag yuö, höñ amöl gí wìñ kub alöm hagla, “Ne God Ñì nìpe!” a gíla. Kale Jisas nìpe Krais u nìñöm anìg hageila nìñöm Jisas nìpe kalìp hag göm haga, “Manö ap hagagmim,” a gö, haga rö nìñla. *

*Jisas ram mìnöñ migan rìmnap amöm kalìp manö hag ña
(Mak 1:35-39)*

⁴² Ruö sïb halö, Jisas ram mìnöñ anìbu arö göm, ke am mìdaiñ, a göm, ram mìnöñ nöp añ gau ara. Ara pen nìbi bì gau hain amöm, nìp uñhai nìñöm hagla, “Gau aragmön; hon aip mìdaiun,” a gíla. ⁴³ Anìg

hageila Jisas haga, “God yìp hag yuö aunö u, amem nìbi bì ke migan rìmnap halö kalìp u rö nöp God nìbi bì udöm abad mìdeinab manö aij u hag ñìnabin,” a ga.

⁴⁴ Anìg hagöm, Jisas Juda nìbi bì ram mìnöñ kale gau magöñhalö gí ajöl gí, am Juda magum gep ram gau amöm, manö aij anìbu kalìp hag ñìmìdöp. *

5

*Jisas hagö kabsa† iru nöp udla
(Mad 4:18-22; Mak 1:16-20)*

¹ Jisas ñìn ap am Ñìg Wañö Genesared go† au mìdöm, God Manö u hag ñö nìñöl gí, nìbi bì iru yabì†, manö aij anìbu nìñun a göm, cìro ma†o ñöl gí aula. * ² Anìg göl aulö nìñöl gí, Jisas nìña, bì kabsa† udep gau ñìg magìb mìhöp dap ñìg wañö go† anìb au löm, kabsa† udep uben gau u† gí mìdeila. ³ Jisas nìpe Saimon ñìg magìb adö u ujanìd löm haga, “Yìp ud neb neb gö, ñìg wañö añ söl au dañ arìn,” a ga. Hagö, Saimon ñìg magìb u ud neb neb gö, Jisas ñìg wañö añ söl au amöm ñìg magìb adö anìbu asìk mìdöl gí, nìbi bì gau kalìp manö hag ña.

⁴ Manö hag pìs göm, Jisas Saimon nìp haga, “Ñìg magìb i ñìg u†añ pìrìk gí dam ñìg wañö añ kub au dañ ammim, uben yumim kabsa† udim,” a ga.

⁵ Hageia, Saimon pen haga, “Bì Kub, mìnñi sìbön yanj nöp hon kabsa† nìñ aj aj, ram halö ru dam löp pen hon kabsa† rìmnap udagpun. Pe ne anìg hagpan rö, uben u ha†owa†ö yu nìñun,” a ga. * ⁶ Anìg hagöl göm uben yulö nìñöl gí, kabsa† iru nöp ap uben migan u arlö, uben gau ajmanj rauöm, pak gí dö gínig rö ga. ⁷ Anìg ga nìñöm, nìmam bì ñìg magìb adö ap mìdeila gau kalìp ñìn aianj gílö, kale apöm kabsa† anìb gau udöm, ñìg magìb anìb mìhau lölö, böñ nöp ajmanj rauöm, ñìg magìb mìhau pìg lugnìg rö ga.

⁸⁻¹⁰ Anìg ga nìñöm, Saimon Pida bì nìpe aip ñìg magìb adö mìdeila gau, kabsa† iru yabì† udla gau nìñöm, gasì iru nöp nìñla. Pen Sebedi ñì nìpe Jems aip Jon aip, ñìg magìb ap udmil Saimon aip wög jìm ñöl

* 4:41: Mad 8:29; Mak 3:11-12 * 4:44: Mad 4:23 * 5:1: Mad 13:1-2; Mak 3:9-10 * 5:5: Jon 21:3-8

gim+dil bi mihau, u rö nöp gasi iru niñlö. Pen Saimon am Jisas mideia söl au kugom yimöm haga, “Bi Kub, yad bi nan si nan naij gipin u, ne ke gau aru,” a ga. Hageia Jisas haga, “Ne piñiñ gagmön. Miñi ñin i riköm, bi kabsal udep u arö gimön, niñi bi ud God nip daupep bi mideinabön,” a ga.

¹¹ Jisas anig hagö, ñig magib mihau dam ñig gof au löm, kabsal nan gau arö göm, Jisas aip amöm ajmidal. *

Jisas, bi wös hapeb la ap gö, kamij la

¹² Pen hainö Jisas am daun ap midö, bi wös hapeb hañ roman gau magöñhalö la bi ap apöm, Jisas mideia söl au kugom yimöm nab+c yihöñ göm, haga, “Ne yip gö kamij linig, gö kamij linim,” a ga.

¹³ Anig hagö, Jisas haga, “Yau, yad ginö, nöp kamij linim,” a ga. Anig hagöm, Jisas ñimagö nipe milöbö löm bi anibu ud niñö, magö anibu nöp wös hapeb gau böñ nöp hir ga. ¹⁴ Wös hapeb gau hir gö, Jisas bi anibu nip haga, “Yad nöp ud niñö kamij löp u niñi bi gau hagagmön. Pen bi Mosi hadame nöp kal kliñ riköm haga rö, wös hapeb yip u kamij löp a gimön, am bi God nip nan sabe gipal gau kalip yamön, nan sabe gep u kalip ñimön hagmön, ‘Yip kamij löp rö, nan i God nip sabe gim,’ a gimön. Ne anig gimön, niñi bi niñöm hagnaböl, ‘Nipe kamij löp rö anig göp,’ a ginaböl,” a ga. *

¹⁵ Pen Jisas manö nipe u, ram minöñ gau magöñhalö rigoñ rigoñ arö, niñi bi iru nöp, nip niñun a göm, ciro mafo ñöm aumidal. Niñi bi anib gau, rimnap manö aij nipe u niñig aumidal; rimnap hanip gö kamij lañ a göm aumidal. ¹⁶ Pen ñin rimnap Jisas am ke migang ap midöm, Nap nip sabe gimidöp.

Jisas, bi ñimagö ma kila ga ap gö, kamij la

¹⁷ Ñin ap Jisas niñi bi gau kalip manö hag ñi mideia. Perisi bi rimnap abe, lo manö hag ñeb bi rimnap abe, ram minöñ Galili an au ram ritig aglö magöñhalö gau niñö abe, ram minöñ Judia an au ram ritig aglö magöñhalö gau niñö abe, Jerusalem

niñö abe apöm, Jisas manö hag ñimideia au asik mideia. Pen Bi Kub klö nipe aip mideia u me, Jisas niñi bi nan ga gau kalip gö kamij la. ¹⁸ Pen bi rimnap, bi ñimagö ma kila ga ap ilöñ li dapöm, Jisas nip gö kamij lañ a göm, nip Jisas midöp ram raul migang u ud arun a gi gasi u niñla. ¹⁹ Pen Jisas mideia ram u niñla, niñi bi gau ram raul migang anibu böñ nöp sisi ga. Anig gö, wip ilöñ li daula anibu, dam ram adö lañ amöm, ram u ud migang hiiköm, nagilöm, Jisas mideia an au gyan yula. ²⁰ Kale gasi niñla, Jisas gö kamij linim rö löp, a göm niñeila rö, Jisas gasi kale u niñöm, bi ñimagö ma kila ga u nip haga, “Bi niñeb yad, nan si nan naij gipang gau niñem arö gabin,” a ga. * ²¹ Jisas anig hagö, bi Perisi gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, gasi an kale gau nöp ke niñöm hagla, “Bi anibi ban? Nipe God nip hag juöl gi hagab. God nipe an nöp me nan si nan naij gipal gau niñöm arö ginim rö löp,” a göm, gasi kale u nöp niñla.

²² Pen gasi niñeila anibu, Jisas ke rik niñöm haga, “Kale niñöm ginig yip gasi naij niñabim? ²³ Bi ap bi ap nip hagnab, ‘Nan si nan naij gipang gau niñem arö gabin,’ a ginab u, kale aigöl gimim niñabim nipe manö niñö hagab aka manö pir alab? Pen bi ñimagö ma kila göp ap mideinab, bi ap nip hagnab, ‘Ne miñi nöp urak aru,’ a ginab u, kale aigöl gimim niñabim nipe manö niñö hagab aka manö pir alab? ²⁴ Bi Ñi nipe niñi bi minöñ naböñ it i nan si nan naij gipal gau niñöm arö ginim rö löp u, kale manö anibu manö niñö a gimim niñ udmim a gem, manö anig göl hagnig gabin,” a ga. Anig hagöm, Jisas bi ñimagö ma kila ga u nip haga, “Ne miñi nöp urakmön, nöp ilöñ li daubal abañ bad u udmön, ado gi ram ne aru,” a ga. * ²⁵ Anig hagö, niñi bi gau niñmidlö niñöl gi, magö anibu nöp uraköm, nip ilöñ li daula abañ bad anibu udöm, God nip aij a göl gi, ram nipe ara. ²⁶ Anig gö, niñi bi niñmideia gau magöñhalö pa git göm, God hib u dap ranöl gi hagla, “Miñi nan ke niñö yabif

* 5:11: Mad 19:27 * 5:14: Lep 14:1-32 * 5:20: Luk 7:48; Ais 43:25 * 5:24: Jon 5:8

gajip nɨɲbun,” a gòm, aiö waiö gɨla.

*Jisas bi nɨpe Lipai nɨp uda
(Mad 9:9-13; Mak 2:13-17)*

²⁷ Pen hainö Jisas amöm nɨɲa, bi dakɨs udep ap dakɨs ñeb ram raul mɨgan u asɨk mɨdeia. Hib nɨpe u Lipai. Jisas nɨp nɨɲöm haga, “Ne aumön, yad aip arul,” a ga.

²⁸ Hageia, Lipai uraköm, wög gɨmidöp u arö gòm, nan nɨpe gau magöɲhalö arö gòm, Jisas aip arlö.

²⁹ Pen Lipai ñɨñɨ löm, Jisas nɨp nan magö kub ram nɨpe u lau löm, bi dakɨs udep rɨmnap, nɨbi bi rɨmnap iru nöp wiñ alö apöm, Jisas aip asɨköm nan magö ñɨjeila.

³⁰ Pen Jisas kale aip nan magö ñɨɲaia u nɨɲöm, bi Perisi rɨmnap abe, bi lo manö hag ñeb kale rɨmnap abe apöm, Jisas bi nɨpe gau kalɨp hagla, “Kale nɨhön gɨnɨg nɨbi bi nan si nan naij gɨpal gau abe, bi dakɨs udep gau abe aip asɨkmim nan ñɨɲabim?” ö gɨla. *

³¹ Anɨg haglö, Jisas manö anɨbu nɨɲöm kalɨp pen hagöm haga, “Nɨbi bi kamɨɲ mɨdpun a gɨpal gau, wös wameb bi wiñ alagpal; nɨbi bi nan göp gau nöp, hanɨp gö kamɨɲ laɲ a gòm, wös wameb bi wiñ albal. ³² Anɨb unbö rö nöp, yad nɨbi bi, mɨd aij gɨpun a gòm gasɨ nɨɲbal gau, kalɨp hagnɨg auagpin; nɨbi bi, hon nan si nan naij gun, mɨd aij gagpun, a gòm gasɨ nɨɲbal gau, kalɨp hagnɨg aubin. Yad kalɨp manö aij hag ñɨnö, kale manö yad u nɨɲ udöm, nan naij gɨpal gau, nɨhön gɨnɨg anɨg gɨpun a gòm, arö gòm, God hagöp rö nöp göl,” a gem aubin.

God nɨp sabe gep gasɨ u nöp nɨɲöm nan magö ñɨɲagla

(Mad 9:14-17; Mak 2:18-22)

³³ Pen kale rɨmnap Jisas nɨp hagla, “Jon bi nɨpe gau abe, Perisi bi kale gau abe ñɨn rɨmnap, God nɨp nöp gasɨ aɨn nɨɲun, a gòm, nan magö ñɨɲagöm kɨyö nöp mɨdöm, God nɨp sabe gɨpal. Pen bi ne gau nan magö ñɨɲöl gɨ, ñɨg ñɨɲöl gɨ nöp mɨdpal,” a gɨla.

³⁴ Anɨg hageila, Jisas kalɨp pen haga, “Bi ap nɨbi udöm, nɨbi bi nɨpe gau aip nan

kub ñɨɲnaböl u, bi rɨmnap uraköm, nɨhön gɨnɨg anɨg gabim a gòm hagagnaböl. *

³⁵ Pen hainö bi rɨmnap apöm bi anɨbu ud arlö, ñɨn anɨbu nɨbi bi nɨpe gau mög gö, nan magö ñɨɲagnaböl,” a ga.

³⁶ Pen Jisas manö hod rɨköm kalɨp haga, “Waɨɲ nöd nɨbö ap gɨ dö geinab u, waɨɲ gɨsön nɨbö ap ud gɨ dö gòm, dap al dör gɨlö, adɨp adɨp lagnab. Ke ke yabɨ löm, mɨhönjöl naij yabɨ gɨnab. ³⁷ Pen ñɨg wain u, u rö nöp. Ñɨg wain kamɨɲ u udöm, kaj meme hañ mɨlep mɨgan yan hon gagpal. Nɨhön gɨnɨg: hon gòm mame ñɨlö, ran ap ranöm, biɲ naij yabɨ hagöm pak gɨ dö gòm hon gö, kaj meme hañ u abe naij gɨnab.

³⁸ Gasɨ anɨbu nɨɲöm me, ñɨg wain kamɨɲ udöm, kaj meme hañ kamɨɲ mɨgan u nöp hon lep. ³⁹ Pen nɨbi bi ñɨg wain nöd nɨbö hadö ñɨɲbal gau, hainö ñɨg wain kamɨɲ gɨsön nɨbö u ñɨɲlö kalɨp aij gagnab; ‘Ñɨg wain nöd nɨbö u aij,’ a gɨnaböl,” a ga.

6

“Yɨharɨɲ mɨdep ñɨn i nɨhön gɨnɨg anɨg gabim?” ö gɨla

(Mad 12:1-8; Mak 2:23-28)

¹ Hainö Juda God nɨp sabe gep ñɨn ap, Jisas bi nɨpe gau aip wid wög adɨɲ an au amöl gɨ, bi nɨpe gau wid magö anɨb gau rɨmnap rɨk ñɨmagö adö kale au löm, hañ pak yuöm ñɨɲöl gɨ arla. * ² Anɨg geila, bi Perisi rɨmnap nɨɲöm hagla, “Kale nɨhön gɨnɨg God nɨp sabe gep ñɨn wög gagep i, wid magö hañ pak yumim wög gabim?” ö gɨla. *

³⁻⁴ Hageila, Jisas bi nɨpe gau gɨla anɨbu naij gagla u nɨɲöm, bi Perisi gau kalɨp haga, “Depid hadame nöp bi nɨpe gau aip kɨyö lö, God sabe gep ram u amjaköm, bred God amgö ilö adö u löm, bi yɨharɨɲ ñɨɲagpal, bi God nɨp nan sabe gɨpal gau nöp ñɨɲbal bred u, Depid hag nɨɲö, nɨp ñɨlö, bi nɨpe gau aip ñɨɲla. Kalɨp kɨyö lö gɨla aiud anɨbu God Manö kalɨ kɨñ rɨkla u, kale nɨɲagpim ar?” a ga. *

⁵ Jisas manö ap halö hagöm haga, “Bi Ñɨ nɨpe Bi Kub mɨdöm, ñɨn yɨharɨɲ mɨdep

* 5:30: Luk 15:1-2 * 5:34: Jon 3:29 * 6:1: Dud 23:25 * 6:2: Jon 5:10 * 6:3-4: Lep 24:5-9; 1Sa 21:1-6

ñin u, nihön ginam a ginab u, ginab,” a ga.

Jisas, bi ñimagö pino ga ap gö, kamij la

⁶⁻⁷ Pen Juda God nip sabe gep ñin hain ap, Jisas Juda magum gep ram u amöm, kalip God Manö u hag ñöl gi mideia. Ram raul migam anibu, bi ñimagö pino ga ap ap mideia. Bi Perisi gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, bi anibu nip niñla rö, Jisas nipe God nip sabe gep ñin i nip gö kamij linab aka nihön gö, nip hag gun a göm, nip niñ ij halö li mideila. ⁸ Pen gasi niñla anibu, Jisas ke niñöm, bi ñimagö pino ga anibu nip haga, “Ne urakmön an aui au,” a ga. ⁹ Hageia, urak auö niñöl gi, Jisas bi Perisi gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe kalip haga, “Yiharinj midep ñin i rö, niñi bi gau kalip ud aij ginabun aka, yiharinj midep ñin uri a gun, kalip arö ginabun? Kalip gino urak aröl aka kalip arö gino umöl?” ö ga. ¹⁰ Anig hagöm, kalip niñ gus gus göm, bi ñimagö pino ga u nip haga, “Ñimagö ne u milöbö li!” a ga. Hagö, ñimagö nipe milöbö lö niñöl gi, adinj kamij la.

¹¹ Jisas bi anibu nip gö kamij la u niñöm, bi Perisi gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, mulu kal yabit niñöm, Jisas nip nihön gun a göm, hag niñ hag niñ gi mideila.

*Jisas bi nipe unbö migam lanj uda
(Mad 10:1-4; Mak 3:13-19)*

¹² Pen ñin an anib au, Jisas Nap nip hagnabin, a göm, dum ilö lanj amöm, Nap nip sabe gi midö midö, ram rua. ¹³ Pen ruö sidö aua magö u, bi nipe gau magöñhalö hagö aueila, bi nipe unbö migam lanj kalip ud asik ke löm, kale bi manö yad ud arep gau mideinabim, a göm hag la. ¹⁴⁻¹⁵ Bi nipe hag la anib gau hib kale me: ap Saimon, hainö Jisas hib nipe ap löm Pida a ga; ap Edru, Saimon nimam nipe u; ap Jems; ap Jon; ap Pilip; ap Badolomyu; ap Madyu; ap Domas; ap Jems, Alpias ñi nipe u; ap Saimon hib alog Saimon Selod a gimidal u; ¹⁶ ap Judas, Jems ñi nipe u; ap Judas Iskariod. Nipe

nöp me hainö Jisas al pak lilañ a göm, nip mumug niña.

Nibi bi iru nöp Jisas mideia au aula

¹⁷ Pen Jisas bi nipe anib gau aip dum ilö lanj arö göm, au giyan gi am ban aij yan midlö niñöl gi, niñi bi iru nöp, nip niñun a göm, ap magum gila. Niñi bi anib gau, rimnap Jerusalem niñbö, rimnap ram minöñ Judia gau niñbö gau niñbö, rimnap ram minöñ nabis daun kub mithöp Daia Saidon niñbö, ¹⁸ Jisas manö nipe niñun, hanip nan göp gö kamij linim a göm aueila. Niñi bi kijaki aiön pi nan gau aban alö mid aij gagla gau, Jisas gö kamij la. ¹⁹ Pidöñ nip niñbö apöm, kalip nan nihön nihön ga gau gö, magöñhalö kamij lajip u niñöm, niñi bi anib gau magöñhalö apöm, hon abe Jisas nip ud niñun a göm, nip ciro mafo ñöm aula.

Nibi bi mög gep rö gau hainö miñ miñ ginaböl

(Mad 5:1-12)

²⁰ Jisas bi nipe gau kalip amgö niñöl gi haga,

“Kale niñi bi mög gep rö midpim gau,
God kalip ud aij göm abad mideinab.

Gasi anibu niñmim
miñ miñ gimim.

²¹ Kale miñi kiyö kub löp gau,
hainö kiyö lagnab.

Gasi anibu niñmim
miñ miñ gimim.

Kale mög gö, mitöñ magö gabim gau,
hainö aij gö niñöl gi, mithol ginabim.

Gasi anibu niñmim
miñ miñ gimim. *

²² Bi Ñi nipe nip cig midpe, niñi bi gau kalöp mulu kal niñöm, ji niñöm, niñi bi naj anib gai i, bi an aip mideinaböl, a göm, kalöp hib gasi naj niñöm manö udöm hag jueinaböl u, kale miñ miñ gimim. *

²³ Ginaböl anibu, niñi itañ kale gau, bi God manö hagep gau kalip gimidal rö nöp kalöp ginaböl.

Anib u niñmim, God hanip ud aij yabit ginab

* **6:21:** Rep 7:16-17; Sam 126:5-6; Ais 61:3 * **6:22:** Jon 15:19; 16:2; 1Pi 4:14

ram m+nöŋ n+pe adö laŋ au, a g+mim,
 aij a gö n+ŋöl g+, ñ+n ma ju adö adö g+
 uraköl g+,
 m+ñ m+ñ göl g+ m+idaimim.

Kale n+ŋ aij g+mim

24 “Pen kale n+bi b+ mani nan iru m+idöp
 gau
 n+ŋ aij g+mim.

Nan kale udep rö u,
 m+nöŋ naböŋ adö i+ i hadö udpim.

25 Pen kale m+ñi nan magö rö ñ+n g+pe g+pe
 mudun göp gau,

hainö k+yö l+ nab u n+ŋ aij g+mim.

Pen kale m+ñi manö m+hol u+ b g+ m+dpim
 gau,

hainö mög gö m+ŋöŋ magö g+
 m+deinabim.

26 Pen kalöp hib dap ranöl g+ nöp
 m+deinaböl u,
 kale n+ŋ aij yab+ g+mim.

N+hi i+ŋ kale gau, b+ God Manö piral
 hagm+idal gau,
 kal+p unbö rö g+m+idal.

*Ko+ma+ kale gau kal+p m+idmagö l+mim
 (Mad 5:38-48)*

27 “Pen n+bi b+ manö yad n+ŋabim gai
 i. Ko+ma+ kale gau kal+p m+idmagö l+mim.
 N+bi b+ kalöp mulu lugö n+ŋbal gau kal+p
 ud aij g+mim. 28 N+bi b+ kalöp hag juaiöl,
 God kal+p abad m+deiaŋ a g+mim, n+p
 sabe g+mim. N+bi b+ kalöp g+ naj gaiöl,
 kal+p God n+p sabe g+mim. 29 Pen n+bi
 b+ r+mnap kalöp alaun böŋ lap pakaiöl,
 ado g+mim, böŋ lap u rö nöp paköl. Pen
 n+bi b+ r+mnap kolsior kale u udaiöl, sior
 u rö abe udim a g+mim, ha+öwa+ö ñ+mim.

30 N+bi b+ r+mnap nan m+dagain+im as+ b
 hagaiöl, kal+p ñ+mim. Pen nan kale ap
 n+ŋöŋ udaiöl, han+p adog ñ+mim, a g+mim
 hagagmim. 31 Han+p g+laŋ a g+mim gas+
 n+ŋbim rö u, kale ke n+bi b+ r+mnap gau
 kal+p u rö nöp g+mim. *

32 “N+bi b+ kalöp m+idmagö l+bal gau nöp
 m+idmagö l+nabim u, God kalöp aigöl göm
 n+ŋö, aij g+nabŋ N+bi b+ nan si nan naj
 g+pal gau, n+bi b+ kale ke gau u rö nöp
 pen pen m+idmagö l+bal. 33 Pen n+bi b+
 kalöp ud aij g+pal gau nöp kal+p g+ aij

g+nabim u, God kalöp aigöl göm n+ŋö, aij
 g+nabŋ G+nabim an+bu, n+bi b+ nan si
 nan naj g+pal gau g+pal rö nöp g+nabim.

34 Nan ñ+no pen ñ+naböl a g+mim, gas+
 u nöp n+ŋmim nan ñ+nabim u, God kalöp
 aigöl göm n+ŋö, aij g+nabŋ G+nabim an+bu,
 n+bi b+ nan si nan naj g+pal gau g+pal rö
 nöp g+nabim. 35 An+ b u, ko+ma+ kale gau
 m+idmagö l+mim, kal+p g+ aij g+mim, nan
 ha+öwa+ö ñ+mim. Han+p pen ñ+naböl a
 g+mim, gas+ u n+ŋagmim. An+g geinabim
 u, God k+ö yab+ adö laŋol m+idöp u, ñ+ pai
 n+pe m+deinabim. N+pe göp rö geinabim u
 me, kalöp hau+ gagöŋ, pen aij ñ+nab. God
 n+pe n+bi b+ nan si nan naj g+pal gau abe,
 n+bi b+ n+p, aij a göp, a gagpal gau abe,
 kal+p u rö nöp g+ aij gab. 36 Nap kale n+bi
 b+ mög n+ŋöŋ ud aij göp rö, kale u rö nöp
 n+bi b+ mög n+ŋmim ud aij g+mim.

N+bi b+ gau kal+p manö kub hagagmim

37 “Kale n+bi b+ r+mnap, ‘An+g an+g
 g+pim rö, kale n+bi b+ naj m+dpim,’ a
 gagnabim u, God kalöp pen u rö nöp, ‘An+g
 an+g g+pim rö, kale n+bi b+ naj m+dpim,’
 a gagnab. Kale n+bi b+ r+mnap manö kub
 hagmim, ‘Kale n+bi b+ naj, pen udnabim,’
 a gagnabim u, God kalöp pen u rö nöp
 manö kub hagöŋ, ‘Kale n+bi b+ naj, pen
 udnabim,’ a gagnab. N+bi b+ gau kalöp
 g+ naj geinaböl u n+ŋmim arö geinabim
 u, God nan naj kale g+pim u, u rö nöp
 n+ŋöŋ arö g+nab. * 38 Nan kale gau n+bi b+
 gau kal+p ha+öwa+ö ñeinabim u, God kalöp
 pen u rö nöp ha+öwa+ö yab+ ñ+nab. Kale
 skel n+hön rö udmim n+bi b+ gau kal+p nan
 n+me l+ ñ+nabim u rö, God skel an+bu nöp
 ud kalöp u rö nöp nan n+me l+ ñ+nab,” a
 ga. *

39 Pen Jisas manö ap hod r+köm haga, “B+
 amgö we g+nab ap, b+ amgö we ap n+p,
 adan an+g an+g m+idöp a göm yamagnab.
 N+hön g+n+g: n+pe an+g gö, m+höŋgöl u+öŋ
 m+gan yan ap lug paknabil. * 40 N+bi
 b+ skul hagpal gau, am skul hagpal magö
 u, hag ñeb b+ kale gau kal+p adö laŋ
 m+dagpal. Pen hainö skul u hag p+s g+ aij

* 6:31: Mad 7:12 * 6:37: Mad 6:14 * 6:38: Mak 4:24 * 6:39: Mad 15:14 * 6:40: Mad 10:24-25

göm me, hag ñeb bî kale gau aip adîp adîp mîdeinaböl. *

41 “Pen nihön ginig mab po amgö kalöp ke pak paŭ gi midöp u niŋ hagmim wasö, namam nan acîp amgö nîpe midöp u nöp niŋ hagpim? 42 Mab po kub amgö kalöp pak paŭ gi midöp u nöd ud yube, amgö kale amgö yabîl lö, hainö namam nan acîp pro amgö nîpe midöp u, ud yuun a gimim hagmim,” a ga.

Mab aij pîlöp, mab naij pîlöp

43 “Pen mab aij ap magö naij ap pîlagnab; pen mab naij ap magö aij ap pîlagnab. 44 Anîb u, mab gau magö pîlnab u niŋöm, mab u aij, mab u naij a göm niŋnaböl. Nagî mîgañîb u kia magö pîlagnab. Nagî gablog u papo magö pîlagnab. 45 Nîbi bî aij gau, hibur gasî mîdmagö aŋ kale daŋ aij midöp rö, gi aij gîpal. Nîbi bî naij gau, hibur gasî mîdmagö aŋ kale daŋ naij midöp rö, gi naij gîpal. Pen nîbi bî aigale nîbi bî rö mîdpal u, manö hagnaböl u nöp apdi niŋun, nîbi bî gau aij, nîbi bî gau naij a gun niŋnabun.

Bî mîhöp ram mîhöp gîlö (Mad 7:24-27)

46 “Yîp Bî Kub hon, Bî Kub hon, a gîpim u pen nihön ginig manö hagpin u hain gagpim? * 47 Nîbi bî manö yad u niŋöm, hagpin rö gîpal gau, manö hagnig gabin i rö mîdpal. 48 Nîbi bî manö yad u niŋöm, hagpin rö ginaböl gau, bî ram gi lîning geinab, ulöm mîlö udöm, ram padö kabö adö au lî aij göm, ram adö anîbu nöp gi lî nab rö mîdnaböl. Anig gö, ñig ul apöm, ram halö pa jö ma jö gi ud arnam a gi wasö niŋöm, ram gi aij ginab anîbu pîdöŋ nöp mîdeinab. 49 Pen nîbi bî manö yad u niŋöm, hagpin rö gagnaböl gau, bî ram gi lîning geinab, ulöm mîlö udagöm, ram padö lagöm, yîharîŋ ram mînöh adö adö au gi lî nab rö mîdnaböl. Anig gö, ñig ul apöm, ram halö pa jö ma jö gi ud arnam a göm, magö anîbu nöp ram halö böŋ nöp ud arö, mînöh cög nöp mîdeinab.

* 6:46: Mad 7:21

7

Jisas bî wög gi ñeb ap gö kamîŋ la (Mad 8:5-13)

1 Jisas nîbi bî anîb gau kalîp manö anîbu hag ñî pis göm daun pro Kapaneam ara. 2-3 Pen daun anîbu, bî kub ami bî iru nöp abad mîdmîdöp bî ap mîdeia. Bî rîmnap Jisas ap Kapaneam mîdöp a gîlö, manö anîbu niŋöm, Rom ami bî kub Juda bî manö ud asîkep rîmnap hag yuöm haga, “Bî nagî wög gi ñeb aij yabîl yad ap nan göp umnig gab niŋöm kale am Jisas nîp hag niŋmim ul gi daube, nîp gö kamîŋ laŋ,” a ga. 4-5 Hagö, kale Jisas mîdeia au amöm, nîp manö klö neb neb göm hagla, “Ami bî abad mîdep bî kub ap, bî aij yabîl. Hanîp Juda nîbi bî gau mîdmagö löm pör abad mîd aij göp. Magum gep ram hanîp ap gi la. Anîb u, ne ammön bî nagî wög gi ñeb nîpe u gö kamîŋ lînim,” a gîla.

6 Kale hageila niŋöm Jisas kalîp aip am am ram au söl au amöl gîlö niŋöl gi, ami bî abad mîdep anîbu bî niŋeb nîpe rîmnap hag yuö, am Jisas nîp nable paköm hagla, “Bî ami abad mîdep bî hon u nöp hagöp, ‘Bî Kub, yad bî aij wasö, ram yad u ma ilön auagmön. 7 Yad bî aij rö nöp nînam, pen yad niŋbin, God nöp aip mîdöp rö, ‘Kamîŋ laŋ,’ manö u nöp hagaimön, bî yad nan göp anîbu kamîŋ lînim. 8 Bî kub yabîl ap yîp abad mîdöp; yad ke pen ami bî gau kalîp abad mîdem, ‘Arim!’ a ginö arbal; ‘Auim!’ a ginö aubal; ‘Wög anîbu gim!’ a ginö gîpal,’ a göp,” a gîla.

9 Anig haglö, Jisas, bî anîbu gasî nîpe ke niŋöm anig hagöp a göm, aiö göm, nîbi bî nîp hain göm aueila gau kalîp haga, “Ami bî Rom nîbö u, yîp niŋ ud pîdöŋ göp. Nîpe göp anîbu, Isrel bî ap unbö rö göp yad niŋagpin yabîl,” a ga.

10 Pen ami bî abad mîdep bî u, bî nîpe gau ado gi amöm niŋla, bî nan ga anîbu hadö kamîŋ la.

Jisas nîbi adu ñî nîpe uma u nîp gö, kamîŋ ara

11 Ñîn aŋ anîbu nöp, Jisas aip bî nîpe gau aip Nen daun arla. Nîbi bî gau iru yabîl nöp aip arla. 12 Daun aŋöŋ it söl au

amjaklö n+ñöl gi, n+bi adu ap ñi añi nipe yag daua uma u, wip ilön löm daueila. N+bi bi iru nöp daun an+bu n+bö apöm n+bi an+bu aip aueila. ¹³ Jisas n+bi adu an+bu n+ip n+ñö, mög gö haga, “M+ñöñ gagmön,” a ga. ¹⁴ An+ig hagöm, n+pe amöm wip ilön li daueila mab u ud n+ñö n+ñöl gi, bi ilön daueila gau p+idön g+la. Jisas bi praj uma u n+ip haga, “Ñi me, nöp hagabin, urak!” a ga. ¹⁵ An+ig hagö, ñi urak as+köm manö hagö n+ñöl gi, Jisas n+me n+ip, ñi ne u, a göm ud ña. *

¹⁶ Pen n+bi bi n+ñ m+deila gau magöñhalö pa g+ñi göm, God hib n+pe u dap ranöl gi hagla, “God manö hagep bi kub yab+ñ han+ip auöp. God han+ip gi ñ+n+ig auöp,” a g+la. *

¹⁷ Jisas ga an+bu n+ñöm, aiud udlö, manö an+bu Juda n+bi bi ram m+ñöñ kale gau gau amöm, ram m+ñöñ ke gau gau magöñhalö ara.

Jon Bi Ñ+ig Pak Ñeb bi n+pe m+ñöp Jisas n+ññ+ig arlö

¹⁸ Jon bi n+pe gau, Jisas ga rö magöñhalö n+ñöm, am Jon n+ip hag ñ+lö, bi n+pe m+ñöp hagö aueilö haga, ¹⁹ “Kale m+ñöñ ammil Bi Kub n+ip hag n+ñmil, ‘Ne Mesaia pör abad m+dpun u nöp auban aka bi ke n+bö ap halö abad m+daun?’ ö g+mil,” a ga.

²⁰ Hageia, bi m+ñau Jisas m+deia au ammil haglö, “Jon bi ñ+ig pak ñeb u hal+ip bi m+ñöñ hagöp, ‘Kale m+ñöñ ammil Bi Kub hag n+ñmil, ‘Ne Mesaia pör abad m+dpun u nöp auban aka bi ke n+bö ap halö abad m+daun,’” a g+mil, a göm, hol m+ñöñ hag yuö, nöp hag n+ññ+ig aubul i,” a g+lö. *

²¹ Pen kale m+ñöñ an+ig hagnil n+ñ m+dlö n+ñöl gi, Jisas n+bi bi iru nöp nan adö ke ke ga gau gö kam+ñ la; n+bi bi iru nöp m+ñna ga gau gö kam+ñ la; n+bi bi iru nöp k+ñaki aiön pi abañ al m+deia gau gö kam+ñ la; n+bi bi iru nöp amgö we ga gau gö amgö ñ+l n+ñla. ²² An+ig göm, Jisas bi an+ñ m+ñau kal+ip haga, “Kale m+ñöñ ado gi ammil Jon n+ip hagnil, ‘Hol am n+ñbul, bi an+bu n+bi bi amgö we ga

gau gö amgö ñ+l n+ñbal; n+bi bi ma böñ nöp naij ga gau gö kauyanj ajaböl; n+bi bi hañ romanj wös hapeb la gau gö m+ñep göp; n+bi bi r+im+id m+gan p+ñ göp gau gö manö apdi n+ñaböl; n+bi bi umbal gau gö kam+ñ m+dpal; n+bi bi mög gep rö gau manö aij u hagab n+ñaböl. * ²³ N+bi bi y+ip gas+ n+ñöm cig göl gi nöp m+deinaböl gau, m+ñ m+ñ yab+ñ g+ñaböl, a g+mil,” a ga.

²⁴ An+ig hagö, bi Jon manö daulö m+ñau ado gi arlö n+ñöl gi, Jisas n+pe, Jon n+ip manö adö u hagöm n+bi bi m+deila gau kal+ip haga, “Kale nöd ram m+ñöñ kabö nöp m+idöp anj au arbe ñ+n u, n+ñön n+ññ+ig arbenj Kale hod m+lö añi ap y+gön ud anj gi danj i göp ap n+ññ+ig arbe? ²⁵ Kale n+ñön n+ññ+ig arbenj Bi wañj aij yab+ñ y+möb ap n+ññ+ig arbenj An+bu wasö. Bi wañj aij yab+ñ udöm, nan aij aij udun a göm gas+ n+ñbal gau, bi kub ram gau nöp hanbal. ²⁶ Pen kale n+ñön n+ññ+ig arbenj God manö hagep bi ap n+ip n+ññ+ig arbe akanj N+ñö me, God manö hagep bi ap n+ip n+ññ+ig arbe, pen bi Jon n+ñbe u n+pe wög adö ke n+bö g+ñ+ig aua. * ²⁷ Bi Jon u me, hadame ram God Manö u kal+ k+ñ r+köm hagla, ‘Bi manö hagep yad u hag yunö, nöd amöm, n+bi bi gau kal+ip hag ñi aij g+ñab; hainö ne ke hag yunö n+ñabön,’ a göm kal+ k+ñ r+kla. *

²⁸ Kalöp hagabin, n+bi bi nöd m+idm+idal gau abe, n+bi bi m+ñi m+dpal gau abe magöñhalö n+bi bi y+har+ñ, Jon bi kub. Pen God n+bi bi y+har+ñ gau udöm ram m+ñöñ n+pe kumi kabö adö lanj au abad m+deinab gau, kale Jon rö m+idageinaböl; kale n+bi bi kub m+deinaböl,” a ga.

²⁹ N+bi bi gau, bi dak+is udep gau halö, nöd Jon n+ip aula, kal+ip magöñhalö ñ+ig pak ña. An+ig gö, Jisas manö haga u n+ñöm hagla, “God adan n+pe nöp kabö rö m+idöp,” a g+la. * ³⁰ Pen bi Perisi abe, bi lo manö hag ñeb bi kub gau abe kale, God kal+ip n+ñön n+ñön g+lanj a ga u gas+ kale ke n+ñöm pa jö n+ñöm, Jon han+ip ñ+ig pak ñañ a göm auagla. *

* 7:15: 1Ki 17:23; 2Ki 4:36 * 7:16: Luk 1:68 * 7:20: Sam 40:7; Mal 3:1; Rep 1:8 * 7:22: Ais 35:5-6; 61:1; Luk 4:18 * 7:26: Luk 1:76 * 7:27: Mal 3:1 * 7:29: Luk 3:12 * 7:30: Mad 21:32

31-32 Pen Jisas n̄bi b̄i an̄b̄ gau kal̄p manö ap hagöm haga, “N̄bi b̄i m̄ñi ñ̄n i m̄dpim gau yad n̄ñbin, kale ñ̄i pai pro gau, n̄bi b̄i magum gep ka au as̄köm, ñ̄i pai pro rimnap meg m̄gan dap ranöm hag am̄l ap̄l göm hagpal, ‘Hon āñ pu ḡno, kale n̄hön ḡn̄g kugom ralagpim̄ Pen k̄map m̄t̄öñ gep rö ap hagno, kale n̄hön ḡn̄g m̄t̄öñ gagpim?’ ö ḡpal rö u, kale ḡpim. 33 N̄hön ḡn̄g: Jon b̄i ñ̄g pak ñ̄eb u apöm, nan magö ñ̄ñagöm, ñ̄g wain ñ̄ñagöm gö, kale n̄p hag jumim hagpim, ‘B̄i k̄jaki aiön pi abañ alöp m̄döp u,’ a ḡpim. 34 Pen m̄ñi yad B̄i Ñ̄i n̄pe apem, nan ñ̄ñem, ñ̄g wain ñ̄ñem ḡn̄ö, ȳp hag jumim hagpim, ‘Nan iru ñ̄ñöm, ñ̄g wain ñ̄ñöm göp u me, n̄pe n̄bi b̄i nan si nan naij ḡpal b̄i gau, b̄i dak̄s udep b̄i gau, b̄i kale ap m̄döp u,’ a ḡpim. * 35 Pen n̄bi b̄i God Manö aij u n̄ñ udöm, hain göm, ḡi aij göm, m̄d aij geinaböl u, n̄bi b̄i gau kal̄p n̄ñöm hagnaböl, God Manö u manö n̄ñö yab̄l, a ḡnaböl,” a ga.

B̄i si udm̄döp n̄bi ap

36 B̄i Perisi ap hib n̄pe Saimon. N̄pe Jisas n̄p haga, “Ne aumön ram yad u nan magö ñ̄ñul,” a ga. Hagö, Jisas ram n̄pe u amöm nan magö ñ̄ñlö n̄ñöl ḡi, 37 n̄bi daun an̄bu m̄döm nan si nan naij ḡm̄döp manö ap n̄ñ, Jisas b̄i Perisi ram amöm aip nan ñ̄ñailö. An̄b̄ u n̄ñöm, ñ̄g haññ aij auep kabö barol ud rim l̄la ap dapöm, * 38 Jisas m̄deia jöl adö gau apöm, ma il̄ au m̄t̄öñ ḡi m̄deia. An̄g göl m̄t̄öñ gö n̄ñöl ḡi, amgö ñ̄g u ḡi dö ḡi Jisas ma adö yan̄ lugö, umagö n̄pe u ud l̄l̄i ḡi yuöl ḡi, ma k̄d n̄pe u bom haluöm, mulu ñ̄ñöm, ñ̄g haññ aij auep an̄bu ma k̄d n̄pe adö au l̄ ñ̄a. 39 An̄g geia, b̄i Perisi Saimon u, gas̄i magö n̄pe u nöp gas̄i n̄ñöm n̄p ke haga, “B̄i an̄bi b̄i God manö hagep kabö göl m̄daiböp, n̄bi an̄bi n̄pe nan si nan naij ḡm̄döp n̄bi naij ap apöm n̄p ud n̄ñab u r̄k n̄ñböp,” a ga.

40 Jisas pen, b̄i Perisi gas̄i n̄ñ an̄bu n̄ñöm, n̄p haga, “Saimon, manö yad añ̄i ap m̄döp nöp hag ñ̄ññ gabin,” a ga.

Hageia, Saimon haga, “Manö hag ñ̄eb b̄i yad, manö an̄bu hag,” a ga.

41 Hageia, Jisas manö hod r̄köm haga, “B̄i ap uraköm, b̄i m̄höp kal̄p b̄i ap paip hadred (500) denariai ñ̄öm, ap pipdi denariai (50) ñ̄ñab. 42 Pen hainö b̄i an̄b̄ m̄hau pen ñ̄eb rö lagö, b̄i mani ñ̄ñab an̄bu kal̄p m̄hön hagnab, ‘Arö ḡmil. Mani kalöp m̄hön ñ̄ñbin u, pen ñ̄ul a ḡmil gas̄i u n̄ñagmil,’ a ḡnab. An̄g hagö, b̄i an̄ b̄i an̄bu n̄p m̄dmagö yab̄l l̄nab, b̄i nan nabön kub m̄deinab u aka b̄i nan nabön pro m̄deinab u?” ö ga.

43 Hageia, Saimon haga, “Gas̄i yad n̄ñbin u, b̄i nan nabön kub m̄deinab u,” a ga.

Hageia, Jisas haga, “N̄ñö yab̄l hagpan,” a ga. 44 An̄g hagöm, Jisas ado ḡi, n̄bi u n̄p n̄ñöm, Saimon n̄p haga, “N̄bi i n̄p nöh. Yad ram raul m̄gan nöp i auaj̄n, ne ñ̄g ap udmön ma ȳp l̄k ḡi yuep rimnap ñ̄agpan, j̄i n̄bi an̄bi, amgö ñ̄g n̄pe u ḡi dö ḡi lugöm ma yad ñ̄g lö, umagö n̄pe udöm l̄l̄i ḡi yuöp. 45 Ne ȳp bom haluagpan, j̄i n̄bi i, yad ram raul m̄gan nöp apjakaj̄n magö u r̄kö, n̄pe ma k̄d yad bom haluöl ḡi nöp m̄döp. 46 Ȳp wel nab̄c cög lan̄ l̄ ñ̄agpan, j̄i n̄bi i n̄pe ma k̄d yad ñ̄g haññ aij auep u l̄ ñ̄öb. 47 An̄b̄ u, nöp hagabin, n̄bi an̄bi nan si nan naij iru nöp göp u n̄ñem arö ḡpin. An̄b̄ u, ȳp pen m̄dmagö yab̄l löp. Pen n̄bi b̄i nan si nan naij pro pro ḡpal gau n̄ñem arö ḡnö, ȳp pen m̄dmagö pro pro l̄bal,” a ga.

48 Pen Jisas an̄g hagöm n̄bi an̄bu n̄p haga, “Nan si nan naij ḡpan gau n̄ñem arö gabin,” a ga.

49 An̄g hagö, b̄i n̄pe aip nan ñ̄ñeila gau, kale ke hag n̄ñ hag n̄ñ göm hagla, “B̄i an̄bi n̄hön ḡn̄g göm, ‘Nan si nan naij ḡpan gau n̄ñem arö gabin,’ a gab?” ö ḡla.

50 An̄g hageila u pen Jisas n̄bi an̄bu n̄p haga, “Gas̄i ne ke u nöp n̄ñ udmön, nan si nan naij ḡpin rö Jisas n̄ñöm arö gan̄, a ḡmön auban rö, nan si nan naij ḡpan gau n̄ñem arö ḡpin. Ne ammön, God ñ̄magö ara adö u m̄daimön,” a ga.

*

* 7:34: Luk 15:2 * 7:37: Mad 26:7; Mak 14:3; Jon 12:3

* 7:50: Luk 8:48; 18:42

8

Nibi rimnap Jisas aip arla

¹ Pen hainö ñin an anib au, Jisas bi nipe unbö migan lan aip daun gau abe, ram rilig aglö gau abe amöm, God nibi bi nipe udöm abad mideinab manö aij u, nibi bi gau kalip hag ña. ² Pen ñin anibu, nibi rimnap kijaki aiön pi halö mideila gau Jisas gö kamij la, rimnap nan ga gau gö kamij la, niñöm nibi anib gau rimnap Jisas aip ajmıdal. Nibi anib gau hib kale me, ap Maria Magdala a gımdal. Kijaki aiön pi unbö mudun jıñ nibi anibu anı dan midöm höñ arla. * ³ Nibi ap Joana. Nugmul nipe hib u Kuja. Nipe kiñ Herod ram nan nipe gau abad midmidöp. Nibi ap Susana. Pen nibi rimnap halö iru rö aip ajmıdal. Nibi anib gau kale magörhalö mani kale ke udöm, nan magö rau dapöm, Jisas bi nipe gau aip nan magö jım ñöl ñıñ ajmıdal.

Gıñbıt magö rö u, manö hod rik haga (Mad 13:1-9; Mak 4:1-9)

⁴ Nibi bi daun ke ke, yam ugan kub yöl gau nibö gau nibö Jisas nip niñıg aulö niñöl gi, nibi bi nöd aula gau kalip manö ap hod riköm haga,

⁵ “Bi ap, gıñbıt magö ranañ a göm, gıñbıt magö u dam wög adıñ gau yunab. Rimnap wög adıñ arep adan gau lugö, nibi bi lala gi amıl apıl gılö, yaur gau pen ap niñöm niñnaböl. ⁶ Pen yıñ rimnap kabö adö mınöñ pro pro mideinab gau lugöm, marep gınab u pen kabö mınöñ au ñıg ñıg halö midageinab u me, böñ nöp mılep gınab. ⁷ Pen yıñ rimnap nagı gıñkasi anı gau lugö, nagı anıbu hararo gi pału gö, ran aij gagnab. ⁸ Pen yıñ rimnap mınöñ aij gau lugöm, ran aij göm, magö iru yabıt nöp pılnab. Añı añı magö ñin juöl unbö mamıd pılnab,” a ga.

Jisas kalip anıg hagöm haga, “Kale nibi bi gası rimıd midainım gau, manö hagabin i rimıd li niñ aij gımim,” a ga.

Jisas, gıñbıt magö u manö hod rik haga u, manö it u haga

* **8:2:** Mad 27:55-56; Mak 15:40-41; Luk 23:49
Mad 10:26; Luk 12:2

⁹ Jisas manö hod riköm aiud anıbu hagö, bi nipe gau nip hag niñöm hagla, “Manö hod rikmön hagajan anıbu, manö it u aigöl gö rö midöp?” ö gıla. ¹⁰ Hageila, Jisas kalip haga, “God nibi bi nipe udöm abad mideinab manö pi göl midmidöp u, God kalöp gası ñö niñbim, pen nibi bi rimnap gau, yad kalip manö hod rikem nöp hagnö,

‘kale niñöm niñagöl,
manö magö apdi niñöm manö it niñ udagöl.’ *

¹¹ Pen manö hod rikem nan yıñ rö hagpin u, God Manö adö u hagpin. ¹² Yıñ rimnap lagnab wög adıñ arep adan adö au a gıpin u, nibi bi gau God Manö u niñnaböl pen Seden gası naiñ niñöm, kale God Manö u niñ udlö, God kalip ud kamij yunab u naiñ göp a göm, apöm God Manö gası kalip anı dan midöp u ju udö, hauı gınaböl, a gem hagpin. ¹³ Pen yıñ rimnap lagnab kabö adö mınöñ pro pro mideinab gau a gıpin u, nibi bi gau God Manö u niñöm, ñıñı löm, aij a gö niñöl gi, manö anıbu niñ udnaböl u pen niñ ud pıdöñ gagnaböl rö, mıñör rimnap auö hauı göm arö gınaböl, a gem hagpin. ¹⁴ Pen yıñ rimnap lagnab nagı gıñkasi anı gau a gıpin u, nibi bi gau God Manö u niñnaböl u pen hainö manö marö aka mani kub nan gau aka mıñ mıñ gep adö u nöp gası niñöm, God Manö niñ ud pıdöñ gagnaböl, a gem hagpin. ¹⁵ Pen yıñ rimnap mınöñ aij adö au lugöm, ran aij göm, magö iru yabıt nöp pılnab a gıpin u, nibi bi gau God Manö u niñöm, niñ ud pıdöñ yabıt göm, gi dam dam, nan magö aij pılnab, a gem hagpin,” a ga.

Hapö lau pi gagep

¹⁶ Jisas anıg hagöm haga, “Nibi bi gau hapö lauöm rin cög migan aka abañ adö hanbal u mo gayık gau pi gagnaböl. Adö au gılan rik lılö mailö gö, nibi bi gau ram raul migan anıbu apöm mailö anıbu niñnaböl. *

¹⁷ “U rö nöp me, nan niñhön niñhön pi göl midöp gau, magörhalö waiö lınab;

* **8:10:** Ais 6:9-10

* **8:16:** Mad 5:15; Luk 11:33

* **8:17:**

nan nihön nihön paŭ gi midöp gau, magöŋhalö ud mailö göp au linab. *

18 “Anib u, manö hagabin u niŋ aij gimim. Nibi bi manö niŋöm, niŋ udnaböl gau, manö aij rimnap halö niŋnaböl; pen nibi bi manö niŋöm niŋ udagnaböl gau, pro pro niŋjun a göm niŋbal u halö böŋ nöp ur ginab. *

*Jisas nime nimam bi gau
(Mad 12:46-50; Mak 3:31-35)*

19 Pen ñin anibu nöp, Jisas nime aip, nimam hain nipe gau aip Jisas niŋ niŋniŋ aula. Apöm niŋla, ram raul miŋan anib yaŋ Jisas nibi bi siŋi göl mideila niŋöm höŋ yaŋ mideila. 20 Anig gilo, nibi bi ap ram raul mideila gau niŋöm, Jisas niŋ hagla, “Name namam ne gau nöp niŋniŋ ap midpal höŋ yaŋ,” a gila.

21 Haglö, Jisas kalip haga, “Nibi bi an an God Manö u niŋöm hain gipal gau me, ami yad, mam yad midpal,” a ga.

*Jisas hagö, yigön kub udeia u ur ga
(Mad 8:23-27; Mak 4:35-41)*

22 Pen ñin ap, Jisas bi nipe gau kalip hagöm haga, “Ñig Waŋö Galili juun böŋ lödaŋ arun,” a göm, ñig magib udöm arla. 23 Pen an gau arlö niŋöl gi, Jisas nipe hon han ara. Hon haneia magö u, yigön asad kub yabib ap ñig an anibu udöm, ñig ral ñig magib miŋan u auö, umöl rö nöp la. 24 Anig gö, bi nipe gau apöm, Jisas niŋ anŋa gilo uraka hagla, “Bi Kub! Hon magöŋhalö umniŋ gabun!” a gila.

Hageila, Jisas yigön udaia u abe, ñig ral auaia u abe hag gö, magö anibu nöp yigön u ur göm, ñig u haluöm, nöd mideia rö mideia. 25 Pen Jisas bi nipe gau kalip haga, “Kale ai gimim yip niŋ udagpim?” ö ga.

Hageia, kale piŋniŋ göm aiö waiö göm, kale ke hag niŋ hag niŋ göm hagla, “Bi anibi bi an? Nipe hagö, yigön abe, ñig kub abe manö nipe hagöp rö nöp göp,” a gila.

*Bi kijaki aiön pi halö u, Jisas gö, kamini
la
(Mad 8:28-34; Mak 5:1-20)*

26 Ñig magib udöm, amöm Ñig Waŋö Galili an u am am, ram minöŋ Gerasa

nibi bi midmidal böŋ lödaŋ arla. 27 Pen Jisas ñig magib u arö gi, ñig waŋö goŭ au kabö kulup adö au ma abö gö niŋöl gi, magö anibu nöp, kijaki aiön pi aban al mideila bi ap, daun anibu nibö apöm, Jisas niŋ nable paka. Bi anibu nipe magö nöp midöm, ram yabib raul miŋan u hanagmidöp; wip rigöl gimidal kabö miŋan gau nöp han ajmidöp. 28-29 Bi nipe abad middep gau, sen udöm ñimagö ma nipe gau adik li pidöŋ gimidal u pen kijaki nan gau apöm kio gilo, sen limidal anib gau pak gi dö gö, ram minöŋ nöp an gau pör pör armidöp. Pen bi anibu, Jisas niŋ niŋöm aiö göm, apöm ma il au lug paka. Jisas kijaki aiön pi niŋ aban alla anib gau kalip haga, “Bi anibi niŋ arö gimim höŋ arim!” a ga. Jisas anig hagö, kijaki aiön pi niŋ aban alla bi u, kakö göm, manö kub hagöm haga, “Ne Jisas, God Bi Kub adö i gilaŋ midöp Ñi nipe u, yip nihön ginig gabön? Yip ilön kub ñagmön!” a ga.

30 Hageia, Jisas haga, “Hib ne u hag!” a ga. Jisas hageia, nipe pen haga, “Hib yad u Iru Nöp,” a ga. Kijaki aiön pi nan gau iru yabib nöp niŋ yuö hiiköm mideila rö u me, anig haga. 31 Pen kijaki aiön pi gau Jisas niŋ neb neb göm hagla, “Hanip hagmön, mab ke yaŋ utöm miŋan mauñ juaga u yuagmön!” a gila.

32 Anig hagöm, kaj iru yabib nöp amil geila yöp ba anib gau niŋöm, Jisas niŋ neb neb göm hagla, “Ne hanip hagö, am kaj midpal gidan kalip yuö hiikun,” a gilo, Jisas yau a ga. 33 Jisas yau a gö, kijaki aiön pi nan gau, bi u niŋ arö göm, am kaj anib gau kalip yuö hiiklö, kaj gau pig ju sir ba yaŋ amöm, gi dam ñig waŋö an yaŋ paköm, ñig niŋöm magöŋhalö um hakla.

34 Pen bi kaj mukmidal gau, ga anibu niŋöm, gi dö gi am nibi bi daun mideila gau kalip hag nöm, am nibi bi ram minöŋ daun sol au mideila gau kalip hag nöm, gila. 35 Hag nilö, nan anibu nihön gö hagaböl a göm, apöm niŋla, bi kijaki yuö hiiköm midmidöp u, kamini lö, waiŋ yimöm, Jisas ma il sol au asik mideia. Kale anibu niŋöm aninin gö piŋniŋ gila. 36 Pen nibi bi niŋ midlö niŋöl gi, Jisas kijaki hag

* 8:18: Mad 25:29; Luk 19:26

höŋ yua, nibi bi gau, nibi bi hain aula gau kalip, anig anig göp, a göm, hag ñla. ³⁷ Pen Gerasa nibi bi magöŋhalö anin gö pñin göm, Jisas nip, ne ado gi aru a gilö, ñig magib udöm hada. ³⁸ Jisas arik arnig geia niŋöm, nipe gö kijaki aiön pi höŋ arla bi anibu, nip manö neb neb hagöm haga, “Yad ne aip arul,” a ga. ³⁹ Anig hageia, Jisas nip pen haga, “Wasö. God nöp nan aij yabit ñihön ñihön göp u, ne ram ne ammön nibi bi ne gau kalip hag ñimön,” a ga.

Anib u, nipe daun nipe ado gi amöm, nibi bi gau kalip magöŋhalö, Jisas yip anig anig göp a göm, hag ña.

Pai ap uma Jisas gö uraka; nibi ap Jisas nip ud niŋö kamij la

(Mad 9:18-26; Mak 5:22-43)

⁴⁰ Pen nibi bi Jisas auab a göm, abad mideila gau, Jisas ñig magib udöm amjakö, aij yabit auabön e gila. ⁴¹⁻⁴² Pen bi kub Juda magum gep ram abad midmidöp bi ap hib nipe Jairas. Pai nipe añi yabit mi in la migang lan u umnig gö, Jairas nipe apöm, Jisas mideia söla au kugom yimöm haga, “Ram yad arul. Pai yad añi u umnig gab,” a ga. Hageia, Jisas niŋnig arö niŋöl gi, nibi bi iru yabit nöp apöm, nip böŋ böŋ ciro ciro ñöl gi arla. ⁴³ Pen nibi ap pör pör nipe nibi adan armidöp mi unbö migang lan la. Nibi anibu, wös wameb bi gau yip gilö, yip kamij lan a göm, kalip mani ñimidöp u pen nip gilö mitep ginim rö laga. ⁴⁴ Nipe Jisas arala jöl adö lau apöm, waŋij milö kub la u ud niŋö niŋöl gi, magö anibu nöp nip mitep ga. ⁴⁵ Pen Jisas kalip haga, “Yip bi an ud niŋöb?” ö ga.

Hageia, nibi bi gau hagla, “Hon ud niŋagun,” a gila. Pen Pida haga, “Bi Kub, nibi bi iru nöp gai i apöm, nöp ciro ciro ñaböl,” a ga.

⁴⁶ Hageia, Jisas haga, “Nibi bi ap yip ud niŋöb. Pidön yad u aröp niŋem hagabin,” a ga. ⁴⁷ Pen nibi Jisas ud niŋa anibu, nipe pi ginim rö laga u niŋöm, gil gil göl gi, Jisas mideia söla au ap kugom yima. Nibi bi anib gau niŋ mideila an gau, Jisas nip hagöm, nipe nan gö, Jisas ud niŋö, magö anibu nöp kamij löp aiud u magöŋhalö

waiö haga. ⁴⁸ Hageia, Jisas nip haga, “Pai yad. Ne yip ud niŋnö kamij lan a gimön niŋ udpan u, yip ud niŋö kamij löp me u. Manö midagöp. Ne ammön, God ñimagö ara adö u midaimön,” a ga. *

⁴⁹ Jisas anig hagö niŋöl gi, bi Jairas nip wög gimidöp bi ap apöm, Jairas nip haga, “Pai ne böŋ nöp umöb; hag ñeb bi nip hagö ma ilön auagnim; ado gi arnim,” a ga.

⁵⁰ Hagö, Jisas manö anibu niŋöm, Jairas nip haga, “Pai yad u umöb a gimön, gasi u niŋagmön. Niŋ udeinabön u, nip kamij linab,” a ga.

⁵¹ Anig hagöm, Jairas ram nipe u amjaköm, nibi bi gau kalip magöŋhalö hag höŋ au yaŋ löm, pai nime nap mihau, Pida u, Jon u, Jems u kalip uŋ göm, pai u nip niŋnig ram raul migang yaŋ arla. ⁵² Pen nibi bi, pai anibu umöb a göm mitöŋ gi mideila gau, Jisas kalip haga, “Kale mitöŋ gagim. Pai u umagöp; yiharij hon hanab,” a ga.

⁵³ Jisas anig hageia, nibi bi gau, pai anibu böŋ nöp umöb u niŋöm, nip mihol gila. ⁵⁴ Pen Jisas pai u ñimagö kid nipe u udöm haga, “Pai yad, urak!” a ga. ⁵⁵ Anig hagö, ana nipe u ap kuöyaŋ kuöbö gö uraka. Uraka, Jisas haga, “Nan rimnap ñibe niŋaŋ,” a ga. ⁵⁶ Pai nime nap kale aiö waiö gilö. Pen Jisas kalip ber mihau haga, “Nibi bi rimnap kalip manö anibu hag ñagmil, wasö!” ga.

9

Jisas bi nipe unbö migang lan gau hag ke ke yua

(Mad 10:5-15; Mak 6:7-13)

¹⁻² Jisas bi nipe unbö migang lan kalip hagö aueila haga, “Yad kalöp bi yad, klö yad ke ñem, yunig gabin. Anib u, kale gau ammim, kijaki aiön pi nibi bi yuö hiiköm midpal gau hagpe höŋ aröl; nibi bi nan göp gau gipe kamij linim; nibi bi mña göp gau gipe hir ginim; God nibi bi udöm abad mideinab manö aij u hag ñibe niŋöl. ³ Pen arnig gimim, waŋab adij, wadi, nan ñneb, mani, waŋij, nan gau halö ud aragmim; yiharij armim. ⁴ Daun ap ammim ram ap amjakmim, kalöp hag uaiöl, kalip

* 8:48: Luk 7:50

aip han midmim, daun anibu arik arun a ginabim u, magö u nöp arik armim. ⁵ Pen ram minöñ migan ap arbe, kalöp hag udagaiöl, daun anibu arik arun a ginabim u, kalip hagmim, 'Manö aij u dauajun udagpim rö, minöñ naböñ kalöp i auajun, nan acip acip ma hanip udöp u hik gi yuun arabun,' a gimim, hik gi yumim armim. Anig ginabim, kale gi naj gi pal u niñnaböl," a ga. *

⁶ Anig hagö, kale ram ritig aglö magöñhalö gau gau am am manö aij u hag nöñ gi, nibi bi minä ga gau gilo kamij la.

Herod gasi iru niña

(Mad 13:1-2; Mak 6:14-16)

⁷ Pen nibi bi gau, Jisas nihön nihön ga manö u hag amil apil gilo niñöl gi, gapman bi kub Herod niñöm, gasi iru yabit niña. Nibi bi rimnap hagla, "Jon bi ñig pak ñeb unam rib gi dö gila uma u, kauyan uraköp," a gila. * ⁸ Rimnap hagla, "Bi nöd nibö God manö hagep bi u Ilaija nipe auöp," a gila. Rimnap hagla, "Bi hadame dagol gau God manö hag ñimidöp bi ap kauyan kamij löm auöp," a gila. ⁹ Anig haglö, bi kub Herod haga, "Jon nip unam rib gi dö ginö hadö uma rö, bi anibu bi an ap midö niñöl gi hagaböl u am niñnam," a göm, gasi u niña. *

Jisas nibi bi iru nöp nan niñeb nö niñla

(Mad 14:13-21; Mak 6:30-44; Jon 6:1-12)

¹⁰ Pen Jisas bi nipe unbö migan lan ado gi apöm, ram minöñ gau ajöm nan nihön nihön gila manö u, Jisas nip hag ñila. Hag ñilö, am ram minöñ migan ap ke am midaiun a göm, Jisas kalip ut göm Bedsaida daun au arla. ¹¹ Pen adan an gau arlö niñöl gi, nibi bi rimnap hagla, "Jisas bi nipe gau aip apöm padiaböl," a gila. Anig haglö, nibi bi iru nöp nip niñig hain gila. Aueila, nipe aij auabim e göm, God nibi bi udöm abad mideinab manö u kalip hag nöñ gi, nibi bi nan ga gau gö kamij la.

¹² Pen dugo sidö wad arnig geia magö u, bi nipe unbö migan lan apöm, Jisas nip hagla, "Ram minöñ gai i, nibi bi midagpal, ram minöñ nöp an aui midpun rö u, nibi

bi gai i kalip hag yuö, ram nibi bi midpal gau ke ke amöm, nan niñeb kale gau ke ulhai niñöm, haneb migan gau ulhai niñlan," a gila.

¹³ Anig hageila, Jisas pen haga, "Kale ke nan magö kalip ñimim," a ga.

Hageia, kale hagla, "Hon nan niñeb iru midagöp. Yiharij bred magö unbö mamid u midöm, kabsat mihöp midöp. Ne nihön gasi niñban? Nibi bi gai i iru nöp midpal u, hon am nan niñeb kalip rimnap rau dapun aka?" gila. ¹⁴ Niñ anibu, nibi bi apöm magum gila gau, nibi niñ pai gau wasö, bi gau nöp me wö ralla paip dausan (5000) rö ara.

Pen Jisas bi nipe gau kalip haga, "Nibi bi iru nöp ap midpal gai i hagpe, nibi bi unbö niñjuöl mihöp ado gi da unbö sidun lan (50) ugan ke ke asiklan," a ga.

¹⁵ Hageia, bi nipe gau nipe haga rö nöp gilo, nibi bi gau magöñhalö au asikla. ¹⁶ Nipe bred magö unbö mamid u udöm, kabsat mihau halö udöm, gilan gi kumi kabö adö lan au niñöm, God nip aij a göm, nan niñeb anibu ud jö göm, bi nipe gau kalip nö, kale pen udöm, nibi bi gau kalip nime li ñila. ¹⁷ Neila, kale magöñhalö niñ damöm, niñ haköl rö lagö, naböñ naböñ pali pali gila gau, bi nipe gau ud wad unbö migan lan yaglö ajman raua.

Pida haga, "Ne Krai u," a ga

(Mad 16:13-19; Mak 8:27-29)

¹⁸ Pen niñ ap, Jisas am ke halö God nip sabe göl gi midöm, bi nipe gau kalip hag niñöm haga, "Nibi bi gau yip bi an a gi gasi niñbal?" ö ga.

¹⁹ Hageia hagla, "Nibi bi rimnap nöp Jon bi ñig pak ñeb u a gi gasi niñbal; rimnap nöp bi nöd nibö God manö hagep bi u Ilaija a gi gasi niñbal; rimnap nöp bi hadame dagol gau God manö hag ñimidöp bi ap kauyan kamij löm auöp a gi gasi niñbal," a gila. *

²⁰ Hageila, Jisas kalip pen hag niña, "Pen kale ke yip bi an a gimim, gasi niñbim?" ö ga.

* 9:5: Luk 10:4-11 * 9:7: Mad 16:14; Mak 8:28; Luk 9:19 * 9:9: Luk 23:8 * 9:19: Luk 9:7-8 * 9:20: Jon 6:68-69

Hageia, Pida pen haga, “Ne God Kraiss nipe u,” a ga. *

²¹ Anig hageia, Jisas kalip haga, “Manö anibu nibi bi rimnap kalip hag ñagmim, wasö yabih!” a ga.

Jisas haga, “Umeme kauyan uraknabin,” a ga

²² Jisas anig hagöm, manö ap hagöm haga, “Bi Ni nipe nip ilön kub yabih ñinabol. Bi manö ud asikep gau, bi God nip nan sabe gep bi kub gau, bi lo manö hag ñeb bi gau, nip niñlö mulu lugö al pak lilö, umnab u pen ñin mihöp midöm ruö ñin mihau nigan u kauyan uraknab,” a ga. *

²³ Pen Jisas bi nipe gau abe, nibi bi mideila gau abe, kalip magöñhalö hagöm haga, “Nibi bi yip hain gun a göm, gasi niñeinabol gau, nan minöñ naböñ adö it i gasi kub niñbal u arö göm, hañ roman kale ke gasi kub niñbal u arö göm, ñin añi añi mab kros ud kag göm yip hain göl. * ²⁴ Nibi bi an, hañ roman, kamij middep magö hon ke gasi niñun mid aij ginabun a göm, gasi niñnabol gau, böñ nöp ap lug paknabol. Pen nibi bi an, Jisas nip niñ udun, hañ roman, kamij middep magö hon niñön niñön ginab u manö midagöp a göm, gasi niñnabol gau, kamij middep magö u udnabol. * ²⁵ Nibi bi nan minöñ naböñ adö it i udun a göm, gilö arnab gau, nan aij aij gau udöm, minöñ naböñ adö it i mid aij ginabol, pen hainö umöm minöñ naböñ adö it i arö göm, God aip pör pör midaiöl rö lagnab. ²⁶ Nibi bi an yip nable gö, yad Jisas nip niñagpin, a göm, manö yad niñ udagnab u, hainö Bapi hol apil mailö aij ke u udem, ejol ut mailö aij halö gau aip aunabin ñin u, bi anibu nip nable gö, niñagpin a ginabin. * ²⁷ Pen kalöp niñö yabih hagabin, nibi bi mihni midpim gai i rimnap umagnabim; kamij nöp midmim, God nibi bi udöm abad mideinab ñin u niñnabim,” a ga.

Jisas hañ roman nipe u ke yabih la

* **9:22:** Luk 9:44; 18:32-33 * **9:23:** Mad 10:38; Luk 14:27 * **9:24:** Mad 10:39; Luk 17:33; Jon 12:25 * **9:26:** Mad 10:33; Luk 12:9 * **9:30-31:** Luk 9:22 * **9:32:** 2Pi 1:16-18 * **9:35:** Luk 3:22

²⁸ Jisas anig hagöm, ñin unbö raleb jijn rö midöm, Jon, Jems, Pida kalip ut göm, God nip sabe ginig göm yöp dum anib au ara. ²⁹ Amöm, God sabe gi midö niñöl gi, mulu adin nipe ke yabih löm, walij nipe rud yabih löm, mailö unbö ke yabih ga niñla. ³⁰⁻³¹ Anig gö niñöl gi, bi hadame nöp umlö, Mosi aip, Ilaija aip, God mailö aij unbö ke magö u udmil apil, Jisas Jerusalem amöm umöm wög nipe gi haknig geia manö u hag mideila. * ³² Pen Pida, Jems, Jon kalip yam hon auö, amgö ju ju göl gi mideila, pen midö kale amgö ñil niñöm, Jisas mailö aij nipe u abe, bi anib mihau Jisas aip urak midailö gau abe, niñla. * ³³ Bi anib mihau arnig gilö niñöl gi, Pida gasi niñ aij göm wasö, Jisas nip haga, “Bi Kub, hon aui midpun u, aij yabih midpun. Ne hanip yau a gö, ram bada yiharin mihau nigan, nöp ap, Mosi nip ap, Ilaija nip ap gun,” a ga.

³⁴ Anig hagö niñöl gi, magö anibu nöp, kumi rud kub ap apöm kalip magöñhalö ralu ñö piñin gila. ³⁵ Pen manö ap kumi an au nibö apöm haga, “Bi i Ni yad; yad nip hag linö. Kale manö nipe hagnim rö niñmim,” a ga. *

³⁶ Manö hag pis gö, magö anibu nöp niñla, bi anib mihau midagailö; Jisas nöp mideia. Pen dum ilö lan midöm, nan ga u niñeila u, ñin an anib au nibi bi rimnap kalip hag ñagla.

Ñi pro kijaki aban ala ap Jisas gö, kamij la (Mad 17:14-21; Mak 9:14-29)

³⁷ Pen ruö, dum ilö lan anibu arö göm, adan au gyan ap luglö niñöl gi, nibi bi iru nöp ap kalip nable pakla. ³⁸ Bi ap nibi bi an anibu wiñ kub alöm haga, “Manö hag ñeb bi. Ni yad añi i, ne mög niñmön a gem dauabin. ³⁹ Kijaki aiön pi pör nip aban al midöm nip gö, wiñ kub yabih alöm gi dam paköm, kiñu habkob gat got apöm, um dam an löl gi auöp. Nip anig göm, pör pör nöp gö gö me, nipe ilön mab udöl gimidöp. ⁴⁰ Bi ne gau kalip, kijaki midöp anibu hag

yuim, a gipin u pen kale hag yu wasö nñjöm arö gipal,” a ga. ⁴¹ Anig hageia, Jisas haga, “Nibi bi mñi mdpim mñnön nabön if i, ñin mai manö nñj udnabimñ Yad hadame nöp mñjör kale ud ajpin; pen hainö ñin aige gem mñjör kale ud arnam?” ö ga. Anig hagöm, bi anibu nip haga, “Ñi ne anibu sol au dau,” a ga. ⁴² Jisas anig hageia, ñi anibu dap auö nñjöl gi, kijaki aiön pi ñi u nip klö yabit göm, pa jö gi yuö gi dam pitab paka. Jisas pen kijaki aiön pi u nip hag gö, ke arö nñjöl gi, ñi anibu kamñj lö, Jisas dam nap nip ña. ⁴³ Nibi bi ap mideila gau, God klö nipe unbö ke anibu nñjöm, ñaul udla.

*Jisas, “Yip mumug ginaböl,” a ga
(Mad 17:22-23; Mak 9:30-32)*

Jisas nan nthön nthön ga u gasi nñjöm, kale ñaul udöm nñjmidlö nñjöl gi, Jisas bi nipe gau kalip haga, ⁴⁴ “Manö hagnig gabin anibi, kale rimid li nñj aij yabit gimim midaimim. Sol midöp, Bi Ñi nipe nip mumug nñjöm, bi rimnap kalip ñinaböl,” a ga. ⁴⁵ Pen manö haga anibu, kale rik nñjöl rö laga. Pen piññj göm Jisas nip hag nñjagla. *

*An nibi bi kub mideinaböl?
(Mad 18:1-5; Mak 9:33-37)*

⁴⁶ Jisas bi nipe anib gau kale ke hag amil apil göm, bi ap haga, “Yad bi kub mideinam,” a ga. Pen bi ap pen haga, “Ne wasö, yad bi kub mideinam,” a ga. ⁴⁷ Jisas bi nipe gau gasi nñjla anibu ke nñjöm, ñi pro ap dap nipe mideia ba au löm haga, ⁴⁸ “Nibi bi an yip gasi nñjöm, ñi pai pro inbö rö udnab u, yip abe udnab. Pen nibi bi an yip udnab u, Bi yip yuö aunö nip abe udnab. Pen bi an an kale au bi yiharñj yabit rö midöp, bi anibu nöp nipe bi kub yabit,” a ga. *

⁴⁹ Jisas anig hageia, Jon haga, “Bi Kub, hon nñjbun, bi ap hib ne hagöm, kijaki aiön pi nan gau hag yua. Pen bi anibu hon aip ajagpun rö, ‘Ne anig gagmön,’ a ginö,” a ga.

⁵⁰ Hageia, Jisas haga, “Nthön ginig nip anig hag gipen Nibi bi kalöp nñjlö mulu

lugagnab gau, bi nñjeb hon a gimim nñjmim,” a ga. *

Sameria kai Jisas nip udagla

⁵¹ Pen Nap nipe Jisas nip dam ram mñnön nipe kumi kabö adö lañ ud arep ñin u sol ga nñjöm Jisas, Jerusalem arnam a göm, gasi klö gi nñjöm me ara. ⁵² Nipe bi nipe rimnap nöd hag yua. Kale amöm nan nip gi jin ginig, ram mñnön Sameria an au ram ritig aglö ap arla. ⁵³ Pen Sameria nibi bi ram ritig aglö anibu hanmidal gau, Jisas Jerusalem anig geia manö u nñjöm, nip hag wihai udagla. ⁵⁴ Anig gailö, Jisas bi nipe Jems aip Jon aip nñjmil, Jisas nip haglö, “Bi Kub, kumi kabö adö lañ nübö mab mitañ haglo, apöm nibi bi anig gipal gau kalip innim aka?” gilo. *

⁵⁵ Anig hagailö, Jisas ado göm kalip mihön nñjöm, anig gagnabun a göm, kalip mihön hag ga. ⁵⁶ Nibi bi anib gau Jisas nip udagnaböl u nñjöm, ram ritig aglö anibu arö göm, ram ritig aglö ke nübö ap arla.

*Bi ap Jisas nip haga, “Yad ne aip ajeinabul,” a ga
(Mad 8:19-22)*

⁵⁷ Pen adan an gau arlö nñjöl gi, bi ap apöm, Jisas nip haga, “Ram mñnön gai gai arnabön gau, yad aip ajeinabul,” a ga.

⁵⁸ Anig hageia, Jisas nip haga, “Yad aip uñham ajeinabön. Kain hapeb gau ram haneb kale mñnön migan gau midöp; yaur gau rin kale u ke midöp; pen Bi Ñi nipe, ka haneb nipe ap midagöp,” a ga.

⁵⁹ Pen Jisas bi ap nip haga, “Ne yad aip ajaiul,” a ga. Anig hageia, bi anibu pen pe haga, “Bi Kub, yip yau a gö, yad am bap yad rigöl gem aunam,” a ga.

⁶⁰ Hageia, Jisas nip pen haga, “Nibi bi yip nñj udagpal rimnap umaiöl, nibi bi yip nñjagpal rimnap dam rigöl göl. Ne pen ammön, God nibi bi udöm abad mideinab manö u hag ñö aran,” a ga.

⁶¹ Pen bi ap haga, “Yad ne aip ajeinabul u pen yip yau a gö, am ami bapi, añ mam yad gau kalip manö hag ñi aij gem, ñimagö pakem, aunam,” a ga. *

* 9:44: Luk 9:22 * 9:45: Luk 18:34 * 9:46: Luk 22:24 * 9:48: Mad 10:40 * 9:50: Mad 12:30; Luk 11:23

* 9:54: 2Ki 1:9-16 * 9:61: 1Ki 19:20

⁶² Hageia, Jisas pen haga, “Nibi bi an wög adin if göm, gasi iru ninjom, nab au arö ginab gau, God nibi bi udöm abad mideinab manö aij u hag ñeb bi wög u ginim rö lagöp,” a ga.

10

Jisas bi nipe iru nöp hag yuö am ram minöh ke ke arla

¹ Hainö Jisas bi nipe ñinjuöl mihau nigan ado gi da migan lan (72) udöm, kalip baluöm mihau ke, mihau ke, ram minöh gau ke ke yung göm haga, “Kale nöd ammim, manö yad u hag ñibe, yad hainö ninabin,” a ga. * ² Pen kalip manö ap haga, “Nan wög kub yabit midöp u pen nibi bi nan magö ral daupep gau iru midagpal. Anib u, Bi Kub wög adin nap nibö u nip hag ninbe, nibi bi nan magö ral daupep rimnap halö hagö, am ral dauöl. * ³ Kale arim! Pen kalöp kaj sipsip pi rö kain hapeb midpal an au hag yuabin. * ⁴ Kale mani rin, wadi, ma ririp gau halö ud aragmim. Nibi bi rimnap aip adan an au manö hag milö midagaimim. * ⁵ Pen ram ap amjakmim, ram raul migan amöl gi, kalip manö aij hag ñimim haggimim, ‘God kalöp abad mideian,’ a gimim. ⁶ Anig hageinabim, nibi bi God manö hain aij nipe udep rö ap mideinab u, manö hain kale anibu udnab. Wasö u, manö hain hagnabim u kalöp ke ado gi aunab. ⁷ Pen ram anibu nöp midaimim, nan magö dap ñinaböl u ñinöl gi midaimim. Bi wög gipal gau pen haji udpal. Anibu rö, kalip manö aij u hag ñinabim rö, kale pen nan magö dap ñinaböl. Pen kale ram ram gaggimim. * ⁸ Pen daun ap araimim, kalöp hag wihai udöm, nan magö ñinaböl u, halöwatö ñinimim. * ⁹ Ram minöh anibu, nibi bi nan ginim gau kalip gipe, kamih linim. Nibi bi gau magöthalö kalip hag aij gimim haggimim, ‘God nibi bi udöm abad mideinab u, ma if kalöp u auöp,’ a gimim. ¹⁰ Pen daun ap araimim, kalöp hag wihai udagaiöl, adan an au ammim haggimim,

¹¹ ‘Ram minöh kalöp i auajun u, halpif acip acip ma hon udöp gau kale ke fik gi yu arabun. Pen nin aij gim! God nibi bi udöm abad mideinab u, ma if kalöp u auöp,’ a gimim. * ¹² Yad kalöp haggabin, hainö manö kub ninaböl ñin u, daun kub Sodom nibi bi nan si nan naij nöp gilö gilö in habik ñin ara u, manö kub ninjom ilön pro rö udnaböl; pen nibi bi manö kale am hagpe udagnaböl gau, manö kub ninjom ilön kub yabit udnaböl. *

Pen ilön kub udnaböl

¹³ “Korasin nibi bi gau abe, Bedsaida nibi bi gau abe, nan gagep rö u ginö, ninmim arö gipim rö, ilön kub yabit udnabim. Pen daun kub mihöp Daia Saidon nibi bi gau kalip, nan gagep anibu rö rimnap ginö ninblap u, kale watij gi dö gi lugöp rimnap yimöm asiköm, run he ud yuöl gi ud yuöl gi midöm, nan naij gimidal anibu arö giblap. ¹⁴ Manö kub ninaböl ñin u, Daia Saidon nibi bi gau ilön pro rö udnaböl; pen kale Korasin nibi bi gau abe, kale Bedsaida nibi bi gau abe ilön kub yabit udnabim. ¹⁵ Pen ñin anibu, kale Kapaneam nibi bi gau u rö nöp, kumi kabö adö lan au aragnabim; böj nöp uföm migan kub yan arnabim,” a ga.

¹⁶ Jisas bi nipe gau kalip haga, “Nibi bi manö kale udnaböl gau, manö kalöp nöp wasö, manö yad u u rö nöp udnaböl. Pen kalöp udagnaböl gau, kalöp nöp wasö, yip u rö nöp udagnaböl. Pen yip udagnaböl gau, yip nöp wasö, Bi yip hag yuö aunö u nip u rö nöp udagnaböl,” a ga. *

Bi nipe hag yua gau ado gi aula

¹⁷ Pen hainö bi nipe ñinjuöl mihau nigan ado gi da migan lan (72) anib gau, ram minöh gau aj arö göm apöm, aij a göl gi Jisas nip hagla, “Bi Kub! Kijaki aiön pi nibi bi aban albal gau, hib ne hagn, ‘Jisas midöp rö arim!’ a gino, haggun rö ninjom arbal,” a gila.

¹⁸ Hageila, Jisas kalip haga, “Yad nin midnö ninöl gi, kijaki aiön pi nap kale

* **10:1:** Mak 6:7 * **10:2:** Mad 9:37-38; Jon 4:35 * **10:3:** Mad 10:16 * **10:4:** Mad 10:7-14; Mak 6:8-11; Luk 9:3-5 * **10:7:** 1Ko 9:6-14; 1Di 5:18 * **10:8:** 1Ko 10:27 * **10:11:** Ap 13:51; 18:6 * **10:12:** Jen 19:24-25; Mad 10:15; 11:24 * **10:16:** Mad 10:40; Luk 9:48; Jon 5:23 * **10:18:** Jon 12:31; Rep 12:8-9

Seden, añim añim rö udöm kumi kabö adö laŋ nîbö ap lug paka. * 19 Kalöp hag lîbin u me, re haino sara, gaiwadö, hauat, nan hapeb anîb gau abe, Bî Kolmat klö nîpe u abe, kalöp gi naij göl rö lagöp. * 20 Pen kijaki aiön pi nan gau hagpun rö niñöm höŋ arbal a gîmim, miñ miñ gagmim; God nîpe hib hon kumi kabö adö laŋ au kalî klîñ rîköp, a gîmim, miñ miñ gîmim,” a ga. *

*Jisas Nap God nîp aij a ga
(Mad 11:25-27; 13:16-17)*

21 Magö anîbu, Ana Uŋ u Jisas nîp ajman rau midö niñöl gi, nîpe miñ miñ göl gi, Nap nîpe nîp haga, “Bapi, ne Bî Kub kumi kabö adö laŋ abe, minöŋ naböŋ it i abe abad midpan u, gasî ne ke niñö aij göp adö u nöp giŋpan. Hon nîbi bî kub gasî niñ kid hiîkun ke niñbun, a giŋpal gau, kalîp manö aij it u yamagpan pen niñ pai pro gau, ne kalîp gasî aij niñ, manö aij it u niñbal u me, nöp aij a gabin,” a ga.

22 Jisas anîg hagöm haga, “Nîbi bî rîmnap yad bî aigale bî rö midpin u niñagpal; Bapi nîpe nöp yîp niñöb. Pen Bapi nîpe bî aigale bî rö midöp u, nîbi bî rîmnap niñagpal; yad ke nöp niñbin. Nîpe yîp pîdöŋ nan nîpe gau magöŋhalö niñ rö, nîbi bî kalîp yamnam a giŋnabin gau nöp, Bapi kalîp yamnö nîp niñnaböl. Nîbi bî rîmnap halö Bapi nîp niñagnaböl,” a ga. *

23 Jisas anîg hagöm, ado göm, bî nîpe gau nöp kalîp hagöm haga, “Nan anîbi niñabim u, miñ miñ gîmim. God kalöp nöp me ud aij yabîŋ gö niñabim. 24 God manö hagep bî gau iru nöp abe, kiŋ gau iru nöp abe, nan amgö niñabim anîbi niñjun a göm, abad midmidal u pen kale niñagla; manö apdi niñabim anîbi niñjun a göm, abad midmidal u pen kale niñagla.

Jisas, bî aij Sameria nîbö u, manö hod rîköm haga

25 Niñ ap aŋ au, bî lo manö hag niñeb bî ap, Jisas yîp niñhön manö hagnîm a göm, apöm nîp hag niñöm haga, “Manö hag niñeb

bî, yad niñhön niñhön gem, pör middep magö u udnam?” ö ga. *

26 Hageia, Jisas nîp haga, “Lo manö u kalî klîñ rîköm, niñhön hagla?” ö ga.

27 Hageia, bî lo manö hag niñeb bî anîbu haga, “Lo manö u niñbin, Mosîs kalî klîñ rîköm haga,

‘God Bî Kub ne u nîp miñ miñ gîmön, gasî rîmid ne u nîp niñmön, klö ne u magöŋhalö nîp niñmön, nîp midmagö yabîŋ lîmön.

Ne ke midmagö lîban rö,

nîbi bî rîmnap kalîp u rö nöp midmagö lîmön,’ a ga,” a ga. *

28 Anîg hageia, Jisas bî anîbu nîp haga, “Ne kabö göl hagpan; adö anîbu nöp hain gîmön, pör middep magö u udnabön,” a ga. *

29 Jisas anîg hageia, bî lo manö hag niñeb bî anîbu, hib yad u pro giŋnab a göm, Jisas nîp kauyaŋ hag niñöm haga, “Lo manö kalî klîñ rîka u, nîbi bî rîmnap kalîp midmagö lîmim a göm, kalî klîñ rîka. Anîb u, nîbi bî mai kalîp midmagö lîmim a göm, kalî klîñ rîka?” ö ga.

30 Hageia, Jisas bî lo manö hag niñeb bî anîbu nîp, manö pen hagöl gi, aiud udöm haga, “Bî ap Jerusalem arö göm, daun kub Jeriko amnam a göm, adan aŋ au araia niñöm, bî nan si udep rîmnap apöm, nîp miñu magö paköm, walîj nan nîpe gau pîŋ gi ud arlö niñöl gi, nîpe adan aŋ au umniñg göm gi mideia. 31 Bî God nîp nan sabe gep bî ap, adan adö anîbu amöm bî anîbu umniñg göm gi mideia au niñöm, böŋ lau nöp adan löm ara. 32 Pen bî Lipai it bî ap, adan adö anîbu nöp amöm, bî anîbu umniñg göm gi mideia au niñöm, mideia söl au amöm niñ aij göm, böŋ lau nöp adan löm ara. 33 Pen bî Juda wasö, ram minöŋ Sameria nîbö bî ap, adan mlö añî anîbu nöp amöm, bî anîbu umniñg göm gi mideia au niñöm, nîp mög yabîŋ niñja. 34 Nîp mög yabîŋ niñöm, mideia söl au amöm, wös nîp gau wel rîmnap löm, niñg wain rîmnap löm, wös nîp gau wama. Wös wamöm, ud donki adö nîpe u löm, ram

* 10:19: Sam 91:13; Mak 16:18 * 10:20: Plp 4:3; Rep 3:5 * 10:22: Jon 3:35; 10:15 * 10:25: Mad 22:35-40; Luk 18:18 * 10:27: Dud 6:5; Lep 19:18 * 10:28: Lep 18:5

mani rauöm hanmidal u dam löm, abad mid aij yabił ga. ³⁵ Ruö arnig göm, bi ram abad midmidöp anıbu nıp silpa kid mihöp ñöm haga, ‘Ne bi anıbi nıp abad mid aij gımön. Pen mani aigeg hagnabön u, ado gi apem nöp ñınabin,’ a ga,” a ga.

³⁶ Jisas aiud anıbu udöm, nıpe bi lo manö hag ñeb bi anıbu nıp hag nııa, “Bi adan aı pak lıla u, bi mıhau nıganı padiöl göm arla gau, bi an nıpe ke midmagö la rö, nıp midmagö la?” ö ga.

³⁷ Hageia, bi lo manö hag ñeb bi u haga, “Bi nıp mög nııöm gi aij ga u,” a ga.

Hageia, Jisas nıp haga, “Nııö nöp hagpan. Me ne arammön, adö anıbu nöp gımön,” a ga.

Jisas nıpe Mada Maria aııı mıhau ram kale ara

³⁸ Pen Jisas bi nıpe gau aip ram mınöı ap amjakeila, nıbi ram mınöı anıbu mideia ap apöm, kalıp uı gi dam ram nıpe u ara. Nıbi anıbu hib nıpe Mada. ³⁹ Ram nıpe u nııın ap mideia. Hib nıpe u Maria. Maria nıpe Jisas mideia söl au ap asıköm, Jisas manö hageia u nıımideia. * ⁴⁰ Mada nıpe ke nöp nan magö lauöm, gası iru nııöm, ap Jisas nıp haga, “Bi Kub, Maria yıp arö gö, yad ke nöp nan magö hon lauabin u aij gagöp. Nıp hagö apöm yad aip nan magö lauul,” a ga. ⁴¹ Hageia, Jisas haga, “Mada, Mada, ne nan iru nöp gası iru nııban u aij wasö. ⁴² Maria manö aij yad nıınam a göm, gası aııı u nöp nııöm, ap manö yad nıımidöp. Nıbi bi ap nan aij udöp anıbu pııı gi udnım rö lagöp,” a ga.
*

11

God nıp sabe gıııg, anıg göl rö hagnım, a ga

(Mad 6:9-15; 7:7-11)

¹ Nıın ap, Jisas ram mınöı ke mıgan ap midöm, Nap God nıp sabe göl gi mideia. Sabe gi pis gö nııöl gi, bi nıpe ap apöm nıp haga, “Bi Kub, God nıp aigöl gun sabe gun? Jon bi nıpe gau kalıp hag ñö nııbal rö, ne hanıp u rö nöp hag ñö nııun,” a ga.

² Hageia, Jisas kalıp haga, “God nıp sabe gıııg gımım, anıgöl hagnım, ‘Bapi, nıbi bi gau hib ne haglö adö aran.

Ne nıbi bi udmön abad mideinabön ñın u yıııd aunım.

³ Nan magö hanıp ñın aııı aııı pör pör ñıban rö u ñımön.

⁴ Nıbi bi rıınap hanıp gi naij gııö, kalıp pen nııno mulu lugö gi naij gagpun rö, hon nan si nan naij gııpun gau nıımön arö gımön.

Hanıp abad midaimön,

gası ap wakainım, gi naij gagun,’ a gımım,” a ga.

⁵⁻⁶ Jisas manö anıbu hagöm, bi nıpe gau kalıp manö hod rıköm haga, “Kale bi ap, sıbön aı kub yaı, bi nııeb nıpe ram amöm hagnab, ‘Midaimam, bi nııeb yad ap mlö gau nıbö apöm ram yad u apjakayıp. Pen nan nıp ñınö ñıııım u midagöp u me, nöp auabin. Yıp bred magö mıhau nıganı ñı,’ a gııab. Hageinab, bi nııeb nıpe anıbu manö pen hagnab, ⁷ ‘Sıbön aı kub i yıp ap unbö hagagmön! Yad ñı pai yad gau aip ajöı gıııun hanabun. Anıb u, yad aigöl gem urakem, nöp nan hagabön anıb gau ud ñıınam?’ ö gııab. ⁸ Pen kalöp hagabin, bi ram nap nıbö u, bi nııeb yad a göm yıııd ud ñagnab, jı nıp ñı a göm abad midöl gi, klö gi midö midö, hagnab rö ñııab. ⁹ Anıb u, kalöp hagabin, nan nııhön midagainım, God nıp hag nıııbe, kalöp ñııab. Nan nııhön ulıai nıııabım u, udnabım. Hanıp ajöı u hııkaı a gımım, pak gu gu gııpe, hııknab. ¹⁰ Nııhön gıııg: nıbi bi God nıp hag nıııaböl gau, udnaböl. Nıbi bi nan ulıai nıııaböl gau, udnaböl. Nıbi bi hanıp ajöı hııkaı a göm, pak gu gu gııö, kalıp ajöı hııknab. ¹¹ Kale ñı pai nap gau, ñı kale ap kabsat nan a geinab, re ap ñııabön aka? ¹² Aka jı, yaur magö nan a geinab, hauat ap ñııabön akaı U rö nöp anıg gagnabön. ¹³ Kale nıbi bi aij wasö u pen ñı pai kale gau nan aij gau nöp ñııabım. Bapi kumi kabö adö laı au midöp u Bi aij yabił. Nıpe nan

* **10:39:** Jon 11:1; 12:2-3 * **10:42:** Mad 6:33

naij ap ñagnab. Ana U† u han†p ñ†mön a geinabim u, Bapi kalöp ñ†nab,” a ga.

Jisas Seden klö udöm nan gagep rö gab, a g†la

(Mad 12:22-30; Mak 3:20-27)

¹⁴ Pen b† ap n†p kijaki aban† alö, manö hagöm wasö, y†har†n† nöp m†deia. Jisas kijaki an†bu hag yuö, b† aban† alm†deia u manö hagö n†n†öl g†, n†bi b† n†n†m†deila gau aiö waiö g†la. ¹⁵ Pen n†bi b† an†b gau r†mn†p hagla, “N†pe kijaki aiön pi nap kale Bielsebul klö n†pe u udöm, kijaki aiön pi gau hag yuab,” a g†la. *

¹⁶ Pen n†bi b† an†b gau r†mn†p, Jisas n†hön g†nab a göm, hagla, “Nan n†n†agep ap ke kumi kabö adö aul†k gö n†n†un me, God nöp hag yuö auna u, n†n†n†abun,” a g†la. * ¹⁷ Pen Jisas gas† piral kale ke n†n†la u ke n†n†öm haga, “Ram m†n†n†ö† kub añ† ap, ud as†k ke ke löm, n†bi b† kale ke aip pen pen geinaböl u, ram m†n†n†ö† an†bu lug paknab. N†bi b† i† añ† ap, u rö nöp ud as†k ke ke löm, n†bi b† kale ke aip pen pen aleinaböl u, n†bi b† i† añ† an†bu lug paknab. ¹⁸ An†b unbö rö nöp, Seden i† u ud as†k ke ke leinab u, aigegö göm m†d aij g†n†m†† Pen kale y†p hagg†p†m, ‘Bielsebul klö u udöm, kijaki aiön pi hag yuö hö† araböl,’ a g†p†m. ¹⁹ An†g hagg†p†m u, yam kale ke gau kijaki aiön pi gau aigegö göm hag hö† yubaln† Yam kale ke hagnaböl, n†bi b† an†g göl rö lagöp. ²⁰ Pen yad God klö n†pe udem, kijaki aiön pi nan gau hag hö† yubin rö, kale n†n†n†abim, God n†bi b† udöm abad m†dep ñ†n† u han†p hadö auöp i, a g†m†m† n†n†n†abim.

²¹ “Pen b† klö ap, w†m po n†pe li aij göm, ram n†pe u n†n† m†deinab, n†bi b† r†mn†p nan n†pe ap p††† g† udöl rö lagnab. ²² Pen b† klö yab†† ap ke apöm, n†p aip pen pen göm pakeinab u, w†m po ram au li aij ga u halö p††† g† udöm, nan si udnab gau dam n†me li ñ†nab. *

²³ “N†bi b† y†p p†g m†dag†pal gau, wög yad g†p†n† u r†b w††† g†p†l. N†bi b† kale n†bi b† r†mn†p y†p dauageinaböl gau, n†bi b†

y†p aun†g gaböl gau kal†p r†d†k dam yubal. *

Kijaki aiön pi nan gau kauyan† ado g† aun†m† rö löp, a ga

²⁴ “Kijaki aiön pi ap, n†bi b† aban† li m†dö, hag hö† yuö arnab u, am ram m†n†n†ö† nöp an† gau aramöm, ka ap u†hai n†n†em m†deinam, a göm, am an† an†b gau aj aj wasö n†n†öm, ‘Ram raul m†gan nö† m†dem aubin u arnam,’ a g†nab. ²⁵ Hagöm, amöm n†n†n†ab, ram an†bu ††k g† aij g†, kuö aij nöp m†deinab. ²⁶ N†pe n†n†öm gau amöm, n†pe rö wasö, kijaki aiön pi naij yab†† unbö mudun j††† u halö u† g† dapöm, m†gan an†bu am m†deinaböl. An†g gö, b† an†bu nö† aij pro rö m†dm†döp rö wasö; uri n†pe bö† nöp naij yab†† m†deinab,” a ga.

²⁷ Jisas manö an†bu hagö, n†bi b† iru m†deila an† an†b au n†bi ap uraköm, w††† al hagöm haga, “Name nöp yag dap ci ñ† u, m††† m††† yab†† g†n†m†,” a ga. *

²⁸ Hageia, Jisas pen pe haga, “An†g hagg†p†n† u pen n†bi b† an† an† God Manö u n†n†öm hagöp rö g†naböl gau, kale m††† m††† g†naböl,” a ga.

Nan ap ke gö n†n†un, a g†la

(Mad 12:38-42; Mak 8:12)

²⁹ Pen n†bi b† iru yab†† nöp ap magum g†lö n†n†öl g†, Jisas kal†p haga, “N†bi b† m††† m†dp†m an† aui, nan si nan naij göl g† m†dm†m† hagg†p†m, ‘Nan gagep rö ap kumi kabö adö lan† gö n†n†un,’ a g†p†m. Pen yad kalöp hagabin, nan ap ke g†nö n†n†agnabim. B† God manö hagep Jona n†p ga adö u nöp y†p gö, n†n†n†abim. *

³⁰ Daun kub Ninepa n†bi b† gau, God manö hagep b† Jona apöm ga rö n†n†öm God n†p n††† udla rö, n†bi b† uri m†dp†m gau, yad B† Ñ††† n†pe g†nabin rö n†n†m†m†, n†n†n†abim. ³¹ Pen hadame nöp n†bi b† kw†n† ram m†n†n†ö† m†lö m†deia gau n†bö apöm, K††† Solomon manö aij hagab u n†††n† a göm aua. Pen kale n†bi b† m††† m†dp†m gau, b† kub Solomon rö wasö, yad B† Kub yab†† apem an† kalöp aui m†dem, kalöp manö aij yab††† hag ñ†nö udag†p†m. An†b

* 11:15: Mad 9:34; 10:25 * 11:16: Mad 12:38 * 11:22: Kol 2:15 * 11:23: Luk 9:50 * 11:27: Luk 1:28,42,48 * 11:29: Mad 16:4 * 11:31: 1Ki 10:1-10

u, manö kub hagep ñin u, kwin anibu uraköm kalöp nibi bi mñni midpim gau manö kub hagnab. * ³² Hadame nöp Jona am Ninepa nibi bi gau kalip hagö, nan si nan naj gmidal gau, nihön ginig anig gipun a göm arö göm, God nip nin udla. Jona nipe hagö nin udla u pen mñni yad Bi Kub yabif apem an kalöp au midem, manö aij yabif hag ñinö, nan si nan naj gipim gau arö gagpim. Anib u, manö kub hagep ñin u, Jona nipe uraköm kalöp nibi bi mñni midpim gau manö kub hagnab. *

Sib an gau rö midagaimim

(Mad 23:1-26; Mak 12:38-40; Luk 20:45-47)

³³ “Nibi bi gau hapö lauöm rin cög migan gau pi gagnaböl; adö au gilan rik lilo mailö gö, nibi bi gau ram raul migan anibu apöm waiö ninaböl. * ³⁴ Pen amgö magö u hapö mailö rö midöp. Amgö magö u mid aij ginab u, hañ roman an dan mailö göm mid aij ginab, pen amgö magö mid aij gagnab u, hañ roman an dan sib göp u rö midnab. ³⁵ Kale nin aij gimim, an kalöp dan mailö midöp aka sibön midöpn Kale gasi ninbim, an hon dan mailö midöp a gi gasi ninbim u pen sibön aunim rö löp rö, kale ke nin aij gimim. ³⁶ Hañ roman kale an dan magöthalö mailö gi midöl gi, migan pro marap sibön midageinab u, hapö mailö gö kalöp mailö pak ñinab unbö rö linab,” a ga.

Kale Perisi pri halö midpim, a ga

³⁷ Pen Jisas manö hag juö ninöl gi, bi Perisi ap nip haga, “Auö ram yad amul nan ñinul,” a ga. Hageia, Jisas ram nipe amöm, raul migan yan nan ñinig asika. ³⁸ Asiköm, nan ñinö ninöl gi, bi Perisi anibu, gasi nipe ke an gau nöp ninöm, bi anibi nihön ginig hon Juda kai pör gipun rö, ñimagö nipe u ñig li yuöm wasö, yiharin nöp nan ñinab a göm, gasi u nina. ³⁹ Jisas gasi nina anibu ke ninöm nip haga, “Kale Perisi kai, pler kap gau höj adö gau ñig pak aij gipal rö u gipim u pen an kale yan nan si nan naj gipim pri u ajman rauöm midöp. Kale nibi bi nan aij kale gau udun a gimim, gi naj yabif nöp gimdim.

⁴⁰ Kale hau halö yabif. God kalöp hañ u nöp gi laga; an yan abe gi la. ⁴¹ Anib u, nan pler kap migan yan midöp u, nibi bi mög gep rö gau kalip ñimim. Anig ginabim u, nan kale magöthalö ut ginab.

⁴² “Pen kale Perisi kai, nin aij yabif gimim: kale marö kub yabif udnabim. Kamön, dil, nan yharin hañ aij auep wög adin ranab gau ninbe, nan kub rö lö, wö ral nin dammim, sidun lan arö, nime lun God nip an ap ñun a gimim, pör ninbim. Nan pro pro gau pör anig gimim gipim u aij, pen nihön ginig manö if yabif u ninmim hain gagpim Nibi bi gau kalip kabö rö ginim adö u gagpim; kalip naj ginim adö u nöp gipim. God nip midmagö lagpim. Anig gimim, gi naj gipim.

⁴³ “Pen kale Perisi kai, nin aij yabif gimim: kale marö kub yabif udnabim. Kale Juda magum gep ram gau ammim, bi kub mab po asikpal adö u nöp asikpim. Gasi kale ninbim u, nibi bi iru midpal an gau arno, ‘Manö hag ñeb bi auabön e!’ gilo, hanip aij ginab a gimim, ninbim. ⁴⁴ Pen kale Perisi kai, nin aij yabif gimim: kale marö kub yabif udnabim. Nibi bi rimnap ninöm, kalöp bi aij yabif a gipal u pen wip rigöl gipal hij naj midöp migan gau nibi bi ninagöm adö lan ajpal rö midpim,” a ga.

⁴⁵ Jisas anig hagö, lo manö hag ñeb bi ap nip haga, “Manö hag ñeb bi, manö kto yabif li hagpan anibu, hanip u rö nöp hag juban,” a ga.

⁴⁶ Hageia, Jisas haga, “Pen kale lo manö hag ñeb bi gau, nin aij yabif gimim. Kale marö kub yabif udnabim. Manö kñin aij hagpim u, wadif marö kub gau rö, nibi bi gau kalip gam ñibim u pen kalip mög ninmim hag rau udagpim. ⁴⁷ Pen kale lo manö hag ñeb bi gau, nin aij yabif gimim. Kale marö kub yabif udnabim. Nahai itan kale gau hadame nöp bi God manö hagep bi gau kalip al pak lila. Pen kale God manö hagep bi gau wip rigöl kale gi libim. ⁴⁸ Gipim anibu, aij nöp pakla a gimim gipim. Nahai itan God manö hagep bi gau al pak lila; kale pen wip rigöl kalip gi libim. ⁴⁹ Anib u, God gasi aij ke ninöb u

* 11:32: Jo 3:5-10 * 11:33: Mak 4:21; Luk 8:16

haga, ‘Bî manö yad hagep gau, bî manö aij yad ud arep gau kalîp yunabin, pen kalîp jî nîñöm, rîmnap gî naj gôm, rîmnap bön nöp al pak lî naböl,’ a ga. ⁵⁰ Pen hadame nöp, God mî nön nabön il i gî lî nîg ga ñî n u rîkôm, bî God manö hagep gau kalîp pör paklö auöp rö, nîbi bî mî ñî mî dpim gai i, nan nabön anîbu pen udnabim. ⁵¹ Marö anîbu me, bî Ebol nîp nöd il gôm al pakôm, al pak dapôm, al pak dapôm, hainö Sekaraia nîp, ka nan sabe gî ñeb ram raul mî gan u lödañ, kabö ka lum ud gî la bî d adö au i, añ au al pak lî la. Kalöp nîñö yabî hagabin, manö marö anîbu magönhalö, nîbi bî mî ñî mî dpim gau udnabim. ⁵² Pen kale lo manö hag ñeb bî gau, nîñ aij yabî gî mim. Kale marö kub yabî udnabim. Manö aij u, gasî aij nîñeb ram raul mî gan ajön ki u kale udmim, gau pi gî pim. Gau pi gî pim u, nîbi bî ram raul mî gan am nîñun a gôm gasî nîñbal gau, kalîp pör adan magrem hag rî kpim,” a ga.

⁵³⁻⁵⁴ Jisas kalîp anîg hagöm höñ arö nîñöl gî, lo manö hag ñeb bî gau abe, bî Perisi gau abe nîp jî nîñöl hagla, “Manö nîñön u hagno, pen hagö nîñun, nîp dam manö kub hagun,” a gôm, Jisas nîp manö piral piral adö rîmnap haglö ara.

12

Nan pi gôm gî pal gau waiö nîñaböl (Mad 10:26-27)

¹ Pen ñî n ap, nîbi bî iru yabî nöp ap magum gôm, pen pen cî ro cî ro ñöm nîbi bî rîmnap ma abö jö ma jö gî lö nîñöl gî, Jisas bî nîpe gau kalîp haga, “Perisi kai pör gî naj gî pal u pi gôm, mî d aij gî pun, a gî gasî nîñbal. Kale anîb unbö rö gî mim rö löp u, kale yî s kale u nîñ aij yabî gî mim. ² Nan pi gî mim gî pim gau, hainö waiö lö nîñaböl. Manö agamî j hag pi gî pim gau, u rö nöp waiö lö nîñaböl. * ³ Pen manö sî bön yan hagpim u, mailö halö haglö nîñaböl. Manö agamî j raul mî gan yan hagpim u, meg magö dap ranöm ram adö lan haglö, yag dam ram mî nön gau ud arnaböl,” a ga.

God nîp nöp pî ñîñ gî mim (Mad 10:31)

⁴ “Nîbi bî yad gai i, kalöp hagabin, God nîp cî g gî no, hanîp al paknaböl a gî mim, pî ñîñ gî mim. U yî harîñ hañ roman adö u nöp gî naj gî lö, hij gî nab. Hainö kale nan ap kalöp göl rö lagnab. ⁵ Anîb u, yad kalöp hagabin, kale pî ñîñ gî nîg, Bî kalöp hañ roman al pak löm, hainö kalöp mab ke inab mî gan yan ud yunîm rö löp, Bî anîbu nöp pî ñîñ gî mim. Nîpe nöp Bî pî ñîñ gep me; nîp nöp pî ñîñ gî mim.

⁶ “Kale nîñbim, nîbi bî yaur pro unbö mamî d u sî kim gôm, mani aî tî pro mî höp nöp udpal. Yaur pro anîb gau, God aî ñî ap nîñagnîm rö lagöp; magönhalö nîñöb u nöp mî dö. ⁷ Pen kale nîbi bî gau nan yabî; yaur gau kale aip adîp adîp rö wasö. God nabî c cög umagö kale u magönhalö wö ralöp u me, kale pî ñîñ gî mim, gasî halö mî daimim,” a ga. *

Jisas nîbi bî nîpe mî dpim u, nîbi bî gau waiö hagmim

(Mad 10:32-33; 12:32; 10:19-20)

⁸ “Kalöp manö nîñö hagabin, nîbi bî Jisas lau adö mî dpun a gôm, nîbi bî mî dpal añ au waiö hag hiî ke inaböl gau, yad kalîp pen abe nîbi bî gai i yî p lau adö mî dpal a gem, God ejol nîpe mî dpal añ au waiö hag hiî knabin. ⁹ Pen nîbi bî Jisas lau adö mî dagpun a gôm, nîbi bî mî dpal añ au waiö hage inaböl u, yad kalîp pen abe nîbi bî gai i yî p lau adö mî dagpal a gem, God ejol nîpe mî dpal añ au waiö hagnabin.

¹⁰ “Bî Ñî nîpe nîp hag jue inaböl u, God nîñöm arö gî nîg arö gî nab; pen Ana Uî u nîp hag jue inaböl u, God nîpe nîñöm arö gagnab.

¹¹ “Pen kalöp manö kub hagnî g gôm, ud Juda magum gep ram au, aka gapman bî kub mî dpal añ au, aka kîñ mî dpal añ au, daue inaböl u, pen manö nîñön u udun hagun a gî mim, gasî iru nîñagnîm. * ¹² Urak hagpe nîñöl gî, magö anîbu nöp Ana Uî nîpe kalöp gasî ñö nîñöl gî, nîñmim hagnabim,” a ga.

Nan iru udun, a gî mim, gasî u nîñagnîm

* 12:2: Luk 8:17 * 12:7: Luk 12:24; Ap 27:34 * 12:11: Mak 13:11; Luk 21:12-15

13 Nibi bi iru mideila an anib au, bi ap Jisas nip haga, "Mano hag neb bi, ne mam yad u nip hagö, bapi nan nipe ud lom uma gau, nime li yip böj lau ke ñañ," a ga.

14 Hageia, Jisas nip pen haga, "Yip an hagöp, 'Bi nan ud asik neb u midaimön,' a ga nitem nan kalöp gau ud nime li ñinam?" ö ga. 15 Jisas anig hagöm, nibi bi mideila gau kalöp haga, "Niñ aij yabıl gimim. Nan iru nöp udun a gimim, gasi u niñagmim. Nan iru udun a gimim, gasi niñnabim u, mid aij gimim rö lagnab," a ga. *

16 Pen Jisas manö ap kalöp manö hod riköm haga, "Bi mani iru mideinab ap, wög adin nipe u, wid magö nan gau iru yabıl nöp mideinab. 17 Gasi nipe gau nöp ke niñ damöm, 'Nan niñeb yad iru nöp midöp gau, ram raul migan mai dap lem, niñ mideinam?' ö ginab. 18 Pen gasi ap niñöm, 'Ram pro gau rib wał gi yuem, ram kub kub gau nöp gi lem, wid magö yad abe, nan yad gau abe magöñhalö ud ram raul migan anib gau dam linabin. 19 Yad anig gem, yip ke hagnabin, 'Bi me. Ne nan aij iru yabıl midöp u mi iru yabıl nöp midöm pis gagnab. Anib u, wög ne u arö gimön, nan ne anib gau nöp niñöl gi, niñ niñöl gi, miñ miñ göl gi, gi midaimön,' a ginabin,' a ginab. 20 Anig hagöm gasi niñnab, pen God nip hagnab, 'Ne bi hauł halö yabıl! Miñi sib an yan nöp umnabön. Nan ne iru nöp gi jin gi lö midöp anib gau, an rö ud niñ mideinab?' ö ginab.

21 "Anibu rö me, nibi bi nan aij gau iru nöp ud magum göm miñ miñ gipal u, pen God amgö ilö nipe au kale nibi bi mög gep rö midpal," a ga. *

God hanip abad mideinab, a gimim, gasi iru niñagmim

22 Jisas anig hagöm, bi nipe gau kalöp haga, "Anib u, 'Nan magö gai nibö udun niñ mideiun, wałj gai nibö udun yim mideiun,' a gimim, gasi kub u niñagmim. 23 Nan niñeb u nan kub wasö. Kamñ middep magö u nan yabıl. Wałj nan gau nan kub wasö. Hañ roman u nan yabıl. 24 Yaur midpal gau niñim. Yaur

gau, nibi bi gipal rö, wid wög gi yimlö, po gö rik dauagpal. Wid magö rik dap magum gep ram kale ap midagöp. God nöp me nan niñeb kalöp nöb. Nipe nan pro gau gasi niñöm anig göp u, kale niñön ginig hanip nibi bi abad midageinab a gimim, gasi iru niñbimñ Yaur gau nan pro; kale nan pro wasö. 25 Pen kale gasi iru niñeinabim u, umnig ginabim niñ u arö gimim, magö ap halö mideinabim aka? 26 U nan pro, pen kale ke nan pro anibu gimim rö lagöp. Anib u, kale niñön ginig nan yiharñ adö rimnap gasi iru niñbim? 27 Nan be gau ranöm, magö pilöm p+pıl yuöp u pen ke wałj göm rib adik ginim rö lagöp. God nöp gö, rib adik aij yabıl gimidöp. Pen Kiñ Solomon rib adik aij yabıl gimidöp u, gausıl gau rib adik aij gimidöp u rö gagmidöp. 28 Nan be gau ranöb anib gau nan yiharñ; pör midageinab. Miñi rö midöm, rol ruö rib gi dö gi mab laulö innab. God nipe nan yiharñ gau gasi niñöm anig göp u, kale niñön ginig hanip wałj ñagnab a gimim, gasi iru niñbimñ Niñ udep magö kale u milö midagöp. 29 Hon nan magö, niñ, nan gau gai nibö udun niñun a gimim, gasi marö u niñagmim. 30 Nibi bi God nip niñagpal gau, gasi anibu rö niñbal. Pen Nap kale u kalöp hauł gagöp; nan kalöp midagöp gau niñöb. 31 Anib u pen, God nibi bi udöm abad mideinab u, hanip halö udnim a gimim, gasi añ niñmim gipe arö me, kalöp abad midöl gi, nan anib gau kalöp niñnab.

Ram minöñ kumi kabö adö lañ au nan aij aij ud magum gimim

32 "Kaj sipsip bad pro yad gai i, Nap kale u, kalöp udem abad mideinabin a göm niñöb u me, kale piññ gagmim. 33 Nan kale midöp rö gau, sikim gi mani udmim, nibi bi nan midagöp gau kalöp niñmim. Anig ginabim u, mani rin kale papıl gagöm pör pör nöp mideinab; nan aij aij kale kumi kabö adö lañ au midöm ur gagnab; bi si udep apöm si udagnab; sipsop nan gau niñagnab. * 34 Pen nan aij kale gau minöñ nabön adö it i ud magum geinabim

* 12:15: 1Di 6:9-10 * 12:21: Mad 6:19-20 * 12:33: Luk 18:22

u, hibur gasi midmagö kale u u rö nöp m+nöñ naböñ adö it i m+deinab. Pen nan aij kale kumi kabö adö lañ au ud magum geinabim u, hibur gasi midmagö kale u u rö nöp an+bu lañ m+deinab.

Gij+n gimim midaimim

³⁵ “An+bu u, wañ+j kale u söl söl pa jö gimim, dip nagi pig li aij gimim, hapö lau limim n+ñöl gi midaimim. * ³⁶ Bi wög gi ñeb gau hagnaböl, ‘Bi kub hon u, bi n+ñeb n+pe n+bi udöm aip nan kub ñ+ñ midlö n+ñöl gi, söl ado gi aunab,’ a göm, n+ñ nöp m+deinaböl. Bi kub kale u ado gi apöm, ajöñ pak gu gu gö, y+ñ+d hi+knaböl. An+bu unbö rö kale an+g gimim. ³⁷ Pen n+pe ado gi apöm, kale n+ñ m+deinaböl u n+ñöm, kal+p ud aij yab+ñ g+inab. Bi kub an+bu n+pe ke, wañ+j n+pe u söl söl pa jö göm, dip nagi pig li aij göm, kal+p hagö, ap nan ñ+ñeb li ñ+ñbal ka u as+ik g+gabö g+ilö, n+pe ke nan ñ+ñeb gau dam kal+p ñ+inab. ³⁸ Pen bi kub s+ibön an+ñ kub yañ aka k+ñak+ñ hagnab magö u apöm n+ñnab, bi n+pe gau uhön hanageinaböl, kal+p ud aij yab+ñ g+inab. ³⁹ An+bu u, n+ñjim. N+bi bi ram nap n+bö gau, bi nan si udep bi aunab ñ+ñ u a göm, n+ñ m+daiblap u, ram kal+p p+laköm, nan kale gau si udagböp. * ⁴⁰ An+bu unbö rö, Bi ñ+ñ n+pe aunab a gimim, abad midaimim. Auagnab a gimim gasi n+ñnabim magö an+bu nöp aunab,” a ga.

God n+ñ wög gi aij gimim

(Mad 24:45-51)

⁴¹ Jisas an+g hagö, Pida haga, “Bi Kub, manö hod r+ikmön hagabön an+bu, han+ñ nöp hagabön aka n+bi bi magöñhalö hagabön?” ö ga.

⁴² Hageia, Bi Kub pen haga, “Bi an gasi aij m+dö, wög gi aij g+inab u, bi kub n+pe ram n+pe u arn+g göm n+ñ hagnab, ‘Bi wög y+ñ g+pal r+imnap kal+p abad m+dmön, nan ñ+ñeb kal+p gau n+me li ñöl gi midaimön,’ a göm, arnab. ⁴³ An+bu u, hainö ado gi apöm, hagnab rö nöp g+inab u n+ñöm, n+ñ ud aij yab+ñ g+inab. ⁴⁴ Yad kalöp hagabin, bi kub an+bu hagö, bi n+pe gi aij g+inab an+bu nan n+pe gau magöñhalö abad m+deinab.

* **12:35:** Mad 25:1-13 * **12:39:** Mad 24:43-44; 1De 5:2 Mak 10:38-39 * **12:53:** Mai 7:6

* ⁴⁵ Pen bi wög gi ñeb n+pe u, bi kub yad u y+ñ+d auagöp a göm, n+bi bi wög gi ñeb r+imnap kal+p m+ñu magö paköm, nan kub ñ+ñöm, ñ+g wain iru ñ+ñöm, hauñ alöm, gi m+deinab. ⁴⁶ Pen bi kub n+pe auagnab a göm n+ñnab ñ+ñ u nöp apöm, n+ñ r+ñ gi dö m+ dö göm, n+bi bi manö n+ñ n+ñagpal an+ñ kal+p au hag yunab.

⁴⁷ “Bi wög gi ñeb bi ap, bi kub n+pe manö hagnab u n+ñ aij g+inab, pen manö n+ñ u r+ñ juöm, hagnab rö gagnab u, bi kub hagö, kale n+ñ rap+ñ paknaböl. *

⁴⁸ Pen bi wög gi ñeb bi ap, bi kub n+pe manö hagnab u n+ñagöm, manö hagnab rö gagnab u, bi kub hagö, kale n+ñ paköm ilön pro rö ñ+ñnaböl. God n+bi bi kal+p nan iru ñ+ñnab gau, y+ñ pen nan iru ñ+ñmim, a g+inab; pen n+bi bi kal+p nan iru yab+ñ ñ+ñnab gau, y+ñ pen nan iru yab+ñ ñ+ñmim, a g+inab.

N+bi bi r+imnap Jisas n+ñ udagöm as+ik ke ke l+ñnaböl

(Mad 10:34-36)

⁴⁹ “Yad aubin u, m+nöñ naböñ adö it i hapö pig yun+g aubin. Ram m+nöñ gau magöñhalö hadö inböp u aij! ⁵⁰ Y+ñ ilön pak ñ+ñn+g gaböl u, y+ñ marö kub yab+ñ göp. Marö kub an+bu m+d dam dam, y+ñ ilön pak p+ñ g+inaböl ñ+ñ u nöp p+ñ g+inab. * ⁵¹ Kale y+ñ hagnabim, n+bi bi ud j+ñ ñ+ñn+g auub a g+inabim u, pen u wasö. Yad aubin rö, n+bi bi gau gasi adö ke ke n+ñöm as+ik ke ke l+ñnaböl. ⁵² M+ñi ñ+ñ i r+iköm, am+ñlap ap+ñlap unbö mam+d rö m+deinaböl u, m+ñhau n+ñgan y+ñ udlö, m+ñhöp y+ñ udagmil, as+ik ke ke l+ñnabil. Pen wasö u, m+ñhöp y+ñ udlö, m+ñhau n+ñgan y+ñ udagöm, as+ik ke ke l+ñnaböl. ⁵³ Bi ap+ñ m+ñhau, ñ+ñ n+pe aka nap y+ñ udagö me, as+ik ke ke l+ñnabil. N+bi am+ñ m+ñhau, pai n+pe aka n+me y+ñ udagö me, as+ik ke ke l+ñnabil. N+me aip ñ+ñ n+pe n+bin u aip, u rö nöp g+inabil; n+me aka ñ+ñ n+pe n+bin u y+ñ udagö, as+ik ke ke l+ñnabil,” a ga. *

Krais u auub a göm n+ñagla

(Mad 16:2-3; Mak 8:11-13)

* **12:44:** Mad 25:21,23 * **12:47:** Jem 4:17 * **12:50:**

⁵⁴ Pen Jisas manö ap halö kalip haga, “Sidö wad arab lau adö kumi wamöb niñmim, miñi möñ alniñg gab a gimim niñ midpe, midö midö hagpim rö nöp möñ alnab. ⁵⁵ Yigön kub gamiñ niñbö gai i gi auöp niñmim, miñi sidö kub lniñg gab a gimim niñ midpe, midö midö hagpim rö nöp sidö kub lniñg. ⁵⁶ Kale bi pir alep! Nan minöñ naböñ iñ i niñ aij gimim, nan kumi kabö adö lañ niñ aij gimim gipim u, pen niñhön ginig ñin kub pör abad midmidim u, miñi hadö auöp a gimim niñagpim?” ö ga.

Bi nöp manö kub hagnab u aip manö ud asikmim

(Mad 5:25-26)

⁵⁷ “Kale ai ginig, adan anibu aij, adan anibu naij, a gimim niñagpim? ⁵⁸ Pen bi ap nöp manö kub hagnig dam arabin a gainim, manö kub anibu niñhön ginig arabul a gimön, adan añ au amöl gi, niñ aip manö hag ud asik aij gimil. Wasö u, nöp dam bi kub manö niñeb niñmagö adö niñpe u yuö, niñpe pen nöp dam polisman niñmagö adö kalip gau lö, nöp böñ nöp dam nag i lniñaböl. ⁵⁹ Anib u, yad nöp hagabin, ne nagiman nöp midmön, nan naböñ ne gau böñ nöp naböñ ral pis gimön me, höñ arnabön,” a ga.

13

Kale nan si nan naij gipim u arö gagnabim u, umnabim

¹ Magö anibu, niñbi bi riniñap apöm, Jisas niñp hagöm hagla, “Galili niñbi bi riniñap apöm, God sabe gep ram u nan sabe gi ñilö niñjöl gi, magö anibu nöp gapman bi kub Pailod kalip böñ nöp al pak la,” a gila. ² Hageila, Jisas kalip haga, “Galili niñbi bi anib gau nöp, nan si nan naij unbö ke gilö anig göp, pen Galili niñbi bi riniñap nan si nan naij pro pro gipal rö anig gagöp, a gimim, niñbim ar? * ³ U wasö! Yad kalöp hagabin, nan si nan naij gipim gau niñhön ginig anig gipun, a gimim, arö gagnabim u, niñbi bi anib gau umla rö nöp, kale magöñhalö u rö nöp umnabim. ⁴ Pen Siloam wañö söñ au, ram

milö kub pa jö göm niñbi bi unbö kagoñ böñ dan (18) kalip pak la u, nan si nan naij unbö ke gilö anig göp, pen niñbi bi Jerusalem midmidal riniñap nan si nan naij pro pro gipal rö anig gagöp, a gimim, niñbim ar? ⁵ U wasö! Yad kalöp hagabin, nan si nan naij gipim gau niñhön ginig anig gipun, a gimim, arö gagnabim u, niñbi bi anib gau umla rö nöp, kale magöñhalö u rö nöp umnabim.

Mab ap magö pilagöp

⁶ Pen Jisas manö hod riköm kalip haga, “Bi ap uñhem magö ap pilan, a göm, yin u ju dapöm, nag i wain wög niñpe au yimnab. Hainö ado gi apöm niñnab magö ap pilagnab. ⁷ Bi wög gep niñpe u niñp hagnab, ‘Mi miñhau niñgan mi añi añi inö niñjöl gi, pör apem niñbin uñhem yimnö u magö niñeb ap pilagöp. Anib u, wög adin yad añ au midöp u aij gagöp. Rib yu!’ a ginab. * ⁸ Hageinab, bi wög gi ñeb niñpe hagnab, ‘Bi kub, uñhem iñ anibu miñi rib yuagep. Yad uñhem iñ anibu kipit gi aij gem, nan uñan uñan riniñap dap lniñö, * ⁹ mi hainbö u magö pilniñim u arö gimön; pen magö pilagnim u rib yumön,’ a ginab,” a ga.

Jisas niñbi jöl magö dudu ga u gö, yidun ga

¹⁰ Pen Juda God niñp sabe gep ñin ap, Jisas Juda magum gep ram ap amöm, kalip manö hag niñ mideia. ¹¹ Ram raul miñgan anibu niñbi ap ap mideia. Niñbi anibu niñp kijaki aiön pi gö, jöl magö niñpe u dudu badu göñ nöp ajmidöp mi unbö kagoñ böñ dan (18) ina. ¹² Jisas niñbi anibu niñp hagö auaia haga, “Nan nöp göp u kaminiñ löp,” a ga. ¹³ Anig hagöm, niñp ud niñjöl niñjöl gi, magö anibu nöp jöl magö u yijig gö, God hib niñpe u hagö adö ara.

¹⁴ Pen Jisas God niñp sabe gep ñin u gö kaminiñ la u niñjöm, bi kub Juda magum gep ram anibu abad midmidöp u, Jisas niñp niñjöl mulu lugö, niñbi bi ap mideila gau kalip haga, “Kale niñbi bi nan göp gau, wög gep ñin unbö kagoñ jiniñ nöp aube kaminiñ

* 13:2: Jon 9:2 * 13:7: Luk 3:9 * 13:8: 2Pi 3:9,15

* 13:14: Eks 20:9-10; Dud 5:13-14

linim. Miñi God nıp sabe gep ñin i anig gagmim,” a ga. *

¹⁵ Anig hagö, Bı Kub nıp pen haga, “Kale bı pir alep! Kaj kau, kaj donki kale gau adık libe mideinab au, God nıp sabe gep ñin u ñig nan gö, kalıp nagı hubıkmim, dam arbe ñig ñınaböl aka wasö? * ¹⁶ Pen bac itaḡ hon Ebrahim rıkom, rık dap lıla pai i, Seden nıp hadame nöp adık lö, mı in kagoḡ böḡ daḡ midöp u, nıp möḡ nınagpım arḡ Miñi God nıp sabe gep ñin i, nagı nıpe hubık yuajın, manö kub hagabım ar? ¹⁷ Jisas anig hagö, bı nıp nınḡö mulu luga gau nable yabıtı ga. Pen nıbi bı rımnap gau, Jisas nan gagep rö gımidöp gau nınḡöm, miñ miñ yabıtı ḡıla.

Mab masded magö u, manö hod rıkom haga

¹⁸ Jisas manö ap halö hagöm haga, “God nıbi bı udöm abad mideinab manö u kalöp hag ñinıg gabin u, aige gem hagnö, kale nın aij ḡınabım? ¹⁹ Me manö adö hagnıg gabin inbö rö midöp. Bı ap mab masded magö u dam wög naböḡ nıpe u yımö, ran kub göm ramö löm gau gau arnab, yaur gau apöm lö lö gau gau mideinaböl,” a ga.

²⁰ Manö ap pen kauyaḡ haga, “God nıbi bı udöm abad mideinab manö u, aige gem hagnö, kale nın aij ḡınabım? ²¹ Adö anıbu rö, nıbi ap yıs bad pro pro ap udöm, plaua rin kub yaḡ halö ud ado malo gö midöl ḡı, kub yabıtı rannab rö u ḡınab,” a ga.

Ajöḡ pro u

(Mad 7:13-14,21-23)

²² Pen Jisas Jerusalem arnıg göm, yıjıḡ göl araga. Nıpe daun gau abe, nıbi bı ram rıtıg aḡtö mideila gau abe, aḡ aḡ hanöl ḡı, manö hag ñöl ḡı ara. ²³ Nıbi bı mideila anıb gau, bı ap Jisas nıp haga, “Bı Kub, God yöp nıbi bı mıhöp nöp ud kamın yunab aka?” ga.

Hageia, Jisas kalıp haga, ²⁴ “Anıb u, kale kłö gımim nöp, ajöḡ it pro ramö anıbu arnabım. Nıbi bı iru yabıtı nöp, adan ramö pro anıbu arun, a göm, am rua rık wasö nınaböl. ²⁵ Nıhön ḡınıg, bı ram nap nıbö u adan ḡıñnab, kale

höḡ gau nöp midmim, pak gu gu gımim hagnabım, ‘Bı kub, adan hiık!’ a ḡıpe, nıpe pen pe hagnab, ‘Kale gai nıböḡ Yad kalöp nınagpın!’ a ḡınab. * ²⁶ Hageinab, kale pen hagnabım, ‘Ne nöd ram mınöḡ hon u apön, nöp aip nan ñınun ñıg ñınun gımidun; ne hanıp manö hag ñımıdan,’ a ḡınabım. ²⁷ Kalöp pen hagnab, ‘Yad kale nınagmıdin. Kale gai nıbö yad nınagpın. Kale nıbi bı nan sı nan naiḡ ḡıpım u me, kalöp ajöḡ hiıkagnabın. Arım!’ a ḡınab. *

²⁸ Hainö kale nınabım, Ebrahim, Aisak, Jekop, bı God manö hagep bı gau, God ram mınöḡ pör midep u God aip mideinaböl, pen kalöp hag höḡ yuö, mıḡöḡ kub göl ḡı, meg magö hau rıbıköl ḡı nöp mideinabım. *

²⁹ Pen nıbi bı mılö gau nıbö, sıdö auab lau adö nıbö, sıdö wad arab lau adö nıbö, gamın gau nıbö, ḡajın gau nıbö, God ram mınöḡ pör midep nıpe u apöm, asıkom jım ñöl nan kub nınaböl. * ³⁰ Pen nıbi bı uri jöl adö yabıtı au midpal gau, hainö rımnap nöd am mideinaböl. Pen nıbi bı uri nöd araböl gau, hainö rımnap jöl adö yabıtı gau mideinaböl,” a ga. *

Jisas Jerusalem nınö möḡ ga

³¹ Magö anıbu nöp, bı Perisi rımnap apöm Jisas nıp hagla, “Gapman bı kub Herod nöp al pak linıg gab. Anıb u, ne ram mınöḡ i arö ḡımön, ram mınöḡ ke ap aru,” a ḡıla.

³² Hageila, Jisas haga, “Kale am kain hapeb anıbu nıp hagpe, nın midainım. Miñi abe, rol abe, nıbi bı kıjaki aiön pi aban alöp gau ḡınö kamın löm, nıbi bı nan göp gau ḡınö kamın löm, ḡınab. Ruö pen, ñin mıhau nınan u me, wög yad u ḡı haknabın. ³³ Pen miñi, rol, ruö yad adan arın a gabin u arnıg gabin. Bı God manö hagep gau kalıp Jerusalem nöp al pak linaböl.

³⁴ “Jerusalem! Jerusalem! God nıpe manö hagep bı nıpe kalöp a göm yua gau, nıhön ḡınıg pör kabö ud pak libımḡ Kıtakıtı pi ud auan mo gau löp rö u, yad pör ñı pai ne gau ud aij ḡınam, a gem, nınbin u pen yıp iru nınmim wıhö ḡıpım. ³⁵ Anıb u,

* 13:15: Luk 14:5 * 13:25: Mad 25:10-12 * 13:27: Sam 6:8 * 13:28: Mad 8:11-12 * 13:29: Sam 107:3

* 13:30: Mad 19:30

n+ɲim. Ram kale u kuö nöp m+ɲdöp. M+ɲdö, kale y+ɲ n+ɲagnabim; hainö gau, 'B+ an+bi B+ Kub hag yuöp auab i, God gö, hib n+ɲe adö laɲ araɲ,' a g+ɲabim ñ+n u me, y+ɲ kauyaɲ n+ɲnabim," a ga.

14

Jisas, b+ ñ+magö ma hu ga ap n+ɲ gö, kam+ɲ la

¹ Juda God n+ɲ sabe gep ñ+n ap, Jisas am Perisi b+ kub ap ram n+ɲe u nan ñ+ɲö n+ɲöl g+ɲ, n+bi b+ m+ɲeila gau, n+ɲe n+ɲhön rö g+ɲn+ɲm, a göm, n+ɲ ij halö l+ɲ m+ɲeila. ² N+ɲhön g+ɲn+ɲg: ñ+n an+bu, b+ ñ+magö ma hu ga ap ap m+ɲeila. ³ Jisas, b+ Perisi gau abe, b+ lo manö hag ñeb b+ gau abe, kal+ɲ haga, "God n+ɲ sabe gep ñ+n i, b+ nan göp ap g+ɲno kam+ɲ l+ɲnab u aij aka wasöɲ Lo manö n+ɲhön hagöp?" ö ga. *

⁴ Hageia, manö ap pen hagagla. An+ɲ u, Jisas b+ ñ+magö ma hu ga u n+ɲ ud n+ɲö kam+ɲ la. Kam+ɲ lö, Jisas b+ an+bu n+ɲ hag yuö ara. ⁵ Jisas b+ an+bu hag yuöm, b+ an+ɲ gau kal+ɲ haga, "Ñ+ pai kale ap aka kaj kau kale ap, God n+ɲ sabe gep ñ+n u ñ+g m+ɲlbim ulöm m+ɲgan yaɲ lugeinab u, kale y+ɲ+ɲd am ud yunabim aka wasö?" ga. *

⁶ Hageia, kale pen manö ap hagöl rö laga.

Hon hib kub m+ɲeilaɲ, a g+ɲmim, gas+ɲ u n+ɲagmim

⁷ Pen n+bi b+ an+ɲ gau nan magö ñ+ɲn+ɲg apöm, ka as+ɲkep aij aij gau nöp n+ɲɲun as+ɲkun, a göm as+ɲkla u, Jisas n+ɲö, manö ap manö hod r+ɲköm haga, ⁸ "B+ ap n+bi udn+ɲg göm, nan kub ñ+ɲn+ɲg kalöp w+ɲ alö ammim, ka as+ɲkep aij l+ɲn+ɲm adö u as+ɲkagmim. N+ɲhön g+ɲn+ɲg: n+bi b+ kub r+ɲmnap auöl rö löp. * ⁹ An+ɲ u, kale ka as+ɲkep aij adö an+bu as+ɲk geinabim, b+ kalöp w+ɲ alnab u apöm hagnab, 'Ne ke gau aru, b+ kub i adö an+ɲ au as+ɲkaɲ,' a gö, nöp nable gö n+ɲöl g+ɲ, am l+ɲ+ɲ g+ɲ am ba gau as+ɲknabön. ¹⁰ Pen kalöp, nan ñ+ɲɲun, a göm, w+ɲ alaiöl, am goɲ gau as+ɲk m+ɲdpe me, b+ kalöp w+ɲ alnab u apöm hagnab, 'B+ m+ɲeimam. Ne aumön ka adö aij i as+ɲk g+ɲ,'

a gö, n+bi b+ nan ñ+ɲn+ɲg ap m+ɲeinaaböl gau nöp n+ɲö, b+ u aɲ i b+ kub nöp m+ɲdöp, a g+ɲnaböl. ¹¹ An+ɲ unbö rö, n+bi b+ hon hib kub m+ɲdöp, a göm, n+ɲbal gau, God hib kalpe gö ap lugnab. Pen n+bi b+ ana udöm m+ɲdpal gau, God hib kalpe gö ap rannab," a ga. *

¹² Jisas manö an+bu hagöm, b+ nan kub ñ+ɲn+ɲg n+bi b+ w+ɲ ala u n+ɲ haga, "Ne nan kub ñ+ɲn+ɲg, b+ n+ɲeb ne gau, nañ+n namam yam ne gau, n+bi b+ ram m+ɲnöh alog ne mani iru m+ɲdöp gau, kal+ɲ w+ɲ alagmön. N+bi b+ an+ɲ gau, naböh ñun, a göm, nöp pen nan ñ+ɲn+ɲg w+ɲ alöl rö löp. ¹³ Ne nan kub ñ+ɲn+ɲg, n+bi b+ mög gep rö gau, n+bi b+ ñ+magö ma k+ɲa göp gau, n+bi b+ ma naij göp gau, n+bi b+ amgö we göp gau, kal+ɲ w+ɲ albe, aueinaböl, nan ñ+ɲmim. ¹⁴ N+bi b+ mög gep rö an+ɲ gau, nöp pen ñöl rö lagnab u me, hainö God n+bi b+ kam+ɲ aij n+ɲe gau gö uraknaböl ñ+n u, n+ɲe ke nöp pen ñ+nab," a ga. *

Nan kub ñ+ɲnaböl u, manö hod r+ɲköm haga

¹⁵ Pen manö an+bu n+ɲö, b+ kale aip nan ñ+ɲeila ap Jisas n+ɲ haga, "God n+bi b+ n+ɲe udöm abad m+ɲeinaab u, n+ɲe aip j+ɲm ñöl nan kub ñ+ɲnaböl gau, m+ɲñ m+ɲñ yab+ɲ g+ɲnaböl," a ga. *

¹⁶ Hageia, Jisas haga, "B+ ap nan kub ñ+ɲn+ɲg göm, n+bi b+ iru nöp w+ɲ alnab.

¹⁷ Pen nan kub ñ+ɲeb ñ+n an+bu aueinab, b+ wög g+ɲ ñeb n+ɲe u n+ɲ hagnab, 'M+ɲñ am n+bi b+ nöd hag l+ɲbin gau kal+ɲ am paɲ+ɲd dau,' a g+ɲnab. B+ wög g+ɲ ñeb n+ɲe pen amöm hagnab, 'Nan magöɲhalö dap g+ɲj+n g+ɲpun; aube arun!' a g+ɲnab. ¹⁸ Hageinab, n+bi b+ an+ɲ gau ap hagnab, 'Yad arnam u pen m+ɲnöh naböh ap raubin u n+ɲn+ɲg arabin,' a g+ɲnab. ¹⁹ Pen ap hagnab, 'Yad arnam u pen kaj kau unbö s+ɲduɲ laɲ raubin u, wög g+ɲ aij göl aka gem, am n+ɲnabin,' a g+ɲnab. ²⁰ Ap hagnab, 'Yad arnam u pen n+bi yad g+ɲsön nöp udpin u me, aunam rö lagöp,' a g+ɲnab. * ²¹ An+ɲ hageinaböl, b+ an+bu ado g+ɲ amöm, n+bi b+ gau kale n+ɲhön n+ɲhön hagnaböl u, b+ kub n+ɲe u n+ɲ

* 14:3: Luk 6:9 * 14:5: Mad 12:11; Luk 13:15 * 14:8: Pro 25:6-7 * 14:11: Mad 23:12; Luk 18:14 * 14:14: Jon 5:29 * 14:15: Luk 13:29 * 14:20: 1Ko 7:33

hagnab. Hageinab, bi kub u hibur nipe u naij gö, bi nipe u nip kauyan hag yuöm hagnab, 'Ne yinid am adan kub gau abe, adan pro gau abe ammön, nibi bi mög gep rö gau, nibi bi ñimagö ma kila göp gau, nibi bi amgö we göp gau, nibi bi ma naij göp gau, kalip panid dau,' a ginab. ²² Hageinab, hagnab rö göm, hainö bi wög gi ñeb anibu hagnab, 'Bi kub, hagpan rö gipin u pen migan rimnap kau nöp midöp,' a ginab. ²³ Hageinab, bi kub u bi wög gi ñeb nipe nip hagnab, 'Ne adan kub gau abe, adan pro gau abe ammön, nibi bi manö klö gimön hagö, kale aulö, ram raul migan yad u böj nöp rib udnim. ²⁴ Pen nibi bi nöd wiñ alnö auagpal gau, nibi bi ap nan yad pro pro rimnap ñinagnab, wasö yabit,' a ginab," a ga.

Gas+ niñ aij gimim, yip lau adö aumim, a ga

(Mad 10:37-38)

²⁵ Jisas adan araiia u, nibi bi iru yabit nip hain gila. Nipe ado göm kalip haga, ²⁶ "Nibi bi gau yip lau adö arun a ginaböl u pen gasi kub kale areinab nime nap, nibi ñi pai, ñin niam kale, aka hañ roman kale ke u, yad ninö nibi bi yad midaiöl rö lagöp. * ²⁷ Nibi bi rimnap hagnaböl, Jisas nibi bi nipe midaiun u pen anig gino, nibi bi rimnap hanip gi naij göl rö löp, a göm, hañ roman kale ke nöp gasi ninöl gi mideinaböl u, nibi bi yad midaiöl rö lagöp. ²⁸ Pen bi kale ap, ram mlö kub i adö lan ap ginig, nöd mani aige gö rö udem ginam, a göm, gasi niñ aij göm ginab. ²⁹ Pen, ginam ginam, a göm, kabö nöd nöp ginab u pen hainö mani utep gö, ram utep gö, nibi bi gau nip hag juöm hagnaböl, ³⁰ 'Ake! Bi mlö i ram ginig göm rö gi damöm, ram adin arö göp,' a ginaböl. ³¹ Pen anibu rö, bi kin ap, bi kin ap aip pen pen ginig, nöd gasi niñ aij göm arnab. Pen nipe gasi niñ damöm, ami bi yad u den dausan nöp midöp; pen kin anibu ami bi nipe dwedi dausan midöp; pen pen gun, nipe ami bi yad al pak linim rö löp, a ginab. ³² Gasi anibu ninöm, kin ap mlö gau hain auö ninöl gi, manö yuöm hagnab,

'Hol aige gul, manö hag jim ñul?' ö ginab. ³³ Anib u, niñ aij gimim. Nan kale gau magöñhalö arö gimim, yip aip auagnabim u, nibi bi yad midaimim rö lagöp.

³⁴ "Dö nan aij yabit u pen dö kal nipe arnab u, kale nihön gilö kauyan dö ginab? ³⁵ Dö anibu rö, ud wög adin aka kilañ hib au yulö nan magö ran aij gagnab. Dö anibu rö wög ap midagöp; ud yuep rö nöp löp. Kale nibi bi gasi rimid midainim gau, manö hagabin i rimid li niñ aij gimim," a ga.

15

Kaj sipsip ap ur ga
(Mad 18:12-14)

¹ Pen bi dakis udep gau abe, nibi bi nan si nan naij gila gau abe, Jisas manö hagab u niñun, a göm, ap niñ mideila. ² Pen bi Perisi gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, Jisas nip hag juöm hagla, "Nipe nihön ginig bi nan si nan naij gipal gau udöm, aip nan magö jim ñöl ñinab?" ö gila. * ³ Anig hageila, Jisas manö ap hod riköm kalip haga, ⁴ "Bi kale ap, kaj sipsip ñinjuöl unbö mamid u (100) muk mideinab. Pen aini nibö ap ur geinab u, rimnap dam minöñ hañ hañ midöp gau löm, am kaj sipsip nipe ur ginab u ulhai niñ aj aj aj, nip ulhai niñ dam dam niñ udnab. * ⁵ Kaj sipsip nipe anibu ulhai niñ udöm, aij a gö ninöl gi, ud sidun nipe u adö lan linab. ⁶ Sidun lan dap ram amöm, nibi bi niñeb nipe gau, nibi bi ram minöñ alog nipe gau, kalip wiñ alöm, ap magum ginaböl hagnab, 'Kaj sipsip yad ur göp u, ulhai niñ adog udpin u, köl yad aip miñ miñ gun,' a ginab. ⁷ Anig unbö rö me, nibi bi iru nöp gau, hon gi aij gun nan si nan naij gagpun, a göm, gasi niñbal gau, kumi kabö adö lan au midpal gau ninöm miñ miñ gagnaböl; pen nibi bi aini ap, nan si nan naij gipin gau nihön ginig anig gipin, a göm, arö geinab u, kumi kabö adö lan au ninöm miñ miñ ginaböl.

Mani kabö magö ap ur ga

⁸ "Aka pen, nibi ap mani silpa magö nipe unbö sidun lan mideinab. Pen

* 14:26: Luk 9:22 * 15:2: Luk 5:30 * 15:4: Esi 34:11,16; Luk 19:10

magö ap, ram raul migan gau agamij ap lugeinab u, nipe nihön ginabij Nipe hapö lau adö aulik löm, ulhai nij nij ka acip acip hik hik, kabö magö nipe anibu udnab. ⁹ Mani silpa magö nipe anibu ulhai nij udöm, aij a gö nijöl gi, nibi bi nijeb nipe gau, nibi bi ram minöj alog nipe gau, kalip wiñ alöm, ap magum ginaböl hagnab, 'Kabö magö yad lugöp magö añ anibu, ulhai nij adog udpin u, köl yad aip miñ miñ gun,' a ginab. ¹⁰ Anibu rö me, nibi bi añ ap, nan si nan naj gipin gau nihön ginig anig gipin, a göm, arö geinab u, kumi kabö adö laj au God ejol nipe gau nijöm miñ miñ ginaböl," a ga.

Ñi ap nap nip arik ara u, manö hod riköm haga

¹¹ Jisas manö anibu hagöm haga, "Bi ap ñi nipe mihöp mideinab u. ¹² Ñi nipe hain u, ap nap nip hagnab, 'Bapi, nan halip mihön hagpan gau, ud asik yip gau ke ñi,' a gö, nap nan kalpe mihön gau ud asik ke ke ñinab. ¹³ Ñö, ñi nipe hain u magö ulep magö ap midöm, nap nan nip ud asik ña gau magöñhalö sikim göm, mani udöm, dam ram minöj mlö gau arnab. Am anib gau midöm, nibi si nan naj gau göl gi, mani nan nipe ud arnab gau, hałowalö nibi bi gau ñi pis ginab. ¹⁴ Anig gö, mani nipe pis gö, ram minöj anibu kiyö kub yabıl linab. Pen nan magö rau ñinim mani ap midageinab. ¹⁵ Anig gö, nipe amöm, bi ram minöj anibu nbö nap kale ap hag nijö, nip kaj mukep wög u hag linab. ¹⁶ Pen nip kiyö kub yabıl u lö gi midö midö, kaj mukmidal womai hañ gau rimnap ñinam a ginab u pen nibi bi rimnap nip nan magö ñagnaböl. ¹⁷ Pen gasi magö nipe nij ud arö gasi aij magö u auö hagnab, 'Bapi yad bi nip wög gaböl gau, nan magö iru midöp. Yad aui midpin, yip kiyö kub yabıl löp. ¹⁸ Anib u, yad ram minöj i arö gem, bapi midöp au kauyan ado gi amem, nip hagnabin, "God amgö ilö adö nipe u gi naj gem, amgö ilö adö ne u gi naj gem, gipin rö, * ¹⁹ ne yip ñi yad a gi hagagmön. Yip bi wög gi ñeb ne ap rö hag limön ginabin," a ginabin,' a

ginab. ²⁰ Gasi anibu nijöm, bapi ram ado gi arnabin, a göm, hadnab. Am am am, nap nipe mlö gau nbö ñi nipe anibu nip yijig nijnab. Nap ñi nipe nijöm, nip mög yabıl ginab. Nipe dip gi dö gi am nip ud wabi göm, ud bom haluöm mulu ñinab. ²¹ Nap anig gö, ñi hagnab, 'Bapi, God amgö ilö adö nipe u gi naj gem, amgö ilö adö ne u gi naj gem, gipin rö, ne yip ñi yad a gi hagagmön,' a ginab. ²² Nap pen, bi wög gi ñeb nipe gau kalip hagnab, 'Kale yijid nöp am walij mlö kub yad u dap nip yim ñimim, ñimagö nipe u rin li ñimim, ma rirup li ñimim, gim. ²³ Anig gimim, am kaj kau pi marep hañ aij yabıl u pak dam laube, miñ miñ göl gi nan kub ñinun. ²⁴ Ñi yad u böj nöp uma rö la u, pen miñi nipe kauyan kamij midöp. Nöd nipe böj nöp hir ga u, pen miñi nip adog udpin,' a ginab. Nap hagö, kale am kaj kau pi pak dapöm, nan magö laulö, miñ miñ ginaböl. *

²⁵ "Pen ñi nipe nöd u, wög adij gau gi aj arö göm, ado gi yöp ram söl au apöm nijnab, cacij, mab ij paköm, kugom ralöm, miñ miñ göl gi mideinaböl. ²⁶ Anig geinaböl, nap bi wög gi ñeb nipe ap nip hag nijöm hagnab, 'Nihön gaböl?' ö ginab. ²⁷ Hageinab, hagnab, 'Namam hain ne umöb a göm nijöb u pen miñi ado gi auö, nap kaj kau pi marep hañ aij u pak lau nijöl gi miñ miñ gaböl,' a ginab. ²⁸ Hageinab, nip mulu kal yabıl lugö, ram raul migan aragnab; höj au yan nöp mideinab. Nap pen höj amöm, auö ram raul migan arul, a göm, nip manö hain hain hagöm hagnab. ²⁹ Nap nipe manö hain hain hageinab pen ñi nöd nipe hagnab, 'Yad manö ne hagpan rö pör nöp hain gem, bi nagı wög gep ne rö midem, wög nöp pör pör ginö ginö mi iru yabıl nöp lugöp. Pen yip kaj meme pi ap ñö, mideimam yad gau aip pak lau ñinun miñ miñ gagpun. ³⁰ Pen ñi ne anibu, nan nime li ñina gau damöm, nibi si nan gau göm gi ñij yu haköm auub, nip mög nijmön, kaj kau pi marep hañ aij yabıl u pakpan!' a ginab. ³¹ Anig hageinab, nap ñi nipe nöd nip hagnab, 'Hol apıl pör midpul

* 15:18: Sam 51:4 * 15:24: Ep 2:1,5

rö, nan yad gau magöñhalö ne udnabön.
 32 Namam hain ne u böñ nöp uma rö la u,
 pen mñi nipe kauyan kamñ mñdöp. Nipe
 böñ nöp hir ga u, pen mñi nip ulhai nñ
 adog udpin. Anñb u me, hon mññ mññ gun,
 a gñab,” a ga.

16

Bñ wög abadep bñ u, manö hod rñköm haga

1 Jisas bñ nipe gau kalñp haga, “Bñ kub
 nan iru mñdnab ap, bñ nan nipe abad
 mñdep bñ ap hag lö, nan nipe gau abad
 mñdeinab. Pen bñ kub u, manö ap nññab,
 bñ nan nipe abad mñdnab anñbu, nan nipe
 gau hañöwalö gñab. 2 Bñ kub manö anñbu
 nññöm, nñp wiñ alö aueinab hagnab, ‘Nan
 yad gau abad mñd aij gagpan u, yñp hag
 ññlö nññbin. Anñb u, ne ammön, nan yad
 aigeg mñdöp gau magöñhalö wö ral nññ aij
 gñmön, nñbi bñ gau kalñp nan naböñ yad
 aigeg mñdöp gau magöñhalö wö ral nññ aij
 gñmön, ap yñp hag ññmön, wög yñp gñpan u
 hainö gagnabön,’ a gñab. 3 Hageinab, bñ
 nan nipe abad mñdep anñbu, anñ nipe gau
 nöp gasñ iru nññöm hagnab, ‘Bñ kub u yñp
 hag yunñg gab u pen yad nññöm gñnamñ
 Yad bñ pñdöñ mñdagpin rö, mññöm bñññg jö
 gñnam rö lagöp. Nñbi bñ rñmnap nan kale u
 asñb hag gñ ñññeinabin u, yñp nable gñab,’
 a gñab. 4 Pen hainö gasñ nññ aij göm
 hagnab, ‘Yad nññöm gñnam u uri nññbin.
 Adö anñbu gññö, hainö bñ kub yad yñp hag
 yunab ñññ u, nñbi bñ rñmnap yñp udlö,
 ram kale au han mñdeinabin,’ a gñab.
 5 Anñg hagöm, nñbi bñ rñmnap kalñp bñ kub
 nipe nan naböñ mñdeinab gau wiñ alnab.
 Wiñ alö, bñ nöd aunab u nñp hagnab, ‘Ne
 bñ kub yad nan naböñ aigeg mñdöp?’ ö
 gñab. 6 Hageinab hagnab, ‘Wel ñññeb
 dñtam ñññjuöl aññ ap,’ a gñab. Hageinab
 hagnab, ‘Diker i ud, yññd asñkmön dñtam
 unbö sñduñ lañ kalñ kñññ rñk,’ a gñab.
 Hageinab, hagnab rö nöp gñab. 7 Hainö
 bñ ap aueinab, hagnab, ‘Ne bñ kub yad nan
 naböñ aigeg mñdöp?’ ö gñab. Hageinab
 hagnab, ‘Wid beg ñññjuöl unbö mamñd u,’
 a gñab. Hageinab hagnab, ‘Diker i ud,

yññd asñkmön beg ñññjuöl mñhau mñhau
 kalñ kñññ rñk,’ a gñab. Hageinab, hagnab
 rö nöp gñab. 8 Anñg geinab, hainö bñ kub
 nipe u nññöm hagnab, ‘Bñ nan yad abad
 mñdep bñ anñbu, gasñ nññ aij göm, nññöm
 nññöm gem mñd aij gñnabin a göp u, nipe
 gñ aij göp,’ a gñab. Anñb u nññim. Nñbi
 bñ mññöm naböñ adö ñññ i gasñ nññbal gau
 hagpal, ‘Mññi aigöl gun hainö asñk mñdep
 hon u mñd aij gñññm?’ ö göm, gasñ u nññöl
 gñ gñlö arab. Pen mailö aij nññbal nñbi bñ
 gau, anñg unbö rö nöp gñlö arböp u aij.

9 “Mani nan mññöm naböñ ñññ i mñdöp gau,
 nñbi bñ rñmnap gau ñññbe me, hainö nan
 anñb gau böñ nöp pñs gñab ñññ u, God
 ram mññöm pör mñdep nipe au kalöp hag
 wñhai udnab. 10 Mani nan pro ap, nñbi bñ
 ap ññmagö adö u ññlö, abad mñd aij gñab
 u, nan kub gau ññlö, u rö nöp gñab. Pen
 mani nan pro ap, nñbi bñ ap ññmagö adö
 u ññlö, abad mñd aij gagnab u, nan kub
 gau ññlö, u rö nöp gñab. * 11 Pen kale
 mani nan mññöm naböñ adö ñññ i mñdöp u
 udmim, pir almim, abad mñd aij gagnabim
 u, bñ an kalöp nan aij yabñ adö lañ nñbö
 ñññab? 12 Bñ ap mani nan nipe ud ññmagö
 adö kalöp ñññab u, kale pir almim, abad
 mñd aij gagnabim u, bñ an mani nan kalöp
 ke ñññab? 13 Bñ aññ ap, bñ kub mññöp
 kalñp wög gñññm rö lagöp. Bñ mññögöl
 kalñp wög gññab u pen nipe bñ kub ap nñp
 mñdmagö löm, bñ ap nñp mñdmagö lagnab.
 Aka bñ kub ap nñp mñdmagö löm, bñ ap nñp
 mñdmagö lagnab. Unbö rö, kale mani nan
 gau nan aij yabñ a gñmim nññeinabim u,
 God nñp wög gñpim u arö gñmim rö löp,” a
 ga. *

14 Bñ Perisi gau, gasñ kub kale mani adö
 u nöp nññmñdal u me, Jisas manö haga u
 nññöm mññol göm hag jula. 15 Hag jueila,
 kalñp haga, “Kale nñbi bñ amgö ilö adö u,
 hon nñbi bñ aij mñdpun, a gñpim u, pen God
 hibur gasñ mñdmagö anñ kalöp danñ nññöb.
 Nan nñbi bñ nññlö aij göp gau, God nññö
 nan naij rö löp. *

16 “Jon bñ ñññg pak ñññeb auaga ñññ u, lo
 manö kalñ kñññ rñkla u abe, bñ God manö
 hagep manö kalñ kñññ rñkla u abe haglö,

* 16:10: Luk 19:17-26 * 16:13: Mad 6:24 * 16:15: Mad 23:28; Luk 18:9-14

nibi bi niñöm, adö anibu gilö armidöp. Pen Jon aua ñin u rikö, God nibi bi udöm abad mideinab manö aij u haglö, nibi bi niñöm kale magörhalö adö anibu nöp arun, a göm, klö göm gilö arab. * 17 Kumi kabö adö lañ abe minöñ naböñ iñ i abe ur ginim rö löp, pen lo manö u adinj pro ap ur ginim rö lagöp. *

18 “Pen, bi ap nibi udöm arö göm, am nibi hain nibö ap udnab u, nibi si udnab. Pen bi ap uraköm, nibi u, bi udöm arö ginab nibi anibu, udnab u, nipe u rö nöp nibi si udnab.

Bi mani halö bi ap aip, Lasaras aip

19 “Bi ap mani nan nipe iru yabit midmidöp. Nipe watij aij aij nöp yimöm, nan ñinñeb aij aij nöp ñinñimidöp. 20 Pen ram ajöñ iñ goñ nipe au, bi use use halö nan middagmidöp bi ap dap lilö midmidöp. Hib nipe Lasaras. 21 Gasit nipe u nöp niñöm, ‘Bi nan iru midöp i nan ñinñö, nan naböñ naböñ abañ mo gai i lugnab u, yad ñinñabin kiyö lagnab,’ a göm, niñimidöp. Pen kain gau apöm, wös nipe gau batö gi ñinñimidäl. 22 Hainö bi yigön anibu uma. Nipe umö, ejol gau apöm, nip dam ram minöñ adö lañ au amöm, Ebrahim böñ nipe lau lö nan kub ñinñä. Pen bi gep anibu abe umö, rigöl gila. 23 Bi gep anibu umöm, am mab ke inab yañ au, nip ilön kub yabit gö niñöl gi midmidöp. Pen midöm gilañ gi niñä, Ebrahim Lasaras aip ke ke au lañ midailö. 24 Niñöm, wiñ al hagöm haga, ‘Bapi Ebrahim, yip mög niñmön, Lasaras nip hagö, ñimagö milö nipe ap ñig ap rauöm, dap atab yip u ud niñö, yip hain gañ. Mab u inöm, yip ilön kub yabit göp,’ a ga. 25 Hageia, Ebrahim haga, ‘Ñi nöñ! Minöñ naböñ adö iñ yañ midmidan ñin u, ne nan aij aij ne udmidan, pen Lasaras nan naj naj nöp udmidöp. Pen miñi ram minöñ i, nipe hain aij midö niñöl gi, nöp ilön kub gab. 26 God nipe moñ kub yabit añ i gi la u me, hon nibi bi böñ lai rañ gun böñ lau nun rö lagöp; pen kale böñ lau rañ gimim böñ lai aumim rö lagöp,’ a ga. 27 Hageia, bi anibu haga, ‘Anig hagpan rö, Lasaras nip hagmön, nipe bapi yad

ram amöm, 28 mam yad unbö mamid u kalip manö klö yabit hagö, ram minöñ ilön ke naj pör nöp göp aui auagöl,’ a ga. 29 Hageia, Ebrahim haga, ‘Mosit abe, bi God manö hagep bi gau abe, manö kalit kün rikla u niñöl,’ a ga. 30 Hageia, haga, ‘Bapi, anig gagnaböl; pen nibi bi ap umöm uraköm, am hageinab me, niñö hagöp, a göm, nan si nan naj gipal adö u, niñön ginig anig gipun, a göm, arö ginaböl,’ a ga. 31 Hageia, Ebrahim haga, ‘Kale Mosit abe, bi God manö hagep bi gau abe, manö kalit kün rikla manö anibu niñagpal rö, bi ap umöm uraknab u, kale u rö nöp niñagnaböl,’ a ga,” a ga.

17

Nan si nan naj gep magö u (Mad 18:6-7; Mak 9:42)

1 Jisas bi nipe gau kalip haga, “Bi ap aka nibi ap nagit naj adö u göm, nibi bi rimnap kalip gasit ñö, kale abe nagit naj adö anibu göm ap lug paknaböl. Nagit adö anibu nöd gimidal, miñi gipal, hainö u rö nöp ginaböl. Pen nibi bi kale gasit naj ñinaböl gau, kale ilön unbö ke yabit udnaböl. 2 Pen bi ap aka nibi ap, ñi pai gau añi ap anig ginig ginab u, nip kabö kub wid paib jakep kabö ap, unam u halö nagit li ribiköm, dam ñig solwara yublup u aij. Niñön ginig: nipe kaminj midöm, ñi pai ap nip gö ap lug paknab u, ilön kub yabit udnab. 3 Anib u, kale ke gasit niñ aij gimim gimim.

“Nañin namam ne ap nan si nan naj gainim, nip sitik hagpe, niñön ginig anig gipin, a göm, gasit niñeinab u, gi naj ga anibu niñmim arö gimim. * 4 Nan kalöp rö rimnap git naj göm, hainö apöm, niñön ginig anig gipin, a göm, hageinab u, nan naj ga anibu niñmim arö gimim. Pen ñin añi ap, anig gö gö unbö mudun jin u ginim u, u rö nöp niñmim arö gimim,” a ga.

Niñ udep magö u

5 Jisas anig hageia, bi manö nipe ud arep gau hagla, “Ne hanip gö, niñ udep magö hon kub ginim,” a gila.

* 16:16: Mad 11:12-13 * 16:17: Mad 5:18 * 17:3: Mad 18:15

⁶ Hageila, Jisas kalip haga, “Niη udep magö kub wasö, niη udep magö kale mab masded magö pro yabıt u rö nöp mıdeinab u, kale mab anıbi, it halö ju nıg solwara anη au dan ran mıdai, a gımim hagpe, hagnabim rö gınab. *

Bı wög gi ñeb ap wög nıpe

⁷ “Kale gası nıhön niηbimη Bı wög gi ñeb bı ap mınöη naböη bıniηg ral pıs göm, aka kaj sipsip muk pıs göm, ado gi ram auö, bı nap nıpe u nıp manö nıhön hagnabη ‘Nöp kıyö löp u, ne aui asıkmön nan magö ñöη,’ a gınab aka? ⁸ Wasö. Anıg hagagnab. Nıpe hagnab, ‘Waıtıj udö auö, dip nagi u pıg limön, nıg nan yad gau dap ñö ñıηnam, hainö nıg nan ne gau ñöη,’ a gınab. ⁹ Kale gası nıhön niηbimη Bı wög gi ñeb anıbu, bı kub hagnab rö geinab u, bı kub manö aij rımnab nıp hagnab akaη Wasö. Bı wög gi ñeb nıpe mıdöp u me, hagnab rö gınab. ¹⁰ Anıg unbö rö me kale. God kalöp wög hag lınab rö, gi pıs gımim, hagnabim, ‘Hon nıbi bı wög gi ñeb aij wasö. Nan adö ap ke gagpun; wög hon ke gep u rö nöp gıpun,’ a gınabim,” a ga.

Bı unbö sıduη lanj wös gısa la gau, Jisas gö, kamıη la

¹¹ Jisas Jerusalem arnam a göm, ram mınöη Sameria i, ram mınöη Galili lödan anη au gıdan am am, ¹² ram rıtıg ağıö ap ajö niηöl gi, bı wös gısa la unbö sıduη lanj, nıp nable paköm, ke ke au dan mıdöm, ¹³ meg magö dap ranöm hagla, “Jisas, Bı Kub, hanıp mög niηmön,” a gıla. *

¹⁴ Hageila, kalip haga, “Kale ammim, bı God nıp nan sabe gep gau kalip hañ kale gau yammim,” a ga. Anıg hagö, kale amöm, adan anη au arlö niηöl gi, kalıp kamıη la. * ¹⁵ Pen kalıp anıg göl kamıη lö, bı Sameria nıbö ap, nıp kamıη la u niηöm, manö kub hagöl gi, God hib u hagö adö arö niηöl göm, ¹⁶ ado gi apöm, Jisas mıdeia söm ma it au lug paköm, mulu adıη nıpe gıyan gi mınöη yan niηöm, Jisas nıp aij a ga. ¹⁷ Nıpe anıg gö, Jisas haga, “Yad gası niηbin e, bı unbö sıduη lanj kamıη löp

u, pen bı unbö ajıp lanj gau mai? ¹⁸ Bı rımnab nıhön gıniηg auagpalη Bı mlö gau nıbö, bı Juda wasö u nöp apöm God nıp aij a göp ar?” a ga. ¹⁹ Jisas anıg hagöm bı anıbu nıp haga, “Jisas yıp gö kamıη lınab, a gımön, niη udpan rö, nöp kamıη löp aru,” a ga.

God nıbi bı udöm abad mıdeinab (Mad 24:23-28)

²⁰ Pen nın ap bı Perisi gau Jisas nıp hag niηöm, “God nıbi bı udöm abad mıdeinab nın anıbu nın mai aunab?” ö gıla. Hageila, Jisas haga, “God nıbi bı udöm abad mıdeinab, a gıvim anıbu, kiη rımnab gau, nıbi bı abad mıd mıd, niη aij gılö gılö, hainö kiη kale auö, nıbi bı nıp amgö niηöm, uri auöp, a gıpal, unbö rö gagnab. ²¹ ‘Mıdöp i,’ aka ‘Mıdöp dan,’ hagagnaböl. Nıhön gıniηg: nıpe agamıj apöm, anη kalöp aui hadö mıdöp,” a ga.

²² Anıg hagöm, bı nıpe gau kalıp haga, “Hainö gau, Bı Nı nıpe auö nıp niηun, a gımim, mıdmagö kalöp bıg ñöl nöp mıdnab, pen nıp niηagnabim. ²³ Nıbi bı rımnab kalöp hagnaböl, ‘Mıdöp i,’ aka ‘Mıdöp dan,’ a gınaböl u pen manö anıbu niηö hagpal, a gımim, gi dö gi ammim, kalıp aip aragmim. * ²⁴ Nıhön gıniηg: Bı Nı nıpe aunab nın u, añım añım udöm, mailö mlöbö aröp niηbal u rö aunab. ²⁵ Pen kale nıbi bı mıñi mıdpim gai i, Bı Nı nıpe nıp iru niηmim, nıp udagmim, nıp marö kub yabıt nınabim. ²⁶ Bı Nı nıpe aunab nın anıbu, hadame nöp Noa mıdeia nın u ga rö, gınab. ²⁷ Noa mıdeia nın u, nıbi bı gau nan magö niηöl gi, nıg niηöl gi, nıbi pen pen ñöl gi, gi mıdlö niηöl gi, Noa amılap apılap nıg magıb kub raul mıgan arlö niηöl gi, möη asad kub yabıt alabin, a gö, nıg ul apöm nıbi bı gau kalıp magöηhalö ud yuö yuö umhakla. ²⁸ Pen bı Lod mıdeia nın u, Sodom nıbi bı gau u rö nöp nan niηöl gi, nıg niηöl gi, nan gau sıkim göl gi, nan wög adıη gau göl gi, ram göl gi, gi mıdlö niηöl gi, * ²⁹ Lod ram mınöη anıbu arö göm, ram mınöη mıgan ap ke arö niηöl gi, magö anıbu nöp, mab

* **17:6:** Mad 17:20; 21:21 * **17:13:** Lep 13:45-46 * **17:14:** Lep 14:2-3; Jon 3:3; 18:36 * **17:23:** Mak 13:21; Luk 21:8 * **17:28:** Jen 18:20; 19:25

m+taŋ kub kumi kabö adö laŋ n+bö apöm, Sodom n+bi b+ kal+p magöŋhalö in hab+ik ñ+ŋ ara. ³⁰ B+ Ñ+ n+pe aunab ñ+ŋ u, an+g unbö rö nöp g+inab.

³¹ “Ñ+ŋ an+bu, n+bi b+ ram adö laŋ m+daiöl u, nan kale ram raul m+gan yaŋ m+döp u udn+g ram raul yaŋ aragnaböl. Pen n+bi b+ wög ad+ŋ gau ajaiöl gau, nan r+mnap udn+g ado g+ ram aragnaböl. *

³² Lod n+bin n+p ga adö u nöp gas+ n+ŋmim, n+ŋ aij g+mim. ³³ N+bi b+ an, yad ke n+ŋ aij gem kam+ŋ m+deinabin a göm n+ŋnab u, umnab; pen n+bi b+ an, Krais manö aij hagöp rö wög n+p g+ damem umnabin a göm n+ŋnab u, kam+ŋ m+deinab. * ³⁴ Kalöp hagabin, ñ+ŋ an+bu s+böŋ yaŋ b+ m+höp abañ adö añ+ ap haneinabil u, ap udem, ap arö g+inabin. ³⁵ Pen n+bi m+höp wid magö pa jö ma jö luŋaluŋ geinabil u, ap udem, ap arö g+inabin. ³⁶ B+ m+höp wög ad+ŋ gau wög g+ m+deinabil u, ap udem, ap arö g+inabin,” a ga.

³⁷ Jisas an+g hageia, kale hagla, “B+ Kub, manö hagabön an+bu, ram m+nöŋ mai an+g g+inab?” ö g+la.

Hageila, Jisas haga, “Wal wayöŋ ap umöl m+deinab au, yaur g+lgaölö n+ŋöm ap s+baibai g+inaböl,” a ga.

18

B+ manö ud as+kep ap, n+bi adu ap

¹ Jisas, b+ yad gau gas+ iru n+ŋagöl, God n+p sabe göl g+ nöp m+daiöl, a göm, kal+p manö ap manö hod r+köm haga, * ² “Ram m+nöŋ ap, b+ kub manö ud as+kep b+ ap m+deinab. Pen b+ an+bu, God n+p gas+ u n+ŋagöm, n+bi b+ gau kal+p mög n+ŋagnab. ³ Pen n+bi adu ram m+nöŋ an+bu n+bö ap, pör nöp apöm n+p hagnab, ‘B+ kolmaŋ yad ap manö hal+p u n+ŋmön,’ a g+inab. ⁴ An+g hagnab u pen b+ manö ud as+kep b+ kub an+bu manö n+pe u udagnab. Pen n+bi adu an+bu, n+pe pör pör apöm hag n+ŋ gö gö, hainö b+ kub an+bu hagnab, ‘Yad God n+p piñ+ŋ gagpin; n+bi b+ gau kal+p mög n+ŋagpin; ⁵ pen n+bi kaŋ+ŋ i y+p pör pör apöm hag n+ŋ gö gö y+p iru göp u me, yad

am manö kub an+bu n+ŋnam,’ a g+inab,” a ga.

⁶ B+ Kub an+g hagöm haga, “B+ manö ud as+kep an+bu n+bi b+ mög gaga, pen n+pe manö n+hön haga u n+ŋ aij g+mim.

⁷ Kale gas+ n+hön n+ŋbimŋ God n+pe n+bi b+ n+pe ke hag löp gau, s+dö an s+böŋ yaŋ n+p sabe geinaböl u, manö kal+p n+ŋöm mög n+ŋagnab, a g+mim, n+ŋbimŋ Kale m+lö padö abadnaböl, a g+mim, n+ŋbim? ⁸ Yad kalöp hagabin, n+pe manö hagnaböl an+bu n+ŋöm, kal+p mög n+ŋöm, y+ŋ+d nöp b+ kolmaŋ kale g+ naij g+inaböl gau adan p+l g+inab. Pen B+ Ñ+ n+pe m+nöŋ naböŋ iŋ i ado g+ aunab ñ+ŋ u, n+bi b+ r+mnap n+p n+ŋ udöl g+ m+deinaböl aka wasö?” ga.

B+ Perisi ap, b+ dak+is udep ap

⁹ N+bi b+ r+mnap, hon n+bi b+ aij, n+bi b+ r+mnap gau n+bi b+ naij, a göm, n+ŋla rö, Jisas kal+p manö ap manö hod r+köm haga,

¹⁰ “B+ Perisi ap, b+ dak+is udep ap, God n+p sabe g+n+g, God sabe gep ram u arnabil.

¹¹ B+ Perisi an+bu, an n+pe gau nöp God n+p sabe göm hagnab, ‘Nöp aij yab+l a gabin.

Yad b+ r+mnap g+pal rö, nan aij iru nöp udem, nan si udem, n+bi si udem, gagpin.

Yad b+ dak+is udep inbö i rö wasö. ¹² Wik pör pör, ñ+ŋ m+höp nan magö ñ+ŋagpin halö.

Pör nan yad unbö s+duŋ laŋ udem, nöp añ+ n+bö ap ñ+bin,’ a g+inab. *

¹³ Pen b+ dak+is udep an+bu, n+p nable gö, kumi kabö adö laŋ n+ŋagöm, ke ke au daŋ ubör y+höŋ göm, pab+l n+pe ke paköm, gas+ iru n+ŋöm hagnab, ‘God, yad b+ nan si nan naij g+pin u, y+p mög n+ŋmön,’ a g+inab.

* ¹⁴ Kalöp hagabin, b+ dak+is udep u an+g hagö, God n+p, nan si nan naij g+pan u n+ŋem arö g+inabin, a g+inab. Pen b+ Perisi u n+p God an+g hagagnab. N+hön g+n+g: n+bi b+ hib kale ke dap rannaböl gau, God gö ap lug paknaböl. Pen n+bi b+ ana udnaböl gau, God gö kale hib m+deinab,” a ga. *

Jisas ñ+ pai pro gau kal+p ud n+ŋa (Mad 19:13-15; Mak 10:13-16)

¹⁵ N+bi b+ gau, Jisas ñ+ pai pro han+p gai i ud n+ŋaŋ a göm, daueila. Jisas kal+p ud n+ŋö n+ŋöl g+, b+ n+pe gau an+g gajal u

* **17:31:** Mad 24:17-18 * **17:33:** Luk 9:24 * **18:1:** Kol 4:2; 1De 5:17 * **18:12:** Ais 58:2-3; Mad 23:23

* **18:13:** Sam 51:1 * **18:14:** Mad 23:12

ninjom, nibi bi anib gau kalip sikk hagom hagla, "Kale unbö gagmim," a gila. ¹⁶ Jisas pen ni pai anib gau wifn alo aueila, bi nipe gau kalip haga, "Nihon ginig kalip anig hag gabimn Ni pai pro anib gau arö gipe yip aulan. God nibi bi udöm kumi kabö adö lan abad mideinab u, ni pai pro anib gau rö mideinaböl," a ga. ¹⁷ God Manö hag nom anig göl midöp a geinaböl u, ni pai pro gau God Manö anibu ninjom, yinid ninj udnaböl. Anib u, yad kalöp ninjo hagabin, nibi bi ni pai pro yip ninj udpal rö, ninj udeinaböl gau, God kalip udöm abad mideinab. Pen nibi bi ni pai pro yip ninj udpal rö, ninj udageinaböl gau, God ram minönj nipe au aragnaböl. *

*Juda bi kub ap nan iru mideia
(Mad 19:16-22; Mak 10:17-22)*

¹⁸ Juda bi kub ap Jisas mideia au apöm haga, "Bi manö hag nebi bi aij yad. Yad nihon gem, por middep u udnam?" ö ga. *

¹⁹ Hageia, Jisas haga, "Yip nihon ginig, 'Bi aij,' a gipan? Nibi bi ap aij midagöp; God an me Bi aij midöp. ²⁰ Pen ne God lo manö u ninban: 'Nibi si bi si gagmim; wip alagmim; nan si udagmim; manö kub hagnaböl gau am manö piral hagagmim; name nap hagmil adö u nöp ninjmim, hain gimim,' " a ga. *

²¹ Anig hageia, bi anibu haga, "Yad ni pro nöp rikem, lo manö adö anib gau magöjhalö gi dap dap, mifni nin i u rö nöp gi midpin," a ga.

²² Jisas manö anibu ninjom haga, "Nan an ap nöp gagpan. Nan ne gau magöjhalö sikkim gimön, mani udmön, nibi bi mög gep rö gau kalip nimön me, mid aij gep ne u mideinab God ram minönj kumi kabö adö lan au. Hagpin rö gimön, aumön, yad aip ajaiul," a ga. ²³ Juda bi kub anibu, mani nan nipe gau iru nöp mideia rö, Jisas manö anibu hagö, nan nipe hib gö, gasi milö la.

²⁴ Gasi milö leia u, Jisas nip ninjom haga, "Nibi bi nan iru mideinab gau, uham yabit God nibi bi nipe midlö, kalip udöm,

ram nipe au abad midnab. ²⁵ Kaj kamel gau kalip mauot nagi yubal migang u arnig, uham arnaböl u pen nibi bi utpö kiono nan gau iru nöp midöp gau, God ram minönj nipe u uham yabit arnaböl," a ga.

²⁶ Anig hageia, nibi bi mideila gau hagla, "Manö hagabön anibu, God nipe nibi bi ap ud kaminj yunim rö lagöp aka nihon?" ö gila.

²⁷ Hageia, Jisas haga, "Adö rimnap nibi bi göl rö lagöp u pen God nipe ginig, ginim rö nöp löp," a ga.

²⁸ Anig hageia, Pida haga, "Nönj! Ram nan hon gau magöjhalö arö gun, nöp aip nöp se gi ajmidun," a ga.

²⁹ Hageia, Jisas kalip haga, "Kalöp ninjo hagabin, nibi bi, God manö aij nipe u ud ajaiun, a göm, ram, nibin, nimam, nime nap, ni pai kale gau arö ginaböl gau, God kalip hau gagnab. ³⁰ Mifni midpun nin an i, God nipe kalip abad mid aij gö, nan kale gau, nibi bi kale gau iru nöp mideinab. Pen nin hain u, nipe aip por por nöp mideinaböl," a ga.

*Jisas kauyan, "Yip al pak lilö, umem uraknabin," a ga
(Mad 20:29-34; Mak 10:46-52)*

³¹ Jisas bi nipe unbö migang lan kalip dam got gau amöm haga, "Ninim. Mifni Jerusalem arabun. Amjaknabun u, Bi Ni nipe nip, God manö hagep bi gau hadame nöp God Manö u kalip kifi riköm hagla rö nöp ginaböl. * ³² Nip udöm, bi Juda wasö gau nimagö adö kalip lilö, nip hag juöm, nifonj löl göm, kifnu alöm, nagi ud paköm, bönj nöp al pak linaböl. * ³³ Pen nin mihöp midöm, ruö nin mihau niganj u kauyan uraknab," a ga.

³⁴ Pen Jisas anig hageia, bi nipe gau gasi piral hiiknim rö lagö, manö hagab adö u, a göm, ninagla. *

*Jisas bi amgö we ga u gö, amgö nil ninja
(Mad 20:17-19; Mak 10:32-34)*

³⁵ Pen hain, Jisas am Jeriko amjakö ninjol gi, bi amgö we ap mideia. Bi anibu nipe adan got au asik midöm, mani nan nim, a göm, asib gi mideia. ³⁶ Nibi bi iru nöp

* 18:17: Mad 18:3 * 18:18: Luk 10:25 * 18:20: Eks 20:12-16; Dud 5:17-20 * 18:31: Luk 24:44 * 18:32: Luk 9:22,44 * 18:34: Mak 9:32

manö hag padilö niñöl gi, niñi bi rímnap kalíp hag niñöm haga, “Niñhön gaböl?” ó ga.

³⁷ Hageia hagla, “Jisas bi Nasared niñbö u apöm padiab,” a gila.

³⁸ Anig hageila, niñpe wiñ kub alöm haga, “Jisas, Depid Niñ niñpe, yip mög niñmön!” a ga.

³⁹ Hageia, niñi bi padieila gau niñp hag göm hagla, “Niñhön giñig ap ranabön? Agamij mid!” a gila. Anig hagla u pen niñpe agamij midageia. Wiñ kub yabiñ alöl gi haga, “Jisas, Depid Niñ niñpe, yip mög niñmön!” a ga.

⁴⁰ Hageia, Jisas niñöm pidörj göm, niñi bi gau kalíp haga, “Panid söl aui dauim,” a ga. Hagö, panid daueila haga, ⁴¹ “Nöp niñhön giñam?” ó ga.

Hageia haga, “Bi Kub, yip gö amgö magö u kauyañ niñin,” a ga.

⁴² Hageia, Jisas niñp haga, “Jisas yip gö, amgö magö niñl niñnabin, a giñmön, gasi niñ udpan rö, amgö magö niñl nöñ,” a ga.

⁴³ Hagö, magö anibu nöñ amgö niñl niñöm, God hib niñpe u hagö adö arö niñöl göm, Jisas areia au hain ga. Niñi bi magöñhalö Jisas ga anibu niñöm, God hib niñpe u haglö adö ara.

19

Sakias, bi dakis udep ap

¹ Jisas Jeriko amöm, an anib au ap padia.
² Pen Jeriko au, bi mani nan gau iru midmidöp ap, bi dakis bi udmid dal gau kalíp magöñhalö abad midmidöp. Hib niñpe Sakias. ³ Jisas daun an au padio niñöl gi, niñi bi iru nöñ ap niñnig geila. Sakias niñpe bi ulep magö u me, Jisas bi aigale bi rö midöp u niñin, a göm, niñga u pen niñaga. ⁴ Anig gö, niñpe nöñ gi dö gi am mab ur ap ran adö lañ amöm, Jisas auai padö jñ niñöl gi mideia. ⁵ Jisas pen mab ran mideia il anib au apöm, gilañ gi niñöm, Sakias niñp haga, “Sakias, ne yinid il i lug! Miñi am ram ne u aip mideinabin,” a ga.

⁶ Hageia, Sakias il yañ lugöm, miñ miñ göl gi, Jisas niñp ut gi dam ram niñpe ud

ara. ⁷ Niñi bi gau ga anibu niñlö mulu lugö hagla, “Bi anibu am bi nan si nan naij göp ram u hannig arab,” a gila. *

⁸ Pen Sakias uraköm, Jisas niñp haga, “Bi Kub, ne nöñ! Miñi nan yad gau niñme li böñ u lem, böñ u niñi bi mög gep rö gau kalíp niñnabin. Pen yad nöñ pir alem, niñi bi rímnap nan kale si udnö rö löp gau pen niñnabin, a gem, nan añi ap si udnö rö, pen miñhau miñhau niñnabin; pen nan miñöp si udnö rö, pen unbö raleb jñ u niñnabin. Anig gi dam dam magöñhalö naböñ ral piñ gem, arö giñnabin,” a ga. *

⁹ Hageia, Jisas haga, “Bi i Ebrahim niñ niñpe ap. Uri God niñpe yam ram aui hanbal nan si nan naij giñpal gau niñöm arö göm ud kamñ yuöp. * ¹⁰ Bi Niñ niñpe aua u, niñi bi hir giñpal gau, kalíp ulhai niñnem ud kamñ yunam, a göm, aua,” a ga. *

Bi unbö siduñ lañ mani udla u, manö hod riköm haga

(Mad 25:14-30)

¹¹ Pen niñi bi anib gau, Jisas me, Bi Kub pör abad midpun u, Jerusalem arö, niñp kiñ hag lino, hanip abad midö, mid aij yabiñ giñnabun, a göm gasi u niñla. Jisas, gasi kalpe niñla anibu, ke niñöm, kalíp manö ap halö hod riköm haga. ¹² Jisas manö hod riköm haga, “Bi kub ap, bi kub abad middep yad midöp au arnö, yip kiñ hag lö, ado gi apem, niñi bi ram miñnöñ yad gai i kalíp kiñ abad mideinam, a göm, ram miñnöñ miñlö kub gau arnab. ¹³ Pen nöñ bi wög gep niñpe unbö siduñ lañ kalíp wiñ alö aueinaböl, bi kub niñpe kabö magö gol añi añi ke ke niñme löm hagnab, ‘Mani niñabin i udmim, sikim gi ado malo giñmim, iru ud limim; hainö yad kauyañ aunabin,’ a giñab. ¹⁴ Anig hagöm arnab u, pen niñi bi ram miñnöñ niñpe abad mideia gau, niñp mulu lugö niñöl göm, bi rímnap hag yulö, hain amöm, bi kub yabiñ u niñp hagnaböl, ‘Bi anibi niñpe kiñ hon midagnab,’ a giñaböl.

¹⁵ “Pen bi kub yabiñ u manö kale u udagöm, bi kub anibu niñp kiñ kale hag linañ. Anig gö, niñpe kauyañ ado gi apöm,

* **19:7:** Luk 15:2 * **19:8:** Eks 22:1; Nab 5:6-7 * **19:9:** Ap 16:31; Luk 13:16 * **19:10:** Luk 15:4; Jon 3:17; 1Di 1:15

bɪ wög gɪ ñeb nɪpe gau kalɪp wɪñ alö aueinaböl, kiŋ kale u hagnab, ‘Kabö magö gol ñɪbin gau, kale ud sɪkim gɪ ado malo gɪmim, pen aigöl gɪ uɔpim?’ ö gɪnab. ¹⁶ Hagö, bɪ nöd u apöm hagnab, ‘Bɪ kub, kabö magö gol aɳɪ yɪp ñɪna u, sɪkim gɪ ado malo gem, pen unbö sɪduŋ laŋ kabö magö gol uɔpin,’ a gɪnab. ¹⁷ Hageinab, bɪ kub nɪpe u hagnab, ‘Ne gɪ aij gɪpan. Nan pro u ñɪnö wög gɪ aij gɪpan rö, miñi daun kub unbö sɪduŋ laŋ nöp hagnö, abad mɪdeinabön,’ a gɪnab. * ¹⁸ Pen bɪ ap apöm hagnab, ‘Bɪ kub, kabö magö gol aɳɪ yɪp ñɪna u, sɪkim gɪ ado malo gem, pen unbö mamɪd u kabö magö gol uɔpin,’ a gɪnab. ¹⁹ Hageinab, bɪ kub nɪpe u hagnab, ‘Gɪpan anɪbu rö, miñi daun kub unbö mamɪd u nöp hagnö, abad mɪdeinabön,’ a gɪnab. ²⁰⁻²¹ Pen bɪ wög gep nɪpe ap apöm hagnab, ‘Bɪ kub, yad nöp nɪŋbin. Ne bɪ kal yabɪɪ. Nɪbi bɪ rɪmnap nan kale gau, ne sɪkim gɪ aij gɪmön wasö, rau pɪɪ gɪmön rö uɔpan. Nan wög uɪtham gɪ yɪmbal gau, ne klö gɪmön nöp ñɪŋban. Anɪb u, yad nöp pɪñɪŋ gem me, kabö magö gol aɳɪ yɪp ñɪna u, dam apo rin ugan gɪ lɪnö mɪdeia. Magö gol aɳɪ ne u miñi daubin i,’ a gɪnab. ²² Hageinab, bɪ kub nɪpe u hagnab, ‘Manö ne hagpan u ud ado gem, manö kub ne aip hagnabin. “Ne bɪ kal yabɪɪ, nɪbi bɪ rɪmnap nan kale gau, ne sɪkim gɪ aij gɪmön wasö, rau pɪɪ gɪmön rö uɔpan; nan wög uɪtham gɪ yɪmbal gau, ne klö gɪmön nöp ñɪŋban,” a gɪpan ar? ²³ Anɪb u, nɪhön gɪnɪg kabö magö yad u dam beg pasbuk lö, ado gɪ apem sinɪŋ rɪmnap halö udagpin?’ ö gɪnab. ²⁴ Anɪg hagöm, bɪ söl au mɪdeinaböl gau kalɪp hagnab, ‘Kabö magö gol yad u pɪɪ gɪ uɔmim, bɪ au kabö magö gol sɪduŋ laŋ mɪdöp u nɪp ñim,’ a gɪnab. ²⁵ Hageinab hagnaböl, ‘Bɪ kub. Nɪpe kabö magö gol sɪduŋ laŋ hadö mɪdöp!’ a gɪnaböl. ²⁶ Hageinaböl hagnab, ‘Kalöp hagabin, pör nɪbi bɪ nan kale iru mɪdeinab gau rɪmnap halö uɔnaböl, pen nɪbi bɪ nan kale pro pro mɪdeinab gau gɪlö, nan pro anɪbu böŋ nöp lug lɪ arnab. * ²⁷ Pen nɪbi bɪ yɪp nɪŋlö mulu lugö, bɪ

anɪbu nɪpe kiŋ hon mɪdageinab, a gɪla gau, kalɪp am dapim, amgö ilö adö yad aui al pak lim,’ a gɪnab,” a ga.

Jisas Kiŋ rö Jerusalem ara

(Mad 21:1-11; Mak 11:1-11; Jon 12:12-19)

²⁸ Jisas kalɪp manö anɪbu hagöm, bɪ nɪpe gau aip Jerusalem arun, a göm, nɪpe nöd ga. ²⁹ Am am Olip Dum au, ram rɪŋg aglö Bedpagi Bedani gol au söl amjaköm, bɪ nɪpe mɪhöp kalɪp nöd hag yuöm haga, ³⁰ “Ram rɪŋg aglö mɪgan lödaŋ ammil nɪŋnabil, kaj donki marep nɪbi bɪ ud ajagpal ap, nagɪ adɪk lɪlö mɪdeinab u, hubɪk daumil. ³¹ Pen nɪbi bɪ rɪmnap apöm, ‘Kaj donki u nɪhön gɪnɪg hubɪk ud arabil,’ a gaiöl u, hagmil, ‘Bɪ Kub u wög mɪdö halɪp hag yuajɪp, uɔnɪg aubul,’ a gɪmil,” a ga.

³² Anɪg hagö, ammil nɪŋlö, haga rö nöp mɪdeia. ³³ Am nagɪ hubɪk gɪlö nɪŋöl gɪ, bɪ kaj donki nap nɪbö gau apöm hagla, “Kaj donki marep u nɪhön gɪnɪg gɪmil nagɪ hubɪkabil?” ö gɪla.

³⁴ Hageila haglö, “Bɪ Kub u wög mɪdö halɪp hag yuajɪp, apul nagɪ hubɪkabil,” a gɪlö. ³⁵ Anɪg hagmil, kaj donki marep anɪbu nagɪ hubɪkmil, uɪ gɪ dam Jisas mɪdeia au amjakmil, waɪj kale bad rɪmnap ud jumil, ud kaj donki adö u lɪmil, Jisas nɪp ud kaj donki adö anɪb laŋ lɪla. ³⁶ Jisas donki adö laŋ asɪköm, adan adö u arö nɪŋöl gɪ, nɪbi bɪ gau waɪj nan kale rɪmnap dap adan adö anɪbu lɪlö nɪŋöl gɪ, kaj donki Jisas asɪk mɪdeia anɪbu waɪj nan kale adö anɪbu abö göl gɪ abö göl gɪ ara.

³⁷ Am am Jerusalem sösöl gɪlö nɪŋöl gɪ, Olip Dum adan ramö gɪyaŋ gep ka au, nɪbi bɪ nɪpe gau iru yabɪɪ nöp, magöŋhalö nɪp miñ miñ yabɪɪ göl gɪ, nan nɪhön nɪhön ga gau gasɪ u nɪŋöl gɪ, wɪñ kub alöl gɪ, God hib nɪpe dap ranöm hagla,

³⁸ “Bɪ Kub nɪpe Kiŋ hanɪp hag yuö auöp i, God nɪp ud aij gɪnɪm!

God ram mɪnörŋ kumi kabö adö laŋ au, hibur hain hain magö u nöp mɪdöp. God nɪpe adö i gɪlaŋ mɪdöm,

* 19:17: Luk 16:10

* 19:26: Mad 13:12; Luk 8:18

* 19:38: Sam 118:26; Luk 2:14

nɪpe mailö aij unbö ke halö mɪdöp,” a gɪla. *

³⁹ Anɪg haglö nɪɲöl gɪ, bɪ Perisi rɪmnap anɪb au mɪdeila gau, Jisas nɪp hagla, “Manö hag ñeb bɪ. Nɪbi bɪ ne gau kalɪp hag gö, anɪg unbö rö hagaglan,” a gɪla.

⁴⁰ Hageila, Jisas pen haga, “Kalöp hagabin, kale manö anɪbu rö hagagein-aböl u, kabö gau ke wɪñ alnaböl,” a ga.

Jisas Jerusalem nɪɲöm mɪtöŋ ga

⁴¹ Jisas Jerusalem sösöl göl gɪ, daun kub anɪbu nɪɲöm, amgö ñɪg lugö nɪɲöl gɪ haga, ⁴² “Ram mɪnön Jerusalem i, kalöp mög yabɪt nɪɲabin. Yad kalöp ud God aip jɪm ñem, hibur hain hain magö u kalɪp ñɪnɪg aunö u nɪɲbep u, aij yabɪt gɪböp. Pen mɪñi kale nɪɲagmim, amgö we rö mɪdpim. ⁴³ Hainö bɪ kolmaɪ kale apöm, daun kub kale i, uɪɲɪn lɪ gɪgabö gɪ mɪdöm, ⁴⁴ apöm gɪ naij yabɪt gɪlö, wög waryö, ram gau magöŋhalö, kabö ap kabö ap adö lan waköm mɪdageinab; nɪbi bɪ, ñɪ pai, kabö waryö raul anɪ yan mɪdeinaböl gau ram halö pa jö ma jö gɪ yunaböl. God kalöp udnɪg auöp ñɪn i nɪɲagpim u me, anɪg gɪnab,” a ga. *

Jisas God sabe gep ram raul mɪgan yan ara (Mad 21:12-17; Mak 11:15-19; Jon 2:13-22)

⁴⁵ Jisas anɪg hagöm, God sabe gep ram u amöm, nɪbi bɪ sɪkim geila gau kalɪp hag höŋ yuöl gɪ haga, ⁴⁶ “God Manö u kalɪ kɪñ rɪköm hagla, ‘Ram yad u, yɪp sabe gep ram mɪdeinab,’ a gɪla u pen kale sɪkim gɪ gɪpe gɪpe, nɪbi bɪ nan si udöm, dap pi göl hanbal ram ap rö löp,” a ga.

⁴⁷ Pen Jisas nɪpe pör pör, ñɪn añɪ añɪ am God sabe gep ram raul mɪgan u, nɪbi bɪ gau kalɪp manö hag ñɪmɪdöp. Bɪ God nɪp nan sabe gep bɪ kub gau, bɪ lo manö hag ñeb bɪ gau, bɪ manö ud asɪkep gau, nɪp al pak lun, a göm, gasɪ añɪ u nɪɲeila. * ⁴⁸ Anɪg gasɪ nɪɲla u pen nɪbi bɪ magöŋhalö, manö aij nɪpe nɪɲun, a göm, nɪp ñɪñɪ lɪlö nɪɲöl gɪ, kale Jisas nɪp al pak löl rö laga.

20

“Nöp an hagö anɪg gɪ ajabön?” ö gɪla (Mad 21:23-27; Mak 11:27-33)

¹ Pen ñɪn anɪb au, Jisas nɪpe God sabe gep ram raul mɪgan u amöm, nɪpe nɪbi bɪ ud God aip jɪm ñöl lɪnab manö aij u hag ñɪ mɪdeia nɪɲöm bɪ God nɪp nan sabe gep bɪ kub gau abe, bɪ lo manö hag ñeb bɪ gau abe, bɪ manö ud asɪkep gau abe aula. ² Apöm nɪp hagla, “An nöp hagö, ne apön anɪg gɪ ajabön?” ö gɪla.

³ Hageila haga, “Yad kalöp pen hag nɪɲeb ap hag nɪɲnɪg gabin. ⁴ Jon nɪbi bɪ gau kalɪp ñɪg pak ñɪmɪdöp u, God nɪp hagö anɪg ga aka gasɪ nɪpe ke nɪɲöm ga?” ö ga.

⁵ Hageia, kale ke hag nɪɲ hag nɪɲ göm hagla, “‘God hagö, Jon nɪbi bɪ gau kalɪp ñɪg pak ña,’ a gɪnabun u, nɪpe hagnab, ‘Anɪb u, manö nɪpe u nɪhön gɪnɪg udag-pim?’ ö gɪnab. ⁶ Pen, ‘Jon gasɪ nɪpe ke nöp nɪɲöm, nɪbi bɪ gau kalɪp ñɪg pak ña,’ a gɪnabun u, nɪbi bɪ gai i, God nɪpe Jon manö hagep bɪ nɪpe rö hag lö apöm gaia a göm nɪɲbal rö, kal juöm hanɪp kabö ju pak lɪnaböl,” a gɪla. ⁷ Pen kale gasɪ anɪbu nɪɲöm, Jisas nɪp pen hagla, “Jon apöm nɪbi bɪ gau kalɪp manö hag ñöm, ñɪg pak ñöm ga u, hon nɪɲagpun, God hagö ga aka gasɪ nɪpe ke ga u nɪɲagpun,” a gɪla.

⁸ Anɪg hageila, Jisas kalɪp haga, “Kale yɪp pen hag ñagpim rö, yad pen an hagö apem gabin u, kalöp u rö nöp hag ñagnabin,” a ga.

Bɪ wain wög adɪɲ abad mɪdeila gau, manö hod rɪköm haga (Mad 21:33-46; Mak 12:1-12)

⁹ Jisas nɪbi bɪ gau kalɪp manö hod rɪköm haga, “Bɪ ap wain wög adɪɲ ap gɪ yɪmöm, nɪbi bɪ rɪmnap hag löm, am ram mɪnön mɪlö gau mɪdeinab. * ¹⁰ Pen wain magö po gɪnab magö u, bɪ nɪpe ap hag yuöm hagnab, ‘Am nɪbi bɪ wain wög gɪ mɪdpal gau kalɪp hagö, wain magö yɪp rɪmnap ñɪlö daumön,’ a gɪnab. Hagö amjakö, nɪbi bɪ wain wög gɪ mɪdeinaböl gau nɪp pak pak löm, yɪharɪɲ hag yulö ado gɪ aunab. ¹¹ Anɪg gɪlö, bɪ wain wög nap nɪbö u, bɪ ap pen hag yuö arnab. Areinab nɪp u rö

* 19:44: Luk 21:6 * 19:47: Luk 21:37 * 20:9: Ais 5:1

nöp pak pak löm, yihar+η hag yulö ado gi aunab. ¹² Anig gilo, bi hainbö ap hag yuö amjakö, n+p m+ñu magö paköm, t+p gi dam höη au yan yunaböl. ¹³ Anig gilo, bi wög ad+η nap n+bö u hagnab, 'Yad ai ginamη Ñi m+dmagö yad u yunabin u, manö n+pe hageinab rö n+ηöl rö löp,' a göm yunab. ¹⁴ Yuö amjakö, n+bi bi wain wög gi m+deinaböl an+ib gau hagnaböl, 'Ñi auöp i, nap wain wög u n+pe udn+m rö löp. N+p böη nöp al pak lun, hon udun,' a ginaböl. ¹⁵ Anig hagöm, n+p t+p t+p gi dam höη gau amöm, böη nöp al pak l+lö umnab.

"Pen anig geinaböl u, bi wög ad+η nap n+bö u kal+p n+hön ginab? ¹⁶ N+pe apöm, n+bi bi an+ib gau kal+p al pak löm, wög ad+η an+bu n+bi bi r+mnab kal+p pen hagö abad m+deinaböl," a ga.

Jisas anig hageia, n+bi bi n+η m+deila gau hagla, "Hagpan an+bu rö gagn+m!" a gila.

¹⁷ Hageila, Jisas kal+p n+η gusgus göm haga, "Anig hagpim u pen an+ib u, God Manö kal+ k+ñ r+kla ad+η ap r+ik n+ηmim i+ u y+p hag n+mim. Ad+η hagabin an+bu anig göl m+döp,

'Bi ram gep gau, kabö ap aij gagn+m a göm arö gila u pen m+ñi ram padö an yan u b+in+g nöl m+döp,' a gila.

¹⁸ "N+bi bi an an ap lug kabö adö an+bu paknaböl gau, kal+p böη nöp pa jö ma jö gi l+inab. Pen kabö an+bu p+g ju ap lug n+bi bi pak r+ib+knab u, kal+p böη nöp paib waib jö gi l+inab," a ga. *

¹⁹ Jisas anig hageia, han+p nöp hagab a göm, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, bi God n+p nan sabe gep bi kub gau abe, uri nöp n+p manö kub hagun a göm n+ηla u pen n+bi bi iru nöp n+η m+deila gau n+ηöm, p+ñ+η göm arö gila.

"Rom bi kub Sisa n+p dak+s ñun aka wasö?" gila

(Mad 22:15-22; Mak 12:13-17)

²⁰ Pen Jisas n+p aige göl gun dam manö kub hagn+g arun a göm, am n+bi bi r+mnab kal+p mumug göm hagla, "Kale n+bi bi aij rö halu l+mim, am manö pir pir alimim,

n+p manö r+mnab hagpe, pen n+hön ha-gain+m n+ηun, n+p dam gapman bi manö kub ud as+kep u ud arnabun," a gila. *

²¹ Anig haglö, amöm n+p manö r+mnab piral hagöm hagla, "Manö hag ñeb bi, hon n+ηbun ne böη lap nöp aragpan; kabö göl nöp hagpan. God Manö u n+bi bi gau kal+p hag n+ban u, u rö nöp kabö göl nöp hagpan. ²² An+ib u, hon n+hön gun? Rom gapman bi kub Sisa n+p dak+s ñun aka wasö?" gila.

²³ Kale manö pir pir hagla an+bu n+ηöm, Jisas kal+p haga, ²⁴ "Mani dak+s n+bal an+bu ap y+p ud yambe n+η+n," a ga. Hageia, ud yamla n+ηöm haga, "Mani ba u, ana an rö m+döpη Hib kal+ k+ñ r+kla an+bu, an hib rö m+döp?" ö ga.

Hageia hagla, "Sisa ana n+pe u m+dom, hib n+pe u m+dom göp," a gila.

²⁵ Hageila, kal+p haga, "An+ib u, Sisa nan n+pe m+dain+m, Sisa n+p n+mim. God nan n+pe m+dain+m, God n+p n+mim," a ga.

²⁶ Jisas n+pe n+bi bi m+deila an an+ib au anig hageia, manö n+pe r+ib juöl rö lagö, gasi iru n+ηöm manö ap hagagla.

N+bi bi uraknaböl u, hag n+ηeb ap (Mad 22:23-33; Mak 12:18-27)

²⁷ Sadyusi gau, n+bi bi umöm urak-agnaböl a göm, gasi u n+ηm+dal. Pen Sadyusi bi r+mnab Jisas m+deia au apöm, n+p hag n+ηeb ap hag n+ηla. ²⁸ Hag n+ηöm hagla, "Manö hag ñeb bi. Mos+s manö ap han+p kal+ k+ñ r+köm haga, 'Bi ap n+bi udöm, n+ pai yag dapöm wasö y+har+η umnab u, n+mam n+pe ap pen n+bi an+bu udöm, n+ pai n+pe u, a göm, yag daun+m,' a ga. ²⁹ An+ib u, bi i+ halö unbö mudun j+η u m+deinaböl. N+mam nöd u n+bi udöm, n+ pai yag dapöm wasö y+har+η umnab. ³⁰ Umö, n+mam y+gwö an n+bö u pen n+bi an+bu udöm, u rö nöp n+ pai yag dapöm wasö, y+har+η umnab. ³¹ Anig gö, n+mam y+gwö n+gan n+bö u pen n+bi an+bu udöm, u rö nöp n+ pai yag dapöm wasö, y+har+η umnab. Anig gi dam dam, n+mam unbö mudun j+η magöηhalö n+ pai yag dapöm wasö y+har+η umnaböl. ³² Hainö n+bi an+bu u rö nöp umnab. ³³ Pen umöm

* 20:18: Ais 8:14-15 * 20:20: Luk 11:54

uraknaböl a gıpan u, nıbi añı anıbu bı nıpe unbö ud mudun jıñ linab u, hainö bı an nıbi mıdeınab?" ö gıla.

³⁴ Hageıla, Jisas kalıp haga, "Mıñi mıdpun ñın i, nıbi gau bı uđpal, bı gau nıbi uđpal. ³⁵ Pen nıbi bı God gö uraköm, ram nıpe kumi kabö adö lañ au arnaböl gau, nıbi gau bı udagnaböl, bı gau nıbi udagnaböl. ³⁶ Pen kale kauyañ umagnaböl; ejol gau rö pör pör nöp kamıñ mıdeınaböl. Kale uraknaböl u me, God ñı pai nıpe mıdeınaböl. ³⁷ Nıbi bı umöm urakpal manö u, Mosıs u rö nöp mab ineia aiud u hagöm kalı kılın rıka. Mosıs manö anıbu kalı kılın rıköm haga, 'Bı Kub nıpe Ebrahim, Aisak, Jekop, God kale mıdöp,' a ga. ³⁸ Nıbi bı nöd umla gau, 'God kale mıdöp,' a ga rö, hon nıñbun, nıbi bı nöd umla gau uri kamıñ mıdpal. God nıñöb, nıbi bı nıpe magöñhalö kamıñ mıdpal," a ga.

³⁹ Jisas anıg hageıla, bı lo manö hag ñeb bı rımnab hagla, "Manö hag ñeb bı, manö kabö göl nöp hagpan!" a gıla. ⁴⁰ Manö hag aij ga anıbu nıñöm, pıñıñ göm, hainö manö rımnab nıp hag nıñagla.

"Nıhön gıñıg yıp Mesaia a göm nıñagpal?" ö ga

⁴¹ Pen Jisas kalıp haga, "Nıbi bı gau nıhön gıñıg, Mesaia u Depid ñı nıpe u nöp mıdöp, a gıpal? ⁴² Depid nıpe ke God Manö adıñ Sam a gıpal u kalı kılın rıköm haga,

'Bı Kub nıpe Bı Kub yad nıp haga,

"Ne ñımagö yıjıg yad lau adö asık mıdmön; *

⁴³ mıd damöm yad kołmał ne gau kalıp gıñö,

ma mo ne gau kalıp abö gı rıbıkıknabön," a ga.

⁴⁴ Pen Depid nıpe Mesaia u nıp, 'Bı Kub yad,' a ga rö, nıhön gıñıg, Mesaia u Depid ñı nıpe u nöp mıdöp, a gıpal?" ö ga.

Lo manö hag ñeb bı gau gıpal rö gagmim, a ga

(Mad 23:1-36; Mak 12:38-40; Luk 11:37-54)

⁴⁵ Nıbi bı gau nıñmıdlö nıñöl gı, Jisas bı nıpe gau kalıp haga, ⁴⁶ "Kale lo manö hag ñeb bı gau gıpal rö gımim rö löp u, nıñ aij gımim. Kale gıpal adö u, hon gau ajno hib hon u nöp ñılañ a göm, wañıj mılö rol göm, nıbi bı gau aip magum gılö, nıbi bı gau kalıp nıñöm, 'Bı kub auabım e!' gıñaböl u, mıñ mıñ gıñaböl; Juda magum gep ram gau amöm, bı kub asıkpıal sea adö u asıkpıal; pen nan kub ñıñnaböl ñın u, am bı kub asıkpıal ka u nöp asıknaböl. ⁴⁷ Bı lo manö hag ñeb bı gau, nıbi pałpał ram nan kale gau si udöm, God nıp sabe gıñabun u, nıbi bı nıñöl, a göm, manö mılö kub pıř pıř adö rımnab hagpal. Anıg gıpal u, hainö ilön kub ke yabıtı udnaböl," a ga.

21

*Nıbi adu ap God nıp nan kub ña
(Mak 12:41-44)*

¹ Jisas God sabe gep ram raul mıgan am mıdöm nıñı, nıbi bı mani halö gau mani rımnab dap mab ij mıgan u yueıla. ² Pen nıbi adu mög gep rö ap mani aıtı pro magö mıñhöp dap yua. ³ Anıg ga nıñöm Jisas haga, "Yad kalöp nıñö hagabın, nıbi bı rımnab mani pro yubal; pen nıbi adu mög gep rö i mani nıpe kub yabıtı yuöp. * ⁴ Pen nıbi bı rımnab mani kale iru nöp mıdö nıñöl gı mani yubal; jı nıbi adu mög gep rö i mani nıpe mıdöp rö magöñhalö yuöp. Nan rau ñıñeb ap mıdagöp," a ga.

*God sabe gep ram u gıñıg gıñaböl, a ga
(Mad 24:1-2; Mak 13:1-2)*

⁵ Pen bı nıpe rımnab hagla, "God sabe gep ram i kabö aij aij, nan aij aij dap God nıp ñöm rıb adık ñıla u, aij yabıtı mıdöp," a gıla. Anıg hageıla, Jisas kalıp haga, ⁶ "Anıg hagpım u pen hainö nan aij nıñabım anıb gau mıdageınab. Magöñhalö ud wał gı yulö, kabö ap kabö ap adö u mıdageınab," a ga. *

*Hainö mıñör kub aunab, a ga
(Mad 24:3-14; Mak 13:3-13)*

⁷ Hageıla, nıp hag nıñöm hagla, "Manö hag ñeb bı. Nan anıbu ñın mai rö anıg

* 20:42: Sam 110:1 * 21:3: 2Ko 8:12 * 21:6: Luk 19:44

gɨnabɨ Pen nan nɨhɨn rɨ gɨ nɨɨun, mɨɨi gɨnɨg gab a gɨnabun?” ɨ gɨla.

⁸ Hageila, Jisas kalɨp haga, “Nɨɨ aij gɨmim! Nɨbi bɨ iru nɨp apɨm pir alɨm, hib yad u udɨm hagnabɨl, ‘Yad nɨp auabin. Nɨn kub u auɨp,’ a gɨnabɨl. Anɨg hageinabɨl u, nɨɨɨ hagabɨl a gɨmim kalɨp hain gagmim. ⁹ Pen ram mɨnɨɨ mɨgan rɨmnap urakɨm, ram mɨnɨɨ mɨgan rɨmnap aip pen pen gɨnabɨl. Ram mɨnɨɨ mɨgan rɨmnap kale ke nɨp pen pen gɨnabɨl. Anɨg geinabɨl u nɨɨmim, nɨn kub hagpal u aunɨg gab nɨɨɨm anɨg gabɨl a gɨmim, pɨɨɨɨ gagmim. Nɨn kub anɨbu hainɨ aunab,” a ga.

¹⁰ Anɨg hagɨm kalɨp haga, “Ram mɨnɨɨ mɨgan rɨmnap urakɨm, ram mɨnɨɨ mɨgan rɨmnap aip pen pen gɨnabɨl. Kin rɨmnap yam kale urakɨm, kin rɨmnap yam kale aip pen pen gɨnabɨl. ¹¹ Ram mɨnɨɨ gau iru nɨp munmon kub yabɨɨ udɨm, kɨyɨ kub alɨm, mɨɨa kub yabɨɨ gɨm gɨnab. Nan kumi kabɨ adɨ laɨ au ke hain nɨbɨ lɨm, nan unbɨ ke pɨɨɨɨ gep rɨ adɨ laɨ au lɨnab. ¹² Nan anɨb gau hainɨ anɨg gɨnab jɨ nɨd yɨp pɨg aip mɨdpim rɨ, kalɨp gɨ naj gɨnabɨl. Kalɨp manɨ kub hagnɨg, dam Juda magum gep ram gau amɨm, manɨ kub hagɨm, kalɨp nagɨ lɨm, dam kin gapman bɨ kub gau ud arnabɨl. ¹³ Kalɨp gɨnabɨl anɨbu, manɨ aij yad u kalɨp waiɨ hag nɨmim rɨ lɨnab. ¹⁴ Pen kalɨp manɨ kub hagaiɨl u, manɨ nɨhɨn rɨ pen hagun a gɨmim, nɨd uthai nɨɨagmim. * ¹⁵ Yad ke kalɨp gasɨ aij nɨm manɨ magɨ nɨnɨ, kale manɨ anɨbu nɨp hag nɨbe, kale pen hagɨm ud yuep rɨ lagnab. * ¹⁶ Pen name nap, namam bɨ, bɨ rɨdɨk nɨɨeb, bɨ nɨɨeb kale ke rɨmnap kalɨp mumug gɨm, ud koɨmaɨ nɨmagɨ adɨ lɨlɨ, kalɨp rɨmnap bɨɨ nɨp al pak lɨnabɨl. * ¹⁷ Yɨp nɨɨ uɨpim rɨ, nɨbi bɨ gau magɨɨhalɨ kalɨp mulu kal nɨɨnabɨl. ¹⁸ Pen nabɨc umagɨ kale aɨɨ ap ur gagnab. ¹⁹ Pen yɨp cɨg pɨdɨɨ gɨ mɨdeinabim u, kamɨɨ mɨdep magɨ u uɨmim, pɨr pɨr nɨp mɨdeinabim.

*Jerusalem gɨ naj gɨnabɨl, a ga
(Mad 24:15-21; Mak 13:14-19)*

²⁰ “Pen ami bɨ gau apɨm, Jerusalem bɨnɨm yu gɨgabɨ gɨnabɨl nɨn u, mɨɨi sɨl mɨdɨp Jerusalem gɨ naj gɨnabɨl, a gɨmim nɨɨnabim. ²¹ Nɨbi bɨ ram mɨnɨɨ Juda mɨdaiɨl gau, pɨɨɨɨ gɨ no ilɨ gau arɨl. Nɨbi bɨ Jerusalem mɨdaiɨl gau, pɨɨɨɨ gɨ hɨɨ adɨ arɨl. Pen nɨbi bɨ hɨɨ adɨ mɨdaiɨl gau, Jerusalem waryɨ raul aragɨl. ²² Nɨhɨn gɨnɨg: nɨn anɨbu me, kale God nɨp arɨ gɨpal rɨ, God manɨ hagep bɨ gau magɨɨhalɨ God Manɨ kalɨ kɨɨɨ rɨkɨm hagla rɨ nɨp gɨnab nɨɨɨm kale pen ilɨn kub uɨnabɨl. * ²³ Pen nɨn anɨbu, nɨbi nɨ mudun mɨdeinabɨl gau abe, nɨbi nɨ painaɨ ci nɨinabɨl gau abe, kalɨp mɨɨɨr kub yɨl gɨnab. God Juda nɨbi bɨ kalɨp mɨɨɨr kub yabɨɨ gɨnam a gɨm, nɨbi bɨ ram mɨnɨɨ anɨbi mɨdpal kalɨp gɨ naj yabɨɨ gɨnab. ²⁴ Bɨ mɨlɨ gau nɨbɨ apɨm, nɨbi bɨ rɨmnap kalɨp ru mɨlɨ kɨd udɨm rɨb lɨnabɨl, nɨbi bɨ rɨmnap kalɨp nagɨ lɨm dam ram mɨnɨɨ ke gau gau magɨɨhalɨ ud arnabɨl. Pen Juda nɨbi bɨ wasɨ gau apɨm, Jerusalem gɨ naj gɨlɨ gɨlɨ, God nɨn nɨpe haga u ap auɨ, arɨ gɨnabɨl. *

*Bɨ Nɨ nɨpe mailɨ halɨ aunab, a ga
(Mad 24:29-31; Mak 13:24-27)*

²⁵ “Pen hainɨ, sɨdɨ rakɨn gapɨ nan ke ap waiɨ lɨm, nɨg si ral apɨm gu kub geinab. Pen ram mɨnɨɨ ilɨ i nɨbi bɨ ram mɨnɨɨ gau gau magɨɨhalɨ gasɨ iru nɨɨɨm, nɨhɨn gab a gɨm, gasɨ mɨlɨ lɨm pɨɨɨɨ gɨnabɨl. * ²⁶ Nan kumi kabɨ adɨ laɨ mɨdɨp gau, daɨ nɨbɨ i nɨbɨ gɨ, mɨnɨɨ nabɨɨ i nɨhɨn gɨnɨg gɨm gab, a gɨm, pɨɨɨɨ gɨm, gasɨ magɨ rɨk auɨ umeb rɨ lɨnab. ²⁷ Anɨg gɨnab nɨn u, Bɨ Nɨ nɨpe kumi aɨ au auɨ nɨɨɨl gɨ, nɨbi bɨ kale pɨdɨɨ nɨpe u abe, mailɨ aij unbɨ ke yabɨɨ nɨpe u abe nɨɨnabɨl. * ²⁸ Nan hagabin i geinab u, Bɨ Kub hanɨp ud kamɨɨ yunab nɨn u sɨl mɨdɨp, a gɨmim, amgɨ gɨlaɨ gɨmim nɨɨɨl gɨ mɨdaimim,” a ga.

* **21:14:** Luk 12:11-12 * **21:15:** Ap 6:10 * **21:16:** Mad 10:21-22 * **21:22:** Jer 5:29; 46:10; Hos 9:7 * **21:24:** Sam 79:1; Rep 11:2 * **21:25:** Ais 13:10; Esi 32:7; Joe 2:31; Rep 6:12-13 * **21:27:** Dan 7:13; Mad 26:64; Rep 1:7

*Mab wasiṅad u, manö hod riköm haga
(Mad 24:32-35; Mak 13:28-31)*

²⁹ Jisas anig hagöm, kalip manö hod riköm haga, “Mab wasiṅad abe, mab rimnap abe, ³⁰ siṅp lö, miñi sidö linig göm gab a gimim, niṅbim. ³¹ Anib u rö, nan hagpin gau gö, God nibi bi udöm abad mideinab ñin u söl auub a gimim, niṅnabim.

³² “Yad kalöp niṅö hagabin, nibi bi uri midpal gai i magöṅhalö umagnaböl; rimnap kamij midlö niṅöl gi, nan hagabin i magöṅhalö ginab. ³³ Kumi kabö adö laṅ abe, minöṅ naböṅ i i abe ur ginab, ji manö magö yad gau ur gagnab.

Niṅ aij gimim midaimim, a ga

³⁴ “Pen niṅ aij gimim. Kale ñig wain ñig klö iru ñinmim hauṅ limim, nan minöṅ naböṅ adö i i nöṅ gasi niṅ mideinabim ñin anibu nöṅ, yaur kaj wal wayöṅ hel lilo yinid nöṅ udöp rö u ginab. ³⁵ Gai i nöṅ gagnab; nibi bi ram minöṅ i kigin yima magöṅhalö midpal rö ginab. ³⁶ Anib u, kale pör pör niṅ aij gimim, God nip sabe göl gi nöṅ midmim hagmim, ‘Nan anib gau hanip al pak lagnim; ne hanip abad midö kamij arun, am Bi Ñi nipe amgö ilö adö nipe u midaiun,’ a gimim,” a ga.

³⁷ Ñin pro bad anibu, Jisas pör am God sabe gep ram raul migan u am midöm, nibi bi gau kalip manö hag ñimidöp. Pen sibön gö niṅöl göm, Jisas nipe am ram minöṅ ap Olip Dum a gal u hanmidöp. ³⁸ Nibi bi gau magöṅhalö, manö nip u niṅun, a göm, hilim halö yabiṅ uraköm, God sabe gep ram u armidal.

22

*Judas Jisas nip mumug ga
(Mad 26:1-5; Mak 14:1-2,10-11; Jon 11:45-53)*

¹ Juda kai Bred Yis Halö Ñinagep ñin kub kale u, Pasopa a gipal ñin kub kale u, sösöl ga. ² Bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi lo manö hag ñeb bi gau abe, Jisas nip alun a gila u pen nibi bi gau kalip piñiṅ göm, aigöl gun alun a göm, hag niṅ mideila.

³ Hag niṅ midlö niṅöl gi, Seden nipe apöm, Judas hib nipe ap Iskariod a gimidal u, nip yuö hiika. Bi anibu Jisas bi nipe unbö migan laṅ gau bi ap. *

⁴ Yuö hiikö, nipe am God nip nan sabe gep bi kub gau abe, God sabe gep ram abad midmidal polisman bi kub kale gau abe mideila gau amöm, Jisas nip aigöl gem mumug gi dam ñinö nip al pak lö, a göm, manö anibu kalip aip hag niṅa. ⁵ Hagö, kalip aij a gö niṅöl gi hagla, “Nöp mani ñinabun,” a gila. ⁶ Hageila, Judas nipe, magö mai rö Jisas nibi bi gau aip midageinab u, nip mumug gi dam bi kub gau kalip ñinabin, a göm, abad niṅ mideia.

Pasopa nan ñinijig gijin gila

(Mad 26:17-25; Mak 14:12-21; Jon 13:21-30)

⁷ Pen Bred Yis Halö Ñinagep ñin anibu auö, Pasopa kaj sipsip pi pak sabe gep ñin uri, a göm, * ⁸ Jisas nipe Pida aip Jon aip kalip miṅhöṅ hag yuöm haga, “Kale miṅhöṅ am Pasopa nan ñinabun u gi li aij gimil,” a ga.

⁹ Hageia haglö, “Gai anig gul?” ö gilo.

¹⁰ Hageila, Jisas haga, “Kale miṅhöṅ daun kub u ammil niṅnabil, bi ap ñig mil daueinab. Nip nable pakmil, arnim ram u ammil, ¹¹ bi ram nap nibö anibu nip hagmil, ‘Manö Hag Ñeb Bi nöṅ hag niṅöb, ‘Ram raul migan mai bi yad gau aip Pasopa nan ñinabun?’” ö göp, a gimil. ¹² Anig hageinabil, kalöp miṅhöṅ dam ram raul migan kub debol nan gau halö mideinab adö laṅ u hageinab u, Pasopa nan ñinabun gau raul migan anibu gi jin gimil,” a ga.

¹³ Hagö ammil niṅlö, haga haga rö nöṅ mideia. Anib u, Pasopa nan ñinijig gila gau gi li aij gilo.

*Jisas bi nipe gau kalip bred wain ña
(Mad 26:26-30; Mak 14:22-26; 1Ko 11:23-25)*

¹⁴ Pen ram dugöp magö u nan ñinijig göm, bi manö nipe ud arep gau aip debol u asik gīgabö göm, ¹⁵ kalip haga, “Gasi yad pör niṅbin u, kalöp aip Pasopa nan ñinijig

* 22:3: Jon 13:2,27 * 22:7: Eks 12:1-27

gabun i ñiñun me, hainö ilön kub udnam, a gem, gasi u niñbin. ¹⁶ Pen yad kalöp hagabin, Pasopa nan u hainö kauyan ñiñagnabin; hainö Pasopa kaj sipsip pi pör pak ñiñbun iñ anibu waiö lñab niñöm God niñbi bi niñpe udöm abad mideinab ñin u nöp nan kub ñiñnabun,” a ga.

¹⁷ Jisas anig hagöm, ñig wain kap udöm, God niñ aij a göm, bi niñpe gau kalip ñöl gi haga, “Ñig ñabin i kale ke ud ñiñim. ¹⁸ Pen kalöp hagabin, miñi ñin i rikö, ñig wain kauyan ñiñagnabin; God niñbi bi niñpe udöm abad mideinab ñin u nöp ñig wain kauyan ñiñnabin,” a ga.

¹⁹ Anig hagöm, bred ap udöm, God niñ aij a göm, ud jö göm kalip ñöl gi haga, “Hañ roman yad i kalöp ñabin. Kale udmim gasi yip nöp niñöl gimim ñiñim,” a ga. ²⁰ Kale nan ñiñ haköm, Jisas ñig wain kap u udöm, kalip ñöl gi haga, “Hagape yad lugö umnö me, God kalöp niñbi bi yad, a göm, udnabin a ga manö adö u am pidöñ ginab u me, kalöp ñig wain i ñabin.

²¹ Pen bi yip kain gi dam arnab u aip asik midpun. * ²² Bi Ñi niñpe, God hadame ram haga adan adö u nöp hain göm umnab u pen bi niñ kain gi dam arnab u niñ mög niñabin,” a ga.

²³ Jisas anig hageia, bi niñpe gau kale ke nöp, an rö anig ginab, a göm, pen pen hag niñöl gi mideila.

Bi niñpe gau, “Kale wasö, yad nöp bi kub midpin,” a gila

²⁴ Jisas bi niñpe gau, kale wasö, yad nöp bi kub midpin, a göm, kale ke nöp pen pen hageila. * ²⁵ Anig hageila, Jisas kalip haga, “Kiñ gau Juda niñbi bi wasö gau klö göm abad midöl gi hagnab, ‘Kalip ud aij yabıl gi pun,’ a gipal. * ²⁶ Pen kale unbö rö gagmim. Bi kub kale gau, ñiñ praj rö midaiöl; bi kub yabıl gau, bi wög gi ñeb rö midaiöl. * ²⁷ Minöñ naböñ iñ i gipal nagı adö u, bi kub am asıklö, bi wög gi ñeb gau nan magö nan kalpe gau pıta pıta gıpal. Pen yad an kalöp bi wög gi ñeb rö nöp midpin. *

* **22:21:** Sam 41:9; Jon 13:21-22 * **22:24:** Luk 9:46 * **22:25:** Mad 20:25-27; Mak 10:42-45 * **22:26:** Mad 23:11; Mak 9:35 * **22:27:** Jon 13:12-15 * **22:30:** Mad 19:28 * **22:32:** Jon 17:15 * **22:35:** Luk 9:3; 10:4

²⁸ “Yip marö yabıl gimidöp u niñmim yip arö gagpim; yip abad midpin. ²⁹ Anig gıpin u, God yip hagöp, ‘Ne Kiñ midmön, niñbi bi gau kalip abad mideinabön,’ a göp rö, yad pen u rö nöp kalöp hagabin, kale kiñ rö midmim niñbi bi gau kalip abad mideinabim. ³⁰ Ñin anibu kale ram minöñ yad u ammim, yad aip asıkmim nan magö niñmim ñig niñmim ginabim; kale kiñ asıkpıl sea adö u asıkmim, Isrel iñ ke ke unbö mıgan lañ kalip manö kub niñnabim,” a ga. *

Pida, “Jisas niñ niñagnabin,” a ginab

(Mad 26:31-35; Mak 14:27-31; Jon 13:36-38)

³¹ Jisas niñpe Pida niñpe haga, “Saimon, Saimon, nöñ. God niñpe Seden niñpe yau a gö, kalöp bi, wid magö hon gılö hon gılö, magö yabıl u ke löm, adıñ adıñ u ke löm gıpal rö u göm, kale gi naiñ ginabim aka wasö gi niñnab,” a ga. ³² Pen yad God niñpe sabe gıpin rö, yip böñ nöp arö gagnabön. Pen nan si nan naiñ ginabön u, niñhön ginig anig gıpin, a gimön, yip kauyan ado gi aunabön. Pen anig gimön, hainö apön namdamam ne rimnap kalip manö hag ñiñ aij gö, kale klö göm yip hain göl,” a ga. *

³³ Jisas anig hageia Pida haga, “Bi Kub, yad nöp arö gagnabin. Mıhön göl nöp ajeinabul, nöp nagı löm, yip abe nagı lö. Pen nöp al pak löm, yip abe al pak lö,” a ga.

³⁴ Hageia, Jisas haga, “Pida, yad nöp hagabin, miñi sibön yan kılakıl wiñ alagnab magö u, Jisas niñpe niñagnabin a gimön, ij mıhau niñgan wai ñinabön,” a ga.

Mani rin, wadı, ru mılö kıd

³⁵ Jisas anig hagöm kalip haga, “Nöd kalöp hag yuem hagnö, ‘Mani rin, wadı, ma rırup gau udmim ud aragmim; yıharıñ armim,’ a ginö. Hagnö arbe ñin anibu, nan kale rimnap mıdeia aka midageia?” ö ga.

Hageia hagla, “Wasö, nan hon ulep laga; mıdeia nöp,” a gila. *

³⁶ Hageila, Jisas haga, “Pen miñi kale mani rin, wadi midainim u, halö ud armim. Bi an ru milö kid midagainim u, kolsior nipe u bi rimnap kalip sikim göm mani udöm ru milö kid ap raunim. ³⁷ Pen niñim! Nöd God manö hagep bi Aisaia God Manö adin ap kali klin riköm haga, “Nipe bi nan si nan naj gep bi ap,” a ginaböl,” a ga. Haga anbu yip nöp haga. Manö hagöm kali klin rika anbu miñi ginig gab,” a ga.*

³⁸ Jisas anig hageia, kale hagla, “Bi Kub, ru milö kid hon mhöp midöp,” a gila.

Hageila haga, “U anig hagagmim,” a ga.

*Jisas Olip Dum au Nap nip sabe ga
(Mad 26:36-46; Mak 14:32-42)*

³⁹ Jisas anig hagöl göm Jerusalem höy amöm, pör Nap nip sabe gimidöp Olip Dum au ara; bi nipe gau hain gila. ⁴⁰ Ram minöy anbu amjaköm kalip haga, “Gasi naj auö gi naj gimim rö löp u, God nip sabe göl gi midaimim,” a ga.

⁴¹ Anig hagöm, kalip arö göm, nipe ke ke au amöm, kugom yimöm God nip sabe göm haga, ⁴² “Bapi, gasi yad niñbin u ñig asi kap yip ñinig gabön u ñagmön. Pen yad gasi niñbin adö u gagmön; gasi ne ke niñban adö u nöp gimön,” a ga. ⁴³ Jisas anig hagö, ejol ap kumi kabö adö lan au nibö apöm nip pidöy ña. ⁴⁴ Nip marö yabit gö, Jisas nipe Nap nip klö yabit göm sabe göl gi midö niñöl gi, hapil u hagape rö pa gi dö gi il yan luga.

⁴⁵ Nap nip sabe gi mid juöm amöm niña, bi nipe gau niñör lugö niñöl gi, hon haneila. ⁴⁶ Anig geila u niñöm kalip haga, “Niñön ginig hon hanabimñ Seden nipe gasi ñö kale gi naj gimim rö löp u, urakmim, sabe göl gi midaimim,” a ga.

*Jisas nip ud sisi lila
(Mad 26:47-56; Mak 14:43-50; Jon 18:3-12)*

⁴⁷ Jisas manö anbu hag midö niñöl gi, bi nipe Judas bi ugan kub ap ut gi dap apjaköm, Jisas nip ud bom halunam a geia. ⁴⁸ Anig geia, Jisas nip haga, “Judas, ‘Bi me i al pak limim,’ a gimön, yip Bi Ñi nipe ud bom halunig gabön ar?” a ga.

⁴⁹ Anig hagö niñöl gi, bi nipe gau nan niñön ginig geila anbu niñöm hagla, “Bi Kub, hon kalip ru milö kid ud ribun aka?” gila. ⁵⁰ Anig hagöl göm, bi ap ru milö kid nipe u udöm, bi God nip nan sabe gep bi kub yabit bi wög gi ñeb nipe u, nip rimid yijig lau böy nöp rib gi dö gi yua.

⁵¹ Anig geia, Jisas niñöm haga, “Anig gagmim! Me aij,” a ga. Anig hagöm, rimid u ud niñö kamñ la.

⁵² Pen God nip nan sabe gep bi kub gau abe, God sabe gep ram abad midmidal polisman bi kub kale gau abe, bi manö ud asikep gau abe, ap nip udnig geila gau, kalip haga, “Kale ru milö kid udmim, ur pakep udmim daubim u, yip bi pen pen alep bi ap rö a gi gasi niñmim, ud sisi linaig aubim ar? ⁵³ Yad kale aip pör pör God sabe gep ram u midainö yip udagpe. Pen miñi Seden, bi sibön lau adö midöp u, ñin nipe u me, anig gabim,” a ga.

*Pida, Jisas nip niñagpin, a ga
(Mad 26:47-56; Mak 14:43-50; Jon 18:3-12)*

⁵⁴ Jisas anig hagö niñöl gi, nip ud sisi löm, dam God nip nan sabe gep bi kub yabit ram u ud arla. Pida pen hain hain niñ ara. * ⁵⁵ Ram anbu apjaköm, ram gof au mab lauöm asik mideila. Pida hain apjaköm kalip aip asika. ⁵⁶ Pida aip asik midö niñöl gi, pai ram anbu wög gi ñimidöp ap nip niñ dap ran lugöl gi haga, “Bi i abe Jisas aip midmidöp,” a ga. ⁵⁷ Hageia, Pida haga, “Pai, bi anbu yad niñagpin!” a ga.

⁵⁸ Anig hagöm, yöp pro magö ap midö niñöl gi, bi ap pen apöm Pida nip niñöm haga, “Ne u rö nöp Jisas bi nipe ap,” a ga.

Hageia, Pida haga, “Bi me, yad wasö!” ga.

⁵⁹ Pen hainö pro pro magö ap midö, bi ap pen apöm, klö göm haga, “Bi i Jisas aip midmidöp me. Nipe abe ram minöy Galili nibö,” a ga.

⁶⁰ Hageia, Pida haga, “Bi me, manö hagabön u yad niñagin me!” a ga.

Anig hagö niñöl gi, adin kitakit wiñ ala. ⁶¹ Anig gö, Jisas ado göm, Pida nip

* 22:37: Ais 53:12 * 22:54: Sam 31:11

nıj ij halö lö, Pida pen Jisas, “Miñi sıbön yan kılakıl wıñ alagnab magö u, Jisas nıj nıjagpin a gımön, ij mıhau nıgan wai ñınabön,” a ga manö u gası nıña. ⁶² Anıg nıjöm, rugu mılep gö, maıtıl ral auö, höj amöm mıtön ga.

*Jisas nıj hag juöl gı, pakla
(Mad 26:67-68; Mak 14:65)*

⁶³ Bı Jisas nıj ud mıdeila gau nıj hag juöl gı, paköl gı gıla. ⁶⁴ Kale waıtıj bad ap ud amgö nıj u paıu gı ñöm, nıj paköm hagla, “Ne bı ke nıjban u, nöj an pakab u hanıj hag ñı!” a gıla. ⁶⁵ Pen manö naij anıbu rö, nıj rapın iru nöj hagla.

Juda bı kub manö ud asıkep gau Jisas nıj manö kub hagla

(Mad 26:59-66; Mak 14:55-64; Jon 18:19-24)

⁶⁶ Hilım halö, Juda bı manö ud asıkep gau löm, God nıj nan sabe gep bı kub gau löm, bı lo manö hag ñeb gau löm, ap magum gılö, Jisas nıj uıt gı Kansol kub anıbu mıdeila an au ud daula. ⁶⁷ Pen Kansol bı gau kale Jisas nıj hagla, “Pen ne ke hagnöm, ne Mesaia u aka wasö,” gıla.

Hageila, Jisas kalıj haga, “Pen yad kalöp hageinabin u, nıjög hagöp a gımım, nıjagnabım. * ⁶⁸ Pen hag nıjeb yad mıdöp u kalöp hag nıjeinabin u, yıj pen hagnabım. ⁶⁹ Pen mıñi rıköm mıd damöm hainö gau, Bı Ñı nıpe God Bı kłö unbö ke halö mıdöp u, ñımagö yıjıg adö nıpe au asık mıdeinab,” a ga. *

⁷⁰ Anıg hageia, bı kansol gau magöñhalö nıj hagla, “Anıb u, ne ke God Ñı nıpe u aka?” gıla.

Hageila, Jisas haga, “Me kale ke hagnım me u,” a ga.

⁷¹ Hageia hagla, “Nıhön gıng manö kub rapın hag mıdun, bı rımnab hag nıjno, Jisas anıg göp anıg göp a gaiölıj Maj mıgan nıpe ke hagöp nıjbun u,” a gıla.

23

Gapna Pailod Jisas nıj manö nıña

(Mad 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Jon 18:28-38)

¹ Anıg hagöm, magöñhalö uraköm, Jisas nıj dam gapman bı kub Pailod mıdeia au arla. ² Damöm, nıj manö kub hagnıg, manö gau nıbö gau nıbö dapöm hagla, “Hon ulıhai nıjnun nıjbun, bı anıbi nıbi bı hon gau manö pıral hagöm hagöp, ‘Bı kub Sisa nıj dakıs ñagnım, gapman kai manö u u rö nöj nıjagnım,’ a göp. Pen manö ap hagöp, ‘Yad ke Mesaia u, yad ke kın anıbu,’ a göp,” a gıla. ³ Hageila, Pailod Jisas nıj hag nıjög haga, “Ne Juda kai kın kale u aka?” ga.

Hageia haga, “Me ne ke hagnım me u,” a ga.

⁴ Hageia, Pailod pen bı God nıj nan sabe gep bı kub gau abe, nıbi bı yıharıj ap mıdeila gau abe kalıj haga, “Yad nıjbin, bı i nıj manö kub hagep ıj ap mıdagöp,” a ga.

⁵ Anıg haga u pen kale manö kłö hagöm hagla, “Gapman manö nıjagöl, a göm, manö hag ñı ajöm, Juda nıbi bı ram mıñöj hon gau magöñhalö hag ñı ajmıdöp. Ram mıñöj Galili rıköm, hag ñı aj dam dam mıñi Jerusalem auı auöp,” a gıla.

Jisas nıj dam kın Herod mıdeia au arla

⁶ Hageila, Pailod kalıj hag nıjög haga, “Bı anıbi Galili nıbö aka?” ga. ⁷ Hageia, yau a gıla. Pen kın Herod ram mıñöj Galili abad mıdmıdöp u, ñın anıj u apöm Jerusalem mıdmıdöp. Anıb u, Jisas nıpe Galili nıbö bı ap a gıla u nıjög, nıj Herod ñımagö adö yunö manö kub i nıjnım, a göm, Pailod kalıj hagö, Jisas nıj dam Herod mıdeia au ud arla. * ⁸ Herod, Jisas nan nıhön nıhön gımdöp u pör manö nöj nıjög, ñın mai rö nan gagep rö ap gö nıjnabin, a göm, gası u nöj nıj mıdmıdöp rö, ñın anıbu Jisas nıj uıt gı dapıaklö, nıpe mıñ mıñ yabıtıl ga. ⁹ Pen Herod nıpe Jisas nıj manö iru nöj hag yıgın wagın ga, pen Jisas manö ap pen hagaga. ¹⁰ Pen bı God nıj nan sabe gep bı kub gau abe, bı lo manö hag ñeb bı gau abe, manö kłö göm, bı iru nöj dagol dagol hagla. ¹¹ Herod abe, ami bı nıpe gau abe, Jisas nıj gı naij göl göm, ñıñıöj löl göm, gapman bı kub rol gıpal waıtıj aıj ap rol gı ñöm, kauyanı Pailod

* 22:67: Jon 3:12 * 22:69: Ap 7:56 * 23:7: Luk 3:1

mideia au yula. ¹² Nöd Herod aip Pailod aip kolmał midmidil pen ñin anıbu manö nıñ jım ñılö.

Juda nıbi bı gau, "Jisas nıp al pak lımim," a gıla

(Mad 27:15-26; Mak 15:6-15; Jon 18:39-19:16)

¹³ Pen Pailod, bı God nıp nan sabe gep bı kub gau abe, bı manö ud asıkep bı kub gau abe, nıbi bı yıharıñ gau abe kalıp hagö ap magum gıla. ¹⁴ Kale ap magum geila, nıpe kalıp haga, " 'Bı i manö anı ral hagöm, nıbi bı gau kalıp anıg anıg hagöp,' a gıpm u pen mıñi amgö ilö adö kalöp i manö nıñbin u, nıpe nan naij göp manö it ap nıñagpin. ¹⁵ Herod u rö nöp manö it ap ulhai nıñagöp u me, adog hanpe ke ñöb. Yad nıñbin, nan naij ap gagöp; anıb u nıp al pak lep rö lagöp. ¹⁶ Anıb u, ami bı yad gau hagnö, nıp yıharıñ paköm, hag yulö aranı," a ga. ¹⁷ Pen Juda kai ñin kub kale Pasopa u auö, Pailod pör mı añı añı nagıman kale añı ap yıharıñ hag yumıdöp.

¹⁸ Pen ñin anıbu kale magönhalö maj mıgan bıtałö gı wıñ kłö alöm hagla, "Bı anıbu al pak lımim! Barabas nıp hag yube hanıp auanı!" a gıla. ¹⁹ Bı Barabas anıbu nıpe daun kub anıbu nıbi bı rımnap udöm, ram mınöñ anıbu abad midmidöp bı kub anıbu aip pen pen göm, wip ap böñ nöp al pak la rö, nıp manö kub hagöm nagı lıla.

²⁰ Pen Pailod Jisas yıharıñ hag yunö aranı a gı nıñöm, kalıp kauyanı hagöm anıg haga. ²¹ Hageia, kale kauyanı maj mıgan bıtałö gı wıñ alöm hagla, "Nıp mab ba lanı al pak lımim! Nıp mab ba lanı al pak lımim!" a gıla.

²² Hageila, Pailod kalıp kauyanı hagöm haga, "Bı anıbi nan nıñön gı naij göpñ Yad nıñbin, nan naij ap gagöp rö, nıp al pak lun rö lagöp. Anıb u, ami bı yad hagnö, nıp yıharıñ paköm, hag yulö aranı," a ga.

²³ Hageia, kale kłö yabıt göm, Jisas nıp al pak lılö uanı, a göm, meg mıgan kale bıtałö gı dap ranöm, hag gılö gılö, ²⁴ Pailod manö kalıp u udöm, ²⁵ bı ap, nıbi bı rımnap udöm ram mınöñ abad midmidöp

bı kub u aip pen pen göm, wip ap böñ nöp al pak la bı anıbu nıp hag yuö kamıñ ara; pen ami bı nıpe gau kalıp haga, "Kale Jisas nıñön gıñıg gun a göm hagaböl u nöp gımim," a ga.

Jisas nıp mab ba lanı cıpıt pak lıla

(Mad 27:32-44; Mak 15:21-32; Jon 19:17-27)

²⁶ Jisas nıp al pak lınıg ud arla. Anı au amöl göm, Sairini daun nıbö bı ap Jerusalem aueia. Bı anıbu hib nıpe Sairimon. Nıp nable paköm, ud sısı löm, mab kros ud ka gı ñöm hagla, "Jisas arab u hain aru," a gılö, ud hain ara. ²⁷ Pen Jisas nıp ud arlö nıñöl gı, nıbi bı iru nöp hain gıla. Nıbi bı areila anıbu nıbi rımnap Jisas nıp mög nıñöm ham geila. ²⁸ Anıg gılö, Jisas ado gı nıñöm kalıp haga, "Kale Jerusalem nıbi, yıp gıñıg gab u ham gagmim. Kalöp gı naij göm, ñı pai kale gau gı naij göm geinab anıbu ham gımim. ²⁹ Hainö marö kub u auö, hagnaböl, 'Nıbi ñı pai yag dauagpal gau abe, nıbi ñı pai cı ñagpal gau abe, kale nöp mıñ mıñ göl,' a gıñaböl. * ³⁰ Ñin anıbu, nıñön gıñıg midaiun, a göm, böñ nöp umun, a göm, hagnaböl 'Nö ilö gau pa jö gı apöm, hanıp al pak lınım aka kıdip udöm hanıp mınöñ ñınım u aij,' a gıñaböl. * ³¹ Yad mab kamıñ rö midpin pen yıp anıg göm gı naij gaböl. Pen kale mab mıtep rö midpin rö, kalöp nıñön rö gı naij gıñaböl?" ö ga.

³² Pen bı gapman lo manö rıb julö bı mıhau, mab ba lanı al pak lınıg göm, udöm halö ud arla. ³³ Dam ram mınöñ Wip Nabıc Cög Ij a gıpal u amjaköm, Jisas nıp dam mab ba lanı cıpıt pakla, bı gapman lo rıb julö bı mıhau kalıp mıñön dam mab lap lap cıpıt pakla. ³⁴ Anıg gılö, Jisas haga, "Bapı, yıp gaböl u, ai gıñıg anıg gabun, a göm, nıñ aij göm gagaböl. Anıb u, kale gı naij gaböl u nıñmön arö gımön," a ga.

Pen ami bı gau, Jisas walıj nıpe ud ju lılö mideia gau, kale ke sadu gıpal rö u göm udla. * ³⁵ Nıbi bı iru nöp nıñmidlö nıñöl gı, Juda bı kub gau Jisas nıp paj hagöm hagla, "Nıpe, 'Yad Mesaia u; God yıp udajıp nıpe aip midpul,' a göm, nıbi bı

* 23:29: Luk 21:23

* 23:30: Hos 10:8; Rep 6:16

* 23:34: Ais 53:12; Sam 22:18

rɪmnap umbal gajɪp urakpal. Göp anɪbu rö, nɪpe ke u rö nöp anɪg göm kamɪŋ arö nɪŋun,” a gɪla. *

³⁶ Pen ami bɪ gau u rö nöp, Jisas mɪdeia söl au apöm nɪp paj hagöm, ñɪg wain asi ñöl göm hagla, * ³⁷ “Ne, ‘Juda Kin kale mɪdpin,’ a gɪpan u, ne ke gɪmön kamɪŋ aru!” a gɪla. ³⁸ Pen Jisas nɪp cɪpɪ pak lɪla mab ba au gɪlan, mab po bad ap adö u manö kalɪ klɪñ rɪkla:

JUDA KAI KIN KALE ME I.

³⁹ Bɪ gapman lo manö rɪb julö, mab ba lan al pak lɪla mɪhau, bɪ ap Jisas nɪp hag juöm haga, “Ne Mesaia mɪdpan u, ne ke gɪmön kamɪŋ ammön, hol mɪhön u rö nöp gö, kamɪŋ arul!” a ga.

⁴⁰ Hageia, bɪ ap pen nɪp hag göm haga, “Bɪ anɪbi ilön kub udöm umnɪg gab; hol mɪhön u rö nöp ilön kub udul umnɪg gabul u, a gɪmön, God nɪp pɪñɪŋ gagpan ar? ⁴¹ Hol mɪhön naj gɪpul rö ilön udabul, pen bɪ anɪbi nan naj ap gagöp,” a ga. ⁴² Nɪpe anɪg hagöm, Jisas nɪp haga, “Ne ram mɪnön ne au am kin mɪdmön, yɪp gasɪ nɪŋmön,” a ga.

⁴³ Anɪg hageia, Jisas nɪp pen pe haga, “Yad nöp nɪŋö yabɪ hagabin, mɪñi ñɪn i nöp ne yad aip am ram mɪnön aij u mɪdeinabul,” a ga.

Jisas uma

(*Mad 27:45-56; Mak 15:33-41; Jon 19:28-30*)

⁴⁴ Magö anɪbu, sɪdö an aulɪk magö u sɪbön göm, mɪd damöm sɪdö aumɪŋ gai ga magö u kauyan mailö ga. ⁴⁵⁻⁴⁶ Pen Jisas umnɪg göm haga, “Bapi, ana magö yad u ñɪmagö adö ne u labin,” a ga. Anɪg hagöm uma. Jisas uma, magö anɪbu nöp, God sabe gep ram magö raul agamɪŋ mɪgan yan, waɪɪ ud ajön pɪ gɪla u, an yan pa bu göm, lɪɪ gɪ lap lap arö, ajön hiɪköl mɪdeia. *

⁴⁷ Pen ami bɪ abad mɪdep bɪ kub u, gaia anɪbu nɪŋöm, God hib nɪpe u dap ranöl gɪ haga, “Nɪŋö yabɪ! Bɪ anɪbi bɪ aij nöp!” a ga.

* **23:35:** Sam 22:7-8 * **23:36:** Sam 69:21 * **23:45-46:** Luk 8:2-3 * **23:54:** Juda Sarere ñɪn kale u Praide dugo dugo il göm, gɪ damöm, Sarere dugo dugo pɪs gɪmɪdöp. * **23:56:** Eks 20:10; Dud 5:14

⁴⁸ Nɪbi bɪ ap nɪŋ mɪdeila gau, nan ga anɪbu nɪŋöm, maɪɪ ral auö pabɪ paköl gɪ, ado göm ram kale arla. ⁴⁹ Pen Jisas nɪbi bɪ nɪŋeb nɪpe gau abe, nɪbi Galili nɪbö nɪp hain gɪla gau abe, kale ke ke au dan mɪdöm, nan ga anɪbu nɪŋ mɪdeila.

Josep nɪpe Jisas hañ roman dam rɪgöl ga
(*Mad 27:57-61; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42*)

⁵⁰⁻⁵¹ Pen Juda Kansol kub bɪ ap, hib nɪpe Josep. Nɪpe bɪ aij, manö ud asɪk gɪ aij gɪmɪdöp. Nɪpe Arimadia daun, ram mɪnön Judia an au nɪbö. Nɪpe Juda Kansol bɪ rɪmnap, Jisas nɪp al pak lun, a göm, gasɪ nɪŋla rö nɪŋaga. Nɪpe, God nɪbi bɪ udöm abad mɪdeinab ñɪn u aunab, a göm, abad mɪdmɪdöp. ⁵² Nɪpe Jisas uma, wip he dam rɪgöl gɪnɪg göm, Pailod mɪdeia u amöm, hag nɪŋö yau a ga. ⁵³ Anɪb u, Josep nɪpe am wip he ud asɪk dap lugöm, waɪɪ rud aij ap ud wam wam göm, dam kabö mɪgan gɪsön nöp lu löm wip rɪgöl gagla mɪgan u rɪgöl ga. ⁵⁴ Pen Juda God nɪp sabe gep ñɪn u söl auub, a göm, Praide* dugo dugo magö u wip rɪgöl ga. ⁵⁵ Pen nɪbi ugan, Jisas aip Galili nɪbö aula gau, Josep arö nɪŋöl gɪ hain gɪ damöm wip rɪgöl amjaköm, wip he aigegö rɪgöl ga u nɪŋ aij göm, ado gɪ ram kale arla. ⁵⁶ Ram kale amöm, agnon ñɪg haɪŋ aij auep rɪmnap wip he lɪ ñɪnɪg göm, gɪ lɪ aij gɪla.

Ruö mañu nöp daublap u pen Sarere ñɪn kub kale yɪharɪŋ mɪdep u nɪŋöm me, yɪharɪŋ mɪd mɪd hanla. *

24

Jisas uraka

(*Mad 28:1-10; Mak 16:1-8; Jon 20:1-10*)

¹ Ruö Sade ñɪn u, ram gɪsön rua magö u, nɪbi ugan anɪbu agnon ñɪg haɪŋ aij auep u udöm, wip he hañ roman anön lɪ ñun, a göm, dam wip rɪgöl gɪla u arla. ² Amöm nɪŋla, kabö haɪai kub wip rɪgöl mɪgan pɪ gɪla u, lɪɪ gɪ am ba lau mɪdeia. ³ Pen kale mɪgan anɪbu amöm nɪŋla, Bɪ Kub Jisas hañ roman nɪpe mɪdageia. ⁴ Ai göp, a göm, hag mɪdlö nɪŋöl gɪ, adɪŋ bɪ mɪhau goɪ anɪb

au uraköl m+idailö. B+ m+ihau waij kale rud mailö halö unbö ke m+ideia. ⁵ N+ibi gau kale n+ijöm, an+n+n gö p+ñ+n göm, kugom y+möm y+höj g+lö n+ijöl g+mil, b+ an+ib m+ihau haglö, “N+hön g+n+g b+ kam+ij m+idöp u n+p wip r+igöl g+pal an gai i ulhai n+ij a+jabim? ⁶ N+ipe aui m+idagöp; m+idö nöp uraköp. Pen kalöp aip Galili m+idöm manö haga u gas+ n+ijim. * ⁷ N+ipe kalöp haga, ‘B+ N+i n+ipe u n+p, ud n+bi b+ nan si nan naij g+pal n+magö adö kale l+lö, n+p mab ba lan al pak l+lö, umöm n+n m+ihöp m+idöm, ruö n+n m+ihau n+gan u kauyañ uraknab,’ a ga,” a g+lö.

⁸ An+ig haglö n+ijöl gi, gas+ magö kale u p+ral hi+kö, Jisas nöd Galili m+idöm, manö haga an+ibu gas+ n+ij dam n+ijla. ⁹ N+ibi gau kale wip r+igöl u arö göm, kauyañ adö gi amöm, nan ga n+ijla an+ibu, Jisas b+ n+ipe unbö ag+p lan gau abe, n+ibi b+ n+ipe r+imnap gau abe hag n+ila. ¹⁰ N+ibi ugan manö hag n+ila an+ibu, Maria Magdala u, Joana u, Jems n+me Maria u, n+ibi r+imnap halö. ¹¹ Pen kale manö hag n+ila an+ibu apdi n+ijöm, n+ijö hagaböl, a göm, n+ijagla. N+n+ijön löm rö hagaböl a göm gas+ u n+ijla. ¹² Pen Pida manö an+ibu n+ijöm, gi dö gi amöm, r+igöl g+la kabö m+igan u s+ps+p n+ija, wip waij wam wam g+la bad u nöp m+ideia. An+ibu n+ijöm, n+hön göp, a göm, gas+ m+lö yab+llöl göm, wip r+igöl u arö göm kauyañ ado gi ara.

*B+ m+ihöp ram r+ig aglö Emeas arlö
(Mak 16:12-13)*

¹³ N+n an+ibu nöp, b+ m+ihöp ram r+ig aglö Emeas, yöp Jerusalem söl an+ib au* arul, a g+mil, adan amöl g+mil, ¹⁴ nan n+hön n+hön geia n+ijlö manö u agam+ij hag n+ijöl gi arailö. ¹⁵ Arailö n+ijöl göm, Jisas jöl adö apöm, kal+p m+ihöj ut göm ara. ¹⁶ Pen b+ an+ib m+ihau Jisas n+p n+ijblep u pen God gas+ magö kal+p m+ihöj u geia n+ijöm gas+ hau+ alö, Jisas n+p n+ijlö b+ unbö ke rö la. ¹⁷ N+ipe kal+p m+ihöj hag n+ijöm haga, “Manö u n+hön manö haglö arab?” ö ga.

An+ig hageia, kale y+m gep rö p+idöj gi urak m+idöl g+mil, ¹⁸ b+ Kliopas haga, “Ne nöp me, m+ñi n+n pro bad i Jerusalem aui am m+idmön nan n+hön n+hön gab u n+ijagpan ar?” a ga.

¹⁹ Hageia, Jisas haga, “Nan an+bu n+hön gö hagabil?” ö ga.

Hageia haglö, “Jisas Nasared n+bö ga u me. B+ God manö hagep u, manö hag n+ ai+j göm, nan gagep rö gau g+m+idöp u me, God n+p ai+j a göm, n+ibi b+ gau kal+p ai+j a göm ga. ²⁰⁻²¹ N+ipe an+ig g+m+idöp u, gas+ hon n+ijun hagno, ‘God n+p yuö han+p Isrel n+ibi b+ udöm, abad m+id ai+j g+nab,’ a gun n+ijno u pen God n+p nan sabe gep b+ kub gau abe, b+ manö ud as+kep b+ kub gau abe, n+p manö hag göm, dam Rom gapman b+ kub u n+p n+lö, n+ipe manö kub hagöm, n+p ami b+ n+ipe gau kal+p n+ö, dam mab ba lan al pak l+lö uma. Pen nan ga an+ibu n+n m+ihöp nöp ap ara me. * ²² M+ñi s+ib halö magö u, n+ibi ugan hon ap, am n+p r+igöl g+la ulöm m+igan ka u n+ijöm, ap han+p nan n+hön n+hön göp u hag n+lö n+ijun pa g+ñi g+pun. ²³ N+ibi gau kale hagpal, ‘Wip he m+lö u m+idagaj+p, pen ejol m+ihau apil hagpil, “N+ipe uraköm kam+ij m+idöp,” a g+pil,’ a g+pal. ²⁴ An+ig haglö, b+ hon r+imnap n+p r+igöl g+la ulöm m+igan ka u amöm n+ijbal, n+ibi gau hagajal rö nöp m+daj+p. Pen Jisas n+p n+ijagpal,” a g+lö. *

²⁵ An+ig hagailö, Jisas haga, “Kale m+ihöj gas+ n+ij ai+j gagpil. B+ God manö hagep gau manö hagla u magöñhalö, n+hön g+n+g manö n+ijö hagpal a g+mil n+ijagpil? ²⁶ God haga rö, Mesaia u nöd ilön kub yab+ udnab me, pen hainö mailö ai+j ke halö m+ideinab,” a ga. * ²⁷ An+ig hagöm, Mos+ abe, b+ God manö hagep b+ gau magöñhalö abe, Krais n+p God Manö kal+ k+ñ r+kla m+idöp manö an+ibu magöñhalö kal+p hag n+ ai+j gö ara. *

²⁸ Ram m+nöj areila söl an+ib au am+jaköm, Jisas kal+p m+ihöj abhak löm, arn+ig rö ga. ²⁹ Pen kalpe m+ihöj n+p manö k+ö g+mil haglö, “Dugöp i aubun. S+ibön g+n+g

* 24:6: Luk 9:22 * 24:13: Grik 60 s+dadia (11 kilomida) * 24:20-21: Luk 19:11; Ap 1:6 * 24:24: Jon 20:3-10 * 24:26: Luk 9:22 * 24:27: Sam 22:1-21; Ais 53

gab niñöm ne auö hol miñhöñ aip hanun,” a gïlö. Haglö, kalpe miñhöñ aip ram arla. ³⁰ Ram am miñdöm, nan niññig, niñpe bred udöm, God niñp aij, a göm, ud jö göm kalip miñhöñ ñö niñöl gi, ³¹ gasi magö kalpe miñhöñ u gasi wakö, u Jisas nöp, a gïmil niñjö niñöl göm, agamij ur ga. ³² Anig ga u niñmil haglö, “Adan an au apöl gun, manö riñnap hag ñöl gi, God Manö kaliñ riñkla manö it u riñnap hag ñöl gajip u, miñmagö halip u mab rö inöm piñu gi ñöb,” a gïlö.

³³ Anig hagmil, magö anibu nöp kauyan ado gi Jerusalem ammil niñjö, Jisas bi niñpe unbö agip lan, niñbi bi niñeb kale riñnap halö aip ap magum göm miñdeila. ³⁴ Amjakmil kale niñjö, niñbi bi gau kale ke Jisas niñp manö hagmiñdeila. “Niñö nöp! Jisas uma u pen kauyan uraköm, ap Saimon miñdajip au waiö lajip niñjöb,” a gïla. *

³⁵ Manö hageila anibu niñmil, bi miñhau haglö, “Hol miñhöñ adan an au arajul, Jisas halip nable pakajip, dam ram hol miñhöñ u amun, nan niññig gun, niñpe bred udöm, God niñp aij a gajip u, u Jisas nöp a gul niñbul,” a gïlö.

Jisas bi niñpe gau niñp waiö niñla

(Mad 28:16-20; Mak 16:14-18; Jon 20:19-23)

³⁶ Pen manö anibu hag miñdailö niñöl göm, Jisas niñpe ke miñdeila an au waiö li an au gïlan urak miñdöm haga, “God kalöp abad miñdeian,” a ga.

³⁷ Hageia, kale wip ana, a göm, aninñin gö piññig gïla. * ³⁸ Piññig geila, Jisas kalip haga, “Niñhöñ giniñg piññig gabimñ Amgö kale ke niñbim u pen niñhöñ giniñg gasi miñhöp niñabim? ³⁹ Niñmagö ma yad gau niñjim. Yad nöp me! Yip ud po niñmim niñnabim. Wip ana hañ roman le halö miñdagöp. Pen yad yuö abe, le abe miñpin u, amgö kale ke hadö niñabim,” a ga.

⁴⁰ Anig hagöl göm, niñmagö ma niñpe gau kalip yama. ⁴¹ Anig gö, kale miñ miñ göl gi, gasi miñlö löl gi, u Jisas nöp aka göm, gasi miñhöp niñjö niñöl göm, Jisas kalip

haga, “Nan niñeb kale riñnap aui miñdöp aka?” ga. ⁴² Hageia, niñp kabsa lau lila ap niñla. ⁴³ Kale niñmiñdlö niñöl gi, niñpe kabsa anibu ud niñna.

⁴⁴ Pen Jisas kalip haga, “Nöd yad kale aip miñdem, miñni yip göp unbö rö u gïnab, a gem, kalöp hag niñmiñdin. Mosiñ yip manö kaliñ kiliñ riñka u, bi God manö hagep yip manö kaliñ kiliñ riñkla u, God Manö adiñ Sam a gïpal u yip manö kaliñ kiliñ riñka u, yip kaliñ kiliñ riñkla rö nöp magöñhalö unbö rö nöp gïnab, a gem, kalöp hag niñ aij gïnö,” a ga. *

⁴⁵ Anig hagöm, God Manö kaliñ kiliñ riñkla u niñ aij gïlan, a göm, gasi aij yabiñ u kalip ña. ⁴⁶ Niñpe anig göm, kalip haga, “Nöd gau kaliñ kiliñ riñköm hagla, ‘Mesaia u ilön kub udöm umö, riñgöl gïlö, niñ miñhöp miñdöm, niñ miñhöp niñgan u kauyan uraknab. ⁴⁷ Anib u, manö aij niñpe u ram miñnöñ Jerusalem it gi hag ñöm, hag niñ damöm, niñbi bi ram miñnöñ gau gau magöñhalö hag niñlö arö niñöl göm, niñbi bi nan si nan naiñ gïpal gau, niñhöñ giniñg anig gïpun, a göm, arö göm, Kraiñ niñp ciñ gïlö niñöl göm, nan naiñ priñ kale u lik gi yunab,’ a gïla. ⁴⁸ Pen yip ga anibu amgö magö kale ke niñbim. * ⁴⁹ Pen Bapi yad manö nöd hag la rö, yad kalöp niñnabin. Anib u, kale daun kub aui nöp miñdmin, abad miñdaimim. Kumi kabö adö lan au niñbö piñdön ke apöm kalöp gon leinab u niñmim arnabim,” a ga. *

Jisas ap ran jak ram miñnöñ kumi kabö adö lan au ara

(Mak 16:19-20; Rep 1:9-12)

⁵⁰ Anig hagöm, kalip pañid damöm, Jerusalem arö göm, ram riñig aglö Bedani söl au amöm, God kalip abad miñdeian, a göm, niñmagö niñpe dap ranöm, God niñp sabe ga. ⁵¹ Jisas anig gö niñöl göm, God niñp dam ap ran jak ram miñnöñ kumi kabö adö lan au ud ara. ⁵² Anig gö, kalip aij a gö niñöl gi, hib niñpe u haglö adö arö niñöl göm, ado gi Jerusalem arla. ⁵³ Amöm, pör pör nöp God niñp sabe gep ram raul miñgan u amöm, God hib niñpe haglö adö armidöp.

* **24:34:** 1Ko 15:4-5   * **24:37:** Mad 14:26   * **24:44:** Luk 9:22   * **24:48:** Jon 15:27; Ap 1:8   * **24:49:** Jon 14:16; 15:26; Ap 1:4

Jon Jisas Kraisa Manö Aij u Jon kalî kîñ rîka

God Manö nîpe ram mîñöñ it i aua

¹ Ram mîñöñ hadame dagol gau gî laga ñîñ u, God Manö mîdeia. God Manö nîpe God aip mîdeia. God Manö nîpe u rô nöp God me. *

² Ram mîñöñ hainö gî la; nöd yabîl God Manö nîpe God aip mîdeia.

³ God nîpe gö, God Manö nîpe nan gau magöñhalö gî la. Nan ap ke laga; nîpe ke gî la nan gau nöp mîdöp. *

⁴ God Manö nîpe kamîñ mîdep it u. Kamîñ mîdep magö anîbu nîbi bî kalîp mailö ña. *

⁵ Mailö anîbu amöm nîbi bî sîbön göp an au mîdpal gau ñî lab nîñöm sîbön mailö anîbu pałog göl rô lagöp. *

⁶⁻⁷ Nîbi bî gau magöñhalö Mailö anîbu nîp nîñ udöl, a göm, God bî ap nîp hag lö, nîpe apöm Bî Mailö halö anîbu manö hag ñîmîdöp. Bî manö hag ñîmîdöp bî anîbu hib nîpe Jon. *

⁸ Jon nîpe Mailö anîbu wasö. Nîpe yîharîñ bî an Mailö mîdöp manö u nîbi bî gau kalîp hag ñîñîg aua. ⁹ Mailö nîñö yabîl anîbu nîpe ram mîñöñ it i apöm nîbi bî gau magöñhalö kalîp mailö ñöl gîmîdöp. *

¹⁰ God Manö nîpe ram mîñöñ it i apöm mîdmîdöp. God nîpe gö, God Manö nîpe ke mîñöñ naböñ it i gî löm, nîbi bî gau gî löm ga. Pen nîpe ke ram mîñöñ it i ap mîdeia u, nîbi bî nîp amgö nîñöm Bî Kub u a göm nîñagla. ¹¹ Nîpe ram mîñöñ nîpe ke aua u pen nîbi bî nîpe ke nîp udagla. ¹² Pen nîbi bî au, Kraisa manö aij nîpe u nîñ udöm, nîp Bî Kub hon, a göm, udla gau, kalîp geia God ñî pai nîpe mîdpal. ¹³ God ñî pai nîpe mîdpal u, bî ber gau udöm, ñî pai yag daulö mîdpal rô mîdagpal. God nîpe ke gö ñî pai nîpe mîdpal. *

¹⁴ Pen Manö anîbu, nîpe apöm bî hañ roman löm, hanîp aip han mîdmîdöp. Anîb u, hon mailö magö aij nîpe hadö nîñbun. Nîpe Bap Ñî nîpe añî yabîl u me, Bap nîpe ke mailö magö aij ke halö mîdöp rô, Ñî nîpe u rô nöp mîdöp. Pen nîpe hañ roman löm bî rô apöm, hanîp magöñhalö mög nîñöm mîdmagö yabîl löm, God Manö nîñö u magöñhalö hag ñî aij gîmîdöp.

¹⁵ God Manö nîpe aua u, Jon nîpe nîñöm, wîñ alöm nîbi bî gau kalîp haga, “Bî mîñî auöp i nöp me, yad kalöp nöd hagnö, ‘Bî ap nîpe yad hain aunab u pen yîp yag dauagep adö u, nîpe hadame dagol gau mîdmîdöp. Anîb u, nîpe yad rô wasö; nîpe Bî Kub yabîl,’ a gîñö u, bî anîbu me u,” a ga.

¹⁶ Nîpe hanîp nîbi bî magöñhalö mög yabîl nîñöm, ud aij göm, nan aij aij iru nöp ñöb. ¹⁷ Apiabö u lo manö adö u, God Mosîs nîp ñö, Mosîs hanîp ña u pen God nîbi bî mög nîñöm ud aij gab manö nîñö anîbu, Jisas Kraisa aua u me, mîñî waiö nîñabun. *

¹⁸ Nîbi bî rîmnap God nîp nîñagal. Ñî añî nîpe u nöp nîpe ke God. Nîpe Nap aip mîdpîl. Nîpe Nap nîpe hag waiö la nîñöm mîñî hon Bap God hadö nîñbun. *

Jon Bî Ñîg Pak Ñeb u, “Yad Mesaia u, wasö,” ga

(Mad 3:1-12; Mak 1:7-8; Luk 3:15-17)

¹⁹ Juda bî kub Jerusalem nîbö gau kale bî God nîp nan sabe gep bî rîmnap abe, bî God sabe gep ram wög gî ñîmîdal bî rîmnap abe hag yuöm hagla, “Kale Jon mîdöp ammim, ‘Ne an?’ ö gîmim hag nîñmim,” a gîla.

²⁰ Kale Jon mîdeia u amjaköm, nîp hag nîñöm hagla, “Ne bî an?” ö gîla.

Hag nîñeila, nîpe wai ñaga. Kalpe waiö hagöm haga, “Yad Kraisa u* wasö,” ga.

²¹ Anîg hageia, kale pen hagla, “Anîg hagpan u, ne an? Ne Ilaija aka?” gîla.

Anîg hageila, Jon haga, “Yad Ilaija wasö,” ga.

* **1:1:** Jon 17:5; 1Jn 1:1-2; Rep 19:13   * **1:3:** 1Ko 8:6; Kol 1:16-17; Hib 1:2   * **1:4:** Jon 5:26   * **1:5:** Jon 3:19
 * **1:6-7:** Mad 3:1; Luk 1:13-17,76   * **1:9:** Jon 8:12   * **1:13:** Jon 3:3-6; Plp 2:7; Jon 2:11; 1Pi 1:23   * **1:17:** Eks 34:28; Ro 6:14   * **1:18:** Eks 33:20; Jon 6:46; 1Di 6:16   * **1:20:** manö “Kraisa u” abe, Hibru manö “Mesaia u” abe it añî ap nöp mîdöp: “God hag la Bî u.”   * **1:21:** Dud 18:15,18; Mad 11:14

Anig hageia, kale pen hagla, “Ne bi God manö hagep pör abad midpun u aka?” gila.

Hageila, Jon wasö ga. *

²² Anig hageia, bi anib gau pen hagla, “Anib u, ne an? Pen yad bi an a gimön hagnabön, hon amun bi kub hanip hag yubal gau kalip hag ñinabun,” a gila.

²³ Hageila, Jon kalip haga, “Yad miñi gabin i, bi God manö hagep Aisaia nöd haga rö nöp gabin. Nipe haga, ‘Yad bi ap ram minöñ nibi bi iru midagpal, ram minöñ kabö nöp midöp an au midem, wiñ kub alem hagabin, ‘Pör Bi Kub auab a gimim, adan hik gi aij gimim,’ a gabin,’ a ga. Yad Jon miñi gabin me u,” a ga. *

²⁴ Pen bi Jon nip hag niñig aula anib gau, bi Perisi rimnap aip aula. ²⁵ Kale Jon nip hag niñöm hagla, “Ne hagpan, yad Krais wasö, Ilaija wasö, bi God manö hagep abad midpun u wasö gipan gö ji niñön ginig nibi bi gau kalip ñig pak ñabön?” ö gila.

²⁶ Hageila, Jon haga, “Yad kalip yiñarñ ñig pak ñabin. Pen bi ap an kalöp aui midöp, nipe aigale bi rö midöp a gimim niñagpim. ²⁷ Bi anibu nipe yad hain aunab pen nipe yad rö wasö; nipe bi kub yabiñ, yad bi pro. Yad ma rirup nipe u nag; hubiknam rö lagöp,” a ga. *

²⁸ Jon nibi bi gau kalip ñig pak ñimidöp ram ritig aglö Bedani, ñig Jodan goñböñ nö lödañ niñöm bi anib gau apöm nip manö anibu hag niñla.

Jisas nipe God Sipsip Pi nipe

²⁹ Ruö Jisas auö niñöl göm, Jon Jisas niñöm nibi bi gau kalip haga, “Niñim! God Sipsip Pi nipe hanip hag yuöp me u. Nipe me nibi bi minöñ naböñ iñ i gau gau magöñhalö nan si nan naij gipal gac u hik gi yunab. * ³⁰ Bi anibu me, yad hagnö, ‘Bi ap nipe yad hain aunab u pen yip yag dauagep adö u, nipe hadame dagol gau midmidöp. Anib u, nipe yad rö wasö; nipe Bi Kub yabiñ,’ a ginö. * ³¹ Bi kub

anibu bi an a gem niñagmidin. Pen Isrel nibi bi, bi kub anibu bi aigale bi rö midöp u niñöl a gem, kalip ñig pak ñinig aunö,” a ga.

³²⁻³³ Pen Jon Jisas manö adö anibu nöp hagöm haga, “Bi anibi bi an, a gem, yad ke niñagbnep; pen bi yip hag yuö apem nibi bi kalip ñig pak ñabin u haga, ‘Ne niñnabön, Ana nipe bi an apöm, aip mideinab, bi anibu nöp nibi bi gau kalip Ana Uñ pak ñinab,’ a ga. Haga anibu me, miñi Ana u kumi kabö adö lan nibö yaur dapo rö u gi nip auajip * ³⁴ niñem yad niñ aij gem kalip manö niñö hagabin, bi anibi nipe God Ñi nipe u nöp,” a ga. *

Jisas bi nipe miñöp nöd uda

³⁵ Ruö pen, Jon bi nipe miñau aip, kauyañ ap ñig pak ñimidöp ka u midlö niñöl gi, ³⁶ Jisas ap padiö, Jon nipe Jisas niñöm nibi bi gau kalip haga, “Bi anibi God Sipsip Pi nipe me u,” a ga. * ³⁷ Anig hagö, Jon bi nipe miñau, manö anibu niñmil, Jisas areia miñan u hain arlö. ³⁸ Pen Jisas ado göm kalip miñöñ niñöm haga, “Niñön ginig auabil?” ö ga. Hageia haglö, “Rabai! Ne hanban gai?” ö gilo. Hibru manö hagöm “Rabai” a gilo manö anibu iñ u “Manö Hag Ñeb Bi.” ³⁹ Pen kale anig gimil hag niñlö, Jisas haga, “Anib u, yad aip ammil niñnabil,” a ga. Haga ñin anibu nöp dugo magö u ammil, nipe aip mideila.

⁴⁰ Jon bi nipe anib miñau, bi ap hib nipe Edru. Edru nimam nipe me Saimon Pida.

* ⁴¹ Edru magö anibu nöp am nimam Saimon nip uñhai niñöm haga, “Mesaia u aunab a gun pör abad midpun u miñi niñbul,” a ga. “Mesaia” a ga manö magö u, Grik manö hagöm “Krais” a gipal.

⁴² Edru anig hagöm, nimam Saimon nip uñ göm Jisas mideia u arö, Jisas Saimon nip niñöm haga, “Jon ñi nipe Saimon. Nöp Sipas a göl,” a ga. Arameik manö hagöm, hib Sipas a ga manö magö anibu, Grik manö hagöm Pida a gipal. Sipas abe Pida abe iñ añi anibu “kabö.” *

* 1:23: Ais 40:3 * 1:27: Jon 1:15 * 1:29: Ais 53:6-7; 1Pi 1:18-19 * 1:30: Jon 1:15 * 1:32-33: Mad 3:16

* 1:34: Mad 3:17 * 1:36: Jon 1:29 * 1:40: Mad 4:18-20 * 1:42: Mad 16:18

Jisas Pilip aip Nadanyel aip kalip mihön uda

⁴³ Ruö, Jisas ram mihön Galili arnig, am Pilip nip nihöm haga, “Yad aip arul,” a ga. ⁴⁴ Pilip, Edru, Pida, ram mihön kale Bedsaida nibö. ⁴⁵ Pen Pilip am Nadanyel nip nihöm haga, “Hon bi u, Mosis abe, bi God manö hagep rimnap abe kali kliš riköm hagla u, nip miñi nihun. Nipe me Jisas, Josep ñi nipe. Ram mihön nipe Nasared nibö,” a ga. *

⁴⁶ Pilip anig hageia, Nadanyel haga, “Bi aij ap ram mihön naj anibu nibö auagnab,” a ga.

Hageia, Pilip haga, “Anig hagpan u, auö am nihul!” a ga.

⁴⁷ Anig hagöm, kale bi mihau ammil söl söl gilo nihöl gi, Jisas Nadanyel nip nihöm haga, “Bi anibu bi Isrel yijig göl u me, nipe piral adö u hagagnab; nipe nihö nöp waiö hagnab,” a ga.

⁴⁸ Anig hagö, Nadanyel haga, “Ne aige gimön yip nihban?” ö ga.

Hageia, Jisas haga, “Pilip nöp hainö u giñig nöb; yad nöp nöd nihbin, ne asik midajan rauan il au,” a ga.

⁴⁹ Anig hagö, Nadanyel haga, “Manö hag ñeb bi. Nöp nihbin! Ne God Ñi nipe, Isrel nibi bi Kiñ hon,” a ga. *

⁵⁰ Anig hageia, Jisas haga, “Nöp yiharñ rauan il au nihbin a gipin u me, yip nih udpan? Hainö nan ke nibö rimnap nihñabön,” a ga.

⁵¹ Jisas anig hagöm haga, “Kalöp magörhalö nihö hagabin, kumi kabö adö lañ au piral hiikö, ejol gau apöm, yip Bi Ñi nipe nih amil apil, nih amil apil geinaböl nihñabim,” a ga. *

2

Jisas nipe ñig yabit u gö ñig wain la

¹⁻² Ñin mihöp midöm, bi ap nibi udnig göm, nibi bi wiñ alö amöm, nan ñihla Kena daun, ram mihön Galili añ au. Ñin anibu, Jisas abe, bi nipe gau abe, kalip u rö nöp wiñ alla arla. Pen Jisas nime abe

am ram anibu mideia. ³ Ñig wain u ñih hakeila, Jisas nime apöm Jisas nip haga, “Wain u ñih hakpal,” a ga.

⁴ Anig hageia, Jisas haga, “Yip anig gi anig gi, a gimön, yip hagagmön. Ñin yad u auagöp,” a ga. *

⁵ Hageia, nime nipe am bi wög gi ñeb gau kalip haga, “Jisas manö ap hagainim, hagnim rö nöp gimim,” a ga.

⁶ Pen Juda nibi bi kabö udöm gipal rin kub yabit unbö kagoñ jñ u ud lilo mideia. Rin kub añi añi ñig lida unbö ñihjuöl mamid u ml dap lep. Pen Juda nibi bi nagit adö kale gimidal rö, God amgö ilö nibi bi uñ aij midaiun, a göm, rin anib gau ñig ml dap hoñ göm, ñin ma li yumidal.

⁷ Jisas pen, bi wög gi ñeb gau kalip haga, “Kabö rin gai i, ñig ml dapim hoñ gipe, ajmanñ raunim,” a ga.

Hageia, haga rö geila haga, ⁸ “Miñi ñig ml dap libim u, ml dammim, bi nan ñihñabun i abad midöp u nip ñimim,” a ga.

⁹ Hageia, ñig yabit anibu ml dam bi kub u nip ñeila, nipe udöm ñih nihñ, ñig wain aij u mideia. Pen nipe ñig wain anibu gai nibö göm nihñaga; bi wög gi ñeb gau kale nöp nihñla. Pen nipe nihñaga rö me, bi nibi udnig ga anibu nip wiñ alö aueia haga, ¹⁰ “Pör nöp, ñig wain aij u nöd dap ñilö ñih haklö me, hainö ñig wain naj u ñilö ñihñbal. Pen ne ñig wain aij u dap lö midajip, miñi nöp dap ñabön,” a ga.

¹¹ Jisas nan gagep nöd nibö ga anibu, nipe Kena daun, ram mihön Galili añ au midöm ga. Nan gagep anibu göm, nipe aige bi rö mideia u yamö bi nipe gau nihöm, nip nih udda. ¹² Pen Kena daun arö göm, Jisas nipe ke, nime, nimam hain, bi nipe gau aip daun pro Kapaneam amöm, yöp ñin bad ap anib au mideila. *

God sabe gep ram u nan sikim geila, Jisas kalip ridik gi hön yan yua

(Mad 21:12-13; Mak 11:15-17; Luk 19:45-46)

¹³ Juda kai Pasopa ñin kub kale u söl ga nihöm Jisas Jerusalem ara. * ¹⁴ Jisas Jerusalem amöm, God sabe gep ram raul

* 1:45: Dud 18:18; Ais 7:14; 9:6; Jer 23:5; Esi 34:23

* 1:49: Mad 14:33; 16:16; Mak 3:11

* 1:51: Jen 28:12

* 2:4: Jon 7:30; 8:20

* 2:12: Mad 4:13

* 2:13: Eks 12:1-27

u niŋa, bi riŋnap kale kaj kau, kaj sipsip, yaur dapo gau dap siŋim göm, bi riŋnap abaŋ bad gau löm, mab po adö asiŋöm, mani yimjikiöm geila. ¹⁵ Jisas niŋöm, nagi ap udöm malikiöm, kaj sipsip kaj kau gau ridik gi höŋ yaŋ yuöm, mani dap pen pen yimjikiöm geila abaŋ bad gau mani halö ud hon gi yua. ¹⁶ Anig göm, niŋi bi yaur dapo dap siŋim geila gau kalip haga, “Nan anib gau ud arim. Bapi yad ram niŋe u giŋe siŋim ram rö lagnim,” a ga.

¹⁷ Jisas anig geia, bi niŋe gau gasi kale ara God Manö kalikliŋ rikla manö ap adö u. Manö anibu kalikliŋ riköm hagla, “Sabe gep ram ne u midmagö yabiklem umnabin,” a gila. *

¹⁸ Pen Juda bi kub riŋnap apöm, Jisas niŋp hag niŋöm hagla, “Nöp an hagajip apön anig gabön? God nöŋp hagö apem gabin a gimön, nan gagep rö ap gö niŋun, ‘Niŋö hagpan,’ a gun,” a gila.

¹⁹ Anig hageia, Jisas kalip pen haga, “Kale God sabe gep ram anibi rik waiŋinabin, niŋ miŋhau niŋaŋ kauyaŋ gi linabin,” a ga. *

²⁰ Anig hageia hagla, “God sabe gep ram anibi, miŋ niŋjuöl miŋhöp ado gi da unbö kagoŋ jiniŋ (46) gi hakla u pen ne niŋ miŋhau niŋaŋ kauyaŋ gi linabin a gan ar?” a gila.

²¹ Pen Jisas niŋe sabe gep ram manö haga anibu, haŋ romaŋ niŋe ke nöŋp haga. *

²² Anib u me, hainö Jisas niŋe umöm uraka u, bi niŋp hain gimidal gau God Manö u abe, Jisas niŋe ke manö haga anibu abe gasi niŋöm, “Niŋö hagöp,” a göm niŋ udla. *

Jisas niŋi bi gau magöŋhalö niŋöb

²³ Jisas, Juda kai Pasopa niŋn kub kale u Jerusalem midöm, nan gagep rö riŋnap geia u niŋöm, niŋi bi gau, “Niŋe nöŋp Mesaia u,” a göm niŋp niŋ udla. * ²⁴⁻²⁵ Pen Jisas niŋi bi giŋpal adö u ke niŋ aij göp rö, niŋi bi anib gau gasi kale adö mai araiu u niŋ aij ga u me, niŋe kalip niŋi bi niŋeb yad gau a göm udaga.

* **2:17:** Sam 69:9 * **2:19:** Mad 26:61; 27:40 * **2:21:** 1Ko 6:19 * **2:22:** Luk 24:6-8; Jon 12:16 * **2:23:** Jon 7:31 * **3:1:** Jon 7:50; 19:39 * **3:3:** Mad 18:3; 1Pi 1:23 * **3:6:** Jon 1:13

3

Jisas Nikodimas niŋp hag niŋ aij ga

¹ Bi Juda Kansol kub u bi ap midmidöp, hib niŋe u Nikodimas. Niŋe Perisi bi ap.

* ² Niŋe sib yaŋ, Jisas niŋp niŋniŋig, mideia u apöm haga, “Manö hag niŋeb bi. Hon niŋbun, nan gagep rö giŋpan gau, ne ke gagbnap; God niŋe ke nöŋp nöŋp aip midöp u me, nan gagep rö anib gau giŋpan. Anib u, hon niŋbun, God niŋe nöŋp nöŋp yuö apön hanip manö hag niŋmidan,” a ga.

³ Hageia, Jisas haga, “Yad nöŋp niŋö yabiklem hagabin, niŋi bi ke kaminiŋ hain niŋbö linaböl gau nöŋp, God kalip udöm, ‘Niŋi bi yad’ a göm, abad mideinab,” a ga. *

⁴ Anig hageia, Nikodimas aiö göm gasi iru niŋöm haga, “Niŋi bi rik lilö kub giŋpal gau, kauyaŋ niŋe mudun an au arlö, kauyaŋ yag daulö, niŋi bi ke kaminiŋ hain niŋbö lilaŋ a gimön hagabön aka niŋön?” ö ga.

⁵ Hageia, Jisas haga, “Nöp niŋö yabiklem hagabin, niŋi bi au, niŋig u abe, God Ana u abe udöm ke kaminiŋ hain niŋbö linaböl gau nöŋp, God kalip udöm, ‘Niŋi bi yad’ a göm, abad mideinab. ⁶ Niŋi bi yag daubal rö yag daulö midpal, pen God Ana niŋe apöm ana magö kale an daŋ gö kaminiŋ mideinabim. * ⁷ Anib u, “Kale niŋi bi magöŋhalö ke kaminiŋ hain niŋbö limim,” manö hagajin anibu, ne aiö gimön gasi iru niŋagmön. ⁸ Yigön u gasi niŋe ke apöm arab. Yigön udajip niŋbim u pen auöp lau halö, aröp lau halö, kale niŋagim. Anib u rö me, niŋi bi God Ana ba lö, ke kaminiŋ hain niŋbö libal gau,” a ga.

⁹ Anig hageia, Nikodimas haga, “Ne hagabön adö anibu, aigegö giŋnim?” ö ga.

¹⁰ Hageia, Jisas haga, “Ne Isrel niŋi bi manö hag niŋeb bi kub kale ap, pen ne niŋagpan ar? ¹¹ Nöp niŋö yabiklem hagabin, hon ke nan niŋön niŋ aij gun, nan niŋön amgö ke niŋun, niŋbun anibu nöŋp kalöp hag niŋbun u pen manö hagpun anibu niŋ udagpim. ¹² Yad kalöp minöŋ naböŋ iŋ i göp rö hagnö, niŋ udagpim rö, aige gimim God ram minöŋ kumi kabö adö laŋ au göp

rö hagnö, nıñ udnabim? ¹³ Pen nıbi bı ap God ram mınön kumi kabö adö lañ au ajöm nıñaga; yad ke Bı Ñı nıpe nöp anıb lañ mıdem aunö.

¹⁴ “Pen hadame nöp haino naj gau Isrel nıbi bı kalıp haulö umla, nıñöm Mosıs haino naj anıb gau rö ap mab ba au lañ lö, nıbi bı an an haino anıb lañ nıñla gau, kalıp kamıñ la. Anıb u rö me, Bı Ñı nıpe nıp mab ba lañ al pak lılö, * ¹⁵ nıbi bı an an nıp nıñ udnaböl gau, kamıñ pör mıdep u udnaböl. * ¹⁶ God nıbi bı ram mınön ıñ i mıdpal gau kalıp mıdmagö yabıt löm, Ñı nıpe añı yabıt u kalıp nan a göm ña. Anıb u, nıbi bı an an Ñı nıpe anıbu nıp nıñ udnaböl gau, kalıp kamıñ pör mıdep u ñö, umöm ur gagnaböl. * ¹⁷ God Ñı nıpe yua u, nıbi bı gau kalıp manö kub hagnım, a göm yuaga; nıbi bı gau ud kamıñ yunım, a göm yua. *

¹⁸ “Nıbi bı an an Ñı nıpe nıp nıñ udnaböl gau, God kalıp manö kub hagöm pen ilön ñagnab. Pen nıbi bı nıp nıñ udagnaböl gau, God Ñı nıpe añı yabıt anıbu nıp nıñ udagnaböl rö, God kalıp hadö manö kub hagöm, pen ilön udnaböl a ga. * ¹⁹ God nıbi bı gau kalıp manö kub hagöm pen ilön ñınab, ıñ anıbu anıg göl mıdöp: Mailö mınön nabön adö ıñ i auöp u pen nıbi bı gau, mailö mıdöp au arun, a gı gası u nıñagal. Kale nan si nan naj gı mıdpal rö, sıb göp gau nöp mıdaiun a gı gası u nıñbal. * ²⁰ Mailö anıbu nıñlö mulu lugö, ‘Naj gıpun u, waiö nıñagöl,’ a göm, mailö mıdöp au auagnaböl. ²¹ Pen nıbi bı kabö rö gıñaböl gau hagnaböl, ‘God hagöp rö nöp gabun u, waiö nıñlañ,’ a göm, mailö mıdöp au aubal,” a ga.

Jon Ñıg Pak Ñeb Bı u, Jisas bı aigale bı rö mıdöp, a göm, manö hag ña

²² Hainö Jisas bı nıpe gau aip am ram mınön Judia an gau am mıdöl gı, nıbi bı gau kalıp ñıg pak ñı mıdeia. * ²³ Aion ram mınön Salim söl anıb au mıdeia. Pen ram mınön Aion au ñıg iru mıdeia. Anıb

u, ñın an anıb au, Jon nıpe Aion au mıdöm, nıbi bı gau iru nöp aueila nıñöm nıpe kalıp ñıg pak ñı mıdeia. ²⁴ Ñın anıbu kale Jon bı ñıg pak ñeb nıp nagı lagla. ²⁵ Pen Juda bı ap apöm, Juda nagı adö kale, ñıg lı yuun God amgö ilö mıd aij gun a gımıdal manö adö u hagöm, Jon bı nıpe rımnap aip pen pen hagla. ²⁶ Pen pen hagöm, Jon bı nıpe gau apöm nıp hagla, “Manö hag ñeb bı. Bı au ñıg Jodan goł böñ lödañ mıdö, nıp Bı Kub a gaina u, mıñı ap nıbi bı kalıp ñıg pak ñab nıñöm nıbi bı magöñhalö nıp araböl,” a gıla.

²⁷ Anıg hageila, Jon haga, “God gası nıpe ke nıñöb rö, hanıp wög adö ke ke hag löp. ²⁸ Kale ke nıñbim yad kalöp hagnö, ‘Yad Krais wasö; God hagö yad yıharıñ adan nıpe u ık gabin,’ a gınö. * ²⁹ Bı ap nıbi udnab ñın u, nıpe nıbi nıpe udnab. Nıbi anıbu nıbi nıpe me u. Bı nıbi udnab bı u, bı nıñeb nıpe ap apöm nıp gı ñınab. Mañ mai nıbi nıpe udnıg aunab a göm, nıp abad mıdeinab. Pen nıpe nıbi udnıg apöm ‘Aubin’ a gıñab u, bı nıñeb nıpe mıñ mıñ gıñab. Yad me anıbu rö. Jisas nıpe nıbi bı gau kalıp anıg göm gab u, yıp aij göp. Uri yad mıñ mıñ yabıt gabin. ³⁰ Hib nıpe ap ranö nıñöl gı, hib yad ap lugnab u aij.

³¹ “Bı kumi kabö adö lañ au nıbö auöp u, nıpe nıbi bı gau magöñhalö adö lañol mıdöp. Bı mınön nabön ıñ i nıbö bı u, nıpe mınön nabön ıñ i nıbö u me, mınön nabön ıñ i gası nıñöm manö hagpal rö hagab. Pen bı kumi kabö adö lañ au nıbö auöp u, nıpe nıbi bı gau magöñhalö adö lañol mıdöp. * ³² Nıpe kumi kabö adö lañ au mıdöm nan nıñön amgö nıñöb u, manö nıñön apdı nıñöb u, nıbi bı gau kalıp hag ñab, pen manö nıpe u udagaböl. * ³³ Pen nıbi bı manö nıpe nıñ udpal gau, God manö nıñö u nöp hagöp a göm nıñ udpal. ³⁴ God nıpe Jisas yua u, Ana nıpe u nıp ñö ajman rauö, God manö magö nıpe nöp hag ñab. ³⁵ Nap Ñı nıpe nıp mıdmagö löm, ‘Nan gau magöñhalö abad mıdaimön,’ a göm, ud ñımagö adö nıpe u löp. * ³⁶ Nıbi

* **3:14:** Nab 21:9; Jon 8:28; 12:32

* **3:15:** Jon 20:31

* **3:16:** Jon 3:36; 10:28; Ro 5:8; 8:32; 1Jn 4:9-10

* **3:17:**

Luk 19:10 * **3:18:** Jon 5:24

* **3:19:** Jon 1:5,9; 8:12

* **3:22:** Jon 4:1-2

* **3:28:** Jon 1:20; Mad 11:10

* **3:31:**

Jon 8:23 * **3:32:** Jon 3:11

* **3:35:** Mad 11:27; Jon 5:20

bi an an Ñi nipe nip niŋ udpal gau, pör m+dep magö u hadö udpal. Pen n+bi bi an an Ñi nipe nip niŋ udagnaböl gau, kale pör m+dep magö u udagnaböl; God n+bi bi an+bi gau kal+p hadö manö kub hagö, marö udöl g+ nöp m+deinaböl,” a ga. *

4

Jisas n+bi Sameria n+bö ap n+p manö hag ña

¹ Pen bi Perisi gau manö r+imnap apdi niŋla, n+bi bi iru nöp, Jisas p+g m+daaiun, a göm, n+p aueila kal+p ñ+g pak ña; pen n+bi bi iru nöp Jon n+p auagla. * ² Pen Jisas nipe ke n+bi bi gau kal+p ñ+g pak ñaga; bi nipe gau nöp kal+p ñ+g pak ñ+la. ³ Pen Perisi kai manö an+bu rö hageila niŋöm Jisas ram m+nöŋ Judia arö göm, ado g+ ram m+nöŋ Galili ara. ⁴ Pen adan aŋ au aramöm nipe ram m+nöŋ Sameria amjaka. ⁵ Pen ram m+nöŋ Sameria aŋ au aramöm, Sikar daun amjaka. Sikar söln an+bi au me, hadame nöp Jekop ñ+ nipe Josep n+p m+nöŋ naböŋ ap haga. * ⁶ Pen Jekop ñ+g ulöm uda u m+deia u me, Jisas auö auö, s+do aŋ laŋ magö u iru ga rö, am ñ+g ulöm goŋ söln an+bi au as+ka.

⁷⁻⁸ Pen bi nipe gau nan magö raun+g, Sikar daun an+bu arla. Jisas ñ+g ulöm söln au as+ik m+deia niŋöm n+bi Sameria n+bö ap ñ+g m+ln+g aua. Aueia, Jisas niŋöm haga, “Y+p ñ+g m+l ñö ñ+ŋ+n,” a ga.

⁹ Hageia, n+bi an+bu haga, “Kale Juda n+bi bi, han+p Sameria n+bi bi niŋmim, as+ mas+ g+ aij g+pim rö, niŋön g+n+g, ‘Y+p ñ+g m+l ñö ñ+ŋ+n,’ a g+mön hagabön?” ö ga. *

¹⁰ An+g hageia, Jisas pen haga, “God nan aij n+bi bi ñ+n+g gab u niŋmön, yad nöp ñ+g m+l dap limön a gabin yad bi an rö m+dpin niŋbnap u, ne y+p hagbnap, yad nöp ñ+g kam+ŋ magö ñeb ñ+bnep. *

¹¹ Hageia, n+bi an+bu haga, “Bi kub. Ñ+g m+lep rin ne ap m+dagöp; ñ+g ulöm u rö nöp i g+yaŋ m+doöp. An+bi u, ñ+g kam+ŋ magö ñeb an+bu gai n+bö udnabön? ¹² Bac iŋaŋ hon Jekop ñ+g ulöm an+bi han+p ña.

Ñ+g an+bi nöp, nipe ke abe, ñ+ nipe bi abe ñ+ŋöm, kaj sipsip nan nipe gau ñ+ŋöm g+m+dal. An+bi u, yad bi kub, Jekop bi pro, a g+ gas+ niŋban ar?” a ga. *

¹³ Hageia, Jisas haga, “N+bi bi ñ+g i niŋnaböl gau, kal+p kauyaŋ ñ+g nan g+n+g gab; ¹⁴ pen n+bi bi ñ+g yad ñ+nö niŋnaböl gau, kal+p kauyaŋ ñ+g nan gagnab. Pen ñ+g yad ñ+nabin an+bu ñ+ŋlö, kal+p aŋ daŋ ñ+g ilam ajöŋ rö juöl g+, kal+p pör m+dep u ñ+nab,” a ga. *

¹⁵ Jisas an+g hageia, n+bi an+bu pen haga, “Bi kub. Y+p ñ+g an+bu ñö ñ+ŋnö, hainö y+p ñ+g nan g+n+m; apem ñ+g i m+lagnam,” a ga.

¹⁶ An+g hageia, Jisas haga, “Am nagamul ne paŋ+d dau,” a ga.

¹⁷ Hageia haga, “Yad bi halö wasö,” ga.

Hageia, Jisas haga, “Manö an+bu niŋö hagabön. ¹⁸ Bi unbö mam+d u udna u pen bi m+ñi aip m+dpil u, nagamul ne wasö. An+bi u, niŋö hagabön,” a ga.

¹⁹ An+g hageia, n+bi an+bu haga, “Bi kub. Yad niŋbin, ne bi God manö hagep bi ap. ²⁰ Ap+is bac hon hadame nöp gau dum i God n+p sabe g+m+dal rö, hon u rö nöp sabe g+ m+dpun u pen kale Juda kai hagpim, ‘Jerusalem nöp God n+p sabe göl,’ a g+pim,” a ga. *

²¹ An+g hageia, Jisas haga, “Yad manö niŋö hagabin an+bi nöŋ. Hainö dum an+bi abe Jerusalem abe Bapi n+p sabe gagnabim. ²² Kale Sameria n+bi bi sabe g+pim pen bi aigale bi rö n+p sabe g+pim u niŋagpim; pen hon Juda n+bi bi, Bi sabe g+m+dun Bi u niŋbun. Niŋön g+n+g: God nipe aige göm n+bi bi ud kam+ŋ yunab u, han+p Juda n+bi bi haga. * ²³ Ñ+n söln auub, pen m+ñi hadö auöp i, God Ana nipe n+bi bi gas+ ñö niŋöl g+, kale Bapi n+p kabö rö sabe g+naböl; an+g g+naböl u, n+p aij g+nab. ²⁴ God nipe Ana m+doöp u me, n+bi bi God n+p sabe göm, ana kal+p aŋ daŋ niŋö nöp sabe göl. *

²⁵ Jisas an+g hageia, n+bi an+bu pen haga, “Yad niŋbin, hainö Mesaia u apöm,

* **3:36:** Jon 3:16-18; 1Jn 5:12 * **4:1:** Jon 3:22 * **4:5:** Jen 33:19; Jos 24:32 * **4:9:** Esr 4:1-5 * **4:10:** Jon 7:37-38; Rep 21:6 * **4:12:** Jon 8:53 * **4:14:** Jon 6:35 * **4:20:** Dud 12:5-14; Sam 122:1-5 * **4:22:** 2Ki 17:29-41; Ais 2:3; Ro 9:4-5 * **4:24:** 2Ko 3:17; Ro 12:1; Plp 3:3

han+ṗ nan magöñhalö hag ñ+ aij g+nab,” a ga.

²⁶ Hageia, Jisas haga, “B+ an+bu me yad m+ḍpin. Ne aip manö hagabul i,” a ga. *

²⁷ Jisas an+g hageia n+ñöm magö an+bu b+ n+pe gau apjaköm n+ñla, Jisas n+bi ap aip manö g+ m+ḍailö, n+ñöm kale pa g+ñi g+la. Pen b+ kale ap uraköm, n+bi u n+ṗ “Ne manö n+ñön m+ḍöp?” a göm hagagla. Jisas n+ṗ u rö nöṗ, “N+ñön g+n+g n+bi an+bu aip manö ad+ñ ad+ñ gaj+l?” a göm hagagla.

²⁸ Pen n+bi an+bu, ñ+g rin u arö göm, kauyañ ado g+ daun an+bu amöm, n+bi b+ m+ḍeila an+ḅ gau kal+ṗ haga, ²⁹ “Apim, nan gau magöñhalö g+ṗin rö hag ñöb b+ u n+ñim! N+pe Mesaia u aka?” ga.

³⁰ An+g hageia, n+bi b+ an+ḅ gau daun an+bu arö göm, Jisas n+ṗ n+ñun a göm aueila. ³¹ Pen Jisas b+ n+pe gau Jisas n+ṗ neb neb göm hagla, “Manö hag ñeb b+. Nan ñöñ!” a g+la. ³² Hageila, n+pe pen haga, “Nan ñ+ñeb yad m+ḍöp u kale n+ñagpim,” a ga. ³³ An+g hageia, b+ n+pe gau kale ke nöṗ hag n+ñ hag n+ñ göm hagla, “N+bi b+ r+ṁnap n+ṗ nan magö dap ñ+bal aka?” g+la.

³⁴ Pen Jisas kal+ṗ haga, “Kalöp nan magö an+ḅ gau nan göṗ; y+ṗ pen nan magö an+ḅ gau nan gagöp. Bapi manö haga u nöṗ gas+ laj+ṗ me, gas+ an+bu n+ñem, wög hagöp u g+ junam a g+ gas+ n+ñbin. Nan ñ+ñeb yad me u. * ³⁵ Pen kale manö ap haggim, ‘Rak+n m+ñau m+ñau m+ḍöl, wid magö po gö am r+ḅ daunabun,’ a g+ṗim u pen m+ñi an+g hagagmim. Amgö kale u n+ñ padimim n+ñim! Wid wög gau po göm r+ḅ dauep rö m+ḍöp. * ³⁶ Pen uri nöṗ, n+bi b+ wid po r+ḅ dauaböl n+bi b+ gau, m+ñ m+ñ göl g+ wid po göṗ an+bu r+ḅ dam kam+ñ pör m+ḍep m+gan u löm, pe kale udaböl me u. An+ḅ u me, n+bi b+ wid magö ranañ a göm dam yubal gau abe, n+bi b+ wid po göṗ r+ḅ dauaböl gau abe j+ṁ ñöm, wid po u kam+ñ pör m+ḍep m+gan u m+ḍnab u n+ñöm, m+ñ m+ñ g+naböl. ³⁷ Hon manö ap haggim, ‘N+bi b+ r+ṁnap wid magö yulö rannab, n+bi b+ r+ṁnap am r+ḅ daunaböl,’

a g+ṗun u, n+ñö yab+ñ haggim. ³⁸ Yad kalöp hag yunö, am wid r+ḅ daubim. Wid wög an+bu kale wög klö g+mim gagpe; n+bi b+ r+ṁnap klö kale u g+lö ranöb. Kale y+ñar+ñ am r+ḅ daumim nan aij uḍpim,” a ga.

³⁹ N+bi Sameria n+ḅö an+bu am n+bi b+ n+pe gau kal+ṗ haga, “B+ an+bu nan g+ṗin g+ṗin gau magöñhalö y+ṗ hag ñöb,” a ga u me, n+bi b+ Sameria n+ḅö daun an+bu m+ḍeila gau iru nöṗ Jisas n+ṗ n+ñ uḍla.

⁴⁰ Pen Sameria n+bi b+, kale Jisas m+ḍeila au apöm, Jisas manö neb neb göm hagla, hon aip am m+ḍaiun a g+lö, Jisas ñ+n m+ñöp am kale aip m+ḍöm, ⁴¹ manö hag ñö, n+bi b+ r+ṁnap halö iru nöṗ manö an+bu n+ñöm n+ṗ n+ñ uḍla. ⁴² Pen kale an+g göm n+ñ uḍöm, n+bi an+bu n+ṗ hagla, “M+ñi manö ne u nöṗ hagö n+ñ uḍagpim; Jisas manö n+pe u ke hagö n+ñun n+ñbun, n+pe nöṗ n+bi b+ ram m+ñöñ iḅ i m+ḍpal gau gau magöñhalö kal+ṗ ud kam+ñ yun+g aua. *

Jisas, b+ kub ap ñ+ n+pe u n+ṗ gö, kam+ñ la

⁴³ Jisas ñ+n an+ḅ m+ñau ram m+ñöñ an+bu m+ḍöm, ruö ram m+ñöñ Galili ara. ⁴⁴ N+pe nöḍ manö ap haggim haga, “B+ God manö hageṗ b+ gau, ram m+ñöñ kale ke au m+ḍöm manö hagnaböl u, manö kal+ṗ udagnaböl,” a ga. * ⁴⁵ Pen Pasopa ñ+n u, Galili n+bi b+ r+ṁnap am Jerusalem m+ḍeila. Kale Jerusalem m+ḍeila n+ñöl g+, Jisas nan gageṗ rö gau gö n+ñla u me, Jisas uri ram m+ñöñ Galili amjakö, kale nan gageṗ rö Jerusalem ga u gas+ n+ñöm, n+ṗ m+ñ m+ñ g+la. *

⁴⁶ Pen Jisas am Galili m+ḍöm, kauyañ Kena daun ara. Kena daun an+bu me, nöḍ ñ+g yab+ñ u gö ñ+g wain la.

Pen daun pro Kapaneam au, b+ kub ap ñ+ n+pe nan ga. * ⁴⁷ B+ kub an+bu manö ap n+ña, Jisas ram m+ñöñ Judia arö göm, ap ram m+ñöñ Galili m+ḍeila. An+ḅ u, Jisas m+ḍeila u apöm, n+ṗ neb neb göl g+ haga, “Ñ+ yad u nan gö umn+g gab. Ne y+ñ+ḍ am n+ṗ gö kam+ñ lañ!” a ga. *

* 4:26: Mak 14:61-62 * 4:34: Jon 6:38 * 4:35: Luk 10:2 * 4:42: 1Jn 4:14 * 4:44: Mad 13:57 * 4:45: Jon 2:23 * 4:46: Jon 2:1-11 * 4:47: Mad 8:5-6

⁴⁸ Anig hageia, Jisas haga, “Kale yiharin yip nin udagnabim; nan gagep rö rimnap ginö ninmim nöp, yip nin udnabim,” a ga.*

⁴⁹ Pen bi kub anibu haga, “Bi Kub! Auö arul! Wasö u, ni yad u umnab!” a ga.

⁵⁰ Hageia, Jisas haga, “Aru! Ni ne u mideinab,” a ga.

Anig hageia, Jisas ninö hagöp, a göm, hada.* ⁵¹ Adan an au arö ninöl gi, bi wög gi nebi nipe rimnap ap nip nable paköm hagla, “Ni ne u umagöp; midöp,” a gila.

⁵² Anig hageila, ni yad u magö mai rö kamij löp, a göm, kalip hag ninö hagla, “Rol sidö gamij ga magö u, han pibön ga u kamij la,” a gila.

⁵³ Anig hageila ni nap nipe nija, Jisas, “Ni ne u mideinab,” a ga magö u nöp kamij la. Anib u me, nibi bi nipe gau aip magöthalö Jisas nip nin udla.

⁵⁴ Pen Jisas nipe nöd Kena apöm, nan gagep nöd nibö göm, nig yabit u gö nig wain la; hainö pen nan gagep yigwö an nibö u göm bi kub u ni nipe nip gö kamij la.*

5

Bi nan ga ap nig wanö got au mideia, Jisas gö kamij la

¹ Hainö pen Juda kai nan kub niheb nin u uri a göm, Jisas Jerusalem ara. ² Ram minö Jerusalem anibu, kaj sipsip dap amil apil gimidal adan ramö got au nig wanö kub ap mideia. Nig wanö anibu Arameik manö löm, Bedesda a gimidal. Pen nig got mihau mihau abe nig ubin an au mideia adö u abe, ram badö milö unbö mamid mideia. ³ Pen nibi bi nan ga gau iru nöp ap ram bada anib gau han mideila. Nibi bi anib gau, rimnap amgö we ga, rimnap ma naj ga ninöm ajagmidal, rimnap han roman kale böj nöp kala ga. Pen nig wanö u anja ginab aka göm apöm han mideila. ⁴ Nin rimnap God ejol ap apöm, nig wanö u anja gö, nibi bi an nöd ujanid nig wanö anib yan lugnab u, nipe nan nihön ginab u kamij limidöp.

⁵ Pen bi ap nan gö, pör nöp um midö, mi in nin juöl ado gi da kagot böj dan (38) la, nig wanö got au dam lila mideia. ⁶ Jisas bi anibu ninöm, milö padö anigöl midmidöp u ninöm, nip haga, “Nöp kamij linim, a gimön, ninban?” ö ga.

⁷ Hageia, bi nan ga anibu haga, “Bi kub. Nig u anja gö ninöl gi, yip ud nig wanö an yan löl nibi bi ap midagpal. Yad nig an yan nöd arnam a gipin u pen nibi bi rimnap yinid nöp nöd arbal,” a ga.

⁸ Anig hageia, Jisas pen nip haga, “Urakmön, köp ne u winig ud aru,” a ga.

* ⁹ Hageia, magö anibu nöp nip kamij lö ninöl gi, uraköm köp nipe u winig udöm, ud ara.

Pen Jisas bi anibu nip gö kamij la nin anibu, Juda kai God nip sabe gep nin kale u me, ¹⁰ Juda bi kub gau, bi kamij la anibu nip hagla, “Nin i God nip sabe gep nin hon. Pen ne köp bad ne u ud ajabön u, lo manö hon u wihö göp,” a gila.*

¹¹ Hageila, haga, “Bi yip gajip kamij löp u hagöp, ‘Urakmön, köp bad ne u winig ud aru,’ a gajip u me, ud ajabin,” a ga.

¹² Hageia, hagla, “Bi nöp hagö, köp bad winig ud ajabön bi anibu bi an?” ö gila.

¹³ Pen Jisas nipe nibi bi iru mideila an anib au agamij ara rö, bi kamij la anibu, “Bi yip gajip kamij löp me i,” a göm, hagnim rö laga.

¹⁴ Hainö pen, Jisas bi anibu nip God sabe gep ram raul u ninöm haga, “Nön! Nöp kamij löp. Anib u, nan si nan naj gimidan u arö gimön. Wasö u, nöp nan kub yabit ginim rö löp,” a ga.

¹⁵ Pen bi anibu nipe ado gi amöm, Juda bi kub gau kalip haga, “Jisas nöp yip gajip kamij löp,” a ga. ¹⁶ Anig hageia ninöm, God nip sabe gep nin u gö kamij la, a göm, Juda bi gau Jisas nip mulu kal ninla.

¹⁷ Jisas pen kalip haga, “Bapi yad u pör nöp wög göl gi nöp midöp rö, yad u rö nöp ginam,” a ga. ¹⁸ Anig hagö, Juda bi kub gau, nöd nip alun, a göm gasi ninla u, uri klö yabit göm ninla. Kale hagla, “Nipe God nip sabe gep nin hon u rib riköm, ‘Yad God

* **4:48:** Jon 2:18; 1Ko 1:22 * **4:50:** Mad 8:13 * **4:54:** Jon 2:11 * **5:8:** Mad 9:6 * **5:10:** Ne 13:19; Jer 17:21 * **5:18:** Mad 26:4; Jon 7:1; 10:30

Ñi nipe, a göp. Anib u, God nipe midöp rö, yad anib unbö rö nöp midpin, a göp,” a gila. *

Nap haga rö niñöm, Ñi nipe wög adö ke ke gab

¹⁹ Jisas pen kalip haga, “Kalöp niñö hagabin, Ñi u nipe ke nan ap ginim rö lagöp; Nap nan ginab gau nöp niñöm ginab. Anib u, Nap ginab rö, Ñi nipe u rö nöp ginab. * ²⁰ Nap Ñi nipe nip midmagö löm, nan nipe göp göp gau magöñhalö yamöb. Rimnap yamö me, nan ke yabıl gau gö niñmim, kale magöñhalö aiö ginabim. ²¹ Pen Nap nibi bi umbal gau gö urakpal rö, Ñi nipe u rö nöp, nibi bi rimnap, kalip ginö uraklan, a ginab u, gö uraknaböl. ²² Nibi bi niñön niñön gipal, gasi niñön niñön niñbal u, Nap niñöm kalip manö kub hagagnab; Ñi nipe nip hagö, nipe kalip magöñhalö manö kub hagnab. * ²³ Anib u me, nibi bi kale Nap hib nipe haglö adö arnab u rö, Ñi nipe hib u abe u rö nöp haglö adö arnab. Pen nibi bi God Ñi nipe u nip niñöm, hib nipe haglö adö aragnab gau, Nap Ñi nipe hag yua u abe u rö nöp hib haglö adö aragnab. *

²⁴ “Kalöp niñö hagabin, nibi bi an manö yad u niñöm, Bi yip hag yuö aunö u nip niñ udpal gau, manö kub hag ilön udep adö u niñagnaböl; kale pör middep u hadö udpal. Anib u, kale umeb adö u arö göm, pör middep adö u hadö midpal. * ²⁵ Kalöp niñö yabıl hagabin, ñin hain pör abad midpim u söl auab — pen miñi hadö auöp i — nibi bi umöl rö midpal gau, God Ñi nipe manö hagö, manö anibu niñöm niñ udnaböl gau, kamıñ lınaböl. ²⁶ Bapi nan gau magöñhalö kamıñ middep it u midöp rö, yad Ñi nipe u rö nöp kamıñ middep it u midpin. ²⁷ Yad Ñi nipe pen, Bi Ñi nipe midpin rö, yip hagö, nibi bi gau kalip manö kub hagem nime lınabin. ²⁸ Manö hagabin anibu niñmim aiö gagmim: hainö yad hagnö, nibi bi umlö rıgöl gila gau,

²⁹ magöñhalö manö yad niñöm, uraköm, nibi bi gi aij gila gau, am yad aip kamıñ mideinaböl; pen nibi bi gi naij gila gau, uraköm manö kub niñöm pen ilön kub udnaböl. * ³⁰ Pen yad nan niñön niñön ginabin gau, ke niñem gagnabin; Bapi yip hagnab rö nöp ginabin. Anib u, nibi bi manö kub hagem nime lınabin u, Bapi hagnab rö niñem, kabö göl nöp nime lınabin. Niñön ginig: yip aij ginab adö u manö kub hagagnabin. Bi yip hag yuö aunö Bi anibu nip aij ginab adö u nöp gasi niñem, manö kub hagem nime lınabin. *

Yad bi aigale bi rö midpin u niñim, a ga

³¹ “Yad ke, ‘God yip yuö aunö,’ a gibnep u, manö anibu kabö rö gagöp a gibep. ³² Pen Bi ap halö* yad bi aigale bi rö midpin u hagöp. Yad niñbin, manö hagöp anibu niñö nöp hagöp. ³³ Kale Juda kai bi kale rimnap hag yube, kale Jon nip amöm, yad bi aigale bi rö midpin, a göm hag niñla u, nipe manö niñö nöp kalip haga me u. ³⁴ Jon aka bi ram mınöñ it i bi ap yad bi aigale bi rö midpin u hagnab u, yip nan kub wasö. Pen kale Jon manö haga u niñmim, manö niñö yabıl a gimim niñ udmim, kamıñ arnabim a gem, Jon manö yip anig göl haga, a gipin. ³⁵ Jon manö haga u, nipe hapö mıtanj mailö ñab rö midö, kale manö haga anibu mailö rö niñmim, magö pro ulep magö ap nöp miñ miñ gipe.

³⁶ “Jon kalöp hag aij ga pen u yıharıñ manö nöp haga. Yad mınöñ naböñ it i apem, Bapi yip gimön a ga rö, nan ke yabıl gau gipin u me, kale Bapi nipe nöp yip hag yua u, a gimim, waiö yabıl niñbep. * ³⁷ Bapi yip hag yua u, nipe ke, yad bi aigale bi rö midpin u, kalöp manö niñö hagab. Pen kale meg magö nipe u apdi niñagpim. Nipe bi aigale bi rö midöp u, a gimim niñagpim. * ³⁸ Kale yad bi nipe hag yua manö yad u niñ udagpim rö, God Manö midmagö kalöp anı danı midagöp.

³⁹⁻⁴⁰ “Kale, pör middep udun, a gimim, God Manö u amgö lı niñ aij gipim u pen

* **5:19:** Jon 5:30 * **5:22:** Jon 5:27; Ap 10:42 * **5:23:** Plp 2:10-11; 1Jn 2:23 * **5:24:** Jon 3:15-18 * **5:29:** Dan 12:2; Mad 16:27; Ap 24:15 * **5:30:** Jon 5:19; 6:38 * **5:32:** “Bi ap halö” a ga u, God nipe ke * **5:36:** Jon 3:2; 14:11 * **5:37:** Mad 3:17; Jon 5:32; 8:18

manö anıbu, yıp a göm kalı kılın rıkla rö nıñmim, pör mıdep udun, a gımim, yıp auagpim. *

41 “Nıbi bı gau hib yad haglö adö aran a gem hagagabin. 42 Pen kale nıbi bı aigale bı rö mıdpim u hadö nıñbin. Kale God nıp mıdmagö lagpim u nıñem hagabin. 43 Bapi nıpe ke yıp hag yuö aunö u pen yıp udagpim. Pen bı yıharıñ ap gası nıpe ke nıñöm aueinab u, nıp udnabim. 44 Nıbi bı rımnab gau hib kale haglö adö areinab u, kalöp aij gınab. Pen Bı God añı nöp mıdöp u hanıp nıñö, aij gınım, a gımim, gası u nıñagpim. Anıb u, kale ai gımim yıp nıñ udnabim?”

45 “Pen Bapi manö yad udöm, kalöp manö kub hagnab, a gımim, gası u nıñagmim, wasö. Mosıs hanıp gı nıñab a gıpim u pen Bapi nıpe Mosıs manö nıpe haga manö anıbu udöm kalöp manö kub hagnab. 46 Mosıs nıpe God Manö kalı kılın rıköm manö rımnab yad bı aigale bı rö mıdpin manö u kalı kılın rıka. Pen Mosıs manö kalı kılın rıka manö anıbu udagpe rö, manö yad hagabin u rö nöp udagnabim. * 47 Mosıs manö kalı kılın rıka udagpim rö, kale ai gımim manö yad hagabin u udnabim?” ö ga.

6

Jisas bı unbö paip dausan nan ñö ñıñla
(Mad 14:13-21; Mak 6:30-44; Luk 9:10-17)

1 Pen Jisas anıg gı mıdöm, hainö ñıg magıb udöm, Nıg Wañö Galili juöm, böñ lödañ ara. Nıg Wañö Galili anıbu nöp me, hib ap Nıg Wañö Daibirias a gımıdal. 2 Pen Jisas nıpe nıbi bı nan ga gau gö kamıñ la u nıñmıdal rö, nıbi bı iru nöp nıp hain gıla. 3 Pen Jisas bı nıpe gau aip am dum au gılan amöm, asık mıdeila. 4 Nıñ anı au anıb au Juda kai Pasopa nıñ kub kale u söl söl ga. 5-6 Jisas bı nıpe aip dum au asık mıdöm, amgö gılan göm nıña, nıbi bı iru yabıt nöp nıp aueila. Jisas nıñöm, nıpe nıñön nıñön gınab u ke nıña u pen bı nıpe Pilip nıñön hagnab, a göm, nıp haga, “Hon nan magö

gai nıbö udun, nıbi bı iru nöp gai i kalıp ñıno nıñnaböl?” ö ga.

7 Hageia, Pilip haga, “Mani silpa magö unbö nıñ juöl sıduñ lan (200) rö yuun, bred rau dapun, ud jö gı pro pro gun, nıbi bı anıb gai i ñeinabun, magöñhalö nan pro pro nıñöl rö lınab,” a ga.

8 Anıg hagö, bı nıpe Edru, Saimon Pida nımam u haga, 9 “Nıñ pro ap bred bali plaua ud laubal bred magö unbö mamıd, kabsat mıñöp halö ud mıdöp i, pen nan anıbu nıbi bı iru yabıt gai i nan kub wasö,” ga.

10 Hageia, Jisas haga, “Nıbi bı gau hagpe, asıklan,” a ga. Hageia, bı nıpe gau nıbi bı gau kalıp hageila, nan uñan iru nöp ran aij ga gau adö anıb gau magöñhalö asıkla. Bı gau nöp me, paip dausan (5000) rö ara.

11 Kale anıg göm asıkla nıñöm, Jisas bred magö anıb gau udöm, God nıp aij a göm, kalıp nıme la. Kabsat u, u rö nöp ga. Kalıp anıg göm nıme lö, nıbi bı gau kale magöñhalö bred kabsat aıgeg rö udun a gı gası nıñla rö nöp udla. 12 Anıg göl nıñölö mudun ga arö gıla. Jisas bı nıpe gau kalıp haga, “Nıbi bı nan nıñöm arö gıpal gau, ud dañ i gagep,” a ga. 13 Hageia, bı nıpe gau bred adıñ adıñ gau fıhu wadı yaglö yaglö, wadı unbö mıgan lan u ajmanı raua.

14 Nıbi bı gau Jisas nan gagep rö ga anıbu nıñöm hagla, “Hon mıñi nıñbun, bı i me, Bı God Manö Hagep mıñön nabön fı i aunab a gun pör hagabun bı me u,” a gıla.

15 Pen Jisas nıña, nıbi bı gau, yıp kın bı kub kale mıdeinam a göm apöm yıp kłö göm ud arnaböl, a gı nıñöm nıpe kauyanı aramöm dum gau nıpe ke halö mıdeia. *

Jisas ñıg uñ adö rauıd ara
(Mad 14:22-23; Mak 6:45-52)

16 Pen dugo magö u, Jisas bı nıpe gau am Nıg Wañö Galili yan amöm, 17 Jisas auaga rö, sıbön gö, kale nöp ñıg magıb udöm kauyanı daun pro Kapaneam anıg hadla. 18 Areila nıñöl gı, yıgön kub udöm, ñıg u rala. 19 Pen kale rapın ñıg magıb ñıg uñ pırik anı au kilomida unbö mamıd aka kagoł jıñ amöm nıñla, Jisas ñıg adö

* 5:39-40: Luk 24:27 * 5:46: Ap 3:22 * 6:15: Jon 18:36

u rauid aueia. Kale niñöm midmagö kub ara niñöm piñiñ gila. ²⁰ Pen Jisas haga, “Kale piñiñ gagmim. Yad nöp auabin,” a ga. ²¹ Anig hagö, kale piñiñ gagöm, niñ ud niñ magib miñgan u lilo niñöl gi, niñ magib u uri nöp ram miñöñ arniñ gila miñgan u amjak ara.

Jisas niñ ulhai niñla

²² Ruö niñi bi Niñ Wanö Galili böñ lödañ hanla gau gasi niñöm niñla, rol dugo niñ magib añi ap nöp mideia niñöm Jisas bi niñpe gau nöp niñ magib anibu arla; Jisas niñpe ke niñ magib anibu araga. ²³ Midlö niñöl gi, niñ magib riniñap niñi bi riniñap daun kub Daibirias niñö apöm, Bi Kub niñpe God niñp aij a göm nan niñ niñla ka u niñ goñ au piñöñ gila. ²⁴ Pen niñi bi mideila gau niñla, Jisas abe bi niñpe gau abe midageila; anibu Jisas niñp ulhai niñun a göm, kale niñ magib anib gau amöm Kapaneam arla.

Yad bred rö, yip udmim kamiñ mideinabim, a ga

²⁵ Niñ Wanö Galili am am böñ lödañ amjaköm, Jisas niñp niñöm hagla, “Manö hag ñeb bi. Ne magö mai i auban?” ö gila. ²⁶ Hageila haga, “Kalöp manö niñö hagabin, bred niñö niñbe mudun ga rö, yip ulhai niñ ajabim; pen nan gagep rö giñin gau manö iñ u niñmim yip ulhai niñ ajagabim. ²⁷ Nan magö hij giñig gab u udun, a giñim wög klö gagmim; God niñpe Bi Niñ niñpe niñebir hagö aua rö, nan magö pör midep niñpe niñab u udun, a giñim, wög klö giñim,” a ga. *

²⁸ Anig hageia hagla, “Hon wög niñhön giñno, God niñp aij giñab?” ö gila.

²⁹ Hageila, Jisas haga, “God niñpe Bi yuö aua u, Bi anibu niñp niñ udeinabim u, God niñp aij giñab,” a ga. *

³⁰ Anig hageia hagla, “Hon nan gagep rö ap niñeinabun u, hagnabun, ‘God nöp nöp yuöp,’ a gun, nöp niñ udnabun. Anib u, hanip nan gagep niñhön rö giñabön? *

³¹ Hadame nöp apis bac bi ram miñöñ kabö nöp midmidöp an gau midöm, nan

mana a giñidal u niñmidal. God Manö kal i kñiñ riköm hagla, ‘Niñpe bred kumi kabö adö lañ au niñö riniñap kalip niñ niñmidal,’ a gila,” a gila. *

³² Anig hagla u pen Jisas kalip pen haga, “Kalöp manö niñö yabiñ hagabin, Mosiñ hadame gau bred kalip niñ niñla bred anibu, bred kumi kabö adö lañ au niñö wasö. Bred kumi kabö adö lañ au niñö bred niñö anibu, Bapi yad kalöp ñab. ³³ God bred niñpe u, God hag yuö, kumi kabö adö lañ au niñö miñöñ naböñ iñ i apöm, niñi bi gau kalip kamiñ midep magö u ñab,” a ga.

³⁴ Jisas anig hageia hagla, “Bi Kub. Uri bred anibu hanip pör nöp niñöl gi nöp midaimön,” a gila.

³⁵ Hageila, Jisas haga, “Yad nöp me bred kamiñ midep bred anibu. Niñi bi yip aunaböl gau, kalip kauyan kiñö lagnab. Niñi bi yip niñ udnaböl gau, kalip kauyan niñ nan gagnab. * ³⁶ Pen kalöp midö nöp hagajin, yip amgö niñbim u pen yip niñ udagpim. ³⁷ Bapi yip hagöp niñi bi gau kale magöñhalö yad aunaböl. Niñi bi yad aunaböl gau, hag yuagnabin, wasö yabiñ. ³⁸ Pen niñhön: yad kumi kabö adö lañ au niñö aubin u, gasi yad niñbin adö u giñnam a gem auagpin; Bapi yip yuöp u, gasi niñpe niñöm hagöp rö giñnam a gem aubin. ³⁹ Bapi niñi bi yip hagöp gau kalip niñ midnö, ap ur gagiñ; manö kub hagep niñ u, yad giñö, kale magöñhalö uraköl. Anig giñab u, Bapi yip yua u, niñp aij giñab. * ⁴⁰ Bapi yad niñp aij giñab u, niñi bi an an yip niñöm niñ udnaböl gau, kale magöñhalö pör pör nöp kamiñ mideinaböl. Pen manö kub hagep niñ u, yad ke giñö kale magöñhalö uraknaböl,” a ga.

⁴¹ Pen Jisas, “Yad me, bred kumi kabö adö lañ au niñö aubin u,” a ga u me, Juda niñi bi gau manö añi gu gu geila. ⁴² Juda niñi bi gau añi gu gu göm hagla, “Bi i, niñpe nap niñpe u hon ke niñbun. Niñpe Josep niñ niñpe Jisas nöp. Anib u, niñpe aigöl giñ hagöp,

* 6:27: Jon 6:48-58 * 6:29: 1Jn 3:23 * 6:30: Mad 16:1; Jon 2:18 * 6:31: Eks 16:14-15; Nab 11:7-9; Sam 78:24 * 6:35: Jon 4:14 * 6:39: Jon 10:28-29; 17:12 * 6:42: Mad 13:55

‘Yad kumi kabö adö laŋ au nîbö aubin,’ a göp?” ö gîla. *

⁴³ Anîg hageila, Jisas pen haga, “Aŋi gu gu gagmim. ⁴⁴ Nîbi bî ap nîpe ke yîp nîŋ udagnab. God nîp gasî aij ñö nöp me, yîp auö, manö kub hagep ñîŋ hain u yad gînö nîpe kauyaŋ uraknab. * ⁴⁵ Bî God manö hagep bî gau kale God Manö kalî kliñ rîkôm hagla, ‘God nîpe nîbi bî anîb gau magöŋhalö kalîp hag ñînab,’ a gîla. Nîbi bî Bap kalîp manö hag ñö nîŋ udnaböl gau, kale magöŋhalö yîp aunaböl. * ⁴⁶ Nîbi bî rîmnap kale God nîp amgö nîŋagpal; yad Bî nîpe yuö aunö u nöp Bapi nîp amgö nîŋbin. *

⁴⁷ “Pen yad kalöp nîŋö yabîŋ hagabin, nîbi bî yîp nîŋ udnaböl gau, pör mîdep magö anîbu hadö udöm, pör pör nöp mîdeinaböl. * ⁴⁸ Bred ñîŋöm kamîŋ mîdeinaböl u, yad me bred anîbu. *

⁴⁹ Nahai îtaŋ bî hadame gau ram mînönŋ kabö nöp mîdmîdöp aŋ gau mîdöm, nan mana u ñîŋla u pen mîd damöm umla. ⁵⁰ Pen bred Bap hag yuö kumi kabö adö laŋ nîbö auöp bred anîbu, nîbi bî ñîŋöm, kamîŋ pör pör nöp mîdöm umagnaböl.

⁵¹ “Yad ke bred kamîŋ kumi kabö adö laŋ au nîbö aubin u. Nîbi bî an an bred anîbi ñîŋ aŋ yaŋ lînaböl u, pör nöp pör nöp kamîŋ mîdeinaböl. Bred hagabin anîbi hañ romanŋ yad u me. Nîbi bî ram mînönŋ îŋ i pör nöp pör nöp kamîŋ mîdaiöl, a gem, hañ romanŋ yad u ñînabin,” a ga.

⁵² Jisas anîg hageia, Juda nîbi bî anîb gau kale ke nöp manö pen pen hagöm, rîmnap hagla, “Bî i aigöl göm, hanîp hañ romanŋ nîpe u ñö ñîŋnabun?” ö gîla.

⁵³ Hageila, Jisas kalîp haga, “Yad kalöp nîŋö yabîŋ hagabin, kale Bî Ñî nîpe hañ romanŋ nîpe, hagape nîpe ñîŋagnabim u, kamîŋ mîdep magö u kalöp aŋ daŋ mîdagnab. ⁵⁴ Nîbi bî an hañ romanŋ yad, hagape yad ñîŋnab u, nîpe kamîŋ pör mîdep magö u hadö udöp nîŋöm manö kub hagep ñîŋ u yad gînö nîpe kauyaŋ uraknab.

⁵⁵ “Pen nîhön: hañ romanŋ yad u nan ñîŋeb yabîŋ; hagape yad u ñîg ñîŋeb yabîŋ. ⁵⁶ Nîbi bî an an hañ romanŋ hagape yad ñîŋnaböl gau, yad aŋ daŋ mîdeinaböl; yad kalîp aŋ daŋ mîdeinabin. ⁵⁷ Bapi pör pör nöp kamîŋ mîdöp u, nîpe yîp yua u, yîp gö kamîŋ mîdpin u me, nîbi bî yîp ud aŋ kalîp daŋ lînaböl gau, kalîp u rö nöp gö, kamîŋ mîdeinaböl. * ⁵⁸ Manö adö anîbu me, bred kumi kabö adö laŋ au nîbö auöp, a gîpin. Bred anîbu, apîs bac bî nan mana a gîpal u ñîŋöm mîd damöm umla rö wasö; nîbi bî bred yad hagajîŋ u ñîŋ aŋ yaŋ lînaböl u, kamîŋ pör nöp pör nöp mîdeinaböl,” a ga.

Nîbi bî iru nöp Jisas nîp arö gîla

⁵⁹ Jisas Juda magum gep ram Kapaneam au mîdöm, manö anîbu hagö, ⁶⁰ nîbi bî nîpe gau iru nöp nîŋöm hagla, “Jisas manö hagab anîbu manö klö yabîŋ. Manö nîpe nîŋ udun rö lagöp,” a gîla.

⁶¹ Kale aŋi gu gu göm hageila, Jisas ke nîŋöm haga, “Manö hagpin anîbu nîŋmim gasî iru nîŋmim arö gun a gîpim ar? ⁶² Pen Bî Ñî nîpe kumi kabö adö laŋ au mîdöm aua u, nîpe ka anîb adö au laŋ kauyaŋ ado gî areinab u, kale gasî nîhön nîŋnabim?

⁶³ God Ana kamîŋ mîdep magö u ñö, nîbi bî kamîŋ lînaböl; nîbi bî klö kale ke kamîŋ lagnaböl, wasö yabîŋ. Yad manö kalöp hagpin u, manö anîbu gö, God Ana kalöp apöm, kamîŋ mîdep magö u kalöp ñînab nîŋöm kale kamîŋ lînabim,” a ga.

⁶⁴ Pen Jisas nîpe nöd nöp, nîbi bî an nîp nîŋ udagnab, an nîp mumug nîŋnab u nîŋa u me, nîpe haga, “Kale rîmnap yîp nîŋ udagpim,” a ga. * ⁶⁵ Pen manö rîmnap halö hagöm haga, “Adö anîbu nöp kalöp hagpin, nîbi bî ap gasî nîpe ke nöp nîŋöm yîp nîŋ udagnab; Bapi nöp geinab u me, nîbi bî ap yîp apöm yîp nîŋ udnab,” a ga. *

⁶⁶ Jisas manö anîbu hag juö nîŋöl gî, nîbi bî apöm manö nîp nîŋmîdal gau, iru nöp nîp arö göm, ke ke arla. ⁶⁷ Anîg göm arlö nîŋöl gî, Jisas bî nîpe unbö mîgan laŋ u

* **6:44:** Jon 6:65 * **6:45:** Ais 54:13 * **6:46:** Jon 1:18 * **6:47:** Jon 3:15-16 * **6:48:** Jon 6:32,58 * **6:57:** 1Jn 3:24 * **6:64:** Jon 13:11 * **6:65:** Jon 6:44

kalip hag niñöm haga, “Kale u rö nöp yip arik arnabim aka?” ga.

⁶⁸ Hageia, Saimon Pida haga, “Bi Kub. An nip arun? Manö ne hagabön u niñun me, pör pör nöp mideinabun. ⁶⁹ Hon nöp niñ udpun rö, hon niñbun, God nipe Bi U† hanip yuöp u, ne Bi anibu me u, a gi niñbun,” a ga. *

⁷⁰⁻⁷¹ Saimon Pida anig hageia, Jisas pen Saimon Iskariod ñi nipe Judas u, hainö nip mumug niñnab u niñöm, kalip haga, “Yad kalöp bi unbö migan lañ udpin u pen bi kale añi ap kijaki bi nipe,” a ga.

7

Jisas nimam hain nip manö hagla

¹ Hainö pen Juda bi kub gau Jisas nip alnig geila niñöm Jisas ram minöñ Judia gau ajagmidöp; ram minöñ Galili gau nöp ajmidöp. * ² Pen Juda ñin kub kale, ram bada pro göm ñin rimnap hanbal ñin u söl söl ga niñöm, * ³ Jisas nimam hain gau mideia u apöm nip hagla, “Ne migan anibi arö gimön ram minöñ Judia ammön, niñi bi manö nöp niñbal gau kalip nan gagep rö gipan u gö niñnaböl. ⁴ Bi kale bi kub midnig ginaböl gau, nan kale gau pi göm gagnaböl; waiö yabiñ ginaböl. Anib u, ne nan ke yabiñ gipan rö, niñi bi iru midpal an au nan gagep rimnap gö, niñi bi magöñhalö niñnaböl,” a gila. ⁵ Pen Jisas nimam nipe ke gau nip niñ udagla. *

⁶ Anig hageila, Jisas pen kalip haga, “Kale ñin mai arun a ginabim u arnig arnabim; pen ñin yad arep u auagöp niñöm yade uri aragnabin. ⁷ Niñi bi minöñ naböñ il i gau, kalöp bi mulu kal niñöl il ap midagöp. Pen yad niñi bi minöñ naböñ il i gau, nan si nan naij gipal u hag waiö linö yip mulu kal niñbal. ⁸ Anib u, Ram Bada ñin kub söl auab rö, kale Jerusalem armim; pen yad ñin arep u auagöp rö, yad aip aragnabin,” a ga. ⁹ Anig hagöm, nipe ram minöñ Galili mideia.

Ram Bada ñin kub aua niñöm Jisas Jerusalem ara

¹⁰ Pen Jisas nimam bi gau Jerusalem arla niñöm Jisas nipe agamij hain ara.

¹¹ Juda bi kub gau, “Jisas mai?” ö göm, niñi bi iru nöp ap mideila gau kalip hag niñla.

¹² Pen niñi bi yiharñ gau, Jisas manö u kale ke hag niñ hag niñ göm, rimnap hagla, “Nipe bi aij ap,” a gila; rimnap pen hagla, “Wasö, nipe niñi bi gau kalip wai ñöb bi,” a gila. ¹³ Pen niñi bi yiharñ gau, Juda bi kub anib gau kalip piññ gila rö, kale manö rimnap waiö hagagla.

¹⁴ Ram Bada ñin kub kale anibu ñin rimnap padia. Yöp ñin bad ap nöp midö, Jisas apjaköm, God sabe gep ram u amöm, niñi bi gau kalip manö hag ña. ¹⁵ Jisas manö hag ñi midö niñöl gi, Juda bi kub gau aiö göm hagla, “Bi i skul hagaga u pen aigöl göm manö gau magöñhalö niñöb?” ö gila. *

¹⁶ Anig hageila, Jisas haga, “Manö yad hag ñabin u, gasi yad ke niñem hag ñagabin; Bi yip hag yuö aunö u nöp yip gasi ñö hag ñabin. * ¹⁷ Niñi bi an, God hagöp rö ginam, a göm, gi ud arnab u, God nipe manö yip ñab hagabin aka manö yad ke hagabin u, niñnab. ¹⁸ Kale niñbim, niñi bi an manö nipe ke hagnab u, hib yad ap rannim, a göm, manö gau niñbö gau niñbö udöm hagnab. Pen bi an nipe bi nipe hag yua hib nipe nöp ap rannim, a gi gasi niñnab u, bi anibu bi kabö göl manö niñö nöp hagab; nipe manö piral rimnap hagagnab. * ¹⁹ Mosi, God haga haga rö kalip lo manö hag ña u pen lo adö anib gau kale bi ap gagpim. Pen yad manö ap midöp wasö, yip yiharñ alnig gabim,” a ga. *

²⁰ Jisas anig hagö, niñi bi ap mideila gau hagla, “Nöp an alnig gab? Nöp kijaki aban lajip hagabön,” a gila. *

²¹ Hageila, Jisas haga, “Yad nan gagep añi ap ginö, kale magöñhalö pa giñ gipe. * ²²⁻²³ Kale Mosi God lo manö haga rö, ñi kale gau yag daumim, ñin unbö mudun

* **6:69:** Mad 16:16 * **7:1:** Jon 5:18 * **7:2:** Lep 23:34 * **7:5:** Ap 1:14 * **7:15:** Mad 13:54; Luk 2:47

* **7:16:** Jon 12:49; 14:10 * **7:18:** Jon 8:50 * **7:19:** Ap 7:53; Ro 2:21-24 * **7:20:** Jon 8:48; 10:20 * **7:21:** God nip sabe gep ñin u nan gagep ñig wanö Bedesda u ga u niñöm pa giñ gila.

jiṅ u miḍmim, ruö raleb ñin u waṅ hañ riḱpim. Giṗim anibu, Mosiṣ niṗe wasö, nahai iṭaṅ bi nöḍ il göm giṗim dal nagṣ adö u me anig giṗim. Pen hañ riḱep ñin raleb anibu, ñin riṗmnap God niṗe sabe gep ñin u nöṗ liṗab, pen miñi God niṗe sabe gep ñin u, a giṗim, arö gagṗim; haṭöwaṭö hañ riḱpim. Giṗim anibu rö, yad God niṗe sabe gep ñin u bi ap niṗe giṗnö, hañ romaṅ magöṅhalö kamṣiṅ löṗ u, kale ai giṗing yṣ niṗbe mulu lugöp? *
 24 Anṣ u, hainö manö adö adö nöṗ niṗmim hagagmim; kabö rö giṗab adö u niṗe aij giṗim hagmim,” a ga.

“Jisas me Kraiṣ u aka?” giṗa

25 Jerusalem niṗe bi riṗmnap hagla, “Juda bi kub gau bi alniḱ gaböl bi me i aka? 26 Pen niṗim! Niṗe niṗe bi aṅ kub i manö hagö niṗöl giṗ, pen manö ap hagagaböl. Anṣ u, kale ke niṗbal niṗe Kraiṣ u yṣiḱ göl rö löṗ! 27 Pen niṗe Kraiṣ u auböp u, hon niṗe ram miṗnöḱ gai niṗbö auöp u niṗagbnoṗ; pen bi i niṗe ram miṗnöḱ gai niṗbö auöp u hon magöṅhalö niṗbun. Anṣ u, niṗe Kraiṣ u wasö,” giṗa. *

28-29 Pen Jisas niṗe God sabe gep ram raul yaṅ manö hag ñöl giṗ nöṗ miḍöm, meg magö dap ranöm haga, “Kale gasṣ niṗbim, kale yṣ niṗe aij yabṣ giṗim, gai niṗbö aunö u niṗbim. Pen wasö. Gasṣ yad ke nöṗ auagnö. Bi yṣ hag yuö aunö u, niṗe Bi kabö göl, Bi manö niṗö nöṗ hagab. Yad niṗe aip miḍem, yṣ hag yuö aunö rö, niṗe niṗbin; pen kale niṗe niṗagṗim,” a ga. *

30 Anig hagö, niṗe ud siṣi lun a göm niṗla u pen ñin niṗe auaga rö, bi ap niṗe ud siṣi laga. * 31 Pen niṗe bi anṣ gau, niṗe bi iru nöṗ Jisas nan gageṗ gau ga niṗöm hagla, “Kraiṣ u hain aunab a giṗal u, pen nan gageṗ iru yabṣ göm, bi anṣi gab rö giṗim rö lagnab,” a giṗa. Gasṣ anibu niṗöm kale hagla, “Jisas niṗe Kraiṣ u nöṗ,” a göm, niṗe niṗe udla.

Juda bi kub gau, Jisas niṗe am dauim, a göm, bi riṗmnap hag yula

* 7:22-23: Lep 12:3; Jen 17:9-13; Jon 5:8-10,16 * 7:27: Jon 7:41; 9:29 * 7:28-29: Mad 11:27; Jon 8:55 * 7:30: Jon 7:44 * 7:34: Jon 8:21; 13:36 * 7:37: Lep 23:36; Ais 55:1; Jon 4:14 * 7:38: Ais 58:11 * 7:39: Jon 16:7; 20:22; Ap 2:4 * 7:40: Jon 6:14 * 7:41: Jon 1:46

32 Pen niṗe bi gau Kraiṣ manö anibu agamiṗ hageila niṗöm, Perisi bi kub gau abe, bi God niṗe nan sabe gep bi kub gau abe, Jisas niṗe am ud siṣi liṗim daumim, a göm, God sabe gep ram abad miḍmiḍal polisman riṗmnap hag yula.

33 Jisas pen haga, “Yad rapṣ magö ap miḍem, Bi yṣ yuö aunö u adö giṗe arnabin.

34 Yṣ gai aröp a giṗim ulṣainabim u pen niṗagnabim. Yad arnabin adö u, kale hain giṗim rö lagnab,” a ga. *

35 Anig hageia, Juda bi kub gau kale ke nöṗ hagla, “Niṗe gai arnab, niṗe niṗagnabun? Niṗe am Juda niṗe bi ju am Griḱ niṗe bi aip miḍpal gau amöm, niṗe bi anṣ gau kalṣ manö hag ñöl giṗe miḍeinab aka niṗön? 36 Pen niṗe ai giṗing hagöp, ‘Yṣ gai aröp a giṗim ulṣainabim u pen niṗagnabim. Yad arnabin adö u, kale hain giṗim rö lagnab,’ a göṗ?” ö giṗa.

God Ana niḱ ilam ajiṅ rö juöm aunab

37 Juda Ram Bada ñin kub kale anibu, ñin hain, ñin kub yabṣ u, Jisas uraköm, meg magö dap ranöm haga, “Niṗe bi an rugu miḱep giṗim u, yad apöm niḱ ñinöl. * 38 Niṗe bi yṣ niṗe udnaböl gau, God Manö hagöp rö, niḱ kamṣiṅ miḱep u aṅ kalṣ dan niṗbö ilam juöm aunab,” a ga. *

39 Ñin anibu Jisas umöm uraköm Nap niṗe araga adö u me, Jisas niṗe Ana u niṗe bi gau kalṣ ñaga. Pen niḱ ilam juöm aunab manö haga anibu il anigöl miḱöp: niṗe bi Jisas niṗe niṗe udnaböl gau, Jisas niṗe Ana u kalṣ ñinab, a göm haga. *

Kale ke ud asṣ ke ke liṗa

40 Jisas anig hagö, niṗe bi iru nöṗ miḱeila anṣ gau, riṗmnap manö haga anibu niṗöm hagla, “Bi i, niṗe bi God Manö hageṗ aunab a gun abad miḱmiḱdun u,” a giṗa. *

41 Riṗmnap hagla, “Wasö, niṗe Kraiṣ u!” a giṗa.

Anig hageila, riṗmnap pen hagla, “Wasö, Jisas niṗe Galili niṗbö; Kraiṣ u niṗe Galili niṗbö auagnab! * 42 God Manö u hagöp

rö, Krais u, Depid r+kö r+klö r+k dam dap+l göm, Krais u Depid daun n+pe Bedlehem au yag daunaböl,” a g+la. * 43 Jisas manö an+bu hageia n+ñöm, n+bi b+ iru m+deila an+bu gau as+ik ke ke l+la. 44 R+imnap n+ip ud sis+ lun dam manö kub hagn+g ud arun a g+la u pen b+ añ+ ap n+ip udaga.

Juda b+ kub gau Jisas manö haga u n+ñ udagla

45 Pen God sabe gep ram polisman gau ado g+ arlö n+ñöl g+, b+ God n+ip nan sabe gep b+ kub gau abe, b+ Perisi gau abe kal+ip hagla, “B+ an+bu n+ip n+ñön g+n+g dauagpim?” ö g+la.

46 Hageila, God sabe gep ram polisman an+bu gau hagla, “N+bi b+ r+imnap gau b+ an+bu manö aij yab+ hagöp rö hagagpal,” a g+la. *

47 An+g hageila, pen b+ Perisi gau pen hagla, “B+ pir alöp an+bu, n+bi b+ r+imnap n+pe n+ñö hagöp a göm n+ñbal rö, kale u rö nöp n+ñbim ar? 48 Hon b+ kub b+ ap aka b+ Perisi b+ ap Jisas n+ip n+ñ udagpun. *

49 N+bi b+ gai i kale lo manö u n+ñagpal rö, God kal+ip mulu kal n+ñöm g+ naj yab+ g+nab,” a g+la.

50 Pen b+ kale Nikodimas, b+ au nöd s+böñ yan amöm, Jisas n+ip manö r+imnap hag n+ñ b+ an+bu me, kal+ip haga, *

51 “Hon Juda lo adö u, b+ ap n+ip y+har+ñ pen ilön ñun g+ naj gagnabun; manö kub hagun manö it ap n+ñun nöp me, an+g g+nabun,” a ga.

52 An+g hageia hagla, “Ne u rö nöp Galili n+bö rö? God Manö u amgö l+ n+ñ dammön n+ñnabön, b+ God manö hagep ap Galili n+bö auagnab,” a g+la. * 53 An+g hageila kale ke ram kale arla.

8

N+bi amöm b+ ap aip udlö

1 Pen Jisas Olip Dum ara. 2 Ruö ram ru dam la n+ñöm, kauyan ado g+ God sabe gep ram u auö, n+bi b+ iru nöp apöm n+ip b+n+g g+gabö geila n+ñöm n+pe as+ik m+dom, kal+ip manö hag ñ+ m+deia. 3 Jisas

an+g göl manö hag ñ+ m+do n+ñöl g+, b+ lo manö hag ñeb b+ gau r+imnap abe, b+ Perisi r+imnap abe, kale n+bi ap am b+ ap aip udaj+ip, n+bi u n+ip dap n+bi b+ m+deila amgö ilö adö au urak ñöm, 4 Jisas n+ip hagla, “Manö hag ñeb b+. N+bi i b+ halö u pen b+ ap aip udaj+l n+ñun daubun me i. 5 Mos+ lo han+ip ña u haga, ‘N+bi an+bu gau rö, kabö ju pak l+lö umöl,’ a ga. Pen ne n+ñön hagnabön?” ö g+la. * 6 Kale manö piral hagla an+bu, an+g hagno, Jisas n+ñön hagö, n+ip manö kub hagun a göm hagla.

Pen Jisas n+pe ubör y+ñön göm, hal+it adö u ñ+magö manö magö r+imnap kal+ kliñ r+köl g+ m+deia. 7 Pen kale Jisas n+ip manö an+bu rö hag n+ñöl g+ m+deila, n+pe jöl y+ñg göm kal+ip haga, “B+ nan si nan naj gagöp ap m+dain+im u, kabö ud n+bi an+bi nöd pakn+im,” a ga. * 8 An+g hagöm kauyan g+yan göm, m+nöñ yan manö magö r+imnap kal+ kliñ r+k m+do n+ñöl g+, 9 b+ Jisas n+ip manö kub hagun a g+la an+bu gau, Jisas manö haga an+bu n+ñöm, b+ majö majö ar+k arla n+ñöm b+ gau magöñhalö añ+ añ+ arö göm ke ke am hakla; Jisas aip n+bi u aip nöp m+dailö. 10 Jisas n+pe jöl y+ñg göm, n+bi an+bu n+ip haga, “B+ gau mai? B+ nöp manö kub hagn+im ap m+dagöp ar?” a ga. 11 Hageia, n+bi u haga, “B+ Kub. B+ y+ip manö kub hagn+im ap m+dagöp,” a ga. Hageia, Jisas haga, “Yad u rö nöp nöp manö kub hagagnabin. Pen nan si nan naj g+m+dan u hainö gagmön; uri ne aru,” a ga. *

N+bi b+ m+nöñ naböñ it i m+dpal gau mailö kale me Jisas

12 Jisas manö ap n+bi b+ gau kal+ip kauyan hagöm haga, “N+bi b+ m+nöñ naböñ it i m+dpal gau, yad mailö kale m+dpin. N+bi b+ an y+ip hain göm ajeinab u, s+böñ an gau rö ajageinab; pör m+dep mailö aij u udöm ajeinab,” a ga. *

13 Jisas an+g hageia, b+ Perisi gau n+ip pen hagla, “Manö ne ke hag ñ+ban u, hon n+ñbun manö an+bu udun rö lagöp,” a g+la.

* 7:42: Sam 89:3-4; Mai 5:2 * 7:46: Mak 1:22 * 7:48: Jon 12:42 * 7:50: Jon 3:1-2 * 7:52: Jon 7:41-42

* 8:5: Lep 20:10; Dud 22:22-24 * 8:7: Dud 17:7 * 8:11: Jon 5:14 * 8:12: Ais 49:6; Jon 1:4-9; 9:5; 12:46

14 Anig hageila, Jisas haga, “Manö anibu yad ke hagabin u pen manö niñö hagabin. Pen niñön: yad aubin gau niñem, arnabin gau abe niñem gipin. Pen kale, yad aubin gau niñagmim, arnabin gau abe niñagmim gipim. * 15 Kale manö ud asik göl gi, ‘Adö u gi aij gipim; adö u gi naj gipim,’ a gabim u, niñi bi mñön nabön it i gasi niñöm hagpal rö nöp hagabim. Pen yad bi ap nip manö kub hagagabin. * 16 Bapi yip yuö aunö u, nipe yad aip midpul rö, yad manö ud asik ginig, niñö nöp hagem manö ud asik ginabin. * 17 Lo manö kale adö u hagnim, ‘Niñi bi mñöp manö adö añi nöp hagnabil u me, niñi bi niñöm hagnaböl, u niñö hagnil, a ginaböl,’ a gipim. * 18 Lo kale hagöp anibu rö, yad aigale bi rö midpin u, yad ke manö hadö hagpin; pen Bapi yip yuöp u abe yad aigale bi rö midpin manö u hadö hagöp. Manö hol apil manö añi nöp hagnil u me, niñö hagnil a gibep,” a ga. *

19 Anig hageia, nip hagla, “Nap ne mai?” ö gila.

Hageila, Jisas pen haga, “Kale yip niñagpin rö, Bapi yad nip u rö nöp niñagpin. Yip niñbep, Bapi yad u rö nöp niñbep,” a ga.

20 Jisas God sabe gep ram raul, mani kale God nip ñeb dap yubal migan u, manö anibu hag ñi mideia pen ñin nipe auaga rö, bi ap nip ud sisi laga. *

Yad arnabin gau kale aragnabim

21 Jisas kalip kauyan haga, “Yad arik areinabin; yip ulhai niñnabim u pen kale nan si nan naj göl gi nöp midmim umnabim rö, yad arnabin gau kale aragnabim,” a ga. *

22 Anig hageia, Juda bi kub gau hagla, “Nipe hagöp, ‘Yad arnabin gau kale aragnabim,’ a göp u, niñön ginig anig hagöp? Nipe ke al pak linig göm anig hagöp aka?” gila.

23 Anig hagla u pen Jisas kalip haga, “Kale yan niñö; yad lan niñö. Kale mñön nabön it i niñö; yad mñön nabön it i niñö wasö. * 24 Anib u niñem me hagpin, ‘Kale nan si nan naj göl gi nöp midmim umnabim,’ a gipin. Pen yip, Yad Midpin Rö Midpin,* niñ udageinabim u, nan si nan naj gac halö midpin rö midmim, umnabim,” a ga.

25 Anig hageia, nip hag niñöm hagla, “Ne an?” ö gila.

Hageila, Jisas haga, “Yad kalöp pör nöp hag ñabin rö nöp midpin. 26 Kalöp manö kub hag ginam adö u, manö iru nöp midöp. Bi yip hag yuö aunö u, magöghalö niñ aij göp rö, yip gasi ñö niñöl gi, yad pen niñi bi gau kalip hag ñabin,” a ga.

27 Jisas nipe Nap manö hag ña anibu niñagla rö, kalip haga, 28 “Bi Niñ nipe nip ud gilañ linabim ñin u, ginab ginab rö niñmim ñin añibu niñnabim, Yad Midpin Rö Midpin me. Yad nan ap ke nöp niñem gagpin; Bap manö yip hagöp rö nöp hag ñabin u, niñnabim. * 29 Bi yip yuö aunö u, yad aip midöp. Nip aij göp adö u nöp pör pör gipin rö, yip arö gagöp; yad aip nöp midöp,” a ga.

30 Jisas manö anibu hagö niñöl gi, niñi bi iru nöp nip Krai u a göm, niñ udla.

31 Pen Jisas nipe Juda niñi bi nip Krai u a göm niñla anib gau kalip haga, “Kale manö yad böñ nöp niñ udmim, hagpin rö nöp geinabim u me, niñö nöp niñi bi yad mideinabim. 32 Anig geinabim u, God nipe aigale Bi rö midöp u niñmim, nagi wög rö gipim u arö gimim, mid aij ginabim,” a ga.

33 Anig hageia hagla, “Manö hagpan anibu niñön? Hon bac Ebrahim ñi pai nipe midpun u, hon niñi bi rimnap kalip nagi wög rö gagpun. Anib u, hanip niñön ginig, ‘Nagi wög rö gipim u arö gimim, mid aij ginabim,’ a gipan?” ö gila. *

* 8:14: Jon 5:31-32; 7:28 * 8:15: Jon 12:47 * 8:16: Jon 5:30; 8:29 * 8:17: Dud 19:15 * 8:18: 1Jn 5:9

* 8:20: Jon 7:30 * 8:21: Jon 7:34; 13:33 * 8:23: Jon 3:31 * 8:24: God Manö adiñ Eksodas u (Eks 3:14) God hib nipe ke hagöm, Yad Midpin Rö Midpin a ga. Pen aui Jisas abe hib nipe ke hagöm, Yad Midpin Rö Midpin a ga. Anib u, Juda niñi bi gau rimnap, manö haga u niñöm, Jisas nip mulu kal niñöm, al pak lun a gila. * 8:28:

Jon 3:14 * 8:33: Mad 3:9 * 8:34: Ro 6:16,20

³⁴ Hageila, Jisas haga, “Yad kalöp niñö yabiñ hagabin, niñi biñ nan siñ nan naiñ giñpal gau, nan siñ nan naiñ gep magö u nöñ nagñ wög gep niñi biñ rö miñdpal. * ³⁵ Nagñ wög gep biñ ap, nap niñpe ram u pör miñdagnab; hainö biñ ke niñbö mani yuöm niñp rauö, nap nöñd niñbö ram niñpe u arö göm, ram ke aramöm nap hain niñbö u niñp nagñ wög giñnab. Pen niñ ap nap ram au kuö niñpe pör pör nöñp miñdnab. ³⁶ God Niñ niñpe kalöp niñi biñ rauöm nagñ miñdpim u hubik yueinab u, kale nagñ wög giñmiñdim u böñ nöñp arö giñmim, miñd aij yabiñ giñnabim. ³⁷ Kalöp Ebrahim riñkö riñklö riñk dam dapñl göm auö miñdpim u niñbin u pen manö hagpin u udagmim, yip al pak liñig gabim. ³⁸ Yad Bapi aip miñdem niñbin rö kalöp hag niñabin; pen kale, nap kale u manö hagöp adö u nöñp gabim,” a ga.

³⁹ Hageia hagla, “Bapi hon me Ebrahim,” a giñla.

Hageila, Jisas haga, “Kale Ebrahim niñpai niñpe miñdaibep rö, niñpe giñmiñdöp rö giñbep. * ⁴⁰ Yad God manö hagöp rö niñnem, manö niñö yabiñ u kalöp hag niñbin u pen yip alniñg gabim. Pen kale giñniñg gabim anñbu rö, Ebrahim niñpe gaga. ⁴¹ Anñb u, nap kale ke u göp rö, kale ke anñb unbö rö nöñp gabim,” a ga.

Anñg hageia hagla, “Hanñp biñ siñ udöm riñkagpal; God aññ me Bapi hon yabiñ,” a giñla. *

Seden niñpai niñpe

⁴² Anñg hageila, Jisas pen haga, “‘God aññ me Bapi hon yabiñ,’ a giñpim u pen God niñpe Bapi kale miñdböp, yad God niñbö apem, uri aui miñdpin u niñmim, yip miñdmagö liñbep. Yad gau miñdem, gasiñ yad ke niñnem auagnö; God aip miñdul, yip niñebir hag yua, aui aunö. ⁴³ Anñb u, manö yad u niñhön giñniñg niññ aij gagpinñ Giñpim anñbu, hon niññagun a giñmim giñpim. ⁴⁴ Kale nap kale kiñjaki niñpai niñpe miñdpim u me, niñp aij göp adö u nöñp gun a giñmim niñbinim. Niñpe nöñd il göm, niñi biñ gau kalip al pak liñmiñdöp rö, nagñ adö niñpe anñbu anñg göl nöñp miñdöp. Gasñ aij riñmnap, gasñ

niñö riñmnap niññagöp yabiñ; niñpe manö niñö riñmnap niññagöp. Manö piral hagab u, manö yöl niñpe me u. Niñpe pör nöñp manö pir alab; pir alep il u kiñjaki me u. *

⁴⁵ Pen yad kalöp manö niñö nöñp hagabin u me, kale niñmim udagpim. ⁴⁶ Pen yad giñpin u niñmim, adö u nan siñ nan naiñ giñpan, a giñmim hagmim rö lagöp. Anñb u, yad manö niñö nöñp hagpin u niñmim, kale niñhön giñniñg manö yad niññ udagpim? *

⁴⁷ Niñi biñ God piñg miñdpal gau, manö niñpe u udpal. Pen kale niñp piñg miñdagpim rö, manö niñpe u udagpim,” a ga. *

Ebrahim hainö yag daula, yad nöñd miñdpin, a ga

⁴⁸ Juda biñ kub gau Jisas niñp hagla, “Ne biñ Sameria niñbö, nöñp kiñjaki abañ alöp, a giñpun u, niñö hagpun aka?” giñla. *

⁴⁹ Hageila, Jisas haga, “Yip kiñjaki abañ alagöp. Yad Bapi hib niñpe u hagnö adö arab pen kale hib yad u hagpe au giñyan ap lugab. ⁵⁰ Hib yad u ke hagnö adö arniñm a giñ gasñ u niññagpin; pen God niñpe niñi biñ niñhön niñhön gajal niññ aij göp u, niñi biñ hib yad haglö adö arañ a giñ gasñ u niññöb. ⁵¹ Kalöp niñö hagabin, niñi biñ an manö yad u niññöm, hagpin rö giñnab u, niñpe umagnab; niñpe pör nöñp pör nöñp kamññ miñdeinab,” a ga. *

⁵² Jisas anñg hageia, kale hagla, “Ne manö hagpan anñbu niññun niññbun, nöñp kiñjaki abañ alöp hagabön. Ebrahim abe, biñ God manö hagep gau magöñhalö abe umla, pen ne niñhön giñmön hagpan, ‘Niñi biñ an manö yad u niññöm, hagpin rö giñnab u, umagnab; niñpe pör nöñp pör nöñp kamññ miñdeinab,’ a giñpan? ⁵³ Bac hon Ebrahim abe, biñ God manö hagep gau magöñhalö abe umla rö, biñ anñb gau biñ pro, yad biñ kub a giñ gasñ u niññban aka?” giñla.

⁵⁴ Hageila, Jisas haga, “Hib yad ke hagnö adö arböp, nan yñharññ rö liñböp. Pen biñ hib yad hagö adö arab biñ anñbu Bapi yad. Kale biñ aññ anñbu nöñp niñp, God hon, a giñpim. ⁵⁵ God hon, a giñpim u pen niñp niññagpin; pen yad niñp niñbin. ‘Niñp

* **8:39:** Mad 3:9 * **8:41:** Ais 63:16 * **8:44:** 1Jn 3:8
Mak 3:21-22 * **8:51:** Jon 5:24

* **8:46:** 2Ko 5:21; 1Pi 2:22 * **8:47:** 1Jn 4:6 * **8:48:**

nıñagpin, a gıbnep, kale manö pıral hagpım rö hagbnep. Anıb u, yad nıp nıñbin u me, manö hagöp rö gıpin. ⁵⁶ God hadame nöp nap Ebrahim nıp hagöm, yad Jisas mıñi apem mıdpın ñın i nöp hagöm, ‘Ñın hain u aunab,’ a ga. Pen nap Ebrahim God manö haga u nıñöm, manö anıbu God nıñö hagöp, a göm, gası halö mıdöm ñıñi löl gı mıdeia; ñın anıbu nıñöm mıñ mıñ ga,” a ga.

⁵⁷ Anıg hageia, Juda bı gau hagla, “Mı ne ñın juöl mıhöp ado gı da unbö sıduñ lañ rö mıdagpan u pen ne nıñön gımön, Ebrahim hadame dagol gau ga u nıñnö, a gıpan?” ö gıla.

⁵⁸ Hageia, Jisas kalıp haga, “Kalöp nıñö yabıt hagabin, Ebrahim nıp yag dauagep adö u, Yad Mıdpın,” a ga. *

⁵⁹ Jisas anıg hageia, nıp kabö ju al pak lıñg geila, pen God sabe gep ram raul mıdeia u hil gı löm höñ amöm ara.

9

Bı ap yag daula ñın u nöp amgö we ga, Jisas gö amgö ñıl nıñ

¹ Pen Jisas bı nıpe gau aıp amöl gı nıñla, bı yag daula ñın u nöp amgö we ga ap mıdeia. ² Jisas bı nıpe gau bı anıbu nıñöm Jisas nıp hagla, “Manö hag ñeb bı. Bı an nan sı nan naij gajıp, bı anıbi yag daula ñın u amgö nıpe u we ga? Nıpe ke aka nıme nap gajıl göp?” ö gıla. *

³ Hageia, Jisas haga, “Amgö nıpe we ga u, nıpe ke aka nıme nap nan sı nan naij gajıl gagöp. Pen amgö nıpe we ga u, nıbi bı gau God nıpe Bı klö unbö ke a göm nıñ aij gılan a göm ga. * ⁴ Mıñi sıdö an magö i, Bı yıp yuö aunö u, wög nıp u gun. Sıb gıñg gab nıñöm hon wög gun rö lagnab. ⁵ Yad mıñöñ naböñ ıf i mıdpın magö i, nıbi bı mıñöñ naböñ ıf i mıdpal gau mailö kale u yad mıdpın,” a ga. *

⁶ Jisas manö anıbu hagöm, mıñöñ yan kıñu alöm, gö kıtıp lö, udöm bı amgö we ga u nıp amgö nıpe au löm, * ⁷ haga, “Sıloam wañö ammön, amgö ne u ñıg lımön,” a ga. Anıg göm hag yuö, am ñıg

löm, amgö u ñıl nıñöm, ram nıpe ara. Sıloam manö ıf u “Yuö Ara” a gıpal.

⁸ Pen nıbi bı ram yam nıpe aıp jım ñöl gau abe, nöd nıpe nan asıb gımıdöp nıñmıdal nıbi bı gau abe hagla, “Bı i, bı au asık mıdöl gı, nan asıb gımıdöp u rö löp,” a gıla. ⁹ Hageia, rımnap hagla, “Yau me, bı anıbu nöp,” a gıla. Rımnap pen hagla, “Wasö. Bı anıbu rö löp u pen bı i bı ke nıbö,” a gıla. Anıg hageia, bı anıbu nıpe ke haga, “Yad me bı anıbu,” a ga. ¹⁰ Hageia, nıp hagla, “Amgö nöp u aıge göm kamıñ löp?” ö gıla. ¹¹ Hageia haga, “Bı Jisas a gıpal u, mıñöñ yan kıñu alöm, gö kıtıp lö, udöm amgö yad u löm hagöp, ‘Sıloam wañö ammön, amgö ne u ñıg lımön,’ a gö, am amgö yad u ñıg lem, adıñ amgö ñıl nıñbin,” a ga. ¹² Hageia hagla, “Bı anıbu mıñi gai?” ö gıla. Hageia haga, “Yad nıñagpin,” a ga.

Bı Perisi gau, “Bı amgö we ga u aıge göm kamıñ löp?” ö gıla

¹³⁻¹⁴ Pen Jisas gö amgö ñıl nıñ a bı anıbu, Juda kai God nıp sabe gep ñın kale u anıg ga u me, nıbi bı rımnap bı anıbu nıp dam bı Perisi mıdeila au aula. ¹⁵ Bı Perisi bı anıbu nıp hagla, “Ne aıgöl gımön amgö ñıl nıñban?” ö gıla. Hageia haga, “Jisas mıñöñ kıtıp ap udöm, amgö yad u lajıp, yad am amgö yad u ñıg lem, uri amgö ñıl nıñbin,” a ga.

¹⁶ Anıg hageia, bı Perisi rımnap hagla, “God nıp sabe gep ñın u anıg ga rö, nıpe God nıp sabe gep ñın lo u rıb jua. Anıb u, hon nıñbun, God nıp yuö auagöp,” a gıla. Anıg hageia, bı kale rımnap pen hagla, “Bı nan sı nan naij gep ap mıdaıböp, nıpe aıgöl göm nan gagep anıbu gıböp?” ö gıla. Anıg hagöm kale ke nöp asık ke ke lıla. ¹⁷ Bı Perisi gau, bı anıbu nıp kauyan hag nıñöm hagla, “‘Bı amgö yad gö amgö ñıl nıñbin,’ a gıpan u, ne bı anıbu bı nıñön, a gı gası nıñban?” ö gıla. Hageia haga, “Yad nıñbin nıpe bı God manö hagep bı ap,” a ga. *

¹⁸ Pen Juda bı kub gau, bı amgö we ga kamıñ la manö anıbu udagöm, nıme

* 8:58: Jon 1:1 * 9:2: Esi 18:20; Luk 13:2,4 * 9:3: Jon 11:4 * 9:5: Mad 5:14; Jon 8:12 * 9:6: Mak 8:23

* 9:17: Jon 4:19

nap hanip auil, a gilö, ber mihau aueilö, ¹⁹ hagla, “Ñi i ñi kale aka?” gila. Hageila haglö, “Yau, ñi u ñi hol,” a gilö. Hageilö hagla, “Kale nip amgö we halö yag daulö aka?” gila. Hageila haglö, “Yau, nip amgö we halö yag daulo,” a gilö. Anig hageilö hagla, “Anib u, uri aigöl göm amgö ñi nijnab?” ö gila.

²⁰⁻²³ Hageila, kale ber pen hadö nijnlö, Juda bi kub anib gau nöd manö klö adö ap hagöm hagla, “Nibi bi an an Jisas nipe Krai u a göm waiö hagnaböl gau, Juda magum gep ram anibu kauyan auagnaböl,” a gila. Manö hagla anibu hadö nijnmil me, pirikmil, haglö, “Ñi u, ñi hol midöp u, nijnbul; ñi hol anibu amgö we halö yag daulo u abe nijnbul; pen mñi aigöl göm amgö ñi nijnab u nijnagpul; bi an nipe gajip amgö nijnab u abe hol nijnagpul. Pen nipe ñi pro wasö; nipe ke hag nijnabim u, hagnab,” a gilö.

²⁴ Anig hagailö, bi kub gau bi anibu nip kauyan wiñ allö aueia hagla, “Nöp kamij löp anibu, God amgö ilö nipe u manö nijnö nöp hag. Hon nijnbun, bi hagajun u, bi anibu bi nan si nan najj gep bi ap,” a gila.

²⁵ Anig hageila, bi anibu pen haga, “Nipe bi nan si nan najj gep bi ap aka wasö, yad nijnagpin. Yad nan añi ap nöp nijnbin. Nöd amgö we gi midainö pen mñi amgö ñi nijnbin,” a ga.

²⁶ Hageia hagla, “Nöp aigege göm gajip, amgö nijnban?” ö gila.

²⁷ Hageila haga, “Yad kalöp midö nöp hag ñi bin u pen kale manö yad u udagpim. Nihön ginig manö midö nöp hagajin manö u kauyan hag a gimim hagabim? Kale ke u rö nöp bi nipe ap midun a gimim hag nijnabim aka?” ga.

²⁸ Anig hageia, nip mulu kal nijnöm, nip manö najj hagöm hagla, “Hon Mosi bi nipe me, pen ne bi yiharij u bi nipe ap! ²⁹ God Mosi nip manö hag ñö hagnidöp u nijnbun, pen bi i gai nibö auöp u nijnagpun!” a gila.

³⁰ Hageila haga, “Ake! Bi game! Nipe amgö yip u gö kamij löp, pen nipe gai nibö u kale nijnagpim me! ³¹ Pen hon

nijnbun, nan si nan najj göl gi, God nip sabe gaiöl u, nipe manö kale udagnab; nibi bi God nip nijn udöm, manö hagöp rö göl gi, nip sabe gaiöl u, nipe manö kale nijnab. * ³² Mijön nabön gi la ñin u riköl, mid dap mñi midpun ñin i, nibi bi amgö we halö yag daula ap gö kamij laga. ³³ Bi anibu God yuö auagböp, nipe nan ap ginim rö lagböp,” a ga.

³⁴ Anig hageia, kale pen hagla, “Name nöp yag daua ñin u, bi nan si nan najj gep u yag daula pen ne hanip manö hag ñinij gabön ar? Anig hagnöm, Juda magum gep ram i kauyan auagnabön,” a göm, nip ud mamö gi dam höj yan yula. *

Nibi bi Jisas nip nijn udagpal gau, amgö we rö midpal

³⁵ Pen bi anibu nip ud höj yula, Jisas manö anibu nijnöm, am nip ulhai nijnöm haga, “Ne Bi Ñi nipe nip nijn udpan?” ö ga.

³⁶ Hageia haga, “Bi Ñi nipe bi an? Bi anibu me u, a gö, yad nip nijn udnam,” a ga.

³⁷ Anig hageia, Jisas haga, “Bi anibu midö nöp nijnban. Me ne aip manö hagabul i,” a ga.

³⁸ Anig hageia, bi anibu Jisas mideia il au kugom yimöm haga, “Bi Kub! Yad nöp nijn udabin,” a ga. ³⁹ Hageia, Jisas haga, “Yad mijön nabön il i aubin u, nibi bi mijön nabön il i midpal gau kalip nime linig aubin. Nibi bi amgö we ga gau mailö apöm nijnaböl; pen nibi bi hon hadö nijn aij gipun a göm, mailö arö göm, sib yan aramöm nijnagnaböl.

⁴⁰ Anig hageia, bi Perisi söl anib au mideila rimnap, manö anibu nijnöm hagla, “Anig hagpan u, hon abe amgö we göp, a gimön hagabön ar?” a gila. *

⁴¹ Hageila, Jisas haga, “Kale amgö we midabep rö, nan si nan najj gipim u manö kub udagbep; pen nijn aij gipun, a gipim u me, kale gac halö midmim manö kub udnabim,” a ga.

10

Kaj Sipsip Mukep Bi Aij u

* 9:31: Sam 34:15 * 9:34: Sam 51:5 * 9:40: Mad 15:14

1 Jisas manö ap hod riköm haga, “Yad kalöp n+ñö yabił hagabin, kaj sipsip m+dpal waryö raul u arn+g, ajön it y+j+g göl m+gan u m+do n+ñöl g+, y+har+ñ ramö au rala göm arnaböl gau, kale nan si udep n+bi bi. 2 Bi sipsip mukep u, y+har+ñ ramö u rala göm aragnab; ajön it y+j+g göl m+gan u nöp amöm, waryö raul m+gan yan arnab.

3 “Pen bi sipsip mukep u amjakö, bi ajön it abad m+dpö u n+p n+ñ aij g+ nab rö, adan u hi+knab. Pen sipsip gau u rö nöp, bi an+bu maj m+gan n+p u n+ñ naböl rö, sipsip n+pe ke gau hib ñöl g+ pañ+d höñ arnab. 4 Sipsip n+pe pañ+d höñ aramöm, n+pe nöd gö n+ñöl g+, kale maj m+gan n+pe u n+ñ naböl rö, n+p hain g+ naböl. 5 Pen bi ke n+bö ap ap hagö, n+p hain gagnaböl; maj m+gan n+pe n+ñ agnaböl rö, p+r+ik arnaböl,” a ga. 6 Jisas an+göl manö hod riköm haga pen manö hagab adö u a göm rik n+ñ agla.

Jisas n+pe Sipsip Mukep Bi Aij u

7 Jisas manö rik n+ñ agla rö, n+pe kauyan haga, “Yad kalöp n+ñö yabił hagabin, yad ke sipsip gau ajön arep m+dpin. 8 Pen, ‘Hon kaj sipsip mukep bi,’ a göm, nöd aula bi gau, kale magöñhalö nan si udep bi m+dm+dal. Sipsip gau manö kale u n+ñ agm+dal. * 9 Pen yad ke sipsip gau ajön arep rö m+dpin. N+bi bi y+p apöm waryö raul m+gan arnaböl gau, kam+ñ nöp m+deinaböl. Ajön am+ıl ap+ıl göl g+, nan ułan ułan n+ñ naböl. 10 Bi si udep gau, nan si udn+g, wip aln+g, g+ naj g+n+g nöp aubal. Pen yad aunö u, kalöp g+nö, kale kam+ñ pör m+dep magö an+bu udmim, kam+ñ m+d aij gep adö u nöp m+dpe aran a gem aunö.

11 “Yad Sipsip Mukep Bi Aij. Sipsip Mukep Bi Aij u, kaj sipsip gau a göm umnab. * 12 Bi au mani udn+g kaj sipsip abad m+deinab u, bi kaj sipsip mukep y+j+g göl wasö; sipsip gau sipsip n+pe wasö u me, kain hauł gau auaiöl u n+ñöm p+ñ+ñ g+ arnab. An+bu u me, kain hauł an+bu gau sipsip gau kal+p yu g+ dam ke gau gau yunaböl. * 13 Bi an+bu mani udn+g kaj

sipsip abad m+dpöm, sipsip gau kal+p gas+ n+ñ agnab u me, p+ñ+ñ g+ arnab.

14-15 “Yad Sipsip Mukep Bi Aij. Bapi hol ap+ıl pen pen n+ñ aij g+pul rö, yad sipsip gau aip pen pen n+ñ aij g+pun. An+bu u, yad kal+p a gem umnabin. * 16 Sipsip waryö raul m+gan i m+dpal nöp wasö, sipsip r+mnap halö m+dpal. Sipsip an+bu gau u rö nöp udnabin. Kale u rö nöp manö yad u n+ñ naböl. Sipsip raul m+gan añ+ ap magum g+ m+dpöm, bi mukep kale añ+ ap nöp m+dpöm g+ nab. *

17 “Yad kal+p nan a gem umem uraknabin rö, Bapi y+p m+dmagö löp. * 18 N+bi bi r+mnap gas+ kale n+ñöm g+lö umagnabin; yad ke umnam a gem umnabin. Yad ke umnam a gem umnabin; yad ke uraknam a gem uraknabin. An+bu u, Bapi yad, ne unbö g+mön a ga manö n+pe u udem, haga rö nöp g+ nabin,” a ga.

19 Jisas manö an+bu hagö, Juda kai kauyan as+ik böñ u ke, böñ u ke löm, 20 r+mnap hagla, “N+pe k+jaki aban alö, manö piral hagab u, n+ñön g+n+g manö n+pe u n+ñ abim?” ö g+la.

21 An+g hageila, r+mnap pen hagla, “N+pe k+jaki aban alböp u, an+g hag aij gagböp. Pen k+jaki aban alö, aigöl göm n+bi bi amgö we ga gau gö kauyan n+ñ blap?” ö g+la.

22 Pen hainö Juda n+bi bi, God sabe gep ram uł aij m+dpö u m+ñ m+ñ gep ñ+n kub u m+ñi, a göm, Jerusalem am magum g+la. Pen ñ+n kub an+bu, ram y+gön ñ+n u me, 23 Jisas n+pe God sabe gep ram höñ adö “Solomon Ram Bada” a g+m+dal u ajeia n+ñöl g+, 24 Juda n+bi bi gau Jisas m+deia au apöm hagla, “Han+p gö pör nöp abad m+dagaiun; ne Krai u m+daimön u, waiö hagö n+ñun,” a g+la.

25 Hageila, Jisas haga, “Yad kalöp hadö hagnö pen manö yad u manö n+ñö a g+mim n+ñ udagpe. Bapi yad klö n+pe udem nan gagep gau g+p+in u n+ñmim, manö yad u manö n+ñö a g+mim n+ñ udbep. 26 Pen sipsip yad m+dagpim rö, manö yad u manö n+ñö a g+mim n+ñ

* 10:8: Jer 23:1-2; Esi 34:2-3 * 10:11: Sam 23:1; Rep 7:17 * 10:12: Ap 20:29 * 10:14-15: Mad 11:27; 1Jn 3:16 * 10:16: Ais 56:8; Esi 34:23 * 10:17: Plp 2:8-9

11 Jisas anig hagöm, manö ap halö kalip hagöm haga, “Bi niñeb hon Lasaras hon hanab; pen yad amem nip hagnö urak aunab,” a ga.

12 Hageia, bi nipe gau pen hagla, “Bi Kub. Nipe hanab a gipan rö, kamiñ linab,” a gila. 13 Jisas nipe Lasaras hadö umöb u niñöm, “Lasaras hon hanab,” a ga. Pen bi nipe gau Jisas manö nipe niñöm, Lasaras yiharin hon hanab a gi gasi niñla. 14 Bi nipe gau niñagep adö mideila niñöm Jisas kalip waiö hagöm haga, “Lasaras hadö umöb. 15 Pen yad Lasaras aip midagainö umöb u, kalöp nan a gem miñ miñ gipin. Anig göp u me, kale manö yad niñ udmim rö löp. Pen Lasaras midöp au arun,” a ga.

16 Hageia, Domas Didimas nipe Jisas bi nipe rimnap gau kalip haga, “Hon magöñhalö manö hag ñeb bi hon aip ram miñöñ Judia arno, nip al pak löm, hanip abe al pak löl,” a ga. *

Jisas Mada Maria añil miñhau kalip manö haga

17 Pen kale ram riñig aglö Bedani amjakeila, niñi bi gau Jisas nip hagla, “Lasaras uma riñöl giñno, ñin miñhau miñhau padiöp,” a gila. 18 Pen ram riñig aglö Bedani anibu, Jerusalem söl au, kilomida unbö miñhau niñgan rö nöp midmidöp rö me, 19 Lasaras umö, Juda niñi bi iru nöp apöm, Mada Maria añil miñhau mög niñöm miñöñ magö gi mideila. 20 Pen Jisas auab, a gilo, Mada niñöm, niñin Maria nip ram u arö göm, am Jisas nip niñig ara. 21 Mada nipe am Jisas nip niñöm haga, “Bi Kub. Ne i midaiñnap, mam yad Lasaras umagböp. 22 Pen yad niñbin, miñi God nip nan niñön hag niñeinabön, hagnabön rö giñab,” a ga.

23 Hageia, Jisas haga, “Namam kuöyan uraknab,” a ga. 24 Hageia, Mada haga, “Yad niñbin manö kub hagep ñin u uraknab,” a ga. * 25 Hageia, Jisas haga, “Yad ke giñö niñi bi uraknaböl; yad ke giñö niñi bi kamiñ mideinaböl. Niñi bi yip niñ udöm umnaböl gau, kamiñ mideinaböl. 26 Niñi bi kamiñ midöm yip

niñ udnaböl gau, umagnaböl; pör nöp pör nöp kamiñ mideinaböl. Manö hagabin anibi niñ udpan aka?” ga.

27 Jisas anig hageia, Mada haga, “Bi Kub. Yaue, yad niñbin, ne me Kraiss u, God Niñ nipe miñöñ naböñ i aunab, a giñidal u nöp,” a ga. *

28 Mada manö anibu hagöm, ram ado gi amöm, niñin nipe Maria nip rimid il gau mumug riköm haga, “Manö hag ñeb bi hadö auub; nöp mai a göm hag niñab,” a ga. 29 Maria manö anibu niñöm yinid uraköm, Jisas nip niñig ara. 30 Pen Jisas ram riñig aglö Bedani hadö auaga; Mada nip niñgan miñgan anib au nöp mideia. 31 Maria nipe anig yinid arö, Juda niñi bi nip aip ram raul mideila gau hag niñla e, wip riñöl dan miñöñ giñig arab, a göm, arö niñöl gi hain arla.

32 Maria am Jisas nip niñöm, mideia ma il au maben yimöm haga, “Bi Kub, ne aui midaiñnap, mam yad umagböp!” a ga.

33 Pen Maria abe, Juda niñi bi nipe aip aula gau abe miñöñ geila u niñöm, Jisas gasi hibur midmagö nipe mög kub yabit ga. 34 Anig gö, Jisas haga, “Nip riñöl gipim gai?” ö ga.

Hageia hagla, “Auö am niñun,” a gila.

35 Jisas amgö ñig luga. 36 Jisas amgö ñig lugeia u niñöm, Juda niñi bi gau niñöm hagla, “Niñim! Lasaras nip midmagö yabit löp!” a gila.

37 Rimnap pen hagla, “Nipe bi amgö we ga u nip gö amgö ñil niñgan rö, niñön giñig nan bi anibi nip ga u gö kamiñ laga?” ö gila. *

Jisas Lasaras nip gö, uraka

38 Pen Jisas kuöyan gasi hibur midmagö nipe mög kub yabit niñöm, Lasaras nip riñöl gila miñgan u amjaka. Wip riñöl gila anibu, kabö miñgan ap riñöl gila; pen kabö kub ap ud ajöñ pit gilo mideia. 39 Pen Jisas bi gau haga, “Kabö u ud yuim,” a ga.

Jisas anig hageia, bi Lasaras uma anibu niñin nipe Mada haga, “Bi Kub, wip u umö riñöl giñno, ñin miñhau miñhau padiöp u, hañin naj yabit aunab,” a ga.

* 11:16: Mak 14:31 * 11:24: Jon 6:40 * 11:27: Jon 6:69 * 11:37: Jon 9:6

⁴⁰ Hageia, Jisas pen haga, “Nöp nihön hagajin? Nöp hagpin, ‘Yip niñ ud midmön me, God klö nipe ke niñnabön,’ a gipin,” a ga.

⁴¹ Anig hageia, kabö u ud yulö, Jisas gilan gi niñöm haga, “Bapi, yad nöp hag niñnö yip niñban u, nöp aij a gabin. ⁴² Yad nöp hag niñnö yip pör niñban u hadö niñbin, pen manö hagabin anibi, niñbi bi au i urak midpal gai, ne nöp yip yuö aunö u niñ udöl, a gem hagabin,” a ga.

⁴³ Jisas anig hagöm, meg migang dap ranöm haga, “Lasaras, ne höñ au i au!” a ga. ⁴⁴ Hageia, wañj ñin ma nip wam wam haluöm, nab+c maj migang wañj wam wam göm, dam rigöl gila wañj gau, anig göl midö niñöl gi, wip he milö u urak wañj halö wam wam göm höñ aua. Auö, Jisas bi gau kalip haga, “Wañj nip wam halubim gau hubik yube aran,” a ga. Hageia, haga rö gila.

Jisas nip alun a göm gasi u niñla
(*Mad 26:1-5; Mak 14:1-2; Luk 22:1-2*)

⁴⁵ Juda niñbi bi Maria nip niñnig aula anib gau, Jisas Lasaras nip gö uraka u niñöm, niñbi bi iru nöp Jisas nipe Krai u a göm, nip niñ udla. * ⁴⁶ Pen rimnap ado gi bi Perisi mideila au amöm, Jisas ga anibu kalip hag ñila. * ⁴⁷ Hag ñeila, bi Perisi gau abe, bi God nip nan sabe gep bi kub gau abe, kale Juda Kansol manö ud asik limidal bi kub gau kalip wañ allö, am magum geila, kalip hagla, “Bi anibu nan gagep iru nöp gab u, hon nihön ginabun? ⁴⁸ Hon niñun arö gino, nipe anibu nöp gö arö, niñbi bi magöñhalö nip niñ udöm, kin kub hon a geinaböl u, Rom bi kub gau apöm, God sabe gep ram hon u gi naj göm, hanip Juda niñbi bi gi naj göm, ginaböl,” a gila.

⁴⁹ Pen mi anibu nöp, bi ap nip hag lilö, nipe bi God nip nan sabe gep bi kub yabit u mideia. Bi anibu hib nipe Kaiapas. Nipe magum geila an u manö hagöm haga, “Kalöp gasi lagöp. ⁵⁰ Yad kalöp hagabin, bi añi ap umö hon magöñhalö kamñ arnabun u aij; hon magöñhalö umnabun u naj,” a ga.

⁵¹ Kaiapas nipe manö haga anibu, nipe ke hagaga; nipe bi God nip nan sabe gep bi kub yabit mi anibu mideia rö, nipe nan nihön nihön hainö ginab gau gasi niñöm, Jisas nipe Juda niñbi bi gau kalip a göm umnab, a ga. ⁵² Pen Juda kai kalip nöp wasö; niñbi bi God ñi pai nipe udnig gab gau magöñhalö ud jim ñöm lö, il nipe añi yabit mideinaböl, a göm umnab, a ga. *

⁵³ Anib u, ñin anibu il göm, Juda bi kub anib gau Jisas nip aige gun alun, a göm, pör nöp manö anibu nöp hag amil apil gi mideila. *

⁵⁴ Juda bi kub gau Jisas nip alnig geila u niñöm, Jisas nipe ram minöñ kale ram minöñ Judia waiö ajagmidöp; nipe bi nipe gau aip ram minöñ Judia au ju am Epraim daun amjaköm, minöñ naböñ kabö nöp midmidöp goñ au midmidal.

⁵⁵ Pen Juda kai Pasopa ñin kub kale u söl söl ga niñöm, niñbi bi iru nöp ram minöñ kale ke gau arö göm, hon God amgö ilö niñbi bi ut aij midun, Pasopa nan niñun, a göm, wög adö kale hadame gau gimidal rö ginig Jerusalem arla. ⁵⁶ Kale Jerusalem apjaköm, Jisas nip ulhai niñ mideila. Kale amöm God sabe gep ram raul migang u midöm, Jisas mai, a göm, pen hag niñö pen hag niñö göm hagla, “Kale nihön gasi niñbim? Nipe Pasopa ñin i aunab aka wasö?” gila. ⁵⁷ Pen God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi Perisi gau abe, manö ap hagla, “Niñbi bi ap Jisas nip niñainim u, nipe ap hanip hageinab, hon am nip ud sisi lun,” a gila.

12

Maria Jisas nip wel haññ aij auep li ña
(*Mad 26:6-13; Mak 14:3-9*)

¹ Pasopa nan niñnig gila u, ñin unbö kagol jññ u nöp midö niñöl gi, Jisas Lasaras uma nip gö uraka ram nipe u ara. Ram riññ aglö anibu hib Bedani. * ² Bedani amöm, nan niñun, a göm, Jisas u, Lasaras u, niñbi bi rimnap abe, asik mideila niñöm, Mada nan magö gau nime la. * ³ Niñin Maria pen, wel haññ aij mani kub yabit raubal barol ap dapöm, Jisas ma adö u

* **11:45:** Jon 7:31 * **11:46:** Luk 16:31 * **11:52:** Jon 10:16 * **11:53:** Jon 5:18 * **12:1:** Jon 11:1,43 * **12:2:** Luk 10:40

hon gı ñöm, umagö nıpe u udöm ma nıpe lıı ga. Anıg geia, wel hañıj aij anıbu, ram raul anıbu magöñhalö hañıj ara. *

⁴ Anıg geia, Judas Iskariod, Jisas bı nıpe au nıp hainö mumug nıñıa bı anıbu, hañıj aij anıbu nıñöm haga, ⁵ “Mani kub yabıtı raubal wel anıbi rö yuöm, mani udöm, nıbi bı nan mıdagöp gau kalıp ñıböp u aij. Bı wel anıb rö raunıg gab u, nıpe rakın unbö sıduñ lañ wög göm mani udöm amöm wel anıbi raunab,” a ga. ⁶ Nıpe anıg haga u, nıbi bı nan mıdagöp gau mög nıñöm hagaga; nıpe mani wadı u ud ajöm, rımnıp agamıj si udmıdöp u me anıg haga.

⁷ Pen Jisas haga, “Nıp hag gagmön. Yıp rıgöl gınaböl ñın u lı ñınıg dap löp u, uri dap lı ñöb. ⁸ Nıbi bı mani mıdagöp gau aip pör mıdeınabım; pen yad aip pör mıdageınabım,” a ga. *

Lasaras nıp agamıj alun, a gıla

⁹ Jisas Bedani ap mıdöp a gıla manö anıbu nıñöm, Juda nıbi bı iru nöp gau nıp nıñıg arla. Pen Jisas nıp nöp nıñıg aragla; Lasaras bı uma Jisas gö uraka bı anıbu nıp abe nıñıg arla. ¹⁰⁻¹¹ Pen Lasaras uma Jisas nıp gö uraka rö, Juda nıbi bı iru nöp nagı adö kale gı mıdmıdal u arö göm, Jisas nıp nıñ udla. Anıg geila, bı God nıp nan sabe gep bı kub gau, Lasaras nıp abe alnabun, a göm gası u nıñla. *

Jisas kın rö Jerusalem ara

(*Mad 21:1-11; Mak 11:1-11; Luk 19:28-40*)

¹² Ruö, nıbi bı iru yabıtı Pasopa nan ñıñıg aula gau, Jisas Jerusalem auab a gıla manö anıbu nıñöm, ¹³ nıp am nıñun, a göm, galon uñıñ rık dap löl gı, wıñ kub alöl gı hagla,

“Bı Kub hib nıpe u hagno adö aranı!”

“Bı Kub nıpe Bı nıpe anıbi yuö auöp me i!”

“Nıpe Bı aij. Hib nıpe hagno adö aranı!”

“Nıpe Isrel Kın auab me i! Hib nıpe hagno adö aranı!” *

¹⁴ Jisas kaj donki marep ap udöm, adö anıbu asıköm areia. Anıg ga u, God Manö u kalı kılın rıköm hagla rö nöp ga. God Manö adıñ anıbu kalı kılın rıköm hagla, *

¹⁵ “Saion pai, ne pıñıñ gagmön.

Kın ne u kaj donki marep adö u asıköm auab,” a gıla.

¹⁶ Ga ñın anıbu, Jisas bı nıpe gau, God nıpe anıg gınab a ga rö nöp gab u a göm nıñagla; pen hainö Jisas umöm uraköm, God ram mınöñ kumi kabö adö lañ au hadö ara ñın anıbu nöp, Jisas bı nıpe gau gası nıñ aij göm nıñla, Jisas Jerusalem arala ñın anıbu nan nıñön nıñön nıp gıla gau, nöd God manö hagep bı gau God Manö kalı kılın rıköm hagla rö nöp gıla. *

¹⁷ Jisas Lasaras uma nıp gö uraka u, nıbi bı nıñöl mıdeıla gau manö anıbu hag amıl apıl gı mıdeıla. ¹⁸ Anıb u, nıbi bı iru nöp nan gagep ga anıbu nıñöm, Jerusalem arö göm, nıp adan añ au nıñıg arla. ¹⁹ Kale anıg gıla rö, bı Perisi gau nıñöm, kale ke nöp manö hagöm hagla, “Nıñım! Hon nan ap gun rö lagöp. Nıbi bı mınöñ naböñ if i magöñhalö bı anıbu nıp hain gaböl,” a gıla.

Grik nıbi bı rımnıp Jisas nıp nıñıg arla

²⁰ Pen Pasopa ñın u auab, a göm, God nıp sabe gınıg Jerusalem arla ñın anıbu, Grik nıbi bı rımnıp aip arla. ²¹ Grik nıbi bı anıb gau apöm, Pilip ram mınöñ Galili au Bedsaida daun nıbö bı u nıp hagla, “Bı kub nıñeb, hon Jisas nıp nıñun,” a gıla.

²² Anıg hageila, Pilip am Edru nıp hag ñöm, Edru aip mıñöñgöl ammil Jisas nıp hag ñılö. ²³ Hag ñılö, Jisas haga, “Mıñı God gö, Bı Ñı nıpe Bı mailö aij ke halö mıdöp u nıñıgöl ñın u hadö auöp. *

²⁴ Yad kalöp nıñö yabıtı hagabin, wid magö ap mınöñ yañ lugöm umagnab u, yıharıñ wid magö añı ap nöp mıdeınab. Pen wid magö anıbu mınöñ yañ lugöm umeınab u, hainö ranöm magö iru nöp pılnab. *

²⁵ Nıbi bı an, ‘Mınöñ naböñ if i kamıñ mıdep magö yad ke nöp gası nıñem mıd aij gınam,’ a göm gö arnab u, nıpe umöm

* **12:3:** Luk 7:37-38 * **12:8:** Dud 15:11 * **12:10-11:** Jon 11:45 * **12:13:** Sam 118:25-26; Jon 1:49 * **12:14:** Sek 9:9 * **12:16:** Jon 2:22 * **12:23:** Jon 13:31-32; 17:1 * **12:24:** 1Ko 15:36

böŋ nöp umnab; pen n̄bi b̄i an, ‘M̄inöŋ naböŋ iŋ i kam̄iŋ m̄idep magö yad ke gasi iru n̄iŋagnam; m̄id aij ḡinabin aka m̄id aij gagnabin u nan kub wasö,’ a göm gö arnab u kam̄iŋ m̄idep magö n̄ipe u pör nöp pör nöp m̄ideinab. * 26 Pen n̄bi b̄i an ȳip wög ḡin̄ig ḡinabin a ḡinab u, n̄ipe ȳip hain ḡin̄im; yad gai m̄ideinabin u, n̄bi b̄i wög ḡi ñeb yad aip m̄ideinab. N̄bi b̄i an wög yad ḡi ñ̄inab, Bapi yad n̄bi b̄i an̄ibu hib n̄ipe u dap rannab.

Jisas, “Umnabin,” a ga

27 “M̄iñi ȳip marö gab u n̄ihön hagnam? ‘Bapi ȳip rarö rauö, ȳip nan n̄ihön ḡin̄ig gab u gagn̄im,’ a gem hagnam aka? Wasö! Marö an̄ibu udn̄ig aunö. * 28 Pen Bapi, ne gö n̄bi b̄i gau n̄iŋnaböl, ne B̄i mailö aij ke halö m̄idpan,” a ga.

Jisas an̄ig hagö n̄iŋöl ḡi, manö ap kumi kabö adö laŋ n̄ibö apöm haga, “Yad ḡinö, n̄bi b̄i gau hadö n̄iŋbal yad B̄i mailö aij ke halö m̄idpin. Pen yad kauyaŋ ḡinö, n̄bi b̄i gau kauyaŋ n̄iŋnaböl,” a ga.

29 Pen n̄bi b̄i m̄ideila gau, God manö haga an̄ibu n̄iŋöm, r̄imnap hagla, “R̄imu hagaj̄ip,” a ḡila; r̄imnap pen hagla, “Ejol ap Jisas n̄ip manö r̄imnap hagaj̄ip,” a ḡila.

30 An̄ig hagla u pen Jisas kal̄ip haga, “Manö hagaj̄ip an̄ibu ȳip nan a göm hagagöp; kalöp nan a göm hagaj̄ip. 31 Pen n̄ihön: m̄iñi n̄bi b̄i m̄inöŋ naböŋ iŋ i gau, kale n̄ihön n̄ihön ḡipal u, God n̄ipe ke n̄iŋöm, pen ñöm, kale balu ke ke l̄inab. N̄bi b̄i m̄inöŋ naböŋ iŋ i ȳip n̄iŋ udagpal gau kal̄ip kiŋ rö abad m̄idöp b̄i naij an̄ibu, God n̄ip r̄idik ḡi yunab. 32 Ȳip ud adö au laŋ leinaböl u, yad n̄bi b̄i ram m̄inöŋ ke gau n̄ibö magöŋhalö t̄ip ḡi dam udnabin,” a ga. * 33 Jisas manö haga an̄ibu, ȳip aige göl ḡilö umnabin, a göm, haga. *

34 Pen n̄bi b̄i iru nöp ap m̄ideila an̄ib gau Jisas n̄ip pen hagla, “Lo manö hon u hagöp, ‘Krais u pör pör nöp kam̄iŋ m̄ideinab,’ a göp u pen ne ai ḡin̄ig ḡimön hagabön, ‘B̄i Ñ̄i n̄ipe n̄ip ud adö au laŋ

l̄inaböl,’ a gabön? Pen B̄i Ñ̄i n̄ipe a ḡi hagabön u, an n̄ip hagabön?” ö ḡila. *

35 Hageila, Jisas haga, “Mailö u pro marap halö kalöp aip m̄ideinab. An̄ib u, mailö kalöp aip m̄idöp magö i, adan aj aij ḡimim; wasö u, s̄ib apöm kalöp paŋu ḡinab. N̄bi b̄i an s̄ib au ajeinab, gai arnabin a göm n̄iŋagnab. * 36 Mailö kalöp aip m̄idöp magö i, mailö u n̄iŋ udmim. Mailö u n̄iŋ udeinabim u, mailö ñ̄i pai n̄ipe l̄inabim,” a ga. Jisas an̄ig hagöm, n̄bi b̄i an̄ib gau arö göm ke gau aramöm pi göl m̄ideia. *

N̄bi b̄i gau iru nöp Jisas n̄ip n̄iŋ udagla

37 Jisas n̄ipe nan gagep iru nöp n̄bi b̄i gau amgö ilö adö kale ga n̄iŋla pen n̄ip n̄iŋ udagla. 38 N̄bi b̄i Jisas n̄ip n̄iŋ udagla u, b̄i God manö hagep Aisaia hadame nöp God Manö ad̄iŋ ap kal̄i kliñ r̄iköm haga rö nöp ḡila. N̄ipe manö an̄ibu kal̄i kliñ r̄iköm haga,

“B̄i Kub, manö aij ne kal̄ip hag ñ̄ibun pen kale manö an̄ibu manö aij a göm udagpal; ne k̄lö ke yab̄iŋ ne ke ḡimön gaina u n̄iŋbal u pen nöp B̄i Kub a göm n̄iŋ udagpal,” a ga. *

39-40 An̄ib u, kale Jisas n̄ip n̄iŋ udagla. An̄ig ḡila u, Aisaia God Manö ad̄iŋ ap kal̄i kliñ r̄iköm haga rö nöp ḡila. N̄ipe manö an̄ibu kal̄i kliñ r̄iköm haga,

“God n̄ipe n̄bi b̄i gau kal̄ip gö kale amgö we rö m̄idpal; God n̄ipe gö kale gasi r̄im̄id aij m̄idagöp. God n̄ipe kal̄ip ga an̄ibu, kale amgö magö n̄iŋ aij göm, gasi r̄im̄id n̄iŋ aij göm, ȳip aublap, yad ḡinö kal̄ip kam̄iŋ l̄iböp, a göm ga,” a ga.

Adö an̄ibu nöp kale Jisas n̄ip n̄iŋ udöl rö laga. 41 Aisaia hadame nöp manö haga an̄ibu, n̄ipe Jisas mailö aij n̄ipe u n̄iŋöm an̄ig haga. *

42 Pen Juda b̄i kub gau kale magöŋhalö Jisas n̄ip arö gagla; b̄i kub iru n̄ibanö n̄ip n̄iŋ udla. Pen, b̄i Perisi han̄ip hag yulö hon Juda magum gep ram raul m̄igan u

* 12:25: Mad 16:25 * 12:27: Sam 6:3; 42:5; Mad 26:38 * 12:32: Jon 3:14 * 12:33: Jon 19:6 * 12:34:

Sam 110:4; Ais 9:7; Dan 7:14 * 12:35: Jon 8:12 * 12:36: Ep 5:8 * 12:38: Ais 53:1 * 12:41: Ais 6:1

* 12:42: Jon 9:22

kuöyan arep rö lagnab, a göm me, Jisas niñ udla u waiö hagagla. * 43 Jisas niñ udla u waiö hagagla anibu, niñi bi gau hib hon haglö adö aran, a gi gasi niñöm, anig gila. Pen nan niñön gino God niñö, niñ aij ginab a göm, gasi anibu niñagla. *

Jisas manö aij niñe u nöp niñi bi kalip manö kub hagnab

44 Pen Jisas meg magö dap ranöm haga, “Niñi bi an yip niñ udnab u, yip nöp wasö, bi yip hag yuö aunö niñ abe niñ udnab. 45 Niñi bi an yip amgö niñnab u, yip nöp wasö, bi yip hag yuö aunö niñ abe amgö niñnab. * 46 Yad niñön naböñ il i apem niñi bi gau kalip mailö ñabin. Anib u, niñi bi yip niñ udnaböl gau, sibön an gau midageinaböl.

47 “Niñi bi manö yad u niñöm hagabin rö gagnaböl gau, kalip manö kub hagnabin. Pen niñön: yad niñi bi niñön naböñ il i midpal kalip manö kub hagnig auagnö; kalip ud kamini yunig aunö. *

48 Pen niñi bi yip udagöm, manö yad udagnaböl gau, manö kub hagep ñin u, manö yad hagpin u nöp kalip manö kub hagnab. 49 Niñön ginig: manö yad hagpin u, ke niñem hagagpin; Bapi yip hag yua u, anig anig hagmön, a göp rö nöp hagpin. 50 Yad niñbin, manö niñe u niñ udeinaböl u, kalip pör midep u ñinab. Anib u, manö yad hagabin u, Bapi manö anig anig rö hagmön, a göp rö nöp hagabin,” a ga.

13

Jisas bi niñe gau ma kalip ñig lik gi yua

1 Ñin kub Pasopa niñeb ñin u rol a göm, Jisas niña, Nap niñ niñön naböñ il i hag la ñin u padi ara niñöm niñe ado gi Nap arep ñin u söl aua. Pen niñi bi niñe ke niñön naböñ il i midmagö li midöm, mid damöm, niñ al pak lilö, umöm Nap ara. 2 Kijaki pen Saimon Iskariod niñ niñe Judas niñ gasi ñö, Jisas niñ aige gem damem bi kub gau kalip ñinabin a göm, gasi u nöd nöp niñ pi gi löm, hainö hon Jisas bi niñe gau Jisas aip Pasopa nan niñnig asikno.

* 12:43: Jon 5:44 * 12:45: Jon 14:9 * 12:47: Jon 3:17 * 13:2: Luk 22:3; Jon 13:27 * 13:3: Jon 3:35; 16:28 * 13:10: Jon 15:3; 6:64,70-71 * 13:14: Mad 20:28; Luk 22:27

* 3 Jisas niñe niñöb, God niñe nan gau magöñhalö ud ñimagö adö niñe la. Jisas niñöb, niñe Nap God aip midöm niñön naböñ il i apöm, midöm, hainö umöm, ado gi Nap midöp arnig ga. * 4 Anib u, Jisas uraköm, walij mlö kub niñe u ud juöm, raul ap an au gidan piralöm, 5 ñig rimpnap ud cög migam ap hon göm, hanip bi niñe gau ma hon u ñig löl gi, raul piralala anibu ud lik gi yuöl gi mideia.

6 Jisas anig gi dam dam, Saimon Pida ma niñe ñig linam, a gö, Pida niñ haga, “Bi Kub. Ne ke ma yip u ñig lik gi yunig gabön?” ö ga.

7 Hageia, Jisas haga, “Miñi gabin i, ne uri niñagan, pen midmön hainö niñnabön,” a ga.

8 Jisas anig hageia, Pida haga, “Uri aka hainö gau, ma yip u ñig lik gi yuagnabön, wasö yabi!” a ga.

Hageia, Jisas pen haga, “Ma nöp ñig lik gi yuagnabin u; bi yad midageinabön,” a ga.

9 Jisas anig hageia, Saimon Pida haga, “Bi Kub! Anig hagpan u, ma yip u nöp ñig lik gi yuagmön; ñimagö kid, nabic yad abe ñig lik gi yumön!” a ga.

10 Anig haga pen Jisas haga, “Niñi bi an ñig hadö paköp, bi anibu hañ roman niñe magöñhalö ut aij midöp. Kuöyan ñig pakagnab; ma kid u nöp ñig lik gi yunab. Kale ut aij midpim; pen kale añi ap nöp ut aij midagöp,” a ga. * 11 Jisas haga u, niñ mumug niñnig geia bi anibu niñ hadö niña u me, niñe haga, “Kale añi ap nöp ut aij midagöp,” a ga.

12 Pen Jisas ma hanip u ñig lik gi yu haköm, walij ud ju la u ud rol göm, am ka niñe au asiköm haga, “Kalöp ma ñig lik gi yubin manö il u, niñbim aka?” ga. 13 Anig hagöm Jisas haga, “Yip Manö Hag Ñeb Bi aka Bi Kub hagpim u, niñö hagpim. Yad Manö Hag Ñeb Bi kale abe Bi Kub kale abe midpin. 14 Anib u, yad Manö Hag Ñeb Bi kale, Bi Kub kale ma kalöp ñig lik gi yubin rö, kale u rö nöp pen pen ma ñig lik gi yumim, ma ñig lik gi yumim, gimim. *

15 Yad kalöp gîpin rō u niŋmim, kale pen am nîbi bî rîmnap kalîp anîg unbō rō nöp gîmim a gem, kalöp adan aij anîbi yambin.

* 16 Kalöp niŋjō yabiŋ hagabin, bî wōg gî ñeb bî u bî kub, bî nîp abadöp bî u bî pro, mîdagöp; u rō nöp bî manō ud arep bî u bî kub, bî nîp yua u bî pro, mîdagöp. *

17 Nagî aij hagajîni niŋbim adō anîbu gîpe arō, kale mîñ mîñ gînabim.

18 “‘Kale añî ap nöp uŋ aij mîdagöp,’ a gajîni u, kalöp magōŋhalō a gem hagajîni. Pen yad kalöp bî yad uŋpin gau niŋ aij gîpin. Bî ap yîp mumug gîniŋ gînab u, God Manō u kalî kliñ rîkōm hagla rō nöp gînab. Manō anîbu kalî kliñ rîkōm hagla, ‘Bî yad aip nan jîm ñöl niŋailo u, bî koŋmaŋ rō lōm yîp gî naij ga,’ a gîla. * 19 Kalöp nōd, anîg gōl anîg gōl gînab a gem hagabin rō, hainō anîg unbō rō nöp geinab u, ‘Yad Mîdpin Rō Mîdpin’ hagpin manō anîbu manō niŋjō, a gîmim niŋ udnabim, a gem hagabin. *

20 “Yad kalöp niŋjō yabiŋ hagabin, nîbi bî yad hag yunabin gau, nîbi bî an an kalîp udnabōl gau, kalîp nöp udagnabōl; yîp abe udnabōl. Pen nîbi bî an yîp udnabōl gau, yîp nöp udagnabōl; Bî yîp hag yuō aunō u abe udnabōl,” a ga. *

Jon Jisas nîp hag niŋja, “An nöp mumug gînab?” ö ga

21 Jisas manō anîbu hagō, gasî hi-bur mîdmagō nîpe marō yabiŋ gō, haga, “Kalöp niŋjō yabiŋ hagabin, kale bî ap yîp mumug gînab,” a ga.

22 Anîg hageia, hon bî nîpe gau, an nîp hagab, a gun, gasî mîlō lun amgō pen pen niŋno. 23 Pen Jisas bî nîpe mîdmagō yabiŋ lîmîdöp bî anîbu, Jisas mîdeia sōl au asîk mîdeia u me, 24 Saimon Pida bî anîbu nîp amgō juju gōm haga, “An nîp hagab u hag nōŋ,” a ga.

25 Hageia, nîpe Jisas mîdeia sōl au lîŋ gî amōm haga, “Bî Kub. Bî anîbu bî an hagajan,” ö ga.

26 Hageia, Jisas haga, “Yad bred kîd i ud ñîg kînaŋ yaŋ rauem nîp ñînabin bî me u,” a ga. Anîg hagōm, bred kîd udōl

mîdajîp u ñîg acab yaŋ rauōm, ud Saimon Iskariod ñî nîpe Judas nîp ña. 27 Judas bred kîd u udöp magō anîbu nöp Seden nîpe Judas yuō aŋ nîpe yaŋ hiîka. Jisas Judas nîp haga, “Niŋhōn gîniŋ gabōn u, yîŋîd gî!” a ga. * 28 Pen hon Jisas bî nîpe, niŋhōn gîniŋ Judas nîp anîg hagab, a gun niŋagno. 29 Judas nîpe mani wadî u abad mîdmîdöp rō, hon Jisas bî nîpe rîmnap gasî niŋno, “Ne ammōn Pasopa nan ñîŋnabun rîmnap raumōn,” a gōm hag yuab, a gî gasî niŋno; hon rîmnap pen gasî niŋno, “Ne ammōn nîbi bî mani mîdagöp gau kalîp mani rîmnap ñîmōn,” a gōm hag yuab, a gî gasî niŋno. 30 Pen Judas bred kîd anîbu udōm hōŋ ara. Ram hadō sîb ga.

Bî Kub lo gîsōn nîbō ña

31 Judas hōŋ ara niŋjōm Jisas haga, “Sōl mîdöp God nîpe gō nîbi bî gau niŋnabōl, Bî Ñî nîpe mailō aij ke halō mîdöp. Pen Bî Ñî nîpe mailō aij ke halō mîdöp u niŋjōm, God mailō aij nîpe abe niŋnabōl. * 32 Pen nîbi bî kale Bî Ñî nîpe niŋ udeinabōl u, God mailō aij unbō ke halō mîdöp u niŋnabōl. Anîb u, adîŋ God gō nîbi bî gau Bî Ñî nîpe mailō aij unbō ke halō mîdöp u waiō niŋnabōl. *

33 “Ñî mîdmagō yad gai i! Yad kalöp aip rapîni mîdageinabin. Yad areinabin, yîp aröp gai a gîmim yîp uŋhai wasō niŋnabim. Pen Juda bî kub gau kalîp hagpin rō, uri kalöp u rō nöp hagabin: yad arnabin u, kale armim rō lagöp. *

34 “Pen mîñi kalöp lo hain nîbō ap ñabin: pen pen mîdmagō lîmim. Yad kalöp mîdmagō lîbin rō u, kale u rō nöp pen pen mîdmagō lîmim. * 35 Pen pen mîdmagō leinabim u, nîbi bî gau magōŋhalō waiō niŋnabōl, kale bî yad mîdpim,” a ga.

Jisas Pida nîp haga, “Jisas nîp niŋagpin,’ a gînabōn,” a ga

36 Anîg hageia, Saimon Pida haga, “Bî Kub. Gai arniŋ gabōn?” ö ga.

* 13:15: Plp 2:5; Kol 3:13; 1Pi 2:21 * 13:16: Mad 10:24 * 13:18: Sam 41:9 * 13:19: Jon 14:29; 16:4

* 13:20: Mad 10:40 * 13:27: Jon 13:2 * 13:31: Jon 12:23 * 13:32: Jon 17:5 * 13:33: Jon 7:33-34

* 13:34: Jon 15:12,17; 1Jn 3:23; 2Jn 5

Hageia, Jisas haga, “Yad arnabin gau ne mîñi hain nîmön rö lagöp; pen hainö me, yîp hain gî nabön,” a ga.

³⁷ Hageia, Pida haga, “Nîhön gî nig mîñi nöp hain gagnam? Nöp abadnabin; yîp al pak lî naböl u, manö mî dagöp,” a ga.

³⁸ Hageia, Jisas pen haga, “Aip umnabin a gajan manö anîbu manö nîjö hagan aka? Nöp nîjö yabîl hagabin, kîlakîl hainö wîñ alnab; nöd nöp ij mîhau nîgan hagnabön, ‘Yad Jisas nîp nîjagpin,’ a gî nabön,” a ga.

14

Jisas nîpe adan

¹ Pen Jisas haga, “Kale gasî mîjör nîjmim pîñîj gagmim. Bapi nîp nîj udmim. ² Bapi yad ram nîpe u raul mîgan iru nöp mîdöp. Yad amem kau kalöp gî jî nî gî nabîn. Wasö u, anîg hagagbnep. ³ Yad am kau kalöp gî jî nî gem, apem kalöp uî gî dam, yad mîdeinabin au kale aip seg mîdeinabun. ⁴ Yad arnîg gabin adan u kale nîjbim,” a ga.

⁵ Jisas anîg hageia, Domas haga, “Bî Kub! Ne gai arnabön u hon nîjagpun. Anîb u, hon aige gun adan arep nîjun?” ö ga.

⁶ Hageia, Jisas haga, “Yad nöp adan; yad nöp manö nîjö; yad nöp kamîj mîdep îl u. Nîbi bî yîp aunaböl gau nöp, Bapi aunaböl. Nîbi bî yîp auagnaböl gau, Bapi auagnaböl. ⁷ Yîp nîj aij gîbep, Bapi yad u rö nöp nîj aij gîbep. Pen urî kale Bapi hadö nîjbim; amgö magö kale ke Bapi hadö nîjbim. *

⁸ Anîg hageia, Pilip haga, “Bî Kub! Ne Bapi hanîp yammön, nîjun, hainö nan ap nöp hag nîjagnabun,” a ga.

⁹ Hageia, Jisas haga, “Pilip. Yad kalöp aip mîlö padö mîdainö u, yîp nîjagmön anîg hagabön ar? Nîbi bî yîp amgö nîjbal gau, Bapi abe hadö amgö nîjbal. Anîb u, ne nîhön gî nig hagabön, ‘Bapi hanîp yamö nîjun,’ a gabön? ¹⁰ Yad Bapi anîpe

dan mîdpin, Bapi anî yad dan mîdöp manö u nîj udagpan ar? Manö kalöp hagabin u manö yad ke wasö. Pen Bapi nîpe anî yad dan mîdöm gö hol apil mîhau wög nîpe nöp gabul me u. ¹¹ Anîb u, yad Bapi anî nîpe dan mîdpin, Bapi anî yad dan mîdöp manö u, manö nîjö a gîmim nîj udbep. Pen manö hagpin u nîj udagnabim u, Bapi gö hol apil mîhau nan gagep gau gabul u gasî nîjmim, ‘Nî u Bapi anî nîpe dan mîdöp, Bapi Nî nîpe anî dan mîdöp u me, anîg gabil,’ a gîmim nîj udmim. *

¹² “Yad kalöp nîjö yabîl hagabin, nîbi bî yîp nîj udnaböl gau, yad nan gagep gîpin gau, kale abe u rö nöp gî naböl. Pen yad Bapi arnabin rö, kale unbö rö nöp gagnaböl; kale ke yabîl gî naböl. ¹³ Pen kale bî yad mîdpim rö, hib yad u hagmim, nan nîhön nîhön hag nîjnabim u, Bapi mailö aij ke halö mîdöp u nîjöl, a gem, hagnabim rö gî nabîn. ¹⁴ Anîb u me, nan nîhön nîhön hib yad u hagmim hag nîjnabim u, hagnabim rö gî nabîn,” a ga.

Jisas haga, “Yad kalöp Ana Uî u yunabin,” a ga

¹⁵ “Kale yîp mîdmagö leinabim u, kalöp hagpin rö nöp gî nabim. ¹⁶ Kale anîg geinabim u, yad pen Bapi nîp hagnö, nîpe kalöp Bî Aî Ba Gep u yuö apöm, kalöp aip pör pör nöp mîdöm, yad kalöp gî nîmîdin rö, nîpe kalöp u rö nöp gî nî nab. ¹⁷ Bî Aî Ba Gep nîpe Ana manö nîjö nöp hag nîb u. Nîpe God nîpe bî aigale bî rö mîdöp manö nîjö anîbu hag nîb. Nîbi bî mînön naböj îl i gau Bî Aî Ba Gep nîp amgö nîjagpal; nîpe bî aigale bî rö mîdöp u nîjagpal. Anîb u, nîp nîj udöl rö lagöp. Pen mîñi Bî Aî Ba Gep nîpe kalöp aip mîdöp; pen hainö anî kale dan mîdeinab. Anîb u, kale nîp hadö nîjbim. ¹⁸ Yad umem, kalöp nî nap mîdagöp rö böj nöp arö gagnabin; yad kalöp ado gî aunabin. ¹⁹ Söl mîdöp, nîbi bî mînön naböj îl i mîdpal gau yîp nîjagnaböl pen kale yîp nîjnabim. Yad kamîj mîdeinabin rö, kale

* **14:3:** Jon 12:26 * **14:6:** Jon 11:25; Ro 5:1-2 *

* **14:10:** Jon 12:49 * **14:11:** Jon 10:38 * **14:12:**

Jon 15:10; 1Jn 5:3 * **14:16:** Jon 14:26; 15:26; Jon 16:7

14:7: Jon 8:19 * **14:9:** Jon 12:45; Kol 1:15; Hib 1:3

Mak 16:19-20 * **14:13:** Mad 7:7; Jon 15:16 * **14:15:**

* **14:17:** Jon 16:13

u rö nöp kamij m+deinabim. ²⁰ Ñin an+bu yad Bapi yad an n+pe dan m+dpin manö hagnö it u n+ij aij g+inabim. Pen kale y+ip an dan m+dpim, yad kalöp an dan m+dpin it u u rö nöp n+ij aij g+inabim. * ²¹ N+bi b+ manö yad hagpin u n+ij udöm, hagpin rö nöp hain g+pal gau, y+ip m+dmagö löm me, an+g g+pal. Pen n+bi b+ y+ip m+dmagö libal gau, Bapi yad kal+ip u rö nöp m+dmagö l+nab; yad u rö nöp kal+ip m+dmagö lem, yad b+ aigale b+ rö m+dpin kal+ip yamnö, kale y+ip n+ij aij g+inaböl,” a ga.

²² Jisas an+g hageia, Judas (Judas n+ip mumug n+ija u wasö, Judas ke ap) n+pe Jisas n+ip haga, “B+ Kub. N+ihön g+in+g ne b+ aigale b+ rö m+dpin u han+ip b+ nöp yamnabön, pen n+bi b+ m+inöj naböj ke ke gau nöp n+ij udagpal gau kal+ip yamagnabön?” ö ga.

²³ Hageia, Jisas haga, “N+bi b+ an y+ip m+dmagö l+nab u, manö hagpin u udöm hagpin rö nöp g+inab. Bapi yad n+ip m+dmagö löm, hol ap+il n+ip apul, n+ip aip m+deinabun. ²⁴ N+bi b+ an y+ip m+dmagö lagnab u, manö hagpin u udöm hagpin rö gagnab. Pen yad manö hagnö n+ijbim u manö yad ke wasö; Bapi y+ip hag yuö aunö u, manö n+pe me. *

²⁵ “Yad kalöp aip m+dpin ñ+n i me, manö an+bi hag ñaj+n. ²⁶ Yad arnabin pen Bapi n+pe B+ A+ Ba Gep u, Ana U+ u, yuö apöm wög yad g+pin rö g+inab. Ana U+ u n+pe kalöp aip m+dom manö aij u magöjhalö hag ñ+ aij göm, kalöp gas+ aij ñö, kale yad manö n+ihön n+ihön hagpin gau magöjhalö gas+ n+ijöl g+ m+deinabim. ²⁷ Yad arnabin pen kale agam+ij m+id aij g+mim m+daimim. Manö an+bu n+bi b+ m+inöj naböj it i gau y+har+ij hagpal rö hagagabin. Yad ke apem g+inö, n+bi b+ agam+ij m+id aij göl rö löp. An+ib u n+ijem yad kalöp hagabin, agam+ij m+id aij g+mim m+daimim. An+ib u, hibur gas+ m+dmagö m+ijör n+ijmim p+ñ+ij gagmim.

²⁸ “Yad amem ado g+ aunabin, a gaj+n u n+ijmim, kale ai g+in+g hibur gas+ m+dmagö m+ijör n+ijöl g+ m+dpim? Kale y+ip m+dmagö libep u, Jisas amöm Nap God

aip m+dn+g gab, a g+mim, m+ñ m+ñ göl g+ m+daibep. Ai g+in+g: n+pe yad rö wasö; Bapi n+pe B+ kub. * ²⁹ An+ib u, kalöp ar+ik arag+n magö i, kalöp nöd hagabin me u; hainö areinabin, gas+ gau ulhai n+ijagnabim; manö hagpin u n+ij udnabim.

* ³⁰ N+bi b+ m+inöj naböj it i y+ip n+ij udagpal gau kal+ip kin rö abad m+idöp b+ naj an+bu auab u me, yad kalöp aip manö m+ilö kub hag m+deinam rö lagöp. Pen b+ naj an+bu y+ip g+ naj g+inabin a gab u, k+ö n+pe m+idagöp. ³¹ Yad Bapi yad m+dmagö l+bin u, n+bi b+ gau n+ijöl a gem, Bapi y+ip hagöp rö nöp magöjhalö gabin.

“Pen uri aube hadö arun,” a ga.

15

Jisas n+pe ke nag+ wain rö, n+bi b+ n+pe gau nag+ lö lö gau rö

¹ Jisas manö hagöm haga, “Yad me nag+ wain u; Bapi yad me b+ wög naböj nap n+bö u. ² Lö k+id yad ap magö p+lagnab u, Bapi n+pe lö k+id an+bu r+ib yunab. Pen lö k+id p+l+nab u, hainö magö iru nöp p+l+nab a göm, n+pe r+ib g+ dö g+ aij g+inab. *

³ “Yad kalöp manö aij hag ñ+nö n+ijbim rö, kale hadö u+ aij rö m+dpim. ⁴ Y+ip an dan m+daimim; yad kalöp an dan m+deinabin. Lö k+id gau, it halö j+m ñöl m+dom nöp, magö p+l+nab; ke nöp m+dom magö p+lagnab. An+ib unbö rö nöp, kale y+ip j+m ñöl m+dageinabim u, magö r+imnap p+lagnab.

⁵ “Yad me nag+ wain u, kale me p+ñ lö gau. N+bi b+ an an yad aip j+m ñöl m+deinaböl gau, magö iru nöp p+l+naböl; pen kale ke halö nöp m+deinabim u, nan ap gagnabim. ⁶ An+ib u, n+bi b+ an y+ip an dan m+dageinab u, nag+ lö r+ib g+ dö g+ilö it yan lugöm m+lep g+inab rö u m+deinab; nag+ lö an+ib gau ud dam laulö innab. * ⁷ Pen kale y+ip an dan m+dmim, manö magö yad an kalöp dan n+ij udöl g+ m+deinabim u, nan n+ihön n+ihön hag n+ijgnabim u, Bapi hagnabim rö g+inab. ⁸ Kale nan magö iru n+ibanö p+l+nab u, n+bi b+ yad n+ijö yab+it m+deinabim. An+ib u,

* 14:20: Jon 17:21-23 * 14:24: Jon 7:16 * 14:28: Jon 20:17 * 14:29: Jon 13:19 * 15:2: Mad 3:10

* 15:6: Mad 7:19; 13:42 * 15:8: Mad 5:16

nibi bi gau kale niñöm, Bapi yad Bi mailö aij ke halö midöp u niñaböl. *

9 “Bapi yip midmagö yabit löp rö, yad kalöp u rö nöp midmagö yabit libin. Anib u, kale yip cig göl gi nöp midaimim, niñem yad kalöp midmagö löl gi midainabin. 10 Yad Bapi manö nipe u hain ginö, yip midmagö löl gi nöp midöp. Anib unbö rö nöp, kale manö yad u hain geinabim u, yad kalöp midmagö löl gi nöp midainabin. *

11 “Manö kalöp hagabin anibi, yad ai ginig gem hagabin? Yad miñ miñ yabit gipin rö, kale u rö nöp miñ miñ yabit gimim, a gem, manö anibi hagabin. 12 Yad pen kalöp manö ktö ap hagnabin: yad kalöp midmagö yabit libin rö u, kale abe u rö nöp pen pen midmagö yabit limim. *

13 Bi ap nipe bi niñeb nipe gau gasi niñöm kalip a göm umnab u, bi anibu bi niñeb nipe midmagö yabit löm me, anig ginab. * 14 Yad hagnabin rö ginabim u, kale bi niñeb yad midainabim. * 15 Pen uri yad kalöp bi wög gi ñeb yad hagagabin; kalöp bi niñeb yad hagabin. Bi wög gi ñeb gau, bi abad middep kale, nan kale adö u niñagpal. Pen yad Bapi manö niñön niñön yip hag ñöb u, kalöp waiö hag niñbin rö, kalöp bi niñeb yad hagabin. 16 Kale yip udun a gimim gagpe; yad me kalöp udnam a gem kalöp udnö. Kale aram-mim, nan magö iru nöp, nan magö pör pör nöp midainab u pilnim a gem, kalöp wög anibu hag libin. Kale anig geinabim u, Bapi nip hib yad hagnim, nan niñön niñön hag niñabim u, hagnabim rö kalöp niñab.

17 “Yad kalöp manö ktö hagem hagabin, pen pen midmagö limim,” a ga. *

Nibi bi minöñ naböñ it i gau, kale Jisas nibi bi kalip mulu kal niñbal

18 Jisas bi nipe gau kalip manö rimnap halö hagöm haga, “Nibi bi minöñ naböñ it i kalöp mulu kal niñaböl u, gasi kub anibu niñagmim; Jisas nip nöd mulu kal niñla rö, hanip gaböl, a gimim gasi u niñmim.

19 Kale nibi bi minöñ naböñ it i yip niñ udagpal gau rö midaiabep u, kalöp, nibi bi hon a göm, ud midmagö liblap. Kalöp udagnö ñin u, minöñ naböñ it i gasi niñbal rö gasi niñmidim u pen kalöp udnabin a gem udnö bi yad midpim. Anib u me, nibi bi minöñ naböñ it i kalöp mulu kal niñbal.

* 20 Pen nöd kalöp manö hagnö u hauñ gagmim: ‘Bi wög gi ñeb bi u bi kub, bi nip abad midöp bi u bi pro, midagöp.’ Anib u, nibi bi gau rimnap yip gi naj gipal rö, nibi bi gau rimnap kalöp u rö nöp gi naj ginaböl; pen nibi bi gau rimnap manö yad niñ udöm hain gipal gau rö, nibi bi gau rimnap manö kale hag niñabim u u rö nöp udöm hain ginaböl. * 21 Kale bi yip yuö aunö u nip niñagpal rö, kale bi yad midpim u niñöm, kalöp gi naj ginaböl.

22 “Yad apem kalip manö aij hagagbnep u, nan si nan naj göm manö kub yabit udagblap. Pen yad apem kalip hag niñ aij ginö rö, adan kale arep ap midagöp; kale nan si nan naj gipal u hadö niñbal, pen uri kale u rö nöp nan si nan naj niñebir gaböl. 23 Pen yip mulu kal niñbal rö, yip nöp wasö, Bapi nip abe mulu kal niñbal. * 24 Yad kalip aip midem, nan gagep gau gagbnep u, nan si nan naj göm manö kub yabit udagblap. Pen yad apem nan gagep gau ginö yip mulu kal niñbal rö, Bapi yad abe nip mulu kal niñbal u me, manö kub anibu udnaböl.

25 “Gipal anibu, Depid nipe God Manö au Juda kai lo hon a gipal manö rimnap kali kñin riköm haga rö nöp gipal. Nipe manö anibu kali kñin riköm haga, ‘Manö it midö wasö, yip yihariniñ nöp mulu kal niñbal,’ a ga. *

26 “Pen yad am Bapi nip hagnö, nipe pen Bi A† Ba Gep u nip yuö, apöm kalöp abad midainab. Ana manö niñö nöp hag ñab u, yad bi aigale bi rö midpin u, kalöp gasi ñö, niñabim. * 27 Pen kale yad aip pör ajmidim u rö, kale abe arammim nibi bi gau kalip, yad aigale bi rö midpin manö u hag niñbe arañ,” a ga.

* 15:10: Jon 14:15 1Jn 2:5 * 15:12: Jon 13:34 * 15:13: Jon 10:11 1Jn 3:16 * 15:14: Mad 12:50 * 15:17: Jon 13:34 * 15:19: Jon 17:14 * 15:20: Jon 13:16 * 15:23: Luk 10:16 * 15:25: Sam 35:19; 69:4 * 15:26: Jon 14:26

16

¹ Jisas manö hagöm haga, “Yad kalöp manö hagpin an+bi, ni+ aij g+mim me, hainö ni+hön gö, y+ arö g+mim ap lug pakagnabim, a gem hagpin. ² Pen kalöp Juda magum gep ram gau hag hö+ yuöm, ‘Kuöya+ auagmim,’ a g+naböl. Pen an+bu nö+ wasö; hainö kalöp al pak li+ni+g g+naböl u, an+g g+nabun God ni+ aij g+nab a g+ gasi ni+gnaböl. * ³ An+g g+naböl u, Bapi hol apil ni+gnapal rö, an+g g+naböl. * ⁴ Yad kalöp nö+ d, an+g gö+ an+g gö+ g+nab a gem manö hagaj+ an+bu, hainö an+g unbö rö nö+ geinab u, Jisas han+ an+g g+nab a ga rö nö+ gab a g+mim ni+gnabim a gem, kalöp manö an+bi hagabin.

Jisas, “Ana U+ aunab,” a ga

“Pen nö+ d yad kale aip m+dm+din rö, kalöp manö an+bu nö+ d hagagnö. ⁵ Mi+ni+ Bi y+ yuö aunö u ado g+ arabin pen kale bi ap y+ p, ‘Gai arabön?’ ö gö+ m, hag ni+gnab. ⁶ Manö yad an+bi ni+gnim, m+dmagö kalöp u bi+g nö+ d, gasi m+lö ni+gnabim. ⁷ Pen kalöp ni+gnö hagabin, yad areinabin u, kalöp aij g+nab. Pen ni+hön: yad aragnabin u, Bi A+ Ba Gep u kalöp auagnab; pen yad areinabin u, yad ni+ p hag yunö, kalöp aunab. * ⁸ Ni+pe apöm, ni+bi bi+ m+nö+ gnö+ nabö+ ni+ i m+dpal gau kal+ p gasi klö nö+ d, kale nan si nan nai+ gnö+ gac halö m+dpal it u ni+gnö+ m, kale aige gö+ m kam+ ni+ aij m+deinaböl it u ni+gnö+ m, God kal+ p manö kub hagnab it u ni+gnö+ m, ni+gnaböl. ⁹ An+ b u, y+ p ni+ gn udagpal rö, Bi A+ Ba Gep u kal+ p nan si nan nai+ gn gep it u y+ j+ g gö+ l hag nö+ m, ‘Gac halö m+dpim,’ a g+nab. ¹⁰ Yad am Bapi aip m+deinabin ni+gnö+ m kale y+ p ni+gnagnaböl rö, Bi A+ Ba Gep u ni+bi bi+ gau kal+ p kam+ ni+ aij m+dep it u y+ j+ g gö+ l hag nö+ m, ‘Gac halö m+dpim,’ a g+nab. ¹¹ Pen ni+bi bi+ m+nö+ gn nabö+ ni+ i y+ p ni+ gn udagpal gau kal+ p ki+ gn rö abad m+dpö+ p bi+ nai+ gn an+bu, God ni+pe ni+ p manö kub hadö haga rö, Bi A+ Ba Gep u, Seden ni+bi bi+ ni+pe gau u rö nö+ p manö kub ni+gnaböl, a g+nab. *

¹² “Manö yad iru nö+ p m+dpö+ p pen manö an+ b gau mi+ni+ udmim rö lagö+ p. * ¹³ Pen

Ana ni+pe aueinab u, God ni+pe bi+ aigale bi+ rö m+dpö+ p manö ni+gnö+ an+bu magö+gnhalö kalöp hag ni+ aij g+nab. Manö ni+pe adö r+imnap ke udö+ m hagagnab; manö apdi ni+gnab manö an+bu nö+ p hag nö+ l g+, hainö g+nab manö adö u kalöp hag ni+gnab. ¹⁴ Manö yad u udö+ m, kalöp hag ni+gnab. Ni+pe an+g gö+ d, ni+bi bi+ gau mailö aij ke yad u ni+gnaböl. ¹⁵ Pen Bapi nan ni+pe ni+hön ni+hön m+dpö+ p gau, magö+gnhalö nan yad m+dpö+ p. An+ b u me hagpin, ‘Ana ni+pe manö yad u udö+ m, kalöp hag ni+gnab,’ a g+pin.

¹⁶ “Yö+ p magö+ ap m+dpö+ p, y+ p ni+gnagnabim; pen hainö yö+ p magö+ ap m+dmim, y+ p kauya+ gn ni+gnabim,” a ga. *

¹⁷ Jisas an+g hageia, bi+ ni+pe gau kale ke nö+ p hagla, “Manö au hagö+ p, ‘Yö+ p magö+ ap m+dpö+ p, y+ p ni+gnagnabim; pen hainö yö+ p magö+ ap m+dmim, y+ p kauya+ gn ni+gnabim,’ a gö+ p u, manö an+bu it ni+hön m+dpö+ p? Pen manö ap hagö+ p, ‘Yad Bapi arnabin,’ a gö+ p u, ni+hön manö hagö+ p?” ö g+la. ¹⁸ An+g hagö+ m, kale pen hag ni+ gn pen hag ni+ gn gö+ m hagla, “Manö au hagö+ p, ‘Yö+ p magö+ ap’ a gö+ p u, ni+hön g+n+g gö+ m hagö+ p? Hagö+ p u hon it ap ni+gnapun,” a g+la.

¹⁹ An+g hagö+ m, Jisas ni+ p hag ni+gn+g geila, ni+pe ke ni+gnö+ m haga, “‘Yö+ p magö+ ap m+dpö+ p, y+ p ni+gnagnabim; pen hainö yö+ p magö+ ap m+dmim, y+ p kauya+ gn ni+gnabim,’ a g+pin manö u ni+gnim me, pen pen hag ni+gnabim ar? ²⁰ Yad kalöp ni+gnö+ yab+ it hagabin, ni+bi bi+ m+nö+ gn nabö+ ni+ i y+ p ni+ gn udagpal gau, nan kale ke gau nö+ p gasi ni+gnö+ m mi+ni+ m+ni+ g+naböl; pen kale mö+ g gö+ m+to+ gn gö+ l g+ m+deinabim. M+to+ gn g+ m+deinabim pen hainö kale kauya+ gn mi+ni+ m+ni+ yab+ it g+ m+deinabim. ²¹ Ni+bi ap ni+ pai ni+gnö+ ni+gnö+ l g+, ilön kub udö+ p, pen hainö ni+ pai r+k dap lö+ m, magö+ u nö+ p ni+pe ni+gn+ gn g+sön ram m+nö+ gn aui auub u ni+gnö+ m, ilön mab u hau+ gn gö+ m, mi+ni+ m+ni+ gö+ l g+ nö+ p m+deinab. ²² Kale unbö rö, mi+ni+ m+dmagö+ ilön kale abe bi+g nö+ l m+dpö+ p pen y+ p kauya+ gn ni+gnim, mi+ni+ m+ni+ yab+ it g+nabim. Ni+bi bi+ r+imnap apöm mi+ni+ m+ni+ gep kale u udagnaböl.

* 16:2: Mad 24:9; Luk 6:22; Jon 9:22 * 16:3: Jon 15:21 * 16:7: Jon 14:16 * 16:11: Jon 12:31 * 16:12: 1Ko 3:1-2 * 16:16: Jon 14:19

23 “Ñin hain anibu, kale nan ap yip hag niŋagnabim. Kalöp niŋö yabił hagabin, Bapi niŋ hib yad hagnim hag niŋeinabim u, hagnabim rö gınab. * 24 Kale nöd Bapi niŋ hagnim, hib yad hagnim, nan ap hag niŋagpim. Pen miñi, hib yad hagnim hag niŋbe, hag niŋnabim rö nöp gınab niŋöm kale miñ miñ yabił gınabim.

25 “Bapi manö niŋpe adö u hagem, pör manö ba gau lem hagpin u pen miñi söl miđdöp, manö anibu rö hagagnabin; waiö nöp hagnabin. 26 Ñin anibu auö, Bapi niŋ hag niŋnabim u, hib yad hagnim hag niŋnabim. Pen hib yad hag niŋnabim u, yad ke Bapi hag niŋnabim adö u hagagnabin, wasö; kale ke hib yad hagnim Bapi hag niŋnabim u, niŋnab. 27 Pen niŋhön: Bapi nöp yip yuö aunö u niŋ udmim, yip miđmagö libim u me, niŋpe ke kalöp miđmagö löp. * 28 Bapi aip miđdul arö gem miñnöh naböh ił i aunö; miñi miñnöh naböh ił i arö gem kauyan Bapi miđdöp u amem aip miđeinabul,” a ga.

29 Jisas anig hageia, bi niŋpe gau hagla, “Miñi manö ba gau limön hagagabön; waiö yabił hagabön. 30 Uri hon niŋbun, ne manö gau magöhhalö hadö niŋban. Niŋbi bi riŋnap manö hag niŋeb kale miđeinab u, nöp hag niŋagpal magö u, ne ke niŋmön kalip hag niŋnabön. Giŋpan anibu hon niŋbun, ne God aip miđmön auna,” a gıla.

31 Anig hageila, Jisas haga, “Anib u, ‘Hon uri niŋ udpun,’ a gi gasi niŋbim ar? 32 Söl auab — pen miñi hadö auöp I — yip arö gimim kale ram ke ke arbe, yad ke halö miđeinabin. Pen yad ke halö miđageinabin; Bapi miđdöp rö, aip miđeinabul. *

33 “Pen kalöp manö hag niŋan anibi, yad an dan nöp miđmim, agamiŋ miđ aij gimim a gem hag niŋan. Miñnöh naböh ił i miđpim rö, kalöp miñör niŋnaböl. Pen gasi halö miđaimim, nan niŋhön niŋhön miñnöh naböh ił i kalöp gınab u, yad kłö anibu magöhhalö ud rała miŋan yad u hadö libin,” a ga. *

17

Jisas Nap niŋ sabe ga

1 Jisas manö anibu hag piŋ göm, kumi kabö lan niŋöm haga,

“Bapi. Ñin yip hagna u miñi auöp. Anib u, ne gimön, niŋbi bi gau niŋnaböl, yad Ñi ne mailö aij unbö ke halö miđpin; pen yad Ñi ne gınö, kale niŋnaböl, ne Bapi mailö aij unbö ke halö miđpan.

2 Niŋhön gınig: yip ke hagna rö, niŋbi bi gau gau magöhhalö abad miđem, niŋbi bi yip hag lina gau kalip udem, kamiŋ pör miđep magö u kalöp niŋnabin.

3 Niŋbi bi kale, ne God niŋö añi nöp miđpan u niŋöm, yip Jisas Kraiŋ yuna u niŋnaböl niŋbi bi gau, pör pör nöp kamiŋ miđeinaböl. * 4 Wög yip ram miñnöh ił i hagna u, gi damem gi hakpin u me, niŋbi bi miñnöh naböh ił i miđpal gau kale niŋbal, ne Bi mailö aij unbö ke miđpan.

* 5 Pen Bapi. Miñi ne gimön, nöd ram miñnöh gi laglo niŋ u, hol apil mailö aij unbö ke halö miđdailo u rö, uri kuöyan anib unbö rö nöp miđeinabul. *

Jisas bi niŋpe gau a göm Nap niŋ sabe ga

6 “Niŋbi bi miñnöh naböh ił i gau riŋnap yip niŋna. Niŋbi bi anib gau, kale niŋbi bi ne miđeila u pen yip niŋna. Ne aigale bi rö miđpan u kalip hag niŋnöh. Yad manö aij ne kalip hag niŋnöh, kale niŋ udöm, hagöp rö nöp giŋpal. 7 Uri kale hadö niŋbal, yad nan niŋhön giŋpin gau, yad ke gagpin. Kale niŋbal nan niŋhön ne yip niŋban u nöp udem kalip niŋbin.

8 Manö niŋhön niŋhön yip hagna u, kalip hag niŋnöh niŋ udpal. Anib u, yad nöd ne aip miđmiđdul, ne yip hag yuö miñnöh naböh ił i aunö manö u, niŋ udpal.

9 “Kalip nöp sabe gabin. Niŋbi bi miñnöh naböh ił i nöp niŋlö mulu lugöp gau sabe gagabin. Niŋbi bi yip hagna gau nöp, niŋbi bi ne miđpal rö, nöp sabe gabin. 10 Niŋbi bi yad gau ke, niŋbi bi ne gau ke wasö, niŋbi bi hol apil aipen miđpal me. Kale giŋpal anibu niŋöm, niŋbi bi riŋnap gau niŋbal, yad

* 16:23: Mad 7:7 * 16:27: Jon 14:21,23 * 16:32: Mad 26:31,56 * 16:33: Jon 14:27; Ro 5:1; 1Jn 5:4 * 17:3: 1Jn 5:20 * 17:4: Jon 4:34 * 17:5: Jon 1:1

bɪ mailö aij ke halö mɪdpin. ¹¹ Pen uri yad mɪdpan u nɪnabin rö, kale ke halö mɪdeinaböl. Bapi Uɫ! Ne klö ke halö mɪdpan rö, yɪp hagaina yad u rö nöp mɪdpin. Hib klö ke yabɪɫ ne u udmön, kalɪp rarö raumön, hol apɪɫ jɪm ñöl mɪdpul rö, kale anɪb unbö rö nöp jɪm ñöl mɪdaiöl. ¹² Yad kalɪp aip mɪdem, hib ne klö anɪbu yɪp ñɪna u udem, kalɪp rarö rauem abad mɪd aij gɪpin. Bɪ ap ur gagöp. God Manö kalɪ kliñ rɪköm, bɪ ap böŋ nöp ap lug paköm ilön kub udnab a gɪla rö, bɪ anɪbu nöp ur ga. Ga anɪbu, God Manö nöd kalɪ kliñ rɪkla rö nöp ga. *

¹³ “Pen ne mɪdpan au nɪnɪg gabin rö, mɪñi uɫep magö ap mɪnönŋ nabönŋ ɪɫ i mɪdnabin u, kale nɪŋ mɪdlö nɪŋöl gɪ, nöp manö anɪbi hagain. Anɪb u, yad mɪñ mɪñ yabɪɫ gabin rö, kale u rö nöp mɪñ mɪñ yabɪɫ göl. ¹⁴ Manö aij ne u kalɪp hag ñɪnö nɪŋ udpal rö, nɪbi bɪ mɪnönŋ nabönŋ ɪɫ i gau kalɪp mulu kal nɪŋbal. Yad nɪbi bɪ mɪnönŋ nabönŋ ɪɫ i gasɪ nɪŋbal rö gasɪ nɪŋagpin rö, kale u rö nöp nɪbi bɪ mɪnönŋ nabönŋ ɪɫ i gasɪ nɪŋbal rö gasɪ nɪŋagpal. Anɪb u me, nɪbi bɪ mɪnönŋ nabönŋ ɪɫ i kalɪp mulu kal nɪŋbal. ¹⁵ Pen kalɪp mɪnönŋ nabönŋ ɪɫ i nɪbö dam ne mɪdpan au ud aru, a gem hagainabin; kalɪp mɪnönŋ nabönŋ ɪɫ i abad mɪdaimön, Seden kalɪp gɪ naij gagan, a gem hagain. * ¹⁶ Yad nɪbi bɪ mɪnönŋ nabönŋ ɪɫ i gasɪ nɪŋbal rö gasɪ nɪŋagpin; kale u rö nöp nɪbi bɪ mɪnönŋ nabönŋ ɪɫ i gasɪ nɪŋbal rö gasɪ nɪŋagpal. ¹⁷ Manö ne u, manö nɪŋö nöp anɪbu, kalɪp hag ñɪmön, kale uɫ mɪdnaböl. ¹⁸ Ne yɪp nɪbi bɪ mɪnönŋ nabönŋ ɪɫ i mɪdpal anŋ gau yuna rö, yad kalɪp u rö nöp nɪbi bɪ mɪnönŋ nabönŋ ɪɫ i mɪdpal anŋ gau yubin. * ¹⁹ Wög nɪhön nɪhön yɪp ñɪban u, yad gɪ haknabin. Yad anɪg gabin u, bɪ yad gau kale yɪp nɪŋöm, wög kale nɪhön nɪhön mɪdeinab u, kale u rö nöp gɪ haklanŋ a gem, gabin.

Jisas nɪbi bɪ nɪpe gau magönhalö a göm, nap nɪp sabe ga

* **17:12:** Jon 6:39; 13:18 * **17:15:** Mad 6:13; 2De 3:3

²⁰ “Yad nöp sabe gabin i, bɪ uri hagain kalɪp nöp sabe gagain; kale manö hag ñɪlö, nɪbi bɪ gau manö kale nɪŋ udöm, yɪp nɪŋ udnaböl gau, kalɪp abe sabe gabin. ²¹ Bapi, ne yad anŋ danŋ mɪdpan, yad nöp anŋ danŋ mɪdpin. Hol apɪɫ jɪm ñöl mɪdpul rö, kale magönhalö anɪb unbö rö nöp hol apɪɫ aip jɪm ñöl mɪdaiöl. Anɪg gɪnab u, ne nöp yɪp hag yuö aunö u, nɪbi bɪ mɪnönŋ nabönŋ ɪɫ i mɪdpal gau nɪŋ udöl. ²² Hol apɪɫ jɪm ñöl mɪdpul rö, kale u rö nöp jɪm ñöl mɪdaiöl, a gem, ne mailö aij unbö ke yɪp ñɪna u, yad pen kalɪp abe u rö nöp ñɪbin. * ²³ Anɪb u, ne yad anŋ danŋ mɪdpan rö, yad kalɪp anŋ danŋ mɪdnö me, kale jɪm ñöl yabɪɫ mɪdaiöl. Anɪg gö me, nɪbi bɪ mɪnönŋ nabönŋ ɪɫ i gau nɪŋnaböl, ne nöp yɪp yuö aunö nɪŋöm ne yɪp mɪdmagö lɪban rö, kalɪp u rö nöp mɪdmagö lɪban.

²⁴ “Bapi! Yɪp aij göp u, nɪbi bɪ yɪp ñɪban gau, am yad mɪdeinabin au aip mɪdöm, mɪnönŋ nabönŋ gɪ laglo ñɪn u, yɪp mɪdmagö lɪmön mailö aij unbö ke yɪp ñɪna u nɪŋöl.

²⁵ “Bapi! Ne me bɪ asɪŋ mɪdagöp! Nɪbi bɪ mɪnönŋ nabönŋ ɪɫ i gau kale nöp nɪŋagpal. Pen yad nöp nɪŋbin. Nɪbi bɪ yad gai i ne nöp yɪp yuö aunö u, nɪŋbal. ²⁶ Ne aigale bɪ rö mɪdpan u, yad kalɪp hag ñɪnö. Pen hainö u rö nöp, ne aigale bɪ rö mɪdpan u yad kalɪp hag ñɪ aij gɪnabin. Anɪg gem, yad ke kalɪp anŋ danŋ mɪdnö, ne yɪp mɪdmagö lɪban rö nɪŋ aij göm, kale u rö nöp pen pen mɪdmagö löl,” a ga.

18

Jisas nɪp ud sɪsɪ lɪla
(Mad 26:47-56; Mak 14:43-50; Luk 22:47-53)

¹ Jisas Nap nɪp sabe gɪ pɪs göm, bɪ nɪpe gau aip ñɪg pro Kidron juöm, böŋ lödan amöm, mab olip wög adɪŋ u arla. ² Mab olip wög adɪŋ anɪbu Jisas bɪ nɪpe gau aip pör am magum gɪmɪdal rö, Judas bɪ Jisas nɪp mumug nɪŋnɪg geia u, mɪgan anɪbu nɪŋ aij ga. ³ Perisi bɪ gau abe, bɪ God nɪp

* **17:18:** Jon 20:21 * **17:22:** Ap 4:32

nan sabe gep bi kub gau abe, Judas nîp hageila, nîpe am ami bi rîmnap uť gôm, God sabe gep ram polisman rîmnap uť gôm, dam Jisas mîdeia au amjaka. Kale pen pen alep nan rîmnap udôm, hapö rîmnap lam rîmnap lau udôm, aueila. ⁴ Jisas nîp nan nîhôn gînîg ga u nîŋa u me, aueila u amôm haga, “An nîp uťhai nîŋ ajabim?” ö ga.

⁵ Hageia hagla, “Jisas, bi Nasared nîbö u,” a gîla.

Hageila, Jisas haga, “Bi anîbu me yad i,” a ga. Pen magö anîbu, bi nîp mumug nîŋa u, Judas, kale aip anîb au mîdeia. ⁶ Pen Jisas, “Bi anîbu me yad i,” a gö, kale jöl adö lîlî gî amôm gî dam pak la.

⁷ Jisas pen kalîp kauyaŋ haga, “An nîp uťhai nîŋ ajabim?” ö ga.

Hageia hagla, “Jisas, bi Nasared nîbö u,” a gîla.

⁸ Hageila, Jisas haga, “Kalöp mîdö nöp hagpin, ‘Bi anîbu me yad i.’ Yîp uťhai nîŋ ajpim rö, bi gai i kalîp arö gîpe aröl,” a ga.

⁹ Ga anîbu, Jisas nöd Nap nîp haga rö nöp ga. Nîpe Nap nîp haga, “Bapi. Bi yîp nîna gau, añî ap ur gagöp,” a ga. *

¹⁰ Pen magö anîbu nöp, Saimon Pida ru mîlö kîd daua u tîp gî udôm, bi ap nîp rîmîd yîjîg lau böŋ nöp rîb gî dö gî yua. Bi anîbu hib nîpe Malkas. Nîpe God nîp nan sabe gep bi kub yabîl u nîp bi wög gî ñeb nîpe u mîdmîdöp. ¹¹ Pida anîg geia, Jisas haga, “Ru mîlö kîd udpan kuöyaŋ lö arañ! Ne Bapi ñîg asi yîp ñöb u ñîŋagnabin a gîmön nîŋban ar?” a ga. *

Jisas ud Anas mîdeia au arla

¹² Jisas anîg hagö nîŋöl gî, ami bi gau abe, God sabe gep ram polisman gau abe, Jisas nîp ud sîsî löm, nagî lî pîdöŋ gôm, ¹³ kale nöd Jisas dam Anas mîdeia au arla. Bi Anas anîbu, Kaiapas nîma nîpe. Kaiapas me, mî añî anîbu, God nîp nan sabe gep bi kub yabîl wög u hag lîlö, wög gî mîdeia. ¹⁴ Kaiapas nîpe me nöd Juda bi manö ud asîkep kalîp haga, “Bi añî ap umö hon magöŋhalö kamîŋ arnabun u aij,” a ga. *

Pida, “Jisas nîp nîŋagpin,” a ga
(*Mad 26:69-70; Mak 14:66-68; Luk 22:55-57*)

¹⁵ Pen Jisas nîp anîg gôm, dam Anas ram u areila nîŋöm, Saimon Pida aip, yad Jon aip, holmîŋ hain hain arlo. Bi God nîp nan sabe gep bi kub yabîl u yîp nîŋ aij ga rö, yad amem böŋ nöp ram nîpe manö kub hagmîdal waryö raul yaŋ arnö; ¹⁶ pen Pida nîpe höŋ löyaŋ adö mîdeia. Yad pen ado gî apem, nîbi ajöŋ îl abad mîdeia u nîp hagem, Pida nîp uť gî waryö raul yaŋ arlo. ¹⁷ Pen nîbi ajöŋ îl abad mîdeia u, Pida nîp haga, “Ne u rö nöp Jisas bi nîpe ap ar?” a ga.

Hageia, Pida haga, “Yad wasö,” ga.

¹⁸ Pen Kaiapas nîp wög gî ñeila bi gau abe, God sabe gep ram polisman gau abe, kalîp yîgön gö, mab bîc run magö aŋ anîb au pîböŋ mîdeia, uraköl mali mîdeila. Pida nîp u rö nöp yîgön gö, ap aŋ anîb au se göl, kalîp aip mab mali mîdeia.

Anas Jisas nîp manö hag nîŋa
(*Mad 26:59-66; Mak 14:55-64; Luk 22:66-71*)

¹⁹ Pen Anas, bi God nîp nan sabe gep bi kub yabîl nöd mîdmîdöp u, Jisas nîp hag nîŋa, “Nîbi bi ne nîbi bi an? Ne manö nîhôn nîhôn nîbi bi ne hag ñîban?” a gî nîŋa. ²⁰ Hageia, Jisas pen haga, “Yad manö rîmnap pi gem hag ñagnö; bi kale gau nîŋ mîdlö nîŋöl gî, Juda magum gep ram gau abe, God sabe gep ram u abe, pör waiö hag ñîbin. ²¹ Anîb u, nîhôn gînîg yîp manö hag nîŋabön? Nîbi bi manö hagnö nîŋ mîdeila rîmnap daumim hag nîŋmim. Manö nîhôn nîhôn hagnö u nîŋbal me,” a ga.

²² Jisas anîg hageia, God sabe gep ram abad mîdmîdöp polisman ap, nîp alaun u paköm haga, “Nîhôn gînîg bi God nîp nan sabe gep bi kub yabîl u nîp manö anîbu rö hagabön?” ö ga.

²³ Hageia, Jisas haga, “Yad manö pîral ap hagpin a gîmön, manö pîral hagpin anîbu nîbi bi gai i kalîp waiö hag ñîmön. Pen manö nîŋö hagpin u, ne nîhôn gînîg yîp pakajan?” ö ga.

²⁴ Jisas nîp nagî lî rîbîk gîla rö mîdö nîŋöl gî, Anas hagö kale Jisas nîp dam, bi

* 18:9: Jon 17:12 * 18:11: Mad 26:39 * 18:14: Jon 11:49-51

God nɪp nan sabe gep bɪ kub yabɪɫ hain nɪbõ u, Kaiapas, ud arla.

Pida kuöyaŋ, “Jisas nɪp nɪŋagpin,” a ga

²⁵ Pen Pida nɪpe anɪg uraköl gɪ mɪdöm mab mali mɪdö nɪŋöl gɪ, bɪ rɪmnap nɪp hagla, “Bɪ anɪbu bɪ ap me ne i ar?” a gɪla.

Hageila, Pida hag haluöm haga, “Yad wasö,” ga. ²⁶ Pen bɪ au Pida rɪmɪd rɪb gɪ dö ga u, bɪ rɪdɪk lö lö nɪpe ap God nɪp nan sabe gep bɪ kub u nɪp wög gɪ mɪdeia. Nɪpe apöm, Pida nɪp haga, “Yad nöp nɪŋbin, ne bɪ anɪbu aip mab olip wög adɪŋ au mɪdajan ar?” a ga.

²⁷ Hageia Pida kauyaŋ hag haluöm haga, “Yad wasö,” ga. Anɪg hagö nɪŋöl gɪ, adɪŋ kɪɫakɪɫ wɪñ ala. *

Jisas nɪp dam Pailod mɪdeia au arla

(Mad 27:1-2,11-14; Mak 15:1-5; Luk 23:1-5)

²⁸ Ram rɪk dam lö nɪŋöl gɪ, Juda kai kale Jisas nɪp Kaiapas ram anɪbu nɪbõ dam Rom gapman bɪ kub Pailod ram kub u arla. Juda kai hagla, “Hon Rom bɪ ram raul i arno, hanɪp asɪŋ uɫ gɪnab nɪŋöm hon Pasopa nan ñɪŋun rö lagnab,” a göm, höŋ gɪyaŋ mɪdeila. ²⁹ Anɪb u, Pailod höŋ amöm haga, “Bɪ i nɪp nɪhön manö nɪŋmim daubim?” ö ga.

³⁰ Hageia, kale hagla, “Nɪpe nan naij ap gagböp, nöp anɪg dauagbnop,” a gɪla.

³¹ Hageila, Pailod haga, “Kale dam lo kale adö u ke hagöp rö nɪŋmim, manö kub hagim,” a ga.

Hageia, Juda kai pen hagla, “Hon nɪbi bɪ gau kalɪp manö kub hagun, al pak lɪno umöl, lo adö u mɪdagöp. Rom gapman gau hanɪp wasö gɪpal,” a gɪla. * ³² Juda kai anɪg gɪla u, Jisas yɪp aigöl gɪlö umnabin, a göm, haga rö nöp gɪla. *

³³ Pen Juda kai anɪg hageila, Pailod kauyaŋ ado gɪ ram raul yaŋ amöm, Jisas auan a gö, aueia nɪp haga, “Ne Juda kai kiŋ kale u aka?” ga.

³⁴ Hageia, Jisas haga, “Manö yɪp hag nɪŋabön u, maj mɪgan ne u ke hagabön aka nɪbi bɪ rɪmnap maj mɪgan kale u udmön hagabön?” ö ga.

³⁵ Hageia, Pailod haga, “Yad Juda bɪ wasö. Juda kai ne gau nöp, bɪ God nɪp nan sabe gep bɪ kub ne gau nöp me, nöp dapöm ñɪmagö yad ñɪbal. Ne nan nɪhön gaina anɪg gɪpal?” ö ga. *

³⁶ Hageia, Jisas haga, “Yad nɪbi bɪ udem abad mɪdeinabin u, kiŋ mɪnön naböŋ iɫ i mɪdpal rö, mɪdageinabin. Yad mɪnön naböŋ iɫ i kiŋ mɪdnɪg gaibnep, Juda nɪbi bɪ gau yɪp nagɪ lun, a gɪlö, nɪbi bɪ yad gau uraköm kale aip pen pen alblap. Pen yad nɪbi bɪ udem abad mɪdeinabin nagɪ u ke mɪdöp; mɪnön naböŋ iɫ i rö wasö,” ga.

³⁷ Anɪg hageia, Pailod haga, “Anɪb u, ne kiŋ ap aka?” ga.

Hageia, Jisas haga, “Me ne hagpan me u. Adö anɪbu nöp me, Bapi God gö, yɪp mɪnön naböŋ iɫ i yag daulö, majö gem, manö nɪŋö yuö yabɪɫ u hag ñɪbin. Nɪbi bɪ manö nɪŋö yabɪɫ udun, a gɪ gasɪ nɪŋbal gau, manö yad u udpal,” a ga.

³⁸ Anɪg hageia, Pailod haga, “Pen manö gau nɪbõ gau nɪbõ ke ke iru nöp mɪdöp u, hon aigöl gun manö nɪŋö yabɪɫ me u, a gun nɪŋun?” ö ga.

Juda nɪbi bɪ Pailod nɪp hagla, “Jisas nɪp al pak lɪmim,” a gɪla

(Mad 27:15-31; Mak 15:6-20; Luk 23:13-25)

Pailod manö anɪbu hagöm, kauyaŋ höŋ amöm, Juda kai kalɪp haga, “Yad nɪpe nan naij ap gajɪp nɪŋagpin. ³⁹ Pen hon Rom gapman, mɪ u mɪ u, Pasopa ñɪn kub u auajɪp, bɪ nagɪman kale ap yɪharɪŋ hubɪk yubun. Anɪb u, Juda kai kiŋ kale u, yɪharɪŋ hubɪk yunö arnɪm aka?” ga. ⁴⁰ Hageia, meg mɪgan dap ranöm hagla, “Nɪp wasö! Hon Barabas nɪp hubɪk yumön!” a gɪla. Bɪ Barabas anɪbu, nɪbi bɪ gau wañ wañ gö gapman kai kalɪp aip pen pen alla.

19

Pailod Jisas manö kub haga

¹ Anɪg hageila, Pailod ami bɪ nɪpe gau hagö, Jisas nɪp nagɪ udöm pak ado malo gɪla. ² Anɪg göl paköm, nan kalɪ kalɪ halö rɪmnap udöm, kiŋ lɪbal rö usajɪɫ bad ap

* 18:27: Jon 13:38 * 18:31: Jon 19:6-7 * 18:32: Jon 3:14; 12:33 * 18:35: Jon 1:11 * 19:2: Luk 23:11

göm, Jisas nîp rol gî ñöm, wañj mu mîlô bö ap lî ñöm, * 3 nîp kuöyañ amöm kuöyañ amöm hagla, “Ne Juda kai kiñ kale, ne pör nöp mîdaimön!” a gîla. Anîg hagöl gî, nîp mulu maj mîgan pakla.

4 Pen Pailod kuöyañ höñ amöm, Juda nîbi bî kalîp haga, “Nîñim! Yad Jisas nîp höñ i daunabin nîñöm kale nîñnabim, yad nîpe nan naij göp îl ap ulhai nîñagpin,” a ga. 5 Pen Jisas nîp usajîl kalî kalî halô bad u rol gî ñöm, wañj mu mîlô bö adö lî ñîla u halô auö nîñöl gî, Pailod kalîp haga, “Nîp nîñim!” a ga.

6 Anîg hageia, bî God nîp nan sabe gep bî kub gau abe, God sabe gep ram polisman gau abe, Jisas nîp nîñöm manö blätö göm hagla, “Nîp mab ba lañ al pak lîmim! Nîp mab ba lañ al pak lîmim!” a gîla. Anîg hageila, Pailod haga, “Kale ke nîp dammim, mab ba lañ al pak lîmim. Yad nan naij göp îl ap ulhai nîñagpin!” a ga.

7 Hageia, Juda kai hagla, “Nîpe, ‘Yad God Ñî nîpe,’ a ga u, lo hon ap hagöp, ‘Umnîm,’ a göp,” a gîla.

8 Anîg hageila, Pailod nîñöm, rapîñ piñîñ göm, 9 kuöyañ ram raul yañ amöm, Jisas nîp hag nîñöm haga, “Ne ram mîñöñ gai nîbö?” ö ga. Hageia, Jisas manö ap pen hagaga. * 10 Pailod haga, “Ne yîp manö hagagnabön ar? Ne nîñban. Yad nöp abad mîdpin. Anîb u, nöp hubîk yunîg hubîk yunabin; pen nöp mab ba lañ al pak löl, a gîñö, al pak lîñaböl,” a ga.

11 Hageia, Jisas haga, “Pen ne yîp abad mîdpan u, ne ke wasö, God nöp hagö abad mîdpan. Anîb u, yîp gî naij gabön marö u, ne nöp udagnabön; bî yîp udöm nöp ñöb u, marö kub yabîl u udnab,” a ga. *

12 Jisas anîg hageia, Pailod nîp yîharîñ hag yuîñ, a göm, gasî nîña u pen Juda kai nîp blätö gî hagöm hagla, “Ne Jisas nîp hubîk yunabön u, Rom bî kub Sisa bî nîñeb nîpe mîdageinabön. Bî, yad kiñ mîdpin, a gîpal gau, Sisa aip pen pen al lun, a göm me, manö anîbu rö hagpal,” a gîla. *

13 Anîg hageila, Pailod manö anîbu nîñöm, am Jisas nîp ul gî höñ amöm, nîpe am bî manö ud asîkep sea adö au lañ gîla adö u asîka. Ka asîka anîbu, “Kabö Adan” a gîmîdal. Pen Arameik manö löm, “Gabada” a gîmîdal.

14 Pen ñîñ anîbu, Juda nîbi bî Pasopa nan kale magum gep ñîñ. Sîdö añ kub lañ magö u, Pailod kalîp haga, “Kiñ kale me i!” a ga. 15 Hageia, meg magö dap ranöm hagla, “Nîp al pak lî! Nîp mab ba lañ al pak lî!” a gîla.

Hageila, Pailod haga, “Kiñ kale anîbi mab ba lañ al pak lînam?” ö ga.

Hageia, bî God nîp nan sabe gep bî kub gau hagla, “Kiñ hon ap mîdagöp; Rom bî kub Sisa nöp mîdöp,” a gîla.

16 Pen anîg gî hag damöm, Pailod manö kalîp u udöm, ami bî gau kalîp haga, “Jisas nîp dam mab ba lañ al pak lîmim,” a ga.

Jisas nîp mab ba lañ al pak lîla

(Mad 27:32-44; Mak 15:21-32; Luk 23:26-43)

17 Pen nîp al pak lîñîg gîla mab u, Jisas nîp ñîlô, nîpe dam “Wîp Nabîc Cög Ij” a gîpal dum u apjaka. Dum anîbu, Arameik manö löm “Golgoda” a gîmîdal. 18 Jisas nîp mab kros çîpîl pak löm, bî mîhöp, ap böñ lap, ap böñ lap, al pak lîla. Jisas añ au mîdeia.

19 Pen Pailod hagö, bî nîpe gau mab po ap udöm kalî kliñ rîköm, Jisas nîp al pak lîla mab ba nabîc au gîdan dîlam gîla. Kalî kliñ rîkla manö u:

JISAS NASARED NIBÖ JUDA KAI KIN
KALE ME I.

20 Manö añî adö anîbu nöp, Arameik manö kalî kliñ rîköm, Ladin manö kalî kliñ rîköm, Grik manö kalî kliñ rîköm gîla me, Jerusalem söl anîb au mîdeia rö, Juda nîbi bî iru nöp amgö lî nîñla. 21 Pen God nîp nan sabe gep bî kub gau am Pailod nîp hagla, “Manö kalî kliñ rîkpan u kabö rö gagöp. ‘Juda kai kiñ kale’ manö u mîdagainîm; yîharîñ hagnöm, ‘Nîpe hagöp, ‘Yad Juda kai kiñ kale mîdpin,’ a göp,’ a gîmön, manö anîbu nöp kalî kliñ rîkmön,” a gîla.

* 19:9: Mad 27:12 * 19:11: Jon 10:18; Ap 2:23; Ro 13:1 * 19:12: Luk 23:2; Ap 17:7

22 Anig hageila pen Pailod pen haga, “Yad manö n̄hön kalı k̄iñ r̄ıkpın u, anig göl nöp m̄ıdnab,” a ga.

23 Pen Jisas n̄ıp mab ba laŋ al pak löm, ami b̄ı m̄ıhau m̄ıhau Jisas wałıj n̄ıpe gau balu ke ke udöm, wałıj m̄ılö bö göm al dör gagla u, u rö nöp balu udnig hagla, 24 “Pabu gagun! Yıharıŋ sadu rö gun, b̄ı an udnım u, n̄ıpe udnab,” a gıla. Gıla anıbu, God hadame nöp n̄ıbi b̄ı gau kalıp gası ñö, God Manö u kalı k̄iñ r̄ıköm, hainö anig ḡınaböl, a gıla u me, hainö anig unbö rö nöp gıla. Manö anıbu kalı k̄iñ r̄ıköm hagla,

“Wałıj yad u balu ke ke udöm, wałıj m̄ılö bö yad u, sadu rö gun udun, a gıla,” a gıla. *

25 Pen ñın anıbu, Jisas n̄ıme u, n̄ımañ u, Klopas n̄ıbin Maria u, Maria Magdala u, ap Jisas n̄ıp al pak lıla goł söl anıb au m̄ıdeila.

* 26 Yad Jon, Jisas yıp m̄ıdmagö lım̄ıdöp b̄ı u, u rö nöp ap söl anıb au m̄ıdainö u me, Jisas yıp n̄ıŋöm, n̄ıme Maria n̄ıp haga, “N̄ıbi me, ñı ne me u,” a ga. * 27 Anig hagöm, n̄ıpe pen n̄ıme Maria n̄ıŋöm yıp haga, “Name ne me u,” a ga. Anig hagö n̄ıŋöl gı, ñın anıbu, Jisas n̄ıme n̄ıp ut gı ram yad u damem, aip m̄ıdm̄ıdul.

Jisas uma
(Mad 27:45-56; Mak 15:33-41; Luk 23:44-49)

28 Jisas n̄ıŋa, wög adö n̄ıpe u magöŋhalö gı haka u me, God Manö haga u n̄ıŋö lınım a göm haga, “Yıp rugu m̄ılep göp,” a ga. * 29 Pen ñıg wain ası barol ap dap anıb au l̄ılö m̄ıdeia u me, ami b̄ı ap, nan hain bad ap udöm, wain ası anıbu löm, ud mab hisop lö adıŋ u abös alöm, dap ranöm Jisas maj hañ adö n̄ıp u la. * 30 Jisas ñıg wain ası anıbu ñıŋöm haga, “Naböŋ juöp,” a göm, ubör yıhön göm, ana n̄ıpe ña.

Jisas rıglöm n̄ıpe u b̄ınıŋ gıla

31 Pen Juda b̄ı kub gau, kagoł ñın u dugo magö u hadö auajıp n̄ıŋöm hagla, “Rol God n̄ıp sabe gep ñın hon u, wıp gau mab ba laŋ m̄ıdagaiöl,” a göm, am Pailod n̄ıp

hagla, “B̄ı mab ba laŋ al pak lıbal gau, ami b̄ı gau ma kalıp gau pa jö gılö, yıŋıd umlö, ud m̄ınönŋ yaŋ löl,” a gıla. * 32 Hageila, Pailod ami b̄ı gau kalıp hagö, am b̄ı Jisas aip al pak lıla m̄ıhau, ma kalıp gau pa jö gıla. 33 Pen Jisas ma n̄ıp u pa jö gun a göm n̄ıŋla, n̄ıpe hadö uma. Anig ga u me, ma n̄ıpe u pa jö gagla. 34 Pen ami b̄ı ap, wałab ap udöm, Jisas n̄ıp rıglöm adıŋ au b̄ınıŋ gö, adıŋ hagape halö, ñıg halö luga. 35 Anıb u, kale n̄ıbi b̄ı manö kalı k̄iñ r̄ıkabin anıbi n̄ıŋnabım gau abe Jisas n̄ıp n̄ıŋ udmım, a gem, yad Jon, Jisas n̄ıp ga u amgö yad ke n̄ıŋbın rö, kalöp manö n̄ıŋö yabıł anıbi hagem kalı k̄iñ r̄ıkabin. * 36 Pen ga anıbu, God hadame nöp n̄ıbi b̄ı gau kalıp gası ñö, God Manö u kalı k̄iñ r̄ıköm, hainö anig ḡınaböl, a gıla u me, hainö anig unbö rö nöp gıla. God Manö u kalı k̄iñ r̄ıköm hagla, “Le n̄ıpe u, ap pa jö gagnaböl,” a gıla. * 37 Pen manö ap hagla, “B̄ı n̄ıp b̄ınıŋ gajal u n̄ıp n̄ıŋnaböl,” a gıla. *

Josep n̄ıpe Jisas hañ romanŋ dam rıgöl ga
(Mad 27:57-61; Mak 15:42-47; Luk 23:50-56)

38 B̄ı Arimadia daun n̄ıbö ap, Jisas manö n̄ıpe n̄ıŋ uda u pen, Juda b̄ı kub kalıp p̄ıñıŋ göm, Jisas n̄ıp n̄ıŋ udpın, a göm, waiö hagagm̄ıdöp. B̄ı anıbu hib n̄ıpe Josep. N̄ıpe Jisas n̄ıp dam rıgöl ḡınam, a göm, am Pailod n̄ıp hag n̄ıŋö, yau a gö, ud ara. 39 Nikodimas n̄ıpe Josep aip arlö. Nikodimas, b̄ı au nöd am Jisas n̄ıp s̄ıbön yaŋ n̄ıŋa b̄ı u. Nikodimas nan hałıŋ aıj auep iru nöp, kilo unbö ñıŋjuöl ado gı da unbö ajıp böŋ daŋ (35) rö, udöm ara. Nan hałıŋ aıj auep anıbu, mab mö cıl u abe, mab alos cıl u abe udöm gıla. * 40 Pen kale m̄ıhöp am wıp he u ud asık dap lugmil, Juda n̄ıbi b̄ı ḡım̄ıdal rö, mab cıl ud ara u, wıp he gau anöŋ lı ñımil, lının ud wałıj rud gıla pro m̄ılö u udmil, wam wam gılö. 41 Jisas mab ba laŋ al pak lıla ka anıb söl au wög adıŋ ap m̄ıdeia. Wög adıŋ anıbu aŋ au kabö m̄ıgan gıson nöp luöm, wıp rıgöl

* 19:24: Sam 22:18 * 19:25: Mad 27:55-56 * 19:26: Jon 13:23 * 19:28: Sam 22:15 * 19:29: Sam 69:21

* 19:31: Dud 21:22-23 * 19:35: Jon 21:24 * 19:36: Eks 12:46; Nab 9:12; Sam 34:20 * 19:37: Sek 12:10;

Rep 1:7 * 19:39: Jon 3:1-2

gagla ap mīdeia. ⁴² Juda kai God nīp sabe gep ñin kale u söl söl ga rö, yīñid rīgöl gul a gīmīl, kabö mīgan yöp söl anīb au rīgöl gīlō.

20

*Wip rīgöl gīla u kuö nöp mīdeia
(Mad 28:1-8; Mak 16:1-8; Luk 24:1-12)*

¹ Sade ñin u, ram rīknīg gö nīñöl gī, Maria Magdala wip rīgöl gīla mīgan amöm nīña, kabö kub wip rīgöl pīl gīla u, hīlī gī am goł au mīdeia. ² Nīpe nīñöm, kauyañ gī dö gī ap Saimon Pida hol mīhōñ mīdailo u apöm haga, “Bī Kub u nīp agamīj ud arbal; pen dap lībal au nīñagpun,” a ga.

³⁻⁴ Anīg hageia, Pida hol mīhōñ nīñnīg gī dö yabīl gul hadlo. Yad nöd amjakem, ⁵ hōñ adö löyañ nöp mīdem, kabö mīgan jīñ sīpsīp nīñnō wañj bad gau nöp mīdeia. ⁶⁻⁷ Pen Saimon Pida nīpe hain apöm, kabö mīgan u hīkīd amöm nīña, Jisas nīp wañj wam halö yula gau hubīk gaga; rīgöl gīla rö nöp mīdeia. Pen wañj nabīc jīñ pīral wam gīgabö gīla u, u rö nöp hubīkaga; pīral gīgabö gīla rö nöp asīk gī ke au mīdeia. ⁸ Yad nöd wip rīgöl gīla au apjaknō pen uri yad u rö nöp kabö mīgan hīkīd amem nīñnō, wañj gau wam halula rö mīdeia u me, anību Jisas uraköp, a gem nīñ udnō. ⁹ Pen ñin anību, God Manö kalī kīñ rīkōm, Jisas umōm uraknīm, a gīla manö u, hol nīñ aij gaglo. * ¹⁰ Anīg nīñjul ado gī ram arlo.

*Maria Magdala Jisas waiö lö nīña
(Mad 28:9-10; Mak 16:9-11)*

¹¹⁻¹² Pen Maria wip rīgöl gīla rīgöl mīgan anību hōñ adö au uraköl mīdöm mīñōñ göl gī mīdeia. Mīñōñ göl gī mīdöl gī, jöl magö dudu gī kabö mīgan jīñ sīpsīp nīña, ejol wañj rud līlō mīhau, Jisas wip he nöd mīdeia ka anību asīk mīdöl gī, ap nabīc adīñ jīñ, ap ma adīñ mīñ, mīdailō. ¹³ Ejol anīb mīhau Maria nīp haglö, “Nīhōñ gīñīg mīñōñ gabōñ?” ö gīlō.

Hagailö haga, “Bī Kub yad u nīp damöm gai dam lībal u nīñagpin!” a ga. ¹⁴ Anīg hagöm, ado göm nīña, Jisas urak mīdeia.

Pen nīp nīñö, bī unbö ke rö la. Jisas nīña u pen u Jisas nöp a göm nīñaga. *

¹⁵ Jisas pen Maria nīp haga, “Nībi me. Nīhōñ gīñīg mīñōñ gabōñ? An nīp ulhai nīñabōñ?” ö ga.

Hageia, Maria haga e, bī wög adīñ nap nībö u nöp yīp hagab, a göm haga, “Bī kub nīñeb. Wip u ud arbin, a gīmōn, gai dam līban u yīp hagaimōn, yad ud arnam,” a ga.

¹⁶ Hageia, Jisas haga, “Maria!” a ga.

Hageia, Maria, Arameik manö löm, “Rabonai!” a ga. Manö haga anību, “Manö Hag Ñeb Bī.”

¹⁷ Hageia, Jisas haga, “Yad ram mīñōñ i i arö gem, Bapi ado gī au lañ aragīn rö, yīp ud mīdagaimōn. Pen ne arammōn, mam bī kalīp hagmōn, ‘Jisas hagöp, “Yad Bapi yad, Bapi kale, God yad, God kale mīdöp u ado gī arabin,” a göp, a gīmōn,” a ga. *

¹⁸ Jisas anīg hageia, Maria Magdala am Jisas bī nīpe gau kalīp haga, “Yad Bī Kub u nīp nīñem auabin,” a ga. Anīg hagöm, Jisas manö nīhōñ nīhōñ nīp haga u, Maria nīpe Jisas bī nīpe kalīp manö anību haga.

*Jisas waiö lö bī nīpe gau nīña
(Mak 16:14-18; Luk 24:36-49)*

¹⁹ Pen Sade ñin u, sīdö wad ara nīñöm, bī nīpe gau Juda bī kub gau kalīp pīñīñ göm, ram raul amöm ajōñ u gīñ pīdōñ göm, agamīj mīdeila nīñöm, Jisas ap anīb au waiö löm haga, “God kalöp abad mīdeiañ,” a ga. ²⁰ Anīg hagöm, ñīmagö ur nīpe gau kalīp yamöm, rīglöm böñ lau yamöm ga. Bī nīpe gau nīñöm, u Bī Kub nöp, a göm, mīñ mīñ yabīl gīla. *

²¹ Jisas pen kalīp kuöyañ haga, “God kalöp abad mīdeiañ. Bapi yīp hag yuö apem wög nīpe gīpin rö, kalöp pen abe hag yuabin,” a ga. ²² Anīg hagöm, kalīp pu göl gī haga, “Ana Uł u udmim. ²³ Nībi bī rīmnap nan si nan naij gīpal gau nīñmim arö gīnabim u, God u rö nöp nīñöm arö gīnab. Pen nīñmim arö gāgnabim u, God u rö nöp nīñöm arö gāgnab,” a ga. *

Jisas waiö lö bī nīpe Domas nīp nīña

* **20:9:** Ap 2:24-32; 1Ko 15:4 * **20:14:** Luk 24:16; Jon 21:4 * **20:17:** Ro 8:29; Hib 2:11-12 * **20:20:** Jon 16:22; 1Jn 1:1 * **20:23:** Mad 16:19

²⁴ Pen Jisas ap waiö löm kalip manö haga ñin anibu, bi nipe Domas, hib ap Ñi Ramö a gimidal u, kalip aip midageia. ²⁵ Anib u, hainö Jisas bi nipe Domas nip hagla, “Bi Kub u niñbun,” a gila.

Hageila, nipe pen haga, “Anig hagabim u pen ñimagö nipe cipit pakla u abe, riglöm binin gila u abe, amgö yad ke niñem ñimagö yad ud niñnabin u me, manö anibu niñ udem, uraköp, a gem niñ udnabin; wasö u wasö,” ga.

²⁶ Anig hagöm, pen wik añi ap midöm, Jisas bi nipe gau Domas aip kuöyan ram raul u mideila. Ajöñ giñ pidöñ gila u pen Jisas nipe ap an au waiö löm haga, “God kalöp abad mideian,” a ga. ²⁷ Jisas anig hagöm, Domas nip haga, “Ñimagö ne u, yip cipit pakla u ud nöñ. Ñimagö yad nöñ. Riglöm böñ yad binin gila aui abe ud nöñ. Gasi mlö lagmön, yip niñ udmön,” a ga.

²⁸ Hageia, Domas haga, “Bi Kub yad, God yad!” a ga.

²⁹ Pen Jisas Domas nip haga, “Yip waiö niñmön me, yip niñ udpan. Pen niñi bi yip waiö niñagöm, yip niñ udnaböl gau, miñ miñ yabit gñaböl,” a ga. *

Jon manö anibi niñön ginig kali kliñ rika

³⁰ Pen manö kali kliñ rikabin anibi, hon Jisas bi nipe gau niñ midno niñöl gi, Jisas nan gagep ke ke iru nöp gimidöp rö, magöñhalö kali kliñ rikagpin. ³¹ Pen kale, Jisas nöp me, Krai u, God Ñi nipe yabit u nöp, a gimim, nip niñ udpe, kalöp udö, nip aip kamñ mideinabim, a gem, manö anibi kali kliñ rikpin. *

21

Jisas waiö lö bi nipe unbö mudun jñj u nip niñla

¹ Pen hainö hon Jisas bi nipe gau Ñig Wañö Daibirias au midaino niñöm Jisas nipe waiö lö niñno. Niñön ga u hagnig gabin. ² Saimon Pida u, Domas u (hib ap Ñi Ramö a gal u), Nadanyel Kena daun, ram minöñ Galili au niñbö u, Sebedi niñ Jems

hol mamil miñhau, Jisas bi nipe miñöp halö aip, jim ñöl am Ñig Wañö Daibirias au midaino.

³ Saimon Pida hanip haga, “Yad kabsat nan arabin,” a ga. Hageia, “Hon aip arnabun,” a gun, am nip aip ñig magib udun, gi ajno ajno ram rua pen kabsat rimnap udagno. *

⁴ Pen sidö lim gö niñöl gi, Jisas ap ñig wañö goñ au mideia. Nip niñno pen u Jisas nöp a gun niñagno. ⁵ Nipe hanip haga, “Ñi game. Kale kabsat nan gi aj wasö niñbim ar?” a ga. Hageia, hon yau a gino. ⁶ Anig hagaino, hanip haga, “Uben u ud ñig magib ñimagö yijig kid lau adö yumim me, kabsat rimnap udnabim!” a ga. Hageia, uben u ud ñig an yan yuun, kabsat iru yabit nöp udun, tip gino aunim rö laga. ⁷ Anig geia, yad Jon, Pida nip hagnö, “Bi anibu Bi Kub u nöp,” a ginö. Anig hagainö, Pida niñöm, wañj nipe au la u ud hib nab an au gidan pñralöm, ujanid ñig an yan la. * ⁸ Hon bi rimnap ñig magib adö u midun, uben kabsat halö ap ran jaköm mideia u, tip gi dap, mlö gau wasö, mida unbö niñjuöl mamid (100) rö nöp, ñig goñ au auno.

⁹ Goñ anib au apun niñno, mab in bic ara adö u, kabsat rimnap in mideia. Bred rimnap u rö nöp mideia. ¹⁰ Pen Jisas hanip haga, “Kabsat miñi udpim gau, rimnap dauim,” a ga. ¹¹ Hageia, Saimon Pida ñig magib adö u amöm, nipe aip uben kabsat iru nöp (153) mideia anibu kabö kutup adö au tip gi dauno. Uben u marö ga pen pa gi dö gaga. *

¹² Jisas pen hanip haga, “Apim, nan niñjim,” a ga. Hon pen nable gö, ne bi an ammön midpan a gun nip hag niñagno; u Bi Kub u nöp a gun, niñun arö gino. ¹³ Jisas nipe am bred u udöm, hanip niñme löm, kabsat abe ud hanip niñme löm gö, niñno.

¹⁴ Pen Jisas umöm uraköm, hanip bi nipe gau ij miñhau niñgan waiö lö nip niñno. *

Jisas Pida nip manö haga

* 20:29: 1Pi 1:8 * 20:31: Jon 3:15; Ro 1:17; 1Jn 5:13

* 21:11: Luk 5:6 * 21:14: Jon 20:19,26

* 21:3: Luk 5:4-7 * 21:7: Jon 13:23; Mad 14:29

15 Pen hon nan ñiŋ piŋ gun, Jisas Saimon Pida niŋp hag niŋa, “Saimon Jon ñi niŋpe. Bi gai i rö wasö; ne yiŋ niŋö nöŋ midmagö liŋban aka?” ga.

Hageia, Pida haga, “Bi Kub. Yad nöŋ midmagö liŋbin u, ne niŋban me,” a ga.

Aniŋ hageia, Jisas haga, “Sipsip pi yad gau, abad midaimön,” a ga.

16 Jisas aniŋ hagöm, kauyaŋ hag niŋa, “Saimon Jon ñi niŋpe. Ne yiŋ niŋö nöŋ midmagö liŋban aka?” ga.

Hageia, Pida haga, “Bi Kub. Yad nöŋ midmagö liŋbin u, ne niŋban me,” a ga.

Aniŋ hageia, Jisas haga, “Sipsip yad gau abad midaimön,” a ga. *

17 Jisas kauyaŋ pen hag niŋa, “Saimon Jon ñi niŋpe. Ne yiŋ midmagö liŋban aka?” ga.

Pen Jisas aniŋ göm, manö adö añi anibu nöŋ, “Ne yiŋ midmagö liŋban aka?” hag niŋöm hag niŋöm gö me, Pida gasi iru niŋöl gi haga, “Bi Kub. Ne nan gau magöŋhalö niŋban. Anib u, yad nöŋ midmagö liŋbin u, ne hadö niŋban me,” a ga.

Hageia, Jisas haga, “Anib u, sipsip yad gau abad midaimön. 18 Yad nöŋ niŋö yabiŋ hagabin, ne bi praj rö midaina ñin u, waŋj gasi ne ke niŋa rö ud limön ajmidan. Pen ne hainö bi miŋep liŋabön ñin u, ne ñimagö ne giŋaŋ gi midö niŋöl gi, bi ke niŋbö ap nöŋ nagi adiköm, aragnabön mol u uŋ gi ud arnab,” a ga. 19 Jisas manö haga anibu, niŋbi bi riŋnap hainö Pida al pak liŋaböl u, Jisas nöd niŋa me u. Niŋbi bi hain niŋbö gau, Pida niŋp nan niŋhön giŋaböl umnab u niŋöm, God niŋpe mailö aij unbö ke halö midöp u niŋaböl. Pen Jisas Pida niŋp haga, “Yiŋ hain giŋmön,” a ga. *

20 Jisas manö anibu haga niŋöm Pida ado göm niŋa, yad bi Jisas midmagö liŋmidöp u midainö. Yad bi anibu me, nöd Jisas Pasopa nan ñiŋ mideia iŋ au asiŋ midem hag niŋnö, “Bi Kub. An nöŋ mumug giŋab?” ö giŋnö. * 21 Pida yiŋ niŋöm Jisas niŋp haga, “Bi Kub. Bi i niŋp niŋhön giŋab?” ö ga.

22 Hageia, Jisas haga, “U gasi yad. Yad hagnö niŋpe middep nöŋ midö niŋöl gi, ado gi aunabin u, manö ne wasö. Pen ne yiŋ hain giŋmön,” a ga.

23 Jisas manö haga anibu, niŋbi bi niŋp niŋ udla riŋnap hagla, “Jisas bi niŋpe anibu umagnab,” a giŋa. Pen Jisas bi niŋpe anibu umagnab a göm manö anibu hagaga; niŋpe yiŋharŋ haga, “Yad hagnö, niŋpe middep nöŋ midö niŋöl gi, ado gi aunabin u, manö ne wasö,” ga.

24 Jisas bi niŋpe anibu me, niŋpe ke manö anibi kaliŋ kliŋ riŋköm, magöŋhalö manö niŋö yabiŋ nöŋ midöp u niŋöm, kaliŋ kliŋ riŋköp me u. * 25 Jisas nan adö ke ke iru nöŋ ga u pen manö anibu yöŋ riŋnap nöŋ aŋ aui kaliŋ kliŋ riŋköp. Yad niŋnö, manö anib gau magöŋhalö kaliŋ kliŋ riŋk buk iru nöŋ yaŋ liŋblap, miŋnöh naböŋ i pro gö, dam lep ka u midagaiböp. *

* 21:16: Ap 20:28 * 21:19: Mad 16:24-25; 2Pi 1:14
Jon 20:30

* 21:20: Jon 13:23-25

* 21:24: Jon 19:35

* 21:25:

Aposil

Bi Jisas manö ud arep gau kale nan nihön nihön gila

Luk Diopilas nipe kauyan kali kliñ rika

¹ Mam Diopilas. Yad nöp manö nöd kali kliñ riknö u, Jisas nipe yag daulö majö göm, wög it göm mid damöm, nan nihön nihön göm, manö nihön nihön hag ñöm ga u, nöp köp nöd u kali kliñ riknö. * ² Hainö, God Jisas nipe dam ap ran jak kumi kabö laj au ud ara. Pen nipe kumi kabö adö laj au arnig ga magö u, nipe gö Ana Ut nipe manö nipe ud arep hag la bi gau kalip hag ñi aij ga. Manö anibu magöñhalö nöd kali kliñ rikem nöp ñinö u. * ³ Jisas uma pen kauyan uraköm, ñin unbö ñinjuöl mihöp (40) aņ u ñin iru nöp waiö löm, manö nipe ud arep bi nipe gau aip midöm, God nibi bi udöm abad mideinab manö u kalip hag ñimädöp. Anig gö, kale amgö magö kale ke niņla nipe kamij mideia. * ⁴ Pen umöm uraköm, minöñ naböñ adö it i midmidöp ñin aņ anib au, ñin ap bi nipe anib gau aip nan magö ñinöñm haga, “Yad kalöp nöd hagnö rö, Bapi yad nan nihön kalöp ñinabin a ga u, Jerusalem aui nöp midmim, abad midaimim. * ⁵ Jon ñig pak ñeb bi u nibi bi kalip ñig u nöp pak ña, pen ñin mihöp nöp ap arö, Ana Ut u apöm kalöp pak ñinab,” a ga. *

Jisas nipe ram minöñ kumi kabö adö laj au ap ran jak ara

⁶ Pen ñin ap Jisas nipe bi nipe anib gau mideila aņ au waiö lö, nipe hagla, “Bi Kub, ne mñi kin hon midö, hon Isrel nibi bi ram minöñ hon i kauyan ke abad midun, ram minöñ rimnap abad midun ginabun aka?” gila. * ⁷ Hageila, kalip haga, “Ñin mai ginab u, Bapi gasi nipe ke niņöm hag la; nan kale wasö. * ⁸ Pen

Ana Ut nipe kalöp auö, kale pidöñ udmim ammim, Jerusalem nibi bi, Judia nibi bi, Sameria nibi bi, nibi bi ram minöñ gau gau magöñhalö gau, yad nihön nihön gipin u kalip hag ñinabim,” a ga. *

⁹ Anig hagöm, bi nipe gau niņmidlö niņöl gi, God nipe dam ap ran jak kumi kabö adö laj au ud arö niņöl gi, kumi bad ap apöm nipe harika.

¹⁰ Pen nipe areia, kale kumi kabö laj niņ midlö niņöl gi, magö anibu nöp bi waij rud yimlö mihau ap kalip pig urak midailö. ¹¹ Bi anib mihau haglö, “Bi Galili nibö gai i, kale nihön ginig kumi kabö laj niņ midpim? Kale niņöl gi midpe niņöl gi, God nipe gö, Jisas ap ran jak kumi kabö adö laj au ud aröp u, hainö nipe ke unbö rö nöp ado gi aunab,” a gilö. *

Judas uma u Madaias kuö nipe uda

¹² Olip Dum laj mideila u arö göm, Jerusalem ado gi arla. Adan milö wasö, Olip Dum Jerusalem nibö sö; Juda God nipe sabe gep ñin u kale ajmidal rö nöp. *

* ¹³ Jerusalem amöm, ram haneb kale amjaköm, ram raul adö laj migang u arla. Bi mideila gau: Pida, Jon, Jems, Edru, Pilip, Domas, Badolomyu, Madyu, Alpias ñi nipe Jems u, Saimon Selod u, Jems ñi nipe Judas u. * ¹⁴ Kale pör pör magum göm, God nipe sabe gimidal. Jisas nime Maria u, Jisas nimam bi gau, nibi rimnap halö pör anig gimidal.

¹⁵ Pen ñin aņ anib au, nibi bi ñinjuöl unbö kagoļ jin (120) rö ap magum gilö niņöl gi, Pida uraköm kalip haga, ¹⁶ “Añ mam bi niņim. Ana Ut nipe hadame nöp Depid nipe gasi ñö, Judas Jisas nipe mumug niņa bi u ginab rö niņöm kali kliñ rikö, haga haga rö nöp ga. * ¹⁷ Jisas bi Judas anibu udö, hon aip midöm, wög nipe u jim ñöl gimidun,” a ga.

¹⁸ Pen hainö nipe Jisas nipe mumug niņöm, mani uda u damöm, minöñ naböñ ap rauöm, mid damöm, ñin añi ap ap

* **1:1:** Luk 1:3 * **1:2:** Mak 16:19; Luk 24:49-51 * **1:3:** Luk 24:36-49; Ap 10:41 * **1:4:** Luk 24:49; Jon 14:16-17; Ap 2:33 * **1:5:** Mad 3:11 * **1:6:** Luk 24:21 * **1:7:** Mak 13:32 * **1:8:** Mad 28:19; Luk 24:48 * **1:11:** Mad 26:64; Luk 21:27 * **1:12:** kilomida añi ap nöp rö * **1:12:** Luk 24:50-53 * **1:13:** Mad 10:2-4 * **1:16:** Sam 41:9 * **1:18:** Mad 27:3-8

lug paköm, mudun nipe u pabu göm, hibur magöñhalö lim gi höñ hañauö uma.

* 19 Anig göl umö, Jerusalem nibi bi magöñhalö niñöm, minöñ naböñ rauöm uma anibu, hib Akeldama a gila. Akeldama hagla manö if u, “Hagape Luga Minöñ Nabö?,” a göm hagla.

20 Pida haga, “Depid hadame nöp God Manö adinj Sam a gipal u kali kññ riköm haga,

‘Ram nipe cög nöp midainim;

Nibi bi rimnap ram nipe am midagaiöl,’ a ga.

Depid manö ap pen haga,

‘Wög nipe u bi ap udnim,’ a ga. *

21 Haga anibu, bi hon ke ap niñun udnabun. Hon Bi Kub Jisas aip ajmidun u, bi hon aip pör ajmidöp bi ap niñun udnabun. 22 Bi hon aip pör ajöm, Jon Jisas nip ñig pak ña u niñöm, mid damöm, Jisas umöm uraköm kumi kabö adö lañ ara niña bi ap niñun udnabun. Bi anibu rö udno me, Bi Kub Jisas umöm uraka manö u hag ñi aij ginab,” a ga. *

23 Pida anig hagö, bi ne Madaias aip Josep aip kalip mihöñ hag lila. Pen Josep ñin rimnap hib nipe ap Basabas, ap Jaldas, a gimidal. 24-25 Bi anib mihau kalip anig göl hag löm, God nip sabe göm hagla, “Bi Kub, Judas nöd gi naij göm umöm, ram nipe midainim au ara u, kuö nipe u an udnim, a gun, bi mihöp i hag libun. Anib u, ne nibi bi magöñhalö gasi niñöm gipal rö niñban u me, nöp hag niñabun, ne ke bi u a gö, hon niñun udnabun,” a gila.

26 Anig hagöm, bi anib mihau ilöñ cal ud gulu gi udlö, Madaias hib apranö, Jisas manö ud arep unbö agip lañ aip jim ñöm, kauyañ bi unbö migan lañ la.

2

Ana Ut nipe aua

1 Nibi bi Jisas nip niñ udla gau, Pedikos ñin kub u mñi, a göm, ap ram raul migan añi ap mideila. * 2 Anig göl midlö niñöl gi, adinj gu kub kumi kabö adö lañ nibö hagöm, yigön rö udöm, ram raul migan

asik mideila au yañ aua. 3 Pen magö anibu nöp niñla, mab mñañ ugan rö u apöm, plajik ke ke pa gi dö gi amöm, nibi bi nabic cög adö lañ añi añi am mideila. *

4 Am midö niñöl gi, Ana Ut apöm, ana kalip añ dañ ajmañ raua niñöm kale manö yabiñ adö ke ke hagla. *

5 Pen ñin anibu, Juda nibi bi gau, kale migan ke ke, ram minöñ gau nibö gau nibö apöm, Jerusalem magum gi mideila. Nibi bi anib gau kale God Manö haga rö niñöm gimidal. 6 Gu kub anibu hageia niñöm, niñön gab a göm, nibi bi iru nöp yinjid ram anibu apöm niñla, manö yabiñ adö ke ke kabö göl nöp hageila.

7 Kale niñöm, aiö waiö göm hagla, “Nibi bi gai i magöñhalö Galili nibö. 8 Pen aige göm manö yabiñ hon ke ke hagpun rö kabö göl hagaböl niñabun? 9 Hon rimnap Padia nibö, rimnap Midia nibö, rimnap Ilam nibö, rimnap Mesopodemia nibö, rimnap Judia nibö, rimnap Kapasodia nibö, rimnap Podas nibö, rimnap Esia nibö, 10 rimnap Prijia nibö, rimnap Pampilia nibö, rimnap Ijip nibö, rimnap ram minöñ Libia, Sairini daun goñ gau nibö, rimnap Rom nibö auno. 11 Nibi bi Rom nibö aula u, rimnap Juda nibi bi yijig göl, rimnap Juda nibi bi wasö pen uri Juda nibi bi gipal rö adö u gipal. Rimnap Krir nibö, rimnap Arebia nibö auno. Pen hon niñ midno niñöl gi, manö yabiñ hon ke ke hagpun rö kabö göl hagöm, God nipe nan unbö ke yabiñ göp, a göm, hib nipe haglö adö arab, niñabun,” a gila. 12 Anig hagöm, gasi iru niñöl gi, pen hag niñö, pen hag niñö göm hagla, “Ke yabiñ gab anibu niñön ginig gab,” a göm, gasi iru yabiñ niñla.

13 Nibi bi rimnap pen kale ñiñlöñ li hagla, “U ñig wain iru nöp niñöm, hauñ alöp hagaböl,” a gila.

Pida manö hag ña

14 Pen Pida bi Jisas manö ud arep bi unbö agip lañ aip uraköm, meg migan dap ranöm, nibi bi iru nöp mideila gau kalip haga, “Kale Juda nibi bi hon abe, kale nibi bi Jerusalem aui hanmidim abe, aui niñön

* 1:20: Sam 69:25; 109:8 * 1:22: Mad 16:19; Mak 1:9; Jon 15:27 * 2:1: Lep 23:15-21; Dud 16:9-11 * 2:3: Mad 3:11 * 2:4: Ap 4:31; 10:44-46; 19:6; Mak 16:17

gajip u yad kalöp manö hagnig gabin i niñ aij gimim. ¹⁵ Kale rimnap hagnim, 'Bi gai i niñ wain iru nöp niñöm, hauł alöp hagaböl,' a gipim u, pen kale niñ wain niñlö hauł alagöp. Miñi sidö gisön nöp auöp magö u nöp me. ¹⁶ Pen manö yabıl ke ke hagaböl niñabim anibi, bi God manö hagep Joel hadame nöp hagem kalı kliñ rıka rö nöp gab me u. Niñpe manö anıbu kalı kliñ riköm haga,

¹⁷ 'God hagep, "Niñ hain u, niñbi bi magöñhalö gau kalı Ana yad yunabin.

Niñ pai kale gau God Manö niñbi bi kalı hag niñaböl.

Bi praj kale gau naböñ niñaböl.

Bi majö kale gau hon niñaböl. *

¹⁸ Niñ anıbu, niñbi bi yip wög gi niñbal gau, niñbi gau abe bi gau abe, kalı Ana yad yunö, manö aij yad u niñbi bi gau kalı hag niñaböl.

¹⁹ Pen kumi kabö adö lan nan ke gagep rö rimnap gem, mınöñ naböñ adö il i nan niñeb niñagep ke niñbö rimnap ginabin. Hagape göm, mab inöm, hadu adpıl kub göm ginab.

²⁰ Sidö mailö gagnab; rakın hagape bö linab.

Anıg geinab, hainö niñ unbö ke niñbö waiö linab.

Bi Kub mailö aij unbö ke halö aunab.

²¹ Pen niñbi bi an an, Bi Kub yip ud kamıñ yuañ, a göm, hag niñaböl gau, kalı ud kamıñ yunab," a ga.

²² Pida niñpe Joel kalı kliñ rıka manö anıbu hag pis göm haga, "Kale Isrel niñbi bi, manö hagnig gabin i niñ aij gimim. Jisas bi Nasared niñbö u bi yıharıñ wasö; God niñpe ke niñ yuö aua. Niñ yad u yunö, nan gagep rö iru nöp göm, nan niñeb niñagep iru nöp göm ginab an kalı au niñöm, bi anıbu God niñpe ke hag yuö aua u niñlan, a göm, niñ yuö aua. Jisas niñpe nan gagep rö an kale ga u, kale ke hadö niñbim. ²³ God kale ginabim rö nöd niñöm, Jisas niñpe ud niñmagö adö kalöp u lö,

kale dam niñbi bi nan si nan naij gıpal gau kalı niñbe, niñ mab ba lan al pak lılo uma. ²⁴ Niñpe ilön kub yabıl udöm uma u pen böñ nöp wip rıgöl au midöm, hij gi lug li arnim rö laga. God gö kauyañ uraka. ²⁵ Depid pen hadame nöp Jisas niñpe manö kalı kliñ riköm haga,

'Yad niñbin, Bi Kub yad aip pör pör midöp. Niñpe niñmagö yijig yad lau adö midöp u me, yad piñniñ gagnabin. *

²⁶ Anıg göp u, hibur midmagö yad pıaiöp; yad niñniñ lem hagabin.

Hañ romañ yad umniñ gab pen gası halö midem piñniñ gagnabin.

²⁷ Ai gıniñ? Ne yip wip rıgöl miñgan arö gagnabön.

Ne Bi Uł ne arö gö, hañ romañ niñpe hij gi lug li aragnab.

²⁸ Ne yip kamıñ midem adan u yamna.

Yad ne aip midem, miñ miñ yabıl ginabin,' a ga," a ga.

²⁹ Pida Depid haga manö anıbu hag pis göm haga, "Añ mam bi, yad kalöp manö kabö göl hagnö, niñ aij ginabim. Bac ilan Depid umö rıgöl gıla ulöm miñgan u midöp; ulöm miñgan anıbu miñi hon u rö nöp niñbun. * ³⁰ Pen Depid niñpe God manö hag ñeb bi midmidöp u me, niñpe niñga, God hadame nöp manö hag löm haga, 'Ne niñ riknabön rik damöm rik linaböl niñ ap niñpe ka ne udöm, kiñ midemab,' a ga. *

³¹ Depid nan hainö ginab u niñöm, Mesaia u* niñpe umöm uraknab, a göm, haga, 'Niñpe wip rıgöl miñgan arö gaga. Hañ romañ niñpe hij gi lug li araga,' a ga. *

³² "Miñi God gö, Jisas niñpe uraköm kamıñ midöp. Niñpe kamıñ midöp u hon magöñhalö amgö magö hon ke niñbun.

³³ God Jisas niñpe dam niñmagö yijig adö niñpe lau la. Löm niñpe Ana Uł niñnabin a göm haga u, Jisas niñpe niñ, niñpe pen hanıñ niñ, apöm gu kub hagö, hon manö ke ke hagabun i niñabim. * ³⁴ Pen Depid manö haga anıbu, niñpe ke hagaga. Depid niñpe mınöñ naböñ il i midöm, kumi kabö adö lan araga. Pen niñpe haga,

* 2:17: Joe 2:28-32 * 2:25: Sam 16:8-11 * 2:29: 1Ki 2:10 * 2:30: 2Sa 7:12; Sam 89:3-4; 132:11 * 2:31:

Grik manö "Krais u" abe, Hibru manö "Mesaia u" abe il añi ap nöp midöp: "God hag la Bi u." * 2:31: Sam 16:10

* 2:33: Ap 5:32; 7:55-56

‘B̄i Kub n̄ipe B̄i Kub yad u n̄ip haga,
 “Ñ̄imagö yij̄g yad lau adö as̄ik
 m̄idaimön me;

³⁵ yad ḡinö kauaḷ mauaḷ ne gau,
 raḷa m̄igan ne gau m̄ideinaböl,” a ga,
 a ga.

* ³⁶ “An̄ib u, kale Isrel n̄ibi b̄i magöñhalö
 n̄iñ aij ḡimim: Jisas b̄i mab ba lañ al pak
 liḷe uma b̄i an̄ibu nöp, God gö B̄i K̄ub
 yabiḷ m̄idöp. N̄ipe nöp Mesaia pör abad
 m̄idm̄idun me u,” a ga. *

³⁷ Pida manö an̄ibu hagö, n̄ibi b̄i
 m̄ideila gau n̄iñöm ñaul ara. An̄ig gö, kale
 Pida abe, Jisas manö ud arep b̄i gau abe,
 hag n̄iñöm hagla, “An̄ib u, mam b̄i, hon
 m̄iñi n̄ihön gun?” ö ḡila.

³⁸ Hageila, Pida haga, “Kale añi añi
 magöñhalö m̄idpim rö, nan si nan naij
 ḡipim adö u, n̄ihön ḡin̄ig an̄ig ḡipun, a
 ḡimim, arö ḡimim, Jisas Kraiss n̄ip n̄iñ
 udmim, ñig pakmim. An̄ig geinabim, God
 nan si nan naij ḡipim u n̄iñöm arö göm,
 Ana Uḷ n̄ipe u kalöp ñinab. ³⁹ God hadame
 nöp haga, ‘Ana yad kalöp Isrel n̄ibi b̄i ñem,
 ñi pai kale yag daunabim gau kalip ñem,
 n̄ibi b̄i m̄ilö gau kalip abe ñem ḡinabin,’ a
 ga. An̄ib u, hon n̄iñbun, God n̄ibi b̄i an
 aulan̄ a ḡinab gau, kalip magöñhalö Ana
 Uḷ u ñinab,” a ga. * ⁴⁰ Pida kalip mög
 n̄iñöm, manö iru nöp hagöm hagöm haga,
 “N̄ibi b̄i uri m̄idpal r̄imnap haḷöwaḷö ḡi
 naij ḡipal rö arö ḡimim, m̄id aij ḡimim.
 Wasö u, ilön kub udnabim,” a ga. ⁴¹ N̄ibi
 b̄i iru nöp Pida manö haga u n̄iñöm, Jisas
 Kraiss n̄ip n̄iñ udöm, ñig pakla. Ñ̄in an̄ibu
 nöp, n̄ibi b̄i dri dausan (3000) rö Jisas
 Kraiss n̄ip n̄iñ udöm, Jisas n̄ibi b̄i n̄ipe aip
 j̄im ñöl m̄ideila. *

⁴² An̄ib u, kale pör pör apöm, b̄i Jisas
 manö ud arep b̄i gau aip se göl m̄idöm,
 God Manö hag ñeila u n̄iñ aij gun, a göm,
 hag am̄il ap̄il göl ḡi, bred ud jö göm se göl
 ñiñöl ḡi, God n̄ip sabe göl ḡi m̄idm̄idal. *

Jisas n̄ibi b̄i n̄ipe gau ḡim̄idal rö

⁴³ God b̄i Jisas manö ud arep b̄i gau kalip
 p̄idörñ ñö, nan gagep rö iru nöp göm, nan

n̄iñeb n̄iñagep iru nöp göm ḡilö, n̄ibi b̄i
 gau n̄iñöm, aiö waiö ḡila. ⁴⁴ N̄ibi b̄i Jisas
 n̄ip n̄iñ udla gau, se ḡi m̄idöm, n̄ibi b̄i
 nan m̄idageia gau, n̄ibi b̄i r̄imnap kalip
 nan haḷöwaḷö ñila. * ⁴⁵ M̄inöñ nabö?, nan
 gau u rö nöp s̄ikim göm, mani udöm, n̄ibi
 b̄i nan m̄idageia gau kalip n̄ime li ñila.
⁴⁶ Kale pör pör, ñ̄in añi añi, God sabe gep
 ram u am magum ḡim̄idal. Pen ram kale
 gau u rö nöp am magum göm, bred ud jö
 göm, m̄idmagö apen löl ḡi, ñ̄iñi löl ḡi, nan
 se göl ñiñm̄idal. ⁴⁷ Pen n̄ibi b̄i m̄ideila
 gau magöñhalö, Jisas n̄iñ udla n̄ibi b̄i kalip
 n̄iñöl, aij a ga. Pör pör, ñ̄in añi añi, B̄i Kub
 n̄ipe n̄ibi b̄i r̄imnap halö ud kam̄iñ yuö,
 kale Jisas n̄ip n̄iñ udöm, ap Jisas n̄ibi b̄i
 n̄ipe nöd n̄ibö gau aip m̄idm̄idal. *

3

B̄i ma naij ga u, Pida gö, kam̄iñ la

¹⁻³ B̄i n̄ime yag daua ñ̄in u nöp ma naij
 ga ap, n̄ip ñ̄in añi añi pör pör dapöm,
 God sabe gep ram ajöñ iñ, Ajö? Kliñ Aij,
 a ḡim̄idal u, goḷ au lilö as̄ik m̄idm̄idöp.
 M̄idöl ḡi, n̄ibi b̄i God sabe gep ram raul
 m̄igan ap arm̄idal gau, kale mani nan yip
 ap ñim, a ḡi as̄ib ḡim̄idöp.

Pen mañ ap, Pida aip, Jon aip sidö gam̄iñ
 ga dugo magö u, God n̄ip sabe gep magö u,
 God n̄ip sabe ḡin̄ig, ap padilö n̄iñöl ḡi, b̄i
 ma naij ga an̄ibu kalip m̄ihön n̄iñöm haga,
 “Yip mani r̄imnap ñil,” a ga. ⁴ Hageia,
 kalpe m̄ihön n̄ip n̄iñ ij halö li m̄idmil, Pida
 haga, “Halip m̄ihön n̄öñ!” a ga. * ⁵ Haga,
 yip nan ap ñ̄in̄ig gabil, a göm, kalip m̄ihön
 n̄iñ m̄idö n̄iñöl ḡi, ⁶ Pida haga, “Mani
 silpa, mani gol, yad m̄idagöp u pen nan
 yad añi ap m̄idöp u nöp ñ̄inabin. Jisas
 Kraiss Nasared n̄ibö u, hib n̄ipe hagem nöp
 hagabin, ‘Urak aru!’ ” a ga. * ⁷ Pida an̄ig
 hagöm, ñ̄imagö yij̄g lau n̄ip udöm, ud
 urak ñö n̄iñöl ḡi, magö an̄ibu nöp ma abe,
 ma goḷ abe aij la. ⁸ Aij gö, ȳiñid urak amöl
 ḡi, raḷa raḷa göl ḡi, God n̄ip aij a göl ḡi, kalip
 m̄ihön aip God sabe gep ram raul m̄igan u
 ara. ⁹ God n̄ip aij, a göm, abö göl göm ajeia
 u, n̄ibi b̄i m̄ideila gau n̄iñöm, ¹⁰ b̄i ma naij

* 2:35: Sam 110:1 * 2:36: Ap 5:30-31 * 2:39: Ais 57:19 * 2:41: Ap 2:47; 4:4 * 2:42: Ap 20:7 * 2:44:
 Ap 4:32-35 * 2:47: Ap 6:7; 11:21 * 3:4: Ap 14:9 * 3:6: Ap 4:10; 16:18

pör apöm, God sabe gep ram ajön il, Ajö? Ktiñ Aij, a gîmîdal u, goł au asîk mîdöm, mani nan gau asîb gîmîdöp bî anîbu, aigöl göm ma yabîł abö gî auab, a göm, gasî iru niñjöm aiö waiö gîla.

Pida manö hag ña

¹¹ Bî anîbu nîpe, God sabe gep ram hön adö, Solomon Ram Bada, a gîmîdal, mîgan u mîdöm, Pida aip, Jon aip kalîp mîhön añ añ lî ud mîdö niñjöl gî, nîbi bî magöñhalö aiö waiö göl gî, gî dö gî aula. ¹² Nîbi bî aueila, Pida nîpe niñjöm haga, “Isrel nîbi bî gai i, kale niñhön gîniñg gasî iru niñjîm halîp bî mîhön niñ ij halö gabim? ‘Kale mîhön bî klö, bî kamîñ aij mîdmil gajîl, bî anîbi adan aj aij gab,’ a gîmîm, gasî u niñjîbim ar? U wasö. ¹³ Ebrahim, Aisak, Jekop, bac îtañ hon bî gau sabe gîmîdal God anîbu nöp nîpe ke gö, bî wög gî ñeb nîpe Jisas urakö, nîbi bî gau niñjöm, nîpe mailö aij unbö ke halö mîdöp a göm, niñbal. Kale pen Jisas nîp udagpe. Pailod, Jisas nîp hubîk yuîñ a ga u pen kale ke, nîp dam mab ba lañ al pak lîlañ, a gîpe. * ¹⁴ Jisas nîpe Bî Uł; nîpe Bî Kamîñ Aij pör nöp God hagöp rö nöp göp. Pen kale hagpe, Jisas nîpe bî niñeb hon wasö; bî wîp al mîdöp u hanîp hubîk yu, a gîpe. ¹⁵ Anîg gîmîm, Bî kamîñ mîdep magö ñöb u nîp al pak lîbe. Pen God gö, nîpe uraka u, hon amgö magö hon ke niñjul hagabul. ¹⁶ Bî ma naij pör niñjîbim i, mîñî kamîñ lajîp niñjîbim. Jisas klö nîpe gö me, kamîñ löp. Jisas niñ udul, hib nîpe haglo, nîpe gö böñ nöp kamîñ löp.

¹⁷ “Pen mîdeimam yad gai. Kale ke abe, bî kub kale gau abe, hauł halö mîdmîm, Jisas nîp anîg gîpe. * ¹⁸ Pen God nîpe bî manö nîpe hagep gau kalîp hadame nöp gasî ñö hagla, ‘Hainö God Mesaia nîpe ilön kub yabîł udöm umnab,’ a gîla u me, hagla rö nöp gîpe. ¹⁹ Anîb u, nan si nan naij gîpîm u, niñhön gîniñg anîg gîpun, a gîmîm, arö gîmîm, God nîp ado gî aube, nîpe nan si nan naij gîpîm prî u lîk gî yunab. * ²⁰ Anîg gîpe, Bî Kub nîpe ana kalöp añ dañ klö nîpe ñöm, Krai u

kalöp hadame nöp hag la u hag yunab. Krai u Jisas me. ²¹ God nîpe hadame nöp hagö, bî manö hagep uł nîpe gau hagla rö, Jisas nîpe ram mîñöñ kumi kabö adö lañ au mîdöp rö mîdö niñjöl gî, God nan magöñhalö kauyañ gî lî aij gîñab ñîñ u aunab. ²² Mosîs haga, ‘Hainö Bî Kub God kale, nîpe bî manö hagep yad rö, bî il kale ke ap, hag yunab. Nîpe apöm, manö hagnab u magöñhalö niñ aij gîmîm. * ²³ Nîbi bî manö nîpe udagnaböl gau, nîbi bî nîpe mîdageinaböl; kale böñ nöp hön adö yañ amöm, umnaböl,’ a ga.

²⁴ “Bî God manö hagep Samyuel abe, bî God manö hagep hain aula gau abe magöñhalö nan uri waiö lab niñjîbun u hadö hag ñîla. ²⁵ God hadame nöp nahai îtañ kale manö hag la u, kale ke nan ame udabim me u. God bac Ebrahim nîp gîñabin, a göm, manö hag la. Manö hag löm haga, ‘Ñî pai ne rîkö, kale rîk dam dapîl göm rîknaböl gau, bî ap mîdöm me, nîpe gö nîbi bî gau magöñhalö mîñ mîñ gîñaböl,’ a ga. * ²⁶ Pen God Bî Wög Gî Ñeb nîpe Jisas ram mîñöñ il i yua u, kalöp nöp a göm, nöd yuö aua. Isrel nîbi bî nan si naij naij gîpal u, niñhön gîniñg anîg gîpun, a göm, adö anîbu arö göm, mîd aij gîlañ, a göm, kalöp Isrel nîbi bî gai i nöd yuö aua,” a ga. *

4

Pida aip Jon aip kalîp manö kub hagla

¹ Pida aip, Jon aip nîbi bî kalîp manö hag ñîlö niñjöl gî, bî God nîp nan sabe gep bî gau abe, God sabe gep ram polisman bî nabîc kale u abe, bî Sadyusi gau abe, amöm manö hagailö anîbu apdi niñjla. ² Jisas umöm uraka rö, nîbi bî Jisas nîp niñ udnaböl gau u rö nöp umöm uraknaböl manö u, niñhön gîniñg hag ñabil, a gîlö, mulu luga. ³ Anîb u, kale Pida aip Jon aip ud sîsî göm, uri dugöp magö i wasö, rol manö kub hagnabun, a göm, kalîp bî mîhön dam nagî lîla. ⁴ Pen Pida Jon bî mîhau manö aij anîbu hag ñailö, nîbi bî niñjöm, iru yabîł niñ udla. Anîb u, nîbi

* **3:13:** Eks 3:6,15; Luk 23:13-25; Ap 2:23   * **3:17:** Luk 23:34; 1Di 1:13   * **3:19:** Ap 2:38   * **3:22:** Dud 18:15,18-19   * **3:25:** Jen 22:18   * **3:26:** Ap 13:46   * **4:4:** Ap 2:41

bɪ Jisas nɪŋ udla gau unbö paip dausan (5000) rö ara. *

⁵ Pen ruö, Juda bɪ kub ram mɪnön anɪbu abad mɪdmɪdal abe, bɪ manö ud asɪkep gau abe, bɪ lo manö hag ñeb bɪ gau abe, Jerusalem gau ap magum gɪla. ⁶ God nɪp nan sabe gep bɪ kub yabɪ Anas aip, Kaiapas aip, yam kale bɪ Jon u, Aleksada u, bɪ yam kale rɪmnap halö apöm, aŋ anɪb au mɪdeila. ⁷ Kale magum göm haglö, Pida Jon kalɪp mɪhön uɪ gɪ dap aŋ au lɪlö, kalɪp mɪhön hag nɪŋöm hagla, “Bɪ ma naij ga u aigöl gɪ gajɪl kamɪŋ löp? Pɪdön gai nɪbö udmil, hib nɪhön hagmil, anɪg gɪpɪl?” ö gɪla. ⁸ Hageila, Ana Uɪ nɪpe am Pida aŋ dan ajman rauö nɪŋöl gɪ, Pida haga, “Kale Juda bɪ kub abe, bɪ manö ud asɪkep abe, manö hagabin i nɪŋim. ⁹ Bɪ mög gep ma naij ga u gailo kamɪŋ la u nɪŋmim, ‘Kale aigöl gɪ gajɪl kamɪŋ löp?’ ö gɪmim, halɪp manö kub hagabim ar? ¹⁰ Anɪb u, kale manö hagnɪg gabin i nɪŋ aij gɪmim. Isrel nɪbi bɪ gau magöŋhalö u rö nöp nɪŋ aij göl. Jisas Krai bɪ Nasared nɪbö hib nɪpe u nöp nɪŋ udul, hib nɪpe haglo, nɪpe gö, bɪ anɪbi nɪp böŋ nöp kamɪŋ lö, aj aij gab nɪŋabim. Kale Jisas Krai nɪp mab ba laŋ al pak lɪbe u pen God gö kauyaŋ uraka. * ¹¹ Bɪ Jisas anɪbu nɪp me, God Manö kalɪ kliñ rɪköm hagla,

‘Kale bɪ ram gep gau, kabö mɪlö ap, u kabö naij, a gɪmim, arö gɪpe u, uri ram padö aŋ yaŋ bɪnɪg ñöl mɪdöp,’ a gɪla. *

¹² God nɪpe Jisas hib nɪpe nöp hanɪp haga nɪŋöm Jisas nɪpe nöp hanɪp ud kamɪŋ yunɪm rö löp. Mɪnön naböŋ iɪ i bɪ ke nɪbö ap hanɪp ud kamɪŋ yunɪm rö lagöp wasö yabɪ,” a ga. *

¹³ Pida Jon kale bɪ mɪhau urakmil, pɪñɪŋ gagmil, haɪöwaɪö kabö göl nöp haglö u, bɪ kub anɪb gau nɪŋöm, aiö waiö göm hagla, “Bɪ mɪhai i kale skul hagaglö u pen kale Jisas aip mɪdmil anɪg gɪmil gɪpɪl,” a gɪla. ¹⁴ Bɪ ma naij ga kamɪŋ la u aŋ kale au mɪdö nɪŋöl gɪ, kalɪp mɪhön manö hag göl rö laga. ¹⁵ Anɪb u me, kale hagla, “Kansol

ram i höŋ yaŋ am mɪdaiɪl,” a gɪla. Höŋ yaŋ am mɪdlö nɪŋöl gɪ, kale ke hag nɪŋ hag nɪŋ göm hagla, ¹⁶ “Bɪ mɪhai i hon nɪhön gun? Kale nan gagep rö u gɪlö, Jerusalem nɪbi bɪ magöŋhalö hadö nɪŋbal. Anɪb u, kale mɪhön nan gagep rö ap gagpil a gun rö lagöp. ¹⁷ Pen kale ammil, manö anɪbu nɪbi bɪ rɪgoŋ rɪmnap haglö, kale u rö nöp nɪŋöl rö löp. Anɪg göp u, hon kalɪp mɪhön manö klö hagun hagun, ‘Jisas hib nɪpe u hainö nɪbi bɪ rɪmnap hagagmil, wasö yabɪ,’ a gun,” a gɪla.

¹⁸ Anɪg hagöm, kalɪp mɪhön haglö auailö hagla, “Jisas hib u hainö hagagmil; nɪbi bɪ rɪmnap Jisas manö u hag ñagmil, wasö yabɪ,” a gɪla. * ¹⁹ Anɪg hageila, Pida Jon kale pen pe haglö, “Hol God manö nɪp u arö gul, manö kalöp u udlo, God nɪp aij gɪnab aka wasö? Kale ke nɪŋim. * ²⁰ Pen Jisas nɪhön nɪhön ga, manö nɪhön nɪhön haga u, hol nɪbi bɪ gau kalɪp hag ñɪ arö gul rö lagöp,” a gɪlö.

²¹⁻²² Anɪg hagailö, Kansol bɪ kub gau gasɪ kale ke nɪŋöm, ‘Bɪ i mɪ ñɪnɪjuöl mɪhöp (40) mɪdöm, uri kamɪŋ löp i, nɪbi bɪ gau nɪŋöm magöŋhalö God nɪp aij a gaböl. Hon bɪ anɪb mɪhai i kalɪp nan ap geinabun u, nɪbi bɪ gai i kal aunaböl,’ a göm, kalɪp mɪhön yɪharɪŋ manö klö hagöm, hag höŋ yula.

Nɪbi bɪ Jisas nɪp nɪŋ udla gau God nɪp sabe gɪla

²³ Pida Jon kalɪp mɪhön anɪg göl hag höŋ yulö, kale am Jisas nɪbi bɪ nɪpe gau kalɪp nɪŋmil, bɪ God nɪp nan sabe gep bɪ kub gau abe, bɪ manö ud asɪkep gau abe, manö nɪhön nɪhön hagla u kalɪp hag ñɪlö. ²⁴ Hag ñeilö, kale nɪŋöm magöŋhalö God nɪp sabe göm hagla, “Ne Bɪ Kub añɪ nɪbö mɪdpan. Ne kumi kabö adö laŋ gɪ lɪmön, mɪnön naböŋ iɪ i gɪ lɪmön, ñɪg solwara gɪ lɪmön, nan nɪhön nɪhön mɪdöp gau magöŋhalö gɪ lɪmön, gɪ lɪna. * ²⁵ Hadame nöp ne gö, Ana Uɪ nɪpe bac hon Depid nɪp gasɪ ñö, manö nöp u hagöm haga, ‘Juda nɪbi bɪ wasö gau kale nɪhön gɪnɪg kal jubal?’

* **4:10:** Ap 3:6,13-16 * **4:11:** Sam 118:22 * **4:12:** Mad 1:21 * **4:18:** Ap 5:28 * **4:19:** Ap 5:29 * **4:24:** Eks 20:11; Ne 9:6; Sam 146:6

Nibi bi gau nihön ginig gasi niñ aij göm wasö, manö adö añi hag löm mumug manö hagpal? *

26 Kiñ ram minöñ ke ke abad midpal gau abe, gapman bi kub ram minöñ ke ke abad midpal gau abe, manö adö añi hag löm hagla,

“God Bi Kub aip, Mesaia nipe aip, kalip aip pen pen gun,” a gila, a ga.

27 Kiñ Herod abe, gapman bi kub Podias Pailod abe, Juda nibi bi wasö gau rimnap abe, Isrel nibi bi gai i nibö rimnap abe, Jerusalem i apöm, Bi Wög Gi Ñeb ut ne u Jisas, Mesaia hag lina u nöp, manö hag adö añi lila. * 28 Pen ne Bi klö nöd gasi ne ke niñmön hagna, Kraiss nip anig anig ginaböl a gina u me, kalip göl rö la; yiharini u klö kale midagaiböp. *

29 Bi Kub, miñi hanip manö klö naij yabih hagaböl u ne gasi niñmön. Hanip nibi bi wög gi ñeb ne abad midmön, pidöñ ne hanip ñö, hon pirikagun, klö yabih gun manö ne nibi bi gau kalip waiö hag ñun. * 30 Nibi bi nan göp gau, ne gö, hon Bi Wög Gi Ñeb ut ne Jisas hib nipe hagno, kalip kamini linim. Ne gö, hon Jisas hib nipe hagno, nan gagep rö rimnap, nan niñeb niñagep rö rimnap gun,” a gila.

31 Pen kale God nip anig gi sabe göl gi midlö niñöl gi, ram mideila u munmon rö udöm, Ana Ut nipe ap an kalip dan ajman rauö, piñini gagöm, God Manö u klö yabih göm hag ñila.

Jisas nibi bi nipe nan nime li ñi aij gila

32 Pen nibi bi Jisas nip niñ udla anib gau, manö adö añi hagöm, gasi adö añi niñöm, nan kale nan nihön mideia gau, nan kale jim ñöl nöp midö, nan hon halö a göm niñagla. * 33 Bi Jisas manö ud arep gau, nibi bi gau kalip manö klö gi hagöm hagmidal, “Jisas nip al pak lilö, umöm uraka, nip amgö niñno,” a gimidal niñöm God kalip magöñhalö mög yabih niñöm ud aij yabih gimidöp. 34 Kale bi nan lugep

midageia; magöñhalö nan mideia. Nibi bi minöñ naböñ aka ram rimnap mideia gau, sikim gi mani udöm, * 35 bi Jisas manö ud arep gau kalip ñimidal. Kale pen udöm, nibi bi nan midageia gau kalip nime li ñimidal.

36 Pen bi Lipai it rik damöm rikla bi ap hib nipe Josep. Ram minöñ nipe Saipras nibö. Bi anibu nipe nibi bi rimnap kalip manö hain hagöm hag ñi aij gö, kale niñöm gasi halö midmidal rö, bi Jisas manö ud arep gau nip Banabas a gila. 37 Josep minöñ naböñ nipe ap hagö, nibi bi rimnap raula niñöm mani anibu dap bi Jisas manö ud arep gau kalip ña.

5

Ananias ber pir allö

1 Pen bi ber ap midailö. Nugmul hib u Ananias, nibin nipe hib u Sapaira. Ber miñau kale minöñ naböñ kale ap haglö raula. 2 Raulö, Ananias nipe mani anibu böñ lau kale ke nime löm, böñ lau dam Jisas manö ud arep bi gau kalip ña. Nibin abe niña. *

3 Pen Ananias mani anibu anig göl dap ñö, Pida haga, “Ananias, Seden nöp gasi ñö, ne pir almön hagpan, ‘Minöñ raubal mani magöñhalö daubin i,’ a gipan. Manö pir alban anibu, Ana Ut nip u rö nöp pir alban. Mani minöñ naböñ raubal anibu böñ lap pi gimön auban. * 4 Minöñ naböñ anibu, minöñ naböñ ne. Sikim ginig, sikim gibnap; arö ginig, arö gibnap. Pen minöñ sikim gö, mani raula anibu, magöñhalö daunig, magöñhalö daubnap; rimnap nöp daunig, rimnap nöp daubnap; magöñhalö ram ne au arik aunig, arik aubnap. Manö midagböp. Pen ne manö pir alban u, hanip bi nöp manö pir alagpan; God nip u rö nöp manö pir alban. Ne ai ginig anig gipan?” ö ga.

5 Pida anig hagö, Ananias niñöm, magö anibu nöp ap lug minöñ yan paköm böñ nöp uma. Anig gö niñöl gi, nibi bi gau ga anibu niñöm, aninin gö piñini gila. 6 Pen

* 4:25: Sam 2:1-2 * 4:27: Mad 27:1-2; Luk 23:7-11; Ap 3:13 * 4:28: Ap 2:23 * 4:29: Ep 6:19 * 4:32: Ap 2:44 * 4:34: Ap 2:45 * 5:2: Ap 4:34-35 * 5:3: Jon 13:2

bɪ praj gau apöm, wip he mɪlö u waɪɪj wam wam göm, dam rɪgöl gɪla.

7-8 Pen nɪbin, nugmul nɪpe umö dam rɪgöl gɪla u nɪɲaga. Nɪpe yöp söl magö ap mɪdöm apjakö, Pida nɪp haga, “Mɪnön nabön kale ber u sɪkim gɪlö, mani anɪg unbö rö nöp raubal aka?” ga.

Hageia, nɪbin haga, “Raubal u dauub me u,” a ga.

9 Hageia, Pida nɪp haga, “Kale ber nɪhön gɪnɪg hag nɪɲmil anɪg gɪpil? Bɪ Kub Ana nɪpe manö pir anɪbu nɪɲagnab a gɪmil anɪg gɪpil? Nö?! Nagamul umajɪp, dam rɪgöl gɪpal bɪ gau mɪdpal ajön ɪt aui. Nöp u rö nöp ud arnɪg gaböl,” a ga.

10 Anɪg hagö nɪɲöl gɪ, magö anɪbu nöp, Pida ma ɪt au ap lug mɪnön yan paköm uma. Bɪ praj ugan nugmul nɪp dam rɪgöl gɪla anɪbu apöm, nɪbin u rö nöp hadö böñ nöp uma u nɪɲöm, nɪp dam nugmul nɪp rɪgöl gɪla böñ lau rɪgöl gɪla. 11 Krais nɪp nɪɲ udla nɪbi bɪ gau abe, nɪbi bɪ rɪmnap gau abe, nan ga anɪbu nɪɲöm, magöñhalö anɪnɪn gö piñɪɲ gɪla.

Nan gagep rö rɪmnap ke ke gɪla

12 Bɪ Jisas manö ud arep unbö mɪgan laɲ nan gagep rö iru nöp nɪbi bɪ mɪdeila aɲ au gɪ mɪdeila. Pen nɪbi bɪ God Manö nɪɲöm Krais nɪp nɪɲ udla gau, magöñhalö ap magum gɪmɪdal God sabe gep ram höñ adö “Solomon Ram Bada” a gɪmɪdal u. *

13 Nɪbi bɪ rɪmnap gau, Krais nɪp nɪɲ udla nɪbi bɪ gau kalɪp nɪɲlö aij a ga u pen, Krais nɪbi bɪ nɪpe mɪdpal anɪbu, hon aige gun am kalɪp aip magum gun, a göm, piñɪɲ gɪla. 14 Pen pör pör nɪbi bɪ hain nɪbö iru yabɪɪ nöp, Bɪ Kub nɪp nɪɲ udöm, nɪbi bɪ nöd nɪbö gau aip ap magum gɪmɪdal.

15 Jerusalem nɪbi bɪ, bɪ Jisas manö ud arep gau gɪla rö nɪɲöm, nɪbi bɪ mɪña ga gau dap adan majö goɪ au löm, köp yad mɪgan mɪgan löm hagla, “Pida padiö, sɪdö mɪmɪtaɲ nɪpe u kalɪp pak ñö, kamɪɲ lɪnab,” a gɪla. 16 Nɪbi bɪ yöp ram mɪnön Jerusalem söl au mɪdeila gau, u rö nöp nɪbi bɪ nan ga gau udöm, nɪbi bɪ kɪjaki aiön pi halö mɪdeila gau udöm, daula. Daueila, kalɪp gɪlö, magöñhalö kamɪɲ la.

Jisas manö ud arep bɪ gau kalɪp gɪ naij göm nagɪ lɪla

17 Anɪg geila, bɪ God nɪp nan sabe gep bɪ kub yabɪɪ u abe, bɪ nɪɲeb nɪpe bɪ Sadyusi gau abe, kale nan gagep rö anɪg gɪlö hib hon lugnab, a göm, bɪ Jisas manö ud arep gau kalɪp nɪɲlö mulu luga. 18 Kalɪp mulu lugö, bɪ Jisas manö ud arep gau kalɪp ud sɪsɪ löm, dam gapman kai kalɪp ñɪlö, nagɪ lɪla. 19 Nagɪ lɪla u, pen ñɪn anɪbu nöp sɪböñ yan, Bɪ Kub hagö, ejol ap apöm, ajön u hiiköm, kalɪp uɪ gɪ dam höñ arla. * 20 Höñ arlö, ejol haga, “Kale God sabe gep ram u ammim, nɪbi bɪ gau kalɪp, God gö pör pör mɪdeinaböl manö aij u magöñhalö hag ñɪ aij gɪmim,” a ga.

21 Hagö, ram rua nɪɲöl gɪ, God sabe gep ram u amöm, ejol u haga rö, nɪbi bɪ gau kalɪp ɪt göm manö hag ñɪla. Anɪg göl hag ñɪlö nɪɲöl gɪ, God nɪp nan sabe gep bɪ kub yabɪɪ u abe, bɪ nɪɲeb nɪpe gau abe apjaköm, bɪ manö ud asɪkep gau kalɪp magöñhalö wɪñ allö, ap Kansöl kub u magum gɪlö, bɪ God sabe gep ram abad mɪdep bɪ gau hag yuöm hagla, “Bɪ Jisas manö ud arep gau nagɪ lɪbun u mɪñi am uɪ gɪ dauim,” a gɪla. 22 Hageila, bɪ God sabe gep ram abad mɪdeila bɪ gau nagɪ lep ram u amöm nɪɲla, bɪ Jisas manö ud arep gau mɪdageila. Kale ado gɪ apöm hagla, 23 “Hon am nɪɲbun, ajön u gɪñɪbal rö mɪdajɪp, bɪ abad mɪdep bɪ gau u rö nöp ajön ɪt u nɪɲ mɪdajal u pen hon ajön hiikun, ram raul mɪgan yan amun nɪɲbun, bɪ ap mɪdagajɪp yabɪɪ,” a gɪla. 24 Anɪg hageila, bɪ God sabe gep ram abad mɪdeila bɪ kub kale u abe, God nɪp nan sabe gep bɪ kub gau abe, manö anɪbu nɪɲöm, anɪg göp nɪhön gɪnab, a göm, gasɪ iru nöp nɪɲla.

25 Anɪg göl gasɪ iru nɪɲ mɪdlö nɪɲöl gɪ, bɪ ap apöm kalɪp haga, “Bɪ nagɪ lɪbe gau, kale am God sabe gep ram u mɪdöl göm, nɪbi bɪ gau kalɪp manö hag ñaböl,” a ga. 26 Anɪg hageia, bɪ God sabe gep ram abad mɪdeila bɪ kub kale u, bɪ nɪpe rɪmnap kalɪp uɪ göm, bɪ Jisas manö ud arep anɪb gau kalɪp udnɪg arla. Amöm, Jerusalem nɪbi bɪ gai i hanɪp kabö ju paknaböl, a göm, kalɪp hag gagla; agamɪj uɪ gɪ daula.

* 5:12: Ap 2:43; 14:3 * 5:19: Ap 12:7-10

27 Jisas manö ud arep bi gau kalip agamij ut gi Kansol ap magum gi mideila an au daulö, God nip nan sabe gep bi kub yabit u kalip haga, 28 “Kalöp, Jisas manö u hagagmim, a gun, manö klö gi hagun hagpun u pen hag wasö niñun arö gipun. Kale pen am Jerusalem nibi bi kalip magöñhalö Jisas manö u hag ñöl gi, hanip hagpim, ‘Kale nöp Jisas nip al pak libal,’ a gipim,” a ga. *

29 Anig hageia, Pida bi Jisas manö ud arep rimnap aip hagla, “Nibi bi manö hagpal u udagnabun; God manö nipe u nöp udnabun! * 30 Jisas nip mab ba lan al pak libe uma u pen, apis bac bi sabe gimidal God u nöp gö, kauyan uraka. 31 Uraköm, God nipe gö, am ram minöñ kumi kabö adö lan au amöm, God ñimagö yijg lau adö midöp. Anib u hon niñbun, nipe nöp Kiñ midöm, hanip ud kamij yunab. Nipe hanip Isrel nibi bi mög niñöm, nan si nan naj gipun u, nihön ginig anig gipun, a gun, arö gino, nipe niñöm nan naj gipun u arö göm, hanip ud kamij yunab. *

32 God göp anibu, hon amgö magö rimid migang hon ke niñun, nibi bi gau kalip hagñabun. Nibi bi manö nipe niñ udöm hagöp rö nöp ginaböl gau, God nipe Ana Ut u kalip ñö, nipe kalip u rö nöp manö aij anibu hag ñi aij gö niñnaböl,” a gila.

33 Bi Jisas manö ud arep gau anig hageila, bi manö ud asikep ap magum gi mideila anib gau kal juöm hagla, “Kalip böñ nöp al pak lun,” a gila. 34 Anig hagla u pen, an anib au bi ap mideia, hib nipe u Gameliel. Nipe bi Perisi, lo manö hagñeb bi kale ap. Juda nibi bi magöñhalö nip niñlö aij a gimidöp. Bi Gameliel anibu uraköm haga, “Bi ugan anibi kalip hagpe höñ aröl. Yad kalöp manö ap hag ñin,” a ga. Anig hagö, bi anib gau hag höñ yula. 35 Bi anib gau hag höñ yulö niñöl gi, Gameliel nipe bi Kansol gau kalip haga, “Isrel bi gai i, kale bi gai i kalip nihön ginig gabim u, gasi niñ aij gimim gimim. 36 Kale niñbim, nöd bi Dudas, yad bi kub a göm hagö, manö nipe hagmidöp u nibi bi

iru nöp, po hadred rö, niñ udmidal. Pen hainö bi rimnap nip al pak lilö, nibi bi manö nip niñ udmidal gau ke ke arla pis ga. * 37 Pen hainö, hib hon udla ñin u, u rö nöp bi Judas Galili nibö u haga, ‘Hon gapman gau aip pen pen gun, kalip ridik gi yunabun,’ a ga. Anig hagö, nibi bi iru nöp manö nip udöm, urak gapman aip pen pen gila. Pen mid damöm, bi anibu nip u rö nöp al pak lilö, nibi bi manö nip niñ udmidal gau ke ke arla pis ga. 38 Anib u me, yad kalöp hagabin, bi manö kub hagabun gai i kalip gi naj gagmim. Kalip yiharij hag yube aröl. Manö kale ke nöp hagnaböl u, kub ginim a gi wasö niñöm ap lugnab. 39 Pen God nipe ke hagö ginaböl u, kale ke nöp nan ap gimim rö lagnab. Kalip gi naj gun, a ginabim u, kalip aip pen pen gagnabim; God aip pen pen ginabim,” a ga.

40 Gameliel anig hagö, bi gau haga rö niñöm, bi Jisas manö ud arep gau kalip haglö aueila, kalip nagit ud rapin pakus paköm, “Jisas manö u hainö hagagmim, wasö yabit,” a göm, kalip hag yulö arla. *

41 Pen bi Jisas manö ud arep gau, hanip nihön ginig anig gipal, a göm, niñagla. God hanip Jisas bi nipe kabö göl a göm gö, hanip anig gaböl, a göm, aij a gö niñöl gi, Kansol kub anibu arö göm arla. *

42 Amöm, pör pör God sabe gep ram höñ adö au amöm, ram ram gau amöm, Jisas nipe Krai u manö aij u hag ñimidäl.

6

Nan balu ñeb bi unbö mudun jij hag lila

1 Pen mid damöm, nibi bi Jisas nip niñ udla gau iru yabit mideila. Pen Juda nibi bi Grik manö nöp niñla gau, Juda nibi bi Aremeik manö yidun göl niñla gau, kalip hag göm hagla, “Nibi adu kale gau kalip mani nan magö nan gau nime li ñi aij gipal pen nibi adu hon gau kalip nime li aij gagpal,” a gila. * 2 Anig hageila, bi Jisas manö ud arep unbö migang lan gau niñöm, nibi bi Jisas niñ udla gau magöñhalö wiñ allö aueila hagla, “Añ mam bi. Hon God

* 5:28: Mad 27:25 * 5:29: Ap 4:19 * 5:31: Ap 2:33-34; Ep 1:20; Hib 2:10; 12:2 * 5:36: Ap 21:38 * 5:40: Ap 4:18 * 5:41: Mad 5:10-12; 1Pi 4:13 * 6:1: Ap 4:35

Manö hag ñibun u arö gun, nibi bi gau kalip nan nime li ñinabun u, kabö rö gagnab. ³ Anib u, kale bi unbö mudun jij nijnimim hag libe, kalip wög anibu hag lino, wög anibu ginaböl. Pen God Ana kalip ajman rauöm gasi aij ñöb bi gau nöp nijnimim hag limim. ⁴ Hon pen God nip sabe göl gi, nibi bi gau kalip God Manö u hag ñöl gi, gi mideinabun,” a gila.

⁵ Manö hageila anibu nijlö, kalip magörhalö aij a gö, bi unbö mudun jij hag lila. Bi anib gau me: ap Sidipen u. Sidipen nipe God nip nij ud pidöj yabıl gimidöp. Ana Ut nip ajman rau midmidöp. Ap Pilip u, ap Prokoras u, ap Naikena u, ap Dimon u, ap Pamenas u, ap Nikolas u. Nikolas nipe daun kub Adiok nibö. Nipe nöd bi Juda wasö u pen hainö Juda nibi bi gasi nijla rö nij uda. Pen hainö nipe Jisas nip nij uda. ⁶ Bi unbö mudun jij anib gau hag löm, kalip dam bi Jisas manö ud arep bi gau mideila au daulö, kale God nip sabe göm, ñimagö nabıc kalip adö lan lila.

⁷ Pen kale God Manö hag ñilö, arö nijöl gi, Jerusalem nibi bi iru yabıl nöp Jisas nip nij udla. Pen bi God nip nan sabe gep bi gau iru yabıl nöp Jisas manö aij u nijöm nij udla. *

Sidipen nip manö kub hagla

⁸ God nipe Sidipen nip ud aij yabıl göm, pidöj nipe nip ñö, Sidipen nipe nan gagep rö gau, nan nijeb nijagep gau, iru nöp nibi bi mideila an gau gimidöp. ⁹ Pen Juda nibi bi ram minöj ke ke gau nibö rimnap apöm Juda magum gep ram ap apöm God nip sabe gimidal; Juda magum gep ram anibu, “Miñi Nagi Midagpun Ram” a gimidal. Bi Juda anib gau, rimnap Sairini daun nibö, rimnap daun kub Aleksadria nibö, rimnap Silisia Propins nibö, rimnap Esia Propins nibö. Kale Sidipen ga rö nijöm, klö yabıl göm nip manö pen pen hagla u pen, ¹⁰ God Ana nipe Sidipen nip gasi aij yabıl ñö nijöl gi, bi Juda gau nip manö nihön hagla u, gasi nij aij göm pen u rö nöp manö aij yabıl hagö, nip pen hagöl rö laga. *

¹¹ Pen kale Sidipen nip hag wasö nijöm, am bi manö pir alep rimnap kalip agamij hag aij gilö, kale apöm hagla, “Hon nijbun, bi i nipe Mosıs manö kalı kılın rıka u hag juöm, God nip hag juöm göp,” a gila.

¹² Kale manö piral anibu hageila, nibi bi yıharıj gau löm, bi manö ud asıkep gau löm, bi lo manö hag ñeb bi gau löm, hibur kalip u naj gö, Sidipen nip manö kub hagnig dam Juda Kansol kub mideila gau ud arla. ¹³ Damöm, bi manö pir alep rimnap halö daulö, kale hagla, “Hon nijbun, bi anibi pör nöp God sabe gep ram ut i hag juöm, Mosıs lo manö kalı kılın rıka u hag juöm göp. ¹⁴ Pen nipe manö ap pen haga nijno u, haga, ‘Jisas bi Nasared nibö u, hainö God sabe gep ram i gi naj göm, geinab, Mosıs manö hanip hag ña gıpun u arö gun, manö hain nibö udun hain ginabun,’ a ga,” a gila.

¹⁵ Pen Juda Kansol kub mideila bi gau, Sidipen nip nij ij halö löm nijla, mulu adıj nipe u ejol mulu adıj rö la.

7

Sidipen Juda Kansol Kub bi gau kalip Krais manö aij u manö haga

¹ Kale manö piral anig haglö, God nip nan sabe gep bi kub yabıl u Sidipen nip haga, “Manö nöp hagpal anibu nijö hagpal aka pir albal?” ö ga.

² Hageia, Sidipen haga, “Bapi mam bi, nijim! Bac ilan hon Ebrahim hadame nöp daun kub Haran araga adö u, ram minöj Mesopodemia mideia magö u, God mailö aij ke halö midöp u nip haga, * ³ ‘Ram minöj ne i arö gimön, nibi bi ne gau arö gimön, ram minöj ke yad nöp yamnabin u armön,’ a ga.

⁴ “Hageia, Ebrahim ram minöj kub Kaldia midmidöp u arö göm, daun kub Haran am midmidöp. Hainö Ebrahim nap umö, God hagö, ap ram minöj kale midpim aui midmidöp. * ⁵ Ñın anibu God Ebrahim nip minöj naböj migın ap hagaga. Apöm yıharıj nöp midmidöp. Ñın anibu Ebrahim ñı pai ap rıkaga;

* 6:7: Ap 2:41; 16:5 * 6:10: Luk 21:15 * 7:2: Jen 11:31; 12:1 * 7:4: Jen 11:31-12:5

yiharıñ nöp mıdmıdöp. Pen God Ebraham nıþ haga, ‘Hainö mınön nabön anıbi, ne udnabön. Ñı pai ne yag daunabön yag daulö arnab gau, mınön nabön anıbi u rö nöp udöm mıdeinaböl,’ a ga. * 6 Pen God manö ap hagöm haga, ‘Ñı pai ne yag daunabön yag daulö arnab gau, am nıbi bı rımnap ram mınön gau mıdlö, kalıþ magöñhalö nagı löm, gı naij yabıl göm, nagı wög rö hag lılö, gılö nıñöl gı, mı unbö po hadred (400) innab. * 7 Pen nıbi bı kalıþ anıg geinaböl gau, yad pen pe kalıþ gı naij gınabin. Nıbi bı ne gau, ram mınön anıbu arö göm, ap yıþ sabe göl gı mıdeinaböl ram mınön i,’ a ga. * 8 Pen God Ebraham nıþ manö ap hag löm haga, ‘Ñı pai ne yag daunabön yag daulö arnab gau, kalöp abad mıdeinabin u me, ñıñan hagape bı wañ hañ rıb gı dö gımim,’ a ga. Hagö, hainö Ebraham ñı nıpe Aisak nıþ yag dapöm, ñın unbö mudun jıñ mıdöm, ñın raleb u ñı u nıþ wañ hañ rıb gı dö ga. Aisak pen Jekop nıþ yag daua. Jekop nıpe pen ñı unbö mıgan lañ gau kalıþ yag dauö me, hon Isrel nıbi bı il ke ke mıdpun. *

9 “Bac itañ hon anıb gau, nımam nañı bı gau nımam hain Josep nıþ gası naij nıñlö, mulu lugö, bı rımnap ñılö, nıþ rau dam ram mınön Ijip ud arla. Ud arlö, mıd aij gaga u pen God nıþ hauł gaga. * 10 Nan mıñör Josep nıþ auaia u, God nıpe nıñöm Josep nıþ abad mıd aij gımdöp. God nıpe Josep nıþ gası aij ñöm gö, Ijip Kiñ Pero, bı Josep i gası nıñ aij yabıl göp, a göm, nıþ hagö, mınön nabön Ijip abe, ram nan nıpe gau magöñhalö abe abad mıdmıdöp. *

11 “Hainö ñın ap kıyö kub yabıl u, ram mınön Ijip abe, ram mınön hon Kenan i abe auö, bac hon ram mınön Kenan i mıdeila gau nan magö ulhai nıñöm, nan ñıñeb ap mıdageia, gası mılö yabıl lıla. * 12 Pen nap kale Jekop manö ap nıña, nan magö iru nöp ram mınön Ijip mıdeia. Anıb u nıñöm ñı nıpe gau kalıþ hagö, nan magö raunıg Ijip arla. 13 Am rau

dapöm, ñıñ pıs göm, kauyañ pen raunıg arla. Arlö, nımam Josep kalıþ haga, ‘Mam bı, kale yıþ ban a gımim nıñbim? Yad namam kale Josep nöp,’ a ga. Hageia, Ijip Kiñ Pero manö anıbu nıñöm haga, ‘U Josep nımam bı nıpe gau e!’ ga. * 14 Josep pen, bap yad Jekop, nıbi bı nıpe gau aip yıñıd auöl, a göm, manö hag yuö, nap Jekop nıbi bı ñıñjuöl mıhau nıganı ado gı da aıþ böñ dañ (75) rö udöm, aip arla. * 15 Nap Jekop anıg göm, ram mınön Ijip am mıdöm, uma. Mıd damöm, bac bı anıb gau magöñhalö um hakla. * 16 Pen hainö ñı kale gau nap le damöm, daun kub Sekem rıgöl gıla. Wıþ rıgöl anıbu, bac itañ Ebraham, Hemor ñı nıpe gau kalıþ mani ap ñöm raua. *

17 “Pen God Ebraham nıþ nöd gınabin, a göm, manö hag la rö gıñıg göm ga u me, nıbi bı hon Isrel ram mınön Ijip mıdeila gau, ñı pai rık damöm rık dam dapıl göm, iru yabıl nöp mıdeila. * 18 Nıbi bı hon Isrel iru nöp mıdeila ñın anıbu, ram mınön Ijip u kiñ hain nıbö waiö la. Kiñ hain nıbö anıbu bac Josep nıþ nıñaga u me, 19 nıbi bı hon gau gı naij yabıl göm, manö klö hagö, ñı pai kale gau yag dapöm, höñ adö gau yulö, ke mıdöm ummıdal. * 20 Anıg gıla u pen, ñın anı anıb au, ber mıhöp ñı hañ aij ke nıbö ap yag dapıl, hib nıpe Mosıs a gılö. Ñı anıbu nıþ rakın mıhau nıganı ram raul mıgan gau nöp pi gılö mıdmıdöp. * 21 Hainö ñıñan anıbu nıþ dam höñ au yañ lılö, Pero pai nıpe u apöm, nıþ nıñöm, dam ñı yad, a göm, kabö laumıdöp. * 22 Nıpe anıg göm kabö lauö, kub gö, Ijip nıbi bı kale nıñön nıñön gımıdal u, nıþ hag ñı aij gıla. Nıpe bı manö klö gı hagöm, wög klö göm gımdöp.

23 “Pen Mosıs mı nıpe unbö ñıñjuöl mıhöp (40) inö, nıbi bı yad Isrel kalıþ am nıñem auın a ga. 24 Pen amöm nıña, Ijip bı ap Isrel bı ap nıþ mıñu magö pakaia. Mosıs nıñöm, bı Isrel nıþ ud kamıñ yuöm, Ijip bı u nıþ böñ nöp al pak lö uma.

* 7:5: Jen 12:7; 15:18; 17:8 * 7:6: Jen 15:13-14; Eks 12:40 * 7:7: Eks 3:12 * 7:8: Jen 17:9-14; 21:4 * 7:9: Jen 28:1-3; 37:11; 39:1-3,21-23 * 7:10: Jen 41:37-44 * 7:11: Jen 41:54; 42:1-2 * 7:13: Jen 45:1-4,16 * 7:14: Jen 45:9-11; 46:27 * 7:15: Jen 46:1-7; 49:33 * 7:16: Jen 23:2-20; 33:19; Jos 24:32 * 7:17: Eks 1:7 * 7:19: Eks 1:11-22 * 7:20: Eks 2:2 * 7:21: Eks 2:3-10 * 7:24: Eks 2:11-15

* 25 Pen Mosıs gası nıpe nıŋa u, ‘Nıbi bı yad Isrel hagnaböl, “God Mosıs nıp gası ñö, apöm hanıp ud asık yuö, mıd aij gınabun,” a gınaböl,’ a gı nıŋa u pen kale gası anıbu nıŋagla. 26 Pen ruö Mosıs amöm nıŋa, Isrel bı mıhöp pen pen gailö. Anıg gılö nıŋöm haga, ‘Bı me, kale mamıl mıhau mıdpıl; pen pen gabil u arö gıl!’ a ga.

27 “Hageia, bı ap bı ap nıp pakaia u, Mosıs nıp ud gıdanı yuöm haga, ‘Ne an hagö, bı kub mıdmön, halıp bı manö ud asıkep rö abad mıdpan?’ 28 Ne rol İjip bı u al pak lına u, mıñi yıp pen al pak lınıg hagabön aka?’ ga. 29 Anıg hagö, Mosıs bı al pak lıbin anıbu nıŋbal, a göm, pıñıŋ gı am ram mınönı Midian amöm, bı yıharıŋ ap rö mıdmıdöp. Ñın anıb au, nıpe nıbi udöm, ñı mıhöp yag daua. * 30 Anıg göm yıharıŋ nöp mıdö mı ñınjuöl mıhöp (40) ina. Hainö ñın ap ram mınönı kabö nöp mıdöp Sainai Dum söl au mıdöm nıŋa, ejol ap apöm, mab ur añı ap mıtanı geia anı au waiö lö nıŋa. * 31 Anıg geia Mosıs nıŋöm, nan anıbu nıhön göp, a göm, am söl au apöm nıŋö nıŋöl gı, Bı Kub haga, 32 ‘Nahai ilanı Ebrahim, Aisak, Jekop, God kale yad mıdpın,’ a ga. Anıg hageia, Mosıs, u Bı Kub nöp hagab, a göm, pıñıŋ göm gıl gıl göm, he göm amgö nıŋaga.

33 “Pen Bı Kub Mosıs nıp haga, ‘Mınönı nabönı uı i am mıdpan rö, ma rırup ne u ud asık. 34 İjip nıbi bı gau nıbi bı yad Isrel kalıp gı naij yabıl gıpal, yad nıŋbin. Kale mıtönı gaböl u apdı nıŋem, apem kalıp ud asık yunıg aubin. Anıb u, ne ado gı İjip armön,’ a ga.

35 “Isrel nıbi bı nöd Mosıs nıp hagla, ‘Ne an hagö, bı kub mıdmön, halıp bı manö ud asıkep rö abad mıdpan?’ ö gıla. Pen hainö, God ejol nıpe hag yuö apöm, mab bıd mıtanı geia anı au Mosıs nıp waiö lö, God nıpe ke Mosıs nıp nıbi bı kub kale mıdöm kalıp ud asık yuanı a göm, hag yua. 36 Pen Mosıs İjip aramöm, nan gagep rö rımnap gau göm, nıbi bı nıpe Isrel kalıp udöm ñıg solwara ‘Atı’ a gıpal u amöm,

nan gagep rö rımnap gau göm, hainö Isrel nıbi bı uı gı dam ram mınönı aipıl nöp anı gau aramöm, nan gagep rö rımnap gau göl gı mıdmıdöp. Anıg gı mıdö mıdö, mı ñınjuöl mıhöp (40) ina. *

37 “Mosıs nıpe nöp me nıbi bı Isrel kalıp haga, ‘God nıpe bı manö nıpe hagep ap, ñı kale ke bı yad rö ap, hag yuö, kalöp aunab,’ a ga. 38 Mosıs nıpe ram mınönı aipıl nöp anı gau mıdeia; nıpe apıs bac hon aip mıdeia; Sainai Dum gau ejol ap apöm Mosıs nıp manö hag ña. Mosıs manö anıbu udöm hon Isrel nıbi bı hag ñınab, a göm, God nıpe manö kamıŋ anıbu Mosıs nıp ña. *

39 “Mosıs manö kamıŋ anıbu hag ña u pen bac hon gau manö anıbu udagla. Kale Mosıs nıp hag juöm, ado gı İjip arun, a göm, gası u nıŋla. 40 Mosıs nımam Eron nıp hagla, ‘Bı ne Mosıs hanıp İjip nıbö dauub u, nıp nıhön göp u nıŋagpun. Anıb u, ne hanıp nan god rö rımnap gö, bı hon rımnap god gınabön anıb gau ud nöd arlö, hon hain arun,’ a gıla. * 41 Ñın anıbu nöp, god pıral kaj kau pı rö ap gı löm, yaur nan gau pak dap sabe gı ñıla. Kale ñımagö kale gıla u nıŋöm, u god hon a göm, mıñ mıñ göl gı nan kub lau nıŋla. * 42 Anıg geila, God kalıp arö göm haga, ‘Anıg gıpal u, sıdö, rakın, gapı gau halöwato sabe gılanı,’ a ga. Ñın anıbu kale nan anıb gau nöp sabe gıla u me, bı God manö hagep ap God Manö u kalı kılın rıköm haga, ‘Isrel nıbi bı.

Kale nöd mı ñınjuöl mıhöp ram mınönı aipıl nöp anı gau ajmıdim ñın u, kaj kau kaj sipsip nan gau pak yıp sabe gı ñıagmıdim. *

43 Kale nan yıharıŋ pıral mıhöp kale ke gıpe u nıp nan pak sabe gı ñı mıdöl gı, gı mıdmıdim. Nan anıbu, ap Molok a gımıdim, ap gapı rö gı limim, Repan a gımıdim. Nan god pıral anıb mıhau nöp, sel ram gı ud ajöl gı, sabe göl gı mıdmıdim.

* 7:29: Eks 2:21-22; 18:3-4 * 7:30: Eks 3:1-4 * 7:36: Eks 7:3; 14:21; Nab 14:33 * 7:38: Eks 19:3 * 7:40: Eks 32:1 * 7:41: Eks 32:2-6 * 7:42: Emo 5:25-27

Gı mıdmıdim anıbu, yad kalöp hag yunö, am nagı mıdeinabim daun kub Babilon ba lau, a ga.

44 “Bac bı hon gau ram mınönj aipıt gau mıdeila nın u sel ram ud ajmıdal. Sel ram anıbu mıdeia u nınöm, God hon aip mıdöp a göm nınmıdal. Sel ram anıbu, God manö haga rö nöp gı lılo mıdeia. 45 Hainö Josua bac bı hon aip sel ram anıbu nap bı kale nıbö udla. Hainö, kale sel ram anıbu daueilo nınöl gı, God nıpe nıbi bı ram mınönj aui mıdeila gau yu gı yua. Sel ram anıbu mıdöm, mıd damöm, hainö Depid yag daula. * 46 Bac Depid, bı God nınö aij ga bı u, nıpe God nıp hag nınöm haga, ‘Ne yau a gö, yad ram nöp aij ap gı lınö, ne God Jekop nöd sabe gımıdöp u, ram anıbu mıdeinabön,’ a ga. * 47 Hageia pen God nıpe yau a gaga. Hainö Solomon nıpe God sabe gep ram anıbu gı la. *

48 “Pen God adö i gılanj mıdöp u, nıbi bı nımıgö udöm gı lınaböl ram gau mıdageinab. Bı God manö hagep ap manö anıbu hagöm haga,

49 ‘Bı Kub u haga,

“Ram mınönj kumi kabö adö lanj au sea kınj yad rö adö au asık mıdem, mınönj nabönj ıt i ma yad abö gı löl gı mıdpın.

Yıp nıhön ram gı lıbe, yad han mıdeinam? Yad ram auai ake lınam?

50 Nan gau magönhalö nımıgö yad ke gı lagpın aka?” ga, a ga.

51 “Hon ke nın aij gıpun a gımim, nan si nan najj nöp gımim, God Manö nınagpım. Nahai bı gımıdal rö nöp gıpım. Ana Uı nıpe kalöp gası aij nı nınbep, pen pör wasö gıpım. * 52 Nahai bı gau, bı God manö hagep gau kalıp magönhalö gı najj gıla. Bı God manö hagep hadame gau, ‘God Bı Wög Gı Nıeb aij yöl u aunab,’ a gıla. Pen nahai bı gau kale bı anıb gau u rö nöp al pak lıla. Pen mını God Bı Wög Gı Nıeb aij yöl anıbu auö me, kale nıp mumug nınmım al pak lıbe. * 53 Pen God lo manö nıpe u, ejöl nıpe gau kalıp hag yuö daulö udpe, pen hagöp rö nınmım gagpım,” a ga.

Sıdipen nıp kabö ju pak lıla

54 Sıdipen manö anıbu hagö nınöl gı, kalıp mulu kal yabıt lugö, meg magö hau rıbıköm kal jula. 55 Pen Ana Uı nıpe Sıdipen ajmanj rau mıdö nınöl gı, nıpe gılanj gı nınöm kumi kabö adö lanj au nınja, God mailö aij unbö ke yabıt nıpe mıdeia nınöm Jısas nıpe God nımıgö yıjıg kıd lau adö urak mıdeia. * 56 Sıdipen nınöm haga, “Nınım! Yad nınabin, kumi kabö adö lanj au ajönj hıık mıdöp. Bı Nı nıpe u God nımıgö yıjıg kıd lau adö urak mıdöp!” a ga. *

57 Sıdipen anıg hagö, rımıd kale u nımıgö ud pıt göm, adınj magönhalö uraköm, manö bıatö göm manö kub yabıt hagöm, gı dö gı am nıpe mıdeia arla. 58 Nıp ud sısı löm, dam dam daun kub anıbu hönj adö yanj ud arla. Bı nıp manö pır alla gau kal juöm, waıj mılö kale gau ud juöm, bı praj Sol mıdeia söl au yulö, nıpe abad mıdö nınöl gı, kale Sıdipen nıp kabö ju pakla. 59 Nıp anıg göl paklö nınöl gı, Sıdipen Bı Kub nıp wın al hagöm haga, “Bı Kub Jısas, ana magö yad ud,” a ga. 60 Anıg hagöm, kugom yımöm, wın kub al hagöm haga, “Bı Kub! Yıp al pak laböl i, nan si nan najj gaböl u nınmön arö gımön,” a ga. Anıg hagöl göm uma. *

8

1 Sıdipen nıp kabö ju pak lıla nın u, Sol söl au mıdöm, paj hagöm obi ölete ga.

Jısas nıbi bı nıpe kalıp rıdık gı yulö, ke ke arla

Nın anıbu nöp, Jerusalem kai ıt göm, nıbi bı Jısas nın udla gau kalıp gı najj yabıt gıla. Anıg gılo, nıbi bı Jısas nıp nın udla gau kale magönhalö pınınj gı, ram mınönj Judia gau abe, ram mınönj Sameria gau abe, ke ke arla. Pen bı Jısas manö ud arep unbö mıgan lanj gau kale nöp Jerusalem mıdeila. 2 Pen God Manö hagöp rö nöp gımıdal bı rımnap, Sıdipen nıp mög yabıt gö, mıtönj kub yabıt göl gı, wıp dam rıgöl gıla. 3 Sol pen, nıbi bı Jısas nın udpal gau gı najj yabıt gınabin, a göm, ram

* 7:45: Jos 3:14-17 * 7:46: 2Sa 7:1-16 * 7:47: 1Ki 6:1-38 * 7:51: Ais 63:10 * 7:52: Mad 23:31 * 7:55: Sam 110:1 * 7:56: Kol 3:1 * 7:60: Luk 23:34

ram göl gi, nibi bi anib gau kalip halöwaö
 †ip gi dam nag† l†m†döp. *

*Pilip ram m†nöh Sameria amöm manö
 hag ña*

⁴ Nibi bi Jisas n†p n†ñ ud m†deila gau
 piñ†ñ gi am ram m†nöh ke gau gau
 m†deila. Pen anib gau am m†döm, Jisas
 manö aij u dam nibi bi anib gau kalip hag
 ñ†m†dal. ⁵⁻⁶ Bi ne Pilip u rö nöp am daun
 kub ap ram m†nöh Sameria au m†döm,
 nibi bi gau kalip, Mesaia aua manö aij
 u hag ña. Pilip manö haga u abe, nan
 gagep rö ga u abe n†ñöm, manö n†pe n†hön
 n†hön haga u, r†m†d li n†ñ aij yab†† g†la.
⁷ N†pe nibi bi k†jaki aiön pi halö m†deila
 gau iru nöp gö, nan anib gau aiö göm hön
 arla. N†pe nibi bi ñ†magö ma p†no gö k†la
 ga gau iru nöp abe, nibi bi ma gi ga be
 wa be ga gau iru nöp abe kalip gö, kam†ñ
 la. ⁸ An†g gö n†ñöl gi, nibi bi daun an†bu
 hanm†deila gau magöñhalö m†ñ m†ñ yab††
 g†la.

⁹ Pen daun kub an†bu bi ap hanm†döp,
 hib n†pe u Saimon. N†pe kuj göm, nan
 gagep rö r†m†nap gö, Sameria nibi bi gau
 magöñhalö gas† iru yab†† n†ñm†dal. Yad bi
 kub yab†† m†d†pin, a ga. ¹⁰ Saimon n†pe
 an†g geia, nibi bi hib m†deia gau abe, nibi
 bi hib m†dageia gau abe, Saimon manö
 haga rö nöp n†ñöm hagla, “Bi an†bi n†pe
 god ‘Klö Kub’ a g†pun u nöp,” a g†la. ¹¹ Nan
 gagep rö gau pör g†m†döp n†ñöm nibi bi
 gau gas† iru n†ñöm, manö haga rö nöp
 n†ñm†dal. ¹² Pen hainö Pilip apöm, God
 nibi bi udöm ram n†pe kumi kabö lañ
 au abad m†deinab manö aij u abe, Jisas
 Kraisa manö aij n†pe u abe, hag ñö, nibi bi
 gau kale manö n†pe n†ñ udöm, ñ†g pakla.
¹³ Saimon n†pe ke u rö nöp, Jisas n†p n†ñ
 udöm ñ†g paka. Pilip arö, Saimon n†p hain
 gö n†ñöl gi, Pilip nan gagep unbö ke rö gaia
 u n†ñöm, Saimon n†pe aiö waiö ga.

¹⁴ Bi Jisas manö ud arep gau Jerusalem
 m†dlö n†ñöl gi, kalip manö ap hagla,
 “Sameria nibi bi God Manö n†ñ ud†al,”
 a g†la. Kale manö an†bu n†ñöm, Pida Jon
 kalip m†hön hag yulö, ram m†nöh Sameria
 arlö. ¹⁵⁻¹⁷ Ammil n†ñöl, nibi bi gau Jisas

n†p n†ñ udlö, Bi Kub Jisas hib hagöm kalip
 ñ†g pak ñ†la u pen Ana U† n†pe kalip
 auaga. An†b u, Pida Jon bi m†hön, Ana
 U† n†pe kalip auañ, a g†mil, sabe g†mil,
 ñ†magö nab†c cög kalip adö lañ l†lö, Ana
 U† n†pe kalip añ† añ† aua. *

¹⁸ Kalpe m†hön ñ†magö nab†c cög adö
 lañ l†lö, God n†pe Ana U† n†bi bi gau kalip
 ña u, Saimon n†ñöm, yad u rö nöp g†nam,
 a göm, kalip m†hön mani yamöm haga,
¹⁹ “Mani i udmil, y†p p†dön an†bu ñ†lö, yad
 n†bi bi an an ñ†magö yad nab†c cög adö
 lañ l†nö, kale u rö nöp Ana U† udnaböl,” a
 ga.

²⁰ An†g hageia, Pida haga, “God nan aij
 n†pe y†har†ñ ñöb an†bu, n†hön g†n†g mani
 raun†g gabön? Mani an†bu ne ke p†g hij gi
 lugnab! ²¹ Wög hol g†pul u ne aip wasö.
 Hibur gas† m†dmagö ne n†ñ ud m†d†pan
 u, God n†ñö aij gagöp. ²² Nan si nan naj
 g†nam, a g†mön, gas† n†ñban u arö g†mön,
 God n†p sabe geinabön u, gas† naj yab††
 n†ñban an†bu n†ñöm arö g†n†m rö löp,”
 a ga. ²³ Yad n†ñbin, nan aij kale au nan
 yad rö m†dböp a g†mön, n†ñmön, gas† naj
 n†ñmön, nan si nan naj gi m†d†pan. An†b
 u, ne nan si nan naj gep magö u, nag† wög
 gep bi rö m†d†pan.

²⁴ Hageia, Saimon haga, “Köl m†hön Bi
 Kub u n†p sabe g†lö, nan y†p g†n†m rö löp,
 a g†mil hagabil an†bu g†n†m,” a ga.

²⁵ Pen Pida aip Jon aip, Jisas kalip m†hön
 n†hön n†hön ga manö u abe, Bi Kub manö
 aij u abe, nibi bi gau kalip hag ñ† p†s
 göm, ado gi Jerusalem arn†g, adan nab gau
 amöl gi, ram m†nöh Sameria an† au ram
 r††g ag†lö iru nöp nibi bi gau kalip Jisas
 manö aij u hag ñöl gi arlö.

*Pilip n†pe bi Idiopia n†bö ap n†p Jisas
 manö aij u hag ña*

²⁶ Pen Bi Kub ejol ap apöm Pilip n†p
 haga, “Jerusalem n†bö daun kub Gasa ar-
 bal adan m†lö u arammön,” a ga. ²⁷ Hagö,
 Pilip adan haga m†lö an†bu amöm n†ña, bi
 kub ap, kaj hos †ip gi dam ajöp nan bad
 adö lañ as†köm, adan m†lö an†bu areia. Bi
 an†bu n†pe nibi bi kwin Kadaki, ram m†nöh
 kub Idiopia abad m†deia nibi bi u n†p wög

* **8:3:** Ap 9:1,13; 22:4; 26:9-11 * **8:15-17:** Ap 19:6

göl gi, mani nipe u abad midmidöp. Pen nipe Jerusalem God sabe gep ram u amöm sabe göl gi mid pis göm, ²⁸ ado gi ram minönj Idiopia aramöm, God Manö adinj Aisaia kali klijn rika u udöm, amgö li nijnöl gi areia. ²⁹ Pen God Ana Pilip nip haga, "Hos nan bad tip gi dam arab dan am sol ba au ammön, bi anibu aip armil," a ga.

³⁰ God Ana haga rö nöp, Pilip gi dö gi sol ba au amöm nija, bi Idiopia nibö anibu, bi God manö hagep Aisaia God Manö adinj kali klijn rika u, amgö li nijnöl gi areia. Pilip ninjom haga, "Ne köp amgö li nijnöl gi arabön yagol u, manö il u anig hagöp a gimön ninabön aka wasö?" ga.

³¹ Hageia, nipe haga, "Nibi bi rimnap rö yip hag nilö ninjem rö hagnam," a ga. Anig hagöm Pilip nip haga, "Ap adö aui asikö hol aip arul," a ga. Hagiö, Pilip am adö anibu asika.

³² Bi anibu God Manö adinj Aisaia kali klijn rika anibu amgö li nija. Manö anibu anigöl midöp:

"Nipe kaj sipsip ut gi dam al pak libal rö nöp mideia.

Kaj sipsip pi un riklö, aiö gi gagöp rö, nipe u rö nöp manö ap hagaga.

³³ Nan naj ap gaga u pen nip manö pir alöm, gi naj gila.

Nip böj nöp al pak lilö uma u me, hainö bi an rö midöm,

'Anig anig gimidöp,' a ginab?" ö ga. *

³⁴ Bi kub Idiopia nibö u manö anibu ninjom, Pilip nip haga, "Manö hagab anibi, God manö hagep bi u nipe ke hagab aka bi ke nibö ap nip hagab?" ö ga. ³⁵ Hagö, Pilip God Manö adinj amgö li ninajil u nöp il gi hag dam dam, Jisas manö aij u hag ni aij ga.

³⁶ Pen anig göl manö gi damöl gimil ninjö ni ap mideia. Bi anibu Pilip nip haga, "Nig midöp i yip nig pak ninabön aka?" ga. ³⁷ Hageia, Pilip haga, "Ne Krai nip hibur gasi midmagö yad ninjö nöp ninj udpin a geinabön u, yad nöp nig pak ninabin," a ga. Hageia, bi anibu pen haga, "Jisas Krai nipe God Ni nipe midöp u, yad ninj udpin," a ga. ³⁸ Hagö, kaj hos nan

tip gi dam ajep adö asik aueilö u, hos u halö anib au limil, nig yan ammil, Pilip bi anibu nip nig pak na. ³⁹ Anig göl nig pak nom, got au aulö ninjö gi, adinj Bi Kub Ana nipe Pilip nip udöm, ke migan ap ud arö ninjö gi, bi kub anibu nip ninaga. Nipe pen min min yabil göl gi adan ara. ⁴⁰ Pen Bi Kub Ana nipe Pilip nip dam ram minönj Asodas lö, nibi bi ram minönj anib gau daun ke ke mideila gau kalip magöhalö Jisas manö aij u hag ni dam dam, daun kub Sisaria amjaka. *

9

Sol Jisas nip ninj uda

¹ Pen Sol nipe Bi Kub manö aij ninj udöm hain gimidal nibi bi gau kalip al pak lin, a göm, pör klö yabil gimidöp. Man ap nipe am God nip nan sabe gep bi kub yabil u nip haga, ² "Yip köp rimnap kali klijn rik naimön, yad dam Juda magum gep ram ke ke midöp daun kub Damaskas amem, kalip ninabin. Köp anibu kali klijn rikmön hagnöm, 'Daun kub Damaskas au, kale nibi bi Jisas nip ninj udpal rimnap Juda magum gep ram gau midaiöl u, Sol nip hagpe, kalip nag löm, Jerusalem daunim,' a gimön, kali klijn rikmön," a ga. ³ Sol köp anibu udöm, Damaskas sol sol gö ninjö gi, adinj mailö kumi kabö adö lan nibö ap lugöm nip nija. ⁴ Sol kaj hos adö lan nibö ap lug minönj yan pakö ninjö gi, manö ap nip haga, "Sol, Sol, yip ninhon ginig gimön pör gi naj gabön?" ö ga. ⁵ Hageia, Sol haga, "Bi Kub, ne an?" ö ga.

Hageia, haga, "Yad Jisas, yip pör gi naj gabön u nöp hagabin. ⁶ Pen ne urakmön, Damaskas ammön, bi ap apöm nöp manö hagnim rö ninjmön gimön," a ga.

⁷ Pen bi Sol aip aula gau manö magö u nöp ninjom, bi nime u ninagöm, gasi milö löm, manö rimnap hagagla. ⁸ Sol pen uraköm amgö hiköm nija, amgö nipe u böj nöp we ga. Anig gö, bi nipe aip aula gau ninmagö kid nipe u udöm, ut gi Damaskas arla. ⁹ Nip anig göl amgö we gö, nig, nan magö nan gau ninagöm, nin mihau nigan yiharinj nöp mideia.

* 8:33: Ais 53:7-8 * 8:36: Ap 10:47 * 8:40: Ap 21:8 * 9:1: Ap 8:3

10 Pen Jisas nɪp nɪŋ uda bɪ ap Damaskas mɪdeia, hib nɪpe u Ananaias. Bɪ anɪbu nɪpe nabõŋ nɪŋa, Jisas nɪp haga, “Ananaias!” a ga.

Hageia haga, “Bɪ Kub, yad mɪdpin,” a ga. 11-12 Hageia, Jisas haga, “Sol bɪ daun kub Dasas nɪbö u, God nɪp sabe göl gɪ, nabõŋ nɪŋõb, bɪ Ananaias a gɪpal u nɪp am ud nɪŋajɪp, amgõ nɪpe we ga u ñɪl nɪŋõb. Nɪpe mɪñi yɪp sabe göl gɪ mɪdõp Judas ram u. Anɪb u, ne adan ‘Yɪjɪg’ a gɪpal u ammõn, Judas ram u amjakmõn kalɪp hagnõn, ‘Sol nɪp nɪŋnɪg auabin,’ a gɪmõn,” a ga.

13 Jisas nɪpe anɪg hageia, Ananaias haga, “Bɪ Kub. Yad nɪŋbin nɪbi bɪ iru yabɪt nõp hagnal, ‘Bɪ Sol anɪbu nɪbi bɪ nõp lau adõ mɪdpal Jerusalem gau kalɪp põr gɪ naij yabɪt göp,’ a gɪpal. 14 Nɪpe mɪñi Damaskas i auõp u, bɪ God nan sabe gep bɪ kub gau kõp rɪmnap nɪp ñɪlõ, nɪbi bɪ an an hib ne hagnõ adõ arnab gau, kalɪp nagɪ lɪn, a göm, auõp,” a ga.

15 Ananaias anɪg hageia, Bɪ Kub nɪp haga, “Aru! Bɪ anɪbu wõg rɪmnap yad ke nɪp hag lɪbin. Nɪpe manõ aij yad u Isrel nɪbi bɪ kalɪp hag ñõm, Isrel nɪbi bɪ wasõ gau kalɪp hag ñõm, kinj gau kalɪp hag ñõm gɪnab. * 16 Pen nɪpe ake ranõ, iru marõ gö nɪŋõl gɪ, wõg anɪbu gɪnab. Anɪg gɪnab u yad ke nɪp hag ñɪ aij gɪnabin,” a ga. *

17 Bɪ Kub anɪg hageia, Ananaias aramõm, Sol mɪdeia ram u apjakõm, raul yan amõm, Sol nɪp nabɪc cõg adõ lanj ñɪmagõ lõm haga, “Mam Sol. Bɪ Kub Jisas nõp adan an au ap lugõm waiõ la nɪŋna u, yɪp hag yuõp auabin i. Ne amgõ ne kauyan ñɪl nɪŋmõn, Ana Uɪ nɪpe nõp am ajman raunɪm, a göm, yɪp hag yuõ aubin i,” a ga. 18 Ananaias anɪg hagnõ nɪŋõl gɪ, nan hag gaɪ bad rõ Sol amgõ nɪp harɪkõl mɪdeia u, waɪ gɪ lugõ nɪŋõl gɪ, adɪŋ amgõ ñɪl nɪŋa. Amgõ nɪŋõm, urak aramõm, ñɪg paka. 19 Sol nan ñɪŋõm klõ uda.

Sol Damaskas nɪbi bɪ gau kalɪp Jisas manõ aij u hag ña

Pen Sol nɪpe ñɪn rɪmnap nɪbi bɪ Jisas nɪp nɪŋ udla gau aip Damaskas mɪdõl gɪ,

20 Juda magum gep ram gau ajõm, Jisas nɪpe God Ñɪ nɪpe mɪdõp manõ aij u nɪbi bɪ gau kalɪp hag ña. 21 Nɪpe anɪg göl hag ñɪ mɪdõ nɪŋõl gɪ, kale nɪŋõm pa gɪl gɪl göm hagla, “Bɪ i me, Jerusalem nɪbi bɪ Jisas nɪp nɪŋ udla gau kalɪp gɪ naij gɪmɪdõp me! Mɪñi rɪmnap halõ nagɪ lɪ dam, bɪ God sabe gep bɪ kub gau kalɪp ñɪnam a göm auõp,” a gɪla. * 22 Pen Sol Jisas manõ aij u hag ñɪ damõm, Jisas nɪpe nõp Mesaia u manõ kabõ göl yabɪt hagnõ, bɪ Juda Damaskas han mɪdeila gau manõ ap pen hagnõ rõ laga. *

23 Pen hainõ mɪd damõm, Juda kai ap magum göm, manõ hag adõ añɪ lõm hagla, “Sol nɪp al pak lun,” a gɪla. 24 Pen manõ hagla anɪbu, bɪ ap nɪŋõm Sol hag ña. Daun kub anɪbu, hadame nõp kabõ waryõ gɪ gɪgabõ gɪla u me, adan ramõ ajmɪdal gau, Sol nɪp alun, a göm, sɪdõ an sɪbõn yan ulɪŋɪn lɪ mɪdeila. 25 Anɪg geila nɪŋõm Sol bɪ nɪpe gau sɪbõn an yan nɪp wadɪ mɪgan kub ap yagõm, nagɪ adɪkõm, tɪp gɪ waryõ anɪbu mɪgan ap hõŋ adõ adõ lanj nɪbö mɪnõŋ yan yulõ, pɪñɪŋ gɪ ara. *

Sol Jerusalem am mɪdeia

26 Sol Jerusalem amõm, nɪbi bɪ Jisas lau adõ mɪdeila gau aip mɪdeinam, a geia pen kale nɪŋõm, bɪ i Jisas bɪ nɪpe ap wasõ, hanɪp al pak lɪnɪg auõp, a göm, pɪñɪŋ gɪla. * 27 Anɪg geila, Banabas nɪpe Sol nɪp dam bɪ Jisas manõ ud arep gau mɪdeila au amõm, kalɪp haga, “Bɪ anɪbi nɪp nɪŋmim pɪñɪŋ gagmim. Mañ ap daun kub Damaskas amõl gɪ, adan an au amõm, Bɪ Kub nɪp nɪŋõ, nɪp manõ rɪmnap haga. Hainõ am Damaskas nɪbi bɪ kalɪp pɪñɪŋ gagõm, Jisas manõ aij u haɪõwaɪõ nõp hag ña,” a ga. * 28 Banabas anɪg hagnõ, Sol nɪp udlõ, kalɪp aip Jerusalem mɪdõm, daun kub anɪbu mɪgan mɪgan gau amõm, Jisas manõ aij u haɪõwaɪõ yabɪt nõp hag ña. 29 Pen bɪ Juda Grik manõ nɪŋla gau nɪp aip manõ pen pen hag amɪl apɪl göm, nɪp al pak lun, a göm, gasɪ u nɪŋla. 30 Pen bɪ Jisas nɪp nɪŋ udla rɪmnap manõ anɪbu

* 9:15: Ap 25:13; 27:24; Ro 1:5 * 9:16: 2Ko 11:23-28
11:32-33 * 9:26: Gal 1:17-19 * 9:27: 1Ko 9:1

* 9:21: Ap 8:3 * 9:22: Ap 18:28 * 9:25: 2Ko

ninjom, nip ut gi dam daun kub Sisaria amom yulo, daun kub Dasas ara.

³¹ Nin an anib au, ram minonh Judia, Galili, Sameria gau, nibi bi Jisas nip nin udla gau mid aij gila. Ana Ut nipe kalip abad mid aij gom, pidonh no ninjol gi, kale klo gom, Bi Kub nip gasi ninjol gi midom, nibi bi rimnap halo Jisas manö aij u hag nilo, kale u rö nöp Jisas nip nin udla.

Pida Inias nip gö urak ara

³² Pida ram minonh ke ke gau gi ajöl gi, nibi bi Jisas nip nin udla gau kalip nin ajmidöp. Anig göl nin ajöm, mañ ap, nibi bi Jisas nip nin udla gau kalip ninin, a gom, ram rilig aglö Lida ara. ³³ Ram minonh anibu bi ap mideia, hib nipe u Inias. Pen nimagö ma nipe gau kila gö, kuö adö nipe u nöp han midmidöp mi unbö raleb jin ina. ³⁴ Pida bi anibu nip haga, "Inias. Nan nöp göp u Jisas gö kamih lınab. Urakmön, kuö ne u yad aij gi," a ga. Anig hagö ninjol gi, magö anibu nöp Inias nip kamih lö uraka. ³⁵ Inias uraköm gi ajö ninjol gi, ram rilig aglö Lida nibi bi gau abe, ram minonh Seron nibi bi gau abe nip ninjom, Bi Kub nip nin udla.

Dabida uma, Pida gö, uraka

³⁶ Pen Pida ram rilig aglö Lida anibu midö ninjol gi, nibi Jisas nip nin uda ap uma yöp daun kub Jopa au. Nibi anibu hib nipe Dabida. Pen Grik manö hagöm nip Dokas a gimidal. Nipe nibi bi gau kalip abad mid aij gom, nibi bi mög gep rö gau kalip wög gi nimiröp. ³⁷ Nibi anibu nip nan gö hadö umö, nip nig pak nom wip he dam ram raul migan adö lan lila. ³⁸ Jisas nibi bi nipe Jopa mideila gau manö ap ninla, Pida ap mideia ram rilig aglö Lida au. Lida daun kub Jopa sol au midöp, ninjom kale bi mhöp kalip hag yulo, Pida mideia au ammil manö klo hagmil haglö, "Ne hol aip yinid auö arun," a gilö. ³⁹ Hagailö, Pida kalip mhöh aip Jopa amom amjaklö ninjol gi, nip ut gi dam Dabida uma dam lila ram raul adö lan arla. Ut gi ud areilö ninjol gi, nibi palpal ap mideila gau, nibi uma anibu nöd kamih midmidöp u, walij milö walij

rimnap kalip yiharih nimiröp gau, Pida nip yamol gi, mitöh gi mideila.

⁴⁰ Pida pen nibi bi ap mideila anib gau kalip hag höh yan yuöm, kugom yimom, God nip sabe göl gi, ado gom, wip he ninjol gi haga, "Dabida, urak!" a ga. Hagö, Dabida amgö nil Pida nip ninjom, urak asika. ⁴¹ Pida pen nimagö kid nipe u udöm, ud urak nom, nibi palpal gau abe, nibi bi Jisas nip nin udla gau abe, kalip magöjhalö wih alö aueila haga, "Dabida i," a ga. ⁴² Pen Pida anig geia, manö anibu Jopa nibi bi magöjhalö ninjom, nibi bi iru nöp Bi Kub nip nin udla. ⁴³ Pen Pida nipe daun kub Jopa anibu, bi kaj kau hañ wög gimidöp bi ap aip nin rimnap rapin midmidil. Bi anibu hib nipe Saimon.

10

Ejol ap apöm Konilias nip manö haga

¹ Pen ami bi gau kalip abad midmidöp bi kub ap daun kub Sisaria midmidöp. Hib nipe u Konilias. Ami bi nipe abad midmidöp anib gau kalip "Idali Ami Bi" a gimidal. ² Bi kub Konilias anibu aip, nibi bi ram nipe gau aip, God nip nin udla. Juda nibi bi nan kale rimnap middagmidöp u, Konilias nipe mani nan gau halöwalö nimiröp. Pen nipe God nip pör sabe gimidöp. ³ Mañ ap sidö gamih ga magö u, Konilias nipe naböh ninja, God ejol ap apöm haga, "Konilias!" a ga. ⁴ Hageia, Konilias pinih gom nip nin ij halö löm haga, "Bi kub, yip nihön hagabön?" ö ga.

Hageia, ejol u nip haga, "Ne God nip sabe gimön, nibi bi mög gep gau kalip nan halöwalö nimiröp gipan u, God nöp aij gom nöp haul gagöp. ⁵ Ne bi rimnap hagö, kale am daun kub Jopa amom, bi Saimon Pida a gipal u nip haglö aunim. ⁶ Nipe Saimon, bi kaj kau hañ wög göp u aip midpil nig solwara got au," a ga.

⁷ Pen ejol manö anibu hagöm arö ninjol gi, Konilias bi wög nip gi nimiröp mhau abe, ami bi God nip nin uda ap abe hagö aueila, ⁸ kalip ejol u manö nihön nihön haga u hag ni aij gom hag yuö, Jopa arnig hadla.

⁹ Kale am am adan an au hanla. Ruö am am, sidö an aulik magö u, Jopa sol

söl gila. Magö anibu Pida God nıp sabe gınig ara ram adö laj migan u. ¹⁰ Nıpe amöm, God nıp sabe gı midö nıñöl gı, nıp kiyö kub yabıl la. Pen nıbi bı nıpe gau nan magö lau gılö nıñöl gı, nıpe naböñ ap nıña. ¹¹ Pida nıpe naböñ nıñöm nıña, kumi kabö adö laj migan hiiköm, wadı kub ap ñon mılö mıhau mıhau goł lap lap adıköl mideia añ au lug lug mınöñ il yañ luga. ¹² Wadı migan anıb yañ kaj, wal wayöñ, re, yaur ke ke gau magöñhalö nöp mideia. ¹³ Manö ap pen nıp haga, “Pida, urakmön nan ñıñeb anıb yagol gau pak ñö?,” a ga.

¹⁴ Hageia, Pida pen haga, “Bı Kub. Wasö yabıl! Nıñön gınig ñö? a gımön hagpan? Hon Juda nıbi bı nan hil gep anıb gau nan rımnap ñıñagpin yabıl,” a ga. *

¹⁵ Hageia, manö anıbu kauyañ haga, “Nan nıñön nıñön God nan ñıñeb a ga gau, hil gep a gımön hagagmön,” a ga. *

¹⁶ Ga anıbu, ij mıhau nıgañ ga. Hainö me, nan wadı kub anıbu ado gı kumi kabö adö laj ara.

¹⁷ Anıg gö, Pida naböñ nıñbin anıbu nıñön gınab, a göm, gası iru nıñ midö nıñöl gı, Konilias bı hag yuö nıp hagnıg aula bı kabö u adan il au apjakla. ¹⁸ Apjaköm hagla, “Bı Saimon Pida au midöp aka?” gıla.

¹⁹ Pida naböñ nıñajıp anıbu gası nıñöl gı midö nıñöl gı, God Ana nıp haga, “Ne nö?! Bı mıhau nıgañ nöp ulhai nıñ auaböl. ²⁰ Anıb u, urakmön ram au gıyañ arammön. Yad ke kalıp hag yunö auaböl. Anıb u, auö aip arun a gaiöl u, gası iru nıñagmön aip armön,” a ga.

²¹ God Ana anıg hagö, Pida au yañ amöm bı anıb gau kalıp haga, “Bı ulhai nıñabim bı u, yad me i. Yıp manö ap hagnıg aubim aka?” ga.

²² Hageia, hagla, “Bı kub Konilias, ami bı gau kalıp abad midöp bı kub u hanıp hag yuö auabun. Nıpe God nıp nıñ udöm, God Manö hagöp rö göp; Juda kai nıp nıñöl kalıp magöñhalö aij göp. Pen nıpe naböñ nıña, God ejol ap apöm nıp haga, ‘Ne bı rımnap yuö, am Saimon Pida nıp uł gı

daulö, manö hagainım u nıñmön,’ a ga,” a gıla.

Pida Konilias ram ara

²³ Anıg hagailö, Pida kalıp hagö ram raul migan amöm hanla.

Ruö Pida, bı Jopa nıbö Jisas nıp nıñ udla rımnap udöm, Konilias yua bı ugan anıbu aip am am adan añ au hanla. ²⁴ Ruö u, Sisaria amjaköm, Konilias ram u amjakla. Pen Konilias nıpe Pida auab, a göm, nıbi bı nıpe gau abe, mideimam nıpe gau abe, kalıp wıñ alö ap magum gı mideila.

²⁵ Pida nıpe amöm ram raul arnıg gö nıñöl gı, Konilias nıp nable paköm, nıp bı kub a göm, am ma il nıpe au kugom yıma.

²⁶ Anıg gö nıñöl göm, Pida pen nıp ud urak ñöm haga, “Ne urak! Yad u rö nöp bı ap me,” a ga. *

²⁷ Hagö, urakö nıñöl gı, manö hagöl gı, ram raul migan yañ arlö. Ammil Pida nıña, nıbi bı iru nöp ap magum gı mideila. ²⁸ Pida kalıp haga, “Kale ke nıñbim, hon Juda nıbi bı ası ması gı aij gıpun. Juda nıbi bı wasö gau aip ajagpun; ram kale aragpun. Pen yad naböñ nıñnö, God yıp manö ap haga. Nıpe manö haga anıbu, yad nıbi bı rımnap ası ması midpal, a gem, kalıp ası ması gınam rö lagöp. ²⁹ Anıb u nıñem me, Konilias manö hagöp u nıñem arö gagpin; hagöp rö nıñem aubin. Anıb u, yıp nıñön gınig hagpe aubin?” ö ga.

³⁰ Pida anıg hageia, Konilias haga, “Yad ruö nöp me, mıñi sidö gamıñ göp magö u rö, ram raul migan yañ God nıp sabe gı midöl gı nıñnö, bı wañıj rud yabıl yıma ap apöm, midainö ba au uraköl mideia.

³¹ Nıpe yıp haga, ‘Konilias, ne God nıp sabe gımön, mani nan gau nıbi bı nan midagöp gau kalıp hałöwałö ñımön gıpan u, God nıñöb. ³² Anıb u me, bı rımnap hag yuö, daun kub Jopa amöm, Saimon hib nıpe ap Pida a gıpal u, nıp uł gı dauöl. Nıpe Saimon bı kaj kau hañ wög göp u aip midpil ñıg solwara goł au,’ a ga. ³³ Ejol u yıp anıg hagö, yad yıñıd nöp bı yad rımnap hagnö, nöp am uł gı dauajal, yıp aij göp. Hon nıbi bı aui God pıg midpun

* 10:14: Lep 11:1-47; Esi 4:14 * 10:15: Mak 7:15,19

* 10:26: Ap 14:13-15; Rep 19:10

rö, Bî Kub manö kalîp hag ñimön, a göm, nöp hag yuö auban u, mîñi hanîp hag ñö nîñun,” a ga.

Pida Konilias nîbi bî nîpe gau kalîp manö hag ña

³⁴ Konilias anîg hageia, Pida haga, “Yad mîñi nîñbin, God nîpe, bî söl aui nîbö nöp bî aij, bî mîlö gau nîbö bî naij, a göm, nîñagöp. * ³⁵ Ram mîñnönj ke ke gau nîbö, ît ke ke gau nîbö, nîbi bî an an God nîp nîñöm ana udöm, manö nîpe nîñöm hagöp rö gîñaböl gau, kalîp magöñhalö udnab. ³⁶ Pen God nîpe hanîp Isrel nîbi bî manö aij yua u nîñbim. Yad ke aip jîm ñöl mîdlañ, a göm, God nîpe Jisas Kraîs nîp hag yua. Jisas Kraîs nîpe nöp me, nîbi bî gau magöñhalö Bî Kub kale mîdöp. ³⁷ Kale ke nîñbim, Jon bî ñîg pak ñeb u, ñîg pak ñöl gî, manö aij anîbu ît göm, ram mîñnönj Galili hag ña. Anîg göl hagö, hag damöm, hag damöm, nîbi bî ram mîñnönj Isrel mîdpal gau magöñhalö nîñla. * ³⁸ Pen kale nîñbim, Jisas Nasared nîbö u God aip mîdöm, Ana U† u nîp ñö, abad mîdö nîñöl gî, klö nîpe nöp udöm, ram mîñnönj ke ke gau magöñhalö ajöl göm, nîbi bî gau gî aij göl gî, nîbi bî Seden kalîp gö u†ham mîdeila gau kalîp gö, kamîñ lîmîdöp. *

³⁹ “Pen Jisas Juda nîbi bî ram mîñnönj kale gau gî ajöl göm, Jerusalem gî ajöl göm, ga ga rö hon amgö hon ke nîñno u hagabin. Pen hainö nîp mab ba lañ al pak lîlö uma. ⁴⁰ Uma u pen ñîñ mîhöp mîdöm, God gö, ñîñ mîhau nîganj u kauyanj uraköm, am waiö lö amgö nîñno. ⁴¹ Nîbi bî magöñhalö nîp amgö nîñagla. God hanîp nîbi bî hag la gau nöp Jisas nîp amgö nîñno. Nîpe umöm urakö nîñöl gî, aip mîdun jîm ñöl nan nîñun ñîg nîñno. * ⁴² Jisas hanîp haga, ‘Manö aij yad u nîbi bî gau kalîp hag ñîmim hagnab, “God haga rö me, hainö Jisas nîbi bî kamîñ mîdeinaböl gau abe, nîbi bî umnaböl gau abe, kalîp magöñhalö manö kub hagnab,” a gîmim,’ a ga. *

* 10:34: Dud 10:17; Ro 2:11

* 10:37: Mad 4:12-17

* 10:38: Mad 3:16; Luk 4:17-20

* 10:41: Ap 1:8; Luk

24:42-43 * 10:42: Ap 17:31; 1Pi 4:5

* 10:43: Ais 53:5-6; Jer 31:34

* 10:44: Ap 11:15; 15:8

* 10:45-46:

Ap 2:4; 19:6

* 10:48: Ap 2:38

* 11:3: Ap 10:28; Gal 2:12

* 11:5: Ap 10:9-48

⁴³ Pen adö anîbu, bî God manö hagep gau magöñhalö Jisas Kraîs nîp hagöm hagla, ‘Nîbi bî an an Kraîs hib klö yabî† nîpe u udnaböl gau, nan si nan naij gîpal u, God nîñöm arö gîñab,’ a gîla,” a ga. *

Juda nîbi bî wasö gau Ana U† udla

⁴⁴ Pen Pida anîg göl manö hag mîdö nîñöl gî, Ana U† nîpe nîbi bî nîñ mîdeila gau kalîp magöñhalö aua. * ⁴⁵⁻⁴⁶ Ana U† kalîp auö, kale manö ke nöp, hañ ke nöp hagöl gî, God hib nîpe haglö adö arö, Juda nîbi bî Jisas nîp nîñ udla Pida aip Jopa nîbö aula gau, God Juda nîbi bî wasö gau kalîp Ana U† ña me u, a göm, aiö waiö gîla.

Pida pen haga, * ⁴⁷ “God nîpe Ana U† hanîp ña rö u, mîñi nîbi bî gai i kalîp u rö nöp ñöb. Anîb u, kale ñîg paknabun, a gîlö, nîbi bî rîmnap kalîp wasö göl rö lagöp,” a ga. ⁴⁸ Pida anîg hagöm bî nîpe rîmnap kalîp haga, “Nîbi bî gai i kalîp Jisas Kraîs hib nîpe hagnab ñîg pak ñîmim,” a ga. Ñîg pak ñîlö nîñöl gî, kale hagla, “Pida, ne hon aip ñîñ pro magö ap aui mîdaimön,” a gîla. Haglö, ñîñ pro magö ap kalîp pîg mîdeia. *

11

Pida Jerusalem arö nîp manö hag gîla

¹ Pen Jisas manö ud arep bî gau abe, ram mîñnönj Judia nîbi bî Jisas nîp nîñ udla gau abe nîñla, Juda nîbi bî wasö gau rîmnap God Manö nîñ udla. ² Anîb u, hainö Pida Jerusalem arö, Juda bî wasö gau u rö nöp hañ rîb gî dö göl, a gîmîdal bî gau, Pida nîp kal göm hagla, ³ “Ne nîñön gîñîg bî hañ rîb gî dö gagpal gau ram kale ammön, kalîp aip nan jîm ñöl nîñabön?” ö gîla. *

⁴ Anîg hagaila, Pida daun kub Jopa mîdöm naböñ nîñ aiaud u kalîp hag ñöl gî haga, ⁵ “Yad daun kub Jopa mîdem, God nîp sabe gî mîdem, naböñ nîñnö, kumi kabö adö lañ nîbö, wadî kub ap rö ñon mîlö mîhau mîhau go† lap lap adîköl mîdeia lug lug ît yad mîdainö au ap luga. *

* ⁶ Auö, yad wadî anîbu mîdeia söl au

amem n+ɲnō, kaj, wal wayōn, re, yaur gau gau magōrhalō m+deia. ⁷ Pen manō ap y+ɲ haga, 'Pida, ne urakmōn nan an+ɲ yagol gau pak ñōn,' a ga.

⁸ "Hageia, yad pen hagnō, 'B+ Kub. Wasō yab+ɲ! N+ɲhōn g+n+g ñōn a g+mōn hagpan? Hon Juda n+ɲi b+ɲ nan hil gep an+ɲ gau nan r+ɲmnap ñ+ɲagpin yab+ɲ,' a g+nō.

⁹ "An+g hagainō, manō an+ɲbu kauyan haga, 'Nan n+ɲhōn God nan ñ+ɲeb a ga gau, hil gep a g+mōn hagagmōn,' a ga. ¹⁰ Ga an+ɲbu, ij m+ɲhau n+gan ga. Pen hainō nan wad+ɲ kub an+ɲbu ado g+ɲ kumi kabō adō lan ara.

¹¹ "Pen magō an+ɲbu nōp, b+ɲ m+ɲhau n+gan ram han m+dainō u apjakla. B+ɲ an+ɲ gau b+ɲ kub Konilias, Sisaria n+ɲbō hag yuō, y+ɲ u+ɲ g+n+g aula. ¹² God Ana y+ɲ haga, 'Gas+ɲ iru n+ɲagmōn, kal+ɲp aip ha+ɲowa+ɲō armōn,' a ga. An+g hageia, yad mam Jisas manō n+ɲ udpal unbō kago+ɲ j+ɲ udem, kal+ɲp aip Konilias ram u arno. ¹³ Amjakno, Konilias haga, 'Ejol ap apōm y+ɲ haga, "B+ɲ r+ɲmnap hagaimōn, daun kub Jopa amōm, b+ɲ ap Saimon Pida a g+ɲpal u n+ɲp u+ɲ g+ɲ dauōl. ¹⁴ U+ɲ g+ɲ dauōl, n+ɲpe nōp manō r+ɲmnap hag ñō, n+ɲi b+ɲ ram ne aip m+ɲdpim gau, God kalōp magōrhalō ud kam+ɲn yuō, n+ɲi b+ɲ n+ɲpe m+ɲdeinabim," a ga,' a ga. *

¹⁵ "Konilias y+ɲ an+g hagō, yad i+ɲ gem manō hag ñ+nō n+ɲjōl g+ɲ, Ana U+ɲ n+ɲpe han+ɲp nōd aua rō, n+ɲi b+ɲ an+ɲ gau kal+ɲp u rō nōp aua. * ¹⁶ An+g gö, B+ɲ Kub han+ɲp nōd haga manō u gas+ɲ n+ɲnō. N+ɲpe haga, 'Jon kal+ɲp ñ+g pak ña u pen sōl m+döp God n+ɲpe kalōp Ana U+ɲ u pak ñ+nab,' a ga. * ¹⁷ Pen hon B+ɲ Kub Jisas Krai n+ɲp n+ɲn udno ñ+n u, God nan aij yab+ɲ han+ɲp ña rō, kal+ɲp u rō nōp ña. An+ɲ u, yad aigōl gem God n+ɲp, 'An+g gagmōn,' a g+ɲbnep?" ö ga.

¹⁸ Pida an+g hageia, b+ɲ n+ɲp manō kal hag g+ɲla gau manō haga u n+ɲjōm, manō kal r+ɲmnap halō hag gagla. God hib haglō adō arō n+ɲjōl g+ɲ hagla, "Han+ɲp nōp wasō; Juda n+ɲi b+ɲ wasō gau u rō nōp, nan si nan naj g+ɲpal u, n+ɲhōn g+n+g an+g g+ɲpun, a göm, n+ɲp sabe geinabōl u, n+ɲpe n+ɲjōm, nan si nan

naj g+ɲpal gau arō göm, kam+ɲn pōr m+ɲdep magō u kal+ɲp ñ+nab," a g+ɲla. *

Adiok n+ɲi b+ɲ Jisas manō aij u n+ɲn udla

¹⁹ Pen S+ɲdipen n+ɲp kabō ju pak l+ɲla ñ+n an au, b+ɲ Juda Jerusalem m+ɲdeila gau, n+ɲi b+ɲ Jisas n+ɲp n+ɲn udla gau kal+ɲp g+ɲ naj yab+ɲ g+ɲlō, kale p+ɲñ+ɲn g+ɲ ke ke arla. R+ɲmnap p+ɲñ+ɲn g+ɲ ram m+nōn Pōnisia arla, r+ɲmnap p+ɲñ+ɲn g+ɲ ram m+nōn ñ+g r+ɲb gus ga airan Saipras arla, r+ɲmnap p+ɲñ+ɲn g+ɲ daun kub Adiok arla. Amōm, Jisas manō aij u Juda n+ɲi b+ɲ wasō gau kal+ɲp hag ñ+agla, n+ɲi b+ɲ kale ke Juda kai ju am an+ɲ gau m+ɲdm+dal gau kal+ɲp nōp hag ñ+la. * ²⁰ Pen n+ɲi b+ɲ Jisas manō aij u n+ɲn udla r+ɲmnap Saipras n+ɲbō, r+ɲmnap Sairini daun n+ɲbō, p+ɲñ+ɲn g+ɲ Adiok amōm, B+ɲ Kub Jisas manō aij u Juda n+ɲi b+ɲ wasō gau kal+ɲp hag ñ+la. ²¹ B+ɲ Kub klō n+ɲpe u kal+ɲp aip m+ɲdeia u me, n+ɲi b+ɲ gau kal+ɲp Jisas manō aij u hag ñ+lō, n+ɲi b+ɲ iru nōp B+ɲ Kub n+ɲp n+ɲn udla.

²² Pen Jerusalem n+ɲi b+ɲ Jisas n+ɲp n+ɲn udla gau, manō an+ɲbu n+ɲjōm, b+ɲ kale Banabas n+ɲp haglō, Adiok ara. * ²³ Banabas n+ɲpe Adiok amjakōm n+ɲn, God n+ɲpe n+ɲi b+ɲ an+ɲ gau mög n+ɲjōm gö, Jisas manō aij u n+ɲn udla. An+ɲ u me, n+ɲpe ñ+ñ+ɲ lōm, kal+ɲp manō r+ɲmnap halō hag ñōl g+ɲ haga, "B+ɲ Kub n+ɲp n+ɲn udpim u arō gagmim; n+ɲp añ+ɲ nōp hibur gas+ɲ m+ɲdmagō kale an dan n+ɲn ud p+ɲdōn g+mim, c+g göl g+ɲ m+daimim," a ga. ²⁴ Banabas n+ɲpe b+ɲ aij yōl. Ana U+ɲ n+ɲpe Banabas apōm ajman raum+döp. N+ɲpe Jisas manō aij u bōn nōp n+ɲn uda. N+ɲpe Jisas manō aij u n+ɲi b+ɲ gau hag ñō, n+ɲi b+ɲ iru nōp B+ɲ Kub n+ɲp n+ɲn udla.

²⁵ Banabas pen b+ɲ Sol n+ɲp am daunam, a göm, daun kub Dasas ara. * ²⁶ Banabas Dasas amjakōm, Sol n+ɲp u+ɲhai n+ɲjōm, u+ɲ g+ɲ ado g+ɲ am Adiok amōm, m+ɲ añ+ɲ an+ɲbu n+ɲi b+ɲ Jisas n+ɲp n+ɲn udla gau kal+ɲp Jisas manō aij u hag ñōl g+ɲ m+dailō. Adiok n+ɲi b+ɲ Jisas Krai n+ɲp n+ɲn udla gau, nōd hib ñōm Krai N+ɲi B+ɲ a g+ɲla.

²⁷ Ñ+n an an+ɲ au, b+ɲ God manō hagep r+ɲmnap Jerusalem n+ɲbō Adiok arla. ²⁸ Amōm, God Ana n+ɲpe b+ɲ kale ap Agabas

* 11:14: Ap 16:31 * 11:15: Ap 2:4 * 11:16: Ap 1:5 * 11:18: Ap 13:48; 14:27 * 11:19: Ap 8:1-4
* 11:22: Ap 4:36 * 11:25: Ap 9:30

nip gasi ñö haga, “Kiyö kub yabił ram mınön magöñhalö lınig gab,” a ga. Hagö, haga rö kiyö kub yabił u, gapman bi kub Klodias abad mıdmıdöp ñın u aua. *

²⁹ Anig göl kiyö kub la niñöm Adiok niñi bi Jisas nip niñ udla gau hagla, “Niñi bi Jisas manö aij u niñ udpal rımnap ram mınön Judia gau mıdlö niñöl gi, kalıp kiyö kub yabił löp u, hon aña aña kalıp mani rımnap magum gun ñun,” a gıla. ³⁰ Anig hagöm, mani li magum göm, Banabas aip Sol aip kalıp ñöm hagla, “Kale bi mihön mani i dammil, Krais niñi bi nıpe abad mıdpal bi kub gau kalıp ñıl,” a gıla. *

12

Herod Jems nip al pak löm, Pida nip nagı la

¹ Ñın an anıbu au, gapman bi kub Herod, niñi bi Jisas niñ udla gau rımnap kalıp gi naij göl gi, dam nagı löl gi ga. ² Ami bi nıpe gau rımnap hagö, Jon niñmam Jems nip ru mılö kíd udöm böñ nöp al pak lılo uma. ³ Herod hagö anig geila, Juda niñi bi gau niñöm ñıñi lıla. Ñıñi lıla u, Herod niñöm, Pida nip u rö nöp hagö, dam nagı lıla. Gıla anıbu, Juda niñi bi Bred Yıs Halö Niñagep ñın an au gıla. ⁴ Herod Pida nip anig göl dam nagı löm, ami bi unbö raleb böñ dan (16) kalıp niñe li yıgwo mılö yıgwo mılö löm haga, “Sıdö an sıbön yan bi mihau mihau abad nöp mıdaimim,” a ga. Herod gasi nıpe u ke niñöm haga, “Pasopa ñın u ap arainım me, hainö Pida nip dam niñi bi mıdeinaböl an au amun manö kub hagnabun,” a göm niñe.

⁵ Pida nıpe anig göl nagı mıdö niñöl gi, niñi bi Jisas nip niñ udla gau Pida nip gasi niñöm, klö göm God nip sabe göl gi nöp mıdeila.

⁶ Pen gapman bi kub Herod Pida nip manö kub hagnam, a göm, niñe ñın anıbu nöp sıbön au yan, Pida nip sen mihöp adıköm, ami bi mihau böñ lap lap niñ mıdlö niñöl gi, Pida an yan haneia. Ami bi rımnap u rö nöp adan il u niñ mıdeila. ⁷ Pen adıñ Bi Kub ejol nıpe ap urak mıdö niñöl gi, mab mıtanj rö am nagı lep ram

raul mıgan u ara. Ejol anıbu am Pida nip rıglöm pak niñöm haga, “Yıñıd urak!” a ga. Hagö, Pida urakö niñöl gi, sen nip adıkla u hubıka.

⁸ Ejol Pida nip haga, “Dip nagı ne u piñ limön, ma rırup ne u giñmön gi,” a ga. Hagö, Pida ejol haga rö nöp gö, ejol u pen haga, “Wañij mılö kub ne u yımö, yad aip arul,” a ga. ⁹ Hagö, wañij mılö kub nıpe u yımöm, ram raul mıgan mıdeia u arö göm, ejol u aip hadlö. Ejol ga anıbu, Pida nıpe hag niñe e, u nabön niñabin a göm niñe. ¹⁰ Pen ami bi niñ mıdeila ajön il mihau hil giñmil, ajön klö yabił ain udöm gıla ajön hön yan u ke hiıkö niñöl gi, hön arlö. Ammil, adan an gau amöl gi Pida niñe, ejol u mıdageia. *

¹¹ Anig ga niñöm Pida haga, “Miñi niñ aij giñin. U Bi Kub nöp, ejol nıpe u hag yuö, ap gapman bi kub Herod yıp nagı piñdön löp u hubık yuöp. Gapman bi kub Herod abe, Juda niñi bi gau abe, nan naij yıp giñig giñal u, göl rö lagöp,” a ga. ¹² Anig hagöm, gasi niñ aij göm, bi ne Jon Mak niñme Maria ram u ara. Ram anıbu niñi bi iru nöp apöm, God nip sabe gi mıdeila. ¹³ Pida apöm, ajön u pa gu gu gö, pai Roda, ram anıbu wög giñıdöp u ajön u hiıknig aua. ¹⁴ Pai anıbu ajön apöm niñe, Pida maj mıgan u nöp hageia. Nıpe anig niñöm, ñıñi yabił löm, hauł padö ajön hiıkaga; am niñi bi gau kalıp haga, “Pida ap mıdöp hön yan,” a ga.

¹⁵ Hageia, kale hagla, “Ne hauł alajıp hagabön,” a gıla. Anig hageila, nıpe klö yabił göm haga, “Piral hagagin; niñö yabił hagabin. Pida mıdöp hön yan,” a ga. Hageia hagla, “U ana nıpe u rö löp ap mıdöp,” a gıla. ¹⁶ Pen Pida nıpe ajön u kauyan pak gu gu gö gö gö, am ajön u hiıköm niñe, Pida nöp mıdeia niñöm aiö yabił gıla. ¹⁷ Aiö gılö niñöl gi, Pida kalıp ñın mıñic gi ñöm haga, “Manö hagnagım!” a ga. Anig hagöm, nagı lep ram mıdö niñöl gi, God ejol ap yuö apöm, nip niñön niñön göm daua manö u kalıp hag ñöm haga, “Manö anıbi Jems abe, niñi bi Jisas nip niñ udpal gau abe, kalıp hag ñımim,” a göm, ke mıgan ap ara.

* 11:28: Ap 21:10 * 11:30: Ap 12:25 * 12:10: Ap 5:19

18 Ruö ram ruö n̄ñöl ḡi, ami b̄i gau Pida m̄idageia u n̄ñöm, n̄ñhön göp, a göm, hag ap ran ap lugöl ḡi m̄ideila. P̄ñññ göm, “Mai,” a göm, ulhaila u pen n̄ñagla. * 19 Herod ami b̄i an̄b gau kal̄ip, Pida n̄ip ȳññid ulhai n̄ñmim dauim, a gö, ulhai wasö n̄ñlö, kal̄ip manö kub hagöm, manö hagö ami b̄i n̄ipe r̄mnap ami b̄i an̄b gau böñ nöp al pak l̄ila.

Herod uma

Hainö Herod ram m̄inön̄ Judia arö göm, am daun kub Sisaria m̄idm̄idöp. 20 Herod am Sisaria m̄idöm, daun kub m̄ihöp Daia Saidon n̄bi b̄i gau kal̄ip n̄ñö mulu luga. Pen Daia Saidon n̄bi b̄i apöm, b̄i Herod ram n̄ipe abada b̄i Blasdas n̄ip m̄itör̄ ḡi ñöm hagla, “Han̄ip pör k̄iyö lö, apun Herod ram m̄inön̄ n̄ipe i nan magö rau ud arbun halö. An̄b u, han̄ip kal kal juagmim; agam̄ij j̄im ñöl m̄idaiun,” a ḡila. Hageila, Blasdas n̄ipe pen haga, “U n̄ñö hagpim,” a ga.

21 Pen Herod manö an̄bu n̄ñöm, ññ ap manö hagnabin, a göm, hag la. Hainö hag la ññ an̄bu auö, n̄ipe kiñ kai ȳmbal rö wal̄ij aij aij yab̄i gau ȳmöm, sea kiñ kub n̄ipe adö u asiköm, n̄bi b̄i gau kal̄ip manö hag ña. 22 Herod manö an̄bu hag ñö n̄ñöl ḡi hagla, “U b̄i ap rö hagagab; god ap rö hagab,” a ḡila. 23 Pen Herod manö an̄bu n̄ñöm, “Ȳip manö an̄bu rö hagagmim; God hib n̄ipe nöp hagpe adö aran̄,” a gaga. An̄b u, B̄i Kub ejol n̄ipe ap hag yuö, apöm Herod n̄ip gö, m̄iña kub göm, ḡise lö böñ nöp uma. *

24 Pen God Manö u hag ññlö arö n̄ñöl ḡi, ram m̄inön̄ gau k̄id k̄id ara. *

25 Pen Banabas aip Sol aip Jerusalem m̄idmil, ḡin̄ig aulo u hadö ḡipul, a ḡimil, Jon Mak n̄ip u† ḡi ado ḡi Adiok arla. *

13

Banabas aip Sol aip manö hag ññlö ḡi arlö

1 Daun kub Adiok an̄b au b̄i God manö hagep b̄i r̄mnap, b̄i God manö hag ñeb b̄i r̄mnap m̄ideila. B̄i an̄b gau me, ap

Banabas; ap Simion. B̄i Simion an̄bu n̄ip B̄i P̄ir a ḡim̄idal. B̄i ap Lusias, n̄ipe Sairini daun n̄bö. B̄i ap Maneyen, n̄ipe Kiñ Herod b̄i n̄ñeb n̄ipe ap. Pen b̄i ap Sol. 2 Pen ññ ap kale nan magö ññagöm, B̄i Kub n̄ip nöp sabe ḡi m̄idlö n̄ñöl ḡi, Ana U† n̄ipe kal̄ip haga, “Kale Banabas aip Sol aip hagaimim, wög kal̄ip hag l̄inö u ḡilö arn̄m,” a ga. * 3 An̄ig hagö, kale nan magö ññagöm, God n̄ip sabe göm, Banabas aip Sol aip kal̄ip ññmagö adö lan̄ löm, God kal̄ip m̄ihön̄ abad m̄ideian̄, a göm, kal̄ip hag yula. *

4-5 Ana U† n̄ipe kal̄ip abad m̄idö n̄ñöl ḡi, b̄i n̄i Jon Mak, wög hal̄ip pro pro r̄mnap ḡi ñan̄, a ḡimil, n̄ip u† ḡi Selusia daun ññg gol̄ yan̄ amöm, ññg maḡib udöm, ram m̄inön̄ ññg r̄ib gus ga airan Saipras arla. Amöm, daun kub Salamis amöm, Sol aip Banabas aip Juda magum gep ram gau amöm, n̄bi b̄i gau kal̄ip God Manö hag ññlö. * 6 Pen n̄bi b̄i Saipras m̄ideila an̄b gau kal̄ip God Manö hag ññ dam dam, daun kub Pepos amjaköm, Juda b̄i ap kuj cage aimö gep b̄i ap nable paklö. B̄i an̄bu hib n̄ipe Ba-Jisas. N̄ipe manö piral hagöm haga, “Yad God manö hagep b̄i ap,” a ga. 7 Daun kub Pepos au, Saipras gapman b̄i kub yab̄i hanm̄idöp, hib n̄ipe Segias Polas. B̄i an̄bu n̄ipe b̄i gas̄i n̄ñ k̄id yab̄i hiiköm n̄ñm̄idöp. N̄ipe Banabas aip Sol aip, God Manö ȳip haglö n̄ññ, a göm, kal̄ip hagö apil, n̄ip God Manö hag ññlö. Pen b̄i kuj cage aimö gep b̄i u n̄ipe b̄i kub an̄bu b̄i n̄ñeb n̄ipe ap. 8 B̄i Ba-Jisas an̄bu, Grik manö hagöm n̄ip Elimas a ḡim̄idal. Banabas aip Pol aip kale Segias Polas n̄ip God Manö aij u hag ññlö, n̄ipe r̄im̄id l̄i apdi n̄ñ aij ga u pen, b̄i kuj aimö gep b̄i u n̄ñöm, Banabas Pol manö naij kek hagöm, Segias Polas Jisas manö u n̄ñ udagn̄m, a göm, n̄ip haga, “B̄i an̄b m̄ihau manö pir alabil u n̄ñagmön̄,” a ga. 9 Sol hib n̄ipe ap me Pol a ḡim̄idal. Ana U† n̄ipe Pol n̄ip ajman̄ rauöm gas̄i aij ññ n̄ñöl ḡi, b̄i kuj aimö gep b̄i u n̄ip n̄ñ ij halö l̄i m̄idöm haga, 10 “Ne k̄ijaki pi yag daua; naij nöp ḡipan. Nan n̄ñhön̄ n̄ñhön̄ aij m̄idöp

* 12:18: Ap 5:22-24 * 12:23: Dan 5:20 * 12:24: Ais 55:11 * 12:25: Ap 11:29-30; 15:37 * 13:2: Ap 9:15

* 13:3: Ap 6:6 * 13:4-5: Ap 12:12; 15:39

u arö gîmön, nîbi bî gau kalîp pîral nöp gabön. Ne pör pör Bî Kub manö nîñö nîpe u udmön manö pîral rö labön. Ne ñîñ mai gî naj gabön u arö gî nabön? ¹¹ Anîg gabön u, God gö, ñîñ bad ap amgö ne we gö sîdö mailö nîñagnabön,” a ga.

Pol manö anîbu hagö, adîñ Ba-Jisas nîña, kumi pîr rö bad ap amgö nîpe harîkô böñ nöp sîb ga. Anîg gö, bî ap yîp ñîmagö ud adan yaman, a göm, ud rîrîkoî göl gî mîdeia. ¹² Banabas Pol kale bî mîhön Bî Kub manö u nîp hag ñailö u nîñöm, Segias Polas nîpe aiö ga. Anîb u, Ba-Jisas ga u nîñöm, nîpe Jisas nîp nîñ u da.

Banabas Pol kale daun kub Adiok, ram mîñöñ Pisidia au arlö

¹³ Pen Pol bî nîpe gau aip ñîg magîb udöm, Pepos arö göm, Pega daun, ram mîñöñ Pampilia au arla. Am mîdöm, Jon Mak nîpe kalîp mîhön au arö göm, ado gî Jerusalem ara. ¹⁴ Kale pen Pega daun arö gîmil, daun kub Adiok, ram mîñöñ Pisidia au arlö. Am mîdöm, Juda God nîp sabe gep ñîñ u, Juda magum gep ram u ammil, asîk mîdailö. ¹⁵ Juda magum ram abad mîdmîdal bî gau uraköm, Mosîs lo manö kalî kliñ rîka adîñ rîmnap abe, bî God manö hagep gau kalî kliñ rîkla adîñ rîmnap abe, amgö lî nîñ nîbi bî mîdeila gau kalîp hagla. Kale manö hag pîs göm, bî ap hag yulö Banabas Pol asîk mîdailö au amöm haga, “Mamil mîhön. Nîbi bî gai i nîñ udep manö rîmnap mîdainîm u, hanîp hag ñîlö nîñun,” a gîla.

¹⁶ Hagailö, Pol uraköm manö hagnîg ñîmagö dap ranöm haga, “Kale Juda nîbi bî gau abe, Juda nîbi bî wasö God nîp sabe gîmîdim gau abe, manö hagnîg gabin i rîmîd lî nîñim. ¹⁷ God nîpe hadame nöp apîs bac bî hon gau uda. God anîbu nîpe Isrel nîbi bî God hon me. Hainö kale ram mîñöñ Ijip am mîdeila, God kalîp abad mîd aij gö, ñî pai yag dapöm, iru yabîl nöp mîdeila. Bî kub Pero kalîp, aragnabim, a ga u pen God klö ke yabîl nîpe u göm, kalîp

uî gî dam Ijip hön adö aula. ¹⁸ Kale mî ñîñjuöl mîhöp (40) ram mîñöñ kabö nöp mîdmîdöp an au mîdöm, God nîp manö iru nîbanö sasîm lî gîmîdal u pen God kalîp abad mîd aij ga. ¹⁹ Pen nöd ram mîñöñ Kenan nîbi bî rîgon ke ke unbö mudun jîñ mîdeila, pen God nîbi bî nîpe kalîp abad mîd aij göm pîdön nîpe ñö, nîbi bî rîgon ke ke unbö mudun jîñ nöd mîdeila gau kalîp aip pen pen göm, rîdîk gî yu al pak löm, ram mîñöñ anîbu ram mîñöñ kale ke rö udla. ²⁰ Kale Ijip mîdlö mî ina u wö ralöm, ram mîñöñ aipîl nöp an gau mîdlö mî ina u wö ralöm, nîbi bî rîdîk gî yuöm, ram mîñöñ kale udla mî ina u abe wö ralöm gîlö me, mî unbö po hadred pîpdi (450) ina.

“Pen God kalîp dam ram mîñöñ Kenan au löm, bî manö ud asîkep rîmnap hag lö, kalîp abad mîdmîdal. Hainö bî God manö hagep Samyuel mîdeia ñîñ u, ²¹ nîbi bî Isrel gau kale Samyuel nîp hagla, ‘Ne kin ap hag lö, hanîp nîbi bî magöñhalö abad mîdeinab,’ a gîla. Hageila, God bî ne Kis ñî nîpe Sol nîp hag lö, kin kale mîdmîdöp. Bî anîbu Benjamin kîgîñ rîk damöm rîk damöm rîk lîla. Sol kin kale mîdö, mî ñîñjuöl mîhöp (40) ina. ²² Pen hainö God nîpe gö Sol kin mîdageia. God nîpe Depid kin kale hag la. God nîpe Depid manö hagöm haga, ‘Hibur gasî mîdmagö yad ke gasî göp rö u, Jesi ñî nîpe Depid hibur gasî mîdmagö nîpe abe unbö rö nöp gasî göp; nan nîhön nîhön gan a gî nîñnabin u, nîpe anîg unbö rö nöp gî nab,’ a ga. ^{*}

²³ “Pen God nîpe gö, Depid ñî pai rîkô, rîk dam dapîl göm, Jisas nîp yag daula. Anîb u, God nöd manö klö hag la rö, nîpe Isrel nîbi bî kalîp Ud Kamîñ Yuep Bî ap yua. ²⁴ Pen Jisas îl göm wög gaga magö u, Jon nîpe apöm, Isrel nîbi bî kalîp haga, ‘Nan si nan naj gîpîm u, nîhön gîñîg anîg gîpun, a gîmîm, arö gîpe, kalöp ñîg pak ñîñnabin,’ a ga. ²⁵ Jon wög nîpe gî pîs gîñîg geia ñîñ an u, nîbi bî gau kalîp haga, ‘Kale yîp bî an, a gîmîm, gasî nîñbîm? Bî

^{*} **13:11:** Ap 9:8   ^{*} **13:13:** Ap 15:38   ^{*} **13:17:** Eks 1:7; 6:6; 12:51   ^{*} **13:18:** Nab 14:34; Dud 1:31   ^{*} **13:19:** Dud 7:1; Jos 14:1   ^{*} **13:20:** Jaj 2:16; 1Sa 3:20   ^{*} **13:21:** 1Sa 8:5,19; 10:20-24   ^{*} **13:22:** 1Sa 13:14; 16:12; Sam 89:20   ^{*} **13:23:** 2Sa 7:12-16   ^{*} **13:24:** Mad 3:1-2   ^{*} **13:25:** Jon 1:20,27

Kub pör abad midpim bi u, yad wasö. Bi anibu hainö aunab. Ma rirup nipe u ud hubiknam rö lagöp,' a ga. *

26 "Añ mam yad, kale rimnap Ebrahim ñi pai nipe midpim; kale rimnap Juda nibi bi wasö pen God nip sabe gimidim. Krais nibi bi ud kamij yuep manö Jon hag ñi midmidöp anibu, God nipe hanip nan a göm haga. 27 Jerusalem nibi bi gau abe, bi kub kale gau abe, Jisas nipe Krais u auub a göm niñagla. Jisas nip al pak lälö umañ a gila u, God manö hagep manö kalı kılın rıkla rö nöp gila. Pen God nip sabe ginig Juda magum gep ram pör aumıdal u, kale manö kalı kılın rıkla anibu pör pör nöp niñıdal. 28 Nipe nan naij ap göp aka göm ulhai wasö niñöm gapman bi kub Pailod nip hagla, 'Ne hagö nip al pak lılan,' a gila.

* 29 Pen God Manö haga rö, magöñhalö nöp Jisas nip gila. Hainö nibi bi nipe gau apöm, wip he ud asık dam kabö migan rigöl gila. * 30 Rigöl gila u pen God gö kauyan uraka. 31 Nipe uraköm, kamij midö niñöl gi, nibi bi nipe aip Galili nibö Jerusalem aula gau, nip ñin iru nöp niñla rö, uri Isrel nibi bi kalıp Jisas manö aij u hag ñaböl. *

32 "Pen hol bi miñöhj aubul i, kalöp Krais manö aij u haginig aubul. God hadame nöp apis bac bi hon kalıp manö ktö hag löm ginabin a ga manö anibu nöp 33 gası niñ midöm, God nipe Jisas nip ud urak ña. Ga anibu apis bac bi gau niñagla u pen ñi pai rik lep kale gau miñi hon niñbun. Depid nipe God Manö adıñ Sam a gıpal au Kımıap yıgwö an nibö kalı kılın riköm haga, 'Ne Ñi yad.

Yad miñi Nap ne midpin,' a ga. *

34 God nipe gö, Jisas uraka u me, hainö umöm hañ romanı hij gi lug li arnım rö lagöp. Manö anibu God Manö adıñ ap anıgöl midöp:

'Yad Depid nip manö ul ktö niñö hag linö u

kalöp nöp niñabin,' a ga. *

35 Pen God Manö adıñ ap anıgöl midöp:

" 'Ne Bi Ul ne arö gö,

hañ romanı nipe hij gi lug li aragnım,' a ga. *

36 "Pen Depid nipe God wög nip hag la u, nibi bi nipe midıdal ñin anibu gi damöm uma. Pen Depid nipe umö, nap nihi bi kalıp rigöl gimıdal gau dam rigöl gılö, hañ romanı nipe hij gi lug li ara. 37 Pen God nipe gö uraka Bi anibu, hañ romanı nipe hij gi lug li araga.

38 "Anib u, mideimam niñim. Jisas nipe umöm uraka u me, God nan si nan naij gıpin u niñöm arö ginab manö aij u kalöp hagabul. 39 Hon Juda lo manö adö u nöp niñun geinabun u, God nan si nan naij gıpun u niñ nöp mideinab. Pen Jisas mab ba lanı al pak lälö uma u me, hon Jisas nip niñ udeinabun u, God nan si nan naij gıpun u niñöm, arö göm, hanip nibi bi aij yad, a ginab. * 40 Pen bi God manö hagep gau hadame nöp hagla rö hanip gagnım, a gimim gası u niñ aij gimim. Kale hagla, 41 'Kale nibi bi yıp aıab aıab niñbim gau niñim!

Kale midpim magö i, nan ke nibö ap ginabin.

Nan ginabin anibu kalöp nöd hageinaböl u,

niñonı li hagaböl, a gi niñnabim.

Anib u, kale pa gıl gıl gimim

böhj nöp um hir gimim!' a gila," a ga. *

42 Pol aip Banabas aip manö anibu hagmil, Juda magum gep ram anibu höñ arlö niñöl gi, nibi bi gau hagla, "God nip sabe gep ñin hain u kauyan apil, hanip manö anibu rimnap halö hag niñmil," a gila.

43 Nibi bi gau magum gi mideila gau ram u arö göm, ke ke arlö niñöl gi, Juda nibi bi kabö göl rimnap abe, nibi bi gau nibö Juda kai niñıdal rö niñ udla rimnap abe, Pol aip Banabas aip kalıp hain göm arla. Adan anı au amöl gi, bi miñhau kalıp haglö, " 'God hanip mög niñöm ud aij göp,' a gimim, gası u niñöl gi nöp midaimim," a gılö.

44 Pen Juda God nip sabe gep ñin hain u, nibi bi daun kub anibu mideila gau magöñhalö rö, Bi Kub manö niñnig ap

* 13:28: Mad 27:22-23 * 13:29: Mad 27:59-60 * 13:31: Ap 1:3,8 * 13:33: Sam 2:7 * 13:34: Ais 55:3

* 13:35: Sam 16:10 * 13:39: Ro 10:4 * 13:41: Hab 1:5

magum gila. ⁴⁵ Pen Juda bi kub gau nibi bi iru nibano aula u niñlo, mulu lugö, Pol Banabas kalip bi mihau kalip niñöm gasi naj niñla. Pol manö niñön niñön nibi bi gau kalip haga u hag juöm, hib nipe u hag pro gila. ⁴⁶ Juda bi gau anig gailö, Pol aip Banabas aip piñiñ gagmil, manö pen klö hagamil haglö, “God Manö aij u kalöp Juda nibi bi nöd hagul a gipul u pen kale manö aij anibu udagmim, hon pör midep magö u niñ udun rö lagöp, a gipim u me, miñi Juda nibi bi wasö gau kalip hag niñabul. * ⁴⁷ Niñön giniñ: Bi Kub hanip hagöm manö anig göl haga,

‘Yad hagnö, kale Juda nibi bi wasö gau kalip mailö kale midmim, ram minöñ ke ke gau ammim, nibi bi gau magöñhalö mailö anibu niñlö niñöl gi, yad kalip ud kamij yunabin,’ a ga.” a ga. *

⁴⁸ Juda nibi bi wasö gau manö anibu niñöm, miñ miñ göm, Bi Kub manö u, manö aij unbö ke yabiñ, a gila. Anib u, nibi bi God, pör pör midaiöl, a göm, hag la gau magöñhalö manö aij anibu niñ udla.

⁴⁹ Pen Bi Kub manö u, ram minöñ anib gau magöñhalö haglö ara. ⁵⁰ Anig ga u, Juda nibi bi gau niñlö mulu lugö, am Adiok nibi kub God nip niñ udla rimnap abe, bi kub ram minöñ anibu abad midmidal gau rimnap abe, kalip haglö, kale am nibi bi iru nöp dapöm, Pol aip Banabas aip kalip gi naj göm, ram minöñ kale gau hag höñ yula. ⁵¹ Anig gi hag höñ yulö, bi mihau kale Adiok arik amöl gi, manö aij dam hag niñjul udagpim, a gimil, ma kale acip acip gau hik gi yumil ammil, daun kub Aikoniam arlö. * ⁵² Pen Ana Uñ nipe nibi bi Jisas nip niñ udla gau ajman rauö, kale miñ miñ yabiñ göl gi mideila.

14

Pol aip Banabas aip daun kub Aikoniam ajailö

* **13:46:** Ap 3:26; 18:6 * **13:47:** Ais 49:6 * **13:51:** Mad 10:14; Ap 18:6 * **14:3:** Mak 16:20; Hib 2:4 * **14:5:** Ap 14:19 * **14:11:** Ap 28:6

¹ Pol aip Banabas aip am daun kub Aikoniam midmil, Juda magum gep ram u ammil, manö hag niñ aij gilo niñöl gi, Juda nibi bi gau löm, Juda nibi bi wasö gau löm, iru nöp Jisas nip niñ udla. ² Pen Juda nibi bi rimnap, Jisas manö hagabil u niñ udagnabun, a göm, amöm Juda nibi bi wasö gau kalip manö niñeb niñagep piral hageila niñöm kale nibi bi Jisas niñ udla gau kalip niñlö mulu kal luga. ³ Pen Pol aip Banabas aip, manö anibu niñmil, ram minöñ anibu arik araglö. Kale au nöp midmil, Bi Kub manö u klö göm waiö nöp hag niñmidil. Bi Kub kalip mihöñ aip abad midö niñöl gi, nan gagep rö rimnap, nan niñeb niñagep rö rimnap gailö, nibi bi rimnap niñöm hagla, “Anib u, manö hagabil anibi niñö nöp hagabil,” a göm, niñla. * ⁴ Pen Aikoniam nibi bi anib gau asik ke ke löm, böñ u Juda nibi bi gau manö hagla rö niñla, böñ u bi Jisas manö ud arep bi gau hagla u nöp niñla. ⁵ Pen Juda nibi bi rimnap gau löm, Juda nibi bi wasö rimnap gau löm, bi kub kale gau abe, Pol aip Banabas aip kalip gi naj gun, kabö ju pak lun, a göm, gasi u niñla. * ⁶ Kalpe mihöñ pen manö anibu niñmil, piñiñ gi am daun kub mihau Lisdra Debi, ram minöñ Likonia au arlö. ⁷ Ammil, anib gau gi ajöl gi, Krai manö aij u hag niñmidil.

Bi ma naj ga u, Pol gö, kamij la

⁸ Pen daun kub Lisdra anibu, bi ap nime nip yag daua niñ u nöp ma naj gö, adan ajagmidöp bi ap midmidöp. ⁹ Bi anibu nipe ap asik midöm, Pol manö hageia u niñ mideia. Pol bi anibu nip niñ ij halö löm gasi niñja, bi anibi, God yip gö kamij linim rö löp, a gi gasi niñmidöp. ¹⁰ Anib u, Pol nip niñöm, meg migan dap ranöm haga, “Urak!” a ga. Hagö, bi anibu yinid uraköm, ma abö göm ara.

¹¹ Pol anig gö, nibi bi niñ mideila gau manö yabiñ kale Likonia manö u hagöm hagla, “Bi kumi kabö adö lan nibo gau, god mihöp nibi bi rö limil ap hagabil i,” a gila. * ¹² Anig hagöm, Banabas nip, god Sus, a gila. Pen Pol nipe manö iru

nöp hagnidöp rö, nîp, god Hemis, a gîla. ¹³ God piral Sus sabe gîmidal anîbu, sabe gep ram u yöp gî lîla daun gof anîb au me, god piral Sus sabe gep bî kub u abe, nîbi bî au mîdeila gau abe, god Sus pör sabe gîpun u mîñi auöp i, a göm, kaj kau nîbar rîmnap udöm, mab pîpîf aij aij rîmnap ud dauö, nîbi bî iru yabîf aula.

¹⁴ Pen Pol aip Banabas aip, geila anîbu nîñmil, waîj kale gau ud bîfîfî gîmil, nîbi bî iru nöp mîdeila anîb au ammil haglö, ¹⁵ “Kale nîhön gîning anîg gabim? Hol mîhönj god wasö! Kale nîbi bî yabîf mîdpim rö, hol u rö nöp unbö rö mîdpun. Hol Jisas Kraiss manö aij nîpe u kalöp hag ñîning aubul. God nîpe kumi kabö lanj gî löm, mînönj nabönj i i gî löm, ñîg solwara u gî löm, nan nîhön nîhön mîdöp gau magörhalö gî löm, ga. Hol kalöp Kraiss manö aij u haglo, nan yîharînj piral sabe gabim gau arö gîmim, God kamînj mîdöp u nöp sabe gî mîdaimim, a gul, kalöp hagabul. * ¹⁶ Pen nöd nîbi bî ram mînönj ke ke gau mîdöm, gasî kale ke nîñöm nan yîharînj sabe gîla u, God nîñöm kalîp gî naj gaga. * ¹⁷ Pen kale yîharînj mîdagpim; nîp nîñîg, nîñnabim. Nîpe pör pör kalöp ud aij göp. Nîpe nöp gö, mönj alöm, nan magö iru nöp mîdö nîñöl gî, mîñ mîñ göl gî nan ñîñbim. Anîb u, nîpe anîg gab u nîñmim, nîñö nöp God hon mîdöp u hadö nîñbep,” a gîlö. * ¹⁸ Anîg haglö u pen, nîbi bî anîb gau, bî anîb mîhai i kumi kabö adö lanj nîbö aubil, a göm, kaj kau nîbar rîmnap pak sabe gî ñîning geila, uîham yabîf hag hag wasö gîlö.

Pol nîp kabö ju pakla

¹⁹ Pen kalpe mîhönj daun kub Lisdra anîbu nöp mîdlö nîñöl gî, Juda kai daun kub Adiok, ram mînönj Pisidia au mîdmîdal nîbi bî rîmnap abe, daun kub Aikoniam mîdmîdal nîbi bî rîmnap abe apöm, nîbi bî anîb gau kalîp piral hagöm hagla, “Bî mîhau manö aij hagagabil; piral hagabil,” a gîla. Anîg hageila, nîbi bî anîb gau nîñöm, Pol nîp kabö ju pak löm, bönj nöp umöb, a göm, fîp gî dam kabö waryö

gîgabö gîla u hönj adö löyanj yula. * ²⁰ Anîg gîla nîñöm nîbi bî Jisas nîp nînj udla gau ap bîning gîgabö gîlö nîñöl gî, Pol uraköm daun kub anîbu ado gî ara. Pen ruö Pol aip Banabas aip Lisdra arö gîmil Debi arlö. ²¹⁻²² Pol aip Banabas aip Debi ammil, Jisas manö aij u nîbi bî gau kalîp hag ñailö, nîbi bî iru nöp Jisas nîp nînj udla. Pen kalpe mîhönj nöd aubul adö u nöp arul, a gîmil, ado gî Lisdra, Aikoniam, Adiok ram mînönj Pisidia au amöl gî, nîbi bî Jisas manö aij u haglö nînj udla gau kalîp kauyanj hag ñî aij göl gî arlö. Kalîp hag ñî aij göl gî haglö, “Jisas manö aij u arö gagmim; nînj udpim rö nöp nînj ud mîdaimim. Anîg gîpe, kalöp mîñör iru ñînaböl pen gasî u nîñagmim; God hanîp udöm abad mîdeinab, a gîmim, klö gîmim u nöp nîñbe arnîm,” a gîlö. * ²³ Anîg hagmil, cöc ke ke anîb gau, nîbi bî Jisas nînj udla gau bî nabîc mîdaiöl, a gîmil, bî rîmnap wög anîbu hag lîlö. Anîg gîmil, kalpe mîhönj nan magö ñîñagmil, God nîp sabe göl gî haglö, “Bî Kub, bî gai i nöp nînj udpal rö, kalîp abad mîdaimön,” a gîlö.

Pol aip Banabas aip daun kub Adiok, Siria Propins au arlö

²⁴ Anîg göl ram mînönj Pisidia gau ajmil, ram mînönj Pampilia arlö. ²⁵ Pampilia ammil, Jisas manö aij u nîbi bî Pega daun gau kalîp hag ñîmil, daun kub Adalia arlö.

²⁶ Adalia ammil, ñîg magîb udmil, daun kub Adiok, Siria Propins au, nöd mîdmil aulö u ado gî arlö. Kale nöd arnîg gailö, Adiok nîbi bî Jisas nîp nînj udla gau, God nîp sabe göm hagla, “Manö aij ne u nîbi bî gau kalîp hag ñîning arabil rö, kalîp mîhönj abad mîd aij gîmön,” a göm, kalîp mîhönj hag yulö, ammil, manö anîbu hag ñî ajmîdil. * ²⁷ Anîb u, ado gî Adiok apil, nîbi bî Jisas nîp nînj udla gau kalîp wîñ allö aueila, God nîpe gö kale nîhön nîhön gîla gau magörhalö hag ñî aij gîla. Juda nîbi bî wasö gau iru nöp Jisas manö aij u nînj udla aiud u abe hag ñîla. * ²⁸ Kalîp anîg göl hag ñîmil, kalîp aip ñîn bad ap rapîn mîdailö.

* **14:15:** Ap 10:26; Sam 146:6

* **14:16:** Ap 17:30

* **14:17:** Jer 5:24

* **14:19:** Ap 17:13; 2Ko 11:25

* **14:21-22:** Ap 15:32; 1De 3:3

* **14:26:** Ap 13:1-2

* **14:27:** Ap 15:4,12

15

Bi kub Jerusalem ap magum göm manö hagla

¹ Pen bi rımnap ram mınöñ Judia nıbö Adiok apöm, bi Juda wasö Jisas nıp nıñ udla gau kalıp hag ñıla, “Mosıs hadame nöp hanıp Juda nıbi bi haga, ‘Ñıñan gısön yag dapım, wañ hañ kale rıb gı dö gımım,’ a ga. Anıb u, kale u rö nöp hañ rıb gı dö gagnabım u, God kalöp ud kamıñ yuagnab,” a gıla. * ² Anıg hageıla, Pol aip Banabas aip manö u kabö rö hagagaböl, a gımıl, kalıp aip manö pen pen haglö ara. Anıg geıla, Adiok nıbi bi Jisas nıp nıñ udla gau, nıbi bi kale ke rımnap abe, Pol Banabas bi mıhau abe hag löm hagla, “Kale Jerusalem ammım, manö anıbi dam, bi Jisas manö ud arep bi gau abe, Jisas nıbi bi nıpe gau kalıp abad mıdpal bi gau abe kalıp hag ñımım, kale pen hag amıl apıl göm gası nıhön nıñnaböl u nıñmım, ap hagpe nıñun,” a gıla. * ³ Anıg hagöm, kalıp hag yulö, kale am ram mınöñ Pönısia anı au amöl gı, Juda nıbi bi wasö gau Jisas nıp nıñ udla manö anıbu hag ñılö nıñöl gı, añ mam nıñöm magöñhalö ñıñı lıla. Ram mınöñ Pönısia anıbu arö göm, kale amöm ram mınöñ Sameria anı au amöl gı, manö u rö nöp hag ñılö nıñöl gı, añ mam gau u rö nöp nıñöm ñıñı lıla. ⁴ Pen kale ram mınöñ Sameria arö göm, amöm Jerusalem amjakeılö, nıbi bi Jisas nıp nıñ udla gau abe, bi Jisas manö ud arep gau abe, Jisas nıbi bi nıpe gau kalıp abad mıdeıla bi gau abe, kalıp hag wıhai udöm aij auabım a gıla. Hageıla, Pol aip Banabas aip, God nıpe gö nan nıhön nıhön gıla u magöñhalö kalıp hag ñı aij gıla. *

⁵ Anıg hagailö, Perisi bi Jisas nıp nıñ udla gau rımnap uraköm hagla, “Juda nıbi bi wasö gau Jisas nıp nıñ udnaböl u, hañ rıb gı dö göm, Mosıs lo u hagab hagab rö nöp gılan,” a gıla.

⁶ Anıg hageıla, bi Jisas manö ud arep gau abe, Jisas nıbi bi nıpe abad mıdeıla bi gau abe, manö anıbu hag aij gun, a göm, ap magum gıla. ⁷ Ap magum göm, manö

anıbu hag amıl apıl gı mıdlö nıñöl gı, Pida uraköm haga, “Mam bi. Kale nıñbım, nöd God hanıp nıme löm, Juda nıbi bi wasö gau Jisas manö aij u nıñ udöl, a göm, yıp hag lö, yad am kalıp Krais manö aij u hag ñı ajmıdin. * ⁸ God gası rımıd mıdmagö hon magöñhalö nıñöb u, Ana Uı hanıp ña rö, Juda nıbi bi wasö gau kalıp u rö nöp ña. Anıg ga u hon nıñbun, nıpe kalıp abe ud aij göp. * ⁹ Hanıp Juda kai manö ap ke hagöm, Juda nıbi bi wasö gau kalıp manö ap ke hagöm gagöp. Krais manö aij u nıñ udla u me, God nıpe nan si nan naij gıla gac mıdmagö kalıp anı danı mıdeıla u fıık gı yua. ¹⁰ God Juda nıbi bi wasö gau böñ nöp uda rö, kale nıhön gıñıg, neb neb göl gı hagnı, ‘Mosıs lo manö kalı kılın rıköm haga haga rö nöp lo pro ap gagnabım u, God kalöp ud kamıñ yuagnab,’ a gıpım? Ası ması gı aij gımım, a gıpım u, apıs bac bi gı wasö nıñla. Hon u rö nöp gı wasö nıñbun u, pen uri Juda nıbi bi wasö Jisas nıp nıñ udla gau kalıp, mıñör anıbu udöl, a gımım, hagabım ar? * ¹¹ U aij wasö. Bi Kub Jisas hanıp Juda kai mög nıñöb u, ıf añı anıbu nöp me, Bi Kub Jisas nıpe ke gö, hon nıp nıñ udno, hanıp ud kamıñ yunab. Anıb unbö rö nöp, Bi Kub Jisas Juda nıbi bi wasö gau kalıp mög nıñöb u, ıf añı anıbu nöp me, Bi Kub Jisas nıpe ke gö, kale nıp nıñ udlö, kalıp u rö nöp ud kamıñ yunab,” a ga. *

¹² Pen nıbi bi ap mıdeıla gau magöñhalö, manö ap hagöm wasö, agamıj mıdailö nıñöl gı, Banabas aip Pol aip kalıp aiud udöm, kalpe mıhön ram mınöñ ke gau gau amöl gı, Juda nıbi bi wasö gau Jisas manö aij u hag ñı ajailö nıñöl gı, God nıpe nan gagep rö gau, nan nıñeb nıñagep gau ga u, aiud u magöñhalö kalıp hag ñı aij gılö. ¹³ Pen bi mıhau manö hag pıs gılö nıñöl gı, Jems uraköm haga, “Mam bi. Manö hagnıg gabin i nıñım! * ¹⁴ God Juda nıbi bi wasö gau kalıp mög nıñöm ud aij göm, nıbi bi yad ke mıdeınaböl, a göm, hadö uda u, Saimon uri nöp manö hagöp u nıñbun. ¹⁵ God ga anıbu, God manö hagep

* 15:1: Gal 5:2 * 15:2: Gal 2:1 * 15:4: Ap 14:27 * 15:7: Ap 10:1-43 * 15:8: Ap 10:44; 11:15 * 15:10: Mad 11:30; Gal 3:10 * 15:11: Gal 2:16; Ep 2:5-8 * 15:13: Gal 2:9

gau hadame nöp hagöm kalı kliš rıkla rö nöp ga. Manö anıbu kalı kliš rıköm hagla,

16 ‘Bı Kub nıpe hagöp,

“Hainö yad ado gı apem,

Depid ram pa lıto gı pa jö gı luga u,

yad ke kauyan gı aij gınö, pıdön yabıt mıdnab.

17 Anıb u, Juda nıbi bı wasö ram mınön ke

gau nıbö gau nıbö,

rımnap nıbi bı yad mıdeinaböl a gıpin gau, yıp ulhai nıñaböl.

18 Nan nıhön nıhön hainö gınab u,

yad Bı Kub hadame dagol gau hag lınö u me, anıg hagabin,” a ga, a gıla,” a ga. *

19 Jems manö anıbu hagöm haga, “Gası yad nıñbin u, Juda nıbi bı wasö Jıas nıp nıñ udnaböl gau, kalıp mıñör rımnap ñagun. 20 Pen kalıp köp kalı kliš rık yuun hagun, ‘Nıbi bı rımnap god pıral gau nıp nan sabe gı ñınıg, wal kaj nan gau dam pakaiöl, kale ñıñagmım. Nıbi sı bı sı gagmım. Wal kaj nan gau, hagape u ñıñagmım. Wal kaj nan gau rugu ud bu gılö umnım u ñıñagmım,’ a gun. Manö gau rö hagagun. * 21 Pen ai gınıg: bac bı hadame nöp gıla rö, mıñı u rö nöp daun gau gau magöñhalö, God nıp sabe gep ñın u Juda magum gep ram u am magum göm, pör pör manö Mosıs hagöm kalı kliš rıka u amgö lı nıñmıdal,” a ga.

Juda nıbi bı wasö gau kalıp köp kalı kliš rık yula

22 Jems anıg hagö, bı Jıas manö ud arep gau löm, bı Jıas nıbi bı nıpe gau kalıp abad mıdeıla bı gau löm, nıbi bı Jıas nıp nıñ udla gau magöñhalö löm, hagla, “Hon bı hon rımnap hag lıno, Pol Banabas bı mıhau aıp Adıok arlan,” a gıla. Anıg hagöm, bı Jıas nıbi bı nıpe gau abad mıdeıla bı mıhön Judas Basabas aıp, Sailas aıp, kalıp hag lıla. 23 Köp ap kalı kliš rıköm, Pol Banabas bı gau ñıla. Köp anıg göl kalı kliš rıkla:

Mam bı, kale mıdpım?

Hon namam kale, Jıas manö ud arep bı gau abe, Jıas nıbi bı nıpe gau kalıp abad mıdpıl bı mıhau abe,

kalöp Juda nıbi bı wasö daun kub Adıok abe, Siria Propıns abe, Silısa Propıns abe mıdmım Jıas nıp nıñ udpım gau, köp kalı kliš rık yuabun. 24 Ai gınıg: manö ap auub nıñbun, nıbi bı hon gai i rımnap, hanıp hag nıñöm wasö, gası kale ke u nöp nıñöm, am manö kub kalöp gası mılö lımım rö manö rımnap kalöp hag ñeıla. 25 Anıb u, hon bı rımnap hon ke hag lıno, bı mıdmagö hon aij yabıt Pol Banabas bı mıhau seg nıñaböl. 26 Pol Banabas bı mıhau gau ajmıl, halıp al pak lıñaböl, a gımil, gası u nıñagpıl. Bı Kub Jıas Kraıs manö aij nıpe u nıbi bı gau kalıp hag ñul, a gımil, gası añı anıbu nöp nıñmıl, haıowaıo hag ñı aij göl gı ajmıdıl. 27 Judas Sailas bı mıhau yunıg gabun. Kale ammıl köp kalı kliš rıkabun i manö adö u nöp kalöp hag ñı aij gınabil. 28 Hon magum gun, manö anıbu hag amıl apıl gıno nıñöl gı, Ana Uı nıpe hanıp gası aij ñö, köp kalı kliš rıkun mıñör rımnap kalöp ñagnabun, a gıno. Yıharı? manö mıhöp nöp hagnabun a gun hagno. * 29 Nıbi bı rımnap god pıral gau sabe gınıg, wal kaj nan gau dam pakaiöl, kale ñıñagmım. Wal kaj nan gau, hagape u ñıñagmım. Wal kaj nan gau rugu ud bu gılö umnım u ñıñagmım. Nıbi sı bı sı gagmım. Nan hagabun i arö gınabım u, gı aij gınabım. Manö hagpun me u. Kale mıd aij gımım.

Köp kalı kliš rıkla u me u.

30 Köp anıbu kalı kliš rıköm bı gau ñılö, kale Jerusalem arö göm, daun kub Adıok, Siria Propıns gau ado gı arla. Am-jaköm, nıbi bı Jıas nıp nıñ udla gau haglö, magöñhalö ap magum gıla nıñöm köp daula u ñıla. 31 Köp ñılö, nıbi bı kale manö anıbu amgö lı nıñlö, kalıp aij yabıt gö, gası halö mıdöm hıbur kalıp ñıñı yabıt la. 32 Judas Sailas bı God manö hagep bı mıhau mıdmıdıl me, ñın bad ap Adıok mıdmıl, Jıas nıbi bı nıpe gau kalıp manö iru nöp hag ñı aij gılö nıñöl gı, kale Jıas manö aij nıpe nıñ ud pıdön göm gası halö mıdeıla. 33-34 Anıg gımil hag ñı pıs gımil, arnıg gılö nıñöl gı, nıbi bı Jıas nıp nıñ

* 15:18: Emo 9:11-12

* 15:20: Eks 34:15-17; Lep 17:10-16

* 15:28: Mad 23:4

udla anib gau ap magum göm, sabe göm, Bi Kub kalpe mihön abad mid aij gö, kale agamij mid aij gil, a göm, kalip mihön hag yula. ³⁵ Pen Pol aip Banabas aip Adiok au midmil, bi anib gau nibö rimnap aip, Bi Kub manö aij u nibi bi gau kalip hag ñöl gi mideila.

Pol Banabas ke ke arlö

³⁶ Pen mid damöm, Pol nipe Banabas nip haga, “Hol mihön nöd ajul Bi Kub manö haglo ara ram minön gau, niñ ud pidön göl gi nöp midpal aka gul, am niñul auul,” a ga. ³⁷ Hageia, Banabas haga, “Anib u, Jon Mak nip abe ut gi ud arul,” a ga. * ³⁸ Hageia, Pol haga, “Ñi anibu nöd ut gi ud arlo, wög gi haköm auaga; nipe Pampilia nöp amöm arik ara. Anib u, miñi nip ut gi ud aragnabul,” a ga. * ³⁹ Pol anig hageia, kalpe mihön ke nöp pen pen hagnil, Banabas nipe Jon Mak aip ñig magib udmil, ram minön ñig rib gus ga airan Saipras arlö. ⁴⁰ Pol nipe pen Sailas nip uda. Nibi bi Jisas nip niñ udla gau, sabe göm, Bi Kub nipe Pol Sailas kalip mihön abad mideiañ, a göm, bi mihau hag yula. ⁴¹ Pol nipe Siria Propins gau abe, Silisia Propins gau abe gi ajöl gi, nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip God Manö rimnap halö hag ñi aij gö, kale niñöm niñ ud pidön gi mideila.

16

Pol ram minön ajmidöp gau kauyañ ado gi ara

¹ Pol Sailas kalpe mihön aj aj limil, Debi ammil, Lisdra amjaklö. Ram minön anib gau Jisas nip niñ uda bi ap mideia; hib nipe u Dimodi. Bi anibu nime nipe u Juda nibö nibi ap pen Jisas nip niñ uda. Nap nipe u Grik nibö bi ap. * ² Lisdra nibi bi Jisas nip niñ udla gau abe, Aikoniam nibi bi Jisas nip niñ udla gau abe, Dimodi bi aij a gila. * ³ Pol pen, Dimodi yad aip Jisas manö u hag ñi ajaiul, a göm niña u pen, Juda nibi bi gau hagnaböl, “Dimodi nap nipe u Grik bi ap rö, ñi nipe hañ rib gi dö gaga rö, manö nipe u udagun,” a ginaböl,

a gi gasi niñöm, Dimodi nip dam arö hañ rib gi dö gila. ⁴ Pol Sailas Dimodi kalpe daun daun gau gi ajöl gi, bi Jisas manö ud arep gau abe, bi Jisas nibi bi nipe gau kalip abad mideila bi gau abe, Jerusalem gau magum göm manö niñön niñön hagla u, nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip hag ñöm, anig anig gimim, a gila. * ⁵ Anig göl gau gau gi ajöl gi, nibi bi Jisas nip niñ udla gau, kalip Jisas manö aij u hag ñi aij gilö, kale manö anibu niñ udöm, klö göm, nipe haga rö nöp gi mideila. Ñin añi añi pör pör nibi bi rimnap halö Jisas manö aij u niñöm, Jisas nip niñ udla.

Pol nabön niña

⁶ Pol bi nipe gau aip Esia Propins midpal nibi bi gau kalip Kraiss manö aij hag ñun a göm, arnig geila u pen Ana Ut nipe, aragmim, a ga. Anib u, ram minön Prijia añ gau ajöm, Galesia Propins añ gau ajöm geila. * ⁷ Kale am am, ram minön Misia sösöl apöl gi, Bidinia Propins arun a geila u pen Jisas Ana nipe kalip, aragmim, a ga. ⁸ Jisas Ana nipe anig hagö, kale Bidinia Propins aragla; ram minön Misia añ au aramöm daun kub Droas arla. ⁹ Droas amöm, sibön añ yañ Pol nabön niña, bi Masedonia Propins nibö ap uraköl midöm, nip manö neb neb gi hagöm haga, “Ne ñig ju böñ i Masedonia aumön, hanip gi ñimön,” a ga. ¹⁰ Pol anig gi nabön niñaia, hon hagno, “U God nöp, Masedonia nibi bi kalip Jisas manö aij u am hag ñim, a göp,” a gun, magö anibu nöp Masedonia arnig gun nan gi jin gino.

Nibi Lidia Jisas nip niñ uda

¹¹ Am ñig magib udun, Droas arö gun, ram minön ñig rib gus ga airan Samodres arno. Ruö pen Samodres arö gun, Niapolis daun amjakno. ¹² Ñig magib udun, Pilipai, Masedonia Propins añ au amjakno. Rom gapman nibi bi iru nöp aram Pilipai midöm abad midmidal. Anib u, ram minön añ au Pilipai daun kub yabib mideia. Hon ñin bad ap Pilipai gau midaino. ¹³ Juda God nip sabe gep ñin u, God nip sabe gep ka ap mideinab, a gun,

* **15:37:** Ap 12:12,25 * **15:38:** Ap 13:13; Kol 4:10 * **16:1:** Ap 14:6; 2Di 1:5 * **16:2:** Plp 2:19-22 * **16:4:** Ap 15:23-29 * **16:6:** Ap 18:23

daun ajön arö gun, ñig gof gamiñ arno. Amun niñno, niñi riñnap ap mideila. Anib au asikun, kalip manö hag ñino. ¹⁴ Niñi niñ mideila anib gau, niñi ap daun kub Daiadaira niñbö, hib niñpe u Lidia. Niñpe wañij mu gau gi lö, raumidal. Niñpe God niñp sabe gimidöp. Bi Kub niñpe niñi anibu niñp gasi aij ñö, Pol manö aij haga u, niñjö hagab, a göm, niñ uda. ¹⁵ Pen Lidia abe, niñi bi ram niñpe aip hanla gau abe, kalip ñig pak ñino, Lidia haga, “Yad Bi Kub kabö göl niñ udpin, a gimim niñbim u, kale ap ram yad han midaimim,” a ga. Hanip anig hagö, manö niñpe udun, am ram niñpe u hanno.

Pol Sailas kalip mihöñ nagì lila

¹⁶ Hon mañ ap God niñp sabe gep ka u amun, pai nagì wög gep ap niñp nable pakno. Pai anibu niñp kijaki abañ alö, nan niñhön niñhön hainö ginab u, niñi bi gau kalip hag ñö, niñp mani ñimidal. Niñpe anig gö, bi niñp rau daulö, nagì wög kalip gimidöp gau, mani kub udmidal. ¹⁷ Hon araino niñjö gi, pai anibu hanip hain göl gi haga, “Bi gai i, God adö i gilañ midöp u niñp wög gipal. Kale nan niñhön niñhön geinabim, God kalöp ud kamij yunab, manö u nöp hagaböl,” a ga. * ¹⁸ Pen pai u manö anibu rö pör pör hag hag hag, ñin ap Pol iru yabif gö, ado göm kijaki pai abañ ala u niñp haga, “Jisas Kraiss hib niñpe u niñmön, pai anibi niñp arö gimön aru!” a ga. Adif? kijaki niñp abañ ala u höñ ara.

¹⁹ Pen pai anibu niñp mani raulö, kalip nagì wög gimidöp bi gau, Pol kijaki hag yua manö u niñjö, mani kub udpun u hainö udagnabun, a göm, Pol Sailas kalip mihöñ ud sisi udöm Rom bi kub mideila gau manö kub hagnig, tip gi dam manö hagep kuö u arla. ²⁰ Rom bi manö ud asikep bi kub gau manö kub hagöm hagla, “Bi mihöñ i bi Juda niñbö. Daun kub hon i apil gilo, hon niñi bi ram mihöñ hon nuö niñbö i gilo yuö kal lugöp. * ²¹ Hon Rom niñi bi manö nöd niñbö adö u ke midöp pen kale manö gisön niñbö manö hon niñagep u, niñmim gimim, a gimil, hag ajabil,” a gila.

²² Niñi bi niñ mideila gau u rö nöp, manö adö anibu nöp hagöm, Pol Sailas kalip mihöñ manö kub haglö, bi manö ud asikep bi kub gau hagla, “Wañij kalip mihöñ gau ud jumim, ur ud pakim,” a gila. * ²³ Haglö, ur ud pak ado malo göm, dam nagì lep ram raul migan u yuöm, bi nagì lep ram abad mideia u niñp hagla, “Kalip mihöñ niñ aij gi midaimön,” a gila. ²⁴ Haglö, bi nagì lep ram abad midmidöp u, kalip mihöñ ut gi dam ram raul migan yabif au yan löm, ma kid kalip mihau ud mab kub migan u yulö arö, pa ribik pidön ga.

²⁵ Pen sibön an kub yan, Pol Sailas kalpe mihöñ God niñp sabe göl gi, kimap riñnap hag midlö niñjö gi, bi nagìman riñnap kale apdi niñ mideila. ²⁶ Anig gailö niñjö gi, naböñ munmon kub yabif u udöm, nagì lep ram u halö ud dan i göm, ajön gau ke hiiköm, bi nagìman gau kalip sen adikla gau magöñhalö hubika. ²⁷ Anig gö, bi nagìman gau kalip abad mideia bi u uraköm niña, ajön gau magöñhalö hiiköl mideia. Niñpe niñjö, “Bi nagìman gau, ajön hiikö, piñij gi amhakpal rö, bi kub yad u yip al pak linab,” a göm, ru milö kid niñpe ke u ud tip gi udöm, niñpe ke big linig geia. * ²⁸ Pol pen niñp wiñ kub al hagöm haga, “Niñhön ginig ne ke big linig gabön? Hon piñij gi aragpun. Magöñhalö midpun i,” a ga.

²⁹ Pol anig hagö, nagìman abad mideia bi u wiñ alöm haga, “Hapö yijid dauim,” a ga. Hagö, hapö daulö, niñpe dam gi dö gi ram raul migan yan amöm, anin gō, gil gil göl gi, am Pol Sailas midailö if au kugom yima. ³⁰ Pen anig göl kugom yimöm, uraköm, kalip mihöñ ut gi höñ yan amöm haga, “Bi kub aij yad mihai, yad niñhön geinam, God yip ud kamij yunab?” ö ga. *

³¹ Hageia, niñp haglö, “Bi Kub Jisas niñ niñ udeinabön u, ne ke abe, niñi bi ne aip hanban gau abe, kalöp ud kamij yunab,” a gilo. ³² Anig hagnil, bi anibu niñp abe, niñi bi niñpe aip hana gau magöñhalö abe, kalip Bi Kub manö aij u hag ñilö. ³³ Anig

* 16:17: Mak 1:24 * 16:20: Mak 13:9 * 16:22: 2Ko 11:25; 1De 2:2 * 16:27: Ap 12:18-19 * 16:30: Ap 2:37

hag ñilö, kalip mihöj sibön anj kub yan nöp damöm, hañ romanj pakla gau ñig li yua. Anig gö, magö anibu nöp nipe abe, nibi bi nipe gau abe, kalip magöñhalö ñig pak ñilö. ³⁴ Kalip magöñhalö ñig pak ñilö, bi nagiman gau kalip abad mideia bi u, kalip mihöj ut gi dam ram nipe damöm, nan magö ñö, ñinjlö. Bi anibu nipe ke abe, nabin ñi pai nipe gau abe, miñi hon God nip niñ udpun, a göm, miñ miñ yabit göl gi mideila. ³⁵ Ruö pen, Rom bi kub gau polisman gau kalip hagla, “Bi nagimidpil mihau kalip hubik yube, aril,” a gila. ³⁶ Haglö, bi nagiman gau kalip abad mideia bi anibu, manö anibu dam Pol Sailas midailö u amöm haga, “Manö ud asikep bi kub gau kalöp hagpal, ‘Hubik yube aril,’ a gipal. Anib u, kale mihöj aril. Bi Kub kalpe abad mid aij gö, agamij mid aij gi midaimim!” a ga.

³⁷ Hageia, Pol haga, “Hol mihöj u rö nöp bi Rom nibö mihau pen manö kub niñöm wasö, nibi bi anj au halip mihöj ur ud pak ado malo göm, dam nagilibal u, aij gagöp. Anib u, halip mihöj agamij pi göl hag yuun, a göm, hagaböl ar? Bi kub gau kale ke nagilep ram i apöm, halip bi mihöj ut gi damöm, seg höj yan arun,” a ga.

³⁸ Pol anig hagö, polisman gau manö anibu niñöm, ado gi am manö ud asikep bi kub gau kalip hag ñilö, Pol Sailas kale Rom nibö bi mihau manö u niñöm, piñin gila. ³⁹ Piñin göm, kale am Pol Sailas kalip bi mihöj ut gi damöm, seg höj yan amöm, manö hain hain göm hagla, “Kalip mihöj aij geinab u, daun kub anibi arö gimil armil,” a gila. ⁴⁰ Pol Sailas nagilep ram u arö gimil, nibi Lidia ram u am midmil, nibi bi Jisas nip niñ udla gau aip magum göm, Bi Kub manö aij kalip hag ñilö kale niñöm, manö aij anibu udöm gasi halö midöm miñ miñ gila.

17

Desalonaika nibi bi Pol Sailas kalip mihöj al pak linig gila

¹ Pen Pol Sailas kalpe mihöj daun kub Pilipai arö gimil, ammil daun kub

Ampipolis amjaklö. Ampipolis arö gimil, am daun kub Apolonia amjaklö. Pen Apolonia arö gimil, am daun kub Desalonaika amjakmil niñlö, Juda magum gep ram ap mideia. ² Niñmil, Pol pör gimidöp rö, Juda God nip sabe gep ñin mihau niñgan, nibi bi gau aip Juda magum gep ram raul migan u amöm, kalip aip manö hag amil apil ga. ³ God Manö il u kalip hag ñi aij göm, God manö hagep bi gau hadame gau, Mesaia u ilön kub udöm umöm kauyan uraknab a gila manö anibu hag ñi aij göm, “Mesaia u Jisas, bi kalöp hagabin i,” a ga. ⁴ Pol anig hagö, nibi bi rimnap niñö hagöp, a göm, manö haga rö nöp niñ udöm, Pol Sailas kid u arla. Nibi hib halö iru nöp abe, Grik nibi bi God nip niñ udla iru nöp abe, Pol haga manö anibu niñ udla.

⁵ Pol Sailas manö haglö nibi bi iru nöp niñ udeila u, Juda bi gau rimnap niñlö, mulu lugö, bi naj yiharin daun adan anj au mideila gau rimnap udlö, kale pen am nibi bi iru nöp dap löm, manö pi pug kub yabit gila. “Pol Sailas kalip mihöj ulhai niñun, nibi bi gai i kalip ñino, bi mihau al pak lilañ,” a göm, am Jeson ram u urön gigabö göm ulhai wasö niñla. ⁶ Ulhai wasö niñöm, Jeson nip udöm, nibi bi Jisas nip niñ udla rimnap halö udöm, dam gapman bi kub mideila au amöm, manö kub hagla. Manö kub hagöm hagla, “Pol Sailas bi mihau ram mihöj ke gau gau magöñhalö ajmil haglö, nibi bi gau magöñhalö manö pen pen manö hau gipal. Pen miñi ap midpil ram mihöj hon i. ⁷ Kale gapman bi kub hon Sisa manö nipe rib juöm, kin hon ke ap midöp, a göm, bi Kin anibu Jisas a gipal. Pen bi Jeson i, bi anib mihau kalip dam ram nipe u lö han midajil,” a gila. * ⁸ Anig hageila, nibi bi iru nöp ap mideila gau abe, daun gapman bi kub gau abe niñöm, manö hau kub yabit gila. ⁹ Manö hau kub yabit göm, Jeson nip mani rimnap udöm, nibi bi nip aip daula gau mani rimnap udöm, hagla, “Hainö manö anibu kuoyan ginabim u, mani kale anibi böj nöp udnabun,” a gila. Anig hagöm, kalip hag höj yula.

* 17:7: Luk 23:2; Jon 19:12

Daun kub Beria n̄bi b̄i iru n̄öp Jisas manö aij u n̄iḡ udla

¹⁰ Sibön ga magö u n̄öp, n̄ibi b̄i Kraiss n̄ip n̄iḡ udla gau Pol Sailas kal̄ip m̄ihöḡ dam yulö, daun kub Beria arlö. Beria amjakmil, Juda magum gep ram u arlö. ¹¹ Ammil, Jisas manö aij u hag ñilö, Juda n̄ibi b̄i Beria m̄ideila gau, n̄ibi b̄i Desalonaika m̄ideila gau rö wasö; manö kal̄ip m̄ihöḡ u n̄iḡlö, aij gö n̄iḡöl ḡi, “Pol n̄iḡö hagab aka?” göm, God Manö u ñin añi añi pör pör amgö li n̄iḡ aij ḡim̄idal. ¹² Pen Juda magum gep ram an̄ibu n̄ibi b̄i aula gau iru n̄öp Jisas n̄ip n̄iḡ udla. Grik n̄ibi hib m̄ideia gau u rö n̄öp, iru n̄öp Jisas n̄ip n̄iḡ udla. Grik b̄i u rö n̄öp, iru n̄öp Jisas n̄ip n̄iḡ udla.

¹³ Pen Pol am Beria n̄ibi b̄i kal̄ip God Manö hag ñab, a ḡilö, Juda n̄ibi b̄i Desalonaika m̄idm̄idal gau manö an̄ibu n̄iḡlö, mulu lugö, apöm, Beria n̄ibi b̄i kal̄ip manö neb neb ḡilö, kal̄ip jun̄ig geila. ¹⁴ An̄ig gö n̄iḡöl ḡi, n̄ibi b̄i Jisas n̄ip n̄iḡ udla gau, Pol n̄ip dam yulö, ñig solwara goḡ gau ara. Pen Sailas Dimodi b̄i m̄ihau Beria au m̄idailö. ¹⁵ Pen b̄i r̄imnap Pol n̄ip dam daun kub Adens yuöm, ado ḡi arn̄ig geila n̄iḡöm Pol kal̄ip haga, “Sailas Dimodi kal̄ip m̄ihöḡ hagpe, ȳiḡid auḡl,” a ga.

Pol daun kub Adens m̄ideia

¹⁶ Pol n̄ipe Sailas Dimodi kal̄ip m̄ihöḡ daun kub Adens au abad m̄idöl ḡi n̄iḡa, n̄ibi b̄i an̄ib gau god piral kale sabe ḡim̄idal nan gau, iru yab̄iḡ n̄öp m̄ideia. N̄ipe n̄iḡö, hibur n̄ip u naij yab̄iḡ ga. ¹⁷ An̄ig gö, Juda magum gep ram u amöm, Juda n̄ibi b̄i gau r̄imnap abe, Grik n̄ibi b̄i God n̄ip n̄iḡ udla r̄imnap abe, kal̄ip aip manö hag am̄il ap̄il ḡim̄idöp. Pen ñin añi añi pör pör manö hagep kuö au amöm, n̄ibi b̄i ap m̄ideila gau, kal̄ip aip u rö n̄öp manö hag am̄il ap̄il ḡim̄idöp. * ¹⁸ Daun kub Adens an̄ibu, n̄ibi b̄i gasi adö ke ke n̄iḡla gau, hib ke ke hagöm, r̄imnap Epikorian n̄ibi b̄i a ḡila, r̄imnap Sidowik n̄ibi b̄i a ḡila. Ñin ap, Pol n̄ibi b̄i an̄ib gau kal̄ip Jisas umöm uraka manö aij u hagö, Epikorian b̄i gasi aij n̄iḡeb

r̄imnap, Sidowik b̄i gasi aij n̄iḡeb r̄imnap, Pol manö haga u n̄iḡöm, n̄ip aip hag am̄il ap̄il göm, r̄imnap hagla, “B̄i manö hib ñig löp manö u n̄ihön manö hagn̄ig gab?” ö ḡila. Pen r̄imnap hagla, “N̄ibi b̄i m̄ilö gau sabe ḡipal god kale gau rö n̄öp hagab,” a ḡila. ¹⁹⁻²⁰ Pen Pol n̄ip dam kansol kai m̄ideila u amöm hagla, “Ne manö ḡisön ke n̄ibö n̄ibi b̄i gau kal̄ip hagabön u, m̄iñi han̄ip u rö n̄öp hag ñi aij gö, hon abe manö it an̄ibu n̄iḡ aij gun,” a ḡila. ²¹ Pen n̄ibi b̄i Adens n̄ibö gau abe, n̄ibi b̄i ke gau n̄ibö apöm Adens m̄ideila gau abe, manö ḡisön n̄ibö r̄imnap n̄iḡun hag m̄idaiun, a göm, gasi u n̄öp n̄iḡm̄idal.

²² Pol pen n̄ipe kansol kai m̄ideila an̄ au uraköm haga, “Kale Adens n̄ibi b̄i. Yad n̄iḡbin kale ktö yab̄iḡ ḡimim, nan r̄imnap sabe gun, a ḡimim, gasi u n̄iḡbim. ²³ Yad gai i ajem n̄iḡbin, kale kabö ana ke ke ḡi limim, nan ke ke sabe ḡipim rö, hib u adö an̄ibu kal̄i k̄iñ r̄ikpe. Pen kabö b̄id nan sabe ḡi ñeb ap ḡi liḡbe u, hib u kal̄i k̄iñ r̄ikpe, ‘B̄i sabe ḡipal n̄iḡagpun u, kabö ana n̄ipe me i,’ a ḡipe. Manö n̄iḡagpun, a ḡimim, kal̄i k̄iñ r̄ikpe an̄ibu, m̄iñi kalöp manö it u hagn̄ig gabin.

²⁴ “God m̄inöḡ naböḡ it i ḡi löm, nan m̄inöḡ naböḡ it i m̄idöp gau magöḡhalö ḡi löm ga u, n̄ipe B̄i Kub yab̄iḡ. Kumi kabö adö lan̄ abe, m̄inöḡ naböḡ it i abe, B̄i Kub m̄idöm abad m̄idöp. N̄ibi b̄i gau God sabe gep ram ñimago kale ḡi löl, n̄ipe ap ram an̄ an̄ib gau m̄idagnab, wasö. * ²⁵ N̄ipe han̄ip ḡi löm, ake bad u yuö, ake löl ḡi m̄idpun. Nan hon gau magöḡhalö n̄ipe n̄öp ñöb. N̄ipe B̄i ktö naij an̄ibu, hon ñimago hon nan aij ap gun n̄ip ñun rö lagöp. * ²⁶ N̄ipe b̄i añi ap n̄öp, Adam n̄ip ḡi lö, Adam n̄ipe pen r̄ik damöm, r̄ik dam dap̄il ḡilö, m̄iñi n̄ibi b̄i ke ke gau m̄inöḡ naböḡ it i r̄igoḡ r̄igoḡ magöḡhalö gau m̄idpun. Pen God n̄ipe n̄öp nöd gasi n̄iḡöm gaia me, n̄ibi b̄i r̄imnap ram m̄inöḡ ap ap m̄idöm, m̄id damöm, hainö n̄ipe ke haga ñin u, n̄ibi b̄i gau n̄ibö r̄imnap ap ka kale an̄ibu udpal. ²⁷ God n̄ipe ke gasi n̄iḡöm gab u, ñin r̄imnap uḡham

* 17:17: Ap 18:19 * 17:24: 1Ki 8:27; Ap 7:48 * 17:25: Sam 50:12

mıdöm, yıp ulhai niñöm, ud rırıkoł göl gi gi, yıp ulhai niñ udöl, a göm, gab. Pen nıp niñ udnig geinaböl u, nıpe hon magöñhalö mılö gau mıdagöp. Hon aip mıdöp i. * 28 Ñımagö adö nıpe u me, hon mıdpun. Pen bı manö kalı kılñ rıkep kale ke rımnap, ‘Hon abe ñı pai nıpe mıdpun,’ a gıpal u, niñö hagpal.

29 “Pen hon God ñı pai nıpe mıdpun rö, gol, silpa, kabö gau udun, gası hon ke niñun, ñımagö hon ke nan rımnap ana gi lun, sabe gagun. * 30 Nöd God manö aij nıpe niñagmıdal rö, kalıp manö kub hagaga. Pen uri niñi bı ram mınöñ ke gau gau magöñhalö kalıp hagab, ‘Nan si nan naij gıpim u, niñön gıñig anıg gıpun, a gımim, arö gim,’ a gab. 31 Hainö nıpe ke nöp niñöb ñın u, Bı nıpe hag la u nıp yuö apöm, niñi bı mınöñ naböñ il i mıdpal magöñhalö manö kub hagöm, niñe lınab. Hon niñbun, Bı manö kub hagnab anıbu, nıp al pak lılö umö, God gö kauyañ uraka. Anıg ga u, niñi bı gau magöñhalö niñöm, manö kub hagnab haga u, waiö nöp haga u niñlan a göm ga,” a ga. *

32 Pol, bı ap umöm uraköp manö hagajıp u niñöm, niñi bı mıdeila gau rımnap hag mıhol gıla; pen rımnap hagla, “Ñın rımnap halö manö anıbu kauyañ hagamön niñun,” a gıla. 33 Anıg haglö niñöl gi, Pol kansol kai mıdeila gau kalıp arık ara. 34 Pen daun kub Adens anıbu, niñi bı rımnap Pol manö nıp u udöm, Jisas nıp niñ udla. Niñi bı anıb gau me, bı ap hib nıpe u Dionisias. Nıpe bı kub kansol kub kale ram mınöñ anıbu niñö bı ap. Niñi ap hib nıpe u Damaris. Pen niñi bı rımnap halö abe Jisas nıp niñ udla.

18

Pol am daun kub Korid gau mıdeia

1 Pol daun kub Adens arö göm, daun kub Korid gau ara. 2 Pol Korid amöm niña, bı Juda ber mıhau mıdailö. Nugmul hib u Akwila; nıp ram mınöñ Podas yag daulö, kub göm nıpe ju dam ram mınöñ Idali, daun kub Rom söl au, mıdmıdöp. Pen

hainö gapman bı kub Klodias, Juda niñi bı rımnap Rom mıdagaiöl, a gö, Akwila aip niñin nıpe Prisila aip, Idali arö gımil, am Korid au mıdailö. Pen Pol, ber anıb mıhau am niñniñ göm, ram kalpe ara. * 3 Bı ber anıbu, kale sel ram gımdil. Pen Pol u rö nöp wög anıbu rö gımdöp u me, am kalıp aip han mıdöm, sel gau gımdal. * 4 Pol nıpe pen, Juda niñi bı gau abe, Grik niñi bı gau abe, kale magöñhalö Jisas manö aij u niñ udlan, a göm, Juda God nıp sabe gep ñın u, nıpe pör pör Juda magum gep ram u amöm, klö göm kalıp aip manö hag amıl apıl gımdöp.

5 Pen hainö Sailas aip Dimodi aip Masedonia Propins arö gımil, Pol Korid mıdeia au aulö, Pol nıpe pör pör Jisas manö aij u hag ñı dam dam, Juda niñi bı gau kalıp manö hag ñöm, Mesaia pör abad mıdmıdun u me Jisas nöp, a gımdöp. *

6 Pol anıg hageia, Juda niñi bı gau manö nıpe u niñagöm, nıp hag juöm, manö naij haglö niñöl gi, Pol nıpe, Jisas manö aij u niñön gıñig arö gıpal, a göm, waiñ nıpe u pıpal paköl gi haga, “Yad kalöp Jisas manö aij u hag ñınö niñagpim rö, God kalöp ud kamıñ yuagnab u, nan kale ke. Mıñi kalöp Juda niñi bı arö gem, Juda niñi bı wasö gau kalıp am hag ñınabin,” a ga. *

7 Pol anıg hagöm, kalıp arö göm, bı Juda wasö ap ram u ara. Bı anıbu hib nıpe Didias Jaldas. Nıpe God nıp sabe gımdöp. Ram nıpe u Juda magum gep ram goł söl au. 8 Pen Krispas, bı Juda magum gep ram abad mıdmıdöp bı u, niñi bı nıpe aip han mıdeila gau aip Jisas nıp niñ udla. Daun kub Korid gau, niñi bı rımnap iru nöp, Pol Jisas manö aij haga u niñöm, niñö hagöp, a göm, manö anıbu niñ udöm, ñıg pakla.

9 Ñın ap sıbön yañ Pol naböñ niña, Bı Kub nıp haga, “Ne piñıñ gagmön. Ne gası halö mıdmön, klö gımön, manö aij yad u niñi bı gau kalıp hañöwalö hag ñö arañ. 10 Yad nöp aip mıdpin. Daun kub i niñi bı yad iru yabıl nöp mıdpal; niñi bı rımnap nöp gi naij göl rö lagöp,” a ga. * 11 Bı Kub anıg hagö, Pol Korid nöp mıdöm, mı añı

* 17:27: Sam 145:18; Jer 23:23 * 17:29: Ais 40:18-20; 44:10-17; Ap 19:26 * 17:31: Sam 96:13 * 18:2: Ro 16:3 * 18:3: Ap 20:34 * 18:5: Ap 17:14-15 * 18:6: Ap 13:46,51; 20:26 * 18:10: Jos 1:9; Ais 41:10

ap rakin unbö kagoł j+η u, n+bi b+ gau kalip God Manö u hag ñi m+dm+döp.

¹² Pen Rom b+ kub gau Galio n+p hag l+lö, n+pe amöm Akaia Propins abad m+deia ñin u, Juda n+bi b+ gau, Pol n+p n+ηlö mulu lugö, manö hag adö añi löm, n+p ud sisi l+ dam manö kub hagnig arla. ¹³ Pol n+p manö kub hagöm hagla, “B+ i n+bi b+ gai i kalip hagöm, ‘Kale God n+p sabe g+nig g+mim, an+g an+g g+pe,’ a göp. Pen manö hagab u udöm geinaböl u, kale lo hon r+ b junaböl,” a g+la.

¹⁴ An+g hageila, Pol pen hagnig gabin a g+ n+ηa u pen, Galio pen uraköm, Juda n+bi b+ gau kalip haga, “Kale Juda n+bi b+. B+ i nan naij ap gaiböp, manö kub hagnig gabim u n+ηbnep. ¹⁵ Pen kale y+har+η manö magö gau n+bö gau n+bö udmim pen pen hagnim, b+ hib kale ñ+la gau u rö nöp udmim, manö pen pen hagnim, u manö kub wasö; manö y+har+η an+bu yad n+ηagnabin. U manö yad wasö. Manö an+bu kale ke hagnim!” a ga. ¹⁶ An+g hagöm, b+ polisman n+pe gau hagö, manö kub hagep m+gan u kalip ju dam höη yaη yula. ¹⁷ Kale höη amöl g+, b+ Juda magum gep ram abad m+dm+döp u, Sosdenes, polisman gau n+p ur udöm pak gus g+la. Gapman b+ kub Galio n+ηöm, manö ap hagaga.

Pol kauyaη daun kub Adiok, Siria Propins au ara

¹⁸ Pen Pol Korid rapin m+dom, n+bi b+ Jisas manö n+η udla gau kalip, “Kölarö au m+daim,” a göm, Akwila Prisila ber m+hou aip ram m+nöη Siria arun, a göm, Senkria daun, ñig solwara goł au arla. Senkria gau am m+dom, Pol manö klö n+ηö n+ηö nöp God n+p hagabin a göm, umagö n+pe r+ka. * ¹⁹⁻²¹ Ñig mag+ b udöm, Senkria arö göm, am am daun kub Epesas amjakla. Pol n+pe Juda magum gep ram raul m+gan u amöm, Juda n+bi b+ gau aip manö hag am+ l ap+ l geia. An+g gö, n+bi b+ gau n+p hagla, “Ñin r+mnap halö hon aip aui m+daimön,” a g+la. Pen manö kalip u udagöm haga, “Kale au m+daim. God y+p, yau, a geinab u, hainö ado g+

kalöp aunabin,” a ga. An+g hagöm, Akwila Prisila ber m+hou kalip n+bi b+ an+ b gau aip Epesas gau hag löm, n+pe ñig mag+ b udöm hada. ²² Ñig mag+ b an+bu am am Sisaria amjakö, Pol ñig mag+ b an+bu arö göm, it aramöm Jerusalem ara. Jerusalem amjaköm, n+bi b+ Jisas n+p n+η udla gau, “Kale m+dpim?” a göm, kalip aip manö r+mnap haga. Pol an+g göm, Jerusalem arö göm, ñig mag+ b kauyaη udöm, daun kub Adiok, Siria Propins au ara.

²³ Pol Adiok amöm, yöp rapin ñin bad ap m+ d arö göm, am Galesia Propins gau abe, ram m+nöη Prijia gau abe g+ ajöl göm, n+bi b+ Jisas n+p nöd n+η udla gau, kale Jisas manö aij u n+η ud p+döη göl, a göm, kalip magöηhalö hag ñi aij ga.

B+ ne Apolos manö u

²⁴ Pen b+ Juda daun kub Aleksadria n+bö ap, apöm Epesas m+deia. Hib n+pe u Apolos. N+pe b+ gas+ aij n+ηöm manö hag aij gep b+. N+pe God Manö ad+η nöd kal+ k+ñ r+kla u n+η aij ga. ²⁵ B+ r+mnap n+p B+ Kub Adan Arep manö r+mnap nöp hag ñ+la. An+ b u me, n+pe klö yab+ l göm, Jisas n+pe gai n+bö apöm b+ aigale b+ rö m+deia u n+bi b+ gau kalip kabö göl nöp hag ñ+m+döp. Pen manö hag ñ+m+döp an+bu, Jon b+ ñig pak ñeb hag ñ+m+döp rö nöp n+ηöm hag ñ+m+döp. Manö r+mnap halö n+ηaga. ²⁶ Pen Apolos p+ñ+η gagöm, Juda magum gep ram u amöm, manö an+bu hałöwałö yab+ l hag ñ+m+döp. Pen ñin ap manö hag ñi m+deia n+ηöm Prisila Akwila ber m+hou n+ηmil, n+p uł g+ dam ram kale u amöm, God Adan Arep manö n+ηaga magö r+mnap hag ñi aij yab+ l g+ lö.

²⁷⁻²⁸ Hainö Apolos n+pe Akaia Propins arn+g gö, Epesas n+bi b+ Jisas n+p n+η udla gau, Apolos n+pe am kalip manö aij u hag ñ+nab u aij, a göm, Akaia n+bi b+ Jisas n+p n+η udla gau kalip köp ap kal+ k+ñ r+köm hagla, “B+ God wög gep Apolos amjakö, n+p udmim,” a g+la. An+g g+ l ö me, Apolos Akaia Propins amjaköm, köp an+bu yamö, Akaia n+bi b+ God kalip mög n+ηöm gas+ aij ñö, Jisas n+p n+η udla gau Apolos n+p udla. N+p udlö, n+pe pen ka kalip udöm, manö hagep kuö au Juda n+bi b+ gau aip manö

* **18:18:** Nab 6:18; Ap 21:24

hag amil apil göm, God Manö adö u hag ñi aij göl gi, “Mesaia, a gimim, abad midpim u Jisas nöp,” a ga. Anig göm, hag ñi aij gö, nip manö ap pen hagöl rö laga. Anig gö, nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip gi ñi aij gö, mid aij gila. *

19

Pol Epesas am midöm Kraiss manö aij u hag ña

¹ Apolos Korid mideia ñin an anib au, Pol nipe am Galesia Propins gau abe, ram minöñ Prijia gau abe, an au gi ajöl göm, daun kub Epesas amjaka. Amjaköm niña, nibi bi Jisas nip niñ udla rimnap mideila. * ² Pol kalip hag niña, “Kale Jisas nip niñ udpe ñin u, Ana U† halö udpe aka wasö?” ga.

Hageia, hagla, “Wasö. Ana U† ap midöp, a gun, hon niñagpun,” a gila. *

³ Anig hageila, Pol kalip haga, “Pen kale ñig pakpe u, il u niñön, a gi gasi niñbim?” ö ga.

Hageia, hagla, “Hon Jon hagnidöp manö u udun me, ñig pakno,” a gila.

⁴ Anig hageila, Pol haga, “Jon Isrel nibi bi gau hagö, ñig pakmidal u, nan si nan naj gipun u, niñön ginig anig gipun, a göm, niñlö me, kalip ñig pak ñimidöp. Pen Jon kalip hagnidöp, ‘B† Kub hainö aunab u auö, nip niñ udmim,’ a gimidöp. B† hainö aunab a ga anibu, Jisas nöp,” a ga. * ⁵ Pol anig hageia, B† Kub Jisas nip niñ udun, nibi bi nipe yabit midaiun, a göm, ñig pakla. ⁶ Kale ñig paklö niñöl gi, Pol ñimagö nipe kalip adö au lö, Ana U† kalip auö, adin manö yabit unbö ke ke hagöm, God manö aij u hag ñila. * ⁷ B† unbö migan lan rö anig gila.

⁸ Pol rakin mihau nigan, Juda nibi bi magum gep ram aula gau aip, God nibi bi udöm abad mideinab manö u niñ udöl, a göm, klö göm, waiö nöp manö hag amil apil gi midmidöp. ⁹ Pen nibi bi rimnap gasi midmagö kale u gasi midmagö kale an gau nöp mideia niñöm Pol manö haga u udagnabun, a göm, nibi bi magöñhalö

mideila an au amöm, B† Kub Adan Arep u manö naj hagla. Anig haglö, Pol nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip nöp u† gi dam, Diranas skul ram kub u amöm, kalip manö hag ñi midmidöp. ¹⁰ Pol anig göl hag ñi midö, mi mihöp inö me, Juda nibi bi gau löm, Grik nibi bi gau löm, Esia Propins mideila gau magöñhalö Jisas manö aij u niñla.

Sipa ñi nipe gau

¹¹ God nipe Pol aip mideia niñöm nipe nan gagep rö ke yabit rimnap gimidöp. *

¹² Nibi bi rimnap kale Pol agsi waij bad nipe gau dam, nibi bi miña ga gau hañ romañ kalip lilö, urak armidal; kijaki aiön pi nibi bi aban almidöp gau kale u rö nöp höñ armidal. *

¹³ Juda nibi bi rimnap kuj nan gau göm, kijaki aiön pi nan gau hag höñ yu ajmidal. Pen hainö, Pol gaia rö niñöm, hon u rö nöp B† Kub Jisas hib hagno, kijaki aiön pi höñ arlan, a göm, kijaki aiön pi nibi bi aban alla gau kalip hagla, “Jisas, Pol manö nipe hagnidöp bi u, hib nipe hagabun u niñmön, höñ aru!” a gila. ¹⁴ Pen bi God nip nan sabe gep bi kub yabit ap Sipa, ñi nipe unbö mudun jin anig gi mideila. ¹⁵ Pen mañ ap kale, kijaki aiön pi hag yuun, a göm, anig haglö niñöl gi, kijaki bi aban ala u manö kale u niñöm kalip pen haga, “Yad Jisas niñbin, Pol nip niñbin u pen kale bi an?” ö ga. ¹⁶ Anig hagöm, bi kijaki aban ala u klö ke yabit kalip rata göm, miñu magö pak ado malo göm, waij kalip gau ud bilit gi yuö, kale magö nöp me ram anibu arö göm, hagape halö piñin gi arla.

¹⁷ Pen manö anibu, Juda nibi bi abe, Grik nibi bi abe, Epesas mideila gau magöñhalö niñöm, anin gö piñin göm, B† Kub Jisas hib nipe u nöp haglö adö ara. *

¹⁸ Anig gö, nibi bi Jisas nip niñ udla gau iru nöp ap magum göm, nan niñön niñön gi naj gila gau hag waiö lila. ¹⁹ Kuj nan gau göm, buk kaliklin rik limidal gau, nibi bi rimnap daulö, nibi bi rimnap gau niñ midlö niñöl gi, kale mab pak laulö

* 18:27-28: Ap 9:22 * 19:1: 1Ko 3:6 * 19:2: Ap 8:16 * 19:4: Mad 3:11 * 19:6: Ap 8:17; 10:44,46

* 19:11: Ap 14:3 * 19:12: Ap 5:15 * 19:17: Ap 5:11

ina. Buk nan anib gau, mani kabö magö silpa raupe wö ralö, pipdi dausan (50,000) rö ara. ²⁰ Pen daun kub Epesas anibu anig geila me, Bi Kub manö aij u gau gau aramöm pidöŋ yabi! ga.

Epesas nibi bi manö hau! gila

²¹ Pen hainö, God Ana nipe Pol nip gasi ñö, Pol haga, “Yad Masedonia amem, Akaia amem, Jerusalem arnabin. Pen hainö Rom u rö nöp arnam,” a ga. *

²² Anig hagöm, bi mihau nipe aip wög gim+dil, Dimodi aip Erasdas aip kalip hag yuö, Masedonia Propins arlö. Nipe pen Esia Propins rapin ñin bad ap mideia.

²³ Pol Epesas mideia ñin an anib au, Epesas nibi bi rimnap uraköm, Bi Kub Adan Arep manö aij anibu niŋ udla nibi bi gau kalip niŋlö, mulu lugö, pen pen ginig rö geila. *

²⁴ Pen bi ap, hib nipe Demidrias u, bi nipe rimnap aip kabö silpa udöm, god piral sabe gim+dil, hib Ademias, a gim+dil u, ram pro kñin aij rimnap gi lölö, nibi bi rimnap apöm, rau dam löm, nibi kub hon Ademias nip sabe gep ram u, a göm, sabe gim+dil. Bi anib gau wög anibu göm, mani kub yabi! udm+dil. ²⁵ Demidrias nipe, bi nip wög gim+dil gau abe, bi wög kale gim+dil anibu rö gim+dil bi gau abe hagö, ap magum geila, haga, “Kale niŋbim, hon wög añi anibu gun me, mani kub yabi! udpun. ²⁶ Pen uri bi anib Pol apöm, nibi bi gau kalip manö piral hagöm hagöp, ‘Ñimagö udöm nan gipal gau nan sabe gep wasö,’ göp. Anig hagajip, Epesas aui abe, Esia Propins gau abe, nibi bi iru yabi! nöp manö nipe udpal. ²⁷ Pol manö piral u hagö, niŋ udöm, nan gi lino raum+dil u, hainö rauagnaböl. Pen adö anibu nöp hagagabin. Hon ke abe, nibi bi Esia Propins gau magöŋhalö abe, nibi bi ram minöŋ ke gau gau magöŋhalö abe, god kub Ademias u nip sabe gipun. Pen nip arö göm, ram kub nip sabe gipal u u rö nöp arö göl rö löp, a gem, hagabin,” a ga.

²⁸ Demidrias anig hagö, bi anib gau niŋlö, mulu kal yabi! lugö, meg migang dap ranöm hagla, “Ademias Epesas nibö

nipe kub yabi! Ademias Epesas nibö nipe kub yabi!” a gila. ²⁹ Anig göl manö kub haglö arö niŋöl gi, nibi bi daun kub anibu magöŋhalö apöm, Pol bi nipe mihau ud sisi li tip gi dam manö hagep ka u ud arla. Pol bi nipe anib mihau nipe aip Masedonia Propins nibö ap midailö. Hib kalpe mihöŋ u, Gaias aip Arisdakas aip.

* ³⁰ Pol pen, nibi bi ap magum göm, manö hageila an au arnam, a ga u pen nibi bi Jisas nip niŋ udla gau nip wasö gila. ³¹ Pen Esia Propins gapman bi kub rimnap, Pol nip bi niŋeb nipe u me, nip manö yuöm hagla, “Nibi bi manö hagep ka au ap magum göm, manö hagaböl au aragmön wasö,” gila.

³² Pen nibi bi iru nöp ap magum göm, manö kub hagöm, manö ke ke yabi! nöp hagla. Nibi bi iru nöp kale manö if midöp niŋun hagabun u, a göm, niŋagla; hatöwatö nöp hagla. ³³ Pen bi Juda rimnap, bi hon Aleksada kalip hag aij ginab, a göm, nip nibi bi amgö ilö au yuöm, nibi bi rimnap manö adö rimnap anig anig hagnim, a göm, wiñ al hagaila pen nipe manö hagnig göm, kale manö hagagmim a göm, ñimagö ud mlic gi ña.

³⁴ Aleksada ñimagö ud mlic gi ñö niŋöl gi, nibi bi gau niŋla, nipe Juda nibö bi ap, niŋöm maj migang dap ranöm, manö adö añi nöp wiñ kub al hagöm hagla, “Ademias Epesas nibö nipe kub yabi! Ademias Epesas nibö nipe kub yabi!” a göm, manö adö añi anibu nöp seg wiñ milö padö yabi! al hag mideila.

³⁵ Kale du aua nöp anig wiñ al hag midö midö, hainö bi daun gapman wög göm, kal kñin riŋep bi kub kale u uraköm, kalip haga, “Agamij midaiim!” a ga. Anig hagö hagö, agamij midlö niŋöl gi, nipe haga, “Epesas nibi bi. Ram minöŋ hon i, god kub Ademias kabö ana nipe kumi kabö lan nibö ju aua u udun, ram gi li aij gun, sabe gipun u, bi an niŋagöp, a gimim, manö hau! gabim?” ³⁶ Manö anibu, nibi bi gau magöŋhalö hadö niŋbal. Anib u, kale agamij midmim dui gagmim. ³⁷ Pen bi daubim mihai i, god hon Ademias

* 19:21: Ap 23:11; Ro 1:13 * 19:23: 2Ko 1:8 * 19:29: Ap 20:4; 27:2; Kol 4:10; Plm 24

nip hag jumil, ram sabe gipun gau nan rimnap si udagpil u pen kalip aui daubim. ³⁸ Anib u, Demidrias aka bi nipe rimnap bi ap nip manö kub hagnig ginaböl u, bi kub manö ud asikep bi gau midpal gau amöm manö haglö, kale manö kub anibu niñnaböl. ³⁹ Pen manö miñör rimnap midainim u, gapman bi manö ud asikep niñ mideinaböl amgö ilö kale au hagpe niñöl. ⁴⁰ Hon miñi aui ap magum gun, manö pig gabun u, manö it ap midö hagagabun. Gapman bi kub yabıl ap, 'Nihön ginig ap magum gimim anig gabim,' a gö, pen manö ap hagnun rö lagöp," a ga. ⁴¹ Nipe anig hagöm, nibi bi gau kalip hag yuö, ke ke arla.

20

Pol Masedonia Propins amöm, Akaia Propins ara

¹ Pen nibi bi gau manö pi pig hag mid arö göm, am ram kale ke ke gau arla. Pol nibi bi Jisas nip niñ udla gau kalip wiñ alö, aueila, kale gasi halö midöm Jisas nip niñ ud pidöñ göl gi mideilan a göm, nipe manö rimnap hag niñ aij göm, "Kale au midaiim," a göm, kalip arö göm Masedonia Propins ara. ² Amöm, anib gau gi ajöl göm, nibi bi Jisas nip niñ udla anib gau, kale gasi halö midöm Jisas nip niñ ud pidöñ göl gi mideilan a göm, nipe manö rimnap hag niñ aij gi damöm, Akaia Propins amjaka. ³ Akaia amjaköm, rakin mihau niñgan anib gau midöm, niñ magib udem Siria Propins arnam a ga u pen nipe manö ap niña, Juda kai nip al pak lniñ geila. Manö anibu niñöm me haga, "It adö nöp ado gi Masedonia arin," a ga. ⁴ Pen Pol nipe aip ajeila bi gau me: Piras niñ nipe Sopada daun kub Beria nibö u; Arisdakas aip Sekadas aip daun kub Desalonaika nibö mihau u; Gaias daun kub Debi nibö u; Dijikas aip Dropimas aip Esia Propins nibö mihau u; Dimodi u. ⁵ Bi anib gau kale nöd amöm, daun kub Droas amöm, hanip abad mideila. ⁶ Pen niñ kub Bred Yis Halö Niñagep niñ u midno, ap arö niñöl gi, niñ magib udun, niñ unbö mamid u an hanun, Droas amun, bi nöd arla gau aip

am seg midun niñ unbö mudun jniñ anib gau midaino.

Pol niñ uma ap nip gö, kauyan uraka

⁷⁻⁸ Wik añi ap Droas midaino anibu, wañignibö yan niñ u, bred ud jö gi niñnig gun, ram raul migun adö lan am magum gun, Pol, rol arnabin a göm manö hagö niñöl gun, niñ midaino. Anig göl niñ midno midno, sibön gö, hapö mitan iru nöp lau ado au lan lun, Pol manö hageia u niñ midaino. ⁹ Pen bi praj ap wido adö u asiköm, Pol manö hagaia u niñ mideia. Hib nipe u Yudikas. Nipe anig gi niñ mid midö, hon kal yabıl auö me, amgö juju gi gi böñ nöp ram adö yabıl lan nibö gi dam minöñ au yan paka. Anig gö, kale am au yan ud niñla, böñ nöp hadö umöl mideia. ¹⁰ Pol nipe pen au yan amöm, niñ anibu nip nab nab li udöm, haga, "Gasi iru niñagmim; nipe kamniñ midöp," a ga. ¹¹ Anig hagöm, kauyan ram raul adö lan amöm, bred rimnap ud jö göm, jim niñöl niñöm, Pol kauyan manö hag midö midö, ram ru mailö la u ara. ¹² Pen bi praj ap lug paköm uma u nip kamniñ ram damöm miñ miñ yabıl gila.

Pol Droas arö göm, Midilini ara

¹³ Pol hanip haga, "Kale niñ magib udmim, daun kub Asos am midaimim; pen yad it adö apem, daun kub anibu niñ magib seg udun ram minöñ Midilini arun," a ga. Anig hagö, hon niñ magib udun, Asos arno. ¹⁴ Asos amun, Pol nip udun, ram minöñ Midilini arno. ¹⁵⁻¹⁶ Ruö Midilini arö gun, ram minöñ niñ rиб gus ga airan Kaios söl au amjakno. Ruö u, ram minöñ niñ rиб gus ga airan Semos amjakun, Pol nipe gasi ap niña, Epesas amun, hain nöp gi ajöl gun, Pedikos niñ u Jerusalem niñagun rö löp, a gi gasi niña. Anib u me, hon Epesas lau hil gun, böñ nöp daun kub Mailidas arno.

Pol Epesas nibi bi kalip haga, "Yad böñ nöp arabin," a ga

¹⁷ Daun kub Mailidas amjakun, Pol manö yuö, Epesas arö, nibi bi Jisas niñ udla gau kalip abad midmidal bi gau kalip haga, "Yad midpin i auim," a ga.

* 20:17: Ap 18:21

* 18 Anig hagö, bi anib gau aueila, kalip haga, “Nöd Esia Propins kale au apem, kale aip midem, mid damem, nihön nihön gimidin u nihim. 19 Hib yad udnö adö araga. Bi Kub nip wög u ginö nihöl gi, Juda nibi bi yip gi naij gun a gilö nihöl gi, mitöng göl gi manö hag ñinö ara. 20 Kale nihim, yad Jisas manö aij nipe ap arö gagnö, pen magum gipim ka gau abe, ram kale gau abe amem, nihön manö kalöp gi ñinab u magönghalö hatöwatö hag ñinö ara. 21 Kale Juda nibi bi gau löm, Grik nibi bi gau löm, manö klö hagem, hag ñi aij gem, hagnö, ‘Nan si nan naij gipim u, nihön ginig anig gipun, a gimim, arö gimim, God hagöp manö u udmim, Bi Kub hon Jisas nip nih udmim,’ a ginö.

22 “Pen miñi nihim! God Ana yip nagit rö löm, dam Jerusalem ud arab u, yip nihön rö ginab u nihagpin. 23 Pen yad nihim, daun kub gau gau amjaknö, Ana U† nipe yip pör hagöp, ‘Ne Jerusalem arnabön, nöp nagit lilö, u†ham mideinabön,’ a göp. * 24 Pen u manö midagöp. Yad ke nöp mid aij ginam, a gem, gasi u nihagpin. Yip paknaböl, a gem, piñih gagpin, wasö. Bi Kub Jisas, wög yip haga u nöp gasi nihem, God hanip mög nihöm udöp manö aij u, hag ñöl gi nöp mideinabin. Yad gasi añi anibu nöp nihem, amem, adan anibu böng nöp arnabin. *

25 “Pen yad nihim, kale nibi bi gau gai magönghalö, God nibi bi udöm abad mideinab manö anibu hagnö nihim gau, yip kauyan nihagnabim, wasö. 26 Miñi arnig gem me, kalöp waiö hagabin, nibi bi an an God manö aij u nih udagöm, ilön kub udnaböl u, u nan kale ke; yad wasö. 27 Yad God nan nihön nihön ginig gab manö u ap arö gagpin, wasö; magönghalö yab† kalöp hag ñibin. 28 Kale ke nih aij gimim, nibi bi Ana U† nipe hagö abad midpim gau abe nih aij gimim midaimim. Bi kaj sipsip mukep gau kaj sipsip kale gau abad mid aij gipal rö, kale u rö nöp, God nibi bi nipe, hagape nipe ke rau adog uda nibi bi anib gau me, kalip abad mid aij gimim

midaimim. * 29 Yad nihim, yad arnö, kain hau† gau apöm, kaj sipsip kale mukpim gau rimnap hau ñihaböl. * 30 Pen nibi bi an kale au midpal rimnap u rö nöp, nibi bi Jisas nip nih udpal gau kalip tip gi ud arno, kale hon aip arun, a göm, kalip manö piral hagnaböl. 31 Pen yad mi mihau nigan, ram minöh kale Epesas midem, sidö an, sibön yan, kalöp mög gö, mitöng göl gem, kalöp magönghalö añi añi hag ñi aij ginö. Manö hag ñinö anibu hau† gagmim; nih aij gi midaimim. *

32 “Yad kalöp God ñimagö adö u lem, manö aij nipe u, nipe nibi bi mög nihöb manö aij anibu adö u lem, arabin. God kalöp aip mideinab. God manö aij nipe u nih udeinabim u, nipe gö, kale Jisas nip nih ud pidöh gimim nibi bi nipe ke midmim, nan aij aij nibi bi nipe ñinig gab u udnabim. 33 Yad kale aip midainö ñin u, nibi bi rimnap mani gol, mani silpa, watij nan kale gau asib hagagnö. * 34 Kale nihim, ñimagö yad u ke nöp wög gem, bi yad aip ajmidun gau aip nan magö ñihun watij rau yimun midmidun. * 35 Pen yad gipin anibu rö, kale u rö nöp gimim, nibi bi mög gep rö gau kalip ud aij gimim gi ñimim. Bi Kub hon Jisas nipe ke manö haga u nih midaimim. Nipe haga, ‘Bi rimnap kalöp nan ñinaböl u, kalöp aij ginab; pen kale nibi bi rimnap kalip nan ñinabim u, kalöp aij yab† ginab,’ a ga, ” a ga.

36 Pol manö anibu hag pis göm, Epesas nibi bi Jisas nih udla gau kalip abad midmidal bi gau aip kugom yimöm, God nip sabe ga. 37 Pol sabe gö nihöl gi, kale mitöng göm, nip am ud wabi göm, mulu rö ñihöm bom halula. 38 Hainö mulu adih yad u nihagnabim, a ga, manö u nöp nihöm, kale mög yab† nihöm, mitöng gila. Anig göl göm, Pol nip an an li dam ñig magib migan u yula.

21

Pol ñig magib udöm Jerusalem arnig ara

* 20:23: Ap 9:16; 21:11 * 20:24: Ap 21:13; 2Di 4:7
10:12 * 20:31: 1De 2:11 * 20:33: 1Ko 9:11-12 *

* 20:28: 1Di 4:16; 1Pi 5:2-4 * 20:29: Mad 7:15; Jon
20:34: Ap 18:3; 1De 2:9

1 Pen hon Epesas n̄bi b̄i gau kalip, au m̄daiim, a gun, ñig magib udun, hadno. Yigön u ap aij gö, yijig göl nöp am am, ram m̄nönj ñig r̄ib gus ga airan Kos arno. Pen ruö u, Kos arö gun, ram m̄nönj ñig r̄ib gus ga airan Rodos arno. Pen ruö u, Rodos arö gun, daun kub Padara arno. 2 Daun kub Padara amun n̄njo, ñig magib ap ram m̄nönj Pönisia arnig geia. Anib u, hon ñig magib anibu udun hadno. 3 Am am, ram m̄nönj ñig r̄ib gus ga airan Saipras ñimagö sidagö lau adö m̄idö n̄nöl gi, am am, ram m̄nönj Siria söl apun me, nan kago gau ud yunig am daun kub Daia p̄idönj ginö. 4 Daia am p̄idönj gun, am n̄bi b̄i Jisas n̄p n̄n udla gau kalip ulhai n̄njo, kalip aip wik añi ap m̄idaino. Pen God Ana n̄pe kalip gasi ñö, kale Pol n̄p hagla, “Jerusalem arnig gabön u, aragmön,” a gila. * 5 Pen arnig ginö magö u, n̄bi b̄i Jisas n̄p n̄n udla anib gau, n̄bi b̄i, ñi pai kale gau magöñhalö hanip dam daun kub anib hönj adö ñig goł au amun, kalip aip kugom yimun, God n̄p sabe ginö. 6 Pen hon, “Kale au m̄daiim,” a ginö, kale pen, “Kale gau arim,” a gilö, hon am ñig magib u raul migang u arno n̄nöl gi, kale ado gi ram kale arla.

Agabas, Pol n̄p anig anig ginaböl, a ga

7 Pen hon ñig magib udun, daun kub Daia arö gun, am daun kub Dolemais p̄idönj ginö. P̄idönj gun, n̄bi b̄i Jisas n̄p n̄n udla gau kalip, “Kale m̄dpim?” a gun, ñin bad ap kalip aip an anib au m̄idaino. 8 Ruö u kalip arö gun, am Sisaria amjakun, Pilip ram u am hanno. N̄pe Jisas manö aij hag ñi ajep b̄i ap. N̄pe me, nöd Jerusalem m̄idöm, b̄i unbö kagoł j̄n u aip nan magö n̄ime lim̄idöp. * 9 Pen b̄i Pilip anibu, pai n̄pe m̄ihau m̄ihau, Jisas manö aij u hag ñim̄idal. Pai anib gau kale b̄i udagla.

10 Hon Pilip aip m̄idaino ñin an anib au, b̄i God manö hagep Agabas ram m̄nönj Judia n̄bö aua. * 11 Agabas apöm, Pol dip nagib n̄pe u udöm, ñimagö ma n̄pe ke nagib löm haga, “Ana Uł hagöp, ‘B̄i dip nagib nap n̄bö anibi, Juda kai Jerusalem au n̄p

nagib löm, dam Juda n̄bi b̄i wasö gau kalip ñinaböl,’ a göp,” a ga. *

12 Hon magöñhalö manö anibu n̄njo, Pol n̄p neb neb gun hagno, “Jerusalem aragmön,” a ginö. 13 Hagaino, Pol pen pe haga, “Yip n̄ihön ginig mög gö m̄iłön gipe, m̄idmagö yad ilön göp. Yad Jerusalem amem, ‘B̄i Kub yad Jisas,’ a ginabin. Kale manö u n̄nöl, mulu lugö, yip nagib linig geinaböl aka bönj nöp al pak linig geinaböl u, p̄in̄njo gagnabin. Hatöwałö am hagnabin,” a ga. * 14 Pen hon Pol n̄p anig gi hag wasö n̄njo, arö gun, hagno, “B̄i Kub n̄pe ke n̄njöb rö ginab,” a ginö.

Jerusalem n̄bi b̄i Pol n̄p hag jula

15 Pen hon anig göl Sisaria m̄idun, Jerusalem arnabun, a gun, nan hon gau gi j̄n gi lun, hadno. 16 N̄bi b̄i Jisas n̄p n̄n udla Sisaria n̄bö rimnap aip Jerusalem arno. Kale hanip dam Neson ram u l̄ilö, aip hanno. B̄i Neson anibu Saipras n̄bö. N̄pe Jisas n̄p nöd nöp n̄njo uda.

17 Jerusalem amjakno, n̄bi b̄i Jisas n̄p n̄n udla gau magöñhalö hanip n̄nöl aij ga. 18 Rol Pol hon aip Jems n̄p manö hagnig arno. Jerusalem n̄bi b̄i Jisas n̄p n̄n udla gau kalip abad m̄dm̄idal b̄i gau magöñhalö ap magum göm m̄deila. 19 Pen hon amjakun, Pol kalip, “Kale m̄dpim?” a göm, God n̄p abad m̄idö n̄nöl gi, ram m̄nönj gau gau ajöm, Juda n̄bi b̄i wasö gau nan n̄ihön n̄ihön ga u magöñhalö, b̄i anib gau kalip aiud anibu haga. * 20 Pol anig göl aiud anibu hageia n̄nöm, God n̄p aij a göm, Pol n̄p hagla, “Mam. Ne n̄nban, Juda n̄bi b̄i iru n̄banö Jisas n̄p n̄njo udpal u pen klö yabıl göm hagnal, ‘Hon Juda n̄bi b̄i m̄dpun. Anib u, Juda lo adö u nöp gun,’ a gipal. * 21 Pen Juda n̄bi b̄i gau rimnap Jerusalem i apöm hagnal, ‘Pol n̄pe, Mosıs hadame nöp lo manö kalı k̄in̄ r̄ika u arö göm, hon Juda kai gipun adö u arö göm, Juda n̄bi b̄i ju am Juda n̄bi b̄i wasö ram m̄nönj an gau m̄dpal kalip hagöp, “Ñi kale gau hañ r̄ib gi dö gagnim, Juda kai gipal rö gagnim,” a göp,’ a gipal. 22 Ne uri Jerusalem i auban, manö anibu

* 21:4: Ap 20:23 * 21:8: Ap 6:5; 8:40 * 21:10: Ap 11:28 * 21:11: Ap 20:23; 21:33 * 21:13: Ap 20:24
* 21:19: Ap 15:12 * 21:20: Ap 15:1,5

gau gau arö n+ñnaböl. An+bu u, hon aige gun a gun, manö an+bu hag am+il ap+il g+no. ²³ Manö hag am+il ap+il gun, manö adö añ+ hag l+no u uri nöp hageinabun, ne n+ñmön, hain g+mön. B+ hon i b+ m+ihau m+ihau, manö klö n+ñö n+ñö God n+ñp hagabun, a g+pal. ²⁴ An+g g+pal rö, God n+ñp nan pak sabe g+ ñ+n+g gaböl. An+bu u, ne am ñ+n r+mnap kal+ip aip m+idmön, nan n+ñhön n+ñhön göm God amgö ilö u+ m+ideinaböl u, g+ aij g+mön, nan God n+ñp sabe g+ ñ+naböl gau ne rau ñ+mön, kal+ip g+ ñ+mön me, hainö nab+c umagö kale u r+knaböl. An+g geinabön u me, n+ñbi b+ gau magöñhalö n+ñnaböl, nöp manö hagla an+bu piral nöp hagla. Kale n+ñnaböl, ne Juda n+ñbö u me, hon Juda kai g+m+idun rö nöp g+m+idan. *

²⁵ Pen Juda n+ñbi b+ wasö Jisas n+ñp n+ñ udla gau kal+ip köp kal+ k+ñ r+k ñ+nun hagno, 'N+ñbi b+ r+mnap nan y+har+ñ piral gau sabe göm, wal kaj pakaiöl, kale ñ+nagmim. Wal kaj nan gau hagape ñ+nagmim. Wal kaj nan gau rugu bu g+lö umain+m u, ñ+nagmim. N+ñbi si b+ si gagmim,' a gun, köp kal+ k+ñ r+kpun," a g+la. *

²⁶ An+g hageila, Pol manö kal+ip u udöm, ruö b+ m+ihau m+ihau nan sabe g+ ñ+n+g g+la b+ an+bu gau aip, kale nan n+ñhön n+ñhön göm God amgö ilö u+ m+ideinaböl u, g+ aij göm, God sabe gep ram u arla. Amöm, Pol b+ abad m+ideila gau kal+ip haga, "Hon ñ+n unbö kago+ j+ñ u m+idun, ñ+n mudun j+ñ u God n+ñp nan r+mnap ke ke dapun, n+ñp sabe g+ ñ+nabun," a ga. *

Juda n+ñbi b+ Pol n+ñp ud s+si l+la

²⁷ Pol an+g hagöm, kale nan n+ñhön n+ñhön göm, God amgö ilö u+ m+ideinaböl u, g+ damöm, mudun j+ñ ñ+n u söl gö n+ñöl g+, Juda n+ñbi b+ Esia Propins m+idöm aula r+mnap n+ñla, Pol God sabe gep ram raul u m+ideia. N+ñpe m+ideia au n+ñöm, n+ñbi b+ m+ideila gau manö haglö, kale kal juöm Pol n+ñp ud s+si l+la. ²⁸ Pol n+ñp ud s+si löm, w+ñ kub alöm hagla, "N+ñbi b+ Isrel gai. B+ an+bi n+ñpe ram m+inöñ ke gau gau magöñhalö ajöm, n+ñbi b+ gau kal+ip manö piral hagöm, hon Isrel n+ñbi b+ abe, lo hon abe, God sabe

gep ram i abe manö naij hagab. Pen adö an+bu nöp, uri n+ñpe Juda n+ñbi b+ wasö gau God sabe gep ram raul m+igan au aragep gau, kal+ip halöwa+ö u+ g+ dauub. An+bu u, n+ñpe ram u+ an+bi g+ naij göp," a g+la. ²⁹ Kale manö hagla an+bu, gas+ kale ke nöp n+ñöm piral hagla. Pol y+har+ñ D+ropimas aip God sabe gep ram söl gau ajailö n+ñöl göm, gas+ kale ke n+ñöm hagla, "Pol b+ ne D+ropimas Epesas n+ñbö u aip God sabe gep ram raul m+igan u arbil," a g+la. *

³⁰ Pen kale an+g haglö, manö an+bu n+ñbi b+ gau magöñhalö n+ñöm, ke n+ñbö ke n+ñbö apöm Pol n+ñp ud t+ip g+ dam God sabe gep ram höñ yan yulö n+ñöl g+, ad+ñ ajöñ g+ ñ+la. ³¹⁻³² N+ñbi b+ iru yab+ñ manö hau+ kub hagöl göm, kal ju Pol n+ñp böñ nöp al pak l+n+g geila. Pen geila manö an+bu Rom ami b+ kub yab+ñ m+ideia au arö, n+ñpe ami b+ abad m+idm+dal b+ kub n+ñpe r+mnap udöm, ami b+ r+mnap udöm, lel am n+ñbi b+ magum g+ m+ideila au amjakla n+ñöm Pol n+ñp pak ado malo geila u arö g+la.

³³ Ami b+ kub an+bu apöm, Pol n+ñp ud s+si löm, b+ n+ñpe gau kal+ip haga, "Kale n+ñp sen m+ihöp limim," a ga. Hagö, haga rö g+la. Pen n+ñpe b+ nöd m+ideila gau kal+ip hag n+ñla, "N+ñpe nan n+ñhön gaj+ip n+ñp an+g gabim?" ö ga. ³⁴ Hageia, kale manö ke ke hagöm, manö p+g kub yab+ñ g+la. An+g g+lö, ami b+ kub u manö il ap n+ñagöm, b+ n+ñpe gau kal+ip haga, "N+ñp dam ram kub p+döñ kale ud arim," a ga. ³⁵ Hagö, ami b+ kale Pol n+ñp dam ajöñ il go+ au amjaklö n+ñöl göm, n+ñbi b+ iru yab+ñ nöp se göl amöl göm Pol n+ñp s+ñköm, ud pakun, a göm, pen pen g+ yueila n+ñöm b+ ami b+ r+mnap Pol n+ñp ud ka göm, ram raul kale ud arla. ³⁶ Pen n+ñbi b+ gau kale kal hagöm hagöm, hagla, "N+ñp böñ nöp al pak lim!" a g+la. *

³⁷ Pen ami b+ gau Pol n+ñp dam ram raul m+igan yan arn+g g+lö n+ñöl g+, Pol ami b+ kub yab+ñ u n+ñp haga, "Manö yad nöp ap hagnam aka?" ga.

Hageia, ami b+ kub yab+ñ u haga, "Yad n+ñbin ne Grik manö n+ñban. ³⁸ Yad gas+ n+ñbin e, ne me, b+ au Ijip n+ñbö b+ pen pen g+pal po dausan (4,000) nöp udöm, dam

* 21:24: Nab 6:1-20; Ap 18:18

* 21:25: Ap 15:29

* 21:26: 1Ko 9:20

* 21:29: Ap 20:4

* 21:36: Luk 23:18

ram m+nöŋ kabö nöp m+idöp aŋ gau pi göl m+deila, b+ u nöp, a g+ n+nbin. Pen ne Grik manö n+nban u me, ne b+ an+bu wasö,” ga.
*

³⁹ Hageia, Pol haga, “Wasö, yad b+ Juda ap. Y+ip yag daula daun kub Dasas, Silisia Propins gau. Daun kub yad u hib m+idöp. Pen y+ip yau, a g+mön, yad n+bi b+ gai i kal+ip manö ap hag n+nam,” a ga.

⁴⁰ Hageia, ami b+ kub u yau, a gö, Pol kabö ub+n ran arep adö u abö g+ m+idöm, n+n m+ic gö, n+bi b+ gau manö arö g+lö n+nöl g+, Juda n+bi b+ hagm+idal manö u löm, kal+ip manö haga.

22

¹ Pol n+pe Juda n+bi b+ hagm+idal manö u löm, haga, “Bapi mam b+. Manö kalöp hagn+g gabin u n+n m+idaiim,” a ga.

² An+g hageia, n+pe Juda n+bi b+ hagm+idal manö yöl haga rö n+nöm, manö manö gagöm, agam+j yab+ nöp m+deila.

³ Kale agam+j m+idlö n+nöl g+, Pol kal+ip haga, “Yad Juda n+bö u pen y+ip yag daula daun kub Dasas, Silisia Propins gau. Pen yad ap Jerusalem i, manö hag n+eb b+ Gameliel aip m+dem, kub g+nö u me, ap+is bac b+ lo manö n+hön n+hön hagla u magöŋhalö y+ip hag n+ö, n+nbin. An+ib u, kale God n+ip ud aij gun, a g+mim, k+in aij nöp g+pim rö, yad u rö nöp g+m+idin.” *

⁴ N+bi b+ Jisas Adan an+bu arla gau kal+ip g+ naj yab+ g+m+idin. Kal+ip al pak l+n, a gem, n+bi abe b+ abe kal+ip ha+öwa+ö nagi lem, dam nagi l+m+idin. Pen r+imnap g+ naj g+ dam pak l+nö, böŋ nöp umm+idal.” *

⁵ G+m+idin an+bu, God n+ip nan sabe gep b+ kub yab+ u abe, b+ manö ud as+kep Kansol m+dpal b+ kub gau abe, kal+ip hag n+nbe, piral hagöp, a göm, hagagnaböl; n+nö hagöp, a g+naböl. N+n ap yad Damaskas arn+g gainö, b+ kub an+ib gau y+ip köp r+imnap n+mam b+ kale Damaskas m+deila gau kal+ k+in r+ik n+la. Köp an+bu kal+ k+in r+iköm hagla, ‘Pol n+ip abad m+idaimim. Damaskas n+bi b+ Jisas n+ip n+n udpal gau kal+ip nagi löm, dam Jerusalem i daun+m,’ a g+la. Yad köp an+bu udem, kal+ip nagi

l+ Jerusalem daunö, ilön udnaböl, a gem, Damaskas arnö.

Pol nöd Jisas n+ip n+n uda, aiud u haga

⁶ “Pen yad köp an+ib gau udem, b+ r+imnap aip am am s+idö aŋ aul+k magö u, Damaskas sösöl g+no n+nöl g+, ad+n mailö kub unbö ke kumi kabö adö laŋ n+bö ap lugöm y+ip n+n. ⁷ An+g gö, yad ap lug m+nöŋ yaŋ paknö n+nöl göm, manö ap y+ip haga, ‘Sol, Sol, y+ip n+hön g+n+g g+mön pör g+ naj gabön?’ ö ga.

⁸ “Hageia, yad hagnö, ‘B+ Kub! Ne ban?’ ö g+nö.

“Hagainö, haga, ‘Yad b+ Jisas Nasared n+bö; y+ip pör g+ naj gabön u nöp hagabin,’ a ga. ⁹ B+ yad aip araino gau, mailö kub u n+nla u pen manö magö y+ip haga u apdi n+nagla.

¹⁰ “Yad pen hagnö, ‘B+ Kub. N+hön g+nam?’ ö g+nö.

“Hagainö, y+ip haga, ‘Ne urakmön, Damaskas ammön, b+ ap apöm, n+hön n+hön g+nabön u nöp hagnab,’ a ga. ¹¹ Mailö an+bu mailö kub yab+ göm, amgö y+ip u böŋ nöp we ga. An+g gö, b+ yad aip araino gau, y+ip n+magö k+id u udöm, u+ g+ Damaskas arno.

¹² “Pen daun kub an+bu b+ ap m+deia. Hib n+pe u Ananias. N+pe lo hon u n+n aij göm, hagöp hagöp rö nöp g+m+idöp. B+ an+bu nöp, Juda n+bi b+ Damaskas m+deila gau magöŋhalö hagla, ‘U b+ aij yab+,’ a g+la. ¹³ Pen n+pe yad m+idainö söl au apöm y+ip haga, ‘Mam Sol. Amgö magö ne kauyaŋ n+il nön,’ a ga. An+g hagö n+nöl g+, ad+n amgö yad we ga u böŋ nöp kam+n lö, n+il n+nem n+ip n+nö.

¹⁴ “An+g gö, Ananias y+ip haga, ‘God ap+is bac b+ hon sabe g+m+idal God u nöp, nöp uda. Udöm, n+pe nan n+hön n+hön g+n+g gabin a g+nab u nöp yamö n+nabön. N+pe gas+ n+nöb, ne B+ Kam+n Aij n+pe u waiö n+nömön, manö maj m+gan n+pe ke hagain+m manö u ne ke waiö n+nabön.

¹⁵ God wög g+ n+eb b+ m+dmön, nöp n+hön n+hön gaj+ip amgö n+nban u, manö n+hön n+hön hagaj+ip apdi n+nban u, n+bi b+ gau magöŋhalö kal+ip hag n+nabön. ¹⁶ An+ib

* 21:38: Ap 5:36-37 * 22:3: Ap 5:34 * 22:4: Ap 8:3

u, abad m+dagaimön. Urakmön, God n+p sabe g+mön, ñ+g pakeinabön, n+pe nan si nan naj g+pan gac u ð+k g+ ke yunab,' a ga.

“Juda n+bi b+ wasö gau kal+p manö aij yad u hag ñ+mön,” a ga

17 “An+g hagö, haga rö nöp g+nö. Hainö Jerusalem i apem, God sabe gep ram u amem, God n+p sabe g+ m+dem, naböñ n+ñnö. 18 Naböñ n+ñem, yad B+ Kub n+ñnö n+ñöl göm, n+pe y+p haga, ‘Y+ñ+d Jerusalem arö g+mön, ram m+ñnöñ ke gau armön. N+bi b+ gai i manö aij yad hagein-abön u n+ñagnaböl,’ a ga. *

19 “An+g hageia, yad hagnö, ‘B+ Kub. Kale ke y+p n+ñbal, yad nöd Juda magum gep ram gau ajem, n+bi b+ nöp n+ñ udla gau kal+p nag+ lem, m+ñu magö nöp pakm+din. * 20 Pen ñ+n ap b+ manö aij ne hagep S+dipen n+p kabö ju pak l+lö n+ñöl gem, yad b+ n+p pak leila gau wat+ñ kale ud ju l+la gau abad m+dem, paj hagnö,’ a g+nö. *

21 “An+g hagainö, B+ Kub y+p haga, ‘Yad nöp hag yunö ammön Juda n+bi b+ wasö m+lö gau m+dpal gau arnabön,’ a ga,” a ga. *

Ami b+ kub u Pol n+p abad m+deia

22 Juda n+bi b+ Pol manö hageia u n+ñ m+d damöm, Juda n+bi b+ wasö manö u nöp hagaj+p u n+ñöm, kale meg magö dap ranöm manö kub yab+ñ hagöm hagla, “N+p ud al pak lim! B+ unbö rö kam+ñ m+dagn+m,” a g+la.

23 Manö kub an+g hagöl g+, wat+ñ kale r+mnap ud ju löm, ha+p+ñ gau ð+hu udlö, ð+hu udlö, ha+p+ñ ap rana. 24 An+g geila, ami b+ kub yab+ñ u, b+ n+pe r+mnap kal+p haga, “N+p dam ram raul m+gan dammim, pakaimim, n+bi b+ gai i n+hön g+n+g n+p manö kub hagaböl i+ u kalöp hag ñ+n+m,” a ga. 25 An+g hagö, n+p pakn+g damöm, nag+ ad+ik l+la. Pen Pol n+pe ami b+ kub söl an+ñ au urak m+deia u n+p haga, “Hon Rom n+bi b+ lo ap an+g göl m+dagöp. B+ Rom n+ñbö kabö göl gau y+har+ñ pakagnaböl. Kale

nöd manö kub hagöm, manö ud as+köm, g+naböl,” a ga. *

26 Pol an+g hagö, ami b+ kub an+bu am b+ kub yab+ñ u n+p haga, “Ne n+hön g+n+g gabön? B+ an+bu n+pe b+ Rom n+ñbö rö,” a ga.

27 An+g hageia, ami b+ kub yab+ñ u apöm, Pol n+p haga, “Ne n+ñö b+ Rom n+ñbö rö aka? Y+p hagö, n+ñ+n,” a ga.

Hageia, Pol haga, “Yau. N+ñö, yad b+ Rom n+ñbö rö,” a ga.

28 Hageia, ami b+ kub yab+ñ u haga, “Yad mani kub yab+ñ u yuem me, Rom b+ m+dpin,” a ga.

Hageia, Pol pen haga, “Y+p Rom n+ñbö rö yag daula u me, yad b+ Rom n+ñbö rö m+dpin,” a ga.

29 Pol an+g hageia, b+ n+p nag+ l+la gau p+ñ+ñ g+la. Ami b+ kub yab+ñ u, “B+ i Rom n+ñbö rö u pen n+p nag+ l+bin,” a göm, u rö nöp p+ñ+ñ ga. *

30 Ruö pen ami b+ kub yab+ñ u, Juda kai Pol n+p manö n+hön hagaböl u n+ñ aij g+n, a göm, God nan sabe gep b+ kub gau abe, Juda kansol b+ gau magöñhalö abe, auim a gö, ap magum g+lö n+ñöl g+, Pol n+p am hub+ik g+ dapöm, m+deila an+ au la.

23

Pol Juda Kansol kub b+ gau kal+p manö haga

1 Pol n+pe Juda Kansol kub b+ an+ñ gau kal+p n+ñ ij halö löm haga, “Mam b+. Yad God hagöp rö pör g+pin u me, gas+ m+lö n+ñöl gem m+dagpin,” a ga. 2 Pol an+g hageia, Ananaias, b+ God n+p nan sabe gep b+ kub yab+ñ u, b+ söl au m+deila gau kal+p haga, “Maj hañ n+p pakmim,” a ga. *

3 An+g hageia, Pol Ananaias n+p haga, “Ne mulu s+gi lauöl m+dpin. N+bi b+ gau nöp n+ñlö, b+ aij rö m+dpin u pen gas+ magö ne n+ñban u naj yab+ñ göp. An+g hagpan an+bu, God nöp pen pe paknab. Hon Juda g+pun rö n+ñmön, y+p manö kub hagpan u pen Juda g+pun adö u arö g+mön, ‘N+p ha+öwa+ö pakim,’ a g+pan,” a ga. *

* 22:18: Ap 9:29-30 * 22:19: Ap 8:3; 26:9-11 * 22:20: Ap 8:1 * 22:21: Ap 9:15 * 22:25: Ap 16:37

* 22:29: Ap 16:38 * 23:2: Jon 18:22-23 * 23:3: Mad 23:27

⁴ Pol anig hageia, bi söl au mideila anib gau hagla, “God nip nan sabe gep bi kub yabit u nip hag juabön aka?” gila.

⁵ Hageila, Pol pen pe haga, “Mam bi. Nipe God nip nan sabe gep bi kub yabit hagöp a gem nijnagin. God Manö u kali ktiñ riköm hagla, ‘Bi kub kale gau kalip hag juagmim, wasö,’ gila,” a ga. *

⁶⁻⁸ Pen Pol nipe nija, bi Kansol kub mideila anib gau rimnap Sadyusi nibi bi nija rö nija, rimnap Perisi nibi bi nija rö nija. Bi Sadyusi gau gasi kale u nijöm hagdäl, “Ejol gau midagpal. Ana midagöp. Nibi bi gau umöm, böj nöp umöm, urakagnaböl,” a gimädal. Pen bi Perisi gau unbö gasi nijnagdäl. Gasi kale u nijöm hagdäl, “Ejol gau midpal. Ana midöp. Nibi bi gau umöm, böj nöp umöm wasö, uraknaböl,” a gimädal. Pol nipe yam ke ke mideila anibu nijöm, manö kub hagöm, haga, “Mam bi. Bac bi yad gau magöjhalö Perisi nibö; yad u rö nöp Perisi nibö nöp. Yad nibi bi umöm uraknaböl manö hagnö u me, yip pen manö kub hagaböl,” a ga. Anig hageia, bi Sadyusi Kansol kub gau asik ke ke löm, bi Perisi Kansol kub gau asik ke ke löm, manö pen pen hagla. * ⁹ Manö pen pen hagöm, manö blälö göm, manö haut gila. Hageila, Perisi kai bi lo hag ñeb bi kale rimnap uraköm, manö pen pen hagöm, hagla, “Bi i nan naj ap göp, a gun, hagagabun. Nipe Damaskas areia ñin u, ana ap aka ejol ap nip hagö nija rö löp; hon nijnagin,” a gila. ¹⁰ Anig hagöm, pen pen hag ud areila nijöm, ami bi kub yabit u nijöm, midö midö anig hag damöm Pol nip ud gi dö gi adij adij löl rö löp, a göm, ami bi nipe gau kalip hagö, Pol nip ut gi dam ram kub raul kale dap lila.

¹¹ Pen ñin anibu sib an yan Bi Kub apöm Pol mideia söl au urak midöm haga, “Gasi halö midaimön. Manö aij yad u Jerusalem i hagpan rö, daun kub Rom ammön, u rö nöp hagnabön,” a ga. *

Pol nip al pak linabun, a gila

¹²⁻¹³ Ruö pen Juda bi ñinjuöl mihöp rö ap magum göm, manö hag adö añi löm hagla, “Hon Pol nip böj nöp al pak linabun. Nip al pak lagpun magö i, nan ñijnagin, ñig ñijnagnabun!” a gila. ¹⁴ Anig hagöm, am God nip nan sabe gep bi kub gau abe, bi manö ud asikep gau abe, kalip hagla, “Hon manö klö manö nijö nijö God nip hagpun. Nan magö ñijnagnabun; Pol nip böj nöp al pak lun me, hainö nan ñijnabun. ¹⁵ Anib u, kale abe Juda Kansol kub bi gau abe, Rom ami bi kub yabit u nip manö yumim, piral hagdäl, ‘Pol nip ut gi i daube, nip manö rimnap halö hag nij aij gun!’ a gimim. Kale piral anig hageinabim, hon utijn l i midun, i auö nijöl gun, nip böj nöp al pak linabun,” a gila. *

¹⁶ Pen Pol pi yij nipe u, Pol nip paknig gila manö anibu nijöm, nibap Pol nip dam lila ram u amöm, nip hag ña.

¹⁷ Hag ñö, Pol nijöm, ami bi kalip abad mideia bi ap wiñ alö, aueia, nip haga, “Bi praj i manö nipe ap midöp. Nip ut gi ami bi kub yabit midöp u arö, manö anibu hagan,” a ga. ¹⁸ Pol hagö, ami bi anibu pi yij nipe anibu nip ut gi ami bi kub yabit mideia u ammil, haga, “Bi nagiman Pol u hagöp, ‘Bi praj i manö ap midöp nijöm nip ut gi dam ami bi kub yabit midöp u arö, manö anibu hagan,’ a gajip, nip ut gi dauabin i,” a ga.

¹⁹ Anig hagö, ami bi kub yabit u, nibi bi rimnap nijnaböl, a göm, ñi anibu nip ñimagö kid u udöm, ut gi ke ke goł gau amöm, haga, “Yip manö hagnig gabön u hag,” a ga.

²⁰ Hageia, ñi praj anibu haga, “Juda bi gau rol nöp manö yuöm, piral hagnaböl, ‘Pol nip dam Juda Kansol kub midpal u auaimön, manö rimnap halö hag nij aij gun,’ a ginaböl. ²¹ Anib u, manö kale hagaiöl u nijnagmön, wasö. Bi kale ñinjuöl mihöp rö Pol nip al pak lun nöp me, kauyan nan magö ñijnun ñig ñijnun ginabun, a göm, manö hag libal. Kale manö nöp u nijun, anig gun, a göm, abad midpal,” a ga.

* 23:5: Eks 22:28 * 23:6-8: Mad 22:23; Ap 26:5 * 23:11: Ap 27:24; 28:16,23 * 23:15: Ap 25:3

22 Ñi praj anig hageia, ami bi kub yabıt u niñöm, niþ hag yuöl gi haga, “Niþi bi rımnap kalıþ niñmön, ‘Ami bi kub yabıt u niþ anig anig gi hagem auabin,’ a gimön, hagagmön, wasö yabıt,” a göm kabö la.

Pol gapman bi kub Piliks mideia ara

23 Ami bi kub yabıt u anig hagöm, ami bi abad midep niþe miþau kalıþ wiñ alö, aulö, haga, “Ami bi gau niñjuöl unbö siþduñ lañ (200) udmil, ami bi kaj hos adö asik göl pen pen giþal gau niñjuöl miþau niþan ado gi da unbö siþduñ lañ (70) udmil, ami bi wim gasat pen pen giþal gau niñjuöl unbö siþduñ lañ (200) udmil, miñi siþ an yañ nöþ Sisaria armil. 24 Pol niþ kaj hos rımnap halö niñmön, niþ uþ gi dam aij gimil, gapman bi kub Piliks midöp u yumil, aumil,” a ga.

25 Anig hagöm, niþe bi kub Piliks niþ köp ap kalı kfiñ rıka:

26 Yad Klodias Lisias. Nöþ gapman bi kub Piliks köp i kalı kfiñ rikabin.

Ne midpan?

27 Bi nöþ yuabin i, Juda niþi bi niþ ud sisi löm, pak linig geila, pen yad niñnö niþe bi Rom niþö rö u niñem me, ami bi yad rımnap aip am niþ uþ gi daunö.

* 28 Dapem, niþ al pak linig gıla manö iþ anıbu niñnam, a gem, niþ dam Juda Kansol kub manö hagep kale au amem niñnö, * 29 Juda niþi bi kale giþal rö lo manö adö rımnap nöþ mideia. Pen niþe nan rımnap gö, niþ böñ nöþ al pak lep aka nagı lep manö iþ ap midageia. 30 Pen manö ap hagla, ‘Bi anıbu niþ uþiñin lun, alnabun,’ a gıla niñem, ne midpan u yuabin. Bi niþ manö hagla anıb gau rımnap hag yunö, amöm, nöþ manö iþ anıbu hagnaböl.

Manö hagpin me u. *

31 Ami bi kub yabıt u anig hagöm, köp anıbu gi ñö, ami bi gau Pol niþ siþön yañ nöþ uþ gi damöm, daun kub Adipadris amjakla. 32 Ruö ami bi iþ ajmidal gau magöñhalö ado gi Jerusalem arla. Ami bi kaj hos adö asik göm pen pen gimıdal gau nöþ Pol niþ dam daun kub Sisaria arla.

33 Sisaria amjaköm, am köp dauajal u, gapna ram miñnöñ anıbu abad midmidöp u niþ köp anıbu ñöm, Pol niþmagö adö niþe u lıla. 34 Gapna niþe köp anıbu amgö li niñöm, Pol niþ haga, “Ram miñnöñ ne gai niþö?” ö ga. Hageia, Pol haga, “Yad Silisia Propins niþö,” a ga. 35 Pol Silisia Propins niþö bi mideia manö u niñöm, bi kub niþ haga, “Bi nöþ manö hagnaböl gau aueinaböl, manö kub ne hagnabun,” a ga. Anig hagöm, bi niþe rımnap kalıþ haga, “Niþ dam Herod ram kub gi la u limim, abad mid aij gimim,” a ga.

24

Juda bi kub gau Pol niþ manö kub hagla

1 Pol niþ dam Herod ram gi la u lılö, niñ unbö yigwo milö u mideia. Ruö mamıd niñ u, God niþ nan sabe gep bi kub yabıt Ananias, daun kub Sisaria u arniþ, bi manö ud asikep rımnap uþ gi, bi manö hagep kale Dedalas aip Sisaria arla. Manö kub hagep ram u amöm, kale gapman bi kub Gapna Piliks u niþ, Pol anig göl anig göl ga u manö kub hagnig gabun, a gıla. 2 Pol ram raul u daulö niñöl gi, bi manö hagep Dedalas Gapna Piliks niþ haga, “Ne me milö padö hanıþ abad midajan, pen pen gun gi gagun, mid aij giþun. Ne gası niñ aij gimön gajan u me, ram miñnöñ hon i nan aij nan hain niþö waiö löp u, hon mid aij giþun. 3 Ram miñnöñ hon i riñon riñon gau magöñhalö pör nöþ gi aij gabön anıbu niñun hon nöþ aij yabıt a gabun. 4 Pen nöþ manö milö kub hagagnabin. Manö ulep magö ap hagnig gabin u, rımid pak niñmön.

5 “Bi aui midöp i, hon niñbun niþe pör nöþ gi naij göp. Niþi bi gau kalıþ manö pıral hagö, kale manö pıral anıbu niñ udöm, niþe gi naij göp rö anig unbö rö nöþ gi naij giþal. Ram miñnöñ ke gau gau magöñhalö ajom manö pıral hagöm, Juda kai kalıþ ud asik ke ke lö niñöl göm, kale gapman manö hag juöm, pen pen giþal. Niþi bi Jisas bi Nasared niþö u niþ niñ uþal gau, bi kub kale ap me anıbu. * 6-7 Niþe God sabe gep ram gi naij giñig

* 23:27: Ap 21:30-33; 22:25-27 * 23:28: Ap 22:30 * 23:30: Ap 24:5-8 * 24:5: Ap 17:6

geia, hon niñun niþ ud sisi lun nan hanip gi naij ga anþbu lo hon ke manö kub hagnig gaino, ami bi kub yabiþ Lisias kal ju apöm, * 8 niþ damöm haga, 'Bi u niþ manö kub hagnig giþal gau, bi kub Piliks midöp au amöm, manö kub hagöl,' a ga. Anig hagö me, hon miñi aubun. Manö anþbu Pol niþ hag niñaimön, niþe ke, niþ manö kub hagnun manö il u hagö, niñnabön," a ga.

9 Dedalas anig hagaiö, bi Juda ap mideila gau, manö niþe haga adö u nöþ hagöm, hagla, "Niñö yabiþ hagöp," a gila.

Pol gapna Piliks niþ manö haga

10 Gapna Piliks niþe niþmagö dap ranöl göm, Pol niþ, manö hag, a gö, Pol haga, "Ne mi iru nöþ ram miñöñ i abad midmön, niñ aij gimön, manö ud asik aij giþan rö, yijig göl nöþ hagnabön. Anþb u niñem yip aij gö niñöl gem nöþ manö hagabin. 11 Ne bi gau kalip hag niñaimön, hagnaböl niñ unbö miñgan lañ araga nöþ, yad Jerusalem aramem, God sabe gep ram u sabe ginabin, a gem, arnö. 12 Yad niþi bi riñnap udem, God sabe gep ram u aka Juda magum gep ram gau aka Jerusalem añ u, hibur naij gep rö manö riñnap hagagnö, wasö. 13 Yip miñi manö kub hagaböl u, ne niñnabön manö il ap midageinab, wasö. 14 Pen nöþ manö ap waiö hagnig gabin. Yip hagla, 'Pol hon Juda giþun u rö riñnap gagöp; niþe pir alöm, Adan gisön niþbö u arab,' a giþal. Yip Adan gisön niþbö ajab, a giþal u, niñö hagpal. Yad Adan gisön niþbö ajem, bac bi sabe gimidal God añ anþbu nöþ sabe gimidin. Mosi Lo manö kali kñiñ rika u abe, bi God manö hagep gau manö kali kñiñ rikla u abe, magöñhalö niñ udöl gi midpin. 15 Bi Juda aui midpal, niþi bi aij gau abe, niþi bi naij gau abe, magöñhalö umöm uraknaböl, a göm niñbal rö u, yad u rö nöþ niñbin. * 16 God aip am mideinabin, a gem, yad hañwatö gagin, wasö. God niñöm aka niþi bi gau niñöm, Pol kabö rö gagöp, a ginaböl u niñem, pör niñ aij gem, mid aij giþin.

17 "Pen yad mi riñnap Jerusalem aragnö. Pen niþi bi yad nan midagöp

gau kalip mani riñnap niñem, God niþ nan sabe gi niñ, a gem, Jerusalem arnö. 18 Jerusalem amem, hon Juda bi God amgö ilö mid aij gun, a gun, niñhön niñhön gimidun u, ginö. Anig gi þis gem, God niþ nan sabe gi niñ, a gem, God sabe gep ram u am midainö. Anig göl gi midainö u, bi aui kale apöm yip niñla. Pen niþi bi iru nöþ yad aip ap midageila. Pen pen hagep manö riñnap hagagnö. * 19 Pen Juda niþi bi Esia Propins niþbö gau Jerusalem apöm, God sabe gep ram au mideila. Manö kale midaiþöp u, kale aui apöm, manö anþbu hagblap. 20 Auagpal u, bi Juda Kansol kub gai i yip Jerusalem manö kub hagöm, yad nan naij ginö manö il niñla u haglö, ne nöñ! 21 Pen yip manö kub hagla niñ u, yad manö añ ap nöþ hagnö. Meg miñgan dap ranem hagnö, 'Yad niþi bi umöm uraknaböl, a gem, gasi u nöþ niñbin u me, yip manö kub hagabim i,' a ginö," a ga. *

22 Pol anig hagö niñöl göm, Gapna Piliks, Adan u a gimidal manö u niñ aij ga u me, Juda bi gau manö hageila u udagöm, haga, "Hainö ami bi kub yabiþ u Lisias auö, manö niþe u niñem, manö anþbu hagnabin," a ga. * 23 Anig hagöm, bi nagiman kai kalip abad mideia u niþ haga, "Pol niþ abad mid aij gimön; niþ böñ nöþ nag þidön lagmön. Niþe nan riñnap midagainim, niþi bi niþe gau kalip hag niñö, niþ ñöl," a ga.

Pol mi miñhöp nag mideia

24 Niñ pro bad ap arö, niñ ap Piliks niþin niþe Drusila aip aulö. Niþi Drusila anþbu niþe Juda niþö niþi. Pen kale ber apil, nugmul niþe Pol niþ wiñ alö, apöm, Krai Jisas niþ aigöl göm niñ udpal manö u hagö, Piliks niñ mideia. 25 Pol niþe manö hag damöl gi, hon aigöl gun gi aij ginabun manö u abe, hon aigöl gun hibur gasi midmagö hon gasi göp rö nöþ gagnabun manö u abe, God hainö hanip manö kub hagnab manö u abe Piliks niþ haga. Pen Pol anig hagö, Gapna Piliks manö anþbu niñöm, piñniñ göm, Pol niþ haga, "Ne miñi am midaimön. Hainö yad niñ ap nöþ wiñ

* 24:6-7: Ap 21:28-30 * 24:15: Jon 5:28-29 * 24:18: Ap 21:12-28 * 24:21: Ap 23:6 * 24:22: Ap 23:26

alnö, aumön,” a ga. ²⁶ Pen gapman bi kub anibu, gasi nipe ke gau nöp niŋa, “Yad Pol nüp pör pör wiñ alnabin u, nipe pen gasi niŋnab, ‘Yad bi i nüp agamij mani rimnap ñinö, hagö, arnam,’ a göm, yip mani rimnap ñinab,” a gi gasi u niŋa. Pen gasi anibu nöp niŋ midöm, Pol nüp dugo ruö wiñ alö, apöm, manö hagnidil.

²⁷ Mi mihöp pis ga niŋöm bi ne Posias Pesdas, Piliks kuö nüp udöm, ram minör anibu gapna mideia. Pen Piliks, Juda kai yip bi aij a ginaböl u aij a göm, Pol nagi mideia u hubikaga.

25

Pesdas Pol nüp manö kub niŋa

¹ Pen Pesdas daun kub Sisaria u am gapna wög anibu udöm, ñin mihau niŋan nöp midöm, Jerusalem ara. ²⁻³ Pesdas Jerusalem arö niŋöl göm, God nüp nan sabe gep bi kub gau abe, Juda bi kub rimnap abe nüp am niŋöm, Pol anig göl anig göl gi naij ga manö anibu nüp hagla. Juda bi gau kale ke agamij manö adö añi hagöm, Pol nüp adan an au uŋin lun, al pak linabun, a göm, hagla, “Hanip mög niŋmön, bi ne rimnap hagaimön, Pol nüp yinid ut gi Jerusalem dauöl,” a gila. *

⁴ Anig hageila, Pesdas haga, “Pol nagi midöp Sisaria. Anib u, yad Sisaria arnig gabin rö, ⁵ nüp manö rimnap midainim, bi kub kale rimnap hagpe, yad aip Sisaria amöm, nüp manö kub hagöl,” a ga.

⁶ Pesdas anig hagöm, ñin raleb jiy aka sidun lan halö Jerusalem midöm, ado gi Sisaria ara. Ruö, Pesdas nipe manö kub hagep ram raul migan u amöm, Pol nüp dauim, a ga. ⁷ Pol nüp daueila, Juda bi Jerusalem nibö aula gau apöm nüp binig gigabö göm, manö adö ke ke iru nöp hagla. Pen manö hagla adö anib gau manö it midö, hagagla. *

⁸ Kale manö hageila, Pol uraköm pen haga, “Yad Juda nibi bi lo manö kale u rib rikagin; yad God sabe gep ram u nan naij ap gagin; yad Rom Empra Sisa nüp manö naij ap hagagin,” a ga.

⁹ Hageia, bi kub Pesdas, Juda nibi bi gau yip bi aij a ginaböl u aij, a göm, Pol nüp hag niŋöm, haga, “Manö kub hagabun anibi, Jerusalem amun hagnun aka?” ga.

¹⁰ Hageia, Pol haga, “Miñi Sisa manö kub adö nipe u hadö midpin. Yad Juda nibi bi kalip nan naij ap gagpin u, ne u rö nöp hadö niŋban. ¹¹ Pen nan naij ap ginö, yip manö kub hagöm, al pak lun, a giblap u, piñiy gagbnep; anib u yip al pakblap. Pen manö kub hagöm, manö it ap midagöp u, bi ap yip Juda nibi bi kalip ñinim rö lagöp. Anib u, ne yip Sisa midöp u yuö, nipe ke manö anibi niŋnab,” a ga.

¹² Pol anig hagö, bi kub Pesdas am bi nipe gau aip manö anibu hag amil apil göm, ado gi apöm, haga, “Sisa manö kub yad u niŋnab,” a gan u me, nöp Sisa midöp u hag yunabin,” a ga.

Kiy Agripa aip niñin nipe Benis aip

¹³ Pen yöp ñin mihöp lugö niŋöl gi, Kiy Agripa aip niñin nipe Benis aip, Pesdas gisön nöp gapna aua rö nüp am niŋul a gimil, Sisaria ammil, Pesdas aip ñin bad rapin ap midailö. ¹⁴ Kale ñin iru rö au midnig gilö niŋöl gi, Pesdas nipe Kiy Agripa nüp haga, “Nöd Piliks gapna mideia ñin u, nipe bi ap nagi la. Pen gapna wög nipe u arö göm, bi anibu nagi lep ka u arik ara. * ¹⁵ Yad Jerusalem arainö, bi Juda God nüp nan sabe gep bi kub gau abe, Juda nibi bi manö ud asikep bi kub gau abe, bi anibu nüp yip manö kub hagöm, hagla, ‘Ne hagnön, Pol nüp al pak lilaŋ,’ a gila. ¹⁶ Pen manö it ap hageila niŋöm yad kalip hagnö, ‘Hon Rom nibi bi lo ap anig göl midagöp. Nibi bi yiharin al pak-agun. Manö kub hagnun niŋöm bi manö midainim gau amöm, bi kalip gi naij ga amgö ilö nipe au manö waiö hageinaböl; nipe manö pen hageinab; manö it ap mideinab u, nüp al pak löl a ginabun,’ a ginö. ¹⁷ Anig hagem, Juda bi gau yad aip Sisaria i apem, ruö me, am manö kub hagep ram raul migan u asikem, Pol nüp am dauim a ginö, daula. ¹⁸ Yad gasi niŋnö e, manö kub yabit midöp, a ginö u pen manö kub hagla gau manö haglö niŋöl

* 25:2-3: Ap 23:15; 24:1 * 25:7: Ap 24:5-6 * 25:14: Ap 24:27

gem niḡnō manō kub mīdageia, wasō. ¹⁹ Kale yiḡariḡ hagla, ‘God manō u, hon hag aij giḡpun rō hagagöp. Pen bi Jisas u hadō uma u pen Pol hagöp niḡpe kamḡḡ mīdöp a göp,’ a giḡla. ²⁰ Manō hageila u yad niḡ aij gagpin rō, Pol niḡp hag niḡnō, ‘Ne Jerusalem areinabön, nöp manō kub hagnaböl aka?’ giḡnō. ²¹ Hagainō, niḡpe wasō ga. Niḡpe haga, ‘Yad nagḡ mīdeinabin. Hainō Empra Sisa niḡpe ke manō anḡbu hagnab,’ a ga. Anḡḡ hagö, yad niḡp Sisa mīdöp gau yunabin, a gem, nagḡ liḡbin rō mīdöp,” a ga.

²² Pesdas anḡḡ hageia, Kiḡ Agripa haga, “Pesda. Bi anḡbu manō niḡpe ke hagö, yad niḡḡnabin,” a ga. Hageia haga, “Anḡb u, rol niḡḡnabön,” a ga.

²³ Anḡḡ hagö, ruö, Agripa niḡḡḡn Benis aip, waḡḡ aij aij nöp yiḡmmil, ami bi kub riḡmnap abe, bi kub yabiḡ riḡmnap abe uḡ göm, niḡbi bi kub auabun, a göm, niḡḡḡ löḡ giḡ manō kub niḡḡeb ram raul miḡan u arla. Ap mīdlö niḡḡöl göm, Pesdas bi niḡpe riḡmnap kalḡp haga, “Pol niḡp am dauim,” a ga. ²⁴ Hagö, daueila, Pesdas haga, “Kiḡ Agripa abe, niḡbi bi ap mīdpim gai i abe, bi i niḡp niḡḡim. Juda niḡbi bi niḡp manō kub hagöm, bi anḡbi böḡ nöp al pak lep, a giḡpal. Yad Jerusalem mīdainö, yiḡp anḡḡ unḡbö nöp hagla. Aui auajḡn, unḡbö nöp hagla. ²⁵ Yad niḡḡbin, niḡbi bi gau nan naiḡ yabiḡ giḡlö, niḡḡn riḡmnap al pak liḡbal u pen bi i niḡp manō kub hagem niḡḡnō, nan anḡbu rō ap gaga, wasō. Pen niḡpe ke haga, ‘Empra niḡpe ke manō yad hagnab,’ a ga. Anḡb u me, yad niḡp Sisa niḡp yunḡḡ gabin. ²⁶ Bi anḡbi Empra niḡp hag yunabin u pen niḡpe nan niḡḡön niḡḡön göp manō iḡ u, köp halö kalḡ kliḡḡ riḡk niḡḡnam rō lagöp. Anḡb u, ne Kiḡ Agripa abe, niḡbi bi riḡmnap gai i abe, bi anḡbi nan niḡḡön niḡḡön göp manō iḡ u niḡḡnabim. Kale manō niḡpe u niḡḡmim, manō iḡ magö u yiḡp hagnabim yad kalḡ kliḡḡ riḡkem, Sisa mīdöp au yunam. ²⁷ Pen gasi yad niḡḡbin u, bi nagḡman Sisa mīdöp au yiḡariḡ yuem, lo niḡḡön niḡḡön riḡb riḡka u hagagnabin u, aij gagöp, wasō,” ga.

26

Pol Kiḡ Agripa niḡp manō haga

¹ Pen Kiḡ Agripa Pol niḡp haga, “Yad nöp apdi niḡḡöl mīdpin, manō hag!” a ga.

Anḡḡ hagö, Pol niḡmagö dap ranöl göm haga, ² “Kiḡ Agripa. Ne nöp apön yiḡp manō hag, a gajan, Juda niḡbi bi manō yiḡp hagaböl u, nöp hagnḡḡ gabin u, yiḡp aij göp. ³ Hon Juda niḡbi bi giḡpun giḡpun adö u abe, manō pen pen hagpun hagpun adö u abe, ne magöḡhalö hadö niḡḡban u me, nöp hagnḡḡ gabin i, yiḡp aij göp. Anḡb u, yad manō hagnö, yiḡp iru niḡḡagmön.

⁴ “Yad niḡḡ pro ram mīnönḡ yad ke gau mīdainö niḡḡn u abe, hainö am Jerusalem mīdainö niḡḡn u abe, yad bi aigale bi rō mīdpin u, Juda niḡbi bi gau magöḡhalö hadö niḡḡbal. ⁵ Kale yiḡp mīlö padö niḡḡmīdal. Yad bi Perisi, Juda lo manō niḡḡem, klö gem, asi masi giḡ aij yabiḡ giḡpin. Kale nöp manō anḡbu waiö hageinaböl u, yad manō niḡḡö hagabin u a giḡmön niḡḡnabön. * ⁶ Pen God hadame nöp apḡs bac bi kalḡp manō aij hagö, gasi halö abad mīdmīdal manō anḡbu nöp niḡḡ uḡpin u me, kale yiḡp manō kub hagaböl. ⁷ Hon Juda iḡ ke ke unḡbö miḡan laḡḡ magöḡhalö, God apḡs bac bi kalḡp haga manō aij u abad mīdpun. God niḡpe nan aij niḡḡnabin a ga nan aij anḡbu uḡun a gun, siḡdö anḡ siḡböḡn yaḡ niḡp sabe göḡ giḡ mīdpun. Pen Kiḡ Agripa, ne nö?! Manō haga anḡbu manō niḡḡö nöp hagöp a gem niḡḡ uḡdöl giḡ mīdpin u me, yiḡp manō kub hagaböl. * ⁸ Pen kale niḡḡön giḡḡḡ niḡbi bi umbal gau, God gö urakagnaböl, a giḡmim, niḡḡbim?

⁹ “Pen nöḡ yad ke, Jisas Nasared niḡbö manō hageila gau kalḡp giḡ naiḡ giḡnam, a gem, giḡ niḡḡmīdin. * ¹⁰ Pen Jerusalem mīdem, yad u rō nöp gainö. God niḡp nan sabe gep bi kub gau yiḡp haglö, niḡbi bi Jisas niḡp niḡḡ uḡla gau iru nöp am daunö, nagḡ liḡmīdal. Yad ke bi manō uḡ asḡkep gau aip yau a giḡnō, riḡmnap böḡ nöp al pak liḡlö umla, kalḡp paj hagmīdin. ¹¹ Juda magum gep ram gau ajem, niḡbi bi Jisas niḡp niḡḡ uḡla gau kalḡp mulu kal niḡḡem, kale Jisas manō niḡpe u arö giḡlanḡ, a gem, kalḡp giḡ naiḡ

* 26:5: Plp 3:5-6 * 26:7: Ap 23:6; 28:20 * 26:9: Ap 8:3

gim+din. Yad gasi adö añi ap nöp niñem, ñin rimnap nibi bi anib gau kalip uthai niñin, a gem, ram minöñ mlö kub gau ajm+din.

Jisas Kraiss Pol nüp uda u, Pol aiud anibu haga

¹² “Pen ñin ap Damaskas nibi bi Jisas nüp niñ udla gau kalip nagi li daunam, a ginö, God nüp nan sabe gep bi kub gau, yau, a göm, köp kali kliñ rik ñilö, udem hadnö. ¹³ Pen bi kub aij nöñ! Yad sidö añ aulik aua magö u, adan añ au amöl gi niñnö, mailö kub unbö ke kumi kabö adö lañ nübö yad bi rimnap aip araino gau pak ña. Mailö pak ña anibu, sidö mailö rö wasö; mailö anibu ke yabñ ga. ¹⁴ Anig gö, hon magöñhalö minöñ yan ap lug pakun, yad niñnö, manö ap, manö yabñ hon Arameik manö hagöm, yip haga, ‘Sol! Sol! Yip niñhöñ ginig pör gi naij gabön? Nöp pör adan aij yamnam, a gipin u pen ne yad aip pen pen gabön u, nöp ke ilön gab,’ a ga.

¹⁵ “Hageia, yad hagnö, ‘Bi Kub, ne ban?’ ö ginö.

“Hagainö, Bi Kub haga, ‘Yad Jisas, yip pör gi naij gabön u nöp hagabin,’ a ga.

¹⁶ Anig hagöm yip haga, ‘Pen uri ne urak! Yad nöp manö hagnig aubin. Ne wög gi ñeb bi yad midmön, yip miñi amgö niñban u abe, yad nöp hainö yamnabin u abe, nibi bi rimnap gau kalip hag ñinabön. ¹⁷ Yad nöp hag yunö, ne ammön Juda nibi bi gau abe, Juda nibi bi wasö gau abe hag ñö, nöp gi naij gilo niñöl gem, nöp abad midem ud asik yunabin. ¹⁸ Ne manö aij yad kalip hag ñö, amgö we midpal u amgö ñil niñnaböl. Ne manö aij yad kalip hag ñö, sib gau midpal u arö göm mailö aunaböl. Ne manö aij yad kalip hag ñö, Seden pidöñ magö nipe mo gau midpal u arö göm God nüp aunaböl. Anig geinaböl, nan si nan naij gipal gau, Bapi niñöm arö gö, nibi bi nöd yip niñ udpal gau aip seg kamñ midainaböl,’ a ga. *

Pol God nüp wög gimidöp manö u haga

¹⁹ “Pen Kiñ Agripa. Yad naböñ ram minöñ kumi kabö adö lañ au nübö apöm

manö haga niñnö anibu arö gagnö. ²⁰ Damaskas amem, nibi bi anib gau kalip manö aij anibu hag ñinö. Hainö am Jerusalem nibi bi kalip hag ñem, ram minöñ Juda nibi bi midpal gau magöñhalö kalip hag ñem, Juda nibi bi wasö gau hag ñem, ginö. Kalip hag ñem hagnö, ‘Nan si nan naij gipim u, niñhöñ ginig anig gipun, a gimim, arö gimim, God nüp añ niñ udmim, nan naij gau hadö arö gipun u niñöl a gimim, hagöp rö nöp gimim,’ a ginö. ²¹ Yad anig ginö u me, ñin ap God sabe gep ram au arainö, Juda bi aui kale yip ud sisi löm, al pak linig gila. ²² Pen God yip pör nöp abad midöp rö, yad uri magö i nöp aui urak midem, manö aij nipe u, nibi bi hib midöp gau abe, nibi bi hib midagöp gau abe hag ñöl gi midpin. Manö hag ñabin anibu, adö ap ke wasö; bi God manö hagep bi gau abe, bi ne Mosi abe, hainö ginab a göm kali kliñ rikla manö u nöp hag ñabin. ²³ God manö hagep bi Aisaia God Manö kali kliñ riköm haga, ‘Krais apöm, ilön udöm umnab, pen nipe bi nöd nöp kauyan uraknab u me, Juda nibi bi gau abe, Juda nibi bi wasö gau abe niñnaböl, God kalip u rö nöp ud kamñ yunim rö löp. Anig ginab u nipe kalip mailö rö pak ñinab,’ a ga. *

²⁴ Pol manö anibu hagö niñöl gi, Gapna Pesdas manö kub hagöm haga, “Pol, ne bi manö adö ke ke niñban rö, nabic jin mo ne mitep göp hauñ almön hagabön,” a ga.

²⁵ Hageia, Pol pen haga, “Bi kub aij yad Pesdas. Yad hauñ alö hagabin. Gasi niñöl niñ aij gem, manö niñö yabñ u hagabin. ²⁶ Yad niñhöñ manö hagabin i, Kiñ Agripa nipe ke hadö niñöb. Jisas nüp niñhöñ niñhöñ göm manö niñhöñ niñhöñ göm gila u pi göm gagla. Waiö nöp gila u me, yad niñbin, Kiñ Agripa nipe magöñhalö hadö niñöb. Anig gö niñem yad nüp piñniñ gem hagabin, wasö,” ga. ²⁷ Pol anig hagöm Kiñ Agripa nüp niñöm haga, “Kiñ Agripa. Ne bi God manö hagep gau manö hagla u, niñö hagla, a gimön, gasi niñban aka? Yad niñbin, manö anibu niñö hagla, a gimön, niñban,” a ga.

* 26:18: Ais 42:16; Ep 2:2; Kol 1:13 * 26:23: Luk 24:44-47; 1Ko 15:20

²⁸ Pol anig hagö, Kiñ Agripa pen haga, “Pol. Ne yip, manö pro ap hagnö, Jisas bi nipe ap mideian, a gimön, yip manö anibu hagabön aka?” ga.

²⁹ Hageia, Pol haga, “Manö ulep hagnam aka manö milö hagnam, yad gasi añi ap nöp niñem, God nip sabe gem hagabin, ne abe, nibi bi manö hagabin niñaböl gai i magöñhalö abe, yad midpin rö midaiim, a gem, sabe gabin. Pen yip sen adikpal rö kalöp lö, a gem, sabe gagabin,” a ga.

³⁰⁻³¹ Pol anig hagö, Kiñ Agripa u, Gapna Pesdas u, Agripa niñin Benis u, nibi bi mideila gau magöñhalö uraköm, höñ amöm, hagla, “Nibi bi rimnap gi naji gilo me, manö kub hagöm, rimnap nagit löm, rimnap böñ nöp al pak linaböl. Pen bi i nan naji ap gagöp, wasö,” gila.

³² Anig hagöm, Kiñ Agripa nipe Pesdas nip haga, “Miñi nagit lep ram arö göm höñ arböp u pen nipe, ‘Sisa manö kub yad niñnab,’ a göp u me, nagit midöm, bi kub Sisa midöp u arnab,” a ga.

27

Pol Rom arnig göm ñig magib uda

¹ Gapna Pesdas Pol Rom uri arnim a göm hagö, ami bi gau abad midep bi kub Julias u, Pol abe nagiman bi rimnap halö abe udöm abad mideia. Ami bi anib gau kalip “Empra Ami Bi Nipe” a gimidal. ² Pen ñin anibu, ñig magib ram minöñ Adramidiam nibö u, Esia Propins arnig göm, Sisaria am pidöñ ga. Anib u, ñig magib anibu udun ñig an yañ arno. Bi daun kub Desalonaika, Masedonia Propins au nibö bi ap aip arno. Hib nipe u Arisdakas. *

³ Ruö daun kub Saidon amjak am pidöñ gino. Julias Pol nip ud aij göm haga, “Am mideimam bi kalip niñmön, nöp nan niñhön midagainim gau nöp ñöl,” a ga.

⁴ Pen hon Saidon arik arnig gun niñno, yigön kub yabit u apöm, ñig solwara u abe ral auaia. Anig gö, ram minöñ ñig rib gus ga airan Saipras böñ lau arno. ⁵ Anig gun, am am Silisia Propins hil gun, am ram minöñ Pampilia hil gun, am Lisia Propins amun, daun kub Maira amjak pidöñ gino.

⁶ Amjak pidöñ gun, ami bi kub bi nagiman

gau kalip abad mideia u niñna, ñig magib Aleksadria nibö ap ram minöñ Idali arnig geia. Anib u, nipe hanip hagö, ñig magib anibu arno. ⁷ Ñig magib anibu amun, ñig an kub yañ amun, hain hain nöp uñham am am daun kub Kinidos amjakno. Pen yigön kub auageia niñöm yijig göl arep rö laga. Anib u me, böñ lau nöp am am ram minöñ Salmoni hil gun, ram minöñ ñig rib gus ga airan Krir ba lau nöp amun, ⁸ uñham am am ram minöñ pro ñig goñ au ap, “Ñig Magib Mid Aij Gep Kuö,” a gimidal, amjak pidöñ gino. Ram minöñ anibu Lasia daun sö lau.

⁹ Hon anig gun, hain hain nöp gi ajno niñöl göm me, Juda nibi bi nan niñnagla ñin u ap arö, ñig solwara kub ral auep ñin u hadö aua. ¹⁰ Pen Pol nipe kalip haga, “Bi gai i. Arep rö lagöp rö, areinabun u, nan wim wañib nan gau magöñhalö naji göm, ñig magib abe naji gö, hon magöñhalö ñig niñjun rö löp,” a ga. ¹¹ Pol anig haga u pen, ñig magib bi wög gimidal abad midmidöp bi kub u abe, bi ñig magib nap nibö u abe, manö ke hagailö niñöm, ami bi kub Julias, Pol manö arö göm, manö kalip u uda. ¹² Bi iru nöp hagla, “Ram minöñ i ram minöñ naji. Yigön kub udöp ñin i, ram minöñ naji anibi midagaiun; Piniks sö midöp au am midaiun. Yigön kub auab ñin u, ñig magib dam ram minöñ anibu lino, naji gagnim,” a gila. Piniks daun anibu, ram minöñ ñig rib gus ga airan Krir midöp. Ñig magib Piniks aumidöp u, yigön kub sidö auab lau adö aueinab u, ñig magib agamij sidö wad arab lau adö arnab; pen yigön kub sidö wad arab lau adö aueinab u, ñig magib agamij sidö auab lau adö arnab.

Yigön kub apöm, ñig solwara rala

¹³ Pen kale anig haglö, au midaino niñöl gi, yigön pro pro auaia u niñöm, “Miñi amun arnabun,” a göm, bi ñig magib wög gimidal gau, aga yula u tip gi udöm, ram minöñ ñig rib gus ga airan Krir ñig goñ adö u arno. ¹⁴ Anig gun arno niñöl gi, adin hadal majö yabit, airan Krir böñ lap nibö, ñig magib arnig gino lau adö apöm, ñig magib ud jinomno ga. ¹⁵ Anig gö, bi ñig

* 27:2: Ap 19:29

magib wög gimidal gau niñöm, dam yijig göl arun, a göm, gi wasö niñöm, arö gilö, hanip halö dam ñig solwara an kub gau ud ara. ¹⁶ Hadal anig göm ud arö, am am ram minöñ ñig rib gus ga airan pro Kauda a gimidal u, böñ lap araino niñöm hadal kub auaia u hain ga. Anig gö niñöl gun, hagno, “Yigön pro auab rö, ñig magib pro bad u udun, ñig magib kub migan u ud lun,” a gun, uham yabıl ud lino. ¹⁷ Ñig magib pro bad u ud li aij göm, ñig magib kub u pa jö ginab rö löp, a göm, ñig magib gau nibö gau nibö nagı adıköm, tip gi li pidöñ gıla. Pen, “Yigön kub auab i, ñig magib hon u dam kabö kułup Södis a gimidal gau amöm, kabö kułup naj u binin gö, naj ginab,” a göm, sel adıkla u hubık yulö, aninın gö piñin göl gi arno. ¹⁸ Yigön kub u apöl gi mideia u me, ruö ñig magib u pitä gañ, a göm, wim wañib nan gau ud ñig yula. ¹⁹ Ruö u, u rö nöp, yigön ud nöp mideia u me, nan nihön nihön ñig magib mid aij gañ a göm raul migan lilö mideia u, magöñhalö niñebir ud ñig yañ yula. ²⁰ Pen hon pör pör sidö gapı gau niñmidagun, wasö. Yigön u anig göl udöl nöp mideia u me, gası ap niñun, hagno, “Ram minöñ ap aragnabun; um haknabun,” a gun, gası niñno.

²¹ Pen milö padö kale nan magö niñmidagal. Hainö Pol mideila an au uraköm haga, “Bi gai i, manö yad hagnö u niñbep rö, hon airan Krir nöp midun, wim wañib nan gau ud ñig yañ yuagbnop. ²² Pen yad kalöp hagabin, uri gası iru niñagmim; gası halö midaimim. Hon ap umagnabun. Ñig magib u nöp böñ nöp naj ginab. ²³ Yad God nip wög gi ñeb bi nipe midpin u me, miñi sib yañ God ejol nipe ap yuö, apöm yad midajin söl au apöm yip hagöp, ²⁴ ‘Pol, ne piñin gagmön! Midmön, bi kub Sisa midöp au ammön, manö kub niñnabön. Pen nıbi bi ñig magib raul migan midpal gau, God kalıp u rö nöp abad midö umagnaböl. God nipe nöp mög niñöm, kamın middep magö kale u nape ñöb,’ a göp. * ²⁵ Anıb u, bi gai i, kale piñin gagmim; gası halö

midaimim. Yad niñbin, God nip niñ udpin u, nipe hagöp rö nöp ginab. ²⁶ Pen hon am am, ram minöñ ñig rib gus ga airan ap arno, ñig magib kabö kułup binin gi pidöñ ginab,” a ga. *

Ñig magib böñ nöp naj ga

²⁷ Pen yigön u hanip anig göl ud dam dam ñin unbö sidun böñ dan an niñöm sibön yañ me, ñig solwara Edriadik, a gal u, an au amöl gun, bi ñig magib wög gimidal gau, gası ap niñöm, söl ram minöñ ap apjaknabun rö löp, a gıla. ²⁸ Kale gası anıbu niñöm, kabö kułup söl söl midöp aka göm, nan ñig li niñbal ap löm niñla milö kub kub 40 mida mideia. Yöp pro pro magö ap amöm, nan anıbu kuöyañ löm niñla 30 mida mideia. ²⁹ Anig gö, hon kabö kub haıai adö au arun rö löp, a göm, piñin göm, aga mıhau mıhau yula niñöm, ñig magib pidöñ ga. Pidöñ gö niñöl gi, God nip sabe göm hagla, “Ram yinid ruöm sidö lan,” a gıla. ³⁰ Pen bi ñig magib wög gimidal gau, ram minöñ ñig rib gus ga airan anıbu yöp söl anıb au arnıg, nıbi bi gau niñ mideila rö, piral wai ñöm, hagla, “Ñig magib pro u dam ñig magib nabıc lau adö yuun, aga rımnap halö yuun,” a gıla. ³¹ Kale piral anig gilö niñöl gi, Pol niñöm, Julias ami bi nipe gau aip kalıp haga, “Bi ñig magib wög gaböl i, kale ñig magib pro u udöm pinin gi areinaböl u, kale magöñhalö um haknabim,” a ga. ³² Pol anig hagö, ami bi gau, ñig magib ñig yañ yunig geila nagı u, böñ nöp rib gi dö gi yulö, ñig an yañ luga. ³³ Pen ram runig ga magö u, Pol kalıp haga, “Ñin unbö sidun böñ dan u gası iru niñmim, nan magö niñagmim, yıharın nöp midpim. ³⁴ Anıb u, uri nan rımnap niñmim. Wasö u, aige göl gimim mideinabim. Nıbi bi añı ap nabıc un añı ap lugagnab,” a ga. ³⁵ Pol anig hagöm, bred rımnap udöm, kale mideila an au God nip aij a göm, ud jö göm, nan rımnap niñıa. ³⁶ Pol nipe niñö niñöl göm, kale u rö nöp hibur aij gö, nan rımnap ud niñla. ³⁷ Hon söl ñin juöl unbö sidun böñ dan (276) nıbi bi ñig magib migan anıbu

* 27:24: Ap 23:11 * 27:26: Ap 28:1

mıdaino. ³⁸ Pen nan ñiñ pıs gun, ñig magıb pıta gan, a gun, wid mıdeia gau ud ñig yan yuno.

³⁹ Ram ruö niñöl gun, ram mınöñ anıbu niñno. Pen bi ñig magıb wög gimıdal gau ram mınöñ anıbu niñön, a göm, niñagla. Pen kale niñla, ñig solwara lajiñ waj hak ara u, kabö kułup aij nöp mıdeia lau u me, hagla, “Ñig magıb adö anıbu kabö rö arnabun,” a gıla. ⁴⁰ Anıb u, ñig magıb aga yula nagı gau böñ nöp rıb gi dö göm, ñig magıb böñ böñ lıla sıdia mıhau hubık paliöm, sel kub u hubık lıla u, kauyan dap ran adıköm, hadla. ⁴¹ Am am me, ñig magıb mulu adıñ u, kabö kułup adö u biñiñ göm, paköl gi pidöñ ga. Anıg göl paköl gi pidöñ gö, ñig solwara u ral apöm, ñig magıb himgan adıñ böñ nöp pa jö ma jö gi ud ara.

⁴² Anıg gö, ami bi rimnap apöm, bi kub kale Julias niñ hagla, “Ñig magıb i naij gab. Bi nagıman gau piñiñ gi arlö, hanıp hag giñaböl. Anıb u, kalıp al pak lun,” a gıla. ⁴³ Anıg hagla u pen Julias, Pol niñ gasi niñöm, kalıp wasö göm, haga, “Bi ñig uñan piñik niñbal gau nöd ñig uñan piñik aröl. ⁴⁴ Hainö bi ñig uñan piñik niñagpal gau, mab po naböñ naböñ gau udöm, ud sısi löm aröl,” a ga. Hagö, haga rö nöp giño. Bi ap ñig niñagno; magöñhalö kamıñ arno.

28

Pol ram mınöñ Molda am mıdeia

¹ Pen hon ram mınöñ ñig rıb gus ga anıbu arno, niñi bi anıb gau mıdeila gau hanıp hagla, “Ram mınöñ i Molda,” a gıla. ² Anıg hagöm, hanıp udöm gi aij gıla. Hanıp möñ al kıla ga rö, hanıp ud aij göm, mab dap laulö, mali aij giño. * ³ Pol pen am mab lö lö rimnap lıhu dapöm lauö niñöl gi, hauat ap mab lö lö daueia anıb au mıdeia u me, piñöñ gö, ap ranöm Pol niñ ñimagö kid u hau ij halö la. ⁴ Anıg gö, niñi bi ram mınöñ anıbu mıdeila gau niñöm, kale ke hagla, “Bi nagıman i gi naij göp rö kamıñ arnim rö lagöp. Ñig solwara anı au mıdöm, ñig magıb u naij gö umagöp

u pen mıñi umnab,” a gıla. ⁵ Anıg hagla u pen Pol ñimagö niñe u piñal pakö, hauat anıbu lugöm, ñöl ina. Pen Pol niñ nan ap gaga. * ⁶ Anıg gö, niñi bi anıb gau kale ke hagla, “Bi i niñ hauat hauöp u hu giñim aka hu gagö yiñid umnim,” a göm, rapın nöp niñ mıdeila. Pen anıg gi niñ mıdlö, niñ nan ap gaga, wasö. Kale niñöm, hagla, “Bi anıbu bi yabıl ap wasö; niñe god ap,” a gıla. *

⁷ Pen bi kub ram mınöñ anıbu abad mıdeia u hib niñe u Pablias. Ram mınöñ niñe u söl anıb au mıdeia u me, hanıp dam ram niñe u amun, ñin mıhau niñganı abad mıd aij yabıl ga. ⁸ Bi kub anıbu nap niñe u hañ romanı niñe u mab rö inöm, hib yuö göm, um mıdeia. Pen Pol niñe Pablias nap niñ niñöm, God niñ sabe göm, niñ ñimagö lö niñöl gi, nan ga anıbu böñ nöp kamıñ la. ⁹ Anıg gö me, niñi bi ram mınöñ anıbu nan ga gau aulö niñöl gi, Pol niñe God niñ sabe gö, kalıp kamıñ la. ¹⁰ Pol anıg gö me, hanıp abad mıd aij yabıl göm, ñig magıb udun arnıg gaino ñin u, nan niñön niñön mıdageia gau hanıp hañwatö niñla.

Pol daun kub Rom amjaka

¹¹ Pen ram mınöñ anıbu, ñig magıb Aleksadria niñö ap, u rö nöp ap mıdeia. Ñig magıb anıbu hib niñe u “Ñi Ramö” a gıla. Ñin anıbu yigön kub udep ñin u aua u me, arep rö lagö, anıb au mıdeia. Hon abe ram mınöñ anıbu mıdno, rakın mıhau niñganı luga. ¹² Pen yigön kub auagep ñin u, ñig magıb Ñi Ramö anıbu amun, daun kub Sairakius amjak pidöñ giño. Amjak pidöñ gun, ñin mıhau niñganı anıb au mıdaino. ¹³ Ñig magıb anıbu nöp udun, Sairakius arö gun, daun kub Regium arno. Ruö yigön kub ap jöl adö apöm, ñig magıb u udöm, yiñid arö me, ñin mıhöp nöp ñig anı au mıdun, Pudiolai daun amjak pidöñ giño. ¹⁴ Ram mınöñ anıbu niñi bi Jisas niñ niñ udla rimnap mıdeila u me, hanıp hagla, “Hon aip mıdmim, armim,” a gıla. Hageila, kalıp aip ñin unbö mudun jıñ mıdun, “Rom arun,” a gun, hadno. ¹⁵ Pen Rom niñi

* 28:2: 2Ko 11:27 * 28:5: Mak 16:18 * 28:6: Ap 14:11

bî Jisas nîp nîj ucla gau, “Pol bî gau aunaböl,” a gîlô, nîjôm, rîmnap ap hanîp Apias Maker an u nable pakla rô, rîmnap ap hanîp Ram Haneb Mîhau Nîgan mîdeia ram mînôj u nable pakla. Pol kalîp nîjô, hibur nîpe aij gö, God nîp aij a ga. ¹⁶ Pen hon am Rom mîdaine, gapman bî kub u Pol nîp haga, “Ram ne ap ke hanmön,” a ga. Anîg hagö, Pol nîpe ram ap ulhai nîjôm han mîdö nîjöl gî, ami bî ap nîp abad mîdeia.

Pol Jisas manö aij u daun kub Rom au hag ña

¹⁷ Pol ñin mîhau nîgan mîdöm, Juda bî kub ram mînôj anîbu mîdeila gau kalîp wîñ alö, ap magum geila, haga, “Mam bî. Yad nîbi bî hon gau nan naij ap gagem, apîs bac bî manö hagla u rîb juagîn u pen Juda bî kub Jerusalem nîbö gau yîp ud sîsî löm, dam Rom gapman bî kub anîb gau kalîp ñîla. ¹⁸⁻¹⁹ Rom gapman bî gau yîp manö kub hagöm nîjla manö îl ap mîdageia. Yîp al pak löl rô laga. Anîb u, yîp, hubîk yuun, a göm, nîjla u pen Juda kai mîdeila gau klö yabîl göm, yîp kauyan manö kub hagla. Anîg gailö me, yad hagnö, ‘Sisa nîpe ke manö yad u nîjnab,’ a gînö. Pen yad nîbi bî yad Juda gau kalîp manö ap hagnîg auagîn. * ²⁰ Pen hon Juda kai Bî Kub nîp gasî halö abad mîdpun manö aij nîpe u nöp hag ñinö, yîp nagî lîbal i. Manö anîbu hagnîg me kalöp wîñ alnö aubim,” a ga. *

²¹ Pol anîg hageia, nîp pen hagla, “Bî ram mînôj Judia nîbö anîb gau, i apöm aka köp ñîlô auö, manö naij rîmnap nöp haglö, nîjagpun. ²² Pen hon nîjbun, Juda nîbi bî gau gau magöjhalö haggal, ‘Nîbi bî gasî ne nîjban rô nîjbal gau, nîbi bî aij wasö,’ a gîpal. Anîb u, ne manö ne ke hagö, hon ke nîjun,” a gîla. *

²³ Pen kale anîg hagöm, ñin ap manö hagnabun, a göm, hag la. Ñin hag la anîbu nöp, nîbi bî nöd aula rô wasö, nîbi bî iru yabîl nöp Pol mîdeia ram u sîb halö nöp ap magum gîla. Anîg göm, ap magum gîlô nîjöl gî, Pol nîpe, God nîbi bî udnîg göm, Ñî nîpe hag yuö, Kîj rô aua manö u hag

ñinîg, Mosîs abe, bî God manö hagep bî gau abe, hadame nöp Jisas anîg anîg göm gînab, a göm, kalî kîñ rîkla manö u kalîp hag ña. Jisas manö u hagnö nîjlan, a göm, Pol manö anîbu hag mîdö nîjöl göm, sîdö wad ara. ²⁴ Pen manö haga anîbu, rîmnap haga rô nîj ucla pen rîmnap nîj udagla. ²⁵ Pol nîbi bî nîj udagla gau kalîp haga, “Hadame nöp Ana Uî nîpe Aisaia nîp go? lö, apîs bac kale gau kalîp manö nîjô yabîl haga. ²⁶ Manö anîbu Aisaia nîpe God Manö adîj ap kalî kîñ rîkôm haga, ‘Juda nîbi bî gau kalîp ammön hagnöm, ‘Manö hagnaböl nîjnabim u

pen manö hagöp u, a gîmim, nîjagnabim.

Amgö nîjnabim u

pen nan ap nîjagnabim.

²⁷ Nîbi bî gai i manö yad hagnîp u kalîp iru gö nîjagpal.

God Manö nîjno, hanîp gö,

nîbi bî nîpe mîdaiun rô löp a göm,

rîmîd pîl göm, amgö ju göm nöp mîdpal,” a gîmön,’ a ga.

²⁸ “Anîb u, Juda nîbi bî gai i nîjim! Kale Juda kai, God manö aij u arö gîpîm rô, nîpe hagö, manö aij anîbu Juda nîbi bî wasö mîgan rîmnap arnab nîjôm kale manö anîbu udnaböl,” a ga. ²⁹ Pol kalîp manö anîbu hag pîs gö nîjöl göm, Juda nîbi bî gau kale ke amöl gî, pen hagö pen hagö göl gî arla.

³⁰ Pen Pol daun kub Rom han mîdmîdöp ram u rauöl gî han mîdeia, mî mîhöp ina. Nîbi bî nîp nîjnîg aueila gau kalîp magöjhalö hag wîhai udöm, ud aij ga.

³¹ Nîbi bî nîp aula gau, God nîbi bî udnîg göm, Ñî nîpe hag yuö, Kîj rô aua manö u kalîp hag ñöm, Bî Kub Jisas Krais manö aij u hag ñöm, gîmîdöp. Nîpe anîg geia, Rom gapman bî kub gau nîp hag gagla u me, nîbi bî gau kalîp manö klö gî hagöm, kabö göl nöp hag ñîmîdöp.

* 28:18-19: Ap 25:11; 26:31 * 28:20: Ap 26:6-7 * 28:22: Ap 24:14

Rom Pol Rom n̄ibi b̄i kal̄ip k̄öp kal̄i k̄liñ r̄ika

Pol Rom n̄ibi b̄i kal̄ip k̄öp kal̄i k̄liñ r̄ika

¹ Yad Pol. Kraiſ Jisas wög ḡi ñeb b̄i n̄ipe m̄idpin. God ȳip hag lö, Kraiſ Jisas manö aij ud arep b̄i ap m̄idpin. God n̄ipe ȳip udö, God manö aij u ud ajm̄idin. *

² Pen manö aij an̄ibu, God hadame nöp b̄i manö hagep n̄ipe gau kal̄ip hagö, kale God Manö u Manö U† u kal̄i k̄liñ r̄iköm hagla rö nöp ga. * ³ Manö U† kal̄i k̄liñ r̄iköm hagla an̄ibu, kale God Ñi n̄ipe manö u nöp hagla. Ram m̄inöñ i† i lau u, b̄i ne Depid r̄ikö, r̄ik dam dap̄il göm, n̄ip yag daula.

⁴ Pen n̄ipe ke God, n̄ipe ke u† yab̄i† u, n̄ipe umöm uraka u me, klö ke yab̄i† an̄ibu n̄iñun n̄iñbun, n̄ipe God Ñi n̄ipe yab̄i†, B̄i Kub hon Jisas Kraiſ.

⁵ Jisas Kraiſ ȳip mög n̄iñöm ud aij ga. Jisas Kraiſ hib n̄ipe adö arañ, a göm, God b̄i gau abe ȳip abe hag löm haga, kale m̄inöñ naböñ gau r̄igoñ r̄igoñ n̄ibi b̄i magöñhalö yab̄i† kal̄ip Jisas manö aij hag ñibe, kale manö aij an̄ibu n̄iñ udöm, hagöp rö nöp göl, a ga. * ⁶ Pen kale Rom n̄ibi b̄i m̄idpim au, God kalöp u rö nöp Jisas Kraiſ n̄ibi b̄i n̄ipe ke hag la.

⁷ An̄ib u, kalöp Rom kai, God, n̄ibi b̄i yad m̄ideilañ, a göm ud m̄idmagö yab̄i† löp gau, kalöp k̄öp i kal̄i k̄liñ r̄ikabin. Bapi God, B̄i Kub Jisas Kraiſ, kalöp ud aij ḡimil, abad m̄id aij ḡilö me, kale agam̄ij m̄id aij ḡimim. *

Pol daun kub Rom arnam, a göm, gas̄i u n̄iña

⁸ Manö nöd hagn̄ig gabin u, kale Jisas Kraiſ n̄iñ udpim u, n̄ibi b̄i ram m̄inöñ go† adsagö gau magöñhalö aiud an̄ibu n̄iñöm haglö arab. An̄ib u, yad Jisas Kraiſ n̄ip sabe gem, God n̄ip aij a gabin. ⁹⁻¹⁰ Yad God Ñi n̄ipe manö aij u, gas̄i añi u nöp n̄iñem klö gem, hag ñi ajem, God n̄ip wög

ḡim̄idin. God n̄ipe n̄iñöb, yad n̄ip sabe gem, pör nöp hib kale hagabin. God n̄ipe adan hi+kö, kale m̄idpim au am n̄iñnabin, a gem, n̄ip sabe gabin. *

¹¹ Jisas manö aij n̄ipe r̄imnap kalöp hag ñinö, God Ana n̄ipe ana kalöp nan aij ap ñö, ana kalöp añ dañ p̄idöñ m̄idaimim, a gem, kale m̄idpim au am n̄iñnam a gem gas̄i u pör n̄iñabin. ¹² Pen adö an̄ibu nöp wasö. Yad aunabin u, yad Jisas Kraiſ n̄iñ udpin rö n̄iñmim, kale ana kalöp añ dañ p̄idöñ udmim, Jisas Kraiſ n̄ip n̄iñ ud p̄idöñ yab̄i† ḡinabim. Pen an̄ig unbö rö, kale Jisas Kraiſ n̄iñ udpim rö n̄iñem, yad u rö nöp ana yad añ dañ p̄idöñ udem, Jisas Kraiſ n̄ip n̄iñ ud p̄idöñ yab̄i† ḡinabin.

¹³ Añ mam b̄i. Yad kalöp am n̄iñnam, a gem, gas̄i u pör n̄iñm̄idin u pen adan m̄idageia. Amem, Jisas Kraiſ manö aij u hag ñinö, kale manö aij u n̄iñmim, hagöp rö nöp n̄iñ udmim, Jisas Kraiſ n̄ip n̄iñ udpe, n̄ipe kalöp ud as̄ik yunim, a ḡi gas̄i n̄iñbin. M̄inöñ naböñ ke ke gau, n̄ibi b̄i r̄imnap añ kal̄ip gau ḡinö rö, am añ kalöp au u rö nöp ḡibnep. *

¹⁴ Pen Jisas Kraiſ ȳip ud kam̄iñ yua u me, yad gas̄i n̄iñbin yad nan naböñ m̄idöp. Yad n̄ibi b̄i gau manö aij n̄ipe u hag ñinam. Grik n̄ibi b̄i gau abe, Grik n̄ibi b̄i wasö gau abe, n̄ibi b̄i kal̄i k̄liñ n̄iñbal gau abe, n̄ibi b̄i kal̄i k̄liñ n̄iñagpal gau abe, kal̄ip magöñhalö manö aij n̄ipe u hag ñinam, a gem, gas̄i u n̄iñbin. ¹⁵ An̄ib u me, yad kale daun kub Rom m̄idpim gau u rö nöp, am Jisas manö aij u kalöp hag ñinam, a gem, gas̄i añi u nöp n̄iñabin.

¹⁶ Jisas Kraiſ manö aij n̄ipe u God p̄idöñ halö hagab u me, n̄ibi b̄i manö an̄ibu n̄iñ udeinaböl u, manö aij an̄ibu kal̄ip ud as̄ik yunab; Juda n̄ibi b̄i gau abe, Juda n̄ibi b̄i wasö gau abe, kal̄ip magöñhalö ud as̄ik yunab. An̄ib u, yad Jisas manö aij n̄ipe u gas̄i n̄iñem, gas̄i halö nöp m̄idpin. * ¹⁷ Jisas manö aij u n̄iñun n̄iñbun, God n̄ipe aigöl göm n̄ibi b̄i nan si nan naij ḡipal gau kal̄ip n̄ibi b̄i aij, a ḡinab. N̄ibi b̄i gau kale ḡi aij ḡipal u n̄iñöm, God kale n̄ibi b̄i

* **1:1:** Ap 9:15 * **1:2:** Ro 16:25-26 * **1:5:** Ap 26:16-18; Gal 2:7-9 * **1:7:** Nab 6:25-26 * **1:9-10:** Ap 19:21; Ro 15:23 * **1:13:** Ap 19:21 * **1:16:** Mak 8:38; 1Ko 1:18-24; Ap 13:46

kamɪŋ aij, a gagnab; kale Jisas manö aij u niŋ udpal u niŋöm, kale niŋi bi kamɪŋ aij, a gɪnab. Adö anɪbu nöp, God Manö kalɪ kɪɪñ rɪköm hagla, “Niŋi bi God Manö hagöp rö niŋ udnaböl gau, God kalɪp niŋi bi aij, a gö, kale kamɪŋ yöl mideinaböl,” a ga. *

Niŋi bi Jisas Kraiŋ niŋ niŋ udagnaböl gau manö kub niŋnaböl

¹⁸ Niŋi bi God Manö niŋö niŋɪblap u pen niŋi bi rɪmnap God niŋp gasɪ niŋagöm, gɪ naj göm, God Manö niŋö u paɪu gɪpal. Anɪb u me, God niŋpe kal göm, kalɪp manö kub hagnig gab. ¹⁹ God niŋpe aigale Bi rö midöp, niŋpe ke waiö lö niŋbal. *

²⁰ Niŋpe hadame dagol gau minöŋ naböŋ gɪ la ñɪn u rɪkō, niŋpe God klō halö yabiɪ pör pör midöp u waiö midö niŋbal. God niŋpe nan niŋhön niŋhön gɪ la gau nöp niŋöm, niŋpe aigale Bi rö midöp u niŋɪblap. Niŋageinaböl u, nan kale. * ²¹ Anɪb u, God niŋp niŋbal u pen niŋp aij, a göm, hib niŋpe u haglö adö aragöp. Gasɪ haɪöwaɪö niŋöm, hauɪ alöm, siŋbön göp gau rö midpal. *

²² Hon niŋi bi gasɪ aij niŋmidun, a gɪpal u pen kale niŋi bi hauɪ rö midpal. * ²³ God pör midöp u niŋp hauɪ göm, nan yiŋharɪŋ rɪmnap udöm, niŋi bi rö gɪ löm, wal yaur rö gɪ löm, hainjo sara rö gɪ löm, nan anɪb gau, god hon, a göm, sabe gɪpal. * ²⁴ Anig gɪlö, God kalɪp arö gö, kale gasɪ naj yabiɪ niŋöm, niŋi si bi si göm, nagɪ naj adö anɪbu amöm, hañ romanj kale ke gɪ naj gɪpal.

²⁵ God Manö niŋö u arö göm, manö piral niŋ udpal. God nan gɪ la gau nöp sabe göm, niŋpe nan gɪ la gau nöp hib haglö adö aröp. Pen God nan magöŋhalö gɪ la u, hib niŋpe haglö adö arböp. Hib niŋpe nöp pör pör nöp hagno adö aran. Anɪb unbö rö aij.

²⁶ Kale anig göl gɪ naj yabiɪ geila u me, God kalɪp arö gö, nan nable yabiɪ göp adö u nöp gɪmidal. Niŋi gau, bi kabö göl ud midöl rö arö göm, niŋi rɪmnap aip nagɪ naj adö rɪmnap gɪpal. ²⁷ Bi gau u rö nöp, niŋi kabö göl ud midöl rö arö göm, bi ap

bi ap niŋp niŋö mab rö inö, bi gau kale ke nöp gɪ naj yabiɪ gɪpal. Anig göm pen ilön udpal. *

²⁸ Hainö God manö niŋagnabun, a göm, gasɪ niŋɪla u me, God kalɪp arö gö, nan naj nan gagep kalɪp midmagö pɪɪu göp gau nöp gɪpal. ²⁹ Pen kalɪp nan naj gep adö u gasɪ aɪɪ u nöp lö, kale naj yabiɪ nöp göl göm, nan gau hon nöp midan, a göm, gasɪ u niŋöl göm, haɪöwaɪö gɪ naj göl göm, gɪpal. Niŋi bi nan aij kale gau yad rö lagöp a göm, gasɪ naj niŋöm, wip alöm, pen pen göm, piral hagöm, gasɪ naj nöp niŋbal. Pen, nöp hagöp yiŋp hagöp, a göm, ³⁰ niŋi bi hag juöm, God niŋp mulu kal niŋöm, niŋi bi hag pro göm, hanɪp nöp niŋi bi kub, a gɪ niŋlan, a göm, hib kale u ke dap ranbal. Gasɪ hain niŋbö adö rɪmnap niŋun gɪ naj gun, a göm, gasɪ kale anɪbu nöp niŋbal. Niŋime nap manö hagpal u rɪb jubal. ³¹ Kale gasɪ rɪmid lagöp. Manö ke hag lɪbal adö u hain gagpal. Niŋi pai amɪɪp apɪɪp kale ke gau midmagö lagpal. Niŋi bi rɪmnap niŋlö, mög gagöp. ³² Gɪpal anɪbu, God wasö gö ilön kub udep u niŋbal u pen kale ke göm aka niŋi bi rɪmnap aip göm, u gɪ aij gabun, a gɪpal.

2

God manö kub hagöm, manö kabö göl nöp ud asɪknab

¹ Pen kale niŋi bi rɪmnap kalɪp hag ju-mim hagnabim, “Niŋi bi gau niŋhön gɪnig nan si nan naj gɪpal,” a gɪnabim u pen kale ke u rö nöp gɪpim u me, God niŋöm kalöp manö kub hageinab u, kale abe manö pen hagnim rö lagnab. * ² Hon niŋbun, God niŋpe manö niŋö nöp hagöp. Anɪb u, niŋi bi anig unbö rö gɪnaböl gau, kalɪp manö kub hagnab u, manö kabö göl nöp hagnab. ³ Niŋi bi nan si nan naj gɪpal gau, a gɪmim, hag junabim u pen kale ke u rö nöp gɪpim. Anɪb u, kale gasɪ niŋhön niŋbim? God hanɪp manö kub hagagnab a gɪmim niŋbim aka? ⁴ God bi aij, kalöp niŋi bi pör mög yabiɪ niŋöm,

* **1:17:** Ro 3:21-22; Hab 2:4 * **1:19:** Ap 14:15-17; 17:24-28 * **1:20:** Job 12:7-9; Sam 19:1 * **1:21:** Ep 4:17-18

* **1:22:** Jer 10:14 1Ko 1:20 * **1:23:** Dud 4:15-19; Sam 106:20 * **1:27:** Lep 18:22; 20:13; 1Ko 6:9 * **2:1:** Mad 7:1-2; Jon 8:7

agamij hain rik damöm, yijid kal gagöp u niñbe, nipe bi yiharin ap rö löp ar? Pen niñim! Nipe agamij hain rik midöp u, yad yijid kal juageinabin, kale nan si nan naj gipal gau, nihön ginig anig gipun a göm, arö göl, a göm, agamij hain rik midöp. * 5 Pen God agamij hain rik midöm yijid kal gagöp u, kale nan si nan naj gipim u, nihön ginig anig gipun, a gimim, arö gagpim. Kale manö nipe ji niñmim, nan si nan naj gipim gau nöp göl gi midpim. Anib u, God nibi bi ginaböl ginaböl rö niñöm, manö kub hagnab ñin u, kale manö kub yabit niñnabim. Ñin anibu, nipe manö kub hagöm, kabö rö nöp hagnab u, waiö niñnaböl. Nan si nan naj gipim u, nipe niñöm kal göm kalöp ilön pen ñinab. 6 “Nibi bi añi añi ginaböl ginaböl rö niñöm, God kalip u rö nöp añi añi pen ñinab.” *

7 Ñin anibu nibi bi an, God hanip mailö aij nipe ñöm, manö aij hagöm, kamij pör middep magö u ñinab, a göm, nibi bi rimnap kalip pör pör gi aij gipal gau, God kalip kamij pör middep magö u ñinab. 8 Pen nibi bi an an, nan hañ roman kale ke nöp gasi niñöm, nagt aij adö anibu ji niñöm, nagt naj adö u arnaböl gau, God kalip niñö mulu yabit lugö, kal juöm, ilön kub yabit ñinab. *

9 Pen Juda nibi bi gau abe, Juda nibi bi wasö gau abe, nagt naj adö u geinaböl u, God kalip hagö, kale magöñhalö uñham midöl göm, gasi milö yabit löl göm, gi middeinaböl. 10 Pen Juda nibi bi gau abe, Juda nibi bi wasö gau abe, gi aij geinaböl u, God kalip magöñhalö mailö aij nipe ñöm, manö aij hagöm, ud aij gö, mid aij ginaböl. 11 Nihön ginig: God nipe böñ lap aka böñ lap aragnab. Kabö göl nöp niñöm, nibi bi gau kalip ud asik ke ke linab.

12 Juda nibi bi wasö gau, lo Mosi haga niñagal gau, nan si nan naj geinaböl u, lo manö niñagal u pen kale ram minöñ naj arnaböl. Pen nibi bi lo Mosi haga niñbal gau, nan si nan naj geinaböl u, God lo manö anibu udöm, kalip manö kub

hagnab. 13 Nibi bi lo manö niñmidal gau, God kalip, nibi bi aij yad, a göm hagagnab. Nibi bi lo manö hagöp rö nöp ginaböl gau nöp, God kalip, nibi bi aij yad, a ginab. 14 Juda nibi bi wasö gau lo Mosi haga niñagal. Pen kale gasi kale ke niñöm, lo manö hagöp rö geinaböl u, gasi magö kale ke lo rö midöp. * 15 Kale anig göl gasi niñöm gipal u me, hon niñun niñbun, lo manö u an kale dan midöp. Ñin rimnap gi damöm, an kale yan, “Gi naj gabun,” a göm niñbal. Pen ñin rimnap gi damöm, an kale yan, “Gi aij gabun,” a göm niñbal. 16 Jisas Krais manö aij hag ñi ajmidin u hagab, manö kub hagep ñin u, God Jisas Krais nip hagö, nibi bi nan si nan naj pi göl gipal gau hag hiik waiö lö, nipe gasi magö kale ke midmagö an kale dan niñön niñön hagöp u niñöm, kalip manö kub hagnab.

God nipe lo manö hanip ña u me, hon Juda kai nibi bi nipe ke yabit midpun, a gila

17 Pen kale Juda nibi bi gau, hib kale ke dap ranöl gi hagpim, “God nipe lo manö hanip ña u me, nibi bi nipe ke yabit midpun. 18 Hon lo manö niñbun u me, nagt adö anibu aij, nagt adö anibu naj, a gi gasi niñun, God nip aij göp adö u nöp gipun,” a gipim. 19 Pen manö adö ap hagpim, “Nibi bi niñagpal gau kalip hag ñi aij gun, nibi bi amgö we gö sibön göp rö midpal gau kalip hag ñi aij gun, 20 nibi bi lo manö niñagpal gau kalip hag ñi aij gun, ñi pai pro gau kalip hag ñi aij gun gipun,” a gipim. Hagpim anibu hagpim, “God nipe lo manö hanip ña u me, gasi aij magöñhalö abe, gasi niñö magöñhalö abe hadö niñbun,” a gipim. *

21 Kale lo manö u niñmim, nibi bi gau kalip hag ñibim u pen manö nibi bi gau hag ñibim rö kale ke gagpim. Nibi bi rimnap kalip hagpim, “Nan si udagmim,” a gipim u pen kale ke nan si udpim aka? * 22 Nibi bi rimnap kalip hagpim, “Nibi bi si si gagmim,” a gipim u pen kale ke anig gipim aka? Nibi bi rimnap kalip hagpim, “Nan hañwalö gau God rö sabe gagmim,”

* 2:4: Ep 1:7; 2Pi 3:15 * 2:6: Sam 62:12; Pro 24:12; Mad 16:27; 2Ko 5:10 * 2:8: 2De 1:8 * 2:14: Ap 10:35

* 2:20: 2Di 3:5 * 2:21: Mad 23:3-4

a gipim u pen ram sabe gipal migan anib gau ammin, nan dap lbal gau rimnap si udpim aka?

²³ Hib kale u ke dap ran limim hagpim, “God lo u hanip Juda nibi bi ña,” a gipim u pen manö nipe u rib jubim rö, hib nipe u rö nöp hag jubim aka? ²⁴ Gi naj gipim anibu, bi ap nöd God Manö kal klian riköm haga rö nöp gipim. Nipe haga,

“Kale Juda nibi bi, God lo manö niñbun a gipim u

pen kale ke mid aij gagpim rö,

Juda nibi bi wasö gau,

God nip hag jubal,” a ga. *

²⁵ Kale Juda kai, God nibi bi nipe midaiun, a gimim, ñi gau yag dapim, pör pör wañ hañ rib gi dö gipim. Pen lo manö nipe u rib jumim, ke niñnabim rö ginabim u, nibi bi yiharini ñi wañ hañ rib gi dö gagal rö u midnabim. ²⁶ Anib unbö rö, nibi bi au Juda wasö, ñi hañ rib gi dö gagal gau, lo manö hagöp rö geinaböl u, God kalip nibi bi ñi hañ rib gi dö gipal u rö niñnab. *

²⁷ Juda nibi bi wasö, ñi hañ rib gi dö gagal gau, lo manö hagöp rö gipal. Pen kale Juda kai, Mosi lo kal klian rika u udmim, ñi hañ rib gi dö gipim u pen lo manö rib jubim u me, kalöp manö kub mideinab.

²⁸ Hon nibi bi rimnap hagpun, nibi bi ñi hañ rib gi dö gipal gau nöp Juda nibi bi kabö göl, a gipun u pen u manö niñö hagagpun. Nibi bi an an kale Juda nibi bi kabö göl midpal? Hañ roman nöp niñun, Juda nibi bi aka Juda nibi bi wasö, gun, hagagnabun. ²⁹ Juda nibi bi kabö göl gau, an kale dan niñun hagnabun, bi anibi nipe Juda nibö kabö göl, a ginabun. Midmagö nipe u hañ rib gi dö gi midöp niñnabun u, bi u bi Juda kabö göl, nibi u nibi Juda kabö göl, a ginabun. Lo Mosi kal klian rika u gö, midmagö kale au hañ rib gi dö gagep; God Ana nipe nöp midmagö kale au hañ rib gi dö ginab. Nibi bi midmagö kale unbö rö midöp gau, nibi bi gau kalip niñlö hib midagöp, pen God niñö hib midöp. *

3

God hagab rö nöp gab

¹ Anig hagabin u, bi ap hagnab, “Juda nibi bi wasö, hañ rib gi dö gagal rö midaiunop aij giböp,” a ginab u pen adö anibu hagagin. ² Juda nibi bi midpun u aij yabit midpun. Manö yad ke nibi bi rimnap kalip hag ñöl, a göm, God hanip Juda nibi bi nöp manö aij nipe ña. ³ Pen Juda nibi bi rimnap nhi bi manö klö hagla rö gagla. Anig gila u, God manö klö kalip haga u arö ginab aka? ⁴ Wasö yabit, arö gagnab. Nibi bi gau magöñhalö ñin rimnap piral hagnaböl, pen God nipe bi niñö yabit hagöm, hagab rö nöp ginab. Manö anibu rö God Manö u kal klian riköm hagla,

“God, ne manö kabö göl nöp hagpan u, nöp manö rimnap pen hagöl rö lagöp.

Nöp manö kub hageinaböl u,

manö it ap midageinab,” a ga. *

⁵ “Hon pör pör gi naj ginabun u, nibi bi rimnap niñöm, God pör pör gi aij göp u waiö niñnaböl. Anib u, God hanip kal göm manö kub hagnig gab u aij gagöp,” a ginabun aka? (Pen manö anibu, nibi bi niñöm hagpal rö nöp hagabin.) ⁶ Wasö yabit! God nibi bi magöñhalö manö kub hagnab u, böñ lap aka böñ lap aragnab; kabö göl adö u nöp hagnab.

⁷ Pen kale rimnap hagnabim, “Hon pör pör piral adö rimnap ginabun u, nibi bi rimnap niñöm, God pör pör niñö nöp hagöp u waiö niñöm, Bi mailö halö yabit midöp, a göm, hib nipe haglö adö arnab. Anib u, niñön ginig God hanip nibi bi nan si nan naj gep, a göm, manö kub hagöm, ilön kub ñinab?” ö ginabim. ⁸ Manö piral anibu rö hagnim hagnabim, “Nan si nan naj u nöp gino gino, God hanip mög yabit niñöm, nan si nan naj ke ke iru yabit ginabun anibu niñöm arö ginab u, nibi bi gau niñöm, nipe bi aij unbö ke a göm hib nipe haglö adö arnab,” a ginabim. Pen nibi bi rimnap yip ke hag juöl gi, Pol manö anibu rö hagöp, a gipal. Manö anibu rö yad hagagin! Piral hagpal

* 2:24: Ais 52:5 * 2:26: Gal 5:6 * 2:29: Dud 30:6; Kol 2:11 * 3:4: Sam 51:4

rö, God nɪŋö, kalɪp manö kub hagöm, pen ilön kub ñɪnab.

Nɪbi bɪ aij ap mɪdagpun

⁹ Anɪb u, nɪhön hagun? God nɪŋö, hon Juda nɪbi bɪ gau mɪd aij gɪpun; Juda nɪbi bɪ wasö gau mɪd aij gagpal, a gun aka? Wasö! Mɪdö nöp me hagpin rö, hon nɪbi bɪ magöŋhalö, Juda nɪbi bɪ gau abe, Juda nɪbi bɪ wasö gau abe, nan si nan naj nagɪ adö anɪbu hanɪp klö gɪ tɪp gɪ ud arnɪg gab. *

¹⁰ Manö anɪbu rö, God Manö u kalɪ klɪñ rɪköm hagla, "Nɪbi bɪ pör gɪ aij gɪnaböl rö rɪmnap mɪdagpal. *

¹¹ Nɪbi bɪ, nagɪ adö anɪbu aij, nagɪ adö anɪbu naj, a göm nɪŋbal gau rɪmnap mɪdagpal.

Nɪbi bɪ, 'God lau adö arun, nɪp aip mɪdaiun,' a gɪ nɪŋbal gau rɪmnap mɪdagpal.

¹² Nɪbi bɪ gau magöŋhalö God nɪp arö göm, nɪbi bɪ naj rö mɪdöm, nan si nan naj nöp gɪpal.

Kale magöŋhalö unbö rö nöp gɪpal.

¹³⁻¹⁴ Aɫab kale u ado malo göm, pör piral yabɪt nöp hagpal.

Rugu mɪgan kale u, wip umö paɫu gɪ aij gaglö,

haɫɪŋ naj auöp u rö mɪdöp.

Nɪbi bɪ rɪmnap kalɪp nɪŋlö mulu lugö, hag juöm,

manö naj hagpal u, re naj hauat rö mɪdpal. *

¹⁵ Kal naj yabɪt juöm, nɪbi bɪ gau kalɪp ilön ñun, al pak lun, a göm,

gasi u nöp nɪŋöm, *

¹⁶ nɪbi bɪ gau kalɪp pör gɪ naj gɪlö, gasi iru yabɪt nöp nɪŋbal.

¹⁷ Nɪbi bɪ gau aip mɪdöm, agamɪj mɪd aij göl rö lagöp.

¹⁸ God bɪ kub nɪŋ mɪdöp, a göm, piñɪŋ gagpal," a gɪla. *

¹⁹ God lo manö anɪbu hanɪp Juda nɪbi bɪ nöp ña u me, manö anɪbu magöŋhalö hanɪp Juda nɪbi bɪ hagab. Anɪb u, God

manö kub hagnab ñɪn u, nɪbi bɪ ram mɪnöh gau gau magöŋhalö manö pen ap hagöl rö lagnab; kale magöŋhalö manö mɪdeinab. ²⁰ Anɪb u, bɪ ap lo manö hagöp rö geinab u, God bɪ anɪbu nɪp, bɪ aij yad, a gagnab. Pen God lo hagöp rö nɪŋun, hon nan si nan naj gɪpun, a gun nɪŋnabun. *

Nɪbi bɪ Krai nɪp nɪŋ udpal gau nöp, kalɪp nɪbi bɪ asɪŋ mɪdagöp aij yad, a gɪnab

²¹⁻²² Anɪbu, pen mɪñi, Mosɪs abe, bɪ God manö hagep bɪ gau abe, gɪnab a göm, kalɪ klɪñ rɪköm hagla rö, Jisas Krai hanɪp a göm uma u me, nɪp nɪŋ udno, God hanɪp hagnab, "Kale nɪbi bɪ aij yad," a gɪnab. Pen hon Juda nɪbi bɪ gau abe, Juda nɪbi bɪ wasö gau abe, lo adö u nöp nɪŋun gɪno, anɪg hagnab. *

²³ Hon nɪbi bɪ magöŋhalö nan si nan naj gɪpun rö, God mailö magö aij nɪpe ñöb udun rö lagöp u pen ²⁴ God hanɪp mög nɪŋöm, Krai Jisas yuö apöm hanɪp rau adog uda u me, God hanɪp nɪbi bɪ aij yad a gɪnab. *

²⁵ Yad aigöl gem, nɪbi bɪ nan si nan naj gɪpal gau kalɪp nɪbi bɪ aij yad, a gɪnabin u nɪŋöl, a göm, God nɪpe Krai Jisas nɪp nan sabe gep rö mɪnöh naböh iɪ i hag yua. God nɪpe nɪbi bɪ nan si nan naj nöd gɪla gau, manö kub hagöm, kal juöm, ilön pen ñöm, böŋ nöp al pak lɪböp u pen nɪpe agamɪj hain rɪk mɪdöm, anɪg gaga. Pen uri Krai Jisas nɪpe apöm, nɪbi bɪ nan si nan naj gɪpal gau magöŋhalö hañ roman nɪpe ke udöm ilön kub udöm uma. Anɪb u me, nɪbi bɪ an an, hagape nɪpe nan si nan naj yad hɪk gɪ yuöp, a göm, Jisas nɪŋ udeinaböl gau, God kalɪp nɪŋöm kal juöm ilön pen ap ñagnab. ²⁶ Yad aigöl gem, nɪbi bɪ nan si nan naj gɪpal gau kalɪp nɪbi bɪ aij yad, a gɪnabin u nɪŋöl, a göm, God nɪpe anɪg ga. Manö kub hagem, nan si nan naj gɪpal rö pen ilön u rö nöp ñɪnabin, a ga u me, nɪpe haga rö nöp göm, Krai Jisas nɪp nan sabe gep rö hag yuö, nɪbi bɪ nɪp nɪŋ udnaböl gau kalɪp nɪbi bɪ aij yad a gɪnab.

²⁷ Anɪb u, lo adö u gɪno, God hanɪp nɪbi bɪ aij yad a göm udö, nɪbi bɪ nɪpe mɪdpun,

* **3:9:** Ro 1:18-2:24; 3:23 * **3:10:** Sam 14:1-3; 53:1-3

* **3:18:** Sam 36:1 * **3:20:** Sam 143:2; Ro 7:7; Gal 2:16

* **3:13-14:** Sam 5:9; 10:7; 140:3 * **3:15:** Ais 59:7-8

* **3:21-22:** Gal 2:16 * **3:24:** Ro 5:1

a gun, hib hon ke hagno adö arn+m rö lagöp. Jisas han+p a göm uma manö aij u n+ñ udun me, God n+bi b+ n+pe midpun. ²⁸ An+bu u, n+bi b+ gau lo manö hagöp rö g+pal, a göm, God kal+p n+bi b+ aij yad a gagnab. N+bi b+ Krajs Jisas ga manö aij u n+ñ udpal, a göm me, God kal+p n+bi b+ aij yad a g+inab.

²⁹ God n+pe hon Juda n+bi b+, God hon nöp wasö; n+pe Juda n+bi b+ wasö gau God kale abe midöp. * ³⁰ N+hön g+n+g: God n+pe añ+ u me, n+bi b+ ñ+ hañ r+ib g+ dö g+pal gau abe, n+bi b+ r+ib g+ dö gagpal gau abe, kale adan añ+ u nöp arlö, God kal+p n+bi b+ aij yad a g+inab. An+bu u, kale magörhalö Krajs Jisas ga manö aij an+bu nöp n+ñ udöl. *

³¹ Pen hon Jisas manö aij u n+ñ udno, God han+p n+bi b+ aij yad a g+inab, a g+pin u, lo manö gau arö g+inabun a gem hagagabin, wasö. N+bi b+ Jisas manö aij u n+ñ udnaböl gau, kale manö aij an+bu hagöp rö nöp g+lö, lo manö u am p+idör g+inab. *

4

God Ebrahim n+pe b+ aij yad a ga

¹ Hon Juda n+bi b+, bac itañ hon it göm r+ikö, r+ik am+il ap+il göm, r+iklö midpun gau me, b+ ne Ebrahim. Pen God Ebrahim n+pe uda u, aige göm Ebrahim udan ² Ebrahim n+pe ke nan aij ap gö, God ne b+ aij yad, a g+iböp, Ebrahim b+ gau hagöm “Yad b+ aij,” a g+iböp. Pen God n+ñöb Ebrahim hib n+pe ke dap raneb it ap midageia. ³ Pen ai g+n+g Ebrahim hib n+pe ke dap ranagböp? God Manö hagab, “Ebrahim n+pe God manö haga u n+ñ uda u me, God n+pe ‘Ne b+ aij yad,’ a ga.” *

⁴ B+ ap wög göm pe udöm, mani an+bi y+har+ñ udpin a gagnab; wög gainö pen u mani i udpin a g+inab.

⁵ Pen n+bi b+, hon God n+pe klö hon ke wög geinabun, n+pe han+p n+bi b+ aij yad a g+inab, a g+ gas+ n+ñnaböl gau, God kal+p n+bi b+ aij yad a gagnab. Pen n+bi b+, nan si nan naj g+pun u pen God nan si nan naj

g+pun an+bu y+har+ñ arö göm, han+p n+bi b+ kam+ñ aij yad a g+inab n+ñbal gau, kal+p n+bi b+ aij yad a g+inab.

⁶ Manö hagabin i rö, Depid u rö nöp hadame nöp God Manö u kal+ kliñ r+iköm, n+bi b+ nan aij ap gagnaböl pen God kal+p n+bi b+ aij yad a g+inab gau ñ+ñ+ l+inaböl, a ga. N+pe haga,

⁷ “N+bi b+ nan si nan naj g+pal gau, God nan si nan naj kale n+ñöm arö g+inab rö, aij gö n+ñöl g+ m+deinaböl.

N+bi b+ nan si nan naj g+pal gau, God nan si nan naj kale manö kub hagagnab rö, m+ñ m+ñ göl g+ m+deinaböl.

⁸ N+bi b+ nan si nan naj g+pal gau, B+ Kub nan si nan naj kale ñ+ik g+ yunab rö, ñ+ñ+ löl g+ m+deinaböl,” a ga. *

⁹ Depid ñ+ñ+ lep magö haga u, n+bi b+ ñ+ hañ r+ib g+ dö g+pal gau nöp manö u udnaböl? Wasö yab+! N+bi b+ ñ+ hañ r+ib g+ dö gagpal gau abe udnaböl. God Manö kal+ kliñ r+iköm hagla ad+ñ an+bu uri nöp hagaj+n: “Ebrahim n+pe God manö haga u n+ñ uda u me, God n+pe, ‘Ne b+ aij yad,’ a ga.”

¹⁰ Bac itañ hon Ebrahim, hañ r+ib g+ dö gaga ñ+n u, God manö haga u n+ñ udö, God n+pe, “Ne b+ aij yad,” a ga. ¹¹ “Ebrahim manö yad n+ñ uda u me, yad, ‘Ne b+ aij yad,’ a g+pin u, n+bi b+ gau n+ñl+ñ,” a göm, hainö God hagö, Ebrahim hañ r+ib g+ dö ga. God an+g ga u n+ñbun. An+bu u, n+bi b+ ñ+ hañ r+ib g+ dö gagöm, God Manö n+ñ udlö, kal+p, “N+bi b+ aij yad,” a g+inab n+bi b+ gau, Ebrahim bac itañ kale midöp. *

¹² Pen n+bi b+ ñ+ hañ r+ib g+ dö g+pal pen, Ebrahim hañ r+ib g+ dö gaga ñ+n u, God manö n+pe n+ñ udm+idöp rö, u rö nöp n+ñ udnaböl n+bi b+ gau abe, Ebrahim bac itañ kale u rö nöp midöp.

¹³ Pen Ebrahim lo adö gau n+ñöm gö, God n+pe, “Ne b+ aij yad,” a göm udaga. Ebrahim n+pe God manö haga u n+ñ uda u me, God n+pe, “Ne b+ aij yad,” a göm, manö

* **3:29:** Ro 10:12 * **3:30:** Dud 6:4; Gal 3:20 * **3:31:** Mad 5:17 * **4:3:** Jen 15:6; Gal 3:6 * **4:8:** Sam 32:1-2

* **4:11:** Jen 17:10-11 * **4:13:** Jen 17:4-6; 22:17-18; Gal 3:29

klö n+ñö hagöm Ebrahim abe ñi pai n+pe an+ib gau abe kal+ip haga, “Kale ram m+inönj i+ i gau gau magöñhalö udnabim,” a ga. *

14-15 God manö klö n+ñö haga u, n+bi b+ lo adö u n+ñöm g+inaböl gau hagböp, God manö klö n+ñö haga an+ibu nan y+har+ñj rö l+iböp. N+hön g+in+g: n+bi b+ lo adö u hain göm, God n+bi b+ n+pe m+ideinabun a göm n+ñbal gau, kale magöñhalö lo manö u r+ib junaböl n+ñöm God kal juöm, manö kub hagöm, pen ilön ñ+nab. God manö klö n+ñö haga u, n+bi b+ lo adö u n+ñöm g+inaböl gau hagböp, God manö haga n+ñj udpal u nan y+har+ñj rö l+iböp. Ai g+in+g: n+bi b+ God manö haga n+ñj udnaböl gau n+ñj aij gagöm, dui g+inaböl. God manö klö n+ñö Ebrahim n+ip haga u udagnaböl. *

16 An+ib u, hon n+ñbun, God g+inabin a göm, manö klö n+ñö hag la an+ibu, n+bi b+ God manö haga n+ñj udnaböl gau nöp kal+ip haga. An+ib u, God gas+ n+pe ke n+bi b+ mög n+ñöm, y+har+ñj ud aij g+inab u me, Ebrahim ñi pai n+pe gau magöñhalö God manö klö n+ñö haga u rö udnaböl. N+bi b+ kal+ip lo manö ña gau abe, n+bi b+ Ebrahim rö hañ r+ib g+ dö gagöm God manö n+ñj uda rö, n+ñj udpal gau abe, kale magöñhalö manö klö n+ñö haga u nöp udnaböl. Ebrahim n+pe bac i+ñj hon magöñhalö m+idöp me u. * 17 God Manö u kal+ k+in r+iköm hagla, “God Ebrahim n+ip haga, ‘Yad g+inö, n+bi b+ i+ ke ke iru nöp m+idpal gau, nöp bac i+ñj hon, a g+inaböl,’ a ga,” a g+la. An+ib u, God amgö ilö adö n+pe u, hon n+bi b+ i+ ke ke gau n+ibö n+ip n+ñj udpun gau magöñhalö bac i+ñj Ebrahim ñi pai n+pe yab+ i+ m+idpun. God n+pe n+bi b+ umbal gau gö, kale urakpal. God n+pe nöp gö, nan nöd m+idagm+idöp u m+ñi waielöp. *

Ebrahim God n+ip n+ñj uda rö nöp gun

18 Pen Ebrahim m+ñep yab+ i+ löm, ñi pai r+ikn+im rö lagö, God n+ip haga, “Ne, i+ g+imön, n+bi b+ ñi pai ne hainö m+ideinaböl gau, i+ ke ke iru yab+ i+ m+ideinabim,” a ga. An+ig hagö Ebrahim, God manö n+ñö hagöp, a göm, gas+ halö m+idöm me, haga

rö nöp me, n+bi b+ ñi pai n+pe i+ ke ke iru yab+ i+ nöp m+idpal. *

19 Pen Ebrahim n+ñj, hañ romanj kalpe ber m+ñhau bir bir g+ m+ñhau luga. Ebrahim m+ n+pe söl ñ+n juöl unbö mam+id lanj (100) ara u me, ñi pai r+ikep rö laga. N+bin n+pe Sera u rö nöp m+ñep yab+ i+ la, ñi pai r+ikep rö laga. Pen n+pe God manö n+ip haga u n+ñj ud p+idönj g+ damöm, gas+ halö m+ideia. *

* 20-21 God n+pe Ebrahim n+ip manö klö n+ñö haga u, Ebrahim gas+ m+ñöp n+ñjaga; n+pe böñ nöp n+ñj uda. God B+ p+idönj halö, manö klö n+ñö haga rö nöp g+inab, a göm, God manö haga u n+ñj udöl g+ m+ideia rö, gas+ magö n+pe u p+idönj r+imnap halö udöm, n+pe God manö haga u ud p+idönj yab+ i+ göm, God hib n+pe u hagö adö ara.

22 Ebrahim ga an+ibu, God Manö u kal+ k+in r+iköm hagla, “Ebrahim n+pe God manö haga u n+ñj uda u me, God n+ip, ‘Ne b+ aij yad,’ a ga,” a g+la. * 23 “God n+ip, ‘Ne b+ aij yad,’ a ga,” manö kal+ k+in r+ikla an+ibu, Ebrahim n+ip nöp kal+ k+in r+ikagla.

24 Han+ip abe, n+ñöl a göm, kal+ k+in r+ikla. God n+pe gö, B+ Kub hon Jisas uraka an+ibu n+ñj udpun u me, n+pe han+ip abe n+bi b+ aij yad a g+inab. 25 Pen nan si nan naij gun as+ñj m+idaino rö, God han+ip mög n+ñöm, Ñi n+pe Jisas Kraiss n+ip yuö apöm, “Kale nan si nan naij g+ipal an+ibu God n+ñöm arö g+in+im,” a göm, uma. Pen Jisas umö, God gö, kauyanj uraka rö, as+ñj kub gac han+ip u+ ga an+ibu kam+ñj l+in+im rö löp. *

5

God n+ip n+ñj udeinabun u, han+ip n+bi b+ as+ mas+ m+idagöp a g+inab

1-2 Pen God han+ip mög n+ñöm ga an+ibu n+ñj udno u me, han+ip n+bi b+ as+ mas+ m+idagöp a göm, uda. An+ib u, B+ Kub hon Jisas Kraiss n+pe gö, hon God aip j+im ñöl m+idun, agam+ij m+id aij g+ipun. Pen ram m+inönj hon hag löp u amun, God mailö aij n+pe u n+ñjun, n+ip aip m+ideinabun a gun, aij gö n+ñöl g+ m+idpun.

3 M+ñör auö, u+ñam m+idpun u, m+ñ m+ñ göl g+ m+idpun. N+hön g+in+g: m+ñör auö,

* 4:14-15: Ro 3:20; 5:13; Gal 3:18 * 4:16: Gal 3:7 * 4:17: Jen 17:5 * 4:18: Jen 15:5 * 4:19: Jen 17:17

* 4:22: Jen 15:6 * 4:25: Ais 53:4-5 * 5:3: Jem 1:2-3; 1Pi 1:5-7

uṭham m̄deinabun u, hon kl̄o gun, Jisas Kraiſ c̄iḡ aij gun, ar̄o gagnaḡun. * 4 Hon kl̄o gun, Jisas Kraiſ c̄iḡ aij gun, ḡi dam dam, hon n̄bi b̄i ḡaſi maḡo p̄id̄oḡ hal̄o m̄deinabun. Pen ḡaſi maḡo p̄id̄oḡ hal̄o m̄deinabun u, hon ḡaſi hal̄o m̄deinabun. 5 Pen an̄iḡ ḡöl ḡaſi hal̄o m̄deinabun u, ȳiḡar̄iḡ m̄dageinabun. N̄ih̄on ḡiḡn̄iḡ: God n̄ipe Ana Uṭ u han̄ip n̄öm han̄ip m̄idmaḡo yab̄iṭ liḡbil.

6 Pen hon n̄bi b̄i m̄in̄oḡ nab̄oḡ ad̄o iṭ i m̄idpun gau, nan si nan naij ḡi damun ḡac hal̄o m̄idaino, God aip j̄im n̄öl m̄idep r̄o laga. Hon adan arun ap m̄idageia. Pen God n̄ipe ḡaḡ la n̄in u n̄öp, Kraiſ han̄ip n̄bi b̄i naij nan a ḡöm uma. 7 P̄ör n̄bi b̄i r̄imnap, b̄i aij ap n̄ip n̄iḡöm, “Yad n̄ip nan a ḡem umn̄o, n̄ipe kam̄iḡ araḡ,” a ḡöm umagnaḡöl. Pen n̄in añ̄i añ̄i r̄imnap b̄i ap b̄i aij yab̄iṭ ap r̄o n̄iḡöm, “Yad n̄ip nan a ḡem umn̄o, n̄ipe kam̄iḡ araḡ,” a ḡöm umnab aka n̄iḡaḡpun. 8 Pen hon nan si nan naij ḡi m̄idaiun n̄in an̄ibu n̄öp, Kraiſ han̄ip nan a ḡöm uma. An̄ib u, hon n̄iḡbun, God han̄ip m̄idmaḡo yab̄iṭ l̄öp. *

9 Kraiſ n̄ipe han̄ip a ḡi um̄öm, ḡagape n̄ipe luḡö, God han̄ip n̄bi b̄i aij yad a ḡa. An̄ib u me, hon n̄iḡbun, God kal ju man̄o kub ḡagnaḡ n̄in u, Kraiſ n̄ipe han̄ip ud kam̄iḡ yunab. * 10 God koṭmaṭ n̄ipe m̄idaino n̄in u me, N̄i n̄ipe um̄öm, han̄ip Nap aip j̄im n̄a. Uri Nap aip j̄im n̄öl m̄idpun u me, N̄i n̄ipe urak̄öm kam̄iḡ m̄idöp u, han̄ip n̄iḡo n̄öp ud kam̄iḡ yunab! 11 Pen an̄ibu n̄öp was̄o. Hon God aip j̄im n̄öl m̄idpun r̄o, B̄i Kub hon Jisas Kraiſ n̄ipe n̄öp ḡö, God aip j̄im n̄öl m̄idpun, a ḡun, hib kale apil m̄ihau dap ran̄öl ḡun, aij a ḡö n̄iḡöl ḡi m̄idpun.

Adam yam n̄ipe umbal pen Jisas yam n̄ipe kam̄iḡ p̄ör m̄idep uḡpal

12 Pen nan si nan naij ḡöl umeb iṭ u, Adam n̄öp iṭ ḡöm ḡö me, aſiḡ n̄ipe an̄ibu n̄bi b̄i r̄ik lep n̄ipe ḡau maḡoḡhal̄o umbal. N̄ih̄on ḡiḡn̄iḡ: God n̄iḡö, Adam ḡa an̄ibu, hon n̄bi b̄i r̄ik lep n̄ipe ḡau maḡoḡhal̄o

an̄iḡ ḡiḡno. N̄in an̄ibu han̄ip yag dauaḡla u pen hon aip ḡiḡno. *

13 God Moſiſ n̄ip lo man̄o n̄a ad̄o u, nan si nan naij ḡep ḡaſi u m̄in̄oḡ nab̄oḡ ad̄o iṭ i n̄öd m̄ideia. Pen lo m̄idageia n̄in u, God nan si nan naij ḡiḡla u n̄iḡöm, ḡain̄o pen n̄inab̄öl, a ḡöm, ḡaſi n̄iḡ m̄idageia. *

14 Pen Adam iṭ ḡöm ḡi naij ḡö, aſiḡ n̄ipe an̄ibu n̄bi b̄i ḡau kal̄ip uṭ ḡö, maḡoḡhal̄o um dap dap, Moſiſ lo man̄o ḡaḡ n̄a n̄in u aua. Adam God man̄o n̄ip ḡaḡa u r̄ib jua r̄o, r̄imnap r̄ib juagla u pen Adam ḡa r̄o maḡoḡhal̄o umla. Adam n̄ipe B̄i ḡain̄o aunab B̄i u r̄o.

15 Adam ḡi naij ḡa u ke; Jisas Kraiſ nan aij n̄a u ke. Adam nan si nan naij ḡö, n̄bi b̄i maḡoḡhal̄o umbal. Pen Jisas Kraiſ n̄bi b̄i möḡ n̄iḡöm uma r̄o, God n̄bi b̄i ḡau maḡoḡhal̄o möḡ yab̄iṭ n̄iḡöm, ud aij ḡöm, nan aij yab̄iṭ n̄a.

16 B̄i añ̄i an̄ibu nan si nan naij ḡa u ke; God nan aij n̄a u ke. Adam nan si nan naij añ̄i an̄ibu ḡa u, God n̄iḡöm man̄o kub ḡaḡöm, ne umnab̄on a ḡa. Pen Adam n̄i pai n̄ipe nan si nan naij ḡi dam dam, Jisas Kraiſ nan aij ȳiḡar̄iḡ n̄ö, God, “N̄bi b̄i ḡau maḡoḡhal̄o p̄ör p̄ör kam̄iḡ m̄idaiöl r̄o l̄öp,” a ḡa.

17 N̄öd b̄i añ̄i ap nan si nan naij ḡö, aſiḡ kl̄o naij yab̄iṭ an̄ibu han̄ip maḡoḡhal̄o uṭ ḡa. Pen ḡain̄o, an̄iḡ ad̄o an̄ib unb̄o r̄o was̄o, God n̄bi b̄i möḡ yab̄iṭ n̄iḡöm ud aij yab̄iṭ ḡö, n̄bi b̄i aſiḡ m̄idaḡöp a ḡiḡnab ḡau, b̄i añ̄i Jisas Kraiſ ḡö, kale kam̄iḡ m̄idöm n̄ipe aip aij ḡö n̄iḡöl ḡi m̄ideinab̄öl.

18 Adam nan si nan naij maḡo añ̄i ap n̄öp ḡö, aſiḡ an̄ibu n̄bi b̄i maḡoḡhal̄o uṭ ḡö, God man̄o kub ḡaḡöm, “N̄bi b̄i maḡoḡhal̄o umnab̄öl,” a ḡa. Pen Jisas Kraiſ n̄in añ̄i ap n̄öp nan aij yab̄iṭ ḡö, God n̄bi b̄i maḡoḡhal̄o kal̄ip n̄bi b̄i aij yad a ḡöm, kam̄iḡ m̄idep maḡo u n̄inim r̄o l̄öp. * 19 B̄i añ̄i ap God man̄o ḡaḡa u r̄ib jua r̄o, God n̄iḡö, hon n̄bi b̄i maḡoḡhal̄o nan si nan naij ḡiḡno. N̄in an̄ibu han̄ip yag dauaḡla u pen hon aip ḡiḡno. An̄ib unb̄o r̄o n̄öp, b̄i añ̄i ap God man̄o ḡaḡa r̄o n̄iḡöm um̄o,

* 5:8: Jon 3:16; 1Jn 4:10 * 5:9: Ro 1:18; 2:5 * 5:12: Jen 3:6; Ro 6:23 * 5:13: Ro 4:15 * 5:18: 1Ko 15:22

* 5:19: Ais 53:11

God n̄bi b̄i magõñhalö kal̄p n̄bi b̄i yad a ḡin̄m rö löp. *

²⁰ N̄bi b̄i nõd nan si nan naj̄ ḡi m̄dm̄dal; God n̄pe lo manö hainö ña. God lo manö ña u, n̄bi b̄i, lo manö r̄ib juun nan si nan naj̄ ḡipun u n̄ñöl, a göm, lo manö ña. An̄b u, nan si nan naj̄ ḡila gau iru yab̄i nõp ḡilö ara. Pen God n̄bi b̄i nan si nan naj̄ ḡila gau kal̄p mög yab̄i n̄ñöm, ud aij yab̄i ga.

²¹ An̄b u, nan si nan naj̄ as̄iñ an̄bu klö yab̄i göm, n̄bi b̄i magõñhalö uł gö, wip umbal rö m̄deila. Pen God an̄g göl n̄bi b̄i gau kal̄p mög yab̄i n̄ñöm, ud aij yab̄i göm, n̄bi b̄i aij yad a göm, kam̄iñ pör m̄dep an̄bu ñ̄nab. B̄i Kub hon Jisas Krāis n̄pe ḡi aij ga u me, God an̄g ḡin̄ab. *

6

Jisas aip umun um haut ḡino a gun, nan si nan naj̄ gep gas̄i adö u n̄ñagun

¹ God han̄p mög n̄ñöb an̄bu, n̄bi b̄i r̄imnap hagnaböl, “Nan si nan naj̄ halöwatö göl ḡi m̄dno m̄dno, God han̄p nõd n̄ñöm ud aij göp rö wasö, hainö han̄p mög yab̄i n̄ñöm ud aij yab̄i ḡin̄ab,” a ḡin̄aböl. ² Pen manö piral an̄g rö haga-gun! Hon nan si nan naj̄ gep naḡi adö u, hon hadö umno. An̄b u, m̄dmagö hon p̄iłu gö, nan si nan naj̄ gun rö lagöp. ³ Kale n̄ñbim, hon n̄bi b̄i Krāis Jisas aip j̄im ñöl m̄daiun a gun ñ̄g pakno gau, “N̄pe uma rö j̄im ñöl umbun,” a gun, ñ̄g pakno. *

⁴ Hon ñ̄g pakno u, Krāis Jisas aip wip r̄igöl m̄igan lugun umno rö la. N̄ñhön ḡin̄g: Krāis n̄pe umö, kabö m̄igan u r̄igöl ḡila pen Nap klö ke yab̄i n̄pe u gö, uraköm kam̄iñ m̄döp rö, hon unbö rö wip r̄igöl m̄igan rö m̄dpun u urakun, kam̄iñ hain n̄bö adö u m̄deinabun. *

⁵ Krāis aip j̄im ñöl umno u me, n̄pe kauyañ uraköm kam̄iñ m̄döp rö, hainö hon u rö nõp urakun kam̄iñ m̄deinabun.

⁶ God n̄pe gas̄i n̄ña, nan si nan naj̄ gep naḡi u böñ nõp r̄ib ḡi dö gö, hainö n̄bi b̄i gau kal̄p naḡi wög gep b̄i rö, adan naj̄ u ud t̄ip ḡi dam aragn̄m, a ḡi gas̄i n̄ña.

* **5:21:** Ro 6:23 * **6:3:** Gal 3:27 * **6:4:** Kol 2:12
Jen 4:7 * **6:13:** Ro 12:1 * **6:14:** 1Jn 3:6

An̄b u me, naḡi adö naj̄ ḡim̄dun u, Krāis aip mab ba lañ al pak l̄ilö uma. * ⁷ Pen n̄ñhön, n̄bi b̄i um haut ḡipal gau, nan si nan naj̄ gep magö u m̄dmagö kale p̄iłu gö göl rö lagöp.

⁸ Hon n̄ñbun, Krāis aip umno u me, n̄pe aip kam̄iñ m̄deinabun. ⁹ Hon n̄ñbun, Nap n̄pe gö Krāis uraka rö, n̄pe kauyañ umagnab. Uri umeb magö u Krāis n̄p nan ap ḡin̄m rö lagöp. ¹⁰ Krāis n̄pe ñ̄n añ̄ ap nõp uma u pen nan si nan naj̄ gep p̄idöñ u böñ nõp hir göp. Krāis kauyañ uraköm, am God aip m̄dpil.

¹¹ An̄b u me, Krāis Jisas aip uł gun, nan si nan naj̄ gep adö u um haut gun, urak God aip kam̄iñ m̄dpun, a ḡimim n̄ñmim. *

¹² Nan si nan naj̄ gep magö u, kalöp ad̄ik t̄ip ḡi dam, b̄i naḡi wög gep rö mo gau m̄dmim, nan si nan naj̄ ḡin̄abim, a ḡin̄ab. Pen kale w̄ihö ḡimim. * ¹³ Pen gas̄i naj̄ kale u, hañ romañ ñ̄n ma kalöp ad̄iñ ap, nan si nan naj̄ ḡin̄m, a göm, t̄ip ḡi gain̄m rö, kale hañ romañ kale ad̄iñ ad̄iñ gau magõñhalö böñ nõp w̄ihö ḡimim. Jisas aip umun urakpun u me, gas̄i m̄dmagö r̄im̄d hon God n̄p ñun, hañ romañ ad̄iñ gau God n̄p ñun, n̄pe hagöp rö nõp gun, a ḡimim n̄ñmim. *

¹⁴ Nöd lo manö adö u n̄ñun gun, a ḡi gas̄i u n̄ñbe, nan si nan naj̄ gep gas̄i u nõp lö, an̄g ḡim̄dim. Pen m̄ñi adö an̄bu rö m̄dagpim. God kalöp mög n̄ñöm udö, Krāis n̄bi b̄i n̄pe m̄dpim u, n̄p c̄ig ḡimim, nan si nan naj̄ gau arö ḡin̄abim. *

Naḡi as̄iñ m̄dagöp aij adö u nõp arun

¹⁵ Pen God lo manö adö u ḡino, God n̄ñöm han̄p udagnab; n̄pe ke han̄p mög n̄ñöm, Krāis n̄p yuö apöm, han̄p a göm uma rö, udnab. An̄b u, nan si nan naj̄ nõp ḡi m̄daiun aka? Wasö yab̄i! An̄g gagun. ¹⁶ Kale n̄ñbim, kale b̄i kub ap n̄p, hon b̄i naḡi wög gep ne m̄dun, wög n̄ñhön hagnabön ḡin̄abun, a gein̄abim u, kale b̄i kub an̄bu mo n̄pe gau m̄dpim. Kale nan si nan naj̄ gep n̄p naḡi wög gep b̄i rö m̄deinabim u, nan si nan naj̄ gep mo gau

* **6:6:** Gal 5:24 * **6:11:** 2Ko 5:15; Gal 2:19 * **6:12:**

m+dmim umnabim. Pen kale God manö hagöp nag+ wög gep b+ rö m+deinabim u, God manö hagöp mo gau m+dppe, n+pe kalöp n+bi b+ aij yad a g+nab. *

¹⁷ Nöd kalöp nan si nan najj gep gasi u nöp lö, b+ nag+ wög gep rö m+dmim, adö an+bu nöp g+m+dim. Pen hainö, Jisas manö aij u n+nmim, böj nöp udpim. An+g g+pipim u, yad God n+p aij a gabin. ¹⁸ God n+pe gö, kale nan si nan najj mo gau m+dmim, yöñ udmim, God nag+ wög gep n+bi b+ rö m+dmim, n+pe hagöp rö g+ aij g+pipim. ¹⁹ Pen kale ke klö m+dagpim rö, manö hagn+g gabin i, yad waiö nöp hagnö n+ñ aij göl, a gem, waiö nöp hagnabin.

Nöd kale gasi najj yab+ñ n+nmim, nag+ wög gep n+bi b+ rö m+dmim, hañ roman+ñ n+ma kale gau nan si nan najj yab+ñ g+ dammim, g+ najj yab+ñ nöp g+m+dim. Pen m+ñi gasi aij yab+ñ n+nmim, nag+ wög gep b+ rö m+dmim, hañ roman+ñ n+ma kale gau God manö hagöp rö nöp g+ dammim, kam+ñ aij nöp m+deinabim. ²⁰ Nöd nan si nan najj gep nag+ wög gep n+bi b+ rö m+dm+dim u, God manö hagöp adö u kalöp abadö, mo n+pe gau m+dagm+dim. ²¹ Pen nöd g+ najj g+m+dim an+bu, m+ñi n+nmim hagnabim, “Pör an+g g+ najj g+m+dim u, nable göp. An+g gun nan aij ap udagpun,” a g+nabim. N+bi b+ an+g g+pal gau umn+g g+naböl.

²² Pen m+ñi God n+pe gö, kale nan si nan najj mo gau m+dmim, yöñ udmim, God nag+ wög gep n+bi b+ rö m+dmim, God n+ñö aij g+nab adö u nöp g+mim, kam+ñ pör pör m+dep u udnabim. ²³ Nan si nan najj gep adö u g+ damun, pe udun umnabun; pen B+ Kub hon Jisas Krais aip j+m ñöl m+deinabun u, God han+p kam+ñ pör pör m+dep magö u y+har+ñ n+ñab. *

7

Krais hañ roman+ñ n+pe m+dpim rö, n+pe aip umbe

¹ Kale añ mam lo manö n+ñbim gau. Kale n+ñbim, n+bi b+ kam+ñ m+dpal gau nöp lo manö hain g+naböl; umeinaböl, marö kal+p r+mnab m+dagpim.

² Manö ap ba gau rö ap m+dpim. Lo manö ap haga, b+ n+pe m+deinab, n+bin n+pe nugmul aip m+dain+im; pen nugmul umnab u, lo an+bu p+s g+nab. ³ N+bi u nugmul m+dpim n+ñöl g+, am b+ hain n+bö ap n+ñöm udeinab u, n+p hagnaböl, “Lo manö r+ñ jumön, ne b+ si udep n+bi,” a g+naböl. Pen nugmul umö, am b+ hain n+bö n+ñöm udeinab u, manö m+dagöp; “Lo manö r+ñ jumön, ne b+ si udep n+bi,” a göm, hagnaböl.

⁴ Pen añ mam b+. An+ñ unbö rö nöp, kale Krais hañ roman+ñ n+pe m+dpim gau, n+pe aip umbe rö, lo manö ud s+s+ l+m+dim u arö g+pe n+ñöm B+ ap kalöp udnab. B+ au umöm uraka B+ u kalöp udö, kale God n+p aij g+n+im adö u nöp g+nabim. *

⁵ Nöd pen Krais hon udaga n+ñ u, nan si nan najj gep magö u han+p ud s+s+ l+m+dpim. Lo manö adö u nöp hain gun a g+ m+dm+dim u pen gasi najj an hon dan p+ral hi+kö, mab as+ n+ñ umeb magö u waiö lö, m+dpim aij g+m+dagun. God aip m+dep rö laga. ⁶ Pen m+ñi Krais aip umbun rö, lo manö han+p nag+ rö löm ud s+s+ l+m+dpim u pak gulu g+ lun me, Juda lo manö kal+ k+ñ r+kla adö u n+ñun gagpun; God Ana gasi ñöb adö u nöp n+ñun g+pun. *

Lo m+dpim rö, nan si nan najj g+pun u waiö n+ñbun

⁷ An+ñ u, hon n+ñön hagnun? God lo manö hagö hagla u, manö najj hagöp, a gun aka? Wasö yab+ñ! U an+g hagnun.

Lo m+dagböp, yad nan si nan najj aigeg rö m+dpim u n+ñagbnep. Lo manö adö ap kal+ k+ñ r+köm hagla, “N+bi b+ r+mnab nan kale gau nan yad rö m+daiböp, a g+mim, gasi u n+ñagmim,” a g+la. An+ñ u me, yad n+ñbin, n+bi b+ r+mnab nan kale gau nan yad rö m+daiböp a g+ gasi n+ñeinabin u, nan si nan najj g+nabin. * ⁸ An+ñ u, yad gasi n+ñbin, hainö yad nan si nan najj gem, n+bi b+ r+mnab nan kale gau nan yad rö m+daiböp, a g+ gasi u n+ñagnabin. Yad an+göl gasi n+ñm+dim u pen ad+ñ nan si nan najj gep magö u am gasi r+m+dpim yad t+p g+ dam arö, n+bi b+ r+mnab nan kale

* 6:16: Jon 8:34; 2Pi 2:19 * 6:23: Ro 5:12,15 * 7:4: Ro 6:2,11 * 7:6: Ro 8:2; 6:4 * 7:7: Eks 20:17; Dud 5:21

gau iru yabɪ nöp nan yad rö mɪdaiböp a gɪ gasɪ u nöp nɪɲnö. Pen lo manö mɪdagböp, nan si nan naij gep magö klö mɪdagböp, bɪ hadö umöb rö mɪdböp.

⁹ Lo manö, u gɪmön, u gagmön, a gab u, yad nöd nɪɲagmɪdin. Yad anɪg gem kamɪɲ mɪdainö. Pen lo manö u auö, nan si nan naij gep magö u, bɪ kamɪɲ mɪdöp rö löm, klö udöm yɪp ɪɪp gɪ ud arö, umnö.

¹⁰ God lo manö ña u, hanɪp adan pör mɪdep u yamböp, pen yɪp umeb magö nöp ña. ¹¹ Anɪb u, yad gasɪ nɪɲbin, hainö yad nan si nan naij gem, nɪbi bɪ rɪmnap nan kale gau nan yad rö mɪdaiböp a gɪ gasɪ u nɪɲagnabin. Yad anɪgöl gasɪ nɪɲmɪdin u pen, adɪɲ nan si nan naij gep magö u am gasɪ rɪmɪd yad ɪɪp gɪ dam arö, nɪbi bɪ rɪmnap nan kale gau nan yad rö mɪdaiböp a gɪ gasɪ nɪɲnö. Nan si nan naij gep magö u, God lo manö haga u nöp udöm, yɪp al pak la. *

¹² Anɪb u, hon nɪɲbun, God lo manö u uɪ mɪdöp. Hon nɪɲbun, “Nɪbi bɪ rɪmnap nan kale gau nan yad rö mɪdaiböp a gɪ gasɪ u nɪɲagmim,” lo manö anɪbu, God nɪpe ke manö klö haga u, uɪ nöp, kabö rö nöp, aij nöp mɪdöp. * ¹³ God lo aij anɪbu yɪp al pak la umnö aka nɪhön? U wasö! God lo manö aij u hagö nɪɲbun rö, marö kub anɪbu udagnabun. Nan si nan naij gɪpun rö, marö kub anɪbu udnabun. Pen nɪpe hanɪp lo manö haga anɪbu, gasɪ ap ke nɪɲöm hagaga; nan si nan naij gep magö u gac kub yabɪ mɪdöp u nɪɲöl, a göm, lo manö haga. Anɪb u, God lo manö u haglö nɪɲbin rö, umagnö; nan si nan naij gep magö u, lo manö aij anɪbu udöm, yɪp al pak lö umnö.

Nan gagun a gun gasɪ nɪɲbun gau nöp gabun

¹⁴ Hon nɪɲbun, lo manö u, God gasɪ ñö kalɪ kliñ rɪkla. Anɪbu pen yad bɪ nöp mɪdpin; yad nagɪ wög gep bɪ rö mɪdem, hibur gasɪ rɪmɪd yad u pör arab nan si nan naij gep adö u. ¹⁵ Anɪb u me, nan aij gɪnam, a gɪ gasɪ nɪɲbin adö u gagpin; yad nan si nan naij gep adö u, yad magö anɪbu mulu kal nɪɲbin u, yad anɪg gagnam, a

gɪpin adö u nöp gɪpin. Pen nɪhön gɪnɪg anɪg gɪpin u nɪɲagpin. * ¹⁶ Yad gɪ naij gagnam, a gɪ gasɪ nɪɲbin adö u nöp gɪpin rö, yad nɪɲbin, gasɪ magö yad abe God lo manö u abe adɪp adɪp rö mɪdöp.

¹⁷ Uri yad ke nan naij gagpin me. Yad ke naij gɪnam, a gem, gagpin; nan si nan naij gep magö u gasɪ hibur mɪdmagö yad anɪ dan mɪdöp u nöp göp. ¹⁸ Yad nɪɲbin, yad bɪ nöp mɪdpin rö, mɪdmagö prɪ anɪ yad dan mɪd aij gagöp. Gasɪ hibur mɪdmagö yad gasɪ aij ñö, nan aij ap gagnabin. Gasɪ magö yad u, gɪ aij gɪnam a gem nɪɲbin u pen yad gɪnam rö lagöp. ¹⁹ Anɪg gö me, gɪ aij gɪnam, a gɪ nɪɲbin adö u gagabin; gɪ naij gagnam, a gɪ nɪɲbin adö u nöp pör gɪnö arab. ²⁰ Anɪb u, yad gɪ naij gagnam, a gɪ nɪɲbin adö u nöp gabin rö, yad ke nan naij gagabin. Nan si nan naij gep magö u gasɪ hibur mɪdmagö yad anɪ dan mɪdöp u nöp gö gö gab nɪɲem gabin.

²¹ Anɪb u, yad nɪɲbin, yad gɪ aij gɪnam a gɪ nɪɲbin u pen pör gɪ naij gɪnam rö löp. ²²⁻²³ Gasɪ yad u God lo ña u ñɪñɪ yabɪ lɪbin u pen gasɪ hibur mɪdmagö yad anɪ dan unbö ke göm, gasɪ magö yad u aip pen pen gö, nan si nan naij gep magö u hañ romanɪ yad anɪ gau mɪdöm, yɪp ud sɪsɪ lö, yad bɪ nagɪman rö mɪdpin. *

²⁴ Yad ñɪñɪ lagpin; bɪ mög gep rö mɪdpin. Gasɪ hibur mɪdmagö yad u yɪp al pak lɪnɪg gab; bɪ anɪ yɪp ud kamɪɲ yunab? ²⁵ Bɪ Kub hon Jisas Krai nöp! God nɪp aij a gabin!

Pen manö hagpin i, anɪg göl mɪdöp: gasɪ yad u God nɪp nagɪ wög gep bɪ rö mɪdpin u pen mɪdmagö prɪ anɪ yad dan au, nan si nan naij gep magö u nagɪ wög gep bɪ rö mɪdpin. *

8

God Ana hon aip mɪdeinab u, hon aigale nɪbi bɪ rö mɪdeinabun

¹⁻² Pen hon Krai Jisas aip jɪm ñöl mɪdpun u, Krai Jisas nɪpe umö, God Ana kamɪɲ magö ñeb u nɪpe hanɪp ud kamɪɲ yuö, hon uri nan si nan naij gep magö u abe, umeb magö u abe, kalɪp nagɪ wög

* 7:11: Jen 3:13 * 7:12: 1Di 1:8 * 7:15: Gal 5:17

* 7:22-23: Gal 5:17; 1Pi 2:11 * 7:25: 1Ko 15:57

gep n̄ibi b̄i r̄o m̄idagpun. An̄ib u, God han̄ip man̄o kub hagagnab. ³ Pen n̄ibi b̄i aij m̄idagpun r̄o, God lo ad̄o u ḡi damun, m̄id aij gun r̄o laḡo, God N̄i n̄ipe ke u yūo, b̄i yab̄iñ hañ roman̄ hibur m̄idmaḡo hon unb̄o r̄o l̄öm, aua. N̄ipe um̄öm nan si nan naj gep maḡo u b̄öh n̄öp ḡi ke yuañ, a göm, God n̄ipe N̄i n̄ipe ke nan sabe gep r̄o yūöm, nan si nan naj gep maḡo u n̄ibi b̄i m̄idmaḡo pr̄i an̄ kale dan̄ m̄idöp u, man̄o kub hagöm, p̄is göp a ga. ⁴ God an̄ig ga u, kale gas̄i naj m̄idmaḡo pr̄i an̄ hon yañ n̄ib̄o auöp ad̄o u ar̄o göm, God Ana gas̄i ñab ad̄o u ḡi damöm, lo man̄o yad hagab r̄o ḡi aij ḡinaböl, a göm ga. *

⁵ N̄ibi b̄i gas̄i naj m̄idmaḡo pr̄i an̄ kale yañ n̄ib̄o auö, ad̄o an̄bu n̄öp ḡilö aröp gau, hibur m̄idmaḡo kale n̄ihön gas̄i göp ad̄o u n̄öp gas̄i n̄iñbal. Pen n̄ibi b̄i God Ana kal̄ip gas̄i ñö ḡilö aröp gau, God Ana n̄ihön gas̄i göp ad̄o u n̄öp gas̄i n̄iñbal. ⁶ N̄ibi b̄i hibur m̄idmaḡo kale n̄ihön gas̄i göp ad̄o u n̄öp gas̄i n̄iñbal gau, ad̄o an̄bu n̄öp nan si nan naj göm umnaböl. Pen n̄ibi b̄i God Ana n̄ip aij ḡinab u n̄öp gas̄i n̄iñbal gau, ad̄o an̄bu n̄öp ḡi aij göm, God aip j̄im ñöl kam̄iñ m̄idöm, m̄id aij ḡinaböl.

⁷ N̄ibi b̄i hibur m̄idmaḡo kale n̄ihön gas̄i göp ad̄o u n̄öp gas̄i n̄iñbal gau, gas̄i maḡo kale God n̄ip kauañ mauañ r̄o m̄idöp. Gas̄i maḡo kale God lo n̄ipe n̄iñagöp; God lo n̄ipe n̄iñn̄im r̄o lagöp. ⁸ N̄ibi b̄i gas̄i naj m̄idmaḡo pr̄i an̄ kal̄ip yañ n̄ib̄o auö, ad̄o an̄bu ḡilö aröp gau, God n̄ip aij ḡin̄im ad̄o u göl r̄o lagöp.

⁹ Pen kale n̄ibi b̄i God Ana kalöp an̄ dan̄ m̄idöp gau, gas̄i naj m̄idmaḡo pr̄i an̄ kale yañ n̄ib̄o auö, ad̄o an̄bu gagabim; God Ana kalöp gas̄i ñab ad̄o u n̄öp gabim. N̄ibi b̄i Krai Ana n̄ipe kal̄ip an̄ dan̄ m̄idagöp gau, Krai n̄ibi b̄i n̄ipe m̄idagpal. *

¹⁰ Krai n̄ipe an̄ kalöp dan̄ m̄ideinab u, nan si nan naj gep maḡo u gö, hañ roman̄ kale umn̄ig gab; pen Jisas umö God kalöp n̄iñö, n̄ibi b̄i aij r̄o m̄idpim u r̄o, Ana n̄ipe gö, ana kale kam̄iñ m̄ideinab. * ¹¹ God gö Jisas uraka u, Ana n̄ipe an̄ kalöp dan̄

m̄idöp u me, God añi an̄bu n̄öp kalöp u r̄o n̄öp gö, Ana n̄ipe kalöp an̄ dan̄ m̄idöp u n̄ipe hañ roman̄ kale kam̄iñ m̄idep maḡo ñinab.

¹² An̄ib u, añ mam b̄i, hon naböh m̄idöp. Gas̄i naj m̄idmaḡo pr̄i an̄ hon dan̄ p̄iñu ḡi ñö ad̄o an̄bu gun, naböh an̄bu ñagnabun.

¹³ Ad̄o an̄bu ḡipe arö, umn̄ig gabim. Pen God Ana u kalöp ḡi ñö n̄iñöl ḡi, kale nan si nan naj ḡipim an̄bu böh n̄öp arö ḡinabim u, God aip kam̄iñ m̄ideinabim. *

¹⁴ God Ana gas̄i ñö n̄iñöl ḡi ajaböl n̄ibi b̄i gau, God ñi pai n̄ipe m̄idpal. ¹⁵⁻¹⁶ Ana kale udpim u, kalöp t̄ip ḡi dam arö, kale nöd p̄iñiñ ḡim̄idim r̄o kauyañ p̄iñiñ ḡimim, naḡi wög gep n̄ibi b̄i r̄o m̄idagnabim. Ana kale udpim u, n̄ipe gö, God ñi pai n̄ipe m̄idpim. An̄ig n̄iñöm hon n̄ip “Aba! Bapi!” a gabun. *

¹⁷ N̄i pai n̄ipe m̄idpun u me, nan aij n̄ihön n̄ihön ñi pai n̄ipe ñinab u, hon udnabun. Pen Krai n̄ip hag juöm ḡi naj ḡila r̄o, han̄ip u r̄o n̄öp ḡi naj ḡilö, p̄iñiñ gagnabun u, God Krai n̄ip ud aij ga r̄o, han̄ip u r̄o n̄öp ud aij ḡinab. *

Hainö m̄id aij ḡinabun

¹⁸ Gas̄i yad n̄iñbin, Krai n̄ip c̄ig m̄idun, marö r̄imnap gö, uñham m̄ideinabun u, u nan pro. Hainö God n̄ipe nan aij yab̄iñ han̄ip ñö, n̄ipe aip m̄id aij ḡinabun u, u nan kub.

¹⁹ God nan n̄ihön n̄ihön ḡi la gau magöñhalö m̄iñi m̄id aij ḡin̄im r̄o lagöp. Nan gau magöñhalö abad m̄idö, God n̄ipe ñi pai n̄ipe waiö udnab ñin u n̄öp, n̄ipe gö, nan an̄ib gau kauyañ m̄id aij ḡinab. ²⁰⁻²¹ Göp an̄bu, God hadame n̄öp n̄iñebir ḡinab a ga r̄o n̄öp göp. Pen God hadame gau n̄iña, ñi pai yad waiö udnabin ñin u, yad ḡinö, ñi pai yad ñiñiñ löm m̄id aij yab̄iñ ḡinaböl r̄o, nan magöñhalö ḡi l̄inö gau u r̄o n̄öp, hij ḡi lugagöm, ñiñiñ löm m̄id aij yab̄iñ ḡinab.

Pen nan ḡi la an̄ib gau, nöd m̄id aij gagnab. Pen han̄ip gö, ñi pai n̄ipe ke yab̄iñ m̄idun n̄ipe aip m̄id aij ḡinabun ñin u n̄öp

* **8:4:** Gal 5:16,25   * **8:9:** 1Ko 3:16; 12:3   * **8:10:** Gal 2:20   * **8:13:** Gal 6:8; Kol 3:5   * **8:15-16:** 2Di 1:7; Mak 14:36; 2Ko 1:22   * **8:17:** Gal 4:5-7; Rep 21:7   * **8:20-21:** Jen 3:17-19

me, kauyan gö nan anib gau mid aij ginab.
*

22 Hon niñbun, nan God gi la anib gau magorhalö mid aij ginig gab u pen hadame nöp marö gö, nibi ñi pai riknig gilo ilön göp rö u gimidöp. 23 Pen hon abe marö anibu midöp. Hainö kalip böñ nöp udnig gabin, a göm, God nipe Ana u nöd nöp yuö apöm hanip an dan midöp u, pen ñin mai rö hanip ñi pai nipe ke kabö rö yabıt waiö udö, hañ roman gişön nibö halu lun, a gun, midmagö hon an dan marö anibu gö niñöl gi, mñön nabön adö il i abad midpun. *

24 God nan hainö waiö linab a ga manö u niñ udno, hanip uda. Pen nan niñön niñön hainö waiö linab u magorhalö hadö niñbnop, miñi gasi halö midun ñin hain u abad midagaibnop. Nan hadö niñbal u abadagnaböl. 25 Pen, nan hainö waiö linab, a gi gasi u niñun me, iru gö niñöl gi abad midagpun; gasi halö abad midpun.

26 Nibi bi pidön midagpun rö, Ana hanip gi ñöl gi midöp. Hon God nip sabe gun a gipun u pen aige gun God nip sabe ginabun u niñagun. Pen Ana hanip ab hak löm, God nip sabe ginig gab. Manö nibi bi niñeb rö wasö; kadm manö löm hagnig gab. 27 God pen gasi hon magorhalö niñöb; nipe Ana gasi nipe u abe niñöb. Ana nipe hon Krai Jisas nibi bi nipe marö udöm, God nip hagö, hagab rö ginab. Ana nipe God nip hagab u, God ginam a göm niñöb adö u nöp hagab. *

28 Hon niñbun, God nip midmagö libun nibi bi gau, God nipe hanip abad midö niñöl gi, nan rimnap ke gagnab; mid aij ginabun adö u nöp hanip ginab. God nipe hadame gau gasi niñöm haga rö, hanip yip aumim a ga. * 29 Pen adö anibu nöp, God nibi bi nöd niña gau, “Yad ginö, kale Ñi yad midöp rö löm, niñin nimam hain nipe iru yabıt mideinaböl,” a ga. * 30 Anib u, nibi bi Ñi yad rö mideinaböl a ga nibi bi gau, kalip yip aumim a ga. Nibi bi yip aumim a ga nibi bi gau, kalip nibi bi asıñ midagöp a ga. Nibi bi kalip asıñ midagöp

a ga gau, Ñi yad mailö aij halö midöp rö, kale u rö nöp mideinaböl a ga.

Hanip midmagö löm abad mid aij göp

31 Pen hanip anig göm ud aij göp u, an hanip gi naij ginab? Bi ap hanip gi naij ginim rö lagöp, wasö yabıt! * 32 God nipe piñin gagöm, Ñi nipe ke u hanip nan a göm yuö apöm uma u nan kub yabıt. Pen God hanip anig ga u me, nipe hanip ud aij göm, nan aij aij nöp hanip u rö nöp ñinab. 33 Pen God nipe hanip hag löp rö, an hanip manö kub hagnab? God nipe ke gö asıñ midagöp rö midpun u, manö midagöp, a ga. * 34 Anib u, bi an hanip manö kub hagnab? Bi ap anig hagnim rö lagöp. Krai Jisas hanip nan a göm umöm, uraköm, am God ñimagö yijig kid nipe lau adö midöm, hanip a göm, Nap nip sabe göl gi midöp.

35 Krai hanip midmagö yabıt löp u me, an nip wasö göm hanip ud asık ke linab? Nan ap ke waiö löm, hanip ud asık ke linim rö lagöp.

Hanip marö rimnap ginab aka,
uıham mideinabun aka,
kiyö kub leinab aka,
waıij midageinab aka,
gasi milö niñnabun aka
bi rimnap hanip, Krai pig midpal, a
göm,
hanip gi naij ginaböl aka,
al pak linaböl aka,
nan niñön ginab,

Krai aip jim ñöl nöp mideinabun.

36 Manö anibu rö God Manö kalı kılın riköm hagla,

“Nöp pig midpun rö, pör hanip niñöm,
kaj sipsip rö al pak lun a göm niñbal,”
a gıla. *

37 Anib u, umeb rö an u midpun u pen Krai, bi hanip midmagö löm uma u aip midun, aij gö niñöl gi nöp midun, nan anib gau piñin gagnabun. 38 Adö anibu yad niñbin, umnabun aka mideinabun, God hanip midmagö li nöp mideinab niñöm nan ap hanip ud asık ke linim rö lagöp. God ejol nipe gau, nan pidön halö

* 8:23: 2Ko 5:2-4 * 8:27: Sam 139:1 * 8:28: Ep 1:11 * 8:29: Kol 1:18; Hib 1:6 * 8:31: Sam 118:6
* 8:33: Ais 50:8-9 * 8:36: Sam 44:22

kumi kabö adö laŋ m+دöp gau, nan kal naij gau, nan m+ñi m+دöp gau, nan hainö m+deinab gau, ³⁹ nan adö gal+ik m+دöp gau, nan mo gay+ik m+دöp gau, nan n+hön n+hön m+دöp gau magöŋhalö, nan ap han+ip ud as+ik ke lin+im rö lagöp. Bi Kub hon Krais Jisas m+دöp rö, God han+ip m+dmagö li nöp m+deinab.

9

God gas+ n+pe ke n+ŋöm Isrel kai kal+ip udn+ig ga

¹ Manö hagabin an+bi, yad Krais bi n+pe m+dpin rö, piral hagagabin. Ana U+ u gas+ magö yad hagab, manö hagabön an+bu manö n+ŋö hagabön, a gab. ²⁻³ Pen añ+ mam bi. Isrel n+bi bi r+imnap Krais n+ip udagpal gau hainö manö kub n+ŋöm, ilön kub udnaböl u, y+ip mög yab+il göp. An+ib u, yad gas+ iru yab+il n+ŋbin. Midmagö yad pör ilön kub göp. Yad n+ŋö nöp hagabin, adan m+dböp, yad añ+ mam yad gau kal+ip nan a gem ilön udnö, kale pen kam+ŋ arblap. *

⁴ Pen n+hön: God Isrel kai nöp kale ñ+ pai yad m+deilan a göm, mailö aij n+pe kal+ip nöp yamöm, yad kalöp unbö g+nabin a göm manö klö n+ŋö kal+ip nöp hag ñöm, lo manö n+pe u kal+ip nöp hag ñöm, kale aigöl göm God sabe gep ram u kabö rö sabe göl manö u kal+ip nöp hag ñöm, yad aigöl gem n+bi bi kal+ip ud aij g+nam manö aij u kal+ip nöp hag ña. * ⁵ Isrel n+bi bi n+hi ilaŋ kale Ebrahim, Aisak, Jekop bi gau me. Ebrahim, Aisak, Jekop ñ+ pai r+iklö, r+ik dam dap+il gi damöm, Isrel n+bi bi kal+ip r+ik daula. Ki g+n añ+ u nöp r+ik dam dap+il gi damöm, Krais n+ip bi yab+il r+ik daula. Krais n+pe ke God m+دöm, n+bi bi magöŋhalö abadab. Kale magöŋhalö hib n+pe u pör haglö adö araŋ.

⁶ God Manö haga u, haga rö nöp ga. Isrel ñ+ pai r+iklö, r+ik dam dap+il gi damöm, r+ik daula gau r+imnap Isrel n+bi bi kabö rö m+dagpal. ⁷ Ebrahim ñ+ pai r+iklö, r+ik dam dap+il gi damöm r+ik daula gau r+imnap Ebrahim ñ+ pai n+pe kabö rö

m+dagpal. God Ebrahim n+ip haga, “Aisak ñ+ pai r+iknab gau nöp ñ+ pai adö nape rö m+deinaböl,” a ga. * ⁸ An+ib u, Ebrahim ñ+ pai r+iklö, r+ik dam dap+il gi damöm, r+ik daula gau r+imnap God ñ+ pai n+pe m+dagpal. God manö klö n+ŋö hagö, Ebrahim ñ+ pai yag daunaböl ñ+ pai gau nöp, kale God ñ+ pai n+pe m+dnaböl. * ⁹ God Ebrahim n+ip manö klö n+ŋö an+bu hagöm haga, “Ñ+n yad hag linö ñ+n u nöp yad ado gi aunö, nabin ne Sera ñ+ ap yag daunab,” a ga. *

¹⁰ Pen ap+is hon Rebeka ñ+ n+pe m+ihau bi añ+ nöp r+ika. Bi an+bu bac hon u Aisak. ¹¹⁻¹² Pen God gas+ n+pe ke n+ŋöb rö g+nab. N+bi bi an hag linabin a g+nig gab u, hag linab. Kale nan aij r+imnap g+naböl u n+ŋöm hag lagnab. God gas+ n+pe ke n+ŋöb rö g+nab. An+ib unbö rö nöp me, ap+is bac hon Aisak Rebeka ber m+ihau ñ+ ramö r+ikaglö magö u, God n+pe Rebeka n+ip haga, “Ñ+ ne nañ+ r+iknabön u, bi kub rö m+dageinab; n+pe ñ+ ne hain u n+ip wög gi ñ+nab,” a ga. Ñ+ mudun aŋ gau nöp m+dailö n+me yag dauaga adö u nöp, nan aij nan naij ap g+lö n+ŋöm wasö, God gas+ n+pe ke n+ŋöm an+ig haga. * ¹³ God Manö ad+ŋ ap kal+i k+in r+ikla u, God manö hagöm haga, “Yad Jekop n+ip m+dmagö l+bin pen Iso n+ip m+dmagö lagpin,” a ga. *

God n+pe gab u, kabö rö nöp gab

¹⁴ An+ib u, God kabö rö gagab, a gun? Wasö! N+pe kabö rö nöp gab. ¹⁵ God n+pe Mos+is n+ip haga,

“N+bi bi mög n+ŋnabin gau kal+ip mög n+ŋnabin.

N+bi bi m+dmagö lem ud aij g+nabin gau

kal+ip m+dmagö lem ud aij g+nabin,” a ga. *

¹⁶ An+ib u n+ŋbun, hane ke klö gun g+ipun u n+ŋöm han+ip udagnab; hane ke klö gun gas+ halö m+dpun u n+ŋöm han+ip udagnab. N+pe ke mög n+ŋnab n+bi bi gau nöp udnab. *

* **9:2-3:** Eks 32:32 * **9:4:** Eks 9:4 * **9:7:** Jen 21:12

* **9:8:** Gal 4:23 * **9:9:** Jen 18:14 * **9:11-12:** Jen 25:23 * **9:13:** Mal 1:2-3 * **9:15:** Eks 33:19 * **9:16:** Ep 2:8

17 God Manö adıñ ap kalı kılıñ rıkla u, God manö hagöm Pero nıp haga, “Yad gası nıñnö, nıbi bı ram mınöñ gau gau mıdpal gau magöñhalö nıñnaböl, ne kın Ijip nıbö u bı kub bı klö yabıl pen yad God gınö ne bı yıharıñ rö mıdnabön. Anıg gınab, kale nıñöm, manö anıbu hag amıl apıl göm hib yad u haglö ram mınöñ gau gau magöñhalö arnab. Adö anıbu nöp yad ke gainö, ne Ijip kın mıdpan,” a ga. * 18 Anıb u nıñbun, God gası nıpe ke nıñöb rö, nıbi bı rımnab mög nıñnab pen nıbi bı rımnab kalıp nıñebir gö, gası naj kale nıñbal u kıdııl arnab.

19 Kale rımnab God göp anıbu rö nıñmim hagnabım, “God nıpe nöp gö, gası kale u kıdııl aröp u, nıñhön gınıg pen, mıd aij gagpım, a göm, hanıp manö kub hagnab? God nıpe ke, ‘Nan anıb gau gınab,’ a gınab u, bı an nıpe pe, ‘Nan gau gagnab,’ a gınab?” ö gınabım. 20 Anıg hagnabım u pen kale bı kub an rö mıdmim, manö nıpe u naböñ udnabım?

Adö anıbu rö, God Manö u bı ne Aisaia kalı kılıñ rıköm haga, “Bı ap mınöñ udöm, rin cög ap gö, ‘Yıp nıñhön gınıg anıg göl gıpan,’ a göm pen ado göm hagagnab. Wasö yabıl!” a ga. * 21 Bı rin cög gınıg gab bı u, nıpe gası nıpe ke nıñöb rö gınab. Mınöñ bad anı ap ud gı dö gı dapöm, rin aij aij nıñn anıñ lauep ap löm, rin yıharıñ pör pör lauep ap löm, gınab. U manö mıdagöp; gası nıpe. * 22-23 Anıb unbö rö me, God göp. Nıpe nıbi bı gı naj gı mıdpal gau nıñö, iru yabıl gö, kalıp al pak lınım rö löp u pen, nıpe mulu halö mıdöp u nıñöm klö nıpe mıdöp u nıñlan, a göm, kalıp yıñıd anıg gagöp. God hadame dagol gau gası nıpe ke nıñöm haga, nıbi bı mög nıñem ud aij gınabin nıbi bı gau mailö aij yad u nıñöl, a ga. Anıb u, nıbi bı anıb gau mailö aij yad u nıñöl a göm, nıpe nıbi bı gı naj gı mıdpal gau gö, gası hıbur naj kale u kıdııl aröp. 24 Nıbi bı mög nıñem ud aij gınabin a ga u, hanıp Juda nıbi bı abe, Juda nıbi bı wasö gau abe, haga. 25 Manö adö anıbu rö, God manö haga rımnab bı ne Hosea God Manö adıñ

ap kalı kılıñ rıköm haga, “Nıbi bı yad mıdagmıdal gau, kalıp ‘nıbi bı yad’ a gınabin. Pen nıbi bı mıdmagö lagmıdin gau, kalıp ‘nıbi bı mıdmagö yad’ a gınabin. Pen Hosea God Manö adıñ ap halö kalı kılıñ rıköm haga, *

26 Nöd ‘Nıbi bı yad mıdagpım,’ a gınö u, ram mınöñ anı anıbu nöp kalıp, ‘God pör kamıñ mıdöp nıñ pai nıpe,’ a gınabin,” a ga. *

27 Pen God Manö adıñ ap, bı God manö hagep Aisaia manö bılatö göm hagab, “Isrel kai kabö kulup nıñg goł gau mıdöp rö iru nöp mıdeınaböl u pen Bı Kub nıpe yöp pro bad ap nöp ud kamıñ yunab. *

28 Nıñhön gınıg: Bı Kub nıpe dip nöp nıbi bı mınöñ naböñ ıı i mıdpal gau magöñhalö manö kub hagöm böñ nöp pen nıñnab,” a ga.

29 Gınab anıbu, Aisaia nıpe nöd God Manö adıñ ap kalı kılıñ rıköm haga, “Bı Kub ke pıdöñ halö mıdöp u, hanıp nıñ pai yöp bad ap nöp arö gagböp, Sodom Gomora nıbi bı kalıp ga rö u, hanıp gıböp,” a ga. *

Isrel kai abe Jisas manö aij u nıñ udlan

30 Anıb u, nıñim! Juda nıbi bı wasö gau, nöd, mıd aij gun God aip jım nıñöl mıdaiun a göm gası u nıñagla u, pen mıñi Jisas manö aij u nıñ udlö, God kalıp asıñ mıdagöp a gö, nıpe aip jım nıñöl mıdpal. 31 Pen Isrel nıbi bı nöd God lo manö u udöm, hagöp hagöp rö gun a gıla u pen mıñi nıpe aip jım nıñöl mıdagpal. 32 Pen nıñhön, God nıp nıñ udöm wasö, hon ke adö rımnab gun, nıpe aip jım nıñöl mıdeınabun, a göm, God nıpe kabö aij la adö u arun a gılö nıñöl gı, ma kale u lı yuö ap lug pakpal. * 33 Manö anıbu rö, Aisaia nıpe God manö haga rö kalı kılıñ rıköm haga, “Nıñim! Yad daun kub Saion kabö ap lınö, nıbi bı ma adö anıbu lı yuö ap lug paknaböl;

* 9:17: Eks 9:16 * 9:20: Ais 29:16; 45:9 * 9:21: Jer 18:6 * 9:25: Hos 2:23 * 9:26: Hos 1:10 * 9:27: Ais 10:22-23 * 9:29: Ais 1:9 * 9:32: Ais 8:14

pen nîbi bî nîp nîŋ udnaböl gau,
 God nîp nîŋöm ana udagnaböl,” a ga.
 *

10

*God nîpe ke gö, kale nîbi bî nîpe asîŋ
 mîdagöp rö mîdeinaböl u, Isrel nîbi bî kale
 nîŋagal*

¹ Mîdeimam yad gau. Gasî klö yîp
 auöp u, God nîbi bî yad Isrel kai kalîp ud
 kamîŋ yunîm, a gem, nîp pör nöp sabe
 göl gî mîdpin. ² Yad kale gîpal rö nîŋem
 hagabin, hon God nîbi bî nîpe mîdaiun, a
 göm, klö yabîl gîpal u pen gasî nîŋ aij göm
 gagpal. ³ “Krais uma rö, God hanîp, ‘Nîbi
 bî asîŋ mîdagöp yad,’ a gînab,” a göm gasî
 u nîŋblap u pen adö anîbu nîŋ aij gagöm,
 gasî kale ke adö u nöp nîŋöm hagla, “Lo
 adö u gîno areinab u, nîbi bî aij nîpe
 mîdeinabun,” a gîla. Anîb u, lo manö adö
 anîbu hain gun a göm gî damöm, hainö ap
 lug pakla. ⁴ Krais ga anîbu, uri lo u pîs göp.
 Anîb u me, nîbi bî an an Jisas manö aij
 u nîŋ udnaböl gau, God kalîp magöŋhalö
 nîbi bî asîŋ mîdagöp yad a gînab.

*Nîbi bî ram mînöŋ gau gau magöŋhalö
 kamîŋ aröl rö löp*

⁵ God Manö u, Mosîs manö rîmnap kali
 kliŋ rîköm, lo manö udöm asîŋ mîdagöp
 rö mîdeinaböl manö adö u hagöm, Is-
 rel kai kalîp haga, “Lo manö u udmim,
 hagöp rö nöp gîmim me, kamîŋ arnabim,”
 a ga. * ⁶ God Manö u, Mosîs manö
 rîmnap kali kliŋ rîköm, Krais nîp nîŋ
 udöm asîŋ mîdagöp rö mîdeinaböl manö
 adö u hagöm, Isrel kai kalîp haga, “Kale,
 ‘Bî an adö laŋ arnab?’ ö gagmim,” a
 ga. (Manö haga u îl u me, kale am kumi
 kabö adö laŋ au nîbö Krais nîp uî gî
 dauagnaböl.) * ⁷ Anîb unbö rö nöp,
 “Kale, ‘Bî an wîp ana ram mîdöp mo gayîk
 arnab?’ ö gagmim,” a ga. (Manö haga u
 îl u me, kale am wîp ana ram mîdöp mo
 gayîk nîbö Krais nîp uî gî dauagnaböl.)
⁸ Pen God Manö adîŋ anîbu, Mosîs manö
 adö rîmnap nîhön nîhön kali kliŋ rîköm
 Isrel kai kalîp haga. Nîpe haga, “Manö

magö anîbu mîlö gau mîdagöp. Manö
 magö anîbu mîdmagö aŋ kale dan mîdöp
 pör hagpim adö u nöp,” a ga. Mosîs nîpe
 Jisas manö aij, manö nîŋ udep anîbu nöp
 haga. Manö aij nîŋ udep anîbu nöp hon
 pör nöp hag ñabun u me.

⁹ Anîb u, God gö Jisas uraköp a gîmim,
 gasî u nîŋ mîdmim, “Jisas nîpe Bî kub
 yad,” waiö hagnabim u, God kalöp nîbi bî
 asîŋ mîdagöp yad a göm, kalöp ud kamîŋ
 yunab. ¹⁰ Pen nîhön, kale gasî mîdmagö
 aŋ kale dan manö nîpe nîŋ udnabim u,
 God kalöp nîbi bî asîŋ mîdagöp yad a
 gînab. Meg mîgan kale manö hagnim,
 nîbi bî gau waiö hag ñînabim u, God
 kalöp ud kamîŋ yunab. ¹¹ Adö anîbu rö,
 Aisaia nîpe God Manö adîŋ ap kalî kliŋ
 rîköm haga, “Nîbi bî nîp nîŋ udnaböl gau,
 God nîp nîŋöm ana udagnaböl,” a ga. *
¹² Juda nîbi bî gau, Juda nîbi bî wasö
 gau, ke ke mîdagpal. Bî Kub nîpe nîbi
 bî gau nîbö gau nîbö magöŋhalö Bî Kub
 aîŋ nöp mîdöp. Nîbi bî gau nîbö gau
 nîbö an an nîp sabe gînaböl gau, kalîp
 ud aij yabîl gînab. * ¹³ Adö anîbu nöp,
 bî ne Joel, God Manö adîŋ ap kalî kliŋ
 rîköm haga, “Nîbi bî an an Bî Kub nîp,
 yîp ud kamîŋ yu, a göm hag nîŋlö, kalîp
 ud kamîŋ yunab,” a ga. * ¹⁴ Pen kale Bî
 Kub nîp nîŋ udagnaböl u, kale nîp aigöl
 göm sabe gînaböl? Pen kale Jisas manö
 aij u apdi nîŋagnaböl u, kale aigöl göm
 manö aij anîbu nîŋ udnaböl? Pen nîbi
 bî rîmnap apöm Jisas manö aij adö u hag
 ñagnaböl u, kale aigöl göm manö anîbu
 apdi nîŋnaböl? ¹⁵ Pen nîbi bî Krais Jisas
 nîŋ udpal gau kalîp hag yuagnaböl u, kale
 aigöl göm arnaböl? Adö anîbu nöp, Aisaia
 nîpe God Manö adîŋ ap kalî kliŋ rîköm
 haga, “Nîbi bî manö aij daunaböl gau, gî
 aij yabîl gînaböl,” a ga. *

¹⁶ Pen Isrel nîbi bî Krais Jisas manö aij
 u nîŋla gau rîmnap nîŋ udagla. Manö adö
 anîbu nöp, Aisaia nîpe God Manö adîŋ ap
 kalî kliŋ rîköm haga, “Yad manö aij ne u
 hagnö jî bî an nîŋ udöp?” ö ga. * ¹⁷ Anîb
 u, nîbi bî rîmnap God manö hag ñîlö, nîbi

* **9:33:** Ais 28:16; 1Pi 2:6 * **10:5:** Lep 18:5 * **10:6:** Dud 30:12-14 * **10:11:** Ais 28:16 * **10:12:** Ap 15:9

* **10:13:** Joe 2:32 * **10:15:** Ais 52:7 * **10:16:** Ais 53:1

bî nînjöm manö anîbu nîj udnaböl. Pen God manö hag ñîlö, nîj udnaböl u, Kraiss manö aij u me. ¹⁸ Pen Isrel kai manö anîbu nîjagla aka nîhön? Wasö yabî! Nîjla. Kale nöd nîjla u me, Depid nîpe God Manö adîj ap kalî kliñ rîkôm haga,

“Kale ram mînönj gau gau magönjhalö amöm,

manö anîbu hag ñîbal;

kale manö hag ñîlö,

mînönj nabönj gau rîgonj rîgonj

magönjhalö yabî aröp,” a ga. *

¹⁹ Pen yad hag nîjeb ap halö mîdöp: Isrel kai manö anîbu nînjöm îf u nîjagla aka nîhön? Wasö yabî! Îf u nîjla. Mosîs nîpe God manö haga u udöm, God Manö adîj ap kalî kliñ rîkôm haga,

“Yad nîbi bî hauî halö mîgan rîmnap kalîp udem, ud aij gînö,

kale Isrel nîbi bî kalîp mulu kal nîjmim,

God hanîp rö anîg gagöp, a gîmim nîjnabim,” a ga. *

²⁰ Aisaia nîpe God manö haga u udöm God Manö adîj ap kalî kliñ rîkôm waiö yabî hagöm haga,

“Nîbi bî yîp nîjnun a göm ulhai nîjagal gau yîp ulhai nîjbal;

kale yîp nîjnun a göm hag nîjagal

pen yad ke kalîp waiö lajîn yîp nîjbal,” a ga. *

²¹ Pen Isrel gîpal rö, Aisaia nîpe God manö haga u udöm, God Manö adîj ap kalî kliñ rîkôm haga,

“Yad pör bî nîjeb kale rö mîdem,

‘Yad auim!’ a gîpin pen yîp auagal.

Kale aîeb aîeb ñöm,

gasi kale ke nîjbal rö nöp gîpal,” a ga. *

11

God Isrel kalîp böj nöp arö gagöp

¹ Anîb u, yad hag nîjeb ap mîdöp: God Isrel nîbi bî gau kalîp böj nöp arö göp aka? Wasö yabî! Kalîp böj nöp arö gagöp. Yad Pol u rö nöp Isrel nîbö bî. Ebrahim rîkö, rîk damöm, Benjamin nîp

rîklö; Benjamin pen rîk dam dapîl ga îf u, yad mîdpin. *

² Pen God nîbi bî hadame nöp nînjöm, nîbi bî yad mîdaiöl, a gî gasî nîjga gau kalîp arö gagöp. Kale bî Ilaija nîp aiud udöm God Manö kalî kliñ rîkla u hadö nîjbim. Ilaija God nîp sabe göm haga,

³ “Isrel nîbi bî gau magönjhalö nöp arö göm, bî manö ne hagep gau kalîp al pak löm, kabö kînanj göm nan pak nöp sabe gep kabö gau, pa jö ma jö gî yubal. Yad añî nöp mîdpin u pen yîp u rö nöp, al pak lun, a göm, rîdik gî ud ajaböl,” a ga. * ⁴ Hagö, God nîp pen haga, “Bî yad iru yabî nöp sepen dausan rö (7,000) mîdpal gau, Bal god piral u nîp, ‘Bî kub hon,’ a göm, nîp sabe gagpal,” a ga. *

⁵ Anîb u rö, God nîbi bî mög yabî göp u me, nîpe hanîp nîbi bî Isrel yöp bad ap mög nînjöm hag lö mîdpun. ⁶ Hanîp mög nînjöm udöp anîbu, lo adö u gaino aka nan rîmnap ke gaino nînjöm udagöp. Hanîp yîharîj mög nînjöm udöp a gî gasî nîjbun u, pen hon nan ap ke gaino hanîp udaiböp, hon anîg gasî nîjagbnop. * ⁷ Nîbi bî Isrel klö yabî göm, ulhai nîj damöm, udagla. Nîbi bî God udnabin a göm hag la gau nöp udla. God nîpe ke gö, nîbi bî rîmnap manö nîpe u nînjöm nîjagla.

⁸ Adö anîbu nöp, Mosîs God Manö adîj ap kalî kliñ rîkôm haga,

“God nîpe gö, kale hon hanöm,

amgö ju ju gî mîdeila;

nîpe gö, kalîp amgö we gö,

amgö nîjageila;

nîpe gö, kalîp hauî alö,

manö apdi nîjageila;

anîbu nöp mîd damöm,

uri unbö rö nöp mîdpal,” a ga. *

⁹ Pen Depid God Manö adîj ap kalî kliñ rîkôm haga,

“Kale pör nan kub ñîjbal u,

kalîp wananj hel rö ud sîsî lînim.

Arun a gî gasî nîjnaböl adan anîbu pî gî nab.

Anîb u, kale gî najj gîpal u, kale pen udnaböl. *

* **10:18:** Sam 19:4 * **10:19:** Dud 32:21 * **10:20:** Ais 65:1 * **10:21:** Ais 65:2 * **11:1:** 1Sa 12:22; Sam

94:14; Plp 3:5 * **11:3:** 2Ki 19:10,14 * **11:4:** 1Ki 19:18 * **11:6:** Gal 3:18 * **11:8:** Dud 29:4; Ais 29:10

* **11:9:** Sam 69:22-23

10 Amgö kale we gö amgö n+ḡagöl.

M+ḡör kub auö pör u+ḡham wabi gi ud ajaiöl,” a ga.

God Juda n+bi b+ wasö gau udab

11 Pen Isrel kai ap lug pakpal u, böḡ nöp ap lug pakagpal. Kale nan si nan naij g+ḡla rö, God kal+p arö göm, Juda n+bi b+ wasö gau kal+p udöp. Udöp an+bu, “Isrel kai, ‘Han+p rö an+ḡ göm udagöp,’ a göm niḡlanḡ,” a göm göp. *

12 Pen Isrel kai nan si nan naij geila rö, n+bi b+ ram m+ḡnöhḡ gau gau nan aij yab+ḡ udpal. God Isrel kai arö ga rö, Juda n+bi b+ wasö gau nan aij yab+ḡ udpal. An+ḡ u, God n+bi b+ Isrel ud kam+ḡ yunab ñ+n u, n+bi b+ n+pe gau magöhhalö nan aij aij yab+ḡ udnaböl.

13 Yad uri kalöp Juda n+bi b+ wasö gau hagabin. Krais Jisas y+p, “Juda n+bi b+ wasö gau kal+p manö aij yad hag ñ+mön,” a ga u me, kalöp Juda n+bi b+ wasö gau Jisas manö aij u hag ñ+ m+ḡdnö y+p aij göp.

14 Pen yad kalöp Jisas manö aij u hag ñ+nö niḡbe, n+bi b+ yad ke Isrel r+ḡmnap niḡöh, “God kal+p udöp rö han+p udagöp,” a göm n+p auaiöl u, y+p aij yab+ḡ g+ḡnab. 15 God Isrel kai kal+p arö ga rö, Juda n+bi b+ wasö gau kal+p, n+bi b+ yad, a göm udöp. An+ḡ u, hainö Isrel kai kal+p udö, wip umöm kauyaḡ uraknaböl u rö g+ḡnab.

16 Kale bred ad+ḡ ap God n+p sabe gi ñ+naböl u, bred magö magöhhalö God nan n+pe. Kale hagnaböl, “Mab olip iḡ u God mab iḡ n+pe,” a g+ḡnaböl u, ramö löm lö pa gau gau arnab u abe God nan n+pe.

17 Pen God n+pe mab olip lö k+ḡd nöd n+bö gau hak yuöm, kalöp olip lö be gau n+bö rö dapöm d+ḡm ñö, d+ḡm ñöl m+ḡdpim. An+ḡ u me, mab olip nöd n+bö u kam+ḡ m+ḡdöm m+ḡnöhḡ yaḡ n+bö ñ+ḡ u udö, lö hain n+bö u m+ḡ aij göp. *

18 Kale mab lö nöd n+bö u, lö y+ḡhar+ḡ, a g+ḡmim gas+ḡ u niḡagmim. Kale niḡmim, kale mab lö hain n+bö u ñ+ḡ udmim mab iḡ u ñ+agpim; mab iḡ yaḡ ñ+ḡ udöm kalöp mab lö aḡa ñöb.

19 Kale hagnabim, “God n+pe, ‘Olip lö be gau n+bö dapem ud d+ḡm ñ+nab,’ a göm, olip lö nöd n+bö gau hak yuö, ka an+bu

udun m+ḡdpun,” a g+ḡnabim. 20 Manö an+bu n+ḡö hagnabim u pen n+ḡ aij g+ḡmim. Isrel kai Krais n+p n+ḡ udaglö, kal+p arö ga; kale pen Krais n+p n+ḡ udpe, kalöp uda. Pen kale ana udmim, hib kale ke hagpe adö aragn+m. 21 N+ḡöhön g+ḡn+ḡ: God mab olip lö nöd n+bö gau hak yua rö, kale u rö nöp g+ḡn+m rö löp.

22 God n+pe b+ hain aij yab+ḡ u pen n+pe b+ kḡö yab+ḡ rö m+ḡdöp. N+bi b+ n+p arö g+ḡla gau kal+p b+ kḡö rö löm arö ga. Pen kalöp agam+ḡ hain r+ḡköm, m+ḡmagö löm, uda. Kale an+ḡ göl Krais n+p n+ḡ udöl g+ḡ m+ḡdeinabim u, kalöp agam+ḡ hain r+ḡköm, m+ḡmagö löl g+ḡ m+ḡdeinab. Pen Isrel kai kal+p ga rö, han+p u rö nöp g+ḡn+m rö löp, a g+ḡmim, n+ḡ aij g+ḡmim. * 23 Isrel n+bi b+ an+ḡ gau hainö Krais n+p n+ḡ udnaböl u, God kal+p ud pa d+ḡm ñ+nab. God kal+p ud pa d+ḡm ñ+n+m rö löp. 24 Pen n+ḡöhön, kalöp mab olip lö be gau n+bö dapöm, mab olip yab+ḡ pa d+ḡm ñö m+ḡdpim u, olip lö kabö göl gau kauyaḡ pa d+ḡm ñ+n+ḡ, pa d+ḡm ñ+nab.

Hainö Isrel n+bi b+ magöhhalö kal+p udnab

25 Pen añ mam b+. Hib kale ke hagpe adö arn+m rö löp. An+ḡ u, manö nöd niḡagm+ḡdun ap kalöp hagn+ḡ gabin. Isrel n+bi b+ iru nöp m+ḡñ amgö we rö m+ḡdpal u pen pör an+ḡ gagnab. God Juda n+bi b+ wasö gau kal+p udnabin a göm gas+ḡ n+ḡa gau magöhhalö udnab. 26 N+bi b+ an+ḡ gau ud p+ḡ göm, hainö Isrel n+bi b+ kal+p magöhhalö ud kam+ḡ yunab. Manö adö an+bu rö, God manö haga u udöm God Manö ad+ḡ ap kal+ kḡiñ r+ḡköm hagla, “God haga,

‘Jekop k+ḡḡn y+p arö g+ḡla gau kal+p ud kam+ḡ yunab b+ u,

daun kub Saion n+bö aunab. *

27 Yad kal+p aip manö kḡö n+ḡö hagnö rö, nan si nan naij g+ḡpal gac u ḡk g+ḡ yunabin,’ a ga,” a g+ḡla. *

28 Isrel kai Krais n+ḡ udagla rö, kale God kauaḡ mauaḡ n+pe m+ḡdpal. Pen kale Krais n+ḡ udmim, m+ḡñ m+ḡñ göl g+ḡ m+ḡdpim. Pen God hadame nöp Isrel kai n+ḡi iḡaḡ kale Ebrahim Aisak Jekop b+ gau kal+p

* 11:11: Ap 13:46 * 11:17: Ep 2:11-19 * 11:22: Jon 15:2,4 * 11:26: Ais 59:20-21 * 11:27: Jer 31:33-34

manö klö n̄ñö haga u n̄ñöm, God Isrel kai m̄dmagö lȫl ḡi nöp m̄döp. ²⁹ God n̄ipe nan aij ap ñöm, hainö gasi hain n̄bö n̄ñöm, nan aij an̄bu adog udagnab. An̄b unbö rö nöp, God n̄ipe, ḡinabin a göm, manö klö n̄ñö hageinab, hainö gasi hain n̄bö n̄ñöm, ke gagnab. Manö hagnab u arö gagnab. Hagnab rö nöp ḡinab.

³⁰ Kale nöd God manö haga u ud yum̄dim pen hainö Isrel n̄bi b̄i God manö n̄ipe arö ḡilö, kalöp pen mög n̄ñöm ud aij gö, n̄ipe aip m̄d aij ḡipim. ³¹ God kalöp mög n̄ñöm uda u, Isrel n̄bi b̄i n̄ñlö, mulu lugö, Kraiss manö aij u ud yula, pen hainö God kal̄p u rö nöp mög n̄ñöm udnab.

³² An̄b u n̄ñbun, Isrel n̄bi b̄i gau abe, Juda n̄bi b̄i wasö gau abe, God manö haga u ud yula rö, God kal̄p magöñhalö n̄ñebir arö gö, kale b̄i naḡiman rö m̄döm, nan si nan naj ḡi dam dam ud arlö, hainö kal̄p mög n̄ñöm udnab.

God hib n̄ipe pör hagno adö aran

³³ An̄b u, yad n̄ñbin, God nan magöñhalö n̄ñöb;

gasi n̄ipe gasi aij yab̄i.

God n̄ipe gasi n̄ñ k̄id yab̄i n̄ñ hīköm, adö an̄bu ke yab̄i göp.

God n̄ipe gasi n̄ñöm,

nan an̄g an̄g ḡinabin a göm, gasi aij n̄ñöb rö,

b̄i ap gasi aij unbö rö m̄dagöp.

Hon God gasi r̄im̄d n̄ipe n̄ñun,

n̄ipe ke göp rö gun a gun, gagnabun!

³⁴ God Manö u kal̄i k̄iñ r̄iköm hagla,

“N̄bi b̄i an, B̄i Kub gasi aij n̄ñöb rö u n̄ñöb?

N̄bi b̄i an, B̄i Kub n̄ip, ‘Ne an̄g ḡi, an̄g ḡi,’ a ḡinab? *

³⁵ Pen n̄bi b̄i an, nan aij ap God n̄ip ñö, pen ñ̄n̄im?

Wasö yab̄i! N̄bi b̄i ap n̄ip an̄g göl rö lagöp,” a ḡila. *

³⁶ N̄ihön ḡin̄g: God n̄ipe nan gau magöñhalö ḡi la;

klö n̄ipe nöp nan an̄b gau magöñhalö m̄döp;

nan an̄b gau magöñhalö God n̄ip ñ̄ñ̄i lȫl ḡi m̄döl.

An̄b u, hib n̄ipe u pör pör nöp hagno adö ar̄n̄im!

An̄b unbö rö aij. *

12

God lau adö m̄dpun, a ḡimim, n̄ip aij ḡin̄im adö u ḡipe ar̄n̄im

¹ An̄b u, añ mam b̄i. Kalöp mög n̄ñöm udöp rö, kale pe nan God n̄ip sabe ḡi ñ̄bal rö, hañ roman̄ gasi r̄im̄d kale u, nan kam̄ñ halö rö, nan ūt rö, God n̄ip ñ̄imim. Nan damöm, God n̄ip sabe ḡi ñ̄bal gau, nan naj naj gau ñ̄agpal. Nan aij aij nan ap gagöp gau nöp ñ̄lö me, n̄ipe ñ̄ñ̄i löm udöp. An̄g unbö rö me, God han̄ip nan n̄ip sabe ḡi ñ̄bal rö udn̄im, a ḡimim, n̄ip n̄ñ udöl ḡi m̄dmim, hagöp hagöp rö nöp ḡimim. *

² Pen n̄bi b̄i m̄ñn̄öñ adö ī i gasi n̄ñöm ḡipal naḡi adö u rö gagmim. Pen God n̄ip hag n̄ñbe, n̄ipe kalöp gasi aij ñö, gasi r̄im̄d m̄dmagö kale an̄ dan hain n̄bö l̄imim, n̄bi b̄i ke hain n̄bö rö l̄imim. An̄b u, kale n̄ñnabim, hon aigöl ḡino, God n̄ip aij ḡin̄im. Kale n̄ñnabim adan n̄ihön adan aij yab̄i; kabö göl nöp ḡinab adö u n̄ñnabim. Pen kale an̄g göl n̄ñ aij ḡimim, an̄g unbö rö nöp ḡinabim. ³ God ȳip mög n̄ñöm udö, wög n̄ipe ḡipin. An̄b u, kalöp magöñhalö hagabin, hon n̄bi b̄i kub a ḡi gasi n̄ñagmim. God n̄ipe n̄ñ udep magö u kalöp ke añi añi ñöb. An̄b u me, kale ana udmim, hon aigale n̄bi b̄i rö m̄dpun a ḡimim n̄ñmim. *

⁴ Hon n̄ñbun, hon magöñhalö hañ roman̄ añi m̄döp u pen ad̄ñ ad̄ñ ke ke iru nöp m̄döp. Ad̄ñ gau wög ke ke m̄döp; ma u wög n̄ipe u ke göp, ñ̄imagö u wög n̄ipe u ke göp, amgö u wög n̄ipe u ke göp. An̄b u, ī ke ke m̄döp rö, ī ke ke nöp ḡipal. *

⁵ An̄b u rö, hon Kraiss lau adö m̄dpun gau u rö nöp wög ke ke ḡipun u pen n̄bi

* **11:33:** Ais 55:8-9 * **11:34:** Ais 40:13; 1Ko 2:16 * **11:35:** Job 41:11 * **11:36:** 1Ko 8:6 * **12:1:** Ro 6:11,13; 1Pi 2:5 * **12:3:** 1Ko 12:11; Ep 4:7 * **12:4:** 1Ko 12:12,27

bî kîgîñ nîpe jîm ñöl añî u nöp mîdpun. ⁶ God hanîp añî añî mög nîñöm ud aij göm, nan aij hanîp ke ke ñöb rö, adö anîbu nöp nîñun gîñabun. God nîbi bî rîmnap nan aij ñöm, manö yad nîbi bî gau hag ñîmön, a geinab u, nîpe God nîñ udep magö ñöb rö hag ñîñab. * ⁷ God nîbi bî rîmnap nan aij ñöm hagnab, nîbi bî gau wög rîmnap gî ñîmön a gîñab u, nîbi bî gau wög rîmnap gî ñîñîm. God nîbi bî rîmnap nan aij ñöm hagnab, nîbi bî ñî pai bî gau manö aij rîmnap hag ñîmön, a gîñab u, nîbi bî ñî pai manö hag ñîñîm. ⁸ God nîbi bî rîmnap nan aij ñöm hagnab, añ mam ne ap iru gainîm u, nîp manö hag ñî aij gîmön, nîpe gasî aij nîñöm ñîñî lîñîm, a gîñab u, nîpe unbö rö gîñîm. God nîbi bî rîmnap nan aij ñöm hagnab, nîbi bî gau manî nan gau ulep göp u, kalîp mani nan rîmnap ñîmön a gîñab u, mani nan rîmnap abönamö ñîñîm. Nîbi bî rîmnap nan aij ñöm hagnab, nîbi bî rîmnap kalîp abad mîdmön a gîñab u, nîpe gasî nîñ aij göm kalîp abad mîdnîm. Nîbi bî rîmnap nan aij ñöm hagnab, nîbi bî rîmnap kalîp mög nîñmön ud aij gîmön a gîñab u, nîpe ñîñî löl gî mög nîñöm ud aij gîñîm.

Nîbi bî gau kalîp mîdmagö lîmîm

⁹ “Nîbi bî gau kalîp mîdmagö labun,” a gîmîm, pîral hagagmîm; kalîp mîdmagö yabî lîmîm, ud aij yabî gîmîm. Nan si nan naj gep magö u nîp koîmaî kale rö mulu kal nîñmîm. Pen klö gîmîm nagî aij adö u nöp udmîm. ¹⁰ Nîbi bî añ mam bî pen pen mîdmagö lîbal rö, kale Kraîs lau adö mîdpîm u rö nöp añ mam bî pen pen mîdmagö lîmîm. Añ mam bî kale gau hib kale hagpe adö arnîm; pen hib kale ke gîpe adö aragnîm. * ¹¹ Wög iru maru gagmîm; klö gîmîm gîmîm. Bî Kub hon u nîp wög gabun a gîmîm, aij gö nîñöl gî gîmîm. ¹² Bî Kub hanîp udnab, a gîmîm, aij a gö nîñöl gî, nîp abad mîdaimîm. Kalöp marö rîmnap auainîm, agamîj mîdaimîm. God nîp sabe gep u arö gagmîm, pör nöp sabe göl gî mîdaimîm. * ¹³ Nîbi bî God lau adö mîdöm, mani nan kale ulep göp gau, kalîp

mani nan rîmnap nîme lî ñîmîm. Nîbi bî mîlö gau nîbö auaiöl, uî gî dam ram kale ud armîm. *

¹⁴ Nîbi bî rîmnap kalöp gî naj gaiöl u, pen pe, “God nîp sabe gîno kalîp gî naj gañ,” a gîmîm sabe gagmîm; “God nîp sabe gîno kalîp gî aij gañ,” a gîmîm sabe gîmîm. * ¹⁵ Nîbi bî rîmnap kale ñîñî löl gî mîdaiöl, kale kalîp aip ñîñî löl gî mîdaimîm; pen rîmnap mög gep rö mîdaiöl, kale kalîp aip mög gö nîñöl gî mîdaimîm. ¹⁶ Nîbi bî hib mîdöp gau kalîp ud aij gun, nîbi bî hib mîdagöp gau kalîp ud aij gagun a gîmîm, gasî u nîñagmîm. Kalîp magöñhalö adîp adîp rö ud aij gîmîm. Hon nîbi bî hib mîdöp, a gîmîm, gasî u nîñagmîm. Nîbi bî hib mîdagöp gau aip añ hakmîm mîdaimîm. Hon nöp nîñ aij gîpun, a gîmîm gasî u nîñagmîm. *

¹⁷ Pen nîbi bî rîmnap kalöp nîñlö mulu lugö, gî naj gaiöl u, kalîp pen u rö nöp gî naj gagmîm. Nîbi bî gau nîñlö, aij gîñîm adö u nöp gîmîm. * ¹⁸ Nîbi bî rîmnap aip pen pen gun, a gîmîm gasî u nîñagmîm. Nîbi bî gau magöñhalö agamîj jîm ñöl mîdaiun, a gîmîm gasî u nöp nîñmîm. ¹⁹ Pen nîbi bî aij yad gau. Nîbi bî rîmnap kalöp gî naj gaiöl u, kalîp pen gî naj gun, a gîmîm, gasî u nîñagmîm. U God nan nîpe, a gîmîm nîñmîm. Yad kalîp pen abe gî naj gîñ, a göm, ke gasî nîñöb rö gîñab. Mosîs nîpe God manö haga u udöm, God Manö adîñ ap kalî kîñ rîköm haga, “God hagöp, ‘Kalöp gî naj gaiöl u, yad kalöp pen abe gî naj gîñabin; u gasî yad,’ a göp,” a ga. * ²⁰ Anîb u, bî ne Solomon God Manö adîñ ap kalî kîñ rîköm haga,

“Nîbi bî kalöp nöd gî naj gîla gau

kale kîyö lîñîm u, nan magö ñîmîm;
kale ñîg nan gîñîm u, ñîg ñîmîm.

Anîg gîñabîm u, bî kalöp nöd gî naj gîla gau

nabîc kale adö lañ mab ineb ineb rö
yunabîm innab nîñaböl,” a ga. *

* **12:6:** 1Ko 12:4-11; 1Pi 4:10-11 * **12:10:** 1Pi 1:22 * **12:12:** 1De 5:16-18 * **12:13:** Hib 13:2 * **12:14:** Mad 5:44; 1Ko 4:12 * **12:16:** Pro 3:7 * **12:17:** 1De 5:15 * **12:19:** Dud 32:35; Mad 5:39 * **12:20:** Pro 25:21-22; Mad 5:44

21 An+bu u me, kalöp g+ najj gaiöl, kal+p pen g+ najj gagmim; kalöp g+ aij g+pe, ke hain gö ar+nim.

13

Gapman kai hagöl rö g+mim

1 Pen hon magöñhalö gapman hagöl rö n+ñun. Ke gas+ n+ñöm, gapman m+dagöp; God hagö, gapman m+idöp. * 2 An+bu u, n+bi b+ an gapman manö r+ib jueinab, God haga gapman m+idöp manö n+pe u abe r+ib junab. B+ an+bu God n+p manö kub hagnab. 3 N+bi b+ g+ aij g+ñaböl gau, b+ gapman b+ kub gau an+n+n gö p+ñ+ñ gagnaböl; n+bi b+ g+ najj g+ñaböl gau nöp, b+ gapman b+ kub gau an+n+n gö p+ñ+ñ g+ñaböl. An+bu u, b+ gapman b+ kub gau p+ñ+ñ gagun, a g+ n+ñnabim u, m+id aij g+mim n+ñöm b+ gapman gau, “Kale g+ aij g+pim,” a g+ñaböl. * 4 Pen n+hön: God hagö, gapman b+ gau, wög gep b+ n+pe rö m+idöm, kalöp abad m+dlö me, kale m+id aij g+ñabim. Pen kale n+ñ aij g+mim, g+ najj gagmim; gapman b+ ru m+lö k+id ud ajaböl u, y+har+ñ ud ajagaböl. God hagö, gapman b+ gau, wög gep b+ n+pe rö m+idöm, n+bi b+ gau g+ najj geinaböl u, kal+p dam manö kub hagöm, pen ilön ñ+ñaböl.

5 An+bu u, pen ilön udun rö löp a gun, gapman manö u hain gagun; God gapman n+ñebir hag lö, han+p abad m+dpal u me, n+hön g+n+g gapman manö r+ib juun a gun, manö kale hain gun agam+ij m+id aij gun.

6 Adö an+bu nöp me, dak+s u rö nöp ñun. God gapman b+ gau kal+p n+ñebir hagö, gapman wög kale an+bu göm, pe udpal. * 7 Nan naböñ kale nan n+hön n+hön rö m+dain+im u, naböñ magöñhalö ral p+s g+mim. Gapman dak+s ñeb u, kal+p dak+s ñ+mim. N+bi b+ r+imnap dak+s adö ke r+imnap ñeb u, kal+p u rö nöp dak+s ñ+mim. N+bi b+ manö kale n+ñ udep gau, manö kale n+ñ udmim. N+bi b+ hib dap ranem gau, hib kale dap ranemim.

Pen pen m+dmagö l+mim

* 13:1: Dai 3:1; Pro 8:15 * 13:3: 1Pi 2:13-14 * 13:6: Mad 22:21 * 13:8: Mad 22:39-40; Jem 2:8 * 13:9: Eks 20:13-15,17; Dud 5:17-19,21 * 13:10: 1Ko 13:4-7 * 13:11: Ep 5:14; 1De 5:6-7 * 13:12: 1Jn 2:8 * 13:13: Luk 21:34; Ep 5:18 * 13:14: Ep 5:11

8 Nan naböñ kale r+imnap m+dain+im, böñ nöp naböñ ral p+s g+mim. Pen hon nan naböñ añ+ ap m+idöp hon naböñ ral p+s g+pun, a gun hagagnabun; n+bi b+ pen pen m+dmagö lep naböñ an+bu hagabin. N+bi b+ gau kal+p m+dmagö l+ñabun u, God lo manö haga haga rö nöp g+ñabun. * 9 God n+pe ke manö klö haga u, Mos+s n+pe God Manö ad+ñ r+imnap kal+ kl+ñ r+köm haga, “N+bi si b+ si gagmim; wip al pakagmim; nan si udagmim; n+bi b+ r+imnap nan kale gau nan yad rö m+daiböp, a g+mim gas+ u n+ñagmim,” a ga. God manö klö r+imnap halö haga. Pen God manö klö n+hön n+hön haga u manö il añ+ u nöp m+idöp: “Kale ke m+dmagö l+ñim rö, n+bi b+ gau kal+p u rö nöp m+dmagö l+mim.” * 10 Kale n+bi b+ r+imnap m+dmagö l+ñabim u, kal+p g+ najj gagnabim. Adö an+bu nöp, kale n+bi b+ m+dmagö l+ñabim u, God lo manö haga haga u magöñhalö hain g+ñabim. *

11 N+ñ m+dpun an+bi n+ñ aij g+mim. Jisas n+p hadame nöp n+ñ udun, hainö God n+pe n+bi b+ yad ke, a göm, han+p böñ nöp dam ram n+pe adö lan au ud arnab, a g+ gas+ n+ñm+idun. Pen m+ r+imnap ap ara, ñ+n an+bu uri söl m+idöp. An+bu u me, n+hön g+n+g hon han hau+ g+ m+dpim? Urakmim, gas+ n+ñöl g+ m+daimim. * 12 Rap+n s+bon an+ m+dpun rö, ram run+g gab. An+bu u me, kale nan n+hön n+hön s+bon an+ yan rö ajöm g+ najj g+m+idal adö u arö gun, Seden aip pen pen gep sior klö usaj+l bad klö nan mailö halö God ñöb gau ud y+mun. * 13 An+bu u, hon Jisas mailö aij n+pe adö u m+dpun, a gun, g+ aij göl g+ m+deinabun. Pen nan iru yab+l ñ+ñöm, ñ+g klö ñ+ñ hau+ löm, n+bi si b+ si göm, ha+wa+ö göm, pen pen göm, nan kale nan yad rö m+daiböp a göm g+p+al gau gagun. * 14 Pen kale B+ Kub Jisas Kraiss ud wa+ñ rö y+mim, m+dmagö p+r an+ hon dan gas+ göp adö u aigöl gun g+ñabun a g+mim gas+ u n+ñagmim. *

14

As+ mas+ g+p+al gau kal+p hag gagmim

1 Nibi bi rimnap Krais Jisas nip niᅇ udpal u pen niᅇ ud pidōᅇ gagōm, gasi miᅇhōᅇᅇōl niᅇbal gau, “Kalip udun hag amil apil giᅇno, gasi niᅇ aij gōl,” a giᅇmim, hag gagmim; kale Jisas Krais nip niᅇ udpal u, nibi bi hon, a giᅇmim, ud aij giᅇmim.

* 2 Hon niᅇbun, nibi bi rimnap Krais Jisas nip niᅇ ud midōm, nan gau abōnamō niᅇbal; pen nibi bi rimnap, Krais Jisas nip gasi adō adō nōp niᅇ udōm, nip aij gagnab, a gōm, kaj wal wayōᅇ nan gau hil gōm, yiᅇharᅇᅇᅇᅇ nan magō haᅇᅇ nōp niᅇbal.

* 3 Pen nibi bi nan haᅇōwaᅇō niᅇbal gau, nibi bi nan hil giᅇpal gau kalip hag juagōl. Nibi bi nan hil giᅇpal gau, nibi bi nan abōnamō niᅇbal gau, God niᅇᅇō nan si nan naij gabōl, a gōm, kalip hag gagōl. Niᅇhōn giᅇniᅇ: God nibi bi anib gau kalip udō, nibi bi niᅇpe midpal. * 4 Bi wōᅇ gep ap bi kub niᅇpe nip wōᅇ rimnap geinab, ne niᅇᅇmōn, giᅇ aij giᅇpan aka giᅇ aij gagpan, a giᅇmōn hagagnabōn. Bi kub niᅇpe ke niᅇᅇōm, giᅇ aij giᅇpan aka giᅇ aij gagpan, a giᅇnab. Pen niᅇpe giᅇ aij giᅇnab me; Bi Kub niᅇpe ke nip giᅇ niᅇ, niᅇpe aij giᅇnim rō lōp. *

5 Pen nibi bi rimnap niᅇᅇlō, niᅇn ap God niᅇn kub niᅇpe rō lōp, niᅇn ap niᅇn yiᅇharᅇᅇᅇ rō lōp. Pen nibi bi rimnap niᅇᅇlō, niᅇn ap God niᅇn kub niᅇpe rō lagōp, niᅇn magōᅇᅇhalō niᅇn ke ke rō midagōp. Anib u, kale ke ke midpim rō, gasi kale aij niᅇᅇbim adō anibu niᅇᅇmim giᅇpe arnim. *

6 Niᅇn ap God niᅇn kub niᅇpe rō lōp, a gōm niᅇᅇbal gau, Bi Kub nip gasi niᅇᅇōm me anig gōl gasi niᅇᅇbal. Pen nibi bi kaj wal wayōᅇ nan gau niᅇᅇbal gau, God nip aij a gōp a gōm niᅇᅇbal. Nibi bi asi masi giᅇ aij gōm, nan rimnap nōp niᅇᅇbal gau u rō nōp, God nip aij a gōp a gōm niᅇᅇbal.

7 Hon kamiᅇᅇ midun, hon ke halō midpun, a gun gasi u niᅇᅇagun. Umnig giᅇnabun u, hon ke halō mudun umnabun, a gun gasi u niᅇᅇagun. 8 Niᅇhōn giᅇniᅇ: hon kamiᅇᅇ midun, nibi bi Bi Kub hib haglō adō araᅇᅇ a gun, gasi u nōp niᅇᅇun midnabun. Umnig giᅇnabun u, nibi bi Bi

Kub hib haglō adō araᅇᅇ a gun, gasi u nōp niᅇᅇun umnabun. Anib u, mideinabun aka umnabun, hon Bi Kub nibi bi wōᅇ gep niᅇpe midpun. * 9 Adō anibu nōp, Krais niᅇpe umōm uraka. Anib u me, hon kamiᅇᅇ midpun gau abe, hadō umla gau abe, hon magōᅇᅇhalō Bi Kub nibi bi niᅇpe midpun.

10 Anib u, kale niᅇhōn giᅇniᅇ añ mam Krais lau adō midpal rimnap kalip, anig giᅇpim, anig giᅇpim, a giᅇmim manō hag gabim? Pen kale niᅇhōn giᅇniᅇ añ mam Krais lau adō midpal rimnap kalip niᅇᅇbe, kale nibi bi yiᅇharᅇᅇᅇ rō lōp. Niᅇᅇ aij giᅇmim: hon magōᅇᅇhalō God amgō ilō adō niᅇpe u midno, hanip manō kub hagnab. *

11 Aisaia God Manō adᅇᅇ ap kalᅇᅇ kᅇiᅇᅇ rikōm haga,

“Bi Kub hagōp, ‘Yad niᅇᅇō yabiᅇᅇ hagabin, hainō nibi bi gau magōᅇᅇhalō yiᅇᅇ niᅇᅇōm,

nabile udōm, kugom yiᅇmōm,

“God niᅇpe añᅇ Bi Kub midōp,” a giᅇnabōl,’ a gōp,” a ga. *

12 Anib u, niᅇᅇim. Hon añᅇ añᅇ midpun rō, God hon magōᅇᅇhalō hag niᅇᅇō, hon kamiᅇᅇ midun nan niᅇhōn niᅇhōn giᅇpun gau hag niᅇᅇ, ai giᅇniᅇ anig giᅇpun a gun hagnabun.

Añ mam Krais lau adō midpal rimnap kalip gasi niᅇᅇmim

13 Anib u, añ mam Krais lau adō midpal rimnap kalip, anig giᅇpim, anig giᅇpim, a giᅇmim manō hag gabim u arō giᅇmim. Kale gasi niᅇᅇmim, yad giᅇnō añ mam Krais lau adō midōp ap dui gōm, adan uᅇᅇham ajep rō u aramōm, lug pakōm giᅇ naij giᅇnab, a giᅇmim, agamiᅇᅇ midmim, adō anibu nōp giᅇpe arnim. 14 Bi Kub Jisas bi niᅇpe midpin rō, gasi yad u niᅇᅇ aij giᅇpin, nan hil gep rimnap midagōp. Nibi bi rimnap gasi kale ke niᅇᅇōm, nan hil giᅇpal. Pen nan anibu niᅇᅇᅇᅇ, God niᅇᅇō aij gagnab a gōm hil giᅇnabōl u, nan anibu niᅇᅇagōl. * 15 Pen kale, añ mam Jisas kalip a gōm uma anib gau kalip midmagō lagmim, nan kale asi masi giᅇpal gau haᅇōwaᅇō niᅇᅇbe, kale gasi iru niᅇᅇōm ap lug pakōl rō lōp. Adō

* 14:1: Ro 15:7 * 14:2: Jen 9:3-4 * 14:3: Kol 2:16 * 14:4: Mad 7:1; Jem 4:11-12 * 14:5: Gal 4:10-11

* 14:8: Gal 2:20 * 14:10: 2Ko 5:10 * 14:11: Ais 45:23; Plp 2:10-11 * 14:14: Ap 10:15; Dai 1:15 * 14:15:

1Ko 8:11-13

anɪbu gɪ najj gɪnabim. * 16 Kale ke nɪŋmim, adö rɪmnap gɪmim rö lɪnab u pen nɪbi bɪ rɪmnap anɪg gɪnabim u nɪŋöm hagnaböl, “Krais lau adö mɪdpun a gɪpal u pen kale nɪŋebir nan si nan najj gaböl u me, hon nɪŋbun, Jisas manö aij nɪpe manö nɪŋ udep a gɪpal u piral hagpal,” a gɪnaböl. 17 Nɪhön gɪnɪg: God nɪpe kin hon mɪdöp manö adö anɪbu hageinabun u, nan nɪŋeb nɪg nɪŋeb manö anɪbu hagnabun; gɪ aij gep manö adö u nöp hagnabun; agamɪj hain rɪk mɪdep manö adö u nöp hagnabun; mɪñ mɪñ göl gɪ mɪdep manö adö u nöp hagnabun. Nan aij anɪb gau Ana Uɪ nɪpe nöp udnabun me. 18 Hon Krais nɪp nɪŋ udun anɪg göl geinabun u, God nɪŋö aij gɪnab; nɪbi bɪ gau nɪŋöm, gɪ aij gɪpal, a gɪnaböl.

19 Hon aigöl gun añ mam aip agamɪj jɪm nöl mɪdun, hon magöŋhalö Krais manö aij nɪpe u nɪŋ ud pɪdön gun, a gɪmim, adan anɪbu nöp klö gɪmim hain gɪmim. * 20 Nan magö rɪmnap hil gagep. Pen bɪ ap gasɪ gasɪ löm, nan gau haɫöwaɫö nɪŋaiö, Krais nɪp nɪŋ udöp nɪbi bɪ ap nɪŋöm, dui göm, Krais nɪŋ udöp u arö göm ap lug paknab u, bɪ haɫöwaɫö nɪŋnab bɪ anɪbu nɪpe gɪ najj gɪnab. Nan magö nɪŋöm, God wög nɪpe gɪ najj gɪnab. Kale anɪg unbö rö gagmim. * 21 Anɪb u, hon nɪŋno añ mam ap lug paknɪm rö löp, a gɪ nɪŋnabim u, kaj yuö gau arö gɪmim, nɪg wain gau arö gɪmim, nan gau arö gɪmim gɪnabim u aij. Nɪhön gɪno añ mam ap lug paknɪm rö löp, a gɪ nɪŋnabim u, añ mam a gɪmim, anɪg gagmim.

22 Yad nan nɪŋeb nɪŋagep manö hagpin u, kale nɪhön gasɪ nɪŋbim u, kale ke God aip. God hanɪp gasɪ aij nöp rö nɪŋun gun, añ mam rɪmnap rau nagnabun u, nɪñ löl gɪ mɪdeinabun. 23 Pen nan rɪmnap gasɪ mɪlö lun nɪŋnabun u, manö mɪdeinab. Nɪhön gɪnɪg: anɪg geinabun, God nɪp aij gɪnɪm a gɪ gasɪ u nɪŋun nɪŋagnabun; nɪp aij gɪnɪm aka aij gagnɪm a gɪ gasɪ u nɪŋun nɪŋnabun. Hon anɪg göl rö haɫöwaɫö geinabun u, nan si nan najj gɪnabun.

* 14:19: Ro 12:18; 15:2 * 14:20: 1Ko 8:13 * 15:2: 1Ko 10:24,33 * 15:3: Sam 69:9 * 15:4: 2Di 3:16
* 15:7: Ro 14:1 * 15:8: Mad 15:24

15

Nɪbi bɪ rɪmnap mɪd aij göl rö adö u nöp nɪŋun a gɪmim

1 Hon nɪbi bɪ Krais nɪp nɪŋ ud pɪdön gɪ mɪdpun gau, hanɪp ke aij gɪnab adö u nɪŋun gagun. 2 Nɪbi bɪ nɪp nɪŋ ud pɪdön gagpal gau, nɪp nɪŋ ud pɪdön göl a gun, gasɪ u nɪŋun gun. Hon ke aij gɪnab u nan kub wasö; pen nɪbi bɪ rɪmnap, Krais nɪp nɪŋ ud pɪdön gɪnaböl aka nɪp nɪŋ ud pɪdön gagnaböl u nan kub. * 3 Krais u rö nöp, ke aij ga adö u gaga. Krais nɪpe Nap nɪp manö haga rɪmnap, Depid nɪpe God Manö adɪŋ ap kalɪ klɪñ rɪköm haga, “Nöp hag jubal u uri yɪp u rö nöp hag juaböl,” a ga. * 4 Kale nɪŋ aij göl a göm, God nɪpe geia nɪŋöm bɪ nöd nɪbö gau God Manö u kalɪ klɪñ rɪkla. God Manö anɪbu amgö lɪ nɪŋun, manö aij anɪbu nɪŋ udun, Jisas Krais nɪŋ ud pɪdön gun, klö gun gɪ aij gun, agamɪj nɪñ löl gɪ gasɪ halö mɪdeinabun. Adö anɪbu nöp God nɪpe geia, God Manö anɪbu kalɪ klɪñ rɪkla. * 5 God nɪpe gö, kale Jisas Krais nɪŋ ud pɪdön gɪmim, klö gɪmim gɪ aij gɪmim, agamɪj nɪñ löl gɪ gasɪ halö mɪdeinabim. Pen Krais Jisas ga rö nɪŋun anɪg rö gun a gɪmim, nɪp anɪg göl hain gɪmim, God nɪpe gö, kale gasɪ adö añ nɪŋmim, jɪm nöl mɪdmim, gɪmim. 6 Kale anɪg gɪmim, gasɪ añ nöp, maj mɪgan añ adɪp adɪp u nöp, Bɪ Kub hon Jisas Krais Nap hib nɪpe u hagpe adö arnɪm.

God Isrel nɪbi bɪ wasö gau kalɪp u rö nöp mög nɪŋöb

7 Gasɪ nɪŋ aij gagpe nɪn u, Krais kalöp mög nɪŋöm ud aij gö, nɪbi bɪ nɪpe mɪdpim u, kale ke agamɪj pen pen mög nɪŋmim, ud aij gɪmim, mɪdmagö lɪ mɪdpe, nɪbi bɪ rɪmnap nɪŋöm God hib nɪpe haglö adö arnab. * 8 God hadame nöp Juda kai nɪhi itaŋ kale gau kalɪp manö klö nɪŋö haga u, haga rö nöp gɪnab u, nɪŋöl a göm, Krais nɪpe Juda kai kalɪp nan a göm aua. * 9 Anɪb u, Juda nɪbi bɪ wasö gau, God nɪpe hanɪp mög yabɪ nɪŋöb, a göm hib nɪpe haglö adö arnɪm, a göm aua. Krais nöd

Nap God n+p manö haga rö, Depid God Manö ad+ñ rimnap kal+ kññ r+köm haga,
 “ ‘An+bi u, yad Juda n+bi b+ wasö an gau m+dem,
 k+map hagem, hib ne u hagnö adö arnab,’ a göp,” a ga. *

¹⁰ Manö ap Mos+is God Manö ad+ñ ap kal+ kññ r+köm haga,
 “Kale Juda n+bi b+ wasö gau, God n+bi b+ n+pe aip
 pa j+m n+mim, m+ñ m+ñ g+mim,” a ga.
 *

¹¹ Pen manö ap Depid God Manö ad+ñ ap kal+ kññ r+köm haga,
 “Kale Juda n+bi b+ wasö gau magöñhalö
 B+ Kub hib n+pe hagpe adö aran.
 Kale n+bi b+ ram m+nöñ ke gau gau magöñhalö
 k+map hagöl g+, hib n+pe hagpe adö i g+lan aran,” a ga. *

¹² Pen Aisaia u rö nöp God Manö ad+ñ ap kal+ kññ r+köm haga,
 “B+ Jesi r+kö r+k damöm r+k daunaböl ap apöm,
 n+bi b+ ram m+nöñ ke ke m+dpal gau magöñhalö abad m+deinab.
 Juda n+bi b+ wasö gau, B+ an+bu nöp gasi n+ñöm,
 gasi halö m+deinaböl,” a ga. *

¹³ God n+pe ga u n+ñun, gasi halö m+dpun.
 God gö, kale n+p n+ñ ud p+döñ g+mim, m+ñ m+ñ göl g+, agam+ñ hibur hain hain göl g+ m+dmim.
 An+g göl g+ m+daibe, Ana U+ n+pe p+döñ halö gasi r+m+d m+dmagö an kalöp dan apöm gö, kale gasi halö nöp m+deinabim.

Pol n+hön g+ñig manö klö hagöm köp kal+ kññ r+kañ

¹⁴ Pen añ mam b+. Gas+ yad n+ñbin kale n+bi b+ aij yöl; nag+ adö n+hön g+mim God n+p aij g+nab u n+ñ aij g+pim; kale añ mam kale gau God Manö aij u pen pen hag ñ+ aij g+mim rö löp. ¹⁵ Pen kalöp köp kal+ kññ r+kabin an+bi, manö klö rö rimnap hagpin.
 God y+p mög n+ñöm, ud aij göm, wög gep b+ n+pe hag la u me, yad kalöp manö klö an+bu, kauyañ hagnö n+ñ aij gim

a gem hagpin. ¹⁶ God y+p hag lö, yad Krai Jisas wög gep b+ n+pe m+dem, Juda n+bi b+ wasö gau g+ ñem, God manö aij u kalöp hag ñabin.
 Yad God manö aij hag ñabin u, yad God n+p nan sabe gep b+ rö m+dem, manö aij n+pe hag ñabin.
 An+g g+ñö, Juda n+bi b+ wasö gau, God n+p nan sabe g+ ñ+bal nan aij yab+ñ nan gagöp rö l+lö, God n+p aij g+nab.
 Ana U+ n+pe gö, kale n+bi b+ ke kam+ñ aij rö l+lö, God kal+p ñ+ñ+ löm udnab. *

¹⁷ Krai Jisas aip j+m ñöl m+dpin u me, y+p aij gö n+ñöl g+, God n+p wög g+ m+dpin.

¹⁸⁻¹⁹ Krai geia yad n+p wög gem, yad wög n+hön n+hön g+pim u nöp hagnabin.
 Yad Juda n+bi b+ wasö gau kal+p Krai manö aij u hag ñ+ ajainö n+ñöl g+, Ana nan gagep rö rimnap gö n+ñöl g+, Juda n+bi b+ wasö gau n+ñöm, God manö u udpal.
 Yad ram m+nöñ Jerusalem urakem, Krai manö aij u magöñhalö kabö göl nöp adan m+lö yab+ñ hag ñ+ aij g+ dam dam ram m+nöñ Ilirikam amem, ado g+ aunö. ²⁰ Gas+ yad pör n+ñbin u, n+bi b+ Krai manö n+pe nöd n+ñagla ram m+nöñ gau nöp amem, hag ñ+nam a gem n+ñbin.
 B+ Krai manö hag ñeb rimnap nöd amöm padö b+n+ñ g+la adö u ram g+nam a gem n+ñagpin. * ²¹ Aisaia n+pe God Manö ad+ñ ap kal+ kññ r+köm haga,

“Kal+p manö aij n+pe hag ñagal;
 pen kale n+ñnaböl.

N+bi b+ manö aij n+pe apdi n+ñagal gau,
 kale n+ñöm n+ñ aij g+naböl,” a ga. *

Pol daun kub Rom arnam, a ga

²²⁻²³ An+bi u, m+ iru yab+ñ nöp, ram m+nöñ gai i hag ñ+ aj aj, daun kub kale Rom arnam a g+m+din u pen n+nam rö laga.
 Pen m+ñi ram m+nöñ r+gon gai i wög g+nam rö lagöp n+ñem yad kalöp n+ñn+g n+nabin. * ²⁴ Yöp söl m+dp, ram m+nöñ Spen arn+g gabin.
 Gas+ yad n+ñbin u, am kale aip pro magö ap m+dnö aij gö n+ñöl g+, hainö y+p dam Spen adan ramö u yumim, a g+ gasi n+ñbin. ²⁵⁻²⁶ Pen Masedonia Propins n+bi b+ abe, Akaia Propins n+bi b+ abe, Jerusalem n+bi b+ Krai lau adö

* **15:9:** Ap 3:25; Sam 18:49 * **15:10:** Dud 32:43 * **15:11:** Sam 117:1 * **15:12:** Ais 11:10 Rep 5:5 * **15:16:** Ro 1:5; 11:13 * **15:20:** 2Ko 10:15-16 * **15:21:** Ais 52:15 * **15:22-23:** Ro 1:13

mıdöm mani nan kale mıdagöp gau, kalıp mani nan kale gau abönamö ñıla u, mıñi kalıp ñınam a gem nınabin. * 27 Gası kale ke niñöm gıpal anıbu, gı aij gıpal. Juda nıbi bı Kraıs manö aij u dam, Juda nıbi bı wasö gau kalıp hag ñıbal rö, God mani nan kalıp ñöb gau rımnap Juda nıbi bı kalıp pen ñınaböl u aij. *

28 Pen mani yıp ñıbal anıbu magöñhalö dam Jerusalem bı gau ñem, Spen adan u amem, kale mıdpım u nınabin. 29 Ñın anıbu apem kalöp niñnö, Kraıs gası aij nıpe ñö, kale nıp niñ ud sısı lımim ñıñı yabı lınabım. *

30 Añ mam yad gau. Bı Kub Jıas Kraıs lau adö mıdpım u, God Ana an kalöp dan mıdöm kalöp mıdmagö lep magö u ñab rö, yad a gımim, God nıp sabe göl gı nöp mıdaimim. * 31 God nıp sabe gı mıdaimim, yad Jerusalem arnıg gem, ram mıñnö Judia areınam, Judia nıbi bı Kraıs nıp niñ udagpal gau yıp gı naij gaiöl, yıp ud kamıñ yunım. Pen God nıp sabe gı mıdaimim, yad Jerusalem amjakem, Kraıs nıbi bı nıpe gau kalıp nan niñön niñön gı ñınıg gabin u gınö, kalıp aij gö niñöl gı, aip jım ñöl mıdaiun. 32 Anıb u, God yıp yau a gainım, kale mıdpım u amem, magö ap mıdnö aij gö niñöl gı, kalöp aip mıdeınabun.

33 God kalöp magöñhalö abad mıdö niñöl gı, agamıj jım ñöl mıdmim mıd aij gımim. Anıb unbö rö aij.

16

Pol, "Kale mıdpım?" a ga

1 Pen añ hon Pıbi, Senkria daun au cöc wög gab nıbi u, nab. Nıpe nıbi aij yabı. Kale mıdpım u amjakö, nıp ud aij gımim. 2 Yıp aij gınab u, kale mıdpım u amjakö, kale Bı Kub niñ udpım rö, Bı Kub nıbi bı nıpe pen pen ud aij gıpal u rö, nıp ud aij gımim. Nan rımnap mıdagainım, hañöwañö ñımim. Nıpe nıbi bı gau iru nöp kalıp ud aij göm, yıp abe ud aij göm göp.

3 Pen nıbi Prısıla abe, nugmul Akwıla abe, Kraıs nıp wög jım

ñun gımıdun ber mıhau kalıp hagmim, "Pol kalöp ber mıhön, 'Mıdpıl?' a göp," a gımim. * 4 Nöd yıp al pak lınıg geıla, ber aij yad mıhau mıdmil, yıp amdam gılö. Pen halpe ke al pak löl a gımil gası u niñagmil anıg gılö, yıp aij göm, Juda nıbi bı wasö ram mıñnö ke mılö gau hag ñınö Kraıs Jıas niñ udpal gau kalıp abe aij göm göp.

5 Pen nıbi bı Kraıs Jıas niñ udpal ram kalıp ber u magum gıpal gau kalıp u rö nöp hagmim, "Pol kalöp, 'Mıdpım?' a göp," a gımim.

Mam mıdmagö yad Epınıdas nıp hagmim, "Pol nöp, 'Mıdpan?' a göp," a gımim. Esia Propıns au, Kraıs nıp nöd uda bı me anıbu.

6 Nıbi Maria kalöp klö yabı wög gı ñımıdöp u nıp hagmim, "Pol nöp, 'Mıdpan?' a göp," a gımim.

7 Pen bı rıdık yad niñeb rö, Adronaıkas abe, Junıas abe, kalıp mıhön hagmim, "Pol kalöp mıhön, 'Mıdpıl?' a göp," a gımim. Kalpe mıhön Kraıs nıp nöd niñ udlö, yad hainö niñ udnö. Yıp nagı lıla rö, kalıp mıhön u rö nöp nagı lılö, jım ñun mıdmıdun. Pen bı Jıas manö ud arep gau, bı anıb mıhau kalıp niñ aij yabı gıpal.

8 Mam mıdmagö yad Amplıedas, Kraıs nıp cıg aij göp u, nıp hagmim, "Pol nöp, 'Mıdpan?' a göp," a gımim.

9 Mam Urbanıs nıp hagmim, "Pol nöp, 'Mıdpan?' a göp," a gımim. Mam anıbu yad aip Kraıs nıp wög jım ñöl gımıdul. Mam aij Sıdakıs nıp u rö nöp hagmim, "Pol nöp, 'Mıdpan?' a göp," a gımim.

10 Apeles, marö auö, Kraıs nıp niñ ud pıdön göm mıd aij göp bı u, nıp hagmim, "Pol nöp, 'Mıdpan?' a göp," a gımim.

Nıbi bı Arısdobiulas ram mıdpal gau kalıp hagmim, "Pol kalöp, 'Mıdpım?' a göp," a gımim.

* 15:25-26: 1Ko 16:1-4; 2Ko 8:1; 9:2,12; Ap 24:17 * 15:27: 1Ko 9:11 * 15:29: Ro 1:11 * 15:30: 2Ko 1:11; Kol 4:3; 2De 3:1 * 16:3: Ap 18:2

11 Bî rîdîk yad nîjeb Herodion nîp hagmim, “Pol nöp, ‘Mîdpan?’ a göp,” a gîmim.

Nîbi bî Nasisas ram u mîdöm, Bî Kub nîj udpal gau kalîp hagmim, “Pol kalöp, ‘Mîdpim?’ a göp,” a gîmim.

12 Nîbi Draipina abe Draiposa abe, Bî Kub nîp nîj udöl gî, nîp wög gîpil nîbi anîb mîhau kalîp hagmim, “Pol kalöp mîhön, ‘Mîdpil?’ a göp,” a gîmim.

Añ aij yad Persis, Bî Kub nîp nîj udöl gî, nîp wög klö göp nîbi anîbu nîp u rö nöp, “Pol nöp, ‘Mîdpan?’ a göp,” a gîmim.

13 Bî Rupas, Krais nîp wög klö göm göp u, nîp hagmim, “Pol nöp, ‘Mîdpan?’ a göp,” a gîmim. Nîme nîpe u, ami yad rö löp u, nîp u rö nöp hagmim, “Pol nöp, ‘Mîdpan?’ a göp,” a gîmim. *

14 Asinkridas, Pligon, Hermes, Padrobas, Hermas, nîmam kale aip mîdpal gau abe magönhalö kalîp, “Pol kalöp, ‘Mîdpim?’ a göp,” a gîmim.

15 Pilologas, Julia, Nereus, Nereus nîñîñ nîpe Olimpas, Krais nîbi bî nîpe kale aip mîdpal gau magönhalö, “Pol kalöp, ‘Mîdpim?’ a göp,” a gîmim.

16 Kale Bî Kub nîp nîj udpim rö, pen pen hag wîhai udöl gî, alaun bom halumim.

Krais nîbi bî nîpe gai i God nîp sabe gîng cöc ke ke magum gîpal gau, “Kale mîdpim?” a gîpal. *

Manö piral hagpal gau udagmim

17 Añ mam aij yad gau, nîj aij gîmim. Nîbi bî rîmnap manö gau nîbö gau nîbö dapöm, nîbi bî Krais lau adö mîdpal gau kalîp hag ñîlö ñîlö, gasî aij nöd nîjla adö u arö göm, manö piral hagpal anîbu udöm, asîk ke ke lîbal. Kalöp anîb unbö rö nöp gîñm rö löp u, manö piral hagaiöl u udagmim. * 18 Nîbi bî anîg gîpal gau, Bî Kub hon Krais nîp wög u gun, a göm gasî

u nîjöm gagpal; kalîp ke aij göp adö u nöp gasî nîjöm gîpal. Kale manö hain hain rö, nîbi bî hib dap raneb manö u nöp hag hag gî mîdlö nîjöl gî, nîbi bî nîj aij gagpal gau manö piral kale nîj udöm dui gîpal.

* 19 Kale pen God manö aij u ud aij gîmim, hagöp rö gîmîdim, nîbi bî gau magönhalö nîjbal u, yîp aij yabîl göp. Nan nîhön God amgö ilö nîpe aij gîñm u, kale nîbi bî gasî nîjeb rö mîdmim, nan nîhön God amgö ilö nîpe nan si nan naij rö mîdnîm u, kale nîbi bî gasî hauî rö mîdmim u, yîp aij gîñab. *

20 Söl mîdöp, God nîbi bî abad mîd aij göp u, nîpe Seden nîp ud raîa mo kale gau lö, klö nîpe mîdageinab.

Yad God nîp sabe gabin, Bî Kub hon Jisas kalöp mög nîjöm ud aij gö nîjöl gî, kale mîd aij gîmim. *

21 Bî yad aip wög jîm ñöl gîpul, Dimodi, kalöp hagab, “Mîdpim?” a gab. Bî rîdîk nîjeb yad gau Lusias, Jeson, Sosipada u rö nöp kalöp, “Mîdpim?” a gaböl. *

22 Pen yad bî Dedias, Pol hagö köp kalî kîñ rîkabin i, u rö nöp kale Rom kai Krais lau adö mîdpim gau kalöp, “Mîdpim?” a gabin.

23 Bî Gaias, yîp Pol dam ram nîpe u löm, abad mîd aij göp u, kalöp, “Mîdpim?” a gab. Bî anîbu nöp Krais lau adö mîdpal nîbi bî gau hagö, ram nîpe u amöm magum gîpal, kalîp ud aij gî mîdöp.

Pen bî kuskus pe ñeb Erasdas abe, mam hon Kwodas abe, u rö nöp kalöp, “Mîdpim?” a gabil. *

24 Yad God nîp sabe gabin, Bî Kub hon Jisas Krais kalöp magönhalö mög nîjöm ud aij gö nîjöl gî, kale mîd aij gîmim. Anîb unbö rö aij!

25-26 Pen God hib nîpe hagno adö arñm. Nîpe nöp me kalöp abad mîdö nîjöl gî, nîp cîg aij gîmim mîdmim rö löp. Jisas manö aij anîbu nöd pi göl mîdmîdöp u pen mîñi, bî God manö hagep gau, manö nîpe God Manö kalî kîñ rîkla u waiö lö, manö aij anîbu nîbi bî gau kalîp pör hag ñîbin. God nöp hagö me, nîbi bî ram mîñön ke gau

* 16:13: Mak 15:21 * 16:16: 1Ko 16:20; 1Pi 5:14 * 16:17: Mad 7:15; Dai 3:10 * 16:18: Plp 3:19; 2Pi 2:3

* 16:19: Ro 1:8; 1Ko 14:20 * 16:20: Jen 3:15 * 16:21: Ap 16:1-2; 19:22; 20:4 * 16:23: Ap 19:9; 1Ko 1:14

gau magöŋhalö hag ñino, n+p n+ŋ udöm
hagöp rö göl. *

²⁷ God añi gasi aij gasi klö göm n+ŋöb u,
Jisas Krais n+p han+p nan a göm yuö aua
rö, hib n+pe pör nöp pör nöp hagno adö
araŋ. An+ib unbö rö aij me.

---

* **16:25-26:** Ep 1:9; 3:5,9; Kol 1:26; Ro 1:5

1 Korid

Pol köp nöd u Korid n̄bi b̄i kal̄ip kal̄i kl̄iñ r̄ika

1-2 Yad Pol. God n̄ipe ke ȳip hag la rö, Krajs Jisas manö ud arep b̄i n̄ipe ap m̄idpin. Mam hon Sosdenes aip aui m̄idul, köp an̄bi, kalöp daun kub Korid au God n̄bi b̄i n̄ipe m̄idpim gau kal̄i kl̄iñ i r̄ikabin. Kale Krajs Jisas n̄ip n̄iη udpe u, God hagö, kale n̄bi b̄i ke kam̄iη aij n̄ipe m̄idpim. B̄i Kub hon Jisas Krajs n̄ip sabe ḡipal n̄bi b̄i ram m̄inöη gau gau magöηhalö, God kal̄ip n̄bi b̄i u† n̄ipe m̄idaiöl a göm hag la. Krajs Jisas n̄ipe B̄i Kub hon m̄idöp; n̄ipe u rö nöp B̄i Kub kale m̄idöp.

³ God Bapi hon abe, B̄i Kub Jisas Krajs abe, kalöp mög n̄iηmil ud aij ḡilö, kale m̄id aij ḡimim.

Pol God n̄ip aij a ga

⁴ Krajs Jisas n̄ip c̄ig m̄idpe, God n̄ipe kalöp ud aij göm nan aij ña u n̄iηem, yad pör God n̄ip aij a gabin. ⁵ N̄ihön ḡin̄ig: kale Krajs n̄ip c̄ig m̄idpe, Krajs kalöp ud aij yab̄i gö, kale gas̄i n̄iη aij ḡimim, manö hag ñ̄i aij ḡipim. ⁶ God n̄ipe gö, Krajs manö aij u aη kale daη auö, kale n̄iη udmim, hagöp rö gabim. ⁷ An̄b u, B̄i Kub hon Jisas Krajs aunab a ḡimim abad m̄idpim ñ̄in i, God Ana nan aij ñ̄ab gau hadö magöηhalö udpim. ⁸ B̄i Kub hon Jisas Krajs kalöp abad m̄idöm ḡi ñ̄i aij gö, kale ram m̄inöη i† i m̄idmim, manö aij n̄ipe u n̄iη udöl ḡi m̄idmim, n̄ip arö gagnabim. B̄i Kub hon Jisas Krajs aunab ñ̄in u, kale manö r̄imnap n̄iηagnabim. * ⁹ God hagab rö nöp gab. N̄ipe kalöp hag lö, kale Ñ̄i n̄ipe B̄i Kub hon Jisas Krajs aip j̄im ñ̄öl m̄idpim. *

Krajs n̄bi b̄i gau gas̄i ud adö añ̄i n̄iηöm, j̄im ñ̄öl m̄idaiöl

¹⁰ Añ mam b̄i. B̄i Kub hon Jisas Krajs lau adö m̄idpun u me, manö ke ke adö r̄imnap

lagmim. Gas̄i adö añ̄i n̄iηmim, manö adö añ̄i hagmim, j̄im ñ̄öl yab̄i† m̄idaimim. *

¹¹ Pen n̄bi Klowi n̄bi b̄i n̄ipe r̄imnap apöm ȳip hagö n̄iηbin, kale añ mam yad r̄imnap kale ke pen pen hagabim. ¹² An̄b u, r̄imnap hagpim, “Hon Pol n̄bi b̄i n̄ipe,” a ḡipim. R̄imnap hagpim, “Hon Apolos n̄bi b̄i n̄ipe,” a ḡipim. R̄imnap hagpim, “Hon Sipas n̄bi b̄i n̄ipe,” a ḡipim. R̄imnap hagpim, “Hon Krajs n̄bi b̄i n̄ipe,” a ḡipim. *

¹³ Hagpim an̄bu Krajs n̄ip ud as̄ik ke ke l̄ibim rö löp. Yad mab ba laη al pak l̄ilö kalöp nan a gem umnö rö, hib yad hagmim Pol n̄bi b̄i n̄ipe m̄idpun a ḡipim akanη Pol hib hagmim ñ̄ig pakpe akanη An̄b u, “Hon Pol n̄bi b̄i n̄ipe,” “Hon Apolos n̄bi b̄i n̄ipe,” a ḡipim u pir albim. ¹⁴ Pen am kale aip m̄idainö ñ̄in u, n̄bi b̄i iru ñ̄ig pak ñ̄agnö. B̄i m̄ihöp nöp Krispas Gaias nöp ñ̄ig pak ñ̄inö. An̄b u, God n̄ip aij a gabin. * ¹⁵ Wasö u, ȳihar̄iη piral hagbep, “Pol hib n̄ipe hagnu ñ̄ig pakno,” a ḡibep. ¹⁶ Pen hau† ḡipin. Yad Sidepanas n̄bi b̄i n̄ipe gau kal̄ip abe ñ̄ig pak ñ̄inö. Pen n̄bi b̄i r̄imnap halö ñ̄ig pak ñ̄inö aka n̄iηagpin. * ¹⁷ Krajs ȳip, “N̄bi b̄i gau kal̄ip ñ̄ig pak ñ̄imön,” a göm hagaga. “Kal̄ip manö aij yad u hag ñ̄imön,” a ga. An̄b u, manö aij n̄ipe u hag ñ̄im̄idin. Pen n̄bi b̄i r̄imnap gas̄i k̄id hīk n̄iηöm hagnal rö hag ñ̄agm̄idin. Manö an̄g göl hagnö, Krajs mab ba laη al pak l̄ila manö u manö ȳihar̄iη ap rö lö, n̄bi b̄i gau n̄iη udagöl, a gem, manö aij n̄ipe u kabö göl nöp hag ñ̄im̄idin.

¹⁸ N̄bi b̄i mab ke inab adan an̄bu araböl gau, Krajs mab ba laη han̄ip nan a göm uma manö u n̄iηlö, manö hau† rö l̄inab. Pen God han̄ip ud kam̄iη yuab n̄bi b̄i gau, Krajs mab ba laη han̄ip nan a göm uma manö an̄bu n̄iηun, God p̄idöη halö, n̄ipe ke han̄ip ud kam̄iη yuöp, a gun n̄iηbun. * ¹⁹ Adö an̄bu God Manö u, Aisaia n̄ipe God manö haga u kal̄i kl̄iñ r̄iköm haga,

“N̄bi b̄i gas̄i k̄id hīk n̄iηbun a ḡipal gau, gas̄i kale u ke n̄iηöm, gas̄i aij n̄iηbal.

* **1:8:** 1De 3:13; 5:23 * **1:9:** 1Jn 1:3; 1De 5:24 * **1:10:** Plp 2:2 * **1:12:** 1Ko 3:4; Ap 18:24-28 * **1:14:** Ap 18:8; Ro 16:23 * **1:16:** 1Ko 16:15 * **1:18:** Ro 1:16

Pen yad g̃nō, gasi niᅇm hagpal rö lagnab,
manö haᅇwaᅇo hagpal rö linab,” a ga.
*

²⁰ Anib u, niᅇi bi gasi niᅇeb gau, niᅇi bi koles kub arbal gau, niᅇi bi manö niᅇhön niᅇhön hag amil apil gipal gau, manö kub aij aij kale niᅇbal u, God niᅇᅇ, manö hauᅇ rö lö, böᅇ nöp ap lug pakniᅇ gaböl. *

²¹ God niᅇe ke niᅇ aij göp rö, niᅇi bi gasi hon u ke niᅇun a göm, ke ulhai niᅇnaböl gau, niᅇe aigale bi rö midöp u niᅇagnaböl. Niᅇi bi anib gau Kraiᅇ manö aij hag niᅇabun u niᅇlö, kalip manö hauᅇ rö linab. Pen God niᅇe ke g̃nabin a göm hag la rö, niᅇi bi manö hauᅇ hag niᅇabun anibu niᅇ udeinaböl gau, God kalip ud asik yunab. *

²² Juda niᅇi bi gau hagpal, “Nan gagep rö riᅇnnap gipe niᅇun, niᅇᅇ hagabim a gun niᅇnabun,” a gipal. Pen Griᅇ niᅇi bi gau gasi aij aij hain niᅇö adö riᅇnnap niᅇun, a göm pör nöp ulhai niᅇbal. ²³ Anib u me, Kraiᅇ hanip nan a göm uma manö u hagaino, Juda niᅇi bi gau niᅇᅇm hagnaböl, “Manö iru göp u niᅇhön g̃niᅇ hagabim,” a g̃naböl. Pen Juda niᅇi bi wasö gau hagnaböl, “Manö hain niᅇö ulhai niᅇabun u hagagabim. U manö niᅇniᅇon limim hagabim,” a g̃naböl. *

²⁴ Pen God hanip Juda niᅇi bi riᅇnnap abe, Griᅇ niᅇi bi riᅇnnap abe, udnabin a göm hag la niᅇᅇm hon Kraiᅇ niᅇ niᅇun niᅇbun, God piᅇᅇᅇ halö midöp rö, Kraiᅇ abe unbö rö nöp piᅇᅇᅇ halö midöp; God gasi kiᅇ hiᅇk niᅇᅇb rö, Kraiᅇ abe unbö rö nöp gasi kiᅇ hiᅇk niᅇᅇb. * ²⁵ Niᅇi bi gau Kraiᅇ apöm uma u niᅇᅇm, God niᅇe klö midagöp a g̃naböl; pen God niᅇe klö niᅇe ke ga gasi u niᅇagnaböl. Niᅇi bi gau Kraiᅇ apöm uma u niᅇᅇm, God niᅇe gasi aij midagöp a g̃naböl; pen God niᅇe gasi aij niᅇe ke gasi niᅇa il u rik niᅇagnaböl. *

²⁶ Añ mam bi. Kale ke niᅇjim! God kalöp wiᅇ ala niᅇn u, kale aigale niᅇi bi rö midaiᅇ kalöp wiᅇ alaᅇ Niᅇi bi gasi niᅇeb a gipal gau, niᅇi bi kub gau, niᅇi bi hib

midöp gau, kalöp iru wiᅇ alaga. * ²⁷ Niᅇi bi gasi kiᅇ hiᅇk niᅇbun a gipal gau nable gaᅇ, a göm, God niᅇi bi gasi aij niᅇagnap gau uda. Niᅇi bi klö midpun a gipal gau nable gaᅇ, a göm, God niᅇi bi klö midagöp gau uda. ²⁸ Niᅇi bi hib halö midpun a gipal gau niᅇi bi yiᅇariᅇ rö mideilanᅇ a göm, God kalip arö göm, niᅇi bi ramö gau hib midagöp a gipal gau kalip uda.

²⁹ God niᅇe anig ga u, niᅇi bi riᅇnnap God amgö ilö adö u, hib kale ke haglö adö arniᅇ rö lagnab, a göm ga. *

³⁰ God gö, Kraiᅇ Jisas aip jim niᅇ midpim. Anib u, God gö, Kraiᅇ Jisas niᅇ niᅇ udun, niᅇ aip jim niᅇ midun, niᅇ gasi niᅇᅇl gi midpun u me, hon gasi kiᅇ hiᅇk niᅇeb niᅇi bi rö midpun. Kraiᅇ aip jim niᅇ midpun u me, God hanip niᅇᅇm niᅇi bi bi kamniᅇ aij yad a gab. Kraiᅇ aip jim niᅇ midpun u me, God hanip niᅇᅇm niᅇi bi bi asiᅇ midagöp yad ke a gab. Kraiᅇ aip jim niᅇ midpun u me, God hanip niᅇᅇm nan si nan naiᅇ gipal gac u Niᅇ yad hadö lik gi yua a gab. * ³¹ Manö adö anibu God Manö u kalip kliᅇ riköm hagla, “Niᅇi bi miᅇ miᅇ gun a göl u, kale Bi Kub hanip nan niᅇhön niᅇhön niᅇb u gasi niᅇᅇm, miᅇ miᅇ göl,” a giᅇla. *

2

Pol Kraiᅇ hanip mab kros ba laᅇ uma manö u hag niᅇmidöp

¹ Pen añ mam bi. Am kale aip midainö niᅇn u, God Manö niᅇᅇ yabiᅇ u hag niᅇnam a gem, manö kliᅇ aij auub gau rö aka gasi kiᅇ hiᅇk niᅇeb manö gau rö hag niᅇgnö.

² Am kalip aip midem, gasi riᅇnnap ke niᅇem kalip manö hag niᅇagnabin; Jisas Kraiᅇ niᅇ mab ba laᅇ al pak liᅇo hanip nan a göm uma gasi adö añ anibu nöp niᅇem, kalip hag niᅇnabin, a gem, gasi u nöp niᅇᅇnö. ³ Anib u, kalöp aip midainö u, haᅇ romanᅇ yad klö midageia; yad aninᅇn gö piᅇniᅇ gem, giᅇ giᅇ göl gi midainö. *

⁴ Niᅇi bi riᅇnnap manö ke ulhai niᅇᅇm, manö dö kal adip adip adö anibu nöp rö

* 1:19: Ais 29:14 * 1:20: Ais 19:12; 33:18; 44:25; Job 12:17 * 1:21: Mad 11:25 * 1:23: Ro 9:32; 1Ko 2:14

* 1:24: Kol 2:3 * 1:25: 2Ko 13:4 * 1:26: Mad 11:25; Jem 2:5 * 1:29: Ep 2:9 * 1:30: Jer 23:5-6 * 1:31:

Jer 9:24 * 2:3: Ap 18:9; 2Ko 10:1

hagun a göm gipal rö gagnö. God Ana u yip pidöŋ nipe u ñö n+ŋöl gi, Jisas manö aij u pidöŋ halö hag ñ+nö u waiö n+ŋbe. *
 5 God an+g ga u, b+ rimnap manö kliš aij u haglö, yip n+ŋ udagöl; pen yad klö yad ke ginö, kale yip n+ŋ udöl, a göm, God an+g ga.

God Ana gasi aij ñab

6 Pen yad am n+bi b+ Krai n+ŋ kabö rö n+ŋ ud pidöŋ gipal gau aip am midem, kalip gasi k+id hi+k n+ŋeb manö rimnap hag ñ+midin. Pen ram m+nöŋ adö iŋ i gasi k+id hi+k n+ŋbal rö hag ñagm+idin. Kin gau b+ kub gau, kale gasi k+id hi+k n+ŋbal rö hag ñagm+idin. Kin gau b+ kub gau kale hir ginaböl. 7 Pen yad kalip manö hag ñ+midin an+bu, God gasi k+id hi+k n+ŋeb manö pi göl midm+idöp u hag ñ+midin. Gasi k+id hi+k n+ŋeb manö an+bu hadame dagol gau ram m+nöŋ gi laga ñ+n u nöp pi göl midm+idöp. God n+ŋe hadame dagol gau ram m+nöŋ gi laga ñ+n u nöp, Krai Jisas aip mailö halö mideinaböl a göm, gasi k+id hi+k n+ŋeb manö aij an+bu hag lö, mlö padö yab+ŋ pi göl midm+idöp. Yad gasi k+id hi+k n+ŋeb manö an+bu nöp kalip hag ñ+midin. 8 M+nöŋ naböŋ adö iŋ i kin gau abe, b+ kub gau abe, gasi k+id hi+k n+ŋeb manö an+bu rik n+ŋagla. N+ŋblap rö hagep, B+ Kub mailö halö kumi kabö adö lan n+bö aua u n+ŋ al pak lagblap.

9 Pen God Manö u kal+ kliš riköm hagla, “N+bi b+ God n+ŋ midmagö l+bal gau,

God kalip ud aij yab+ŋ göm, nan aij aij ñ+nab.

Amgö n+ŋagla; hag ñ+lö apdi n+ŋagla; gasi ke nöp n+ŋöm, an+g ginab, a göm n+ŋagla; God kalip nan aij aij ke nöp ñ+n+g gab,” a gila. *

10 Pen manö n+ŋagmidal an+bu, God n+ŋe Ana n+ŋe han+ŋ ñö n+ŋbun.

God Ana nan gau magöŋhalö ulhai n+ŋab. God n+ŋe nan pi ga gau abe ulhai n+ŋab. 11 Hon gasi n+hön n+hön n+ŋbun u, n+bi b+ rimnap n+ŋagpal, pen ana hon ke an+ŋ dan midöp u nöp n+ŋöb. An+ŋ unbö rö nöp, God n+ŋe gasi n+hön n+hön n+ŋöb

u, God Ana n+ŋe nöp n+ŋöb. 12 Pen hon n+bi b+ m+nöŋ naböŋ adö iŋ i gasi n+ŋbal rö gasi n+ŋagpun. God n+ŋe Ana n+ŋe ke han+ŋ yuö aua n+ŋöm God nan aij han+ŋ abönamö ñöb u rik n+ŋbun. 13 God han+ŋ nan aij abönamö ñöb manö adö an+bu nöp hag ñabun. B+ gasi k+id hi+k n+ŋbal rimnap han+ŋ manö an+bu haglö n+ŋagun; God Ana gasi ñöb rö manö an+bu n+ŋun me, n+bi b+ gau kalip hag ñabun. God Ana han+ŋ manö hagö n+ŋun, n+bi b+ God Ana an+ŋ kale dan midöp n+bi b+ gau kalip hag ñabun. 14 Pen n+bi b+ God Ana an+ŋ kale dan midagöp n+bi b+ gau, God Ana nan aij abönamö ñöb nan gau udagnaböl. Manö aij an+bu n+ŋlö, manö hau+ŋ rö lö, rik n+ŋagnaböl. God Ana n+bi b+ an+ŋ kale dan mideinab u, God Ana nan aij ñöb gau rik n+ŋnaböl.

15 Pen n+bi b+ God Ana an+ŋ kale dan midöp gau, kale nan gau magöŋhalö n+ŋöm rik n+ŋ aij ginaböl. Pen n+bi b+ God Ana an+ŋ kale dan midagöp gau, kale n+bi b+ God Ana aip midöp n+bi b+ gau kalip rik n+ŋagnaböl.

16 God Manö u, Aisaia ad+ŋ ap kal+ kliš riköm haga,

“N+bi b+ an, B+ Kub n+hön gasi n+ŋöb u rik n+ŋöm,

n+ŋ, ‘An+g gimön, an+g gimön,’ a ginab?” ö ga.

Pen Krai n+bi b+ n+ŋe midpun gau, han+ŋ gasi n+ŋe n+ŋöb rö ñö n+ŋöl gi, hon n+ŋ aij g+pun. *

3

J+ŋ ñöl midmim, asik ke ke lagmim

1 Añ mam b+. Nöd kale aip midainö ñ+n u, n+bi b+ God Ana an+ŋ kale dan midöp gau kalip hag ñ+midin rö, kalöp u rö nöp hag ñ+bnep, pen kale Krai n+ŋ n+ŋ udmim, ñ+ŋ painan rö nöp midm+idim. An+ŋ u, kalöp n+bi b+ ram m+nöŋ iŋ i rö hag ñ+midin.

2 Ñ+ŋ painan ci ñ+ŋeb rö u midm+idim u me, yad kalöp ci nöp ñ+midin; kale nan magö yab+ŋ ud ñ+ŋ yumim rö lagm+idöp u me, yad nan magö yab+ŋ kalöp ñagm+idin. Midpim ñ+n i u rö nöp, kale nan magö

* 2:4: 1De 1:5 * 2:9: Ais 64:4 * 2:16: Ais 40:13

* 3:2: Hib 5:12-13; 1Pi 2:2

yabił ud ñiŋ yumim rö lagöp; kale ñi painaŋ rö nöp m+dpim. * ³ M+dpim ñin i u rö nöp, kale n+bi b+ ram m+nöŋ ił i gasi n+ŋbal rö nöp gasi n+ŋbim. N+bi b+ r+mnap nan kale gau nan yad rö m+daiböp a g+mim n+ŋbim. Mulu lugö, pen pen hag m+dpim. An+g g+mim, n+bi b+ y+har+ŋ m+nöŋ naböŋ ił i g+pal rö nöp g+ m+dpim. * ⁴ R+mnap hagpim, “Hon Apolos n+bi b+ n+pe m+dpun,” a g+pim. R+mnap hagpim, “Hon Pol n+bi b+ n+pe m+dpun,” a g+pim. An+b u, kale y+har+ŋ n+bi b+ m+nöŋ naböŋ ił i gasi n+ŋöm hagpal rö g+pim. *

⁵ Apolos hol m+höŋ b+ kub n+hön rö m+dpul n+ŋmim manö an+bu hagpim? Hol y+har+ŋ b+ wög gep m+hau nöp m+dpul. B+ Kub wög n+hön ke ke hag la u g+ m+dul, Jisas Krais manö aij u hag ñailo kale n+ŋmim n+ŋ udpe.

Pen B+ Kub hal+p m+höŋ wög ke ke haga rö nöp g+pul. * ⁶ God y+p hagaj+p, ram m+nöŋ kale u nöd amem nan y+ŋ u y+mnö. God Apolos n+p hagaj+p, hainö amöm, ñ+g am m+ł dapöm, nan y+mnö an+bu hoŋ ga. Pen God n+pe nöp geia rana. ⁷ An+g gö, hol b+ y+har+ŋ nan y+ŋ y+mul, ñ+g hoŋ gul g+pul u, hib hol u hagpe adö aragn+m. God geia rana rö, hib n+pe u nöp hagpe adö arn+m. ⁸ N+bi b+ nan y+ŋ y+mbal gau, n+bi b+ ñ+g dap hoŋ g+pal gau, wög adö añ+ yabił g+pal u me, God wög g+pal g+pal rö n+ŋöm, kal+p pen ñ+nab. ⁹ Hol m+höŋ God wög u j+m ñöl gajul, wög naböŋ n+pe u kale m+dpim. *

Kale God ram n+pe m+dpim

Pen manö ap: kale God ram n+pe m+dpim. ¹⁰ God y+p mög n+ŋöm ud aij göm nan aij ña u udem, b+ ram gep n+pe yabił u m+dem, ram padö kub aŋ yaŋ u b+n+ŋ g+ aij g+nö; pen hainö b+ ap apöm ram ad+ŋ ad+ŋ m+deinab gau gab. Pen n+bi b+ r+mnap apöm, ram an+bu gun a gaiöl u, n+ŋ aij göm göl. ¹¹ God ram n+pe u Jisas Krais n+p padö kub aŋ yaŋ hadö böŋ nöp b+n+ŋ göp u, n+bi b+ r+mnap padö ke hain n+bö ap b+n+ŋ göl rö lagöp. *

¹² Jisas Krais padö kub b+n+ŋ göl m+dpöp u, n+bi b+ r+mnap, ram ad+ŋ ad+ŋ gun a göm, gol, silpa, kabö aij aij dapöm g+naböl; pen n+bi b+ r+mnap mab lö, wid lö ad+ŋ ad+ŋ, nan u+taŋ u+taŋ gau dapöm g+naböl. ¹³ Pen Krais apöm n+bi b+ manö kub hagnab ñin u, wög g+ aij g+la adö u ke waiö m+dpö n+ŋnaböl, hałowałö g+la adö u ke waiö m+dpö n+ŋnaböl. Mab m+taŋ apöm wög aij g+naböl u m+deinab; pen wög adö adö g+naböl u böŋ nöp in hab+k arnab me. *

¹⁴ Padö kub b+n+ŋ göl m+dpöp adö u, n+bi b+ wög g+ aij göm ram ad+ŋ ap g+łö, mab m+toŋ apöm ram ad+ŋ an+bu in hab+k aragnab u, kale pen udnaböl. ¹⁵ Pen n+bi b+ r+mnap wög adö adö nöp göm ram ad+ŋ ap g+łö, mab m+toŋ apöm ram ad+ŋ an+bu in hab+k arnab u, God kal+p ke ud kam+ŋ yunab pen n+bi b+ mög gep rö, ram inö, +p g+ höŋ yulö, nan m+dagöp rö u m+deinaböl ram n+pe adö laŋ au.

¹⁶ God sabe gep ram n+pe u kale m+dpim; God Ana aŋ kale daŋ m+dpöp. * ¹⁷ N+bi b+ r+mnap apöm God sabe gep ram u g+ naj geinaböl u, kal+p pen abe g+ naj g+nab. God sabe gep ram an+bu ram n+pe ke nöp. Pen sabe gep ram n+pe u kale n+bi b+ m+dpim.

¹⁸ N+ŋ aij g+mim. Kale r+mnap gasi kub n+bi b+ m+nöŋ naböŋ ił i gasi n+ŋöm hagpal rö n+ŋmim, y+har+ŋ gau ułhai n+ŋbal rö nöp n+ŋun, n+bi b+ gasi k+id hi+k n+ŋeb m+dpun a g+nabim u pen hauł alö an+g hagnabim. Hon n+bi b+ hauł halö m+dpun a g+mim me, gasi aij yöl u ułhai n+ŋnabim. ¹⁹ N+hön g+n+g: m+nöŋ naböŋ ił i manö kub kub rö hagöm hagpal adö u, God n+ŋö, manö hauł n+ŋagep rö löp. God Manö u kal+ kłiñ r+köm hagla,

“N+bi b+ gasi k+id hi+k n+ŋun,
n+ŋ aij g+pun a g+pal gau,
n+pe gö, gasi k+id hi+k n+ŋeb magö an+bu,
hel ap rö löm,
gasi r+m+id m+dmagö kal+p ud s+s+ lö,
b+ nag+man rö m+deinaböl,” a g+la. *

²⁰ God Manö ad+ŋ ap halö, Depid kal+ kłiñ r+köm haga,

* **3:3:** 1Ko 1:10-11 * **3:4:** 1Ko 1:12 * **3:5:** Ap 18:4,11 * **3:9:** Mad 13:3-9; Ep 2:20-22 * **3:11:** Ais 28:16; 1Pi 2:4-6 * **3:13:** 1Ko 4:5 * **3:16:** 1Ko 6:19; 2Ko 6:16 * **3:19:** Job 5:13

“Nibi bi gasi kidi hiik niñbun a gipal gau,
manö rimnap haglö,
Bi Kub nipe niñö,

manö il ap midagöp,” a ga. *

²¹ Anib u, nibi bi rimnap, nibi bi kub midpal a gimim, hib hagpe adö aragnim. Pen nibi bi aka nan niñhön niñhön midöp gau, God kalöp niñöm gi la midöp. ²² Yad Pol, Apolos, Sipas, hon wög gep bi kale nöp midpun. Minöñ naböñ il i niñhön niñhön midöp gau, God kalöp gi niñlan, a göm, kalöp niñöb. Kamini middep magö u abe, umeb magö u abe, God kalöp niñöb. Mini midpim rö, hainö mideinabim rö, God kalöp gi niñan a göm magöñhalö kalöp niñöb. ²³ Pen Bi Kub kale Krais; Krais nipe God Niñ nipe.

4

Jisas manö ud arep bi gau

¹ Anib u, God manö aij pi göl midmidöp u, Krais nipe Apolos Pol kalip bi miñhöñ hag lö, kale wög gep bi nipe midpil, a gimim gasi u niñmim. ² Bi kub ap, bi wög gi ñeb rimnap aip manö hag löm, wög ap kalip hageinab u, bi wög gep bi gau nap kale hagnab rö nöp göl. *

³ Pen kale yip manö kub hageinabim u, yad gasi iru niñagnabin. Nibi bi rimnap gau yip manö kub hageinabol u, yad u rö nöp gasi iru niñagnabin. U yip nan yiñharin ap rö löp. Yad u rö nöp yad ke manö kub hagagabin. ⁴ Yad ke nibi bi rimnap gi naj gagpin a gem niñbin u pen yad anig hagnö, Bi Kub yip bi asin midagöp a göm hagagnab. Bi Kub nipe ke nöp yip manö kub hagnab. ⁵ Anib u, mini niñ i manö kub hagagmim. Bi Kub nipe ke apöm manö kub hagnab. Bi Kub nipe gö, nan niñhön niñhön pi göl gipal gau magöñhalö waiö linab; gasi midmagö rimid an kale dan gasi niñhön niñhön niñbal u, u rö nöp waiö linab. Niñ anibu, God nipe nibi bi magöñhalö ke ke añi añi gi aij gipal gipal rö kalip manö aij hagnab. *

⁶ Pen añ mam yad gau. Apolos hol miñhöñ manö kalöp hagpin anibi, kale manö magö

ap il u niñ aij gimim, a gem, kalöp hagpin. Manö magö anibu hagab: “Gasi kale ke wasö; nan niñhön kalip kiliñ rikla u nöp niñmim hain gimim.” Hagab rö geinabim u, bi ap hib dap ranmim, bi ap hib dap lugmim, gagnabim. * ⁷ Hon nibi bi kub, nibi bi gau nibi bi pro, a gimim niñbim u aij wasö. Kalöp niñhön aij midöp u, God nipe nöp kalöp niñöb. Anib u, kale ai ginig, hon ke gi aij gipun a gimim, hib kale ke hagpe adö arab? *

⁸ Gasi kale ke niñbim u, hon ke nan magöñhalö hadö udpun; nan pro ap ulep gagöp, a gimim gasi niñbim. Gasi kale ke niñbim u, hon ke nibi bi gep rö hadö midpun; bi ap hanip gasi rimnap hag niñagnab, a gimim gasi niñbim. Gasi kale ke niñbim u, hon ke kin rö hadö midpun, a gimim niñbim. Pen gasi kale niñbim u, Jisas manö aij ud arep bi gau kin rö midagal, a gimim gasi niñbim. Pen kale niñö yabit kin midaiabep, hon miñ miñ gun, kalöp aip kin midbnop. ⁹ Gasi yad niñbin u, God nipe hanip Jisas manö aij ud arep bi gau dam, nibi bi gau midpal an au, bi naj al pak lep rö dam löp. Bi rimnap gi naj geinabol u, bi kub manö kub hagöm, nibi bi niñ midlö niñöl gi, kalip al pak löl, a ginabol. Gasi yad niñbin u, God nipe gö, hon anib unbö rö nöp midpun. Nibi bi minöñ naböñ il i abe, ejol kumi kabö adö lan abe, niñ midlö niñöl gi, hanip bi naj rö al pak linig gaböl. ¹⁰ Krais nip niñ udun wög nip gino, hanip bi hau a göm niñbal u, pen kalöp niñöm, Krais nibi bi nipe gasi kio niñeb gau, a göm niñbal. Hon bi yiñharin hain u, pen kale nibi bi kal yabit. Hon bi hib midöp bi u rö wasö, pen kale nibi bi hib midöp u rö midpim. ¹¹ Hadame nöp dagol gau riköl, mid damöm, mini midpun niñ i kiyö lö, rugu miñlep gö, waij midagö, ram midagö, umeb rö lö, hon por pak gilö gilö uñham yabit midpun. * ¹² Ke nöp ilön mab udun, nan niñbun. Hanip hag juöm gilö, kalip pen God kalip abad mideian a gun, nip sabe gipun. Hanip gi naj gilö, aliagipun. * ¹³ Hanip manö naj

* **3:20:** Sam 94:11 * **4:2:** Luk 12:42 * **4:5:** 1Ko 3:8 * **4:6:** Ro 12:3 * **4:7:** Ro 12:6 * **4:11:** 2Ko 11:23-27 * **4:12:** Ap 18:3; 2De 3:8; Mad 5:44

hagpal, pen manö hain hagpun. Anib u, hon nan yiharin nan haþiþ adin adin ap rö midno midno ñin i auöp.

¹⁴ Manö kalí kñin rikabin i, kale nable udmim a gem hagagabin; kale ñi pai midmagö yad gau a gem rimid ukem hagabin. ¹⁵ Bi Krais lau adö midpal gau, iru yabiþ apöm kalöp ud aij göm manö hag ñinaböl. Pen bi Krais lau adö midpal gau, kalöp nap añi nöp midöp. Yad nöd Krais Jisas manö aij nipe u kalöp hag ñinö, kale Krais Jisas nin udpe u me, yad nap kale midpin. * ¹⁶ Anib u, kalöp hagabin, yad gipin gipin rö ninmim, adö anibu nöp gimim. * ¹⁷ Adö anibu nöp, ñi midmagö yad Dimodi, Krais Jisas manö hag ñinö nin aij göm, Bi Kub wög gi aij göp u yunö ninab. Amjaköm, yad Krais Jisas nip nin udem, Krais Jisas aip jim ñöl midem, aige gö rö gem gipin u kalöp yiswem kauyan hagö ninabim. Yad Krais nibi bi nipe gau kalip magonhalö por hag ñin manö u u rö nöp hain gem Krais Jisas aip jim ñöl midpin. *

¹⁸ Pen kale rimnap, Pol auagnab, a gimim, aþeb aþeb ñöl gi midpim. ¹⁹⁻²⁰ Pen Bi Kub u yip yau a gö, yinid ninabin. Yiharin manö nöp hagöm, God nibi bi nipe midagal; klö nipe u udöm me, nibi bi nipe yabiþ midpal. Anib u, amjakem nibi bi aþeb aþeb ñibal gau manö nöp hagaböl aka God klö nipe udöm midpal a gem ninabin. * ²¹ Anib u, yad apem kalöp ninön ginam? Ur ap daunam aka kalöp midmagö lem, manö hain hain hagnam? Yad ninön ginö, kalöp aij ginab?

5

Bi ap nap nibin nipe u nip si uda

¹ Manö ap halö haglö auö yip hagpal, “Kale God pig midpim gau bi kale ap uraköm nap ninbin nipe u nip si udöp,” a gipal. Pen nibi bi God nip ninagpal gau nan si nan naj anibu rö gagpal me. * ² Pen gasi kale ninbim u, hon nibi bi aij, a gipim. Pen namam kale ap unbö göp u, kale mög giböp; bi anibu hag höj

yubep; nibi bi Bi Kub lau adö midpim gau ap magum ginabim ñin u, bi anibu kale aip magum gaböp. Pen namam kale u anig gö kalöp nable göm mög gagöp ar? ³ Yad mlö ke gai i midpin u pen kalöp gasi ninöl gi nöp midpin. Bi nan si nan naj göp anibu, nip ninön ninön ginabun u yad hadö nin labin. * ⁴ Kale nibi bi Bi Kub hon Jisas lau adö midpim gau ap magum ginabim ñin u, Pol hanip gasi ninab a gimim, Bi Kub hon Jisas klö nipe kalöp ñö udmim, ⁵ bi anibu nip hag gipe, kale aip magum gagnim. Seden aip nöp ajöm me, hañ roman nipe naj gö, gasi hain nibö ninöm, Bi Kub manö kub hagnab ñin u, ana nipe kamnin midainim rö löp. *

⁶ Pen kale bi nan naj göp u aip jim ñöl midmim, mid aij gipun a gimim gasi u ninbim u aij gagöp. Bred gun a gaiöl, nan yis pro marap nöp ud plaua rin yan halö lilö, yis pro u geinab plaua anibu magonhalö kub yabiþ rannab. * ⁷ Kale mñi bred yis halö midagöp rö midpim u, nan yis nöd nibö u magonhalö ud ke gau yumim, bred yis midagöp rö, nibi bi asin midagöp nöp midaimim. Kale nibi bi asin midagöp hadö midpim me. Ninön ginig: Pasopa ñin u Juda kai sipsip pi pak God nip sabe gi ñöm, God nipe kalip ud asik yua u aij gö ninöl gi mideila. Pen Krais nip Pasopa sipsip pi hon rö hadö pak sabe gila u me, God amgö ilö nipe u hon nibi bi asin midagöp hadö midpun. * ⁸ Anib u, Krais nip nan sabe gep rö al pak lilö, God hanip ud kamnin yua u, gasi ninun, Pasopa hon u aij göp a gun ñinun. Pen Pasopa hon ninabin u, yis halö, nan si nan naj gau halö, ninagnabun; gasi aij magö u nöp ninun, manö ninö u nöp ninun, bred yis midagöp gau nöp udun ninabin. * ⁹ Kalöp köp ap kalí kñin rikem hagnö, “Nibi si udep bi gau, bi si udep nibi gau, kalip aip jim ñöl midagaimim,” a ginö. ¹⁰ Pen kale hagnabim, “Pol hagöp, ‘Nibi bi Krais nip nin udpal gau kale nibi bi Krais nip nin udagal gau kalip magonhalö arö gilañ,’ a göm hagab,” a ginabim. Pen u

* 4:15: Gal 4:19 * 4:16: Plp 3:17 * 4:17: Ap 19:22 * 4:19-20: 1Ko 2:4 * 5:1: Lep 18:7-8; Dud 22:30

* 5:3: Kol 2:5 * 5:5: 1Di 1:20 * 5:6: Gal 5:9 * 5:7: Ais 53:7; 1Pi 1:19 * 5:8: Dud 16:3

wasö. Nibi bi Krai n+p n+η udagpal gau, nibi si bi si göm, pör nöp nan aij r+mnap halö udun a göm, nibi bi r+mnap nan kale p+ti gi udöm, nan y+har+η gau god hon a göm sabe göm gi+midal nibi bi gau, m+nöη naböη it i pro m+dagpal. Ram m+nöη gau magöηhalö m+dpal u, kal+p arö gun rö lagöp. ¹¹ Pen köp nöd n+bö kal+ k+ñ r+k yunö manö an+bu m+ñi hag aij gi+nabin. Bi Kub Jisas n+η udpun a gi+pim nibi bi gau bi ap aka n+bi ap urak, nibi si bi si göm, pör nöp nan aij r+mnap halö udun a göm, nan y+har+η gau god hon a göm sabe göm, nibi bi gau manö naj hagöm, nibi bi r+mnap nan kale r+mnap p+ti gi udöm, ñ+g wain ñ+g klö iru n+ηlö hauñ alö, gi+midal nibi bi gau kal+p aip ajagmim, j+m ñöl nan ñ+ηagmim. *

¹²⁻¹³ Nibi bi Krai n+p n+η udagpal gau, nan si nan naj gaiöl u, n+hön gi+n+g an+g gi+pim, a gem, kal+p manö kub hagagnam. God n+pe nöp manö an+bu kal+p hagnab. Pen Bi Kub Jisas n+η udpun a gi+pim nibi bi gau, nan si nan naj gaiöl u, n+hön gi+n+g an+g gi+pim, a gi+mim, kal+p manö kub haggmim. God Manö u Mos+ ad+η ap kal+ k+ñ r+köm haga, "Nibi bi nan si nan naj gi+midal gau hag höη yube aröl," a ga. *

6

Krais nibi bi r+mnap manö m+deinab u, kale ke ud as+kmim

¹ Pen namam kale Krai n+p n+η udöp ap manö m+do, bi Krai n+p n+η udpal gau nöp manö kub an+bu n+ηnaböl. Pen ai gi+n+g bi Krai n+p n+η udagpal gau manö kub an+bu n+ηöl? ² Hon Krai nibi bi n+pe, hainö nibi bi ram m+nöη it i gau gau magöηhalö kal+p manö kub hagnan ud as+knabun. Pen kale nibi bi ram m+nöη it i magöηhalö manö kub haggmim ud as+knabim u, kale nibi bi kale ke r+mnap manö m+dn+g gab u n+ηmim hag ud as+knabim. * ³ Hon hainö ejol gau kal+p abe manö kub hagnan ud as+knabun. An+u, m+nöη naböη it i manö m+dnab u, ke hagnan. ⁴ Krai nibi bi n+pe gau,

kale manö kub ud as+kep bi kub r+mnap n+ηöm, Krai manö n+η udagal a göm, kal+p gas+ m+ηör n+ηbal. An+u, manö kub r+mnap m+dain+im, kale ai gi+n+g bi kub an+u gau arbim? ⁵ Manö hagabin an+bi, kalöp nable gi+n+im a gem hagabin. Kale ke bi gas+ aij n+ηöb bi ap, Krai nibi bi an+ hon au manö kub hagno n+ηnim bi ap m+dagöp a gi+pim akaη ⁶ An+u unbö rö nöp gi+bep u aij. Pen kale unbö rö gagpim. Krai n+η udöp n+mam ap urak, Krai n+η udöp n+mam n+pe ke dam Krai n+η udagpal nibi bi gau m+dpal an+ au manö kub haggpal.

⁷ Pen kale Bi Kub Jisas n+η udpim r+mnap urakmim, nañ+n namam kale ke r+mnap dam manö kub haggpim u n+ηem n+ηbin, kale Bi Kub Jisas n+η udpal nibi bi gi+pim rö gagabim. Bi Kub Jisas n+η udpim nañ+n namam r+mnap kalöp gi+naj gaiöl u, arö gi+nabim u aij; urakmim kal+p dam manö kub hagnabim u aij wasö. Bi Kub Jisas n+η udpim nañ+n namam r+mnap nan kalöp t+p gi udaiöl u, arö gi+nabim u aij; urakmim kal+p dam manö kub hagnabim u aij wasö. ⁸ Pen kale ado gi+mim, urakmim, Bi Kub Jisas n+η udpim nañ+n namam kale ke r+mnap nan kalöp t+p gi udpim. Kale urakmim Bi Kub Jisas n+η udpal nañ+n namam kale ke r+mnap kal+p gi+naj gi+pim. ⁹ Pen kale n+η aij gi+mim. Nibi bi gi+naj gi+midal gau, God kal+p dam ram aij n+pe laη ud aragnab. N+η aij gi+mim, dui gagmim. Nan y+har+η gau god hon a göm sabe göm gi+midal nibi bi gau; nibi si bi si göm gi+midal nibi bi gau; bi nibi aip wasö bi ap nöp aip gi+ajöm gi+midal bi gau; God kal+p dam ram aij n+pe laη au ud aragnab. * ¹⁰ N+η aij gi+mim. Nan si udm+dal nibi bi gau; pör nöp nan aij r+mnap halö udun a gi+ gas+ n+ηm+dal nibi bi gau; nibi bi ñ+g wain ñ+g klö iru ñ+ηöm hauñ alö gi+midal nibi bi gau; nibi bi r+mnap kal+p manö naj manö piral hagg+dal nibi bi gau; nibi bi r+mnap nan kale p+ti gi udm+dal nibi bi gau; God kal+p magöηhalö dam ram aij n+pe laη ud aragnab. U n+η aij gi+mim, dui gagmim.

* 5:11: 2De 3:6; Dai 3:10 * 5:12-13: Dud 13:5; 17:7

* 6:2: Rep 3:21 * 6:9: Gal 5:19-21; Ep 5:5; Rep 22:15

11 Kale rımnap nöd anıg rö gı mıdmıdim. Pen Bı Kub Jıas Kraıs hanıp a göm uma u me, God hon Ana nıpe u apöm, nan si nan naij gac kale u kık gı yuöm, kalöp God nıp wög gep nıbi bı ke löm, nıbi bı asıñ mıdagöp mıdpım a ga. *

12 Kale rımnap hagpım, “Yad nan nıhön gınam a gınabın u gınabın; u manö mıdagöp,” a gıpım. Anıg hagpım u pen adö rımnap geınabın yıp nan aij ap gı ñagnab. Kale hagpım, “Yad nan nıhön gınam a gınabın u gınabın; u manö mıdagöp,” a gıpım. Anıg hagpım u pen yad adö rımnap gem, gı dam dam mıdö mıdö yad bı nagıman rö mıdem, adö anıbu nöp gası nıñem gınabın; yıharıñ mıdeınam rö lagnab. Anıb u nıñem, yad anıg göl gagnabın. *

13 Kale rımnap pen hagpım, “Hanıp mudun mıdöp u me, nan ñıñöl gı nöp mıdeınabun,” a gıpım. Anıg hagpım u pen God gö mudun u abe, nan anıb gau abe pıs gınab. God nıbi bı hañ romanı kale gı la u, nıbi sı bı sı göl a göm gı laga. Hañ romanı klö kale u, Bı Kub nıp wög göl gı mıdmım a göm ga. Bı Kub nıpe nöp hañ romanı kalöp nan ñımıdöp. * 14 God klö nıpe u nöp gö me, Bı Kub uraka. Klö nıpe u nöp gö me, hon u rö nöp uraknabun. *

15 Nıñ aij gımım. Kale Kraıs aip jım ñöl mıdpım u, ñın kıd ma kıd nıpe ke u mıdpım. Kraıs hañ romanı nıpe u, bı sı udep nıbi aip jım ñagnım, wasö yabıt! * 16 God Manö u, Mosıs adıñ ap kalı kılñ rıköm haga, “Bı nıbi udöm aip jım ñöl mıdeınabil u, kale mıhön hañ romanı añı ap nöp mıdeınabil,” a ga. Anıb u rö, bı an nıpe bı sı udep nıbi ap ud aip jım ñöl mıdeınab u, kale mıhau hañ romanı añı ap nöp mıdeınabil. * 17 Pen nıbi bı an Bı Kub aip jım ñöl mıdeınab u, ana nıpe Bı Kub Ana nıpe aip jım ñöl mıdeınabil. * 18 Nıbi sı bı sı gagmım. Nıbi bı nan sı nan naij rımnap gınaböl gau, hañ romanı höñ adö gınaböl, pen nıbi sı bı sı gınaböl gau hañ romanı kale ke gı naij gınaböl. 19 Nıñ

aij gımım. God nıpe Ana Uı u yuö apöm, anı kalöp danı mıdöp. Hañ romanı kale u Ana Uı ram raul nıpe mıdep u. Anıb u, ke gası nıñbun rö gun a gun gası u nıñagun. Hañ romanı gası rımıd mıdmagö kale nan kale wasö. God nıpe kalöp rau adog uda. 20 Kraıs nıpe nan aij yabıt yuöm kalöp rau adog uda. Anıb u me, hañ romanı kale gau gı aij göl gı mıdpe nıñöl gı, God nıñö, nıp aij gınım; nıbi bı gau nıñöm God nıp aij a göl. *

7

Ber mıhau hañ romanı kale añı ap mıdöp

1 Yıp köp kalı kılñ rıkımım manö hagpe u, kalöp pen hagnıg gabin. Bı gau nıbi udagnaböl u aij. 2 Pen nıbi sı bı sı gıpıl u naij göp rö, bı gau nıbi kale ke udöm mıdeınaböl u aij; nıbi gau bı kale ke udöm mıdeınaböl u aij. 3 Pen anıg gı mıdöl gı, nıbi gınıg a gainım u, nugmul yau a gınım. Nugmul nıpe gınıg a gainım u, nıbi nıpe u rö nöp yau a gınım. 4 Nıbin hañ romanı u nan nıpe ke wasö; nugmul aip nan kale jım ñöl. Nugmul hañ romanı u u rö nöp nan nıpe ke wasö; nıbin aip nan kale jım ñöl. 5 Anıb u, nugmul hagö, nıbin wasö gagnab. Nıbin hagö, nugmul wasö gagnab. Yau nöp gımıl gımıl. Pen God nıp gası añı nıñul, sabe göl gı nöp mıdaiul a gımıl, manö hag adö añı ap lımıl, ñın rımnap yıharıñ mıdmıl, God nıp sabe göl gı mıdeınabil. Hainö kauyanı gınabil. Wasö u, yıharıñ mıdeınabil rö, gası rımnap nıñmıl gılö arö, Seden kalöp ap udö, ap lug pakmıl rö löp. 6 Pen kale ber ñın rımnap yıharıñ mıdmıl, God nıp sabe gı mıdmıl, u hagagabin. Pen kale ke ber mıhau manö hag adö añı ap lımıl, ñın rımnap yıharıñ mıdul, God nıp sabe gı mıdaiul, a geınabil u, u manö mıdagöp, a gem hagabin. 7 Gası yad nıñbın u, nıbi bı magöñhalö yad yıharıñ mıdpın rö mıdaimım u aij. Anıg göl gası nıñbın u pen God gası nıpe ke nıñöb rö, hanıp nan aij ke ke ñöb. Nıbi bı rımnap nan aij ap ñö, adö rımnap ke gıpıl; pen

* 6:11: Dai 3:3-7 * 6:12: 1Ko 10:23 * 6:13: 1De 4:3-5 * 6:14: Ro 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14 * 6:15: Ep 5:30 * 6:16: Mad 19:5 * 6:17: Jon 17:21-23; Ro 8:9-11 * 6:20: 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19

nibi bi rimnap nan aij ap ke ñö, adö rimnap ke gipal. Anig rö, kale magöñhalö yad yiharinj midpin rö midaimim a gem hagagabin.

⁸ Pen nibi praj bi praj midpim gau abe, nibi palpal gau abe, yad yiharinj midpin rö mideinabim u aij. ⁹ Pen nibi bi rimnap yiharinj midöm, si gun a göm gasi u nöp auö, mid aij gagnabol. Anig gainim u, bi gau nibi kale ke ke udöl, nibi gau bi kale ke ke udöl. Wasö u, an kale yan mab rö inö, mid aij gagnabol. *

¹⁰ Bi ber bi gau, kalip manö ap hagnig gabin. Pen yad nöp wasö; Bi Kub u manö nipe. Nibi gau nugmul bi kale arik aragmim. * ¹¹ Pen rimnap arik araiöl u, bi hain nibö udagöl; yiharinj nöp midaiöl. Bi udnig, am nugmul kale nöd nibö u nip kauyan udöl. Kale bi gau u rö nöp, nabin bi kale u rö nöp hag yuagmim.

¹² Pen kalöp nibi bi rimnap gau manö ap hagnig gabin. Pen Bi Kub manö nipe u udem, kalöp hagagabin; gasi yad ke niñbin rö u kalöp hagabin. Pen bi ap, nipe nibi Krai nip niñ udagöp nibi ap udöl gi mideinabil u, nibi anibu, nugmul aip midaiul, a geinab u, nugmul nipe, nibi Krai nip niñ udagöp a göm, asi masi göm hag yuagnab. ¹³ Pen nibi ap, nipe bi Krai nip niñ udagöp bi ap udöl gi mideinabil u, bi anibu, nibin aip midaiul, a geinab u, nibin nipe, nugmul Krai nip niñ udagöp a göm, asi masi göm arik aragnab. ¹⁴ Nibi Krai nip niñ udöp u me, bi Krai niñ udagöp bi nipe u nibin aip jim ñöl midlö, God niñö, nibin u abe nugmul u abe nibi bi nipe ke mihöñ midpil. Pen bi Krai nip niñ udöp u me, nibin Krai niñ udagöp nibin nipe u nugmul aip jim ñöl midlö, God niñö, nugmul u abe nibin nipe u abe nibi bi nipe ke mihöñ midpil. Wasö u, ñi pai kale gau nibi bi Krai niñ udagpal ñi pai rö lıblap. Pen nap kale aka nime kale Krai nip niñ udpal rö, God u rö nöp niñö, ñi ñi pai nipe ke rö midpal.

¹⁵ Bi ber bi udöl midpal gau, nugmul nöp Krai nip niñ udöm midö, nibin nipe Krai nip niñ udöm midageinab u

nipe klö göm nugmul nipe nip arik arnig gainim u, nugmul nipe, nibi yad a göm, ud ribikagnim; yau a gö, arnim. Wasö u, pen pen gimil mid aij gagnabil. Pen nibi u Krai nip niñ udöm midö, nugmul nipe Krai nip niñ udöm midageinab u nipe klö göm nibin nipe nip arik arnig gainim u, nibin nipe, bi yad a göm, ud ribikagnim; yau a gö, arnim. U manö midagöp. Wasö u, pen pen gimil mid aij gagnabil me. God agamij mid aij gılan a göm hanip udöp. *

¹⁶ Pen kale nibi gau, Krai nip niñ udpim u, nagamul Krai niñagöp u aip midmil, nipe Krai niñ udnim rö löp. Pen kale nugmul bi gau, Krai nip niñ udpim u, nabin Krai niñagöp u aip midmil, nipe Krai niñ udnim rö löp. * ¹⁷ Nibi bi Krai lau adö midpal ram gau magöñhalö kalip pör hagnidın, “Kale ke niñön niñön gimim rö midaipe, God kalöp wiñ alöm uda u, adö anibu nöp midaimim,” a gimidin. ¹⁸ Bi hañ hadö rib gi dö gıla ap, hainö God nip wiñ alöm udnab u, nipe anig göl midpin a göm gasi iru niñagnim. Pen bi hañ rib gi dö gagla ap, hainö God nip wiñ alöm udnab u, yip hañ rib gi dö gagal a göm gasi u niñagnab; nip hañ rib gi dö gagöl. ¹⁹ God nipe niñö, bi hañ rib gi dö gıpal aka rib gi dö gagal u, u nan yiharinj yabit; God hagö niñun ginabun u, u nan kub yabit. *

²⁰ Kale ke niñön niñön gimim rö midaipe, God kalöp wiñ alöm uda u, adö anibu nöp midaimim. ²¹ Kalöp rimnap bi rimnap rauöm dam wög kale u hag lılö, pe u udagmim, hagpal hagpal rö gimim, nagı wög rö gıpim. Pen God kalöp wiñ alöm udö nibi bi nipe midpim u, nagı wög rö gıpim u arik arun a gimim gasi u niñagmim. Pen hainö arö gimim yiharinj midmim rö lainim u, arö gimim yiharinj midaimim. ²² Nibi bi an an, bi rimnap rauöm dam wög kale u hag lılö, pe udagmim, hagpal hagpal rö nöp nagı wög rö gimim gi midpe, hainö Bi Kub kalöp wiñ alöm, nan aij yabit yuöm, kalöp rau adog udö, nibi bi nipe ke midpim. Pen nibi bi an an, bi rimnap hagpal hagpal

* 7:9: 1Di 5:14 * 7:10: Mad 5:32; 19:9 * 7:15: Ro 14:19 * 7:16: 1Pi 3:1 * 7:19: Ro 2:25; Gal 5:6; 6:15

rö nöp nagı wög rö gımim gı mıdagpe, hainö Bı Kub kalöp wıñ alöm, nan aij yabıł yuöm, kalöp rau adog udö, nıbi bı nagı wög gep nıpe ke mıdpim. * 23 Kraıs nıpe nan aij yabıł yuöm kalöp rau adog udö, nıbi bı nıpe mıdpim. Anıb u, nıbi bı rımnap nagı wög gep nıbi bı kale mıdaiun a gımim gası u nıñagmim. 24 Anıb u, añ mam bı. Kale ke nan nıhön nıhön gımim rö mıdaıbe, God kalöp wıñ alöm uda u, adö anıbu nöp mıdaimim.

25 Pen nıbi udmim aka nıbi udagmim, manö hag nıñbe u hagnıg gabin. Manö anıbi Bı Kub u hagö nıñem kalöp hagagabin. Pen nıpe yıp mög nıñöm udöm wög ke hag la rö, gası nıñ aij gem kalöp manö hagnıg gabin anıbi, manö nıñö a gımim nıñmim. 26 Nıbi bı Kraıs nıñ nıñ udupun uri mıñör udun uıham mıdnabun u, mıdpim rö nöp mıdaimim u aij. 27 Kale bı nıbi halö mıdpim gau, nıbi hon gau arö gun yıharıñ mıdaiun a gımim gası u nıñagmim. Pen kale bı nıbi halö mıdagpım gau, nıbi udun a gımim gası u nıñagmim. 28 Pen kale bı gau, nıbi udnabım u, nan sı nan naij gagnabım. Kale nıbi praj gau, bı udnabım u, nan sı nan naij gagnabım. Udmim uıham mıdaimim a gem gası u nıñem kalöp hagabin.

29 Añ mam bı. Mıdpun ñın i mılö padö mıdagnab. Kale nıbi halö mıdpim bı gau, nıbi halö bı mıdagpım rö mıdaimim. 30 Mıñöñ gıpım nıbi bı gau, mıñöñ gagep nıbi bı rö mıdaimim. Mıñ mıñ gıpım nıbi bı gau, mıñ mıñ gagep nıbi bı rö mıdaimim. Nan raubım nıbi bı gau, nan mıdagöp nıbi bı rö mıdaimim. 31 Mıñöñ naböñ ıı i nan gau udmim gıpım nıbi bı gau, gası adö añı anıbu nöp nıñmim gagmim. Mıñöñ naböñ ıı i ke hain nıbö lınab ñın u söl mıdöp. *

32 Yıp aij göp u, kalöp marö kub gagnım. Bı nıbi udagpal gau, Bı Kub nıñ gası nıñöm, nan nıhön gınö, Bı Kub nıñ aij gınab a göm, gası u nıñaböl. 33 Pen bı nıbi udupal gau, nıhön gınö, nıbi yad u nıñ aij gınım a göm, nan mıñöñ naböñ

ıı i gası kub nıñöm gö arnab. 34 Anıg gö, nıpe gası mıhöp nıñnab. Pen nıbi bı udagöp u, Bı Kub nıñ nöp gası añı nöp nıñnab. Hañ romanı gası rımıd mıdmagö yad magöñhalö Bı Kub nıñ nöp ñem, nıñ mıdmagö lem, wög gınam a göm, gası u nöp nıñnab. Pen nıbi bı udupal gau, nıhön gınö, bı yad u nıñ aij gınım a göm, nan mıñöñ naböñ ıı i gası kub nıñöm gö arnab. 35 Manö hagabin anıbi, kalöp wıhögem hagagabin; kalöp gası nıñem, Bı Kub nıñ añı nöp gası nıñöl gı, mıdmagö löł gı mıdaimim a gem hagabin.

36 Pen bı ap yıharıñ mıdö, nıñ nıbi dap ñılö, yad bı wasöke mıdeınabın a göm, mıd damöm, hainö nıbi anıbu nıñ nıñöm, nıpe mıd aij gagöp, a göm, nıñ mög nıñöm udnabın a gınab u, udnım. Manö mıdagöp. Nıpe nan sı nan naij ap gagnab. Nıbi udnab u aij. 37 Pen bı ap yıharıñ mıdö, nıñ nıbi dap ñılö, yad bı wasöke mıdem mıd aij gınabın a göm, gası adö anıbu nöp kłö gı nıñ damöm, nıbi udagnabın a gınab u, udagnım. Manö mıdagöp. Nıpe u rö nöp gı aij gınab. Nıbi udagnab u aij. 38 Anıb u, nıbi dap ñılö, udnım u, gı aij gınab. Pen nıbi dap ñılö, udagnım u, gı aij yabıł gınab.

39 Nıbi gau, nugmul kamıñ mıdeınab u, aip mıdeınabil. Umnab u me, am bı hainö udnabın a gınab u, udnab; gası nıpe. Pen udnıg gınab u, Bı Kub lau adö mıdöp bı ap nöp udnab. * 40 Pen gası yad nıñbın u, nugmul umö, nıbi yıharıñ adu mıdupal rö mıdainım u aij. Nıpe ñıñı löł gı mıdöm, mıd aij gınab. Yad gası nıñbın, God Ana nıpe yıp gası ñö nıñöl gı kalöp manö anıbi hagabin.

8

“Nan pak god pıral wıp haj nan gau sabe gıpal u nıñun aka wasö?” gıla

1 Pen nıbi bı nan pıral wıp haj nan gau sabe gıpal gau, nan ap dap pak nan pıral anıb gau kalıp sabe gı ñeınaböl u, nıñun aka nıñagun a gımim yıp hag nıñbım u, kalöp pen hagnıg gabin. “Hon nıbi bı magöñhalö gası ke ke mıdöp,” a gıpım u,

* 7:22: Plm 16; 1Pi 2:16 * 7:31: 1Jn 2:17 * 7:39: Ro 7:2-3

n+ñö nöp hagpim. Pen gasi r+im+d hon ke n+ñun, n+ñ aij g+pun a g+nabun u, hib hon ke hagno adö arnim rö löp. Pen n+bi b+ gau kal+p m+dmagö l+inabun u, klö r+imnap halö udun, Krais haga rö nöp g+ aij g+ino arnab. *

² Pen hon gasi n+ñeb m+dpun a g+pal n+bi b+ gau, y+har+ñ adö adö nöp n+ñöm an+g hagpal. * ³ N+bi b+ God n+ñ m+dmagö l+ibal gau, God n+pe kal+p n+ñöb.

⁴ Pen n+bi b+ nan ap dap pak nan piral an+ñ gau n+ñ sabe g+ ñeinaböl u, ñ+ñun aka ñ+ñagun? Pen hon n+ñbun, nan piral sabe g+pal an+ñ gau nan n+ñö w+hö, u nan y+har+ñ. Hon n+ñbun, God añ+ nöp m+dpö.

* ⁵ N+bi b+ r+imnap, god iru nöp, b+ kub iru nöp kumi kabö adö lañ abe m+nöñ naböñ iñ i abe m+dpal, a göm gasi u n+ñbal. ⁶ Pen God hon u añ+ yab+ m+dpö. N+pe Bapi hon nan gau magöñhalö g+ lö m+dpö. N+pe m+dpö n+ñöl g+ me, hon m+dpun. B+ Kub Jisas Krais u, u rö nöp añ+ nöp m+dpö. N+pe m+dpö me, God nan gau magöñhalö g+ lö m+dpö. N+pe m+dpö n+ñöl g+ me, hon m+dpun. *

⁷ Pen n+bi b+ r+imnap manö an+ñbu n+ñagpal. Nag+ adö u aij, nag+ adö u naij, a göm n+ñ aij gagal. An+ñ u, god piral gau n+ñ nan pak sabe g+ ñ+ibal nan u ñ+ñöm, n+ñhön g+n+g god piral ñ+ibal nan ñ+ñbun a göm gasi iru n+ñnaböl. ⁸ Pen nan asi masi g+nabun aka hañöwañö ñ+ñnabun u, God n+ñö, manö m+dagöp.

⁹ Pen kale n+bi b+ n+ñ aij g+pin gau, nan ap ñ+ñno, añ mam hon n+ñ aij gagal gau n+ñöm ap lug paköl rö löp a g+mim gasi u n+ñöl g+mim nan ñ+ñmim. * ¹⁰ N+ñhön g+n+g: kale n+bi b+ n+ñ aij g+pin gau, am god piral sabe g+pal ram raul m+gan u ammim, nan ñ+ñbe, nañ+n namam n+ñ aij gagal gau, ap kalöp n+ñöm, kale u rö nöp ñ+ñöl rö löp. ¹¹ An+ñ u, kale n+ñ aij g+pun a g+mim g+pe, nañ+n namam Krais udnabin a göm uma ap gasi m+lö löl göm u rö nöp nan an+ñbu ñ+ñöm, ap lug paknab. * ¹² Kale an+g geinabim u, adö an+ñbu nöp nañ+n namam kale gau

n+ñöm, adan aij mai, adan naij mai, n+ñ aij gagnaböl. An+ñ u, kale nañ+n namam gau kal+p nan si nan naij g+mim, Krais n+ñ nan si nan naij g+nabim. ¹³ An+ñ u, nan ñ+ñeb r+imnap ñ+ñno, añ mam ap n+ñöm ap lug pakeinab u, yad nan yuö r+imnap ñ+ñagnabin; y+har+ñ ha+ maj nan ñ+ñem umnabin. *

9

Pol pe udagm+dpö u n+ñ aij ga

¹ Yad Jisas manö ud arep b+ ap m+dpin. Yad B+ Kub hon Jisas n+ñ amgö yad ke n+ñno. Kale B+ Kub n+bi b+ n+pe m+dpim u, yad B+ Kub n+ñ wög gem, manö aij n+pe u hag ñainö, n+ñ udmim me, n+bi b+ n+pe m+dpim. An+ñ u, nan ap y+ñ adan wamagöp. * ² Yad Jisas manö ud arep b+ ap m+dpin u, pen n+bi b+ r+imnap y+ñ n+ñöm, Pol Jisas manö ud arep b+ ap m+dpö, a göm n+ñagnaböl. Pen gasi yad n+ñbin, kale n+bi b+ gau, n+ñö nöp Pol Jisas manö ud arep b+ ap m+dpö a g+mim n+ñbim. N+bi b+ gau pen, kale B+ Kub n+bi b+ n+pe m+dpim u n+ñeinaböl u, n+ñö nöp B+ Kub n+pe ke Pol manö n+pe ud arep b+ ap hag lö m+dpö, a g+naböl. *

³ N+bi b+ r+imnap y+ñ manö kub hagpal gau kal+p, pen an+g hagabin. ⁴ Kalöp wög g+ ñ+bin u rö, pen nan magö udnam rö lagöp akan. * ⁵ Wög kalöp g+pin rö, yad pen n+bi Jisas n+ñ n+ñ udöp ap udem, dam Jisas manö aij hag ñ+ñ ajöl g+, nan ñ+ñul rö lagöp akan. B+ Jisas manö ud arep b+ r+imnap abe, B+ Kub n+ñmam hain n+pe gau abe, Pida abe, pör n+bi kale gau halö dam, Jisas manö aij hag ñ+ñ ajm+dal. ⁶ Aka Banabas hol m+ñhön nöp mani wög gul nan ñ+ñnabul?

⁷ B+ ami gau wög g+pal rö, nan kale ke uñhai n+ñagpal. Kal+p nan ñ+lö ñ+ñbal. B+ wain wög g+ y+mbal gau, y+mbal rö, wain magö r+imnap ral dapöm ñ+ñbal. B+ kaj sipsip mukpal gau, mukpal rö, ci r+imnap udöm ñ+ñbal. ⁸ Manö hagabin an+ñbu n+ñbe, n+bi b+ gau gasi n+ñbal rö nöp hagab a g+nabim rö löp. Pen lo manö adö

* **8:1:** Ap 15:29 * **8:2:** Gal 6:3 * **8:4:** Gal 4:8; Dud 4:39; 6:4 * **8:6:** Ep 4:5,6 * **8:9:** Ro 14:13-15; Gal 5:13

* **8:11:** Ro 14:15,20 * **8:13:** Ro 14:21 * **9:1:** Ap 22:17-18; 26:16; 1Ko 15:8-9 * **9:2:** 2Ko 3:2-3 * **9:4:** Luk 10:8

anibu nöp hagab me. ⁹ God Manö u, Mosıs adıñ ap kalı kılıñ rıköm haga,
 “Kale kaj kau gau pañıd dapım,
 wid hon abhib jaklö,
 magö u ke löm, cög u ke löm gañ a gımım
 dap lıbe wög gılö niñöl gı,
 maj mıgan kale u nagı lı rıbık gagmım.
 Wög gınaböl rö rımnap niñnaböl,” a
 ga.

Pen God niñe kaj kau gau gası niñöm manö anibu hagaga. * ¹⁰ Hanıp niñi bı gası niñöm haga. Niñi bı wög klö yabıt göm wög yımbal gau, niñi bı wög klö göm nan ral daubal gau, wög gıpal rö kalıp rımnap niñöl niñöl gı, aij a gö niñöl gı wög göl a ga. * ¹¹ God manö hagöp nan aij u midmagö añ kalöp dañ yımbun u rö, kale pen nan mınöñ naböñ iñ i midöp rımnap hanıp ral dap niñnabım u aij. * ¹² Pen bı rımnap kalöp manö aij u hag niñöl, mani nan gau niñbım rö, Banabas hol bı mıhau kalöp pör hag niñımdul u, halıp bı niñnabım akan

Pen kalöp hag niñblop, mani nan gau udblop, pen niñi bı rımnap niñöm hagblap, “Mani nan a gı asıb göl gı ajabil u, pen pıral limil, ‘Krais manö aij u hag niñ ajabul,’ a gıpil,” a gıblap. Anıg rö anıbu niñul, Krais manö aij u niñnaböl rö löp, a gul, mani nan kale gau udagul. Mani hol ke wög gul, nan rau niñöl gul, Krais manö aij u hag niñ ajpul. *

¹³ Pen kale niñbım: bı God sabe gep ram raul mıgan wög gıpal gau, nan God niñ dap niñbal gau rımnap udöm niñbal. Bı God wög göl gı, yaur wal bıd adö pak sabe gıpal gau rımnap udöm niñbal. * ¹⁴ Anıb unbö rö nöp, Bı Kub hagö, manö aij niñe hag niñnaböl niñi bı gau, kalıp pen nan kale Bı Kub niñ niñ rımnap niñnaböl, dam nan niñeb nan kale gau rauöm, mid aij göl gı wög anıbu geınaböl. *

¹⁵ Pen kalöp Krais manö aij u hag niñ ajnö udpım rö, mani nan niñeb kale rımnap udagpin u yıp aij yabıt göp. Miñi köp kalı kılıñ rıkabin i, nan kale rımnap udnam a gem hagagabin. Wasö yabıt!

Mani yad ke wög gem, nan rau niñnabin; wasö umnabin. Yad nan kale rımnap udagnabin.

¹⁶ Pen manö hag niñ ajmıdin anıbu, gası yad ke hag niñ ajagmıdin. Wög Bı Kub niñ gımıdin anıbu, niñe ke gımön a ga rö nöp gımıdin; gası yad ke niñem gagmıdin. Anıb u, yad Jisas manö aij u arö gınam rö lagöp; hag niñöl gı nöp mıdeınabin. * ¹⁷ Gası yad ke niñem Jisas manö aij u hag niñbıneñ, yad nan aij rımnap udbneñ. Pen gası yad ke wasö, Bı Kub hagö, manö aij niñe hag niñabin u rö, yad yıharıñ wög yıp hag la u gabin. ¹⁸ Anıb u, yad nan aij udagem, kalöp yıharıñ hag niñmıdin u, yad nan niñhön niñhön pen udnam? Pen udmıdin u, mani nan rımnap udagem, Jisas manö aij u hag niñnö, niñi bı gau kale nan rımnap niñagöm, yıharıñ manö aij anıbu niñöm, Jisas niñ niñ udnaböl, a gı gası u nöp niñmıdin; pen yad udmıdin me u. ¹⁹ Yad, bı rau dap lılö, nagı wög gıpal rö bı ap midagpin u pen niñi bı iru nöp God lau adö mıdeılın a gem, niñi bı ram mınöñ ke ke gau midpal magöñhalö kalıp nagı wög gep bı ap rö midpin. ²⁰ Juda kai midpal añ u amem, Krais manö aij u hag niñnö niñ udlın a gem, kale gımıdal adö u nöp gımıdin. Yad lo Mosıs kalı kılıñ rıköñ haga anıbu niñem hain gagabin u pen Mosıs kalı kılıñ rıka lo anıbu hain gıpal niñi bı gau midpal añ u amem, Krais manö aij u hag niñnö niñ udlın a gem, yad lo manö anıbu u rö nöp hain gımıdin. * ²¹ Pen niñi bı lo manö u niñagpal añ u amem, Krais manö aij u hag niñnö niñ udlın a gem, niñi bı lo manö niñagpal gau gıpal rö gımıdin. Pen anıg gem, hañöwalö göl gı God lo manö u arö gagpin; Krais lo manö u hain gımıdin. ²² Niñi bı Krais niñ ud pıdöñ gagal añ u amem, Krais manö u hag niñnö niñ udlın a gem, manö kal manö klö wasö, manö hain nöp hag niñmıdin. Anıb u, niñi bı ke ke midpal rö, rımnap Krais niñ niñ udlö, kalıp ud kamıñ yunım a gem, kalıp aip midem, kale gımıdal rö nöp gımıdin. * ²³ Gımıdin anıbu, Krais manö aij u hag

* **9:9:** Dud 25:4; 1Di 5:18 * **9:10:** 2Di 2:6 * **9:11:** Ro 15:27 * **9:12:** Ap 20:34; 2Ko 11:9 * **9:13:** Dud 18:1-3 * **9:14:** Mad 10:10; Luk 10:7; Gal 6:6 * **9:16:** Jer 20:9 * **9:20:** Ap 21:20-26 * **9:22:** 2Ko 11:29

ñi aij ginö, nibi bi nip niñ udlö, nipe kale aip yad aip ud kamij yunab, a gem, anig gimidin.

Ktö yabñ gino areinab me, mid aij yabñ ginabun

²⁴ Kale niñbim: nibi bi resis gipal gau iru nöp resis gipal, pen bi añi ap nöd amjaknab u nöp nan aij udnab. Anib unbö rö, kale u rö nöp ktö gimim, adan dip am aij gimim, nan aij udnabim. ²⁵ Nibi bi resis göm, nöd amjakun a göm gasi u niñbal gau, asi masi gi aij göm, pör ktö göm eksais gi dam dam, hainö resis ginaböl. Usajil bad pör midep wasö u, nan pro nöp udun a göm, anig gipal. Pen hon usajil bad pör midep udun a gun, anig gipun. * ²⁶ Anib u me, yad resis gimidin u, ke gau niñagpin; adan arnig gipin migun u nöp niñem, dip nöp gem armidin. Pen bi yiharij hañi ñöm pen pen pakpal gau, hañwalö pakagpal, niñ aij göm pakpal rö u gipin. ²⁷ Pen yad hañ roman gasi rimid yad ke ktö kal gem eksais gi aij gimidin. Anig gem, nibi bi gau kalip Jisas manö aij u hag ñinö, Jisas niñ udöm nan aij udlö, yad u rö nöp abe nan aij udnab, a gem, anig ginö armidöp. *

10

Apis bac bi gau gila u hauť gagun

¹ Pen añi mam bi. Apis bac itañ hon gau aiud u hauť gagmim. God kumi bad rö löm, kalip rarö rauöm abad midö, magöñhalö kamij arla. Kale ñig solwara Añi a gal aula u, God nipe gö, ñig anibu hñi gi lap lap arö, magöñhalö böñ lai kamij aula. * ² Kale magöñhalö Mosi aip jim ñöl midöm, kumi bad au abe, ñig solwara au abe, ñig pakla. ³ Nibi bi anib gau magöñhalö, God ñimidöp nan u niñmidal. * ⁴ Nibi bi anib gau magöñhalö, God ñig ñimidöp u niñmidal. God kabö ap ña, kalöp aip areia niñöm ñig anibu kabö añi au niñbö auö niñmidal. Kabö anibu me Krais nöp. * ⁵ Pen God nipe nibi bi anib

gau ñiñi laga. Nipe kal juöm kalip al pak lö, wip mlö iru nöp ram minöñ kabö nöp añi gau hij gi lug ara. *

⁶ Pen apis bac itañ bi gau anig ga u, God hanip nibi bi hainö yag daula gau, bi nöd niñbö pör midmagö gasi rimid kale nan si nan naij gau niñeila rö gagöl a göm ga. *

⁷ Apis bac itañ bi gau rimnap nan piral gau sabe gi midmidal; kale u rö anig gagmim. God Manö u, Mosi adij ap kalñ kñiñ rika manö anibu hadö niñbim: “Asiköm nan niñöl gi, ñig niñöl gi, urak kugom ral hañi ñöm gilo aröp,” a gila. *

⁸ Pen rimnap nibi si bi si göl gi midmidal; u rö hon anig gagun. Nibi bi anib gau anig göl gö gilo arö niñöl gi, ñin añi ap dwedi dri dausan (23,000) nibi bi um hakla. * ⁹ Kale rimnap Bi Kub nip afeb afeb ñimidal; hon unbö rö gagun. Nibi bi anib gau anig geila u, God nipe gö re hauť gau kalip hauť hadö umla. * ¹⁰ Kale rimnap God nip hag jumidal; kale u rö anig gagmim. Nibi bi anib gau anig geila u, God ejol nibi bi al pak lep u yuö apöm kalip al pak la umla. * ¹¹ Pen God nipe apis bac itañ bi gau anig ga u, nibi bi rimnap gau niñöm, gasi niñ aij göm, anig unbö rö gagöl a göm ga. Pen ga anibu, God Manö u kalñ kñiñ riköm hagla u, God hanip nibi bi hainö yag daula gau, Krais kauyan ado gi aunab a gun abad midpun ñin i, gasi niñ aij göm, apis bac itañ bi gau gi naij gila rö gagöl a göm, bi manö hagep nipe gau kalip gasi ñö, God Manö adij ap kalñ kñiñ rika. Hon God Manö adij anibu amgö li niñun hadö niñbun. ¹² Pen nibi bi ke niñ aij gipun a gipim gau, ap lug pakun rö löp, a gimim, niñ aij gimim. ¹³ Nan si nan naij gun a gun gasi adö ke ke auöp u kalöp nöp gagöp; nibi bi gau iru nöp kalip u rö nöp anig göp. Pen God nipe nan niñhön niñhön hagnab u, hagnab rö nöp ginab. Anib u, kalöp abad mid aij gö, Seden apöm, nan si nan naij göl a göm, kalöp gasi naij rimnap ñeinab u, God nipe gö, rapin ginim rö lagnab. Seden kalöp

* **9:25:** Plp 3:14; 2Di 4:7-8; 2:4-5

* **9:27:** Ro 8:13; 13:14

* **10:1:** Eks 13:21-22; 14:22-29

* **10:3:** Eks 16:35

* **10:4:** Eks 17:6; Nab 20:11

* **10:5:** Nab 14:29-30

* **10:6:** 1Ko 10:11; Nab 11:4,34

* **10:7:** Eks 32:6

* **10:8:** Nab 25:1-9

* **10:9:** Nab 21:5-6

* **10:10:** Nab 16:41-49

gası naij rımnap ñınab u, God nıpe adan ap yameinab, adan anıbu arnabim ap lug pakagnabim.

Bred magö adıñ añı ñınımidun u me, hañ romanı añı nöp mıdpun

¹⁴ Anıb u, nıbi bı nıñeb aij yad gau. Nan pıral gau, nan yıharıñ gau, sabe gagmim.

¹⁵ Kale nıbi bı gası rımid halö mıdpim u me, manö hagnıg gabin i, manö nıñö aka gımim, kale ke nıñmim. ¹⁶ Hon magum gun, ñıg kap u udun, God nıp aij a gun ñınımidun u, Kraıs hagape nıpe ñınımidun. Pen bred magö ud jö gı ñınımidun u, Kraıs hañ romanı nıpe ñınımidun. * ¹⁷ Hon nıbi bı iru nöp mıdpun u pen jım ñöl mıdun bred magö adıñ añı ñınımidun u me, hañ romanı añı nöp mıdpun. *

¹⁸ Pen Juda kai gıpal u nıñbim. Meme sipsip nan gau damöm, pak God nıp sabe gı ñımıdal. Pen kale nöd gası adö añı ap gası nıñöm, aip jım ñöl meme sipsip nan anıbu pak sabe gı ñımıdal; hainö nıbi bı anıb gau aip jım ñöl adıñ rımnap ñınımidal. *

¹⁹ Pen yaur wal nan gau god pıral nıp sabe gı ñıbal u, god pıral anıbu nan yabıt hagagabin; u nan yıharıñ. Mınöñ ap, mab ap, kabö gol ap udöm, kaj kau kaj kau pi ana ap gı löm, sabe gımıdal nan pıral anıb gau, nan yabıt a gem hagagabin; nan pıral anıb gau yıharıñ mınöñ, mab adıñ, kabö gol adıñ nöp. * ²⁰ Pen kalöp hagabin: nıbi bı God nıp nıñagpal gau, nan pıral anıb gau sabe gun, yaur wal nan dap pak kabö bıd adö u lun, a geınaböl u, kale kıjaki wıp haj wıp ana kabö adıñ mab adıñ yuau nan gau sabe göm pakmıdal; God nıp sabe gı pakagmıdal. Anıb u nıñem, kale yaur wal nan kıjaki nıp sabe gı pak ñıbal yaur wal nan gau nıbi bı gau aip jım ñöl ñınımim, kıjaki kai aip jım ñöl mıdeınabim a gem, kalöp manö anıbi hagabin. *

²¹ Kraıs nıbi bı nıpe aip magum gımim, Bı Kub ñıg nıpe aip ñınımim, ammim kıjaki ñıg nıpe aip ñınımim rö lagnab; Bı Kub nan nıpe aip ñınımim, ammim kıjaki nan

nıpe aip ñınımim rö lagnab. * ²² Anıg geınabim, Bı Kub nıp azeb azeb ñımim gınabim. Kale nıbi bı kłö mıdagöp, Bı Kub bı kłö yabıt nıp anıg geınabim u, hanıp pen ilön ñagnım, a gıpim akanı *

²³ Kale rımnap hagpim, “Hon nıñön nıñön gun a gınabun u, gınabun; u manö mıdagöp,” a gıpim. Me pen adö rımnap geınabun u, pen hanıp gı naij gınab. Kale hagpim, “Hon nıñön nıñön gun a gınabun u, gınabun; u manö mıdagöp,” a gıpim. Pen adö rımnap geınabun u, nıbi bı Kraıs lau adö mıdpal gau kalıp nan aij ap gı ñagnab. * ²⁴ Hon ke mıd aij gınabun a gun adö u nöp nıñun gagun; nıbi bı rımnap kalıp gası nıñun, kale mıd aij göl a gun adö u nöp nıñun gun. *

²⁵ Kale yaur wal nan pak dam maker laiöl u, kıjaki wıp haj nan gau pak sabe gı dap maker lıbal aka gımim, gası iru nıñmim, kalıp hag nıñagmim. Hałöwałö rau ñınımim. ²⁶ Nıñön gınıg: God Manö u Depıd nıpe adıñ ap kalı kłıñ rıköm haga, “Ram mınöñ ıf i abe, nan mınöñ naböñ ıf i mıdöp nan gau abe, magöñhalö Bı Kub nan nıpe mıdöp,” a ga. *

²⁷ Pen nıbi bı Kraıs lau adö mıdagpal rımnap kalöp, “Aube nan nıñun,” a gaiöl, ram kalıp arun a gaıbe u, gası iru nıñmim aragmim. Am kalıp aip asıkmim, kale yaur wal nan gau dam adıñ kalöp ñınaböl gau, kıjaki wıp haj nan gau pak sabe gı dap ñaböl aka gımim, gası iru nıñmim, kalıp hag nıñagmim. Nan nıñeb kalöp ñınaböl rö hałöwałö ud ñınımim. ²⁸ Pen nıbi bı rımnap apöm kalöp hagaiöl, “Nan anıbu kıjaki wıp haj nan gau pak sabe gı dap lıbal,” a gaiöl u, rık nıñmim, hon nıñno, nıbi bı hanıp hag ñajal gau gası iru nıñnaböl, a gımim, arö gımim. Wasö u, gası magö kale anı danı, u aij u naij hagab gası magö anıbu, dui gınab. * ²⁹ Pen gası magö kalpe hagagabin; nıbi bı rımnap kalöp hag ñınaböl gau, gası magö kale anı danı mıdöp anıbu naij gınab a gem, hagabin.

* **10:16:** Mad 26:26-28 * **10:17:** Ro 12:5 * **10:18:** Lep 7:6 * **10:19:** 1Ko 8:4 * **10:20:** Dud 32:17; Rep 9:20 * **10:21:** 2Ko 6:15-16 * **10:22:** Dud 32:21 * **10:23:** 1Ko 6:12 * **10:24:** Ro 15:1-2 * **10:26:** Sam 24:1 * **10:28:** 1Ko 8:7

Pen gasi magö yad ke niñem, nan niñön niñön ginam a ginabin u, ginabin; niñi bi ke gasi magö kale niñem, anig gagnar, a gagnar. ³⁰ Nan niñeb anib gau, God nip aij a gem niñnabin u, niñön ginig niñi bi rimmnap yip manö hag ginaböl? * ³¹ Anib u, nan niñnig ginabim aka niñig niñnig ginabim aka nan niñön niñön ginig ginabim, God hib nipe adö arnim a gimim gasi u nöp niñmim gimim. * ³² Pen Juda niñi bi gau aka Grik niñi bi gau aka Krai lau adö midpal niñi bi gau niñlö, aij gagnar adö u gagmim. * ³³ Yad gimidin adö u, yip ke aij ginim adö u gagmidin; niñi bi gau iru yabit u Jisas manö aij u niñ udlö, kalip ud kamij yunim, a gem, adö u nöp gimidin. *

11

¹ Anib u, yad Krai göp adö u niñem gipin rö, kale u rö nöp yad gipin adö u nöp niñmim gimim. *

Niñi bi God nip sabe ginig magum geinaböl u, kale niñön rö midöl

² Yad nan niñön niñön gimidin u niñ dammim, Jisas manö aij u dapem kalöp hag niñö u, niñ dammim, niñöl gi nöp midmim gipim u, kalöp niñi bi aij yabit a gabin. ³ Pen niñi hagnig gabin i, niñmim. Bi gau nabic kale Krai; niñi gau nabic kale nugmul bi; Krai nabic nipe God. * ⁴ Pen bi gau nabic kale pañu göm, God nip sabe göl gi, aka niñi bi gau kalip God Manö hag niñöl gi geinaböl u, nabic kale dap lugnaböl. ⁵ Pen niñi gau nabic kale u waiö midö niñöl gi, God nip sabe göl gi, aka niñi bi gau kalip God Manö hag niñöl gi geinaböl u, nabic kale dap lugnaböl. Niñi ap anig geinab u, niñi nan naj ginab nable gan a göm umagö böñ nöp riklö nable ginab u, u rö nöp linab. ⁶ Pen niñi ap umagö pañu gagnar u, umagö nipe u rik sösol lep; wasö u rik yuö lep. Pen anig göl nable göp a gainim u, umagö nipe pañu ginim. ⁷ Bi gau, God kalip nipe ke rö gi lö midpal u rö, nabic kale u pañu gagöl. Pen niñi gau,

God kalip bi rö gi lö midpal. * ⁸ God niñi rignöm kid u udöm, bi gi laga; bi rignöm kid u udöm, niñi gi la. * ⁹ Pen niñi ke halö midöp u naj göp a göm, nugmul nip gi laga; bi ke halö midöp u naj göp a göm, niñin nip gi la. ¹⁰ Adö anibu, niñi nabic pañu göl gi midainab. Anig ginab u, niñi bi niñöm, niñi anibu manö niñab, a ginaböl. Anig ginab u, ejol gau niñlö nable gagnar.

¹¹ Pen niñ aij gimim. Bi Kub amgö ilö u, niñi ke halö midagöp; bi ke halö midagöp. God nipe niñi abe bi abe miñögöl gi la.

¹² God bi rignöm kid u udöm, niñi gi la u pen niñi niñi gau niñ yag daulö niñöl gi, majö gi kub göm, bi linaböl. Pen magöñhalö God nipe it añi anibu nöp midöp. ¹³ Pen niñi gau nabic kale waiö midö niñöl gi, God nip sabe ginaböl u, aij ginab aka, kale ke niñim. ¹⁴ God nipe aige göm bi gi löm, niñi gi löm, gi la u niñmim rik niñnabin u, bi gau umagö mlö midainab u naj ginab, ¹⁵ pen niñi gau umagö mlö midainab u aij ginab u, a gimim niñnabin. Umagö mlö nabic pañu gan a göm, God umagö mlö niñi gau ña. ¹⁶ Pen niñi bi rimmnap manö hagabin adö anibi niñöm, manö midainim u, yad manö anibi nöp hagnig gabin. Yad pör anig unbö rö nöp gipin. Niñi bi Krai lau adö midpal ram minöñ gau magöñhalö anig unbö rö nöp gipal. Adö ap ke gagpal.

¹⁷ Pen manö kub kalöp hagnig gabin i, kalöp manö aij rimmnap hagnar rö lagöp. Niñön ginig: kale Krai lau adö midpim niñi bi gau aip magum gimidin u, añ mam kale gau gasi niñmim, gi aij gagmidim. ¹⁸ Pen niñi bi rimmnap yip hagla niñö, kale Krai lau adö midpim niñi bi ammim magum gimidin niñ u, kale asik ke ke limidin. Anig hagpal u, kale rimmnap anig gimidin a gem niñin.

* ¹⁹ Pen gasi adö ke ke niñmim gipe arab anibu, niñi bi gau Krai niñ ud pidöñ gipal, pen niñi bi gau Krai niñ ud pidöñ gagpal, a gun, waiö niñnabin. ²⁰ Krai niñi bi nipe aip magum gimim nan niñmidim anibu, Bi Kub niñig nan jim

* **10:30:** 1Di 4:4 * **10:31:** Kol 3:17 * **10:32:** Ro 14:13 * **10:33:** 1Ko 9:20-22 * **11:1:** 1Ko 4:16 * **11:3:** Jen 3:16; Ep 5:23 * **11:7:** Jen 1:26-27 * **11:8:** Jen 2:18-23 * **11:18:** 1Ko 1:10-12

ñöl ñiηmim a ga rö ñiηagm+dim; piral adö u g+im+dim. ²¹ Kale nan ñiηnig aum+dim u, kale nöd apim añ mam auagnaböl gau gasi n+ηmim abadagm+dim. Nöd auaiöl u, ñig wain nan gau iru nöp abönamö ñiηöm ñiη hakm+dal. Anig göl, n+bi b+ r+imnap hainö aulö kiyö l+midöp; n+bi b+ r+imnap nöd apöm ñig wain iru ñiηlö hauł alm+öp. ²² Pen ram kale m+dagö, magum gep ram u ammim, nan ñiηöl gi, ñig ñiηöl gi g+pim akan Aka, kale God n+bi b+ n+pe m+dpim u, nan y+har+η rö löp akan Kale anig g+mim, n+bi b+ nan m+dagöp gau hag jum+dim. Anig g+m+dim u, kalöp n+hön hagnam? Kalöp n+bi b+ aij a g+nam? Wasö yab+! Kalöp anig hagagnabin.

²³ B+ Kub y+p manö hag ña u, yad kalöp hag ñinö: B+ Kub Jisas, b+ n+p kain ga ñin u, ram duga magö u, bred magö ap uda. ²⁴ Bred magö ap udöm, God n+p aij a göm, ad+η ad+η ud jö göm ad+η b+ n+pe gau kal+p ñöl gi haga, “Hañ roman yad kalöp ñabin i. Anig g+mim, y+p gasi n+ηöl gi m+daimim,” a ga. ²⁵ Pen nan ñiη hakeila, ñig wain kap u u rö nöp ud God n+p aij a göm, kal+p ñöl gi haga, “Ñig wain kap an+bi, yad umem hagape yad lugö, n+bi b+ gau God aip j+m ñöl rö l+inab, a gem, kalöp ñabin me u. Ñig wain kap an+bi hainö ñiηmim, anig unbö rö nöp g+mim, y+p gasi n+ηöl gi m+daimim,” a ga. * ²⁶ An+b u, Jisas ado gi auagöp ñin i, bred magö u abe ñig wain kap u abe ñiηöl gi nöp m+deinabim u, Jisas han+p a göm uma manö aij an+b u, n+bi b+ gau kal+p waiö hagnabim. Anig g+mim, pör ñiη m+dpe m+dpe, n+pe ado gi aunab arö g+inabim.

²⁷ Pen n+bi b+ r+imnap gasi aij n+ηöm wasö, B+ Kub bred ad+η ñig wain kap hałowałö ud ñiηeinaböl u, B+ kub han+p a göm umöb hañ roman hagape n+pe u, nan y+har+η rö lö, an+g g+inaböl. God n+ηö, kale Kraiss hañ roman hagape n+pe u nan si nan naij g+inaböl; manö kub n+ηnaböl. * ²⁸ An+b u, aigeg rö m+dpim u, nöd hibur gasi m+dmagö an kale dan ke n+ηmim as+k aij g+mim, hainö bred wain u ud ñiηmim.

* **11:25:** Eks 24:6-8; Hib 8:8-13 * **11:27:** Hib 10:29
1Jn 4:2-3 * **12:4:** Ro 12:6

²⁹ N+hön g+nig: n+bi b+ an bred ñig wain u Jisas hañ roman n+pe u a gi gasi n+ηöm wasö, hałowałö bred wain a göm ud ñiηeinaböl gau, nan si nan naij göm manö kub n+ηnaböl. ³⁰ Adö an+bu nöp, n+bi b+ kale r+imnap masös göm, nan göm göp; r+imnap böη nöp umbal. ³¹ An+b u, aigeg rö m+dpun u, nöd hibur gasi m+dmagö an hon dan ke n+ηun as+k aij gun, hainö bred ñig wain ud ñiηeinabun u, nan si nan naij gun manö kub n+ηagnabun. ³² Pen hon nan si nan naij geinabun u, n+bi b+ n+pe m+dpun rö, B+ Kub han+p r+im+d uknab. R+im+d ukö me, gasi n+ηun, n+bi b+ m+nöη naböη ił i hałowałö nan si nan naij g+pal gau aip mab ke inab ka m+gan yan aragnabun. * ³³ An+b u, añ mam b+ yad, kale nan ñiηnig aunabim u, kale nöd apim añ mam auagnaböl gau gasi n+ηmim abadmim, j+m ñöl ñiηmim. ³⁴ Pen kalöp r+imnap kiyö l+inab u, ram kale gau nan ñiηmim aumim. Wasö u, hałowałö g+inabim u, manö kub udnabim.

Manö ad+η r+imnap, hainö m+dpim u amem, hag ñi aij g+inabin.

12

God Ana nan aij ñab

¹ Pen añ mam b+. God Ana n+pe nan aij han+p añ+ añ+ ke ke ñöb u, m+ñi manö an+bu kalöp hag ñi aij g+nig gabin.

² Kale n+ηbim: nöd Kraiss n+p n+η udagmim m+dm+dim ñin u, m+nöη, mab ad+η, kabö gol, nan gau ud gi l+ibal nan gasi m+dagöp an+b gau, gasi kalöp t+p gö, nan piral an+b gau sabe göl gi m+dm+dim. * ³ An+b u, yad kalöp hagabin, God Ana n+bi b+ kal+p aip an dan m+deinab u, Jisas n+p manö naij hagöm hag juep rö lagnab. Pen n+bi b+ an, Jisas B+ Kub yad a g+inab u, Ana Uł n+p aip an dan m+do n+ηöl gi an+g hagnab. *

⁴ God Ana n+pe nan aij aij añ+ añ+ ke ke ñab u pen Ana nan aij ñab an+bu n+pe Ana añ+ yab+ł m+öp. * ⁵ Wög adö añ+ añ+ ke ke g+pun u pen B+ Kub n+p wög g+pun u n+pe B+ Kub añ+ yab+ł m+öp. ⁶ Nan aij ke ke udun wög adö añ+ añ+ ke ke g+pun u pen

* **11:32:** Hib 12:5-6 * **12:2:** Hab 2:18-19 * **12:3:**

God añi yabił u nipe ke gö, hon añi añi wög adö ke ke gino arab.

⁷ God Ana hanip nan aij ke ke ñö, wög adö ke ke gipun anibu, Kraiss lau adö midpal nibi bi gau ud aij gun gi aij gino, nibi bi nipe magöñhalö mid aij gilañ a göm göp. ⁸ God Ana nipe hanip nibi bi rimnap gasi aij ñö, gasi niñ aij gun Kraiss manö aij u nibi bi gau hag ñibun. Pen Ana añi anibu nipe hanip nibi bi rimnap gasi aij ñö, Kraiss manö aij u il u gasi niñ kid hiikun nibi bi gau hag ñi aij gipun. ⁹ Ana añi anibu hanip rimnap gasi aij ñö, Kraiss nip niñ ud pidöñ yabił gipun; Ana añi anibu hanip rimnap gasi aij ñö, nibi bi rimnap nan göp gau gino kamñ löp. ¹⁰ Ana hanip rimnap nan gagep rö gilañ a göm pidöñ u ñöb. Ana hanip rimnap gasi aij ñö, God manö nipe ke hagab manö anibu niñun nibi bi gau waiö hag ñibun. Ana hanip rimnap gasi aij ñö, God Ana aka ana ke nibö ap kalip abañ alö hagaböl u niñun. Ana hanip rimnap gasi aij ñö, manö yabił ke ke gau nibö nöd niñagmidun yñid magö anibu nöp niñun hagnun. Ana hanip rimnap gasi aij ñö, manö yabił ke ke haglö niñun, ado gun nibi bi gau kalip hag ñibun.

¹¹ Pen God Ana añi yabił midöp u, gasi nipe ke niñöb rö, hanip nibi bi añi añi nan aij ke ke ñö niñöl gi, wög adö ke ke gino arab. *

Kraiss hañ roman nipe añi nöp midpun

¹² Hañ roman hon añi yabił midöp u pen adñ adñ ke ke iru nöp midöp. Adñ adñ ke ke anib gau magöñhalö aip jim ñöl hañ roman añi nöp midöp. Kraiss abe anig unbö rö midöp. * ¹³ Anig unbö rö nöp, hon Juda nibi bi gau abe, Juda nibi bi wasö gau abe, nibi bi nibi bi rimnap kalip nagı wög gıpal gau abe, nibi bi gasi kale ke niñöm gıpal gau abe, God Ana añi anibu nöp hanip magöñhalö pak ñö, Kraiss hañ roman nipe añi nöp midpun. God nipe Ana añi anibu nöp hanip ñöb midmagö añ hon dan midöp. *

¹⁴ Hañ roman hon añi yabił midöp u pen adñ adñ ke ke iru nöp midöp. ¹⁵ Ma kid

u, ñin kid u niñöm, yad ñin kid midbnep u aij, pen ma kid midpin u rö, hañ roman adñ ap midagpin, a geinab u, hon ma kid anibu hañ roman adñ ap midagöp, a gun hagagnabun. ¹⁶ Rimid u, u rö nöp, amgö u niñöm, yad amgö midbnep u aij, pen rimid midpin u rö, hañ roman adñ ap midagpin, a geinab u, hon rimid anibu hañ roman adñ ap midagöp, a gun hagagnabun. ¹⁷ Pen hanip gi la ñin u, amgö gau magöñhalö gaiböp u, aige gun manö haglö rimid pak niñbnop? Pen rimid magöñhalö nöp gaiböp u, aige gun haññ niñbnop? ¹⁸ Pen God gasi nipe ke niñöm, hañ roman adñ adñ ke ke magöñhalö gi li aij ga. ¹⁹ Adñ adñ ke ke midagböp u, hañ roman u rö nöp midagböp. ²⁰ Anib u me, adñ adñ ke ke iru nöp midöp pen magöñhalö aip jim ñöl hañ roman añi nöp midöp.

²¹ Pen amgö u, ñin kid u nip, "Niñön ginig yad aip midpan? Wög ne ap midagöp," a göm, asik am ke nöp midöm, mid aij gagnab. Nabıc cög magö u, u rö nöp, ma kid u nip, "Niñön ginig yad aip midpan? Wög ne ap midagöp," a göm, asik am ke nöp midöm, mid aij gagnab. ²² Pen hañ roman adñ rimnap klö midagöp, a gun gau, wög kale abe midöp. Asik ke ke lö, hañ roman mid aij ginim rö lagöp. ²³ Pen adñ anibu adñ yiharñ a gipun adñ gau, gasi niñ aij gun, waij rib adik gi aij gipun. Pen adñ anibu adñ niñagep a gipun adñ gau, gasi niñ aij gun, waij rib adik gi aij gun. ²⁴ Pen adñ anibu adñ aij a gipun adñ gau, gasi niñ aij gun, ke gagnun. Pen God nipe ke hañ roman adñ adñ gau udöm, adñ anibu adñ yiharñ a gipun adñ gau, ud aij yabił göm, adñ magöñhalö gi jim ñö, hañ roman añi nöp midöp. ²⁵ Anib u, hañ roman añi nöp midöm, asik ke ke lagöm, nibi bi nipe rimnap aip adip adip rö midöm, pen pen midmagö löl. ²⁶ Pen adñ ap marö gainim, adñ rimnap magöñhalö abe marö ginab; pen adñ ap nip hib haglö adö arainim u, adñ rimnap magöñhalö abe miñ miñ ginaböl.

²⁷ Pen kale magöñhalö Kraiss hañ roman

* 12:11: 1Ko 7:7 * 12:12: 1Ko 10:17 * 12:13: Gal 3:28

nipe midpim. Hañ roman nipe u gö kale añi añi adiñ adiñ midpim. * 28 Nibi bi il nipe midpun an u, nipe hanip hag löp rö wög ke ke gipun. Nöd u, rimnap Jisas manö ud arep bi gau midpun; yigwö an nibö u, Jisas manö aij u hag ñeb bi gau midpun; yigwö nigan nibö u, Jisas manö aij u nibi bi ñi pai kalip hag ñeb nibi bi gau midpun; pen hon rimnap nan gagep rö gau gipun; rimnap nibi bi nan göp gau kalip gino kamij löp; rimnap nibi bi mög niñun ud aij gipun; rimnap nibi bi gau kalip abad midno niñöl gi, mid aij gipal; rimnap manö yabit ke ke gau hagpun. * 29 Pen hon magöñhalö Jisas manö ud arep bi midagpun. Hon magöñhalö Jisas manö aij u hag ñeb bi midagpun. Hon magöñhalö Jisas manö aij u nibi bi ñi pai kalip hag ñeb nibi bi gau midagpun. Hon magöñhalö nan gagep rö gau gagpun. 30 Hon magöñhalö nibi bi nan göp gau kalip gino kamij lagöp. Hon magöñhalö manö yabit rimnap ke ke hagapgun. Hon magöñhalö manö yabit ke ke haglö niñun, ado gun nibi bi gau kalip hag ñagpun. 31 God Ana nan aij ñab anib gau, gasi rimid midmagö an kale dan gasi niñmim, nan aij aij ñab anib gau udnabun a gimim gasi u niñmim.

Pen uri yad kalöp adan aij yabit u hagnig gabin. *

13

Nibi bi ke nibö gau kalip midmagö linabun u, u nan kub yabit

1 Manö yabit ke ke hagnabun aka ejol manö hagpal rö hagnabun u pen nibi bi rimnap kalip midmagö lagnabun u, manö hon niñlö belo paklö paklö hagab u rö linab.

2 God manö nipe ke hagab manö anibu niñun, nibi bi gau waiö hag ñinabun u pen nibi bi rimnap kalip midmagö lagnabun u, hon nibi bi yiharij rö linabun. Gasi niñ k+d hi+kun, Krai manö aij u niñ aij ginabun u pen nibi bi rimnap kalip midmagö lagnabun u, hon nibi bi yiharij rö linabun. Krai manö aij u

manö il u gasi niñ k+d hi+kunabun u pen nibi bi rimnap kalip midmagö lagnabun u, hon nibi bi yiharij rö linabun. Hon nibi bi rimnap kalip midmagö lagun, Krai nip niñ ud pidöñ yabit gun, ilö magö rimnap hagno ke gau arnab u pen hon nibi bi rimnap kalip midmagö lagnabun u, hon nibi bi yiharij rö linabun. * 3 Pen nan hon magöñhalö midöp rö, nime lun nibi bi nan midagöp gau kalip ñinabun aka God wög u gino niñöl gi, nibi bi rimnap hanip niñlö, mulu lugö, hanip mab inab an u ud yulö umnabun u, God nip aij ginab a ginabun u pen midmagö lagnabun u, nan yiharij rö linab.

4 Hon midmagö leinabun u, kalip manö hain hain hagnun, ud aij gun, gi aij ginabun. Hon midmagö leinabun u, nan aij kale gau hon rö lagöp, a gun gasi u niñagnabun. Hon midmagö leinabun u, hib hon ke hagno adö aragnab. Hon midmagö leinabun u, hon nöp nibi bi kub nibi bi gau nibi bi pro, a gun gasi u niñagnabun. 5 Hon midmagö leinabun u, nibi bi kalip manö naj hagnun, halöwalö gagnabun. Hon midmagö leinabun u, pör nan niñön niñön hane ke aij ginim adö u gasi niñun gagnabun. Hon midmagö leinabun u, yinid kal juun manö pen pen hagagnabun. Hon midmagö leinabun u, nibi bi rimnap hanip gi naj ginaböl u, manö anibu gasi niñöl gi midagnabun.

6 Hon midmagö leinabun u, nagij naj adö anibu niñun ñinñ lagnabun; nan niñön niñö nöp midöp u nöp niñun miñ miñ ginabun. * 7 Hon midmagö leinabun u, marö niñön niñön rimnap hanip aunim, gasi halö mideinabun. Hon midmagö leinabun u, pör Bi Kub nip niñ ud pidöñ göl gi nöp mideinabun. Hon midmagö leinabun u, pör Bi Kub nip niñ udöl gun gasi halö mideinabun. Hon midmagö leinabun u, pör klö gun Bi Kub hagöp rö göl gi mideinabun. *

8 Hon midmagö leinabun u, rol ruö pör pör nöp anig gi damun, am Bi Kub aip kumi kabö adö lan au mideinabun ñin u, midmagö löl gi nöp mideinabun. God

* 12:27: Ro 12:5 * 12:28: Ep 4:11-12 * 12:31: 1Ko 14:1 * 13:2: Mad 17:20 * 13:6: Ro 12:9 * 13:7: 1Pi 4:8

Ana hanip nan aij ñö, God manö nipe ke hagab manö anibu niñun, nibi bi gau waiö hag ñibun u, hainö anig gagnabun. God Ana hanip nan aij ñö, manö yabıl ke ke aka ejol manö hagpal rö hagnun u, hainö anig gagnabun. God Ana hanip nan aij ñö, Kraıs manö aij u manö ıf u niñ kid hiıkpun u, hainö anig gagnabun. ⁹ Nihön ginig: God Ana hanip nan aij ñö, Kraıs manö aij u manö ıf u niñ kid hiıkpun a gi gasi niñbun u pen uri rimnap nöp niñbun. God Ana hanip nan aij ñö, God manö nipe ke hagab manö anibu niñun nibi bi gau waiö hag ñibun a gi gasi niñbun u pen God Manö nipe rimnap nöp niñun, nibi bi gau hag ñibun. ¹⁰ Pen Kraıs Bi aij unbö ke aunab u, hon nan gau rimnap nöp niñagnabun; hon nibi bi magöñhalö nan gau magöñhalö waiö niñ haknabun.

¹¹ Niñ painañ midmidun ñin u, niñ painañ gasi niñbal rö gasi niñun, niñ painañ hagpal rö hagnun midmidun. Pen hainö majö gun, nibi bi kub lun, niñ painañ gasi niñöm gıpal rö u böñ nöp arö gıpun.

¹² Uri ñin anibi, niñ ana rö ral niñbal rö u niñun, nan gau magöñhalö niñ aij gıpun. Rimnap niñbun; rimnap niñagnun. Pen ñin hain anibu, nan gau rimnap nöp niñagnabun; hon nibi bi magöñhalö nan gau magöñhalö amgö magö hon ke waiö niñun, niñ haknabun. Uri ñin anibi, God nipe aigale Bi rö midöp u rimnap niñbun, rimnap niñagnun. Pen ñin hain anibu, God hanip niñ aij yabıl göp rö u, niñ u rö nöp niñ aij yabıl gıgabun.

¹³ Anıb u, manö kub mıhau niñan pör midöp: Kraıs niñ niñ udep u; Kraıs niñ gasi halö abad middep u; midmagö lep u. Pen manö kub yabıl u me, midmagö lep u.
*

14

God Ana nıbi bi nıpe kalıp nan aij ñab

¹ Nıbi bi gau kalıp midmagö lınabun u, u nan kub yabıl; kale gasi anıgöl niñmim gımim. God Ana nan aij ñab anıb gau, gasi rimid midmagö anı kale danı gasi niñmim, nan aij ñab anıb gau udnabun a gımim gasi u niñmim. Pen

nan aij aij yabıl u, Kraıs manö aij u nıbi bi kalıp hag ñınabun, a gımim gasi u niñmim. * ² Pen nıbi bi manö ke nıbö manö niñagep rö hageınaböl u, kale nıbi bi rimnap kalıp hagagaböl; kale God niñ nöp hagaböl. Nıbi bi rimnap manö anıbu niñöm niñagnaböl. God Ana pidöñ ñö manö niñö pi göl midöp gau hagaböl. ³ Pen nıbi bi Kraıs manö aij u waiö hag ñeinaböl u, nıbi bi rimnap manö kale u rö nöp niñöm niñ aij gıgaböl. Manö anıbu niñöm Kraıs manö aij u niñ aij göm pidöñ rimnap halö udöm, gasi halö midöl gi, nan nihön gıgab u gasi iru niñagnaböl. ⁴ Nıbi bi manö ke nıbö manö niñagep rö hageınaböl u, kale ke nöp manö anıbu rik niñöm, kale ke nöp pidöñ rimnap halö udnaböl. Pen nıbi bi Kraıs manö aij u waiö hag ñeinaböl u, nıbi bi Kraıs lau adö midpal gau magöñhalö u rö nöp niñöm, pidöñ rimnap halö udnaböl. ⁵ Kale magöñhalö manö ke nıbö manö niñagep rö hageınabim u, yıp aij gıgab u pen yıp aij yabıl gıgab u, Kraıs manö aij u waiö hag ñınabim. Bi ap manö ke nıbö manö niñagep rö hagöm, hainö nıpe ke ıf hagnun u anıg anıg göl midöp a gıgab u, nıbi bi apdi niñbal gau pidöñ rimnap halö udnaböl. Anıg gıgab u aij. Wasö, manö ke nıbö manö niñagep rö hagep u nan pro; Kraıs manö aij u waiö hagep u nan kub.

⁶ Pen midpim u amem, manö ke nıbö manö niñagep rö hagem God Manö hageınabin u, kale aigöl gımim niñmim, Kraıs niñ niñ ud pidöñ gıgabim? Pen God Ana yıp manö rimnap hagö, kalöp hag ñınabin u aij gıgab. Aka God Ana gö, gasi rimid yıp auöp rö kalöp hag ñınabin u aij gıgab. Aka God Ana yıp gasi ñö, Kraıs manö aij rimnap kalöp hag ñınabin u aij gıgab. Yad kalöp hag ñınö, kale Kraıs Jısas manö aij niñ aij gımim, hagöp rö gıgabim u, aij. Kraıs manö ıf u rimnap hag ñeinabin u, Kraıs niñ niñ ud pidöñ gımim rö lınab.

⁷ Nan gau rimnap gasi midagöp pen manö hagab. Gabu gıda nan gau manö hagab. Pen gabu gıda manö hag aij gageınab u, nıbi bi gau niñöm manö nihön

* 13:13: 1De 1:3 * 14:1: 1Ko 12:31; 14:39

nihön hagöp a göm dui göm kimap ha-gagnaböl.

⁸ Pen aŋ magö u, u rö nöp, hag aij gageinab u, bi an uraköm pen pen ginig gabun a göm, abad m+deinab? ⁹ An+bi u rö me, kale n+bi bi gau kalip manö ke n+bö manö n+agep rö hagemim, God Manö hageinabim u, kale aigöl göm manö hagaböl me u a göm, niñöl? Kale ke nöp hag hag ju linabim.

¹⁰ Minöñ naböñ iŋ i manö yabiŋ ke ke iru nöp m+öp rö, manö iŋ u m+dö niñöl gi hagpal; yiharin hagapal. ¹¹ N+bi bi r+mnab manö haglö n+agnabun u, hanip niñlö, n+bi bi m+lö gau rö linab. Hon pen kalip niñno, unbö rö ginab. ¹² Kalöp an+bi unbö rö nöp ginab u, niñ aij gimim. Gasi r+m+d m+magö an kale dan gasi niñmim, God Ana nan aij n+ab an+bi gau udnabun a gimim gasi u niñbim u aij. Pen n+bi bi Kraislau adö m+dpal gau magöñhalö Kraislau niñ ud p+döñ göl a gimim, nan aij God Ana n+ab gau udmim, klö gimim gi m+deinabim u aij yabiŋ.

¹³ An+bi u rö me, kale n+bi bi gau kalip manö ke n+bö manö n+agep rö hagemim, God Manö hageinabim u, God n+ip hag niñbe, kalöp gasi n+ niñöl gi, manö hagnabim an+bu ud adö gimim, an+g an+g hagajun a gimim, kalip u rö nöp hag niñmim. ¹⁴ Nihön ginig: manö ke n+bö manö n+agep rö hagem, God n+ip sabe ginabin u, ana yad sabe ginab pen manö iŋ an+g göl hagabin u a gem niñagnabin. ¹⁵ An+bi u, yad ana yad u God n+ip sabe ginabin; pen yad u rö nöp gasi r+m+d yad u niñöl gi nöp m+dem God n+ip sabe ginabin. Yad ana yad u God n+ip kimap hagnabin; pen yad u rö nöp gasi r+m+d yad u niñöl gi nöp m+dem God n+ip kimap hagnabin. ¹⁶ Kale ana kale u nöp God n+ip aij a gimim sabe geinabim u, n+bi bi gau manö hagnabim u niñöm rik niñagnaböl. An+bi u, kale God n+ip sabe gimim aij a ginabim manö an+bu iŋ u rik niñöm, aij a göp a göm "Niñö" a göl rö lagnab. ¹⁷ God n+ip aij a göl gi m+deinabim u pen n+bi bi an+bi gau manö hagnabim u niñöm,

gasi r+mnab halö udöm p+döñ r+mnab halö udagnaböl.

¹⁸ Pen God Ana nan aij n+ö, manö ke n+bö manö n+agep rö hagpun u, kalöp nöp niñagöp. Yiñ u rö nöp niñajip, manö ke n+bö manö n+agep rö iru nöp pör hagem+din u, God n+ip aij a ginpin. ¹⁹ Pen Kraislau adö m+dpun n+bi bi gau aip magum gun, manö ke n+bö manö n+agep rö hagnö n+bi bi r+mnab niñöm rik niñagnaböl u, u yiñ aij gagnab. Manö niñeb m+höp nöp hagnö, n+bi bi r+mnab niñöm gasi r+mnab halö udnaböl u, u yiñ aij ginab.

²⁰ Pen añ mam bi. Niñ painan gasi niñbal rö gasi u rö niñagemim; n+bi bi kub gasi niñbal rö gasi u rö niñmim. Nan si nan naij gagep adö u nöp niñ painan rö m+dmim. *

²¹ God manö haga r+mnab hagöm, Aisaia God Manö adin ap kaliklin riköm haga, "Bi Kub hagöp,

'Yad n+bi bi gai i r+m+d uknö, n+bi bi m+lö gau n+bö hagnö apöm, manö yabiŋ kale ke hagnaböl, pen n+bi bi gai i manö yad hagnabin an+bu niñagnaböl,' a göp," a ga. *

²² An+bi u niñbun, God Ana nan aij n+ö, manö ke n+bö manö n+agep rö hagpal u, n+bi bi Kraislau niñ udpal gau niñöl a göm niñagöp; n+bi bi Kraislau niñ niñ udagpal gau niñöl a göm niñöb. Pen God Ana nan aij n+ö, n+bi bi Kraislau manö aij u waiö hag niñbal u, n+bi bi Kraislau niñ udpal gau, niñ niñ ud aij göl a göm niñöb; n+bi bi Kraislau niñ udagpal gau, niñ niñ udöl a göm niñagöp.

²³ Pen kale n+bi bi Kraislau adö m+dpim gau ap magum gimim, magöñhalö manö ke n+bö manö n+agep rö hagpe niñöl gi, n+bi bi manö an+bu niñagpal gau r+mnab aka n+bi bi Kraislau niñ niñ udagpal gau r+mnab raul m+gan an+bu aueinaböl u, manö kale an+bu niñöm, n+bi bi gau hauŋ alö hagaböl, a ginaböl. * ²⁴ Pen Kraislau manö aij u waiö hag n+öl gi m+dpe niñöl gi, n+bi bi Kraislau niñ niñ udagpal gau r+mnab aka n+bi bi manö an+bu niñagpal gau r+mnab raul m+gan an+bu aueinaböl u, manö kale an+bu niñöm, kale nan si naij naij ginab u niñöm, gasi kub niñnaböl.

* 14:20: Ep 4:14 * 14:21: Ais 28:11-12 * 14:23: Ap 2:13 * 14:24: Jon 16:8

* 25 Gası kub nıñlö nıñöl gı, nan nıñön nıñön gası rımıd mıdmagö kale pi göl mıdöp gau waiö lö nıñnaböl. Kale anıg göl gası nıñöm, God nıñ nıñlö anıñın gö, kugom yımöm, God hib nıpe haglö adö arö nıñöl gı hagnaböl, “Nıñö! God kalöp aip mıdöp,” a gıñaböl.

God nıñ sabe gıñıg am magum gımım u, kabö rö nöp gımım

26 Anıb u, añ mam bı, manö hagnıg gabin i nıñmım. Kale ap magum gıñabım ñın u, bı ap kımıap ap hagnab; bı ap Krais manö aij u adıñ ap manö hag ñınab; bı ap God Ana gası ñınab rö manö u hag ñınab; bı ap manö ke nıbö manö nıñagep rö hagnab; bı ap manö hagnab anıbu, ado göm anıg anıg hagajıp a gıñab. Anıb u me, nıbi bı Krais lau adö mıdpal gau Krais nıñ nıñ ud pıdöñ göl a gımım gası u nöp nıñmım gımım. * 27 Pen bı rımnap manö ke nıbö manö nıñagep rö hageınaböl u, bı mıñöp aka mıñau nıganı nöp manö hagöl. Iru nöp hagagöl. Pen bı añı ap nöp uraköm manö hagnab; bı seg hagagöl. Bı añı ap anıg göl uraköm manö hageınab, bı ke nıbö ap pen uraköm, manö haga u ud ado göm, anıg anıg hagajıp, a gıñab. 28 Pen manö ado göm, anıg anıg hagajıp a göm hag ñeb bı ap mıdagainım u, manö ke nıbö manö nıñagep rö hagnıg gaböl bı gau manö anıbu hagagöl; kale ke agamıj kalıp ke abe God nıñ abe hagöl. 29 Bı mıñöp aka mıñau nıganı Krais manö aij u hag ñılö nıñöl gı, bı rımnap kabö rö hagaböl aka göm, nıñ mıdaiöl. * 30-31 Pen bı asık nıñ mıdeınaböl anıb gau, bı ap God Ana gö, gası aij pıral hııkö, bı nöd uraköm hagainım u gası anıbu nıñöm asıkö, bı hain uraköm hagnım. Pen pen ab ralöm hagagöl. Añı añı uraköm hagöl. Anıb u, kale magöñhalö Jisas Krais manö aij u hag dapım apım gımım me, Jisas Krais gası rımnap halö udmım, gası halö mıdeınabım.

32 Nıbi bı God kalöp nan aij ñö, Krais manö aij u hag ñımıdım gau, gası kale ke nıñ aij gımım, manö hag ñımım. Pen kale u rö nöp gası nıñ aij gımım, manö

hagpın me u a gımım arö gımım. 33 Nıñön gıñıg: God gö nıbi bı Krais lau adö mıdpal gau halöwañö gagpal; gası nıñöl gı gıñö arö, agamıj mıd aij gıpal.

Pen kale ap magum gımım, Krais lau adö mıdpal nıbi bı ram mıñöñ gau gau magöñhalö gımıdal rö gımım. 34 Kale ap magum gımım, God nıñ sabe gımıdım ñın u, nıbi gau manö hagagöl. Bı gau nöp haglö, nıbi gau yıñarıñ apdı nıñöl. Juda lo manö anıb unbö rö nöp hagöp. *

35 Nıbi gau manö rımnap halö nıñun a geınaböl u, kale ram kale ke gau amöm, nugmul bı kalıp hag nıñlö, hag ñöl. Pen nıbi bı Krais lau adö God Manö nıñun a göm magum geınaböl anı au, nıbi ap uraköm manö hag ñınab u, gı naij yabıtı gıñab.

36 Kale nıbi bı Korid nöd api Jisas manö aij u udmım nıbi bı gau dammım hag ñagpe. Pen hon Jisas manö aij ud arep bı gau, manö aij anıbu damun, kalöp nıbi bı Korid nöp hag ñagno. 37 Kale bı an an, God Ana hanıñ nan aij ñö, Jisas manö aij u nıbi bı gau hag ñımıdun a gımım gası nıñbım gau, yad Bı Kub hagöp rö hagabin me u a gımım nıñmım. * 38 Pen bı an manö hagabin anıbi nıñagnab u, manö nıpe u rö nöp nıñagmım.

39 Anıb u, añ mam bı. Gası kub kale u Jisas manö aij u hag ñun a gımım gası u nıñmım. Pen nıbi bı manö ke nıbö manö nıñagep rö hagaiöl u, arö gim a gımım haggımım. 40 Pen kale nıbi bı Krais lau adö mıdpım gau apım God Manö nıñnabım ñın u, nan nıñön nıñön geınabım, magöñhalö gası nıñ aij göl gı gıpe arnım.

15

Krais umöm kauyanı uraka

1 Añ mam bı. Krais manö aij u nöd hag ñainö udmım, manö nıñö yabıtı a gımım nıñ ud pıdöñ gıpım u, kauyanı hag ñı aij gıñıg gabin. 2 Manö aij anıbu kalöp hagnö nıñmım udpe u, nıñ ud pıdöñ göl gı mıdeınabım u, God kalöp ud kamıñ yunab. Pen nıñ ud pıdöñ göl gı

* 14:26: 1Ko 12:8-10 * 14:29: 1De 5:21 * 14:34: 1Ko 11:3; 1Di 2:12 * 14:37: 1Jn 4:6

m+ dageinabim u, kale manö n+ñö an+bu y+har+ñ n+ñ udpim rö l+ nab.

³ Manö yad nöd n+ñö an+bu, manö kub manö aij yab+ a gem kalöp hag ñ+nö. Hon nan si nan naj g+pun rö, Krai han+p a göm uma u, God Manö kal+ k+ñ r+köm, g+nab a g+la rö nöp ga. * ⁴ Krai umö r+göl g+lö, ñ+n m+höp m+dom, ñ+n m+hau n+gan u kauyañ uraka u, u rö nöp God Manö kal+ k+ñ r+köm, g+nab a g+la rö nöp ga. *

⁵ Pen Jisas kauyañ uraköm, Pida m+deia au waiö lö, n+p nöd n+ña. Hainö waiö lö, b+ manö n+pe ud arep unbö m+gan lañ u n+ñla. * ⁶ Hainö ñ+n ap, Krai kauyañ waiö lö, ñ+n añ+ an+bu nöp añ mam paip hadred (500) rö n+ñla. Añ mam an+b gau r+imnap umla pen magöñhalö rö m+dpal. ⁷ Hainö ñ+n ap, Krai kauyañ waiö lö, Jems n+ña. Ñ+n ap pen, b+ manö n+pe ud arep gau magöñhalö n+ñla. * ⁸ Pen n+bi b+ r+imnap n+p n+ñla ñ+n u ap arö, hainö Jisas yad ke waiö la n+ñö. An+b u, yad ñ+ le pi yag daubal rö ap m+dainö y+p uda. *

⁹ Yad n+bi b+ Krai lau adö m+deila gau kal+p g+ naj yab+ g+ m+dm+idin u, Jisas manö aij ud arep b+ m+dnam rö laga. *

¹⁰ Pen God y+p mög n+ñöm ud aij gö, b+ n+pe m+dem, ke yab+ g+p+in. Jisas manö aij ud arep b+ r+imnap wög g+p+al rö gagpin; y+p mög n+ñöm ud aij yab+ gö, wög kub yab+ u g+p+in. * ¹¹ Yad nöp God n+p wög g+p+in a gem hagagabin; kale nöp g+p+al a gem hagagabin. Hon magöñhalö Krai manö aij u, adö añ+ hag ñ+no arö, kale n+ñmim udpim.

N+bi b+ umla gau kauyañ uraknaböl

¹² Pen Krai umöm uraka a gun manö pör hagpun u, kale r+imnap n+hön g+n+g n+ñagmim, wip gau umöm kauyañ urakagnaböl a g+mim n+ñbim? ¹³ Pen wip gau umöm kauyañ urakagnaböl a g+nabim u, Krai n+pe ke kauyañ urakagöp a g+nabim.

¹⁴ Pen Krai kauyañ urakagböp u, Krai manö aij hag ñ+m+dun manö u, manö y+har+ñ rö l+bö. Krai kauyañ urakagböp

rö hagep, Krai manö aij n+ñ udpim u manö y+har+ñ rö l+bö. ¹⁵ Wip umöm uraköl rö lagaiböp u, God Krai n+p gö urakagböp. An+b u, God gö Krai uraka manö aij pör hag ñ+m+dun u, manö p+ral rö l+bö. ¹⁶ N+hön g+n+g: wip gau umöm kauyañ urakagnaböl a g+nabim u, Krai n+pe ke u rö nöp kauyañ urakagöp a g+nabim. ¹⁷ Pen Krai kauyañ urakagböp, Krai manö aij n+ñ udpim u manö y+har+ñ rö l+bö. Krai kauyañ urakagböp, nan si nan naj g+pim gac u l+k g+ yuagböp. ¹⁸ Pen Krai kauyañ urakagböp, n+bi b+ Krai n+p n+ñ udöm umla gau, hadö böñ nöp um lug l+ arblap. ¹⁹ Hon Krai n+p udun me, gas+ halö m+dpun. Pen m+nöñ naböñ i+ i m+idun, böñ nöp umaibnop, n+bi b+ mög gep rö yab+ m+daibnop.

²⁰ Pen Krai uraköm kam+ñ m+idöp u me, n+bi b+ Krai n+p n+ñ udöm umbal gau, u rö nöp uraköm kam+ñ m+deinaböl.

²¹ B+ ap gö, n+bi b+ umnaböl; b+ ap gö, n+bi b+ uraknaböl. *

²² Manö hagabin an+bu, Adam n+bi b+ yam n+pe m+dpun u magöñhalö umnabun, pen Krai n+bi b+ yam n+pe m+dpun u magöñhalö uraknabun. ²³ Pen God Krai n+p nöd gö uraköm, am n+pe aip m+idöp u me, hainö apöm n+bi b+ n+p lau adö m+dpun gau gö, magöñhalö uraknabun. *

²⁴ Seden k+jaki ana naj n+pe gau n+bi b+ gau g+ naj g+naböl u pen Krai n+pe kal+p pa jö g+ yuöm, n+bi b+ n+pe abad m+deinab gau Bapi God n+p ñ+nab; an+bu ñ+n hain an+bu aunab. ²⁵ N+hön g+n+g: Krai n+bi b+ nan gau abad m+id damöm, Nap gö, kolmañ n+pe magöñhalö gau Krai ma mo gau m+deinaböl. *

²⁶ Kolmañ añ+ ap nöp m+deinab: umeb magö u nöp. Pen ñ+n hain an+bu, u abe g+ p+is g+nab. *

²⁷ Pen n+pe gö, n+bi b+ nan gau magöñhalö ma mo n+pe gau m+idöp a göm kal+ k+ñ r+kla u, God Krai mo n+pe gau m+idöp hagagla. God n+pe nöp gö, magöñhalö Krai mo n+pe gau m+idöp. *

²⁸ N+bi b+ nan gau magöñhalö, Ñ+ n+pe

* 15:3: Ais 53:5-12

* 15:4: Mad 12:40; Ap 2:24-32

* 15:5: Luk 24:34; Mad 28:16-17

* 15:7: Luk 24:50

* 15:8: Ap 9:3-6

* 15:9: Ep 3:8; 1Di 1:15

* 15:10: 2Ko 11:23

* 15:21: Ro 5:12

* 15:23: 1De 4:16; Rep

20:5 * 15:25: Mad 22:44

* 15:26: Rep 20:14

* 15:27: Sam 8:6

Krais mo nipe gau midlö niñöl gi, nipe hagnab, “Bapi miñi ne nibi bi nan gau magöñhalö abad midpan. Miñi yad mo nöp gau mideinabin,” a ginab. Anib u me, God añi nöp nan nihön nihön midöp gau magöñhalö yabiñ abad mideinab.

²⁹ Nibi bi umbal gau, uraknaböl a gipin u niñbim. Urakagnaböl u, nibi bi ai ginig niñdamam umbal gau kalip nan a göm ñig pakpal? Kale uraknaböl a göm nöp anig gipal. ³⁰ Pen hon u rö nöp, hon nihön ginig manö aij anibu hagnab, bi hanip ginaij ginig gaböl gau gasi iru niñagpun? *

³¹ Yad pör niñagpin, ñin i bi ap yip al pak linab aka wasö u niñagpin. Yad kalöp nibi bi gasi niñem, Bi Kub hon Krais Jisas nip ñiñi lem aij a göp a gabin. ³² Pen yad daun kub Epesas i apem, kain hapeb gau rö aip pen pen gipin. Ummön böñ nöp umnabön a gipim u, yad nihön ginig anig gipin? “Miñi midpun ñin i, nan aij aij niñöl gi, ñig aij aij niñöl gi, gi midaiun; umun böñ nöp umnabun,” a gibnep. Manö aij hag ñi ajpin u arik arbnep. *

³³ Pen nibi bi gasi anibu rö niñbal gau, aip midagaimim. Nibi bi mid aij gipal gau, nibi bi gi naij gipal gau aip magum gaiöl, adö anibu nöp ginaböl. ³⁴ Pen gasi adö ke niñmim nan si nan naij gipim u arö gimim, mid aij gimim. Kale rimnap God nip gasi niñagpin u, kale nable giböp.

Kauyañ uraköm hañ roman kale u aige rö mideinab?

³⁵ Pen kale rimnap hagnabim, “Nibi bi umbal gau aigöl göm uraknaböl? Uraköm, hañ roman kale u aige rö mideinab?” ö ginabim. ³⁶ Pen manö hagpal u manö hauñ rö. Nan yin magö gau yube, halö midöm kamij lagnab; umöm nöp kamij linab. *

³⁷ Wid magö aka nan nihön magö yubim u, ran kub göp rö ju yimagpin; magö pro gau nöp yubim. ³⁸ Pen magö ke ke yubim anib gau, God rannim a göm niñ la rö ranöb.

³⁹ Hañ roman gau u rö nöp ke ke midöp. Nibi bi gau ke la; kaj wal gau ke la; yaur gau ke la; kabsal gau ke la. ⁴⁰ Hañ roman kumi kabö adö lan gau ke midöp; hañ

roman minöñ naböñ adö i i gau ke midöp. Hañ roman kumi kabö adö lan aij u ke midöp; hañ roman minöñ naböñ adö i i aij u ke midöp. ⁴¹ Pen sidö mailö u aij u ke la; rakin mailö u aij u ke la; gapin mailö u aij u ke la. Pen gapin gau u rö nöp ke ke midöp rö mailö u aij ke ke la. ⁴² Nibi bi umöm uraknaböl u anibu rö. Wip rigöl ginaböl hañ roman u hij gi lugnab; uraknaböl hañ roman u hij gi lugagnab. ⁴³ Nan mög gep rö ulöm libal; uraköm mailö halö midnab. Nan klö midagöp ulöm libal; uraköm pidöñ halö midnab. * ⁴⁴ Hañ roman ulöm libal u hañ roman minöñ naböñ adö i i ajpal rö midöp; uraköm ana kumi kabö adö lan ajpal rö midnab.

⁴⁵ Adö anibu nöp, God Manö adin ap Mosi kalin kin riköm haga, “Adam nöd nibö u nipe ke bi kamij halö la,” a ga. Adam hain nibö u pen Ana midöp; nipe nibi bi gau kamij middep magö u ñab. *

⁴⁶ Anib u me, nöd hañ roman minöñ naböñ adö i i ajep; hainö hañ roman ana ajep. ⁴⁷ Bi nöd nibö u minöñ nöp aua; Bi hain nibö u kumi kabö adö lan au nibö aua. ⁴⁸ Nibi bi minöñ naböñ adö i i midpal gau, bi nöd nibö midmidöp u rö nöp midpal. Nibi bi kumi kabö adö lan midpal gau, Bi kumi kabö adö lan midöp rö midpal. ⁴⁹ Miñi hon bi minöñ aua rö midpun; hainö Bi kumi kabö adö lan au nibö aua rö mideinabun.

⁵⁰ Añ mam bi, yad kalöp hagabin, hañ roman yiharin u God ram minöñ aij u arep rö lagöp. Nan um hij gi lugnab u pör pör midainim rö lagöp. ⁵¹ Pen manö nöd niñagmidal ap kalöp hagnig gabin. Hon Krais nibi bi nipe midpun gau magöñhalö umagnabun. Pen hon magöñhalö ke hain nibö rö linabun. * ⁵² Añ magö hagö, añim añim yinid nöp mailö göp rö, nibi bi umbal gau urak hañ roman hij gi lugagep mideinaböl; pen hon magöñhalö ke hain nibö rö linabun. * ⁵³ Hañ roman hij gi lugnab u, hij gi lugagep linim; hañ roman umeb u, pör pör middep linim. * ⁵⁴ Hañ roman hij gi lugnab u, hij gi lugagep linab;

* 15:30: Ro 8:36 * 15:32: Ais 22:13 * 15:36: Jon 12:24 * 15:43: Plp 3:20-21 * 15:45: Jen 2:7 * 15:51: 1De 4:15-17 * 15:52: Mad 24:31 * 15:53: 2Ko 5:4

hañ romanj umeb u, pör pör m+dep l+ nab ñ+n an+bu, manö kal+ kñ+r+ r+köm hagla rö g+nab. B+ God manö hagep Aisaia God Manö kal+ kñ+r+ hagöm haga, “B+ Kub umeb magö u al pak lö hadö böj nöp p+is göp,” a ga. * 55 Pen b+ God manö hagep Hosea God Manö kal+ kñ+r+ r+köm haga,

“Umeb magö, uri k+ö ne m+idöp gai?

Umeb magö, uri ilön ne m+idöp gai?” ö ga *

56 Umeb magö ilön u nan si nan naij gep n+bö; nan si nan naij gep k+ö u lo manö n+bö. * 57 Pen God n+pe B+ Kub hon Jisas Krai n+p yuö apöm han+p ud as+k yuö kam+ñ arabun. An+bu n+ñun, God n+p aij a gun.

58 An+b u, añ mam aij yad gau, kale p+idöj g+mim, ke gau aragmim. B+ Kub n+p wög g+pun u y+har+ñ gagun a g+mim, pör nöp k+ö g+mim, B+ Kub n+p wög göl g+ m+daimim.

16

Nan God n+p ñeb

1 Mani ud magum g+mim, God n+bi b+ kal+p ñ+nabim manö u hagn+g gabin. Krai Jisas n+bi b+ Galesia Propins m+dpal gau kal+p hagnö rö, kale u rö nöp g+mim. * 2 Kale n+bi b+ ke ke magöñhalö wik añ+ añ+ ñ+n nöd u mani udpim rö u n+ñmim r+mnap ud ke gau l+mim ud magum g+mim. An+g g+nabim u, yad apjakem mani nan a gem hag ajageinam.

3 Pen yad n+nabin u, b+ kale n+ñmim b+ aij m+dpal gau r+mnap hagpe, yad kal+p köp kal+ kñ+r+ r+k ñ+nö, kale pen köp u abe mani ñ+nabim u abe dam Jerusalem ud aröl. 4 Pen y+p arep rö leinab yad ke kal+p u+ g+ ud arnabin.

5 Pen yad Masedonia Propins u amem, m+dpim u n+nabin. * 6 Amjakem, kale aip pro magö ap m+deinam rö löp. Y+baud i kalöp aip m+dem, ram m+nöj r+mnap arn+g g+nö, y+p dam adan anj u yube arnabin. * 7 Kalöp y+har+ñ mailö s+idö anj n+ñöl

arep u y+p aij gagöp. B+ kub yau a geinab, am kale aip rap+n m+dem hainö arnabin.

8 Yad daun kub Epesas i m+dem, Pedikos ñ+n kub u ap padiö n+ñem hainö n+nabin.

9 Daun kub Epesas i, B+ Kub wög kub gabin, pen n+bi b+ iru nöp y+p j+ n+ñbal. *

10 Pen Dimodi m+dpim u auain+m, n+p ud aij g+mim, n+pe p+ñ+ñ gagnab. N+pe yad B+ kub u n+p wög g+pim rö nöp göp u n+ñmim, * 11 n+p arö gagmim. Kale magöñhalö n+p ud aij g+mim. Hainö arn+g gain+m u, n+p dam adan anj u yuaimim, yad m+dpim i ado g+ aun+m. Mam r+mnap halö aip aunaböl a gem abad m+dpim. *

12 Pen mam hon Apolos n+p manö k+ö hagem hagpin, mam r+mnap arajal rö, aip armön a g+pim u, pen n+pe m+ñi nagnab. Hainö neb rö lain+m n+nab. *

Manö naböj r+mnap abe haga

13 Kale n+bi b+ n+ñöl g+ m+daimim. God n+p n+ñ ud p+idöj g+mim g+ m+daimim. Nan ap p+ñ+ñ gagmim. K+ö yab+ g+mim g+ m+daimim. 14 Pen nan n+hön n+hön g+nabim, n+bi b+ gau kal+p m+dmagö l+mim g+mim.

15 Añ mam b+. Kale n+ñbim, Grik kai Krai n+p n+ñ udla gau, S+depanas n+bi b+ yam n+pe gau nöd n+ñ udla. N+ñ udöm me, n+bi b+ Krai lau adö m+dpal gau kal+p m+dmagö löm wög g+ ñöl g+ nöp m+dpal. An+b u, añ mam yad kalöp hagabin, * 16 n+bi b+ aij an+b gau rö abe, añ mam kale aip wög g+pim gau abe n+ñmim, hagöl rö nöp g+mim.

17 Pen kale ap y+p n+ñmim rö lagö, S+depanas, Podyunedas, Akaikas apöm y+p n+ñbal u y+p aij yab+ göp. 18 An+g g+pim an+bu y+p aij göm kalöp aij göm göp. B+ aij an+b gau manö hagnaböl u n+ñ aij g+mim.

19 Pen n+bi b+ God lau adö m+dpal Esia Propins i, kalöp Korid n+bi b+ gau, “Añ mam b+, kale m+dpim?” a g+pim. Akwila n+bi n+pe Prisila aip kalöp Korid n+bi b+, “B+ Kub kalöp abad m+deianj,” a g+pim. N+bi b+ apöm ram kale ber m+hau magum göm God n+p sabe g+pim gau u rö nöp

* 15:54: Ais 25:8 * 15:55: Hos 13:14 * 15:56: Ro 7:13 * 16:1: Ro 15:25-26; 2Ko 8:1-9 * 16:5: Ap 19:21

* 16:6: Ro 15:24 * 16:9: Ap 19:8-10; 2Ko 2:12 * 16:10: 1Ko 4:17 * 16:11: 1Di 4:12 * 16:12: 1Ko 3:6

* 16:15: 1Ko 1:16 * 16:19: Ap 18:2,18,26

hagpal. * ²⁰ Pen añ mam Krajs lau adö m+dpal gai i magöñhalö, “Kale m+dpim?” a g+pal. Kale B+ Kub n+p n+ñ udpim rö, pen pen hag w+hai udöl g+, alaun bom halumim.

²¹ Yad Pol, manö naböñ magö i ñ+magö yad u ke kali kññ rikem “Kale m+dpim?” a gabin.

²² N+bi b+ an, B+ Kub n+p m+dmagö lagnab u, pen ilön udn+m. An+ b u, B+ Kub hon, ne aumön! *

²³ B+ Kub hon Jisas kalöp mög n+ñöm ud aij g+n+m.

²⁴ Añ mam yad Krajs Jisas lau adö m+dpim gau, yad kalöp magöñhalö m+dmagö l+bin. An+ b unbö rö aij.

---

* 16:22: Gal 1:8-9

2 Korid

Pol köp hain u Korid n̄bi b̄i kal̄ip kal̄i k̄liñ r̄ika

¹ Yad Pol. God ȳip hag lö, Kraiſ Jisas manö ud arep b̄i ap m̄idem, mam hon Dimodi aip aui m̄idul, kalöp God n̄bi b̄i n̄ipe daun kub Korid m̄idpim gau abe, Akaia Propins aŋ aŋ gau gau magöŋhalö m̄idpim gau abe, köp an̄bi kal̄i k̄liñ r̄ikabin. ² Kalöp hagabin, ȳip aij göp u, Bapi God abe B̄i Kub Jisas Kraiſ abe kalöp mög n̄iñmil ud aij ḡlō, agam̄ij m̄id aij ḡmim.

Pol God n̄ip aij a ga

³ B̄i Kub hon Jisas Kraiſ Nap n̄ipe God n̄ip aij a gun. Bapi God ñ̄i pai n̄ipe mög mög n̄iñm̄, ud aij göm, pör pör abad m̄id aij yab̄i göp. * ⁴ Marö r̄imnap han̄ip auaj̄ip, n̄ipe han̄ip abad m̄id aij göp u me, hon pen ado gun, n̄bi b̄i r̄imnap marö auaj̄ip, kal̄ip u rö nöp ud aij gun abad m̄id aij ḡinabun. ⁵ Kraiſ p̄ig m̄idpun u me, n̄ipe ilön uda rö hon u rö nöp ilön r̄imnap udpun. Pen Kraiſ p̄ig m̄idpun u me, n̄ipe han̄ip pör pör abad m̄id aij göp n̄iñm̄ hon gas̄i halö m̄idpun. * ⁶ Kale m̄id aij ḡmim gas̄i halö m̄idm̄im, am n̄ipe aip pör pör m̄ideinabim a göm, Kraiſ Jisas n̄ipe marö r̄imnap han̄ip ñ̄im̄idöp. Pen Kraiſ n̄ipe han̄ip abad m̄id aij göp rö, hon gas̄i halö m̄idpun u n̄iñnabim u me, marö r̄imnap kalöp aueinab u, Kraiſ han̄ip u rö nöp abad m̄id aij ḡinab n̄iñm̄ m̄id aij gun a ḡmim, gas̄i halö m̄ideinabim. ⁷ Gas̄i hon n̄iñbun u, kale Kraiſ n̄ip arö gagnabim. Hol b̄i m̄ihau ilön udpul rö, kale u rö nöp ilön udnabim; pen God hal̄ip m̄ihöŋ ud aij göp rö, kalöp u rö nöp ud aij göm abad m̄id aij gö, gas̄i halö m̄ideinabim.

⁸ Pen añ mam b̄i n̄iñm̄im. Hol b̄i m̄ihau Esia Propins m̄idul, marö kub udul uñham yab̄i m̄idailo. Kam̄iñ m̄idaiul rö lagöp, hadö umnabul a ḡlō. * ⁹ Hadö umn̄ig gabul a ḡlō. Pen ga adö an̄bu, hol

gas̄i kub yab̄i n̄iñm̄idul u me, hol ke k̄lō m̄idpul a gul hagagpul; God n̄bi b̄i umbal gau gö urakpal u nöp hal̄ip abad m̄idö n̄iñöl ḡi m̄idpul, a ḡipul. ¹⁰⁻¹¹ Hal̄ip böŋ nöp al pak löl rö la u pen n̄ipe hal̄ip ud kam̄iñ yua u me, uri n̄ipe hal̄ip kauyaŋ ud kam̄iñ yun̄ig gab. Kale God n̄ip sabe göl ḡi m̄idpe, hainö gau abe n̄ipe u rö nöp hal̄ip ud kam̄iñ yunab a gul gas̄i halö m̄idpul. An̄b u, n̄bi b̄i iru nöp God n̄ip sabe göl ḡi m̄idlö, God n̄ipe n̄iñm̄ hal̄ip b̄i m̄ihau ud kam̄iñ yuö me, n̄bi b̄i iru nöp hal̄ip ḡinab u n̄iñm̄ h̄ib n̄ipe haglō adö arnab. *

Pol kal̄ip am n̄iñaga, manö u haga

¹² M̄idmagö hol aŋ daŋ n̄iñbul, n̄bi b̄i gau aip m̄idul nan n̄ihön n̄ihön ḡipul gau, God hal̄ip aip m̄idö n̄iñöl ḡi, n̄ip gas̄i n̄iñöl ḡi ḡipul. Hol manö n̄iñö nöp hagul ḡi aij nöp ḡipul. Yad waiö hagabin, kalöp pör pör an̄b unbö rö nöp ḡipul. Pen n̄bi b̄i gau gas̄i n̄iñbal rö gas̄i n̄iñul an̄ig gagul. God hal̄ip mög n̄iñm̄ ud aij göm gas̄i ñ̄ö an̄ig ḡipul. ¹³⁻¹⁴ Köp kalöp kal̄i k̄liñ r̄ikm̄idin gau, manö ba gau rö hagem r̄ikagm̄idin; amgö l̄i n̄iñm̄im, iñ u ȳiñid n̄iñm̄im a gem, waiö nöp r̄ikpin. M̄iñi ke ke rö m̄idpun u me, kale ȳip n̄iñbim pen ȳip n̄iñ aij gagpim; pen ȳip aij göp u, ȳip n̄iñ aij ḡipe me, hainö B̄i Kub hon Jisas ado ḡi aunab ñ̄in u, ap magum gun, yad kalöp n̄iñem m̄iñ m̄iñ ḡinabin; kale pen u rö nöp ȳip n̄iñm̄im m̄iñ m̄iñ ḡinabim. * ¹⁵⁻¹⁶ Adö an̄bu nöp me, nöd Masedonia Propins aragnö ñ̄in u, yad gas̄i ap n̄iñem köl am n̄iñn̄ig n̄inabin a ḡinö. Yad Masedonia n̄bi b̄i kal̄ip n̄iñn̄ig arnabin, pen nöd am kalöp n̄iñem arnam, a ḡinö. Pen ado ḡi apem, Judia arn̄ig, adan m̄ilö añ̄i an̄bu nöp apem, kalöp kauyaŋ n̄iñöl ḡi ap padinam, a ḡinö. An̄ig ḡinö me, kale m̄iñ m̄iñ ḡmim ȳip pen ḡi ñ̄imim nan magö r̄imnap ñ̄ibe ñ̄iñöl ḡi, Judia arnam, a ḡinö. * ¹⁷ Gas̄i an̄bu rö n̄iñem me, kalöp nöd manö b̄ig yunö u pen hainö nagnö. An̄ig ḡinö u, ȳip pen hagnabim, “B̄i m̄ilö u n̄ip ke aij göp adö u hain göm, ‘Ḡinabin ḡinabin,’ a göm, manö nöp hagöm, hainö

* **1:3:** Ro 15:5 * **1:5:** Sam 34:19 * **1:8:** Ap 19:23; 1Ko 15:32 * **1:10-11:** 2Di 4:18 * **1:13-14:** 2Ko 5:12; Plp 2:16 * **1:15-16:** 1Ko 16:5-6

gagöp. Nipe ytharın bî manö ñig pak ajöp mîlö u,” a gınabim rö löp u pen, ¹⁸ God bî nıñö yabıt nöp hagöp u pıg mıdpin rö u, yad gası mıhöp nıñem kalöp hagagpin. ¹⁹ Yad, Sailas, Dimodi, hon kalöp God Ñı nıpe Jisas Kraıs manö hag ñıno. Jisas Kraıs gası mıhöp mıdagöp. Nıpe yau a göm, hainö wasö gagnab. Manö nıhön nıhön hagöp u, hagöp rö nöp gınab. * ²⁰ God manö adö nıhön nıhön haga u, Jisas Kraıs apöm, anıb unbö rö nöp magöñhalö göp. Hon nıpe anıg göp anıbu nıñbun u me, God nıp sabe gun u, Jisas Kraıs hib nıpe hagun, “Nıñö” a gıpun. Anıg gıpun u, God hib nıpe u adö lañ arañ a gun anıg gıpun. * ²¹ God nıpe nöp gö me, hon abe, kale abe Kraıs nıp cıg aij gun mıdpun. Nıpe nöp me hanıp “Nıbi bî yad ke,” a göm, hag löm, ²² Ana nıpe u hanıp ñö, apöm mıdmagö añ hon dañ goñ lı mıdöp. Anıb u hon nıñbun, hon God nıbi bî nıpe ke mıdpun nıñöm nıpe haga haga rö nöp magöñhalö hanıp ñınab. *

²³ Pen yad kale Korid kai mıdpim gau nıñnıg gainö u pen amem manö kub hagnö, kale ilön udmim rö löp nıñem me, kalöp mög nıñem me nagnö. God nıpe mıdmagö yad añ dañ nıñöb yad pıral hagagabin. ²⁴ Pen manö yad u nöp hain göl a gem gası u nıñagpin. Kale ke Kraıs nıp gası nıñbim u me, yad am kalöp hagnö, kale klö gımim Kraıs nıp nıñ aij gımim cıg pıdör gımim mıñ mıñ göl gı mıdeınabim, a gem hagabin. *

2

¹ Pen yad gası ap nıñem hagnö, “Kalıp kauyañ am nıñem manö klö hagnö, kalıp kauyañ ilön udöl rö löp u, am nıñagnam,” a gınö. * ² Pen yad gınö kale ilön udeınabim u, an pen mıdöm yıp geınab mıñ mıñ gınabın? Nıbi bî anıbu rö rımnap mıdageınaböl. ³ Anıbu nıñem me, kalöp köp kalı kılñ rıknö. Yad gası nıñnö, “Amjakem nıbi bî gau nıñem mıñ mıñ yabıt gıbnep pen wasö, amjakem kalıp nıñnö, yıp mıñör yabıt gınım rö löp u me, yad

aragnabin,” a gınö. Yad gası nıñnö, “Yad ke mıñ mıñ gınabın u, kale abe mıñ mıñ gınabım,” a gınö. ⁴ Köp kalı kılñ rıknö anıbu, mıdmagö yad u ilön gö, gası mılö löl gı, amgö ñıg ud gı dö gı yuöl gı kalı kılñ rıknö. Kalöp marö kub gınım a gem rıkagnö; kalöp mıdmagö yabıt lıbin rö nıñmim, a gem rıknö. *

Bı nan naij ga u, uri nan naij ga anıbu arö gımim nıp mıdmagö lımim udmim

⁵ Pen yad gası nıñbin bî ap gö marö ga u, yıp gaga, kalöp nıbi bî gau mıdpim kalöp magöñhalö ga. ⁶ Pen kale magöñhalö rö nıp arö gıpe u, nıpe ilön udöm, gı naij ga u hadö nıñöb. Anıb u, mıñı anıg gagmim; arö gımim. ⁷ Mıñı gı naij ga anıbu arö gımim, nıp manö hain hain hagnım. Nıhön gınıg: nıp anıg gagpe, mög kub yabıt gö, böñ nöp ap lug paknım rö löp. ⁸ Anıb u, yad kalöp hagabin, nıp mam hon a gımim mıdmagö lıbım u, nıp hagpe nıñ aij gınım. ⁹ Yad kalöp köp kalı kılñ rıknö u, manö yad u udmim, manö nıhön nıhön hagnabin magöñhalö hain gımim gınabım aka gem köp kalı kılñ rıknö. ¹⁰ Pen nıbi bî kale gau rımnap gı naij gınaböl kale arö gınabım u, yad u rö nöp gı naij gınaböl anıbu arö gınabın. Pen yad gı naij gınaböl arö gınabın u, Kraıs yıp nıñ mıdöp, a gem, kalöp nan a gem arö gınabın. ¹¹ Pen wasö u, Seden hanıp Kraıs nıbi bî nıpe rımnap gö, ap lug pakun rö löp. Seden pör, gınö ap lug paköl a göm nıñöb u, nıñbun. *

¹² Pen Kraıs manö aij u Droas nıbi bî kalıp hag ñınam a gem, Droas arainö, Bı Kub yıp adan hıkö, wög nıpe u ram mınöñ anıbu gınam rö la u pen, * ¹³ mam yad Daidas Droas au ulhai nıñagnö u me, yad gası kub nıñem, Droas nıbi bî kalıp, “Aui mıdaiım” a gem, Daidas nıp nıñnıg Masedonia Propins aui aunö. *

¹⁴ Anıb u, God göp rö nıñem, nıp aij yabıt a gıpin. Ñı nıpe Kraıs nıp yuö, apöm Seden nıp ud rata mıgan nıpe gau löm, hanıp uda. Nıpe hanıp udöm, ami bî kub rö hanıp ul gı arö nıñöl gı, nıbi bî ke

* **1:19:** Ap 18:5 * **1:20:** Rep 3:14 * **1:22:** Ep 1:13-14; 2Ko 5:5 * **1:24:** 1Pi 5:3 * **2:1:** 1Ko 4:21 * **2:4:** Ap 20:31 * **2:11:** Luk 22:31 * **2:12:** Ap 14:27; 1Ko 16:9 * **2:13:** Ap 20:1

ke gau hanip nɨjɔm Kraiſ manö aij nipe haɨɨ aij yabiɨ rö nɨɨbal. ¹⁵⁻¹⁶ Kraiſ mab haɨɨ aij auɛp ud God nɨɨp lau sabe gɨ ñöb u rö, hon miɨɨpun. Nɨbi bi Kraiſ kalɨp ud kamɨɨ yuab gau haɨɨ anɨbu nɨjɔm haɨɨ aij unbö ke nɨɨlö, kalɨp kamɨɨ miɨɨɛp magö u ñöb. Pen nɨbi bi Kraiſ nɨɨp arö giɨpal gau, haɨɨ aɨɨ anɨbu nöp nɨjɔm wip haɨɨ naij u a giɨlö, kalɨp umeb magö u ñöb. Pen nɨbi bi an wög anɨbu giɨnim rö löp? * ¹⁷ Nɨbi bi iru nöp mani nan gau iru nöp udun a göm, God Manö aij nipe u hag ajpal. Pen hon unbö rö gagpun. God nipe hanip hag li yuöm nɨɨ miɨɨö nɨɨjöl gi, hon Kraiſ nɨbi bi nipe miɨɨɨun manö nɨjöl yabiɨ nöp hagun a gun, God Manö aij nipe u kabö göl nöp hag ñɨɨbun.

3

¹ Pen manö kalɨ kliɨñ riɨkabin anɨbi, “Yad köp kalɨ kliɨñ riɨknö, hanip ud aij göl,” a gem, riɨkagabin. Hon nɨbi bi yiɨharɨɨ rö miɨɨɨun, hanip uɨmiɨ, a gun, nɨbi bi kale nɨɨɨbim riɨmnap kalɨp hagno, köp riɨmnap kalɨ kliɨñ riɨk ñɨlö, hon ɨap kalöp ñɨno nɨɨɨmim, hanip uɨagnabim. Pen kale, “Bi gai i kalɨp uɨmiɨ,” a giɨmim, köp riɨmnap kalɨ kliɨñ riɨk ñɨbe, hon ɨam nɨbi bi riɨmnap kalɨp ñagnabun. * ² Pen köp miɨɨɨmagö aɨ hon ɨaɨ kalɨ kliɨñ riɨk miɨɨöɛp rö me, kale nɨbi bi miɨɨɨpim. Gasɨ hon nɨɨɨbun u, kalöp manö hag ñɨno nɨɨɨmim uɨpim u me, nɨbi bi gau kalöp nɨjɔm, hon bi aigale bi rö miɨɨɨpun u nɨɨɨnaböl. * ³ Pen hon Kraiſ nɨɨp wög giɨno, Kraiſ nipe ke köp anɨbi kalɨ kliɨñ riɨkɔm hanip ña. Yiɨg nan kalɨ kliɨñ riɨkeɛp uɨɨm riɨkɨpal rö wasö; kabö adö u kalɨ kliɨñ riɨkɨpal rö wasö. God pör kamɨɨ miɨɨöɛp Ana nipe u Kraiſ manö aij nipe u nɨbi bi miɨɨɨmagö aɨ kale ɨaɨ riɨköp. *

⁴ Yad manö hagabin anɨbi, God nɨɨhön nɨɨhön hagöp u Kraiſ magöɨɨhalö anɨb unbö rö nöp giɨnab, a gem hagabin. ⁵ Hon nɨɨɨbun, hon klö hon ke giɨno wög aij arɨnim rö lagöp; God nöp me hanip gi ñö nɨɨjöl gi, giɨno wög aij arɨnab. ⁶ God nipe nöp gö, hon wög gi ñeb bi nipe miɨɨɨun, God Manö

hain nɨbö hag löp u, ɨamun nɨbi bi gau kalɨp hag ñɨɨbun. God Manö hain nɨbö hag löp anɨbu, lo manö u rö wasö; manö hain nɨbö hag löp u, God Ana ñöb. Lo manö gö, nɨbi bi umnaböl; pen God Ana gö, nɨbi bi kamɨɨ miɨɨɛinaböl. *

⁷ Lo manö anɨbu, God kabö haɨai bad adö u kalɨ kliɨñ riɨkö, Moſiſ ɨauö nɨɨjöl gi, mailö kub yabiɨ ga. Mailö kub anɨbu Moſiſ mulu maj miɨɨgan nipe mailö giɨmiɨöɛp. Miɨɨö miɨɨö mailö kub anɨbu hadö ur gaia pen Isrel nɨbi bi Moſiſ mulu maj miɨɨgan nipe nɨɨjöl rö laga. Lo manö umeb magö ɨaua u pen mailö kub yabiɨ halö aua. * ⁸ Pen God Ana wög nipe gab u mailö aij unbö ke halö miɨɨöɛp. ⁹ Manö kub hagep lo manö u mailö halö aua rö, hon God amgö ilö adö nipe u nɨbi bi kamɨɨ aij rö lep manö aij anɨbu mailö halö unbö ke yabiɨ aua. * ¹⁰ Mailö aij unbö ke uri hadö auub u me, lo manö nöɨ mailö halö aua u uri mailö gagöp. ¹¹ Lo manö u pör miɨɨɨagöɨm ur giɨniɨg gaia pen mailö halö aua; anɨb u me, manö aij u pör pör miɨɨöɨm ur gagnaɨ u mailö aij unbö ke halö miɨɨöɛp.

¹² Anɨb u, hon gasɨ halö miɨɨɨun, ana uɨagun, klö gun Kraiſ manö aij u waiö hag ñɨɨbun. ¹³ Moſiſ ga rö gagun. Nipe lo manö u ɨamöɨm, mulu majmaɨ nipe u mailö kub yabiɨ ga, pen miɨɨö miɨɨö mailö kub ga anɨbu pro gö auö nɨɨjöl gi, Moſiſ nipe nɨbi bi gau pro gajɨp anɨbu nɨɨagöl a göm, usajɨɨ bad ap uɨöɨm, mulu majmaɨ nipe u paɨu ga. * ¹⁴⁻¹⁵ Pen gasɨ kale nɨɨ aij gagla. Nɨhön giɨniɨg: usajɨɨ bad rö gasɨ kale wam wam göm miɨɨɛia u me, God nöɨ ɨadame nöp manö nɨjöl hag lep haga manö u amgö li nɨɨɨla u pen manö il u nɨɨagla. Miɨñi u rö nöp kale lo manö anɨbu amgö li nɨɨɨbal pen nan usajɨɨ bad rö gasɨ kale wam wam gö, manö il nɨɨagpal. Nan usajɨɨ bad rö gasɨ kale wam wam göp u, Kraiſ nipe nöp ud ke gau yunɨm rö löp. ¹⁶ Pen nɨbi bi Bi Kub u nɨɨp aunaböl u, nipe usajɨɨ bad gasɨ kale paɨu göm miɨɨöɛp u, ud waɨ gi yuöm, gasɨ kale piɨral hiɨkö, nɨɨɨnaböl. * ¹⁷ Bi Kub hagabin u, Ana u me. Ana nipe hon aip

* **2:15-16:** Luk 2:34; 2Ko 3:5-6 * **3:1:** 2Ko 5:12; Ap 18:27 * **3:2:** 1Ko 9:2 * **3:3:** Eks 24:12; Jer 31:33; Esi 36:26-27 * **3:6:** Jer 31:31; 1Ko 11:25; Jon 6:63 * **3:7:** Eks 34:29 * **3:9:** Dud 27:26; Ro 1:17 * **3:13:** Eks 34:33 * **3:16:** Eks 34:34

mideinab u, nan nihön nihön göm hanip bi nagiman rö linim u, nipe pa jö gi ke gau yuöm hanip ud asik yunab. * 18 Pen mulu majman hon u patu gi pi gun midagpun rö, hon magöñhalö Bi Kub mailö aij nipe u waiö niñbun. Nipe gö, hon magöñhalö nipe ke mailö aij halö midöp rö linabun. Magö añi nöp nipe midöp rö lagnabun; pen ñin añi añi nipe pör nöp hanip gi gi gö, hon mailö aij nipe midöp rö linabun. Bi Kub anig gab u Ana u me.

4

Minöñ ud rin cög gipal rö u, hon nibi bi midpun

1 God hanip mög niñöm udöm, wög anibi hag lö gipun u me, hon gasi iru niñagpun. 2 Pi göm gipal adö u abe, nable gö niñöl gi gipal adö u abe hon gagpun. Nibi bi gau kalip manö piral hagagpun. Hon God Manö hag ñinig gabun u, manö hon rimnap halö hagnagun hag ñagpun. Nan nihön nihön gipun gau piral adö u gagpun. God Manö aij nipe u kabö göl nöp waiö hag ñibun. Anig gino, nibi bi gau hanip niñöm, midmagö an kale dan niñaböl, hon God amgö ilö adö nipe u bi aigale bi rö midpun. * 3 Nibi bi umaböl gau nöp, manö aij waiö hag ñibun u niñöm, usajil bad rö manö aij adö midöp niñöm niñagun a gipal. 4 Kale niñagpal u, Seden ram minöñ if i god rö midöp u, gasi kale wam wam gö, Krai manö aij mailö halö midöp manö u niñagpal. God nipe midöp rö, Krai u rö nöp midöp u niñagpal. * 5 Pen manö hag ñibun u, hon bi aigale bi rö midpun manö u hag ñagpun; Jisas Krai nipe nöp Bi Kub midöp niñöm Jisas wög nip gun, wög gi ñeb bi kale midpun a gun, manö aij kalöp hag ñibun. 6 God nöd "Sibön an yan mailö gan," a ga. God añi anibu nöp mailö nipe midmagö an hon dan ñi lab. Anib u, God mailö aij nipe u Krai mulu majman mailö gab u hadö niñbun. *

7 Minöñ ud rin cög gi libal rö u, hon nibi bi midpun. Pen God nipe nan aij unbö ke anibi hanip an dan löp. Anib u niñbun, klö hon ke wasö; God klö nipe ke ñö udun anig göl midpun u niñbun. * 8 Hanip böñ böñ ridik gipal u pen hon pak gulu gi arbun. Gasi iru niñbun u pen gasi halö midpun. * 9 Hanip yu gi yubal u pen mam hon pör aip midöp. Hanip yiharini gabi pakpal umagpun. 10 Jisas nip paköm al pak la rö, hanip u rö nöp paköm al pakniñ gilo bistam midpun. Pen anig gö, nibi bi gau hañ roman hon niñöm, Jisas kamini midöp u waiö niñaböl. * 11 Hon kamini midpun u, Jisas nip niñ udpal, a göm, hanip pör pör nöp al pak linig gaböl. Pen gaböl anibu, nibi bi gau hañ roman hon niñöm Jisas kamini middep magö nipe u niñöl a göm, God kalip arö gö anig gaböl. * 12 Hon pör pör umun rö löp u pen hon anig gino, kale kamini midmim rö löp.

13 God Manö u bi ap kali kñiñ riköm haga, "God nip niñ udpin u me, anig hagpin," a ga. Anib u rö, hon u rö nöp God nip niñ udpun u me, manö hagpun. * 14 Hon niñbun, God gö Bi Kub Jisas kauyan uraka rö, hanip u rö nöp gö urakno, hanip abe kalöp abe dam Jisas midöp au linab. * 15 Nan hagabin anib i magöñhalö kalöp nan a gem hagabin. Anig gino, ñin añi añi God nipe nibi bi gau gau iru nöp ud aij göm abad midö, kale God nip aij a göl gi gilo niñöl gi, hib nipe u i adö lan ap rannab.

God nip niñ udun gasi halö midpun

16 Anib u, hon gasi halö midpun. Hañ roman ñin ma hon hainö gi lugnim rö löp u pen God hanip pör pör ana an dan klö ñö niñöl gi kamini midpun. * 17 Marö pro udpun anib gau nan kub wasö; yiharini magö ulep ap nöp udpun. Pen marö anib gau udun, am Krai aip midun pör nöp pör nöp mailö aij kub yabif gau mid aij ginabun. * 18 Minöñ naböñ adö if i midun, nan amgö magö niñeb gau

* 3:17: Jon 8:36; Ro 8:2 * 4:2: 2Ko 2:17; 1De 2:5 * 4:4: Ep 2:2; Kol 1:15; Hib 1:3 * 4:6: Jen 1:3; Ais 9:2; 2Ko 3:18 * 4:7: 2Ko 5:1 * 4:8: 2Ko 1:8; 7:5 * 4:10: 1Ko 15:31 * 4:11: Ro 8:36 * 4:13: Sam 116:10 * 4:14: 1Ko 6:14 * 4:16: Ep 3:16 * 4:17: Ro 8:17-18

gasi iru niᅇagpun; nan adö laᅇ au amgö magö niᅇagep gasi niᅇbun. Nan amgö magö niᅇeb gau magö utep nöᅇ mᅇdeinab; nan amgö magö niᅇagep gau pör nöᅇ pör nöᅇ mᅇdeinab. *

5

¹ Hañ romanᅇ hon miñi miᅇdöp ñ+n aᅇ i, ram bada bad rö miᅇdöp. Pen ram bada anᅇbu ud waᅇ giᅇlö aka asöl gö, God niᅇpe hanᅇp ram hain niᅇbö ap ram miᅇnör niᅇpe kumi kabö adö laᅇ au giᅇ lö mᅇdeinabun. Ram anᅇbu bi ram giᅇpal rö wasö; God niᅇpe ke giᅇ lö, pör nöᅇ pör nöᅇ mᅇdeinab. *

² Ram hain niᅇbö anᅇbu yᅇᅇid udun waᅇᅇj rö rol gun, a giᅇ gasi niᅇᅇöl gun abad miᅇdpun.

* ³ Niᅇhön giᅇniᅇg: God niᅇpe hanᅇp waᅇᅇj rö rol giᅇ ñeinab u, magö nöᅇ miᅇdageinabun.

⁴ Miñi ram bada anᅇbi miᅇdun, marö gö niᅇᅇöl giᅇ ake gabun. Pen arö gun, magö nöᅇ miᅇdaiun a giᅇ gasi u niᅇᅇagpun; kumi kabö adö laᅇ miᅇdep hañ romanᅇ u udun a giᅇ gasi u niᅇbun. Hañ romanᅇ kamᅇᅇj miᅇdep u apöm, hañ romanᅇ umeb nöᅇ niᅇbö u böᅇj nöᅇ ñᅇᅇ haknab, a giᅇ gasi u niᅇbun. ⁵ God gasi niᅇpe ke niᅇᅇöm, hañ romanᅇ hain niᅇbö ñ+nam a göm, Ana niᅇpe u nöᅇ yuö apöm hanᅇp aip miᅇdöp u me, God niᅇpe haga rö nöᅇ giᅇnab u niᅇᅇ aij giᅇpun.

⁶ Anᅇb u me, hon pör pör gasi halö miᅇdpun. Pen hañ romanᅇ anᅇb i halö miᅇdpun ñ+n aᅇ i, Bi Kub ram niᅇpe kumi kabö adö laᅇ au miᅇdagpun. * ⁷ Bi Kub niᅇp gasi niᅇᅇöl giᅇ ajpun u pen amgö niᅇᅇagpun.

⁸ Hon gasi halö miᅇdpun. Hañ romanᅇ hon i arö gun, am Bi Kub aip ram miᅇnör niᅇpe kumi kabö adö laᅇ au miᅇdaiun, a giᅇ gasi u niᅇbun. *

⁹ Anᅇb u, ram miᅇnör hon aui hañ romanᅇ mᅇdeinabun aka arö gun Bi Kub ram niᅇpe am mᅇdeinabun u, niᅇp aij giᅇnab adö u nöᅇ gun, a giᅇ gasi u niᅇbun. * ¹⁰ Niᅇhön giᅇniᅇg: hon magöᅇhalö am Kraiᅇ amgö ilö adö niᅇpe au miᅇdno, miñi hañ romanᅇ halö miᅇdun niᅇhön niᅇhön giᅇpun, aij giᅇpun aka aigöl giᅇ rö giᅇpun u niᅇᅇöm, pen anᅇbu rö ñ+nab. *

¹¹ Bi Kub niᅇpe Bi piñᅇᅇ gep miᅇdöp u niᅇᅇun, klö gun, niᅇbi bi gau niᅇp niᅇᅇ udöl a gun, kalᅇp manö aij niᅇpe hag ñᅇbun. Hon bi aigale bi rö miᅇdpun u, God niᅇᅇ aij göᅇ; kale u rö nöᅇ, hon bi aigale bi rö miᅇdpun u abe niᅇᅇmim rö löᅇ. ¹² Manö kalᅇ kliñ riᅇkabin anᅇbi, hon bi aij hanᅇp udmim manö u rö, kalöp hagagabin. Manö kalᅇ kliñ riᅇkabin anᅇbi niᅇᅇmim, hanᅇp nan a giᅇmim gasi niᅇᅇmim miñi miñi giᅇmim, a gem kalᅇ kliñ riᅇkabin. Anᅇg giᅇnö, niᅇbi bi miᅇdmagö aᅇ daᅇ wasö, hañ romanᅇ höᅇj adö u nöᅇ niᅇhön rö miᅇdöp u gasi niᅇᅇbal gau, kalᅇp manö pen hagmim a gem manö anᅇbu kalᅇ kliñ riᅇkabin. ¹³ Pen manö hagabun i, kale riᅇmnap hagnabim, hauᅇ alö manö anᅇbu hagab, a giᅇnabim. Pen kale anᅇg rö hageinabim u, Pol bi gau God hib niᅇpe haglö adö araᅇ a göm anᅇg hagaböl, a giᅇmim gasi u niᅇᅇmim. Pen bi hauᅇ wasö, bi gasi miᅇdöp rö hagaböl u, a geinabim u, Pol bi gau manö hagaböl u hanᅇp nan a göm hagaböl a giᅇmim, manö hon niᅇᅇ udmim. ¹⁴ Kraiᅇ niᅇpe bi añᅇ yabᅇᅇ u niᅇbi bi magöᅇhalö nan a göm uma rö, hon niᅇbi bi magöᅇhalö aip umno, a gun niᅇᅇbun. Kraiᅇ hanᅇp niᅇbi bi magöᅇhalö miᅇdmagö löᅇ u niᅇᅇun, gasi hon adö u ke niᅇᅇun gagpun. ¹⁵ Kraiᅇ niᅇbi bi magöᅇhalö nan a göm uma. Anᅇb u, miñi riᅇköᅇ hainö, hanᅇp ke aij giᅇnab adö u niᅇᅇun gagun; Bi Kub hanᅇp nan a göm umöm kauyaᅇ uraka u niᅇp aij giᅇnab adö u nöᅇ gun. *

¹⁶ Niᅇbi bi miᅇnör naböᅇ ᅇᅇ i niᅇbö gau niᅇᅇbal rö nöᅇ niᅇᅇun, “Niᅇbi bi gau aij, niᅇbi bi gau naiᅇ,” a gun niᅇᅇagpun. Kraiᅇ niᅇp nöᅇ gasi piral adö anᅇbu rö nöᅇ niᅇᅇno u pen uri niᅇp adö anᅇbu rö niᅇᅇagpun. ¹⁷ Niᅇbi bi Kraiᅇ niᅇp ciᅇ giᅇpal gau, God gö kamᅇᅇj giᅇsön niᅇbö adö u miᅇdpal. Nan nöᅇ niᅇbö u piᅇ gö, nöᅇ miᅇdmᅇdal rö miᅇdagpal; nan giᅇsön niᅇbö hadö auub. * ¹⁸ Hon kamᅇᅇj giᅇsön niᅇbö miᅇdpun anᅇbu, God niᅇpe nöᅇ gö miᅇdpun. Nöᅇ niᅇbi bi al ñᅇᅇeb niᅇpe miᅇdaino u pen hainö Kraiᅇ niᅇp yuö apöm, hanᅇp ud God aip ᅇᅇm ñöl löm, niᅇbi bi riᅇmnap halö God aip ᅇᅇm ñöl miᅇdaiöl, a

* **4:18:** Kol 1:16 * **5:1:** 2Ko 4:7 * **5:2:** Ro 8:23 * **5:6:** Hib 11:13-16 * **5:8:** Plp 1:23 * **5:9:** Kol 1:10; 1De 4:1 * **5:10:** Ekl 12:14 * **5:15:** Ro 14:7-8 * **5:17:** Ro 8:1; Gal 6:15 * **5:18:** Ro 5:10

göm, hanip wög anibu hag la. * 19 Krais kalip nan a göm uma u me, God nibi bi gau magöñhalö nan si nan naij gipal gau niñem arö g+nö, yad aip jim ñöl midaiöl, a göm ga. Pen God nipe hanip manö aij anibu ñöm, nibi bi gau magöñhalö hag ñimim a göm, hanip nibi bi wög gep nipe hag löp. * 20 Hon me, Krais bi anibö nipe midun, God manö aij hagöp u udun nibi bi gau kalip hag ñimidun. Krais bi nipe midpun u me, kalöp hagabun, Krais manö aij u niñ udmim, yau a gipe, God kalöp ud aij göm nip aip ud jim ñ+nab. 21 Krais nan si nan naij ap gaga pen God nan si nan naij hon magöñhalö Krais nip ña. God ga anibu, hon Krais aip midun, God kamij aij middep magö nipe u halö udnabun a göm ga. *

6

1 Hon God aip jim ñöl wög gipun rö, kalöp manö klö gi hagun hagabun, God kalöp mög niñöm ud aij göp u, arö gagmim. 2 God nipe hagöp,

“Manö ne niñnam a gem midainö ñ+n u, yip hag niñaina niñnö.

Nöp ud kamij yunam a gainö ñ+n u, nöp gi ñ+nö,” a ga.

Pen niñim! Miñi ñ+n i nöp God nibi bi gau manö niñnam a göm midöp. Miñi ñ+n i nöp God nibi bi gau kalip ud asik yuö, kamij arnaböl. *

3 God nip wög gipun u ar aij ginim, a gun, niñ aij gun gipun. Nibi bi rimnap hanip niñöm, gasi rimnap auö, ap lug paknaböl adö u gagpun. 4 Pen niñön niñön gipun u, God nip wög gabun u niñöl, a gun, nagt aij adö u nöp gipun. Anib u, God nip wög gun bistam midun arö gagpun. Miñör niñön niñön gö, uñham midpun a gun gasi anibu niñagpun. 5 Hanip ñ+n rimnap miñu magö pakpal; ñ+n rimnap nagt libal; ñ+n rimnap ram minöñ ap bi uraköm polisman aip aka ami bi aip pen pen göm sol hanip an au abe al pak libal; ñ+n rimnap wög gi dam dam ake lagpun; ñ+n rimnap han aij gagpun; ñ+n rimnap

kiyö hanbun. * 6 Pen gasi aij nöp niñun, niñ aij gun, nibi bi kalip niñno, hon mulu lugö wasö, kalip ud aij gipun. Hon aige göl gun anig gipun? Ana Ut hanip an dan midöp u me, nibi bi midmagö yabit libun; * 7 God hanip klö nipe ñö, Krais manö aij u kabö göl nöp hagpun; gi aij gep u hataun gasat hon rö ñ+magö yijig abe ñ+magö sidagö abe midöp. 8 Nibi bi rimnap hib hon haglö adö aröp; nibi bi rimnap hib hon udlö yagol lugöp. Rimnap hanip manö aij hagpal; rimnap hanip manö naij hagpal. Hon bi piral hagep a gi gasi niñbal u pen hon manö niñö nöp hagpun; 9 hon nibi bi hib midagöp yabit a gi gasi niñbal u pen hib hon niñbal; hadö umbun rö löp u pen kamij midpun. Hanip miñu magö pakpal u pen umagpun; * 10 miñör kub göp u pen miñ miñ göl gi midpun; bi mög gep rö midpun u pen wög hon gipun adö u nibi bi iru nöp nibi bi gep rö midpal; nan midagöp rö midpun u pen magöñhalö udpun.

11 Korid nibi bi gau, kalöp manö pi gun hagagabun, waiö yabit hagabun; kalöp midmagö libun. 12 Hon kalöp midmagö limidun u, uri u rö nöp anig göl nöp gipun pen kale hanip midmagö limidim nagt adö u pen dam gai yubim. 13 Kalöp ñ+n pai yad rö lö me hagabin: hon kalöp midmagö libun rö, kale u rö nöp hon midmagö limim. *

Nibi bi Krais nip niñ udagpal gau aip jim ñagmim

14 Kale nibi bi Krais nip niñ udagpal gau aip jim ñagmim. Nibi bi gi aij gipal gau, aige göl göm nibi bi gi aij gagpal gau aip jim ñöl gilo arö aij g+nab? Nibi bi mailö midpal gau, aige göl göm nibi bi sibön yan midpal gau aip jim ñöl gilo arö aij g+nab?

* 15 Krais aip kijaki aip manö hag adö añi lagnabil. Nibi bi Krais nip niñ udagpal gau, nibi bi Krais nip niñ udagpal gau aip u rö nöp gasi adö añi niñagnaböl. 16 God kamij u, hon sabe gep ram nipe midpun. God nipe haga, “Yad an kalip gau midem,

* 5:19: Ro 3:23-25 * 5:21: Hib 4:15 * 6:2: Ais 49:8 * 6:5: 2Ko 11:23-27 * 6:6: 1Di 4:12 * 6:9: 2Ko 4:10 * 6:13: 1Ko 4:14 * 6:14: Ep 5:11; 2Sa 7:14; Jer 31:9

God kale u midnö,
kale pen n̄bi b̄i yad
m̄ideinaböl,” a ga.

Pen God sabe gep ram aip, nan ȳhar̄iḡ
sabe ḡipal nan p̄iral gau aip, manö ap hag
adö añ̄i löm ḡilö ar̄nim rö lagöp. *

¹⁷ An̄b u, B̄i Kub n̄ipe haga,
“Kal̄ip arö ḡimim,

kale ke m̄idaimim.

Nan ȳp̄ as̄iḡ la gau uḡ maḡi gageinabim u,
kalöp udnabin. *

¹⁸ Nap kale m̄idnö,
kale ñ̄i pai yad m̄ideinabim.

Yad B̄i Kub unbö ke, b̄i gep yab̄iḡ u,
an̄ig hagabin,” a ga.

7

¹ M̄idaimam aij yad gau. God han̄ip
manö aij manö n̄iḡö an̄bu hagöp rö, nan
si nan naj ḡipun gau hañ roman̄ hon abe
gas̄i r̄im̄id hon abe ḡi naj göp u, nan as̄iḡ
böḡ nöp arö gun, God n̄ip p̄iñ̄iḡ gun, pör
pör nöp ḡi aij nöp ḡi m̄idaiun.

Pol m̄iñ m̄iñ ga

² Kale han̄ip ud m̄idmagö l̄imim. Hon
n̄bi b̄i kalöp ap manö p̄iral hagnun, ḡi naj
gun, haḡowaḡö gun gagno. ³ Yad kalöp hag
pro ḡin̄ig hagagabin. Nöd kalöp hagnö rö,
hon kalöp m̄idmagö yab̄iḡ l̄ibun; kalöp aip
kam̄iḡ m̄ideinabun aka umnabun u, kalöp
m̄idmagö lun j̄im ñ̄öl nöp m̄ideinabun.
⁴ Kalöp gas̄i ke n̄bö r̄im̄nap n̄iḡagpin, aij
göp nöp n̄iḡöl ḡi m̄idpin. Yad kalöp gas̄i
n̄iḡem, ñ̄iñ̄i lem gas̄i halö m̄idpin. Han̄ip
marö yab̄iḡ gab u pen yad m̄iñ m̄iñ göl ḡi
m̄idpin.

⁵ Pen hon Masedonia Propins apja-
kno ñ̄in u, magö ap ake lun ȳhar̄iḡ
m̄idagaino. M̄iḡör ke ke iru yab̄iḡ m̄idö,
han̄ip pen pen ḡilö, gas̄i iru yab̄iḡ n̄iḡno.

* ⁶ Pen God n̄bi b̄i mög n̄iḡbal gau ud aij
göp u, Daidas n̄ip yuö auö, han̄ip ud aij ga.

⁷ Daidas n̄ipe aui apöm, kale n̄ihön n̄ihön
ḡimim n̄ip ud aij ḡipe manö adö u hagöm;
ȳp̄ gas̄i n̄iḡ aij gaibe manö adö u hagöm;
kale yad aip gas̄i adö añ̄i nöp n̄iḡagaino
u kale mög gaia manö adö u hagöm; kale
yad aip kauyaḡ j̄im ñ̄öl m̄idaiun, a gas̄i

n̄iḡaibe manö adö u hagöm; ȳp̄ manö
an̄bu haga n̄iḡem yad aij yab̄iḡ ga.

⁸ Köp kal̄i k̄iñ̄ r̄iknö u n̄iḡbe, kalöp mög
yab̄iḡ ga u yad magö ap gas̄i kub n̄iḡnö;
pen uri yad gas̄i kub n̄iḡagpin. Manö k̄lö
hagem köp kal̄i k̄iñ̄ r̄ik yunö an̄bu, kale
n̄iḡbe, mög ga u pen u ȳhar̄iḡ magö uḡep
magö ap nöp ga. *

⁹ Hainö me, aḡ hon
i naḡi naj adö u gagun, a ḡimim mög
n̄iḡmim arö ḡipe u, yad m̄iñ m̄iñ ḡipin.
Kalöp mög ga an̄bu, God ḡinam a göm
n̄iḡa rö nöp kalöp ḡi aij ga u me, köp kal̄i
k̄iñ̄ r̄iknö an̄bu, aij nöp r̄iknö. ¹⁰ N̄bi

b̄i God n̄ip gas̄i n̄iḡöm, nan si nan naj
ḡipal u n̄ihön ḡin̄ig an̄ig ḡipun a göm, naḡi
naj ḡipal adö u arö ḡilö, God kal̄ip ud
kam̄iḡ yunab u aij göp. Pen n̄bi b̄i God
n̄ip gas̄i n̄iḡagöm, ȳhar̄iḡ nöp nan dui
ḡipin u n̄ihön ḡin̄ig an̄ig ḡipin a ḡinaböl
u, umöm God n̄ip aragnaböl. *

¹¹ Pen
kale nan si nan naj ḡipim u n̄ihön ḡin̄ig
an̄ig ḡipun a ḡipe an̄bu, God gaia, gas̄i
n̄iḡ aij ḡimim ḡipe. Kale k̄lö ḡimim, aḡ
hon i ḡi naj gagpun n̄iḡlaḡ a ḡipe. Kale
p̄iñ̄iḡ ḡimim, kal̄i ḡimim, b̄i aḡ kale au ḡi
naj ga b̄i an̄bu n̄ip gas̄i ñ̄un a ḡipe. K̄lö
ḡimim, m̄idmagö yab̄iḡ l̄ibe u, hon n̄iḡbun
kale nan an̄bu ḡi naj gagpin. ¹² Kalöp

köp nöd kal̄i k̄iñ̄ r̄ik yunö u, b̄i nan si nan
naj ga u aka b̄i n̄ip ḡi naj ga u gas̄i n̄iḡem
kal̄i k̄iñ̄ r̄ikagnö. Kalöp n̄bi b̄i nöp gas̄i
n̄iḡem, God n̄iḡ m̄idö n̄iḡöl ḡi, kale han̄ip
m̄idmagö l̄ibim u kale ke n̄iḡ aij ḡinabim,
a gem, köp kal̄i k̄iñ̄ r̄iknö. ¹³ Pen kale köp
an̄bu n̄iḡmim, han̄ip ud aij yab̄iḡ ḡipim u
me, hon m̄iñ m̄iñ gun gas̄i halö m̄idpin.

Pen Daidas kalöp am n̄iḡöm apöm aiud
udöm m̄iñ m̄iñ gaia u n̄iḡun, hon u rö nöp
m̄iñ m̄iñ ḡipun. Daidas n̄ip ud aij ḡipe u,
m̄iñi n̄ipe ñ̄iñ̄i löm m̄id aij göp. ¹⁴ Daidas
n̄ip nöd, añ̄i mam Korid gau nöp ud aij
ḡinaböl a ḡinö rö nöp ḡipe u me, yad nable
gagöp. Manö kalöp hagpin gau pör n̄iḡö
nöp hagpin rö, manö Daidas n̄ip hagnö u,
rap̄in hagnö u pen u rö nöp n̄iḡö yab̄iḡ nöp
hagnö. ¹⁵ Pen Daidas apjaköm kalöp manö

hagö, kale pa ḡil ḡil göl ḡi, manö n̄ipe u
udmim, n̄ip ud aij ḡipe u gas̄i n̄iḡöm, n̄ipe

* **6:16:** 1Ko 3:16; Lep 26:12 * **6:17:** Ais 52:11; Rep 18:4 * **7:5:** 2Ko 2:13 * **7:8:** 2Ko 2:4 * **7:10:** Mad 27:3-5; Hib 12:16-17

kalöp mîdmagö yabîl löp. ¹⁶ Pen yad mîñi niñ aij gîpin, kale adö ap ke gagnabim; gi aij nöp gînabim u me, yad mîñ mîñ yabîl gîpin.

8

Masedonia nîbi bî mani kub ñîla

¹ Pen añ mam bî. Nîbi bî Krais piğ mîdpal Masedonia Propins riğon gau, God nîpe kalîp mög niñöm ud aij yabîl göp. *

² Mani kale mîdagö, uñham mîdeila u pen kale mîñ mîñ göl gi mani kale God nîp ñeb hañowañ ñîla. ³ Yad ke niñbin, mani kale iru mîdageia u pen mani kale ñeb añ u nöp ñagla; kale kub yabîl rö ñîla. Gasi kale ke niñöm, ⁴ hanîp manö klö hagöm hagla, nîbi bî Krais lau adö mîdpal gau kîyö kub lö yîharîñ mîdpal gau kalîp mani ñun a gîla. ⁵ Pen göl a gîno rö gagla. Kale gasî niñla, “Bî Kub nîbi bî nîpe mîdpun u me, hanîp wög niñön ñî nab u gî nabun,” a gîla. Anîg hagöm, Bî Kub nîp wög göl gi, God nîp aij ga u rö hanîp wög riñnap gi ñîmim a gîno u, kale anîb unbö rö nöp gîla. ⁶ Pen Daidas nîpe nöd am kalöp hagö, wög aij anîbu îl gîmim gîniğ gaibe rö, nîp hagpin, “Am Korid nîbi bî gau aip mîdaimön, kale nîbi bî gau mîdmagö lep wög aij gîniğ gîpal anîbu, ne gi ñîmön böñ nöp gîlan,” a gîpin. ⁷ Kale me, Krais nîp niñ ud pîdön gîpim; manö aij nîpe u niñ aij gîpim; manö îl u niñ aij gîpim; klö yabîl gîpim; hanîp mîdmagö lîbim. Anîb u me, mîñi mani nîbi bî gau ñîniğ gabim u, wög anîbu u rö nöp gi aij yabîl gîmim. *

⁸ Pen yad manö klö hagem anîg gîmim hagagabin. Yad yîharîñ manö hain hain hagabin. Anîb u, nîbi bî riñnap hanîp mîdmagö lîbal u, kale u rö nöp hanîp mîdmagö lîbal aka wasö u niñ aij gînabin. ⁹ Bî Kub hon Jisas Krais hanîp mög niñöm ud aij ga rö niñbim; nîpe ram nîpe au mîdöm, nan ap ulep gaga me. Mîd aij yabîl gaia u pen kalöp nan a göm, magöñhalö mîdeia au arö göm, îl i apöm, bî mög gep rö yabîl u mîdeia. Nîpe anîg ga u, kale nîbi bî gep rö, nîbi bî nan ap ulep gagöp rö mîdaimim a göm, anîg ga. *

¹⁰ Mî nöd nîbö u, kale nöd nöp gasî niñ aij gîmim, anîg gî nabun a gîpe. Pen anîg göl gasî niñmim, kale u rö nöp nöd nöp mani ñîbe. Anîb u, gasî yad niñbin u kalöp hagabin. ¹¹ Mî nöd nîbö u kale gasî klö niñmim gî nabun a gîpe u gasî niñöl gi mîdaimim, pen uri u rö nöp gasî klö anîbu nöp niñmim, niñön gî nabun a gîpe u hadö gi gi pîs gîmim. Mani kale uri mîdainîm gau niñme lîmim, kalîp ñeb rö u mîñi böñ nöp ñîmim. ¹² God nîp aij göp u, mani God nîp ñeb u hañowañ ñun. Pen hañowañ ñun, a gîno, pro nöp ñeb rö lö, u abe God nîp aij göp. God mani nan hon mîdöp gau nöp wö ralöb; mani nan hon mîdagöp gau halö wö ralagöp. *

¹³ Nîbi bî mani ñî nabim gau kale mîd aij gîlö, kale pen uñham mîdaiim, a gem hagagabin. ¹⁴ Pen mani nan kale uri iru mîdöp rö, kalîp riñnap niñme lî ñîbe me, hainö kalöp mîdagainîm ñîn u, kale pen kalöp riñnap niñme lî ñöl. Anîg gîmim, kalîp aip adîp adîp rö mîdeinabim. ¹⁵ God Manö u kalî kîñ riñköm hagla, “Nîbi bî nan mana a gîpal u iru nöp ñîhu udla gau niñla kub rö gaga; kale ñîñeb rö u nöp mîdeia. Pen nîbi bî pro ñîhu udla gau kalîp u rö nöp riñ daga; kale u rö nöp ñîñeb rö u nöp mîdeia,” a gîla. *

Pol nîpe Daidas nîp Korid yua

¹⁶ God Daidas nîp gasî ñö, yad ke klö gem kalöp ud aij gînam, a gem niñbin rö nöp Daidas gasî niñöb u, God nîp aij a gabin. ¹⁷ Daidas am kalîp niñmön au a gîno, nîp ke aij göp rö, ñîñî löm kalöp au niñ nab. ¹⁸ Pen bî aij hon ap halö Daidas aip yunabun. Bî anîbu nîpe Krais nîbi bî ram mînön pro ke ke gau kalîp manö aij u hag ñî ajö niñöl gi, nîp aij yabîl a gîpal. ¹⁹ Hon nîbi bî gau gi ñîno, kale Bî Kub hib nîpe haglö adö aran a gi gasî niñbun u me, hon mani anîbu ud arnabun. Pen Krais nîbi bî ke ke gau mîdpal Daidas nîp hag löm, nîpe hanîp aip aramöm wög aij anîbu gîniñm, a gîla. ²⁰ Pen Krais nîbi bî nîpe mani kub ñîbal u udun abad aij gun, dam bî gau kalîp ñîno, kale pen udöm

* **8:1:** Ro 15:26; 2Ko 9:1-2 * **8:7:** 1Ko 16:1-2 * **8:9:** Mad 8:20; Plp 2:6-7 * **8:12:** Mak 12:43-44 * **8:15:** Eks 16:18

nime li nibi bi nan midagöp gau nime li ñinaböl. Magöñhalö gasi niñ aij gun, gi aij nöp ginabun u, hanip manö ap hagöl rö lagnab. ²¹ Bi Kub abe nibi bi gau abe hon gi aij nöp gipun u niñöl a gi gasi u niñbun.

²² Pen mam hon ap halö yunabun. Mam anibu nipe pör klö göm miñ miñ göm wög göp. Pen uri nipe kale nibi bi aigale bi rö midpim u niñöm, nipe miñ miñ göl gi au ninab. ²³ Midamam Daidas nip yuabun u, nipe me yad aip wög jim ñöl gul, kalöp manö aij hag ñibul. Pen bi nipe aip nabil mihau, Krais nibi bi nipe gau kalip mihöñ wög anibu hag lölö, Krais hib nipe haglo adö arnim a gi gasi niñmil nabil.

²⁴ Pen kale yagol u amjaklö, kalip midmagö yabit limim, ud aij gimim. Anig gipe me, manö anibu kub arö, Krais nibi bi nipe midpal ram minöñ ke ke gau niñöm hagnaböl, “Pol nipe Krais nibi bi Korid au midpal gau hib kale hagö adö ara u, niñö nöp hagöp,” a ginaböl. *

9

Pol, “Nibi bi Krais lau adö midpal gau ud aij gimim,” a ga

¹ Pen Krais nibi bi nipe Jerusalem midpal gau mani ñimim, a gabin manö u, yiharñ hagpin; kale ke niñ aij gipim. * ² Kale Akaia Propins midpim gau, mi nöd u, mani kale ñinig gaibe u, yad nibi bi Masedonia Propins midpal gau kalip rapin hagem hagdindin. Kale Akaia nibi bi ñinig gaibe u, Masedonia kai kalip manö hagnö, uri nibi bi iru nöp gasi niñ aij göm mani kale ñaböl. ³ Pen mam hon uri hagajin gau kalöp hag yuabin u, kale mani kale God nip ñeb u ud li aij gimim gi jin gi midpe, Masedonia nibi bi gau, Pol manö nöp hagöp a göm hagagöl, a gem kalip yuabin. ⁴ Kale mani li magum gi aij gagnabim u, Masedonia nibi bi rimnap ut gi Korid amjakno, hanip nable ginab. Pen kalöp nable yabit ginim rö löp. ⁵ Anib u, mam hon gau kalip nöd hag yuabin. Kale am kalöp aip midlö, mani ñinabun a gipe u, li magum gipe midainim. Hainö

yad amjaknabin u, kale ñinñ löl gi mani ñinabim anibu gi jin gi midainab.

⁶ Kale niñbim, nibi bi nan yñ iru yimagnaböl gau, nan iru udagnaböl; nibi bi nan yñ iru yimnaböl gau nöp, nan iru nöp udnaböl. * ⁷ Anib u, kale nibi bi añi añi midpim rö, gasi kale ke niñmim mani ñimim. Iru gö niñöl gi ñagmim. Nibi bi rimnap kalöp neb neb gilo niñmim, ñagmim. Bi miñ miñ göm mani ñinab u, God bi anibu nip midmagö löp. ⁸ God nipe nan aij kalöp ñinig gab u, nan pro ñagnab; rapin nöp ñinab rö löp. Anib u, pör nöp kale ke nan iru midainab niñöm nibi bi mani utep löp gau nan iru ñimim rö linab. ⁹ Adö anibu rö, God Manö u kaliklin riköm hagla,

“Nipe nibi bi mög gep gau kalip nan aij abönamö ñinab.

Nipe pör nöp kalip ud aij göm gi aij ginab,” a gila. *

¹⁰ God hanip pör nan yñ ñöm, nan magö ñöm göp u, kalöp nan yñ iru yabit ñinab. Pen nipe gö ran aij geinab niñöm kale udmim rimnap nibi bi nan utep löp gau nime li ñibe me, aij yabit ginim rö löp. Mani nan kale ñinabim u, God nipe gö nan magö iru yabit nöp pilnab. * ¹¹ Kalöp pör gö, nan kale iru nöp midö, halöwatö ñeb rö linab u me, nan ñöl gi midpe, hon damun Krais nibi bi Jerusalem midpal gau dam ñino, nibi bi iru nöp God hib nipe haglö adö arnab. *

¹² Anig gimim, Krais nibi bi nan utep göp gau kalip gi aij ginabim u, kale nan utep göp anibu udöm mid aij göm God hib nipe haglö adö arnab. ¹³ Anig gipe, nibi bi gau kale God nip gasi niñöm hagnaböl, “Krais nibi bi nipe Korid midpal gau, kale Krais manö aij u udöm, hagöp rö nöp göm, hanip mani abönamö ñöm, nibi bi gau kalip abönamö ñöm gipal u, nöp aij yabit a gabun,” a ginaböl. ¹⁴ God kalöp mög niñöm ud aij yabit göp rö niñöm, gasi kale am kalöp wam wam gö aij gö niñöl gi, kalöp nan a göm God nip sabe ginaböl. ¹⁵ God nipe nan aij unbö ke hanip ñöb u rö, nip aij göp a gun me!

* **8:24:** 2Ko 7:13-14 * **9:1:** 2Ko 8:1-7 * **9:6:** Pro 11:24-25 * **9:9:** Sam 112:9 * **9:10:** Ais 55:10 * **9:11:** 2Ko 1:11; 4:15

10

Pol, "Kale yip manö piral hagaböl," a ga

1-2 Nibi bi rimnap yip hagpal, "Pol nipe hon aip midöm, bi hain manö hagagep bi u midöp u pen am mlö gau midöm, köp kalı kılın rıkom, manö klö göm hagöp," a gıpal. Pen kale manö adö ap hagöm hagpal, "Pol nipe nıbi bi minöy naböy it i nıbö gau nınbal rö nöp nıyöm hagöp," a gıpal. Krais nipe Bi hain aij agamij midöp rö, hib nipe hagem yad ke Pol kalöp manö klö gem hagabin, kale gası nıy aij gımim gı aij gımim. Yad amem nıbi bi yip manö naj hagaböl gau kalıp manö kub hagnabin. Pen kale gı aij gıpe, kalöp anıg unbö rö gagnabin u yip aij gınab. * 3 Hon minöy naböy it i midpun u pen nıbi bi minöy naböy it i pen pen gıpal rö gagpun. 4 Wim po hon udun pen pen gıpun u, minöy naböy it i ud pen pen gıpal rö wasö. Wim po hon udun pen pen gıpun u, God klö halö midöp u me, hon wım po anıbu damun, kıjaki aban klö gı löp gau am gı naj gıno, nıbi bi pen hagöl rö lagöp. * 5 Nıbi bi gau kale God gası nıyeb u arö göm, gası kale ke u nıyöm, hib kale ke haglö adö aröp u pen hon God klö nıpe udun manö aij nıpe hagno, nıbi bi anıb gau manö aij anıbu pen hagöl rö lagöp; hon gası kale ud nagı lıno, kale Krais manö aij nıy udöm hagöp rö nöp gılö arab. 6 Pen kale Krais hagöp rö göl gı midaipe nıyun me, hainö nıbi bi Krais nıp aıeb aıeb nıbal gau gası nıno nıyöl.

7 Kale rimnap amgö nöp nıybe. Nıy aij gımim. Bi ap Krais bi nıpe midpin a gı gası nıyöb u, Pol u rö nöp Krais bi nıpe midöp u nıynım. 8 Bi Kub u nöp yip wög hag lö, kalöp nıbi bi abad midpin a gıpin u, rapın hagpin u pen, yip nable gagöp. Pen Krais nıpe yip wög hag la anıbu, kalöp hagnö ap lug pakmim a göm hag laga; kalöp hagnö Krais manö aij u nıy ud aij gımim nıp cıg aij gımim a göm yip hag la. * 9 Pen kalöp köp kalı kılın rık yubin u, nıymim pıñıy gımim a gem yuagpin. 10 Nıbi bi rimnap yip

hagpal, "Nıpe mlö gau midöm, köp nöp kalı kılın rık yuöm, manö klö yabıt hagöp u pen aui auub nıybun u bi kub manö hagpal rö hagagöp," a gıpal. 11 Pen nıbi bi anıg hagpal anıb gau nıy midaiöl. Yad amjakem, adö ap ke gagnabin; mlö gai i midem, köp kalı kılın rıkem hagpin rö nöp gınabin.

12 Pen nıbi bi hib kale ke haglö adö arab gau, kale kub aka yad kub aka gem, gası u uıhai nıyagın. Kale gası laga rö hagpal, "Hon nöp me aij. Nıbi bi hon gıpun rö gıpal gau, gı aij gıpal; nıbi bi hon gıpun rö gagpal gau, gı aij gagpal," a gıpal. 13 Pen yad God wög u gı aij gıpin aka manö anıbu rö hagnıg gabin u, God nıbi bi ke nıbö gau kalıp wög ke hag la u, yad manö hagagnabin; God nıpe yip ke wög hag la u nöp hagnabin. Pen Krais manö aij kalöp hag nıeb wög anıbu, God nıpe yip nıb.

* 14 Yad kale midpim au amjakagnep, manö anıbi hagagnep. Pen kale midpim gau yad ke nöd nöp amem, kalöp Krais manö aij u nöd hag nıno. 15 God nıpe wög yip hag la. Ram minöy ke nıbö gau nıpe nıbi bi rimnap kalıp hag la. Kale ram minöy anıb gau amöm wög gıpal u, yad aiud ap udagnabin. Pen yip aij gınab u, kale Krais manö aij u nıy ud klö yabıt gı midaipe, yad kalöp anı gau wög klö gıno, wög adıy kub rö lö, nan magö pıl aij gınab. 16 Hainö me kalöp dauba gı apem, am ram minöy nöd hag nıagla dagöl gau amem, Krais manö aij u nıbi bi anıb gau kalıp hag nınabin. Ram minöy ke nıbö gau nıpe wög anıbu nıbi bi rimnap kalıp hag la. Kale ram minöy anıb gau amöm wög gıpal u, yad aiud ap udagnabin. 17 "Nıbi bi hib haglö adö arnıg gınab gau, Bi Kub u hib nıpe haglö adö arnım." * 18 Hib hon ke hagno adö arnab u, God nıyö udep rö lagnab; pen Bi Kub u hib hon hagö adö arnab u me, God nıyö udep rö lınab. *

11

Jisas manö hagabun, a göm, piral hagpal gau

* 10:1-2: 1Ko 2:3; 4:21 * 10:4: Ep 6:13-17 * 10:8: 2Ko 13:10 * 10:13: Ro 12:3 * 10:17: 1Ko 1:31
* 10:18: 1Ko 4:4

1 Yad manö hauł rö hagnabin u pen manö it m+đö n+ñöl gi hagn+g gabin. 2 God kalöp m+đmagö löp rö, yad kalöp u rö nöp m+đmagö l+bin. Kalöp me n+bi praj m+đ aij göp u dam b+ añ+ ap n+ñ n+ñö. B+ an+bu me Krai. * 3 Pen yad piñ+ñ gi pin u, hadame nöp haino u pir alö, Ip n+ñ uda rö, n+bi b+ r+mnap kalöp u rö nöp manö piral gau hag ud arlö, gasi kale n+ñbal rö n+ñmim, Krai n+ñ gasi añ+ n+ñmim ud aij gi pin u, arö gi mim rö löp. * 4 Manö hagabin u, yad n+ñbin, kale n+bi b+ gau n+bö r+mnap kal+pa ka ñ+be, Jisas yad manö hag ñ+bin u rö hag ñagpal; Jisas ap ke rö manö u hag ñ+lö, abönamö udabim. Pen kale Ana u abe, manö aij u abe u rö nöp nöd udpe u wasö; ke hain n+bö ap rö u udabim. *

5 Pen gasi yad n+ñbin, Krai manö aij ud arep b+ aij aij kale an+ñ gau b+ kub, yad b+ ramö gau rö ap m+đagpin. * 6 Manö kale u, dö kal yab+ hagpal u pen, yad hagpin rö manö it n+ñ aij göm hagagpal. Kale n+ñbim, yad pör nöp manö it n+ñ aij gem kalöp manö hag ñ+bin. *

7 Pen kalöp God manö aij hag ñ+nö u pen mani nan r+mnap ñ+mim a gem hagagnö. Yad kalöp an+ au m+đem an+g gi nö u, yad b+ pro rö m+đnö kale n+bi b+ kub rö li m+đaimim a gem, an+g gi nö. Gi nö an+bu, y+ip b+ ramö gau rö ap a gi mim n+ñbim aka n+hön? * 8 Yad kalöp aip m+đem Krai manö aij u hag ñ+m+đin u, Krai n+bi b+ ram m+nöñ ke n+bö r+mnap y+ip mani nan ñ+la. Mani kale si udem, Krai manö aij kalöp hag ñ+nö. * 9 Kale aip m+đainö ñ+n u, nan kale ap udagnö. Añ mam Masedonia n+bö aula gau nöp, nan y+ip n+hön ulep ga gau y+ip dap ñ+la. Pen hainö u rö nöp, nan kale r+mnap hag n+ñagnabin. 10 Manö hagabin an+bi, hagöl gi nöp m+đeinabin. Yad Akaia Propins r+goñ r+goñ gau am+il ap+il gi ajeinabin u, mani nan kale r+mnap udagnabin. Krai b+ n+pe m+đpin rö, n+ñö yab+ hagabin. 11 Pen manö hagabin an+bi, kalöp m+đmagö lagpin aka n+hön? Wasö yab+. God n+ñöb yad kalöp m+đmagö l+bin.

12 Pen mani nan kale gau udagm+đin u hainö u rö nöp gi nö, n+bi b+ manö piral hag aipal gau, hon Pol n+ñ rö ad+ip ad+ip m+đpun a göm hagöl rö lagnab. 13 Kale höñ adö u Krai manö ud arep b+ rö löm, Krai wög gabun a gi pal u pen Krai manö ud arep b+ m+đagpal. Manö piral ud arep b+ m+đpal. 14 Pen ñ+n r+mnap Seden n+pe ke, God ejol mailö aij n+pe ap rö halu löm auöp. 15 Seden an+g göp u, b+ n+ñ wög gi pal gau, b+ wög aij göm gi aij gi pal rö halu löm auaiöl, hon gasi kub n+ñagun. Pen hainö gau n+hön n+hön gi naböl gau pen udnaböl.

Pol God wög göl gi marö uda

16 Yad kauyañ hagabin, kale r+mnap y+ip b+ hauł a gi mim gasi u n+ñagmim. Pen y+ip b+ hauł a gi mim n+ñeinabim u, y+ip arö gi pe, b+ hauł gau hib kale ke haglö adö aröp rö yad u rö nöp manö r+mnap hagnabin. 17 Hib yad ke hagn+g gabin u, B+ Kub gö an+g gagnabin; b+ hauł alö hib kale ke haglö adö aröp rö gi n+g gabin. 18 Pen n+bi b+ iru nöp r+mnap gasi ke n+ñöm, hib kale ke haglö adö aröp rö u, yad u rö nöp gi nabin. 19 Kale gasi n+ñ aij yab+ gi pin rö, b+ hauł gau manö am haglö, kalöp iru gagöp. 20 N+bi b+ gau kalöp wög gi ñeb b+ kale rö mo kale gau löm, kalöp +ip gi damöm, hałowałö göl gi, mulu maj m+gan kalöp paklö, kale manö m+đagöp. 21 Pen yad b+ hain b+ y+har+ñ rö m+đem, an+g gagpin u, yad nable göp.

Pen yad manö hauł rö hagabin u, hib kale ke haglö adö aröp rö, unbö rö hagabin. * 22 Kale Hibru n+bi b+? Yad u rö nöp Hibru b+ ap. Kale Isrel n+bi b+? Yad u rö nöp Isrel b+ ap. Kale Ebrahim it ap? Yad u rö nöp Ebrahim it u m+đpin. 23 Kale Krai n+ñ wög gi pal? Yad b+ hauł yab+ rö, hib yad ke hagnö adö arab u pen yad wög klö gi gi, marö adö ke ke udpin rö, n+bi b+ piral gi pal gau gagpal. Y+ip ñ+n iru nöp nag+ l+la. Y+ip ñ+n iru nöp m+ñu magö pakla. Yad ñ+n iru nöp um dam an+ lem aunö. N+bi b+ gau an+g unbö rö gagpal. * 24 Juda kai ñ+n ke ke unbö mam+đ u, nag+ udöm, y+ip ij iru yab+ nöp pak gus göm ñ+n

* 11:2: Ep 5:26-27 * 11:3: Jen 3:4,13 * 11:4: Gal 1:8-9 * 11:5: 1Ko 15:10; 2Ko 12:11 * 11:6: 1Ko 2:1,13

* 11:7: 1Ko 9:18 * 11:8: Plp 4:15-16; 2Ko 12:13 * 11:21: Plp 3:5 * 11:23: Ap 16:23

juöl ado gı da mamıd böñ dañ pakla (39).

* 25 Rom kai u rö nöp ñın ke ke ñın mıhau niñan yıp ur udöm pakla. Ñın ap niñi bi iru nöp yıp kabö ju pakla. Ñıg magıb kub ajainö, ñın ke ke mıhau niñan ñıg magıb u böñ nöp pıral paka. Ñıg magıb naij ga ñın anıb gau, mañ ap nan adıñ bad ap ud sısı lem, ñıg solwara uł adö lañ ap ran ap lug sısıb göl gı mıdnö mıdnö, sıdö wad amöm, sıbön göm gı damöm, ram rua. * 26 Yad pör nöp amıl apıl gı ajmıdin. Pör ajpin gau, ułham yabıt ajpin. Ñıg atı au jubin; nan si udep bi mıdpal an au ajpin; niñi bi yad ke aka Juda niñi bi wasö an gau gı ajem, ułham yabıt ajpin; daun kub gau aka be gau aka ñıg solwara an gau gı aramem, ułham yabıt arbin; niñi bi añ mam a gıpal u pen Kraıs niñi bi niñe mıdagpal an gau gı ajem, ułham yabıt ajpin. * 27 Yad wög goılam gem, uhön hanem wasö, ñın iru nöp nan magö mıdagö, kiyö lö, ñıg nan gö, waıtj mıdagö, yıgön göm göp. 28 Pen marö adö ap me, niñi bi Kraıs lau adö mıdpal ram mınöñ ke ke gau, mıd aij gıpal aka gem, gası iru niñabin. 29 Kraıs niñi bi rımnap lug paknıg gılö, klö yad ke u rö nöp lugnab rö u niñbin. Pen niñi bi rımnap kalıp fıpgılö nan si nan naij gılö, mıdmagö yad an dañ ilön göp.

30 Hib yad ke adö rımnap hagnam u, yad bi klö mıdagöp u niñmim a gem manö anıbu hagnabin. 31 Bi Kub Jisas Nap God, pör nöp hib dap raneb God u, yad pıral hagagabin u niñöb. 32 Yad Damaskas mıdainö, ki? Aredas bi niñe Damaskas abad mıdmıdöp u, yıp nagı lın a göm, polisman gau hagö, Damaskas adan ramö gau magörñhalö bınöm rık hakla. 33 Anıg gıla u pen mam hon rımnap yıp ud wadı kub mıgan u löm, nagı adıköm, dam kabö waryö gıgabö gıla ajöñ pro mıgan u fıpgı yulö, am am mınöñ yan amem, pırıkem ke gau arnö. *

12

Pol naböñ niñan manö u hag ña

* 11:24: Dud 25:3 * 11:25: Ap 16:22; 14:19 * 11:26: Ap 9:23; 14:5 * 11:33: Ap 9:23-25 * 12:7: Job 2:6
* 12:9: Plp 4:11-13

1 Hib yad ke hagnö adö arnab u aij gagnab u pen Bi Kub u bi ap niñ gö naböñ niñan manö u hagnıg gabin. 2 Mı unbö sıduñ böñ dañ luga u, Kraıs bi niñe ap niñbin u, God niñ dam ram mınöñ aij kumi kabö adö lañ au ud ara. Pen bi anıbu hañ roman halö anıg adö lañ ara aka, hañ roman arö göm ana nöp ara aka, niñagpin; God nöp niñöb. 3 Pen yad niñbin, bi anıbu — hañ roman halö aka ana nöp aka, niñagpin; God nöp niñöb — 4 God niñ dam ram mınöñ aij kumi kabö adö lañ au ud ara. Pen anıb lañ amöm, manö ke yabıt niñan. Manö niñan anıbu, manö hagagep, niñi bi hag ñeb rö wasö; manö ke yabıt u niñan. 5 Bi ga anıbu yad klö gem hib niñe nöp hagnö adö arnab u pen hib yad ke gınö adö aragnab. Hib yad ke manö rımnap hagnıg gabin u, yad bi klö mıdagöp rö nöp mıdpin manö anıbu nöp hagnabin. 6 Pen hib yad ke dap raneb manö rımnap hagbnep yad bi hauł rö hagagbnep; niñö nöp hagbnep. Pen anıg hagnö, niñi bi rımnap yıp niñöm, “Bi u bi aij ke mıdöp,” a gıblap u yıp aij gagböp. Yıp aij göp u, gıpin gıpin rö niñöm aka manö hagpin hagpin rö niñöm me, yad bi aigale bi rö mıdpin u ke niñöl. 7 God yıp ud arö, niñi bi rımnap niñagla rö niñnö anıbu, hib yad ke hagnö adö arnım rö löp a göm, God yıp nan ilön ñeb ap ñöb. Nan anıbu Seden bi niñe rö ap apöm, yıp kalı rö bınıg ij bö mıdöp. * 8 Bi Kub u niñ ñın mıhau niñan hagnö, yıp anıg gab rö gagnım a gınö u pen 9 yıp haga, “Ne ke nöp mıd aij gımön rö lagöp u pen yad niñi bi klö mıdagöp gau kalıp mög niñem klö yad ñınö niñöl gı kale aij nöp mıdeinaböl,” a ga. Anıg haga u me, hib yad ke hagnö adö arnab u aij gagöp; yıp aij göp u, yad klö mıdagöp bi ap rö mıdpin u hag mıdnö niñöl gı, Kraıs yıp ud aij göl gı mıdainım. * 10 Yad klö mıdagöp; yıp hag jubal; yad nan rık döpg; yıp gı naij gıpal; yad ułham mıdpin. Pen Kraıs lau adö mıdpin rö, yıp aigöl aigöl gıñaböl u, miñ miñ nöp gıñabin. Pen yad ke klö mıdagöp u niñ mıdeinabin u, God niñe gö, klö niñe udem

klö göl gi m+deinabin.

Pol Korid n+bi b+ gau kal+p m+dmagö la

¹¹ Yad b+ hau+ rö hagaj+n. Pen kale nöp gajim yad an+g g+pin. Y+p ud aij g+mim, manö aij r+mnap hagbep u pen y+p arö g+mim, b+ r+mnap kal+p udpim. Yad b+ m+gan n+bö b+ ap rö m+dpin u pen Kraiss manö aij ud arep b+ aij aij kale an+ib gau b+ kub yad b+ pro gas+ u n+ñagpin. * ¹² Yad kale aip m+dem, hon Kraiss manö aij ud arep b+ gau g+pun rö nöp gi m+dainö. Kale nan gagep nan n+ñagep gainö u n+ñmim, yad Kraiss manö aij ud arep b+ n+pe m+dpin u hadö n+ñbim. * ¹³ An+ib u, Kraiss n+bi b+ n+pe m+dpal m+gan r+mnap kal+p g+nö g+nö rö nöp kalöp u rö nöp g+nö u pen adö añ+ ap nöp ke g+nö. Adö an+bu me, nan y+p ram b+ da gau, y+p ñim a gem hagagnö. Pen kalöp gi najj rö g+nö u n+ñmim arö g+mim. *

¹⁴ Kalöp nöd ñ+n m+höp am n+ñnö; m+ñi kauyañ u n+ñig gabin. Nan kalöp ap udnam a gem nagnabin; kalöp n+ñnam a gem n+ñabin. N+me nap b+ nan ud l+ aij göm, ñ+ pai b+ kale gau kal+p ñ+m+idal. Pen ñ+ pai b+ gau, n+me nap b+ kal+p an+g gagm+idal. ¹⁵ An+ib u, gas+ yad n+ñbin u, kalöp nan a gem, mani nan yad gau magöñhalö yu haknabin aka wög gi dam dam Kraiss manö aij u hag ñ+ dam dam umnabin u, manö m+dagöp. Pen yad kalöp m+dmagö yab+ l+bin u n+ñnabin u, y+p pen m+dmagö lagnabin akan ¹⁶ Pen kale hagnabin, “Mani nan hon udagpan pen ne manö piral hagö hon dui g+pun,” a g+ñabin. ¹⁷ Yad kalöp mam r+mnap yunö u, mani nan kalöp gau amgö amgö l+ udnaböl a gem yunö akan ¹⁸ Yad kalöp nan a gem Daidas n+p yu+n a gem, n+p hag n+ñnö yau a ga n+ñem mam hon ap halö n+pe aip yunö. Pen yad n+ñbin Daidas nan kalöp r+mnap +p gaga. Daidas yad g+pin adö u nöp göp; n+pe adö ap ke gagöp. *

¹⁹ Pen yad n+hön g+nig manö an+bi kali k+ñ r+kaj+n? Kale gas+ n+hön n+ñbim? Pol manö hagab u, hib n+pe ap lugagn+m a göm hagab a g+pim ar? Pen adö an+bu

hagagaj+n wasö. God n+pe n+ñ m+do n+ñöl gi, hon Kraiss n+bi b+ n+pe m+dpin manö hagajun. Añ mam aij yad kale klö g+mim Kraiss n+p c+g aij g+mim, a gun gas+ n+ñun hagajun. ²⁰ Yad p+ñ+ñ g+pin u, yad am kalöp n+ñnabin ñ+n u, kale g+pim rö n+ñnö, y+p aij gagnab. An+bu rö, kale y+p n+ñnabin u, yad g+pin rö n+ñbe, kalöp aij gagnab. Kale pen pen hagmim as+ik ke ke l+mim, nan kale gau hon nöp udun a g+mim, añ mam r+mnap n+ñbe mulu lugö, kalöp ke nöp aij g+n+m adö u nöp gas+ n+ñmim, n+bi b+ r+mnap kal+p manö najj hagmim, kal+p manö udmim, hib kale ke dap ranmim, ha+öwa+ö g+mim, g+mim rö l+n+m u yad p+n+ñ g+pin. ²¹ Pen yad p+ñ+ñ g+pin u, yagol au kauyañ amem n+ñnabin, kale r+mnap gas+ najj adö u n+ñmim, n+bi si b+ si g+pim u, n+hön g+nig an+g g+pun a g+mim arö gagmim, n+bi si b+ si g+ dammim, gas+ najj n+ñmim g+ dammim, ha+öwa+ö göl gi nöp m+deinabin. G+ñabin an+bu God n+ñöb a gem, yad b+ m+gan n+bö gau ap rö m+dem, nable gö n+ñöl gi, kalöp nan a gem m+ñöñ göl gi m+deinabin. *

13

¹ Yad nöd kalöp ñ+n m+höp am n+ñnö. M+ñi pen kauyañ n+ñnig gabin. God Manö u kal+ k+ñ r+köm hagla, “N+bi b+ r+mnap kal+p manö kub hagnig gaböl u, n+bi b+ m+höp aka m+hau n+gañ rö amgö kale ke n+ñ m+dlö n+ñöl gi, gi najj g+la u apöm waiö hagaiöl, n+ñö rö l+ñab,” a g+la. *

² Ruö ñ+n y+gwö an+ n+bö u kalöp am n+ñem, n+bi b+ nan si nan najj g+ m+deila gau hainö apem kal+p hag g+ñabin a gem kal+p hag aunö. M+ñi kalöp aip m+dagpin pen kauyañ manö nöd hagnö rö u nöp hagabin, yad am jakem, n+bi b+ nöd nan si nan najj g+ m+deila gau abe, n+bi b+ m+ñi nan si nan najj gabim gau abe, kalöp mög n+ñagnabin. ³ Pen kale Pol Kraiss aip m+dpin aka wasö gi gas+ n+ñbim u, n+ñ aij g+mim. Kraiss nan r+mnap ram m+ñöñ an+ kale gau gö n+ñnabin, n+pe b+ y+har+ñ wasö; n+pe B+ klö ke n+bö. ⁴ N+pe b+ y+har+ñ rö lö, n+p mab ba lañ al pak l+lö uma u pen

* **12:11:** 2Ko 11:5 * **12:12:** Ro 15:19 * **12:13:** 2Ko 11:9 * **12:18:** 2Ko 8:6,16-18 * **12:21:** 2Ko 13:2

* **13:1:** Mad 18:16; 1Di 5:19

God klö nipe u gö, kauyan uraköm kamij mïdöp. Anib u rö, hon Krajs aip mïdun bi yiharij rö mïdpun, pen Krajs kamij u hanip God klö nipe u ñö, kalöp nan a gun wög ginabun. *

⁵ Pen kale Krajs nip nij udun nip cig gipun aka wasö gimim gasi amil apil gimim, Krajs kalöp aip mïdöp u ke nijnabim. Aka pen gasi nij dammim Krajs kalöp aip mïdagöp a gimim u ke nijnabim. * ⁶ Pen yad gasi nijbin, hanip bi gasi nij dammim me, Krajs hon aip mïdöp u ke nijnabim. ⁷ Hon kalöp nan a gun, God nip sabe gun hagabun, “Kalip abad mïdaimön, naj adö u gagöl,” a gabun. Pen God nip sabe gabun anibu, kale mïd aij gipe hib hon ap rannim a gun, sabe gagabun. Hib hon lugnab u nan yiharij; kale gi aij nöp ginabim u nan kub.

⁸ Pen Krajs manö aij u kub ginim adö u nöp gun; Krajs manö aij u pro ginim adö u gagun. ⁹ Hanip aij göp u, hon nibi bi klö mïdagöp rö lun, kale pen nibi bi klö limim. Anib u, God nip sabe gipun, “Kalip abad mïdaimön, nagis adö aij nöp göl,” a gipun. ¹⁰ Bi Kub nipe yip wög hag la anibu, kalöp hagnö ap lug pakmim a göm hag laga; kalöp hagnö Krajs manö aij u nij ud aij gimim nip cig aij gimim a göm yip hag la. Adö anibu nöp yad mïlö kub gai i mïdem, kalöp nöd nöp köp anibi kali klij rik yuabin. Kale manö yad anibi nijmim, hagabin rö gi mïdeinabim me, yad amjakem manö klö hagnig gasi nijbin u arö ginabin. *

¹¹ Añ mam bi. Miñi manö hag junig gem, “Kale mïdaiim” a gabin. Köp kali klij rikabin anibi aunab u nijmim, hon nan aij adö u nöp gun a gimim klö nöp anig göl gi mïdaimim, manö kali klij rikabin i udmim, manö hag adö añi limim, agamij mïd aij gimim. Anig gipe me, God nibi bi mïdmagö löm ud aij göp u, kale aip nöp mïdeinab. ¹² Kale Bi Kub nip nij udpim rö, pen pen hag wihai udöl gi, alaun bom halumim. ¹³ Krajs nibi bi aui mïdpal magöñhalö, kalöp añ mam gau “Mïdpim?” a gipal.

¹⁴ Bi Kub Jisas Krajs kalöp magöñhalö mög nijöm ud aij göl gi mïdainim; God nipe kalöp magöñhalö mïdmagö löl gi mïdainim; Ana Ut nipe kalöp magöñhalö at ba göl gi mïdainim.

* 13:4: Plp 2:7-8 * 13:5: 1Ko 11:28 * 13:10: 2Ko 10:8

Galesia Pol Galesia n̄ibi b̄i kal̄ip k̄öp kal̄i k̄liñ r̄ika

¹ Yad Pol, b̄i Jisas manö ud arep ap m̄idpin. Pen wög ḡipin an̄ibu, n̄ibi b̄i r̄imnap haglö aka gas̄i yad ke n̄iñem gagpin; Jisas Kraiss abe, Nap n̄ip gö uraka u abe, kale apil m̄ihau nöp haglö ḡipin.

² Hon añ mam Kraiss p̄ig m̄idpun gai i, kalöp añ mam Kraiss lau adö Galesia Propins m̄idpim gau, “Kale m̄idpim?” a gabun.

³ Bap God abe, B̄i Kub hon Jisas Kraiss abe, kalöp mög n̄iñmil abad m̄idlö m̄id aij ḡimim. ⁴ Hon nan si nan naj göl ḡi m̄idaino pen B̄i Kub hon Jisas Kraiss, Bap hon God haga manö u udöm, nan si nan naj ḡipun gau pri u l̄ik ḡi yunam, a göm, han̄ip nan a göm ilön udöm uma. Uma u, n̄ibi b̄i nan si nan naj ḡim̄idal an̄ gau m̄idaino, han̄ip ud kam̄iñ yun̄ig uma. *

⁵ An̄ib u, God Bap hon hib n̄ipe u pör pör nöp hagno adö ar̄im. An̄ib unbö rö aij.

Jisas han̄ip nan a göm uma manö aij an̄ibu nöp n̄iñ udun

⁶ Yad gas̄i iru yab̄iñ n̄iñbin. God kalöp mög n̄iñöm, Jisas n̄ip hagö, kalöp a göm uma u pen ȳiñid nöp God n̄ip arö ḡimim, manö aij n̄ipe u arö ḡimim, manö hain n̄ibö ke daubal r̄imnap, manö i manö aij, a ḡimim, n̄iñ udn̄ig gabim. ⁷ Manö an̄ibu, Kraiss manö aij u wasö; ȳihar̄iñ n̄ibi b̄i r̄imnap apöm, manö piral ke n̄ibö r̄imnap kalöp haglö, kale dui ḡimim, “Manö an̄ibu n̄iñun aka?” ḡimim gas̄i u n̄iñabim. *

⁸ Kraiss manö aij kalöp nöd hag ñ̄ino u, manö n̄iñö yab̄iñ u hag ñ̄ino. Pen hon ke aka ejol kumi kabö adö lan̄ n̄ibö ap apöm, manö ke n̄ibö manö piral r̄imnap kalöp hag ñ̄inab u, God b̄i an̄ibu hagö mab ke pör inab u aram pör pör nöp au m̄idnab u aij. ⁹ Manö an̄ibu kalöp kauyan̄ hagabin. B̄i ap apöm, manö aij nöd n̄iñ udpe u ba gau löm, manö ke n̄ibö manö piral r̄imnap

kalöp hag ñ̄inab u, God b̄i an̄ibu hagö mab ke pör inab u aram pör pör nöp au m̄idnab u aij.

¹⁰ Manö hagabin an̄ibi, n̄ibi b̄i gau hib yad u haglö adö aran̄, a gem, hagagabin. God ȳip n̄iñöm ñ̄iñ̄i lin̄im a gem hagabin. Yad n̄ibi b̄i gau kal̄ip wañ wañ göl ḡi hagagabin. Ai ḡin̄ig: yad an̄ig gem wañ wañ göl ḡi hagbnep u, Kraiss wög ḡi ñ̄eb b̄i n̄ipe ap m̄idagbnep. *

God nöp hagö Pol wög n̄ipe ḡim̄idöp

¹¹ Añ mam b̄i. Yad kalöp n̄iñö hagabin. Manö aij kalöp nöd hag ñ̄inö u, n̄ibi b̄i manö hagpal rö wasö. * ¹² Manö an̄ibu, b̄i ap hagö n̄iñagnö; manö an̄ibu b̄i ap ȳip hag ñ̄ö udagnö. Jisas Kraiss n̄ipe ke nöp ȳip waiö hag ñ̄ö n̄iñö.

¹³ Pen nöd yad Juda n̄ibi b̄i gas̄i n̄iñm̄idal rö gas̄i n̄iñm̄idin u, kale n̄iñbim. God n̄ibi b̄i n̄ipe gau böñ nöp umlan̄, a gem, kal̄ip ḡi naj yab̄iñ ḡim̄idin. * ¹⁴ Bac b̄i manö u n̄iñ udem, klö yab̄iñ ḡim̄idin; b̄i Juda yad aip ad̄ip ad̄ip kub ḡino gau, kale ḡim̄idal rö wasö, yad añ̄i Juda lo manö n̄iñ aij yab̄iñ gem, bac b̄i hagn̄idal rö klö gem ḡim̄idin. *

¹⁵ Pen ami ȳip yag dauaga ñ̄in u, God ȳip mög n̄iñöm ud wög ḡi ñ̄eb b̄i n̄ipe ap hag la. Hainö kub ḡinö, God n̄ipe ke aij ga ñ̄in u nöp, * ¹⁶ Ñ̄i yad Jisas Pol n̄ip yamnö, n̄iñ aij göm, Juda n̄ibi b̄i wasö gau kal̄ip manö aij yad u hag ñ̄i aij ḡinab, a göm, Ñ̄i n̄ipe ȳip yamö, n̄iñ aij ḡinö. An̄ig gö, Jisas manö u aigege rö m̄idöp, a gem, n̄ibi b̄i r̄imnap hag n̄iñagnö. ¹⁷ Pen Jisas nöd hag lö manö aij ud arep b̄i n̄ipe m̄ideila gau kal̄ip n̄iñnam, a gem, Jerusalem aragnö. Ȳihar̄iñ ram m̄inöñ m̄ilö kub Arebia am m̄idem, ado ḡi apem, daun kub Damaskas m̄idm̄idin. ¹⁸ M̄i m̄ihau n̄igan̄ inö, Pida Jerusalem m̄ideia u n̄iñ̄ig amem, n̄ipe aip ñ̄in iru m̄idagainö; ȳihar̄iñ ñ̄in unbö aj̄ip böñ dan̄ m̄idainö. * ¹⁹ Pen yad b̄i Jisas manö ud arep r̄imnap halö n̄iñagnö; Pida aip Jisas n̄imam Jems aip kal̄ip nöp n̄iñö.

* **1:4:** Gal 2:20   * **1:7:** Ap 15:1,24   * **1:8:** 1Ko 16:22   * **1:10:** 1De 2:4   * **1:11:** Mad 16:17   * **1:13:** Ap 8:3   * **1:14:** Ap 22:3   * **1:15:** Ais 49:1; Gal 2:7   * **1:18:** Ap 9:26

20 Manö kalı kliš rıkabın anıbi, God nıñ mıdöp u, kalöp nıñö yabıl hagabın.

21 Pen yad hainö Siria Propins amem, Silisia Propins amem, gınö. * 22 Nöd ñın anıbu, nıbi bı Kraıs lau adö Judia ram mınöñ pro ke ke mıdeila gau amgö magö kale u yıp nıñagla u 23 pen nıbi bı rımnap manö yad u yag damöm hagla, “Bı Jisas manö aij nıpe u hag juöm, hanıp gı naij göm gımıdöp bı u, mıñi Jisas manö aij u nıbi bı gau kalıp hag ñı ajab,” a gılö 24 nıñöm God hib nıpe u haglö adö armıdöp.

2

Pol Kraıs manö aij ud arep bı rımnap aip magum göm, manö hag jım ñıla

1 Pen mıd damem, mı in unbö sıduñ böñ dañ lugö, mam Banabas hol bı mıhau, Daidas nıp ut gı Jerusalem arno. * 2 God yıp waiö hagö Jerusalem arno. Amun, nıbi bı Jisas nıp nıñ udla bı kub rö mıdmıdal gau aip am mıgan ap bı gun, kale nıhön rö hagöl, a gem, Juda nıbi bı wasö gau kalıp manö aij nıhön rö hagnıdın manö anıbu kalıp hag yamnö. Wög nöd gınö u abe wög hainö gınam u abe lug pakagnım a gem, manö anıbu kalıp hag aij gınö.

3 Bı yad Daidas nıpe Grik nıbö u pen nıp hañ rıb gı dö gıgab a göm hagagla. 4 Pen bı rımnap pır alöm, Kraıs Jisas bı nıpe rö löm, agamıj apöm hon aip ut gı mıdeila. Pen hon Kraıs Jisas nıp cıg mıdun, Juda lo manö ke ke adö u gagan, mıd aij gımıdun rö, kale nıñlö, hıbur kale naij ga. Juda lo manö ke ke adö u gılan, a göm, apöm manö pıral anıbu hagla. * 5 Pen Kraıs manö aij u manö nıñö nöp mıdnım, nıñöm kale manö nıñö anıbu nöp nıñ udmım, a gun, manö pıral hagla anıbu udagno.

6 Pen nıbi bı Jisas nıp nıñ udla bı kub rö mıdmıdal gau kale yıp manö rımnap hagla. Bı kub rö hagabın pen kale bı kub aka bı pro u yıp nan yıharıñ rö löp. God nıpe bı kub ud aij gınam bı pro ud aij gınam a göm gası anıbu rö nıñagöp. 7 Pen kale nıñla, God nıpe Pıda abe yıp abe

manö aij nıpe hag ñı ajep wög anıbu hag la. God Pıda nıp hag lö, hañ rıb gı dö gıpal nıbi bı gau kalıp hag ñı ajmıdöp rö u, yıp u rö nöp hag lö, hañ rıb gı dö gagpal nıbi bı gau kalıp hag ñı ajmıdın. * 8 Anıb u nıñöm me hagla, “God Pıda nıp kłö nıpe ñöm abad mıdö nıñöl gı, nıpe am hañ rıb gı dö gıpal nıbi bı gau kalıp Kraıs manö aij ud arep bı mıdöp rö, Pol nıp u rö nöp kłö nıpe ñöm abad mıdö nıñöl gı, nıpe am hañ rıb gı dö gagpal nıbi bı gau kalıp Kraıs manö aij ud arep bı mıdöp,” a gıla. 9 Jems, Pıda, Jon kalıp bı kub a gıpal bı gau, God yıp wög anıbu ña nıñla u me, wög hon adö añı gıpun, a göm, Banabas halıp bı mıhau ñımagö pakla. Anıg göl hon manö hag adö añı lıno nıñöm kale hagla, “Banabas Pol bı mıhau ammil Juda nıbi bı wasö gau kalıp Kraıs manö aij u hag ñımil, hon am hañ rıb gı dö gıpal nıbi bı gau kalıp Kraıs manö aij u hag ñun,” a gıla. 10 Pen kale manö añı ap hagöm hagla, “Ammil ram mınöñ anıb gau ajmıl, nıbi bı Jisas nıp nıñ udpal gau kalıp hagaimıl, nıbi bı mög gep rö Jerusalem i mıdpal gau kalıp hauł gagöl; kalıp mani rımnap yuöl,” a gıla. Manö hagla anıbu, yıp aij ga adö u nöp hagla. *

Pol Pıda nıp hag ga

11 Pen hainö Pıda daun kub Adiok apöm, adö unbö ke gö, gı aij gagöp, a gem, nıp waiö hag gınö. 12 Nıhön gıñg: nıpe nöd Juda nıbi bı wasö anı gau mıdöm, nıbi bı Jisas nıp nıñ udla gau aip nan jım ñöl ñıñmıdöp. Pen hainö Jems bı nıpe rımnap Jerusalem nıbö aula. Jems bı gau yıp hagnaböl, “Bı hañ rıb gı dö gagpal gau aip nıhön gıñg nan ñıñabön,” a gıgaböl, a göm, pıñıñ göm, hainö Juda nıbi bı wasö gau aip nan ñıñaga. * 13 Anıg gö, Juda nıbi bı nöd ju am ram mınöñ anıb gau mıdeila gau, pıral ga anıbu nıñöm, u rö nöp gıla. Pen mam Banabas u rö nöp nıñöm, kale gıla adö anıbu hain ga.

14 Pen Jisas manö aij u anıg arö geila u nıñem, nıbi bı gau magörhalö nıñmıdlö nıñöl gı, yad Pıda nıp hagnö, “Ne bı Juda

* 1:21: Ap 9:30 * 2:1: Ap 15:2 * 2:4: Gal 1:7; 5:1,13 * 2:7: Ap 22:21 * 2:10: Ap 11:29-30 * 2:12: Ap 11:3

nibö u pen Juda nibi bi wasö gau rö m+dm+dan. Pen m+ñi nihön g+ing ke asik l+mön, Juda nibi bi wasö gau kal+p, hon Juda nibi bi g+pun g+pun rö g+mim, a g+mön, hagabön?” ö g+nö.

¹⁵ Ami bapi han+p yag daula u, Juda nibi bi yag daula. Han+p Juda nibi bi wasö gau rö yag dauagla. ¹⁶ Pen hon Juda nibi bi niñbun, nibi bi lo manö adö u g+lö arö, God niñöm, nibi bi kam+ñ aij yad a göm hagagnab. Nibi bi gau Jisas Krais han+p a göm uma, a göm, n+p niñ udpal nibi bi gau nöp me, God niñöm, nibi bi kam+ñ aij yad, a g+nab. Hon u rö nöp lo manö adö u g+no arö, God niñö nibi bi kam+ñ aij n+pe m+dagpun. Krais Jisas han+p a göm uma, a gun, n+p niñ udno niñöl g+, God niñö nibi bi kam+ñ aij n+pe gau m+dpun. *

¹⁷ Gas+ hon niñbun u, Krais manö aij u niñ udno, Krais han+p ud n+pe ke aip ud j+m ñ+ l+nab u me, God n+pe han+p nibi bi kam+ñ aij yad a g+nab. Pen Krais manö aij u niñun, hon nibi bi magöñhalö nan si nan naij g+pun u waiö niñbun. Hon Juda nibi bi niñbun, Juda nibi bi wasö gau nibi bi nan si nan naij gep m+dpal rö, hon ke u rö nöp m+dpun. An+g göp u, nibi bi r+imnap hagnaböl, Krais nan si nan naij gep nag+ u g+ p+döñ l+nab a g+naböl. Pen wasö yab+.
¹⁸ Hon uri niñbun, Juda lo manö ke ke hagöp rö g+no, God wö ralöm han+p nibi bi kam+ñ aij n+pe m+dpim a gagnab. Hon uri niñbun manö an+bu manö pir alep. Pen yad manö piral manö nöd nibö an+bu kauyañ nibi bi gau manö niñö rö hag ñ+nabin u, yad nan si nan naij g+nabin.
¹⁹ Lo manö y+p al pak la niñöm uri yad wip he rö m+dem lo manö u niñagpin. Pen uri yad God n+p aij g+n+m adö u nöp g+nam. Krais mab ba lañ al pak l+la u, y+p Krais aip al pak l+lö umnö. ²⁰ God Ñ+ n+pe y+p mög niñöm uma u, yad n+p c+g gem me, n+pe uma u, yad aip umlo. An+u u, n+p c+g gem, nöd m+dm+din rö m+dagpin. Krais yad añ dañ kam+ñ m+dpöp. M+ñi kam+ñ yab+ m+dem, n+p gas+ niñöl g+, y+p gas+ ñöb adö u nöp g+pin. * ²¹ God n+pe nibi bi gau kal+p mög niñöm rau adog uda manö

aij u hag juagnabin. Nibi bi gau lo manö ke ke adö u g+lö arö, God niñöm, nibi bi kam+ñ aij yad, a g+öp u, Krais han+p uma u y+har+ñ umböp.

3

Nan kliñ aij g+im+dal rö wasö; Jisas n+p c+g gun me, God aip j+m ñöl m+deinabun

¹ Galesia nibi bi, kale gas+ aij m+dagöp. B+ an gö kalöp hau+ halö löp. Hon Jisas Krais n+p mab ba lañ al r+b+k l+la manö aij u hag ñ+ aij g+no niñbe. ² Pen yad kalöp manö añ+ ap hag niñabin. Kale nöd niñön niñön gaibe, God n+pe Ana n+pe u kalöp ñañ Kale lo manö hagöp rö g+pe, God n+pe Ana n+pe u kalöp yua aka kale manö aij hag ñ+no u niñ udpe, God n+pe Ana n+pe u kalöp yuañ ³ God Ana u n+p udmim me, nibi bi kam+ñ aij n+pe m+dpim u pen m+ñi hau+ alö, klö hon ke gun, m+id aij g+nabun, a g+mim, niñbim aka? ⁴ Nöd Krais n+p niñ udpe, kalöp g+ naij yab+ g+la ñ+n u, n+p arö gagpe. Pen m+ñi niñön g+ing, lo manö ap haglö, manö kale an+bu udmim, Krais n+p arö g+ing gabim? ⁵ Y+p hagpe niñ+n. Kale lo manö hagöp rö g+pe, God n+pe Ana n+pe u kalöp yuöm nan gagep rö añ kale gau göp aka kale Krais manö aij niñmim niñ udpe, God n+pe Ana n+pe u kalöp ñöm nan gagep rö añ kale gau göp?

⁶ Pen Ebrahim n+p gas+ niñmim. God Manö u kal+ kliñ r+köm hagla, “Ebrahim God manö haga u niñ uda niñöm God n+p, bi kam+ñ aij yad, a ga,” a g+la. *

⁷ An+u u, niñim. Nibi bi God Manö hagöp u niñöm, “Niñö hagöp,” a göm niñ udpal gau, Ebrahim r+d+k n+pe m+dpal.
⁸ God Manö hadame gau haga, Juda nibi bi wasö gau, God manö hagöp u niñ udlö, God kal+p nibi bi kam+ñ aij yad a g+nab, a ga. Adö an+bu nöp, God Manö hadame nöp Krais manö aij u Ebrahim n+p haga, “Ne m+dpun u me, God n+pe nibi bi gau magöñhalö nan aij ñ+nab,” a ga.
⁹ Ebrahim God manö haga u niñ udö, God n+p ud aij ga rö, nibi bi God Manö hagöp u niñöm, niñö hagöp a göm niñ udpal gau, kal+p u rö nöp ud aij g+nab.

* 2:16: Ap 15:10-11; Ro 3:20-28; Gal 3:11 * 2:20: Gal 1:4 * 3:6: Jen 12:3; Ro 4:3,16

10 Pen n̄ibi b̄i lo manö adö u nöp n̄iḡun ḡino, God han̄ip udnab, a ḡipal n̄ibi b̄i gau, ilön kub yab̄iḡ udnaböl. N̄ihön ḡin̄ig: God Manö u kal̄i k̄liñ r̄iköm hagla, “N̄ibi b̄i an, God lo manö kal̄i k̄liñ r̄ikla r̄ikla rö magör̄halö hain gagnab u, ilön kub udnab,” a ḡila. *

11 Pen manö ap God Manö kal̄i k̄liñ r̄iköm hagla, “N̄ibi b̄i ȳip n̄iḡ udpal gau nöp me, n̄ibi b̄i kam̄iḡ aij yad m̄idöm, kam̄iḡ m̄ideinaböl,” a ḡila. An̄ib u n̄iḡbun, n̄ibi b̄i lo manö adö u nöp n̄iḡöm ḡilö arnab gau, God n̄ibi b̄i kam̄iḡ aij yad, a göm, kal̄ip udagnab. * 12 Pen lo manö hagöp rö gep u ke, Krais manö aij u n̄iḡ udep u ke. N̄ibi b̄i lo manö hagöp rö k̄lö hon ke ḡinabun a ḡinaböl u, dui ḡinaböl. God Manö kal̄i k̄liñ r̄iköm hagla, “B̄i lo manö ke ke magör̄halö hain ḡinab b̄i an̄ibu me kam̄iḡ arnab,” a ḡila. 13 Hon God lo manö adö u ḡi wasö n̄iḡun, ilön kub udn̄ig ḡino u pen Krais ilön kub an̄ibu udöm han̄ip rau adog uda. God Manö kal̄i k̄liñ r̄iköm hagla, “Mab ba laḡ al pak l̄ilö umnaböl b̄i gau, God n̄ipe ke pen ñö, ilön udnaböl,” a ḡila. * 14 Pen Krais han̄ip rau adog uda u, God Ebrahim n̄ip manö aij haga u, Krais Jisas gö Juda n̄ibi b̄i wasö gau nan aij an̄ibu udöl a göm, an̄ig ga. Juda n̄ibi b̄i wasö gau manö aij an̄ibu n̄iḡ udlö, God n̄ipe Ana n̄ipe han̄ip Krais n̄ibi b̄i n̄ipe ñ̄in̄ig ga.

Lo manö u ke; God ḡinabin a göm hag la manö u ke

15 Añ mam b̄i. Yad kalöp manö ap hagnam. B̄i r̄imnap manö hag adö añ̄i löm, hagnaböl rö nöp ḡinaböl. B̄i ap apöm manö r̄ib r̄iköm haḡöwaḡö gagnab. 16 God n̄ipe Ebrahim aip ñ̄i n̄ipe aip manö n̄iḡö hag lep hagöm haga u, God Manö an̄ibu kal̄i k̄liñ r̄iköm, “Ñ̄i gau aip,” kal̄i k̄liñ r̄ikagla; “Ñ̄i ne u aip,” kal̄i k̄liñ r̄ikla. Ñ̄i añ̄i hagla an̄ibu, Krais n̄ip nöp hagla. * 17 Pen yad hagabin u, God Ebrahim n̄ip ḡinabin a göm hag la manö u, m̄i iru nöp (430) m̄id damöm, hainö God lo manö u ñ̄a. Lo manö hainö ñ̄a an̄ibu, aige göl göm

manö n̄iḡö hag lep nöd haga u nan ȳihar̄iḡ rö ḡik ḡi yu ke gau yunab? An̄ig gagnab. *

18 Pen n̄ibi b̄i lo manö hain ḡilö God nan aij ñ̄iböp u, God nöd an̄ig ḡinabin a ga manö u gas̄i n̄iḡöl ḡi m̄idöm nan aij ñ̄agböp. Pen God n̄ipe Ebrahim n̄ip nöd haga manö an̄ibu nöp gas̄i n̄iḡöl ḡi m̄idöm, n̄ipe ke Ebrahim n̄ip haga rö nöp ga. *

19 Pen kale hagnabim, “God Ebrahim n̄ip nan aij haga u ȳihar̄iḡ ñ̄öb u rö, God n̄ipe n̄ihön ḡin̄ig lo manö ñ̄a?” ö ḡinabim. Pen God nöd yab̄iḡ Ebrahim n̄ip manö haga; hainö yab̄iḡ ñ̄i haga u aua. Pen ñ̄in̄ an̄ au n̄ibi b̄i nan si nan naij ke ke ḡim̄idal rö, kale naij ḡim̄idal u n̄iḡöl a göm, God kal̄ip lo manö ñ̄a. Pen lo manö u, God ejol gau nöp dap b̄i ap n̄ip ñ̄eila, n̄ipe pen dam n̄ibi b̄i gau kal̄ip hag ñ̄a. * 20 Pen Ebrahim ñ̄i n̄ipe ḡinab manö haga an̄ibu manö kub yab̄iḡ u me, God n̄ipe ke apöm Ebrahim n̄ip haga.

Lo manö u han̄ip gas̄i r̄im̄id ukab

21 Kale gas̄i ap n̄iḡmim hagnabim, “God han̄ip manö m̄ihöp haga. Pen lo manö haga an̄ibu, yad ḡinabin a göm manö n̄iḡö hag la manö an̄ibu aip ad̄ip ad̄ip m̄idagöp,” a ḡinabim. “Manö an̄ib m̄ihau ke ke m̄idöp,” a ḡinabim. Pen manö ke ke wasö. God n̄ibi b̄i kam̄iḡ m̄idep lo manö ap hagaiböp, hon lo adö an̄ibu nöp n̄iḡun ḡino, God n̄ipe n̄iḡöm han̄ip n̄ibi b̄i kam̄iḡ aij n̄ipe a ḡiböp. Pen lo an̄ibu rö ap hagaga. * 22 God Manö kal̄i k̄liñ r̄ikla rö nöp m̄idöp. N̄ibi b̄i ram m̄inöḡ gau magör̄halö nan si nan naij adö u ḡilö ḡilö, gac an̄ibu kal̄ip wam wam gö, ke kam̄iḡ aröl rö lagöp. Pen n̄ibi b̄i Jisas Krais n̄ip n̄iḡ udnaböl gau, God ḡinabin a göm hag la rö, nan aij haga an̄ibu kal̄ip ñ̄inab.

23 Pen Krais auaga ñ̄in̄ u, n̄ip n̄iḡ udagno u me, lo manö han̄ip b̄i naḡiman waryö raul an̄ yaḡ m̄idpal rö u, ḡi ḡigabö ga. * 24 Han̄ip ḡigabö göm, gas̄i r̄im̄id uk damöm, gas̄i ñ̄ö n̄iḡöl ḡi m̄idno, Krais auö, manö aij n̄ipe u n̄iḡ udno, God han̄ip n̄ibi b̄i kam̄iḡ aij n̄ipe a göp. * 25 Krais manö aij

* 3:10: Dud 27:26 * 3:11: Gal 2:16 * 3:13: Ro 8:3; Dud 21:23 * 3:16: Jen 12:9 * 3:17: Eks 12:40

* 3:18: Ro 4:14 * 3:19: Ro 5:20; Ap 7:38 * 3:21: Ro 8:2-4 * 3:23: Gal 4:3 * 3:24: Ro 10:4

u n+ŋ udpun u me, uri lo manö han+ŋ gasi r+ŋ+ŋ uk dam gagöp. ²⁶ Kale Kraiŋ Jisas n+ŋ n+ŋ udpim u me, kale magöŋhalö God ñ+ŋ pai n+ŋpe m+ŋdpim. * ²⁷ Kale ñ+ŋg pakmim Kraiŋ n+ŋ c+ŋg g+ŋpim u me, ke hain n+ŋbö Kraiŋ n+ŋpe ke rö halu l+ŋbim. * ²⁸ An+ŋb u, Juda iŋ u ke, Grik iŋ u ke m+ŋdagpim; n+ŋbi b+ŋ nag+ŋ wög g+ŋpim gau ke, n+ŋbi b+ŋ gasi kale ke n+ŋmim g+ŋpim gau ke m+ŋdagpim; n+ŋbi iŋ u ke, b+ŋ iŋ u ke m+ŋdagpim; kale Kraiŋ Jisas n+ŋbi b+ŋ n+ŋpe m+ŋdpim rö, iŋ añ+ŋ yab+ŋ m+ŋdpim. *

²⁹ Kale n+ŋbi b+ŋ Kraiŋ lau adö m+ŋdpim u, kale Ebraham n+ŋbi b+ŋ iŋ n+ŋpe m+ŋdpim n+ŋŋöm God Ebraham n+ŋp g+ŋnabin a göm haga u, kalöp u rö nöŋp g+ŋnab. *

4

Kraiŋ nöŋ gö God ñ+ŋ pai n+ŋpe m+ŋdpun

¹ Manö yad hagabin u an+ŋg göl m+ŋdöp: n+ŋbi b+ŋ gau umlö, nan kale gau ñ+ŋ pai kale gau kalöp hag l+ŋbal. An+ŋb u, ñ+ŋ pai an+ŋb gau nan iru m+ŋdöp u pen kale ñ+ŋ pai pro m+ŋdpal rö, kale n+ŋbi b+ŋ nag+ŋ wög g+ŋpal rö nöŋp m+ŋdpal. ² Pen n+ŋbi b+ŋ ñ+ŋ pai an+ŋb gau kalöp abad m+ŋdpal gau, an+ŋg an+ŋg g+ŋmim, a göm, hag damöm, mani nan kale gau abad m+ŋdlö m+ŋdlö, nap hag la ñ+ŋn u nöŋp, nan kale an+ŋb gau udpal. ³ Pen an+ŋb unbö rö nöŋp, hon ñ+ŋ pai pro rö m+ŋdun gasi n+ŋŋ aij gagun, k+ŋjaki, wip haji, nan n+ŋhön n+ŋhön gau manö n+ŋhön hagla u udun, kalöp n+ŋbi b+ŋ nag+ŋ wög gep rö m+ŋdm+ŋdun. * ⁴ Pen God hag la ñ+ŋn u hadö aua u me, God Ñ+ŋ n+ŋpe u n+ŋp yuö, Juda n+ŋbi ap Ñ+ŋ an+ŋbu n+ŋp yag daua. Yag dauö, n+ŋpe Juda lo manö adö u n+ŋŋöm, m+ŋd damöm, * ⁵ Juda n+ŋbi b+ŋ lo manö n+ŋŋbal gau rau adog uda. Kalöp rau adog uda u, hon God ñ+ŋ pai n+ŋpe yab+ŋ rö m+ŋdeinabun a göm ga. ⁶ Kale ñ+ŋ pai n+ŋpe yab+ŋ m+ŋdpim rö, God n+ŋpe Ñ+ŋ n+ŋpe Ana n+ŋpe u yuö, Ana u apöm han+ŋp aŋ ba göŋp u me, God n+ŋp “Aba, * Bapi,” a g+ŋpun. * ⁷ An+ŋb u, kale n+ŋbi b+ŋ, Seden n+ŋp n+ŋbi b+ŋ nag+ŋ wög gep rö m+ŋdm+ŋdim gau, m+ŋñi God ñ+ŋ pai n+ŋpe m+ŋdpim u me, God ñ+ŋ pai n+ŋpe

kalöp manö n+ŋŋö hag lep hagöm, “Kalöp nan aij gau ñ+ŋnabin,” a ga manö u, manö kale yab+ŋ.

Pol Galesia n+ŋbi b+ŋ, “Kalöp gasi iru n+ŋŋabin,” a ga

⁸ Pen nöŋd God n+ŋp n+ŋŋ udagm+ŋdim ñ+ŋn u, kale n+ŋbi b+ŋ nag+ŋ wög gep rö m+ŋdmim, nan piral gau sabe göl g+ŋ, p+ŋñ+ŋ göl g+ŋ, g+ŋ m+ŋd dammim, m+ŋd aij gagm+ŋdim. ⁹ Pen m+ŋñi God n+ŋp n+ŋŋ udpim. Pen kale n+ŋp n+ŋŋmim udagpe; n+ŋpe nöŋp kalöp n+ŋŋöm uda. Pen n+ŋhön g+ŋn+ŋg kale ado g+ŋ am-mim, nöŋd g+ŋ naij g+ŋm+ŋdim rö kauyan g+ŋn+ŋg gabim? Gabim an+ŋbu, kauyan n+ŋbi b+ŋ nag+ŋ wög gep gau rö uŋham m+ŋdun, a g+ŋmim, gabim aka? ¹⁰ Pör ñ+ŋn kub a g+ŋpal u nöŋp n+ŋŋmim, rak+ŋn kub a g+ŋpal u nöŋp n+ŋŋmim, s+ŋdö kub a g+ŋpal u nöŋp n+ŋŋmim, m+ŋ kub a g+ŋpal u nöŋp n+ŋŋmim g+ŋpim. An+ŋg g+ŋmim, g+ŋ naij g+ŋpim. * ¹¹ An+ŋb u, yad manö aij kalöp hag ñ+ŋnö n+ŋŋbe u, m+ŋñi arö g+ŋn+ŋg gabim rö löŋp a gem, kalöp gasi iru n+ŋŋabin.

¹² Añ mam b+ŋ. Yad kalöp mög n+ŋŋem hagabin! Yad nöŋd Juda lo manö n+ŋŋm+ŋdin rö arö gem, kale y+ŋhar+ŋ m+ŋdm+ŋdim rö m+ŋdpin u, kale u rö nöŋp lo manö an+ŋbu arö g+ŋmim, yad m+ŋdpin rö m+ŋdmim. Nöŋd kale y+ŋp g+ŋ naij gagpe. ¹³ Kale n+ŋŋbim, nöŋd y+ŋp nan ga u me, am ram m+ŋnön kale u m+ŋdem, kalöp manö aij u hag ñ+ŋnö. ¹⁴ Yad nan gaia u, kale uŋham m+ŋdaibe pen y+ŋp iru n+ŋŋmim, arö gagpe; God ejol ap aka Kraiŋ Jisas n+ŋp ke ud aij g+ŋbep rö u, y+ŋp unbö rö nöŋp ud aij g+ŋpe me. ¹⁵ Kale nöŋd m+ŋñ m+ŋñ yab+ŋ g+ŋmim y+ŋp ud aij g+ŋmim, mög n+ŋŋmim, amgö magö kale gau ud ju y+ŋp ñeb rö l+ŋböŋp, haŋöwaŋö ud ju ñ+ŋbep. ¹⁶ Pen m+ŋñi y+ŋp n+ŋhön g+ŋn+ŋg arö g+ŋpim? Manö n+ŋŋö hagnö adö u n+ŋŋmim mulu lugö y+ŋp iru n+ŋŋbim aka?

¹⁷ N+ŋbi b+ŋ kalöp r+ŋm+ŋd ukpal gau, kale gasi naij n+ŋŋöm an+ŋg g+ŋpal. Pol b+ŋ gau arö g+ŋmim, manö hon hagpun u nöŋp hain g+ŋmim a göm an+ŋg g+ŋpal. ¹⁸ N+ŋbi b+ŋ klö göm kalöp g+ŋ aij g+ŋnaböl u aij. Pen kale pör nöŋp an+ŋg göl. Yad kale aip m+ŋdeinabin

* **3:26:** Jon 1:12 * **3:27:** Ro 6:3 * **3:28:** Ro 10:12 * **3:29:** Ro 4:13 * **4:3:** Kol 2:20 * **4:4:** Jon 1:14;

Ro 1:3 * **4:6:** Jisas Arameik manö hagm+ŋdöp. “Aba” a ga manö magö an+ŋbu iŋ u “Bapi.” * **4:6:** Ro 8:15-17

* **4:10:** Ro 14:5; Kol 2:16

ñin u abe, m+lö gau m+deinabin ñin u abe kalöp gasi n+ñöm gi aij g+inaböl u aij. Pen yad m+lö gau m+deinabin ñin u kalöp piral gi+pal u, aij gagöp.

¹⁹ Pen ñi pai midmagö yad gau. Nöd, “Krais manö aij u hag ñinö, n+ñ udlö, Krais kalöp an dan m+deian,” a gem, kalöp hag ñi aij g+im+din u, n+bi gau ñi pai yag daun+g g+lö, ilön kub göp rö u, y+ip ga. Pen m+ñi kauyan Krais kalöp an dan m+deian a gem, kalöp hag ñi aij gabin u, n+bi ñi pai yag daun+g g+lö, ilön göp rö u, y+ip kauyan gab. ²⁰ Yad kale aip m+daibnep u, manö mai udem hagnam, a gem, n+ñbnep u pen m+lö gai i midpin u me, yad kalöp gasi iru n+ñnö, gasi yad rikö auub.

²¹ Pen kale lo manö nöp n+ñun, a gi+pim gau, lo manö rimnap n+ñagmim rö löp. ²² Manö an+bu kali k+ñ riköm hagla, “Ebrahim ñi m+höp yag daua. Ñi n+pe ap, n+bi praj ap Ebrahim n+bin u n+ip nag+ wög g+im+döp n+bi u n+ip udöm yag daua; ñi n+pe ap, n+bin n+pe yab+ u aip yag daua,” a g+la. * ²³ N+bin nag+ wög g+im+döp ñi yag daua u, ñi pai yag daubal rö nöp yag daua; pen n+bin nöd u, ñi pai wem m+döm, God Ebrahim n+ip ñi ap yag daunabön a göm manö hag la rö, ñi ap yag daua. *

²⁴ Aiud adö an+bu rö, manö rimnap ba gau midöp. N+bi m+höp, manö n+ñö hag lep m+höp. Manö n+ñö hag lep ap Sainai Dum n+bö apöm, ñi pai yag dauö kale nag+ wög göl gi nöp m+deinaböl; Hega me u. ²⁵ N+bi Hega n+pe Sainai Dum ram m+ñöñ Arebia au rö me. N+pe daun kub Jerusalem m+ñi midöp u rö m+döp. N+hön g+in+g: Jerusalem abe ñi pai n+pe abe nag+ wög gi+pal. ²⁶ Pen Jerusalem kumi kabö adö lan midöp au, n+bi b+ wög göm aragnaböl. Ram m+ñöñ an+bu ami hon. *

²⁷ Hadame nöp k+map ap God Manö kali k+ñ riköm hagla,

“N+bi ñi pai wem ñi pai yag dauagöp u,
m+ñ m+ñ yab+ g+inab.

N+bi ñi pai daun+g göm n+ñagöp u,
aij gö n+ñöl gi, ñiñ+ linab.

N+bi ñi pai wem u,

it n+pe kub m+dn+g gaböl;
pen n+bi nugmul aip ajm+dil u,
it n+pe kub m+dagmaböl,” a g+la. *

²⁸ Añ mam bi. God n+pe manö klö n+ñö hag lö, Sera Aisak yag daua. Pen an+ñ unbö rö nöp, God manö klö n+ñö hag lö, kale ñi pai n+pe midpim. An+ñ u, kale Aisak rö m+dpim. *

²⁹ Ñin an+bu, Ebrahim ñi n+pe n+bi b+ ñi pai yag daubal rö nöp yag daua ñi u, uraköm, n+mam ado God Ana gö yag daua u n+ip n+ñö, mulu lugö, gi naij ga. An+ñ u rö, m+ñi Juda n+bi b+ lo manö n+ñbal gau, han+ñ n+bi b+ Jisas n+ip n+ñ udpun gau u rö nöp gi+pal. *

³⁰ God Manö u kali k+ñ riköm hagla, “N+bi wög gi ñeb am+l m+hau kalöp hag yumön. N+bi nag+ wög gi ñeb ñi n+pe u, n+bi kabö göl udmön ñi yag daua u, nan n+pe rimnap udagnab,” a g+la.

³¹ An+ñ u, añ mam bi n+ñim! Hon n+bi nag+ wög g+im+döp ñi pai n+pe rö midagpun; hon n+bi kabö göl nag+ wög gagm+döp ñi pai n+pe rö midpun.

5

Nagi m+daino, Krais han+ñ rau adog uda u me, Juda lo manö gau lo hon wasö

¹ Krais han+ñ böñ nöp rau adog uda u, hainö Juda lo manö ap han+ñ manö kub hagagn+m, a göm, han+ñ rau adog uda. Krais an+g ga u gasi n+ñöl gi nöp m+daimim; nöd Juda lo manö u b+ kub kale rö lö, n+ip n+bi b+ nag+ wög gep rö midm+dim u, kauyan ado gi aragmim.

² Yad Pol kalöp manö hagabin i n+ñ aij g+mim! Juda kai manö hon udmim a gi+pal gau kalöp yau a gi+pe, hañ kalöp r+ñ gi dö geinaböl u, hainö Krais kalöp gi ñin+m rö lagnab. ³ Yad kalöp kauyan hag aij g+in+g gabin! B+ gau manö hon udmim a gi+pal gau kalöp yau a gi+pe, hañ kalöp r+ñ gi dö geinaböl u, hainö kale Juda lo manö u magöñhalö udmim hain g+mim.

⁴ Kale, “Juda lo manö hain g+no arö, God han+ñ n+ñöm, ‘N+bi b+ kam+ñ aij yad,’ a g+inab,” a gi gasi n+ñbim n+bi b+ gau, Krais

* 4:22: Jen 16:15; 21:2 * 4:23: Ro 9:7-9 * 4:26: Hib 12:22; Rep 21:2,10 * 4:27: Ais 54:1 * 4:28: Ro 9:7

* 4:29: Jen 21:9-10; Jon 8:35

nɪp arö gɪpim; nɪbi bɪ nɪpe mɪdagpim. Kale anɪg gɪmim nɪnbim rō, Krai kalöp mög nɪnjöm udnɪm rō lagöp. ⁵ Pen God Ana hanɪp anɪ danɪ mɪdöp nɪbi bɪ gau, God hanɪp nɪnjöm, “Nɪbi bɪ kamɪnɪ aij yad,” a gɪnab ñɪn u abad mɪdun aij gö nɪnjöl gɪ, gasɪ halö mɪdpun. ⁶ Nɪbi bɪ Krai Jisas nɪp cɪg mɪdpal gau, hañ rɪb gɪ dö göp aka rɪb gɪ dö gagöp u nan yɪharɪnɪ. Nan kub añ nöp mɪdöp: Krai nɪp nɪnɪ udun, nɪbi bɪ gau kalɪp mɪdmagö lun. *

⁷ Kale nöd aj aij gɪmɪdim u pen mɪñi bɪ an kalöp adan bɪnöm rɪkajɪp nɪnjöm manö nɪnjö u arö gɪpim? ⁸ God kalöp adan bɪnöm rɪkajɪp nɪnjöm manö nɪnjö u arö gagpim. Nɪpe nöp me kalöp wɪñ alab. ⁹ Nɪbi bɪ gau nan yɪs a gal u manö ap hagöm hagpal, “Yɪs pro marap plaua rin kub yan halö lɪlö, yɪs anɪbu ke aram aram plaua anɪbu kub yabɪl rannab,” a gɪpal. * ¹⁰ Krai aip jɪm ñöl mɪdpun u me, yad nɪnbim manö yad hagajɪn anɪbi kale ke anɪb unbö rō nöp nɪnɪnabim. Pen bɪ an nɪpe apöm manö piral hagö, kale gasɪ ap ap nɪnɪnabim u, bɪ anɪbu manö kub nɪnjöm pen ilön udnab. *

¹¹ Pen añ mam bɪ nɪnɪm! Krai nɪbi bɪ nɪnɪ uɪpal gau kalɪp hañ rɪb gɪ dö gɪmim a gɪbnep, bɪ gau yɪp gɪ najɪ gagblap. Yad hañ rɪb gɪ dö gɪmim a gɪbnep, Krai nɪpe nɪbi bɪ gau a göm, mab ba laɪ uma manö aij anɪbu nɪnjölö mulu lugagböp. ¹² Pen gasɪ yad, bɪ manö piral haglö dui gɪpim bɪ anɪb gau kalɪp ke böɪ nöp rɪb gɪ dö gɪnaböl u aij!

¹³ Pen añ mam bɪ. Krai hanɪp böɪ nöp rau adog uda u, hainö Juda lo manö ap hanɪp manö kub hagagnɪm, a göm, hanɪp rau adog uda. Pen gasɪ anɪbu nɪnɪmim, gasɪ kale ke nɪnɪmim, hañwəwə gəgəgim; nɪbi bɪ gau kalɪp mög nɪnɪmim, ud aij gɪmim. * ¹⁴ God lö manö u magöɪhalö ud jɪm ñöl, manö magö añ ap nöp mɪdöp: “Kale ke mɪdmagö lɪbim rō, nɪbi bɪ rɪmnap kalɪp u rō nöp mɪdmagö lɪmim.” * ¹⁵ Anɪb u, kale ke nɪnɪ aij gɪmim. Kaj kain gau gɪpal rō

mulu lugö, pen pen gɪnabim u, magöɪhalö ap lug paknabim.

Gasɪ ke nɪnbim adö u arö gɪmim, God Ana u gasɪ ñɪnɪm rō gɪmim

¹⁶ Anɪb u, kalöp hagabin, God Ana gasɪ ñöb adö u nöp gɪmim. Anɪg geinabim me, gasɪ kale ke nɪnɪmim, nan si nan najɪ gɪmɪdim adö u arö gɪnabim. ¹⁷ Gasɪ anɪb mɪhau, ap böɪ lap tɪp gɪ ud arnab, ap böɪ lap tɪp gɪ ud arnab u me, gun a gɪnabim adö u gɪmim rō lagnab. * ¹⁸ Pen God Ana kalöp gasɪ ñö nɪnjöl gɪ gɪpe arö, Juda lo manö gau lo kale wasö. ¹⁹ Pen nɪbi bɪ gasɪ kale ke nɪnjöm gɪmɪdal adö u, nɪbi si bɪ si göm, hañwəwə gɪ ajöm, gɪ najɪ yabɪl göm; * ²⁰ nan yɪharɪnɪ gau sabe göm, kuj göm, aiön paköm; nɪbi bɪ gau kalɪp mulu kal nɪnjöm, pen pen göm, nan kale gau yad rō mɪdagöp a göm, hibur najɪ gö, yad ke bɪ kub mɪdnam a göm, pen pen hagöm, am ke ke asɪk mɪdöm, ²¹ nan kale gau yad rō mɪdaiböp, a göm; ñɪg klö ñɪnjöm hauɪ alöm, nan magö iru nöp ñɪnjöm, nan nɪnɪb nɪnɪgəp göm, gɪ najɪ yabɪl gɪpal. Yad kalöp nöd hagnö manö u mɪñi kauyan kalöp hagabin: nɪbi bɪ anɪbu rō gɪ mɪdpal gau, God kalɪp udöm abad mɪdageinab.

²² Pen nɪbi bɪ God Ana kalöp gasɪ ñö nɪnjöl gɪ gɪlö arab gau, nɪbi bɪ gau mɪdmagö löm, mɪñ mɪñ göm, hibur hain hain mɪdöm, nɪbi bɪ rɪmnap gau mög nɪnjöm, gɪ aij göm, manö kale ke hagnaböl u anɪb unbö rō nöp göm, ²³ nɪbi bɪ rɪmnap aip manö hain hagöm ud aij göm, nɪbi bɪ rɪmnap kalɪp gɪ najɪ gɪlö, pen kal juagnaböl. Anɪg gɪnaböl u, lo manö ap kalɪp manö kub hagagnab.

²⁴ Krai Jisas nɪbi bɪ nɪpe gau, gasɪ ke nɪnjöm hañwəwə gɪmɪdal nagɪ adö anɪbu arö gɪpal. Nagɪ adö gɪmɪdun anɪbu, mab kros ba laɪ Krai Jisas aip umöb. * ²⁵ Anɪb u, God Ana u nöp hanɪp kamɪnɪ hain nɪbö ñö, kamɪnɪ mɪdpun u me, God Ana nan nɪhön hanɪp hagnɪm u, anɪb unbö rō nöp gun. ²⁶ Pen hon ke hib kub mɪdanɪ, a gun, pen pen hagnu, nan kale gau nan yad rō mɪdaiböp, a gun, gasɪ nɪnɪgəgun. *

* 5:6: 1Ko 7:19; Gal 6:15 * 5:9: 1Ko 5:6 * 5:10: Gal 1:7; 2Ko 11:15 * 5:13: 1Pi 2:16 * 5:14: Ro 13:9

* 5:17: Ro 7:15-23 * 5:19: 1Ko 6:9-10 * 5:24: Ro 6:6; Kol 3:5 * 5:26: Plp 2:3

6

Nibi bi gau midmagö limim, gi aij gimim

¹ Añ mam bi. Nibi bi hon rimnap nan si nan naj adö rimnap gaiöl u, kale nibi bi God Ana kalöp an dan midöp nibi bi gau, kalip manö hain hain hagnim, hag aij gipe, kauyan mid aij göl. “Ñn rimnap hon u rö nöp ginabun rö löp,” a gimim, niñ aij gimim. * ² Nibi bi hon rimnap miñör gainim, kalip mög niñmim abad midpe, mid aij göl. Anig ginabim u, Krais lo nipe haga rö ginabim. * ³ Hon ke nan aij ap midagöp. Nibi bi rimnap, hon ke nibi bi aij a ginaböl u, pir alnaböl. ⁴ Bi anibu bi aij aka yad bi aij, a gimim, gasi u niñagmim; yad ke gi aij gipin aka gi aij gagpin a gimim, gasi u nöp niñmim. ⁵ Niñön ginig: hon añi añi marö ke ke midöp rö niñun, niñön niñön gun mid aij ginabun u, ke niñ aij gun. *

⁶ Pen nibi bi Krais manö aij hag ñibal gau, nibi bi manö anibu niñbal gau, manö hag ñeb nibi bi anib gau kalip hauł gagöl; nan aij kale midöp gau kalip rimnap nime li ñöl. *

⁷ Pen, God bi hauł, yad nan si nan naj ginabin nipe niñagnab, a gimim, niñagmim. Ginabun rö, hanip pen u rö nöp ginab. Hon niñbun, nan yimnabun rö nöp halnabun; nan ke rimnap hal dauagnabun. * ⁸ Anib u, gasi hon ke niñbun rö nan yimun a ginabun u, adan naj amöl gi, böñ nöp lug pakun, mab pör inab u halnabun. Pen God Ana gasi ñöb rö nan yimun a ginabun u, God Ana u hanip gö, kamini pör middep magö u nöp halnabun. ⁹ Anib u, iru niñun, gi aij gipun u arö gagun, klö gi nan yimun, ñin hain u nan magö aij halnabun. ¹⁰ Pen nan niñeb anibu pidöñ gagöp ñin i, nibi bi Krais lau adö midpal gau kalip ud aij gun rö leinab u, ud aij gun. Pen nibi bi yiharini gau kalip magöñhalö u rö nöp gun.

Krais hanip a göm mab kros ba lañ uma u nöp nan kub yabit

¹¹ Yad hagnö, mam ap köp anibi kali kliñ riköp. Pen miñi niñmagö yad ke kali kliñ rikabin u me, manö magö kub kub rö kali kliñ rikabin.

¹² Bi hañ roman nöp niñöm, u aij, u naj, a gimidal bi gau, kale klö göm hañ rib gi dö gimim a gipal. Krais uma manö u nöp hagno, bi Juda rimnap kal juöm, hanip gi naj ginaböl, a göm me, anig hagaböl. ¹³ Hañ kale ke rib gi dö gipal u pen Juda lo manö gau magöñhalö hain gagpal. Kalöp hañ rib gi dö gimim a gipal u, hainö kale niñi löm, Juda bi gau rimnap kalip hagnaböl, “Hon hagno manö hon udöm hañ roman kale anig anig gipal,” a ginaböl. ¹⁴ Pen yad nan añi ap nöp gasi niñem miñ miñ gabin: Jisas yip, a göm, mab kros ba lañ umö, yad aip umnö rö löp u niñem me, miñ miñ gabin. Nipe aip umnö anibu, bi böñ nöp umöb rö u midnö, nibi bi minöñ naböñ i niñö nan kale miñ miñ gipal gau, yad aij gagöp. Pen nibi bi anib gau u rö nöp yip niñlö, yad nan yiharini ap rö lö, bi böñ nöp umöb bi ap rö midpin.

¹⁵ Hañ rib gi dö göp aka rib gi dö gagöp u nan yiharini. Pen God gö, nibi bi hain niñö lun, nibi bi nipe midpun u nan yabit. * ¹⁶ Manö hagajin hain gipim nibi bi gau abe, God nibi bi nipe gau magöñhalö abe, God kalöp mög niñöm ud aij gö niñöl gi kale agamij mid aij gi midmim.

¹⁷ Yad manö magö añi ap midöp u, kalöp hagnig gabin. Jisas manö aij u hagnö, yip pakpal adlai gau midöp u me, bi rimnap apöm yip miñör rimnap ñagöl. *

¹⁸ Añ mam yad gau. Bi Kub hon Jisas Krais kalöp mög niñöm, abad midainim. Anib unbö rö aij.

* 6:1: Mad 18:15 * 6:2: Ro 15:1 * 6:5: Ro 14:12 * 6:6: 1Ko 9:11,14 * 6:7: Ro 8:13 * 6:15: Gal 5:6; 2Ko 5:17 * 6:17: 2Ko 4:10

Epesas

Pol Epesas n̄ibi b̄i kal̄ip köp kal̄i kl̄iñ r̄ika

¹ Yad Pol. God ȳip hag lö, Kraiſ Jisas manö ud arep b̄i ap m̄idem, kalöp God n̄ibi b̄i n̄ipe daun kub Epesas m̄idpim gau, köp an̄ibi kal̄i kl̄iñ r̄ikabin. *

² God Bapi hon abe, B̄i Kub Jisas Kraiſ abe, kalöp mög n̄iñmil ud aij ḡilö, kale m̄id aij ḡimim.

Kraisi p̄ig m̄idpun u, n̄ipe ana hon nan aij ñab

³ B̄i Kub hon Jisas Kraiſ Nap n̄ipe God n̄ip aij a gun. Ñ̄i n̄ipe n̄ip yuö apöm han̄ip udö me, n̄ip c̄ig ḡino, kumi kabö adö lañ nan aij aij m̄idöp gau magöñhalö ana han̄ip ñöb. * ⁴ Ram m̄inöñ hadame dagol gau ḡi laga ñ̄in u God haga, “Kraisi n̄ibi b̄i n̄ipe m̄ideinaböl gau, kale n̄ibi b̄i uł, n̄ibi b̄i as̄iñ m̄idagöp yad gau m̄ideinaböl,” a ga.

An̄ib u, hadame dagol gau God n̄ibi b̄i m̄idmagö löm, * ⁵ ñ̄in an̄ibu nöp, gasi n̄ipe nöp n̄iñöm haga, “Ñ̄i yad Jisas Kraisi n̄ibi b̄i kal̄ip udnab gau, ñ̄i pai yad ke rö l̄ilö, yad ke kal̄ip udem kabö launabin,” a ga. * ⁶ An̄ig hagöm, Ñ̄i m̄idmagö n̄ipe u hałöwałö yuö apöm, han̄ip ud Nap ñ̄imagö adö n̄ipe la u me, aij gö n̄iñöl ḡi hib n̄ipe u hagno adö arab.

⁷ Jisas Kraisi hagape n̄ipe lugö umöm han̄ip rau adog udö, God, B̄i aij yab̄i u, han̄ip mög yab̄i göm, nan si nan naij ḡipun gau n̄iñöm arö göp. An̄ib u, hon n̄iñbun God n̄ipe n̄ibi b̄i gau mög yab̄i göp. * ⁸ God n̄ipe gasi n̄iñ kid hičköm nan magöñhalö gau n̄iñöb u, han̄ip nan aij aij an̄ib gau hałöwałö ñöb. ⁹ Pen God n̄ipe Kraisi aip n̄ihön ḡin̄ig ga u, nan pi göl m̄idm̄idöp an̄ibu han̄ip waiö hagö n̄iñbun. * ¹⁰ God ñ̄in hain hag la ñ̄in u, nan kumi kabö adö lañ au abe, nan

m̄inöñ naböñ il i abe, Kraisi n̄ipe añ̄i nöp magöñhalö abad m̄ideinab. *

¹¹ God n̄ipe ke gasi n̄iñöm hag la u, magöñhalö ḡin̄ig gab. God n̄ipe ke gasi n̄iñöm hag la, hon Kraisi c̄ig ḡipun n̄ibi b̄i gau, n̄ibi b̄i n̄ipe ke linabun. God n̄ipe hadame dagol gau an̄ig gasi n̄iñ. *

¹² N̄ipe ga an̄ibu, hon n̄ibi b̄i Kraisi n̄ip nöd n̄iñ udno gau, God hib n̄ipe hagno adö arn̄im, a göm ga. ¹³ Pen kale u rö nöp, Kraisi manö aij n̄ibi b̄i ud kam̄iñ yuep manö n̄iñö an̄ibu n̄iñ udpe, God kalöp udöm, Ana Uł kalöp añ dañ löm, Kraisi n̄ibi b̄i n̄ipe yab̄i hag löp. ¹⁴ God Ana han̄ip añ dañ m̄idöp u me, hon n̄iñbun, God nan aij aij n̄ibi b̄i yad hainö ñ̄inabin a ga nan gau, hainö udun m̄id aij yab̄i ḡinabun. An̄ib u, God hib n̄ipe hagno adö aran. *

Pol God n̄ip sabe ga

¹⁵ An̄ib u, yad nöd n̄iñnö, kale B̄i Kub Jisas n̄ip n̄iñ udmim, n̄ibi b̄i n̄ipe gau kal̄ip m̄idmagö l̄ibim u, ¹⁶ yad hauł gagem, pör nöp kalöp a gem God n̄ip aij a göp a gem, sabe göl ḡi m̄idpin. ¹⁷ B̄i Kub hon Jisas Kraisi God n̄ipe u, Bap aij unbö ke u, n̄ip pör hag n̄iñem hagabin, n̄ipe Ana kalöp ñ̄inab n̄iñöm n̄ipe kalöp gasi aij ñöm, God n̄ipe aigale b̄i rö m̄idöp u kalöp yamö, kale God n̄ip n̄iñ aij ḡinabim. *

¹⁸ God n̄ip sabe gem hagabin, n̄ipe m̄idmagö kale añ dañ mailö n̄ipe ñ̄i lö, Kraisi n̄ibi b̄i n̄ipe nan aij unbö ke ñ̄in̄ig gab u n̄iñnabim. Nan aij an̄ibu ñ̄inabin a göm, God kalöp wiñ ala me. ¹⁹ God n̄ip sabe gem hagabin, n̄ipe m̄idmagö kale añ dañ mailö n̄ipe ñ̄i lö, n̄ipe B̄i klö unbö ke yab̄i m̄idö, hon n̄ibi b̄i Kraisi manö aij n̄iñ udpun gau klö an̄ibu udpun u n̄iñnabim. Klö an̄ibu God ñ̄imagö n̄ipe nöp m̄idöp. *

²⁰ Kraisi böñ nöp umö, God klö an̄ibu nöp Kraisi urak ñöm, kumi kabö adö lañ au dam ñ̄imagö yij̄ig böñ n̄ipe lau la. *

²¹ Kraisi God aip am b̄is göp u, ana kumi kabö lañ nöd abad m̄idm̄idal gau abe, ana kumi kabö lañ hainö abad m̄ideinaböl gau abe, hib kale magöñhalö yagol m̄idö,

* **1:1:** Ap 18:19-21; 19:1   * **1:3:** Ep 2:6   * **1:4:** Jon 15:16   * **1:5:** Jon 1:12   * **1:7:** Ep 2:7; Kol 1:14   * **1:9:** Ro 16:25   * **1:10:** Kol 1:16,20   * **1:11:** Ro 8:28-29   * **1:14:** 2Ko 1:22   * **1:17:** Kol 1:9   * **1:19:** Kol 1:11
* **1:20:** Sam 110:1; 2Ko 13:4; Kol 2:12; 1:16; 2:10

Krais hib nipe u i adö laŋ midö niŋöl gi, magöŋhalö mo nipe gau midöp. ²² God nipe nibi bi nan gau magöŋhalö Krais mo nipe gau la. Pen hon Krais nibi bi nipe gau magöŋhalö, God Krais nip bi nab+c u hag la. ^{* 23} Krais nibi bi nipe gau, hon hañ roman nipe midpun. Krais nab+c abe hañ roman abe midöp me u. *

2

Krais nöp gö, hon kamij midpun

¹ Kale nan si nan naj gim+dim u, kale nibi bi böŋ nöp umla nibö rö midm+dim. ^{* 2} Nibi bi ram minöŋ iŋ i nan si nan naj gipal rö, kale ke nöd u rö nöp gim+dim. Niŋ anibu ana kumi au laŋ midpal bi kub kale göp rö, kale nöd u rö nöp gim+dim. Ana anibu nipe nibi bi God Manö udagpal gau kalip aŋ daŋ midöp. ^{* 3} Pen nöd hon magöŋhalö anibu rö nöp gim+dun. Gasi hon ke niŋmidun rö göl gi, gasi rimnap ke niŋeb rö lagö, nan si nan naj nöp gim+dun. Anib u, nibi bi gau gi naj gilö God kalip pen ilön kub niŋg gab rö u, hon u rö nöp gim+dun. *

⁴⁻⁵ Anib u, hon nibi bi böŋ nöp umla nibö rö midaino, God aip middep rö lagö, God nibi bi pör nöp mög niŋöb u, hanip midmagö yab+ŋ löm, Krais aip ud kamij löp. God nipe kalöp mög niŋöb u me, kalöp ud kamij yuöp. ^{* 6} God hanip Krais aip urak ñöm, kumi kabö adö laŋ au dam Krais Jisas aip asik ña. *

⁷ Pen God ga anibu, nibi bi hainö yag daunaböl gau, kale God nipe hanip a göm, Krais Jisas nip yuöm hanip gi aij yab+ŋ ga u niŋöm, God nipe bi aij ke yab+ŋ, nibi bi mög yab+ŋ niŋöb u niŋöl a göm ga. ⁸ God kalöp mög niŋöm ud kamij yuöp. Krais manö aij u niŋ udpe u me, nipe anig ga. Pen kale Krais niŋ udpe kalöp udöp u, klö hon ke gino hanip udöp a gimim hagagmim. God nipe nöp kalöp nan aij u yiŋariŋ ñöb. ⁹ Kale Krais niŋ udpe kalöp udöp u, kale nan aij ap gagpe. Anib u, hib

* **1:22:** Sam 8:6 * **1:23:** Ep 4:10,15; Ro 12:5; Kol 1:18 Kol 3:6 * **2:4-5:** Ro 6:13 * **2:6:** Kol 2:12 * **2:9:** 1:21; Ro 9:4 * **2:13:** Kol 1:20 * **2:14:** 1Ko 12:13 * Ais 57:19

kale ke hagpe adö arn+m rö lagöp. ^{* 10} Pen God hanip udöm Krais Jisas nibi bi nipe gi la u, God hadame gau nibi bi gau kalip gi aij göl a göm, hanip anig ga. *

Krais Juda nibi bi gau aip, Juda nibi bi wasö gau aip ud jim ña

¹¹ Kale niŋbim, name nap kale Juda nibi bi wasö niŋöm kalöp yag daula u, kale u rö nöp Juda nibi bi wasö. Juda nibi bi gau hib kale ke hagöm, “hañ riköp” a gim+dal. Bi gau kale hañ roman anig gipal. Pen kalöp Juda nibi bi wasö gau hib hagöm, “hañ rikagöp” a gim+dal. ¹² Pen hauŋ gagmim. Kale nöd Krais lau adö midagaibe; kale Isrel iŋ u hö? adö midaiibe; God manö niŋö hag la u niŋagpe; kale ram minöŋ iŋ i midm+dim pen God nip niŋagm+dim. *

¹³ Kale nöd God midöp mlö au midm+dim pen miŋi Krais hagape nipe luga u me, Krais Jisas aip God midöp au söl aubim. *

^{* 14} Anib u, Krais nipe uma rö, hon Juda nibi bi gau, Juda nibi bi wasö gau mulu kal niŋun pen pen gim+dun waryö aŋ u rib ju yuöm, iŋ miŋöp ud jim ñöl lö, hon iŋ aŋi ap nöp midpun. ^{* 15} Jisas hañ roman löm uma rö, Juda lo manö ke ke gau magöŋhalö böŋ nöp pis ga. Jisas uma u, hainö Juda nibi bi gau iŋ u ke, Juda nibi bi wasö gau iŋ u ke midöm pen pen gagnaböl; nibi bi magöŋhalö gau iŋ aŋi ap nöp midöm agamij mideinaböl a göm uma. ^{* 16} Jisas hañ roman nipe mab kros ba laŋ uma u, iŋ miŋöp anib gau ud God aip jim ña; pen pen gep nag+ u abe al pak la. ^{* 17} Nöd ke ke yab+ŋ midm+dim u pen Krais manö aij God aip jim ñöl middep u damöm, kalöp nibi bi mlö kub gau rö midm+dim gau hag ñöm, hon Juda nibi bi söl gau midm+dim gau hag ñöm ga. ^{* 18} Krais ajöŋ hanip adö aŋi hiika anibu, God Ana nipe aŋi midöp u nöp gö, hon iŋ miŋöngöl Bapi midöp arun rö löp.

Hon Krais lau adö midpun gau, God ram nipe rö midpun

* **2:1:** Kol 1:21; 2:13 * **2:2:** Kol 3:7; Dai 3:3 * **2:3:** 1Ko 1:29-31; 2Di 1:9 * **2:10:** Dai 2:14 * **2:12:** Kol 2:15; Kol 2:14 * **2:16:** Sek 9:10; Kol 1:20,22 * **2:17:**

¹⁹ An+bu u, m+ñi n+bi b+ ram m+nöŋ ke gau n+bö ju apöm m+dpal rö u m+dagpim. N+bi b+ adö gau ajpal rö m+dagpim. God n+bi b+ n+pe nöd n+bö gau aip magum g+mim, n+bi b+ n+pe y+jg göl m+dpim. * ²⁰ An+bu u, hon God sabe gep ram u rö m+dpun. Krais Jisas ram padö ud m+dep kub an yaŋ m+öp. B+ Jisas manö ud arep gau abe, b+ God manö hagep gau abe, ram padö pro pro auan gau b+n+ŋ g+pal rö u m+dpal; ram bagö b+g g+gabö g+pal rö u kale m+dpim. * ²¹ Krais Jisas ram padö kub an yaŋ m+öp, ram an+bu magöŋhalö j+m ñöl kub göm, B+ Kub sabe gep ram u+ n+pe l+nab. * ²² An+bu u, kale Epesas n+bi b+ Krais lau adö m+dpim gau, God n+pe kalöp u rö nöp ud ram an+bu aip ud j+m ñöl lö, ram raul m+gan aij n+pe u God Ana amöm m+dnab. *

3

Pol Krais manö aij u Juda n+bi b+ wasö gau kal+ip hag ñ+m+öp

¹ Yad Pol, Krais n+ip wög g+ ñöl g+, kalöp Juda n+bi b+ wasö gau hag ñ+ ajnö, n+bi b+ r+mnap y+ip n+ŋlö mulu lugö nag+ l+lö m+dpin. * ² Pen kale hadö n+ŋbim, God y+ip mög n+ŋöm manö aij n+pe y+ip hag ñö, yad manö aij an+bu kalöp hag ñ+ ajpin. * ³ God y+ip mög n+ŋöm, manö n+pe nöd pi göl m+dm+öp r+mnap y+ip yamö n+ŋnö u, kalöp nöd köp kal+ k+ñ r+kpin. * ⁴ Kale manö kal+ k+ñ r+kabin i n+ŋ aij g+mim me, God hadame dagol gau Krais hainö g+nab hag la manö u n+ŋmim, yad manö nöd pi göl m+dm+öp an+bu n+ŋ aij g+pin u, n+ŋnabim. ⁵ God Ana n+pe han+ip b+ Jisas manö aij ud arep b+ n+pe ke gau abe, b+ God manö hagep b+ n+pe ke gau abe waiö hagöm gas+ ñö, manö n+bi b+ nöd n+ŋagm+dal u n+ŋbun. ⁶ Manö pi göl m+dm+öp an+bu an+g göl m+öp: Juda n+bi b+ gau abe, Juda n+bi b+ wasö gau abe, God nan aij n+bi b+ ñ+nabin a ga u udnaböl. Kale m+höŋgöl hañ roman añ+ nöp m+öp, God n+pe Krais Jisas hag yuöm

n+bi b+ kal+ip g+ aij g+nabin a ga manö aij an+bu manö kale magöŋhalö. Krais Jisas manö aij u me u. *

⁷ God B+ klö yab+ u y+ip mög n+ŋöm ud aij göm, nan aij ke ñöm, y+ip Krais manö aij u wög g+ ñeb b+ ap hag lö m+dpin. * ⁸ God n+bi b+ n+pe r+mnap n+bi b+ kub, r+mnap n+bi b+ pro. Yad b+ pro yab+ u pen God y+ip mög n+ŋöm g+ aij gö, Juda n+bi b+ wasö gau kal+ip Krais han+ip g+ aij yab+ göm ud aij yab+ göp manö aij u hag ñ+bin. Pen manö an+bu ad+ŋ juagöp. * ⁹ Pen God n+pe ram m+nöŋ i+ i m+öp nan gau, nan kumi kabö adö laŋ m+öp nan gau magöŋhalö g+ la u, n+pe ke nöp gö manö an+bu pi göl m+dm+öp. Pen uri God y+ip hag lö, yad manö pi göl m+dm+öp an+bu n+bi b+ magöŋhalö gau kal+ip waiö hag ñabin. ¹⁰ God ga an+bu, uri Krais n+bi b+ n+pe ram m+nöŋ i+ i m+dpal gau g+lö n+ŋöl g+, ejol kumi kabö adö laŋ abad m+dpal gau, God b+ gas+ n+ŋ k+id hi+köm n+ŋöb u n+ŋöl, a göm ga. ¹¹ God ga an+bu, n+pe hadame dagol gau gas+ n+ŋa rö nöp, B+ Kub hon Krais Jisas n+ip hag yuöm, nan an+bu ga. ¹² Krais Jisas n+ip n+ŋ udun c+g g+pun u me, God n+ip p+ñ+ŋ gagun, gas+ halö nöp n+pe m+öp söl au arun. * ¹³ An+bu u, kalöp hag ñ+ ajnö, y+ip g+ naij g+lö, u+ham m+dpin u, gas+ iru n+ŋagmim; yad u+ham m+dpin pen God kalöp nan aij ñ+nab.

Krais n+bi b+ m+dmagö yab+ löp

¹⁴ Adö an+bu nöp yad Bapi n+ip kugom y+mem sabe g+pin. ¹⁵ Bapi n+pe ke g+ lö, yam m+nöŋ naböŋ i+ i m+dpal gau abe, yam kumi kabö adö laŋ au m+dpal gau abe, hon magöŋhalö yam n+pe m+dpun. ¹⁶ Bapi God n+ip sabe gabin, n+pe B+ mailö aij ke halö, ñ+magö n+pe nan aij yab+ m+öp n+ŋöm n+pe Ana n+pe kalöp ñö, hibur gas+ m+dmagö an kale dan p+döŋ m+deinabim. ¹⁷ Bapi God n+ip sabe gabin, kale Krais n+ip n+ŋ udpe, Krais m+dmagö an kale dan m+deinab. Yad sabe gabin, kale nan n+hön g+n+g gabim u, God abe n+bi b+ gau abe m+dmagö l+mim g+nabim.

* **2:19:** Ep 3:6 * **2:20:** 1Ko 3:11 * **2:21:** 1Ko 3:16 * **2:22:** 1Pi 2:5 * **3:1:** Plp 1:7,13 * **3:2:** Kol 1:25
 * **3:3:** Ep 1:9-10; Kol 1:26 * **3:6:** Ep 2:13,16-19 * **3:7:** Kol 1:25 * **3:8:** 1Ko 15:9-10 * **3:12:** Jon 14:6; Ro 5:2 * **3:17:** Jon 14:23; Kol 1:23; 2:7

* 18 Yad sabe gabin, kale abe Krajs n̄bi b̄i magõñhalö gau abe, Krajs n̄ipe pör nöp n̄bi b̄i m̄dmagö yab̄i löp u n̄ñnabim. 19 Krajs n̄bi b̄i gau m̄dmagö yab̄i löp u n̄ñnabim. Pen an̄ibu nöp wasö. Yad God n̄ip sabe gabin u, n̄ipe kalöp m̄dmagö yab̄i löp u, hibur gas̄i m̄dmagö an̄ kale ke dan̄ n̄ñnabim. An̄ib u, God n̄ipe ke an̄ kale dan̄ ajman̄ raunab.

20 Hon God n̄ip hag n̄ñabun, pen n̄ipe hag n̄ñabun rö nöp gagnab; hon gas̄i n̄ñbun rö nöp gagnab. Klö n̄ipe ke u han̄ip an̄ dan̄ wög göm, n̄ipe ḡi map̄i l̄ ḡinab. 21 An̄ib u, hon Krajs Jisas n̄bi b̄i n̄ipe m̄dun n̄ip c̄ig m̄dpun gau, hib n̄ipe pör nöp pör nöp ud arno adö aran̄! An̄ib unbö rö aij.

4

Krais hañ roman̄ n̄ipe j̄im ñöl m̄dmim

1 Yad B̄i Kub wög ḡinö ȳip naḡi l̄löl m̄dpin u, manö hagabin i n̄ñmim. God kalöp n̄bi b̄i aij yad m̄daimim a göm uda u, kale an̄ib unbö rö nöp ḡi m̄daimim.

* 2 N̄bi b̄i kub m̄dpun a ḡimim kal juagmim; n̄bi b̄i hain aij gau m̄daimim. Kale pen pen manö hain hain hagmim m̄dmagö l̄imim. * 3 God Ana kalöp ud j̄im ñöl lö, j̄im ñöl m̄dpim rö, an̄ig gun nöp agam̄ij m̄daiun a ḡimim ḡipe arn̄im.

* 4 Hon Krajs n̄bi b̄i n̄ipe hañ roman̄ añi ap nöp m̄döp. Ana u añi ap nöp m̄döp. Kale magõñhalö nan aij añi ap nöp hainö udnabun a ḡimim gas̄i halö m̄dpim. God nan aij an̄ibu n̄ñnabin a göm kalöp w̄ñ ala.

5 B̄i Kub hon u añi ap nöp m̄döp. Krajs n̄ip n̄ñ udep adan u añi ap nöp m̄döp. Ñig pakep u añi ap nöp m̄döp. 6 N̄bi b̄i magõñhalö m̄dpal gau kale God añi ap nöp, Bapi añi ap nöp m̄döp. N̄ipe n̄bi b̄i magõñhalö gau B̄i Kub m̄döp. N̄ipe n̄bi b̄i hag lö, kale magõñhalö wög n̄ipe ḡipal. N̄ipe n̄bi b̄i magõñhalö gau an̄ kale dan̄ m̄döp. * 7 Pen Krajs han̄ip añi añi ke ke nan aij ke ap n̄ime lö udpun. *

8 An̄ib u, God Manö u kal̄i kl̄iñ r̄iköm hagla,

“Ram m̄inöñ adö lan̄ ara ñin u, kaua l̄ maua l̄ n̄ipe gau naḡi löm, kal̄ip dam t̄ip ḡi ud aramöm, n̄bi b̄i gau kal̄ip nan aij aij ña,” a ḡila. *

9 N̄ipe ram m̄inöñ adö lan̄ ara a ḡila i l̄ u, aige göl göm rö m̄döp? Me n̄ipe nöd m̄inöñ naböñ an̄ yan̄ aramöm, hainö ram m̄inöñ adö lan̄ ara. * 10 An̄ib u hon n̄ñbun, b̄i m̄inöñ naböñ an̄ yan̄ ara u, b̄i an̄ibu nöp adö lan̄ aramöm kumi kabö adö lan̄ au ara. An̄ig ga u, ram m̄inöñ au ḡiyan̄ abe, ram m̄inöñ adö lan̄ au abe, ram m̄inöñ magõñhalö yab̄i arnabin a göm, an̄ig ga.

11 B̄i an̄ibu nöp n̄bi b̄i n̄ipe nan aij aij ñöm, r̄imnap hag lö, Jisas manö aij ud arep wög u ḡipal; r̄imnap God manö hagep wög u ḡipal; r̄imnap n̄bi b̄i Krajs n̄ip n̄ñagpal gau kal̄ip Krajs manö aij u hag ñibal; r̄imnap n̄bi b̄i Krajs n̄ip n̄ñ udpal gau kal̄ip abad m̄döm hag ñi aij ḡipal; r̄imnap n̄bi b̄i ñi pai gau kal̄ip Krajs manö aij u hag ñibal. * 12 God n̄bi b̄i n̄ipe n̄ip wög ḡilö, Krajs hañ roman̄ n̄ipe kub göm p̄idöñ l̄in̄im a göm, n̄bi b̄i n̄ipe gau kal̄ip nan aij aij an̄ib gau ña. 13 Krajs hañ roman̄ p̄idöñ lö, hon magõñhalö han̄ roman̄ añi ap rö manö aij n̄ipe n̄ñ udun, God Ñi n̄ipe aigale B̄i rö m̄döp u n̄ñ aij gun, hon ñi pai pro rö wasö, n̄bi b̄i majö Krajs n̄ipe ke m̄döp rö l̄inabun. *

14 An̄ig geinab u, hainö hon ñi pai pro rö m̄dageinabun. Ñin hain an̄ibu, B̄i God Manö hagabun a göm, manö ke ke gau n̄bö gau n̄bö ud ud piral piral hagpal gau, han̄ip ȳigön udöm ñig solwara ud ado malo göp rö u gagnaböl. 15 Ñin hain an̄ibu, hon n̄bi b̄i gau kal̄ip m̄dmagö lun manö n̄ñö nöp hagun, nan n̄ihön n̄ihön ḡinabun u, Nab̄ic n̄ihön ḡiböp u n̄ñun, an̄ib unbö rö nöp gun. Nab̄ic u Krajs me. * 16 Krajs nab̄ic m̄dö, hañ roman̄ kid ke r̄imnap kid ke ke r̄imnap pen pen m̄dmagö löm, wög ke ke ḡilö, kid̄i l̄ aram hañ roman̄ kid ke ke ud j̄im ñö, hañ roman̄ magõñhalö kub göm, p̄idöñ l̄inab.

* 4:1: Kol 1:10 * 4:2: Kol 3:12-13 * 4:3: Kol 3:14-15 * 4:6: 1Ko 12:6 * 4:7: Ro 12:3,6 * 4:8: Sam 68:18 * 4:9: Jon 3:13 * 4:11: 1Ko 12:28 * 4:13: Kol 1:28 * 4:15: Kol 1:18; 2:19

Krais n̄ibi b̄i n̄ipe m̄idpun r̄o, naḡi ḡis̄ön n̄ib̄o ad̄o u gun

17 An̄ib u, B̄i Kub man̄o n̄ipe u udem kalöp man̄o kl̄o hagem hagabin: n̄ibi b̄i God n̄iᅇ udagpal gau ḡim̄idal r̄o naḡi ad̄o u r̄o gagmim. N̄ibi b̄i an̄ib gau gas̄i kale m̄idagöp. * 18 Kale s̄ib̄ön b̄öᅇ au m̄idpal. Kale gas̄i ap m̄idagöp yab̄iᅇ. Gas̄i r̄im̄id m̄idmagö kale ke pr̄i göm man̄o n̄iᅇagal. An̄ib u, God kam̄iᅇ n̄ipe kal̄ip aᅇ daᅇ m̄idagöp. 19 Nan si nan naj̄i n̄ih̄ön n̄ih̄ön ḡipal gau kale nable gagöp. An̄ib u, kale nan si nan naj̄i ab̄önam̄ö ḡi dam dam, uri nan si nan naj̄i hain n̄ib̄o r̄im̄nap gun a göm rap̄in hal̄owal̄ö ḡil̄o arab.

20 Pen n̄öd Krais man̄o aij u haḡ ñ̄ino n̄iᅇ udpe u, Krais kale naḡi ad̄o an̄ibu ḡimim a göp kalöp haḡ ñ̄ino n̄iᅇagpim. 21 Kalöp Jisas man̄o n̄iᅇö u n̄öp haḡ ñ̄ino n̄iᅇbim me. 22 Nan si nan naj̄i n̄öd ḡim̄idim u, gas̄i r̄im̄id m̄idmagö kale gac ḡinab. An̄ib u, nan si nan naj̄i ḡim̄idim u b̄öᅇ n̄öp ar̄ö ḡimim. * 23 Gas̄i aij ḡis̄ön n̄ib̄o ad̄o u n̄öp n̄iᅇmim. *

24 Pen God gö n̄ibi b̄i ḡis̄ön n̄ib̄o m̄idaimim r̄o löp. An̄ib u, naḡi ḡis̄ön n̄ib̄o ad̄o u ud halu l̄imim, God kam̄iᅇ aij m̄idöp r̄o u, God n̄ipe uᅇ ke m̄idöp r̄o u m̄idaimim. *

25 An̄ib u, hon magöᅇhalö Krais hañ roman̄ n̄ipe añ̄i n̄öp m̄idpun u me, kale magöᅇhalö n̄ibi b̄i gau kal̄ip piral hagm̄idim u ar̄ö ḡimim, man̄o n̄iᅇö n̄öp hagmim. * 26 Ñ̄in r̄im̄nap n̄ibi b̄i kalöp ḡi naj̄i ḡil̄o kale mulu lugnab. Pen mulu lugö, nan si nan naj̄i gagmim. An̄ig göl mulu n̄iᅇöl ḡi m̄idpe n̄iᅇöl ḡi, sidö wad aragn̄im. * 27 Wasö u, Seden kalöp gas̄i naj̄i ñ̄ö, nan si nan naj̄i ḡimim r̄o löp.

28 N̄ibi b̄i nan si udm̄idal gau hainö nan si udagöl; kl̄o ke wög göm nan m̄idö n̄iᅇöl ḡi, r̄im̄nap n̄ibi b̄i mög gep r̄o gau kal̄ip ñ̄öl. 29 Manö hagn̄ig gabim u, manö naj̄i r̄im̄nap hagagmim. Manö aij n̄ibi b̄i n̄iᅇöm, God n̄ip c̄ig aij göl r̄o l̄in̄im gau

n̄öp hagmim. * 30 God ñ̄in hain u han̄ip b̄öᅇ n̄öp udnabin a göm n̄iᅇ löm, Ana Uᅇ n̄ipe u n̄öd yuö apöm kalöp aᅇ daᅇ m̄idöp u me, naj̄i ḡimim God Ana Uᅇ n̄ip marö ñ̄agmim. * 31 Hibur naj̄i gö, n̄ibi b̄i r̄im̄nap n̄iᅇbe mulu lugö, kal jumim, manö pen pen hagmim, n̄ibi b̄i hag jumim, ḡi naj̄i ḡimim ḡipim u magöᅇhalö ar̄ö ḡimim. * 32 Pen pen mög n̄iᅇmim, m̄idmagö l̄imim. Kale Krais lau ad̄o m̄idpe, God kalöp nan si nan naj̄i ḡipim u n̄iᅇöm ar̄ö göp r̄o u, kale u r̄o n̄öp pen n̄iᅇmim ar̄ö ḡimim pen n̄iᅇmim ar̄ö ḡimim ḡimim. *

5

Mailö ad̄o u ajaiun

1 Kale God ñ̄i pai m̄idmagö aij n̄ipe m̄idpim u, n̄ipe göp r̄o ḡimim. * 2 Krais han̄ip n̄ibi b̄i m̄idmagö löm, God n̄ip nan dap sabe ḡil̄o haᅇ? aij auöp r̄o u, han̄ip nan a göm mab ba laᅇ uma. Krais ga an̄ibu n̄iᅇmim, kale ke an̄ib unbö r̄o n̄öp n̄ibi b̄i gau kal̄ip m̄idmagö löl ḡi m̄idaimim. *

3 Pen God n̄ibi b̄i n̄ipe ke yab̄iᅇ m̄idpim u, n̄ibi si b̄i si ḡimim, gau ajmim hal̄owal̄ö ḡimim, nan aij kale gau yad udnam a ḡimim, naḡi ad̄o an̄ibu r̄o magöᅇhalö b̄öᅇ n̄öp ar̄ö ḡimim. 4 Uraᅇañ hagmim, ñ̄iᅇon l̄imim, manö naj̄i hagmim gagmim. Manö an̄ibu r̄o hagagep yab̄iᅇ. Kale pen God n̄ip aij a göp a ḡimim.

5 N̄i? aij ḡimim: n̄ibi si b̄i si ḡipal n̄ibi b̄i gau abe, gau ajöm hal̄owal̄ö ḡipal n̄ibi b̄i gau abe, nan aij kale gau yad udnam a ḡipal n̄ibi b̄i gau abe kale God Krais apil m̄ihau ram m̄inöᅇ kumi kabö ad̄o laᅇ abad m̄idpil au aragnaböl yab̄iᅇ. Kale nan si nan naj̄i an̄ib gau gas̄i n̄iᅇbal u, nan an̄ib gau god kale r̄o löp. *

6 Naḡi naj̄i hagaj̄in an̄ib gau, n̄ibi b̄i r̄im̄nap kalöp piral hagöm hagnaböl, “Nan an̄ib gau nan si nan naj̄i wasö,” a ḡinaböl. Kalöp piral haglö n̄iᅇmim r̄o löp u, n̄iᅇ aij ḡimim manö kale udagmim. Nan si nan naj̄i hagaj̄in an̄ib gau ḡipe, God kal juöm

* 4:17: 1Pi 1:14; Ro 1:21 * 4:22: Ro 8:13; Kol 3:9 * 4:23: Ro 12:2 * 4:24: Jen 1:26; Kol 3:10 * 4:25: Kol 3:8-9; Sek 8:16 * 4:26: Sam 4:4; Jem 1:19-20 * 4:29: Kol 4:6 * 4:30: Ais 63:10; 1De 5:19; Ep 1:13-14 * 4:31: Kol 3:8 * 4:32: Mad 6:14; 18:22-35; Kol 3:12-13 * 5:1: Mad 5:48 * 5:2: Hib 10:10; Eks 29:18 * 5:5: 1Ko 6:9-10; Kol 3:5 * 5:6: Kol 2:4,8; Ro 1:18

kalöp gi naj yabił gi nab. * 7 Manö kalip niñmim kalip aip ajagmim.

8 Nöd sibön aņ gau midmidim u pen miñi Bi Kub niñi bi niñe limim mailö niñe adö u midpim. Miñi mailö niñe adö u midpim rö, niñi bi mailö adö u ajpal rö ajmim. Mailö niñi pai rö midaimim. *

9 Mailö magö u nan aij aij iru nöp piñab: gi aij gep magö ke ke iru yabił piñab; nan niñhön niñhön God niñjö aij gi nab nan gau magöñhalö piñab; nan niñhön niñhön niñjö nöp midöp pör nöp piñab. 10 God niñp aij giñim adö u nöp niñ aij giñim giñe arñim.

11 Sibön yaņ ajöm nan si nan naj giñal u kale aip gagmim. Nan si nan naj giñal u mailö adö u hagpe niñöl. 12 Kale nan si nan naj pi göl giñal u, hon nan anib gau manö nöp hagnabun u, nable gi nab. 13 Ram ruö magöñhalö waiö niñbun. Anib u rö, God mailö niñe auö, nan niñhön pi göm giñal u waiö niñnaböl. * 14 Mailö auö, magöñhalö niñbun. Adö anibu nöp, niñi bi riñnap hagpal,

“Ne umöl midpan u, miñi urakö,

Krais mailö niñe u nöp mailö pak niñab,” a giñal. *

15 Anib u, niñi bi riñnap manö niñagöm hałöwalö giñal rö gagmim. Ni? aij giñim gi midaimim. * 16 Niñi bi nan si nan naj nöp giñal niñ anibi, kale pör nöp niñ aij giñim gi aij giñim. 17 Anib u, bi hauł rö gagmim; Bi Kub niñp aij gi nab adö u nöp niñmim giñim. 18 Niñ wain niñbe, hauł alagnim; adan anibu arnabim lug paknabim. Pen, God Ana apöm hanip aņ daņ ajmaņ raunim, a giñim God niñp sabe geinabim u aij. * 19 God Manö adiñ Sam a giñal gau riñnap pen pen hagöl gi, Krais manö aij u kiñap ap pen pen hagöl gi, Bi Kub hib niñe dap raneb kiñap ap pen pen hagöl gi giñim. Aij a gö niñöl gi, midmagö kale aņ daņ kiñap riñnap Bi Kub niñp hagmim. * 20 Bi Kub hon Jisas Krais niñi bi niñe midpun u me, nan niñhön niñhön

giñim, kale pör nöp nan magöñhalö gau Bapi God niñp aij a göl gi midaimim. *

21 Krais Bi Kub hon midöp a giñim u me, añ mam Krais niñi bi niñe midpim gau pen pen ud aij giñim. Añ mam ap manö riñnap hagainim u, manö niñe udmim. *

Ber bi gau

22 Kale niñi gau, Bi Kub manö niñmim hain giñim rö, nagamul bi hagöl rö niñmim hain giñim. * 23 Adö anibu anig göl midöp: Krais niñi bi niñe gau hañ romaņ niñe ke midöp; niñe ke nabic midöp. Krais niñi bi niñe ud kamñ yuöp. Krais niñi bi udöm nabic midöp rö, bi gau niñi kale udöm nabic midpal. * 24 Krais niñi bi niñe gau kalip hagö manö niñe hain giñal rö, niñi gau, bi kale gau hagöl rö magöñhalö hain göl.

25 Pen kale bi gau, Krais niñi bi niñe gau midmagö löm uma rö niñmim, niñi kale gau u rö nöp midmagö yabił limim. *

26-27 Krais niñi bi niñe gau midmagö löm uma u, cöc niñe u niñ manö niñe hagöm, niñig löm, uł małi gi aij göm, cöc mailö halö, gac pro ap, nan naj pro ap, manö pro ap wasö yabił, uł nöp midö, niñe udöm niñp ke niñab. * 28 Anib unbö rö nöp, kale bi gau niñi kale gau kalip midmagö limim. Hañ romaņ kale ke gi aij giñim rö, niñi kale gau u rö nöp giñim. Bi niñi niñe midmagö löp u, niñe ke midmagö löp. 29 Hañ romaņ hon u mulu kal niñagpun; ke niñno aij gö, nan magö niñöl gi niñöl gi abad mid aij nöp giñun. Anib unbö rö nöp, Krais niñi bi niñe abad midöp. 30 Niñhön giñig: hon Krais hañ romaņ niñ kiñ ma kiñ niñe gau rö midpun.

31 Pen God Manö u kalı kñiñ riñköm hagla, “Bi ap niñi udnig, niñe nap kalip arö göm, niñi udöm jim niñöl midmil, hañ romaņ añi rö lö midpil,” a giñla. * 32 Manö anibu ił ap midöp pen kale nöd niñagmidal. Yad gasi niñbin manö anibu Krais abe niñi bi niñe gau abe hagab. * 33 Pen kale bi gau magöñhalö, hañ romaņ kale

* 5:8: Ep 2:13; Kol 1:13; 1Pi 2:9; Jon 12:36 * 5:13: Jon 3:20-21 * 5:14: Ais 26:19; Ro 13:11 * 5:15: Kol 4:5 * 5:18: Luk 21:34 * 5:19: Kol 3:16 * 5:20: Kol 3:17 * 5:21: 1Pi 5:5 * 5:22: Kol 3:18; 1Pi 3:1 * 5:23: 1Ko 11:3; Ep 1:22 * 5:25: Kol 3:19; 1Pi 3:7 * 5:26-27: 2Ko 11:2; Kol 1:22; Dai 3:5 * 5:31: Mad 19:5 * 5:32: Rep 19:7

u ke midmagö libim rö, nibi kale gau u rö nöp midmagö limim. Kale nibi gau magöñhalö, nagamul bi manö kale udmim.

6

Ñi pai gau; nime nap gau

¹ Kale ñi pai gau, Bi Kub hain gipim rö, name nap manö hagöl rö udmim. Nagi aij me adö anibu. * ² God manö unbö sidu? lañ haga u hagöm haga, "Name nap bi kalip ud aij gimim, hagnil rö gimim," a ga. Pen God manö anibu nöp hagöm manö ap halö hagöm haga, "Kale unbö geinabim, yad kalöp nan aij ap ñinabin," a ga. * ³ God haga, "Anig ginabim u, yinid umagnabim; minöñ naböñ adö it i mlö padö midmim, mid aij ginabim," a ga.

⁴ Pen nap bi, ñi pai kale gau mid aij gilañ a gimim, kalip pa ji nñeb rö manö u rö hagagmim. Anig gipe, ñi pai kale gau pa ji nñöm, manö hagnabim rö nñagnaböl. Pen ñi pai kale gau kub gilo nñöl gi, kale nap bi God Manö hag ñi aij gimim, nagi aij adö anibu hag ñöl gi midmim. *

Bi nagi wög gipal gau; bi kub kalip abad midpal gau

⁵ Pen kale nibi bi, bi kub kalöp mani rau dap lilo kalip nagi wög gi ñimdim gau, Krai manö hagö, pñin gimim ud aij gipim rö, bi kub kale minöñ naböñ adö it i gau manö hagnö, kale u rö nöp pñin gimim ud aij gimim. *

⁶ Bi kub gau nñm+dlö nñöl gi, wög gi aij gino, kalip aij gañ a gimim gasi anibu nöp nñagmim; Krai nñp nagi wög gibep rö, God nñp aij gañ a gimim, pör wög gi aij gimim. ⁷ Nibi bi minöñ naböñ it i kalip nöp wög gabun a gimim nñagmim; Bi Kub u nñp wög gabun a gimim, aij gö nñöl gi wög gimim. ⁸ Kale nñbim, nibi bi nagi wög gipal gau abe nibi bi gasi kale ke nñöm wög gipal gau abe, Bi Kub wög kale nñöm, wög gi aij geinaböl u kalip u rö nöp pen ñinab. *

⁹ Pen kale bi kub nibi bi hanip nagi wög gilañ a gimim mani rau dap libim gau kalip gi aij gimim. Manö klö hagpe pñin göl gi wög gagöl. Bi Kub kumi kabö adö lañ midöp u, nipe nibi bi nagi wög gipal Bi Kub kale abe, nibi bi kalip abad midpal Bi Kub kale abe midöp. Bi Kub nipe nibi bi gau kub, nibi bi gau pro, a göm nñagöp; amgö ilö nipe u adip adip midpal nñöm nipe goñ ap aka goñ ap aragnab. *

Wim po God ñöb u lihu magum gi aij gun midaiun

¹⁰ Manö hag naböñ junig gabin i nñ aij gimim. Bi Kub nñp cig gipe, nipe klö nipe kalöp ñinim. ¹¹ Seden hanip pör gi naij ginig göp u, wim po nan God hanip ñöb gau magöñhalö ud rol gimim, adan ramö au ulin li mid aij gaimim. * ¹² Nibi bi hañ roman hagape midöp gau aip pen pen gagabun. Kijaki aiön pi nan naij gau bi kub kale it ke ke kumi kabö lañ abad midöm, sibön yan ajpal gau aip pen pen gabun. * ¹³ Anib u, wim po nan God hanip ñöb gau magöñhalö ud rol li aij gimim midpe me, ñin bistam midpe u auö, klö gimim nöp midpe, nan rimnap kalöp göl rö lagnab. ¹⁴ Anib u, God Manö nñö u, dip nagi rö pig li aij gimim. Abad alnaböl a gimim, pör nöp kabö rö gep magö u, sior pidön libal rö, ud pabıl ba kale u limim. * ¹⁵ Ma rirup libal rö, God aip jim ñöl midpe manö aij u ud armim. Nibi bi rimnap kalip manö aij anibu hagnig pör gi jin gi midmim, gasi anibu nöp nñmim ma rirup rö limim. * ¹⁶ Hataun rñ albal rö, God hanip abad mideinab a gimim nñp gasi nñ udöl gi midpe me, nipe gö Bi Naij Gep po nipe mab rö inö nñöl gi alnab gau böñ nöp hon ginab. Gasi anibu nöp nñmim, hataun rö rñ gimim. ¹⁷ Usajıl pidön bad libal rö, God kalöp mög nñöm ud kamñ yuöp gasi u, ud nabıc adö lañ usajıl bad rö limim. Ru mlö kid ud arbal rö, God Ana ru mlö kid kalöp ñöb u ru mlö kid rö ud armim. God Ana ru mlö kid u God Manö nipe me. * ¹⁸ Ana nipe gasi ñö

* **6:1:** Kol 3:20 * **6:2:** Eks 20:12 * **6:4:** Kol 3:21; Sam 78:4; Pro 22:6 * **6:5:** Kol 3:22-23; Dai 2:9-10; 1Pi 2:18 * **6:8:** 2Ko 5:10; Kol 3:24-25 * **6:9:** Kol 4:1; Ro 2:11 * **6:11:** Ro 13:12; 2Ko 10:4 * **6:12:** 1Pi 5:8-9 * **6:14:** Ais 11:5; 59:17; 1De 5:8 * **6:15:** Ro 10:15 * **6:17:** Hib 4:12

n+ñöl g+; God n+p manö adö ke ke hag n+ñöl g+ m+daimim. Gas+ halö m+dmim, n+bi b+ Krai la u adö m+dpal gau magöñhalö God n+p pör nöp sabe göl g+ m+daimim.

* 19 Y+p u rö nöp God n+p sabe g+pe, y+p abad m+idöm manö magö n+pe ke y+p ñö n+ñöl g+, p+ñ+ñ gagem, Krai manö aij nöd n+ñagm+dal u, n+bi b+ gau kal+p haöwawö hag ñ+nam. * 20 Yad Krai b+ n+pe m+dem, manö aij n+pe u nöp hag ajainö y+p nagi l+lö m+dpin u, pen God n+p sabe g+pe yad p+ñ+ñ gagem haöwawö hag ñ+nam. Yad u rö nöp g+nam aij. *

Manö naböñ magö r+mnap

21 Pen yad aigöl rö gem m+dpin u, wög n+hön n+hön g+pin u, mam aij hon Dijikas, b+ God n+p pör nöp wög g+ aij göp u, am jaköm kalöp magöñhalö hag ñ+nam. *

22 Hon aige rö m+dpun u, Dijikas amöm hagö n+ñmim, gas+ halö m+daimim, a gem, n+p m+dpim au yuabin.

23 Bapi God B+ Kub Jisas Krai apil m+hau kalöp abad m+dlö n+ñöl g+, God Manö n+ñ ud p+döñ göl g+ m+dmim, añ mam gau aip agam+ñ m+dmim, pen pen m+dmagö l+ m+daimim. 24 B+ Kub hon Jisas Krai n+p m+dmagö löl g+ nöp m+dpim gau, God kalöp magöñhalö mög n+ñöm ud aij yab+ñ g+nam.

* 6:18: Luk 18:1; Kol 4:2; 1De 5:17
Kol 4:7-8; 2Di 4:12

* 6:19: Kol 4:3-4; 2De 3:1

* 6:20: 2Ko 5:20; Plm 9

* 6:21: Ap 20:4;

Pilipai

Pol Pilipai n̄bi b̄i kal̄ip k̄öp kal̄i k̄liñ r̄ika

¹ Yad Pol. Dimodi hol m̄ihōŋ Kraiŋ Jis̄as n̄ip w̄ög ḡipul r̄ö, n̄ipe ap̄öm m̄idö n̄iñöl ḡi, kal̄öp k̄öp i kal̄i k̄liñ r̄ikabin. Kraiŋ Jis̄as n̄ip c̄ig ḡimim n̄ibi b̄i n̄ipe daun kub Pilipai gau m̄idpim kal̄öp maḡöŋhalö k̄öp i kal̄i k̄liñ r̄ikabin. Kal̄öp maḡöŋhalö, Kraiŋ n̄ibi b̄i n̄ipe m̄idpim gau; Kraiŋ n̄ibi b̄i n̄ipe abad m̄idpim b̄i kub gau; b̄i abad m̄iddep gau kal̄ip w̄ög ḡi ñ̄ibim n̄ibi b̄i gau; kal̄öp maḡöŋhalö manö an̄ibi hagabin. *

² God Bapi hon abe, B̄i Kub Jis̄as Kraiŋ abe, kal̄öp mög n̄iñmil ud aij ḡilö, m̄id aij ḡimim.

*Pol Kraiŋ n̄ibi b̄i Pilipai gau sabe göm,
God n̄ip aij a ga*

³ Yad kal̄öp gas̄i n̄iñem God yad n̄ip aij a gabin. ⁴⁻⁵ God n̄ip n̄iñ udpe ñ̄in u r̄ikö, yad Kraiŋ manö aij u n̄ibi b̄i gau kal̄ip hag ñ̄im̄idin u, kale p̄ör ȳip ḡi ñ̄im̄idim. An̄ib u, kal̄öp maḡöŋhalö God n̄ip sabe gem, yad p̄ör n̄öp m̄iñ m̄iñ gem sabe ḡipin. ⁶ Yad n̄iñbin, God kal̄öp n̄öd n̄ibi b̄i n̄ipe uda u, kal̄öp arö gagnab me; n̄ipe w̄ög aij an̄ibu ḡi dam dam kal̄öp abad m̄id dam dam, Kraiŋ Jis̄as ado ḡi aunab. *

⁷ Yad n̄öd gau gau aramem, Kraiŋ manö aij u hag ñ̄ainö, n̄ibi b̄i r̄imnap manö pen pen haglö n̄iñöl ḡi, yad kal̄ip aip manö hag am̄il ap̄il gem, Kraiŋ manö aij u manö n̄iñö yab̄iñ m̄idöp u hag ñ̄i ajm̄idin abe, m̄iñi aui naḡi m̄idpin u abe, God ȳip hag lö w̄ög n̄ip ḡim̄idin u, kale maḡöŋhalö p̄ör n̄öp ȳip ḡi ñ̄im̄idim. An̄ib u, yad kal̄öp m̄idmagö lem, gas̄i n̄iñöl ḡi n̄öp m̄idpin me. ⁸ God n̄iñöb Kraiŋ Jis̄as kal̄öp m̄idmagö löp r̄ö u, yad kal̄öp an̄ib unbö r̄ö n̄öp m̄idmagö l̄ibin.

⁹ Yad God n̄ip sabe gem hagpin, kale pen pen m̄idmagö l̄i m̄idpe, m̄idmagö lep magö u kub gö n̄iñöl ḡi, kale manö n̄iñö u gas̄i n̄iñ aij ḡimim, manö ud as̄ik ḡi aij

yab̄iñ ḡinabim. ¹⁰ An̄ib u, adan mai adan aij yab̄iñ u n̄iñ aij ḡimim, adan aij yab̄iñ adö an̄ibu n̄öp arammim, aij yab̄iñ göp adö u n̄öp ḡi m̄idpe me, kal̄öp manö ap̄ m̄idageinab n̄iñöl ḡi Kraiŋ ado ḡi aunab. *

¹¹ An̄ib u, Jis̄as Kraiŋ n̄ibi b̄i n̄ipe kal̄ip ḡi ñ̄ö, kale ḡi aij ḡipal r̄ö u, n̄ipe kal̄öp u r̄ö n̄öp gö, kale ḡi aij göl ḡi n̄öp m̄idpe, n̄ibi b̄i gau n̄iñöm God hib n̄ipe haglö adö ar̄im.

*Pol naḡi l̄ila au m̄ideia pen Jis̄as manö
aij u kub ara*

¹² Pen añ mam b̄i n̄iñim! Kraiŋ manö aij u n̄iñaglan̄ a göm, ȳip naḡi l̄ila u pen naḡi m̄idpin r̄ö, Kraiŋ manö aij u am̄öm kub aröp. ¹³ N̄ibi b̄i gapman b̄i kub Sisa n̄ip w̄ög ḡi ñ̄ibal gau maḡöŋhalö abe, n̄ibi b̄i ȳihar̄iñ gau iru n̄öp abe, yad Kraiŋ manö u n̄öp hag ñ̄inö, ȳip naḡi l̄ibal u n̄iñbal. *

¹⁴ Pen yad naḡi m̄idpin u me, añ mam iru yab̄iñ n̄öp B̄i Kub n̄iñ ud p̄idöŋ göm, p̄iñiñ gagöm, k̄lö göm God Manö u waiö hag ñ̄ibal. ¹⁵ N̄iñö n̄öp, r̄imnap ȳip mulu lugö, hon u r̄ö n̄öp ḡino, hon hib kub m̄ideian̄ a göm, Kraiŋ manö hag ñ̄ibal. Pen r̄imnap, ȳip gas̄i n̄iñ aij göm, Kraiŋ manö hag ñ̄ibal. ¹⁶ God ȳip hag lö, Kraiŋ manö aij u manö n̄iñö yab̄iñ m̄idöp u hag ñ̄ibin u n̄iñöm, ȳip m̄idmagö löm, kale u r̄ö n̄öp Kraiŋ manö aij u hag ñ̄ibal.

¹⁷ Pen n̄ibi b̄i ȳip mulu lugö Kraiŋ manö hag ñ̄ibal gau, gas̄i m̄ihöp m̄idö, ȳip ḡilö uñham m̄ideinabin, kale pen hib kub udnaböl a göm, an̄ig ḡipal. ¹⁸ Pen u manö m̄idagöp! Kale ȳip gas̄i aij n̄iñöm Kraiŋ manö aij u hag ñ̄ibal aka ȳip gas̄i naij n̄iñöm Kraiŋ manö aij u hag ñ̄ibal u, nan kub u kale Kraiŋ manö aij u hag ñ̄ibal. An̄ib u, yad m̄iñ m̄iñ ḡipin.

Pol, Kraiŋ ȳip abad m̄ideinab, a ga

Yad m̄iñ m̄iñ ḡipin u, hainö u r̄ö n̄öp m̄iñ m̄iñ ḡinabin. ¹⁹ Yad n̄iñbin, kale God n̄ip sabe göl ḡi m̄idpe, Jis̄as Kraiŋ Ana n̄ipe ȳip abad m̄idö, yad naḡi m̄idpin i hōŋ arnabin. *

²⁰ Pen ȳip aij ḡinab u, yad nan n̄ihōŋ n̄ihōŋ ḡinabin, kam̄iñ m̄ideinabin aka umnabin, yad gas̄i halö m̄idem hañ roman̄ yad k̄lö gem Kraiŋ manö aij n̄ipe u

* 1:1: Ap 16:12-40 * 1:6: 1Ko 1:8 * 1:10: 1De 5:23 * 1:13: Ap 28:30 * 1:19: 2Ko 1:11

hag ñem, hib nipe u hagnö adö arö n+ñöl g+ yad nable gagn+m. Nöd an+g ga u, hainö an+ib unbö rö nöp g+n+m u aij. ²¹ Kam+ñ yad u Krai me; umnabin u, m+ñi m+dpin rö wasö, m+id aij yab+ñ g+nabin. * ²² Hañ roman an+bi kam+ñ m+deinabin u, wög g+nö nan magö r+mnap p+lnab. An+ib u, yad umnabin aka m+deinabin u n+ñagpin. ²³ An+ib u, yad gasi m+höp m+dpöp, pen umem am Krai aip m+deinam a g+ gasi n+ñbin. An+g g+iböp, y+ip aij yab+ñ g+iböp. * ²⁴ Pen gasi yad ap m+dpöp u, hañ roman an+bi m+dem, kalöp g+ ñö, m+id aij g+mim u nan kub. ²⁵ An+ib u, yad ke gasi klö n+ñbin u, umagnabin; kalöp g+ ñinö, Krai manö aij nipe u n+ñ ud aij göl g+, n+ip c+g p+idöñ göl g+, g+ dammim, m+ñ m+ñ göl g+ m+deinabim. ²⁶ An+ib u, kale m+dpim u kauyan amjakem seg m+deinabun u, kalöp aij gö, Jisas Krai m+ñ m+ñ yab+ñ göl g+ m+deinabim.

Kale p+ñ+ñ gagmim

²⁷ Pen nan kub u, Krai manö aij u hagöp rö nöp n+ñmim g+ aij g+mim. An+g geinabim u, yad m+dpim u n+nabin aka gai i m+dnö manö auö, kale gasi añ+ nöp n+ñmim, klö yab+ñ wög j+m ñöl g+mim, Krai manö aij u n+ñ ud p+idöñ g+mim, n+bi b+ gau hag ñ+nabim. * ²⁸ Pen n+bi b+ kalöp g+ naj g+pal gau n+ñmim, p+ñ+ñ gagmim. J+m ñöl m+dmim p+ñ+ñ gagpe, kale n+ñaböl, God kal+ip al pak löm, kalöp pen ud kam+ñ yunab. ²⁹ God nan aij ap kalöp ñöb u, kale Krai n+ip n+ñ udpim. Pen God nan aij ap kalöp ñöb u, kale Krai n+bi b+ nipe m+dmim, n+bi b+ r+mnap kalöp mulu lugaj+ip kale ilön udpim. * ³⁰ Yad b+ nipe m+dnö y+ip g+ naj g+pal rö, m+ñi kalöp u rö nöp g+pal. Kale aip m+dnö y+ip g+ naj geila u+ham m+dm+din u amgö kale ke n+ñbim. M+ñi u rö nöp, y+ip g+ naj g+pal u, n+bi b+ r+mnap kalöp manö hag ñ+lö, n+ñbim.

2

Añ mam gau kal+ip m+dmagö lun

* **1:21:** Gal 2:20 * **1:23:** 2Ko 5:8 * **1:27:** Ep 4:1; 1De 2:12 * **1:29:** Ap 16:19-40 * **2:3:** Gal 5:26 * **2:4:** 1Ko 10:24 * **2:6:** Jon 1:1-2; 17:5 * **2:7:** 2Ko 8:9; Jon 1:14 * **2:8:** Hib 5:8; 12:2 * **2:9:** Ap 2:33; Ep 1:20-21; Hib 1:3-4 * **2:10:** Ro 14:11

¹ Krai kalöp mög n+ñöm udöp u me, kale p+idöñ l+mim gasi iru n+ñagpin. Krai kalöp m+dmagö löp u me, kale gasi halö m+dpim. Ana nipe kalöp an+ dan m+dpöp u me, kale n+ip j+m ñöl m+dmim, añ mam gau pen pen mög n+ñmim ud aij g+ipim. ² An+ib u, gasi adö añ+ n+ñmim, pen pen m+dmagö l+mim, gasi kale j+m ñöl m+daimim. An+g geinabim me, y+ip aij yab+ñ g+nab. ³ Hon n+bi b+ kub m+dnö, n+bi b+ r+mnap han+ip n+ñöm hib hon haglö adö aran, a g+mim gasi u n+ñagmim. Hon nöp n+bi b+ kub, n+bi b+ r+mnap gau n+bi b+ pro a g+mim gasi u n+ñagmim. N+bi b+ gau magöñhalö ud aij gep n+bi b+ m+dpal a g+ gasi u n+ñmim. * ⁴ Hon nöp m+id aij gun a g+mim gasi u n+ñagmim; n+bi b+ r+mnap u rö nöp m+id aij g+lan a g+mim gasi u n+ñmim. *

Krai Jisas gasi n+ñöm ga rö u g+mim

⁵ Krai Jisas gasi n+ñöm ga rö u g+mim:
⁶ Krai Jisas hadame dagol gau
 pör nöp God m+dpöp rö nöp m+dpöp u pen
 God klö m+dpöp rö u,
 ad+ip ad+ip m+daiul a g+ gasi u n+ñaga.
 *
⁷ Gasi nipe ke n+ñöm,
 nan nipe magöñhalö gau arö gem,
 b+ nag+ wög gep rö m+deinam a gö,
 n+me n+ip yag dauö ñ+ñan ap nöp löm,
 n+bi b+ m+dpal rö nöp m+deia. *
⁸ Pen gasi yad ke n+ñem g+nam a göm gaga;
 God haga rö nöp g+ dam arö n+ñöl g+,
 b+ naj yab+ñ kal+ip pen ilön ñ+bal rö u,
 n+ip mab kros ba lan al pak l+lö uma. *
⁹ Krai ga an+bu, God n+ip dam
 ram m+nöñ kumi kabö adö lan au löm,
 n+ip hib ke yab+ñ hib adö lan m+dpöp ap ñö,
 hib magöñhalö hib nipe mo gau
 m+dpal. *
¹⁰ An+g ga u, Jisas hib nipe dap rann+g,
 kale magöñhalö,
 kumi kabö adö lan au m+dpal gau abe,
 m+nöñ naböñ adö i i m+dpal gau abe;
 m+nöñ naböñ mo gau m+dpal gau abe;
 kugom y+möm, *

11 kale magöñhalö waiö hagöm,
Jisas Kraiss nipe Bî Kub mîdöp a
gî naböl.

Manö anîbu hageinaböl u,

Bapi God mailö aij nipe u nîñ naböl. *

*Hapö mailö paköp u rö, mailö göl gî
mîdaiun*

12 Anîb u, nîbi bî mîdmagö yad gau.
Kale aip mîdainö ñîñ u, manö hagnö
nîñmim gîmîdim. Pen mîñî gai i mîdpin u,
manö kalöp hagabin anîbi, anîb unbö rö
nöp nîñmim gîmim. God nîbi bî nipe ram
mîñöñ kumi kabö adö lañ au ud arnab
a ga manö aij u manö hon a gîmim, pör
nöp God nîp gasî aij nîñmim, nipe hagöp
rö nöp nîñmim, klö yabîl gî mîdaimim.

13 God nipe nöp klö göm mîdmagö kale
añ dañ gasî ñö, nîp aij gî nab adö u gun
a gîmim anîg gîpim. 14 Mulu lugö, pen
pen hagagmim. 15-16 Kale anîg gîmim,
ram mîñöñ îl i mîdmim, nîbi bî naij yabîl
nan si nan naij gîmîdal gau aip mîdpim
u pen kale God ñî pai nipe aij yabîl asîñ
mîdagöp mîdeinabim. Kamîñ ñeb manö
u ud nîbi bî nan si nan naij gîmîdal gau
kalîp ñîmim, gapî magö kumi kabö lañ
ñî lab rö u, kale mailö ñî lîmim. Anîb
u, Kraiss ado gî aunab ñîñ u, Kraiss manö
aij kalöp pör hag ñîbin u, hagnö pak lî
aragöp, nîñöm adö anîbu nöp gîpal a gem,
mîñ mîñ yabîl gî nabim. *

17 Kale God nîp nîñ udpim u, nîp nan
pak sabe gî ñîlö nîp aij göp rö u göp. Pen
Kraiss manö aij u pör hag ñîñö yîp al pak
lîlö hagape yad lugnab u, manö mîdagöp.
U yîharîñ ñîg wain ud nan pak sabe gîpal
adö u hon gîpal rö u mîdöp. Kale God nîp
nîñ udpim u nan pak sabe gep; hagape yad
lugnab u ñîg wain adö u hon gep. Anîg gö,
hon se göl God nîp nan sabe gî ñîno, nîp
aij gî nab u nîñem, ñîñî lem kalöp aip mîñ
mîñ gî nabim. 18 Anîb u, kale u rö nöp mîñ
mîñ gîmim aij gö nîñöl gî mîdaimim. *

Dimodi nî nab

19 Kale mîd aij gîpim aka aigöl gî rö
mîdpim u nîñagpin. Bî Kub Jisas yau a
gö, söl mîdöp Dimodi nîp yunö am kalöp

nîñöm apöm manö anîbu hagö, yîp aij
gîñim. 20 Dimodi bî aij, yad kalöp mög
nîñem mîdmagö lîbin rö nipe kalöp u rö
nöp mög nîñöm mîdmagö löp. Bî ap unbö
gagöp. 21 Bî rîmnap anîg gagpal; kalîp ke
aij gîñim rö gasî nîñöm gîpal; Jisas Kraiss
nîp aij gîñim rö gasî nîñöm gagpal. *
22 Dimodi nipe bî aij yabîl mîdöp u amgö
kale ke hadö nîñbim. Nipe ñî yad rö mîdö,
bî apil mîhau rö Jisas manö aij u hag ñî
ajpul. 23 Yad gasî nîñbin u, söl mîdöp
nagî mîdpin u manö haglö nîñem, yîp nan
nîñön gî naböl manö u Dimodi nîp hagnö,
nipe amöm kalöp hag ñî nab. 24 Gasî yad
u, Bî Kub yau a gö, söl mîdöp yad ke u rö
nöp mîdpim u nî nabim.

Epaprodaidas nî nab

25 Pen kale mam hon Epaprodaidas nîp
hag yube apöm, yîp abad mîdö nîñöl gî,
hol ami bî gîpal rö klö gul God wög nipe
u jîm ñöl gîpul. Pen mîñî nîp hag yunö
kauyan au ado gî nî nab. * 26 Nipe kalöp
mîdmagö löm am nîñnam a göp. Nipe nan
göp a gîla u nîñmim mög nîñabe u nipe
nîñöm gasî iru nîñab. 27 Epaprodaidas
nîp nan kub gö, mel uma u, God nîp mög
nîñöm gö, urak ara. Pen nîp nöp wasö;
God yîp u rö nöp mög nîñ. Mam anîbu
umböp, yîp mög yabîl gîböp. 28 Anîb
u, Epaprodaidas nîp yîñîd yunö amjakö,
kalöp aij gö nîñöl gî, yad gasî iru nîñbin
rö nîñagnam. 29-30 Kale nöd mîlö kub gau
mîdaibe, bî yîp abadep ap mîdagö, bî
kale anîbu hagpe, Kraiss wög u gînam a
göm, apöm yîp abad mîdöm, mel uma. Bî
rîmnap unbö rö gîpal gau ud aij gîmim.
Anîb u, nipe amjakö, Bî Kub nîp wög göp
mam hon u auab a gîmim, nîp hag wîhai
udmim mîñ mîñ yabîl gîmim.

3

*Kraiss nîp nîñ udpin u me, God yîp nîñöm
bî kamîñ aij yad hagöp*

1 Añ mam bî. Yad manö söl hag junîg
gem, kalöp manö ap halö hagnîg gabin.
Bî Kub nîbi bî nipe mîdpim rö, mîñ mîñ
gîmim. Manö kalöp nöd hagnö u, kauyan

* 2:11: Ro 10:9 * 2:15-16: Dan 12:3; Plp 1:10; 1De 2:19
Plp 4:18

* 2:18: Plp 3:1; 4:4 * 2:21: 2Di 4:10 * 2:25:

hagnam a g+nö, y+ip marö gagöp. Kauyañ hagnö m+id aij geinabim u aij.

² Kain hauł gau n+ñ aij göl gi m+idaimim. Kale nan naij yab+ł g+pal. Kale hañ romañ r+ib gi dö g+pal. ³ Hon me God n+bi bi n+pe y+j+g göl m+idpun. N+hön g+n+g: God Ana n+pe u han+ip aip m+idö, God n+ip sabe gun. Krai Jisas n+ip c+g gun aij a gö n+ñöl gi m+idpun u me, God n+bi bi n+pe y+j+g göl m+idpun. Hon hañ romañ nan gau g+pal gas+ n+ñun God n+bi bi n+pe m+idageinabun, a gi gas+ n+ñbun u me, God n+bi bi n+pe kabö göl m+idpun. *

⁴ Pen hañ romañ nan gau g+pal manö u hagöm, hon bi kub m+idpun a g+naböl u, yad hagnabin, kale hañ romañ nan an+ib gau bi kub wasö, yad ke nöp bi kub m+idpin. * ⁵ Y+ip yag dapöm ñ+n unbö raleb u m+idöm, wañ hañ u r+ib gi dö g+la. Bac iłañ hon Isrel, ñ+ n+pe hain Benjamin ił u me, yad bi Hibu y+j+g göl m+idpin. Pen Juda lo manö hagnal u, yad bi Perisi m+idainö rö, manö an+ibu hagöp rö magöñhalö n+ñ aij gem gi m+idm+idin. *

⁶ Juda manö an+ibu n+ñ damem klö yab+ł juem, Krai n+bi bi kal+ip n+ñem, gi naij yab+ł g+m+idin. Hon Juda n+bi bi lo manö pro pro ke ke gau g+m+idin rö, bi kub gau y+ip manö ap hagöl rö laga. *

⁷ Pen hainö gas+ n+ñ aij gem, nöd g+m+idin adö an+ibu n+ñ aij gem g+m+idin u n+ñem, Krai y+ip göp u nöp nan aij a gi gas+ añ+ u nöp n+ñöl gem, nöd g+m+idin nan gau magöñhalö nan y+har+ñ rö böñ nöp arö g+nö. * ⁸ Pen nöd g+m+idin nan gau nöp wasö. Gas+ yad n+ñbin u, Krai Jisas Bi Kub yad n+ñbin u nan kub yab+ł. Nan r+mnap gau magöñhalö nan y+har+ñ yab+ł. Krai Jisas n+ip wög g+nam a gem, nan gau magöñhalö arö g+nö. Krai bi n+pe m+idem, n+ip n+ñ aij g+nam a gem, nan gau magöñhalö ac+ip ac+ip rö n+ñbin. ⁹ Yad Krai aip j+m ñöl nöp m+ideinam. Yad Juda lo manö adö u geinabin u, God y+ip n+ñöm bi kam+ñ aij yad hagagnab. Pen Krai n+ip n+ñ udpin u me, God y+ip n+ñöm bi kam+ñ

aij yad hagöp. * ¹⁰ An+ib u, Krai n+ip n+ñ aij gem, n+pe uraka u klö an+ibu n+ñem, n+pe marö kub uda u rö marö udem, n+pe uma u rö umem, * ¹¹ n+pe uraka u rö God gö yad u rö nöp uraknabin.

Pol klö göm ga

¹² Yad nan hagaj+n an+bi magöñhalö udem bi asiñ m+idagöp m+idpin u hagabin. Pen Krai Jisas y+ip udö bi aigeg bi rö m+ideinabin a göm ga u rö udnam a gem, klö gem dip arabin. * ¹³ Añ mam bi. Nan aij an+ibu hadö udpin a gem hagabin. Pen yad gas+ añ+ ap m+idöp. Nöd g+m+idin u hauł gem, le löm nan aij adan au n+ñem dip arabin. ¹⁴ God nan aij y+ip ñ+nab u udnam a gi gas+ añ+ u nöp n+ñöl gem, adan au kabö rö nöp gi dö gi amem, res p+is g+nab nag+ an+ibu dip arabin. God y+ip wiñ alöm nan aij ñ+nab u, Krai Jisas y+ip gö ram m+nöñ kumi kabö adö lañ au pör m+ideinabin. * ¹⁵ Hon n+bi bi God n+ip c+g aij gi m+idpun gau magöñhalö, gas+ an+ibu rö nöp n+ñun. Pen manö adö r+mnap gas+ ke n+ñeinabim u, God kalöp gas+ y+j+g göl n+ñeb u yamnab. * ¹⁶ Pen Krai manö aij n+ñ udpun u arö gagun; manö an+ibu n+ñ aij göl gi g+no ar+n+m.

¹⁷ Añ mam bi. Yad g+pin rö gi dammim, n+bi bi an+ib rö g+lo aröp gau n+ñmim, kal+ip udmim. * ¹⁸ N+hön g+n+g: kalöp pör hagn+idin rö m+ñöñ gem kauyañ hagabin, n+bi bi iru nöp gau nan si nan naij göm, Krai mab kros ba lañ uma u kauł mauł rö m+idpal. ¹⁹ Kale ram m+nöñ naij yañ u arnaböl. Hañ romañ kale gas+ göp adö u nöp gas+ n+ñbal. Nan si nan naij g+lo nable g+böp pen kale bi gau kal+ip waiö hagnal. Nan m+nöñ naböñ adö ił i m+idöp nöp gas+ n+ñbal. * ²⁰ Pen ram m+nöñ hon u ram m+nöñ kumi kabö adö lañ au m+idöp. Kumi kabö adö lañ au n+bö, Bi n+bi bi kal+ip kam+ñ yunab u, Bi Kub Jisas Krai, abad m+idpun. * ²¹ N+pe Bi klö yab+ł hagö, nan gau magöñhalö manö n+pe n+ñöm hain g+nab. Bi Kub Jisas Krai klö

* **3:3:** Ro 2:29 * **3:4:** 2Ko 11:18 * **3:5:** Luk 1:59; 2Ko 11:22; Ap 23:6 * **3:6:** Ap 8:3 * **3:7:** Mad 13:44,46

* **3:9:** Ro 3:21-22 * **3:10:** Ro 6:3-5; 8:17 * **3:12:** 1Di 6:12,19 * **3:14:** 1Ko 9:24 * **3:15:** 1Ko 2:6 * **3:17:**

1Ko 4:16 * **3:19:** Ro 16:18 * **3:20:** Ep 2:6,19

anibu gö, hañ roman ña hon hij gi lugöp gau gö, hañ roman aij yabił, hañ roman niþe ke rö lö mideinabun. *

4

Mid aij gimim

¹ Anib u, nibi bi aij yad gau. Mılo kub gai i midem, kalöp midmagö lem, am niþnam a gem, gasi u niþöl gi midpin. Kalöp niþem, ñiñi lem gasi halö midpin. Manö kali kliš rıþpin anibi niþmim, anig gimim, Bi Kub niþ ud pıdöþ göl gi midaimim. *

² Yuodia aip Sidiki aip, yad kalöp nibi miþhau hagabin, kale Bi Kub u niþ gasi niþbil rö, pen pen hagagmil, jim ñöl midaimil.

³ Pen bi yad aip jim ñöl wög giþul, nöþ hagabin, nibi anib miþhau kalıþ gi ñimön, mid aij gimil. Nöd nibi anib miþhau, yad u, Klemen u, nibi bi rimnap gau aip jim ñun, Krais manö aij niþe u nibi bi gau hag ñimıdun. God hib kale buk pör mideþ yan rikö midöp. *

⁴ Bi Kub niþ ciþ gimim, miñ miñ göl gi midaimim. Kauyan u kalöp hagabin, miñ miñ göl gi midaimim! ⁵ Nibi bi hain aij yabił midaimim, nibi bi gau magöþhalö niþöl. Bi Kub söł aunab. * ⁶ Gası kub niþagmim. God niþ hag niþöl gi, aij a göl gi, nan magöþhalö niþ sabe göl gi gimim.

* ⁷ Anig giþe, Krais Jisas niþ ciþ aij gi midpim u me, God hibur hain hain gasi midmagö kale aþ dan lö, kale piñiþ gimim gasi iru niþagnabim. Nibi bi nöþ midpun rö, God aigegö göm anig göþ u niþagpun. *

⁸ Añ mam bi. Yad manö söł hag juniþ gem, kalöp manö ap halö hagniþ gabin. Nan niþön u niþö;

nan niþön u yiþiþ göl;

nan niþön u kabö rö;

nan niþön u aþiþ midagöp;

nan niþön u midmagö lep;

nan niþön u nibi bi niþöm ñiñi libal;

nan niþön u aij yöl;

nan niþön u nibi bi niþöm aij a giþal;

nan anib gau nöþ gasi niþöl gi midaimim.

⁹ Kalöp aip midem, nan niþön giñö niþbe u, manö niþön hagnö niþbe u, niþbe rö nöþ gimim. Anig geinabim, God kalöp aip midöm, gasi midmagö kale abad midö, gasi iru niþagnabim. *

Pilipai nibi bi Pol niþ nan ñeila, miñ miñ ga

¹⁰ Yad hagnö e, yiþ hauł giþal a gi gasi niþnö u pen wasö; yiþ gasi niþöl gi midaiþe pen adan midageia niþöm kale yiþ nan ap yuagpe. Pen miñi yubim rö, yiþ gasi niþöl gi midpim u niþem, Bi Kub hon u niþ miñ miñ yabił gabin. ¹¹ Ñin rimnap yiþharıþ midpin gasi u niþem hagabin; Bi Kub yiþ gasi ñö uri niþbin, yiþ niþön niþön giñab u, manö midagöp.

¹² Ñin rimnap nan iru midöp; ñin rimnap midagöp. Midöp ñin gau niþbin; midagöp ñin gau yiþharıþ midpin. Göþ anibu, nan iru midö aka midagö, gasi kub niþagpin.

¹³ Bi Kub yiþ abad midöm klö ñöb u me, yiþ niþön niþön gö a giñab u giñabin. *

¹⁴ Pen yiþ miþör gaia, kale yiþ gasi niþmim nan ñibim u, aij yabił giþim.

¹⁵ Kale Pilipai nibi bi niþbim, kale Jisas manö aij niþe u nöþ api niþbe ñin u, yad Masedonia Propins arö gem, God Manö hag ñi ajmıdin, God nibi bi niþe mideila gau rimnap yiþ nan ñagla. Kale Pilipai nibi bi nöþ yiþ mani nan gau ñimıdim. *

¹⁶ Pen amem daun kub Desalonaika midainö ñin u, yad nan ap midageia pen kale yiþ mani nan gau pör ñimıdim.

¹⁷ Pen mani nan gau a gem hagabin; gasi kale ke niþmim, nan hałöwalö ñibe, God kalpe miñ miñ yabił göm, kale giþe u hauł gagnab, a gem hagabin.

¹⁸ Nan yube magöþhalö udpin. Bi kale Epaprodidas niþ mani nan gau ñibe, dapöm yiþ ñö, miñi nan iru yabił midö mid aij giþin. Yiþ yube anibu, God niþ nan lauöm ñılo, hałiþ aij auö niþ aij giñıdöp rö u giþim. ¹⁹ Kale Krais Jisas nibi bi niþe midmim, yiþ nan yubim u, God

* **3:21:** 1Ko 15:28,43-53 * **4:1:** 1De 2:19-20 * **4:3:** Luk 10:20 * **4:5:** Hib 10:25; Jem 5:8-9 * **4:6:** Mad 6:25-34; Kol 4:2 * **4:7:** Ais 26:3; Jon 14:27; Kol 3:15 * **4:9:** Ro 16:20 * **4:13:** 2Ko 12:10 * **4:15:** 2Ko 11:9

yad bi gep yabił u kalöp abad mïdöm, nan niñhön mïdagainim gau kalöp ñinim.

²⁰ Anib u, God Bapi hon hib nipe pör nöp pör nöp hagno adö arnim. Anib unbö rö aij.

Manö naböŋ magö rïmnap

²¹⁻²² Krais Jisas nibi bi nipe bi kub Sisa aip mïdpal gau, kalöp Krais Jisas nibi bi nipe mïdpim gau, “Kale mïdpim?” a gïpal. Anib u me, God nibi bi nipe aui mïdpun magöŋhalö, kalöp Krais Jisas nibi bi nipe mïdpim gau magöŋhalö, “Kale mïdpim?” a gabun.

²³ Bi Kub Jisas Krais kalöp magöŋhalö mög niñöm abad mïdainim.

Kolosi

Pol Kolosi n̄bi b̄i kal̄ip k̄öp kal̄i k̄liñ r̄ika

1-2 Yad Pol. God n̄ipe ke ȳip hag lö, Kraiſ Jisas manö ud arep b̄i ap m̄idpin. Pen m̄iñi mam hon Dimod̄i yad aip m̄idö n̄iñöl ḡi, kalöp Kraiſ Jisas n̄ip n̄iñ udmim c̄ig aij ḡimim añ mam daun kub Kolosi m̄idpim gau, k̄öp an̄bi kal̄i k̄liñ r̄ikabin.

God Bapi hon kalöp mög n̄iñöm ud aij gö, m̄id aij ḡimim.

*Pol Kraiſ n̄bi b̄i Kolosi gau sabe göm,
God n̄ip aij a ga*

3-4 Haglö n̄iñbun, kale Kraiſ Jisas n̄iñ udmim c̄ig aij ḡimim, n̄bi b̄i n̄ip n̄iñ ud-pal gau kal̄ip magöñhalö m̄idmagö l̄ibim. An̄b u, sabe gun, kalöp gas̄i n̄iñun, pör nöp God B̄i Kub hon Jisas Kraiſ Nap n̄ipe u n̄ip aij a ḡipun. * 5 Ram m̄inöñ kumi kabö adö lañ au aramun nan aij udnabun a ḡi gas̄i n̄iñbim u me, kale Kraiſ Jisas n̄ip c̄ig aij ḡimim, n̄bi b̄i n̄ipe gau m̄idmagö l̄ibim. Manö n̄iñö, Kraiſ manö aij u, nöd auö, nan aij kalöp kumi kabö adö lañ au m̄idöp u hadö n̄iñbe. *

6 Nöd api Kraiſ manö aij u n̄iñmim, God n̄bi b̄i gau mög n̄iñöm ud aij göp manö yuö yab̄i u n̄iñmim, kale ke halö n̄iñ udpim ñin u r̄ikö, Kraiſ manö aij u kalöp añ dañ magö p̄ilöm kub ranöm arab rö u, an̄b unbö rö nöp me, ram m̄inöñ gau gau k̄id k̄id magöñhalö gau, Kraiſ manö aij u aramöm n̄bi b̄i añ kale dañ magö p̄ilöm kub ranöm arab.

7 Epapras, hon aip naḡi wög göm, Kraiſ n̄ip wög pör ḡi aij göp u, kalöp nöd api Kraiſ manö aij u hag ña. An̄g ga u, han̄ip ḡi ña. 8 Epapras aui apöm, Ana kalöp añ dañ m̄idö n̄iñöl ḡi, n̄bi b̄i gau m̄idmagö l̄ibim u, han̄ip hag ña. *

9 An̄b u, Epapras n̄ipe nöd api han̄ip manö hag ñö n̄iñno ñin u r̄ikö, kalöp nan a gun God n̄ip pör nöp sabe ḡipun.

God n̄ip sabe gun hagabun, n̄ip aij ḡin̄im adö u nöp, Ana n̄ipe kalöp gas̄i ñö kale gas̄i n̄iñ k̄id hīkmim nan n̄ihön God n̄ip aij ḡinab u n̄iñ aij ḡimim, a gabun. *

10 An̄b u, B̄i Kub n̄bi b̄i n̄ipe yab̄i rö ḡi m̄idmim, n̄ip aij ḡinab adö u nöp ḡipe arn̄im. An̄g ḡimim, nan aij ke ke iru nöp ḡi dammim, God n̄ipe aigale b̄i rö m̄idöp u n̄iñ aij yab̄i ḡinabim. An̄g ḡipe, nan magö iru nöp p̄lnab. 11 God n̄ipe B̄i k̄lö unbö ke yab̄i mailö halö m̄idöp u, n̄ipe k̄lö n̄ipe magöñhalö kalöp ñö, kale p̄idöñ n̄ipe udmim, marö r̄imnap auö gas̄i an̄bu n̄iñagmim, gas̄i halö m̄idmim, m̄iñ m̄iñ göl ḡi, * 12 Bapi n̄ip aij a göl ḡi m̄idaimim. Kraiſ n̄bi b̄i n̄ipe ram m̄inöñ pör mailö ḡim̄idöp au nan aij udnaböl u, Bapi n̄ipe kalöp gö, kale u rö nöp nan aij an̄bu udnabim. * 13 Seden, b̄i s̄ibön böñ gau abad m̄idöp u, han̄ip naḡi ad̄ik p̄idöñ l̄im̄idöp u pen God n̄ipe han̄ip hub̄ik yuö, m̄iñi Ñ̄i m̄idmagö n̄ipe han̄ip ud aij göm abad m̄idöp. * 14 Ñ̄i n̄ipe nöp han̄ip nan a göm umöm, naḡi m̄idaino u hub̄ik yua; n̄ipe nan si nan naij ḡipun gau n̄iñöm arö ga. *

Kraiſ nan gau magöñhalö abad m̄idöp

15 Nap God n̄ip waiö n̄iñun rö lagöp u pen Ñ̄i n̄ipe me Nap rö m̄idöp. N̄bi b̄i nan gau ḡi laga ñin u, Ñ̄i Nap aip m̄ideia. N̄bi b̄i nan gau magöñhalö yagol rö m̄idöp; Kraiſ n̄ipe adö lañol m̄idöp. * 16 Nan kumi kabö adö lañ gau abe, nan m̄inöñ naböñ iñ i abe, nan amgö n̄iñbun gau abe, nan amgö n̄iñagpun gau abe, ana nan gau abad m̄idpal gau abe, magöñhalö n̄ipe nöp ḡi la. Ḡi la u, Kraiſ hib̄i n̄ipe haglö adö arn̄im a göm ḡi la. 17 Ram m̄inöñ hadame dagol gau ḡi laga ñin u, Kraiſ m̄ideia. N̄ipe m̄idöp u me, nan gau magöñhalö ka ke u m̄idöm j̄im ñöl m̄idöp. * 18 Kraiſ n̄ipe nab̄ic magö rö m̄idöp; n̄bi b̄i n̄ipe gau, cöc u, hañ roman̄ n̄ipe m̄idöp. N̄ipe gö cöc hañ roman̄ kam̄iñ m̄idöp. N̄ipe iñ göm umöm kauyañ uraka u me, nan n̄ihön

* 1:3-4: Ep 1:15,16 * 1:5: Ep 1:13; 1Pi 1:4 * 1:8: Kol 4:12; Plm 23 * 1:9: Ep 1:16,17 * 1:11: Ep 1:19; 3:16 * 1:12: Ep 1:11,18 * 1:13: Luk 22:53; Ep 2:2 * 1:14: Ep 1:7 * 1:15: 2Ko 4:4; Jon 1:18 * 1:17: Jon 1:1; 8:58 * 1:18: Ep 1:22-23; Ap 26:23; Rep 1:5

nihön midöp gau yagol rö midöp; nipe nöp adö laṅol midöp. * 19 God gasi nipe ke niṅöm gö, God nipe midöp rö nöp, Krai anib unbö rö nöp midöp. * 20 Anib u, nan nihön nihön minöṅ naböṅ iṭ i midöp abe, ram minöṅ kumi kabö adö laṅ au midöp abe, nan gau magöṅhalö God aip jim ñinim rö löp. Nöd nan gau God nip kauaṭ mauaṭ rö midmidöp. Pen Ñi nipe, Nap nipe ke midöp rö nöp midöm, mab kros ba laṅ hagape lugö umö, uri nan gau magöṅhalö God aip jim ñinim rö löp. *

21 Kale nöd nan si nan naj gasi niṅöl gi, anib unbö rö nöp göl gi midmim, God niṅbi bi al ñiṅeb nipe midmim, milö gau rö midmidim. * 22 Miñi pen Ñi nipe hañ roman löm uma rö, kalöp ud nipe ke aip jim ñöl lö, ram minöṅ nipe kumi kabö adö laṅ au arammim, God amgö ilö nipe au niṅbi bi uṭ, niṅbi bi asiṅ midagöp, niṅbi bi manö ap midagöp, mideinabim. * 23 Pen kale Krai manö aij niṅ udpim u, ram padö rö niṅ udöl gi midmim, God nan aij kalöp ñinab u gasi midmagö kale aṅ daṅ pidöṅ limim gasi niṅöl gi midaimim. Manö aij kalöp haglö niṅbim anibu, kalöp nöp wasö, niṅbi bi ram minöṅ gau kid kid magöṅhalö hag ñilö ara. Yad Pol u rö nöp wög adö anibu nöp gipin.

Pol Krai nip wög geia

24 Kalöp nan a gem Krai manö aij hag ñinö yip gi naj gilö marö udnö u, miñi yad miñ miñ gipin. Krai nipe ke marö kub yabiṭ uda u rö, Krai niṅbi bi marö kub yabiṭ udöl a gem, Krai hañ roman nipe u, cöc nipe u, gi ñinam a gem, hañ roman yad marö rimnap udpin.

25 God yip hag lö, kalöp God Manö u magöṅhalö hag ñi aij gimidin u me, cöc nipe u nip wög gi ñeb bi ap midpin. *

26 Manö aij anibu hadame gau mi iru yabiṭ pi göl midmidöp pen miñi God nipe Krai niṅbi bi nipe kalip manö anibu waiö la. * 27 God gasi niṅöm manö hag la u, manö aij yabiṭ, manö mailö halö pi göl

midmidöp u, niṅbi bi gau magöṅhalö niṅöl a göm, niṅbi bi nipe kalip waiö yamnab. Manö aij anibu iṭ u anig göl midöp: Krai midmagö kale aṅ daṅ midöp; anib u kale ram minöṅ kumi kabö adö laṅ au arammim, God mailö ke halö au midöp aip pör mideinabim. 28 Anib u, hon Krai nöp hag ñibun. Kale magöṅhalö Krai nip cig aij göl gi, manö nipe niṅ aij göm, hagöp rö nöp göl gi mideinaböl a gun, gasi niṅ aij gun niṅbi bi gau kalip magöṅhalö rimid ukun, Krai manö aij u hag ñimidun. 29 Adö anibu nöp, Krai klö naj nipe ke magöṅhalö yip ñöb u udem, klö gem wög nipe göl gi midpin. *

2

Kalöp manö piral hagöl u, udagmim

1 Pen niṅim! Kale Kolosi niṅbi bi gau abe, Leodisia niṅbi bi gau abe, niṅbi bi rimnap halö mulu adniṅ yad niṅagpal gau abe, mid aij gimim a gem, wög klö yabiṭ gabin.

2 Kale gasi halö midöm, gasi añi ap nöp niṅöm, pen pen midmagö löm, gasi niṅ kid hiiköm, God Manö pi göl midmidöp u magöṅhalö niṅ aij göl, a gi gasi niṅbin. God Manö pi göl midmidöp u Krai. 3 Krai nip aṅ daṅ nöp God gasi aij aij magöṅhalö pi göl midöp u me, nipe ke nöp God gasi aij anibu waiö linim rö löp. *

4 Niṅbi bi rimnap pir alöm, manö kñiñ aij rimnap haglö niṅöl gi, manö piral kale anibu niṅ udmim rö löp a gem, kalöp manö anibi hag ñi aij gabin. * 5 Yad ram minöṅ milö aui midpin u pen gasi yad u kalöp lau adö midö niṅöl gi, kalöp gasi niṅöl gi midpin. Pen kale Krai nip niṅ ud pidöṅ gimim, agamij midmim, jim ñöl midpim u, yip aij yabiṭ göp. *

Krai aip midun nipe hagöp rö nöp gun

6 Kale Jisas Krai nip niṅ udmim, Bi Kub hon a gimim udpim u me, adö anibu nöp niṅmim gipe arnim. 7 Krai nip cig aij gimim, manö niṅö nipe hag ñilö niṅbe u niṅ ud pidöṅ gimim, hagöp rö nöp gimim, God nip aij a göl gi nöp midaimim. *

* 1:19: Kol 2:9 * 1:20: Ep 1:10; 2:16 * 1:21: Ro 5:10; Ep 2:12 * 1:22: Ep 2:14-16; 5:27 * 1:25: Ep 3:2,7-8 * 1:26: Ro 16:25-26; Ep 3:5,9 * 1:29: Ep 3:7,20; Plp 4:13 * 2:3: 1Ko 1:24,30 * 2:4: Ro 16:18 * 2:5: 1Ko 5:3 * 2:7: Ep 3:17

⁸ Pen nı̄n aij gımim. Nı̄bi bı̄ rımnap kalöp manö yı̄harı̄n manö pı̄ral haglö, kale manö pı̄ral anı̄bu udmim kı̄d kale gau ammim rö löp. Manö yı̄harı̄n manö pı̄ral hagpal u, bac bı̄ aiud kale abe, ana naij nan gau mınöñ naböñ ı̄t i abad mı̄dpal gau aiud abe udöm hagpal. Kraıs manö aij u udöm hagagpal. ⁹ Nı̄hön gını̄g: Kraıs hañ romanı̄ halö mı̄döp u pen God mı̄döp rö u, Kraıs nı̄pe anı̄b unbö rö nöp mı̄döp.

* ¹⁰ God nı̄pe gö, kale Kraıs nı̄p cı̄g gımim, nı̄p aip jım nı̄öl mı̄dmim, kamı̄nı̄ yabı̄t mı̄dpim. Nı̄pe nöp me, ana naij nan gau mınöñ naböñ ı̄t i abad mı̄dpal gau magöñhalö adö lagod mı̄döp. *

¹¹ Kale Kraıs aip jım nı̄öl mı̄dpim u me, kale hadö Juda nı̄bi bı̄ hañ rı̄b gı̄ dö gı̄pal rö u mı̄dpim. Juda nı̄bi bı̄ gau ru pi nı̄magö udöm hañ rı̄b gı̄ dö gı̄pal, pen Kraıs aip jım nı̄öl mı̄dpim u me, nı̄pe nan si nan naij gımı̄dim nagı̄ u rı̄b gı̄ dö göp. *

¹² Kalöp nı̄g pakla u, kalöp Kraıs aip rı̄göl gı̄la; kale God klö nı̄pe Jı̄sas ud urak nı̄a u nı̄n udpe u me, God kalöp Kraıs aip ud urak nı̄ö, nı̄bi bı̄ kamı̄nı̄ gısön nı̄bö nı̄pe mı̄dpim. *

¹³ Kale nöd nan si nan naij adö u nöp gımı̄dim, Kraıs nı̄pe nan si nan naij gımı̄dim nagı̄ u rı̄b gı̄ dö gaga nı̄n u, kale nı̄bi bı̄ hadö umbal rö mı̄daı̄be. Pen God nı̄pe ke gö, urı̄ kale Kraıs aip kamı̄nı̄ mı̄dpim. God nan si nan naij gı̄no u magöñhalö nı̄ñöm arö ga. * ¹⁴ Nan si nan naij gı̄no u, köp anı̄ yanı̄ kalı̄ klı̄n rı̄köm, lo manö ke ke pen nı̄eb manö u halö kalı̄ klı̄n rı̄kla u, God köp anı̄bu ud mab kros ba lanı̄ cı̄pı̄t pak lö, böñ nöp pıs ga. * ¹⁵ Mab kros ba lanı̄ Kraıs nı̄pe ana naij nan gau mınöñ naböñ ı̄t i abad mı̄dpal gau mo nı̄pe gau löm, nı̄bi bı̄ gau nı̄n mı̄dlö nı̄ñöl gı̄, kalı̄p nagı̄ adı̄köm ud tı̄p gı̄ ud ara.

¹⁶ Anı̄g ga rö, kale nan magö rımnap gau nı̄g rımnap gau nı̄nı̄be, nı̄bi bı̄ rımnap kalöp hag pro gaiöl, gası̄ iru nı̄nı̄agmim. Mı̄ñi God nı̄p sabe gep nı̄n kub a göm ası̄ ması̄ gınaböl u hain gagpe, kalöp hag pro gaiöl, gası̄ iru nı̄nı̄agmim. Mı̄ñi rakın

gısön auöp nı̄n kub a göm ası̄ ması̄ gınaböl u hain gagpe, kalöp hag pro gaiöl, gası̄ iru nı̄nı̄agmim. Mı̄ñi Juda God nı̄p sabe gep nı̄n kub a göm ası̄ ması̄ gınaböl u hain gagpe, kalöp hag pro gaiöl, gası̄ iru nı̄nı̄agmim. * ¹⁷ Kraıs auaga nı̄n u, nan anı̄b gau ana rö nı̄ñöm gımı̄dal; pen nan yabı̄t u Kraıs. *

¹⁸ Anı̄b u, nı̄bi bı̄ rımnap apöm, manö mı̄lö hagöm, naböñ nı̄nı̄bun rö, kale anı̄g anı̄g gımim, aka nı̄bi bı̄ ramö rö mı̄dmim, aka ejol gau sabe gımim, a gaiöl u, manö kale udmim, God nan aij kalöp nı̄nab nan u arö gagmim. Nı̄bi bı̄ anı̄b gau, Kraıs manö aij u nı̄nı̄agpal; gası̄ kale ke nöp nı̄ñöm, gası̄ pı̄ral gau nı̄bö gau nı̄bö udöm, hon nı̄bi bı̄ kub a göm, aiud yı̄harı̄n mı̄lö yabı̄t udaböl. ¹⁹ Nı̄bi bı̄ anı̄b gau, Kraıs nı̄p arö göm adö anı̄bu arbal. Pen Kraıs nı̄pe nabı̄c magö mı̄döm, hañ romanı̄ nı̄pe u, magöñhalö kı̄dı̄t goł rö jım nı̄öl löm, nan aij nı̄öm, abad mı̄d aij gö nı̄ñöl gı̄, God nı̄p aij gınım rö u, hañ romanı̄ kub gö gö arab. *

²⁰ Kraıs cı̄g gı̄pim u me, nı̄p aip umbe, ana naij nan gau mınöñ naböñ ı̄t i abad mı̄dpal gau mo kale gau mı̄dagpim; kalöp nan ap gını̄g klö ap mı̄dagöp. Anı̄b u, nı̄hön gını̄g nı̄bi bı̄ gau gası̄ nı̄nı̄bal rö gası̄ nı̄nı̄bim? ²¹ “Nan u nı̄magö udagmim! Nan u nı̄nı̄agmim! Nan u ud nı̄nı̄agmim,” a gı̄pal, * ²² pen nan magö nı̄g nan hagpal nan gau magöñhalö nı̄nı̄lö pıs gınab. Manö klı̄n aij hag nı̄bal gau magöñhalö nı̄bi bı̄ gası̄ ke nı̄ñöm hagpal adö u nöp nı̄ñöm hag nı̄bal. *

²³ Nı̄bi bı̄ anı̄b gau, ejol abe sabe gun a göm, nı̄bi bı̄ mög gep rö mı̄dno aij gınab a göm, nan ası̄ ması̄ göm, bı̄slam mı̄dpal. Anı̄g gı̄lö, nı̄bi bı̄ rımnap nı̄nı̄lö, manö nı̄ñö rö lınab u pen nan si nan naij gep gası̄ u auö, nan pı̄ral gau nöp gası̄ nı̄ñöm, Kraıs nı̄p cı̄g mı̄dagpal rö, nan ap klö nı̄ö, hañ romanı̄ ke gası̄ göp u arö göl rö lagöp.

3

God hanı̄p gö, Kraıs aip urakno

* **2:9:** Jon 1:14,16 * **2:10:** Ep 1:21-22 * **2:11:** Ro 2:29 * **2:12:** Ro 6:4 * **2:13:** Ep 2:1,4-5 * **2:14:** Ep 2:14-16; 1Pi 2:24 * **2:16:** Ro 14:1-12 * **2:17:** Hib 8:5 * **2:19:** Ep 2:21; 4:16 * **2:21:** Gal 4:3,9; 1Di 4:3 * **2:22:** Mad 15:9

1-2 Pen kale Krajs aip urakmim kamiŋ gisön nı̄bö mı̄dpim u, mınöŋ naböŋ adö iŋ i nan gau gası̄ u nı̄ŋagmim. Gası̄ kub kale u arnım nan ram mınöŋ kumi kabö adö laŋ mı̄döp gau. Krajs nı̄pe uraköm adö laŋ au aramöm, God nı̄magö yijg böŋ lau asık mı̄döp. * 3 Kale Krajs aip umbe u me, kamiŋ mı̄dep magö kale u God Krajs kalıp apil mı̄hau aip pi göl mı̄döp. 4 Kamiŋ mı̄dep magö kale iŋ u Krajs. Hainö nı̄pe aunab nı̄n u, amun nı̄pe aip mailö unbö ke halö mı̄d aij gı̄nabun.

Nöd mı̄dmı̄dim u ke, uri mı̄dpim u ke

5 Anı̄b u, nan nı̄hön hañ roman gası̄ göp u al pak lımim. Nı̄bi si bı̄ si gı̄mim, gası̄ naj nı̄ŋmim, haŋwaŋö gı̄mim, nan si nan naj nöp gun a gı̄mim, uŋpö kılno kı̄bap gol mani nan gau iru nöp udun a gı̄mim gı̄pe aragnım. Uŋpö kılno kı̄bap gol mani nan gau iru nöp udun a gı̄ gası̄ nı̄ŋbal nı̄bi bı̄ gau, kale nı̄bi bı̄ nan pı̄ral sabe gı̄pal rö nöp mı̄dpal. * 6 Adö anı̄b gau nöp gı̄lö, God kalıp kal juö, ilön kub yabıt udnaböl. 7 Kale ke nöd nagı̄ naj adö anı̄bu nöp gası̄ nı̄ŋmim, anı̄b unbö rö nöp gı̄mı̄dim. 8 Pen mı̄ñi nagı̄ naj adö u böŋ nöp arö gı̄mim. Nöd mulu kal nı̄ŋmim, kal yabıt jumim, gası̄ naj nı̄ŋmim, nı̄bi bı̄ gau kalıp hag pro gı̄mim, uraŋaŋ hagmim gı̄mı̄dim rö, mı̄ñi gagmim. * 9 Manö pı̄ral hagmim, pen hagö pen hagö gı̄mı̄dim u, u rö nöp hagagmim. Krajs aip umbe u me, gı̄ naj gı̄mı̄dim nagı̄ u kalöp waŋı̄ rö wam wam ga u, hı̄bur gası̄ mı̄dmagö nöd nı̄bö kale u, ud asık ke gau yubim. * 10 Hı̄bur gası̄ mı̄dmagö nöd nı̄bö kale u ud asık yumim, hı̄bur gası̄ mı̄dmagö hain nı̄bö kale u, waŋı̄ rö rol lı̄bim. Nı̄bi bı̄ gı̄sön nı̄bö mı̄dmim, God kalöp gı̄ la u pör nöp gö, kale nı̄pe ke mı̄döp rö nöp lımim, nı̄p nı̄ŋ aij yabıt gı̄nabim. * 11 God anı̄g ga u me, Grik nı̄bi bı̄ gau ke, Juda nı̄bi bı̄ gau ke mı̄dagpal. Nı̄bi bı̄ hañ rı̄b gı̄ dö gı̄pal gau ke, nı̄bi bı̄ hañ rı̄b gı̄ dö gagpal gau ke mı̄dagpal. Nı̄bi bı̄ köp kalı̄ kılñ amgö lı̄ nı̄ŋbal gau

ke, nı̄bi bı̄ köp kalı̄ kılñ amgö lı̄ nı̄ŋagpal gau ke mı̄dagpal. Nı̄bi bı̄ wı̄yap gau ke, nı̄bi bı̄ uböl gau ke mı̄dagpal. Nı̄bi bı̄ rau dam lı̄lö nagı̄ wög gı̄pal gau ke, nı̄bi bı̄ gası̄ kale ke nı̄ŋöm wög gı̄pal gau ke mı̄dagpal. Nı̄bi bı̄ gı̄sön nı̄bö mı̄dpun u me, Krajs nı̄pe ke nöp hanı̄p magöŋhalö mı̄dmagö raul anı̄ dan mı̄dö, nan rı̄mnap magöŋhalö nan yı̄harı̄ŋ rö löp. *

12 God nı̄bi bı̄ nı̄pe mı̄dpim. Nı̄pe kalöp mı̄dmagö löm, nı̄bi bı̄ nı̄pe ke hag la. Anı̄b u, waŋı̄ rol lı̄bal rö, gı̄ aij gep nagı̄ u rol lımim. Nı̄bi bı̄ gau kalıp mög nı̄ŋmim, ud aij gı̄mim; hı̄b kale ke hagpe adö aragnım; nı̄bi bı̄ hain aij mı̄dmim; nı̄bi bı̄ gau manö hain hagmim kal juagmim. * 13 Krajs nı̄bi bı̄ nı̄pe rı̄mnap kalöp gı̄ naj gaiöl, kalıp pen gı̄ naj gagmim. Manö rı̄mnap mı̄dainım, Bı̄ Kub kale nan si nan naj gı̄pe nı̄ŋöm arö göp rö u, nı̄bi bı̄ gau kalöp gı̄ naj gaiöl u, u rö nöp nı̄ŋmim arö gı̄mim. * 14 Pen kale nagı̄ aij anı̄bu rol gı̄mim, höŋ adö lagod au mı̄dmagö lep magö u rol gı̄mim. Nı̄bi bı̄ mı̄dmagö lep magö u, nan aij gau magöŋhalö wam wam ud jım ñöm lö, nan aij ap ulep gagnım. *

15 God kalöp udöm hañ roman aŋı̄ nöp jım ñöl la u, kale agamı̄j mı̄dmim pen pen ud aij gı̄mim a göm ga. Anı̄b u, Krajs hı̄bur hain hain ñöb u nı̄p hag nı̄ŋmim, mı̄dmagö kalöp anı̄ danı̄ hı̄bur hain hain magö anı̄bu lö, agamı̄j mı̄dmim, nan nı̄hön nı̄p aij gı̄nab u nı̄ŋnabim. Anı̄b u, nı̄p aij a göl gı̄ nöp mı̄daimim. * 16 Krajs manö aij u anı̄ kalöp danı̄ ajmanı̄ rauöm rö mı̄dainım nı̄ŋöl gı̄, manö nı̄pe u nı̄ŋ aij yabıt gı̄mim me, pen pen hag nı̄ aij göl gı̄, God Manö adı̄ŋ Sam a gı̄pal rı̄mnap, God hı̄b nı̄pe dap raneb kı̄map rı̄mnap hagöl gı̄, God nı̄p aij a göl gı̄ mı̄daimim. * 17 Pen manö hagnı̄g aka nı̄hön nı̄hön gı̄nı̄g, Bı̄ Kub Jı̄sas nı̄bi bı̄ nı̄pe mı̄dpun a gı̄mim, God Jı̄sas kalıp apil mı̄hau aij a göl gı̄ nöp gı̄pe arnım. *

Krajs nı̄bi bı̄ nı̄pe gau mı̄d aij göl

* 3:1-2: Mad 6:33; Mak 12:36; 16:19; Ep 1:20 * 3:5: Ro 6:6,11; Ep 4:19; 5:3-6 * 3:8: Ep 4:25-29; 5:4 * 3:9: Ep 4:22,25 * 3:10: Ep 4:24 * 3:11: Gal 3:28 * 3:12: 1Pi 2:9 * 3:13: Ep 4:2,32 * 3:14: Ro 13:8-10 * 3:15: Plp 4:7; 1Ko 12:27; Ep 4:4 * 3:16: Ep 5:19 * 3:17: 1Ko 10:31; Ep 5:20 * 3:18: Ep 5:22

18 Kale n̄bi gau, kale Kraiſ n̄ŋ udpim rō, nagamul b̄i manō hagöl u hain ḡimim. *

19 Pen kale b̄i gau, n̄bi kale gau kal̄p manō kl̄ö ḡimim hagagmim; kal̄p m̄idmagö l̄imim. *

20 Kale ñ̄i pai gau, kale Kraiſ n̄ŋ udpim rō, name nap hagöl rō magöŋhalö hain ḡimim. An̄g geinabim God n̄p aij ḡinab. *

21 Pen kale nap b̄i, ñ̄i pai kale gau kal̄p manō kl̄ö ḡimim hagpe hagpe, gas̄i naij n̄ŋöm, m̄id aij gagöl rō l̄öp u, n̄ŋ aij ḡimim. *

N̄bi b̄i naḡi wög ḡipal gau; b̄i kub kale gau

22 Kalöp n̄bi b̄i, b̄i r̄imnap naḡi ad̄ik l̄i daulö, kal̄p naḡi wög ḡi ñ̄i m̄idim gau, manō r̄imnap hagn̄g gabin. B̄i kub n̄ŋm̄idal magö u nöp n̄ŋm̄idlö n̄ŋöl ḡi wög ḡino, kal̄p aij gan̄ a ḡimim gagmim. Gas̄i m̄ihöp n̄ŋagmim, B̄i Kub hon kumi kabö adö lan̄ u n̄ŋ m̄idöp rō, ḡi aij gun a ḡimim, aij gö n̄ŋöl ḡi ḡimim. * 23 Kale nan n̄hön n̄hön geinabim, n̄bi b̄i m̄inörj naböŋ iſ i r̄imnap kal̄p wög gabun a ḡimim gagmim; B̄i Kub kumi kabö adö lan̄ u n̄p wög gabun a ḡimim, kl̄ö ḡimim gas̄i aij n̄ŋöl ḡi ḡimim. 24 Wög ḡi ñ̄ibim u, B̄i Kub Kraiſ n̄p wög ḡi ñ̄ibim. Kale n̄ŋbim B̄i Kub n̄pe pen ñ̄öm kalöp nan aij ñ̄inab. 25 Pen God n̄pe n̄bi b̄i ḡi naij ḡinaböl gau manō kub hagn̄g, n̄bi b̄i kub gau, n̄bi b̄i pro gau a göm, manō kub gagnab; adö añ̄i u nöp hagöm, ilön ñ̄inab. *

4

1 An̄b u, kale b̄i kub rō m̄idpim gau, B̄i Kub kale kumi kabö adö lan̄ m̄idöp u gas̄i n̄ŋöl ḡimim, n̄bi b̄i kalöp naḡi wög ḡi ñ̄ibal gau kal̄p abad m̄id aij ḡimim, nan kal̄p ñ̄eb rō u haſöwatö ñ̄imim. *

God n̄p sabe göl ḡi m̄idaimim

2 Kale gas̄i n̄ŋ aij göl ḡi, aij a göl ḡi, God n̄p sabe göl ḡi m̄idaimim. * 3 Han̄p u rō nöp God n̄p sabe göl ḡi m̄idpe, God

n̄pe adan hiikö, Kraiſ manō aij pi göl m̄idm̄idöp u n̄bi b̄i gau kal̄p waiö hag ñ̄inabun. Kraiſ manō aij u nöp hagnö, ȳip naḡi leila m̄idpin. * 4 Pen God n̄p sabe ḡipe, ȳip abad m̄idö n̄ŋöl ḡi, manō an̄bu hag ñ̄i aij ḡinö, n̄bi b̄i n̄ŋ aij göl. Yad unbö rō nöp ḡinam u aij.

5 Kale pör nöp gas̄i n̄ŋöl ḡi m̄idpe, adan hiikn̄im, n̄bi b̄i Kraiſ n̄p n̄ŋ udagpal gau, gas̄i n̄ŋ aij göl ḡi, kal̄p ud aij ḡimim, Kraiſ manō aij u hag ñ̄imim. * 6 Maj m̄igan kale u dö sol dö kal rō lain̄im. An̄g gö, n̄bi b̄i manō kale n̄ŋlö, dö gö, n̄ŋ aij ḡinaböl. Kalöp manō n̄hön rō hag n̄ŋnaböl, kal̄p pen hag ñ̄i aij ḡimim. *

Pol Dijikas Onesimas b̄i m̄ihau kal̄p yua

7-8 Mam m̄idmagö hon Dijikas, yad B̄i Kub n̄p wög kl̄ö ḡipin rō göp u, n̄p yunö n̄inab. N̄pe m̄idpim u amöm, yad aigegö rō m̄idpin u kalöp hag ñö n̄ŋmim m̄iñ m̄iñ ḡimim a gem yunabin. * 9 Pen mam m̄idmagö hon Onesimas, b̄i kalpe ke u, Dijikas aip n̄inabil. Onesimas n̄pe u rō nöp, yad B̄i Kub n̄p wög kl̄ö ḡipin rō, u rō nöp göp. Ammil, nan n̄hön n̄hön gai i gab u magöŋhalö kalöp hag ñ̄i aij ḡinabil. *

Pol manō hag naböŋ jua

10 B̄i Arisdakas, yad aip naḡi m̄idpul u abe, b̄i hon Mak abe kalöp, “M̄idpim?” a ḡipil. Mak me, b̄i hon Banabas n̄m̄dan̄ n̄pe u. B̄i an̄bu nöp nöd manō yuem hagnö, “N̄p yagol u amjakö ud aij ḡim,” a ḡinö. * 11 B̄i hon Jisas, hib n̄pe ap Jasd̄as a ḡipal u, u rō nöp kalöp, “M̄idpim?” a göp. B̄i Juda m̄ihau n̄gan̄ an̄b gau me yad aip wög ḡipun. Juda r̄imnap ȳip gas̄i ap ap n̄ŋöm j̄im ñöl wög gagpun; kale yam nöp yad aip God n̄bi b̄i udöm abad m̄ideinab manō aij u hag ñ̄ibun.

12 B̄i kale Epapras, Kraiſ Jisas n̄p wög göp u, kalöp, “M̄idpim?” a göp. N̄pe pör pör kl̄ö göm kalöp God n̄p sabe göm hagöp, “Kale gas̄i r̄imnap n̄ŋagöm, Kraiſ

* 3:19: Ep 5:25 * 3:20: Ep 6:1 * 3:21: Ep 6:4 * 3:22: Ep 6:5-8 * 3:25: Ro 2:11 * 4:1: Ep 6:9
* 4:2: Ep 6:18; Plp 4:6 * 4:3: Ro 15:30; Ep 6:19 * 4:5: Ep 5:15-16 * 4:6: Ep 4:29; 1Pi 3:15 * 4:7-8: Ep 6:21-22 * 4:9: Plm 10-12 * 4:10: Ap 12:12; 15:37-39; 13:13

manö aij u niŋ ud pɪdöŋ göm, niþ cɪg aij göm, hagnabön rö nöþ gɪlō arniþ,” a göp.

* 13 Amgö yad ke niŋem kalöp hagabin, niþe klō göm kalöp wög göm, Leodisia niþi bi kalɪþ wög göm, Hirapolis niþi bi kalɪþ wög göm göp.

14 Pen bi aij hon, wös wameb bi Luk abe, Demas abe kalöp, “Mɪdpim?” a gɪpil. 15 Añ mam daun kub Leodisia gau, niþi bi apöm niþi Nimpa ram God niþ sabe gɪpal gau magöŋhalö, “Pol kalöp, ‘Mɪdpim?’ a göp,” a gɪmim.

16 Kalöp köp yuabin i niŋmim, ñiþe arö, Kraiþ niþi bi Leodisia mɪdpal gau u rö nöþ niŋöl. Pen Leodisia niþi bi kalɪþ köp yubin u, kale u rö nöþ udmim niŋmim.

17 Pen Akipas niþ hagmim, “Bi Kub wög nöþ hag la u gɪ udmön,” a gɪmim. *

18 Yad Pol, miñi ñiþmagö yad u ke, manö adiŋ magö i kalɪ kliñ rikabin. Yiþ sen udöm nagɪ pɪdöŋ lɪbal u, yiþ hauɫ gagmim. God kalöp mög niŋöm ud aij gö, mɪd aij gɪmim. *

* 4:12: Kol 1:7; 2Di 4:10-11; Plm 23-24 * 4:17: Plm 2 * 4:18: 1Ko 16:21

1 Desalonaika

Pol köp nöd u Desalonaika n̄bi b̄ kal̄p kal̄i kl̄iñ r̄ika

¹ Hon Pol, Sailas, Dimodi, kalöp Bapi God B̄i Kub Jisas Kraiss apil m̄hau n̄bi b̄i kale daun kub Desalonaika m̄dpim gau, köp an̄bi kal̄i kl̄iñ r̄ikabun.

God kalöp mög n̄ñöm ud aij gö, m̄d aij ḡimim. *

Desalonaika n̄bi b̄i Kraiss n̄ñ udöm c̄ig aij ḡila

² Sabe gun, kalöp magöñhalö pör nöp God n̄ñ aij a ḡipun. ³ Bapi God n̄ñ sabe gun, pör nöp kalöp gas̄i n̄ñun, kale aige göl rö ḡipim u gas̄i n̄ñun, God n̄ñ aij a ḡipun. Kale B̄i Kub hon Jisas Kraiss n̄ñ n̄ñ udmim c̄ig aij ḡimim, n̄ñ wög ḡi aij ḡipim; kale B̄i Kub hon Jisas Kraiss n̄ñ m̄dmagö l̄imim, kl̄ö ḡimim n̄ñ wög göl ḡi m̄dpim; kale B̄i Kub hon Jisas Kraiss aip ram m̄ñöñ kumi kabö adö lañ au arammim nan aij udnabim a ḡimim, marö auö gas̄i iru n̄ñagpim. *

⁴ Añ mam aij. Hon n̄ñbun kale me, God m̄dmagö löm n̄bi b̄i n̄ñpe ke uda n̄bi b̄i gau m̄dpim. ⁵ Kraiss manö aij n̄ñpe u dam ram kale gau amun, kalöp manö magö nöp hag ñagno. Ana U† n̄ñpe han̄p an̄ dan m̄döm, kl̄ö n̄ñpe han̄p ñö n̄ñöl ḡi, Kraiss manö aij u manö n̄ñö yab̄i† m̄döp a gun, kalöp manö ȳj̄ig göl yab̄i† u hag ñino n̄ñ udpe. Kalöp aip hanm̄dun u, kalöp nan a gun an̄ig göl ḡi m̄dm̄dun u, kale ke hadö n̄ñbim. * ⁶ B̄i Kub ḡim̄döp u n̄ñmim, hon ke ḡim̄dun u n̄ñmim, an̄b unbö rö nöp ḡi m̄daibe. Kale b̄i†lam yab̄i† m̄dm̄dim pen Ana U† n̄ñpe gö, kale Kraiss manö aij u n̄ñmim, m̄iñ m̄iñ göl ḡi n̄ñ ud m̄daibe. *

⁷ An̄ig göl ḡi aij ḡipe an̄bu, Kraiss n̄bi b̄i n̄ñpe Masedonia Propins m̄deila gau abe, Akaia Propins m̄deila gau abe n̄ñöm, an̄b unbö rö nöp ḡi aij ḡi m̄deila.

⁸ Kale God n̄ñ n̄ñ udpe u, manö an̄bu aram aram, Masedonia Propins, Akaia

Propins gau nöp wasö, ram m̄ñöñ gau gau magöñhalö ara n̄ñöm n̄bi b̄i gau magöñhalö hadö n̄ñbal. ⁹ An̄b u, hon ram m̄ñöñ r̄imnap amjakno, n̄bi b̄i an̄b gau ke aiud udöm hagpal, “Desalonaika n̄bi b̄i kal̄p manö aij u hag ñaibe, kalöp ud aij göm, nan piral sabe ḡim̄dal gau arö göm, God n̄ñö pör kam̄ñ m̄döp u n̄ñ n̄ñ udöm, n̄ñpe hagöp rö nöp göm, ¹⁰ Ñ̄i n̄ñpe Jisas umö, God gö uraka u, kumi kabö adö lañ au n̄bö ado ḡi aun̄m a göm, abad m̄dpal,” a ḡipal. Jisas han̄p nan a göm uma u me, God kal juöm pen ilön kub ñ̄nab u udagnabun.

2

Pol Desalonaika m̄döm B̄i Kub n̄ñ wög ga

¹ Añ mam b̄i, kale ke n̄ñbim, nöd ram kale auno u, ȳhar̄ñ auagno. ² Daun kub Pilipai nöd amun hag ñino, n̄bi b̄i r̄imnap han̄p manö naj hagöm ḡi naj ḡila u pen God han̄p abad m̄döm ḡi nö, ḡila an̄bu gas̄i iru n̄ñagun, Desalonaika amun Kraiss manö aij u hag ñino, han̄p u rö nöp ḡi naj ḡila u pen ha†owa†ö hag ñ̄i m̄daino. *

³ Manö kalöp hagpun u dui gun, gas̄i naj n̄ñun, piral hagun, hag ñagpun.

⁴ Kraiss manö aij ud aröl a göm, God n̄ñpe ke han̄p hag lö, manö aij an̄bu hag ñ̄ibun. Kraiss manö hag ñino, n̄bi b̄i gau n̄ñlö, kal̄p aij gan̄ a gun gagun; God n̄ñpe n̄ñö, n̄ñ aij gan̄ a gun gabun. God n̄ñpe nöp gas̄i m̄dmagö hon an̄ dan aigöl rö ḡi m̄dpun u n̄ñöb. * ⁵ Kale ke n̄ñbim, kalöp aij ḡin̄m a gun manö kl̄iñ aij r̄imnap kalöp hag ñagno; mani nan gau udun a gun manö hag ñagno. God n̄ñpe u rö nöp n̄ñöb. ⁶ Kale Desalonaika n̄bi b̄i hib hon hagpe adö ar̄n̄m a gun manö hag ñagno. N̄bi b̄i r̄imnap gau hib hon haglö adö ar̄n̄m a gun manö hag ñagno.

⁷ B̄i Jisas manö ud arep m̄dpun rö, kalöp manö ȳñ̄id hag ñeb rö, pen hane hagagno. N̄bi gau ñ̄i pain̄an̄ kale ud aij ḡipal rö u, kalöp hain aij gun ud aij ḡino.

⁸ Kalöp m̄dmagö yab̄i† l̄i m̄dm̄dun. God Manö aij n̄ñpe u kalöp hag ñaino, han̄p

* 1:1: Ap 17:1-9 * 1:3: 1Ko 13:13; Kol 1:4-6 * 1:5: 1Ko 2:4-5 * 1:6: Ap 17:5-9 * 2:2: Ap 16:19-24; 17:1-9 * 2:4: Gal 1:10

al pak linig gıblap arö gagbnop. Kale añ mam midmagö hon me.

⁹ Añ mam bı, kale niñbim, kalöp aip midun wög klö gun uıham midmidun. Kalöp aip midun, God manö aij nıpe u kalöp hag ñı ajun, uıham nan magö hanıp ral dapöm ñınaböl a gun, sıdö an sıbön yan mani wög rö gun nan ñınmidun. * ¹⁰ Kale niñbim, hon kalöp nıbi bı Kraıs nıp niñ uđpim gau aip midöl gun, kalöp gı aij nöp gun, bı asıñ midagöp, bı manö ap midagöp rö nöp midaino. God nıpe ke u rö nöp niñöb. ¹¹ Kale niñbim, nap bı ñı pai kale ke hag ñı aij gıpal rö kalöp gıno. * ¹² God kalöp udö, nıbi bı nıpe nöp mailö halö mideinabim. Anıb u, kale God göp anıbu niñmim, gası niñ aij gımim, nagı aij adö u nöp gı midaimim a gun, kalöp manö hain hag ñıno. Kale gası halö midmim, kalöp gı naij gıla u gası iru niñagmim, klö gımim, nagı aij adö u arö gagmim, a gun, manö anıbu rö kalöp hag ñımidun.

¹³ Kalöp God manö aij nıpe hag ñıno niñmim, manö kale ke nöp hagagaböl, God manö nıpe ke hagaböl, a gımim niñ udpe. Niñö me, manö hag ñıbun u, God manö kamıñ gası midmagö kale an dan wög gö, magö pılop. Anıb u, hon pör nöp God nıp aij a göl gı midpun. * ¹⁴ Pen añ mam bı. Kraıs nıbi bı nıpe ram minöñ Judia gau cöc ke ke gau ap magum göm God nıp sabe gılo, Juda nıbi bı gau kalıp gı naij gıla rö nöp, nıbi bı kale ke Desalonaika gau midpal kalöp u rö nöp gıla. * ¹⁵ Juda nıbi bı gau kale God manö hagep bı gau kalıp al pak löm, Bı Kub Jisas nıp al pak löm, hanıp yu gı yula. God kalıp niñöm ñıñı lagöp. Kale nıbi bı gau magöñhalö niñlö mulu lugöp. * ¹⁶ Kraıs nıp niñ uđlö kalıp kamıñ gısön ñınab a gun, Kraıs manö aij nıpe u Juda nıbi bı wasö gau kalıp hag ñıno, Juda nıbi bı gau kal juöm, hanıp adan urön gıpal. Gıpal anıbu, kale pör nöp nan si nan naij gımidal rö nöp gı dam dam dam arö, nan si nan naij kale asmen kub yabıñ rö midöp. Pen miñi God kalıp kal juöm gö marö kub yabıñ kalıp auöp.

Pol kalöp kauyan am niñnam, a ga

¹⁷ Añ mam bı. Kale aip midno, Juda nıbi bı hanıp yu gı yula u, mög gö niñöl gı midpun. Hañ roman hon aui midpun pen gası hon kalöp aip midöp. Anıb u, kalöp kauyan am niñun a gun, gası u nöp niñ midpun. ¹⁸ Kalöp am niñun a gı gası niñun, yad Pol, ñın mıhöp aka mıhau niñgan amnabin a gıno, pen Seden hanıp adan wamöb. ¹⁹ Kraıs nıbi bı rımnap halö gıpal rö, kale abe gıpe me, hon gası halö midpun; kale gıpe, miñ miñ göl gı midpun; kale gıpe, Bı Kub hon Jisas aunab ñın u, manö aij ne hag ñıno magö pılop i, a gınabun. * ²⁰ Kale nöp gası niñun, miñ miñ göl gı, aij a göl gı nöp midpun.

3

¹ Pen kalöp mög niñun am niñun a gun, yıñıd am niñeb rö lagö, yad Pol, Sailas, hol mıhön daun kub Adens midul, * ²⁻³ mam hon Dimodi, hol aip God nıp wög göm, Kraıs manö aij nıpe u hag ñı ajöp u, nıp hag yulo na. Kalöp gı naij gılo, nıbi bı rımnap Kraıs nıp arö gınaböl rö löp, Dimodi amöm, kalöp aip midöm Kraıs manö aij u hag ñı aij gö, kale Kraıs nıp niñ ud pıdön gımim, gası halö mideinabim a gul, nıp hag yulo na. Pen kale niñbim, Kraıs nıbi bı nıpe midpun rö, hanıp gı naij gılo marö udnabun. * ⁴ Kale aip midun, hanıp gı naij gınaböl a gıno u, kale anıb unbö rö nöp gıla u hadö niñbim. ⁵ Anıg geila, kalöp mög yabıñ niñem, gası iru niñem, aige göl gımim midpim u niñnim a gem, Dimodi nıp hag yunö. Gası yad niñnö u, Seden nıpe kalöp fıp gö manö uıham hag ñıno niñbe u arö gımim rö löp, a gı gası niñnö.

Dimodi ado gı apöm, mid aij gıpim, a ga

⁶ Pen Dimodi kalöp am niñöm apöm hagöp, Kraıs nıp niñ uđmim cıg aij gımim, nıbi bı gau kalıp midmagö limim, halıp mıhön gası niñöl gı ñıñı lıbim. Hol mıhön mılo gai i midul, kalöp mög niñbul rö, kale pen u rö nöp ram minöñ kale gau midmim, halıp mıhön mög niñbim, a göp. * ⁷ Pen hanıp gı naij gılo mid aij

* **2:9:** Ap 20:34 * **2:11:** Ap 20:31 * **2:13:** 2De 2:13 * **2:14:** Ap 17:5 * **2:15:** Ap 9:23,29; 13:45,50; 14:2,5,19 * **2:19:** Plp 2:15-16; 4:1; 2De 1:4 * **3:1:** Ap 17:15 * **3:2-3:** Ap 16:1-3; 2Di 3:12 * **3:6:** Ap 18:5

gagno ñin u, Dimodi apöm, kale Kraiss nıp nın ud pıdöŋ gıpm manö u hagö, hanıp mıdmagö pıtu göp. * 8 Kale Bı Kub cıg aij gımim nıp aip jım ñöl mıdpim u nınun, hon kamın yabıl mıdpun.

9 Mıd aij gıpm u nınun, God nıp aij a gun. God nıpe gö, kalöp gası nınun, mın mın yabıl gıpun. Anıb u, nıp aij a göl gı mıdpun. 10 Kauyan am kalöp nınun, Kraiss manö aij u hag ñino, Kraiss nıp nın ud pıdöŋ gımim a gun, kłö gun God nıp sıdö an sıbön yan sabe göl gı mıdpun.

11 Anıb u, Bapi God nıpe ke abe, Bı Kub hon Jisas abe hanıp adan hıklö, mıdpim u nınabun. * 12 Hon kalöp mıdmagö yabıl lıbun rö, Bı Kub kalöp gı ñö, kale ke u rö nöp pen pen mıdmagö lımim, nıbi bı gau kalıp magöŋhalö mıdmagö lımim gımim. 13 Bı Kub Jisas kalöp kłö nıpe ñöm abad mıd damöm, nıbi bı ut nıpe gau magöŋhalö udöm ado gı aunab ñin u, nıpe apöm kalöp udö, God Bapi hon amgö ilö adö nıpe u, kalöp manö ap mıdagö nıbi bı ut nıpe mıdeinabim.

4

God nıp aij gınım adö u nöp gımim

1 Añ mam bı. Kale aip mıdains ñin u, kale aige göl gımim God nıp aij gınab adö u nöp gınabim u kalöp hag ñino. Manö hag ñino u kale udmim anıb unbö rö nöp göl gı mıdpim. Pen uri hon Bı Kub Jisas nıbi bı nıpe mıdpun rö, yad kalöp hagabin kale gı aij gımıdim u, uri adö anıbu nöp kłö gımim rapın nöp gıpe arnım. 2 Bı Kub Jisas hanıp hagö kalöp manö nıhön nıhön hag ñino u kale hadö nınbim.

3 God nıp aij gınab u, kale nıbi bı ke kamın aij mıdmim, nıbi sı bı sı gagnabim. * 4 Kale magöŋhalö, God nıp aij gınab adö u nöp hañ roman kale abad mıd aij gıpe, nıbi bı gau nınlö kalöp manö ap mıdagnab. * 5 Nıbi bı God nıp nınagpal gau, gası naj nınöm nıbi sı bı sı udun a göm, gı ajpal rö gagmim. 6 Pen kale Kraiss nıbi bı añ mam gau nan sıkim gımim nan

kale pıl gı udagmim. Nıbi bı rımnap anıg geinaböl u, God kalıp magöŋhalö pen ilön ñınab. Manö anıbu kalöp nöd hag ñı aij gıno. 7 Nan sı nan naj gımim a göm, God hanıp manö aij nıpe hagöm udaga; gı aij göl gı nöp mıdmim, nıbi bı ut mıdaimim a göm hanıp uda. * 8 Anıb u, nıbi bı manö hagabun anıb i jı nınaböl gau, hanıp jı nınagnaböl; God nıp jı nınaböl. Pen God nıpe Ana Ut nıpe kalöp ñab. *

9 Kraiss nıbi bı añ mam gau kalıp mıdmagö lımim a gun manö u kalı kılın rıkagun. God kalöp gası aij ñö, kale ke nınmim hadö pen pen mıdmagö lıbim. * 10 Kraiss nıbi bı nıpe Masedonia Propins mıdpal gau magöŋhalö u rö nöp hadö mıdmagö lıbim. Pen kalöp manö kłö hagn hagabun, kłö gımim pör nöp adö anıbu nöp gıpe kub arnım.

11-12 Pen kalöp nöd hagno rö, nıbi bı gau aip agamıj mıd aij gun a gımim gıpe arnım. Wög waryö kale gau ke gımim nan nınmim. Anıb u, nan magö, mani nan kale gau ke mıdö nınöl gı, nan asıb hag nınagnabim me, nıbi bı Kraiss nıp nınagpal gau, kalöp nınlö aij gınab. *

Bı Kub ado gı aunab

13 Pen añ mam bı. Kalöp manö ap hag ñı aij gınabun. Nıbi bı kale rımnap umail, böŋ nöp umbal a gımim, nıbi bı rımnap mög gö mıtöŋ gıpal rö gagmim. 14 Jisas uma u, God gö uraköm kamın mıdöp a gun nınbun rö, nıbi bı Jisas nıp nın udöm umla gau, Jisas ado gı aunab ñin u, God gö, Jisas nıbi bı nıpe umla anıb gau dap halö aunab a gun, nınbun. *

15 Pen Bı Kub nıpe ke manö hag ñı mıdöp rö nınbun, hon nıbi bı kamın mıdno nınöl gı Bı Kub ado gı aunab gau, nıbi bı nöd umla gau kalıp arık aragnabun. * 16 Manö kub ap kumi kabö adö lan nıbö hagöm, ejol magöŋhalö gau abad mıdöp ejol kub u wıñ gau gö nınöl gı, God aın magö u hagö nınöl gı, Bı Kub nıpe ke kumi kabö adö lan au nıbö aunab. Bı Kub auö, nıbi bı Kraiss nıp nın udöm umla gau, nöd uraknaböl.

* 3:7: 2De 1:4 * 3:11: 2De 2:16 * 4:3: 1De 5:23; 1Pi 1:16 * 4:4: 1Ko 6:13 * 4:7: 1Pi 1:15-16 * 4:8: Luk 10:16; 2Ko 1:22 * 4:9: Jon 13:34 * 4:11-12: Ep 4:28 * 4:14: Ro 14:9; 1Ko 15:3-4,12 * 4:15: 1Ko 15:51-52

17 Kale uraknaböl n+ñöm God n+pe han+ip n+bi b+ n+pe kam+ñ m+deinabun gau kal+ip aip u+ gö, kumi kabö lañ ap ran jak am B+ Kub aip magum g+ nabun. An+ b u, hon B+ Kub aip pör nöp pör nöp m+deinabun.

18 An+ b u, manö hagabun an+ b i pen pen hag am+ l ap+ l g+ m+ m, gas+ halö m+ daimim.

5

B+ Kub hon ado g+ aunab u n+ñun m+ d aij gun abad m+ daiun

1 Pen añ mam b+. B+ Kub n+pe ñ+ n mai aunab, n+bi b+ nan n+ hön g+ lö n+ñöl g+ aunab u, kalöp hagagun. 2 Kale ke n+ñbim, B+ Kub aunab u, n+ p abad m+deinaböl ñ+ n u auagnab. B+ nan si udep gau n+bi b+ han arbal magö u aubal rö u aunab. * 3 M+ñi agam+ j m+ d aij g+ pun, han+ ip m+ñi nan ap gagnab a g+ naböl ñ+ n u nöp y+ñ+ d auö, gas+ kub yab+ l n+ñnaböl. N+bi ñ+ painañ yag daun+ g g+ lö ilön göp rö u g+ nab; y+ñ+ d nöp ilön naij udlö p+ñ+ñ g+ aröl rö lagnab. *

4 Pen añ mam b+. B+ nan si udep gau apöm ram nap b+ udlö, m+dmagö kale p+ tu g+ nab. Pen kale s+ bön böñ au m+ dagpim rö, ñ+ n kub an+ bu auö, m+dmagö kale p+ tu gagn+ m. 5 Kale magöñhalö mailö ñ+ pai m+ dpim; kale magöñhalö s+ dö añ ñ+ pai m+ dpim. Hon s+ bön ñ+ pai wasö. * 6 N+bi b+ r+ mnap uhön hanbal rö m+ dagaiun; gas+ n+ñ aij gun m+ daiun. 7 N+bi b+ uhön hanbal gau, s+ bön yañ nöp hanbal. N+bi b+ ñ+ g klö ñ+ñöm hau+ l l+ bal gau, s+ bön yañ nöp g+ pal. 8 Pen hon n+bi b+ s+ dö añ ajpun gau, gas+ n+ñöl g+ m+ daiun. God Manö n+ñ udun, God n+ p m+dmagö l+ m+ daiun; an+ g g+ no, sior p+ dñ ami b+ rol l+ bal rö, pab+ l m+ gan hon u m+ deinab. B+ Kub hon Jisas Krai aip ram m+ nñ kumi kabö adö lañ au aramun nan aij udnabun a g+ pun u, gas+ n+ñöl g+ m+ daiun; an+ g g+ no, usaj+ l p+ dñ bad l+ bal rö, nab+ c cög hon u m+ deinab. * 9 N+ hön g+ n+ g: God han+ ip ga u, ilön kub udlañ a göm gaga; B+ Kub hon Jisas Krai gö, n+ p aip ram m+ nñ kumi kabö adö lañ au aramun nan aij udnabun a göm

ga. 10 Krai han+ ip a göm uma u, kam+ñ m+ dno aunab aka umöl m+ dno aunab u manö m+ dagöp; amun pör pör nöp n+pe aip kam+ñ m+deinabun. * 11 An+ b u, Krai n+bi b+ n+pe pen pen Krai manö aij u hag ñ+ m+ m, n+ñ ud p+ dñ g+ m+ m, gas+ halö m+ dm+ m. Pen hagaj+ n i kale an+ b unbö rö nöp hadö g+ pim.

Manö hag naböñ juöm, kale m+ dpim, a ga

12 Añ mam b+. B+ kub kalöp u+ tham wög g+ ñöl g+ , manö ud as+ kö l g+ , manö hag ñöl g+ m+ dpal gau, kal+ ip ud aij g+ m+ m. 13 God ke hagö wög an+ g g+ pal u, kal+ ip m+ dmagö l+ m+ m ud aij g+ m+ m. Pen kale magöñhalö agam+ j j+ m ñöl m+ daimim.

14 Añ mam b+ n+ñim. N+bi b+ wög gagöm m+ d aij gagpal gau kal+ ip manö klö hag- m+ m. N+bi b+ mög gö gas+ m+ lö l+ m+ dpal gau kal+ ip manö hain hagnim hag ñ+ aij g+ m+ m. N+bi b+ hain gau kal+ ip g+ ñ+ m+ m. N+bi b+ gau magöñhalö kal+ ip pör nöp manö hain hagnim agam+ j m+ daimim. * 15 N+bi b+ r+ mnap kalöp g+ naij gaiöl, pen naij gagnim. Pen pen ud aij g+ m+ m, pen pen g+ aij g+ m+ m. Pen n+bi b+ ke n+ bö gau abe, an+ b unbö rö nöp g+ m+ m. * 16 Pör nöp m+ñ m+ñ gö l g+ m+ dm+ m; * 17 pör nöp God n+ p sabe gö l g+ m+ dm+ m; 18 pör nöp God n+ p aij a gö l g+ m+ dm+ m. Krai Jisas n+bi b+ n+pe m+ dm+ m an+ g gö l g+ m+ daibe me, God n+ p aij g+ nab. * 19 God Ana han+ ip gas+ ñ+ n+ m a g+ m+ m n+ñöl g+ m+ daimim. * 20 N+bi b+ God manö hagep gau manö hagaiöl arö gagnim. 21-22 Pen n+bi b+ r+ mnap piral hagöl rö löp u, n+ñ aij yab+ l g+ m+ m. God Manö y+ j+ g gö l u hagaiöl n+ñm+ m udm+ m; piral hagaiöl n+ñm+ m udagnim. Naij adö r+ mnap gagnim. *

23 God han+ ip n+bi b+ ud aij göp agam+ j m+ d aij g+ pun u, n+pe ke kalöp abad m+ dñm gö, kale n+bi b+ ke kam+ñ aij n+pe m+deinabim. God n+pe ke gö, B+ Kub hon Jisas Krai aunab ñ+ n u, ana kale gau, gas+ r+ m+ d m+ dmagö kale gau, hañ roman kale gau magöñhalö, as+ ñ ap m+ dagn+ m.

* 5:2: Mad 24:42-43; 2Pi 3:10; Rep 3:3

* 5:3: Mad 24:39; Luk 21:34-35

* 5:5: Ro 13:12

* 5:8: Ais 59:17;

Ep 6:14,17 * 5:10: Ro 14:8-9; 1De 4:14

* 5:14: 2De 3:6,11

* 5:15: Ro 12:17; 1Pi 3:9

* 5:16: Plp 4:4

* 5:18: Ep 5:20

* 5:19: Ep 4:30

* 5:21-22: 1Jn 4:1

* 5:23: 2De 3:3

* ²⁴ God kalöp manö aij nipe haga u, manö nipe hagöp rö, anib unbö rö nöp göp. Anib u niñbun, aui hagajin rö kalöp ginab.

²⁵ Añ mam bi. Hanip gasi niñmim, God nip sabe gimim. ²⁶ Kale Bi Kub nip niñ ud-pim rö, Krai nibi bi añ mam magöñhalö pen pen hag wihai udöl gi, alaun bom halumim. ²⁷ Bi Kub hon u niñ midöp rö kalöp hagabin, manö kali kññ rikabin anibi, añ mam gau kalip magöñhalö amgö li hagpe niñöl.

²⁸ Bi Kub hon Jisas Krai kalöp mög niñöm, ud aij göl gi midainim.

2 Desalonaika Pol köp hain nibi u Desalonaika nibi bi kalip kali klin rika

¹ Hon Pol, Sailas, Dimodi, kalöp Bapi hon God Bi Kub Jisas Kraiss apil mihau nibi bi kale daun kub Desalonaika midpim gau, köp anibi kali klin rikabun.

² God Bapi hon abe, Bi Kub Jisas Kraiss abe, kalöp mög niñmil ud aij gilö, kale midmagö añ kale dañ agamij mid aij gimim. *

Kraiss auö, God nipe nibi bi gau kalip manö kub hagnab

³ Pen añ mam bi. Nöd Kraiss niñ udmidim rö wasö; nöd kale pen pen midmagö limidim rö wasö; uri kale klö gimim Kraiss nip niñ ud pidöñ gimim, kale magöñhalö Kraiss nibi bi añ mam gau pen pen midmagö libim u niñun, pör nöp God nip aij a gun. ⁴ Kraiss nibi bi nipe midpe, nibi bi rimnap kalöp gi najj gilö, miñör auö uñham midpim u pen gasi iru niñagmim, Kraiss nip niñ ud pidöñ gimim cig aij yabıl gipim. Anib u, God cöc nipe ram minöñ ke ke gau aramun, Kraiss manö aij hag ñi ajun, pör nöp kale anig gipim u kalip hagnun. * ⁵ Anib u hon niñbun, God nipe manö ud asik aij göp niñöm nipe hagö kale God ram minöñ kumi kabö adö lañ au am mideinabim. Uri pen manö aij anibu hagpe kalöp gi najj gilö marö udöl gi midpim. ⁶ God nipe manö ud asik aij göp rö, nibi bi kalöp marö ñibal gau kalip pen u rö nöp marö ñinab. * ⁷ Pen kale nibi bi marö udöl gi midpim gau, God kalöp abe hanip abe ud aij ginab. Bi Kub Jisas kumi kabö adö lañ nibö ejol klö nipe gau uñ gi, mab mitañ rö inö niñöl gi waiö aunab ñin anibu nöp God nipe anig ginab. * ⁸ Nibi bi God nip gasi niñagöm, Bi Kub hon Jisas manö aij nipe u niñ udöm, hagöp rö gagpal nibi bi gau kalip pen ilön ñinab.

* ⁹ Nibi bi anib gau, Bi Kub ram minöñ aij nipe klö halö mailö halö mideinab kumi kabö adö lañ au aröl rö lagnab; pör höñ adö midöm ilön kub udöl gi mideinaböl.

* ¹⁰ Bi Kub auö, nibi bi uñ nipe hib nipe haglö adö arnab; nibi bi nip niñ udpal gau, nip niñöm aiö waiö ginaböl. Pen Kraiss manö aij kalöp hag ñino niñ udpe rö, kale ke abe anib unbö rö nöp ginabim. *

¹¹ Adö anibu nöp, kalöp gasi niñun God nip pör sabe gipun hagnun, “Desalonaika nibi bi gau nibi bi ne ke udna rö, klö ne gimön kale nibi bi ne ke gipal rö göl; klö ne gimön kale gi aij gun a gi gasi niñbal u, anib unbö rö nöp göl; Kraiss nibi bi nipe midun nipe hagöp rö nöp gun a gipal u, klö ne gimön anig unbö rö nöp göl,” a gipun. * ¹² God Bi Kub Jisas Kraiss kale apil mihau kalöp mög niñmil ud aij gipil rö, kale gi aij nöp göl gi midpe niñöl gi, nibi bi gau niñöm Bi Kub hon Jisas Kraiss bi mailö aij ke halö midöp u niñnaböl. Pen kale Jisas Kraiss nibi bi nipe midpim rö, mailö aij ke nipe anibu kalöp abe pak ñinab. Anig ginim a gun, God nip sabe gipun.

2

Bi najj u

¹ Añ mam bi. Bi Kub hon Jisas Kraiss ado gi apöm hanip ñihu udö nipe aip mideinabun manö u hagnabin. ² Pen nibi bi rimnap hagnal, Bi Kub ado gi aunab ñin u böñ nöp auöp a gipal. Pen Pol bi gau God Ana gasi ñö manö hagla u niñun kalöp hagabun a gaiöl, aka Pol bi gau anig haglö bi rimnap niñöm manö daubal u niñun kalöp hagabun a gaiöl, aka Pol bi gau köp kali klin riköm yulö auöp i a gaiöl u, midmagö kale pitu gö, Pol bi gau kale ke manö anibi hag yula a gimim gasi iru niñagmim. ³ Pen niñ aij gimim. Nibi bi rimnap kalöp manö piral hagaiöl, manö kale u udagmim. Bi Kub ado gi aunab ñin u hainö aunab. Pen nöd u, nibi bi iru nöp God nip arö göm, gasi kale ke hain göm hañwafö ginaböl. Anig gilö niñöl gi, God

* **1:2:** Ro 1:7 * **1:4:** 2Ko 7:4; 1De 2:19 * **1:6:** Ro 12:19 * **1:7:** 1De 3:13 * **1:8:** Ais 66:15 * **1:9:** Ais 2:10 * **1:10:** Kol 3:4 * **1:11:** Kol 1:9; 1De 1:2-3

nɪp kauaʔ mauaʔ mɪdɔp bɪ u waiö lö nɪbi bɪ nɪp nɪŋnaböl. Pen hainö Bɪ Naij yabiʔ anɪbu mab ke yaŋ arnab me. * 4 Bɪ Naij anɪbu nan nɪhön nɪhön hib god a gɪpal gau abe, nan nɪhön nɪhön sabe gɪpal gau abe hag pro göm, hib nɪpe ke nöp hagö adö arnab. Nɪpe am God sabe gep ram u am asiʔköm, yad me God a gɪnab. *

5 Kale aip mɪdem, anɪg gɪnab a gem hagnö u pen hauʔ gɪpim rö löp. 6 Kale nɪŋbim, nan ap Bɪ Naij adan wamöb u me, mɪñni anɪg gɪnɪm rö lagöp. God nɪpe ke hag la ñɪn u nöp anɪg gɪnab.

7 Pen mɪñni ñɪn i, God nɪp kauaʔ mauaʔ mɪdɔp bɪ u auö, gɪnaböl adö u hadö gaböl u pen pro nöp gaböl; kub gɪblap pen bɪ adan wamöb bɪ anɪbu mɪdö nɪŋöl gɪ, God nɪp kauaʔ mauaʔ mɪdɔp bɪ u, nɪbi bɪ gau rapɪn ʔɪp gɪ kɪd nɪpe gau dam arnɪm rö lagöp. Anɪb u, nan si nan naij pro rö gɪ dam dapɪl gɪlö nɪŋöl gɪ, God gö bɪ adan wamöb u ke gau arnab. 8 God gö bɪ adan wamöb u ke gau arnab u, God nɪp kauaʔ mauaʔ mɪdɔp bɪ u waiö lɪnab. Pen Bɪ Kub Jisas aunab ñɪn anɪbu, nɪpe rɪb adɪk göm apöm manö nöp hagö, Bɪ Naij u böŋ nöp ap lug paknab. * 9 God nɪp kauaʔ mauaʔ mɪdɔp bɪ aunab u, nɪpe Seden klö nɪpe magöŋhalö udöm, pɪr alöm, nan gagep ke ke iru yabiʔ nöp, nan nɪŋeb nɪŋagep ke ke iru yabiʔ nöp gɪ dam mɪdö nɪŋöl gɪ, nɪbi bɪ aiö waiö gɪnaböl. * 10 God nɪp kauaʔ mauaʔ mɪdɔp bɪ u, nɪbi bɪ gau kalɪp pɪr alöm, neb neb hagöm, ʔɪp ʔɪp göm gɪ dam mɪdö nɪŋöl gɪ, mab ke yaŋ arnɪg gɪnaböl nɪbi bɪ gau manö nɪpe u udnaböl. Kale Kraiss manö aij u nɪŋöm manö nɪŋö a göm nɪŋ udöm mɪdmagö aŋ kale daŋ lɪblap u, God kalɪp nɪbi bɪ nɪpe ke rö udböp. Pen kale anɪg gagla; kale manö aij u jɪ nɪŋla. 11-12 Nɪhön gɪnɪg: Kraiss manö nɪŋö u udagöm, nan si nan naij göm ñɪñɪ lɪbal. Anɪb u, God gö kale magöŋhalö manö pɪral anɪbu rapɪn nɪŋ udnaböl nɪŋöm nɪpe kalɪp manö kub hagöm mab ke yaŋ hag yunab.

13 Pen kalöp aŋ mam Bɪ Kub mɪdmagö löp gau gasɪ nɪŋun, pör nöp God nɪp aij

gun. Nɪhön gɪnɪg: hadame dagol gau God gasɪ nɪpe ke nɪŋöm haga, nɪbi bɪ gau manö aij yad u nɪŋ udlö, Ana yad ana kale aŋ daŋ mɪdöm gasɪ aij ñö kale nɪbi bɪ uʔ mɪdlö nɪŋöl gɪ, yad kalɪp nɪbi bɪ yad ke udnabin a ga. God nɪpe anɪg haga u, kalöp nöp nɪŋöm hag la. *

14 Hon Kraiss manö aij kalöp hag ñaino nɪŋöl gɪ, nan aij hagabin anɪbi God nɪpe ke kalöp ñɪnabin a ga. God ga anɪbu, Bɪ Kub hon Jisas Kraiss mailö aij unbö ke halö mɪdɔp u, kale nɪpe aip mɪdmim mailö aij nɪpe anɪbu rɪmnap udmim mɪñ mɪñ göl gɪ mɪdeinabim, a göm ga. 15 Anɪb u me, aŋ mam bɪ, Bɪ Kub Jisas Kraiss aip mɪd aij gɪnabun a gɪmim, klö gɪmim, manö kalöp hag ñino nɪŋbe u abe, manö kalɪ kɪñ rɪkun hagno nɪŋbe u abe nɪŋ ud pɪdöŋ gɪmim mɪdaimim.

16 Bapi God hanɪp mɪdmagö löm ud aij yabiʔ gö nan aij udnabun a gun gasɪ halö mɪdpun. Bapi God abe, Bɪ Kub hon Jisas Kraiss nɪpe ke abe, 17 apil mɪhau kalöp abad mɪdlö, gasɪ halö mɪdmim, wög kale apil mɪhau u arö gagmim, manö aij kale u hag ñɪmim, gɪ aij göl gɪ nöp mɪdaimim.

3

Hanɪp gasɪ nɪŋmim, God nɪp sabe gɪmim

1 Pen aŋ mam bɪ, manö aŋ ap mɪdɔp. Hanɪp God nɪp sabe göl gɪ mɪdaimim. Kalöp Bɪ Kub manö aij hag ñino nɪŋ udpe, nɪbi bɪ kale rɪmnap kalöp nɪŋöm Bɪ Kub manö aij u rö nöp nɪŋ udlö, nɪbi bɪ rɪmnap iru nöp kɪd kɪd gau manö aij u nɪŋöm, Bɪ Kub manö aij nɪpe ke nöp mɪdɔp u a göm nɪŋ udla. Anɪb u, God nɪp hag nɪŋmim, Bɪ Kub manö aij u nɪbi bɪ ram mɪnöŋ aŋ aui mɪdpal kalɪp hag ñino, nöd kalöp aŋ au ga rö, anɪb unbö rö nöp gɪnɪm. 2 Pen God nɪp sabe gɪmim nan ap nɪp hag nɪŋbe: God nɪpe gö bɪ naij nan si nan naij nöp gɪmɪdal gau, hanɪp nan ap göl rö lagnɪm. Nɪhön gɪnɪg: nɪbi bɪ rɪmnap Kraiss manö aij u nɪŋ udagpal.

3 Pen Bɪ Kub hagöp rö, pör nöp anɪb unbö rö nöp göp. Nɪpe kalöp gö kale manö nɪpe nɪŋ ud pɪdöŋ gɪmim nɪp cɪg pɪdöŋ

* 2:3: 1Di 4:1; 1Jn 2:18; 4:3 * 2:4: Dan 11:36; Esi 28:2 * 2:8: Ais 11:4; Rep 19:15 * 2:9: Rep 13:11-13

* 2:13: 2De 1:3; Ep 1:4

gimim gi midpe Seden kalöp t+p göm naij ginim rö lagnab. ⁴ Pen Bi Kub han+p gasi ñö gasi halö midun niñbun, manö kalöp hag ñino u, kale udmim anib unbö rö nöp göl gi midainabim. * ⁵ Bi Kub n+p sabe gipun hagpun, n+pe kalöp gasi aij ñö, God n+bi b+ midmagö löp rö niñmim, Kraiss ilön kub uda pen klö göm nan niñhön ginig ga u arö gaga u niñmim, anig unbö rö nöp ginabim.

Wög gimim nöp nan niñnabim

⁶ Añ mam bi. Bi Kub Jisas Kraiss manö yad n+bi b+ gau hag ñimim a ga rö kalöp hagabun. Mam rimnap wög gagöm yiñharin nöp gi ajöm, hagpun rö gagaiöl, kal+p aip manö manö hagagmim. * ⁷ Kale ke niñbim, hon kale aip midun gimidun adö u geinabim, Bi Kub n+p aij ginab. Hon yiñharin midagmidun. * ⁸ N+bi b+ rimnap nan magö kale yiñharin niñnagun a gun, sidö an sibön yan klö ilön gun nöp nan niñmidun. * ⁹ God wög gipun rö, kalöp hag niñnun nan halöwalö udun niñbnop u pen kalöp nagi aij adö u yamno niñmim anig unbö rö nöp gimim a gun, ke klö ilön gun nan niñmidun. * ¹⁰ Pen kale aip midun hagmidun, “N+bi b+ wög gagöl nan niñnagöl,” a gimidun u niñbim.

¹¹ Manö ap niñbun u, n+bi b+ kale rimnap wög gagöm, yiñharin nöp midöm, gau gau ajöm, manö pi p+g hagöm, n+bi b+ gau anig gipal anig gipal a gipal. *

¹² Bi Kub Jisas Kraiss n+p wög gipun rö, n+bi b+ anib gau kal+p manö klö gun hagabun, agamij mid aij gimim, wög ke gimim nan niñmim. *

¹³ Pen añ mam bi. Kale nagi aij adö u nöp gi dammim, iru maru gainim, nan aij niñhön u nöp niñmim göl gi midaimim. *

¹⁴ Manö köp kal+ kñiñ rikun hagabun i, n+bi b+ rimnap niñnagaiöl, n+bi b+ an anig gipal u niñ aij gimim, kal+p manö manö hagagmim; yiñharin midpe kal+p nable ginim. ¹⁵ Pen kal+p kaua maual rö niñnagmim; mam hon a gimim hag ñ+ aij gimim. *

Pol, “Kale midpim?” a göp

¹⁶ Bi Kub han+p gö gasi iru niñnagun u, n+pe ke kalöp magöñhalö aip midö, kale pör nöp nan niñhön niñhön ginabim u, mid aij gimim gasi iru niñnagmim.

¹⁷ Yad Pol. Manö nabön i niñmagö yad ke kal+ kñiñ rikem, “Kale midpim?” a gabin. Niñmagö yad ke manö kal+ kñiñ rikpin u, pör anib i rö nöp kal+ kñiñ rikpin u me, niñnabim. ¹⁸ Bi Kub hon Jisas Kraiss kalöp magöñhalö mög niñöm, ud aij göl gi midainim.

* 3:4: 2Ko 7:16; Gal 5:10 * 3:6: Ro 16:17 * 3:7: Plp 3:17 * 3:8: 1De 2:9 * 3:9: 1Ko 9:4; 1De 1:6
* 3:11: 1Di 5:13 * 3:12: 1De 4:11 * 3:13: Gal 6:9 * 3:15: 1De 5:14

1 Dimodi Pol köp nöd u Dimodi nɪp kalɪ kliñ rɪka

¹ Dimodi. Yad Pol. God Ud Kamɪŋ Yuep Bɪ Kub hon u abe, Krai Jisas hon nɪŋ udun gasɪ halö mɪdpun Bɪ Kub u abe, apil mɪhau yɪp hag lɪlö, Krai Jisas manö aij ud arep bɪ nɪpe ap mɪdpin. ² Dimodi. Krai manö aij u nöp hag ñainö, Krai Jisas nɪŋ udpan u me, nöp ñɪ aij yad, a gabin. Bapi God, Bɪ Kub hon Krai Jisas, nöp mög nɪŋmil, ud aij gɪmil, abad mɪd aij gɪlö me, ne agamɪj mɪd aij gɪmön. *

Manö piral nɪŋ udöl rö löp u, kalɪp hag ñɪ aij gɪmön, a ga

³ Yad nöd Masedonia Propins arnɪg gem, nöp daun kub Epesas ud lem manö hag ñɪnö u, mɪñi u rö nöp kauyaŋ hagnɪg gabin. Ne Epesas au mɪdmön, nɪbi bɪ God Manö hagabun, a göm, manö piral piral hagpal gau kalɪp wasö gɪmön, hag aij gɪmön. ⁴ Manö aiud piral udöm hagpal u, “Apɪs bac hon anɪg göl anɪg göl rɪklö auöp,” a gɪpal u, hagmön arö göl. Manö adö anɪbu hagöm, pen pen nöp hagpal. Manö piral adö anɪbu nɪbi bɪ gau kalɪp haglö, God nɪpe nɪbi bɪ ud kamɪŋ yunɪg gab manö aij u nɪŋagnaböl. Anɪb u, kale Krai manö aij u nɪŋ udöl rö lagnab. *

⁵ Nɪbi bɪ Jisas nɪŋ udpal gau kale pen pen mɪdmagö löl, a gem, nöp manö anɪbi hagabin. Mɪdmagö kale aŋ daŋ, nagɪ ubɪŋ adö u aij, nagɪ ubɪŋ adö u naij, nɪŋ aij göm, nagɪ ubɪŋ aij adö anɪbu areinaböl u, kale nɪŋö nöp añ mam gau mɪdmagö lɪnaböl. Kale anɪgöl añ mam gau pen pen mɪdmagö leinaböl u, kale nɪŋö nöp Krai manö aij u nɪŋ udöm, hagöp rö nöp gɪpal, a gɪnabun. ⁶ Pen nɪbi bɪ rɪmnap Krai manö aij u hagöp rö arö göm, bɪ hauɪ rö manö yɪharɪŋ gau hag amɪl apɪl gɪpal. ⁷ Hon God lo hag ñeb bɪ mɪdno, a göm, ana udagöm nɪbi bɪ gau kalɪp hag ñɪbal u pen kale klö

* **1:2:** Ap 16:1-3; Dai 1:4 * **1:4:** 1Di 4:7; Dai 1:14
15:9-10 * **1:13:** Ap 8:3; 9:1-5 * **1:15:** Luk 19:10

göm manö hagabun ɪl anɪbu mɪdöp me u, a göm, ɪl anɪbu nɪŋagal.

⁸ Hon nɪŋbun, God lo manö nɪpe haga u, manö kabö göl, manö aij yöl mɪdöp. Pen hon God lo manö aij anɪbu udun, gasɪ hon ke nɪŋun hainö gun, abönamö geinabun u, aij wasö. Nɪpe haga rö nöp hag ñeinabun u, aij gɪnab; wasö wasö. * ⁹ Pen hon nɪŋbun, God lo manö nɪbi bɪ gɪ aij gɪpal gau kalɪp hagagab; nɪbi bɪ lo manö rɪb jubal gau kalɪp hagab. Nɪbi bɪ God nɪp nɪŋagal gau abe, nɪbi bɪ nan si nan naij gɪpal gau abe, kalɪp hagab. Nɪbi bɪ God nɪp sabe gagal gau abe, nɪbi bɪ God nɪp manö naij hagpal gau abe, kalɪp hagab. Nɪbi bɪ nɪme nap kale ke al pak lɪbal gau abe, nɪbi bɪ wɪp albal gau abe, kalɪp hagab. ¹⁰ Nɪbi si bɪ si gɪpal gau abe, bɪ kale nɪbi ap aip wasö bɪ ap aip göm gɪpal gau abe, kalɪp hagab. Nɪbi bɪ kale nɪbi bɪ ñɪ pai rɪmnap si ud daulö, wög kalɪp gɪpal, bɪ gau abe, nɪbi bɪ manö piral hagpal gau abe, nɪbi bɪ “God amgö ɪlö nɪŋö hagpin,” a göm, piral hagpal gau abe, kalɪp hagab. Nɪbi bɪ Krai manö aij nɪpe u rɪb jubal gau kalɪp hagab. ¹¹ Manö aij anɪbu Krai manö aij nɪpe u nöp. Manö aij anɪbu God mailö halö u yɪp manö hag ñɪ ajep bɪ nɪpe hag la.

Bɪ Kub Pol nɪp mög nɪŋa

¹² Yad Krai Jisas Bɪ Kub hon u nɪp aij a gabin. Yɪp, bɪ aij yad, a göm, udöm, klö nɪpe u yɪp ñö, bɪ wög gep nɪpe mɪdpin. * ¹³ Pen nöd yad mɪd aij gagmɪdin. Yad God nɪp hag juem, Krai Jisas nɪbi bɪ nɪpe gau kalɪp gɪ naij gem, bɪ naij, bɪ kal yabɪɪ mɪdmɪdin. Pen God nɪp nɪŋagem, manö haga ɪl u nɪŋagem gɪnö u me, yɪp mög nɪŋöm uda. * ¹⁴ Bɪ Kub yɪp mög yabɪɪ nɪŋöm, ud aij göm, Krai Jisas nɪŋ udep magö u abe, nɪbi bɪ gau mɪdmagö lep magö u abe, mɪdmagö yad aŋ daŋ yɪm la.

¹⁵ Manö böŋ nöp nɪŋ udep ap hagnɪg gabin: Krai Jisas ram mɪnön ɪl i aua u, nɪbi bɪ nan si nan naij gɪpal gau kalɪp ud kamɪŋ yunɪg aua. Bɪ nan si nan naij kub yabɪɪ gɪmɪdöp u yad nöp. * ¹⁶ Pen Krai Jisas yɪp mög nɪŋöm, ud kamɪŋ yunam,

* **1:8:** Ro 7:12,16 * **1:12:** Ap 9:15; Gal 1:15-16; 1Ko

a göm, haga, “Bî nan si nan naij yabił gîmîdöp anîbu nîp ud kamîŋ yunö, nîbi bî gau magöŋhalö nîŋöm hagnaböl, ‘Krais Jisas nîpe bî naij anîbu nîp ud kamîŋ yua rö, yîp u rö nöp ud kamîŋ yunab,’ a gînaböl,” a ga. Anîb u, kale Jisas nîp nîŋ udlö, nîpe kalîp pör mîdep magö u ñînab. Adö anîbu nöp, yîp mög nîŋöm ud kamîŋ yua. ¹⁷ Kîŋ kub nîpe hadame dagol mîdmîdöp, uri mîdöp, hainö pör pör nöp mîdeinab. Nîpe kamîŋ mîdep magö u nöp mîdöp; umeb magö u mîdagöp. Nîbi bî nîp amgö nîŋagpal. Nîpe nöp God aňî nöp mîdöp. Bî Kub mailö unbö ke halö anîbu, hib nîpe pör pör nöp hagno adö araŋ. Anîb unbö rö aij.

Pol Dimodi nîp manö ap haga

¹⁸⁻¹⁹ Ñî yad Dimodi. Nöp manö ap hagnîg gabin. Manö hagnabin anîbu, God nöd nîbi bî rîmnap gasî ñö, ne hainö nîhön gînabön u hagla rö nöp hagnabin. Manö anîbu udmön, Krais Jisas manö aij u klö gî nîŋ udmön, nan nîhön aij, nan nîhön naij, a gî nîŋ aij gîmön, nagî ubîŋ aij adö u nöp ammön, kîjaki yam nîpe gau aip klö gîmön pen pen gîmön. Nîbi bî rîmnap anîg gagöm, God kalîp gasî aij ñöb u arö göm, ap lug pakpal. ²⁰ Bî ne Haimenias aip Aleksada aip anîg gîlö hagnö, “Anîg gîpîl u, hon aip jîm ñöl God nîp sabe gagun. Kalîp bî mîhönŋ arö gîno, Seden böŋ u mîdmîl, marö yabił gö, God nîp hag jubil u arö gîmil rö löp,” a gînö. *

2

God nîp sabe gep

¹ Manö hagnîg gabin u anîg göl mîdöp: hon nîbi bî gau magöŋhalö gasî nîŋun, kalîp God nîp sabe gun; nîbi bî gau kalîp nan nîhön mîdagainîm, God nîp hag nîŋun; nîbi bî gau God kalîp gî ñöm abad mîd aij gînîm, a gun, sabe gun; nîbi bî gau magöŋhalö God nîpe gî aij göp u gasî nîŋun, God nîp aij a gun. ² God nîp hag nîŋno, kîŋ gau abe, gapman bî kub gau abe, kalîp magöŋhalö abad mîd aij gînîm. Anîg gö me, hon agamîj mîd aij

gun, God nîp gasî nîŋöl gî, gî aij göl gî mîdeinabun. ³ Anîb unbö rö gînabun aij. God, Ud Kamîŋ Yuep Bî hon u, nîp u rö nöp aij gînab. ⁴ “Yad nîbi bî gau magöŋhalö ud kamîŋ yunîg gabin u, kale magöŋhalö manö aij yad u nîŋ udöm, manö aij manö îł u nîŋ aij göl,” a gî gasî u nîŋöb.

⁵ Nîhön gînîg:

God aňî ap nöp mîdöp.

Pen Bî aŋ nîbö u, u rö nöp aňî ap nöp mîdöp.

God böŋ lap mîdöp;

hon nîbi bî böŋ lap mîdpun.

Pen Bî aňî ap nöp nîbi bî ud God aip jîm ñînîm rö löp.

Bî anîbu Krais Jisas, nîpe ke bî yabił ap.

⁶ Nan si nan naij nîbi bî gau magöŋhalö gîpal gau,

Krais Jisas nîpe mab ba laŋ hañ romaŋ nîpe ke udöm,

ilön kub udöm, umöm, pen kub hon anîbu böŋ nöp raua.

Anîb u, God hag la ñîn u,

Krais Jisas ga anîbu nîbi bî nîŋöm nîŋ udnaböl gau,

nîpe kalîp magöŋhalö ud kamîŋ yunab. *

⁷ Adö anîbu nöp, Krais Jisas yîp hag lö, yad Jisas manö aij ud arep bî ap mîdem, manö aij anîbu nîbi bî gau magöŋhalö hag ñî aij gem, Juda nîbi bî wasö gau kalîp Krais Jisas manö nîŋö u hag ñî aipin. Yîp wög hag la anîbu, nîŋö yabił hagabin. *

⁸ Bî gau, ram mînönŋ magöŋhalö gau, bî rîmnap kalîp mulu lugagö, pen pen hagagöm, agamîj jîm ñöl nöp mîdöm, pör nöp God hagöp rö nöp göm, nîp ñîmagö gîlaŋ göl gî sabe gaiöl u, yîp aij gînab.

⁹ Pen nîbi gau u rö nöp agamîj mîd aij göl. Umagö kale malîkagnaböl. Nan gol udöm klîñ aij gîpal gau, aka bis kîbap rö mani kub rauep gau, aka wałîj mani kub rauep gau yîmagnaböl. Nîbi nan aij aij hañ romaŋ yîmbal gau, nîbi bî rîmnap hanîp nîŋlö aij gaŋ, a göm, gîpal u, God nîp aij gagöp. * ¹⁰ Pen nîbi God nîp nîŋ udun sabe gîpun, a gîpal gau, kale nîbi bî

* **1:20:** 2Di 4:14-15; 1Ko 5:5

* **2:6:** Ro 3:29-30; Gal 1:4

* **2:7:** Ap 9:15; Gal 2:7-8; 2Di 1:11

* **2:9:** 1Pi 3:3-5

rîmnap gau kalîp ud aij göm, wög rîmnap gî ñöm, kalîp gî aij göm, göl. Anîg gî naböl u, God nîp aij gî nab. *

11 Bî gau God Manö hag ñaiöl u, nîbi gau agamîj mîdöm, nîñ aij göl. 12 Yad nîbi gau kalîp hagîñ, kale God Manö bî gau kalîp hag ñagnaböl; kale bî gau kalîp abad mîdageinaböl. Bî gau God Manö hag ñaiöl u, nîbi gau kale manö rîmnap hagagöl. * 13 God Adam nîp nöd gî löm, hainö nîbi nîpe Ip nîp gî la. * 14 God mab magö wasö ga u, kîjaki manö pîral hageia Adam nîñaga. Nîbin Ip kîjaki manö pîral u nîñöm gî naij ga. * 15 Pen nîbi gau ñî pai yag dapöm, ana udöm, Kraîs Jîsas nîp nîñ udöl gî, nîbi bî gau kalîp mîdmagö löl gî, Kraîs Jîsas manö aij nîpe hagöp rö nöp göl gî, gî mîdeinaböl u, God kalîp ud kamîñ yunab.

3

Nîbi bî Kraîs Jîsas nîñ udpal gau kalîp abad mîdeþ bî gau

1 Manö nîñö yabîl hagnîg gabin. Bî rîmnap, Kraîs Jîsas nîp wög gun, nîbi bî nîp nîñ udpal gau kalîp abad mîdaiun, a göm, gasî u nîñbal gau, gasî aij yabîl nîñbal. * 2 Pen kale nîbi bî Jîsas nîñ udpal gau kalîp abad mîdeþ bî rîmnap udun, a gî nabîm u, bî gî aij gî pal gau nöp nîñmîm udmîm. Nîbi kale aîñ ap nöp udöm, bî hain aij, gasî nîñ aij göm, nan naij gagöm, nîbi bî mîlö gau nîbö hag wîhai dam ram kale aip añ dan udöm, nîbi bî Kraîs Jîsas nîñ udpal gau kalîp hag ñî aij göm, gî pal bî gau nöp nîñmîm udmîm. *

3 Pen bî ñîg wain iru ñîñbal gau, bî kal yabîl jubal gau, bî manö pen pen hagpal gau, bî uþö kîlno kîbap manî mîdmagö lîbal gau, kalîp nîñmîm udagmîm. Bî agamîj hain rîkôm, mîd aij göl u nöp nîñmîm udmîm. 4 Bî nîbi ñî pai amîlap kale gau kalîp abad mîd aij gîlö, ñî pai kale gau pen, bapî nîñö hagöp, a göm, nîñbal bî gau nîñmîm udmîm. 5 Pen bî nîbi ñî pai nîpe ke gau abad mîd aij gagnab u,

nîpe aigöl göm God nîbi bî nîpe gau kalîp abad mîd aij gî nîm?

6 Bî Kraîs Jîsas nîp gîsön nöp nîñ udpal gau nîñmîm udagmîm. Bî Kraîs Jîsas nîp gîsön nöp nîñ udöp u, bî kub mîdpîñ, a göm, lug pakö, God nîp manö kub hagöm, hag ke gau yunîm rö löp. Kîjaki hadame nöp, yad bî kub mîdpîñ, a göm, God nîp arö gö, God pen nîp hag yua rö u, nîp u rö nöp gî nab. 7 Bî udnabîm anîb u, nîbi bî Kraîs manö aij u nîñ udagpal gau nîñöm, bî u bî aij, a göm gasî nîñbal, bî anîb rö nöp nîñmîm udmîm. Wasö u, nîbi bî Kraîs Jîsas nîp nîñ udagpal gau bî anîbu nîp hag julö, kîjaki hel nîp udnîm rö löp. *

8 Pen kale bî abad mîdeþ kalîp wög gî ñeb bî rîmnap udun, a gî nabîm u, nîñ aij gî mîm udmîm. Nîbi bî gau, bî u bî aij, a göm gasî nîñbal, bî gau nöp nîñmîm udmîm. Kale manö nîñö nöp hagöm, manö pîral hagagöm, ñîg wain iru ñîñagöm, uþö kîlno manî nan þîp gî udagöm, gî pal bî gau nöp nîñmîm udmîm. 9 God Manö u magöñhalö manö nîñö nöp, a göm, klö gî nîñ udöm, mîd aij gî pal bî gau nöp nîñmîm udmîm. 10 Anîb u, nöd wög pro rîmnap kalîp hagpe, kale gî aij geinaböl u, hagpe, bî abadeþ bî gau wög gî ñeb bî mîdaiöl.

11 Pen bî abadeþ kalîp wög gî ñeb nîbi rîmnap udun, a gî nabîm u, u rö nöp nîñ aij gî mîm udmîm. Nîbi anîb gau u rö nöp nîbi aij nöp mîdaiöl. Nîbi bî gau, nîbi u nîbi aij, a göm gasî nîñbal, nîbi anîb rö nöp nîñmîm udmîm. Nîbi bî rîmnap kalîp hag juagöm, nîbi agamîj hain rîkôm, ñîg wain iru ñîñagöm, manö pîral hagagöm, nan rîmnap si udagöm, pör gasî nîñ aij gî mîdeinaböl, nîbi anîb rö nöp nîñmîm udmîm. * 12 Pen bî abadeþ kalîp wög gî ñeb bî gau, nîbi kale aîñ ap nöp udöm, nîbin ñî pai amîlap kale gau kalîp abad mîd aij gî pal bî gau nöp nîñmîm udmîm. 13 Wög gî ñeb nîbi bî gau wög kale gî aij geinaböl u, nîbi bî Jîsas nîñ udpal añ u hib aij udöm, Kraîs Jîsas nîp nîñ ud pîdör gî mîdeinaböl.

* 2:10: 1Di 5:10 * 2:12: 1Ko 14:34 * 2:13: Jen 2:7,21-22; 1Ko 11:8-9 * 2:14: 2Ko 11:3; Gal 3:1-6 * 3:1: Ap 20:28 * 3:2: Dai 1:6-9 * 3:7: 2Ko 8:21 * 3:11: Dai 2:3

¹⁴Yad nöp y+ñ+d n+inabin, a gem, nöp köp i kal+ kliñ r+kabin. ¹⁵Pen y+ñ+d nagnabin u, ne köp i ud n+ñmön, hon God n+bi b+ n+pe, n+bi b+ God pör kam+ñ m+idöp u n+p n+ñ udun cöc n+pe m+dpun gau, hon aigöl gun g+ aij g+inabun u, n+ñnabön. Hon God n+bi b+ n+pe gau, j+m ñöl ram padö klö yab+ñ rö m+idno me, manö n+ñö n+pe u ur g+in+m rö lagöp.

¹⁶N+ñö nöp, God manö n+pe hagöp u manö n+ñö yab+ñ hagöp:
Krais Jisas b+ hañ roman lö, n+bi b+ n+p waiö n+ñla.

God Ana, Jisas g+ aij yab+ñ nöp göp, a ga.

Ejol kumi kabö adö lañ au n+p n+ñla.

N+bi b+ ram m+inöñ gau gau ajöm, manö aij n+pe n+bi b+ gau kal+p hag ñeila.

N+bi b+ ram m+inöñ gau n+p n+ñ udla. Nap n+pe n+p ud mailö aij unbö ke halö kumi kabö adö lañ au ud ara. *

4

God manö aij hag ñabun, a g+inaböl u pen manö piral hagnaböl

¹God Ana waiö hagöm hagab, “Ñ+ñ hain n+bi b+ r+imnap Krais Jisas manö aij n+ñ udla u arö göm, k+jaki manö piral an+bu n+ñöm, k+jaki aiön pi yam n+pe gau manö piral hag ñ+bal u n+ñ udöm adö an+bu nöp hain g+inaböl,” a gab. ²N+bi b+ k+jaki manö piral hag ñ+bal gau, kale nag+ adö u aij, nag+ adö u naij, a g+ gas+ n+ñagpal. Gas+ r+im+d magö kale u, u aij, u naij, a g+böp, pen gas+ r+im+d magö kale u ain m+tañ rö lau inö böñ nöp hir ga. Kale manö piral nöp hag ñ+bal. ³N+bi b+ an+ñ gau manö piral hagöm hagnaböl, b+ gau n+bi udagöl, n+bi gau b+ udagöl, a g+pal. Kale hagnaböl, nan magö an+ñ gau nan ñ+ñgeb pen nan magö an+ñ gau nan ñ+ñgep asi mas+ göl, a g+pal. Pen God n+pe nan magö g+ löm, n+bi b+ y+p n+ñ udöm manö n+ñö yad n+ñbal gau, kale nan magö gau magöñhalö aij, a göm, ñ+ñnaböl, a göm, g+ la. * ⁴God nan g+ la gau magöñhalö aij u nöp g+ la. God nan magöñhalö aij g+ la m+idöp gau me, hon n+bi b+ nan ap asi mas+ gagnabun.

Nan aij g+ la m+idöp gau, magöñhalö aij, a gun, ud ñ+ñnabun. ⁵N+ñön g+in+g: God n+p sabe gun, aij a göp, a geinabun u, God manö n+pe hagöp rö, nan magö an+ñ gau magöñhalö ke kam+ñ aij rö nöp m+idnab.

N+bi b+ gau kal+p hag ñ+ aij g+imön

⁶Manö hagabin i, nañ+ñ namam r+imnap gau kal+p hag ñ+ aij geinabön u, ne Krais Jisas wög g+ ñeb b+ aij m+ideinabön. Ne nöd ñ+ pro m+idmön, Krais Jisas manö aij n+pe nöp hag ñ+la u n+ñ aij g+imön, hagöp rö nöp hain g+imön, g+ dammön, uri u rö nöp manö aij u n+ñmön hain gabön.

⁷Pen aiud y+har+ñ gau hag am+ñ ap+ñ g+pal gau n+ñagmön. Ne klö g+imön, God n+p aij g+inab adö u nöp g+ m+idaimön. *

⁸N+bi b+ r+imnap klö göm eksais g+pal gau, hañ roman kale klö g+inab. Pen ne klö g+imön, God Manö hagöp rö nöp geinabön u, klö ke udnabön. God n+p aij g+inab adö u nöp geinabön u, ram m+inöñ iñ i m+ideinabön ñ+ñ i abe, ram m+inöñ adö lañ au m+ideinabön ñ+ñ u abe, m+id aij g+inabön. ⁹Manö hagn+g gabin an+ñ i, manö n+ñö yab+ñ, a g+imön, böñ nöp n+ñ udmön. ¹⁰God pör kam+ñ m+idöp u n+ñ udpun u me, gas+ halö m+dpun. Krais Jisas n+pe n+bi b+ gau magöñhalö ud kam+ñ yunabin, a göm, uma. N+bi b+ Krais Jisas an+g ga u n+ñ udeinaböl gau, God pör kam+ñ m+idöp u kal+p magöñhalö böñ nöp ud kam+ñ yunab. Hon gas+ adö añ+ an+bu nöp n+ñun, wög klö g+ m+idpun. *

¹¹Manö hagabin i, ne n+bi b+ gau kal+p hag ñaimön n+ñöl. ¹²N+bi b+ r+imnap, nöp b+ praj, a göm, manö hagnabön u n+ñagnaböl rö löp u, ne n+ñ aij g+imön. Pen ne g+ aij g+imön nöp gö arö, n+bi b+ Krais Jisas n+p n+ñ udpal gau, ne manö aij hagpan rö, ne g+ aij g+pan rö, ne n+bi b+ m+idmagö l+ban rö, ne Krais Jisas n+p n+ñ ud p+idön g+pan rö, ne nag+ ub+ñ aij adö u nöp arabön rö n+ñöm, kale ke u rö nöp g+inaböl. *

¹³Yad n+inabin u pen y+p abad m+idpan ñ+ñ i, n+bi b+ gau kal+p God Manö u

* **3:16:** Jon 1:14; 2Pi 3:3; 1Jn 2:18 * **4:3:** Jen 9:3; Ro 14:6; 1Ko 10:30-31 * **4:7:** 1Di 1:4 * **4:10:** 1Di 2:3-4

* **4:12:** Dai 2:15

amgö li hagöl gi, manö it u hag ñöl gi, gi mîdaimön.

¹⁴ Pen nöd gau nîbi bî Krajs Jisas nîj udpal kalîp bî abadep bî gau, ñîmagö kale ud nabîc adö ne u löm, God kalîp gasî ñö, ne hainö nîhön nîhön rö gî nabön manö u haglö, God nöp nan aij ke ña u haut gagmön. * ¹⁵ Nan hagajî n i, ne gasî adö aîñî nöp nîj mön, klö yabî gî mön. Anîg geinabön u, ne Krajs Jisas adan aij nîpe u klö gî mön, gi dö gi arabön u, nîbi bî gau magö rhalö nîj naböl. ¹⁶ Ne nîj aij gî mön, God Manö hagöp rö nöp göl gi mîdaimön. Nîj aij gî mön, God Manö hagöp rö nöp gasî nîjöl gi mîdaimön. Anîg göl klö gi dam dam gi mîdeinabön u, ne ke abe, nîbi bî manö ne nîj naböl gau abe, kalîp ud kamîj yunabön.

5

Krais nîbi bî nîpe gau kalîp abad mîd aij gî mön

¹ Bî nap bî rîmnap kalîp hag gagmön; nap ne ke hag ñî aij gî pan rö u, kalîp u rö nöp hag ñî mön. Bî praj gau, namam ne ke gi aij gî pan rö u, kalîp u rö nöp gî mön. ² Nîbi majö gau, name bî ne ke gi aij gî pan rö u, kalîp u rö nöp gî mön. Nîbi praj gau, naîñî ne ke gi aij gî pan rö u, kalîp u rö nöp gî mön. Ne gasî aij adö u nöp nîj mön, gasî najî rîmnap nîj agmön.

Nîbi yadu

³ Nîbi yadu ñî pai kale mîdagöp gau kalîp abad mîd aij gî mön. ⁴ Pen nîbi yadu ñî pai kale rîmnap mîdaiöl, kalîp hagaimön, Krajs Jisas nîp nîj udpal rö, nîpîs nîme bî nöd kalîp nan magö ñî mîdal rö, uri kalîp pen nan magö ñöm abad aij göl. Anîg geinaböl u me, God nîp aij gî nab.

⁵ Nîbi yadu ke halö yabî mîdöp u, nîpe God aîñî yîp abad mîdeinab, a göm, sidö aî sîb aî yaî God nîp sabe göl gi nöp mîdöp. ⁶ Pen nîbi yadu mîñ mîñ gi ajpal gau, kamîj mîdpun a göm nîjbal u pen umeb rö mîdpal. ⁷ Manö hagabin anîbi, nîbi bî gau kalîp hag ñî aij gî mön nîjöm nîbi yadu abe ñî pai bî kale gau abe manö

anîbi nîjöm hain gîlö, kalîp manö ap mîdagnab.

⁸ Pen nîbi bî an, nîbi bî nîpe ke yabî gau, nîpîs nîme bî nîpe ke gau, ud aij göm nan ñîjeb ñöm gagnab u, nîpe Krajs manö aij nîpe u arö göm anîg gî nab. Nîbi bî Krajs nîp nîj udagpal gau, najî yabî göp anîbu rö gapal.

⁹ Pen nîbi yadu rîmnap hagöm, “Hib hon u nîbi yadu gau aip kalî kliñ rîkmim hanîp abe nan ñîjeb nan gau ñîmim,” a gaiöl, nîj aij gîmim hib kale udmim. Nîbi mîtep mî unbö ñîñ juöl mîhau nîgaî (60) ina, bî aîñî ap nöp udö uma, nîbi yadu gau nöp udmim. ¹⁰ Nîbi yadu nîbi bî rîmnap nîjöl aij gî nab nîbi yadu u nöp udmim. Nîbi nagî aij adö u nöp göm, ñî pai pro abad mîd aij göm rîmîd ukö mîd aij gî pal gau, nîbi bî gau nîbö aulö ud aij göm nan magö ñöm, nîbi bî Krajs nîp nîj udpal gau kalîp wög rîmnap gi ñöm, nîbi bî uîham mîdöm gasî mîlö li mîdpal gau kalîp ud aij göp, nîbi yadu u nöp udmim. ¹¹ Nîbi yadu mîtep lagpal rîmnap, hib kale udagmim. Krajs nîp cîg gî nabun a gî naböl u pen mîd damöm, mîdmagö kale pîtu gö, bî hain nîbö udun nîp cîg gun, a göm, Krajs nîp arö göm bî hain nîbö udnaböl. ¹² Manö kale ke nöd hagla u rîb junaböl u, God nîjöl najî gö, manö mîdeinab. ¹³ Pen nîbi yadu mîtep lagpal gau, wög yabî gagöm, yîharîj ram ram gi ajöl göm, nîbi bî rîmnap hag juöl gi, manö pîral hagagep gau hagöl gi, anîg gî pal anîg gî pal, a göl gi, gi mîdeinaböl. * ¹⁴ Nîbi yadu kale bî hain nîbö udöm, ñî pai rîköm, ram kale ke wög göm, mîd aij gî naböl u aij. Mîd aij gî naböl u, nîbi bî God nîp mulu lugö nîjbal gau, hanîp hag juöl rö lagnab. * ¹⁵ Pen nîbi yadu rîmnap Krajs Jisas nîp arö göm hadö Seden nîp hain gî pal.

¹⁶ Manö ap, nîbi Krajs Jisas nîp nîj udpal gau, nîbi yadu yam kale ke ap mîdainîm, kale ke abad mîdaiöl. Anîg gîlö me, nîbi bî Krajs nîp nîj udpal gau jîm ñöl, nîbi yadu ke halö yabî mîdpal gau nöp abad mîdeinaböl. Wasö u, nîbi yadu iru mîdlö, uîham yabî abad mîdeinaböl.

* 4:14: 2Di 1:6 * 5:13: 2De 3:11 * 5:14: 1Ko 7:9

Nibi b+Krais niη udpal gau kalip b+abad m+dep b+ gau

17 B+ kale nibi b+ Krais Jisas niη udpal gau kalip abad m+id aij g+pal gau, nibi b+ Krais niη udpal gau, b+ an+ib gau rō kalip ud aij gōm pe aij ñōl. B+ klō gōm Krais manō aij u hag ñ+ ajabōl gau abe, b+ klō gōm Krais manō aij u nibi b+ n+pe kalip hag ñabōl gau abe, b+ an+ib gau rō kalip ud aij gōm pe aij ñōl.

18 God Manō kal+ kññ r+kōm hagla, “Nan wid magō abhib jaklō, magō gau ke lōm, cōg gau ke lōm gaη, a g+mim, kaj kau paη+id dammim, wid magō r+mnap ñ+ηnabōl, a g+mim, meg magō kale nag+ l+ r+ib+ik gagmim; wōg g+pal rō u, r+mnap ñ+ηn+g ñ+ηōl,” a g+la. Pen manō ap hagla, “B+ wōg g+pal gau, pe ñeb,” a g+la. * 19 B+ añ+ ap nōp apōm hagnab, “Nibi b+ Krais niη udpal kalip b+ abad m+dep b+ u, an+g gōl an+g gōl g+ naj gōp,” a gain+im u, niηagmōn. Nibi b+ m+hōp aka nibi b+ m+hau niηgaη rō niηōm, apōm hagaiōl u, niηō hagpal rō lōp, a g+mōn, niηmōn. * 20 Nibi b+ Krais niη udpal kalip b+ abad m+dep b+ u, nan si nan naj gōp u arō gagnab u, Krais nibi b+ am magum g+ nabōl ñ+n u, magōrhalō niηm+dlō niηōl g+, n+p hag g+mōn. An+g geinabōn u, nibi b+ r+mnap niηōm, ana udōm, hainō an+g gagnabōl. *

21 B+ yad gau g+ naj gagpal, b+ kale gau nōp g+ naj g+pal, a g+mōn, gas+ u niηagmōn. Manō il m+dain+im u, niη aij g+mōn nōp, hagmōn. Nōp manō an+bi y+har+η hagagabin; God, Krais Jisas, ejol n+pe hag la gau niηm+dlō niηōl g+ hagabin.

22 Pen Jisas nibi b+ kalip abadep b+ gau, y+η+id ñ+magō ne nab+c kalip adō u l+mōn, wōg an+ibu hag lagmōn. Nibi b+ r+mnap nan si nan naj gaiōl u, ne aip gagmōn. Ne b+ as+η m+dagōp rō nōp m+daimōn. 23 Pen nōp nan pōr pōr gōm, yuō hauub u, ne uri ñ+g nōp ñ+ηagmōn, ñ+g wain pro pro r+mnap halō ñ+ηmōn.

24 Nibi b+ nan si nan naj g+pal u, r+mnap waiō g+lō, y+η+id nōp niηun manō hag g+pun. Pen nibi b+ r+mnap nan si

naj agam+η pi gōl g+lō, y+η+id niηagnabun. Hainō niηnabun. Wasō u, God manō kub hagnab ñ+n u nōp waiō l+nab. 25 Pen an+ib unbō rō nōp, nibi b+ kale nibi b+ r+mnap kalip g+ aij geinabōl u, r+mnap waiō m+idō, y+η+id nōp niηnabun. Pen y+η+id niηagnabun u, pi gōl m+dain+im rō lagōp.

6

Nibi b+ nag+ wōg gep gau

1 Krais nibi b+ n+pe r+mnap kale nag+ wōg gep nibi b+ m+dpal gau, b+ kub kalip rau daula gau ud aij gōl. An+g geinabōl, nibi b+ r+mnap niηōm, God n+p hag juōm, Krais Jisas manō aij hag ñ+ibun u hag juōm, gagnabōl. * 2 Pen nibi b+ Krais n+p niη udpal gau, b+ Krais n+p niη udpal r+mnap kalip nag+ wōg g+ ñōl g+, gas+ naj niηōm, Krais nibi b+ mam hon ke gau niηōn g+niη kalip nag+ wōg gabun, a gōm, hagagōl. Mam aij hon Krais n+p niη udpal gau kalip wōg g+ ñabun, a gōm, wōg kalip u g+ aij yab+gōl. Manō kal+ kññ r+kabin i nibi b+ gau kalip hag ñ+ aij gō niηōl. *

Nan iru udun, a gōm, gas+ u niηbal

3 Nibi b+ r+mnap, B+ Kub hon Jisas Krais n+pe manō aij haga u abe, manō aij n+pe pōr hag ñ+ibun u abe arō gōm, manō ke r+mnap hag ñ+ nabōl gau, * 4 hon nōp nibi b+ kub m+dpun, a gōm, hau+ alōm gas+ m+dagō, an+g g+pal. An+ib u, nibi b+ r+mnap kalip gas+ naj niηōm, manō magō adō u nōp pen pen hag am+il ap+il gōm, nibi b+ r+mnap niηlō mulu lugō, kal juōm, manō naj hagōm, gas+ naj niηbal. 5 Kale Jisas manō niηō n+pe u arō gōm, God adan arnabun u+ pō k+no mani nan gau udnabun, a gōm, gas+ naj nōp niηōm, pōr pōr nōp manō pen pen hagpal. *

6 Pen hon Krais Jisas niη udun, nan hon hadō m+idōp u ñ+ñ+ l+nabun u, hon nan aij yab+g ap udun, m+id aij yab+g g+ nabun. * 7 Ami b+ han+p yag daula ñ+n u, nan r+mnap halō udun dauagno. Pen umnabun ñ+n u, u rō nōp nan r+mnap halō

* 5:18: 1Ko 9:9; Mad 10:10 * 5:19: 2Ko 13:1 * 5:20: Ep 5:11 * 6:1: Ep 6:5 * 6:2: Plm 16 * 6:3: Gal 1:6-9 * 6:5: 2Di 3:8; 4:4; Dai 1:14 * 6:6: 1Di 4:8; Plp 4:11-12; Hib 13:5 * 6:7: Job 1:21

udun aragnabun. * 8 Anib u, nan ñiñeb rımnap, walij hon rımnap midainim, nan hon rö pro me u, a gun. 9 Pen nıbi bı nan iru udun a göm gası niñbal gau, hauı alö, gası añı anıbu kalıp tıp gı ud arö, wal nan ñiñnig aulö, hel udö, adıñ ilön kub uđpal u rö kalıp gınab. Kalıp böñ nöp naij gınab. 10 Nıbi bı uııpö kılno kııap mani nan gau midmagö libal gau, nan si nan naij adö ke ke iru nöp gıpal. Rımnap gası anıbu niñöm, God nıp gası u arö göm, mid aij gagöm, kalıp ke mög naij yabıtı göp. *

God nan ñımagö adö nöp li ña u, ud aij gımön

11 Dimodi. Ne God bı nıpe midpan u me, nan naij nan pıral hagajın i magöñhalö hil gımön, gı aij gımön, God hagöp rö nöp gımön, Krais Jisas niñ udmön, nıbi bı gau midmagö limön, klö gımön gı dammön, bı agamıj hain rikmön, gı midmön. *

12 Ne Jisas niñ uđpan rö, ñın rımnap miñör auö, uıham mideinabön, pen ne klö gımön, Krais manö aij u hain gımön. Nıbi bı iru niñmidlö niñöl gı, yad Krais Jisas nıp niñ uđpin, a gına ñın anıbu, nıpe pör middep magö u nöp ñöb. Pör middep magö anıbu ud pıdöñ gımön. *

13 God nan gau magöñhalö kamıñ magö ñöb u abe, Krais Jisas Podias Pailod nıp manö kabö göl haga u abe, kale niñ midlö niñöl gı, nöp klö gem hagabin, * 14 manö nöp hagabin i magöñhalö niñ aij gımön, hain gımön, gı aij gımön gö arö, Bı Kub hon Jisas Krais ado gı aunab. Ne anıg geinabön, nıbi bı rımnap niñöm nöp hag juöl rö lagnab. 15 Jisas ado gı aunab ñın anıbu, God nıpe ke hag la. Ñın hag la ñın anıbu nöp Jisas nıpe kauyanı ado gı aunab. God Bı aij ke yabıtı. Nıpe añı nöp nan gau magöñhalö abad midöp. Nıpe kiñ gau magöñhalö Kiñ kale midöp. Nıpe bı kub gau magöñhalö Bı Kub kale midöp. * 16 Pen nıpe añı nöp umnım rö lagöp; pör yabıtı nöp mideinab. Mailö aij nıpe u ke yabıtı midöp. Nıbi bı rımnap nıp amgö niñagpal yabıtı; nıp amgö magö niñeb rö

lagöp. Nıbi bı ap nıpe midöp söł au aröl rö lagöp. Nıpe God Bı klö yabıtı unbö ke u, nıbi bı magöñhalö niñöm, hib nıpe u pör pör nöp haglö adö aranı. Anıb unbö rö aij.

17 Nıbi bı uııpö kılno kııap mani nan iru midöp gau kalıp hagaimön, hon nöp nıbi bı ke yabıtı midpun, a göm, nan yıñıd hir gınab gau gası niñagöl; God hanıp nıbi bı abad midöm, mid aij gınaböl, a göm, nan aij aij iru nöp hanıp pör ñab u nöp niñ udöm, gası halö midaiöl. * 18 Anıb u, kalıp hagaimön, nan iru midöp rö, nıbi bı gau ud aij göm, kalıp mög niñöm, nan kale rımnap kalıp haıöwalö ñöl. Kale nıbi bı rımnap kalıp gı aij göm, gı ud arlö ud arlö, kalıp iru gagnım. 19 Anıb unbö rö geinaböl u, kale nan aij yabıtı kale ap mideinab God ram miñöñ nıpe kumi kabö adö lanı au, niñöm kale amöm kamıñ pör middep magö u böñ nöp udöm, pör nöp pör nöp kamıñ mideinaböl. Kamıñ middep anıbu, kamıñ niñö yabıtı. *

20 Dimodi. God nan ñımagö adö nöp ñı la u, ud aij gımön. God nıp gası niñagöm manö pıral manö yıharıñ pör pör hag amıl apıl gıpal gau abe, manö hauı alö pen pen hagaböl gau abe, udagmön. 21 Nıbi bı rımnap, manö pıral kale anıbu udöm, uri God Manö kabö rö niñbun, a göm, ke padö u aramöm, Jisas manö aij nıpe niñ udla u böñ nöp arö gıpal.

God nöp mög niñöm, abad midainım. *

* 6:10: Ep 5:5 * 6:11: 2Di 2:22 * 6:12: 1Ko 9:25-26; 2Di 4:7 * 6:13: Jon 18:36-37 * 6:15: Rep 17:14
* 6:17: Luk 12:20 * 6:19: Mad 6:20 * 6:21: 1Di 1:6; 2Di 2:18

2 Dimodi Pol köp hain n̄bō u Dimodi n̄p kal̄i kliñ r̄ika

¹Yad Pol. God geia n̄ñöm yad Kraiſ Jisas n̄p c̄ig gem, kam̄iñ ḡis̄ön n̄bō kam̄iñ p̄ör m̄idep hag la u udpin. An̄ig n̄ñöm, God n̄ipe ke hagö, Kraiſ Jisas manö aij ud arep b̄i n̄ipe ap m̄idpin.

²Ñ̄i m̄idmagö yad Dimodi, n̄öp köp an̄ibi kal̄i kliñ r̄ikabin. Bapi God, B̄i Kub hon Kraiſ Jisas, n̄öp mög n̄ñmil, ud aij ḡimil, abad m̄id aij ḡilö me, ne agam̄ij m̄id aij ḡimön. *

God manö hagun u, nable gagn̄im

³Ap̄is bac b̄i God n̄ip wög ḡi m̄idm̄idal rö u, yad u rö n̄öp gas̄i m̄ihöp n̄ñagem God n̄ip n̄öp gas̄i n̄ñem, wög n̄ipe ḡim̄idin. Yad s̄idö an̄ s̄ib an̄ yan̄ God n̄ip sabe ḡim̄idin u, yad p̄ör n̄öp hib ne hagem, God n̄ip aij a gabin. * ⁴M̄iñ ḡina u n̄ñöl ḡi m̄idpin. An̄ib u, n̄öp am n̄ñem, yad m̄iñ m̄iñ yab̄iñ ḡinabin.

⁵Ne gas̄i añ̄i adö n̄öp n̄ñmön Kraiſ Jisas n̄ip n̄ñ ud p̄idöñ ḡipan u, n̄ñöl ḡi m̄idpin. Nap̄is Lois aip, name Yunis aip, Kraiſ Jisas n̄ip n̄ñ ud p̄idöñ ḡimil m̄idm̄idil rö, ne u rö n̄öp n̄ip n̄ñ ud p̄idöñ ḡipan, a ḡi gas̄i n̄ñbin. * ⁶Ne Kraiſ Jisas n̄ip n̄ñ ud p̄idöñ ḡipan rö, yad n̄öp hagabin, ñ̄imagö yad ud nab̄ic adö ne u l̄inö, God n̄öp nan aij ñ̄a u, gas̄i n̄ñöl ḡi m̄idmön. Nan n̄öp an̄ dan̄ m̄idöp an̄ibu, pu gaimön M̄iñ ḡin̄im. * ⁷God n̄ipe Ana n̄ipe han̄ip ñö, p̄iñiñ gagun; God Ana n̄ipe gö, p̄idöñ halö m̄idun, n̄ibi b̄i gau kal̄ip m̄idmagö lun, gas̄i hañ roman̄ hon ke gas̄i göp adö u gagun, ḡinabun. *

⁸An̄ib u, ne B̄i Kub hon manö aij n̄ipe hagn̄im, nable gagn̄im. N̄ibi b̄i gau kal̄ip hañöwalö hag ñ̄imön. Yad B̄i Kub manö aij n̄ipe hag ñ̄ainö, ȳip naḡi l̄ila u, n̄öp u rö n̄öp nable gagn̄im. Pen God n̄ipe p̄idöñ n̄ipe n̄öp ñ̄öb rö, Jisas manö aij u hag ñ̄i

ajmön. An̄ig gaimön, n̄öp ḡi naij gaiöl, gas̄i iru n̄ñagemön. ⁹God han̄ip ud as̄ik yuöm, n̄ibi b̄i uñ yad ke m̄ideinabim, a ga. Hon naḡi aij adö u arno n̄ñöm God han̄ip udaga; n̄ipe ke n̄öd an̄ig ḡinabin, a ga rö, han̄ip n̄ibi b̄i mög yab̄iñ n̄ñöm uda. Ram m̄inöñ hadame dagol gau ḡi laga ñ̄in u, God n̄ibi b̄i mög yab̄iñ n̄ñöm, Kraiſ Jisas n̄ibi b̄i gau kal̄ip ud as̄ik yunab, a göm gas̄i u n̄ñja. * ¹⁰Pen m̄iñi, God n̄ibi b̄i mög yab̄iñ n̄ñöb u, waiö n̄ñbun. Kraiſ Jisas apöm, han̄ip n̄ibi b̄i nan a göm uma u me, God han̄ip n̄ibi b̄i magöñhalö mög yab̄iñ n̄ñöb u, waiö n̄ñbun. Kraiſ Jisas han̄ip n̄ibi b̄i nan a göm ilön udöm uma u me, uri umeb magö u klö ap m̄idagöp. Jisas an̄ig geia u me, kam̄iñ m̄idep magö u abe, p̄ör p̄ör m̄idep magö u abe, han̄ip n̄ibi b̄i waiö yamöb. *

¹¹Manö aij an̄ibu n̄ibi b̄i gau magöñhalö n̄ñlan̄, a göm, Kraiſ Jisas n̄ipe ke ȳip hagaj̄ip, yad Jisas manö aij ud arep b̄i n̄ipe ap m̄idem, manö aij an̄ibu n̄ibi b̄i gau magöñhalö hag ñ̄i aij gem, manö yuö u hag ñ̄i aij gem, ḡipin. * ¹²Jisas manö aij n̄ipe u hag ñ̄i ajainö u me, ȳip ḡi naij ḡilö, uñham m̄idpin. Pen yad ana arö n̄ñöl ḡi m̄idagpin; yad gas̄i halö m̄idpin. B̄i n̄ñ udpin u, B̄i an̄ibu hadö n̄ñbin. Yad n̄ip nan ñ̄ibin u, n̄ipe nan an̄ibu ud abad m̄id aij göm, ḡi dam dam, ñ̄in hain u aunab.

¹³Manö hagnö n̄ñban u, kabö göl n̄öp m̄idöp, a ḡimön, n̄ibi b̄i gau kal̄ip hag ñ̄imön. An̄ig ḡimön, Kraiſ Jisas n̄ip n̄ñ udöl ḡi, n̄ibi b̄i gau kal̄ip m̄idmagö löl ḡi, ḡi m̄idaimön. Kraiſ Jisas n̄ip c̄ig aij ḡipan u me, ne an̄ig ḡimön rö löp. ¹⁴God nan aij ñ̄imagö adö ne la u, ud aij ḡimön. Ana Uñ han̄ip an̄ dan̄ m̄idöp u, klö n̄ipe n̄öp ḡi ñö, ud aij ḡimön. *

¹⁵Ne n̄ñban, n̄ibi b̄i Esia Propins n̄bō gau magöñhalö ȳip arö ḡila. Pigelas abe, Hemogenis abe, an̄ig unbö rö n̄öp ḡilö. ¹⁶⁻¹⁷B̄i Kub n̄ipe Onesiporas n̄ibi b̄i ram n̄ipe gau mög n̄ñöm ud aij ḡin̄im. N̄ñhön ḡin̄ig: n̄ipe daun kub Rom ap m̄ideia ñ̄in u, nable udnabin, a göm, ȳip arö gaga. Yad

* **1:2:** Ap 16:11; 1Di 1:2 * **1:3:** Ap 23:1 * **1:5:** Ap 16:1 * **1:6:** 1Di 4:14 * **1:7:** Ro 8:15 * **1:9:** Ep 2:8-9; Dai 3:5 * **1:10:** Hib 2:14 * **1:11:** 1Di 2:7 * **1:14:** 1Di 6:20

aui nagı mıdpin, nıpe uıtham uıthai nıñöm, apöm yıp nıñı. Ñın iru nöp apöm nıñıaıa, yıp aıj yabıtı ga. ¹⁸ Anıb u, ñın kub hain u, Bı Kub nıpe Onesiporas nıp mög nıñöm ud aıj gınım. Epesas mıdainö, yıp ud aıj göm nan ke ke nıñön nıñön iru nöp gı ñımıdöp u, ne ke nıñ aıj gıpan.

2

Jısas nıp cıg gun, ami bı nıpe rö mıdaiun

¹ Pen ñı yad Dimodi. Ne Kraıs Jısas nıp hain geınabön u, nıpe nöp mög nıñöm ud aıj gınab. Anıb u, ne gası añı nöp nıñmön, klö gı mıdaimön. ² Manö aıj nıbi bı gau kalıp pör hag ñımıdin nıñban u, nıbi bı Kraıs Jısas manö aıj hain gıpal rımnıap uıthai nıñmön, hag ñı aıj gımön; kale pen nıbi bı ñı pai rımnıap kalıp hag ñı aıj gınaböl.

³ Kraıs Jısas nıp wög gıpun rö, nıbi bı rımnıap hanıp gı naij gılö, uıtham mıdpun. Ne u rö nöp, Jısas Kraıs ami bı aıj nıpe mıdpan u me, yıp u rö nöp gınaböl, a gımön, pıñıñ gımön, nıp arö gagmön; wög nıpe u haıöwaıö gımön. *

⁴ Ami bı gau, bı kub kale u nıp aıj gañ, a göm, gası añı u nöp nıñbal. Nan höñ adö gau, a göm, gası u nıñagpal. ⁵ Nıbi bı resıs gıpal gau, bı resıs abad mıdpal gau hagpal hagpal rö nöp göm, nan aıj udpal. *

⁶ Pen nıbi bı maj wög gıpal gau, le ilön gıpal rö, kale ke nöd ral ñıñöl. Hainö nıbi bı rımnıap ral ñıñıaböl. * ⁷ Manö hagabin i, ne nıñöl gı mıdö, Bı Kub nöp gası ñö, nıñ aıj gınabön.

⁸ Jısas Kraıs nıp gası nıñöl gı mıdaimön. Depid ñı rıkö, rık dam dapıl göm, Jısas nıp yag daula. Nıpe umöm uraka. Jısas Kraıs manö aıj hagabin u, manö anıbu me u. *

⁹ Yad manö aıj anıbu hag ñainö, yıp bı naij gep rö nagı lılö mıdpin. Pen God Manö u nagı mıdagöp. * ¹⁰ Anıb u, God nıbi bı udnıg gabin, a göm, nıñ la gau, Kraıs Jısas kalıp ud asık yuö, kale God aıp mailö aıj nıpe halö pör pör nöp kamıñ mıdaiöl,

a gem, nıbi bı gau yıp mulu lugö gı naij gaiöl, yad pıñıñ gem arö gagnabin.

¹¹ Manö böñ nöp nıñ udep ap hagnıg gabin:

Hon Jısas aıp umno u me,
nıpe aıp pör pör nöp kamıñ
mıdeınabun. *

¹² Kraıs Jısas nıp wög gaino,
nıbi bı gau hanıp mulu lugö gı naij
gaiöl,

pıñıñ gun arö gagnabun u,
nıpe Kın mıdöm nıbi bı gau abad
mıdeınab ñın u,
hon nıpe aıp mıdun, u rö nöp nıbi bı
gau abad mıdeınabun.

Kraıs Jısas nıp nıñagpun, a gınabun u,
hanıp u rö nöp, kalıp nıñagpin, a
gınab. *

¹³ Pen Kraıs Jısas manö aıj hagöp rö
gagnabun u,
nıpe manö aıj nıpe hagöp rö nöp
gınab.

Nıñön gınıg: Kraıs pör nöp manö nıñö nöp
hagöp;
manö nıñö anıbu arö gınım rö lagöp.
*

God wög hag la u, klö gımön gı aıj gımön

¹⁴ Manö kalı kliñ rıkabin anıbi, nıbi bı gau kalıp pör pör hag ñı aıj gımön hauı gagöl. God nıñ mıdö nıñöl gı, nıbi bı gau kalıp hag aıj gımön, kale manö magö adö u nöp pen pen hag amıl apıl gagöl; manö magö pen pen hagnaböl u, nan aıj ap gagnab; nıbi bı manö anıbu nıñıaböl gau kalıp gı naij yabıtı gınab. * ¹⁵ Yad God nıp wög gı aıj gem, manö nıñö nıpe u kabö rö nöp hag ñı aıj gınabin u, God yıp aıj a gınab, a gımön, gası adö añı anıbu nöp nıñmön, klö gımön gı mıdaimön. *

¹⁶ God nıp gası nıñagöm manö yıharıñ pör pör hag amıl apıl gınaböl u, ne aıp hagagmön. Hag dam dapıl göm, kale God Manö nıñö u arö göm, mılö gau arıaböl.

* ¹⁷ Manö pıral hag ñııaböl anıbu, wös pro ap löm, mıd damöm, hainö wös gısa kub yabıtı löp rö u gınab. Bı hag ñeb

* **2:3:** 2Di 1:8 * **2:5:** 2Di 4:8 * **2:6:** 1Ko 9:7 * **2:8:** 1Ko 15:4; Ro 1:3 * **2:9:** Ep 3:1,13; Plp 1:12-14

* **2:11:** 2Ko 4:11 * **2:12:** Mad 10:33 * **2:13:** Ro 3:3-4; Dai 1:2 * **2:14:** 1Di 6:4; Dai 3:9 * **2:15:** 1Di 4:6

* **2:16:** 1Di 4:7 * **2:17:** 1Di 1:20

bɪ Haimenias aip, Pailidas aip, kale adö anɪbu gɪpil. * 18 Bɪ gau God Manö nɪŋö u arö göm hagpal, “Hon hadö urakno; umun kauyan urakagnabun,” a gɪpal. Pen kale manö piral anɪbu haglö, nɪbi bɪ rɪmnap Jisas manö aij u hadö arö gɪpal.

19 Pen God ram padö bɪnɪŋ gɪ aij ga u pɪdöŋ mɪdöp. Padö aŋ au kalɪ kɪɪŋ rɪmnap mɪdöp: “Bɪ Kub nɪpe nɪbi bɪ nɪpe ke nɪŋöb.” Manö ap abe mɪdöp: “Nɪbi bɪ kale Bɪ Kub nɪbi bɪ nɪpe mɪdpun, a gɪpal gau, nagɪ naj adö u aragöl.” *

20 Pen ram kub yabɪɪ gau, kɪnan ke ke mɪdöp. Kɪnan rɪmnap, gol aka silpa udöm gɪpal. Rɪmnap pen mab aka mɪnöŋ nöp udöm gɪpal. Rɪmnap udöm, nan prɪ wasö, nan aij aij gau nöp lɪbal; pen rɪmnap nan yɪharɪŋ haɫöwaɫö gau lɪbal. 21 Nɪbi bɪ Krais Jisas nɪŋ udpal gau magöŋhalö unbö rö nöp. Nɪbi bɪ an an nan prɪ nan haɫöwaɫö gau asɪ masɪ gɪnaböl gau, kale nɪbi bɪ uɫ nɪpe ke mɪdöm, wög aij nɪhön nɪhön mɪdeinab gau kale mɪñ mɪñ göl gɪ gɪnaböl. Anɪb u, Bɪ Kub nɪbi bɪ uɫ nɪpe ke anɪb gau nɪŋöm, kalɪp wög aij rɪmnap hag lɪnab.

22 Pen nɪbi praj bɪ praj rɪmnap gasɪ naj nɪŋbal rö u nɪŋagmön. Ne pen gɪ aij gɪmön, God hagöp rö nöp gɪmön, Krais Jisas manö aij nɪpe nɪŋ udmön, nɪbi bɪ gau mɪdmagö lɪmön, klö gɪmön gɪ dammön, bɪ agamɪŋ hain rɪkmön, gɪ mɪdaimön. Nɪbi bɪ mɪdmagö asɪŋ mɪdagöp rö mɪdöm Bɪ Kub nɪp sabe gɪpal gau aip jɪm ñöl mɪdmön, hagajɪn adö anɪbu nöp gɪ mɪdaimön. *

23 Pen manö yɪharɪŋ hag amɪl apɪl göm, pen pen hagpal gau, ne aip hagagmön. Nɪhön gɪnɪg: anɪg geinaböl u, hainö mulu lugö, kal juöm, manö naj hagöm, pen pen gasɪ naj nɪŋnaböl. * 24 Nɪbi bɪ Bɪ Kub nɪp wög geinaböl gau, pen pen hagagöm, agamɪŋ mɪdöm, nɪbi bɪ ud aij göm, hag ñɪ aij gɪnaböl. Kalɪp gɪ naj gɪlö, pen gɪ naj gagöl. 25 Pen nɪbi bɪ rɪmnap manö kale udagaiöl, kale pen agamɪŋ hag ñɪ aij göl gɪ mɪdlö, God nɪbi bɪ anɪb gau kalɪp gasɪ aij ñö, nan si nan naj gɪpal u nɪhön gɪnɪg anɪg gɪpun, a göm, ado gɪ nɪp lau adö apöm, manö nɪŋö yuö yabɪɪ u nɪŋ udöl

rö löp. 26 Anɪg göl agamɪŋ hag ñɪ aij göl gɪ mɪdlö, gasɪ aij auö, Seden kalɪp pɪr pɪr alöm udö, kɪd nɪpe u mɪdöm, manö piral nɪpe nɪŋmɪdal u arö göm, mɪd aij gɪnaböl.

3

Ñɪn hain anɪbi nɪbi bɪ gɪ naj yabɪɪ gɪnaböl

1 Pen ne nɪŋban, ñɪn hain anɪbi nɪbi bɪ uɫham mɪdeinaböl. * 2 Kale hañ roman kale nöp gasɪ nɪŋöm, uɫpö kɪno kɪbap mani nöp mɪdmagö löm, hon nöp bɪ kub mɪdpun, a göm, hib kale ke dap ranöm, nɪbi bɪ gau kalɪp hag juöm, nɪme nap bɪ kalɪp manö rɪb juöm, nɪbi bɪ kalɪp gɪ aij gɪpal gau kalɪp aij a göp hagagöm, God nɪp gasɪ nɪŋagnaböl. 3 Kale nɪbi bɪ rɪmnap mɪdmagö lagöm, nɪbi bɪ kalɪp gɪ naj gɪnaböl u nɪŋöm arö gagöm, nɪbi bɪ rɪmnap kalɪp manö naj manö piral hagöm, agamɪŋ hain rɪkagöm, kal naj yabɪɪ göm, nan nɪhön nɪhön aij mɪdöp u nɪŋlö, kalɪp mulu lagnab. 4 Kale mumug nɪŋöm, haɫöwaɫö gɪ naj göm, hon nöp nɪbi bɪ kub mɪdpun a göm, hañ roman hon ke aij gɪnɪm adö u nöp gun, mɪñ mɪñ gun, a göm, God nɪp mɪdmagö lagnaböl. 5 Hon nɪbi bɪ anɪb gau nɪŋun, nɪbi bɪ God nɪp nɪŋ udpal rö nöp gɪpal, a gɪnabun u pen God Ana nɪpe gö, pɪdöŋ halö mɪdun, God hagöp rö nöp gun, a göm, gasɪ u nɪŋagnaböl. Nɪbi bɪ anɪb unbö rö gɪpal gau arö gɪmön, aip magum gagmön. *

6 Bɪ anɪb gau rö rɪmnap, agamɪŋ ram ram uɫhai am nɪŋ arlö nɪŋöl gɪ, nɪbi gasɪ aij mɪdagöp gau, kalɪp hag wɪhai ram raul kale ud arlö, kale manö piral kalɪp hag ñailö, nɪbi anɪb gau böŋ anɪb lau adö arnaböl. Nɪbi anɪb gau, nan si nan naj gɪpun gau prɪ u, aigöl gun kɪk gɪ yuun, mɪd aij gun, a göm, mɪŋör kub yabɪɪ nɪŋöm, gasɪ kub nɪŋöl gɪ mɪdpal. Pen mɪdmagö kale pɪlu gö, gasɪ naj ke ke iru nöp am kalɪp ud dan i göm, adan naj anɪb gau ud tɪp gɪnɪg gab. 7 Nɪbi anɪb gau rö, manö gau nɪbö gau nɪbö nɪŋnaböl u pen Krais Jisas manö aij u nɪŋeinaböl u, u manö nɪŋö me u, a göm, nɪŋagnaböl. 8 Pen bɪ

* 2:19: Jon 10:14; 1Ko 8:3; Ais 52:11 * 2:22: 1Di 6:11 Dai 1:16

* 2:23: 1Di 4:7 * 3:1: 1Di 4:1 * 3:5: Mad 7:15,21;

Janis Jabris bi mihau Mosıs manö haga u ji niñlö u rö, bi piral hagpal gau u rö nöp Kraıs Jisas manö niñö u ji niñbal. Kale gasi naij yabiñ nöp niñöm, Kraıs Jisas manö aij u ji niñbal rö, God kalıp u rö nöp ji niñöb. * ⁹ Pen gıpal adö anıbu rapın gılö arnım rö lagöp. Janis Jabris bi mihau gi naij gılö, niñbi bi waiö niñla rö u, niñbi bi miñni anıb unbö rö nöp manö piral hag niñbal gau u rö nöp waiö niñnaböl.

Jisas Kraıs manö aij u niñ ud aij gımön

¹⁰ Pen yad aip midul, gasi adö añi nöp niñul, Jisas Kraıs manö aij u hag niñbin u abe, nagı aij adö yad gıpin u abe, ne hadö niñ aij gımön anıg unbö rö nöp gıpan. Kraıs niñ niñ ud pıdönj gem, wög niñpe klö yabiñ nöp göl gem, niñbi bi gau kalıp midmagö lem, miñör auö uñham midem arö gagpin u, ne niñban. ¹¹ Kraıs manö aij hag niñainö yıp gi naij gılö uñham midainö u, ne hadö niñban. Niñbi bi daun kub Adiok, Aikoniam, Lisdra gau yıp gi naij gılö gılö, uñham yabiñ midainö u pen Bi Kub yıp ud kamıñ yua u, ne niñban. *

¹² Niñbi bi Kraıs Jisas niñ cıg göm, hagöp rö nöp gıniñ gaböl gau, kalıp magöñhalö miñör niñlö, uñham midleinaböl. * ¹³ Pen niñbi bi naij manö piral adö u nöp hag niñbal gau, naij yabiñ gılö gılö arö, kale nöd niñbi bi naij midmidal rö wasö, hainö niñbi bi naij unbö ke midleinaböl. Kale ke God adan aij u niñagöm, niñbi bi rımnap kalıp manö piral anıbu hag niñlö, kale u rö nöp God adan aij u niñagnaböl.

¹⁴ Pen ne niñ pro nöp midmön, nöp Kraıs Jisas manö niñö u hag niñlö, niñmön böñ nöp niñ udpan manö aij u klö gımön, niñ udöl gi, hagöp rö nöp göl gi, gi midaimön. Hon niñbi bi nöp manö aij u hag niñno niñna u, ne hadö niñban. ¹⁵ Ne niñban, niñ pro yabiñ midaina niñ u, ne God Manö Uñ u hadö niñna. Hon God Manö Uñ u amgö li niñeinabun u, God Manö Uñ u hanıp gasi kıd hiñk niñeb magö anıbu niñ, Kraıs Jisas niñ niñ udno hanıp ud asıknab manö iñ u niñ aij gınabun. ¹⁶ God Manö u magöñhalö, God niñpe ke ake löm Ana niñpe

u pu ga. Anıb u, God Manö u magöñhalö udun, niñbi bi gau kalıp hag niñun, niñbi bi manö niñö arö gıpal gau kalıp rımid ukun, niñbi bi gi naij gıpal gau kalıp hag gun, niñbi bi kale, aigöl gun God Manö hagöp rö gun, a gi gasi niñbal gau, kalıp hag niñ aij gınabun. * ¹⁷ Anıg geinabun u, God niñp wög gi niñeb niñbi bi niñpe gau, God Manö u niñ aij yabiñ göm, God kalıp wög aij niñhön niñhön hag lınab u, kale gasi niñ aij yabiñ göm, gi aij yabiñ gınaböl.

4

God Manö kabö göl u hag niñmön

¹ Nöp manö anıbi yıharıñ hagagabin. Kraıs Jisas niñbi bi gau magöñhalö Kiñ kale abad midleinabin, a göm, ado gi aueinab niñ u, niñpe niñbi bi kamıñ midleinaböl gau abe, niñbi bi umla gau abe, niñme ke ke lıniñ gab. Anıb u, God abe, Kraıs Jisas abe niñmidlö niñöl gi, nöp manö anıbi hagnıg gabin. ² God Manö aij u hag niñmön. Niñbi bi gau niñniñ lınab aka niñniñ lagnab, a gımön, ji niñagmön; miñni udnaböl aka udagnaböl, gasi u niñagmön; klö gımön nöp God Manö aij u hag niñmön. Niñbi bi gi naij gıpal gau hag gımön, niñbi bi manö niñö arö gıpal gau rımid ukmön, niñbi bi kale, aigöl gun God Manö hagöp rö gun, a gi gasi niñbal gau, kalıp agamıñ hain rıkmön hag niñ aij gımön, gımön. ³ Niñhön gıniñ: niñ hain u, God Manö kabö göl u niñöm, udagnaböl; hag niñeb niñbi bi iru nöp uñ gi daulö, kale manö piral manö yıharıñ yıharıñ gasi kale ke aröp adö u nöp hag niñlö, kale niñöm miñ miñ göl gi udnaböl. * ⁴ God Manö niñö u arö göm, aiud yıharıñ gau haglö, yıñid niñnaböl.

⁵ Pen ne ke, nan niñhön niñhön gınab u, gasi niñ aij göl gi midaimön. Miñör auainım, gasi iru niñagmön. Ne klö gımön, Kraıs Jisas manö aij u niñbi bi gau hag niñ ajmön. Ne God wög gi niñeb bi midpan u me, God nöp wög niñhön niñhön hag la u, magöñhalö gi dam dam arö, böñ nöp gi haknab.

Yad söl umniñ gabin, a ga

* **3:8:** Eks 7:11   * **3:11:** Ap 13:14-52; 14:5,8-20   * **3:12:** Mad 16:24; Jon 15:20; Ap 14:22   * **3:16:** Ro 15:4
* **4:3:** 1Di 4:1

⁶ Yad Krajs wög nipe ginö, yip nagt lälö midnö midnö, mñi pak lino hagape nip lugnim, a göm, yip gaböl. Anib u, minöj naböj adö it i midpin i, arik arep ñin u söl auub. * ⁷ Yad klö gem, Seden aip pen pen gi damem, adan söl au hadö aubin. Yad klö gem, Krajs Jisas manö aij u nibi bi gau hag ñi dam dam arö, Krajs Jisas nip niñ udöl gi midem, wög yip haga u arö gagpin; haga rö nöp magöñhalö gipin. * ⁸ Nipe Bi Kub, nipe manö ud asik aij göm hagöp u me, niñön niñön gipin u niñ midöm, ñin kub nipe u auö, yip bi kamij aij yad, a ginab. Pen yad nöp wasö; nibi bi, Bi Kub aunab, a göm, aij gö niñöl gi abad midpal gau, kalip magöñhalö u rö nöp ginab. *

⁹ Dimodi. Adan midainim u, yad midpin i yijid aumön. ¹⁰ Bi yad aip midmidun gau, mñi yad aip aui midagpal. Bi ne Demas, nan minöj naböj adö it i midmagö löm, yip böj nöp arö göm, hadö daun kub Desalonaika ara. Bi yad Kresej Galesia Propins ara. Daidas Dalmesia Propins ara. * ¹¹ Bi añi Luk nöp yad aip midpul. Krajs Jisas nip wög gabin aui, Mak nipe gi ñi aij ginab. Anib u, ne Mak nip ammön ut gi dauö, yad aip midul, wög anibu gul. ¹² Dijikas nip hag yunö Epesas ara. ¹³ Aunabön ñin u, daun kub Droas apön, kolsior mlö yad u, bi ne Kapas ram ud lino u udmön daumön; adan midainim u, köp yad wam wam gi midöp gau magöñhalö udmön daumön; wasö u, köp kaj meme sipsip hañ hib halö kali kñiñ rikla gau nöp magöñhalö udmön daumön. *

¹⁴ Bi kapa wög göp Aleksada yip gi naj yabıl ga. Yip ga anibu, God nip pen u rö nöp ginab. * ¹⁵ Krajs Jisas manö aij hagpun u, Aleksada nipe ji naj yabıl ga u me, yip gi naj ga rö, nöp u rö nöp ginim rö löp u, niñ aij gimön.

¹⁶ Yip nöd manö kub hagla ñin u, nibi bi ap yip jöl gau niñ midö manö kub hagagnö; kale magöñhalö yip arö gila. Pen God kalip gasi anibu niñöl gi midagainim. ¹⁷ Yip manö kub hagla anibu, Bi Kub yip

abad midö niñöl gi, manö aij nipe u nibi bi gau nibo iru nöp apöm mideila gau, kalip hałowatö hagainö niñla. Bi Kub gö, kaj laiön yip hau niñöl rö laga. ¹⁸ Yad niñbin, Bi Kub yip abad midö, nan naj ap yip ginim rö lagnab; yip ud kamij yuöm, dam ram minöj aij nipe kumi kabö adö lañ au ud arnab. Bi Kub anibu, hib nipe u pör pör nöp haglö adö arañ. Anib unbö rö aij.

Pol hagöp, “Kale midpim?” a göp

¹⁹ Nibi ne Prisila abe, nugmul nipe Akwila abe, bi ne Onesiporas nibi bi ram nipe midpal gau abe kalip hagmön, Pol “Kale midpim?” a göp, a gimön. *

²⁰ Bi ne Erasdas aui auaga; midöp daun kub Korid u. Bi ne Dropimas nip nan gö, arik aunö daun kub Mailidas. *

²¹ Yigön kub auöp ñin u söl midöp rö, adan midainim u, yigön auagnab adö u yijid aumön.

Pen Yubulas, Pudens, Lainas, Klodia, Krajs Jisas nibi bi nipe daun kub Rom i midpal gau magöñhalö nöp, “Ne midpan?” a gaböl.

²² Dimodi, Bi Kub nöp aip midainim.

God kalöp magöñhalö mög niñöm ud aij ginim.

* **4:6:** Plp 2:17 * **4:7:** 1Di 6:12 * **4:8:** 1Ko 9:24-25 * **4:10:** 2Ko 8:23; Ap 15:37-39; Kol 4:14 * **4:13:** Ap 20:6 * **4:14:** 1Di 1:20; Sam 62:12; Ro 2:6 * **4:19:** Ap 18:2; 2Di 1:16-17 * **4:20:** Ap 19:22; 20:4; Ro 16:23

Daidas Pol Daidas n̄p kōp kal̄ k̄l̄ñ r̄ka

¹ Yad Pol. God ȳp hag lö wög ḡ ñeb b̄i n̄pe ap m̄dem, Jisas Kraiſ manō aij n̄pe ud ajep b̄i n̄pe ap m̄d̄pin.

God ȳp hag la u, n̄bi b̄i n̄pe udn̄g gab gau kal̄p God Manō u hag ñ̄n̄ö kale manō an̄bu n̄ñ ud p̄d̄öñ ḡöm, manō n̄ñö yuō u n̄ñ aij ḡöm, hagöp rö n̄öp göl, a ḡöm, God ȳp wög an̄bu hag la. ² God n̄pe manō p̄iral ap hagagöp. N̄pe hadame dagol gau ram m̄n̄öñ ḡi laga ñ̄n̄ u manō n̄ñö hagöm haga rö, n̄bi b̄i an an manō n̄ñö n̄pe an̄bu n̄ñ udöm, manō n̄ñö yuō u n̄ñ aij ḡöm, u rö n̄öp ḡinaböl gau, n̄pe kal̄p p̄ör m̄dep magö u ñ̄nab. *

³ Ñ̄n̄ n̄pe ke hag la ñ̄n̄ u n̄öp, God manō n̄pe waiö la. God, Ud Kam̄ñ Yuep B̄i hon u, ȳp hag lö, manō aij n̄pe waiö hag ñ̄i ajpin.

⁴ Daidas, n̄öp kōp an̄bi kal̄ k̄l̄ñ r̄kabin. God Manō u n̄öp hag ñ̄ainö, Kraiſ Jisas n̄ñ udm̄ön, manō aij adö añ̄i n̄ñbul u me, n̄öp ñ̄i aij yad, a gabin. Bapi God abe, Ud Kam̄ñ Yuep B̄i hon Kraiſ Jisas abe, n̄öp mög n̄ñmil, ud aij ḡimil, abad m̄d̄ aij ḡilö, ne agam̄ij m̄d̄ aij ḡim̄ön. *

⁵ Yad n̄öp ram m̄n̄öñ ñ̄ig r̄ib gus ga airan Krir hag lem, hagnö, “N̄bi b̄i kal̄p Kraiſ manō aij u hag ñ̄ilö gau kauyañ am n̄ñm̄ön, wög r̄imnap gaglo u göl ḡi, b̄i kub kal̄p abad m̄dep ram m̄n̄öñ ke ke m̄dpal gau hag l̄im̄ön,” a ḡinö.

⁶ Pen n̄bi b̄i Kraiſ n̄ñ udpal gau b̄i kub kal̄p abad m̄dep r̄imnap udn̄g, b̄i ȳihar̄ñ udagm̄ön. B̄i ḡi aij ḡipal gau n̄öp n̄ñm̄ön udm̄ön. N̄bi kale añ̄i ap n̄öp udöm, ñ̄i pai kale gau kal̄p abad m̄d̄ aij ḡilö, Kraiſ n̄p n̄ñ udöm, ami bapi manō udöm hain ḡöm hañwañö gagpal, b̄i gau n̄öp n̄ñm̄ön udm̄ön. * ⁷ Kraiſ n̄bi b̄i n̄pe abad m̄dep b̄i gau kale God wög n̄pe ke abad m̄dpal. An̄b̄ u, b̄i abad m̄dep b̄i

gau kale ḡi aij n̄öp ḡilö, n̄bi b̄i r̄imnap kal̄p manō hag juöl rö lagn̄m. Pen b̄i manō pen pen hagpal gau, b̄i ȳñ̄id kal̄ jubal gau, b̄i ñ̄ig klö ñ̄ñöñ hauñ l̄ibal gau, b̄i urak pen pen pakpal gau, b̄i uñ̄pö k̄l̄no mani si udn̄g ḡipal gau, kal̄p n̄ñm̄ön udagm̄ön. ⁸ Pen n̄bi b̄i Kraiſ n̄ñ udpal gau b̄i kal̄p abad m̄dep gau, n̄bi b̄i m̄ilö gau n̄bö hag w̄hai dam ram kale aip an̄ dan̄ udöm, nan n̄ñh̄ön n̄ñh̄ön aij m̄d̄öp gau m̄dmagö löm, gas̄i hañ romañ kale ke gas̄i göp rö gagöm, n̄bi b̄i gep abe n̄bi b̄i ramö gau abe magöñhalö ud aij ḡöm, b̄i uñ̄ m̄idun a ḡöm, p̄ör n̄öp God Manō hagöp rö n̄öp gas̄i n̄ñöñ, klö ḡöm hagöp rö n̄öp ḡöm, gaiöl. ⁹ Kraiſ manō n̄ñö n̄öd hag ñ̄ilö n̄ñla u n̄öp n̄ñ ud p̄d̄öñ göl ḡi, Kraiſ n̄bi b̄i gau kal̄p Kraiſ manō ȳidun göl u n̄öp hag ñ̄i aij ḡilö, kale n̄ñ udöm gas̄i halö m̄deinaböl. Pen n̄bi b̄i manō ȳidun göl an̄bu r̄ib jubal gau, kal̄p manō ȳidun göl adö u hag ñ̄i aij geinaböl, manō pen hagöl rö lagnab.

¹⁰ N̄ñh̄ön ḡin̄g: n̄bi b̄i Kraiſ n̄bi b̄i n̄pe m̄dpun a ḡipal gau iru n̄öp God Manō u r̄ib juöm, manō p̄iral gau n̄bö udöm n̄bi b̄i r̄imnap kal̄p hag ñ̄öm, adan naij u ñ̄ip ḡi ud arbal. B̄i an̄b̄ gau iru n̄öp b̄i Juda n̄bö. Kale Kraiſ n̄p n̄ñ udpal u pen Juda n̄bi b̄i wasö gau kale Kraiſ n̄p n̄ñ udöm, hañ r̄ib ḡi dö ḡöm me, Kraiſ n̄bi b̄i n̄pe m̄dnaböl a ḡipal. * ¹¹ Ne ḡim̄ön manō p̄iral u arö ḡilañ. Mani nan gau udun a ḡöm kale manō p̄iral an̄bu n̄öp hag ñ̄ilö, b̄i r̄imnap n̄bi b̄i ñ̄i pai ram kale aip hanbal gau magöñhalö manō p̄iral an̄bu udpal. *

¹² Pen b̄i manō hagep kale ke Krir n̄bö b̄i ap haga, “N̄bi b̄i Krir n̄bö gau p̄ör n̄öp manō p̄ir alöm, nan naij n̄öp ḡöm, kale iru gö wög gagöm, nan aij iru n̄öp udun a ḡöm, kain hapeb rö m̄dpal,” a ga. ¹³ B̄i Krir n̄bö manō haga an̄bu n̄ñö yab̄ñ̄ haga. An̄ḡ ḡipal an̄bu ne kal̄p manō klö yab̄ñ̄ hagn̄m, manō p̄iral hagpal u arö ḡöm, Kraiſ manō aij u ȳidun göl n̄öp n̄ñ udöl. *

* **1:2:** Kol 1:27 * **1:4:** 2Ko 8:23; Gal 2:3; 2Di 4:10; Ro 1:7 * **1:6:** 1Di 3:2-7; 2Di 2:24-26 * **1:10:** 1Di 4:7

* **1:11:** 1Pi 5:2; 2Di 3:5-6 * **1:13:** 2Di 4:2

14 Kalip manö klö hagamön, Juda nibi bi aiud yiharinj hadame gau hagamidal gau arö göl; nibi bi Kraiss manö niñö ji niñbal gau anig anig gimim a gipal gau, manö kale udagöl. *

15 God nibi bi aij nipe gau nan rimnap hil gagpal; nan aij a göm halöwatö udpal. Pen nibi bi nan si nan naij nöp gimidal gau abe, nibi bi Kraiss nip niñ udagpal gau abe, nan iru nöp hil gipal.

Nibi bi anib gau rö, gasi rimid kale böñ nöp naij gö, gasi niñ aij gagpal. 16 God Manö niñ udun, nibi bi nipe midpun a gipal u pen kale gipal rö niñun niñbun, kale God nibi bi nipe wasö. Kale God Manö aij hagöp rö ji niñbal u me, kale nan aij ap göl rö lagöp. Gipal anibu God niñö mulu lugöp. *

2

Kraiss nibi bi nipe gau kalip abad mid aij gimön

1 Pen ne nibi bi gau kalip God Manö kabö göl adö u nöp hag niñmön. 2 Bi majö rö gau kalip hag niñ aij gimön, niñ wain iru niñagöl; gasi niñ aij göm, nan naij gagöl; hañ roman kale ke gasi göp rö nöp gagöl; nan niñhön gainim, kale klö göm Kraiss manö aij nipe u niñ ud pidön göm, Kraiss nip cig pidön göm, nibi bi gau midmagö yabit löm, klö göm gi damöm, bi agamij hain riköm, gi midaiöl. 3 Nibi majö rö gau kalip u rö nöp hag niñ aij gimön, kale nibi God Manö hagöp rö nöp göm gi aij gipal rö nöp göl; kale nibi bi rimnap hib hag juöm haglö lugagnim; niñ wain iru niñagöl; kale nibi niñ pai bi gau kalip nagi aij adö u nöp hag niñ aij göl. * 4-5 Anig göl mid aij göm, kale nibi ma il gisön libal gau kalip hag niñ aij gilö, kale pen nugmul bi kalip midmagö löm, niñ pai kale gau kalip midmagö löm, hañ roman kale ke gasi göp rö nöp gagöm, asinj midagöp rö nöp midöm, wög ram kale gau gi aij göm, nibi bi rimnap gau ud aij göm, nugmul bi manö hagöl mo gau midöl. Anig gilö,

nibi bi rimnap niñöm, God Manö u hag juagnaböl. *

6 Pen bi praj gau kalip manö klö hagamön, kale hañ roman kale ke gasi göp rö nöp gagöl. 7 Pen ne manö niñhön niñhön kalip hag niñabön u, ne ke pör nöp nan magöñhalö anig unbö rö nöp gimön, bi praj gau nöp niñöm, kale anig unbö rö nöp göl. Pen ne nibi bi gau manö hag niñabön u, miñhol miñhol göl gi hagamön; gasi niñ aij gimön God Manö kabö göl nöp hag niñ aij gimön. * 8 Manö magö hagnig gabön u niñ aij gimön hagamön, nibi bi hanip niñlö mulu lugöp gau manö rimnap ulhai wasö niñöm kalip nable ginim. *

9 Pen Kraiss nibi bi nipe, nibi bi rimnap rau daulö, nagi wög rö gipal gau kalip hagamön, bi kub yad aij ginim adö u nöp ginam a göm, manö rimnap pen hagagöm, bi nap kale gau hagöl rö nöp göl. * 10 Nap kale gau nan si udagöm, pör nöp nap nan kale gau magöñhalö abad aij göm, wög magöñhalö gi aij göm göl. Anig göl gi aij geinaböl u, nibi bi gau niñöm, God Ud Kamij Yuep Bi hon u manö nipe niñöm hagnaböl, manö anibu manö niñö manö niñ udep a ginaböl.

11 Pen God nibi bi gau magöñhalö mög yabit niñöb rö, Kraiss Jisas ram mñönj il i waiö apöm umö, nibi bi gau magöñhalö ram nipe kumi kabö adö lan au pör nöp Kamij midaiöl rö löp. 12 God nipe hanip mög yabit niñöb u niñun niñbun, nan si nan naij gipun gau abe, hañ roman hon ke gasi göp rö gun a gipun u abe, arö gun, ram mñönj il i midpun i, gasi niñ aij gun, nibi bi rimnap nan naij ap gagun, klö gun God Manö hagöp rö nöp gun. * 13 Anib u, God hon Jisas Kraiss hanip ud Kamij yuöp u, mailö halö ado gi aunab a gun, gasi halö midun aij gö niñöl gi midpun. 14 Jisas hanip a göm uma u, "Nan si nan naij gipal gau magöñhalö pen niñö, kale nibi bi asinj midagöp yad ke midöm, gi aij nöp gun a gi gasi niñ midaiöl," a göm, hanip a göm uma. *

* 1:14: 1Di 4:7 * 1:16: 1Jn 1:6; 2:4 * 2:3: 1Di 3:11 * 2:4-5: Ep 5:22 * 2:7: 1Di 4:12 * 2:8: 1Pi 2:15
* 2:9: 1Di 6:1 * 2:12: 1Jn 2:16 * 2:14: Gal 1:4; Eks 19:5; Dud 4:20; 7:6; Esi 37:23; 1Pi 2:9

¹⁵ Manö hagajin anibi nibi bi gau kalip hag ñi aij gimön. Pen nibi bi hałowalö gipal gau kalip klö gimön hag ñimön, maj migan ne u sipsip nijaöl. *

3

Krais nibi bi kale aige göl ginaböl

¹ Krais nibi bi gau kalip hagnön, kin gau abe, gapman bi kub gau abe manö hagöl rö nöp göl. Pör nöp nibi bi rimnap gau kalip gi aij göl rö linim u, kalip gi aij göl. * ² Pen nibi bi rimnap gau kalip manö piral haglö hib kale lugagnim; pen pen hagagöm, nibi bi rimnap gau hag ud aij göm, nibi bi gau magöñhalö aip nibi bi hain mid aij göm, göl. ³ Pen nihön: hon ke nöd u rö nöp gasi ni aij gagun, God Manö hagöp rö ji niñun, hañ roman hon ke gasi göp rö nöp gun a gun, bi nagiman rö midmidun. Hon nan si nan naj nöp göl gi midmidun; nibi bi gau kalip gasi naj niñun, nan kale gau nan hon rö mdaiböp, a gun, kalip pen niñno mulu lugö pen niñlö mulu lugö gimidun. Pen ji niñlö pen ji niñun gimidun. *

⁴ Nöd anig gimidun u pen hainö God, Ud Kamij Yuep Bi hon u, God nibi bi mög niñöm midmagö löp u hanip nibi bi waiö la. ⁵ God nipe hanip ud Kamij yua. Hanip ud Kamij yua u, hon ke nan aij rimnap ginö hanip ud Kamij yuaga. Nipe hanip mög yabih niñöb u me, hanip ud Kamij yua. Ga anibu, Ana Ut u hanip yuö apöm, gac hon u lik gi yuö, nibi bi hain nibö yabih libun. * ⁶ God nipe Ana Ut hanip böñ nöp yuö apöm hanip an dan midöp u, Jisas Krais hanip nan a göm umöm ud Kamij yua u me, anig ga. * ⁷ God ga anibu, hanip mög niñöm nibi bi Kamij aij nipe rö udöm, Kamij pör middep u udun a gipun u, hanip ñinabin, a göm ga. ⁸ Manö niñö yabih me anibu.

Manö hagajin anibu niñ aij gimön klö gimön hag ñimön, God nip niñ udpal nibi bi gau gasi añi anibu nöp niñöm, nibi bi rimnap kalip gi aij göl gi midaiöl. Anig

ginaböl u gi aij yabih ginaböl. Manö anibi manö aij yabih; ram minöñ gau gau ud arlö, hagöp rö nöp geinaböl u, nibi bi magöñhalö agamij mid aij ginaböl.

⁹ Pen nibi bi rimnap manö hałowalö hag amil apil göm, apis bac hon gau anig anig göl riklö auöp, a göm, Juda lo manö u anig anig göl midöp, a göm, pen pen hagaiöl u, ne aip hagagmön. Manö anib gau it ap midagöp; nibi bi manö yiharin anibu niñöm agamij mid aij göl rö lagöp. *

¹⁰ Anib u, nibi bi rimnap God Manö kabö göl u arö göm, manö rimnap ke hagaiöl, mañ añi ap hagnön. Pen niñagaiöl, mañu u rö nöp hagnön. Mañu u rö nöp niñagaiöl, kalip böñ nöp arö gimön. * ¹¹ Ne niñban, nibi bi anig gipal gau kale gasi naj nöp niñöm, nan si nan naj nöp göl gi midlö, gasi midmagö an kale dan gac midöp u waiö lö niñbun.

¹² Yad hainö Ademas aka Dijikas hag yunö, nöp am hagö, ne yid auep rö lainim yid Nikopolis daun aumön. Yibaud göm yigön ginab ñin u yad am mideinabin ram minöñ anibu. * ¹³ Bi ne Sinas lo manö niñöb u aip, bi ne Apolos aip, kalip ud aij gimön, adan arnig gaimil u, nan kale rimnap midagainim ñimön ud armil. * ¹⁴ Krais nibi bi nipe Krir midpal gau, kale wög göl gi midlö nan ñineb pilnim. Kale klö göm pör nöp gi aij göl gi midöm, wög göl gi midöm, nan magö niñöm, nibi bi nan midagöp gau kalip rimnap ñinaböl. *

¹⁵ Daidas. Nibi bi yad aip midpun aui nöp, "Midpan?" a gipal. Pen hon Krais manö aij niñ udpun rö niñ udöm, hanip midmagö libal gau kalip, "Midpim?" a gimön.

God kalöp magöñhalö mög niñöm abad midainim.

* **2:15:** 1Di 4:12 * **3:1:** Ro 13:1-7; 1Pi 2:13-14 * **3:3:** 1Ko 6:11; Ep 2:2; 5:8 * **3:5:** 2Di 1:9; Ep 5:26 * **3:6:** Ap 2:17-18 * **3:9:** 2Di 2:14,16 * **3:10:** Mad 18:15-17 * **3:12:** Ep 6:21-22; Kol 4:7-8 * **3:13:** Ap 18:24; 1Ko 3:5-6; 16:12 * **3:14:** Ep 4:28

Pilimon Pol Pilimon n̄p köp kal̄i kl̄iñ rika

¹ Yad Pol. Krais Jisas n̄p wög gainö, ȳp naḡi l̄l̄ö m̄dpin. Yad mam hon Di-modi aip m̄dul, kalöp köp an̄bi kal̄i kl̄iñ rikabul.

Mam aij hon Pilimon, hon wög j̄im ñöl ḡipun. ² Ne u, añ hon Apia u, b̄i hon aip God wög kl̄ö göm göp Akipas u, Krais Jisas n̄bi b̄i n̄pe ram ne apim God n̄p sabe ḡipim gau magöñhalö, kalöp köp i kal̄i kl̄iñ rikabul. *

³ God Bapi hon abe, B̄i Kub Jisas Krais abe, kalöp mög n̄ñmil ud aij ḡimil abad m̄dlö, kale agam̄ij m̄d aij ḡi m̄daimim.

N̄bi b̄i God n̄p n̄ñ udpal gau kal̄ip m̄dmagö l̄iban, a ga

⁴⁻⁵ Ne B̄i Kub Jisas n̄p n̄ñ udöl ḡi, God n̄bi b̄i n̄pe gau kal̄ip magöñhalö m̄dmagö l̄iban u ȳp hagl̄ö n̄ñem, yad God yad n̄p sabe göl ḡi, nöp gas̄i n̄ñem pör nöp aij a ḡipin. ⁶ N̄p hagpin, “Bapi. Hon Pilimon aip Krais manö aij u hag am̄l ap̄l gun me, han̄p n̄bi b̄i Krais n̄p n̄ñ udun c̄ig göl ḡi m̄dpun gau nan aij n̄ñön n̄ñön ñ̄ban u, Pilimon n̄pe magöñhalö n̄ñ aij ḡin̄m,” a ḡipin.

⁷ Pen mam aij yad Pilimon n̄ñ! Ne God n̄bi b̄i n̄pe gau kal̄ip m̄dmagö yab̄i l̄iban u, kale m̄dmagö añ kale dañ m̄ñ m̄ñ ḡipal. Yad u rö nöp n̄ñem m̄ñ m̄ñ göl ḡi gas̄i halö m̄dpin. *

Onesimas n̄p mulu n̄ñagmön, a ga

⁸ Ne God n̄bi b̄i n̄pe gau kal̄ip m̄dmagö yab̄i l̄iban u n̄ñem, ne yad Krais b̄i n̄pe mamil m̄hau m̄dpul rö, yad nöp manö kl̄ö hagem ne an̄ig ḡimön a ḡibnep. ⁹ Yad Pol uri b̄i m̄lep l̄ibin. Krais Jisas manö aij u hag ñ̄i ajainö, ȳp naḡi l̄l̄ö m̄dpin rö, nöp manö kl̄ö hagn̄g hagbnep u pen nöp an̄ig hagagnabin. Ne b̄i m̄dmagö yad m̄dpan rö, yad hagnam rö ḡimön. ¹⁰ Pen manö yad u, Onesimas n̄pe ñ̄i yad ke rö löp. Nöp wög göm ar̄ik

ara u, aui yad aip naḡi m̄dul, Krais manö aij u hag ñ̄inö n̄ñ udöp u me, yad nap n̄pe rö m̄dpin; n̄pe ñ̄i yad ke rö m̄döp.

* ¹¹ Nöd n̄pe nöp wög ḡi ñ̄i aij gagm̄döp; pen uri n̄pe nöp wög ḡi ñ̄i aij göm, ȳp wög ḡi ñ̄i aij göm ḡinab.

¹² Pen ñ̄i m̄dmagö yad rö u nöp yuabin.

¹³ Nöd hag n̄ñem manö ne u udem rö, n̄p yuagbnep. Krais manö aij hagainö, ȳp naḡi l̄l̄ö m̄dpin i, ne apön ȳp abad m̄daimön rö lagöp u, Onesimas ȳp abad m̄daiböp. ¹⁴ Pen yad ke Onesimas n̄p ud m̄deinabin u kabö rö gagnab a gem, n̄p nöd yuem, nöp hainö hag n̄ñabin. Ȳp lau adö kauyan̄ yun̄ig yumön. ¹⁵ Yad gas̄i n̄ñbin e, God n̄pe ke gö, Onesimas nöp magö pro marap arö göm aröp u me, uri nöp ado ḡi apöm ne aip pör pör m̄dain̄m.

¹⁶ Pen m̄ñi n̄p ȳhar̄iñ naḡi wög gep b̄i ne ap n̄ñagnabön; m̄ñi n̄p mam m̄dmagö hol m̄hön̄ ȳj̄ig göl rö n̄ñnabön. N̄pe mam m̄dmagö yad yab̄i, pen n̄pe b̄i naḡi wög ḡi ñ̄eb ne m̄döp u me, ne m̄ñ m̄ñ ḡimön b̄i naḡi wög ḡi ñ̄eb aij ap abe, B̄i Kub b̄i n̄pe mam aij ap abe udnabön.

* ¹⁷ An̄b u, ȳp b̄i n̄ñeb ne yab̄i rö, B̄i Kub wög aip ḡipul, a ḡimön n̄ñban u, ñ̄i Onesimas n̄p hag ḡinam a ḡimön gas̄i u n̄ñagmön. Yad am̄jaknö ȳp ud aij ḡibnap rö u, n̄p u rö nöp ud aij ḡimön. ¹⁸ Pen n̄pe nöp ḡi naij ga aka nan r̄imnap pen ñ̄aga, a ḡimön, manö r̄imnap m̄dain̄m, n̄p hagagmön; manö an̄bu ȳp hagmön. Hagö, yad nöp pen ñ̄inabin. ¹⁹ N̄ñö hagpin rö, hib yad ke köp halö kal̄i kl̄iñ rikem labin. Pen yad Krais manö aij u nöp hag ñ̄inö ne n̄ñ udmön, Krais Jisas b̄i n̄pe m̄dpan u, nöp hagagnabin; ne ke n̄ñban.

²⁰ Mam yad. B̄i Kub n̄p wög aip ḡipul rö, hagabin rö nöp ḡimön. Krais hal̄ip m̄hön̄ ud aij gö mamil m̄hau m̄dpul rö, ne an̄ig ḡimön n̄ñöm yad m̄ñ m̄ñ ḡinabin. ²¹ Yad hagpin rö nöp wasö, ne n̄ñban adö u nöp n̄ñmön, Onesimas n̄p abe adö an̄bu nöp ḡinabön, a gem, aij a gö n̄ñöl ḡi nöp köp an̄bi kal̄i kl̄iñ rikabin.

²² Manö añ̄i ap m̄döp u hagagpin. Ȳp ram magö raul m̄gan ap n̄ñmön ud l̄i

* **1:2:** Kol 4:17; 2Di 2:3   * **1:7:** 2Ko 7:4   * **1:10:** Kol 4:9; 1Ko 4:15   * **1:16:** 1Di 6:2

aij gımön. Kale magöñhalö God nı̄p sabe
gı̄pim rö, söl mı̄döp nagı̄ arö gem nı̄nam
rö löp a gem gası̄ halö mı̄dpin. *

Manö hag jua

²³ Bı̄ ne Epapras u rö nȫp Kraıs Jı̄sas
manö hag ñeia, nı̄p nagı̄ leıla, yad aip
mı̄dpul i. Nı̄pe nȫp “Mı̄dpan?” a göp. *

²⁴ Bı̄ wög jım ñöl gı̄pun Mak u, Arı̄sdakas
u, Demas u, Luk u nȫp “Mı̄dpan?” a gı̄pal.

* ²⁵ Bı̄ Kub Jı̄sas Kraıs kalöp nı̄bi bı̄ gau
mȫg nı̄ñöm abad mı̄dainım.

---

* **1:22:** Plp 1:25; 2:24   * **1:23:** Kol 1:7   * **1:24:** Kol 4:10-12,14; 1Di 4:10-11

Hibru Hibru n̄ibi b̄i Kraiſ lau adö m̄ideila gau kal̄ip köp kal̄i kliñ r̄ika

God Ñ̄i n̄ipe han̄ip manö aij ñ̄a

¹ Nöd God n̄ipe ap̄is bac hon Juda n̄ibi b̄i gau kal̄ip manö hagn̄ig, b̄i manö hagep n̄ipe gau adan ke ke gas̄t ñ̄ö, kale n̄iñöm hag ñ̄im̄idal. ² Pen ñ̄in hain m̄idpun i, Ñ̄i n̄ipe ke yuö apöm han̄ip manö hag ñ̄a. God hagö, Ñ̄i n̄ipe ram m̄inöñ nan gau magöñhalö hadame dagol gau ḡt la. God hagö, Ñ̄i n̄ipe ram m̄inöñ nan gau magöñhalö abad m̄ideinab. * ³ Nap mailö kub halö yab̄i m̄idöp rö u, Ñ̄i u rö nöp mailö kub halö yab̄i m̄idöp. Nap b̄i aigege b̄i rö m̄idöp u, Ñ̄i n̄ipe u rö nöp unbö rö nöp m̄idöp. Ñ̄i manö klö yab̄i n̄ipe hagö, ram m̄inöñ nan gau magöñhalö m̄idep nöp m̄idöp. Ñ̄i n̄ipe apöm, han̄ip n̄ibi b̄i magöñhalö a göm umöm, n̄ibi b̄i magöñhalö gau nan si nan naij ḡipal gau magöñhalö ðik ḡt ke gau yuöm, kauyañ urak ap jak Nap klö ke halö m̄idöp u ñ̄imagö ȳijig böñ lau adö as̄iköm aip m̄idpil. *

Ejol gau yagol rö m̄idpal; God Ñ̄i me B̄i Kub yab̄i m̄idöp

⁴ God n̄ipe gö, Kraiſ n̄ipe ejol gau rö wasö; n̄ipe B̄i Kub m̄idöp. God Kraiſ n̄ip Ñ̄i yad a ga u, hib n̄ipe ejol hib rö wasö; hib n̄ipe i adö lañol au m̄idöp. * ⁵ God Manö ad̄iñ ap God manö hagöm haga, “Yad m̄iñi nöp hagabin, ne Ñ̄i yad m̄idpan, yad Nap ne m̄idpin,” a ga. Pen manö an̄ibu God n̄ipe ejol ap hagaga. * ⁶ Pen Ñ̄i n̄ipe nöd u m̄inöñ naböñ i yun̄ig ga ñ̄in u, God n̄ipe ejol n̄ipe kal̄ip haga, “God ejol gau magöñhalö hib n̄ipe haglö adö arañ,” a ga. *

⁷ Pen ejol gau manö hagöm God haga,

* **1:2:** Jon 1:3   * **1:3:** Ap 2:33-34; Kol 1:20; Hib 8:1

* **1:6:** Ro 8:29   * **1:7:** Sam 104:4   * **1:8:** Sam 45:6-7
Sam 34:7; 91:11

“God ejol n̄ipe gau gö,
ñ̄in ap ȳigön rö udöm aubal.
Wög ḡt ñ̄eb b̄i n̄ipe gau gö,
ñ̄in ap mab m̄itañ rö udöm aubal,” a
ga. *

⁸ Pen God n̄ipe Ñ̄i n̄ipe n̄ip manö hagöm haga,

“Ne God. Ne Kiñ pör nöp pör nöp m̄idmön,
n̄ibi b̄i ne gau pör nöp abad
m̄ideinabön.

N̄ibi b̄i ne abad m̄idmön, ḡt aij ḡimön,
kabö rö nöp ḡimön, abad m̄ideinabön.
*

⁹ N̄ibi b̄i ḡt aij ḡilö,
ne ñ̄iñ̄i liban,

pen n̄ibi b̄i nan si nan naij ḡilö,
ne mulu kal n̄iñban.

An̄ib u, yad, God ne, ḡinö,
ne nöp B̄i Kub ke yab̄i m̄idpan;
b̄i n̄iñeb ne gau mo ne gau m̄idpal,” a
ga.

¹⁰ God manö r̄imnap halö hagöm haga,
“B̄i Kub, ne ke hadame dagol gau nöp
m̄idmön,
m̄inöñ naböñ iñ i ḡt löm, kumi kabö au
ñ̄imagö ne ḡt lina. *

¹¹⁻¹² Nan an̄ib gau magö ap m̄idöm, ur
ḡin̄ig gab,
pen ne m̄idep nöp m̄ideinabön.
Nan an̄ib gau, wañj pap̄i l̄i lugö,
ud as̄ik ke au löm, ḡisön n̄ibö rol ḡipal
rö ḡinabön.

Pen ne B̄i Kub, nöd m̄idm̄idan rö,
uri an̄ib unbö rö nöp m̄idpan;
ke ap lagnabön; uri m̄idpan rö
hainö an̄ib unbö rö nöp nöp pör pör
nöp m̄ideinabön,” a ga.

¹³ God Manö ad̄iñ ap God manö hagöm haga,

“Ne ñ̄imagö ȳijig böñ yad aui as̄ik m̄idö,
nan n̄ihön n̄ihön nöp kauaḷ mauaḷ rö
m̄idöp gau magöñhalö,
raḷa m̄igan ne gau l̄inabin,” a ga.

Pen manö an̄ibu God n̄ipe ejol ap hagaga.

* ¹⁴ An̄ib u, ejol gau n̄ihön rö m̄idpal? God
kal̄ip hag yuö, n̄ip wög ḡt ñ̄öl ḡt, n̄ibi b̄i
Kraiſ ud kam̄iñ yuö kumi kabö adö lañ

* **1:4:** Plp 2:9   * **1:5:** Ap 13:33; 2Sa 7:14; 1Kr 17:13

* **1:10:** Sam 102:25-27   * **1:13:** Sam 110:1   * **1:14:**

au God aip pör nöp kamıñ mıdeinaböl gau kalıp gı ñıbal. *

2

God hanıp uda u nan kub yabıt

¹ Anıb u, manö hag ñılö nıñbun u, nıñ ud pıdöñ gun, gası nıñöl gı nöp mıdaiun. Pen nıñ ud aij gagnabun u, gası pıral rımnab nıñun, manö pıral böñ gau arun rö löp. ² Ejol gau nöp lo manö u damöm, Mosıs nıp ñıla u pen manö anıbu manö nıñö nöp mıdö nıñöl gı, nıbi bı manö anıbu magö ap hagöp rö gagla gau abe, nıbi bı magö ap rıb rıkla gau abe, ilön pen udla. * ³ Anıb u, hon God Ñı nıpe manö aij dauöp u arö gıñabun u, hon kamıñ arun rö lagnab. Bı Kub nıpe ke manö anıbu dap auö, nıbi bı manö nıpe anıbu nıñla gau, hanıp manö nıñö yabıt anıbu nıñmim a göm, hag ñı aij gıla. * ⁴ Pen gası kale u nöp nıñöm hagagla; God kalıp aip mıdö nıñöl gı, nan nıñeb nıñagep rö rımnab göl gı, nan gagep rö rımnab göl gı, hanıp hag ñıla. God gası nıpe ke nıñöm, Ana Uı nıpe u nıbi bı rımnab nan aij ñö ke yabıt geila u, u rö nöp nıñno. Anıb u me, Krais manö aij u nıñö yabıt hagaböl a gun nıñbun. *

Jisas hanıp rau adog udöm hanıp añ mam yad a göp

⁵ Pen God hanıp ud nıpe aip kumi kabö ado lañ au pör nöp mıdeinabun manö hagpin adö u, ejol gau bı kub adö lañol rö, hon yagol rö mıdageinabun. ⁶ Manö adö anıbu, God Manö u kalı kılıñ rıköm hagla, “God. Ne nıbi bı gau kalıp gası nıñmön udpan.

Pen kale ne ke rö mıdagpal; kale nıbi bı yıharıñ rö u, ne nıñön gıñıg kalıp abad mıd aij gıpan? *

⁷ Ne gaina, magö ulep ap ejol gau bı kub rö mıdeila, nıbi bı gau yagod au rö mıdeila u pen mıñı nıbi bı gau kalıp gö, kale hib mıdö,

⁸ nan magöñhalö gau abad mıdeinaböl, ” a gıla.

God gö nıbi bı nan magöñhalö gau abad mıdeinaböl a gıla u, hon nıñbun nan magöñhalö nıbi bı mo kale au mıdnab. Pen mıñı hon nıñbun nan magöñhalö nıbi bı mo kale au mıdagöp.

⁹ Pen Jisas ga u nıñbun. God Jisas nıp yuö mınöñ naböñ adö itı apöm mıdeia ñın u, ejol gau nıbi bı kub rö mıdeila; Jisas nıpe bı yıharıñ pro rö mıdeia. Pen God nıpe nıbi bı mög nıñöb rö, Jisas nıbi bı magöñhalö gau ud kamıñ yunam a göm ilön kub udöm umö, God gö mıñı Bı Kub mailö halö mıdö nıñöl gı, hib nıpe haglö adö arab. *

¹⁰ God nıpe nan gau magöñhalö gı löm abad mıdöp u, nıbi bı iru nöp ud ram mınöñ aij yabıt nıpe u ud lınıg, Jisas yuö apöm ilön ke yabıt udö, God nıp ka aij ke yabıt nıpe ke u ña. Nıñön gıñıg: Jisas nıpe ke ga manö aij u nıñ udöm, nıbi bı iru nöp ka aij ke yabıt anıbu Jisas aip am mıdeinaböl. ¹¹ Pen nıbi bı nan sı nan naij gac u lık gı yuab Bı anıbu abe, nıbi bı uri gac halö mıdagpal gau abe, Nap kale añı. Anıb u, Jisas nıbi bı anıb gau kalıp añ mam yad bı gau a göm hagö nable gagöp.

* ¹² Jisas nıpe God nıp haga, “Añ mam bı yad gau kalıp aiud nöp u ud ñınabin; nöp sabe gıñıg magum gun, kımab hagöl gı, hib ne hagnö adö arnab,” a ga. *

¹³ Pen manö ap haga, “God nıpe yıp abad aij gıñab a gı gası u nıñem gası halö mıdeinabin,” a ga. Pen manö ap haga, “God ñı pai yıp ña gau aip mıdpin i,” a ga. *

Krais nıbi bı udnam a göm, bı rö löm, aua

¹⁴ Ñı pai haga anıb gau kale nıbi bı u me, nıpe bı yabıt ap löm apöm, Seden nıbi bı fıp gı udö umbal bı u nıp al pak lınıg uma. * ¹⁵ Anıg gö me, nıbi bı umnabun a

* **2:2:** Gal 3:19 * **2:3:** Hib 10:29; 12:25 * **2:4:** Mak 16:20; 1Ko 12:4,11 * **2:6:** Sam 8:4-6 * **2:9:** Plp 2:8-9
* **2:11:** Mad 25:40 * **2:12:** Sam 22:22 * **2:13:** Ais 8:17,18 * **2:14:** 1Jn 3:8; Rep 12:10

göm pör nöp gasi mlö löm bi nagiman rö mideila gau, kalip hubik yuö pör pör nöp kamij mīdaiöl rö löp. ¹⁶ Pen Krai anig ga u, ejol gau ud aij gīnam a göm gaga; Ebrahim ñi pai ud aij gīnam a göm anig ga. ¹⁷ Adö anību nöp, Krai apöm hon añ mam nīpe mīdpun rö bi yabīl löm, bi God nīp nan sabe gep aij yabīl u mīdöm, nībi bi mīd aij gagpal gau kalip mög nījöm ud aij göm, pör nöp God nīp wög gi ñi aij göl gi mīdö, God nīpe nībi bi nan si nan naij gīpal gau gac anību nījöm arö gīnab. ¹⁸ Pen apöm mīnöh naböh adö il i mīdöm, hanīp marö nīhön nīhön göp u, nīp u rö nöp gö me, nīpe ke nīj aij göp rö, hanīp mög nījöm abad mīd aij gīnab.

3

Jisas bi kub; Mosi bi pro

¹ Añ mam bi yad. God kalöp u rö nöp manö aij nīpe hagö, hon God nībi bi nīpe ke mīdpun. Jisas nīpe bi God manö aij dam ñeb bi u. Jisas nīpe bi God nīp nan sabe gep bi kub yabīl u. Jisas manö aij nīj udun, God Manö hagöp rö nöp gīnig gun u, nīpe pör nöp hanīp gi ñöb. Anīb u, kale pör nöp Jisas nīp nöp gasi nījöl gi mīdaimim. *

² Mosi God manö haga u nījöm God nībi bi nīpe udöm abad mīd aij gīmīdöp. Anig unbö rö nöp Jisas God manö haga u nījöm magöñhalö gi aij ga. God Jisas nīp wög anību hag la. ³ Bi ap ram gi līnab u, ram hib haglö adö aragnab; bi ram gi līnab bi anību nöp hib nīpe haglö adö arnab. Adö anību rö nöp, God Mosi nīp ud aij göm gö, nībi bi Mosi bi kub a gīpal; pen Jisas hib kub yabīl mīdöp rö, nībi bi hib nīpe haglö adö lañol au arañ. ⁴ Ram haneb ap ke waiö lagöp; bi geia mīdöp. Adö anību rö nöp, nan nīhön nīhön mīdöp gau magöñhalö God nīpe geia mīdöp.

⁵ Mosi God nībi bi nīpe añ au wög gi ñi aij göl gi, God hanīp hainö manö nīhön hagnab u, manö aij rīmnap hag ña. *

⁶ Pen Krai God Ñi nīpe yijig göl mīdöp u me, hanīp God il nīpe mīdpun gau, bi ram nap nībö rö mīdöm abad mīd aij

göp. Nan aij hainö udnabun u nīj udun gasi halö mīdeinabun u, nībi bi nīpe nöp mīdeinabun.

God manö aij u nīj udöl gi gīmim, arö gagmim

⁷ Anīb u, Ana U† haga rö nījun. Nīpe haga,

“Ñin i God manö apdi nījeinabim u, manö nīpe u nīj udmim. *

⁸⁻⁹ Napis nahai bi hadame nöp, mī ñin juöl mīhau ram mīnöh kabö nöp mīdöp añ gau mīdlö, kalip nan gagep rö gau göl gi, abad mīd aij gainö u pen

God nīpe hanīp nīhön gīnab a göm, manö yad u nījagöm, gasi kale ke nöp nījöm gīlö armīdöp.

Napis nahai bi gīla rö u, kale God manö hag juagmim. *

¹⁰ Anig gīlö, yad naps nahai bi gau nījnö mulu lugö hagnö,

‘Kale pör nöp yīp jī nījöm, manö yad hain gagpal,’ a gīnö.

¹¹ Anig gīla u, yad kalip nījnö mulu lugö, ‘Ram mīnöh aij aramöm, yad aip mīdöm, ake löm mīd aij göl a gīnö u, aragnaböl,’ a gīnö.

Manö klö hagem böñ nöp wasö gīnö!” a ga. *

¹² Anīb u, añ mam bi. Nan si nan naij gīmim, God kamij mīdöp u manö nīpe u arö gīmim, gasi kale ke nījmim rö löp u, nīj aij gīmim. ¹³ God Manö adīñ hagajīn u, “Ñin i God manö apdi nījeinabim u, manö nīpe u nīj udmim,” a göp. Anīb u, uri hon “Ñin i” mīdpun u, pör pör ñin añi añi nañin namam gau aip Krai manö aij u hag amīl apīl göl gi, pen pen hag ñimim, gasi halö mīdmim. Wasö u, Seden kalöp nan si nan naij gep manö pīral rīmnap hagöm kalöp tīp gi ud arö Krai manö aij u arö gīnabim.

¹⁴ Nöd Krai manö aij nīpe u nījun, manö nīpe nīj ud pīdöh gun, nīp cīg aij gīno u rö, hainö pör nöp klö gun anīb unbö rö nöp Krai manö aij nīpe u nīj

* 3:1: Hib 4:14; 7:26; Nab 12:7 * 3:5: Nab 12:7 * 3:7: Sam 95:7-11 * 3:8-9: Eks 17:7; Nab 20:2-5 * 3:11: Nab 14:21-23

ud p̄idōḡ gun, n̄ip̄ c̄iḡ aij gun gas̄i halō m̄ideinabun u, Kraiḡ n̄ibi b̄i n̄ipe m̄idun n̄ip̄ aip̄ j̄im̄ ñōl wōḡ ḡipun.

15 God Manō ad̄iḡ hagaj̄in u hagōp, “Ñ̄in̄ i God manō ap̄di n̄iḡeinabim u, manō n̄ipe u n̄iḡ udmim.

Nap̄is nahai b̄i hadame nōp,

God n̄ipe han̄ip̄ n̄ihōn ḡinab a gōm, manō yad u n̄iḡagōm, gas̄i kale ke nōp n̄iḡōm ḡilō arm̄idōp.

Nap̄is nahai b̄i ḡila rō u, kale God manō haḡ juagmim,” a ga. *

16 Moḡis n̄ipe Isrel n̄ibi b̄i nōp udōm Ijip̄ n̄ibō daua n̄ibi b̄i an̄ib̄ gau magōḡhalō God manō n̄iḡōm j̄i n̄iḡla. * 17 M̄i ñ̄in̄ juōl m̄ihau Isrel n̄ibi b̄i nōp nan si nan naij ḡi m̄idlō, God kal̄ip̄ mulu lugōl ḡi m̄idō n̄iḡōl ḡi, ram m̄inōḡ kabō nōp m̄idōp aḡ gau m̄idōm iru nōp um hakla. * 18 Pen Isrel n̄ibi b̄i nōp p̄or nōp God n̄ip̄ j̄i n̄iḡōm, manō n̄ipe hagōp rō gagla u me, God n̄ipe manō klō hagōm, “Yad kalōp n̄iḡnō mulu lugō, ram m̄inōḡ aij arammim, yad aip̄ m̄idmim ake l̄imim m̄id aij ḡimim a ḡinō u, aragnabim,” a gōm, bōḡ nōp wasō ga.

19 An̄ib̄ u n̄iḡbun, manō n̄ipe n̄iḡ udagla u me, am ram m̄inōḡ aij ake lōm m̄id aij ḡiblap au arōl rō laga.

4

1 “Kale ram m̄inōḡ aij arammim, yad aip̄ m̄idmim ake l̄imim m̄id aij ḡinabim,” a ga manō u Isrel nap̄is nahai b̄i n̄iḡ udagla. Pen uri God han̄ip̄ nōp manō n̄iḡō an̄ibu hagōp. An̄ib̄ u, kale magōḡhalō n̄iḡ aij ḡimim, hon magōḡhalō ram m̄inōḡ aij aramun, God aip̄ m̄idun ake lun m̄id aij gun, a ḡi gas̄i n̄iḡmim. N̄iḡ aij ḡipe, God kalōp n̄ibi b̄i aḡi ap̄, nan aij nōp ñ̄inabin a ḡinō u udagnabōn, a gagn̄im. 2 God gō Kraiḡ manō aij u Isrel n̄ibi b̄i kal̄ip̄ haḡ ñ̄ilō n̄iḡla rō, han̄ip̄ u rō nōp Kraiḡ manō aij u haḡ ñ̄ilō n̄iḡno. Pen Isrel n̄ibi b̄i Kraiḡ manō aij u n̄iḡōm, n̄iḡō hagōp a gōm, n̄iḡ udagla. An̄ib̄ u, Kraiḡ manō aij u kal̄ip̄ ḡi ñ̄aga. 3 Pen hon n̄ibi b̄i Kraiḡ manō aij u n̄iḡun, n̄iḡō hagōp a gun n̄iḡ udpun gau, “Kale ram m̄inōḡ aij arammim, yad aip̄

m̄idmim ake l̄imim m̄id aij ḡinabim,” a ga u, manō n̄iḡō an̄ibu haga rō ḡinabun. God haga,

“An̄iḡ ḡila u, yad kal̄ip̄ n̄iḡnō mulu lugō, ‘Ram m̄inōḡ aij aramōm, yad aip̄ m̄idōm, ake lōm m̄id aij gōl a ḡinō u, aragnabōl,’ a ḡinō.

Manō klō hagem bōḡ nōp wasō ḡinō!” a ga.

God an̄iḡ haga u pen n̄ipe hadame dagol gau ram m̄inōḡ i ḡi laga ñ̄in̄ u, nan magōḡhalō ḡinab gau magōḡhalō hadō gas̄i n̄iḡōm ḡinabin a ga. *

4 God Manō u ad̄iḡ ap̄ amgō l̄i n̄iḡmōn, ñ̄in̄ mudun u manō r̄imnap n̄iḡnabōn. Manō an̄ibu kal̄i kl̄iñ̄ r̄ikōm hagla, “God ñ̄in̄ unbō kagoḡ j̄iḡ ram m̄inōḡ nan gau magōḡhalō ḡi l̄i hakōm, ñ̄in̄ mudun j̄iḡ u ake l̄inam a gōm, ȳhar̄iḡ m̄ideia,” a ḡila. *

5 Pen God Manō ad̄iḡ m̄idō nōp hagaj̄in an̄ibu, God haga, “Ram m̄inōḡ aij aramōm, yad aip̄ m̄idōm, ake lōm m̄id aij gōl a ḡinō u, aragnabōl,” a ga. *

6 God gō Kraiḡ manō aij u Isrel n̄ibi b̄i kal̄ip̄ haḡ ñ̄ila pen n̄iḡōm, n̄iḡō hagōp a gōm, n̄iḡ udagla. An̄ib̄ u me, ram m̄inōḡ aij aramōm, God aip̄ m̄idōm ake lōm m̄id aij ḡiblap u, aragla. Pen n̄ibi b̄i ke n̄ibō r̄imnap arnabōl. 7 An̄ib̄ u, n̄ibi b̄i manō n̄ipe n̄iḡōm arō ḡila gau umlō, m̄i iru nōp inō, bac il̄aḡ Dep̄id God Manō kal̄i kl̄iñ̄ r̄ikōm, manō magō uri nōp hagaj̄in u hagōm haga,

“Ñ̄in̄ i God manō ap̄di n̄iḡeinabim u, manō n̄ipe u n̄iḡ udmim.

God manō n̄ipe n̄iḡmim

iru gōp a ḡimim j̄i n̄iḡagmim,” a ga.

Pen God kauyaḡ u, “Ñ̄in̄ i” a ga u me, hon n̄iḡbun, ñ̄in̄ n̄ipe n̄ibi b̄i udnab ñ̄in̄ u auagōp; m̄idep̄ nōp m̄idōp. *

8 Pen kale hagnabim, “God hadame nōp, ‘Ram m̄inōḡ aij arammim, yad aip̄ m̄idmim ake l̄imim m̄id aij ḡinabim,’ a ga u, b̄i kub Josua ap̄is bac b̄i kal̄ip̄ dam ram m̄inōḡ Kenan arō, m̄id aij ḡila adō u haga,” a ḡinabim. Pen ñ̄in̄ an̄ibu nōp

* 3:15: Hib 3:7-8 * 3:16: Nab 14:1-35 * 3:17: 1Ko 10:10 * 4:3: Sam 95:11; Hib 3:11 * 4:4: Jen 2:2
* 4:5: Sam 95:11 * 4:7: Sam 95:7-8

hagaga; kale amöm ram m+nöŋ Kenan m+dlö n+ŋöl g+, manö an+bu kauyaŋ haga. * 9 An+bu u, God n+pe ñ+n mudun u ake löm m+id aij ga rö, n+bi b+ n+pe u rö nöp ake löm m+id aij g+naböl. 10 God ñ+n kagoł j+ŋ wög göm, ñ+n mudun j+ŋ u ake löm y+har+ŋ m+deia rö, n+bi b+ an an God ram m+nöŋ aij au arnaböl gau, kale an+bu unbö rö nöp wög geila u arö göm, ake löm, y+har+ŋ am n+pe aip m+id aij g+naböl. * 11 An+bu u, ram m+nöŋ aij an+bu aramun, God aip m+idun ake lun m+id aij g+nabun a ga manö u, klö gun, n+ŋ ud p+idöŋ gun, God Manö hagöp rö nöp göl g+ m+idaiun. An+g unbö rö g+nabun u, Isrel n+bi b+ nöd God manö haga u n+ŋ udagöm ram m+nöŋ aij aragöm, ap lug pakla rö u, hon n+bi b+ añ+ ap unbö gagnab.

12 N+hön g+n+g: God Manö u kam+ŋ nöp m+idöp. God Manö u, nan n+hön g+n+g g+nab. Ru m+lö k+id gau magöŋhalö kału göp; God Manö u k+id yab+ł. An han+ŋ yaŋ amöm, gas+ r+m+id m+idmagö ke löm ana ke löm g+nab; an han+ŋ yaŋ amöm, le goł ke löm le c+il ke löm g+nab; an han+ŋ yaŋ amöm, gas+ aij n+ŋbun aka gas+ naij n+ŋbun u, ud höŋ lö n+ŋ aij g+nabun. * 13 N+hön n+hön g+nabun gau, God n+ŋ m+idö n+ŋöl g+ g+nabun; agam+ŋ pi göl gun rö lagöp. Pen n+pe nöp han+ŋ manö kub göm, n+hön n+hön g+pun manö u hag n+ŋö n+ŋöl g+ n+ŋ hag ñ+nabun.

Jisas God n+ŋ nan sabe gep B+ Kub yab+ł m+idöp

14 An+bu u, God N+ŋ Nan Sabe Gep B+ Kub Yab+ł hon u, God Ñ+ n+pe Jisas u, amöm Nap aip m+idöp rö, Krais manö aij n+ŋ udpun u, n+ŋ ud p+idöŋ göl g+ m+idaiun. *

15 God N+ŋ Nan Sabe Gep B+ Kub Yab+ł hon u apöm m+nöŋ ił i m+idm+idöp rö, nan si nan naij han+ŋ t+ŋ g+ ud arn+m rö löp gau abe, marö han+ŋ n+hön n+hön göp gau abe, n+ŋ u rö nöp ga u pen n+pe g+ naij gaga. An+bu u, marö n+hön n+hön han+ŋ g+nab u, God N+ŋ Nan Sabe Gep B+ Kub Yab+ł hon u n+ŋ aij göp rö, han+ŋ mög yab+ł n+ŋöm, 16 b+

an n+bö hon aij yab+ł u m+idöp. An+bu u, hon gac halö m+idpun u, God an+n+n göp B+ u n+ŋ p+ñ+ŋ gun, arö gagun. God han+ŋ mög n+ŋöm, Ñ+ n+pe n+ŋ yuö apöm uma rö, God sea Kiŋ as+ik m+idöp söl au areinabun u, n+pe han+ŋ mög n+ŋöm ud aij göm abad m+id aij gö agam+ŋ m+id aij g+nabun. *

5

1 B+ God n+ŋ nan sabe gep b+ kub gau magöŋhalö, b+ y+har+ŋ n+bi b+ an gau n+bö u pen God kal+ŋ hag lö, b+ an n+bö m+idöm wög n+pe u g+pal. N+bi b+ nan si nan naij g+pal u n+ŋöm, kaj meme aka kaj sipsip dap b+ God n+ŋ nan sabe gep b+ kub ñ+lö, kale pen b+id adö u pak lauöm, God n+ŋ sabe g+ ñ+bal. Wög kale ap pen, n+bi b+ God n+ŋ gas+ n+ŋlö aij gö, nan r+mnap dap b+ God n+ŋ nan sabe gep b+ kub ñ+lö kale nan an+bu gau God n+ŋ sabe g+ ñ+bal. 2-3 Pen b+ God n+ŋ nan sabe gep b+ kub an+bu gau, b+ yab+ł gau me, kale ke u rö nöp nan si nan naij g+pal. An+bu u, n+bi b+ r+mnap gau nan si nan naij kale g+pal u abe, kale ke nan si nan naij g+pal u abe gas+ n+ŋöm God n+ŋ nan sabe g+ ñ+bal. An+bu u, n+bi b+ n+ŋ aij gagpal gau ap lug pakn+g rö geinaböl u, God n+ŋ nan sabe gep b+ kub u kal+ŋ mög n+ŋöm, manö hain hagpal. * 4 Kale ke, b+ kub m+idno a göm, wög an+bu udagpal; God Eron n+ŋ hag lö wög an+bu g+m+idöp rö, kal+ŋ an+g unbö rö nöp hag lö g+pal. *

5 Adö an+bu nöp, Krais n+pe ke, yad b+ God n+ŋ nan sabe gep b+ kub yab+ł m+ideinam a göm hagaga; God nöp n+ŋ haga,

“Ne Ñ+ yad;

m+ñi yad Nap ne,” a ga.

6 Pen God Manö u ad+ŋ ap amgö l+ n+ŋun, God manö ap halö haga u n+ŋbun. Ñ+ n+pe n+ŋ haga,

“Melkisedek n+pe y+ŋ nan sabe gep b+ m+idm+idöp rö u,

ne y+ŋ nan sabe gep b+ pör pör nöp m+ideinabön,” a ga. *

7 Pen Jisas m+nöŋ naböŋ adö ił i m+idöm, n+ŋ aln+g geila, Nap n+ŋ m+łöŋ göl g+, meg

* 4:8: Dud 31:7; Jos 22:4 * 4:10: Hib 4:4 * 4:12: Ep 6:17; Rep 1:16; 19:13-15 * 4:14: Hib 3:1; 10:23

* 4:16: Hib 10:19 * 5:2-3: Lep 9:7; 16:6 * 5:4: Eks 28:1 * 5:6: Sam 110:4; Hib 6:20; 7:1

m+gan dap ranöm sabe göl g+ m+deia. Nap n+ip hag n+ñöm haga, “Y+ip abad m+daimön. Pen an+g an+g g+mön hagagabin; ne ke n+ñban rö y+ip g+mön,” a ga. Jisas an+g hagö, God manö n+pe n+ñöm, hag n+ña rö nöp ga. *

⁸ Jisas n+pe God Ñ+ n+pe yab+ u pen n+pe m+ñör udöm u+ham m+dm+döp u, yad aige gö Nap manö hagnab rö g+nabin a g+ gas+ n+ñöm, an+g unbö rö nöp geia. ⁹ Pen Nap manö n+hön haga, magöñhalö ga u me, n+pe n+bi b+ manö n+pe n+ñ udöm hain g+pal gau ud as+k yuö, kale ram m+nöñ aij kumi kabö adö lañ au aramöm pör pör nöp kam+ñ nöp m+id aij g+naböl. ¹⁰ Pen adö an+bu nöp, God Jisas n+ip haga, “Melkisedek n+pe y+ip nan sabe gep b+ m+dm+döp rö u, ne y+ip nan sabe gep b+ kub yab+ m+deinabön,” a ga.

God manö yuö yab+ u n+ñ aij g+mim, n+ñ ud p+idöñ g+mim

¹¹ Manö kal+ k+ñ r+kabin an+ b i rö iru m+idöp u pen y+ñ+d n+ñagpim u rö, u+ham hagnö n+ñnabim. ¹² Kalöp God Manö pör hag ñ+bun u n+ñ aij g+mim n+bi b+ r+mnap kal+ip hag ñ+bep u pen y+ñ+d n+ñagpim rö, manö nöd n+ñeb gau kalöp kauyañ hag ñun rö löp. M+ñi nan k+ö ñ+ñbep rö u pen ci ñ+ñ nöp m+idpim. * ¹³ Ñ+ painañ ci ñ+ñ nöp m+idpal gau, nag+ adö u aij, nag+ adö u naij a göm n+ñagpal. ¹⁴ Pen n+bi b+ gas+ halö gau g+ damöm, adö u gep, adö u gagep a göm n+ñ aij g+pal. Kale nan magö yab+ ñ+ñbal.

6

God manö yuö u n+ñ udun

¹ Kraiss manö aij kalöp pör hag ñ+bal gau, kauyañ hagem kauyañ hagem hagagnabin. Ram g+n+g, padö b+n+ñ göm kauyañ ud juöm, kauyañ u b+n+ñ göm, kauyañ u b+n+ñ göm gagpal. An+ b u, hon ke nöp k+ñ aij gun me, God n+bi b+ n+pe m+deinabun a gun gas+ n+ñm+idun u böñ nöp arö gun, God Ñ+ n+pe n+ip yuö han+ip a göm uma manö aij u böñ nöp n+ñ udun. Padö u ud juöl, rol göl, ud juöl,

* **5:7:** Mad 26:36-46; Plp 2:6-8
* **6:10:** Hib 10:32-34

rol göl, unbö gagun. ² Ñ+g pakpal manö u; God kal+ip ud aij g+n+m a göm ñ+magö nab+c adö l+bal manö u; n+bi b+ umöm urakpal manö u; God n+bi b+ magöñhalö manö kub hagöm kal+ip n+me lö r+mnap ilön pör udnaböl manö u; manö an+bu kauyañ hagagnabin. Kraiss manö aij nöd n+ñbe an+ b gau, gas+ n+ñ nöp m+idöl g+, Kraiss manö aij r+mnap halö n+ñnabim u aij. ³ An+ b u, God han+ip abad m+idö n+ñöl g+, Kraiss manö aij r+mnap halö hag ñ+no n+ñnabim.

⁴ N+bi b+ Kraiss manö aij n+pe n+ñ udöm, hainö arö g+naböl gau, kale kauyañ nan si nan naij g+pal u mög n+ñöm, Kraiss manö aij n+pe u n+ñ udagnaböl. Kale God mailö aij n+pe u hadö n+ñla; God nan aij kumi kabö adö lañ n+bö ñöb u hadö n+ñla; Ana U+ n+pe kal+ip añ dañ hadö aua. ⁵ God Manö aij u dö yab+ göp u hadö n+ñla; God n+pe n+bi b+ ram m+nöñ it i abad m+dn+g gab u, k+ö n+pe u hadö n+ñla. ⁶ Nan an+ b gau magöñhalö hadö n+ñla u pen Kraiss manö aij u arö g+la. An+ b u, kale kauyañ nan si nan naij g+pal u mög n+ñöm, Kraiss manö aij n+pe u n+ñ udagnaböl. N+hön g+n+g: God Ñ+ n+pe u kauyañ mab kros ba lañ al pak l+lö n+bi b+ gau n+ip hag junaböl. *

⁷ M+nöñ au y+ñ y+mlö, möñ paköl g+ paköl g+, y+ñ ran aij göm nan magö p+l aij gö, n+bi b+ ñ+ pai wög an+bu ñ+ñn+g gaböl gau ñ+ñöl. An+g gö God m+nöñ an+bu ñ+ñ löm nan aij ñ+nab. ⁸ Pen m+nöñ au y+ñ y+mlö, möñ paköl g+ paköl g+, k+ip+ kal+ kal+ halö gau nöp ranö, nan magö p+lagnab u, m+nöñ an+bu m+nöñ naij yab+. God m+nöñ an+bu manö k+ö hagö mab ke yañ inn+m rö löp. *

⁹ Pen b+ n+ñeb aij yad gau. Manö kub rö hagabun u pen kale ke Kraiss manö aij u arö g+pim a gun hagagabun; n+ñ aij g+mim a gun hagabun. N+hön g+n+g: Kraiss n+bi b+ n+pe m+dmim, n+bi b+ n+pe gau g+pal rö g+pim u n+ñbun. ¹⁰ God halöwa+ö gagnab; hagöp rö nöp g+nab. Kale nöd God n+ip wög g+mim, m+dmagö l+mim, n+bi b+ n+pe kal+ip ud aij g+mim g+ ñ+be u abe, m+ñi u

* **6:6:** Mad 12:31; Hib 10:26-27; 1Jn 5:16

* **6:8:** Jen

rö nöp ud aij gîmim gi ñîbim u abe, nîpe hauḷ gagnab. * 11 Pen hanîp aij gînab u, kale magöŋhalö adö anîbu nöp pör nöp göl gi mîd dammim mîd dammim, amun God aip pör nöp mîd aij gun a gîmim gasi niñbim rö, gînab.

12 Kalöp iru maru gînim rö löp u, niñ aij gîmim. Kraiss manö aij nîpe u niñ ud pîdöŋ göm, marö auö klö göm gasi halö mîdpal nîbi bî gau, God nan aij ñînabin a ga u udnaböl. Kale anîb unbö rö nöp göl gi mîdpe, kalöp nan aij anîbu ñînab.

13 God bac iḷaŋ Ebrahim nîp manö niñö u hagnîg, bî kub God rö ap halö mîdageia niñöm, nîbi bî rîmnap hib kale hagaga; hib nîpe ke hagöm haga, 14 “Yad mîdpin rö, nöp manö niñö yabîḷ hagabin, nöp abad mîdnö niñöl gi, nîbi bî ne iru yabîḷ mîdeinaböl,” a ga. * 15 Ebrahim manö nîpe anîbu niñöm, agamîj abad mîdö mîdö, God nan aij haga u uda.

16 Hon nîbi bî, manö klö niñö yabîḷ hagnîg, bî kub ap hib nîpe hagnîg, niñö yabîḷ hagabun a gîpun. Anîg gîno, nîbi bî gau niñöm, u rö nöp u niñö yabîḷ hagaböl a gal. 17 Anîbu rö, God hib nîpe ke hagöm, “Yad mîdpin rö, nöp manö niñö yabîḷ hagabin,” a ga u, nîbi bî gau ñî pai yag daunaböl gau, yad gasi hain niñem adö ke gagnabin u, niñ aij göl a göm, manö anîbu rö haga. 18 Anîb u, hon nîbi bî nan si nan naij gun, pîñîg God nîp lau adö aubun gau, niñö nöp nan aij kalîp ñînabin a ga u udnîg gabun a gun, gasi halö mîdaiun. God hib nîpe ke hagöm, yad mîdpin rö, a ga; nöp manö niñö yabîḷ hagabin, a ga. Manö mîhöp haga u, God manö pîral hagnîm rö lagöp. Ke gagnab.

* 19 God Ram Magö Raul Mîgan Uḷ Ke Yabîḷ u waij bad yuö yuö gö, nîp amgö niñagpun u pen manö niñö yabîḷ u hagö, gasi añî anîbu nöp niñun, gasi halö nîp abad mîdpun. Manö niñö yabîḷ anîbu, God ram magö raul mîgan nîpe u aröp u me, kabö klö rö mîdöp; aŋ aŋa gagnab. *

20 Melkisedek nîpe bî God nîp nan sabe gep bî mîdmîdöp rö u, Jisas nîpe God Nîp Nan Sabe Gep Bî Kub Yabîḷ hon u löm, God

Ram Magö Raul Mîgan Uḷ Ke Yabîḷ u nöd amöm, hanîp a göm Nap nîp sabe göl gi mîdöp. Nîpe God Nîp Nan Sabe Gep Bî Kub Yabîḷ pör pör nöp mîdeinab.

7

Kiñ ap bî God nîp nan sabe gep bî mîdmîdöp

1 Melkisedek anîbu nîpe Kiñ mîdöm, nîbi bî ram mînön Salem abad mîdöl gi, bî God klö halö yabîḷ u nîp nan sabe gep bî u u rö nöp mîdmîdöp. Pen Kiñ rîmnap apöm, bac iḷaŋ Ebrahim nîp gi naij geila, kalîp yu gi yuöm, nan aij aij kale gau dap auö niñöl gi, Melkisedek apöm nîp adan aŋ au niñöm, God nîp sabe göm, Ebrahim nîp abad mîdaimön a ga. * 2 Melkisedek anîg ga niñöm Ebrahim nan pîḷ gi daua gau, magöŋhalö nîme lî Melkisedek nîp magö añî ap ñöm, nîpe ke magö unbö ajîp laŋ uda. Pen Melkisedek hib nîpe u iḷ mîhöp mîdöp. Hib nîpe Melkisedek u ud ado göm, “Kiñ Aij Yabîḷ Nöp Göp” a gîpal. Pen nîpe ram mînön Salem Kiñ mîdmîdöp u, hib anîbu ud ado göm, “Kiñ Agamîj Mîdep Magö Ñöb” a gîpal.

3 Melkisedek nîpe bî God nîp nan sabe gep bî u pen nîme iḷ u anîg göl mîdöp, nap nîhi iḷ u anîg göl mîdöp a göm haglö niñagpun. Pen nîp kalî kîñ rîkla ñîn u, nîme yag daua ñîn u a göm haglö niñagpun; uma ñîn u a göm u rö nöp haglö niñagpun. Nîpe pör nöp bî God nîp nan sabe gep bî mîdöp rö, nîpe God Ñî nîpe rö mîdöp.

4 God bac iḷaŋ Ebrahim nîp niñö aij gö, bî kub mîdeinabön a ga u niñbun nîpe bî kub mîdeia. Pen Ebrahim Melkisedek nîp bî kub yabîḷ mîdeia u niñöm, nan pîḷ gi daueia gau, nîme lî nîp magö añî ap ñöm, nîpe ke magö unbö ajîp laŋ uda.

5 U nöd yabîḷ anîg ga. Hainö Mosîs nîp yag daueila kub göm, God Manö u adîŋ ap kalî kîñ rîkôm haga, “Ebrahim rîkô rîk damöm, nîbi bî Lipai iḷ mîdpal gau God nîp nan sabe gep wög gi mîdlö niñöl gi, kale Isrel nîbi bî gau magöŋhalö, mani nan niñön niñön udnabim gau, kalîp

* 6:14: Jen 22:16-17 * 6:18: Nab 23:19 * 6:19: Lep 16:2-3 * 7:1: Jen 14:17-20

nime li magö añi añi dap ñimim, kale ke unbö ajiþ laŋ u udmim,” a ga. Anib u, hon Mosiþ lo adö u niþun niþun, kale magöŋhalö Ebrahim iþ niþe miþmiþdal u, pen namam Lipai iþ miþmiþdal gau kalþiþ pör magö añi ap nime li ñimim. *

⁶ Pen God bac Ebrahim niþ haga, “Niþi bi ne gau ud aij giþnabin,” a ga. God manö haga ñin u, Ebrahim niþe bi riþnap kalþiþ nan ñagmiþdöp; pen Melkisedek apöm Ebrahim niþ niþöm, God niþ sabe göm, Ebrahim niþ abad miþdaimön a gö, Ebrahim nan daua gau magö añi ap nime li Melkisedek niþ ña. Pen Melkisedek Lipai iþ bi ap miþdagmiþdöp. ⁷ Hon niþun, bi ap apöm bi ap God niþ sabe göm, bi anibi niþ abad miþdaimön a geinab u, bi God niþ sabe giþnab u bi kub, bi ap bi pro. Anib u, hon niþun Melkisedek bi kub, bac Ebrahim bi pro. ⁸ Bi Lipai iþ Isrel niþi bi magö añi nime li ñimim u udöm, miþdamöm miþep löm umla. Pen Melkisedek niþe Ebrahim magö añi ap nime li ña u, God Manö u kalþiþ kliþ riþköm, Melkisedek umöm wög niþe arö ga a göm, hagagla.

⁹⁻¹⁰ Ebrahim Melkisedek niþ nan nime li ña anibu, ñiþ pai riþk dauaga ñin u ña. Hainö me, Aisak niþ riþkö, Aisak pen Jekop niþ riþkö, Jekop Lipai niþ riþkö, riþk amiþ apil giþlö, Lipai bi anib gau God niþ nan sabe gep bi wög giþlö niþöl giþ, Isrel niþi bi gau mani nan kale gau kalþiþ nime li ñimim. Pen Ebrahim Melkisedek niþ nan nime li ña u, kalþiþ riþk dauagla magö u ña u me, Ebrahim abe, bac niþe Lipai iþ abe, Melkisedek niþ nime li ñeb rö nöþ miþdeila u niþun.

Bi God niþ nan sabe gep giþsön niþö u, bi nöþ niþö gau ka kalþiþ u uda

¹¹ Mosiþ God Manö kalþiþ kliþ riþköm, anig anig giþmim a ga niþöm, Juda niþi bi kaj meme kaj sipsip nan gau damöm, Lipai iþ God niþ nan sabe gep bi gau kalþiþ ñilö, kale pak lauöm God niþ sabe giþ ñimim. Kale anig göl God niþi bi niþe miþdaiblap, God Bi hain niþö Melkisedek rö ke ap yuagböp; Lipai bi gau, God niþ nan sabe giþ ñöl giþ nöþ miþdaiblap. Pen God Bi hain

niþö Melkisedek rö ap yua. ¹² Bi God niþ nan sabe gep hain niþö anibu apöm, bi God niþ nan sabe gep nöþ niþö gau ka kalþiþ udeinab u, lo hain niþö u rö nöþ apöm, lo nöþ niþö u ka u udnim.

¹³ Pen God Manö adin hagajin i, bi God niþ nan sabe gep hain niþö u, Bi Kub hon u nöþ. Lipai niþi bi iþ u riþk damöm niþ riþk dauagla; Bi Kub hon iþ niþe u bi añi ap God niþ nan sabe gep wög u gaga. ¹⁴ Juda niþi bi iþ u nöþ riþk damöm Bi Kub hon niþ riþk daula. Pen Mosiþ bi Juda iþ riþnap God niþ nan sabe gep wög göl a göm manö riþnap hagaga. * ¹⁵ Pen Bi God niþ nan sabe gep hain niþö anibu, Melkisedek bi God niþ nan sabe gep miþmiþdöp rö miþdöp u me, nan hagabin anibi waiö yabiþ miþdöp. ¹⁶ Bi Kub hon u, bi iþ niþön miþdöp lo ap hagö, God niþ nan sabe gep bi ap miþdagöp. Pen niþe bi kþö ke halö miþdöp, nan ap niþ al pak linim rö lagöp u me, God niþ nan sabe gep bi ap miþdöp. ¹⁷ Niþön giþig: God Manö adin ap kalþiþ kliþ riþköm, God manö riþnap Kraiþ niþ haga u kalþiþ kliþ riþköm hagla,

“Bi yip sabe gep Melkisedek rö pör nöþ miþdeinabön,” a ga.

¹⁸ Lo God Mosiþ niþ hagö Mosiþ niþi bi kalþiþ hag ña lo anibu, niþön giþig geia u giþinim rö laga; manö yiþharin rö la u me, God niþe ud ke gau la. ¹⁹ Lo God Mosiþ niþ hagö Mosiþ niþi bi kalþiþ hag ña lo u, nan naiþ gau ap ud gö aij rö laga. Pen God niþe nan aij hanþ ñöb; nan nöþ niþö u wasö. Anib u, gasiþ halö miþdpun. Nan aij hain niþö u niþ udun, God miþdöp au söþ aunabun. *

²⁰ Bi God niþ nan sabe gep nöþ niþö gau wög kale nöþ udla ñin u, God manö kþö riþnap hagaga. Pen Bi Kub hon God niþ nan sabe gep bi la ñin u, God manö kþö ke hagöm haga. ²¹ Bi Kub hon God niþ nan sabe gep bi linig, God manö kþö ke hagöm haga,

“Yad Bi Kub, yad manö niþö yabiþ hagabin; hainö manö ap ke hagagnabin.

* 7:5: Nab 18:21 * 7:14: Ais 11:1; Mad 2:6; Rep 5:5

* 7:19: Hib 9:9 * 7:21: Hib 5:6

Ne pör nöp yip nan sabe gep bi m+deinabön,” a ga. *

²² God manö klö hagöm manö niṅö yabiṭ haga u me, hon niṅbun Jisas uma u me, God manö hain niḅö aij yabiṭ u ud ke gau lagnab. *

²³ Bi God nip nan sabe gep nöd niḅö gau, iru nöp rö wög an+bu udla. Ap umö, bi God nip nan sabe gep hain niḅö ap haglö, wög an+bu gi m+dm+döp; u umö hain niḅö u m+dm+döp; u umö hain niḅö u m+dm+döp. An+bu me, ap pör m+dagm+dal. ²⁴ Pen Jisas an+bu rö gagöp; nipe pör kam+ṅ m+idöp u rö, wög an+bu arö gagöp. God nip nan sabe gep bi pör nöp m+deinab. ²⁵ Jisas pör nöp kam+ṅ m+deia, uri kam+ṅ m+idöp, hainö pör nöp kam+ṅ m+deinab u me, niḅi bi God niḅi bi nipe m+dn+g, Jisas kal+p a göm uma manö aij u niṅ udeinaböl u, nipe pör nöp kal+p ud as+ik yun+m rö löp. *

²⁶ Jisas nipe bi ut yabiṭ; nipe nan si nan naj pro pro r+mnap gagöp; nipe as+ṅ m+dagöp. Jisas ram m+nöṅ iṭ i niḅi bi nan si nan naj g+pal gau aip m+deia u pen God nip ud ke dam ram m+nöṅ aij kumi kabö adö lagod au la. God Nip Nan Sabe Gep Bi Kub Yabiṭ hon me u. Han+p gi ñ+ aij g+n+m rö löp. ²⁷ Bi God nip nan sabe gep bi kub yabiṭ y+har+ṅ gau, ñ+n añ+ añ+ pör nöp nan si nan naj kale ke g+pal rö, nan pak God nip sabe gi ñöm, hainö niḅi bi ke niḅö gau nan si nan naj g+pal rö, nan pak sabe gi ñ+bal. Pen Jisas han+p niḅi bi gau magöṅhalö, nan si nan naj g+pun u niṅöm, mañ añ+ yabiṭ mab ba laṅ nip ke sabe gi ña. Me aij! *

²⁸ Lo God Mos+is nip hagö Mos+is niḅi bi kal+p hag ña lo u hagöp rö göm, bi nan si nan naj g+pal gau kal+p hag l+lö, kale bi God nip nan sabe gep bi kub yabiṭ m+dpal. Pen hainö u, God manö ke klö hagöm manö niṅö yabiṭ haga u, God Ñ+ nipe ke hag la. God nan niḅön niḅön Ñ+ nipe g+n+g gab a göm gas+ niṅa u, Ñ+ nipe nan magöṅhalö g+n+m rö löp.

8

Jisas nipe God Nip Nan Sabe Gep Bi Kub Yabiṭ hon

¹ Pen manö hagabun iṭ u an+g göl m+idöp: God Nip Nan Sabe Gep Bi Kub Yabiṭ hon u amöm God kumi kabö adö laṅ au mailö halö m+idöp u ñ+magö y+j+g böṅ lau adö as+ik m+idöp. ² God Nip Nan Sabe Gep Bi Kub Yabiṭ hon an+bu, nipe God sabe gep ram au wög göp. God sabe gep ram au wög göp u, niḅi bi gi lagla; God sabe gep ram niṅö u, God Bi Kub nipe ke gi la.

³ Bi God nip nan sabe gep bi kub yabiṭ m+nöṅ adö iṭ i gau magöṅhalö, niḅi bi nan si nan naj g+pal gau kaj meme aka kaj sipsip nan gau dap nan sabe gep bi kub yabiṭ ñ+lö, kale pen r+mnap pak God nip aij a göm sabe gi ñ+m+dal; r+mnap pen pak nan si nan naj göm gac halö m+dpal u God niṅmön arö g+n+m, a göm, biḅ adö u pak lauöm God nip sabe gi ñ+m+dal. An+b unbö rö nöp, God Nip Nan Sabe Gep Bi Kub Yabiṭ hon nan r+mnap God nip ñ+n+g ga. ⁴ Jisas ram m+nöṅ kumi kabö adö laṅ m+idöp u me, nipe God Nip Nan Sabe Gep Bi Kub Yabiṭ m+idöp. Pen nipe ram m+nöṅ iṭ i m+dböp, God nip nan sabe gep bi ap m+dagaiḅöp. Niḅön g+n+g: God haga rö, bi Lipai iṭ yag daubal gau nöp, God nip nan sabe gep wög göl gi, Mos+is lo manö kal+ kliñ r+ka rö niṅöm, nan pak God nip sabe gi ñ+bal. ⁵ Pen m+nöṅ naböṅ adö iṭ i God nip nan sabe gep wög g+pal u, ana ral niṅöm g+pal rö nöp g+pal; nan yabiṭ u ram m+nöṅ kumi kabö adö laṅ au m+idöp. Adö an+bu nöp, Mos+is God sabe gep sel ram u g+n+g ga u, God nip haga, “Nö ilö gau m+dmön, yad nöp yamnö niṅna rö nöp magöṅhalö an+b unbö rö nöp g+mön,” a ga. *

⁶ God Nip Nan Sabe Gep Bi Kub Yabiṭ hon Jisas, bi God nip nan sabe gep bi kub yabiṭ nöd niḅö gau g+m+dal rö gagab; nipe wög kub yabiṭ gab. God Nip Nan Sabe Gep Bi Kub Yabiṭ hon Jisas gö God niḅi bi nipe udnab manö u, Mos+is kal+ kliñ r+ka manö u rö m+dagöp. God niḅi bi nipe udnab manö u hagn+g, nipe manö

* 7:22: Hib 8:6; 12:24 * 7:25: Ro 8:34 * 7:27: Hib 5:3 * 8:5: Kol 2:17; Hib 9:23; Eks 25:40 * 8:6: Hib 7:22

klö hagöm haga, “Yad kalöp manö niṅö hagabin, niḅi bi yad kalip nan aij yabiḷ niḅnabin,” a ga. *

⁷ Pen God manö nöd hag la u aij gaiböp, manö giḱsön niḅö u dauagböp. ⁸ Niḅi bi gau miḷd aij gagla rö, God kalip hag giḱniḅ, bi manö hagep niḅe ap gasi niḅö, God Manö kalip kliḱniḱ riḱöm haga,

“Yad Bi Kub kalöp hagabin,
hainö yad Isrel niḅi bi gau abe

Juda niḅi bi gau abe

kalip manö aij giḱsön niḅö hagnabin. *

⁹ Niḅiḱs niḱhi iḷaṅ gau kalip niḱmagö adö lem ud Ijip niḅö daunö u

pen manö hag adö aḱi lem hagnö u niḱageila u me,
yad kalip arö giḱnö.

Aniḅ u, manö aniḅu rö,
kalip kauyaṅ hagagnabin.

¹⁰ Yad Bi Kub kalöp hagabin,
hainö yad Isrel niḅi bi gau

kalip manö hain niḅö hagem manö hag adö aḱi lem,
lo yad u gasi miḷdmagö aṅ kale daṅ li niḱnö,
niḱ aij göm gasi niḱöl giḱ miḱdeinaböl.

Aniḅ u, yad God kale miḱdeinabin;
kale niḅi bi yad miḱdeinaböl.

¹¹ Niḱn aniḅu, niḅi bi yad gau,
niḱmdamam niḅi bi riḱmnap kalip,
‘Bi Kub niḅe God u niḱ udmim,’ a göm,
hagagnaböl.

Niḱhön giḱniḅ: niḅi bi pro abe, niḅi bi kub abe,
kale magöḱhalö yiḱ niḱnaböl.

¹² Nan si nan naij giḱpal gau,
kalip mög niḱem arö giḱnabin.

Nan si nan naij giḱpal gau
gasi niḱöl giḱ miḱdem kalip manö kub
hagagnabin,” a ga.

¹³ God niḅe manö aij hain niḅö aniḅi hag löm, “manö aij giḱsön niḅö” haga u me, hon niḱbun manö nöd niḅö u miḱniḱ ram luḷö göp rö wög miḱdagöp a ga; nan luḷö göp u söḷ böṅ nöḱ ur giḱniḱ gab.

9

*God niḱ nan sabe gep bi nöd niḅö gau,
meme sipsip hagape u udöm, God niḱ sabe
giḱ niḱla*

¹ God manö aij nöd haga adö u hain göm, God niḱ sabe giḱniḱ geila u, yiḱhariniḱ sabe göḷ rö laga; kliḱniḱ aij göḷ giḱ nöḱ sabe giḱmiḱdal. God niḅe hagö, sel ram ap giḱ löm am niḱ sabe giḱla. * ² Sel ram aniḅu, ram raul miḱgan miḱhöḱ geila. Ram magö raul miḱgan ap giḱ löm, Ram Raul Miḱgan Uḷ u a giḱla. Raul miḱgan aniḅu hapö miḱtaṅ lauep nan ap löm, abaḱi bad ap löm, God niḱ sabe giḱ niḱb bred u pör pör dam abaḱi adö aniḅu liḱmiḱdal.

³ Pen ram magö raul miḱgan ap, waḷiḱ kub yabiḷ u piḷ giḱla. Raul miḱgan aniḅu, Ram Raul Miḱgan Uḷ Ke Yabiḷ u a giḱla.

* ⁴ Raul miḱgan aniḅu, mab abaḱi bad ap giḱ löm, kabö gol ud pak goḷ bad löm magöḱhalö hariḱ göḷ, nan haḷiḱniḱ aij auöp u adö aniḅu laumiḱdal. Kes kabö gol udöm giḱla kub ap, God Manö Aij Kes Magö a giḱmiḱdal u, u rö nöḱ miḱdeia. Kes miḱgan aniḅ yaṅ, God lo manö kalip kliḱniḱ riḱka kabö miḱhau u abe, Eron ilöṅ adiniḱ ud ajep marep ga u abe, nan mana rin kabö gol udöm giḱla miḱgan u riḱm leila miḱdeia u abe liḱlö miḱdmidöp. *

⁵ God miḱdöp i a göm, Kes Magö miḱdeia adö adö au giḱlaṅ, ejöl rö miḱhau auan bad halö böṅ böṅ geila. Nan si nan naij giḱpun gac u, God niḱnöm arö gaṅ a göm, hagape pro pro dap sabe giḱ niḱmiḱdal aṅ aniḅu. Nan aniḅ gau manö u, miḱniḱ hag miḱlöböl lem kalip kliḱniḱ riḱknam rö lagöp. *

⁶ Pen nan aniḅ gau magöḱhalö giḱlö miḱdö niḱöl giḱ, bi God niḱ nan sabe gep gau pör pör, sel ram raul miḱgan höṅ adö u amöm, God niḱ wög u giḱmiḱdal. *

⁷ Pen bi God niḱ nan sabe gep yiḱhariniḱ aniḅ gau, ram raul magö aṅ yaṅ aröl rö laga. Miḱ aḱi aḱi, God niḱ nan sabe gep bi kub yabiḷ u nöḱ, sipsip hagape dam nöḱ, raul miḱgan aniḅu armidöp. Nan si nan naij niḅe ke ga gau gac u abe, niḅi bi niḱ aij gagöm nan si nan naij giḱla gau gac u abe

* 8:8: Jer 31:31-34

* 9:1: Eks 26:1-30; 25:23-40

* 9:3: Eks 26:31-33

* 9:4: Eks 16:33; 25:10-16; 30:1-6;

Nab 17:8-11; Dud 10:3-5

* 9:5: Eks 25:18-22

* 9:6: Nab 18:2-6

* 9:7: Lep 16:2-34

God n̄n̄jöm arö ḡn̄m a göm, hagape u dam raul m̄igan an̄bu amöm, God n̄p sabe ḡ n̄m̄idöp. * 8 Ga an̄bu, Ana U† u han̄p yamö n̄n̄bun, sel ram an̄bu ram raul m̄igan m̄ihöp halö m̄idm̄idöp rö, Ram Raul M̄igan Kam̄n̄ Aij U† Ke Yab̄† an̄bu aröl rö laga. 9 Pen ḡm̄idal an̄bu, God han̄p n̄bi b̄i m̄ñi m̄idpun n̄n̄ i gasi n̄n̄jun a göm haga. Pen nan n̄m̄idal u abe, kaj meme kaj sipsip nan gau damöm, pak God n̄p sabe ḡm̄idal u abe, nan si nan naj ḡlō gac m̄idmagö an̄ kale dan̄ m̄ideia u h̄k ḡ yuö, God n̄bi b̄i as̄n̄ m̄idagöp n̄pe m̄idaiöl rö laga. * 10 An̄g ḡm̄idal u, kale ȳhar̄n̄ nan n̄n̄jeb, n̄n̄g n̄n̄jeb, n̄n̄g pakep, nan adö adö gau nöp n̄n̄jöm ḡm̄idal. Lo manö nöd n̄bö an̄b gau n̄n̄jöm nan k̄ñ̄ñ̄ aij ḡm̄idal an̄bu, ȳhar̄n̄ God manö aij ḡsön n̄bö hagn̄g ga manö an̄bu abad m̄idöl ḡ, ana rö n̄n̄jöm ḡpal rö u ḡm̄idal.

God n̄p nan sabe gep b̄i hain n̄bö u, hagape n̄pe u ke dam God n̄p sabe ḡ n̄a

11 Pen Krajs geia nan aij hadö aua gau, n̄pe ke nan aij gau God N̄p Nan Sabe Gep B̄i Kub Yab̄† m̄idöp. Pen ram n̄pe au b̄i an̄ n̄bö hon m̄idöm han̄p ḡ n̄ab ram an̄bu, n̄bi b̄i ḡ l̄lō sel ram nöd n̄bö m̄idm̄idöp rö m̄idagöp; God m̄n̄öñ naböñ i ḡ löm, Krajs wög gab ram u ḡ laga. Krajs wög gab ram u ram aij unbö ke. 12 Krajs kaj meme kaj kau pi paköm, hagape dam God n̄p sabe ḡm̄idal rö gaga; hagape n̄pe u ke yua u nöp God n̄p sabe ḡ n̄a. Pen b̄i God n̄p nan sabe gep nöd n̄bö gau pör pör nöp hagape hon̄ göm sabe ḡ n̄m̄idal rö gaga; han̄p ud God aip j̄m̄ n̄n̄n̄g, hagape n̄pe ke mañ añ̄ yab̄† dam Ram Raul M̄igan U† Ke Yab̄† lan̄ ara u me, hon pör pör nöp kam̄n̄ m̄idaiun rö löp.

13 N̄bi b̄i lo nöd n̄bö n̄n̄jöm nan k̄ñ̄ñ̄ aij ḡblap rö gagöm as̄n̄ m̄idm̄idal n̄bi b̄i gau aulö, b̄i God n̄p nan sabe gep gau, n̄n̄ r̄m̄nap kaj meme ap pak hagape u udöm, n̄bi b̄i an̄b gau yuö p̄s̄mas ḡ paköm kam̄n̄ l̄m̄idöp; n̄n̄ r̄m̄nap kaj kau n̄bar ap pak hagape u udöm, an̄g ḡm̄idal; n̄n̄ r̄m̄nap kaj kau neb pi ap mab laulö böñ nöp in b̄ic r̄ka bad r̄m̄nap udöm, n̄n̄g halö

u† mat̄i göm udöm u rö nöp n̄bi b̄i kal̄p gau yuö p̄s̄mas ḡ paköm kam̄n̄ l̄m̄idöp.

* 14 Hagape ȳhar̄n̄ p̄s̄mas ḡ yuö kam̄n̄ l̄m̄idöp an̄bu n̄n̄jun n̄n̄bun, Ana pör pör nöp m̄idöp u Krajs B̄i U† Ke Yab̄† u aip m̄idöm, han̄p a göm umö, hagape yua u han̄p gö, nan si nan naj ḡpun gac u m̄idmagö an̄ hon dan̄ m̄idöp u h̄k ḡ yuö, naḡ ub̄n̄ ap lug paköm umnaböl adö u arö gun, God pör kam̄n̄ m̄idöp u n̄p nöp wög ḡ n̄n̄. *

Krajs hagape n̄pe yua rö, han̄p God aip ud j̄m̄ n̄öl la

15 Krajs God manö aij ḡsön n̄bö dapöm b̄i an̄ n̄bö m̄idöp u, God n̄bi b̄i yad udnam a göm hag la gau, kal̄p nan aij n̄n̄nabin a ga nan gau udnaböl a göm göp. Krajs uma u me, n̄bi b̄i Mos̄s lo manö n̄a u r̄b̄ juöm, nan si nan naj ḡpal gau gac an̄bu h̄k ḡ yun̄m rö löp.

16-17 N̄bi b̄i r̄m̄nap manö klö hagöm hagpal, “Yad umnö, nan yad gau hagpin rö n̄me l̄m̄im,” a ḡlō, manö an̄bu n̄n̄jöm, ȳhar̄n̄ nöp m̄idlö m̄idlö, böñ nöp umlö nöp, hagpal rö n̄me l̄bal. Kale kam̄n̄ m̄idlö n̄n̄öl ḡ, nan kale n̄me lagpal. 18 An̄b u rö, God manö aij nöd n̄bö Isrel n̄bi b̄i kal̄p haga u, nan ap dap paklō hagape lugö uma me, manö an̄bu p̄döñ ga.

19 God Mos̄s n̄p hagö Mos̄s lo manö köp kal̄ k̄ñ̄ñ̄ r̄ka. God manö an̄bu hagö, Mos̄s n̄n̄jöm manö an̄bu magöñhalö n̄bi b̄i gau magöñhalö kal̄p hag n̄ñ naböñ juöm, kaj kau pi pak hagape udöm, kaj meme pak hagape udöm, n̄n̄g r̄m̄nap halö hon̄ göm, nan hisop a gal lö k̄d u udöm, sipsip un̄ u ud ad̄n̄ lan̄ ad̄köm, n̄n̄g hagape an̄bu rauöm, lo manö köp an̄bu abe, n̄bi b̄i apöm m̄ideila gau magöñhalö abe yuö p̄s̄mas ḡ pakö haga, * 20 “Hagape yunö köp abe kalöp abe p̄s̄mas ḡ pakab an̄b i, God manö aij u klö hagöm hagöp u, kale an̄b unbö rö nöp ḡm̄im a ga u, hadö n̄n̄bun a gem yuabin,” a ga. 21 Pen hagape r̄m̄nap udöm, God sabe gep sel ram u yuö p̄s̄mas ḡ paköm, nan n̄h̄ön God n̄p nan sabe ḡn̄g l̄la ram an̄bu m̄ideia gau

* 9:9: Hib 10:1-2 * 9:13: Lep 16:15-16; Hib 10:4; Nab 19:9,17-19 * 9:14: 1Pi 1:18-19 * 9:19: Eks 24:6-8

* 9:21: Lep 8:15,19

magöñhalö yuö pïsmas gi paköm ga. *
 22 Lo manö Mosïs kali kññ rïka anïbu
 amgö li nïñun nïñbun, nan nïñön God
 nïp nan sabe giñig lila ram anïbu mïdeia
 gau magöñhalö rö, ke u† aij mïdageia;
 hagape ud yulö pïsmas gi pakö nöp, u† aij
 mïdmïdöp. Lo manö Mosïs kali kññ rïka
 anïbu amgö li nïñun nïñbun, nïbi bi nan
 si nan naij giñlö, nan ap dap paklö hagape
 lugö me, gac anïbu ðik gi yumïdöp. *

*Krais hanïp a göm umöm, gac hanïp ðik
 gi yuöp*

23 Nan anïb gau, nan ram mïñöñ kumi
 kabö adö lañ au mïdöp gau ana rö nïñöm
 giñal rö nöp mïdmïdöp. Pen nan ana rö
 mïdmïdöp gau, sipsip ap hagape lugö me,
 gac anïbu ðik gi yua u me, nan yabi† u
 ram mïñöñ kumi kabö adö lañ au mïdöp
 u, nan yïharïñ anïb rö wasö, nan aij ke
 yabi† sabe gi ñeb. * 24 Sel ram nöd nïbö
 Isrel nïbi bi gi löm God nïp sabe gi ñimïdal
 u, nan ram mïñöñ kumi kabö adö lañ
 au mïdöp gau ana rö nïñöm giñal rö nöp
 mïdeia. Pen Krais ram mïgan raul anïbu
 rö araga. Nïpe ram mïñöñ kumi kabö adö
 lañ au aramöm, uri hanïp bi anïbö rö
 mïdöm God mïdöp aip mïdöp. 25 Isrel God
 nïp nan sabe gep bi kub yabi† gau, mï
 añ† añ†, hagape kale ke wasö, sipsip nan
 gau paköm hagape udöm, God nïp sabe gi
 ñinïg, Ram Raul Mïgan U† Ke Yabi† raul
 mïgan u armïdal. Pen Krais adö anïbu
 rö, ñin iru nöp nïp ke sabe gi ñinïg ram
 mïñöñ kumi kabö adö lañ au araga. 26 Kale
 giñimïdal rö, Krais abe unbö rö giñöp u,
 God hadame dagol gau mïñöñ naböñ i gi
 la ñin u rïköm, mïd damöm mïdpun ñin i,
 Krais pör pör mï añ† añ† hanïp a göm, ilön
 kub udöm umböp. Pen uri ñin hain nïbö
 mïdpun i, nan si nan naij gac u, nïbi bi
 nöd mïdmïdal gau giñla, nïbi bi uri mïdpun
 gau giñpun, nïbi bi hainö mïdeinaböl gau
 giñaböl, nan si nan naij gac u magöñhalö,
 mañ añ† yabi† nïbi bi magöñhalö a göm
 ram mïñöñ i† i apöm uma. *

27 Nïbi bi gau magöñhalö mañ añ† yabi†
 umöm, hainö manö kub u nïñaböl rö,
 28 Krais nïpe mañ añ† nöp nïbi bi nan si

nan naij gac kale magöñhalö ðik gi yunïg
 uma. Nïpe bi añ† nöp; kale nïbi bi iru
 yabi†. Krais kauyañ aunab. Pen kauyañ
 ado gi aunab ñin u, nïbi bi nan si nan naij
 giñal gau kalïp kauyañ nan sabe gi ñinam
 a göm auagnab; nïpe anïg hadö böñ nöp
 ga. Pen nïbi bi nïp aij gö nïñöl gi abad
 mïdpal gau kalïp böñ nöp udöm nan aij
 ñinabin a ga u ñinïg aunab.

10

*Sabe gep nöd nïbö u, nan si nan naij gac
 u ðik gi yuagnab*

1 Mosïs lo manö kali kññ rïka rö nïñöm,
 sipsip nan gau pak sabe giñal u, yïharïñ
 hainö gau giñig gab u ana ral nïñöm giñal
 rö giñal. Giñal anïbu, mï añ† añ† pör giñal.
 Anïb u, nïbi bi God nïp aunïg gaböl gau,
 nan sabe gep lo gau hain göm, God nïbi bi
 asiñ mïdagöp nïpe mïdöl rö lagöp. 2 Sipsip
 nan gau pak God nïp sabe gi ñinlö, God nan
 si nan naij gac kale u böñ nöp ðik gi yuböp
 u, gas† iru nïñöm, kauyañ gun kauyañ gun
 a göm gagblap; mañ añ† ap nöp göm arö
 giñblap. 3-4 Kaj kau nïbar hagape u abe,
 kaj meme hagape u abe, nan si nan naij
 giñal gac u ðik gi yunim rö lagöp u me, mï
 añ† añ† pör nöp nan gau pak God nïp sabe
 giñal u, kale nïbi bi nan si nan naij gac
 halö mïdpal u hau† göl rö lagöp. *

5 Anïb u, Krais mïñöñ naböñ adö i† i
 aunïg göm, nïpe God nïp haga,

“Nïbi bi kale sipsip nan gau pak nöp sabe
 giñal u nöp aij gagöp.

Nïbi bi nan nöp ñeb ap dam nöp ñibal
 u nöp aij gagöp.

Pen ne yïp bi hañ roman ap gi liban.
 *

6 Pen kaj kau kaj sipsip nan anïb gau halö
 laulö

böñ nöp in bïc rïköp u abe,

nïbi bi nan si nan naij giñal gac u gas†
 nïñöm

sipsip nan gau pak sabe giñal u abe,
 u rö nöp ne nïñö aij gagöp.

7 Pen manö rïmnap halö hagem hagnö,
 ‘God, yad mïdpin.

* 9:22: Lep 17:11 * 9:23: Hib 8:5; 10:1 * 9:26: Hib 10:10 * 10:3-4: Hib 9:13 * 10:5: Sam 40:6-8

Hadame nöp köp u kalı kılın rıköm hagla rö u,
yad aubin u, gası ne nöp niymön
hagnabön rö gınabin,' " a ga.

⁸ Krais manö anıb mıhau haga. Manö ap u
God nıp hagöm haga, "Nıbi bı kale sipsip
nan gau pak nöp sabe gıpal u ne niñö aij
gagöp; nıbi bı nan ñeb ap dam nöp ñıbal
u abe ne niñö aij gagöp; kaj kau kaj sipsip
nan anıb gau halö laulö böñ nöp in habık
lugöp u abe ne niñö aij gagöp; nıbi bı nan
si nan naij gıpal gac u gası niñöm sipsip
nan gau pak sabe gıpal u, u rö nöp ne niñö
aij gagöp," a ga. Mosıs lo manö kalı kılın
rıkö mıdöp rö nöp sabe gı ñımıdal u pen
Krais niñöm, "God nıp aij gagöp," a ga.

⁹ Pen Krais manö ap God nıp hagöm haga,
"God, yad mıdpin. Yad aubin u, gası ne
nöp niymön hagnabön rö gınabin," a ga.
Anıb u, nıbi bı nan pak God nıp sabe gı ñı
mıdeila manö nöd nıbö u, God nıpe wasö
göm, manö aij hain nıbö u gö pıdön gö ara.
¹⁰ Anıb u, Jisas Krais Nap manö u niñöm,
nan si nan naij gıpun gac u kık gı yunıg,
mañ añı yabıtı hañ romanı nıpe ke böñ nöp
sabe gı ña u me, hon nıbi bı magönhalö
nan si nan naij gac u kık gı ke gau yuö nıbi
bı ut nıpe mıdpun. *

¹¹ Bı God nıp nan sabe gep gau ñın añı
añı wög kale gıpal. Ñın añı añı kale pör
pör nan gau pak God nıp sabe gıpal. Pen
anıg gılö, nıbi bı nan si nan naij gıpal gac
u kık gı yunım rö lagöp. *

¹² Pen Krais nıbi bı nan si nan naij gac u
kık gı yunam a göm nıp ke mañ añı ap nöp
sabe gı ñöm, wög anıbu gı udpin a göm,
am God ñımagö yıjıg adö böñ lau asıka.
¹³ Krais God ñımagö yıjıg adö böñ lau asık
mıdö niñöl gı, God nıpe Krais nıp kauat
mauat mıdpal gau ma ara nıpe mo gau
lınab. *

¹⁴ Krais nıpe mañ añı nöp uma u, nıbi
bı nan si nan naij gac kale kık gı yuöp gau,
kale nıbi bı ut nıpe hadö mıdpal. Pen kale
nıbi bı ut nıpe pör nöp mideinaböl. ¹⁵ Ana
Ut u rö nöp hanıp manö anıbu rö hag ñöb.

Nıpe manö hagep bı nıpe ap nıp gası ñö,
God Manö u adıñ ap kalı kılın rıköm haga,

¹⁶ "Yad Bı Kub hagabin,
hainö yad manö hain nıbö kalıp
hagem manö hag adö añı lem,
lo yad u gası mıdmagö anı kale danı lı ñınö,
niñ aij göm gası niñöl gı mıdeinaböl,"
a ga. *

¹⁷ Pen manö ap haga,
"Nan si nan naij gıpal u niñem arö gem,
hainö gası niñöl gı mıdageinabin," a
ga. *

¹⁸ Anıb u hon niñbun, God nıpe nıbi bı
magönhalö nan si nan naij gıpal gac u
hadö niñöm arö göp rö, God nıp nan sabe
gep bı gau wög ap mıdagöp yabıtı.

God mıdöp söl auun

¹⁹⁻²⁰ Añ mam bı. Jisas hañ romanı nıpe
ke hagape nıpe ke nöp sabe gı ñöm ilön
udöm uma u me, waıtı kub Ram Raul
Mıgan Ut Ke Yabıtı pıtı gıla u pak gı dö gö,
adan gısön nıbö adan kamıñ arep ap hon
böñ nöp hiıka. *

²¹ Krais nıpe hon God ıt nıpe mıdpun
gau, bı ram nap nıbö rö mıdöm, God Nıp
Nan Sabe Gep Bı Kub Yabıtı hon u mıdöp.

²² Anıb u me, Krais nan si nan naij gıpun
gac u hadö kık gı yuö, gası magö hon mıd
aij göp niñöm hon ñıg pak aij gıpun rö ut
nöp mıdun, God manö aij u niñ ud pıdön
gun, gası añı nöp niñun, God mıdöp au söl
arun. * ²³ God pör nöp hagöp rö nöp gınab
u me, God hanıp dam ram mınön kumi
kabö adö lanı au ud arnab a göp manö niñö
anıbu niñ ud pıdön gun gası halö abad
mıdaiun. God hainö anıg gınab manö u
nıbi bı gau hag ñıbun rö, hon ke gası añı
anıbu nöp niñ ud pıdön göl gı mıdaiun.

²⁴ Pen añ mam bı rımnab kalıp mıdmagö
lun gı aij gıno, kale pen nıbi bı rımnab
kalıp mıdmagö löm gı aij gılö, añ mam
gau pen pen ud aij gun, gı ñun, pen pen
mıdmagö lun, gı aij gun. Gası u nöp niñöl
gı mıdaiun. ²⁵ Nıbi bı rımnab God Manö
niñun a göm apöm magum gımıdal u pen
hainö arö gıpal rö, gagun. Bı Kub ado gı

* **10:10:** Hib 9:12 * **10:11:** Eks 29:38 * **10:13:** Sam 110:1 * **10:16:** Jer 31:33; Hib 8:10 * **10:17:** Jer 31:34 * **10:19-20:** Mad 27:51; Hib 4:16 * **10:22:** Lep 8:30; Esi 36:25; Ep 5:26 * **10:25:** Hib 3:13

apöm manö kub hagnab ñin u söl midöp a gun, ap magum gun, manö aij nınbun u, pen pen hag ñöl gun, jım ñöl midaiun. *

Krais nıp arö gınabun u, böj nöp ap lug pakun rö löp

²⁶ Krais manö aij manö yuö u haglö nın aij gun, pen ado gı nan si nan naij adö u kauyan göl gı midnabun u, nan ap God nıp sabe gı ñino gac hon u kık gı yunım rö lagöp. * ²⁷ Adö anıbu, adan hon ap midageinab. God nıp pıñın gun, manö kub u abe, mab mıtan kub God koımat nıpe gau kalıp in hij gı lugnıg gab u abe abad mideinabun. * ²⁸ Mosıs lo manö kalı kılın rıka u, nıbi bı nınlö, nan yıharın rö lö, rıb rıkeila u, nıbi bı mıhau aka mıhau nıgan amgö nınlö, manö kub gımidal ñın u, kalıp mög nınım rö lagö, bı manö ud asıkep gau manö anıbu nın aij göm haglö böj nöp al pak lımidal. * ²⁹ Anıb u, nıbi bı God Nı nıpe u nöp ateb ateb ñınaböl u, God nıbi bı manö kub hagnab ñın u kalıp manö kub hagöm, kalıp pen ilön naij ñınıg gab. God Nı nıpe nıp ateb ateb ñınaböl anıbu, Krais hagape nıpe ke hanıp God aip ud jım ñöl lınam a göm yua u, kalıp nan yıharın rö lö, anıg gınaböl. Pen God Ana kalıp mög nınöb u, nıp u rö nöp ateb ateb ñınaböl. * ³⁰ Hon nınbun God Bı Kub nıpe haga, “Nıbi bı nan si nan naij gıpal gau, yad añı kalıp pen gı naij gınabin,” a ga. Pen manö ap haga, “Bı Kub nıpe ke nıbi bı nıpe gau kalıp manö kub hagnab,” a ga. * ³¹ Pen God Bı Kub pör pör midöp u, nıbi bı gau kalıp manö kub hagnab u nınlö anının gö pıñın gınaböl.

God Manö hagöp rö nöp gıno arım

³² Pen nöd gımidim u hauı gagmim. Krais mailö aij kalöp pak ñö manö aij nıpe u nın udpe, nıbi bı rımnab kalöp marö kub ñıla u pen nıp arö gagpe. ³³ Nın rımnab kalöp manö naij hagöm, gı naij gımidal u pen gası anıbu nınagmim, Krais nıbi bı mıgan rımnab kalıp gı naij geıla anıb gau adö armıdim. ³⁴ Nıbi bı Krais manö aij u nın udlö, nagı lıla gau, mög

nınımidim. Bı kub ram mınöj kale abad-pal gau apöm nan kale magönhalö ud gau nıbö gau nıbö pııt gı ud arlö, gası iru nınagmim, aij gö nınöl gı, kale nan pııt gı ud aragep, nan aij yabıt pör pör nöp midnab u gası nınöl gı nöp midmidim. * ³⁵ Anıb u, hain hain gagmim; kłö gımim gası halö mideinabim u, God kalöp pen nan aij yabıt ñınab. ³⁶ Krais manö aij nın udpim u arö gagmim. God Manö hagöp rö nöp gıpe arö me, God Manö hagöp rö nöp kalöp nan aij anıbu ñınab. ³⁷ God Manö u nınun nınbun, manö ap kalı kılın rıköm hagla,

“Magö utep nöp ap midöp

Bı aunıg gab u aunab. *

³⁸ Pen nıbi bı kamın aij yad gau, yıp nın udöm kamın mideinaböl. Pen nıbi bı rımnab yıp arö gınaböl u, yıp aij gagnab,” a gıla.

³⁹ Pen hon nıbi bı God nıp arö göm ap lug paknaböl rımnab midagpun; nıbi bı nıp nın udöm, pör pör nöp kamın mideinaböl gau midpun.

11

Nın udep magö u

¹ Nıbi bı God Manö hagöp u manö nınö hagöp a göm, God nıp nın udpal gau, God Manö hainö kalöp gı aij gınabin a göp u, kale gası mıhöp wasö, God Manö hagöp rö nöp nın ud pıdön gıpal. Nıbi bı God Manö hagöp u manö nınö hagöp a göm, God nıp nın udpal gau, God Manö nan anıb gau anıg göl anıg göl midöp a göp u, kale nan anıb gau amgö nınagpal u pen kale gası mıhöp wasö, God Manö hagöp rö nöp nın ud pıdön gıpal. * ² Nıbi bı rımnab hadame nöp gau, mıñi nöp kalı kılın rıkajın rö gıla rö, God nıp aij ga.

³ God nıp nın udun, God Manö hagöp u manö nınö hagöp a gıpun u me, nan kumi kabö adö lan abe, nan mınöj nabön it i abe, God nan ap udöm gı laga, God manö u nöp hagö la u, nınbun. *

Ebol, Inok, Noa God nıp nın udla

* **10:26:** Hib 6:4-8 * **10:27:** Ais 26:11 * **10:28:** Dud 17:6; 19:15 * **10:29:** Eks 24:8 * **10:30:** Dud 32:25-36 * **10:34:** Mad 6:20; 19:29 * **10:37:** Hab 2:3-4 * **11:1:** 2Ko 5:7 * **11:3:** Jen 1:1; Sam 33:6; Jon 1:3

⁴ Hadame nöp bi ne Ebol God nöp nöp udöm, God manö hagöp u manö nöp hagöp a ga u me, nan dapöm God nöp pak sabe gi ñö, God nöp aij ga. Pen nímam Ken nan dapöm sabe gi ña u, God nöp aij gaga.

Ebol nipe God nöp nöp udöm, God manö hagöp u manö nöp hagöp a ga u me, God nöp pen bi kamöp aij yad a göm, nan sabe gi ña u nöpöm, yöp aij göp a ga. Ebol umöm arö, mñi aip midagpun u pen, nipe God nöp nöp uda aiud anibu, hanöp nipi bi rimnap gasi ñöl gi nöp midöp. *

⁵ Pen Inok nipe u rö nöp God nöp nöp udöm, God manö hagöp u manö nöp hagöp a göm, God nöp nöp ud mid damöm umaga. God nöp nöp udöm, God manö hagöp u manö nöp hagöp a ga u me, God nöp pen bi kamöp aij yad a göm, kamöp nöp ud ara. Nipi bi nöp ulhai ulhai nöp wasö gila; God nipe ke nöp dam ram minöp kumi kabö adö laj au ud ara. * ⁶ Nipi bi God nöp nöp udöm, God Manö hagöp u manö nöp hagöp a ginaböl gau nöp, God nöp aij ginab. Nihön ginig: nipe kamöp midöp rö, nöp sabe gino, hanöp manö hagöp rö ginab a gipal nipi bi gau nöp ud aij ginab.

⁷ Pen Noa nipe u rö nöp God nöp nöp udöm, God manö hagöp u manö nöp hagöp a göm, God hagöp rö nöp ginab a göm, haga rö nöp ga. God Noa nöp möj kub paknab a gö, Noa amgö nöpaga u pen God nöp nöp uda rö, manö nöp hagöp a göm, ñig magib kub u gi la. Ñig magib kub anibu gi löm, nipi nipe ñi pai nipe gau magöhalö raul migán anibu arlö, möj kub yabıl u ala pen kamöp mideila. Pen God möj kub paknab a gö, amgö nöpaga ñin u, God manö hagöp u manö nöp hagöp a göm gö arö ñig magib gi la u me, God nöp bi kamöp aij yad a ga. Nipe kamöp arö nöpöl gi, nipi bi manö nipe rıb jula gau nipi bi nan si nan naij nöp göl gi mideila u waiö midöp. *

⁸ Bac ilaj Ebrahim u rö nöp God nöp nöp udöm, God manö hagöp u manö

nöp hagöp a göm, haga rö nöp ga. Nap ram minöp u midö nöpöl gi God haga, “Ñi pai ne yag daunabön yag daulö arnab gau, kalöp ram minöp kub ap böj nöp hagnabin u me, ammön anib gau midaimön,” a ga. God anig hagö, Ebrahim ram minöp anibu midöp gau a göm nöpaga; God yöp abad mideinab a göm, halöwatö ara. * ⁹ Pen God ram minöp nöp hag la am mideia ram minöp anibu ram minöp nipe wasö, nipi bi rimnap ram minöp kale. Nipe bi mlö gau nöp rö mideia. Nipe anig göl midöm, sel ram nöp göm han ajöm, ñi nipe Aisak nöp yag daua. Yag dauö kub göm, nap ga rö nöp sel ram nöp han ajeia. Aisak ñi nipe Jekop nöp yag dauö kub göm, u rö nöp sel ram nöp han ajeia. Pen God ram minöp nöp hag löm Ebrahim nöp haga u, ñi nipe Aisak Jekop kalöp u rö nöp hag la. * ¹⁰ Pen Ebrahim God ram minöp klö aij pör mideinab a göm gi la u, am mideinabin a gi gasi nöpöl gi mideia.

¹¹ Ebrahim bi mlep löm, nipi bin Sara nipi wasöke mlep yabıl löm, midailö. Pen Ebrahim God nöp nöp udöm, God manö hagöp u manö nöp hagöp a göm, hagöp rö nöp halöp ginab a göm, ñi Aisak nöp yag daulö. * ¹² Ebrahim bi hadö umöb rö mideia u pen ñi nipe anibu rikö, rik dam dapıl gilö, hon nipi bi iru nibanö yabıl, gapı kumi kabö laj au iru nibanö yabıl midöp rö, kabö kulup airan ñig goł au iru nibanö yabıl midöp rö, wö ral nöpagal rö u, midpun. *

¹³ Bi hadame nöp hagabin anib gau, God nöp nöp udöm, God manö hagöp u manö nöp hagöp a göm, hagöp rö nöp hanöp ginab a göm, umla. God kalöp nihön nihön hagö, hagöp rö nöp hanöp ginab a göm, nöp nöp ud mideila u pen God haga anibu gö nöpöm umagla. God kalöp nihön nihön haga u, amgö nöpögöm, mlö gau nöp rö gasi kale nöp nöpöm, hainö God nan aij hanöp ñinab a ga u hanöp ñinab, a göm, aij gö nöpöl gi midöm umla. Minöp naböp adö il i midöm hagmidal, “Hon nipi bi ke

* **11:4:** Jen 4:3-10 * **11:5:** Jen 5:21-24 * **11:7:** Jen 6:13-22; 7:1 * **11:8:** Jen 12:1-5 * **11:9:** Jen 35:12

* **11:11:** Jen 18:11-14; 21:2; Ro 4:19 * **11:12:** Jen 15:5; 22:17 * **11:13:** Jen 23:4; 1Kr 29:15; Sam 39:12; 1Pi 2:11

gau n̄bō ȳhar̄iṅ apun m̄nōṅ nabōṅ adō iḷ i m̄dpun,” a ḡm̄dal. * 14 N̄bi b̄i manō an̄bu rō hagpal gau, ram m̄nōṅ hon ȳj̄ig gōl ap m̄dōp u a ḡi gas̄i u n̄ṅōm, an̄g hagpal. 15 Ram m̄nōṅ kale arō gōm aula u gas̄i arō, ado ḡi arblap pen ado ḡi aragla. 16 Pen gas̄i kub kale ara God ram m̄nōṅ aij kumi kabō adō laṅ au. God n̄ipe pen kal̄p ram m̄nōṅ ap ḡi l̄i aij ga u me, kale God n̄ip God hon a ḡipal u, n̄ipe n̄iṅō nable gagōp.

17-19 Pen God, Ebrahim hagnabin rō ḡinab aka gōm, n̄ip haga, “N̄i ne Aisak, ‘R̄ikō r̄iklō r̄ik dam dap̄l ḡilō iru m̄ideinabōl,’ a ḡinō n̄i u nōp, n̄ip dam al pak l̄m̄ōn, ȳp sabe ḡi n̄im̄ōn,” a ga. Hagō, Ebrahim God n̄ip n̄iṅ udōm, God manō hagōp u manō n̄iṅō hagōp a gōm, ȳp hagōp rō nōp ḡinab a gōm haga, “N̄i yad an̄bu r̄ikō r̄iklō r̄ik dam dap̄l ḡilō iru m̄ideinabōl a ga manō u arō gagnab; n̄i yad añi yab̄iḷ u al pak l̄inō, n̄ipe gō kauyan̄ uraknab,” a gōm, n̄i n̄ipe Aisak n̄ip dam b̄id adō u naḡi ad̄ik lōm, ru udōm b̄ig l̄in̄ig gō, God haga, an̄g gagm̄ōn a ga. An̄b u, n̄i n̄ipe Aisak n̄ip hadō bōṅ nōp uma rō la u pen n̄ip kam̄iṅ udōm dam ado ḡi ara. *

20 Aisak pen kub gōm n̄i m̄ihau yag daua. N̄i ap hib n̄ipe u Jekop; n̄i ap hib n̄ipe u Iso. Pen nap Aisak u rō nōp God n̄ip n̄iṅ udōm, God manō hagōp u manō n̄iṅō hagōp a gōm, b̄i m̄lep yab̄iḷ lōm, God hagōp rō nōp ḡinab a gōm, n̄i n̄ipe m̄ihau kal̄p nan aij hainō ḡinab manō u r̄imnap nōd hag n̄a. Umō, hainō haga rō nōp ga. *

21 Pen n̄i n̄ipe Jekop u rō nōp God n̄ip n̄iṅ udōm, God manō hagōp u manō n̄iṅō hagōp a gōm, hagōp rō nōp ḡinab a gōm, b̄i m̄lep yab̄iḷ lōm sōl umn̄ig ga n̄in u, iḷōṅ ad̄iṅ ud̄ ajep n̄ipe u udōm, God hib n̄ipe hagō adō arō n̄iṅōl ḡi, n̄i n̄ipe Josep n̄i r̄ika m̄ihau u kal̄p hagōm, God kal̄p m̄ihau ud̄ aij gōm abad m̄id aij ḡin̄im, a ga. *

22 Pen n̄i n̄ipe Josep u rō nōp God n̄ip n̄iṅ udōm, God manō hagōp u manō n̄iṅō hagōp a gōm, hagōp rō nōp ḡinab a gōm,

b̄i m̄lep yab̄iḷ lōm sōl umn̄ig ga n̄in u, Isrel n̄bi b̄i n̄ipe gau kal̄p haga, “Hainō ram m̄nōṅ Ijip i arō ḡim̄im, ado ḡi ram m̄nōṅ Kenan arnabim. N̄in an̄bu, le yad gau halō dammim an̄g an̄g ḡim̄im,” a ga. Hagōm umō, hainō kal̄p haga rō nōp ḡila. *

Mosis n̄ip yag dap̄l pi ḡilō

23 Mosis n̄ime nap ber u rō nōp God n̄ip n̄iṅ udmil, God manō hagōp u manō n̄iṅō hagōp a ḡimil, hagōp rō nōp ḡinab a ḡimil, n̄i Mosis n̄ip yag daumil, k̄iñ aij m̄ideia u n̄iṅmil, rak̄in m̄ihau n̄igan̄ pi ḡilō m̄ideia. Ijip Kin̄ Pero n̄ip p̄iñiṅ gaglō. * 24 Mosis kub gōm, n̄ipe u rō nōp God n̄ip n̄iṅ udōm, God manō hagōp u manō n̄iṅō hagōp a gōm, hagōp rō nōp ḡinab a gōm haga, “Ȳp Pero pai n̄ipe n̄i n̄ipe hagagōl. 25-26 M̄nōṅ nabōṅ adō iḷ i nan si nan naij gōl ḡi m̄dnō, ȳp aij gagnab; p̄ōr p̄ōr m̄ideinam a gem, Mesaia n̄ip n̄iṅ udnō, ȳp hag junabōl u aij; pen Ijip n̄bi b̄i arep auēp nan aij aij kale gau ȳp aij gagōp a ga. Yad n̄bi b̄i God lau adō m̄dlō, kal̄p ḡi naij ḡipal gau aip magum gem m̄ideinam,” a ga.

27 Pen Mosis n̄ipe God amgō n̄iṅagep u n̄ip n̄iṅ udōm, waiō n̄iṅn̄im rō lō, Kin̄ Pero n̄ip mulu kal̄ n̄iṅa u p̄iñiṅ gaga. God n̄ip n̄iṅ udōm, God manō hagōp u manō n̄iṅō hagōp a gōm, hagōp rō nōp ȳp abad m̄ideinab a gōm, God haga rō nōp gōm, Isrel n̄bi b̄i kal̄p uḷ ḡi Ijip arō gōm aua.

28 Pen Mosis n̄ipe God n̄ip n̄iṅ udōm, God manō hagōp u manō n̄iṅō hagōp a gōm, hagōp rō nōp han̄ip ḡinab a gōm, hagō, Isrel n̄bi b̄i Pasopa sipsip pi gau pakōm, hagape udōm ajōṅ iḷ bōṅ bōṅ yulō p̄ismas ḡi pakō, nabōṅ adō laṅ abe yulō p̄ismas ḡi pakō, ejol apōm Ijip n̄bi b̄i n̄i nōd yag daua gau magōṅhalō al pak lōl ḡi, Isrel n̄bi b̄i ram kale u amōm n̄i nōd kale gau al pak laga. *

29 Isrel n̄bi b̄i God n̄ip n̄iṅ udōm, God manō hagōp u manō n̄iṅō hagōp a gōm, hagōp rō nōp han̄ip ḡinab a ḡilō, Ijip kai kal̄p r̄id̄ik ḡilō, amōm n̄ig solwara Hagape u r̄ikn̄ig ḡilō n̄iṅōl ḡi, God gō n̄ig

* 11:17-19: Jen 21:12; 22:1-14; Ro 4:17

* 11:20: Jen 27:27-29,39-40

* 11:21: Jen 47:31-48:20

* 11:22: Jen

50:24-25; Eks 13:19

* 11:23: Eks 1:22; 2:2

* 11:28: Eks 12:21-30

anibu hii gi böŋ böŋ arö, minöŋ mitep adö u rö amöm, böŋ lödaŋ arla. Pen Ijip kai kalip yu gi dam aŋ anibu aueila, ñig apöm kalip paŋu gö magöŋhalö ñig ñiŋöm um hakla me. *

³⁰ Pen hainö Isrel nibi bi God nip niŋ udöm, God manö hagöp u manö niŋö hagöp a göm, hagöp rö nöŋ ginab a göm, amöm daun kub Jeriko kabö waryö klö u ñin unbö mudun u gıgabö gılo gılo, kabö waryö u böŋ nöŋ lug paka. *

³¹ Bi si udep nibi Rehap u, God nip niŋ udöm, God manö hagöp u manö niŋö hagöp a göm, nibi bi nipe God manö nipe arö gıla gau aip umaga. Nihön ginig: bi Isrel miŋhau daun kub Jeriko arlö, kalip miŋhöŋ al pak linig gılo, God Rehap hagö, ram minöŋ hon niŋ linig aubil a göm, ud amdam gö, kamiŋ midmil ado gi arlö. *

³² Pen nibi bi God nip niŋ udöm, God manö hagöp u manö niŋö hagöp a gılo, kalip ke yabiŋ ga aiud gau aige göl gem miLöbö hagnam. Bi ne Gidion, Barak, Samson, Jepda, Depid, Samyuel bi gau abe, bi God manö hagep gau abe gıla gıla rö hagnö, manö miLö kub arnab. * ³³ Nibi bi anib gau God nip niŋ udöm, God manö hagöp u manö niŋö hagöp a göm, rimnap nibi bi ram minöŋ ke rimnap kalip yu gi yula. Kale gi aij gıla rö, God ginabin a ga rö nöŋ kalip ga. Rimnap kalip kain hapeb laiön mideila aŋ u ud yula, God kalip abad midö hauagla. * ³⁴ Pen rimnap mab kub ineia aŋ u ud yula inaga. Rimnap ru miLö kid udöm kalip binig lun a gıla u pen piŋiŋ gi arla. Nibi bi rimnap nibi bi hain u pen God kalip abad mideia kal klö yabiŋ mideila. Pen pen göl gi, amöm ami bi ram minöŋ ke nibö gau kalip yu gi yula. *

³⁵ Nibi rimnap nugmul bi ñi pai kale gau umeila, God nip niŋ udöm sabe gılo, nipe gö kauyaŋ urakla.

Nibi bi rimnap God nip niŋ udeila rö, kalip ilön ñila. God nip arö giŋblap, kalip hubik yulö kamiŋ arblap u pen, umno God hanip gö urakun ram minöŋ aij nipe

au pör pör mid aij gun a göm, God nip cig göl gi nöŋ midöm nip arö gaglö, kalip rapin gi naij göm ilön mab ñilo ñilo umla.

* ³⁶ Rimnap kalip hag juöm, ilöŋ ud rapin pakla. Rimnap adiköm nagı yula. *

³⁷ Rimnap kabö ju pak lilö umla. Rimnap kalip so udöm rib gi dö gi adin adin lila. Rimnap ru miLö kid udöm, kalip böŋ nöŋ binig lila. Rimnap kalip pör nöŋ gi naij göm, yuk gılo gılo uŋham yabiŋ midöm, nibi bi mög gep rö midöm, kaj meme sip-sip hañ udöm waŋij rö yimöm gi ajmidal.

* ³⁸ Pen nibi bi gau nibi bi aij yabiŋ; nibi bi naij gau aŋ kale au midagaiblap. Hon aip midep rö lagöp a göm, kalip gi naij gılo gılo, piŋig gi am ram minöŋ kabö nöŋ midöp aŋ gau midöm, kabö miŋgan minöŋ miŋgan gau han ajmidal.

³⁹ Nibi bi hagabin anib gau, God nip niŋ udöm, God manö hagöp u manö niŋö hagöp a göm, hagöp rö nöŋ ginab a gılo, God kalip magöŋhalö, gi aij yabiŋ gimim nibi bi kamiŋ aij yad midpim, a ga. Pen God kalip nan aij ñinabin a ga u, nan aij u ñin anibu udagla. ⁴⁰ Nihön ginig: God hanip nan aij yabiŋ ñinig gabin a göm gasi niŋa rö, ñin hain aŋi anibu nöŋ, kale nibi bi gau abe, hon nibi bi abe hanip magöŋhalö udö, seg am jim ñöl nibi bi uŋ nipe mideinabun.

12

¹ Pen nibi bi iru nöŋ hagajin anib gau hanip big gıgabö göl gi midpal rö, nan gasi kub niŋbun gau arö gun, nan si nan naij hanip yinid cig ginim rö löp u arö gun, klö gun adan hanip hag la u gi dö gi arun. *

² Jisas haga rö, hon God nip niŋ udun, God manö hagöp u manö niŋö hagöp a gun, hainö God manö hagöp u magöŋhalö waiö nöŋ niŋ aij ginabun. Jisas nip mab kros ba laŋ al pak linig gılo, yip bi naij rö al pak lilö nable udnabin a göm hagaga. Hainö ram minöŋ kumi kabö adö lagod au miñ miñ yabiŋ ginabin a göm, hanip nibi bi a göm umöm, urak am God

* **11:29:** Eks 14:21-31 * **11:30:** Jos 6:12-21 * **11:31:** Jos 2:1-21; 6:21-25; Jem 2:25 * **11:32:** Jaj 6:11-8:32; 4:6-5:31; 13:2-16:31; 11:1-12:7; 1Sa 16:1-1Ki 2:11; 1Sa 1:1-25:1 * **11:33:** Dan 6:1-2 * **11:34:** Dan 3:23-27 * **11:35:** 1Ki 17:17-24; 2Ki 4:25-37 * **11:36:** 1Ki 22:26-27; 2Kr 18:25-26; Jer 20:2; 37:15; 38:6 * **11:37:** 2Kr 24:21 * **12:1:** 1Ko 9:24-25

ñimago yijg adö böñ lau asika. Anib u, pör pör nöp Jisas nip nöp gasi niñöl gi midaiun.

³ Nibi bi iru nöp Jisas nip mulu kal niñöm gi naj göm gilo arö, nipe piñiñ gaga u niñmim. Jisas ga adö anibu niñmim, anig unbö rö nöp gimim, gasi halö midmim, God hagöp rö nöp göl gi midaimim. ⁴ Jisas nipe Seden aip pen pen ga u, bi gau nip mab ba lañ al pak lilo uma. Kale pen, Seden kalöp nan si nan naj ginig tip gö, anig gagun a gimim, nip aip pen pen gipim u, kalöp al pak lagpal. ⁵ God kalöp ni pai yad a göm manö aij hagö God Manö u kal kiñ rikla u hauñ gipim akan Nipe haga,

“Ni pai yad gai i!

Bi Kub u kalöp rimid uknig marö niñab u,
gasi kub niñagmim.

Bi Kub kalöp hag ginab u,
hanip böñ nöp arö göp a gimim,
gasi iru niñagmim.

⁶ Bi Kub nibi bi midmagö löp gau kalip rimid uknab.
Ni pai nipe gau me, kalip magöñhalö marö niñab,” a ga. *

⁷ Anib u, uñham mideinabim u, gasi iru niñagmim; God hanip rimid ukab a gimim gasi halö midaimim. Kale niñbim, nap bi gau ni pai kale gau magöñhalö rimid ukpal. * ⁸ God nipe ni pai nipe magöñhalö rimid uknab. God kalöp rimid ukagnab u, kale ni pai nipe wasö, ni pai nap halö midagpim u me, kalöp rimid ukagnab. ⁹ Bapi hon minöñ naböñ adö il i gau, hanip rimid uklö, aij ukpal u a gun niñbun. Anib u rö, Bapi hon kumi kabö adö lañ midöp u hanip rimid ukö, aij yabıl anig göp a gun niñun kamij midaiun.

¹⁰ Bapi hon minöñ naböñ adö il i rimid ukpal gau, ni pai midaino pro magö u nöp, gasi kale ke niñöm hanip rimid ukpal. Pen God hanip a göm, uñ midpin rö nöp mideilan a göm, hanip rimid uköp. ¹¹ God hanip rimid uköp magö u aij gagöp u pen rimid ukö, nagı aij adö anibu

niñun, agamij midun gi aij göl gi nöp mideinabun. *

God nan nipe gau nöp gasi niñöl gi midaimim

¹² Anib u me, niñ ma kala gö auöp u, yiñariñ göp a gimim, urak amıl apıl gipe klö ginim. * ¹³ Adan yijg göl aij aij adö u arbe, rimnap ma piñ juainim, klö gimim ammim gipe gipe, kamij linab. *

¹⁴ Nibi bi gau aip magöñhalö jim niñ midaiun a gimim midaimim u pen God nibi bi uñ nipe midaimim. God nibi bi uñ nipe gau nöp Bi Kub u nip niñnaböl.

¹⁵ Kale niñ aij gimim, God hanip mög niñöm ud aij göp u arö gagmim. Niñ aij gimim, an kale gau nibi ap bi ap gasi naj niñöm, nibi bi rimnap gasi naj anibu hageinab u, kale pen u rö nöp gilo gilo, nibi bi iru nöp kalip asiñ uñ ginim rö löp.

¹⁶ Niñ aij gimim, an kale gau nibi bi ap nibi si bi si ganim. Kale magöñhalö God nan nipe gau nöp gasi niñöl gi midaimim. Iso hadame nöp ga rö gagmim. Iso nipe God nan nipe gau gasi niñagöm, kiyo lö, nan niñin a göm, God nap Aisak nan aij niñ u, Aisak ni nipe nöd u Iso nip niñig ga u, Iso niñ nöd midöm udböp u, pen nan aij anibu nan yiñariñ rö lö arö göm, nan magö u nöp uda. * ¹⁷ Pen kale niñbim, nap Aisak nan aij niñ nöd Iso nip niñig ga nan aij anibu, Iso udaga u me, hainö mög gö mitöñ göl gi, kauyan udnam a göm, adan udnim ap midagö, mög yabıl gö mitöñ gi mideia. *

God pör kamij midöp u ram minöñ nipe u aubim

¹⁸ Isrel nibi bi ram minöñ Sainai Dum midöp u amöm dum anibu il au aulö, mab kub yabıl inöm, sibön yabıl apöm, yigön kub udöm gö, amgö kale ke niñla. Pen kale ram minöñ anibu rö auagpim. *

¹⁹ Añiñ magö manö kub u hagöm, manö kumi kabö adö lañ nibö ap hagö, nibi bi gau piñiñ göm Mosıs nip hagla, “Ake! Manö hagab anibu rö, manö rimnap hagö niñagun,” a gila. * ²⁰ Niñön ginig:

* **12:6:** Job 5:17; Pro 3:11-12; Rep 3:19 * **12:7:** Dud 8:5 * **12:11:** Jem 3:17-18 * **12:12:** Ais 35:3 * **12:13:** Pro 4:26 * **12:16:** Jen 25:29-34 * **12:17:** Jen 27:30-40 * **12:18:** Eks 19:16-20; Dud 4:11-12 * **12:19:** Eks 20:18-21; Dud 5:22-27

God manö nöd hag la u Isrel nîbi bî gau hag ñîñîg göm Mosîs nîp haga, “Nîbi bî, kaj meme, kaj sipsip nan gau dum anîbi auaiöl, kabö ju böñ nöp pak lep,” a ga. Manö anîbu nîñlö mîdmagö aröp. *

²¹ Nan ga anîbu nîñöm piñîñ gîla u, Mosîs u rö nöp nîñöm haga, “Yad gîl gîl gem piñîñ gabin,” a ga. *

²² Kale pen Sainai Dum anîbu auagpim; kale Saion Dum aubim. Saion Dum aubim u, God pör kamîñ mîdöp u ram mîñnön nîpe u aubim, ram mîñnön Jerusalem kumi kabö adö lañ, ejol iru nîbanö yabîñ ñîñî löl gî mîdpal au, ram mîñnön anîbu aubim.

²³ Nîbi bî Kraîs manö aij u nîñ udlö, God kalîp ñî nöd rö udöm, ñî pai yad a göm, hib kale ram mîñnön nîpe kumi kabö adö lañ au kalî kîñî rîköp; kale magum göm mîñ mîñ göl gî mîdpal au, ram mîñnön anîbu ammim, Kraîs nîp nîñ udpal kalîp aip jîm ñöl mîdpim. Kraîs nîp nîñ udpim u me, God nîbi bî gau magöñhalö manö kub hagnab God u aip jîm ñöl mîdpim. Nîbi bî ram mîñnön î i mîdöm, God nîp nîñ udöm, God Manö hagöp rö göm, nîbi bî kamîñ aij nîpe mîdöm, umöm ana kale am God aip nîbi bî uî nîpe mîdpal gau, kalîp aip jîm ñöl mîdpim. ²⁴ Jîsas nîpe God manö aij gîsön nîbö dapöm bî anîbö mîdöp u, nîp nöp aubim. Ken nîmam Ebol nîp al pak lö hagape yua u, manö kub yabîñ uda; pen Jîsas hagape nîpe u hanîp a göm yua rö, God aip jîm ñöl mîdaiun rö löp. *

Nîñ aij gîmim

²⁵ Anîb u, nîñ aij gîmim. Nîbi bî Sainai Dum î au mîdöm, God manö haga u udagla gau, kamîñ aröl rö laga rö u, God ram mîñnön kumi kabö adö lañ au nîbö manö aij gîsön nîbö u haga u arö gînabun u, hanîp u rö nöp kamîñ arun rö lagnab yabîñ. *

²⁶ Ñîñ nöd anîbu God kalîp manö hagö nîñöl gî, munmon rö uda. Pen hanîp haga, “Hainö unbö rö kauyañ gîñö, mîñnön naböñ î i abe, kumi kabö adö lañ abe magöñhalö anî anî gînab,” a ga. *

* **12:20:** Eks 19:12-13 * **12:21:** Dud 9:19 * **12:24:** Hib 8:6; Jen 4:10 * **12:25:** Hib 2:1-3; 10:26-29 * **12:26:** Hag 2:6 * **12:29:** Dud 4:24; 9:3 * **13:2:** Ro 12:13; Jen 18:1-8; 19:1-3 * **13:4:** Ep 5:5 * **13:5:** Dud 31:6,8; Jos 1:5 * **13:6:** Sam 118:6

²⁷ “Kauyañ” a ga anîbu nîñbun, nan pör mîdageinab a göm gî la gau magöñhalö ur gînab; nan pör pör mîdeinab a ga nan gau nöp mîdeinab. ²⁸ Anîb u, hon ram mîñnön anî gagep, ram mîñnön pör pör nöp pîdön mîdep, ram mîñnön aij yabîñ arnabun rö, aij a göl gî mîdun, God nîp nîñ ud pîdön gun, bî kub klö halö mîdöp u gasî nîñöl gun, hib nîpe hagno adö arnîm. ²⁹ God hon mab ke inab rö mîdöp. *

13

Añ mam rîmnap kalîp mîdmagö yabîñ lun

¹ Kraîs nîbi bî gau aip añ mam rö pen pen mîdmagö löl gî nöp mîdaimim. ² Kraîs nîbi bî gau nîbö kalöp lau adö auaiöl, kalîp ud aij gîmim. Nîbi bî rîmnap, nîbi bî gau nîbö aulö, nîbi bî yîharîñ gau nîbö auaböl a göm, hag wîhai udöm, nîbi bî wasö, ejol rîmnap kalîp hag wîhai udla. *

³ Kraîs nîbi bî rîmnap nagî mîdaiöl, hon aip nagî mîdpun a gî gasî nîñmim kalîp gî aij gîmim. Kraîs nîbi bî rîmnap uîham mîdaiöl, hon aip uîham mîdpun a gî gasî nîñmim kalîp gî aij gîmim.

⁴ Ber mîhau udmil, gî aij gîpîl. Kalîp ber mîhau gî naij gagöl. Pen ber mîhau udmil, hainö nîbi si bî si gînabil gau abe, bî praj nîbi praj nîbi si bî si gînaböl gau abe, God kalîp manö kub yabîñ hagnab. *

⁵ Nan hon udpun gau pro göp a gîmim, uîpö kîlno kîbap gol mani nan gau gasî kub u nîñagmim. Nan pro hon mîdöp u mel mîdöp a gîmim gasî u nîñmim. God haga,

“Kalöp arö gagnabin;

kale aip pör pör nöp mîdeinabin,” a ga. *

⁶ Anîb u, gasî halö mîdun hagun, “Bî Kub yîp abad mîdöp rö, piñîñ gagnabin.

Nîbi bî rîmnap yîp gî naij göl rö lagöp,” a ga. *

⁷ Bî kub kalöp God Manö aij haglö nîñbe u gasî nîñöl gî mîdaimim. Kale God nîp

nıñ udöm, manö nıpe hagöp rö gılo arö umla u gası nıñöl gı mıdmim, anıg unbö rö nöp göl gı mıdaimim. * 8 Jisas Kraıs nöd mıdmıdöp rö, uri anıb unbö rö nöp mıdöp; pen uri mıdöp rö, hainö pör pör nöp anıb unbö rö nöp mıdeınab. 9 Nıbi bı rımnap kalöp manö pıral ke ke hagaiöl u, udagmim. God kalöp mög nıñöm, ud aij göm, abad mıd aij göp u nöp gası nıñmim, mıdmagö an kale dan pıdön udmim, gası halö mıdaimim. Pen nan nıñeb lo gau gası ap nıñagmim. Nıbi bı nan nıñeb lo gau hain göm mıd aij gagnaböl. * 10 God nıp nan sabe gep bı gau, God sabe gep ram u mıdöm, nan pak bıd adö au God nıp sabe gıpal gau, nan bıd hon adö mıdöp u nıñöl rö lagöp. 11 God nıp nan sabe gep bı gau kaj kau kaj meme paköm hagape u dam God nıp nan sabe gep bı kub yabıt u nıp nılo, nıpe pen nıbi bı nan sı nan nıñ gımıdal a göm, God nıp sabe gıñıg, dam Ram Raul Mıgan Uł Ke Yabıt u hon göp. Nıme u pen dam, mıdpal höñ adö au laulö böñ nöp in habık lugöp. *

12 Anıb u rö, Jisas nıbi bı nan sı nan nıñ gıpal gac anıbu hagape yad ke kık gı yunam a göm, daun kub Jerusalem aij höñ adö au amöm, ilön kub udöm, hagape lugö uma. * 13 Anıb u, nıp hain gun, nıbi bı yıharıñ gau gılo aröp adö u arö gun, höñ adö u arno, nıp hag jula rö hanıp u rö nöp hag juöl. * 14 Nıñön gıñıg: mıñön nabön adö it i pör pör mıdaiun ka ap mıdagöp u pen hainö ram mıñön kumı kabö adö lan au amun pör pör mıdaiun a gun abad mıdpun. *

15 Anıb u, hon pör pör nöp Jisas Bı Kub hon a gun hib nıpe hagno adö arnım. Anıg gıno, God amgö ilö nıpe nan sabe gep aij rö lınab. * 16 Nıbi bı rımnap gau kalıp ud aij gun gı aij gun, nan hon rımnap kalıp nıme lı nıñ. Anıg gıno, God nıñöm nan sabe gep aij rö lö, nıñ lınab. *

17 Bı kub kalöp abad mıdpal gau, manö kale udmim, hagnaböl rö gımim. God wög gıpun u, God nıñö aij gıñım a göm

gası u nıñöl gı kalöp pör nöp nıñ aij göm abad mıd aij gıpal. Anıb u, kale nan nıñön gımim a gıñaböl u, u rö nöp gımim. Anıg geınabım u, aij gö nıñöl gı wög kale gıñaböl. Pen hagnaböl rö gagnabım u, wög gıñıg gıñaböl u gıñaböl u pen aij gö nıñöl gı gagnaböl. Anıg gılo, kalöp abad mıd aij göl rö lagnab. *

God nıp sabe gıpe, nıpe hanıp abad mıdainım

18 Pen God nıp sabe gıpe, nıpe hanıp abad mıdainım. Hon gası mıñöp wasö, gası añı nöp nıñun, nan nıñön gıñabun, God Manö hagöp rö nöp göl gı mıdaiun a gı gası u nöp nıñun. * 19 Yad nan kub ap klö gem kalöp hag nıñabin: God nıp sabe gıpe, nıpe gö, mıdpım u yıñıd nıñam.

20-21 God manö aij pör pör mıdep u, Bı Kub Hon Jisas hagape nıpe lugö uma manö aij anıbu mıdep nöp mıdöp. Hagape nıpe lugö umö God gö nıpe urak Sıpsıp Mukep Bı Kub Yabıt mıdöp. God nıbi bı ud aij gö agamıñ mıd aij gıñaböl u, kalöp u rö nöp nan aij nıñ, nan nıñön nıñön God gımim a gıñab u, gıñabım. Pen Jisas Kraıs mıdmagö an hon dan mıdöm, God nıpe hanıp nıbi bı aıgale nıbi bı rö mıdeınabun a gıñab u, Jisas Kraıs hanıp gö anıb unbö rö nöp lınabun. Anıb u, Jisas Kraıs hib nıpe pör pör nöp hagno adö arnım. Anıb unbö rö aij. *

Manö nabön rımnap

22 Pen añ mam bı. Köp ulep kalı kılın rıkpın anıbi, manö hagabin u nıñ aij gımim udmim.

23 Mam hon Dimodi nıp nagı lıla u, mıñı höñ auöp. Söl aueınab u, aıp nıñabul.

24 Bı kub kale gau abe, God nıbi bı nıpe gau abe, kalöp magönhalö “Mıdpım?” a gabun. Kraıs nıbi bı nıpe ram mıñön Idalı nıbö gau kalöp “Mıdpım?” a gaböl.

25 God kalöp magönhalö mög nıñöm ud aij göm abad mıdan.

* 13:7: 1Ko 4:16 * 13:9: Ro 14:17 * 13:11: Lep 16:27 * 13:12: Jon 19:17 * 13:13: Hib 12:2 * 13:14: Hib 11:10,16; 12:22 * 13:15: Sam 50:14,23 * 13:16: Plp 4:18 * 13:17: 1De 5:12 * 13:18: Ap 24:16; 2Ko 1:12 * 13:20-21: Jer 32:40; Esi 37:26; 1Pi 2:25

Jems

Jems köp kalı kliš rıka

¹Yad Jems. God, Bı Kub Jisas Kraıs, kalıþ apıl mıhau wög gı ñabin. Kalöp nıbi bı Jisas Kraıs manö aij nıpe u nıñ udmim, ju am ram mıñnõñ ke gau gau mıdpım gau, köp anıbi kalı kliš rıkem, “Kale mıdpım?” a gabin. *

Marö nıñnõñ nıñnõñ aunab, kale gası iru nıñagmım

²Añ mam bı. Marö nıñnõñ nıñnõñ aunab, gası iru nıñagmım; mıñ mıñ göl gı nöp mıdaimım. * ³Kale nıñbım, marö auö bıslam mıdeınabım u, kale Jisas Kraıs nıþ cıg aij gıñabım. Anıb u, hainö marö nıñnõñ nıñnõñ kalöp aunab, kale pıñıñ gagmım, Jisas Kraıs nıþ nıñ ud pıdõñ gımım, nıþ cıg aij gımım. * ⁴Uþham mıdmım, Jisas Kraıs nıþ cıg aij göl gı nöp mıdmım, gı dammım me, kale nıbi bı kłö, nıbi bı aij, nıbi bı asıñ mıdagöp, mıdeınabım. ⁵Pen kale nıbi bı rımnap, hon nıñnõñ nıñnõñ gıno aij arnab, a gıñabım u, God bı hanıþ ud aij yabıþ göp u nıþ hag nıñbe, nıpe kalöp gası aij kabö göl u ñınab. God nıþ hag nıñeınabım u, yıþ nıñnõñ gıñıg anıg hag nıñbım, a göm, hagagnab. * ⁶Pen God nıþ hag nıñıñıg, gası añı nöp nıñmım hag nıñmım. Pen hanıþ nıñnab aka nıñagnab, a gımım, gası mıñhöp nıñmım hag nıñagmım. Pen kale gası mıñhöp nıñmım hag nıñnabım u, yıgõn apõm, ñıg solwara ralõm ud danı i göp rö u gıñabım. ⁷⁻⁸Nıbi bı anıb gau rö, gası ap ap nıñöl gı gılö aröp u me, Bı Kub nıþ hag nıñnaböl u, nan ap kalıþ ñagnab.

Nıbi bı nan mıdagöp gau; nıbi bı nan iru mıdöp gau

⁹Kraıs nıbi bı añ mam mög gep rö gau, God amgö ilö nıpe yad hib mıdöp, yad ñı pai nıpe mıdpın, a göm, mıñ mıñ gıñab; ¹⁰pen añ mam nan iru mıdöp gau, God amgö ilö nıpe yad añ mam nan mıdagöp gau rö adıþ adıþ mıdpın, a göm, mıñ mıñ

gıñab. Nıñnõñ gıñıg: nan aij nıpe u mab pıþıþ rö yıñıd hir gıñab. * ¹¹Sıdö u lım göm, mab pıþıþ aij aij anıbu kal nıñö, mıñep göm lugöp. Nıbi bı nan iru mıdöp gau, wög kale gı dam arlö nıñöl gı, kalıþ unbö rö nöp gıñab. Kale unbö rö nöp ur gıñaböl.

Nıbi bı marö auö, God nıþ arö gagpal

¹²Pen nıbi bı marö auö, God nıþ arö gagõm, cıg aij göl gı nöp mıdeınaböl gau, usajıl bad pör pör mıdeþ u udnabun a göm, mıñ mıñ gıñaböl. Nıbi bı God nıþ mıdmagö lıbal gau, God kalıþ usajıl bad pör pör mıdeþ u rol ñınab. Nıpe manö kłö hagõm anıg haga.

¹³Nıbi bı, gı najı gun, a göm gası u auö, God gası ñö anıg gun a gı gası nıñbun, hagagöl. God, nan sı nan najı gıñam, a gı gası nıñagnab rö, nıbi bı rımnap kalıþ gası anıbu rö ñagnab. ¹⁴Pen gası najı kale ke nıñbal adö u, kalıþ þıþ gı ud arö, nan sı nan najı gun a gı gası nıñnaböl. ¹⁵Gası nıñnaböl anıbu, nan yıñ rö yımlö, ranõm kıdıþ am pıdõñ gıñab rö u, nan sı nan najı gıñaböl. Pen nan sı nan najı gıñaböl anıbu, böñ nöp mıd pıdõñ gö, umnaböl.

¹⁶Pen añ mam aij yad gau. Manö pıral hagaiöl u, nıñagmım. ¹⁷Nan aij nıñnõñ nıñnõñ kabö rö udpun gau, ke gau nıbö auö udagpun. Bapı sıdö, rakın, gapı mailö ñımıdöp gau gı la u nöp, hanıþ adö gılanı nıbö ñõb. Nıpe nagı adö ap gı damõm, nan ana rö ado göm, nagı adö ap ke gagnab. ¹⁸Gası nıpe ke nıñõm gö, hon manö nıñö nıpe u nıñ udun, kamıñ gıñõn nıbö udun, ñı pai nıpe ke lun, nan magö nõd nıbö mıñ mıñ göl gı ralmıdal rö mıdpun. *

God Manö u nıñ aij gımım, hagab rö nöp gımım

¹⁹Añ mam aij yad gau nıñım! Nıbi bı kalöp manö hagaiöl u, yıñıd nıñmım; pen manö yıñıd hagagmım; nıbi bı gau kalıþ yıñıd mulu kal nıñagmım. ²⁰Nıbi bı mulu kal nıñnaböl u, God kale gı aij göm, mıd aij gılanı, a gı gası nıñõb rö gagnaböl. *

* **1:1:** Mad 13:55; Gal 1:19; Ap 15:23; 1Pi 1:1 * **1:2:** Ro 5:3-5 * **1:3:** 1Pi 1:7 * **1:5:** Pro 2:3-6 * **1:10:** Ais 40:6-7 * **1:18:** Jon 1:13 * **1:20:** Ekl 7:9

21 Anıb u, gası naj nıñmim, nan si nan naj gıpmim u, nıñon gıñg anıg gıpun, a gımmim, nan gac göp anıbu bön nöp arö gımmim, God mıdmagö an kale dañ manö nıpe yımöb u, ud aij gımmim. Manö anıbu kalöp ud asık yunab. *

22 God Manö anıbu rımıd u nöp apdi nıñmim, hadö nıñbun, a gımmim hagagmim. Anıg geinabim u, kalöp ke manö pir alnabim. God Manö nıñmim, hagöp rö gımmim me, nıñbun, a gımmim. * 23 Pen nıbi bı God Manö nıñöm, hagöp rö gagpal gau, añañ mulu adıñ lı nıñbal u rö gıpal. 24 Añañ lı nıñöm, mulu adıñ kale nıñon rö mıdöp, a göm, nıñ aij gıpal u pen arö göm amöm, yıñıd nöp hauł göm, aige gö rö mıdajıp nıñbun, a göm, nıñagpal. 25 Pen God Manö aij nıbi bı ud kamıñ yuöp manö aij u nıñ aij göm, hauł gagöm, nıñöl gı nöp gılö arnab nıbi bı gau, God kalıp abad mıdö, nıñon nıñon gıñaböl u ar aij gıñab. Nıbi bı anıb gau kale God Manö aij u nıñ aij göm, hagöp rö nöp gı mıdpal. *

26 Pen nıbi bı, God nıp wög gı aij gun, a göm, aıab kale ke nıñ aij gıñaböl gau, kale dui göm, kalıp ke manö pir albal. Kale wög nıñon gıpal u, magönhalö nan yıharıñ rö löp. * 27 Nıı pai, nıme nap umla uıtham mıdpal gau abe, nıbi kanıt mög gep rö gau abe, kalıp ud aij gımmim. Pen nıbi bı mınön nabön ıı i gası naj nıñbal gau aip magum gımmim, asıñ kale anıbu uı gımmim. Anıg geinabim, God nıpe nıñöm, kale nıbi bı asıñ mıdagöp yad wög gı aij yabıt gıpmim a gıñab.

2

Nıbi bı gau nıbi bı aij, nıbi bı gau nıbi bı naj, a gımmim hagagmim

1 Añ mam bı. Kale Bı Kub hon Jisas Kraıs, Bı aij yabıt unbö ke nıp nıñ uđpım rö, nıbi bı gau nıñmim, nıme ke ke lımmim, bı u bı kub, bı u bı mıgan gau, a gımmim, hagagmim. * 2-4 Kale God nıp sabe gıñg ap magum gıñabim. Pen bı nan iru mıdöp bı ap, waııj aij aij löm, rıñ gol nımagö

nıpe löm aueinab u, kale bı anıbu nıñmim hagnabim, “Ne am pom adö aij aij gau asık,” a gıñabim. Pen bı mög gep rö ap, waııj naj löm aueinab u, kale bı anıbu nıñmim hagnabim, “Ne goł gau urak mıd,” aka “Ne mınön ma ıı yad aui asık mıd,” a gıñabim. Pen anıg geinabim u, kabö rö gıgnab. Kale ke gası naj nıñmim, nıpe bı kub, nıpe bı mıgan gau, a gımmim, anıg gıñabim.

5 Pen añ mam aij yad gau nıñım! Nıbi bı mınön nabön ıı i, nıbi bı mög gep rımnab nıñöm, nıbi bı au kale nıbi bı mıgan gau, a gımmıdal. Pen God nıpe nıbi bı mög gep gau kalıp anıg gagöp. God nıpe kalıp ud aij göm, gası aij nıö, kale God nıp nıñ udöm cıg aij göm, ana kale an dañ nıbi bı gep yabıt nıpe gau mıdlö nıñöl gı, nıpe pör pör nöp Kıñ kale mıdeinab. Nıpe manö kłö hagöm, nıbi bı yıp mıdmagö lıbal gau kalıp anıg gıñabin, a ga. * 6-7 Kale pen nıbi bı mög gep rö gau kalıp hagpe, “Ne goł gau urak mıd,” aka “Ne mınön ma ıı yad aui asık mıd,” a geinabim u, nıpe nable gö nıñöl gı asıknab. Nıbi bı nan iru mıdöp gau nöp, Bı Kub aij kalöp udöp u nıp hag juöm, kalöp hag pro göm, dam manö kub hagpal.

8 Pen God Manö u kalı klıñ rıköm hagla, “Ne ke mıdmagö lıban rö, nıbi bı gau kalıp unbö rö nöp mıdmagö lımön,” a gıla. God lo manö kub yabıt haga u rö geinabim u, kale gı aij yabıt gıñabim. * 9 Pen waııj nan gau rol gıpal rö nıñmim, nıbi bı nıme lıñabim u, God lo manö anıbu rıb jumim, nan si nan naj gıñabim. *

10 Nıñon gıñg: God lo manö nıpe gau magönhalö nıñ dammim, pen lo manö añı ap nöp rıb junabim u, God lo manö magönhalö rıb junabim rö lıñab. * 11 God nıpe lo manö hagöm, “Nıbi si bı si gıgmim,” a göm, “Wıp al pakagmim,” a göm, haga. Anıb u, kale nıbi si bı si gıgnabim, pen wıp al paknabim u, kale God lo manö u rıb junabim. *

12 Anıb u, manö hagnıg aka nıñon nıñon gıñg, gası ap nıñmim hagmim,

* 1:21: Kol 3:8; 1Pi 2:1 * 1:22: Mad 7:26; Ro 2:13 * 1:25: Ro 8:2; Jem 2:12 * 1:26: Sam 141:3 * 2:1: Ap 10:34; Jem 2:9 * 2:5: 1Ko 1:26-28 * 2:8: Mad 19:19; Gal 5:14 * 2:9: Dud 1:17 * 2:10: Mad 5:19 * 2:11: Eks 20:13-14; Ro 13:9

“God Manö nîbi bî ud kamîŋ yuöp manö aij anîbu nöp niŋöm, hanîp manö kub hagnab,” a gîmim gasî u niŋmim. *
 13 Nîbi bî kale nîbi bî rîmnap gau mög niŋagnaböl gau, God kalîp manö kub hagöm, kalîp u rö nöp mög niŋagnab. Pen nîbi bî, nîbi bî gau mög niŋagnaböl gau, God kalîp u rö nöp mög niŋöm, manö kub hagnab. *

Manö nöp hagagmim; God manö hagöp rö gîmim

14 Añ mam bî. Nîbi bî rîmnap, God nîp niŋ udpun, a gîpal u pen God hagöp rö gagpal. Manö nöp hagöm, God hagöp rö gagnaböl u, God kalîp pen ud kamîŋ yuagnab.

15-16 Añ mam rîmnap waŋîj mîdagöm, nan magö mîdagöm gînab gau niŋmim, pen waŋîj nan magö rîmnap dam ñöl gî wasö, yîharîŋ, “Ammim mîd aij gîmim,” a gînabim u, gî aij gagnabim. * 17 Anîb u, kale God nîp niŋ udnabim pen God Manö nîpe hagöp rö gagnabim u, niŋ udep kale u nan yîharîŋ rö lînab.

18 Kale rîmnap hagnabim, “Nîbi bî rîmnap God nîp niŋ udpal; pen nîbi bî rîmnap God Manö hagöp rö göm, nîbi bî gau gî aij gîpal. Anîb u, manö mîdagöp,” a gînabim. Pen manö hagnabim anîbu, kalöp pen hag niŋnabin, “Nîbi bî God nîp niŋö nöp niŋ udeinaböl u, kale aigöl göm nîbi bî gau kalîp gî aij gagnaböl? Yad God nîp niŋ udpun u me, nîpe hagöp rö niŋ aij gem, nîbi bî gau kalîp gî ñîbin,” a gînabin. * 19 Kale God añî nöp mîdöp, a gîmim, gasî niŋbim u aij gîpim. Pen kîjaki gau u rö nöp, gasî adö anîbu nöp niŋöm, pîñîŋ göm gîl gîl gîpal. 20 Kale nîbi bî hauŋ rö! Kale, “God nîp niŋ udpun,” a gîpim u pen nîpe hagöp rö gagpim. Anîg gîpim u, God nîp niŋ udpun, a gîpim u nan yîharîŋ rö löp. Manö hagabin anîbi hadö niŋbim aka yad manö rîmnap halö kalöp hagnam niŋmim?

21 Kale niŋbim, bac hon Ebrahim ñî nîpe Aisak nîp God nîp pak sabe gî ñîniŋ

geia, God niŋöm, Ebrahim nîpe bî aij, a ga. * 22 Anîb u, Ebrahim God nîp niŋ uda u me, God nîp bî aij hagaga; Ebrahim nîpe God nîp niŋ uda u abe, God haga rö nöp ga u abe, God nan anîb mîhau niŋöm haga, Ebrahim nîpe bî aij, a ga. * 23 Ñîni nöd anîbu me, God Manö adîŋ ap kalî kîiñ rîkôm kale hadö niŋla, manö kalî kîiñ rîkla anîbu, manö niŋö kalî kîiñ rîkla: “Ebrahim God manö nîpe niŋ uda u me, God Ebrahim nîpe bî kamîŋ aij, a ga.” Ebrahim ga anîbu, God Ebrahim nîp, bî niŋeb yad, a ga. * 24 Anîb u kale niŋbim, kale God nîp niŋ udnabim u nöp, God kalöp, nîbi bî aij yad, a gagnab. Kale God nîp niŋ udmim, nîpe hagöp rö gînabim u me, God kalöp nîbi bî aij yad, a gînab.

25 Anîb u rö nöp, nîbi Rehap ga. Nîpe bî si udep nîbi mîdmîdöp u pen bî Isrel mîhöp ram mînöh nîpe u agamîj si niŋniŋ aueilö, Rehap kalîp mîhöh ram nîpe udöm gau pi göm, hainö adan ke nîbö ap hag yuö, kale pîñîŋ gî ammil, ram kale ado gî arlö. Rehap ga rö niŋöm, God Rehap nîp nîbi kamîŋ aij a ga. * 26 Pen nîbi bî hañ roman nöp mîdöm, ana halö mîdagpal u, kale kamîŋ mîdep magö u mîdagöp. Anîb u rö, nîbi bî God nîp niŋ udpun, a gîpal u pen God Manö hagöp adö u gagpal gau, kale u rö nöp kamîŋ mîdep magö u mîdagöp.

3

Aŋab hon niŋ aij gun

1 Añ mam aij yad. Kale iru nöp manö hag ñeb bî mîdaiun, a gîmim, niŋagmim. Nîhön gîniŋ: hon manö hag ñeb bî gau, manö kub kîö rö niŋnabun. 2 Hon magöhhalö kabö rö gagöp adö u ke ke iru nöp gîpun. Pen nîbi bî aŋab kale abad mîd aij göm, manö kabö rö gînab adö u nöp hagnaböl gau, hañ roman kale magöhhalö niŋ aij göl rö lînab. 3 Kaj hos u kaj kub yabîŋ u pen nan ain pro ap nagî u halö adîkôm, ud meg mîgan u löm, arniŋ gîpal lau adö ŋîp gîlö arbal. 4 Ñîniŋ magîb kub gau u rö nöp, yîgön apöm nan kub anîbu dam

* 2:12: Gal 6:2; Jem 1:25; 1Pi 2:16 * 2:13: Mad 5:7; 18:32-35 * 2:15-16: 1Jn 3:17 * 2:18: Gal 5:6 * 2:21: Jen 22:9-12 * 2:22: Hib 11:17-18 * 2:23: Jen 15:6; 2Kr 20:7; Ais 41:8 * 2:25: Jos 2:1-21; Hib 11:31

yiharıñ gau arböp u pen, bı kapden gau sıdia pro u udöm, arnıg gıpal lau adö ud kabö rö gajöl aröp. ⁵ Aıab hon u rö nöp nan pro yabıt u pen manö hagno iru nöp löp. Kale nıñbım, be kub yabıt an u, pro bad ap hapö ñılö, in damöm magöñhalö innım rö löp. ⁶ Aıab mab mııan rö mıdöp. Hañ roman naböñ hon u, naij anıbu rö ap halö mıdagöp; aıab u nöp gö, hañ roman hon magöñhalö gac gı nab. Aıab u nöp gö, arep au ep hanıp u magöñhalö gı naij gı nab. Pen mab mııan anıbu, ram mınöñ Hel u nıbö apöm me, aıab u anıg göp. *

⁷ Wal yaur, haino sara, nan be gau mıdöp gau abe, nan ñıg solwara gau mıdöp gau abe, damöm muklö, gası nıñöm, nap kale hagnab rö gı naböl. Kale wal yaur nan gau damöm muköm anıg gıpal u pen ⁸ aıab hon u hagno, gası nıñnım rö lagöp. Aıab pör pör nan si nan naij nıñön gı nam, a gı gası nıñöm, ñıg ası nıbi bı al pak lep u ajman rau mıdöp. *

⁹ Aıab hon u, Bı Kub Bapi hon u hib nıpe hagno adö arnab, pen nıbi bı God nıpe ke rö gı la gau, nan naij apöm kalıp paknım, a gı nabun. ¹⁰ Anıg göl, aıab añı anıbu nöp, manö aij abe hagnun, manö naij abe hagnun, gıpun. Añ mam bı. Nıñön gı nıg anıg gıpun? U aij gagöp. ¹¹ Ñıg ilam añı ap juöm, ñıg aij rımnıp, ñıg naij rımnıp auagöp. ¹² Añ mam bı. Mab u, nagı magö pılagı nab; nagı u, mab magö pılagı nab. Pen dö ajöñ u, ñıg kamıñ aij lagnab.

Mulu lugö, asık ke ke lagmım

¹³ Kale gası nıñ aij gıpım akan Gası nıñ aij gıpin, a gı nabön u, ne nıñ aij gımön, hib ne ke hagö adö aragnım. God nıp aij gı nım adö u nöp gımön. Ne anıg gı nabön u me, gası nıñ aij gıpin, a gımön, hagnabön. ¹⁴ Pen gası an ne yan, nan aij kale yad ke udnım, a gası nıñ nabön u, aka yad nöp bı kub mıdeınım, a gası nıñ nabön u, yad gası nıñ aij gıpin, a gımön, hagnımön. Anıg hagnabön u, manö pıral hagnabön; manö nıñö u paıu gı nabön. ¹⁵ Nıbi bı gası nıñ aij gıpun a gıpal pen nan naij anıb rö gıpal gau, God gası aij

ñöb adö u nıñagpal; nıbi bı ram mınöñ ıt i nıñbal rö nöp nıñbal. Gası kale u God Ana nıpe ñagöp; Seden nıpe nöp ñöb. ¹⁶ Pen nıbi bı, nan aij gau yad ke udnım, a gası nıñ naböl gau, aka yad nöp bı kub mıdeınım, a gası nıñ naböl gau, kale pör pör pen pen göl gı, nan si nan naij adö u nöp gılö arnab.

¹⁷ Pen nıbi bı God gası aij ñöb rö nıñbal gau, mıdmagö an kale dan nan si nan naij gac anıbu mıdagöp. Nıbi bı kauat mauat rö mıdpal gau aip manö hagöm, kale jım ñı mım mıd aij gı mım, a gıpal. Kale nıbi bı gau kalıp hag wıhai udöm, ud aij gıpal. Kale nıbi bı gau mıdmagö yabıt löm, mög nıñöm, ud aij göm, kalıp aij adö u nöp gıpal. Kale bı aij u aip hagnabin, bı naij u aip hagnabin, a göm, gası u nıñagpal. Manö pıral hagagpal. ¹⁸ Nıbi bı kauat mauat rö mıdpal gau aip manö hagöm, kale jım ñı mım mıd aij gı mım, a gılö, kale manö anıbu nıñöm jım ñöl mıdeınaböl u, nan yıñ yımbal anıbu nan aij pılnab. *

4

God nıp cıg aij gı mım

¹ Pör pör mulu lugö pen pen gıpım u, gası naij an kale dan pen pen göm, hañ roman kale ud fı p gı nıg gab u me, anıg gıpım. * ² Nan aij udnıg nıñbım gau udagım, kal yabıt jumım, nıbi bı al pak lun a gı mım gıpım. Nan aij gau udagım rö lö, pen pen hagnım, pen pen gun a gı mım nıñbım. God nıp hag nıñ bep, udbep. Pen nıp hag nıñagpım. ³ Pen God nıp hag nıñbım ñın u, gası nıñ aij gı mım hag nıñagpım. Hanıp ke aij gan, a gı mım, hañ roman hon ke aij gan, a gı mım, hag nıñbım u me, hag nıñbım rö gagöp.

⁴ Kale bı si udep nıbi rö mıdpım! Nıñım! Nıbi bı gası kale nan mınöñ naböñ ıt i lau adö nöp aröp gau, God nıp mulu lugö, nan anıb gau nöp gası nıñbal. Anıb u, kale nan mınöñ naböñ ıt i mıdöp nan gau mıdmagö lı nabım u, kale God kauat mauat nıpe mıdeınabım. * ⁵ Adö anıbu God Manö kalı kılın rı köm hagla, “God Ana hanıp an dan la u, hon nan mınöñ naböñ ıt i mıdöp nan

* **3:6:** Mad 12:36-37; 15:11,18-19 * **3:8:** Ro 3:13 * **3:18:** Mad 5:9; Hib 12:11 * **4:1:** Ro 7:23 * **4:4:** Ro 8:7; 1Jn 2:15

gau m+dmagö lagnabun, a göm, gasi n+ñöl gi m+idöp,” a g+la. Pen God Manö ad+ñ an+bu n+ñbe, y+har+ñ rö löp ar? ⁶ Pen n+pe han+p mög n+ñöm, ud aij göm, abad m+id aij yab+ñ göp. Adö an+bu nöp, God Manö u kali k+ñ r+iköm hagla,

“N+bi bi ke nöp m+idun, m+id aij g+pun, a g+p+al gau,

God kal+p manö k+ö rö hagöp;

pen n+bi bi hib kale ke haglö adö aragnab gau,

n+pe mög n+ñöm, ud aij göm, abad m+id aij göp,” a g+la. *

⁷ An+bu u, God n+p böñ lau m+dmim, n+pe hagöp rö nöp g+mim. Seden n+p wasö g+inabim me, kalöp ar+ik arnab. * ⁸ God n+p c+g aij g+pe, n+pe kalöp c+g aij g+inab. Kale n+bi bi nan si nan naj g+pim gau, n+bi bi aij m+idaiun, a g+mim, ñ+magö kale gac göp u ñ+g li yu aij g+mim. Pen kale God n+p hain g+pun, a g+mim, piral hagpim gau, gasi m+höp n+ñbim u arö g+mim, gasi aij añ+ nöp n+ñmim, God n+p nöp c+g aij göl gi m+idaimim. * ⁹ M+hol g+pim u arö g+mim, mög gö n+ñöl gi m+ñöñ göl gi m+idaimim. ¹⁰ B+ Kub n+ñ m+idöp rö, hon n+bi bi hib m+dagöp, a g+mim, n+p sabe g+inabim me, n+pe hib kale gö adö lañ arnab. *

¹¹ Añ mam bi. Añ mam r+imnap, kale n+ñhön g+in+g an+g g+p+al, a g+mim, kal+p hag dap lugagmim. N+bi bi añ mam hag dap lugpal gau, God lo manö n+pe u abe hag dap lugpal. An+g g+mim, n+bi bi God lo manö hain g+p+al rö m+idageinabim; n+bi bi God lo manö aij m+idöp aka n+ñhön rö m+idöp, a göm, gasi u+hai n+ñbal gau rö m+ideinabim. ¹² Pen God n+pe nöp lo manö hag la. N+pe nöp lo manö n+ñöm, n+bi bi manö kub n+ñnab. N+pe nöp han+p ud kam+ñ yunab aka al pak l+inab. An+bu u, kale n+ñhön g+in+g, “N+bi bi gau n+bi bi aij, n+bi bi gau n+bi bi naj,” a g+mim hagabim? Kale an+g gagmim. *

Hib kale ke hagpe adö aragn+im

¹³ Pen n+ñim! Kale r+imnap hagpim, m+ñi aka rol rö, daun kub ap amun, an+bu gau

m+ añ+ ap wög bisnis gun, mani kub udun, ado gi auun, a g+pim. Pen n+ñ aij g+mim.

* ¹⁴ Hainö n+ñhön n+ñhön g+inab u n+ñmim hagagpim. M+ñi kam+ñ m+idpun u pen kam+ñ m+idpun an+bu, kumi yuö yuöp rö nöp göp. Magö u m+idöp, magö u agam+ñ ur gö aröp. * ¹⁵ Göp an+bu rö, manö hagpim an+bu arö g+mim hagmim, “B+ Kub n+p aij geinab u, hon kam+ñ m+idun, an+g an+g g+inabun,” a g+mim. ¹⁶ Pen bi kub n+bi bi m+idpun, a g+mim, hib kale ke g+pe adö aröp u, naj yab+ñ göp.

¹⁷ Unbö rö gep u aij, a gi gasi n+ñbun u pen an+g gagnabun u, nan si nan naj g+inabun. *

5

N+bi bi nan iru m+idöp gau

¹ Kale n+bi bi gep yab+ñ gau, manö hagn+g gabin i n+ñim! Marö kub udn+g gabim rö, mög gö m+ñöñ göl gi m+idaimim.

² U+öpö k+ñno k+ñbap mani nan aij kale iru m+idm+idöp gau hadö pap+ñ gi hij gi lugöp. Wa+ñ aij iru nöp kale m+idm+idöp gau, g+ise pro ñ+ñ ñ+ñ m+gan m+gan juöp. * ³ Gol silpa kale hij gi lugöp rö, kale nan si nan naj g+pim u n+ñ aij g+inabim. Hañ roman kale abe mab m+ñan rö inöm hij gi lugnab.

Ñ+ñ hain u söl auab magö i, kale u+öpö k+ñno k+ñbap mani nan gau iru nöp ud gau pi g+pim. ⁴ N+ñim! N+bi bi wög naböñ kale g+p+al gau, kal+p pe ñagpe, kale u+ham m+idöm m+ñöñ g+lö, B+ Kub k+ö ke yab+ñ u n+ñöb. * ⁵ Kale m+ñöñ naböñ adö i+ i m+dmim, wög waryö gagim y+har+ñ m+dmim, m+ñ m+ñ yab+ñ gi ajpim. An+bu u, kaj gau muk aij göm, mol gö pak n+ñbal rö m+idpim u, magö m+ñö m+idageinabim. *

⁶ N+bi bi aij kalöp nan naj ap gagpal gau, kal+p piral hagmim al pak l+ibim.

Marö auain+im, iru maru j+ n+ñagun, B+ Kub auab a gun n+p abad m+idaiun

⁷ An+bu u, añ mam bi. Marö auain+im, iru maru j+ n+ñagun; B+ Kub auab, a gun, n+p abad m+idaiun. N+bi bi nan wög gi

* **4:6:** Pro 3:34; 1Pi 5:5 * **4:7:** Ep 6:12 * **4:8:** Sek 1:3; Mal 3:7; Ais 1:16 * **4:10:** Job 5:11; 1Pi 5:6 * **4:12:** Ro 2:1; 14:4 * **4:13:** Luk 12:18-20 * **4:14:** Pro 27:1; Sam 39:5,11 * **4:17:** Luk 12:47 * **5:2:** Mad 6:19 * **5:4:** Dud 24:14-15 * **5:5:** Luk 16:25

yimöm abad midlö niñöl gi, möñ lugö, yiñ apranöm, magö aij piñab. Kale u rö nöp Bi Kub niñp abad midaimim. * 8 Bi Kub aunab niñn u yöp söñ midöp, a gimim, gasi halö abad midaimim. *

9 Pen añ mam bi. Añ mam rimnap kalip hag juagmim. Kale añ mam hag jueinabim u, Bi Kub kalöp pen manö kub hagnab. Bi manö kub hagnab u söñ au midöp; ulep magö u nöp aunab. 10 Añ mam bi. Bi God manö hagep hadame nöp midmidal gau, Bi Kub manö niñpe haglö, kalip gi naij gilo niñöl gi, bislam yabiñ midmidal u pen kale iru maru ji niñagla. Kale agamij mid aij gila. Kale u rö nöp adö anibu nöp gimim.

11 Kale niñbim, niñbi bi gi aij göm, iru maru gö ji niñagla gau, kale uri miñ miñ göñ gi mid aij gipal, a gipun. Bi ne Job hadame nöp midmidöp, aiud u niñbim. Niñp marö kub auö, bislam mideia niñn u, Bi Kub niñp gasi niñöl gi midöm, mid dap arö niñöl gi, Bi Kub Job niñp gi aij gö, hainö mid aij ga. Niñhön ginig: Bi Kub niñpe pör pör niñbi bi mög yabiñ niñöm, ud aij yabiñ göp. *

12 Pen añ mam bi. Nan kub yabiñ u, God hib niñpe u yiñharin hagagmim. “God niñ midöp rö, niñö hagabun,” a gimim, hagagmim. “Kumi kabö adö lañ midöp rö, niñö hagabun,” a gimim, hagagmim. “Miñnönñ il i midöp rö, niñö hagabun,” a gimim, hagagmim. “Nan gau nan rimnap midöp rö, niñö hagabun,” a gimim, hagagmim. Yau, a ginabim u, “Yau” nöp, a gimim. Wasö, ginabim u, “Wasö” nöp gimim. Wasö u, manö kub udnabim. *

Sabe gimim

13 Kalöp niñbi bi rimnap marö gainim, kale Bi Kub niñp sabe gimim. Kale niñbi bi rimnap miñ miñ ginabim u, kiñmap rimnap hagmim, Bi Kub hib niñpe hagpe adö arañ. 14 Kalöp niñbi bi rimnap nan gainim, Krai niñbi bi niñpe gau abad midpal bi kub gau hagpe apöm, sabe göm, Bi Kub hib hagöm, wel rimnap liñöl. *

15 Pen Bi Kub niñp niñ udöm sabe ginaböl u, Bi Kub niñpe gö, nan ginab anibu kamij

linab; nan si nan naij gipal u, Bi Kub niñpe niñöm arö ginab. *

16 Anib u, nan si nan naij gipim u, pen pen hag hiikmim, ne ke abe, añ mam gau abe, Bi Kub niñp sabe gipe, niñpe gö kalöp kamij linim. Niñbi bi Bi Kub hagöp rö gipal gau, niñp sabe gilo, Bi Kub niñpe klö niñpe göm, ke yabiñ ginab. 17 Bi God manö hagep Iaija, bi yiñharin hon rö u pen möñ alagnim, a göm, God niñp klö göm hag niñö, mi miñhau niñgan rakin unbö kagoñ jin möñ alaga. * 18 Hainö pen niñpe kauyañ God niñp hag niñö, kumi kabö adö lañ niñbö möñ lugö, miñnönñ nabönñ il i nan wög gau apranöm, nan magö pila. *

19-20 Añ mam bi. Niñbi bi kale rimnap Krai manö niñö u arö gilo, kalip hag niñ aij gipe, kauyañ Krai niñp niñ udnaböl u aij. Anig gimim me, nan si nan naij niñhön niñhön gipal gau, God niñöm arö gö, hainö umöm böñ nöp umagnaböl. *

* 5:7: Dud 11:14; Jer 5:24 * 5:8: Ro 13:11-12; 1Pi 4:7
Mad 5:34-37 * 5:14: Mak 6:13 * 5:15: Mak 16:18 *
Pro 10:12; Gal 6:1; 1Pi 4:8

* 5:11: Eks 34:6; Job 1:21-22; 2:10; Sam 103:8 * 5:12:
* 5:17: 1Ki 17:1; 18:1 * 5:18: 1Ki 18:42-45 * 5:19-20:

1 Pida Pida köp nöd u kalı kliñ rıka

¹ Yad Pida, bı Jisas Krais manö ud arep ap. Yad kalöp nıbi bı God hadame dagol gau nıbi bı nıpe ke hag la gau, köp i kalı kliñ rıkabin.

Kale rımnap Podas mıdpim, rımnap Galesia mıdpim, rımnap Kapadosia mıdpim, rımnap Esia mıdpim, rımnap Bidinia mıdpim. Kale nıbi bı ram Mınöñ mılö gau nıbö rö mıdpim. Manö anıb i kalı kliñ rık yunö, ram Mınöñ ke ke mıdpim gau arö nıñnabim.

² Bapi God hadame dagol gau kalöp gasi nıñöm, nıbi bı yad mıdeinaböl, a ga. Anıb u, God Ana nıpe u gö, kale nıbi bı nıpe mıdmim, Jisas Krais hagöp rö gınabim nıñöm hagape nıpe nan sı nan naij gıpm gac u kık gı yunab.

Anıb u, God apil mıhau kalöp mög nıñmil, ud aij gımil, abad mıdlö, kale pör nöp agamıj mıdaimim. *

Mıd aij gep hon u mıdöp God ram Mınöñ adö lañ au

³ Bı Kub hon Jisas Krais God nıpe nıp aij a gun! Jisas Krais Nap nıpe nıp aij a gun! Nıpe nöp hanıp mög yabıt nıñöm, Nı nıpe Jisas Krais nıp yuö apöm umöm, kauyañ uraka u me, nı pai nıpe yabıt mıdun, nıpe aip pör pör mıdeinabun, a gun, gasi halö mıdpun. ⁴ God nı pai nıpe mıdpun rö, hanıp ram Mınöñ aij nıpe kumi kabö adö lañ au ud aij gınab. Mınöñ naböñ adö it i nan gau papıt lı hij gı lagnab u pen God ram Mınöñ kumi kabö adö lañ au unbö gagnab. God nan aij gau kalöp hag la nıñöm pör pör nöp mıd aij yabıt gınab. Hanıp hagöp rö, amun nıpe aip pör pör nöp mıd aij gınabun. *

⁵ God nıpe klö yabıt. Kale God nıp nıñ udmim cıg aij gıpe, nıpe kalöp abad mıd aij göm, mıd damöm, nıñ hain u, kalöp dam ram Mınöñ aij nıpe u ud arnab. *

⁶ Anıb u, mıñ mıñ göl gı mıdaimim.

* **1:2:** Ro 8:29; 2De 2:13   * **1:4:** Kol 1:12   * **1:5:** Jon 10:28; 17:11   * **1:6:** 1Pi 5:10; Jem 1:2   * **1:7:** Pro 17:3; Sek 13:9; Mal 3:3; Jem 1:3   * **1:8-9:** Jon 20:29; 2Ko 5:7   * **1:10-11:** Sam 22; Ais 53; Mad 13:16-17; Luk 24:26-27

Pen mıñi magö pro marap kalöp, nıbi bı Krais lau adö mıdpal, a göm, gı naij gılö uıham mıdnabim rö löp. * ⁷ Nıbi bı gol raubal gau laulö inö, magöñhalö gol nöp mıdöp aka nan naböñ naböñ halö mıdöp, a göm, nıñbal. Gol nan yıharıñ rö u pen anıg gıpal. Pen God nıp cıg gıpm aka cıg gagpm u nan kub yabıt u me, marö auö uıham mıdeinabim anıbu, nıp cıg aij gıpm aka cıg aij gagpm u nıñnab. Pen marö auö, nıp cıg aij göl gı nöp mıdeinabim u, Jisas Krais ado gı aunab nıñ u, God nıpe kalöp, gı aij yabıt gıpm, a göm, hib kale gö adö lañ arö, kalöp wıhai damöm, ram Mınöñ aij nıpe ud arnab. *

⁸⁻⁹ Kale nöd Jisas Krais nıp amgö nıñagpe u pen nıp mıdmagö libim. Kale uri u rö nöp nıp amgö nıñagpm u pen nıp nıñ udmim, mıñ mıñ yabıt gıpm. Jisas Krais nıp nıñ udpe, God nıpe ana kale pör nöp kamıñ mıdeinaböl, a göm, kalöp abadöl mıdöp. Anıb u me, kale mıñ mıñ yabıt gı mıdpim. Hon mıñ mıñ gep magö anıbu hagun, a gun, manö uıep gınab. *

¹⁰⁻¹¹ Hadame nöp Krais Ana nıpe bı God manö hagep gau kalıp anı dañ mıdöm gasi nı, kale Krais ilön nıñön nıñön udöm, hainö nan aij yöl nıñön nıñön gınab manö u hagöm kalı kliñ rıkla. Pen Krais ilön udöm umö, God kalöp mög nıñöm ud aij gö, mıd aij gınabim manö hagla anıbu, kale ke nıñ aij gagöm, hanıp uri mıdpun hagöp aka nıbi bı hainö gau ke hagöp, a göm, klö göm uıhai nıñöl gı mıdmıdal. *

¹² Pen Krais Ana nıpe gasi nı, God manö hagep bı gau nıñöm manö hageila anıbu, God kalıp, a göm hagaga; kalöp mıñi mıdpim nıñ i nöp haga. Manö aij hageila anıbu me, God nıpe Ana Uı kumi kabö adö lañ nıbö yuö apöm nıbi bı rımnap kalıp gasi nı, kale pen kalöp Jisas Krais manö aij u haglö nıñbim. God gö kale uri nan aij aij nıñön nıñön nıñbim u, ejol gau, hon abe nıñbnop, a göm, nıñagpal.

God hanıp, "Nıbi bı uı mıdaimim," a göp

13 Anib u, gasi yiharin adö rimnap ninagmim; gasi magö kale ke, hañ roman kale ke gasi göp rö nöp gagmim; Jisas Krai ado gi apöm kalöp udöm nan aij ñinab, gasi u nöp ninmim, aij gö ninöl gi, gasi halö midaimim.

14 Kale nöd Jisas Krai manö aij u ninagmim, gasi naj kale ke ninmim gimdim rö gagmim; kale God ñi pai nipe midpim u me, manö nipe hagöp rö u nöp gimim. * 15 Nihön nihön ginig gimim u, God kalöp wiñ alöp u nipe ut midöp rö, kale u rö nöp ut nöp midaimim. 16 God haga rö God Manö yan kalä kün riköm hagla, "Yad nan si nan naj gep ke gau nibö midem ut midpin rö, kale u rö nöp nan si nan naj gep ke gau nibö midmim ut midmim," a gila. *

God nan aij yöl yuöm, hanip rau adog uda

17 God nipe nibi bi gau kalip nime löm, halöwalö gagöp; gipal gipal rö nöp ninöm nime löp. God anig göp anibu, Bapi hon, a gipim u, ram nipe kumi kabö adö lan aragpim ñin i, nipe Bi kub unbö ke, a gimim, hagöp hagöp rö nöp gimim. * 18-19 Kale apis bac bi gimidal adö u gi damun kamij arnabun, a gimim, gi wasö ninbe, God kalöp uda u, gol silpa utpö künno nan hij göp nan yiharin gau rö rauöm udaga. Pen sipsip pi adlai midagöp gac gagöp damöm pak God nip sabe gi ñimidal rö u, Krai damöm al pak lilö hagape nipe gol silpa utpö künno rauagep u lugö uma u me, God kalöp rau adog uda. * 20 God Minöñ naböñ il i gi laga ñin u, Krai nip adö anibu ginab a göm hag la u pen uri ñin hain i nöp, kalöp gi aij ginig waiö aua. * 21 God gö, Krai urakö, God Krai nip ud adö i gilan yabit uda. Anib u, God nip nin udmim, cig aij gimim, hanip arö gagnab, a gimim, gasi halö midpim. *

Añ mam gau kalip midmagö limim

22 Kale God Manö ninö yabit u ninmim, hagöp rö gipe, kalöp nan si nan naj gac u midagöp. Anig gimim, kale añ mam God

lau adö midpal gau kalip midmagö yabit libim. Anib u, kale kün gimim pen pen midmagö yabit löl gi midaimim. * 23 God Manö nöp gö, kale kauyan ñi painan hagape bi rö libim. Pen kamij gison nibö udpim u, nime nap gau ñagpal; nime nap ñi pai yag daulö umbal. Pen God Manö u, manö pör pör nöp mideinab manö kamij anibu nöp gö, God ñi pai nipe midmim pör pör mideinabim. 24 God Manö u kalä küñ riköm hagla,

"Nibi bi gau magöñhalö nan utan utan rö nöp midpal;
hib kub udpal u mab pipit pipit rö nöp midöp.

Nan anib gau yinid mitep göm lugöp. *

25 Pen God Manö u pör pör nöp mideinab," a gila.

God Manö anibu, manö aij kalöp hag ñilö ninbim u nöp.

2

Bi Kub nipe Kabö Kamij rö pör mideinab

1 Anib u, gi naj gipim adö u magöñhalö böñ nöp arö gimim, manö piral hagpim u böñ nöp arö gimim, manö nöp hagpim u böñ nöp arö gimim, nan aij kale gau hon udbnop, a gi gasi ninbim u böñ nöp arö gimim, nibi bi rimnap hag jubim u böñ nöp arö gimim, gimim. *

2-3 Ñi painan gison yag daubal gau ci ñinun, a göm, gasi añi ninbal. Anib u rö, kale Bi Kub bi aij yabit kalöp ud aij göp u hadö ninbim rö, manö aij nipe ci rö ñinun, a gimim, gasi añi u nöp ninmim. Ci anibu ñinabim u, kale kub gimim, kamij midep magö anibu il u nin aij ginabim. *

4 Jisas Krai nipe kabö ap rö. Nipe kabö yiharin ap wasö; nipe Kabö kamij. Kabö kamij anibu nibi bi rimnap ji ninöm arö gipal u pen God nipe udöm, kabö anibu kabö aij unbö ke, a ga. Kale Kabö kamij anibu aumim, 5 kale ke kabö kamij rö libe, God nipe kabö anib gau udöm ram nipe ginab. Ram anibu, Jisas Krai nipe

* 1:14: Ro 12:2; Ep 2:3; 4:17-18 * 1:16: Lep 11:44-45; Mad 5:48 * 1:17: Ro 2:11; Rep 2:23 * 1:18-19: Ap 20:28; Hib 9:12-14 * 1:20: Ep 1:4 * 1:21: Jon 14:6; Ro 5:1-2 * 1:22: Jon 13:34; Ro 12:10 * 1:24: Ais 40:6-8 * 2:1: Ep 4:22; Jem 1:21 * 2:2-3: Sam 34:8

ram nabıc mıdeınab nıñöm kale God nıþ sabe gep nıbi bı uł mıdmım, nan nıñön nıñön God nıþ aıj göp u, nan sabe gep rö God nıþ ñınabım. Nan sabe gı ñeb anıbu sipsıp nan gau wasö; nan ana sabe gı ñeb nöp ñınabım. *

6 God Manö u kalı kılıñ rıköm hagla,
“Nıñım! Yad kabö ap daun kub Saion lınö,
kabö anıbu Saion ram padö rö
mıdeınab.

Kabö anıbu yad ke hag lınö;
kabö anıbu kabö aıj unbö ke.

Nıbi bı an an nıþ nıñ udöm cıg gınaböl
gau,
hainö kale, hon nıñön gınıg nıþ nıñ
udpun, a göm, hagagnaböl yabıtı,” a
gıla. *

7 God anıg hagö, nıbi bı nıþ nıñ udpım
gau, kabö anıbu kabö aıj unbö ke rö lınab;
pen nıbi bı nıþ nıñ udagpal gau, God
Manö u kalı kılıñ rıköm hagla,

“Kabö jı nıñöm arö gıla kabö u nöp
mıñı ram padö kłö yabıtı an lañ u
mıdöp,” a gıla. *

8 Pen manö ap hagla,

“Kabö anıbu nöp, nıbi bı aramöm ma
bınıñ gınaböl;
kabö anıbu nöp, nıbi bı apöm, lug
paknaböl,” a gıla.

Krais manö aıj u nıñ udagla u me, ap lug
pakla. Pen kale ap lug pakla u, God gınab
a ga rö nöp ga. *

9 Pen God nıpe ke kalöp udöm, yam nıpe
ke hag la. Kale Kın nan sabe gep nıbi
bı nıpe mıdpım. Kale nıbi bı uł nıpe
mıdpım. Kale God yam nıpe ke mıdpım.
Anıg göp u, kale nıbi bı gau nıbö gau nıbö,
God nıpe nan aıj unbö ke göp u hag waiö
gımım, nöd sıbön an gau mıdmım, bıslam
gı ajmıdim u pen God nıpe gö, uri mailö
aıj nıpe nıñmım aj aıj gabım, manö anıbu
waiö hagnabım. Anıg hagnım, hib nıpe
hagpe adö arnab. *

10 Nöd God nıbi bı nıpe mıdagmıdim,
pen uri nıbi bı nıpe ke mıdpım. Nöd

God kalöp mög nıñöm udagmıdöp, pen uri
kalöp mög nıñöm udöp. *

*God nıbi bı nıpe mıdpım rö, mıd aıj
gımım*

11 Anıb u, nıbi bı nıñeb aıj yad gau.
Mınöñ naböñ ıt i ram Mınöñ kale kabö
rö wasö, yıharıñ apım mıdpım. Anıb
u, nan sı nan nıñ Mınöñ naböñ ıt i hañ
romanğ gası göp nan gau, mıdmagö lımım
gıpe aragnım. Nan anıb gau gası nıñmım
gıpe arö, ana kale aıp pen pen gö, ap lug
pakmım rö löp. *

12 Nıbi bı God nıbi bı nıpe mıdagpal gau
aıp mıdpım u, gı aıj yabıtı gı mıdaimım.
Anıg gıpe, ñın rımnab, kalöp, gı nıñ
gıpım, a göm, hag junaböl u pen kale gı
aıj gıpım u nıñöm, hainö Jıas Krais aunab
ñın u, gı aıj gıpım rö hag hıkeınaböl, God
hib nıpe u ap rannab. *

13-14 Bı Kub nıbi bı nıpe mıdpım rö, bı
kub kalöp Mınöñ naböñ ıt i abad mıdpal
gau hagöl rö gımım. Kın kale bı kub yabıtı
mıdöp u manö nıpe u nıñmım, bı nıpe yuö
apöm kalöp abad mıdpal gau manö kale
magöñhalö nıñmım gımım. Bı kub anıb
gau, nıbi bı gı aıj gınaböl gau kalıp ud aıj
gınaböl; pen nıbi bı gı nıñ gınaböl gau
kalıp manö kub hagöm, ilön pen ñınaböl.
Nıñön gınıg: God bı anıb gau wög anıbu
göl, a göm, hag la. * 15 Pen God nıþ aıj
gınab u, kale gı aıj göl gı nöp mıdaıbe,
nıbi bı gası mıdagöp gau kalöp manö pıral
hagöm hag juöl rö lagnab. * 16 Nıbi bı
rımnab, ke nıñbım rö gımım, a gıpal. U
aıj pen gası anıbu nıñmım, nan sı nan nıñ
ap gagmım. God nıbi bı wög gep nıpe
mıdpım rö, nıñön nıñön gınıg gınabım
u, nıpe hagöp hagöp rö nöp gınabun, a
gımım, gımım.

17 Nıbi bı gep gau abe nıbi bı yıharıñ
gau abe manö kale nıñmım. Añ mam Krais
lau adö mıdpal gau kalıp mıdmagö lımım.
God nıpe Bı kłö unbö ke, a gımım, ana
udmım nıñmım. Kın kale bı kub a gımım
manö nıpe nıñmım. *

* 2:5: Ep 2:21-22; Rep 1:6 * 2:6: Ais 28:16; Ep 2:20 * 2:7: Sam 118:22 * 2:8: Ais 8:14-15 * 2:9: Dud 7:6;
14:2; Ais 9:2; Dai 2:14; Ap 26:18; Ep 5:8 * 2:10: Hos 2:23 * 2:11: Gal 5:17,24 * 2:12: Mad 5:16 * 2:13-14:
Dai 3:1 * 2:15: 1Pı 3:16 * 2:17: Ro 12:10

Krais n+ip hain gun, marö auain+im, p+ñ+ñ gagun

¹⁸ Kale Krais n+ibi b+ n+ipe m+dmim, b+ r+imnap kal+ip nag+ wög rö g+ipim u, b+ kub kale gau ud aij g+mim, hagnaböl rö nöp g+mim. Kalöp g+ aij göm agam+ij m+id aij g+pal b+ gau nöp wasö, k+ö yab+ñ jubal b+ gau u rö nöp, ud aij g+mim, hagnaböl rö nöp g+mim. * ¹⁹ Pen kalöp g+ najj gaiöl, God n+ip gas+ n+ñbim rö, kal+ip gas+ najj n+ñageinabim u, God kalöp ud aij g+inab. ²⁰ Pen kale g+ najj g+pe, kalöp pakaiöl, kal+ip gas+ najj n+ñageinabim u hagagabin; an+g g+inabim u, God kalöp ud aij gagnab. Pen kale m+id aij g+pe, kalöp g+ najj gaiöl, kal+ip gas+ najj n+ñageinabim u hagabin; an+g g+inabim u me, God kalöp ud aij g+inab. * ²¹ Kalöp marö ñ+lö agam+ij nöp m+idaimim, a göm, God kalöp uda. An+ib u, Krais han+ip, a göm, ilön uda gas+ u nöp n+ñmim. Kalöp marö ñaiöl, gas+ kub n+ñagmim. N+ipe göp rö g+mim, g+pe arn+im. *

²² “N+ipe nan si nan najj ap gaga; manö piral ap hagaga.” *

²³ Krais n+ip hag jueila, n+ipe pen hag juaga. N+ip g+ najj geila, n+ipe ilön udöm kal+ip manö pen pen hagaga. Nap n+ipe manö kub kabö göl nöp hagöp u, y+ip abadnab, a göm, gas+ u nöp n+ñ m+ideia. * ²⁴ Krais n+ip mab ba lañ al pak leila, n+ipe nan si nan najj hon magöñhalö g+inabun gau, hañ romanñ n+ipe ke udöm uma. “Yad nan si nan najj kal+ip udem umnö, nan si nan najj gep gas+ magö kale u umöm, kale kam+ñ aramöm, g+ aij göl g+ m+idaiöl,” a göm, nan si nan najj hon gau, hañ romanñ n+ipe ke udöm uma. Krais n+ipe ilön kub uda u me, kalöp nan ga u kam+ñ la. * ²⁵ Kale kaj sipsip hauñ gau amöm rul arbal rö m+dm+dim u pen m+ñi B+ Kaj Sipsip Mukep, B+ ana kalöp abad m+id aij göp u, n+ip ado g+ aubim. *

3

Nugmul abe n+bin abe

* **2:18:** Ep 6:5 * **2:20:** 1Pi 3:14,17 * **2:21:** Mad 16:24; Jon 13:15 * **2:22:** Ais 53:9 * **2:23:** Ais 53:7; 1Pi 3:9 * **2:24:** Ro 6:11; Ais 53:5-6 * **2:25:** Esi 34:5-6; Mad 9:36; Jon 10:14; Hib 13:20-21 * **3:1-2:** Ep 5:22 * **3:3:** 1Di 2:9 * **3:6:** Jen 18:12 * **3:7:** Ep 5:25

¹⁻² Pen kale b+ halö n+ibi m+dpim gau, kalöp u rö nöp manö hagn+g gabin. Nagamul b+ hagöl rö n+ñmim, g+ aij g+mim. Nagamul b+ Jisas Krais manö aij u udagaiöl, n+ñön g+ñg manö aij u udagpan, a g+mim, hagagmim. Pen kale ke g+ aij g+mim, kal+ip ud aij g+pe me, n+ibi yad u Jisas Krais n+ip c+g göm g+ aij yab+ñ göp, a göm, n+ip n+ñ udnaböl. * ³ Pen n+ibi k+ññ aij m+idaiun, a g+mim, nan r+ib ad+ik y+ñ+d nöp najj g+inab gau lun, a g+mim, n+ñagmim. Umagö mal+kmim, wañj aij aij y+mmim, nan aij aij kabö gol udöm g+pal gau ud hañ romanñ ad+kmim, gagmim. *

⁴ N+ibi hain m+dmim, gas+ n+ñ aij g+mim, kal juagmim, n+ibi b+ gau aip agam+ij m+id aij g+mim. An+g g+ aij g+inabim u, nan aij an+ib gau m+dmagö an kale dan m+idöp rö, n+ibi b+ amgö n+ñagnaböl pen God amgö n+ipe u, nan k+ññ aij unbö ke rö l+inab. Nan k+ññ aij aij an+ib gau hij gagnab; pör pör nöp m+ideinab. ⁵ Nan k+ññ aij an+ib gau m+dmagö an dan kabö gol rö m+idöp u, ap+is hon God n+ip n+ñ udm+idal gau udöm kale ke r+ib ad+ikm+idal; kale nugmul b+ kal+ip manö u n+ñm+idal. ⁶ N+ibi Sara nugmul Ebrahim n+ip, b+ kub yad, a göm, hagn+idöp rö nöp g+m+idöp. Kale p+ñ+ñ gagmim, Sara g+m+idöp u rö g+ aij geinabim u, Sara pai n+ipe yab+ñ rö m+ideinabim. * ⁷ Pen kale n+ibi halö b+ m+dpim gau, kalöp u rö nöp manö hagn+g gabin. N+ibi gau b+ rö k+ö m+dagpal rö, n+ibi kale gau ud aij g+mim. God kalöp b+ gau nöp udöm, n+ibi gau kal+ip arö gagöp; kalöp b+ gau mög n+ñöm udöp rö, n+ibi gau kal+ip u rö nöp mög n+ñöm udöp. N+ibi kale gau kal+ip abad m+id aij g+mim me, God n+ip sabe g+pe, manö kalöp u n+ñnab. *

J+im ñöl m+idaimim

⁸ Manö hag jun+g gabin. Kale añ mam Krais lau adö m+dpim gau magöñhalö gas+ adö añ+ nöp n+ñmim; añ mam r+imnap ilön udaiöl, kal+ip mög n+ñmim; añ mam r+imnap m+ñ m+ññ gaiöl, kale u rö nöp m+ñ m+ññ g+mim; añ mam pen pen m+dmagö

lîmim, pen pen mög nîhmim ud aij gîmim; yad nîbi kub, yad bî kub, a gîmim, gasî u nîhagmim. ⁹ Nîbi bî rîmnap kalöp gî najj gaiöl, kalîp pen gî najj gagmim. Kalöp hag juaiöl, kalîp pen hag juagmim. Kalöp nîhön nîhön gaiöl, God nîp sabe gîmim hagmim, kalîp gî aij gîmön abad mîdaimön, a gîmim. Nîhön gînîg: God kalöp uda u, kale nîbi bî gau kalîp gî aij gînabim, a göm, uda. Anîg gînabim u, God kalöp u rö nöp gî aij gînab. ¹⁰ God Manö u kalî kîñ rîkôm hagla,

“Nîbi bî mîd aij gun, mîlep yabî lun umun, a göm nîhbal gau, manö piral, manö najj hagagöl. *

¹¹ Pen nan si nan najj gîpal adö u arö göm, gî aij nöp göm, gasî klö nîhöm, jîm ñöl mîdaiun, a göm, agamîj nöp mîdaiöl.

¹² Nîhön gînîg: nîbi bî God Manö hagöp rö nöp gîpal gau,

Bî Kub kalîp abad mîd aij göm, nîp sabe gînaböl manö kale u nîhnap; pen nîbi bî gî najj gîpal gau nîhjö, mulu lugnab,” a gîla.

Mîd aij gîpe, kalöp gî najj gaiöl, pîñîj gagmim

¹³ Gî aij gun, a gîmim, klö gîpe arö, nîbi bî rîmnap kalöp ilön ñagnaböl. ¹⁴ Pen kale gî aij gîpe kalöp gî najj gaiöl u, mîñ mîñ gîmim. Nîbi bî kalöp gî najj gîpal gau kalîp pîñîj gagmim, gasî kub nîhagmim. * ¹⁵ Pen mîdmagö an kale dan u, Krais nîpe nöp Bî Kub, a gîmim, hib nîpe hagpe adö aran. Pen kale pör nöp gasî nîhöl gî mîdaimim, nîbi bî rîmnap, nîhön gînîg gasî halö mîdpim, a göm, hag nîhjaiöl, kalîp ud aij gîmim, manö hain hagmim, Krais manö aij u kalîp hag ñî aij gîmim. ¹⁶ Pen hag ñî nabim u, hon manö nîhön hagno God nîp aij gînîm, a gîmim, hag ñîmim. Krais nîp cîg gîmim, gî aij gînabim u, bî gau kalöp hag junîg gaböl gau, kalîp nable gö arö gînaböl. * ¹⁷ Kale gî aij gîpe nîhöl gî, God kalîp nîhebîr arö gö, kalöp gî najj geinaböl u, manö

mîdagöp. Pen kale gî najj gîpe, kalöp gî najj gînaböl u, God nîp aij gagnab.

Krais umöm gac hon tik gî yua

¹⁸ Kale gî aij gîpe, kalöp gî najj geinaböl u, manö mîdagöp, a gîpin u, Krais nîpe Bî aij pen nîp gî najj geila, uma. Nîpe aij nöp gîmîdöp u pen kale nîbi bî nan si nan najj gîpim gau God aip jîm ñî nabî, a göm, uma. Mañ añî yabî uma; hainö kauyan umagnab. Krais hañ roman an pak lîlö uma u pen Ana nîpe umaga. Ana nîpe kamîj mîdöm, nîpe kauyan uraka. ¹⁹ Ana nîpe anîg geia nîpe amöm, nîbi bî nöd umöm am nagî mîdeila gau kalîp manö aij nîpe u hag ña. ²⁰ Nîbi bî nagî mîdeila gau, Noa mîdeia ñî n u, God nîp manö u nîhageila u pen God kalîp manö kub hagaga; manö yîp nîhnapöl aka göm, abad mîdeia. Abad mîdö nîhöl gî, Noa nîp ñîg magîb gîmön, a ga u gî damöm, nîbi bî iru wasö, Noa apîlap unbö raleb u nöp ñîg magîb raul mîgan amöm, ñîg an dan aram mîdöm mîd damöm, God gö kamîj arla.

* ²¹ Pen ñîg magîb raul mîgan am mîdlö, ñîg u kalîp dap ranö, kamîj arla anîbu rö, uri hon Jisas Krais umöm uraka manö u nîh udun, ñîg pakun, u rö nöp kamîj arnabun. Pen ñîg pakpun anîbu, hañ roman gac tik gî yuun, a gun, pakagpun. Krais hanîp, a göm, umöm kauyan uraka rö, God gasî mîdmagö an hon nîhöm gac ap mîdagöp. Gasî anîbu nöp nîhun, ñîg pakpun. God nîpe manö klö nîhjö anîg hag la me u. ²² Krais nîpe pen umöm uraköm, am ram Mînöh kumî kabö adö lan au aramöm, God ñîmagö yîjîg böj lau adö mîdöp nîhöm ejol gau abe, kîjaki nan klö mîdöp gau abe, magöñhalö mo nîpe gau mîdpal.

4

Marö udöl gun, nagî najj nöd nîbö adö u arö gun

¹ Krais hañ roman nîpe ilön kub uda rö, hon u rö nöp ilön udnabun, a gîmim, gasî anîbu nöp nîhöl gî mîdaimim. Nîhön gînîg: nîbi bî hañ roman kale ilön kub

* **3:10:** Sam 34:12-16 * **3:14:** Ais 8:12-13; Mad 5:10; 1Pi 2:20; 4:14 * **3:16:** 1Pi 2:12 * **3:20:** Jen 6:1-7:24

* **4:1:** Ro 6:2,7

udpal gau, nan si nan naj gun, a göm, gasi u niḡagpal. * 2 Niḡn an+bu riköm, niḡn aigeg Miḡnön nabön iḡ i hañ romanḡ m+deinabun u, God niḡp aij giḡnim adö u nöḡp gun, a göm, m+dmagö kale ke uraknab adö u gagnaböl. 3 Kale nöḡd niḡbi bi God Manö udagm+dal gau rö giḡ m+dm+dim. Gasi naj niḡmim, niḡbi si bi si giḡmim, niḡg klö niḡḡ hauḡ l+mim, nan iru yabiḡ niḡmim, haḡöwaḡö giḡmim, nan piral God sabe gagmim a göḡp nan gau sabe göḡ giḡ m+dm+dim. * 4 Miḡni pen, niḡbi bi God Manö udagpal gau, kale m+ḡd aij giḡpim u niḡḡöm, niḡhön giḡniḡ hon aip magum giḡmim haḡöwaḡö gagpim, a göm, kalöp hag jubal. 5 Pen söḡl m+ḡdöp, Bi Kub niḡbi bi kam+ḡ m+deinaböl gau abe, niḡbi bi hadö umla gau abe, niḡhön niḡhön giḡla gau, niḡhön giḡniḡ an+ḡ giḡpim, a göm, manö kub hagö, kale niḡhön niḡhön giḡpal gau magöḡhalö niḡp hag waiö l+inaböl. * 6 Niḡbi bi magöḡhalö umbal rö umöm, hañ romanḡ u böḡ nöḡp hij giḡ luga u pen ana gau amöm, God kam+ḡ m+ḡdöp rö u kam+ḡ m+deinaböl, a göm, Kraiḡ manö aij niḡpe u niḡbi bi hadö umla gau kal+ḡp hag ña.

God wög han+ḡp adö ke ke hagöp rö, giḡ aij gun

7 Söl m+ḡdöp, nan niḡhön m+ḡdöp gau magöḡhalö piḡs giḡniḡ gab. An+ḡ u, gasi niḡḡ aij giḡmim, agam+ḡ m+ḡd aij giḡmim, God niḡp sabe giḡmim. * 8 Pen manö kub yabiḡ u, kale Kraiḡ niḡbi bi pör nöḡp pen pen m+ḡdmagö yabiḡ l+ m+ḡdaimim. Kale pen pen m+ḡdmagö löḡ giḡ m+deinabim u, Kraiḡ niḡbi bi r+ḡmnap nan si nan naj göm kalöp niḡn iru nöḡp giḡ naj gaiöl u, kale yiḡḡd niḡmim arö giḡnabim. * 9 Kraiḡ niḡḡ udpal niḡbi bi r+ḡmnap ram kalöp auaiöl, gai am ram ade aubim, a giḡmim, hagagmim; kal+ḡp hag wiḡhai udmim. * 10 God niḡbi bi möḡ niḡḡöm ud aij göm, kal+ḡp gasi aij ke ke nöḡb. God gasi aij kalöp nöḡb an+ḡbu, kalöp nöḡp wasö, añ mam Kraiḡ niḡbi bi niḡpe m+ḡdpal gau kal+ḡp magöḡhalö u rö nöḡp gasi niḡḡöm nöḡb. An+ḡ u, God kalöp gasi aij nöḡb an+ḡbu niḡmim, añ mam gau kal+ḡp

giḡ aij giḡmim. * 11 God kalöp gasi aij nöḡ, kale niḡbi bi gau kal+ḡp hag niḡnabim u, gasi niḡḡ aij giḡmim, God Manö aij u kabö göḡ nöḡp hag niḡmim. God kalöp gasi aij nöḡ, kale niḡbi bi r+ḡmnap wög giḡ niḡnabim u, God kalöp klö niḡpe nöḡb u udmim, niḡbi bi gau kal+ḡp wög giḡ niḡmim. An+ḡ geinabim u, Jisas Kraiḡ niḡbi bi niḡpe m+ḡdpim u niḡḡöm, kale God hib niḡpe u haglö adö arnab. Jisas Kraiḡ, Bi klö yabiḡ u nöḡp, niḡp aij a göḡ giḡ, hib niḡpe pör pör hagno adö aranḡ. An+ḡ unbö rö aij.

Kraiḡ niḡbi bi niḡpe m+ḡdpim rö, kalöp marö niḡnaböl

12 M+ḡdamam aij yad gau. Kraiḡ niḡp ciḡ p+ḡdön giḡnaböl aka arö giḡnaböl a göm, niḡbi bi r+ḡmnap han+ḡp ilön kub mab m+ḡtan rö niḡbal u, han+ḡp niḡhön giḡniḡ an+ḡ gab, a giḡmim, gasi u niḡḡagmim. 13 Kraiḡ niḡbi bi niḡpe m+ḡdpun u me, niḡp giḡla rö han+ḡp gaböl, a giḡmim, miḡñ miḡñ göḡ giḡ m+ḡdpe me, niḡpe mailö aij yabiḡ niḡpe halö aunab niḡn u, kale miḡñ miḡñ göḡ giḡ m+deinabim. * 14 Kale Kraiḡ niḡbi bi niḡpe, a göm, kalöp hag juaiöl, miḡñ miḡñ göḡ giḡ m+ḡdaimim. God Ana mailö aij yabiḡ halö u han+ḡp aip m+ḡdöp u niḡḡöm me, an+ḡ gaböl, a giḡmim, miḡñ miḡñ göḡ giḡ m+ḡdaimim. * 15 Kale wip alagmim; nan si udagmim; niḡbi bi r+ḡmnap kal+ḡp giḡ naj gagmim; nan kale rö giḡmim gagmim. Kale an+ḡ giḡmim, ilön udnabim u, nable giḡnab. Pen giḡ aij giḡmim ilön udnabim u, nable gagn+ḡ gab. 16 Pen kale Kraiḡ niḡp niḡḡ udmim niḡpe hagöp rö giḡpim rö, kalöp marö niḡaiöl, nable gagnab. Kraiḡ niḡbi bi niḡpe m+ḡdpun rö, han+ḡp an+ḡ gaböl, a giḡmim, aij gö niḡḡöl giḡ, God hib niḡpe hagpe adö aranḡ. 17 Söl m+ḡdöp, God niḡbi bi manö kub hagnab. Niḡpe iḡ göm niḡbi bi niḡpe ke manö kub hagnab. Pen hon niḡbi bi niḡpe ke uḡham m+deinabun u, niḡbi bi manö aij niḡpe udagpal gau kale aigöl göm m+ḡdnaböl? 18 God Manö u kal+ḡ kḡiḡ riköm hagla,

“Niḡbi bi God hagöp rö giḡpal gau uḡham yabiḡ kam+ḡp arnaböl; an+ḡ u, niḡbi bi God Manö udagöm,

* 4:3: Ep 2:2-3 * 4:5: Ap 10:42 * 4:7: Ro 13:11-12
* 4:13: Ap 5:41; Jem 1:2; 1Pi 1:6-7 * 4:14: 1Pi 2:20

* 4:8: 1Pi 1:22 * 4:9: Hib 13:2 * 4:10: Ro 12:6-8

nan si nan naj g+ m+dpal gau, kale
aigöl göm kam+η arnaböl?” ö g+la.
*

¹⁹ An+ b u, God marö han+ p hag la rö
nö p udnabun u, gas+ iru n+η agun. B+ Kub
han+ p g+ la u, ha+öwa+ö gagnab, pen n+pe
nö d haga rö nö p han+ p ud aij g+ nab, a gun,
gas+ u n+η un, g+ aij nö p gö l g+ g+ no arn+ m.

5

*N+bi b+ Krai n+η udpal gau b+ abadep
m+dmim, kal+ p abad aij g+ mim*

¹ N+bi b+ Krai n+η udpal gau kal+ p b+
abadep m+dpim gau, kalöp manö hagn+ g
gabin. Wög kale g+ pim an+ bu rö, yad u rö
nö p n+bi b+ Krai n+η udpal gau kal+ p abad
m+dpin. Krai ilön kub udeia u, yad n+η
m+dainö. God n+pe Krai mailö aij yab+ t
n+pe n+bi b+ gau magö η halö kal+ p yamnab
ñ+ n u, yad amem n+η m+deinabin. An+ b u,
yad kalöp manö an+ bi hagn+ g gabin. ² B+
kaj sipsip mukep gau kaj sipsip kale muk
aij g+ pal rö, God n+bi b+ n+pe ke ñ+ magö
adö kale la gau, kal+ p abad m+ d aij g+ mim.
N+bi b+ r+ mnap kalöp neb neb gö m haglö,
God wög u gagmim. Mani nan gau udun
a g+ mim God wög u gagmim. M+ñ m+ñ
göl g+, aij gö l g+ nö p God wög u g+ mim.
An+ g geinabim u, God n+ p aij g+ nab. *
³ Hon b+ kub m+dpun, a g+ mim, God sipsip
n+pe gau kal+ p hag gagmim. Kale ke g+ aij
g+ pe, kalöp n+η öm u rö nö p gö l. * ⁴ Adö
an+ bu g+ pe, B+ Sipsip Mukep Nap kabö
göl u apöm, usaj+ l bad klö pör pör nö p
m+ mailö g+ m+ deinab u kalöp ñ+ nab.

*Hib hon ke dap ranagun; gas+ kabö rö
nö p n+η un*

⁵ Pen kale b+ praj gau, b+ majö kalöp
abad m+dpal gau hagöl rö n+η mim. Kale
magö η halö, Krai n+bi b+ añ mam gau
n+η mim, kale n+bi b+ pro, hon n+bi b+ kub,
a g+ mim, gas+ u n+η agmim. God Manö u
kal+ k+ iñ r+ köm hagla,
“God n+bi b+ hib kub udnabun a g+ pal gau
kal+ p j+ n+η öm,

n+bi b+ pro pro udpal gau, kal+ p mög
n+η öm, ud aij yab+ t gö p,” a g+ la. *

⁶ An+ b u, God B+ klö unbö ke u n+ p
n+η mim ana udmim, hagöp rö g+ mim.
An+ g g+ nabim u, ñ+ n hain hag la u, n+pe
gö, kale b+ kub rö m+ deinabim. * ⁷ God
n+pe ke kalöp abad m+ d aij gö p rö, marö
m+ dain+ m, magö η halö ud ñ+ magö adö
n+pe u l+ mim. *

⁸ Pen pör pör g+ j+ n gö l g+ m+ dmim, n+η
aij gö l g+ m+ daimim. Kaua+ t maua+ t b+ kale
u k+ j+ aki, kain kub laiön manö kub hagöp
rö gau gau amöm, n+bi b+ ap hau ñ+ η+ n,
a gö m, u+ hai n+η ö l g+ ap ran ap lug arab. *
⁹ K+ j+ aki an+ g gab u, han+ p nö p gagab; Krai
n+bi b+ añ mam hon ram M+ nö η gau gau
magö η halö kal+ p u rö nö p gab, a g+ mim,
k+ j+ aki n+ p wasö g+ mim, Krai manö aij u
n+η ud p+ dö η gö l g+ m+ daimim. * ¹⁰ God
n+bi b+ mög n+η öm, ud aij yab+ t gö p rö,
pör pör Krai n+bi b+ n+pe m+ daiim, a gö m,
ram M+ nö η aij yab+ t kalöp hag la u me,
magö i kalöp g+ naj g+ lö ilön udpim u pen
magö pro marap God n+pe ke apöm klö
n+pe kalöp ñö, kale Krai n+ p n+η ud p+ dö η
g+ mim, n+ p c+ g aij yab+ t g+ mim, n+bi b+
klö n+pe m+ dmim, m+ d aij yab+ t g+ nabim.
¹¹ God B+ klö yab+ t u n+bi b+ gau magö η halö
pör nö p pör nö p abad m+ deia η! An+ b unbö
rö aij.

Manö ad+ η magö r+ mnap

¹² Mam aij yad Sailas aip m+ dpul. Manö
kalöp hagabin i n+pe kal+ k+ iñ r+ kab n+η öm
yad kö p u+ ep i kalöp yunabin. Mam an+ bu,
gas+ hon n+η bun rö n+η ö b. Kalöp manö klö
hagem, manö pro kal+ k+ iñ r+ kpin an+ b i,
God n+bi b+ mög n+η eb magö yuö yab+ t u
nö p r+ kpin. Manö an+ bi, manö n+η ö yab+ t,
a g+ mim, n+η ö l g+ nö p m+ daimim. *

¹³ Pen Krai n+bi b+ n+pe m+ dpal daun
kub Babilon aui kalöp, “M+ dpim?” a g+ pal.
God kalöp hag la rö, n+bi b+ an+ b gau u rö
nö p hag la. Ñ+ yad Mak kalöp u rö nö p,
“M+ dpim?” a gö p. * ¹⁴ Krai n+bi b+ añ
mam m+ d magö l+ bun, a g+ mim, pen pen

* 4:18: Pro 11:31 * 5:2: Jon 21:15-17; Ap 20:28 * 5:3: 2Ko 1:24; Plp 3:17; Dai 2:7 * 5:5: Ep 5:21; Jem
4:6 * 5:6: Mad 23:12; Luk 14:11; Jem 4:10 * 5:7: Mad 6:25-30 * 5:8: 1De 5:6 * 5:9: Ep 6:11-13; Jem 4:7
* 5:12: Ap 15:22,37-40; 12:2,25; 13:13 * 5:13: 2Di 4:11

hag wihai udöl gî, alaun bom halumim.
Krais nîbi bî nîpe mîdpim gau, Krais kalöp
magörjhalö ud aij gö, kale agamîj mîd aij
göl gî mîdaimim.

2 Pida Pida köp hain nîbö u kalî kliñ rîka

¹ Yad Saimon Pida, Jisas Kraiss manö ud arep bî ap. Yad wög gep bî nîpe ap mîdpin.

God hon Jisas Kraiss hanîp ud kamîñ yua u, nîpe Bî aij unbö ke. Jisas Kraiss hanîp mög nîñöm gasî aij ñö, hon nîp nîñ udpun. Kale nîbi bî gau, Jisas Kraiss kalöp gasî aij ñö, kale u rö nöp nîp nîñ udpim gau, kalöp köp anîbi kalî kliñ rîkabin. ² Kale God abe, Bî Kub hon Jisas abe, kalîp gasî nîñ mîdpe, kale apil mîhau kalöp mög nîñmil, ud aij gîmil, abad mîdlö, kale pör pör agamîj mîd aij gîmim.

God hanîp uda a gun, nîp cîg aij gun

³ Hon nîbi bî Jisas Kraiss lau adö mîdpun gau, nan si nan naj arö gun, nîpe hagöp rö nöp gî mîdaiun rö löp. Hon Jisas Kraiss nîp nîñ udpun u me, Kraiss nîpe u rö nöp God mîdöm, klö nîpe nöp hanîp ñö, hon God Manö hagöp rö nöp gî mîdaiun rö löp. Nîpe Bî aij unbö ke, Bî mailö aij yabî halö pen nîpe hanîp gasî nîñöm, nîbi bî yad ke mîdaiöl, a göm, hanîp hag la. ⁴ Anîb u, Jisas Kraiss nan aij yabî anîb gau hanîp ñöb. Nan aij aij ñöb u udun, gasî naj mîñöñ naböñ î i nîñöm lug paköl rö löp gau arö gun, God nîpe ke mîdöp rö mîdaiun rö löp.

⁵ Anîbu, Kraiss kalöp gasî aij ñö, nîp nîñ udpim. Pen kale Jisas Kraiss nîñ udöl gî mîdmim, kale klö gîmim, nîbi bî gau kalîp gî aij gîmim. Pen kale nîbi bî gau kalîp gî aij nöp göl gî mîdmim, kale klö gîmim, Jisas Kraiss nîpe Bî aigale Bî rö mîdöp manö yuö yabî u nîñ aij gîmim. ⁶ Pen kale Jisas Kraiss nîpe Bî aigale Bî rö mîdöp manö yuö yabî u nîñ aij nöp göl gî mîdmim, kale klö gîmim, hañ roman kale gasî göp rö gagmim. Pen kale hañ roman kale gasî göp rö gagmim, kale klö gîmim, Jisas Kraiss nîp nîñ ud pîdöñ gîmim, cîg aij gî mîdmim, nîpe hagöp hagöp rö nöp

göl gî mîdaimim. * ⁷ Pen Jisas Kraiss nîp nöp gasî nîñmim cîg aij gîmim, nîpe hagöp hagöp rö nöp göl gî mîdmim, kale klö gîmim, añ mam gau pen pen ud aij gîpal rö, kale Kraiss nîbi bî añ mam kale gau pen pen ud aij gîmim. Pen kale Kraiss nîbi bî añ mam kale gau pen pen ud aij göl gî mîdmim, kale klö gîmim, Kraiss nîbi bî añ mam kale gau pen pen mîdmagö lîmim. ⁸ Pen yad aui manö nîhön nîhön kalî kliñ rîkajîñ u, kale nan anîbu nöp gasî nîñ aij gîmim, klö gîmim gî mîdeinabim u, kale Bî Kub hon Jisas Kraiss nîpe Bî aigale Bî rö mîdöp, a gî gasî nîñmim, wög nîp gî aij gîpe, nîp nan magö aij rîmnap pîlnab. ⁹ Pen yad aui manö nîhön nîhön kalî kliñ rîkajîñ u, kale rîmnap nan anîbu nîñagnabim u, kale nîbi bî amgö we rö. Nan si nan naj gîpim u, God nîpe gac anîbu îk gî yua u hauî gîpim.

¹⁰ Anîb u, añ mam yad gau. God gasî nîpe ke nîñöm, yîp hain göm nîbi bî yad mîdaiöl, a göm, kalöp udöp u, klö gîmim nîp hain gîmim, nîbi bî nîpe mîdaimim. Anîg gîmim me, Kraiss manö aij nîpe u pör nöp nîñ ud pîdöñ gîmim, gî dammim, arö gagnabim. ¹¹ Pen Bî Kub hon Jisas Kraiss hanîp ud asîk yuöp u apöm, kalöp hag wîhai udöl gî, nîbi bî nîpe pör pör abad mîdeinab ram raul mîgan anîbu da löm abad mîdeinab.

God manö hagep bî gau, Ana Uî kalîp gasî ñö nîñöl gî God manö hagla

¹²⁻¹⁵ Kale manö hagajîñ anîbu nîñmim, hadö ud aij gîpim, pen yad pör nöp kalöp manö anîbu hagöl gî nöp mîdeinabin. Bî Kub hon Jisas Kraiss yîp, umnabön, a göm, ñîñ hag la u söl auöp u me, hañ roman halö mîdpin ñîñ i, yad klö gem, kalöp manö anîbu hagöl gî nöp mîdeinabin u aij. Anîg gîñabin u, kale hauî gagnabim; yad umnabin pen kale manö anîbu nîñöl gî mîdeinabim. *

¹⁶ Kalöp nöd hagem, Bî Kub hon Jisas Kraiss ke yabî löm klö halö aua, a gîno u, aiud kliñ aij udpal rö hagagno. Nöd Bî Kub anîbu ke yabî klö halö lö, amgö hon ke nîñun, hainö kalöp hagno. * ¹⁷⁻¹⁸ Ñîñ

* **1:6:** Gal 5:22-23 * **1:12-15:** 2Ko 5:1; Jon 21:18-19

* **1:16:** Mad 17:1-5

anibu, hon Jisas Kraiss aip am dum ut au midaino niñöl gi, Bapi God mailö aij yöl nipe u apöm, Jisas Kraiss hib nipe dap ranöm haga, “B+ i N+ midmagö aij yad; n+ n+ñö y+ aij yab+ göp,” a ga. God nipe anig hagö, hon ke manö nipe u apdi niñno. *

¹⁹ Hon ke God manö apdi niñno u me, hon niñbun, b+ God manö hagep gau kale manö hagla u, God manö nipe nöp hagla; manö böñ nöp udep u nöp hagla. Manö hagla anibu, hapö m+tañ sibön yan lauöm lilö, han+ mailö yamöb rö u göp. Mailö anibu, n+ löl gi damöm, ram m+ñöñ r+knig gö niñöl gi, gap+ pag+ñ hañ aunab midmagö an kale dan niñnabim. Hañ aunab u, ram böñ nöp r+köp u rö g+nab. ²⁰ Manö hagabin i niñ aij g+mim: God manö hagep b+ gau God Manö nipe kali k+ñ r+köm hagla u, gasi kale ke nöp niñöm, manö i+ u hagöl rö lagöp. ²¹ Niñhön g+nig: God manö hagep b+ gau, God manö u hagnig, ke niñla rö hagagla; Ana U+ nipe kal+p gasi ñö niñöl gi, God manö hagla. *

2

B+ God Manö hagabun, a göm, manö piral hag niñbal gau

¹ Hadame nöp b+ rimnap, God manö hagabun, a göm, n+bi b+ Isrel kal+p manö piral hag niñmidal. G+la an+bu rö, n+bi b+ rimnap an kale u midöm, u rö nöp manö piral haglö, n+bi b+ rimnap manö piral kale u niñnabim rö löp. B+ Kub kal+p rau adog uda u nipe B+ Kub wasö göm, hag junaböl. Pen kale manö piral hagöm anig g+naböl u, God gö, ad+ñ pen ilön kub yab+ udnaböl. * ² Kale gi naj yab+ g+pal. Kraiss n+bi b+ nipe midpal n+bi b+ iru nöp manö piral kale u udöm, u rö nöp g+naböl. Anig g+naböl rö, n+bi b+ gau niñöm, adan kam+ñ arep u rau ac+p ac+p g+naböl. ³ Mani nan gau udun, a göm, kalöp manö piral yab+ hagnaböl. Anig g+naböl u pen God nipe hadame nöp niñ nöp midmidöp. Nipe kal+p manö kub hagöm al pak l+ñig gab. ⁴ God ejol nan si nan naj g+la gau kal+p

ulöm m+gan naj yan yuö, nag+ klö sibön auöp au midöm, God manö kub hagnab n+ñ u abad midpal. * ⁵ Pen hadame dagol gau n+bi b+ n+ arö g+la gau, God kal+p mög niñaga. Nipe gö, möñ kub alöm n+g ut ap ranö, n+bi b+ gi naj g+la gau magöñhalö n+g niñöm um hakla. Pen b+ ne Noa n+bi b+ gau kal+p, God hagöp rö nöp g+mim, a g+midöp. An+ b+ u, God nipe Noa abe, n+bi b+ nipe unbö mudun j+ñ abe, kal+p nöp abad midöm ud kam+ñ yua. * ⁶ Pen n+bi b+ God Manö hagöp rö gagnaböl gau, kal+p g+nabin u n+bi b+ gau magöñhalö niñ aij g+lan, a göm, mab m+tañ u kumi kabö adö lan n+bö yuö, apöm Sodom Gomara n+bi b+ kal+p böñ nöp in hab+k ara. * ⁷ Lod nipe, n+bi si b+ si göm, nan naj yab+ g+midal u niñöm, gasi kub niñmidöp u, God n+ u kam+ñ yua. * ⁸ Lod b+ aij, an kale gau midöm, n+ñ añ+ añ+ pör pör God lo manö nipe u r+ñ juöm, nan si nan naj g+midal gau amgö niñöm, manö naj hagnidal gau apdi niñöm, iru yab+ ga. ⁹ Nipe nöd anig ga rö, hon niñbun, marö niñhön niñhön aunab, B+ Kub nipe n+bi b+ God Manö hagöp rö g+pal gau kal+p abad midöm, ud kam+ñ yun+m rö löp. Pen n+bi b+ God Manö hagöp rö gagpal gau nag+ rö lö, marö udöl gi, manö kub hagep n+ñ u abad midainaböl. ¹⁰ Pen n+bi si b+ si g+midal gau, manö kub ke yab+ udnaböl. N+bi b+ kub kal+p abad midpal gau, manö kale niñagöm, gasi kale ke auöp rö g+pal n+bi b+ gau abe, manö kub ke yab+ udnaböl.

God Manö hagabun, a göm, manö piral hagpal b+ an+ b+ gau, p+n+ñ göm ana udagöm, b+ mailö aij ke halö kumi kabö adö lan au midpal gau kal+p hałowalö hag jubal. * ¹¹ Ejol gau an+bu rö gagpal. Ejol kale b+ klö yab+ midpal u pen kale B+ Kub amgö ilö nipe au b+ an+ b+ gau kal+p hag juagpal. * ¹² Pen b+ God Manö hagabun, a göm, manö piral hagpal b+ an+ b+ gau, wal wayöñ gau gasi midagöp hałowalö g+pal rö u g+pal. Kale gasi midagöp pen kale manö naj yab+ hagpal. G+pal an+bu, wal wayöñ

* **1:17-18:** Mad 17:5 * **1:21:** 2Di 3:16; 1Pi 1:11-12

6:1-7:24; 2Pi 3:6

* **2:6:** Jen 19:24; Jud 7

* **2:7:** Jen 19:1-16

* **2:1:** Mad 24:11; Jud 4

* **2:10:** Jud 7-8,16

* **2:4:** Jud 6

* **2:11:** Jud 9

* **2:5:** Jen

hel libal udöp u rö, kalip ginab. Umnaböl me. * 13 Kale nibi bi gau ilön ñibal u pen kale ke ilön udnaböl. Kale gi najj göl gi, sidö an nan kub ñinööl gi, ñig klö ñinööl gi, hałowalö gi damöm, nable udagpal. Nibi bi anib gau kale apöm, kalöp aip magum göm nan ñinööl u, kale midmagö uraknab rö hałowalö gi damöm, nan gac göp ap rö aka wös hapeb ap rö libal. 14 Kale pör pör nöp nibi si udun, bi si udun, a göm, amgö li nöp ajpal. Nibi bi Kraiss nip cig aij gagpal gau kalip neb neb gi dap kid kale u amöm, nan si nan najj gipal. Nan gau nan hon nöp mideian, a göm, gasi u nöp ninööl. God nipe gi najj yabit gipal gau ninööl, kalip pen ilön kub yabit ñinig gab.

15 Kale adan kabö göl adö u arö göm, nan si nan najj gun, a göm, gasi u nöp ninööl. Bi Beo ñi nipe Belam ga rö nöp gipal. Belam mani nan gau udnam, a göm, gi najj ga. * 16 Kaj donki gau manö hagagpal u pen donki nipe u, bi hagpal rö Belam nip hag gö, piral hagnig geia anibu arö ga. Anib u, Belam gi najj ga anibu, God Belam nip hag ga. *

17 Pen mañ rimnap, ñig milynig amun ninööl, ñig ilam juöp gau mitep göp. Mañ rimnap mön alnig gö, yigön kub apöm ligö, alagöp. Anib u rö me, bi manö pir alep bi gau, God Manö hag ñabun, a gipal. Anig gipal u, God kalip sibön kub auöp an gau hag yunab. *

18 Bi anib gau, hib kale ke dap ranöm hagpal, "Hanip hain gimim, midmagö uraknab rö hałowalö gimim," a gipal. Nibi bi rimnap nöd bi ninööl kale gau aip ajöm, gi najj göm hałowalö geila, pen hainö gasi aij ninööl nagit adö anibu arö göm, sol mid aij ginig gaböl. Pen bi najj anib gau amöm, nibi bi uri sol mid aij ginig gaböl gau gasi najj ñilö, kale adan aij u arö göm, ado göm, kauyan nan si nan najj u gipal. 19 Bi najj anib gau hagpal, "Kale midmagö uraknab rö hałowalö ginabim," a gipal u pen bi najj gau kale ke nan si nan najj gep magö u nagit wög gep nibi bi rö midpal. Bi rimnap apöm, bi rimnap

aip pen pen göm, nagit linaböl u, kale nagit wög gep bi kale midpal. Nan si nan najj gep magö u, nibi bi rimnap aip pen pen göm nagit linab u, kale nan si nan najj anib gau nagit wög gep nibi bi rö midpal. Nagit wög anibu gi damöm, yiharin midaiöl rö lagöp. 20 Nöd Bi Kub hon Jisas Kraiss hanip ud kaminyuöp u nip ninööl, nibi bi aip ajöm nan najj minööl nabön it i gasi ninööl hałowalö gimidal gau arö göm, mid aij gila. Pen hainö u, kale ado gi amöm, nan si nan najj nöd gimidal adan anibu kauyan arnaböl u, nöd najj midmidal rö wasö, uri najj yabit mideinaböl. * 21 Kaminy middep nagit u ninööl u, aij rö giböp. Pen God kalip haga manö aij u ninööl, hainö arö ginaböl u, gi najj yabit ginaböl. * 22 Bi God Manö arö gipal gau, kale manö mihöp hadame nöp hagdimal u rö gipal. Manö mihöp anibu ap hagla, "Kain gau tihaköm ado gi apöm, nan tihak libal u kauyan ñinööl," a gila. Manö ap pen hagla, "Kaj gau ñig paköm, adin wateb karkol ginaböl," a gila. *

3

Jisas hainö ado git aunab, a gimim, gasi halö midaimim

1 Nibi bi midmagö yad gau. Kalöp köp ap nöd kalit klin rik yunö. Mñi köp hain nibö kalöp kalit klin rikabin. Köp mihöp pen it anit nöp. Yad kalöp köp mihöp kalit klin riknö, kale manö nöd ninööl u ninööl aij gimim, gasi ninööl gi nöp mideinabim, a gem, kalöp köp mihöp kalit klin rikpin. 2 God nipe ke bi manö hagep ut nipe gau hag lö, kale hadame nöp manö nipe hagla. Ud Kaminy Yuep Bi hon, Bi Kub hon u, nipe ke bi manö ud arep nipe hag lö, manö klö hagöm anig gimim, a ga, manö u hag ñimidun. Manö anibu nöp, kale hadame hagla abe, hon uri hagabun abe, ninööl midaimim, a gem, kalöp köp anibi kalit klin rikabin. *

3 Pen nan kub hagabin i ninööl. Ñin hain midpun i rö, nibi bi gasi najj kale ke ninööl rö gipal gau, rimnap apöm Jisas

* 2:12: Jud 10 * 2:15: Nab 22:7; Jud 11; Rep 2:14 * 2:16: Nab 22:28-35 * 2:17: Jud 12-13 * 2:20: Mad 12:45 * 2:21: Luk 12:47-48 * 2:22: Pro 26:11 * 3:2: Jud 17 * 3:3: 1Di 4:1; Jud 18

* 2:16: Nab 22:28-35 * 2:17: Jud 12-13 * 2:20: Mad 12:45 * 2:21: Luk 12:47-48 * 2:22: Pro 26:11 * 3:2: Jud 17 * 3:3: 1Di 4:1; Jud 18

Krais manö aij nipe u hag juöm hagnaböl,
 * 4 “Bî aunabin, a göm, manö hag la u, aunab migan gai nîbörj Nîbi bî nöd nîbö gau midlö nîñöl gi, aunabin a ga u pen kale umhakla u auagöp. Nan magöñhalö hadame dagol gi la ñin u mideia rö nöp midöp,” a ginaböl. * 5 Bî anîb gau, God hadame dagol gau manö nöp hagö, kumi kabö adö lañ löm, ñig u gîgabö göm, mîñörj nabörj u añ yañ löm ga. God ga anîbu, kale nîñ aij gîpal u pen kale nîñebir arö gîpal. * 6 Hainö, God manö nöp hagö, ñig anîb gau apöm, mîñörj nabörj nan gau nöd midmidöp u yuö yuö gö, börj nöp najj ga. * 7 God manö anîbu nöp hagö, kumi kabö adö lañ abe mîñörj nabörj iñ i abe uri mid aij göp u pen nîbi bî God Manö hagöp rö gagpal gau kalîp manö kub hagöm ilön kub ñinab ñin u, kumi kabö lañ abe mîñörj nabörj iñ i abe mab lauö börj nöp innab.

8 Pen nîbi bî midmagö yad gau. Manö ap hauñ gîmim rö löp. Hon ñin añi ap nîñbun u pen Bî Kub nîñö mî iru yabiñ rö löp. Hon mî iru yabiñ nöp wö ral nîñbun u pen Bî Kub nîñö ñin añi ap nöp rö löp. * 9 Anîb u, Bî Kub nipe, aunabin, a göm, yîñid auagöp u, nîbi bî rîmnap manö nöp hagöm arö gîpal rö gagöp; nîbi bî nan si nan najj göm, mab ke yañ arñig gaböl gau, rîmnap ur gagöl, kale magöñhalö yîp lau adö aulö kalîp udnam, a göm, abad midöp. *

10 Pen Bî Kub aunab u, bî nan si udep gau kalîp nîñ midlö auagpal rö u aunab. Ñin anîbu, gu mîlörbö hagö nîñöl gi, kumi kabö mu adö lañ ke ke arnab. Gapî nan nîñhön nîñhön kumi kabö adö lañ midöp gau inöm, mîñörj nabörj iñ i nan nîñhön nîñhön midöp gau magöñhalö innab. *

11 Hainö nan gau magöñhalö anîg göl innab a gîmim, kale uri gi aij gînabim aka halöwatö gînabim? Ñin kub aunîg gab anîbu gasî nîñmim, God Manö hagöp rö nöp gîmim nîbi bî uñ nipe midaimim. 12 Pen God ñin kub nipe u yîñid aunîm a gîmim, manö aij nipe u nîbi bî gau

kalîp hag ñöl gi midmim. Ñin anîbu, rakîñ, gapî, nan kumi kabö adö lañ gau, in ñig bad lîñab u pen 13 God kumi kabö adö lañ abe, mîñörj nabörj iñ i abe, hain nîbö gînabin, a göm, manö hag la u abad midpun. Ram hain nîbö anîbu, nîbi bî God aip midöm nipe hagöp rö nöp gîlö arnab. *

14 Anîb u, nîbi bî midmagö yad gau. Nipe aunab, a gîmim, abad midpim ñin i, gasî klö nîñmim, God amgö ilö nipe nîbi bî asiñ midagöp, nîbi bî manö midagöp rö midun, nîp aip jîm ñöl midaiun, a gîmim, gîpe arö me, nipe apöm kalöp nîñö, aij yabiñ gîñim. 15 Pen nipe yîñid auagöp u, kale gasî nîñmim, kalöp nîbi bî rîmnap halö yîp lau adö aulö, yad ud kamîñ yunam, a göm, abad midöp. God nipe mam midmagö hon Pol nîp gasî aij ñö nîñöl gi, kalöp köp kalî kîñ rîkôm, manö añi anîbu rö haga. * 16 Pol manö nipe kalî kîñ rîka u, köp nipe rîka gau magöñhalö manö añi anîbu nöp midöp. Pol köp nipe gau manö uñham nîñeb rö rîmnap halö hagö me, nîbi bî God Manö nîñagöm, Krais nîp cîg aij gagpal gau, Pol manö uñham nîñeb anîbu nîñöm, ado göm manö piral adö u hagpal. God Manö bî rîmnap kalî kîñ rîkla gau, kale u rö nöp manö anîbu nîñöm, ado göm manö piral adö u hagpal. Anîg gîlö, God manö kub hagnab ñin u adan kale kamîñ arep ap midagnab.

17 Pen nîbi bî aij yad gau. Kale manö anîbi hadö nîñbim u me, nîñ aij gîmim. Kale uri Krais nîp cîg aij gîmim midpim. Pen nîbi bî rîmnap apöm, manö piral haglö, kale u rö nöp gasî najj nîñmim, kale gi najj gîpal rö gîmim, ap lug pakmim rö löp. * 18 Pen Bî Kub hon Jisas Krais hanîp ud kamîñ yuöp u, nipe nîbi bî mög nîñöm ud aij göp u nîñbim rö, Jisas Krais nîp nîñ aij yabiñ gun, a gîmim, gasî anîbu nîñöl gi midpe arñim. Bî Kub hon hib nipe u pör nöp pör nöp hagno adö arñim! Anîb unbö rö aij.

* 3:4: Mad 24:48 * 3:5: Jen 1:6-9 * 3:6: Jen 7:11; 2Pi 2:5 * 3:8: Sam 90:4 * 3:9: Hab 2:3; 1Di 2:4
 * 3:10: Luk 12:39; 1De 5:2; Mad 24:29,35 * 3:13: Ais 65:17; 66:22; Rep 21:1,27 * 3:15: Ro 2:4 * 3:17: Mak 13:33; 1Ko 10:12

1 Jon

Jon köp nöd u kalı kılın rıka

God Manö Kamın u

¹ Ram mınön hadame dagol gı laga ñın u, Manö Kamın u mıdmıdöp. Pen nıpe ke hainö ñın i nöp apöm manö hagö, hon apdi nınun, nıpe ke amgö nınun, ñımagö lı nınun. Yad Manö Kamın anıbu nöp hagnıg gabin me. * ² Nıpe pör pör nöp kamın mıdmıdöp u, hañ roman löm waiö aua u, hon amgö nınno. Kamın pör mıdep Bı u, Bapi aıp mıdöm ram mınön it i apöm waiö la u, nıpe amgö hon ke nınun, manö nınö anıbu kalöp hagabun. * ³ Nan nıhön nıhön amgö nınun u, manö nıhön nıhön apdi nınun u, kalöp abe hagabun. Hon Bapi God Ñı nıpe Jisas Kraıs apil mıhau aıp jım ñöl mıdpun. Pen kalöp manö anıbu hagno, nınmim nın udpe me, hon magöñhalö God apil mıhau aıp jım ñöl mıdeınabun. ⁴ Anıg gınabım u, hon mıñ mıñ gınabun. Gası u nınun, kalöp manö anıbi kalı kılın rıkabun. *

God nıpe Mailö

⁵ Jisas Kraıs hanıp hagö nınun manö u kalöp hagnıg gabin. God nıpe mailö; nıpe sıbön halö mıdagöp. * ⁶ God aıp jım ñöl mıdpun, a gınabun u, pen nan si nan naj gı damun, sıb au ajeınabun u, manö pıral hagun, nan naj gıpun u abe pıral gun gınabun. * ⁷ Pen God mailö aıp pör pör mıdmıdöp rö, hon mailö aıp nıpe lau adö mıdeınabun u, hon añ mam Jisas nıpe nın udpal gau aıp jım ñöl mıdno, Ñı nıpe Jisas hagape nıpe u nan si nan naj gıpun gac u magöñhalö kık gı yunab.

⁸ Pen nan si nan naj rımnıp gagpun, a gınabun u, manö pıral hagnıg; God Manö nınö nöp u mıdmıdöp anı hon danı mıdagöp. * ⁹ Pen hon nan si nan naj gıpun u, God nıpe hag payık pe gınabun u, nıpe pör pör hagöp rö nöp göm, pör

pör kabö göl nöp göm gab rö, nan si nan naj gıpun gau nınöm arö göm, gac anıbu magöñhalö kık gı yu haknab.

¹⁰ Pen nan si nan naj gagpun, a gınabun u, God manö pıral hagab, a gınabun; God Manö aıp nıpe u mıdmıdöp anı hon danı mıdagöp.

2

Kraıs hanıp a göm, nıpe ke Nap nıpe sabe gı ña

¹ Ñı pai yad gau. Kale nan si nan naj gıgmım, a gem, kalöp manö anıbi kalı kılın rıkabın. Pen nan si nan naj geınabım u, Jisas Kraıs pör pör kabö rö nöp gımdöp u, nıpe hanıp gı ñöm Nap nıpe hagöm, nan si nan naj gıpal u nınmön arö gımön, a gımdöp. * ² God nıpe nan si nan naj gıpun gau nınöm, hanıp mılö ke gau yuböp. Pen Jisas Kraıs nıpe ke nan si nan naj gıpun gau mab ba lanı au hañ romanı adö nıpe ke udöm umöm, nan si nan naj gıpun gac u magöñhalö kık gı yua. Pen nan si nan naj hon nöp wasö; nıbi bı ram mınön gau gau magöñhalö nan si nan naj gıpal gac u kık gı yua. *

³ God Manö hagöp rö geınabun u, hon nınö nöp God nıpe nınun u, nınıgabun. ⁴ Bı ap, God nıpe nının, a gınab pen God hagöp rö gıgnab u, nıpe manö pıral hagnıg; manö nınö u mıdmıdöp anı nıpe danı mıdagöp. ⁵⁻⁶ Pen nıbi bı God Manö hagöp rö gıpal gau, kale God nıpe mıdmıdöp yabıtı lıbal. God aıp jım ñöl mıdpun, a gıpal, nıbi bı gau, Jisas gımdöp rö nöp gınaböl. Nıpe gımdöp rö gınabun u me, hon nınıgabun, God anı danı mıdpun. *

Pen pen mıdmıdöp lımım

⁷ Nıbi bı mıdmıdöp yad gau. Manö kalı kılın rıkabın anıbi, manö gıson nıbö wasö; manö hadame dagol hagla mıdmıdöp; manö nöd nıbö anıbu nöp yad urı kalöp hagabın. * ⁸ Pen manö kalöp kalı kılın rıkabın anıbi manö gıson nıbö mıdöp. Jisas Kraıs gımdöp u nınöm, manö gıson nıbö anıbu manö nınö nöp, a gıpal. Pen

* **1:1:** Jon 1:1   * **1:2:** Jon 1:14   * **1:4:** Jon 16:24   * **1:5:** 1Di 6:16; Jem 1:17   * **1:6:** 1Jn 2:4   * **1:8:** Sam 32:5; Pro 28:13   * **2:1:** Hib 9:24   * **2:2:** Jon 1:29; Kol 1:20; 1Jn 4:10   * **2:5-6:** Jon 14:21,23   * **2:7:** Jon 13:34; 2Jn 5-6

kale n̄bi b̄i gau gabim u abe n̄ñöm, kale u r̄ö n̄öp, manö ḡis̄ön n̄b̄ö an̄bu manö n̄ñö n̄öp, a ḡipal. S̄ib̄ön u uri hadö ur gab; mailö magö n̄ñö u hadö mailö gab. *

⁹ N̄bi b̄i, mailö m̄idpun, a ḡöm, añ mam kale r̄imnap mulu kal n̄ñbal gau, kale s̄ib̄ au m̄idpal. *

¹⁰ Pen n̄bi b̄i añ mam kale gau kal̄ip m̄idmagö libal gau, mailö m̄idpal. Mailö gau ajöm, ap lug pakagnaböl. * ¹¹ N̄bi b̄i añ mam kale r̄imnap mulu kal n̄ñbal gau, kale s̄ib̄ au m̄idpal. Kale s̄ib̄ gau m̄idlö, amgö kale hadö we ḡöp n̄ñöm s̄ib̄ gau ajöm, gai araböl u n̄ñagpal. *

¹² Jisas Kraiss n̄ipe uma u me,

God nan si nan naij ḡipim u n̄ñöm arö ḡöp.

An̄bu, yad kalöp ñ̄i pai m̄idmagö yad gau manö an̄bi kal̄i kliñ r̄ikabin.

¹³ Kale b̄i majö gau,

Jisas Kraiss hadame dagol gau m̄idöm uri m̄idöp u,

n̄ip hadö n̄ñbim u me,

yad kalöp b̄i majö manö an̄bi kal̄i kliñ r̄ikabin.

Kale b̄i praj gau,

Seden, B̄i Naij Yab̄i u, n̄ip

ma kale mo gau hadö libim u me,

yad kalöp b̄i praj manö an̄bi kal̄i kliñ r̄ikabin.

Kale ñ̄i pai m̄idmagö yad gau

Bapi n̄ip hadö n̄ñbim u me,

yad kalöp ñ̄i pai m̄idmagö yad manö an̄bi kal̄i kliñ r̄ikabin.

¹⁴ Kale b̄i majö gau,

Jisas Kraiss hadame dagol gau m̄idöm uri m̄idöp u,

n̄ip hadö n̄ñbim u me,

yad kalöp b̄i majö manö an̄bi kal̄i kliñ r̄ikabin.

Kale b̄i praj gau,

God Manö kam̄iñ u

m̄idmagö an̄ kale dan̄ kam̄iñ m̄idö, kale klö ḡimim,

Seden, B̄i Naij Yab̄i u,

n̄ip ma kale mo gau hadö libim u me,

yad kalöp b̄i praj manö an̄bi kal̄i kliñ r̄ikabin.

Nan m̄inöñ naböñ it i m̄idmagö lagmim

¹⁵ Kraiss n̄bi b̄i n̄ipe m̄idagpal gau, naḡi ḡipal adö u gun, a ḡimim, gas̄i u n̄ñagmim. Gas̄i kale nan m̄inöñ naböñ it i gau amöm wam wam gö, nan gau m̄idmagö linabim u, kale Bapi n̄ip gas̄i u arö ḡimim, n̄ip m̄idmagö lagnabim. * ¹⁶ N̄bi b̄i nan m̄inöñ naböñ it i gas̄i n̄ñbal gau, hañ roman̄ hon nan si nan naij gas̄i ḡöp r̄ö gun, a ḡöm, nan n̄ñhön n̄ñhön amgö n̄ñnaböl gau, si udun a ḡöm, nan gau iru n̄öp udun, hib kub udun, a ḡöm, n̄ñbal r̄ö ḡilö aröp. Bapi kal̄ip gas̄i ñ̄ö an̄g gagpal; m̄inöñ naböñ it i nan gau gas̄i n̄ñöm, an̄g ḡipal. *

¹⁷ Ram m̄inöñ it i abe, nan n̄ñhön n̄ñhön ram m̄inöñ it i gas̄i t̄ip ḡöp gau abe, ur ḡin̄g gab; pen n̄bi b̄i God hagöp r̄ö ḡipal gau pör pör m̄ideinaböl. *

Kraiss n̄ip mulu kal n̄ñeb b̄i u

¹⁸ Ñ̄i pai m̄idmagö yad gau. Ñ̄in hain u söl m̄idöp. B̄i Kraiss n̄ip mulu kal n̄ñeb b̄i u aunab, a ḡila, u n̄ñbim. M̄iñi n̄bi b̄i Kraiss n̄ip mulu kal n̄ñbal gau iru m̄idpal r̄ö, ñ̄in hain u söl m̄idöp u, n̄ñbun. *

¹⁹ N̄bi b̄i Kraiss n̄ip mulu lugö n̄ñbal an̄b gau, hon aip magum ḡöm, hainö arö ḡöm höñ adö arla; hon aip magum gaila pen hon aip j̄im ñ̄öl m̄idagm̄idal. Hon aip j̄im ñ̄öl m̄idaiblap u, han̄ip arö ḡöm ke ke aragblap. Pen höñ adö arla u, n̄bi b̄i yad waiö n̄öp n̄ñnaböl, b̄i gau kal̄ip aip j̄im ñ̄öl m̄idagpal, a ḡöm, God n̄ipe ke gö, kale höñ adö arla. *

²⁰ Pen Kraiss, Ana U† yuö kalöp adö apöm aip m̄idöp r̄ö, kale magör̄halö God Manö n̄ñö u n̄ñbim. * ²¹ Kale Jisas Kraiss manö n̄ñö u n̄ñagpim, a gem, kalöp manö i kal̄i kliñ r̄ikagabin; kale hadö n̄ñbim. Pen Jisas Kraiss manö n̄ñö u, manö piral ap auagöp.

²² “Jisas n̄ipe Mesaia wasö,” ḡinab b̄i an̄bu n̄öp n̄ipe b̄i pir alep b̄i. An̄g ḡinab u, n̄ipe Bapi abe, Ñ̄i abe wasö ḡinab. B̄i an̄bu n̄ipe Kraiss N̄ip Mulu Kal N̄ñeb B̄i an̄bu. * ²³ N̄bi b̄i Jisas n̄ipe God Ñ̄i wasö ḡipal gau, kale Nap n̄ip n̄ñagpal. Pen n̄bi

* **2:8:** Ro 13:12; Jon 1:9 * **2:9:** 1Jn 4:20 * **2:10:** Ro 14:13 * **2:11:** Jon 12:35 * **2:15:** Ro 8:7 * **2:16:** Ro 13:14 * **2:17:** Mad 7:21 * **2:18:** Mad 24:5,24; 2Jn 7 * **2:19:** Ap 20:30 * **2:20:** 1Ko 2:15 * **2:22:** 1Jn 4:3; 2Jn 7

bɪ Jisas nɪpe God Ñɪ nɪpe mɪdöp hag waiö gɪpal gau, kale Nap nɪp abe nɪɲbal. *

Ana Uɫ kalöp Kraiss manö nɪɲö u hag ñɪnab

²⁴ Manö nöd nɪɲbe u, mɪdmagö aɲ kale daɲ ud aij göl gɪ mɪdmim. Manö nöd nɪɲbe u, mɪdmagö aɲ kale daɲ ud aij göl gɪ mɪdeinabim u, God Ñɪ aip jɪm ñöl mɪdmim, Nap aip jɪm ñöl mɪdmim mɪdeinabim. ²⁵ Hanɪp manö nɪɲö hag löm haga, “Kale pör pör nöp kamɪɲ mɪdeinabim,” a ga.

²⁶ Manö uri nöp hagajɪn i, nɪbi bɪ manö piral hagöm gasɪ kalöp tɪp gɪ ud arnɪg gaböl gau gasɪ nɪɲem hagajɪn. ²⁷ Nɪbi bɪ gau kalöp hag ñagöl. Kraiss nɪpe Ana Uɫ yuö kalöp adö apöm aip mɪdöp rö, nɪpe ke kalöp hag ñab; pen nɪpe manö piral wasö, manö nɪɲö nöp magörɲhalö kalöp hag ñɪnab. Anɪb u, God Ana gasɪ ñöb rö, Kraiss nɪp cɪg gɪmim nöp mɪdaimim. *

²⁸ Ñɪ pai mɪdmagö yad gau. Kraiss nɪp cɪg gɪmim nöp mɪdpe me, nɪpe ado gɪ aunab ñɪn u, nɪp nɪɲno nable gagnab; hubɪköl u nöp gun mɪdeinabun. ²⁹ Kraiss nɪpe nagɪ yɪjɪg göl adö u nöp gɪ aij göp nɪɲbim u, kale u rö nöp nɪɲbim, nɪbi bɪ nagɪ yɪjɪg göl adö u nöp gɪpal gau, kale God ñɪ pai nɪpe mɪdöm me, anɪg gɪpal. *

3

God ñɪ pai nɪpe mɪdpun u nɪɲun, mɪd aij gun

¹ Bapi God hanɪp mɪdmagö yabɪɫ löm, hanɪp ñɪ pai yad ke, a göp u, yad aiö gabin. Hon God ñɪ pai nɪpe nöp mɪdpun. Anɪb u, nɪbi bɪ ram mɪnörɲ iɫ i nöp gasɪ nɪɲbal gau hanɪp nɪɲagpal. Bapi nɪp nɪɲagpal u me, hanɪp u rö nöp nɪɲagpal. * ² Nɪbi bɪ nɪɲeb aij yad gau. Mɪñi hon God ñɪ pai nɪpe mɪdpun pen hainö nɪbi bɪ aigale bɪ rö mɪdeinabun u nɪɲagpun. Pen hon nɪɲbun, Jisas Kraiss nɪpe waiö lɪnab ñɪn u, nɪpe ke mɪdöp rö u amgö nɪɲun, nɪpe mɪdöp rö lun mɪdeinabun. * ³ God hanɪp Kraiss rö lɪnab a göm gasɪ nɪɲnaböl nɪbi bɪ

gau, Kraiss uɫ mɪdöp rö, hon u rö nöp uɫ mɪdaiun, a gɪ gasɪ nɪɲnaböl.

⁴ Nɪbi bɪ nan si nan naj gɪnaböl gau, kale magörɲhalö God lo manö rɪb junaböl. Nan si nan naj göm me, God lo manö rɪb junaböl. ⁵ Pen kale nɪɲbim, Jisas Kraiss nɪpe aua u, hon nɪbi bɪ mɪnörɲ nabörɲ iɫ i nan si nan naj gɪpun gac u ɫk gɪ yunɪg aua. Nɪpe ke nan si nan naj ap gagöp. * ⁶ Anɪb u, nɪbi bɪ nɪp aip jɪm ñöl mɪdpal gau, nan si nan naj gagpal. Nɪbi bɪ nan si nan naj gɪpal gau, Jisas Kraiss nɪp nɪɲagpal; nɪpe bɪ aigale bɪ rö mɪdöp u nɪɲagpal.

⁷ Ñɪ pai mɪdmagö aij yad gau. Nɪɲ aij gɪmim! Nɪbi bɪ rɪmnap manö piral hagöm gasɪ kalöp tɪp gɪ ud arnɪg gaböl gau, manö piral kale u nɪɲ udagmim. Nɪbi bɪ gɪ aij gɪpal gau nöp kale nɪbi bɪ kamɪɲ aij; Kraiss nɪpe ke kamɪɲ aij mɪdöp rö, kale u rö nöp nɪbi bɪ kamɪɲ aij mɪdpal. ⁸ Pen nɪbi bɪ nan si nan naj gɪpal gau, Seden ñɪ pai nɪpe mɪdpal; Seden hadame dagol gau iɫ göm, gɪ damöm, nan si nan naj gɪmɪdöp rö gɪpal. God Ñɪ nɪpe ram mɪnörɲ iɫ i aua u, Seden nan naj gɪmɪdöp nagɪ u rɪb gɪ dö gɪnɪg aua. * ⁹ Nɪbi bɪ God ñɪ pai nɪpe mɪdpal gau, God yɪɲ kalɪp aɲ daɲ la u mɪdöp u me, nan si nan naj gagnaböl. God Nap kale mɪdöp, kale God ñɪ pai nɪpe mɪdpal u me, kale nan si nan naj göl rö lagöp. * ¹⁰ Anɪb u hon nɪɲbun, nɪbi bɪ an an kale God ñɪ pai nɪpe mɪdpal, nɪbi bɪ an an kale Seden ñɪ pai nɪpe mɪdpal; nɪbi bɪ gɪ aij gagpal gau kale God ñɪ pai nɪpe mɪdagpal; nɪbi bɪ aɲ mam gau kalɪp mɪdmagö lagpal gau kale u rö nöp God ñɪ pai nɪpe mɪdagpal.

God ñɪ pai nɪpe gau pen pen mɪdmagö lɪmim

¹¹ Hon pen pen mɪdmagö lun. Manö i hadame dagol gau nöp hagla nɪɲbe. * ¹² Adam ñɪ nɪpe Ken ga rö gagmim. Nɪpe Seden, Bɪ Naj Yabɪɫ u, ñɪ nɪpe mɪdöm, nɪmam hain nɪp al pak la. Nɪpe nɪmam nɪp al pak la u, nɪhön gɪnɪg al pak laɲ Nɪpe

* 2:23: Jon 5:23; 1Jn 4:15; 5:1 * 2:27: Jon 16:13 * 2:29: 1Jn 3:10 * 3:1: Jon 1:12-13; 16:3 * 3:2: 2Ko 3:18 * 3:5: Jon 1:29; 1Pi 2:22-24; 1Jn 2:2 * 3:8: Jon 8:44 * 3:9: 1Jn 5:18 * 3:11: Jon 13:34 * 3:12: Jen 4:8

ke gi naij gaia pen n̄mam Ebol n̄ipe gi aij gaia u n̄n̄öm n̄ip al pak la. * 13 An̄ib u, añ mam yad gau. N̄ibi b̄i m̄n̄n̄öj naböj iŋ i kalöp mulu kal n̄n̄n̄aböl u, aiö gagmim. *

14 Hon Krai n̄ibi b̄i añ mam gau kal̄ip m̄idmagö l̄ibun u me, hon n̄n̄bun, hon n̄ibi b̄i hadö umbal rö m̄idaino adö u arö gun, kam̄n̄ ḡisön n̄bö u hadö udpun. N̄ibi b̄i m̄idmagö lagpal gau, kale n̄ibi b̄i hadö umbal rö m̄idpal. * 15 N̄ibi b̄i an an n̄ibi b̄i r̄imnap mulu kal n̄n̄bal gau, kale kal̄ip wip albal rö löp. Pen kale n̄n̄bim, n̄ibi b̄i wip albal gau, kale kam̄n̄ pör m̄iddep magö u udagpal. *

16 Krai han̄ip mög n̄n̄öm uma u me, hon aige gun añ mam hon m̄idmagö lun, n̄n̄bun. Hon u rö nöp, añ mam hon gau kal̄ip n̄n̄ö yöl m̄idmagö lun, klö gun, kal̄ip gi aij gun; an̄ig gun umnabun u, manö m̄idagöp. * 17 N̄ibi b̄i nan iru m̄idö n̄n̄öl gi, añ mam nan m̄idagöp gau kal̄ip n̄n̄öm mög n̄n̄agnaböl u, kale God n̄ip m̄idmagö lagpal. * 18 An̄ib u, ñi pai m̄idmagö yad gau. Añ mam gau m̄idmagö l̄ibun, a ḡinabun u, manö nöp hagagun; kal̄ip n̄n̄ö nöp m̄idmagö lun, klö gun, kal̄ip ud aij gun, gi aij gun. An̄ig ḡinabun u, hagnabun, hon añ mam gau m̄idmagö l̄ibun, a ḡinabun. *

N̄ibi b̄i God n̄ip cig ḡipal gau hañ hub̄iköl u nöp m̄idpal

19-20 Añ mam kal̄ip m̄idmagö lun, gi aij ḡinabun u me, hon n̄n̄n̄abun, Krai manö n̄n̄ö n̄ipe u n̄n̄ udpun. An̄ib u, gasi magö hon ke an̄ dan̄ han̄ip manö kub hagnab u pen God amgö ilö adö n̄ipe u hon m̄iñ m̄iñ göl gi agam̄ij m̄ideinabun. Gasi magö hon an̄ dan̄ u hain, pen God n̄ipe klö yabiŋ. N̄ipe gasi magö hon magöñhalö n̄n̄ aij göp. 21 An̄ib u, n̄ibi b̄i n̄n̄eb aij yad gau. Gasi magö hon ke an̄ dan̄ han̄ip manö kub hagagnab u, gasi halö m̄idun, God m̄idöp au söl aramun, amgö ilö adö n̄ipe u ana udagnabun. * 22 God manö klö hagöp rö gun, nan n̄ihön n̄ihön n̄ip aij ḡinab u göl gi

damun, n̄ip hag n̄n̄einabun u, hagnabun rö ḡinab. 23 God manö klö hagöm an̄ig hagab: hon Ñi n̄ipe Jisas Krai n̄ip n̄n̄ udun, añ mam gau pen pen m̄idmagö lun. God han̄ip manö klö hagöm, an̄ig ḡimim, a ga. * 24 N̄ibi b̄i God manö klö hagöm haga rö nöp ḡipal gau, kale God an̄ dan̄ m̄idpal; n̄ipe kal̄ip an̄ dan̄ m̄idöp. God n̄ipe Ana han̄ip ñöb u me, hon n̄n̄bun, God n̄ipe han̄ip an̄ dan̄ m̄idöp. *

4

God Ana aka nan ke ap kal̄ip gasi ñöb

1 M̄idamam aij yad gau. N̄ibi b̄i God Manö piral hag ajoböl gau iru m̄idpal u me, n̄ibi b̄i r̄imnap God Ana aip j̄im ñöl m̄idpun, a gaiöl u, n̄n̄ aij ḡimim, manö kal̄ip u udmim. God Ana aka nan r̄imnap ke kal̄ip gasi ñö hagaböl, a ḡimim, n̄n̄mim. * 2 God Ana ana kale aip j̄im ñöl m̄idöp m̄idagöp u, ai göl ḡimim n̄n̄n̄abim? Jisas Krai n̄ipe b̄i hañ roman̄ löm, ram m̄inöj iŋ i aua, a ḡinaböl u, God Ana kale aip m̄idöp u, a gi n̄n̄n̄abim. * 3 Pen Jisas Krai n̄ipe b̄i yabiŋ laga, a ḡinaböl u, God Ana kale aip m̄idagöp, a gi n̄n̄n̄abim. Jisas Krai N̄ip Mulu Kal N̄n̄eb B̄i an̄ibu, ana n̄ipe kal̄ip an̄ dan̄ m̄idöp rö, manö an̄ibu rö hagnaböl. Ana an̄ibu aunab, a ḡilö, n̄n̄be. Pen m̄iñi ñin i nöp ram m̄inöj iŋ i hadö auub. *

4 Ñi pai m̄idmagö yad gau. God n̄ipe kalöp an̄ dan̄ m̄idöp; n̄ipe B̄i klö yabiŋ. Pen Seden n̄ipe n̄ibi b̄i ram m̄inöj iŋ i m̄idpal gau kal̄ip an̄ dan̄ m̄idöp; n̄ipe b̄i klö yabiŋ wasö. God B̄i klö yabiŋ u, n̄ipe kalöp an̄ dan̄ m̄idöp u me, n̄ibi b̄i manö piral hagpal gau gasi kalöp t̄ip gi ud aröl rö lagöp. * 5 N̄ibi b̄i manö piral hagpal gau, kale ram m̄inöj iŋ i n̄bö u me, manö hagpal u u rö nöp ram m̄inöj iŋ i n̄bö. Manö hagpal u ram m̄inöj iŋ i n̄bö u me, n̄ibi b̄i ram m̄inöj iŋ i n̄bö gau manö piral kale n̄n̄ udpal. * 6 Pen hon God ñi pai n̄ipe m̄idpun. N̄ibi b̄i God n̄ip n̄n̄ udpal gau,

* 3:13: Jon 5:18-19

* 3:14: Jon 5:24

* 3:15: Rep 21:8

* 3:16: Jon 13:1; Gal 1:4

* 3:17: Dud 15:7

* 3:18: Jem 2:15-16

* 3:21: Hib 4:16

* 3:23: Jon 6:29; 13:34

* 3:24: 1Jn 4:13

* 4:1: Mad 7:15; 1Jn

2:18; 2Jn 7; 1De 5:21

* 4:2: 1Ko 12:3

* 4:3: 1Jn 2:18

* 4:4: Mad 12:29; 1Jn 5:4-5

* 4:5: Jon 8:47; 15:19

manö hon nɪŋ udpal. Pen nɪbi bɪ God nɪp nɪŋ udagpal gau, manö hon nɪŋ udagpal. Adö anɪbu, Ana nɪŋö nöp kalɪp gasɪ ñö hagpal aka ana piral u gasɪ ñö hagpal u, nɪŋbun.

God hanɪp mɪdmagö yabɪl löp

⁷ Nɪbi bɪ mɪdmagö yad gau. Añ mam gau pen pen mɪdmagö lun. God nɪpe gö me, nɪbi bɪ mɪdmagö lɪbal. Nɪbi bɪ an, nɪbi bɪ gau kalɪp mɪdmagö lɪbal gau, kale God ñɪ pai nɪpe mɪdöm, God nɪp nɪŋbal u me, nɪbi bɪ gau mɪdmagö lɪbal. ⁸ God nɪpe nɪbi bɪ kalɪp mɪdmagö löp u me, nɪbi bɪ an, nɪbi bɪ gau kalɪp mɪdmagö lagpal gau, kale God nɪp nɪŋagpal. ⁹ God Ñɪ nɪpe añɪ yabɪl u yuö apöm gö, hon nɪbi bɪ ram mɪnöh il i mɪdpun pör pör nöp kamɪŋ mɪdaiun rö löp. Anɪb u, God hanɪp mɪdmagö yabɪl löp u, waiö nɪŋbun. * ¹⁰ Hon God nɪp mɪdmagö lagno; God nɪpe nöd hanɪp mɪdmagö la. God nɪpe nan si nan naij gɪpun gau nɪŋöm, hanɪp mɪlö ke gau yuböp. Pen nɪpe hanɪp mɪdmagö löm, Ñɪ nɪpe Jisas Kraiss hag yuö apöm, nan si nan naij gɪpun gau, mab ba laŋ au hañ roman adö nɪpe ke udöm umöm, nan si nan naij gɪpun gac u lɪk gɪ yua. *

¹¹ Mɪdamam aij yad gau. God nɪpe anɪg göm, hanɪp mɪdmagö yabɪl löp rö, hon u rö nöp añ mam gau pen pen mɪdmagö lun. ¹² Nɪbi bɪ añɪ ap God nɪp amgö nɪŋagöp; pen hon añ mam gau pen pen mɪdmagö lɪnabun u, God nɪpe hanɪp anɪ dan mɪdeinab. Nɪpe hanɪp anɪ dan mɪdeinab u me, nɪpe nɪbi bɪ gau mɪdmagö yabɪl löp rö, hon u rö nöp nɪbi bɪ gau mɪdmagö yabɪl lɪnabun. * ¹³ Hanɪp Ana nɪpe ke yuö apöm hanɪp anɪ dan mɪdöp u me, hon God anɪ dan mɪdpun, nɪpe hanɪp anɪ dan mɪdöp u, nɪŋ aij gɪpun. * ¹⁴ Bapi God Ñɪ nɪpe nɪbi bɪ kalɪp ud kamɪŋ yunɪm, a göm, yua u, hon amgö hon ke nɪŋun, nɪbi bɪ gau kalɪp hag ñabun. ¹⁵ Nɪbi bɪ, Jisas nɪpe God Ñɪ nɪpe yabɪl mɪdöp, a göm waiö hagpal gau, God kalɪp anɪ dan mɪdöp; kale God anɪ dan mɪdpal. ¹⁶ Anɪbu, God nɪpe

hanɪp mɪdmagö yabɪl löp u nɪŋ udun, gasɪ anɪbu nɪŋöl gɪ nöp mɪdpun.

God Bɪ mɪdmagö lep. Nɪbi bɪ mɪdmagö lɪbal gau, God anɪ dan mɪdpal; God kalɪp anɪ dan mɪdöp. ¹⁷ Hon God aip jɪm ñöl mɪdeinabun u, nɪpe nɪbi bɪ mɪdmagö yabɪl löp u rö, hon u rö nöp nɪbi bɪ mɪdmagö yabɪl lɪnabun. Anɪb u me, God manö kub hagnab ñɪn u, anɪnɪn gö pɪñɪŋ gagnabun; hubɪköl u nöp gun mɪdeinabun. ¹⁸ God hanɪp mɪdmagö yabɪl löp u me, hon pɪñɪg gun rö lagöp. Hanɪp ilön ñɪnaböl, a gɪnabun u me, anɪnɪn gö pɪñɪŋ gɪnabun. Anɪbu, nɪbi bɪ pɪñɪŋ gɪpal gau, God hanɪp mɪdmagö yabɪl löp, a göm, nɪŋagpal.

¹⁹ God nɪpe ke nöd hanɪp mɪdmagö la u me, hainö hon nɪp mɪdmagö lɪbun. ²⁰ Nɪbi bɪ God nɪp mɪdmagö lɪbun, a gɪnaböl u, pen añ mam gau kalɪp mulu kal nɪŋnaböl u, piral nöp hagnaböl. Nɪbi bɪ waiö nɪŋbal gau kalɪp mɪdmagö lagnaböl u, kale aigöl göm, God Bɪ waiö nɪŋagpal u, nɪp mɪdmagö lɪnaböl? ²¹ God manö klö hagöm haga, “Nɪbi bɪ yɪp mɪdmagö lɪbal gau, añ mam gau kalɪp u rö nöp mɪdmagö löp,” a ga. *

5

God Ñɪ nɪpe nɪp nɪŋ udep magö u

¹ Nɪbi bɪ, Jisas nɪpe Kraiss, a göm nɪŋ udpal gau, kale magöŋhalö God ñɪ pai nɪpe mɪdpal. Pen nɪbi bɪ nap mɪdmagö lɪbal gau, ñɪ nɪpe u rö nöp mɪdmagö lɪbal. ² God nɪp mɪdmagö lun, nɪpe manö klö hagöm, anɪg gɪmim, a göp rö gɪnabun u, hon nɪŋnabun, God ñɪ pai nɪpe gau kalɪp mɪdmagö lɪbun. *

³ God manö klö hagöm, anɪg gɪmim, a göp rö nöp gɪnabun u me, hon God nɪp mɪdmagö lɪnabun. God manö klö nɪpe hagöp anɪb gau, marö gagöp. * ⁴ Nɪhön gɪnɪg: God hanɪp udö, ñɪ pai nɪpe mɪdpun u me, nɪbi bɪ yɪharɪŋ gau nagɪ gɪpal adö u, gasɪ hanɪp tɪp gɪ ud aröl rö lagöp. Jisas nɪpe Kraiss a gun nɪŋ udno me, nɪbi bɪ yɪharɪŋ gau nagɪ gɪpal adö u, gasɪ hanɪp

* **4:9:** Jon 3:16 * **4:10:** Ro 5:8-10; 1Jn 2:2 * **4:12:** 12:29-31 * **5:2:** 1Jn 4:15 * **5:3:** Jon 14:15,23-24

Jon 1:18 * **4:13:** 2Ko 1:22; 1Jn 3:24 * **4:21:** Mak

†ip gi ud aröl rö lagöp. ⁵ Nibi bi, Jisas nipe God Ñi nipe yabi†, a göm, niñ udpal gau nöp, nibi bi God Manö niñagpal gau nagi gipal adö u, gasi kalip †ip gi ud aröl rö lagöp.

Jisas God Ñi nipe yabi†

⁶ Jisas Kraiss aua u, bi yiharini auaga. Nipe ñig paka; hainö hagape nipe lugö uma. Ñig nöp pakö, God Ñi nipe u, a gun, hagagpun; ñig paköm hainö hagape nipe lugö uma u me, God Ñi nipe midöp u niñbun. God Ana nipe u u rö nöp hanip gasi ñö niñbun, Jisas God Ñi nipe yabi† u midöp. Nihön ginig: God Ana pör pör manö niñö nöp hagöp. ⁷ Anib u, manö adö mihau nigan midöp: ⁸ Ana u; ñig u; hagape u.

Manö mihau nigan anibu, jim ñöl adö añi hagöp rö, Jisas nipe God Ñi nipe midöp u, niñ aij gipun. ⁹ Nibi bi gau manö hagnaböl u, manö kale niñ udnabun; pen God manö hagöp anibu, manö anibu manö niñö yabi†, a gun, yinjid nöp niñ udun. Nihön ginig: God nipe ke Ñi nipe u manö anibu hagöp. ^{*}

¹⁰ Nibi bi Jisas nipe God Ñi nipe yabi†, a göm, niñ udpal gau, God manö niñö nipe u kalip an dan midö, kale God Ñi nipe niñ udpal. Pen nibi bi Jisas nipe God Ñi nipe wasö gipal gau, God nipe bi pir alep bi, a gipal. Nihön ginig: God nipe ke Ñi nipe manö niñö hagöp u niñ udagpal. ¹¹ Manö niñö u anig göl midöp: God nipe kamini pör middep magö u hanip ñöb; kamini pör middep magö u Ñi nipe aip midöp. ¹² God Ñi kale aip midöp nibi bi gau, pör pör kamini middep magö u hadö udpal; pen God Ñi kale aip midagöp nibi bi gau, pör pör kamini middep magö u udagpal. ^{*}

Jisas Kraiss nipe niñ udpim rö, God ñi pai nipe midpim

¹³ Kale Jisas nipe God Ñi nipe u, a gi gasi niñbim nibi bi gau, pör pör mideinabim

u niñ aij gimim, a gem, manö anibi kalöp kali kliñ rikabin. ^{*}

¹⁴ Hon niñbun, God nipe amun, nipe aij ginab adö u nöp hag niñeinabun u, nipe niñnab. ^{*} ¹⁵ Anibu, hon niñbun, nan nihön nihön hag niñeinabun, hagnabun rö nöp ginab.

¹⁶ Pen añ mam ap, nan si nan naj mab ke yan aragep rö u geinab u, kale God nipe sabe gipe, God nipe añ mam anibu kamini middep magö u kauyan ñinab. Pen nan si nan naj mab ke yan arep rö u gaiöl, God nipe sabe gimim, a gem, hagagabin. ^{*}

¹⁷ God nan nihön nihön wasö göp gau ginaböl u, nan si nan naj ginaböl, pen nan si nan naj adö rimnap ginaböl, God niñöm arö ginab.

¹⁸ Hon niñbun, nibi bi God ñi pai nipe midpal gau, nan si nan naj gagnaböl; God Ñi nipe kalip abad midö, Seden kalip gi naj ginim rö lagöp. ^{*}

¹⁹ Hon niñbun, hon God ñi pai nipe midpun; pen nibi bi ram minön if i gasi niñbal gau magöñhalö Seden ñimago adö nipe midpal.

²⁰ Hon niñbun, God Ñi nipe apöm gasi aij hanip ñö, God pör kabö göl hagab u nipe niñnabun. Ñi nipe Jisas Kraiss aip jim ñöl midpun u me, Nap God Bi kabö göl u aip jim ñöl midpun. Jisas Kraiss nipe God kabö göl me. Nipe kamini pör middep Bi u.

²¹ Ñi pai midmagö yad gau. God hon, a göm, nan piral sabe gipal gau, kale asi masi gimim.

^{*} 5:6: Jon 1:29-34   ^{*} 5:8: Jon 15:26   ^{*} 5:9: Jon 5:32-37   ^{*} 5:10: Gal 4:6   ^{*} 5:12: Jon 3:36   ^{*} 5:13: Jon 20:31   ^{*} 5:14: Jon 14:13; 1Jn 3:21-22   ^{*} 5:16: Mad 12:31   ^{*} 5:18: 1Jn 3:9

2 Jon

Jon köp aṅ u kalı kliš rıka

¹ Yad nıbi bı Jisas Kraıs nıp nıṅ udpal gau kalıp abad mıdpin.

Kalöp, nıbi God hadame nöp udnabin a ga u abe, ñı pai nıpe abe, kalöp köp i kalı kliš rıkabın. Yad kalöp mıdmagö yabı lıbin. Pen yad nöp wasö, nıbi bı Jisas Kraıs manö nıṅö nıṅ udpal gau magöḡhalö kalöp mıdmagö lıbal. ² Kalöp mıdmagö lıbun u, Jisas Kraıs manö nıṅö nıṅ udno, hanıp mıdmagö aṅ daṅ kamıṅ mıdöm, pör pör nöp mıdeınab. ³ Nap God abe, Ñı nıpe Jisas Kraıs abe, hanıp mög nıṅmil ud aıj gımil, abad mıd aıj gılö nıṅöl gı, hon Jisas Kraıs manö nıṅö nıṅ udöl gı mıdun, pen pen mıdmagö löl gı mıdeınabun.

Jisas Kraıs manö nıṅö nıṅ udöl gı, pen pen mıdmagö löl gı mıdaimim

⁴ Ñı pai kale rımnap Jisas Kraıs manö nıṅö nıṅ udöl gı, hagöp rö gaböl u nıṅem, yad mıñ mıñ yabı gıpin; Bapi hanıp anıg gımim, a ga. * ⁵ Pen nıbi aıj. Yad nöp manö kalı kliš rıkem hagabın, hon mıdmagö pen pen lı mıdaiun. Manö anıbi manö gısön nıbö ap wasö; God nıpe hadame dagol gau ıṅ göm, manö klö hagöm, manö anıbi haga. * ⁶ God manö klö hagöm, anıg gımim, a ga rö nöp geınabun u, God nıp mıdmagö lun, nıbi bı gau abe kalıp mıdmagö lıbabun. God nıpe hadame dagol gau ıṅ göm, manö klö hagöm, manö anıbi hagö nıṅbım: kale magöḡhalö pen pen mıdmagö lımim.

Nıbi bı rımnap manö pıral hag ñıbal

⁷ Nıbi bı God Manö hagabun, a göm, manö pıral hag aḡaböl gau, kale iru mıdpal. Kale hagpal, “Jisas Kraıs nıpe hañ romaṅ löm, ram mınöṅ ıṅ i auaga,” a gıpal. Nıbi bı anıg gıpal gau, kale bı pıral hagep bı, bı Jisas Kraıs Nıp Mulu Kal Nıṅeb Bı. * ⁸ Pen kale nıṅ aıj gımim. Wasö u, wög nıp gıpin u hir gınım rö löp. Nıṅ aıj

gımim, God kalöp nan aıj ñınabin a ga u magöḡhalö udmim.

⁹ Nıbi bı Kraıs manö hag ñıa u arö göm, manö pıral rımnap udnaböl gau, God nıp aıp jım ñöl mıdagpal; nıbi bı Kraıs manö hag ñıa u nıṅ udöl gı nöp mıdpal gau, Bapi Ñı apil mıḡhau aıp jım ñöl mıdpal. ¹⁰ Anıb u, nıbi bı rımnap kalöp God Manö hag ñınıg auaiöl, nıṅ aıj gımim, kalıp udmim. Manö kabö göl anıbu arö göm, manö pıral rımnap hagaiöl, kalıp hag wıḡhai dam ram kale raul daṅ ud aragmim. ¹¹ Nıḡhön gınıg: nıbi bı anıb gau kalıp hag wıḡhai uṅ gı dam ram kale ud arbe, manö pıral kale hagpal anıbu, kale ke abe hagpım rö lıbab.

Manö magö adıṅ rımnap

¹² Yad kalöp manö iru mıdöp gau kalı kliš rıkbnep u pen köp ñıg ıg nöp rıkagnabin; yad ke amem, kalöp amgö nıṅem, aıp asık mıdun manö hagun, mıñ mıñ yabı gıbabun. ¹³ Nıbi aıj. Nañın mıdmagö ne aui mıdöp ñı pai nıpe nöp, “Mıdpan?” a gıpal.

* 1:4: 3Jn 3 * 1:5: 1Jn 2:7 * 1:7: 1Jn 4:1-3

3 Jon

Jon köp hain nîbö u kalî kliñ rîka

¹ Yad nîbi bî Jisas Kraiss nîp nîŋ udpal gau kalîp abad mîdpin.

Nöp bî nîŋeb aij yad Gaias köp i kalî kliñ rîkabin. Yad nöp mîdmagö yabîl lîbin. *

² Mîdamam aij yad. Yad God nîp sabe gem hagpin, “Gaias nîp abad mîdaimön, nîp mîña nan ap gagnîm, mîd aij gînîm,” a gîpin. Yad nîŋbin, ne ana ne aŋ daŋ mîd aij gîpan. ³ Kraiss nîbi bî añ mam rîmnap aui apöm, ne Jisas Kraiss manö nîŋö nîŋ ud pîdöŋ gîmön, hagöp rö nöp göl gî mîdpan, a geila u, yad mîñ mîñ yabîl gîpin. * ⁴ Nîpai yad gau, Jisas Kraiss manö nîŋö hagöp rö nöp gîpal, a gînaböl u, yad mîñ mîñ yabîl gînabin.

Gaias gî aij ga u nîŋöm, Jon mîñ mîñ yabîl ga

⁵ Mîdamam aij yad. Yad nîŋbin, Jisas Kraiss hagöp rö nöp gîmön, Kraiss nîbi bî añ mam rîmnap kalîp pör ud aij yabîl gîpan. Añ mam ram mînöŋ mîlö kub gau nîbö nîŋagpan gau, kalîp haŋöwalö udmön, abad mîd aij gîpan. ⁶ Kraiss nîbi bî kalîp anîg gîpan gau rîmnap apöm, Kraiss nîbi bî cöc aui mîdpal kalîp hagla, “Gaias Kraiss nîbi bî nîpe gau kalîp mîdmagö yabîl löp,” a gîla. Nîbi bî God wög gî ajpal anîb gau ud aij gî dammön, kale ram mînöŋ ke nîbö ap arnîg gînaböl u, nan gî ñeb rîmnap kalîp ñîmön. Nan kalîp ñînabön u kale udöm, gau ajöm, God nîp wög göm, nan magö rauöm ñîŋnaböl. *

⁷ Kale Jisas Kraiss manö aij u hag ñî ajöl gî, nîbi bî Kraiss nîp nîŋ udagpal gau kalîp hag nîŋöm, nan magö nan gau udagpal. *

⁸ Anîb u, nîbi bî aij anîbu rö kalîp ud aij gun, nan rîmnap ñîun, aip jîm ñîun, Jisas Kraiss manö nîŋö wög u gîno, ar aij gînab.

Daiodrepis gî naij ga

⁹ Yad Kraiss nîbi bî mîdpim gau kalöp köp ap kalî kliñ rîknö u pen bî Daiodrepis, bî kub mîdeinam, a göm, manö yad hagabin hag hain göm nîŋagab. ¹⁰ Anîb u, yad mîdpim u amem, nîpe manö naij hagöm, hanîp hag juöp manö u hagnabin. Pen anîbu nöp wasö; nîpe Kraiss nîbi bî añ mam God Manö hag ñî ajpal gau kalîp udagöm, nîbi bî rîmnap añ mam gau kalîp udnîg gîlö, nîpe wasö göm, anîg gîmim cöc i hainö auagmim, a göp.

Demidrias gî aij ga

¹¹ Mîdamam aij yad. Nîbi bî rîmnap nagî ubîŋ naij adö u hain gaiöl, ne unbö rö gagmön. Pen nîbi bî rîmnap nagî ubîŋ aij adö u hain gaiöl, ne unbö rö gîmön. Nîbi bî nagî ubîŋ aij adö u hain gîpal gau, God ñîpai nîpe mîdpal. Nîbi bî nagî ubîŋ naij adö u hain gîpal gau, kale God nîp nîŋagpal. *

¹² Nîbi bî magöŋhalö Demidrias nîp nîŋöm, bî aij, a gîpal. Demidrias nîpe Jisas Kraiss manö nîŋö u hagöp rö gab u me, nîpe bî aij u waiö lö nîŋbun. Yad u rö nöp Demidrias nîpe bî aij, a gabin. Ne nîŋban, yad manö nîhön hagnabin manö nîŋö nöp hagnabin.

Manö magö adîŋ rîmnap

¹³ Yad nöp manö iru nöp kalî kliñ rîkbnep u pen köp ñîg ig nöp rîkagnabin; * ¹⁴⁻¹⁵ söl mîdöp, yad ke amem, nöp mulu adîŋ nîŋem, aip asîk mîdul manö hagnabul.

God nöp abad mîdö, agamîj mîdaimön. Mîdamam gai i mîdpal nöp, “Mîdpan?” a gaböl. Mîdamam ne aip mîdpim gau kalîp magöŋhalö, “Jon kalöp hagöp, ‘Mîdpim?’ a göp,” a gîmön.

* **1:1:** Ap 19:29; Ro 16:23   * **1:3:** 2Jn 4   * **1:6:** Dai 3:13   * **1:7:** 1Ko 9:12   * **1:11:** 1Jn 3:6-10   * **1:13:** 2Jn 12

Jud

Jud köp kalı kliñ rıka

¹ Yad Jud, Jems nımam nıpe u. Jisas Kraıs wög gı ñeb bı nıpe ap mıdpin.

Manö kalı kliñ rıkabin anıbi, kalöp nıbi bı Bapi God, kalöp udnabin a göm udöm mıdmagö löp nıbi bı gau, kalı kliñ rıkabin. Jisas Kraıs nıpe kalöp abad mıdöp.

* ² God apil mıhau kalöp mög nıñmil, ud aij gımil, mıdmagö lımil, gılö aran.

Bı God Manö pıral hagep gau

³ Nıbi bı nıñeb aij yad. Kalöp köp kalı kliñ rıkem, Jisas Kraıs hanıp ud kamıñ yua manö aij u rımnab hagnabin, a gem, gası u nıñnö. Pen yad uri gası nıñbin, kale klö yabıł gımim, Jisas Kraıs manö aij hanıp nıbi bı nıpe hag ña u, nıñ ud pıdörñ göl gı mıdaimim, manö anıbu uri nöp köp kalı kliñ rıkem, kalöp yunabin, a gıpin.

⁴ Bı naj God nıñagal rımnab agamıñ apöm, kalöp aip magum gıpal. God nıpe nıbi bı mög nıñöm, Ñı nıpe hag yuö apöm, uma u me, nıbi bı nan si nan naj geınaböl u, God nıp hag nıñlö, nıpe nan si nan naj gıñaböl u nıñöm arö gıñab. Pen bı naj anıb gau, manö aij anıbu ud ado göm hagpal, “Hon nan si nan naj hałöwałö gıno, God hanıp pen nan ap gagnab,” a gıpal. Anıg gıpal anıbu, Bı Kub hon Jisas Kraıs nıp arö göm, gı naj yabıł gıpal. Hadame dagol gau God Manö kalı kliñ rıköm, nıbi bı anıg gıñaböl gau ilön kub yabıł udnaböl, a gıla.

* ⁵ Hadame nöp ga u nıñbim u pen hauł gımim rö löp rö, kalöp kauyan hagnıg gabin. God nıbi bı nıpe Isrel kai, ram mıñnöñ Ijip nıbö ud asık daua, pen hainö nıp gası nıñagla gau kalıp al pak lö umla.

⁶ Ejol rımnab, ram mıñnöñ aij kale mıd aij gıla gau arö gılö, God kalıp sıbön göp mıgan u nagı lö, manö kub hagep ñın kub u abad mıdpal. *

⁷ Anıb unbö rö, Sodom Gomara abe, daun rımnab ram mıñnöñ yöp söl anıb gau abe, kale nıbi si bı si gı damöm, gı naj yabıł geila. Nıbi bı mab ke pör pör innab au amöm, ilön kub udnaböl u, nıbi bı gau magöñhalö nıñlan, a göm, Sodom Gomara nıbi bı gau kalıp mab mıñan kumi kabö lan nıbö u yuö, apöm kalıp in habık ara. *

⁸ Bı naböñ nıñöm manö pıral hagpal, hagabin anıb gau, kale u rö nöp hañ roman kale ke gı naj göm, Bı Kub manö nıpe hag juöm, ejol gau kalıp manö naj hagöm, gıpal. ⁹ Pen Mosıs umö, ejol kub yabıł Maikel aip, Seden aip, Mosıs wıp he u udnıg pen pen haglö u, Maikel Seden nıp hag juaga. Nıpe yıharıñ haga, “God nıpe ke nöp gası ñınım!” a ga. * ¹⁰ Maikel gası nıñ aij göm anıg haga u pen bı hagabin gau, nan nıñhön nıñagpal gau, manö naj naj nöp hagöm hałöwałö hag jubal. Pen kale, gası nıñ aij gagöm, kaj kain gıpal rö gıpal u me, God pen kalıp ilön kub yabıł ñınab. *

¹¹ Bı anıb gau kalıp mög nıñbin. Adam ñı nıpe Ken gı naj ga rö gıpal. Mumug manı nan gau nöp gası nıñöm, bı ne Belam hadame nöp ga rö gıpal. Anıb u, kale bı ne Kora, God Manö rıb juöm uma rö umnıg gaböl. *

¹² Pen kale God nıp mıdmagö löl gı, añ mam pen pen mıdmagö löl gı, nan jım ñöl ñıñnıg apım, magum gıpım ñın u, kale God nıp gası nıñöm wasö, yıharıñ apöm nan unam ud ñeb gı ñıñlö, gac kale kalöp u rö nöp cıg göp. Anıb u, kumi apöm möñ alagöm yıharıñ pak gı dö gı aröp rö u mıdpal. Mab ñıñeb magö pılagö it halö ud julö hadö böñ nöp mıñep ga rö mıdpal. *

¹³ Nan naj ke yabıł gı damöm, ñıñ solwara pa jö ma jö göm, kıñu habkob lı ap lugöp rö gıpal. Nıbi bı anıb gau, God nıpe gö, kale gapı ju sıbön an gau am ado gı auagep rö adö u arıaböl.

¹⁴ Adam it nıpe rıka u, rık damöm, Inok nıp me kagoł jıñ u* yag daua. Inok nıpe hadame nöp God manö nıpe hagöm,

* **1:1:** Mad 13:55 * **1:4:** Gal 2:4; 2Pi 2:1 * **1:5:** Eks 12:51; Nab 14:29-30 * **1:6:** 2Pi 2:4 * **1:7:** Jen 19:1-25; 2Pi 2:6,10 * **1:9:** Dan 10:13,21; 12:1; 2Pi 2:11; Rep 12:7; Sek 3:2 * **1:10:** 2Pi 2:12 * **1:11:** Jen 4:7-8; 1Jn 3:12; 2Pi 2:15; Nab 16:1-35 * **1:12:** 2Pi 2:13,17 * **1:14:** Adam abe wö ralıabön u, Inok nıp mudun jıñ u yag daua

bî kalöp piral hagpal anîb gau rö nîjöm haga, “Nîjim! Bî Kub ejol u† nîpe ñîñ juöl iru yabî† nöp damöm, * 15 nîbi bî magöñhalö manö kub hagnab. Nîp gasî nîjagöm, manö nîpe hagöp rö gagöm, nan si nan naij adö ke ke göm, nîp manö klö naij adö ke ke hagöm gîpal rö, kalîp ilön kub yabî† ñîñab,” a ga. 16 Bî manö piral hagpal, kalîp hagabin gau, kale pör hag har har göl gî, manö udöl gî, gî mîdpal. Hanîp ke aij gîñab adö u gun, a göm, hañowañö gî naij gîlö arab. Yad nöp bî kub mîdpin, a göm, gasî u nîjöm, hagpal. Pen nîbi bî rîmnap hanîp aij gîñîm adö u gîlan, a göm, kalîp hib dap raneb manö piral nöp hag hag gîlö aröp.

17 Pen bî nîjeb aij yad gau. Bî Kub hon Jisas Krais bî manö nîpe ud arep gau nöd hagla manö u gasî nîjöl gî mîdaimim. 18 Kalöp hagla, “Ñîñ hain u, nîbi bî God nîp gasî nîjagal gau, gasî naij kale ke nîjbal rö göl gî, kalöp hag hain gîñaböl,” a gîla. * 19 Bî hagabin bî anîb gau, God Ana kalîp aip mîdagöp. Gasî ke auöp rö nîjöm gîpal u me, kalöp nîbi bî ud asîk ke ke lîbal. 20 Pen nîbi bî nîjeb aij yad gau. Jisas Krais manö aij u nîj udpim u, nîj udep magö u† yabî† anîbu nîj ud pîdör gîmim, manö aij anîbu yuö u pör nöp rîmnap halö nîj aij gîmim, gî dammim, gîpe arnîm. Ana U† u kalöp gasî ñö nîjöl gî, klö nîpe ud nîp sabe göl gî mîdaimim. * 21 Bî Kub hon Jisas Krais kalöp mög nîjög u me, nîpe kalöp dam ram mîñöñ kumi kabö adö lan au lö, pör pör nöp kamîj mîdeinabim. Pen am nîpe aip pör pör mîdaiun, a gîmim, abad mîdpim ñîñ i, God hanîp mîdmagö löl gî nöp mîdöp, a gîmim, gasî u nîj mîdaimim.

22 Nîbi bî gasî mîhöp nîjöm, gasî iru nîjbal gau, kalîp mög nîjmim, manö hain hagnabim. 23 Nîbi bî rîmnap mab mîtan adö u aröl rö löp gau, kalîp ud kamîj yu-mim, kamîj aröl. Nîbi bî rîmnap kalîp u rö nöp mög nîjmim udmim, pen mîdmagö kale ke auöp rö gîpal rö, hane u rö nöp gî naij gun rö löp, a gîmim, nîj aij gîmim mîdaimim. Nan si nan naij kale gîpal

gau pîñîj gîmim, asî masî gîmim. Nan si nan naij gî mîdlö wañîj kale abe gac göp a gîmim, udagmim. *

Bî Kub hib dap raneb manö ap

24 Mîñî kalöp God ñîmagö adö u labin.

Nîpe kalöp abad mîdö nîjöl gî, ap lug pakagnabim.

Hainö kalöp udöm, nîpe ke mailö aij ke halö mîdöp au lö,
nîbi bî asîj mîdagöp nîpe mîdmim,
mîñ mîñ yabî† gîñabim. *

25 God nîpe añî. Nîpe hanîp ud kamîj yuöp.

Bî Kub hon Jisas Krais hanîp, a göm, umöm uraka u,
hadame dagol gau rîköm, mîd damöm,
uri, hainö, pör pör nöp nîpe mîdep
nöp mîdöm,
nîpe Bî mailö aij halö, Bî aij unbö ke,
Bî klö naij yabî†, Bî magöñhalö
abadeb mîdöp.

Anîbu, hib nîpe pör nöp hagno adö aran.
Anîb unbö rö aij.

* 1:14: Jen 5:18,21-24 * 1:18: 2Pi 3:3 * 1:20: Kol 2:7 * 1:23: Sek 3:2; Rep 3:4 * 1:24: Ro 16:27; 2Pi 3:18

Repelesin

Jon naböŋ niŋöm kalı kliš rıka

¹ Yad Jon, God wög gi ñeb bi nıpe ap mıdpin. Manö kalı kliš rıkabin anıb i, nöd waiö niŋagla. Nıbi bi God nıp wög gi ñıbal gau, nan niŋön niŋön söl giŋim u niŋlan, a göm, God nıpe Jisas Kraıs nıp hagö, nıpe pen ejol nıpe u yuö apöm gö, yad naböŋ niŋö. * ² Naböŋ niŋö anıbu, God manö nıpe haga u abe, Jisas Kraıs manö nıpe haga u abe niŋö u, köp anıbi kalı kliš rıkabin. ³ Söl mıdöp, nan niŋön niŋön naböŋ niŋö u magöŋhalö iŋ göm gi dam arnab. Anıbu, nıbi bi manö kalı kliš rıkabin anıb i kale ke amgö li niŋnaböl gau abe, nıbi bi rımnap amgö li niŋ haglö apdi niŋnaböl gau abe, God Manö anıbi niŋ udöm hain gaiöl u, God gö, miñ miñ giŋnaböl. *

Jon nıbi bi cöc unbö mudun jıŋ mıdeila gau kalıp manö hag ña

⁴ Yad Jon kalöp nıbi bi Esia Propins ram miŋöŋ pro ke ke unbö mudun jıŋ Kraıs cöc nıpe mıdpim gau, köp i kalı kliš rıkabin.

God nıpe miñi mıdöp, nıpe hadame dagol gau mıdmıdöp, nıpe hainö pör pör nöp mıdeinab u kalöp mög niŋöm, ud aij göm, abad mıdö, kale agamıj mıd aij gi mıdaimim. God anıbu abe, ana mudun jıŋ sea kiŋ asıkep nıpe adö au mıdpal gau abe, kalöp mög niŋöm, ud aij göm, abad mıdö, kale agamıj mıd aij gi mıdaimim.

* ⁵ Jisas Kraıs, manö aij u damöm, God haga rö nöp göm umöm, iŋ gi uraköm, ram miŋöŋ gau kiŋ mıdpal gau kalıp magöŋhalö abad mıdöp u, nıpe u rö nöp kalöp mög niŋöm, ud aij göm, abad mıdö, kale agamıj mıd aij gi mıdaimim.

Nıpe hanıp mıdmagö löm, hagape nıpe lugö umöm,

nan si nan naij giŋpun gac u lık gi yuöp.

*

⁶ Hon Kiŋ kub Jisas Kraıs ram nıpe mıdun, Nap God nıp sabe gep nıbi bi nıpe mıdpun.

Anıb u, Jisas Kraıs, Bi mailö aij halö u, Bi klö yabiŋ u,

hib nıpe u pör nöp pör nöp hagno adö arnım!

Anıb unbö rö aij. *

⁷ Pen niŋim! Nıpe kumi halö auö, nıbi bi ram miŋöŋ gau nibö gau nibö magöŋhalö nıp waiö niŋnaböl.

Bi nıp watab ud biŋniŋ giŋla gau abe magöŋhalö nıp waiö niŋnaböl.

Nıp niŋöm, nıbi bi ram miŋöŋ gau nibö gau nibö magöŋhalö,

niŋön giŋig anıg giŋpun, a göm, mög gö miŋöŋ kub giŋnaböl.

Niŋö, anıg giŋnab me u!

Anıb unbö rö aij. *

⁸ God Bi Kub klö ke halö nan gau magöŋhalö giŋim rö nöp mıdöp u, nıpe miñi mıdöp, hadame dagol gau mıdmıdöp, hainö pör nöp pör nöp mıdeinab. Nıpe hagöp, “Yad nöp giŋö, nan gau magöŋhalö iŋ göm mıdöp. Yad nöp giŋö, nan gau magöŋhalö ur giŋig giŋnab,” a göp. *

Jon naböŋ niŋöm Jisas nıp niŋa

⁹ Yad namam Jon, Kiŋ hon Jisas ram nıpe mıdun, nıp wög gi ñıno, nıbi bi gau hanıp gi naij giŋlö, gası iru niŋagun, gası halö mıdun, nıp arö gagun, klö yabiŋ gun giŋno arab. Yad God Manö u hag ñem, Jisas apöm manö aij hanıp hag waiö la manö niŋö anıbu hag ñıno, yiŋ nagı löm, dam ñıg solwara rıb gus ga airan Padmos au lıla.

¹⁰ Airan Padmos gau mıdnö, Bi Kub ñıni nıpe ap, God Ana u yiŋ ba lö niŋöl gi, jöl yad gau adö manö kub ap, aŋniŋ magö rö hagöm haga, ¹¹ “Ne nan niŋön niŋön niŋnabön gau, köp kalı kliš rıkmön, nıbi bi daun kub ke ke unbö mudun jıŋ Kraıs cöc nıpe mıdpal gau, kalıp köp anıbu yuö arnım. Epesas ap, Smöna ap, Pegamam ap, Daiadaira ap, Sadis ap, Piladelpia ap, Leodisia ap yuö arnım,” a ga.

* **1:1:** Rep 22:6 * **1:3:** Rep 22:7,10 * **1:4:** Eks 3:14-15; Rep 3:1; 4:5 * **1:5:** Kol 1:18; Sam 89:27 * **1:6:** 1Pi 2:9; Rep 5:10; 20:6 * **1:7:** Dan 7:13; Sek 12:10; Mad 24:30; Jon 19:34-37; 1De 4:17 * **1:8:** Rep 21:6; 22:13

12 Manö anig hagö n+ηöl gi, yad bi manö hagab an+bu n+η+n, a gem, ado gem n+ηnö, lam kabö gol udöm g+la unbö mudun j+η u m+deia. 13 Pen lam an an+bu au, yad n+ηnö, Bi ap Ni n+pe rö bi ap m+deia. N+pe waij m+lö kub yabi ap y+mö ma gof n+pe palu ga; kabö gol udöm g+la dip nagi kub ap ud pabi an au g+lan p+g la. * 14 Nab+c cög umagö n+pe u, kaj sipsip uη rud m+öp rö, aka kumi rud m+öp rö, la. Amgö n+pe u, mab m+lan rö m+deia. * 15 Ma k+id n+pe u, nan kapa klö “bras” a g+pal u laulö, in k+l+id udöp rö u ga. Pen manö n+pe u, n+g hij kub b+g gu hagöp rö u haga. 16 Ni magö y+g k+id n+pe u, gap+ unbö mudun j+η u udöl m+deia. Pen ru m+lö k+id gof gof ga ap meg m+gan adö lan ajman raua. Mulu majman n+pe u, sidö an aul+k apöm, mailö k+id yabi hagöm göp rö u ga. *

17 Yad n+η n+ηem, ma it n+pe au ap lug maben y+mem, n+bi bi umbal k+la göp u rö m+dainö. An+g g+nö, n+n y+g böη n+pe u y+η ud n+ηöm haga, “P+n+η gagmön! Yad ke g+nö, nan gau magöηhalö it göm m+öp. Yad ke g+nö, nan gau magöηhalö ur g+n+g g+nab. * 18 Yad me Bi Pör Kam+η M+öp u. Nöd umnö u pen nöη! M+n+η kam+η m+dem, pör nöη pör nöη kam+η m+deinabin. Yad ‘Umeb Magö’ u abad m+öpin. N+bi bi umöm, am ‘Wip Ana Ram’ m+öpal gau, yad ki rib u udöl m+dem, ‘Wip Ana Ram’ ka u abe, n+bi bi ‘Wip Ana Ram’ au m+öpal abe abad m+öpin. Yad ajöη hi+keinabin kale u rö nöη kam+η arnaböl.

19 “An+bu u, nan n+hön n+ηban u köp kal+ k+l+n r+kmön. M+n+η gab rö n+ηmön, hainö g+nab rö n+ηmön, magöηhalö köp yan kal+ k+l+n r+kmön. 20 Pen nan n+ηabön gau, manö it u an+g göl m+öp: lam gol udöm g+la unbö mudun j+η n+ηabön gau, n+bi bi ram m+nöη ke ke unbö mudun j+η Krai cöc n+pe m+öpal gau n+ηabön. Pen gap+ unbö mudun j+η n+magö y+g böη yad adö u n+ηabön gau, ejol cöc unbö mudun j+η abad m+öpal gau n+ηabön,” a ga.

* 1:13: Dan 7:13; 10:5 * 1:14: Esi 43:2; Dan 7:9; 10:6; Rep 2:18; 19:12; 14:2 * 1:16: Hib 4:12; Rep 2:12; 19:15
* 1:17: Ais 44:6; 48:12; Rep 2:8; 22:13 * 2:1: Rep 1:16 * 2:2: 1Jn 4:1 * 2:5: Rep 3:3 * 2:7: Jen 2:9; Rep 22:2,19

2

Krais n+bi bi n+pe Epesas m+dm+dal manö hag n+eb

1 “Pen daun kub Epesas Krai n+bi bi n+pe m+öpal gau, ejol kal+ abad m+öp u n+η manö kal+ k+l+n r+kmön hagmön:

“Bi gap+ unbö mudun j+η n+magö y+g böη lau n+pe adö u udöl gi, lam gol udöm g+la unbö mudun j+η an au ajöp u, Epesas n+bi bi abad m+öpan gau kal+ manö an+bi hag yuöp. *

2 N+pe hagöp,

“Kal wög klö g+mim gi dammim bi+lam m+dmim, j+ n+ηagpim u, n+ηbin. N+bi bi gi naij g+pal gau kal+ n+ηbe, kalöp aij gagöp. Bi Jisas manö ud arep m+öpun, a göm, manö piral hagpal gau kal+ n+η aij g+mim, asi mas+ g+pim. *

3 Y+η n+η udmim manö yad hagpe kalöp marö n+lö, j+ n+ηagmim, yad aip c+g göl gi nöη m+öpim u, y+η aij göp.

4 “Pen yad manö ap m+öp. Yad aip nöη c+g g+mim m+dmagö yabi li m+daibe nagi adö u dam yubim gai?

5 Nöd y+η m+dmagö li m+dmim gi aij g+pe nagi aij an+bu, n+hön g+n+g arö g+pun a g+mim kuöyan udmim, nöη m+id aij g+m+dim rö m+damim. Wasö u, yad apem lam kale u p+η gi udnabin. *

6 “Pen adö ap g+pim u, y+η aij göp. N+bi bi kale bi Nikolas manö piral n+pe u udöm, nagi naij adö u g+lö y+η aij gagöp rö, kalöp u rö nöη aij gagöp.

7 “Kale n+bi bi gas+ r+m+id m+dain+η gau, God Ana n+pe Krai n+bi bi n+pe m+öpal ram m+nöη ke ke gau kal+ manö hagöp u n+η aij g+mim.

N+bi bi marö auö, gas+ iru n+ηagöm, y+η c+g göl gi nöη m+deinaböl gau, n+n hain aunab u kal+ hagnö, mab magö ur pör m+dep God wög naböη aij n+pe adö lan ranab u udöm n+ηaböl,” a göp, a g+mön. *

Krais n+bi bi n+pe Smöna m+dm+dal manö hag n+eb

8 “Pen daun kub Smöna Kraiſ n̄bi b̄i n̄ipe m̄dpal gau, ejol kal̄ip abad m̄döp u n̄ip manö kal̄i kliñ r̄ikmön hagmön:

‘B̄i n̄ipe gö, nan gau magöñhalö il göm m̄döp u; B̄i n̄ipe gö, nan gau magöñhalö ur ḡin̄ig ḡinab u; B̄i umöm kauyañ uraka u, Smöna n̄bi b̄i abad m̄dpan gau kal̄ip manö an̄bi hag yuöp.

9 N̄ipe hagöp,

“Yad n̄iñbin, n̄bi b̄i r̄imnap, hon God n̄bi b̄i ȳj̄ig göl m̄dpun a ḡipal u pen Seden sabe gep ram n̄ipe m̄döm, kalöp manö udöl ḡi m̄dpal. Marö kalöp n̄ihön n̄ihön m̄döp gau, yad u rö nöp n̄iñbin. Kale n̄bi b̄i mög gep rö m̄dpim u pen yad n̄iñbin God amgö ilö adö n̄ipe u kale n̄bi b̄i gep yabiñ m̄dpim. * 10 Kalöp marö ḡin̄ig gab u, gas̄i kub n̄iñagmim. N̄iñim! Söl m̄döp, Kraiſ n̄ip c̄ig aij ḡipal aka ap lug paknaböl, a göm, Seden gö, kalöp r̄imnap ud naḡi l̄inaböl. Kalöp ñ̄in unbö s̄idun̄ lañ u rö ḡi naij göl ḡi m̄deinaböl. Pen kalöp n̄ihön n̄ihön göm, b̄öñ nöp al pak l̄in̄ig geinaböl u, gas̄i kub an̄bu n̄iñagmim. Ȳip c̄ig göl ḡi nöp m̄dpe al pak leinaböl u, kalöp usaj̄il bad pör kam̄iñ m̄dep u ñ̄inabin. *

11 Kale n̄bi b̄i gas̄i r̄im̄id m̄dain̄im gau, God Ana n̄ipe Kraiſ n̄bi b̄i n̄ipe m̄dpal ram m̄inöñ ke ke gau kal̄ip manö hagöp u n̄iñ aij ḡimim.

Seden kalöp neb neb ḡinab u pen n̄bi b̄i ȳip c̄ig göl ḡi nöp m̄deinaböl gau, ilön kub udöm umla rö u kuöyañ umagnaböl,” a göp, ’ a ḡimön. *

Kraiſ n̄bi b̄i n̄ipe Pegamam m̄dm̄idal manö hag ñeb

12 “Pen daun kub Pegamam Kraiſ n̄bi b̄i n̄ipe m̄dpal gau, ejol kal̄ip abad m̄döp u n̄ip manö kal̄i kliñ r̄ikmön hagmön:

‘B̄i ru m̄lö k̄id n̄ipe goñ goñ k̄id m̄döp u, Pegamam n̄bi b̄i abad m̄dpan gau kal̄ip manö an̄bi hag yuöp.

13 N̄ipe hagöp,

“Yad n̄iñbin, kale b̄iſlam yabiñ m̄dpim. N̄bi b̄i ram m̄inöñ kale m̄dpim añ au, Seden kin̄ rö abad

m̄döp. Pen kale manö yad n̄iñ ud aij ḡimim, ȳip c̄ig aij göl ḡi m̄dpim. Ram m̄inöñ Seden abad m̄döp an̄bu, namam Adipas manö aij yad u n̄bi b̄i gau kal̄ip hag ñ̄i m̄dö, n̄ip al pak l̄ila u pen ȳip arö gagpe.

14 Pen manö r̄imnap m̄döp. N̄bi b̄i kale r̄imnap, Belam manö hag ñ̄im̄döp rö hag ñ̄ibal. B̄i Belam an̄bu, Belak n̄ip r̄im̄id ukö me, Belak n̄ipe am Isrel n̄bi b̄i gau kal̄ip t̄ip ḡi ud arö, kale ȳip arö göm, nan ñ̄iñeb nan ȳiñhar̄iñ god piral gau n̄ip pak sabe ḡi ñeila u ñ̄iñla. Belak Isrel n̄bi b̄i kal̄ip hagö, kale n̄bi si b̄i si ḡila. * 15 Isrel n̄bi b̄i hadame gau ḡila rö, kale r̄imnap b̄i Nikolas manö piral n̄ipe u udmim, naḡi naij adö n̄ipe u hain ḡimim ḡipe aröp. 16 An̄b u, nan si nan naijḡipim u, n̄ihön ḡin̄ig an̄ig ḡipun a ḡimim, arö ḡimim. Pen an̄ig gagnabim u, yad söl ȳiñid apem, ru m̄lö k̄id meg m̄igan yad yañ n̄ibö amjaköp u udem, n̄bi b̄i an̄ig ḡipal gau aip pen pen ḡinabin. *

17 Kale n̄bi b̄i gas̄i r̄im̄id m̄dain̄im gau, God Ana n̄ipe Kraiſ n̄bi b̄i n̄ipe m̄dpal ram m̄inöñ ke ke gau kal̄ip manö hagöp u n̄iñ aij ḡimim.

Seden kalöp neb neb ḡinab u pen n̄bi b̄i ȳip c̄ig göl ḡi nöp m̄deinaböl gau, yad nan ñ̄iñeb mana pi ḡila u r̄imnap ñ̄inö ñ̄iñnaböl. Pen kal̄ip kabö rud ke ke ñ̄inabin. Kabö ñ̄inabin adö an̄b gau, hib ḡisön n̄ibö u r̄ik ke ke añ̄i añ̄i ñ̄einabin, n̄bi b̄i udnaböl gau nöp n̄iñnaböl,” a göp, ’ a ḡimön. *

Kraiſ n̄bi b̄i n̄ipe Daiadaira m̄dm̄idal manö hag ñeb

18 “Pen daun kub Daiadaira Kraiſ n̄bi b̄i n̄ipe m̄dpal gau, ejol kal̄ip abad m̄döp u n̄ip manö kal̄i kliñ r̄ikmön hagmön:

‘God Ñ̄i n̄ipe, amgö mab m̄iñar̄iñ rö m̄dö n̄iñöl ḡi, ma k̄id n̄ipe u, kapa bras a ḡipal u laulö in k̄iñd udöp rö m̄döp u, Daiadaira n̄bi b̄i abad m̄dpan gau kal̄ip manö an̄bi hag yuöp. *

19 N̄ipe hagöp,

* 2:9: 2Ko 11:14-15; Rep 3:9 * 2:10: 2Di 4:8; Jem 1:12 * 2:11: Rep 20:14; 21:8 * 2:14: Nab 22:1-25:2; 31:16; 2Pi 2:15 * 2:16: Rep 3:11 * 2:17: Eks 16:4,14-15,33-34; Jon 6:48-50; Ais 62:2 * 2:18: Rep 1:14-15

“Kale gipim nagi adö u, yad niñbin. Yip abe, nibi bi gau kalip abe midmagö limim, klö gimim yip wög göl gi nöp midpim u, yad niñbin. Añ mam gau pen pen ud aij gimim, gi ñimim, marö auö bislam midmim gasi iru niñagpim u, yad niñbin. Gipim anibu, nöd pro pro gimidim u pen mñi rapin gipim u, yad niñbin.

²⁰ Pen manö ap midöp. Nibi Jesebel u hag yuagpim. Manö piral hagöm, yad nibi God manö hagep midpin a göp. Nibi bi yip niñ udpal gau kalip manö piral hag ñöm, tip gi ud arö, kale yip arö göm, nibi si bi si gipal. Nipe kalip hagö, nan niñeb nan yiharin god piral gau nip pak sabe gi ñimidäl u niñbal. *

²¹ Nipe nagi naj adö anibu arö göm mid aij ginim aka gem, niñ mid wasö niñem arö gipin. ²² Anig göp rö yad nip abañ adö au yunö, nip mña kub gö, ilön kub yabıt udnab. Nibi bi nipe aip nibi si bi si gipal anib gau, nan si nan naj gipun u niñön ginig anig gipun a göm arö gagnaböl u, kalip u rö nöp ginö, mña kub gö, ilön kub yabıt udnaböl. ²³ Nibi bi nip hain gipal gau kalip böñ nöp al pak leinabin me, nibi bi yad ram minöñ ke ke cöc ke ke midpal gau, yip niñ aij göm niñaböl, yad nibi bi gasi rimid an kale yan niñ aij gem, magöñhalö gipim rö niñem, kalöp añi añi pen anibu rö niñabin. * ²⁴ Pen kale Daiadaira nibi bi rimnap, nibi anibu manö naj hag ñob manö u udagmim, Seden manö naj yuö a gipal manö u udagpim rö, manö marö kalöp rimnap hagagnabin. ²⁵ Pen yip niñ udmim cig aij gipim nagi u ud sisi göl gi midpe midpe, hainö yad niñam! *

²⁶ Nibi bi yip cig aij göl gi nöp mid damöm, niñör auö yip arö gagnaböl gau, yad kalip hagnö, nibi bi ram minöñ ke ke gau kalip abad mideinaböl. *

²⁷ Niñön ginig: Bapi manö ap yip hagöm haga,

‘Yad hagnö, ain ilön ap udöm,
rin cög gau pa jö ma jö gipal rö,

nibi bi ram minöñ ke ke gau
klö naj yabıt göm kalip abad
mideinab,’ a ga.

²⁸ Pen nibi bi yip niñ udöm cig aij göm nagi u ud sisi göl gi mideinaböl gau, kalip gapı pagın aij ram minöñ jin parıkö niñöl gi niñbal rö u niñabin. *

²⁹ Kale nibi bi gasi rimid midainim gau, God Ana nipe Krai nibi bi nipe midpal ram minöñ ke ke gau kalip manö hagöp u niñ aij gimim,” a göp,’ a gimön,” a ga.

3

*Krais nibi bi nipe Sadis midmidäl manö
hag ñeb*

¹ “Pen daun kub Sadis Krai nibi bi nipe midpal gau, ejol kalip abad midöp u nip manö kalı kliñ rikmön hagnön:

‘Bi God Ana ramö pak unbö mudun jin löp u abe, gapı unbö mudun jin u abe ud midöp u, Sadis nibi bi abad midpan gau kalip manö anibi hag yuöp.

Nipe hagöp,

“Nagi kale niñön niñön gipim u hadö niñbin. Nibi bi gau niñlö, kamın midmim yip hain gipim rö löp u pen böñ nöp ummim yip hain gagpim. * ² God yad manö hagöp rö gi dammim, an au arö gıpe u, God nip aij gagöp. Anibu, amgö kale ñañı midöp u rö, urakmim, kamın magö kale hir ginig gab u niñ aij gıpe, klö ginim. ³ Anib u, Krai manö aij u hag ñeila niñbim u, niñ ud pidön gimim, nan si nan naj gipim u, niñön ginig anig gipun a gimim, arö gimim, Krai manö aij u hagöp rö gimim. Pen uhön hauı hanmim urakagnabim u, yad bi nan si udep gau niñ midlö auagpal rö u aunö, niñmim pa giı ginabim. *

⁴ Pen Sadis nibi bi rimnap ne gau waıj kale gıpe pri gagöp; manö aij yad niñ udöm, hagöp rö nöp göl gi midpal rö, kale waıj rud löm, yad aip ajeinabun. * ⁵ Nibi bi marö auö, klö göm, yip niñ ud pidön göm, cig göl gi nöp midlö arnab gau, yad kalip u rö nöp

* 2:20: 1Ki 16:31; 2Ki 9:22 * 2:23: Sam 7:9; Jer 17:10; Rep 20:12-13 * 2:25: Rep 3:11 * 2:26: Sam 2:8-9

* 2:28: Rep 22:16 * 3:1: Rep 1:4,16 * 3:3: Mad 24:43-44; Rep 2:5; 16:15; 1De 5:2 * 3:4: Jud 23

walij rud aij anibu li ñinabin. Pen hib kale pör m+dep buk yan kalı kñiñ rik l+nö m+döp u, lik gi yuagnabin yabı. Bapi abe, ejol nıpe gau abe niñm+dlö niñöl gi, nıbi bi yad m+dpal, a gem, waiö hagnabin. *

⁶ Kale nıbi bi gası rım+id m+dainım gau, God Ana nıpe Kraıs nıbi bi nıpe m+dpal ram m+nöñ ke ke gau kalıp manö hagöp u niñ aij gımim,” a göp, a gımön.

Kraıs nıbi bi nıpe Piladelpia m+dm+dal manö hag ñeb

⁷ “Pen daun kub Piladelpia Kraıs nıbi bi nıpe m+dpal gau, ejol kalıp abad m+döp u niñ manö kalı kñiñ rikmön hagnön:

‘Bi Uı u; Bi manö niñö yabı hagöp u; kiñ Depid ki rib nıpe nöd abad m+dm+döp u, Bi ki rib anıbu uri udöl m+döp u, adan hi+kö, nıbi bi rımnap gi ñöl rö lagöp; pen adan gi ñö, nıbi bi rımnap hi+köl rö lagöp. Bi anıbu nöp, Piladelpia nıbi bi abad m+dpal gau kalıp manö anıbi hag yuöp. *

⁸ Nıpe hagöp,

“Kale gıpin rö niñbin. Kale nıbi bi iru m+dagpim u pen manö yıp niñ ud pıdöñ gımim, kale nıbi bi yad m+dpim manö u waiö hag ñıbim. Anıbu, kalöp adan hi+knö, nıbi bi rımnap gi ñöl rö lagöp. * ⁹ Nıbi bi rımnap, hon God nıbi bi yıjıg göl m+dpun a gıpal u pen Seden sabe gep ram nıpe m+dpal. Pen yad kalıp gınö, kale magöñhalö am ma il kalöp au kugom yımöm, ubör yıhön göm, yad kalöp m+dmagö lıbin u niñöl.

* ¹⁰ Kalöp gi naij gıpal u pen yad hagpin rö nöp gımim, gası iru niñagmim, klö gımim, wög yad göl gi m+daibe rö, nıbi bi m+nöñ naböñ il i ke ke gau, yıp cıg gi m+dpal aka yıp arö gınaböl a gem, kalıp magöñhalö marö ñinabin ñın u, kalöp abe ñagnabin. *

¹¹ Söl m+döp niñabin. Manö aij yad niñ udpim u, niñ ud pıdöñ gımim, yıp cıg göl gi nöp m+dpal, kalöp usajıl bad

pör kamıñ m+dep kalöp ñinabin a gıpin u, nıbi bi rımnap pıı gi ud aröl rö lagnım. ¹² Nıbi bi an God Manö hagöp rö gö, niñ gi naij gılö, gası iru niñagöm, God Manö hagöp rö nöp gi damöm, yıp cıg göl gi nöp m+deinab u, yad niñ gınö, God yad sabe gep ram u padö kub ap rö m+deinab. God sabe gep ram anıbu nıpe pör pör nöp raul anı danı m+döm höñ adö aragnab. Yad hañ adö nıpe, God yad hib nıpe u abe kalı kñiñ rikem, God yad daun kub nıpe Jerusalem gısön niñbö kumi kabö adö lanı au niñbö aunab u, daun kub anıbu hib u abe kalı kñiñ rikem, hib yad gısön niñbö u abe kalı kñiñ rikem gınabin. *

¹³ Kale nıbi bi gası rım+id m+dainım gau, God Ana nıpe Kraıs nıbi bi nıpe m+dpal ram m+nöñ ke ke gau kalıp manö hagöp u niñ aij gımim,” a göp, a gımön.

Kraıs nıbi bi nıpe Leodisia m+dm+dal manö hag ñeb

¹⁴ “Pen daun kub Leodisia Kraıs nıbi bi nıpe m+dpal gau, ejol kalıp abad m+döp u niñ manö kalı kñiñ rikmön hagnön:

‘Bi hib nıpe “Anıb Unbö Rö Gınım” u; Bi, God nıpe hagö, nan gau magöñhalö gi la u; Bi nıpe God hagöp rö nöp göm, manö aij u dam kabö göl nöp hag ñöb u, Leodisia nıbi bi abad m+dpal gau kalıp manö anıbi hag yuöp.

¹⁵⁻¹⁶ Nıpe hagöp,

“Nagi adö kale gıpin u yad niñbin. Yıp böñ nöp cıg gagpim; yıp böñ nöp arö gagpim. Manö aij yad u böñ nöp niñ udmim, hagöp rö gımim aka böñ nöp arö gımim u aij! Yıp gası adö adö nöp niñbin rö, kalöp tıhak yunıg gabin. *

¹⁷ Kale hagpim, ‘Hon nıbi bi gep m+id aij gıpun; nan hon iru m+döp; nan ap uıep lagöp,’ a gıpin u pen manö niñagpim u, kale nıbi bi ramö gau rö m+dpim; kale nıbi bi mög gep rö m+dpim; kale nıbi bi nan m+dagöp rö m+dpim; kale nıbi bi amgö we m+dpim; kale magö nöp m+dpim. * ¹⁸ Anıb u me, kalöp

* **3:5:** Eks 32:32-33; Mad 10:32; Luk 10:2; 12:8

45:14; 49:23; 60:14 * **3:10:** Luk 21:19; 2Di 2:12

* **3:17:** 1Ko 4:8; Luk 12:21

* **3:7:** Ais 22:22

* **3:12:** Ais 62:2; 65:15; Rep 14:1; 21:2

* **3:8:** 1Ko 16:9

* **3:9:** Rep 2:9; Ais

* **3:9:** Rep 2:9; Ais

* **3:15-16:** Ro 12:11

manö hagnig gabin i niŋ aij gimim, anib unbö rö nöp gimim. Niŋi bi mög gep rö midpim rö, yip aumim kabö gol yad launö inöm adin adin halö midagöp u raumim me, niŋi bi gep mideinabim. Magö nöp midpim u, niŋi bi niŋlö nable ginim rö löp rö, yip aumim waij rud ap raumim limim. Amgö niŋagpim rö, yip aumim amgö marasin ap raumim limim, amgö we göp u niŋ niŋnabim. *

¹⁹ Niŋi bi kalip midmagö labin gau gi naij geinaböl u, kalip arö gagnabin; mid aij gilaŋ, a gem, marö nöl gi rimid ukpin. Anib u, gasi klö niŋmim, nan si nan naij gipim u, niŋhön ginig anig gipun a gimim, böŋ nöp arö gimim, mid aij gimim. * ²⁰ Niŋim! Yad apem, höŋ aŋ yaŋ midöl gi, aŋöŋ pa gu gu göl gi abad midpin. Niŋi bi an manö yad u niŋöm aŋöŋ hiŋkeinab u, yad ram raul miŋan niŋpe u amem, aip nan niŋul jim nöl mideinabul. *

²¹ Seden yip marö kub ŋa niŋ u, Bapi yad manö niŋpe u arö gagnö; haga rö nöp gi damem me, Bapi aip sea kiŋ niŋpe adö u asiknö. Anib u rö, niŋi bi Seden kalip marö nöl, manö aij yad u arö gagöm, yip cig göl gi nöp mideinaböl gau, kalip hag dam yad aip sea kiŋ yad adö u asiknabun.

²² Kale niŋi bi gasi rimid midainim gau, God Ana niŋpe Kraisi niŋi bi niŋpe midpal ram minöŋ ke ke gau kalip manö hagöp u niŋ aij gimim, "a göp, a gimön," a ga.

4

¹ Pen manö kali klän rikpin anibu naböŋ niŋ damem, kauyaŋ u naböŋ niŋem niŋnö, God ram minöŋ kumi kabö adö laŋ au aŋöŋ hiŋköl mideia. Nöd aŋin magö rö hagö niŋnö u, kauyaŋ u hagöm yip haga, "Adö i aumön, nan hain ginab gau nöp yamnam," a ga. * ² Anig hagö niŋöl gi, God Ana u apöm yip ba la niŋöm yad niŋnö, kumi kabö adö laŋ au bi ap sea kiŋ adö au asik mideia. * ³ Bi au asik mideia

u mailö halö mideia; kabö jaspa abe kabö kanilian abe rud mailö göp rö mailö halö mideia. Pen kiŋ sea asik mideia u, sibön niŋ gigabö göm, kabö emral rö in rikin rikin göm, in lak lugöl gi mideia. * ⁴ Sea kiŋ niŋpe u aŋ yaŋ midö niŋöl gi, bi kub bis gipal sea kiŋ unbö niŋ juöl ado gi da miŋhau miŋhau (24) gau löm gigabö gila. Bi kub manö ud asikep gau waij rud yimöm, kabö gol udöm gila usajil bad gau ke ke löm, asik mideia. * ⁵ Bi sea kiŋ aŋ yaŋ asik mideia au niŋbö, aŋim aŋim udöl gi, rimu hagöl gi, gigabö göl gi aram mlö bö ara. Sea kiŋ il anib au hapö mailö unbö mudun jin u inöm mailö gi mideia. Hapö mailö anib gau me, God Ana unbö mudun jin niŋpe u. * ⁶ Bi sea kiŋ aŋ yaŋ asik mideia il au, kabö giŋmasi u glas rö kid yabil göl mideia. Sea kiŋ ba au, nan kamini midöp ke ke miŋhau miŋhau mid gigabö gila. Nan anib gau amgö iru nöp jöl gau midöm, pabil gau midöm ga. *

⁷ Nan kamini anib gau, ap laiön rö la, ap kaj kau niŋbar rö la, ap bi mulu adin rö la, ap yaur du auan mlö löp u rö la. ⁸ Pen nan kamini miŋhau miŋhau anib gau magöŋhalö auan unbö kagoŋ jin la. Amgö iru nöp, adö gau löm, pabil gau löm magöŋhalö li haka. Amgö auan mo gau abe mideia. Pen sidö aŋ sibön yaŋ, kimap hag midöl gi hagaböl, "NIPE BI UL! "NIPE BI UL! "NIPE BI UL! GOD BI KUB KLÖ UNBÖ KE YABIL! NIPE NAN GAGEP AP MIDAGÖP! NIHÖN NIHÖN GINIG, GINAB! NIPE HADAME DAGOL GAU MIDMIDÖP, NIPE MIŋI MIDÖP, NIPE HAINÖ PÖR PÖR NÖP MIDEINAB!" a gaböl. *

⁹ Pen nan kamini ke ke miŋhau miŋhau anib gau, bi pör nöp pör nöp kamini mideinab sea kiŋ adö asik midöp u, niŋpe bi aij unbö ke midöp a göm, niŋp aij a göl gi, hib mailö halö niŋpe haglö adö arö niŋöl gi, ¹⁰ bi kub manö ud asikep niŋ juöl ado gi da miŋhau miŋhau (24), bi sea kiŋ asik midöp il au kugom yimöm, bi pör nöp pör nöp kamini mideinab u, niŋp aij a göl gi, hib

* **3:18:** Ais 55:1; Rep 4:4 * **3:19:** 1Ko 11:32; Hib 12:6; Rep 2:5 * **3:20:** Jon 14:23 * **4:1:** Rep 1:1,10 * **4:2:** Ais 6:1 * **4:3:** Esi 1:28 * **4:4:** Rep 3:18 * **4:5:** Esi 1:13; Sek 4:2; Rep 1:4; 8:5; 11:19; 16:18 * **4:6:** Esi 1:5-10,22; 10:14 * **4:8:** Ais 6:2,3; Esi 1:18; 10:12 * **4:10:** Rep 7:10,15; 19:4

nipe haglö adö arab. Usajil bad kale gau
ud ju nipe midöp au löm, hagaböl, *

11 “God Bi Kub hon!

Nibi bi magöjhalö gau,
ne Bi kub ke yabit, a göm,
hib ne haglö adö aran.

Nibi bi magöjhalö gau,
ne Bi aij ke yabit, a göm,
hib ne haglö adö aran.

Nibi bi magöjhalö gau,
ne Bi klö ke yabit, a göm,
hib ne haglö adö aran.

Ne nan gau magöjhalö gi lina.

Ne nöp hagö,
nibi bi midöm,
nan gau magöjhalö midöp,” a gaböl.

5

Jon köp nagı la ap niņa

¹ Pen naböj niņ damem niņnö, bi sea
kiņ adö u asik mideia u, köp mlö kub
naböj naböj wamla ap ñimago yijig nipe
lau adö udöl mideia. Köp anıbu, höj adö
gau kalı kılın riköm, raul yan kalı kılın
riköm gıla. Pen naböj naböj wamöm,
nagi ke ke unbö mudun jıj u adık aij
yabit gıla. * ² Pen yad niņnö, God ejol
klö yabit ap wıñ kub alöm haga, “Nibi
bi an rö nagı lıla i hubıköm, köp anıb i
pılai gınım rö löp?” ö ga. ³ Anıg haga
u pen kumi kabö adö lan au abe, minöj
naböj it i abe, minöj yuö yan abe, nıbi
bi köp anıbu nagı ud ju pılainım rö ap
midageia. ⁴ Kumi kabö adö lan au abe,
minöj naböj it i abe, minöj yuö yan abe,
nıbi bi köp anıbu nagı ud ju pılai gınım
rö la ap ulhai niņagla rö, yad mög yabit gö
mitöj göl gi midainö. ⁵ Pen bi kub manö
ud asikep mideila gau ap yıp haga, “Ne
mitöj gagmön. Nöj! Laiön Juda nıbö u
kiņ Depid rikö rik dam dapıl gilö, nıp yag
daula. Nıpe kuał mauł nıpe u ridık gi
yua u me, köp anıbu nagı ud ju pılai gınım
rö löp,” a ga. *

Jon Sipsip Pi u niņa

* **5:1:** Ais 29:11; Esi 2:9-10 * **5:5:** Jen 49:9; Ais 11:1,10; Rep 22:16 * **5:6:** Sek 4:10; Jon 1:36; Rep 13:8 * **5:8:**
Rep 8:3-4; Sam 141:2 * **5:9:** Sam 33:3; 40:3; 96:1; 98:1 * **5:10:** Eks 19:6; Ais 61:6; Rep 1:6; 20:6 * **5:11:** Dan
7:10; Hib 12:22

⁶ Anıg hagö niņöl gi niņnö, Sipsip Pi al
pak lılo umöm uraka rö ap, sea kiņ an au
mideia. Nan kamıj midöp ke ke mıhau
mıhau abe, bi kub manö ud asikep gau
abe, mid gıgabö gıla. Sipsip Pi anıbu kom
unbö mudun jıj u, amgö unbö mudun jıj
u la. Amgö unbö mudun jıj la manö it u,
God nıpe Ana nıpe unbö mudun jıj u yuö,
ram minöj gau magöjhalö kık kık aröp. *

⁷ Pen Sipsip Pi u Bi sea kiņ asık mideia it
au amöm, köp ñın yijig nıpe lau adö udöl
mideia u uda. ⁸ Udö niņöl gi, nan kamıj
mıhau mıhau abe, bi kub manö ud asikep
unbö ñın juöl ado gi da mıhau mıhau (24)
abe apöm, mideia au kugom yımla. Bi
kub manö ud asikep anıb gau kale nan
gida rö gau ke ke udöm, kınan kabö gol
udöm gıla gau ke ke ud mideila. Kınan
ud mideila mıgan anıb gau, nan laulö in
hadu göm haıj aij auöp u, ajman rauöm
mideia. Nan God nıp laulö in haıj aij
auöp anıbu, God nıbi bi nıpe gau nıp sabe
gıpal u. * ⁹ Pen kale kımip gısön nıbö ap
hagöm hagla,

“Nöp al pak lılo,
hagape ne lugö,
nıbi bi ram minöj ke ke midpal rö,
it ke ke midpal rö,
manö yabit ke ke hagpal rö,
hañ ke ke löp rö,
ne rauna niņöm
kale God nıbi bi nıpe midpal.

Anıb u me, ne nöp köp wam adık aij ga
anıbu,

hubık pılai gi niņmön rö midöp. *

¹⁰ Pen ne gına u, kale kiņ ram rö löm,
God nıp sabe gep nıbi bi löm, God hon
nıp wög gi nıbal.

Kale hainö ne aip nıbi bi minöj naböj it i
gau,

kalıp magöjhalö abad mideinaböl,” a
gıla. *

Sipsip Pi u hib nıpe haglö adö ara

¹¹ Pen naböj niņ damem kauyan niņem
niņnö, ejol ñın juöl ñın juöl, dausan dau-
san iru yabit nöp manö hageila. Sea kiņ
anıbu abe, nan kamıj mıhau mıhau gau

abe, bi kub manö ud asikep gau abe, kalip
 big g+gabö gi m+deila. * 12 Pen meg migan
 dap ranöm k+map hagöl gi hagla,
 “Sipsip Pi al pak lila u, nipe aij yabit.
 Nipe nan gau magöñhalö gi la, a gun,
 hib nipe hagno adö aran.
 Nipe nan ap utep lagöp, a gun,
 hib nipe hagno adö aran.
 Nipe gasi aij ke yabit midöp, a gun,
 hib nipe hagno adö aran.
 Nipe klö ke yabit midöp, a gun,
 hib nipe hagno adö aran.
 Nipe aij ke yabit midöp, a gun,
 hib nipe hagno adö aran.
 Nipe mailö aij ke halö midöp, a gun,
 hib nipe hagno adö aran.
 Nipe hib ke halö midöp, a gun,
 hib nipe hagno adö aran,” a gila.

13 Pen yad niñnö, nan niñhön niñhön God
 gi lö ake lab kumi kabö adö lan, minön
 nabön il i, minön yuö yan, ñig solwara an
 gau magöñhalö, k+map hagöm hagla,
 “Bi sea kin bis göp u abe,
 Sipsip Pi u abe,
 kale hib ke halö midpil, a gun,
 hib kalpe mihau hagno adö aran.
 Kale aij ke yabit midpil, a gun,
 hib kalpe mihau hagno adö aran.
 Kale mailö aij ke halö midpil, a gun,
 hib kalpe mihau hagno adö aran.
 Kale klö ke yabit midpil, a gun,
 hib kalpe mihau hagno adö aran,” a
 gila.

14 Anig hageila, nan kamij mihau
 mihau hagla, “Anib unbö rö aij,” a gila.
 Anig hageila, bi kub manö ud asikep gau
 kugom yimöm, God Sipsip Pi kalpe mihau
 hib haglö adö ara.

6

*Sipsip Pi u nag+ ad+ñ y+gwö m+ñgan
 niñbö u ud ju hub+kö niñöl gi, nan kamij
 mihau mihau, y+gwö niñgan niñbö u pen
 haga, “Aue!” ga. 8 Hageia niñnö, kaj
 hos he paköp ap apjaka. Bi kaj hos adö
 an+bu asik m+deia u, hib nipe Umeb; pen
 bi nipe aip hain aueia u, hib nipe Wip Ana
 Ram. God gö me, bi an+bu mihau adö ke ke
 gilö, niñbi bi ram minön gau iru nöp umöl
 rö la. Rimnap pen pen alöm umnaböl,
 rimnap kiyö kub auö umnaböl, rimnap
 mifna nan gau gö umnaböl, rimnap kain
 hapeb nan hau gau hau lilö umnaböl.
 Anig göl um damöm me, niñbi bi minön*

1 Pen niñ m+dnö niñöl gi, Sipsip Pi u,
 köp wam nag+ ad+ik p+dön la ud m+deia
 u, nag+ ad+ñ wañign+bö u ud ju hub+kö
 niñöl gi, nan kamij mihau mihau, añ
 ap manö kub rimu hagöp rö hagöm haga,
 “Aue!” ga. * 2 Hageia niñnö, kaj hos rud

ap apjaka. Hos adö an+bu bi ap wim udöl
 gi asik m+deia. God gö win ginim rö nöp
 löp rö, God niñ usajil bad win göm udpal
 u li ñö, ram minön kumi kabö adö lan arö
 göm, niñbi bi ram minön il yan aip pen pen
 göm, al ridik yunig ara. *

3 Pen Sipsip Pi u, nag+ ad+ñ y+gwö an
 niñbö u ud ju hub+kö niñöl gi, nan kamij
 mihau mihau, y+gwö an niñbö u haga,
 “Aue!” ga. 4 Hageia niñnö, kaj hos at+
 yabit ap apjaka. Bi ap hos adö an+bu
 asik m+deia. God gö bi an+bu klö nipe
 udöm, ram minön il yan aramöm gö, niñbi
 bi ram minön gau gau magöñhalö agamij
 m+deila u arö göm, pen pen al paköl göm
 gilö arnab. An+bu God niñ ru mlö kid kub
 ap ña.

5 Pen Sipsip Pi u, nag+ ad+ñ y+gwö niñgan
 niñbö u ud ju hub+kö niñöl gi, nan kamij
 mihau mihau, y+gwö niñgan niñbö u pen
 haga, “Aue!” ga. Hageia niñnö, kaj hos
 p+r ap apjaka. Bi kaj hos adö an+bu asik
 m+deia u, nan magö nan skel libal rö skel
 ap udöl m+deia. 6 Manö ap, nan kamij
 mihau mihau m+deila an au niñbö hagöm,
 bi kaj hos p+r adö asik m+deia u niñ haga,
 “Kiyö kub aunab rö, mani kid añ+ damöm,
 nan iru raum+dal rö rauagnaböl. Wid
 magö cög* añ+ ap raunig, mani pe ñin añ+
 ap udpal rö nöp rauöl; pen bali magö cög
 mihau niñgan raunig, u rö nöp mani pe ñin
 añ+ ap udpal rö nöp rauöl. Pen olip wel u
 abe, ñig wain u abe pör raubal rö rauöl!”
 a ga.

7 Pen Sipsip Pi u, nag+ ad+ñ y+gwö m+ñgan
 niñbö u ud ju hub+kö niñöl gi, nan kamij
 mihau mihau, y+gwö m+ñgan niñbö u pen
 haga, “Aue!” ga. 8 Hageia niñnö, kaj
 hos he paköp ap apjaka. Bi kaj hos adö
 an+bu asik m+deia u, hib nipe Umeb; pen
 bi nipe aip hain aueia u, hib nipe Wip Ana
 Ram. God gö me, bi an+bu mihau adö ke ke
 gilö, niñbi bi ram minön gau iru nöp umöl
 rö la. Rimnap pen pen alöm umnaböl,
 rimnap kiyö kub auö umnaböl, rimnap
 mifna nan gau gö umnaböl, rimnap kain
 hapeb nan hau gau hau lilö umnaböl.
 Anig göl um damöm me, niñbi bi minön

* 6:1: Rep 4:6; 5:1 * 6:2: Sek 1:8; 6:1-6 * 6:6: Grik manö koiniks a göp u, lida añ+ ap nöp rö. * 6:8: Jer 15:1-3; Esi 5:12,17; 14:21

naböŋ iŋ i m+dpal iru nöp rö umnaböl, pen iru nöp yab+ŋ m+deinaböl. *

⁹ Pen Sipsip Pi u, nag+ ad+ŋ mam+id u ud ju hub+kö n+ŋöl g+, n+ŋnö, God n+ŋ nan sabe gep b+id mo u, n+bi b+ God Manö n+ŋ udöm, p+ñ+ŋ gagöm, n+bi b+ gau kal+ŋ hag ñöm, Kraiss n+bi b+ n+pe m+dpun waiö haglö, kal+ŋ al pak l+la ana kale gau m+deila. ¹⁰ Kale w+ñ kub alöm hagla, “God B+ Kub k+ö yab+ŋ. Ne B+ U+. Ne n+ŋö yab+ŋ adö u nöp g+pan! Pen ñ+n aigegö rö m+dmön, n+bi b+ ram m+inöŋ iŋ yan, han+ŋ al pak l+la gau kal+ŋ manö kub g+mön, ilön ñ+nabön?” ö g+la. ¹¹ An+g haglö n+ŋöl g+, ejol gau kal+ŋ waŋ+ŋ rud m+lö ke ke ñöl g+ hagla, “Söl m+idöp; abad m+daimim. Namam nañ+n kalöp aip God n+ŋ wög g+ ñ+bal gau, r+mnap halö al pak löl me, God wö ral la naba u arö, hagabim rö g+nab,” a g+la. *

¹² Pen Sipsip Pi u, nag+ ad+ŋ kagot+ŋ u ud ju hub+kö n+ŋöl g+, n+ŋnö, munmon kub yab+ŋ u udö n+ŋöl g+, s+idö u, wad+ asöl mab inöm p+r göp rö u gö, rak+n u böŋ nöp hagape m+idöp rö a+ŋ yab+ŋ la. *

¹³ Gap+ gau, p+inöm k+ö udöm kia magö po gagöp gau gu lugöp rö u ju luga. * ¹⁴ Pen kumi kabö adö laŋ, hanai ral l+bal u rö ga. Ram m+inöŋ ilö gau abe, ram m+inöŋ ñ+g r+ŋ g+gabö ga gau abe, m+dm+dal ka u arö göm, h+ŋ g+ ke ke arla. * ¹⁵ An+g gö n+ŋöl g+, kiŋ ram m+inöŋ ke ke gau, kiŋ ñ+ pro kale gau, b+ kub ami b+ abad m+deila gau, n+bi b+ gep yab+ŋ gau, n+bi b+ hib m+deia gau, n+bi b+ rau dam l+lö nag+ wög geila gau, n+bi b+ gas+ ke n+ŋöm wög geila gau, magöŋhalö, p+ñ+ŋ g+ amöm kabö m+gan, m+inöŋ m+gan gau pi g+ m+deila. * ¹⁶⁻¹⁷ Pi g+ m+idöm hagla, “B+ sea kiŋ adö as+ik m+idöp u abe, Sipsip Pi u abe han+ŋ ilön kub ñ+nabil ñ+n hain pör hagpun u hadö auöp u me, hon m+dagaiun. Kabö juöm aka ram m+inöŋ ilö kub gai i pa jö g+ apöm, han+ŋ böŋ nöp pasa gö, B+ sea kiŋ as+ik m+idöp u han+ŋ n+ŋagn+m; Sipsip Pi han+ŋ manö kub hagöm pen ilön kub

ñ+agn+m,” a g+la. *

7

Isrel n+bi b+ iru nöp God k+ñ n+pe udla

¹ Pen kuöyan u n+ŋnö, ejol m+hau m+hau ram m+inöŋ got m+hau m+hau ke ke urak m+idöm, p+inöm m+hau m+hau udöl m+idöm, m+inöŋ naböŋ, ñ+g solwara, mab gau, naij gagn+m, a göm, naböŋ kale ke añ+ añ+ udöl g+ m+deila. * ² Pen yad n+ŋnö, ejol ap s+idö l+m göp gau n+bö, God B+ Pör Kam+ŋ M+idöp nan k+ñ r+ik lep n+pe u damöm, ejol m+hau m+hau God hagö söl ram m+inöŋ ñ+g solwara g+ naij g+in+g gaila an+ŋ gau kal+ŋ haga, ³ “P+idöŋ gim! N+bi b+ God hon n+ŋ wög g+ ñ+bal gau k+ñ n+pe u nable kale laŋ r+kaiun; hainö p+inöm yube, amöm ram m+inöŋ, ñ+g solwara, mab nan gau g+ naij g+in+m,” a ga. *

⁴ Pen manö ap hagla n+ŋnö, n+bi b+ God k+ñ n+pe nable laŋ r+kla an+ŋ gau, Isrel n+bi b+ iŋ ke ke gau j+m ñ+la u wan hadred podi po dausan (144,000). *

⁵ N+bi b+ an+ŋ gau, Juda iŋ u kale 12,000;

Ruben iŋ u kale 12,000;

Gad iŋ u kale 12,000;

⁶ Asa iŋ u kale 12,000;

Napdalai iŋ u kale 12,000;

Manasa iŋ u kale 12,000;

⁷ Simion iŋ u kale 12,000;

Lipai iŋ u kale 12,000;

Isaka iŋ u kale 12,000;

⁸ Sebyulan iŋ u kale 12,000;

Josep iŋ u kale 12,000;

Benjamin iŋ u kale 12,000,

u me, j+m ñ+la u wan hadred podi po dausan me u.

⁹ Pen manö kal+ k+ñ r+kpin an+bu naböŋ n+ŋ damem, kauyan u naböŋ n+ŋem n+ŋnö, B+ sea kiŋ as+ka u abe, Sipsip Pi u abe m+idlö n+ŋöl g+, n+bi b+ iru nöp amgö ilö adö kale au urak m+deila. N+bi b+ an+ŋ gau, ram m+inöŋ ke ke la rö, iŋ ke ke la rö, hañ ke ke la rö, manö yab+ŋ ke ke la rö, gau n+bö gau n+bö apöm m+deila. N+bi b+ wö ralep rö m+idageia an+ŋ gau, magöŋhalö waŋ+ŋ rud nöp y+möm, galon u+ŋ ud m+idöl

* **6:11:** Rep 7:9,13; 19:14 * **6:12:** Mad 24:29; Ap 2:20; Rep 8:12; 11:13; 16:18 * **6:13:** Ais 34:4 * **6:14:** Rep 16:20 * **6:15:** Ais 2:10,19,21 * **6:16-17:** Joe 2:11; Mal 3:2; Luk 23:30 * **7:1:** Jer 49:36; Dan 7:2 * **7:3:** Esi 9:4,6; Rep 9:4 * **7:4:** Rep 14:1,3

gî, ¹⁰ God hib nîpe haglö adö arö nîñöl gî, wîñ kub hagöm hagla,

“God hon sea kiñ bîs göp u abe,

Sipsip Pi u abe hanîp nan a gîmil gî aij gîlö u me,

kamîñ arnabun,” a gîla. *

¹¹ Ejol gau magöñhalö Bî sea kiñ asîk mîdeia u abe, bî manö ud asîkep gau abe, nan kamîñ mîhau mîhau gau abe, kalîp big gîgabö gî mîdeila. Kale ap lug kugom yîmöm, ubör yîhön göm, God hib nîpe u dap ranöm, ¹² hagla,

“Nîñö yabî!

God hon hib ke halö mîdöp, a gun,

hib nîpe hagno adö arañ.

Nîpe mailö aij ke halö mîdöp, a gun,

hib nîpe hagno adö arañ.

Nîpe gasî aij ke yabî mîdöp, a gun,

hib nîpe hagno adö arañ.

Nîpe ga u, nîp aij yabî, a gun,

hib nîpe hagno adö arañ.

Nîpe aij ke yabî mîdöp, a gun,

hib nîpe hagno adö arañ.

Nîpe nan nîhön gînam a gînab u, u nöp gînab, a gun,

hib nîpe hagno adö arañ.

Nîpe klö ke yabî mîdöp, a gun,

hib nîpe hagno adö arañ.

God hon hib nîpe u pör pör nöp hagno adö arañ.

Nîñö yabî!” a gîla. *

Kuöyañ ilön udagnaböl

¹³ Pen bî kub manö ud asîkep anîb gau bî ap, yîp hag nîñöm haga, “Nîbi bî wañj rud lîbal anîb gau an? Pen kale gai nîbö aubal?” ö ga.

¹⁴ Hageia hagnö, “Bî kub. Yad nîñagpin; pen ne nîñban,” a gînö. Anîg hagnö, yîp haga, “Nîbi bî gai i kalîp marö ñîlö, bîslam yabî mîdöm kamîñ aubal. Pen kale Sipsip Pi hagape nîpe u udöm, wañj kale gau uñ mañ gîlö, rud göp. * ¹⁵ Anîb u me,

“Kale God sea kiñ îñ an au mîdöl gî, sîdö an, sîbön yañ,

sabe gep ram raul mîgan nîpe u wög nîpe göl gî, gîpal.

Bî sea kiñ bîs gî mîdöp u

kalîp abad mîd aij yabî gînab. *

¹⁶ Kalîp kîyö kuöyañ gagnab, ñîg nan kuöyañ gagnab,

sîdö kal kuöyañ nîñöm ilön gagnab. *

¹⁷ Nîhön gîñîg: Sipsip Pi sea kiñ an au mîdöp u,

sipsip abadep bî kale mîdöm,

kalîp uñ gî ñîg ilam junab gau arö,

ñîg kamîñ magö ñeb u ñîñnaböl.

Pen God nîpe mîñön ñîg kale u

magöñhalö wik gî yunab,” a ga.

8

Sipsip Pi u nagî mudun jîñ u hubîka

¹ Pen Sipsip Pi u nagî mudun jîñ u hubîka nîñöm kumi kabö adö lañ au manö ap hagagöm, yöp magö ap magöñhalö agamîj yîharîñ mîdeia. ² Pen mîdem, ejol unbö mudun jîñ God amgö ilö adö au urak mîdpal gau nîñnö. Ejol anîb gau aññ magö ke ke udla.

³⁻⁴ Pen ejol ap rin aij kabö gol udöm gîla ap udöl mîdeia. Nîpe pen amöm, God nîp sabe gîpal bîd adö goñ au gîlañ urak mîdeia. Nîp nan laulö in haññ aij auöp u iru nöp ñîla. God nîp nan sabe gep bîd kabö gol udöm gîla u sea kiñ adö au mîdeia nîñöm ejol anîbu, nan haññ aij anîbu ud God nîbi bî nîpe nîp sabe gîla manö u aip uñ mañ göm, bîd adö au ud magum gî dap lauö nîñöl gî, hadu anîbu in ap ran ara. *

⁵ Pen rin aij anîbu udöm, mab mîñan God nîp nan sabe gep bîd adö lañ ineia gau ud rin mîgan yañ löm, ud mîñön nabön îñ yañ yua nîñöm rîmu hagöl gî, gîgabö göl gî aram mîlö bö arö nîñöl gî, añîm añîm udöl gî, munmon uda. *

Ejol aññ magö gau pu gîñîg geila

⁶ Magö anîbu, ejol unbö mudun jîñ aññ magö ud mîdeila gau, ud dap ranöm pu gîñîg geila.

⁷ Ejol nöd u, aññ magö nîpe u pu gö, möñ gapî magö u abe, mab mîñan u abe, hagape uñ mañ göl gî, mîñön nabön îñ yañ hoñ yua. Anîg gö, mîñön nabön îñ i nabön mîhau nîgan rö hagöm,

* **7:10:** Rep 4:10 * **7:12:** Rep 5:12 * **7:14:** Dan 12:1; Mad 24:21 * **7:15:** Ais 49:10 * **7:16:** Sam 23:2;

Ais 25:8; Rep 21:4 * **8:3-4:** Rep 5:8; Eks 30:1-3 * **8:5:** Lep 16:12; Eks 19:16-19; Rep 11:19; 16:18

naböŋ mihöp midailö, naböŋ añi ap, mab, nan ułan kamıŋ kamıŋ urak mideia gau, magöŋhalö in habık ñıŋ ara. *

⁸ Pen ejol yıgwö an nıbö u, ałıŋ magö nıpe u pu gö, ram mınöŋ ilö kub yabıtı mab rö ineia ap, ñıg solwara an au ud yua. Anıg gö, ñıg solwara au naböŋ mihau nıgan rö hagöm, naböŋ mihöp midailö, naböŋ añi ap ñıg solwara magöŋhalö hagape la. ⁹ Pen kabsat nan ñıg solwara mideila gau, naböŋ mihau nıgan rö hagöm, naböŋ mihöp midailö, naböŋ añi ap magöŋhalö um hakla. Ñıg magıb ñıg solwara au mideila gau naböŋ mihau nıgan rö hagöm, naböŋ mihöp midailö, naböŋ añi ap böŋ nöp pa jö ma jö göm pıral ara.

¹⁰ Pen ejol yıgwö nıgan nıbö u, ałıŋ magö nıpe u pu gö, gapı paglın kub mab mıtöŋ rö apöm, kumi kabö adö lan nıbö bıg jua. Anıg gö, ñıg ribö gau abe, ñıg ilam gau abe naböŋ mihau nıgan rö hagöm, naböŋ mihöp midailö, naböŋ añi ap gi naij ga. ¹¹ Gapı anıbu hib nıpe, “Marasın Asi”. Nıbi bı ıru yabıtı nöp, ñıg gi naij ga anıb gau ñıŋöm umla. *

¹² Pen ejol yıgwö mılö u, ałıŋ magö nıpe u pu gö, sıdö, rakın, gapı gau hadu rö pału göm, mailö aij pör göp rö gaga. Sıdö u, naböŋ mihau nıgan rö hagöm, naböŋ mihöp midailö, naböŋ añi ap gi naij ga. Rakın u, naböŋ mihau nıgan rö hagöm, naböŋ mihöp midailö, naböŋ añi ap gi naij ga. Gapı gau, naböŋ mihau nıgan rö hagöm, naböŋ mihöp midailö, naböŋ añi ap gi naij ga. Sıdö mailö magö u, naböŋ mihau nıgan rö hagöm, naböŋ mihöp midailö, naböŋ añi ap sıdö mailö gaga. Sıb an yan magö u, naböŋ mihau nıgan rö hagöm, naböŋ mihöp midailö, naböŋ añi ap rakın mailö gaga. *

¹³ Pen yad anıg göl nıŋ mıd nıŋöl gem nıŋnö, yaur du ap kumi kabö an aulık u gi ajöl göm, manö kub rö hagöm haga, “Ake! Ake! Naij yabıtı gıŋıg gab. Ejol rımnap halö ałıŋ magö kale pu gıŋıg gaböl. Ejol mihau nıgan anıb gau ałıŋ magö kale gau

pu gılö, nıbi bı mınöŋ naböŋ adö ıt i midpal gau kalıp naij yabıtı gıŋıg!” a ga. *

9

Ejol mamıd u ałıŋ magö nıpe u pu ga

¹ Ejol mamıd u, ałıŋ magö nıpe u pu ga nıŋöm, yad nıŋnö, gapı kumi kabö adö lan nıbö bıg ju mınöŋ naböŋ ıt yan ap lug gi mideia. Pen gapı anıbu nıp ki rib ulöm mıgan mauıñ juaga u ñeila. * ² Gapı anıbu ki rib u udöm, ulöm mıgan mauıñ juaga ajöŋ u hiıkö, hadu kub yabıtı ap ranöm, sıdö u gö pału göm, sıbön aua. * ³ Anıg gö, jon habıadıŋ gau, hadu an anıb gau nıbö gi dam mınöŋ naböŋ adö yan löm, God nıpe gö, rırabö gau nıbi bı bıg ilön ñıŋıg geila. ⁴ God nıpe jon habıadıŋ anıb gau kalıp haga, “Nan ułan, mab ułan, nan nıhön nıhön mınöŋ naböŋ ıt yan rannım gau, gi naij gagmım; nıbi bı klıñ yad u nable kale lan midagöp gau nöp gi naij gımım,” a ga. * ⁵ God haga anıbu, jon habıadıŋ gau nıbi bı kalıp böŋ nöp al pak lö umöl rö laga; yıharıŋ rakın unbö mamıd u ilön naij unbö ke kalıp ñöl rö la. Kalıp ilön ñıŋıgöl anıbu, rırabö gau nıbi bı bıg ilön ñıŋıgöl rö ñıŋıgöl. ⁶ Ñıŋ anıbu, nıbi bı anıb gau umnabun, a göm, nıŋıgöl u pen umeb adan ramö ap midageinab. *

⁷ Jon habıadıŋ anıb gau, bı kaj hos dam pen pen alıg, nan kłö lıbal rö gau lı mideila. Nabıc cög kale adö lan usajıl bad kabö gol udöm gıla gau rö rol gıla. Mulu majman kale gau nıbi bı rö la. *

⁸ Nabıc umagö kale gau, nıbi nabıc umagö rö la. Pen meg kale gau, kain hapeb, laiön a gıpal u, meg rö la. * ⁹ Pabıtı gau, ain sior rö u lıla. Pen ıru nöp auan pakeila u me, kaj hos ıru nöp gadal badal gau ıru nöp fıp gi dam pen pen alıg amöm, gi gu göp rö u haga. * ¹⁰ Hıgan adıŋ mıŋ, rırabö amın nıbi bı hauö ilön göp rö u la. God gö, rakın unbö mamıd u, nıbi bı gau kalıp ilön ke naij yabıtı ñöl gi

* **8:7:** Eks 9:23-26; Esi 38:22; Joe 2:30 * **8:11:** Jer 9:15 * **8:12:** Esi 32:7; Rep 6:12-13 * **8:13:** Rep 9:12; 11:14 * **9:1:** Rep 20:1 * **9:2:** Jen 19:28; Joe 2:2,10; Eks 10:12-15 * **9:4:** Rep 7:3 * **9:6:** Job 3:21; Jer 8:3 * **9:7:** Joe 2:4 * **9:8:** Joe 1:6 * **9:9:** Joe 2:5

mideinaböl. ¹¹ Jon habladin anib gau kin kale, ejol udöm migan mauñ juaga abad midöp ejol anibu me. Hibru manö hagöm, hib nipe Abadon a gimidal pen Grik manö hagöm, Apolyon a gimidal.*

¹² Anib u, minjör kub nöd u hadö pis göp pen minjör kub mihöp midöp.

Ejol kagoł jin u atin magö nipe u pu ga

¹³ Pen ejol kagoł jin u, atin magö nipe pu ga ninöm yad ninö, manö ap auaia bid kabö gol udöm gila adö au, kom mihau mihau midmidöp anib au nibö. Bid anibu God amgö ilö au gilağ mideia. ¹⁴ Manö anibu ejol kagoł jin atin magö ud mideia u nip haga, “Ejol mihau mihau nagı adık lölö, ñig kub yabıl Yupredis goł au midpal gau, hubık yumön,” a ga. ¹⁵ God ejol mihau mihau anib gau kalıp nöd hag lö, mi anibu nöp, rakın anibu nöp, ñin anibu nöp, magö anibu nöp abad midmidal u me, ñin anibu hadö aua rö, nıbi bı minöğ naböğ it i iru nöp al pak löl, a göm, hubık yua. Nıbi bı minöğ naböğ adö it i midpal gau magöğhalö naböğ mihau nıgağ rö hagöm, naböğ mihöp midailö, naböğ aın ap al pak lınıg arla. * ¹⁶ Pen yıp hagla ninö, ami bı kaj hos adö asıköm nıbi bı pen pen al pak lınıg arla gau du hadred mıtön (200,000,000) mideila.

¹⁷ Pen yad ninö, kaj hos kale gau abe, bı hos adö asıkla gau abe kapa sior yımıa gau, rımnap mab mıtağ atı rö ga, rımnap kabö mu “sapaia” a gıpal u rö ga, rımnap kabö uhaın “salpa” a gıpal u rö ga. Kaj hos nabıc gau, laion nabıc rö la. Meg migan kale lağ nıbö mab mıtağ abe, hadu abe, nan salpa haın naj ası yabıl u abe aua. ¹⁸ Meg migan kale lağ nıbö mab mıtağ abe, hadu abe, nan salpa haın naj ası yabıl u abe apöm gö, nıbi bı iru nöp um hakla. Nıbi bı minöğ naböğ adö it i midpal gau magöğhalö naböğ mihau nıgağ rö hagöm, naböğ mihöp midailö, naböğ aın ap umıa. ¹⁹ Kaj hos anib gau kılö kale u mideia maj migan kale abe, amın adın mın kale abe. Amın kale gau, haıno nabıc rö la u me, nıbi bı gau kalıp

gı naj göl rö la. ²⁰ Pen nan naj anib gau gö, nıbi bı iru nöp um hakla u, nıbi bı mideila gau ga anibu ninöm, nıhön gınıg kabö mab nan gau udun ñımagö hon ke nöp nan pıral gı lbun a göm, arö gagla. Nıhön gınıg nan si nan naj gıpun a göm, arö gagla. Pen nan yıharın gau, nan amgö nıagmidöp gau, nan manö nıagmidöp gau, nan adan ajagmidöp gau, nan kabö gol, silpa, bras, kabö, mab udöm gila gau nöp sabe gun a göm, kınaki aion pi nan naj gau kalıp nöp sabe gun a göm, gı mideila. * ²¹ Pen wıp alöm, kuj göm, nıbi bı si si göm, nan si udöm, gılö arö ninöl gı, nıhön gınıg anıg gabun, a göm, arö gagla.

10

Ejol ap Jon nip köp ñö ñıga

¹ Pen naböğ nın damem ninö, ejol kılö yabıl unbö ke ap kumi kabö adö lağ nıbö auajıp. Ejol anibu nip kumi rud ap wam wam gö ninöl gı, sıböñ nabıc nıpe pıral gıgabö göm, mulu adın nıpe u sıdö rö mailö göm, ma kıl nıpe u mab inöm mıtağ göp rö u ga. ² Nıpe kumi kabö adö lağ nıbö apöm, ma yııg kıl u ñıg solwara adö u rauöm, ma sıdagö kıl u minöğ adö u raua. Köp pro bad ap pııai udöl gı mideia. ³ Pen nıpe kaj laion manö kub hagöp rö u hagö, rımu unbö mudun jin u manö kub hagöm manö rımnap pen haga. ⁴ Manö haga anibu kalı kılın rıknam, a gınö, manö ap kumi kabö adö lağ nıbö haga, “Manö anibu halö kalı kılın rıkagmön; manö anibu pi göl midan,” a ga. *

⁵ Pen ejol ma böğ lap u ñıg solwara adö u rauöm, böğ lap u minöğ adö u rauöm mideia ninö u, ñın yııg kıl nıpe u dap ranöm, God ram minöğ adö lağ au yama.

* ⁶ Anıg göm, God pör nöp pör nöp kamın midöp u, kumi kabö adö lağ nan gau magöğhalö gı la u, minöğ naböğ nan gau magöğhalö gı la u, ñıg solwara nan gau magöğhalö gı la u, God nınö anibu midöp rö nınö yabıl hagabin a göm haga, “God mıñı rapın midagnab! ⁷ Pen ejol mudun

* **9:11:** Hibru manö Abadon abe, Grik manö Apolyon abe, manö it u “Bı nıbi bı al pak lep.” * **9:15:** Rep 8:7-12

* **9:20:** Rep 16:9,11; Sam 115:4-7; 135:15-17; Dan 5:23 * **10:4:** Dan 12:4,9 * **10:5:** Dud 32:40; Dan 12:7

jiŋ u aŋiŋ magö nipe pu giŋig giŋab űin anibu nöp, God nipe manö hagep bi nip wög giŋa gau kalip haga rö nöp, manö nipe pi göl midöp u uri giŋab,” a ga. *

⁸ Pen manö kumi kabö adö laŋ nibö nöd niŋnö u, yip kauyaŋ hagöm haga, “Ejol ma böŋ lap u űig solwara adö rauöm, böŋ lap u miŋnöh adö rauöm midöp u nip ammön hagö, köp pro pŋtai ud midöp u, nöp űinim,” a ga.

⁹ Anig hageia, ejol mideia u amem, yip köp pro yagol u űi, a giŋnö, yip űöl giŋa haga, “Ud űöh. űiŋö, meg miŋan ne u bom űig dö kal göp rö giŋab u pen mudun aŋ yaŋ amöm, asi giŋab,” a ga. * ¹⁰ Hageia, köp pro anibu uдем űiŋnö, bom űig dö kal rö ga u pen űiŋ pa bo yunö, mudun aŋ yaŋ amöm asi ga.

¹¹ Pen yip haga, “Nibi bi ram miŋnöh ke ke gau iru nöp, haŋ ke ke gau iru nöp, manö yabiŋ ke ke gau iru nöp, kiŋ ram miŋnöh gau abad midpal ke ke gau iru nöp, hainö kalip niŋöh niŋöh giŋab u, God manö u kauyaŋ hag űimön,” a ga.

11

Bi God manö hag űeb miŋhau

¹ Pen yip ur miŋlö nan li niŋbal ap űöl giŋa hagla, “Am God sabe gep ram u li niŋmön, God nip nan sabe giŋal bid adö u li niŋmön, giŋmön. Nibi bi God sabe gep ram raul miŋan apöm nip sabe giŋaböl gau u rö nöp, wö ral niŋmön. *

² Pen Juda nibi bi wasö gau, pör apöm waryö höŋ aŋ yaŋ midpal rö, ka anibu halö li niŋagmön. Niŋöh giŋig: kale nöp daun kub uŋ Jerusalem naij göl gi midlö midlö, rakin unbö űin juöl miŋöp ado gi da yigwö aŋ nibö (42) arnab. * ³ Yad pen, bi manö yad hag űeb miŋöp hag yunö, yiŋariŋ wadi asöl rö gau yimöm, manö yad hag űi aŋlö, űin wan dausan du hadred sikisdi (1260) arnab,” a ga.

⁴ Bi God manö hagep anib miŋhau, Bi Kub miŋnöh naböh iŋ i abad midöp u, amgö ilö nipe au midpil. Kale mab olip ur

miŋhau, lam miŋhau me. * ⁵ Pen nibi bi rimnap kalip miŋöh gi naij giŋig giŋlö, mab miŋaŋ meg miŋan kale u nibö apöm, kalip in haknab. Kalip miŋöh gi naij geinaböl nibi bi gau, kalip anig unbö rö nöp giŋab. * ⁶ God kalip miŋöh kŋo nipe űö, manö hagep wög nipe gi damöl gi, möŋ alagaŋ, a giŋlö, alagnab; űig gau hagape laŋ, a giŋlö, hagape linab; nibi bi gau kalip marö niŋöh niŋöh gau gaŋ, a giŋlö, giŋab. űin aigeg anig giŋim a giŋabil u, anig unbö rö nöp giŋab. * ⁷ Pen God manö u hag űi dammil, naböh hag haklö, nan hapeb uŋm miŋan mauű juaga yaŋ nibö aunab u, kalip miŋöh aip pen pen gi damöm, böŋ nöp al pak lö umnabil. *

⁸ Wip he miŋlö anib miŋhau mideinabil daun kub yabiŋ u lor aŋ au. Daun kub yabiŋ anibu me, Bi Kub u nip mab kros ba laŋ al pak lila. Pen daun kub yabiŋ anibu hib ap Sodom, hib ap Ijip, a giŋal. *

⁹ Pen nibi bi ram miŋnöh gau ke ke midpal gau, iŋ ke ke midpal gau, manö ke ke hagpal gau, haŋ ke ke la gau, kalip miŋöh niŋöl gi nöp midöm, wip he miŋlö anib miŋhau dam riŋöl gagmim, a giŋlö, umnabil űin adiaŋ u riköm, űin miŋhau niŋaŋ halö kuö au nöp midlö niŋöl gi, nibi bi anib gau wip he miŋlö anib miŋhau niŋ sisi giŋaböl.

¹⁰ Bi God manö hagep anib miŋhau, nibi bi miŋnöh naböh adö iŋ i midpal kalip miŋör kub űi midmidil rö, pen paj hagöm, nan kub űiŋöl gi, nan aij pen űö pen űö giŋaböl.

¹¹ Pen űin adiaŋ u abe, űin miŋhau niŋaŋ abe, wip he miŋlö anib miŋhau gau midailö pen God nipe ake bad ap yuö aŋ kalip yaŋ arö urakmil nanöl midailö. Anig ga niŋöm, nibi bi niŋeila gau kalip aninŋn yabiŋ ga. * ¹² Pen bi God manö hagep anib miŋhau niŋlö, manö kub ap kumi kabö adö laŋ nibö, “Kale auŋ!” a ga. Nibi bi kauaŋ mauaŋ kale miŋöh gau niŋ midlö niŋöl gi, kumi rud ap kalip wam wam gi udö, God ram miŋnöh kumi kabö adö laŋ au arlö. *

* **10:7:** Emo 3:7 * **10:9:** Esi 2:8; 3:1-3 * **11:1:** Esi 40:3; Sek 2:1-2 * **11:2:** Luk 21:24; Rep 13:5 * **11:4:** Sek 4:3,11-14 * **11:5:** 2Sa 22:9; Sam 97:3 * **11:6:** 1Ki 17:1; Eks 7:17-20; 1Sa 4:8 * **11:7:** Dan 7:21; Rep 12:17; 13:7; 17:8 * **11:8:** Luk 13:34 * **11:11:** Esi 37:5,10 * **11:12:** 2Ki 2:11

13 Pen magö anıbu nöp, munmon kub yabıtı udöm, daun kub anıbu naböñ unbö sıduñ lañ rö hagöm, naböñ unbö ajıp u mıdeıla nıñöm naböñ añı ap pa jö ma jö gö, nıbi bı sepen dausan um hakla. Pen nıbi bı mıdeıla gau, nan ga anıbu nıñöm pıñıñ göm, God ram mınöñ kumi kabö adö lañ au mıdöp u nıp hib haglö adö ara. *

14 Pen nıñım! Mıñör kub yıgwö an nıbö u hadö pıs göp, pen mıñı mıñör kub yıgwö nıgan nıbö u söł gınıg gab. *

Ejol mudun jıñ u atıñ magö nıpe pu ga

15 Magö anıbu nöp ejol mudun jıñ u, atıñ magö nıpe u pu gö nıñöl gı, manö ap kumi kabö adö lañ nıbö hagöm haga,

“Uri Bı Kub hon u, Kraıs nıpe u aıp, ram mınöñ gau magöñhalö pör nöp pör nöp abad mıdnab,” a ga. *

16 Pen bı kub manö ud asıkep ñın juöl añı ap ado gı da yıgwö mılö u (24), sea kın adö kale u God amgö ilö nıpe asık mıdeıla gau, kugom yımöm ubör yıhön göm, God nıp sabe göl gı hagla,

17 “God, ne Bı Kub kłö ke yabıtı u! Nöd mıdmıdan, mıñı mıdep nöp mıdpan!

Bı kłö unbö ke yabıtı pör mıdpan rö, mıñı nıbi bı ram mınöñ gau magöñhalö

Kın kale mıdpan u rö, nöp aıj yabıtı gabun!

18 Nıbi bı ram mınöñ gau nıbö nöp nıñöm, kal yabıtı jula.

Pen mıñı ne kal juep ñın u hadö auöp. Mıñı nıbi bı umla gau kalıp manö kub hagep ñın u hadö auöp.

Mıñı nıbi bı nöp wög göm, manö ne hag ñıbal gau abe,

nıbi bı manö aıj ne nıñ udöm, hib ne nıñöm ana uđpal gau abe, nıbi bı hib halö mıdpal aka

ramö gau mıdpal gau magöñhalö, nan aıj kalıp pen ñınabön, ñın u hadö auöp.

Pen nıbi bı hałöwałö göm, nıbi bı rımnab kalıp al pak lıbal gau,

kalıp pen u rö nöp al pak lınabön, ñın u hadö auöp,” a gıla. *

19 Anıg haglö nıñöl gı, God sabe gep ram kumi kabö adö lañ au mıdöp u mıgan hııköm, God Manö mıdeıla kes magö u waiö la nıñnö. Magö anıbu nöp añım añım udöm, rımu hagöm, gu kub yabıtı u hagöm, munmon udöm, möñ gapı magö kub yabıtı paköm, ga. *

12

Nıbi u abe re ubıtı kub u abe

1 Pen naböñ nıñ damem nıñnö, nan ke hain nıbö kub ap kumi kabö an aulık ga. Nıbi ap sıdö waıtı rö löm, ma nıpe rakın adö au löm, gapı unbö mıgan lañ u, kwın rol gıpal rö usajıl bad nıpe nabıc adö lañ lö mıdeıla. 2 Pen nıpe ñı painañ rıknıg, ñı painañ nıñö nıñöl gı, wög paköm gaia. *

3 Nan ke hain nıbö ap halö, kumi kabö an aulık waiö la nıñnö. Re ubıtı hagape halö kub yabıtı unbö ke ap mıdeıla. Nabıc cög nıpe unbö mudun jıñ löm, kom nıpe unbö sıduñ lañ löm, kın rol gıpal usajıl bad gau, nabıc cög adö nıpe ke ke löm mıdeıla. * 4 Re ubıtı kub anıbu, amın nıpe u gapı kumi kabö adö lañ gau pakö, iru nöp bıg ju mınöñ naböñ ıtı ju luga. Anıb u, gapı magöñhalö mıdeıla gau naböñ mıhau nıgan rö hagöm, naböñ mıhöp mıdailö, naböñ añı ap bıg ju yua. Pen nıpe nıbi ñı painañ yag daunıg geia u, yag dauö ñıñın, a göm, apöm abad mıdeıla. * 5 Pen nıbi anıbu ñı ap yag daua. Ñı anıbu nıpe ain ur mılö udöm, nıbi bı ram mınöñ gau magöñhalö abad mıdeınab. Pen nıbi u ñı anıbu nıp yag dauö, ejol ap ñı anıbu pıtı gı udöm, dam God nıpe sea kın nıpe kumi kabö adö lañ mıdöp au ud ara. * 6 God nıbi anıbu nıp ka ap gı lö, pıñıñ gı anıb gau amöm, anıb gau nöp mıdö nıñöl gı, God nıp nan magö ñöl gı abad mıdeınab ñın wan dausan du hadred sikısdı (1260) arnab.

7 Pen kumi kabö adö lañ au, ejol kub Maikel ejol nıpe gau udöm amöm, re ubıtı

* 11:13: Rep 6:12; 16:18 * 11:14: Rep 9:12 * 11:15: Eks 15:18; Sam 10:16; Dan 2:44; 7:14 * 11:18: Sam 110:5; Ro 2:5; Rep 20:11-13; Sam 115:13 * 11:19: Hib 9:4; Rep 8:5; 15:5; 16:21 * 12:2: Mai 4:10 * 12:3: Dan 7:7 * 12:4: Dan 8:10 * 12:5: Ais 7:14; 66:7; Sam 2:9; Rep 19:15 * 12:7: Jud 9

kub anibu yam nipe gau aip pen pen göm gi damöm me, * 8-9 re ubit kub u yam nipe gau halö, kumi kabö adö lan nibö al ridik yuöm böñ nöp minöñ naböñ il i yula. Re hadame dagol gau mideia, re anibu kijaki aka Seden a gipal u, nipe nöp nibi bi ram minöñ gau gau magöñhalö kalip manö pir alö, manö piral nipe u niñla. *

¹⁰ Pen manö kub ap kumi kabö adö lan au nibö hagöm haga,

“Miñi God nipe nibi bi gau ud kamij yunab.

Miñi God nipe klö nipe udöm, nibi bi ram minöñ gau gau magöñhalö Kiñ kub ke yabit mideinab.

Miñi God Krais nipe u nöp,

Bi Kub klö ke yabit midöm,

nibi bi ram minöñ gau gau magöñhalö abad mideinab.

Nihön ginig: Seden nipe God amgö ilö nipe au midöm,

sido an, sibön yan,

añ mam hon gau nan si nan naj nihön nihön geila gau hagmidöp u,

nip minöñ naböñ il yan ud yula. *

¹¹ Pen añ mam hon gau,

Sipsip Pi hagape nipe u abe,

Krais manö niñö hag niñmidal u abe gö,

Seden nip mo kale gau lila.

Nibi bi nipe nöp midpun, a göm, piñij gagöm,

hanip al pak linig al pak löl, a gi gasi niñla.

¹² Anib u, kale kumi kabö adö lan au midpim gau,

miñ miñ göl gi midaimim.

Pen kale minöñ naböñ abe, niñ solwara u abe midpim gau,

kalöp mög niñbin.

Nihön ginig: Seden nip kale midpim anib yan ud yulö,

niñ nipe iru midagöp rö, kal yabit juöp,” a ga. *

¹³ Pen re ubit kub anibu, yip minöñ naböñ adö il i ud yubal, a göm, gasi u niñöm, nibi niñ yag daua anibu nip ridik gi yuaia pen, ¹⁴ God nibi anibu nip yaur

du kub auan kub mihau li ñö, nipe u göm ram minöñ kabö nöp midöp an au God ka nipe gi la anibu ara. Am anib gau midö niñöl gi, God nipe nip nan magö ñöl gi abad midö, mi mihau niñan rakin unbö kagol jij arnab. Re ubit u nibi u nip nan naj ap ginim rö lagnab. *

¹⁵ Pen re ubit u, niñ ul rö tihak yunö nibi anibu nip ugal aran, a göm, tihaka u, ¹⁶ pen minöñ u nibi anibu nip gi ñö, niñ re ubit ul rö tihak yua anibu minöñ naböñ miñan gau pa jö gi amöm, ur ur gö ara. ¹⁷ Anig gö, re ubit u nibi anibu mulu kal yabit lugö, nibi u niñ painan nipe gau, God Manö hagöp rö göm, Jisas manö niñö nipe niñ udöm hain göm nibi bi rimnap kalip hag niñbal gau aip pen pen ginig ara.

* ¹⁸ Pen re ubit u amöm niñ solwara göl au urak mideia.

13

Nan hapeb ap niñ solwara an gau nibö apjaka

¹ Midem niñnö, nan hapeb rö ap, niñ solwara an gau nibö aueia. Nabic cög nipe unbö mudun jij löm, kom unbö sidun lan löm, kiñ rol gipal usajil bad gau, kom adij ke ke löm mideia. Pen nabic nipe unbö mudun jij u, God nip hag juep hib naj rimnap añi añi kal kliñ rik lilö mideia.

* ² Nan hapeb anibu, kain hapeb leped rö la u pen ma nipe gau kain hapeb bea ma rö la. Meg miñan nipe u, kain hapeb laiön meg miñan rö la. Pen re ubit u, klö nipe ke abe, kiñ kub ke yabit mideia klö u abe, nan hapeb anibu nip ña. * ³ Pen nan hapeb anibu nabic cög nipe ap, nöd böñ nöp al pak lilö kila ga rö la u pen kuöyan mitep ga. Anig gö, nibi bi minöñ naböñ adö il i gau gau magöñhalö gasi gasi löm, nan hapeb anibu nip hain gila. * ⁴ Pen re ubit anibu kiñ kub ke yabit mideia klö u nan hapeb anibu nip ña u me, nibi bi gau re ubit anibu nip hib haglö adö ara. Pen nan hapeb anibu abe kiñ kub ke yabit rö midöp u, nibi bi rimnap nip aip pen pen göl rö lagöp, a göm, nibi bi gau magöñhalö

* **12:8-9:** Jen 3:1,14; Luk 10:18; 22:31; Rep 20:2 * **12:10:** Job 1:11; Sek 3:1 * **12:12:** Ais 44:23; 49:13 * **12:14:** Dan 7:25; 12:7 * **12:17:** Rep 11:7 * **13:1:** Rep 12:3; 17:3,7-12 * **13:2:** Dan 7:4-6 * **13:3:** Rep 17:8

nan hapeb u, u rö nöp hib nipe haglö adö ara.

⁵ Pen God nan hapeb anibu nip nipebir arö gö, hib nipe ke hagö adö arö, God hib nipe manö naj hagöm dap lugö, rak+n unbö ñ+n juöl mihöp ado gi da unbö yigwö aḅ nibo u (42) ara. * ⁶ Nipe anig göm, God nip hag juöm, hib nipe manö naj hagöm, ram minöḅ nipe kumi kabö adö laḅ au hag juöm, adö laḅ au nipe aip midpal gau kalip hag juöm, ga. ⁷ Pen God nan hapeb anibu nip nipebir arö gö, Kraiss nibi bi nipe gau aip pen pen göm, al juöm, nibi bi gau magöḅhalö, iḅ ke ke midpal rö, ram minöḅ ke ke midpal rö, manö yabiḅ ke ke hagpal rö, hañ ke ke löp rö, kalip magöḅhalö abadöl mideia. * ⁸ Nibi bi minöḅ naböḅ adö iḅ i gau gau magöḅhalö rö, nan hapeb anibu hib nipe haglö adö arnab. Pen nibi bi au, ram minöḅ hadame dagol gau gi laga ñ+n u, God nibi bi pör kamih nöp mideinabol buk anib yaḅ hib kale kal+ kññ rika gau nöp, nan hapeb anibu hib nipe haglö adö aragnab. Buk anibu, Sipsip Pi al pak lilo uma u buk nipe me u. *

⁹ Kale nibi bi gasi rimid midainim gau manö anib i niḅim!

¹⁰ Nibi bi God nagi aröl, a göm, niḅöb gau, nagi arnabol.

Nibi bi ru milö kid udöm binih gilö umöl, a göm, niḅöb gau,

ru milö kid udöm binih gilö umnabol.

Anig ginab rö, Kraiss nibi bi nipe gau ap lug pakagun, a göm, Kraiss manö aij u niḅ ud pidöḅ göm, hagöp rö göm, Kraiss nip cig aij göl gi nöp midaiöl. *

Nan hapeb ap halö minöḅ naböḅ aḅ giyaḅ nibo apjaka

¹¹ Pen kauyaḅ niḅem niḅnö, nan hapeb rö ap halö minöḅ naböḅ aḅ giyaḅ nibo apjaka. Kom nipe mihau u, sipsip pi kom rö la u pen manö nipe u, re ubiḅ rö haga.

¹² Nipe nan hapeb nöd nibo u nip wög gi ñöl gi, nibi bi ram minöḅ gau magöḅhalö manö klö hagöm gö, nan hapeb nöd nibo nöd böḅ nöp al pak lilo kila ga rö la u pen

* **13:5:** Dan 7:8,25; 11:36; Rep 11:2 * **13:7:** Rep 11:7 Jer 15:2; 43:11; Rep 14:12 * **13:13:** Mad 24:24; 1Ki 18:24-39; Rep 19:20

kuöyaḅ mihap ga anibu nip hib haglö adö ara.

¹³ Nan hapeb hain nibo u nan gagep rö göm, nan nipeb niḅagep rö göm, ga. Nibi bi niḅmidlö niḅöl gi, nipe gö, mab miḅaḅ kumi kabö adö laḅ nibo ap minöḅ naböḅ iḅ yaḅ luga. * ¹⁴ Pen God nipe nan hapeb hain nibo anibu nipebir arö gö, nan hapeb nöd nibo amgö ilö nipe au nan gagep rö gaia u me, nibi bi minöḅ naböḅ gau gau magöḅhalö manö piral nipe u niḅ udla. Nan hapeb hain nibo u nibi bi gau kalip hagö, kale nan hapeb ru milö kid ud böḅ nöp al pak lila u pen kauyaḅ midöp u hib nipe dap rannig, nan nip rö ap gi lila.

¹⁵ Pen God nan hapeb hain nibo u nip nipebir arö gö, nan ana nan hapeb nöd nibo rö gi lila anibu nip ake bad u pu gö arö, kamih löm, manö hagöm haga, “Yad bi kub. Hib yad nöp hagem adö araḅ,” a ga. Anig hageia, nibi bi hib nipe haglö adö araga gau magöḅhalö hagö al pak lila.

¹⁶ Nipe hagö, nibi bi hib mideia gau, nibi bi hib midageia gau; nibi bi mani iru mideia gau, nibi bi mani midageia gau; nibi bi nagi wög geila gau, nibi bi gasi kale ke wög geila gau; kale magöḅhalö kññ ap ñimago yijig kid u aka nable laḅ udla. *

¹⁷ Pen nibi bi kññ anibu udagla gau, nan rauöl rö aka nan sikim göl rö laga. Kññ anibu me, nan hapeb u hib nipe aka naba nipe me u.

¹⁸ Nibi bi gasi niḅ aij gipal gau manö iḅ anibu ulhai niḅöl rö löp. Niḅ aij göm me, nan hapeb anibu naba nipe iḅ u niḅnabol. Naba anibu, bi ap hib nipe u midöp. Naba anibu me kagoḅ kagoḅ kagoḅ (666).

14

Nibi bi iru nöp kimap gisön nibo ap hagla

¹ Pen kauyaḅ niḅem niḅnö, Sipsip Pi u Saion Dum ilö laḅ ranöl midö niḅöl gi, nibi bi wan hadred podi po dausan (144,000) gau nipe aip mideila. Nibi bi nipe aip mideila anib gau, nable kale laḅ hib nipe u abe, Nap hib u abe kal+ kññ rik lilo

* **13:8:** Sam 69:28; Rep 17:8; 20:12,15; 21:27 * **13:10:** * **13:16:** Rep 14:9-11; 16:2; 20:4

mideia. ² Pen manö ap kumi kabö adö laŋ au nı̄bö ñı̄g hij kub bı̄g gu hagöp rö aka rı̄mu gu mı̄lōbō hagöp rö u hagö nı̄ŋnō. Manö anı̄bu, nan gida rö pakpal hagöp rö u haga. * ³ Pen nı̄bi bı̄ wan hadred podi po dausan (144,000) anı̄b gau kale sea kin adö au gı̄danı̄ mı̄dōm, nan kamı̄ŋ mı̄hau mı̄hau abe, bı̄ manö ud ası̄kep gau abe nı̄ŋ mı̄dlō nı̄ŋöl gı̄, kale kım̄ap gı̄sōn nı̄bö ap hagla. Kım̄ap gı̄sōn nı̄bö anı̄bu, nı̄bi bı̄ mı̄nōŋ adö it i nı̄bö rı̄mnap nı̄ŋöl rö laga; nı̄bi bı̄ wan hadred podi po dausan (144,000) God rau adog uda anı̄b gau nöp kım̄ap anı̄bu nı̄ŋöl rö la. * ⁴ Bı̄ anı̄b gau kale nı̄bi aip gı̄ ajagpal; bı̄ praj rö mı̄dpal. Sipsip Pi nı̄pe gai arab nı̄ŋōm, nı̄p hain gı̄pal. Krais kalı̄p nı̄bi bı̄ anı̄ gau nı̄bö rau adog udōm, God nı̄p abe, Sipsip Pi nı̄p abe kalı̄p nan magö nöd ral daumı̄dal rö nöp ña. ⁵ Manö pı̄ral rı̄mnap hagagla; nan si nan naij rı̄mnap gagla.

Ejol mı̄hau nı̄ganı̄ manö hag ñı̄la

⁶ Pen kauyaŋ u nı̄ŋem nı̄ŋnō, ejol ap kumi kabö anı̄ aulı̄k u gı̄ ajöl gı̄, nı̄bi bı̄ mı̄nōŋ nabōŋ adö it i, hañ ke ke löp rö, it ke ke mı̄dpal rö, manö yabı̄t ke ke hagpal rö, ram mı̄nōŋ ke ke mı̄dpal rö, Krais manö aij pör mideinab u kalı̄p hag ñı̄nı̄g ga. ⁷ Wı̄ñ kub alōm haga, “God nı̄pe manö kub hagnab ñı̄n u hadö auöp rö, God nı̄p anı̄nı̄n gö pı̄ñı̄ŋ gı̄mim. Bı̄ Kub kumi kabö adö laŋ, mı̄nōŋ nabōŋ it i, ñı̄g solwara, ñı̄g ilam gau magōŋhalö gı̄ la u, hib nı̄pe u hagpe adö araŋ,” a ga.

⁸ Ejol ap, ejol nöd u nı̄p hain göl gı̄ haga, “God gö daun kub Babilon böŋ nöp ap lug paköp o! Nı̄bi bı̄ Babilon gau kale nı̄bi si bı̄ si göm, gı̄ naij unbö ke gı̄lō gı̄lō, nı̄bi bı̄ ram mı̄nōŋ gau gau magōŋhalö nı̄ŋōm anı̄b unbö rö nöp gı̄la. Babilon nı̄pe ñı̄g wain kłō nı̄pe ke ñı̄ŋōm, nı̄bi bı̄ ram mı̄nōŋ ke rı̄mnap gau kalı̄p ñö ñı̄ŋlō, nı̄pe göp rö, kale u rö nöp hauı̄ alö gı̄ naij nöp gı̄la,” a ga. *

⁹ Ejol ap pen, ejol nöd mı̄hau u kalı̄p hain göm, wı̄ñ kub alōm haga, “Nı̄bi bı̄

nan hapeb u hib nı̄pe dap ranöl gı̄, nan nı̄p rö nı̄ŋōm gı̄ lı̄la u hib nı̄pe dap ranöl gı̄, kłı̄ñ nı̄pe u nable laŋ aka ñı̄magö adö au udeinaböl gau, * ¹⁰ God nı̄p mulu yabı̄t lugö, ñı̄g wain asi yabı̄t u, kap kale yaŋ ralö ajmaŋ rauö, ñö ñı̄ŋnaböl. Ejol uı̄ gau abe, Sipsip Pi u abe nı̄ŋmı̄dlō nı̄ŋöl gı̄, kalı̄p hag mab ke yaŋ u yuö, mab mı̄taŋ salpa halö u kalı̄p inö nı̄ŋöl gı̄, wög pak mideinaböl. * ¹¹ Mab mı̄taŋ u kalı̄p inö nı̄ŋöl gı̄, mab hadu anı̄bu ranōm, gı̄ damōm, pör pör nöp ap ranöl gı̄ mideinab. Anı̄b u, nan hapeb anı̄bu hib haglö adö arnab nı̄bi bı̄ gau, nan ana nı̄p rö gı̄la anı̄bu hib haglö adö arnab nı̄bi bı̄ gau, hib nı̄pe kłı̄ñ anı̄bu udnaböl nı̄bi bı̄ gau, God kalı̄p pen ilōn kub yabı̄t u sı̄dö anı̄, sı̄bōn yaŋ, pör pör nöp ñı̄nab,” a ga. * ¹² Anı̄g gı̄nab rö, Krais nı̄bi bı̄ nı̄pe gau ap lug pakagun, a göm, God Manö hagöp rö nı̄ŋ ud pı̄dōŋ göm, hagöp rö göm, Jisas nı̄p cı̄g aij göl gı̄ nöp mı̄daiöl. *

¹³ Pen manö ap kumi kabö adö laŋ nı̄bö yı̄p haga, “Manö hagnı̄g gabin i kalı̄ kłı̄ñ rı̄kmōn. Mı̄ñi marö göp ñı̄n i, nı̄bi bı̄ Bı̄ Kub nı̄p nı̄ŋ udōm umnaböl gau, mı̄ñ mı̄ñ gı̄naböl,” a ga. Hageia, God Ana nı̄pe haga, “Nı̄ŋö yabı̄t. Kale marö udöl gı̄ wög uı̄ham gı̄ mı̄dpal rö, kale ake lōm, mı̄ñ mı̄ñ göl gı̄ mideinaböl,” a ga.

Nan wög mı̄nōŋ adö it i pı̄dōŋ göp

¹⁴ Pen yad nı̄ŋnō, Bı̄ ap Ñı̄ nı̄pe rö bı̄ ap, kumi kabö rud bad adö au ası̄k mideia. Nabı̄c cög nı̄pe laŋ, kabö gol udōm usajı̄l bad gı̄la ap rol göm, ru agon gı̄tapi rö gı̄gabe göp ru kı̄d yabı̄t wid magö rı̄k daubal rö ap ud mideia. *

¹⁵ Pen ejol ap, God sabe gep ram raul mı̄gan yaŋ nı̄bö apōm, bı̄ kumi kabö rud bad adö au ası̄k mideia u nı̄p wı̄ñ kub alōm haga, “Mı̄nōŋ nabōŋ adö yaŋ wid magö gau po göp. Wid rı̄k daupe ñı̄n u auöp rö, ru agon gı̄tapi rö ne anı̄bu udmōn, rı̄k dap magum gı̄mōn,” a ga.

¹⁶ Hageia, bı̄ kumi kabö rud bad adö au ası̄k mideia u, ru agon gı̄tapi rö nı̄pe u

* **14:2:** Rep 1:15; 19:6 * **14:3:** Ais 42:10; Rep 5:9; 7:4 * **14:8:** Ais 21:9; Jer 51:7,8; Rep 17:2; 18:2,3 * **14:9:** Rep 13:12-17 * **14:10:** Jen 19:24; Sam 75:8; Ais 51:17,22; Jer 25:15-16; Esi 38:22; Rep 16:19; 20:10; 21:8 * **14:11:** Ais 34:10 * **14:12:** Rep 13:10 * **14:14:** Dan 7:13

ud rīb gi dö madö göm, wid magö mīnōḡ nabōḡ adō gau rana gau magōḡhalō rīb gi dö madö gi dap magum ga.

¹⁷ Ejol ap pen God sabe gep ram raul mīgan kumi kabō adō laḡ au nībō hōḡ aua. Nīpe u rō nōp ru agon giḡapi rō ap udōl mīdeia.

¹⁸ Magö anību nōp, ejol mab mīḡaḡ abad mīdmīdōp u, God nīp nan sabe gep bīd au nībō apōm, ejol ru agon giḡapi rō udōl mīdeia u nīp wīñ kub alōm haga, “Wain magö mīnōḡ nabōḡ adō yaḡ nībō gau po göp rō, ru agon giḡapi rō ne u ud wain magö magōḡhalō rīk dap magum giḡmōn,” a ga. * ¹⁹ Anīg hageia, ejol anību, ru agon giḡapi rō nīpe u ud rīb gi dö madö göm, wain magö gau rīk dam, God nīp mulu lugö wain magö abhib jakep ka mīgan u yua. Ka anību God nībi bī gi naij giḡmīdal gau kalīp pen ilōn ñīnīm rō mīdōp.

²⁰ Wain magö abhib jakep ka mīgan anību daun kub hōḡ adō mīdeia. Wain magö mīgan anību yuö, abhib jaklō nīḡōl gi, hagape u ran ajmaḡ rauōm, ñīg uḡ kub ap lugöp rō, hag ap lugöl gi, kilomida unbö ñīn juöl ajīp bōḡ daḡ (300)* rō ara. Hagape uḡ kub anību kaj hos nabīc adō lagod mīdōp rō u nōp adō lagod areia. *

15

Ejol gau geinaböl, marö kub ke ke unbö mudun jīḡ u giḡnab

¹ Pen nan ke hain nībō nīḡōm aiö hagep rō ap halö, kumi kabō aḡ aulīk ga nīḡōnō. Marö unbö mudun jīḡ gau gö, God nīp mulu yabīḡ lugöp u bōḡ nōp nabōḡ junab, a göm, ejol nīpe unbö mudun jīḡ gau kalīp hagö, marö kub anīb gau dap mīnōḡ nabōḡ iḡ i aunīg geila.

² Pen iḡ anīb au nīḡōnō, ñīg waḡō glas rō ap mab mīḡaḡ halö uḡ maḡi göm au mīdeia. Nībi bī nan hapeb hib naba mīdōp nan u abe, nan ana nīp rō giḡla u abe aip pen pen göm win giḡla gau, goḡ anīb au urak mīdeila. God kalīp nan gida rō ke ke ñö, ³ bī Moḡis God nīp wōg gi ñīmīdōp

manö u abe, Sipsip Pi manö u abe hagöl gi, kīmap hagöm hagla,

“God, ne Bī Kub klö unbö ke halö.

nan nīhōn giḡnabin a giḡnabōn, giḡnabōn.

Ne kiḡ bī kub ram mīnōḡ gau magōḡhalö, Kiḡ kale mīdpan u,

pör pör yīḡig giḡmōn,

kabö rō nōp giḡpan. *

⁴ Nībi bī magōḡhalö nōp nīḡōm, ana udnaböl.

Ne añī nōp uḡ mīdpan.

Nōp Bī Kub, a göm,

hib ne haglö adö arnab.

Ne nagī yīḡig göl adö u nōp

giḡ aij giḡpan u nīḡōm,

nībi bī ram mīnōḡ gau nībō gau nībō magōḡhalö apōm

nōp sabe giḡnaböl,” a giḡla. *

⁵ Pen yad kauyaḡ nīḡem nīḡōnō, God nīp sabe gep sel ram au Ram Raul Mīgan Kamīḡ Aij Ke Yabīḡ u hiḡköl mīdeia. *

⁶ Pen ejol unbö mudun jīḡ u, nībi bī mīnōḡ nabōḡ adö iḡ i gau kalīp marö kub unbö mudun jīḡ ñīnīg, God sabe gep ram raul mīgan yaḡ nībō hōḡ aua. Ejol anīb gau, waḡīj rud aij mīmailö ga gau nōp lōm, dip nagī kabö gol udöm giḡla gau pabīḡ aḡ au piḡ lōm aua. ⁷ Nan kamīḡ mīhau mīhau anīb gau añī ap apōm ejol unbö mudun jīḡ gau kalīp kīnaḡ kabö gol udöm giḡla ke ke ña. Kīnaḡ mīgan anīb gau, Bī Kub pör pör mīdeinab u, nībi bī giḡ naij giḡlō God kalīp mulu kal nīḡōm mīḡōr ñīnab u ajmaḡ rauōm mīdeia. ⁸ God mailö aij ke nīpe u abe, klö naij nīpe u abe gö, hadu kub yabīḡ God sabe gep ram anību ajmaḡ rau mīdeia. Nībi bī ap sabe gep ram anību raul mīgan aröl rō laga. Ejol unbö mudun jīḡ u, marö kub unbö mudun jīḡ nībi bī ñīnīg geila gau ñī haknaböl u nōp, hainö ram raul mīgan anību aröl rō līnab. *

16

Ejol marö kub unbö mudun jīḡ gau ud daula

* **14:18:** Joe 3:13 * **14:20:** Grik manö hagöm 1,600 sidadia * **14:20:** Ais 63:3; Rep 19:15 * **15:3:** Eks 15:1; Sam 139:14; 145:17 * **15:4:** Jer 10:6-7; Sam 86:9 * **15:5:** Eks 38:21 * **15:8:** 1Ki 8:10-11; 2Kr 5:13-14; Ais 6:4

1 Pen yad niḡnō, manō ap God sabe gep ram raul miḡan yaḡ niḡbō ejol unbō mudun jiḡ gau kalip wiḡn kub alōm haga, “Niḡbi bi gi naij giḡlō God kalip mulu kal niḡjōm miḡjōr niḡnab u, kiḡnaḡ unbō mudun jiḡ ajōḡ laḡ ajmaḡ rauōm miḡdōp gau, dam miḡnōḡ adō yaḡ hoḡ giḡpe araḡ,” a ga.

2 Anig hageia, ejol nōd u kiḡnaḡ niḡpe dam miḡnōḡ adō yaḡ hoḡ gö, niḡbi bi nan hapeb kḡiḡ u udōm, nan ana niḡp rō giḡla sabe geila gau, kalip wōs hapeb ilōn kub udep gau la.

3 Ejol yiḡwō aḡ niḡbō u, kiḡnaḡ niḡpe dam niḡ solwara adō u hoḡ gö, niḡ solwara u, bi uma hagape u rō lōm, nan niḡ solwara aḡ anib gau miḡdeila gau, magōḡhalō um hakla.

4 Ejol yiḡwō niḡgaḡ niḡbō u, kiḡnaḡ niḡpe dam, niḡ ilam juōp gau abe niḡ yiḡharḡiḡ ap lugōp adō gau abe hoḡ gö, niḡ gau magōḡhalō hagape la. 5 Pen ejol niḡ magōḡhalō abad miḡdōp u haga, “Ne Bi Uḡ.

Ne hadame dagol miḡdmidan; ne uri u rō nōp miḡdpan.

Ne manō ud asiḡ aiḡ yabiḡ giḡmōn, kalip niḡjō yabiḡ anig giḡpan.

6 Niḡbi bi anib gau nōp me, niḡbi bi ne gau kalip al pak lōm, bi manō ne hagep gau kalip al pak lōm giḡlō,

hagape kale luga u me, ne kalip pen u rō nōp hagape niḡ niḡjabōl u, kale ke göm udabōl me u,” a ga.

7 Anig hageia, manō ap God niḡp nan sabe gep biḡ adō au niḡbō haga,

“God Bi Kub kḡō naij ke yabiḡ. Ne manō ud asiḡ aiḡ yabiḡ giḡmōn kalip niḡjō yabiḡ anig giḡpan,” a ga. *

8 Ejol yiḡwo miḡlō u, kiḡnaḡ niḡpe u dam siḡdō u niḡp hoḡ gö, niḡbi bi gau kalip kal yabiḡ niḡniḡm rō la. 9 Kal yabiḡ niḡjōm, kalip rapin ina u pen nan si nan naij giḡla u, niḡhōn giḡniḡ anig giḡpun, a göm, arō göm, miḡd aiḡ göm, God hib niḡpe hagḡlō adō araga.

* 16:2: Eks 9:10; Rep 13:12-17 * 16:3: Eks 7:17-21

* 16:10-11: Eks 10:22; Ais 8:21-22 * 16:12: Ais 11:15

* 16:16: Sek 12:11 * 16:18: Rep 4:5; 8:5

God hanip marō niḡab u, a göm, niḡp hag jula.

*

10-11 Ejol mamid u, kiḡnaḡ niḡpe u dam nan hapeb sea kiḡ niḡpe adō au hoḡ gö, niḡbi bi niḡpe abad miḡdmidōp aḡ au adḡiḡ siḡ ga. Wōs hapeb lōm, ilōn kub gö, aḡab hau giḡ dō giḡla u pen nan si nan naij giḡla u, niḡhōn giḡniḡ anig giḡpun, a göm, arō gagla; göl giḡ nōp miḡdōm, God kumi kabō adō laḡ au miḡdōp u niḡp hag jula. *

12 Ejol kagoḡ jiḡ u, bi kiḡ ram miḡnōḡ siḡdō auab gau niḡbō aunabōl a göm, kiḡnaḡ niḡpe u dam niḡ kub yabiḡ Yupredis hoḡ gö, niḡ anibu bōḡ nōp miḡtep ga. *

13 Anig gö niḡjōl giḡ, aiḡn pi miḡhau niḡgaḡ baḡ miḡhau niḡgaḡ rō leia niḡnō. Ap re ubiḡ meg miḡgan u niḡbō apjaka; ap nan hapeb meg miḡgan u niḡbō apjaka; ap bi God manō hagabin a göm manō piral nōp hagnab u meg miḡgan u niḡbō apjaka. 14 Aiḡn pi anib gau nan gagep rō göl rō la. Kale amōm kiḡ ram miḡnōḡ ke ke gau gau miḡdpal gau magōḡhalō uḡ giḡ dap magum göm, God Bi kḡō ke halō niḡn kub niḡpe hag la anibu, pen pen giḡnabōl. *

15 “Niḡ aiḡ giḡmim! Yad aunig gabin u, bi nan si udep gau niḡ miḡdagpal magō u nōp aubal rō u aunabin! Anib u me, niḡbi bi uhōn hanagōm waiḡ li aiḡ göm miḡdeinabōl gau miḡniḡ niḡniḡ giḡnabōl; magō nōp gau ajlō, kalip nable gagnab!” *

16 Pen aiḡn pi anib gau, bi kiḡ ram miḡnōḡ ke ke gau niḡbō kalip uḡ giḡ dap magum giḡla; ram miḡnōḡ dap magum giḡla anibu Hibru manō hagōm Amagedon a giḡpal. *

17 Ejol mudun jiḡ u, kiḡnaḡ niḡpe u hoḡ ga aḡ nōp adō laḡ gau. Hoḡ gö, manō ap sea kiḡ God sabe gep ram raul miḡgan yaḡ niḡbō wiḡn kub alōm haga, “Nabōḡ juōp,” a ga. 18 Anig hagō niḡjōl giḡ, riḡmu hagōm gu gö arō niḡjōl giḡ, aḡniḡm aḡniḡm udōl giḡ amdam magō bol gau ap lug pakōm, munmon kub yabiḡ niḡbi bi miḡnōḡ nabōḡ iḡ i nōd niḡagmiḡdal rō ap aua. * 19 Munmon kub yabiḡ anibu udōm, daun kub yabiḡ Babilon

* 16:7: Sam 19:9; Rep 15:3 * 16:9: Rep 9:20-21

* 16:14: Rep 19:19 * 16:15: Mad 24:43-44; Rep 3:3

u pabu göm, asik naböñ mihau nigan löm, daun kub ram minöñ ke ke gau ram nan gau big ju pa jö ma jö gabin, a göm, ulis malis ga. Ga anibu, God nipe mulu kal ninöm, Babilon nibi bi gila u hauł gagöm, kalip ñig asi kap ajöñ lañ ajman raua u ñö ñinla. * 20 Pen ram minöñ pro ñig rib gıgabö ga gau abe, ram minöñ ilö gau abe, böñ nöp ur ga. * 21 Marö kub yabıl u me, möñ gapı magö kub yabıl gau, magö añı añı ñın juöl mihöp ado gi da unbö siduñ lañ (50) kilo rö, kumi kabö adö lañ nibö lugöm, nıbi bi gau kalip kal halö paka. Kalip kal halö pakö God nip böñ nöp hag jula. *

17

Bı si udep nıbi u ilön kub udnab

1 Ejol unbö mudun jıñ marö ke ke daula gau, ap apöm yıp haga, “İı i auö, nöp nan ap yamnö nöñ! God geinab bı si udep nıbi naij yabıl u pen ilön kub udnıg gab. Daun kub yabıl ñıg iru nöp söl au midöp u nöp hagabin. * 2 Bı kiñ ram minöñ ke ke midpal gau, bı si udep nıbi anıbu aip gi ajöl göm, nıbi bı minöñ adö it i yıharıñ gau u rö nöp, nan si nan nıpe gımidöp u kalip ñıg wain nıpe ñö ñinlö, kalip hauł alöp,” a ga. *

3 Pen God Ana u yıp ba lö ninöl gi, ejol u yıp dam ram minöñ kabö nöp midöp an gau arö ninö, nıbi ap, nan hapeb hagape ap adö lañ asik mideia. Nan hapeb anıbu, hañ roman nıpe gau, hib God nip hag juep iru yabıl nöp kalı kılın rik lılo mideia. Nabıc cög nıpe unbö mudun jıñ u löm, kom unbö siduñ lañ löm ga. * 4 Pen nıbi ninö anıbu, waıj hagape nıbi kub libal rö löm, kabö gol iru nöp, kabö aij aij mani kub rauep iru nöp, magö pro kibap mılep rö rud gab “pöl” a gıpal u iru nöp, hañ roman nıpe gau magöñhalö lö, mailö mailö göl gi mideia. Kap kabö gol udöm gıla ap ud mideia. Kap mıgan anıb yan, bı aip si göm nan si prı naij yabıl geia gau

ajman rau mideia. * 5 Nable cög nıpe lan manö pi göl midmidöp ap kalı kılın rikla: DAUN KUB YABıl BABILON U, NıBI SI Bı SI Gı AJPAL GAU ABE, NıBI Bı NAGı NAIJ YABıl GıPAL GAU ABE, NıME KALE ME U. 6 Pen yad ninö, nıbi anıbu, nıbi bı Jisas nıñ udöm manö aij nıpe waiö hag ñeila gau kalip al pak löm hagape kale ñıg wain rö ñinöm hauł al mideia.

Ga anıbu ninem, ju damem gası mılo lı midainö. * 7 Pen ejol anıbu yıp haga, “Nıhön gıñıg ju dammön gası mılo libanñ Nan hapeb nabıc unbö mudun jıñ löm, kom unbö siduñ lañ löm göp u abe, bı si udep nıbi nan hapeb adö lañ asik ajab u abe, manö it u nöp hag ñınıg gabin. * 8 Nan hapeb ninabön anıbu, nöd midmidöp, mıñı midagöp, pen söl midöp, nıpe ulöm mıgan mauıñ juaga yan nibö auö, God gö böñ nöp ur gıñab. God ram minöñ hadame dagol gau gi laga ñın u, nıbi bı minöñ naböñ adö it i udnabin a göm ninıa gau, hib kale kalı kılın rıka buk nıpe yan. Pen nıbi bı hib kale kalı kılın rıkaga gau, nan hapeb anıbu kauyan midnab u ninöm, aiö yabıl gıñaböl. Nıhön gıñıg: nıpe nöd midmidöp, mıñı midagöp, pen hainö kuöyan mideinab. *

9 “Manö anıb gau nıñ aij göm nöp me, nıñbal. Nan hapeb nabıc nıpe unbö mudun jıñ midöp ninıan u, manö it adö mihöp midöp. Nabıc unbö mudun jıñ anıb gau, dum unbö mudun jıñ nıbi anıbu asik midöp gau me. 10 Pen nabıc unbö mudun jıñ anıb gau, kiñ unbö mudun jıñ gau me. Kiñ anıb gau, unbö mamıd u kiñ midöm hadö umla, mıñı kagoł jıñ u nıpe kiñ midöp. Kiñ mudun jıñ u hainö aunıg gab. Pen aueinab u, pro magö ap nöp mideinab. 11 Pen nan hapeb nöd midmidöp, mıñı midagöp u, nıpe ke kiñ raleb jıñ u aunab. Nıpe me, kiñ unbö mudun jıñ gau nibö bı ap. God gö nıpe böñ nöp ap lug paknab. 12 Pen kom unbö siduñ lañ ninıan gau, kiñ unbö siduñ lañ. Kale mıñı kiñ midagpal pen hainö God

* 16:19: Rep 14:10 * 16:20: Rep 6:14 * 16:21: Eks 9:23-24; Rep 11:19 * 17:1: Jer 51:12-13 * 17:2: Ais 23:17; Jer 51:7; Rep 14:8 * 17:3: Rep 13:1 * 17:4: Jer 51:7; Rep 18:16 * 17:6: Rep 18:24; 19:2 * 17:7: Rep 13:1 * 17:8: Dan 12:1; Rep 11:7; 13:7 * 17:12: Dan 7:7,24

gö kale magö añi ap nöp kiñ midöm, nan hapeb u aip wög göl gi, nibi bi gau abad mideinabol. * 13 Kale gasi adö añi niñöm, nan hapeb u niñp haglö, niñpe kuö kalip u udöm, nibi bi gau kalip abad mideinab. 14 Kiñ anib gau, Sipsip Pi u aip pen pen ginabol u pen niñpe bi kub gau magöñhalö Bi Kub kale midöm, kiñ gau magöñhalö Kiñ kale midöm göp rö, niñp al pak löl rö lagöp. Nibi bi niñpe ke wiñ alöm udöp gau, niñp cig göl gi nöp mideinabol rö, niñpe aip kiñ anib gau gilo böñ nöp ap lug paknabol,” a ga.

15 Pen ejol anibu yip haga, “Niñg gau bi si udep nibi asik midajip niñajan gau, nibi bi hañ ke ke löm, manö yabit ke ke hagöm, ram minöñ ke ke midpal gau me. 16 Kom unbö siduñ lañ niñajan gau abe, nan hapeb u abe, bi si udep nibi u niñp mulu kal yabit niñöm, nan niñpe gau magöñhalö pit gi udeinabol me, magö nöp mideinab. Pen hañ roman niñpe u niñöm, naböñ naböñ mideinab gau laulö in habik arnab. * 17 Niñhön ginig: God kalip gasi ñö, gasi adö añi niñöm, nan hapeb u niñp hagö, kuö kale u udöm gö arö me, God ginab a göm hag la rö nöp ginab. 18 Pen bi si udep nibi niñajan anibu, niñpe me daun kub yabit kiñ ram minöñ ke ke gau magöñhalö abad midöp daun kub anibu,” a ga.

18

Babilon ap lug paknig gab

1 Pen naböñ niñem niñnö, ejol ap halö kumi kabö adö lañ nibö auajip. Ejol anibu, God hag lö bi kub yabit midea. Kumi kabö adö lañ nibö apöm, mailö aij niñpe u gö, minöñ naböñ it i magöñhalö mailö ga. 2 Ejol anibu apöm wiñ kub alöm haga,

“God gö daun kub yabit Babilon böñ nöp ap lug paköp o!

Böñ nöp ap lug paköp o!

God gö daun kub anibu, nibi bi ap midagöp yabit;

kijaki aiön pi yaur naj gau nöp midöp e. *

3 Niñhön ginig: nibi bi Babilon gau kale nibi si bi si göm, gi naj unbö ke gilo gilo, nibi bi ram minöñ ke ke gau magöñhalö niñöm anib unbö rö nöp gipal.

Babilon niñpe niñg wain klö niñpe ke niñöm, nibi bi ram minöñ ke rimnap gau kalip ñö niñlö,

niñpe göp rö, kale u rö nöp hau alöm gi naj nöp gipal.

Kiñ minöñ naböñ adö it i gau, niñpe aip gi ajöm, gi naj nöp gipal.

Pen niñpe nan aij aij gau udnam a göm pör gasi niñöb rö,

bi minöñ naböñ adö it i nan sikim gipal gau mani kub udpal,” a ga.

4 Pen yad niñnö, manö ap halö kumi kabö adö lañ nibö haga,

“Nibi bi yad Babilon midpim gau, daun anibu höñ adö ammim, Babilon kai aip ut gagmim.

Nan si nan naj kale gipal gau, kale aip gagmim.

Ilön kub kale udnig gaböl u, kale u rö nöp udagmim. *

5 Nan si nan naj gipal gac u, nan asmen kub rö aram aram kub yabit ap ran ara kumi kabö adö lañ.

God niñöm kale nan si nan naj gipal u gasi niñöl gi midöp. *

6 Babilon niñpe nibi bi rimnap kalip gi naj ga rö u,

ne pen niñp u rö nöp gi naj gimön.

Pen Babilon niñpe nibi bi rimnap kalip gi naj ga rö nöp wasö; niñp pen gi naj ke yabit gimön.

Babilon niñpe nibi bi rimnap kalip niñg asi ñöb rö wasö; niñp pen niñg asi ke yabit kap niñpe höñ gimön niñp ñö niñnim. *

7 Nan iru nöp udnam, a göm, hib niñpe ke dap ranöb rö u,

niñp pen ilön mab unbö ke yabit ñö, mög yabit ginim.

* 17:16: Rep 18:8 * 18:2: Rep 14:8; Ais 13:21; 34:11-14; Jer 50:39 * 18:4: Ais 48:20; Jer 50:8; 51:6,45; 2Ko 6:17 * 18:5: Jen 18:20-21; Jer 51:9 * 18:6: Sam 137:8; Jer 50:15,29; 2De 1:6

Gasi nipe ke niñöm hagöp,
 ‘Yad nibi kwin aui asik midpin.
 Yad nibi adu midagpin;
 miñör rimnap yip udnim rö lagöp,’ a
 göp. *

⁸ Anig hagöp u
 pen God Bi Kub
 nip manö kub hagöm ilön ñinab u,
 bi klö unbö ke yabıt midöp.
 God Bi Kub nipe gö, ñin añi ap nöp miña
 kub ginab;
 miñön kub ginab; nan magö plagnab,
 kiyo kub ginab.

Pen God Bi Kub nipe gö,
 Babilon mab miñön lug in habik niñ
 arnab. *

⁹ “Babilon mab inöm hadu ap ranö
 niñöm, kiñ ram miñön ke gau nibö nibi
 anibu aip gi ajmidal gau mög gö miñön
 ginaböl. * ¹⁰ Nibi u nip ilön mab ke yabıt
 ginab anibu, hanip u rö nöp ginim rö löp,
 a göm, ke ke au dañ midöm miñön göm
 hagnaböl,

‘Wasö e! Wasö e! Daun kub ke yabıt e!
 Babilon daun kub klö ke yabıt e!
 Ne wan aua nöp manö kub niñmön,
 pen ilön kub udmön böñ nöp ap lug
 pakpan,’ a ginaböl.

¹¹ “Pen daun kub anibu ap lug paknab
 rö, bi nan sikim gimidal gau, miñi nibi bi
 gau nan hanip rauagnaböl, a göm, mög gö
 miñön ginaböl. * ¹² Nan kale anib gau me,
 kabö gol, kabö silpa, kabö pro aij aij ke ke
 mani kub rauep, magö pro kibap miñep rö
 rud gab ‘pöl’ a gıpal u; laplap aij yabıt nan
 ‘linin’ a gıpal u rik dam pak al dör gimidal
 u, laplap mu, laplap aıı, laplap ganwan
 hib nagı rö ud al dör göm ‘silk’ a gıpal u;
 mab haññ aij au ep ke ke gau; kaj elpad
 meg kub udöm nan ke ke iru nöp gimidal
 gau; mab po aij aij mani kub rauep nan ke
 ke iru nöp gimidal gau; nan ain rö ‘brons’
 a gıpal u, ain u, kabö ‘mabil’ a gıpal u
 udöm nan ke ke iru nöp gimidal gau; *
¹³ nan haññ aij au ep ñig ke ke gau, pauda
 ke ke gau ‘sinamin’ u, ‘spais’ u, ‘insens’ u,
 ‘mö’ u, ‘plaginsens’ u; ñig wain abe, olip

wel abe; wid magö abe, plaua abe; kaj
 kau abe sipsip abe; kaj hos abe, nan kaj
 hos adıklö tip gi ud ajpal gau abe; nibi bi
 kalip rau daulö nagı wög gimidal gau abe,
 nibi bi aip pen pen göm kalip nagı li daulö
 nagı wög gimidal gau abe. Nan kale sikim
 gimidal anib gau me u.

¹⁴ “Pen bi nan sikim gimidal gau Ba-
 bilon nip hagnaböl, ‘Hañ roman ne gası
 göp nan aij aij ne gau magöñhalö adıñ hir
 göp. Kabö gol silpa mani nan aij ke ke iru
 nöp ne u magöñhalö hadö ur göp. Hainö
 kuöyañ udagnabön,’ a ginaböl.

¹⁵ “Bi Babilon au nan gau sikim göm,
 mani kub udmidal bi gau, Babilon u nip
 ilön mab ke yabıt ginab anibu, hanip u
 rö nöp ginim rö löp, a göm, ke ke au dañ
 midöm miñön göl gi * ¹⁶ hagnaböl,

‘Wasö e! Wasö e!
 Daun kub ke yabıt e!
 Daun kub kılın aij anibi, waññ aij aij,
 laplap aij yabıt linin rik dam pak al
 dör gimidal u,

laplap mu, laplap aıı udöm rib adik li
 midmidöp;
 kabö gol, kabö pro aij aij ke ke mani
 kub rau ep,
 magö pro kibap miñep rö rud gab “pöl” a
 gıpal u udöm
 rib adik li midmidöp. *

¹⁷ Pen miñi wan aua nöp nan aij aij nipe
 anib gau
 magöñhalö hadö böñ nöp ur göp,’ a
 ginaböl.

“Ñig magıb kapden gau abe, bi wög gep
 kale gau abe, nibi bi ñig magıb adö ajpal
 gau abe, nibi bi ñig magıb nan kago ud
 sikim gıpal gau abe, magöñhalö ke ke au
 dañ mideinaböl. * ¹⁸ Ke ke au dañ midöm,
 daun kub anibu mab inöm hadu kub upıt
 areinab u niñöm hagnaböl, ‘Daun klö ke
 yabıt i rö ap nöd midagmidöp e!’ ginaböl.

* ¹⁹ Kale haññ udöm, nabıc adö kale lan
 ud yuöl gi yuöl gi hagnaböl,
 ‘Wasö e! Wasö e! Babilon daun kub klö ke
 yabıt e!

* **18:7:** Ais 47:7-9 * **18:8:** Rep 17:16 * **18:9:** Esi 26:17; 27:30-35 * **18:11:** Esi 27:36 * **18:12:** Esi
 27:12,13,22 * **18:15:** Esi 27:31,36 * **18:16:** Rep 17:4 * **18:17:** Ais 23:14; Esi 27:27-29 * **18:18:** Esi 27:32

Babilon nipe m+dö n+ñöl gi, kabö gol,
 kabö silpa, mani,
 nan aij aij mani kub rau ep nan gau ke ke
 iru nö p m+dö,
 ñig mag+ b ajöl gun, mani iru nö p
 udm+idun u,
 pen miñi wan aua nö p nan aij nipe an+ b
 gau
 magöñhalö hadö böñ nö p ur göp, ' a
 g+ naböl.

20 "Pen God nipe gö Babilon böñ nö p pa jö
 ma jö g+ m+döp u,
 kale kumi kabö adö lañ m+dpim gau
 paj hagmim obi ale ale g+mim m+ñ m+ñ
 g+mim!
 God gö, bi si udep n+bi an+bu böñ nö p
 ap lug paköp u,
 kale Krai s n+bi bi nipe m+dpim gau abe,
 Krai s manö aij nipe ud arep bi gau
 abe,
 God manö hagep bi gau abe, kale obi ale
 ale g+mim
 m+ñ m+ñ g+mim!
 Nipe kalöp gi naij ga u n+ñöm
 God nipe n+ p manö kub hagöm,
 n+ p pen ilön kub yabiñ ñöb me u," a ga.
 *

21 Pen magö an+bu, ejol klö ke yabiñ ap,
 kabö kub yabiñ wid magö pak hib jaköm
 plaua g+pal kabö u rö ap ud ñig solwara
 añ au ud yuöm haga,
 "An+g unbö rö nö p daun kub ke yabiñ
 Babilon
 ud wañ gi yulö hainö n+bi bi kuöyañ
 n+ñagnaböl. *

22 Babilon n+bi bi m+ñ m+ñ göl gi, nan gida
 rö paköl gi,
 gabu paköl gi, a+ñ magö pu göl gi,
 m+idageinaböl.
 Wög adö ke ke g+pal rö u, gagnaböl.
 Wid magö pak hib jaköm plaua g+pal
 rö u, gagnaböl. *

23 N+bi bi lam mailö daun kub añ an+bu
 kuöyañ n+ñagnaböl.
 N+bi bi ñ+lö udöm, m+ñ m+ñ göm,
 gagnaböl.
 N+bi bi ne s+kim g+m+idal gau,

ram m+ñöñ ke ke gau bi kub yabiñ
 m+idm+idal.
 Pen n+bi bi ne kuj göm, manö piral hagöm
 g+lö,
 n+bi bi ram m+ñöñ ke ke gau
 n+ñöm magöñhalö hain göm
 an+g unbö rö nö p gi naij g+m+idal. *

24 "Babilon n+bi bi gau nö p,
 God manö hagep bi nipe gau kal+ p al
 pak löm,
 n+bi bi nipe gau kal+ p al pak löm,
 g+m+idal.
 N+bi bi m+ñöñ naböñ iñ i al pak l+m+idal gau
 magöñhalö iñ u me Babilon nö p.
 An+g göp rö, God n+ p pen ilön kub
 yabiñ u ñöb," a ga. *

19

1 Ejol klö ke yabiñ u manö an+bu hag p+ s
 ga n+ñöm yad gu kub yabiñ apdi n+ñnö.
 Gu an+bu, n+bi bi iru nö p kumi kabö adö
 lañ m+ñ m+ñ göl gi, meg m+gan dap ranöm
 hagla,

"God hib nipe hagno adö aran!
 God hon nö p n+bi bi ud kam+ñ yuab.
 God hon nö p mailö aij ke halö m+döp.
 God hon nö p bi klö ke yabiñ m+döp.

2 God hon manö kub hagöm, manö ud as+ k
 aij göm,
 n+bi bi gau kal+ p pen n+ñö nö p ñöb.
 Bi si udep n+bi naij yabiñ an+bu,
 bi si udöm aip gi ajöm gö,
 n+bi bi ram m+ñöñ ke ke gau n+bö apöm,
 nipe geia u n+ñöm, an+g unbö rö nö p
 gi naij geila.

N+bi an+bu nipe God n+bi bi n+ p wög
 g+m+idal gau al pak la u me,
 God nipe n+ p manö kub hagöm pen
 ilön kub ñöb," a g+la. *

3 An+g hagöm, kauyañ meg m+gan dap
 ranöm hagla,
 "God hib nipe hagno adö aran!
 Daun kub ke yabiñ Babilon in hadu
 göm,
 hadu u pör pör nö p ap rannab," a g+la.

4 An+g hageila, bi manö ud as+kep ñ+ñ
 juöl añ+ ap ado gi da m+hau m+hau (24)
 gau abe, nan kam+ñ m+hau m+hau gau

* 18:20: Ais 44:23; Dud 32:43; Jer 51:48 * 18:21: Jer 51:63-64; Esi 26:21 * 18:22: Ais 24:8; Esi 26:13 * 18:23:
 Jer 7:34; 16:9; 25:10 * 18:24: Jer 51:49; Rep 17:6 * 19:2: Dud 32:43; Rep 6:10

abe, God sea kiŋ adö asik mideia iŋ au kugom yimöm he göm hagla,
“Niŋö yabiŋ!

God hib nipe hagno adö aranŋ!” a gila.

⁵ Anig hageila, manö ap sea kiŋ mideia au gilaŋ nibö hagöm haga,

“Kale niŋi bi ramö gau abe, niŋi bi gep gau abe,

God hon niŋ wög gimim niŋ piŋniŋ gipim gau

magöŋhalö hib nipe hagpe adö aranŋ,” a ga.

Krais niŋi bi nipe gau kalip ud ram minöŋ nipe arö, miŋ miŋ ginaböl

⁶ Pen magö u yad gu kub yabiŋ ap, niŋ hij biŋ hagöp rö aka rimu hagö milöbö arab u rö, apdi niŋnö. Gu anibu, niŋi bi iru yabiŋ nöŋ meg dap ranöm hagla,

“God hib nipe u hagno adö aranŋ!

God Bi Kub hon u Bi klö ke yabiŋ.

Nipe Kiŋ midöm niŋi bi gau

kalip magöŋhalö abad midöp. *

⁷ Anib u, aij gö niŋöl gi miŋ miŋ gun;

Gor nipe Bi klö ke yabiŋ midöp u niŋun,

hib nipe hagno adö aranŋ.

Nihön ginig: Sipsip Pi u niŋin nipe udnab niŋ u auöp rö,

niŋi u ram nipe arnig, nan gi jin göl gi midöp. *

⁸ Linin ud waŋij uŋ rud mmailö göl gi midöp ap,

God niŋin nipe niŋ niŋ yimöb,” a gila.

Linin waŋij aij anibu iŋ u, God niŋi bi nipe gi aij gila anib gau me u.

⁹ Pen ejol anibu yip haga, “God manö niŋö yabiŋ hagöp u, manö nipe rimnap hagnö kali kliŋ rikmön. Nipe hagöp, ‘Niŋi bi Sipsip Pi u wiŋ alö amöm nipe aip nan kub niŋnaböl gau, miŋ miŋ yabiŋ ginaböl,’ a göp” a ga. *

¹⁰ Pen ejol anibu anig hagö, yad ma iŋ nipe au kugom yimem, niŋ sabe ginam, a ginö u pen yip haga, “Ne anig gagmön! God aŋi nöŋ niŋ sabe gimön. Kale abe, aŋ mam kale gau abe, Jisas manö aij nipe u

niŋ udmim hagöp rö gipim rö u, yad u rö nöŋ bi God niŋ wög gi ŋeb bi ap midpin. Jisas manö niŋö hag waiö la manö aij u nöŋ udöm, God manö hagep bi nipe gau manö hagpal,” a ga. *

Krais kaj hos rud adö laŋ asiköm ajeia

¹¹ Pen magö u niŋnö, kumi kabö adö laŋ miŋan hiŋka niŋöm bi ap kaj hos rud ap adö asik mideia. Bi kaj hos adö asik mideia bi anibu, hib nipe miŋhöp: hib ap Ciŋ Göp, hib ap Kabö Rö. Nipe niŋi bi gau kalip manö kub hagöm, manö ud asik aij göm, pen ilön niŋöb u, haŋöwaŋö ŋagöp, gipal rö nöŋ niŋöm niŋöb. Anig unbö rö nöŋ u, niŋi bi gau aip pen pen göm al ridik yuöp u, gasi niŋ aij göm, manö ud asik aij göm, pen pen göm al ridik yuöp. *

¹² Amgö nipe u mab miŋaŋ rö. Kiŋ rol gipal usajiŋ bad iru nöŋ nabic adö nipe laŋ lö mideia. Haŋ roman nipe au hib ap mideia. Pen hib anibu, niŋi bi rimnap niŋagpal; nipe ke nöŋ niŋöb. * ¹³ Waŋij li mideia u, hagape rim lö hagape halö mideia. Pen hib nipe u, “God Manö.” *

¹⁴ Ami Bi kumi kabö adö laŋ au niŋö gau, waŋij rud uŋ yabiŋ ke ke löm, kaj hos rud adö gau ke ke asiköm, niŋ hain gila.

¹⁵ Meg miŋan nipe yaŋ, ru milö kid yabiŋ ap apjaka. Ru milö kid anibu udöm, niŋi bi ram minöŋ ke ke gau aip pen pen göm al pak löm, ain ur milö ap udöm, kalip abad mideinab. Pen God hag la niŋ anibu, God Bi Kub, Bi klö ke yabiŋ u, niŋi bi gi naj göm niŋ ji niŋnaböl gau kalip mulu kal yabiŋ niŋöm, wain magö rö udöm, God wain magö abhib jakep ka miŋan u yuöm, Bi kaj hos rud adö asik midöp anibu kalip pak hib jaknab. * ¹⁶ Pen waŋij milö nipe u abe, ma kuwiŋ nipe u abe, hib ap kali kliŋ rikla mideia:

KIŋ GAU KIŋ KALE U BI KUB GAU BI KUB KALE U *

¹⁷ Pen yad niŋnö, ejol ap sidö aŋ au gilaŋ urak midö niŋöl gi, yaur u göm ajeila gau kalip wiŋ kub alöm haga, “God kalöp nan magö kub niŋig gab u, magöŋhalö apim

* 19:6: Rep 14:2 * 19:7: Ais 61:10; Rep 21:2 * 19:9: Mad 22:2-3 * 19:10: Ap 10:25,26; Rep 22:8-9

* 19:11: Rep 1:5; 6:2; Sam 96:13; Ais 11:4 * 19:12: Dan 10:6; Rep 1:14; 2:17 * 19:13: Ais 63:1-3; Jon 1:1,14

* 19:15: Sam 2:9; Rep 1:16; 14:20 * 19:16: Rep 17:14 * 19:17: Esi 39:17-20

magum g̃mim! * 18 Aumim, kiŋ gau hañ roman̄ kale ñiŋmim, ami b̄i abad m̄idep b̄i kub gau hañ roman̄ kale ñiŋmim, ami b̄i kl̄o gau hañ roman̄ kale ñiŋmim, kaj hos gau hañ roman̄ ñiŋmim, b̄i kaj hos ud ajpal gau hañ roman̄ ñiŋmim g̃mim. Pen n̄ibi b̄i naḡi w̄og g̃pal gau, n̄ibi b̄i gas̄i kale ke w̄og g̃pal gau, n̄ibi b̄i hib kub m̄idöp gau, n̄ibi b̄i hib m̄idagöp gau magöŋhalö, hañ roman̄ kale ñiŋnabim,” a ga.

19 Pen magö u n̄iŋnö, nan hapeb u abe, kiŋ m̄inöŋ naböŋ iŋ i ke gau n̄ibö gau n̄ibö abe, B̄i kaj hos rud ud ajöp u aip, ami b̄i n̄ipe gau aip pen pen g̃n̄ig, ami b̄i kale gau dap magum g̃la. 20 An̄ig geila u pen B̄i hos rud ud ajeia u, nan hapeb u abe, b̄i n̄ipe n̄ibi b̄i gau kal̄ip manö piral hagöm nan gagep rö ga u abe, kal̄ip ud s̄is̄i göm, mab m̄itaŋ salpa halö inm̄idöp ñiŋ waŋö yaŋ yua. Pen nan hapeb b̄i n̄ipe u n̄ipe nöd n̄ibi b̄i iru nöp manö pir alö, nan hapeb kl̄iŋ u udöm, nan ana n̄ipe rö g̃la u, sabe g̃la. *

21 Pen B̄i kaj hos rud ud ajeia u, ru m̄ilö k̄id meg m̄igan n̄ipe yaŋ n̄ibö apjaka an̄ibu ami b̄i gau kal̄ip magöŋhalö al pak lö, yaur gau apöm hañ roman̄ kale gau ñiŋ ñiŋ wasö n̄iŋöm arö g̃la.

20

Seden naḡi m̄idö m̄i unbö wan dausan innab

1 Pen magö u n̄iŋnö, ejol ap ulöm m̄igan mauñ juaga ki rib u abe, sen kl̄o yabiŋ bol u abe, ñimago n̄ipe u udöl göm, kumi kabö adö laŋ n̄ibö auajip. * 2-3 Dapöm, re ubiŋ u, re hadame dagol n̄ibö u, n̄ip ud s̄is̄i göm, n̄ibi b̄i ram m̄inöŋ ke ke gau kal̄ip kuöyaŋ piral gagn̄im, a göm, naḡi ad̄ik dam ulöm m̄igan mauñ juaga an̄ib yaŋ yuöm, ajöŋ g̃i ñöm, p̄idöŋ g̃i aij yabiŋ ga. Geia u me, n̄ipe an̄ib gau naḡi m̄idö m̄idö, m̄i unbö wan dausan arö, kuöyaŋ u hub̄ik yuö apöm, pro magö ap ȳhar̄iŋ g̃i ajeinab. Re hadame piral gep an̄ibu me, kijaki u, Seden nöp. *

4 Pen n̄iŋnö, n̄ibi b̄i r̄imnap ana kale kiŋ sea as̄ikep adö ke ke gau as̄ik m̄ideila. N̄ibi b̄i an̄ib gau, God hagö kale n̄ibi b̄i gau kal̄ip manö kub hagöm manö ud as̄ikn̄ig geila. Pen n̄ibi b̄i an̄ib gau, nan hapeb u n̄ip ke abe, ana n̄ipe rö g̃la nan u abe sabe gagöm, kl̄iŋ n̄ipe nab̄ic kale laŋ aka ñimago kale u udagöm, Jisas manö aij n̄ipe n̄ibi b̄i gau kal̄ip waiö hag ñöm, God Manö hagöp rö nöp göm geila n̄iŋöm, kal̄ip nab̄ic cög r̄ib g̃i dö g̃la. Yad n̄iŋöl g̃i m̄idainö n̄iŋöl g̃i, ana an̄ib gau kam̄iŋ löm, Krai aip n̄ibi b̄i gau kal̄ip kiŋ rö abad m̄idlö m̄idlö, m̄i wan dausan u ina. * 5 (Pen n̄ibi b̄i r̄imnap umla gau, ñin an̄ibu urakagla. M̄i wan dausan u ina, hainö urakla.) Manö hagabin i, God n̄ipe nöd gö n̄ibi b̄i an̄ib gau urakla u nöp hagabin. 6 N̄ibi b̄i nöd uraknaböl gau, God n̄ibi b̄i n̄ipe ke nöp m̄idöm aij gö n̄iŋöl g̃i miñ miñ yabiŋ göl g̃i m̄ideinaböl. Kauyaŋ umagnaböl. Kale God Krai kal̄ip apil m̄ihau sabe gep n̄ibi b̄i rö w̄og g̃i ñöl g̃i m̄idöm, Krai aip n̄ibi b̄i gau kal̄ip kiŋ rö abad m̄idlö m̄idlö, m̄i wan dausan u innab. *

Seden ilön kub udnab

7 M̄i wan dausan an̄ibu ap arnab n̄iŋöl g̃i, God ejol n̄ipe gau kal̄ip hageinab, Seden n̄ip naḡi hub̄ik yulö, 8 amöm n̄ibi b̄i ram m̄inöŋ iŋ i ke ke gau magöŋhalö m̄idpal gau kal̄ip manö piral hagnab. N̄ibi b̄i an̄ib gau me, Gog aip Megog aip. Seden kal̄ip magöŋhalö t̄ip g̃i dauö, kale pen pen g̃n̄ig aunaböl. N̄ibi b̄i pen pen g̃naböl an̄ib gau, kabö kulup ñiŋ solwara goŋ gau iru nöp m̄idöp rö nöp m̄ideinaböl. * 9 Kale m̄igan gau m̄igan gau n̄ibö apöm, daun kub God n̄ibi b̄i n̄ipe han m̄ideila, daun kub God n̄ipe m̄idmagö löp an̄ibu nöp, b̄ig g̃igabö geila. Daun b̄ig g̃igabö g̃la u pen ad̄iŋ mab m̄itaŋ kumi kabö adö laŋ n̄ibö apöm, kal̄ip in hab̄ik ara. * 10 Pen God ejol n̄ipe gau, kijaki n̄ibi b̄i gau kal̄ip manö piral hagöm t̄ip g̃i daua u, n̄ip dam ñiŋ waŋö mab m̄itaŋ salpa halö inab yaŋ ud yula. Nan hapeb u aip, b̄i n̄ipe n̄ibi b̄i gau kal̄ip manö piral haga u aip, nöd ñiŋ waŋö

* 19:20: Rep 13:12-17; 20:10 * 20:1: Rep 9:1 * 20:2-3: Jen 3:1; Rep 12:9 * 20:4: Dan 7:9,22,27; 1Ko 6:2; Rep 13:17 * 20:6: Rep 1:6 * 20:8: Esi 38:2,9,15-16 * 20:9: 2Ki 1:10 * 20:10: Sam 11:6; Rep 19:20; 21:8

anib yan yulö midailö. Mailö abe, sib abe, pör pör nöp ilön mab udöl gi mideinaböl.
*

Manö kub hainö yabıl u

¹¹ Pen sea kiñ rud kub yabıl ap abe, Bi adö anıbu asıköl midajıp u abe niñnö. Bi Kub nıpe au midö niñöl göm, mınöñ naböñ il i abe, kumi kabö adö lañ abe, adıñ böñ nöp piñıñ gi ke gau arö, kuöyañ niñagın. ¹² Pen yad niñnö, nıbi bi kub midöm umla gau abe, nıbi bi ramö gau midöm umla gau abe, magöñhalö apöm sea kiñ il anıbu au urak midlö niñöl gi, köp rımnap ud pıtaila. Köp ap, nıbi bi kale kamıñ midöl gi, gıla gıla rö niñöm, kalı kliñ rikla. Köp anıbu ud pıtaiöm, köp ap ud pıtaila. Köp hain nıbö ud pıtaila u, nıbi bi pör pör kamıñ mideinaböl hib kale kalı kliñ rikla. Ud pıtaila niñöm God nıpe nıbi bi umla gau niñön niñön gıla u niñöm, manö ud asıköm, kalıp nıme la. * ¹³ Pen nıbi bi niñ solwara anı gau umla gau arlö niñöl gi, God nıpe kalıp manö kub haga. Umeb Magö u abe Wip Ana Ram u abe nıbi bi umöm am abad mideila gau kalıp magöñhalö dam niñlö niñöl gi, kale ke ke niñön niñön gıla u niñöm, God kalıp manö kub haga. * ¹⁴ God nıpe anıg ga niñöm, Umeb Magö u abe Wip Ana Ram u abe, God hagö kalıp mıtöñ dam mab mıtıñ inab wañö yan ud yula. Mab mıtıñ inab wañö arbal u, Kuöyañ Umnaböl, a gıpal. ¹⁵ Pen nıbi bi pör pör kamıñ mideinaböl gau hib kale kalı kliñ rikla köp anıbu, nıbi bi an an hib kale köp anıbu midageia, God hagö, kalıp magöñhalö u rö nöp dam mab mıtıñ inab wañö yan ud yula.

21

Mınöñ naböñ il i abe, kumi kabö adö lañ abe ke hain nıbö la

¹ Midem niñnö, mınöñ naböñ gısön nıbö abe, kumi kabö gısön nıbö abe mideia. Mınöñ naböñ nöd nıbö u abe, kumi kabö nöd nıbö u abe hadö ur göm

midageia. Niñ solwara nöd midmidöp u, u rö nöp hadö ur göm midageia. * ² Pen yad niñem niñnö, God gö Daun Kub Uı u, Jerusalem gısön nıbö u, kumi kabö adö lañ au nıbö auajıp. Daun Kub Uı anıbu, nıbi gau bi udnıg, wañıj kliñ aij löm abad midpal rö u mideia. *

³ Pen yad apdi niñnö, sea kiñ mideia anı au nıbö, manö kub wiñ al hagöm haga, “Miñi riköm, God nıpe ke nıbi bi gau aip ram gi löm mideinab. Nıpe nıbi bi gau aip han mideinab niñöm kale nıbi bi nıpe mideinaböl. God nıpe ke kalıp aip midöm, God kale mideinab. * ⁴ Nıpe amgö niñ amgö kale midöp u magöñhalö lik gi yunab. Nıbi bi umagnaböl; mıtöñ udö, mög gö mıtöñ gagnaböl; ilön udagnaböl. Niñön gınıg: mınöñ naböñ nöd nıbö u had ur göm uri midagöp,” a ga. *

⁵ Pen Bi kiñ sea adö asıka u yıp haga, “Yad nan magöñhalö gısön nıbö gi labin,” a ga. Anıg hagöm yıp haga, “Manö hagabin i kalı kliñ rikmön. Manö anıbi, manö niñö yabıl, nıbi bi gau böñ nöp niñ udöl,” a ga. * ⁶ Anıg hagöm yıp haga, “Nan uri hagajın gau magöñhalö hadö gıpin. Yad hadame dagol gau midmidin, hainö pör nöp pör nöp mideinabin. Yad nöp gınö, nan gau magöñhalö il göm midöp. Yad nöp gınö, nan gau magöñhalö ur gınıg gınab. Nıbi bi an niñ nan gainım, kalıp hagnö, niñ ilam nıbö niñ kamıñ magö ñeb u niñnaböl; rauagnaböl, yiñharıñ nöp niñnaböl. * ⁷ Nıbi bi marö auö, gası iru niñagöm, yıp cıg göl gi nöp mideinaböl gau, kalıp nan hagajın i magöñhalö niñnabin. Yad Nap kale midnö, kale niñ pai yad mideinaböl. * ⁸ Pen nıbi bi God nıp cıg gıno, hanıp marö aunab a göm piñıñ gıpal gau; nıbi bi yıp niñ udöm arö gıpal gau; nıbi bi nan naij yabıl nan gac yabıl gıpal gau; nıbi bi wip albal gau; nıbi si bi si gıpal gau; nıbi bi kuj gıpal gau; nıbi bi god pıral nan yiñharıñ gau sabe gıpal gau; nıbi bi manö pıral hagpal gau;

* **20:12:** Dan 7:9-10; Mad 25:31-46; Ap 17:31; 2Ko 5:10; Rep 13:8 * **20:13:** Ro 2:6; 1Pi 1:17; Rep 2:23; 22:12

* **21:1:** Ais 65:17; 2Pi 3:13 * **21:2:** Ais 52:1; 61:10; Hib 11:16; 12:22; Rep 3:12 * **21:3:** Lep 26:11,12; Esi 37:27;

Sek 2:10; 2Ko 6:16 * **21:4:** Ais 35:10; 65:19; Rep 7:17 * **21:5:** 2Ko 5:17 * **21:6:** Ais 55:1; Jer 2:13; Jon 7:37;

Rep 1:8,17; 22:17 * **21:7:** 2Sa 7:14; Sam 89:26-27

kale magöñhalö am m+deinaböl ñ+g wañö mab m+tañ salpa halö inab u. N+bi bi m+gan an+bu arnaböl u, Kuöyañ Umnaböl, a g+pun,” a ga. *

Jerusalem g+isön n+ibö

⁹ Ejol unbö mudun j+ñ nöd k+inañ kale dauajal gau, ejol añ+ ap apöm y+ip haga, “Auö, Sipsip Pi u, n+bi n+pe udn+g gab u, n+bi an+bu nöp yamnö n+ñnabön,” a ga. ¹⁰ An+g hageia, God Ana u y+ip ba lö n+ñöl g+, ejol u y+ip udöm, dam ram m+nöñ no ilö kub yab+ñ i adö g+lan ap amöm, y+ip yamö n+ñnö, Daun Kub U+ u, Jerusalem u, God kumi kabö adö lañ m+idöp au n+bö auaj+ip. * ¹¹ God Jerusalem g+isön n+ibö u yuö auö n+ñöl g+ n+ñnö, God n+pe mailö aij ke halö m+mailö gab rö u, daun an+bu u rö nöp mailö aij ke halö m+mailö gaj+ip. Daun k+ññ aij an+bu kabö aij aij mani iru rauep rö, kabö jaspera m+mailö göp rö u, m+mailö göm m+deia. * ¹² Kabö waryö m+lö yab+ñ Jerusalem g+isön n+ibö u g+gabö göm, adan ramö unbö m+gan lañ gau m+deia. Adan ramö unbö m+gan lañ gau ajöñ ke ke m+deia. Pen ejol unbö m+gan lañ adan ramö ajöñ an+bu gau ke ke abad m+deila. Adan ramö ajöñ an+bu gau, naböñ adö lañ Juda i+ ke ke unbö m+gan lañ m+dpal rö, ajöñ unbö m+gan lañ gau ke ke kal+ k+ññ r+kla. * ¹³ Adan ramö ajöñ an+bu gau: ain adö m+ñ m+hau n+gan; us+ñ adö j+ñ m+hau n+gan; go+ lödañ m+hau n+gan; go+ lödañ m+hau n+gan. ¹⁴ Pen waryö an+bu nöd i+ göm, kabö m+lö kub unbö m+gan lañ m+löbö l+ l+ udöm, hainö waryö g+la adö an+bu. Kabö m+lö kub an+bu gau, Sipsip Pi manö ud arep bi unbö m+gan lañ gau, hib kale gau kal+ k+ññ r+kla.

¹⁵ Ejol y+ip manö hagaj+ip an+bu ilöñ kabö gol udöm g+la ap udöl m+deia. Ilöñ an+bu rö udöm, nan ap ilöñ ad+ip ad+ip löm, nan an+bu m+lö aige gö rö m+idöp u wö ral n+ñbal. Pen ejol ilöñ an+bu udöm daun kub an+bu l+ n+ñn+g geia; adan ramö ajöñ abe, kabö waryö abe, daun kub magöñhalö

l+ n+ñn+g geia. * ¹⁶ Pen ejol n+pe ilöñ an+bu udöm, daun n+me u ilöñ u ud ad+ip ad+ip löm, daun kub an+bu m+lö aige gö rö m+idaj+ip u wö ral n+ñö, yad n+ñnö, m+ñ n+bö j+ñ dwelp dausan s+dadia ara; lödañ n+bö lödañ dwelp dausan s+dadia ara. Pen g+lan g+ ke m+idgeia, ad+ip ad+ip an+bu nöp dwelp dausan s+dadia ara. * ¹⁷ Pen ejol an+bu n+pe ilöñ an+bu udöm, daun kub waryö g+gabö ga u, n+bi bi ilöñ löm wö ral n+ñbal rö wö ralöm, m+nöñ yañ n+bö naböñ adö lañ wö ral n+ñö, yad n+ñnö, kiubid unbö ñ+n juöl mudun j+ñ ado g+ da m+hau m+hau (144) ara.† ¹⁸ Waryö an+bu, kabö jaspera a g+pal u udöm g+ lö m+deia. Daun kub u, kabö gol aij aij glas rö k+id yab+ñ göl m+idöp u nöp udöm g+ lö m+deia u me, k+id yab+ñ göl m+deia. * ¹⁹ Kabö m+lö kub, kabö waryö i+ yañ m+deia gau, kabö aij aij mani kub rauep ke ke iru nöp udöm, kabö m+lö kub unbö m+gan lañ an+bu gau g+ lö m+deia. Naböñ wañ+g n+bö yañ kabö jaspera u g+ lö m+deia; naböñ y+gwö an+bu u kabö mu, sapaia u g+ lö m+deia; naböñ y+gwö n+gan n+bö u kabö kam+ñ kam+ñ bö, aged u g+ lö m+deia; naböñ y+gwö m+lö u kabö k+kam+ñ bö, emral u g+ lö m+deia; ²⁰ naböñ mam+id u kabö a+ abe rud abe u+ mat+ g+ m+idöp, sadoniks u g+ lö m+deia; naböñ kago+ j+ñ u kabö a+, kanilian u g+ lö m+deia; naböñ mudun u kabö uha+ñ, krisolaid u g+ lö m+deia; naböñ raleb u kabö k+kam+ñ bö, ber+il u g+ lö m+deia; naböñ aj+ip u kabö uha+ñ ke yab+ñ, dopas u g+ lö m+deia; naböñ s+duñ lañ u kabö k+kam+ñ bö abe uha+ñ abe u+ mat+ g+ m+idöp, krisopres u g+ lö m+deia; naböñ ag+ip lañ u kabö a+, haiasin u g+ lö m+deia; naböñ m+gan lañ u kabö mu, amedis u g+ lö m+deia. ²¹ Adan ramö ajöñ unbö m+gan lañ gau, magö ka+um k+ibap m+tep rö rud gab, pöl a g+pal kub ke yab+ñ unbö m+gan lañ udöm g+ lö m+deia. Daun kub an+bu, lor gau kabö gol aij aij glas rö k+id göl m+idöp u nöp udöm g+ lö m+deia u me, k+id yab+ñ göm m+deia. ²² Pen daun kub an+bu

* **21:8:** Mad 25:41; Hib 10:38-39; Rep 20:15; 22:15 * **21:10:** Esi 40:2 * **21:11:** Ais 60:1-2,19 * **21:12:** Esi 48:30-35 * **21:15:** Esi 40:3; Rep 11:1 * **21:16:** Grik manö hagöm 12,000 s+dadia a ga u, 2,200 kilomida rö. † **21:17:** Grik manö hagöm kiubid unbö ñ+n juöl mudun j+ñ ado g+ da m+hau m+hau (144) a ga u, mida unbö ñ+n juöl m+hau n+gan ado g+ da mam+id u (65) rö. * **21:18:** Ais 54:11-12

yad God sabe gep ram ap n+ɲagnö. God Bi Kub, Bi klö ke yabi+ u abe, Sipsip Pi u abe m+ɲpil rö, God sabe gep ram ap m+ɲdagöp; kale apil m+ɲhau God sabe gep ram m+ɲɲpil. ²³ Pen God mailö aij ke yabi+ n+ɲpe m+ɲmailö göm, Sipsip Pi lam mailö gab rö u m+ɲmailö göm g+ɲpil rö, daun an+ɲ au s+ɲdö rak+ɲ wög ap m+ɲdagöp. * ²⁴ N+ɲbi bi ram m+ɲnönj ke ke gau n+ɲbö apöm daun an+ɲbu am m+ɲdeinaböl gau, mailö aij an+ɲbu n+ɲjöl g+ɲ ajeinaböl. Kiɲ m+ɲnönj nabön i+ɲ ke ke gau n+ɲbö daun an+ɲbu am m+ɲdeinaböl gau, nan n+ɲhön n+ɲhön aij, nan n+ɲhön n+ɲhön mailö halö ram kale g+ɲla gau, halö dam daun kub raul m+ɲgan an+ɲbu am m+ɲdeinaböl. * ²⁵ Pen daun an+ɲbu, ajönj gau g+ɲñagnaböl; s+ɲböɲ auagnab n+ɲjöm ajönj pör pör hi+köl nöp m+ɲdeinab. * ²⁶ N+ɲbi bi ram m+ɲnönj ke ke gau n+ɲbö apöm daun an+ɲbu am m+ɲdeinaböl gau, nan n+ɲhön n+ɲhön aij, nan n+ɲhön n+ɲhön mailö halö ram kale g+ɲla gau, halö dam daun kub raul m+ɲgan an+ɲbu am m+ɲdeinaböl. ²⁷ God n+ɲp asi mas+ göp nan u, daun raul m+ɲgan an+ɲbu aröl rö lagnab. N+ɲbi bi god piral sabe göm g+ɲ naij yabi+ g+ɲpal gau, daun raul m+ɲgan an+ɲbu aröl rö lagnab. N+ɲbi bi pör pör nöp kam+ɲj m+ɲdeinaböl köp an+ɲbu yaɲ, Sipsip Pi hib kale kal+ɲ kliñ r+ɲknab gau nöp, daun raul m+ɲgan an+ɲbu arnaböl. *

22

N+ɲg Kam+ɲj Magö Ñeb u

¹ Ejol an+ɲbu, ñ+ɲg kam+ɲj magö ñeb u y+ɲp yamö n+ɲjñö. Ñ+ɲg auaj+ɲp an+ɲbu, glas m+ɲmailö göp rö m+ɲmailö g+ɲ auaj+ɲp. Ñ+ɲg an+ɲbu, God aip, Sipsip Pi u aip, sea kiɲ kale apil m+ɲhau as+ɲkpil au g+ɲlaɲ n+ɲbö ilam juöm, * ² daun kub lor aɲ au amöm ara. Ñ+ɲg go+ɲ böɲ böɲ mab ñ+ɲjöm pör pör m+ɲdeinaböl mab u rana. Mab ur an+ɲbu, m+ɲ añ+ɲ añ+ɲ rak+ɲ ke ke m+ɲgan laɲ u nöp, pör nöp magö p+ɲlöp. Pen mab u+ɲaɲ an+ɲbu, n+ɲbi bi ram m+ɲnönj ke ke gau n+ɲbö kal+ɲp gö kam+ɲj l+ɲn+ɲm rö nöp m+ɲdöp. *

* **21:23:** Ais 60:19-20; Rep 22:5 * **21:24:** Ais 60:3,5 6:9-10 * **22:1:** Esi 47:1 * **22:2:** Jen 2:9; Esi 47:12; Joe 3:18; Sek 14:8 * **22:6:** Rep 1:1

³ Daun kub an+ɲbu, God n+ɲp asi mas+ göp nan u m+ɲdagöp. God aip, Sipsip Pi u aip, sea kiɲ kale u daun kub aɲ au m+ɲdeinab. God n+ɲbi bi n+ɲpe gau, n+ɲp wög g+ɲ ñöl g+ɲ m+ɲdeinaböl. ⁴ Daun kub an+ɲbu, God n+ɲbi bi n+ɲpe gau Sipsip Pi mulu ad+ɲj n+ɲpe u n+ɲjñaböl. Sipsip Pi hib n+ɲpe u nable kale laɲ kal+ɲ kliñ r+ɲk l+ɲlö m+ɲdeinab. * ⁵ S+ɲböɲ auagnab. God Bi Kub u mailö kale u m+ɲdeinab u me, hapö m+ɲtaɲ abe, s+ɲdö abe wög ap m+ɲdageinab. Kale pör nöp pör nöp kiɲ rö m+ɲdeinaböl. *

Söl m+ɲdöp Jisas aunab

⁶ Pen ejol an+ɲbu y+ɲp haga, “Manö hagabin an+ɲbi manö piral wasö; manö n+ɲjö yabi+. God Bi Kub, Ana n+ɲpe bi manö hagep n+ɲpe gau kal+ɲp gas+ ñö manö n+ɲpe hagm+ɲdal God an+ɲbu nöp, y+ɲp yuö apem, söl m+ɲdöp g+ɲnab manö u hag ñabin,” a ga. *

⁷ Jisas manö hagöm hagab, “N+ɲjim! Söl m+ɲdöp n+ɲnabin. Nan n+ɲhön n+ɲhön hainö g+ɲn+ɲg gab u, buk an+ɲbi m+ɲdöp. N+ɲbi bi an manö an+ɲbi n+ɲj udöm, hagöp rö g+ɲnaböl gau, aij gö n+ɲjöl g+ɲ m+ɲñ m+ɲñ g+ɲnaböl,” a göp. *

⁸ Yad Jon, ejol manö hagaj+ɲp u abe, nan n+ɲhön n+ɲhön gaj+ɲp u abe magöɲhalö n+ɲjñö. Pen ejol manö hagaj+ɲp u abe, nan n+ɲhön n+ɲhön gaj+ɲp u abe magöɲhalö n+ɲj p+ɲs gem, ap lug ejol an+ɲbu ma i+ɲ n+ɲpe au kugom y+ɲmem, n+ɲp sabe g+ɲnam, a g+ɲnö u pen * ⁹ y+ɲp haga, “Wasö! Y+ɲp an+ɲg gagmön; God n+ɲp nöp sabe g+ɲmön. Ne God n+ɲp wög g+ɲ m+ɲɲpan u, namam God manö hagep bi gau abe, n+ɲbi bi manö m+ɲdöp buk aɲ an+ɲbi hagöp rö g+ɲpal gau abe, kale God n+ɲp wög g+ɲpim rö, yad u rö nöp God n+ɲp wög g+ɲpin,” a ga.

¹⁰ Pen ejol an+ɲbu y+ɲp haga, “Hainö g+ɲnab manö kal+ɲ kliñ r+ɲkpan yagol u, ud mamoc g+ɲmön gau pi g+ɲ lagmön; söl m+ɲdöp, manö kal+ɲ kliñ r+ɲkpan rö magöɲhalö g+ɲnab. ¹¹ An+ɲbu u n+ɲjöm, n+ɲbi bi g+ɲ naij g+ɲpal gau, kale u rö nöp nag+ɲ naij adö u nöp göl g+ɲ m+ɲdaiöl; n+ɲbi si bi si g+ɲpal gau, kale

* **21:25:** Ais 60:11 * **21:27:** Ais 52:1; Esi 44:9; 1Ko 22:4 * **22:4:** Mad 5:8; Rep 3:12 * **22:5:** * **22:7:** Rep 1:3 * **22:8:** Rep 19:10

adö an+bu nöp göl gi m+idaiöl; n+bi bi gi aij gi+pal gau, kale adö aij an+bu nöp göl gi m+idaiöl; n+bi bi u+ m+idpal gau, kale unbö rö nöp u+ m+idaiöl,” a ga. * 12 Jisas manö hagöm hagab, “Ni+im! Söl m+idöp n+nabin. Ni+n an+bu, kale n+bi bi yad gau ni+hön ni+hön gi+pim u ni+em, pen u rö nöp nan aij ni+nabin. * 13 Yad hadame dagol gau m+idm+idin, hainö pör nöp pör nöp m+ideinabin. Yad nöp gi+nö, nan gau magö+halö il göm m+idöp. Yad nöp gi+nö, nan gau magö+halö ur gi+nig gi+nab. It u yad nöp, pi+n u yad nöp m+idpin. *

14 “Ni+bi bi wa+i+ kale ni+g li aij gi+naböl gau, mi+n mi+n gi+naböl. Mab magö ni+im pör pör m+ideinaböl u ni+nö, kale ni+im am daun kub raul m+igan an+bu arnaböl. *

15 Pen kain hapeb gau, daun an+bu aröl rö lagöp. Ni+bi bi kuj gi+pal gau, ni+bi si bi si gi+pal gau, wip albal gau, nan yi+har+i+ gau god hon a göm sabe gi+pal gau, manö piral hagpal gau, kale hö+ ya+ nöp m+ideinaböl.

16 “Yad Jisas, ejol yad u hag yunö, amöm kalöp ni+bi bi yad cöc ram m+nö+ ke ke gau m+idpim gau, kalöp manö yad an+bi hag ni+b. Yad me, Depid ri+kö, ri+klö ri+k dam dap+il gi+lö, Bi Kub m+ideinab a gi+la u nöp yad m+idpin. Yad me, gap+ pag+i+ kub ram run+ig gö ni+im gi+, ap rannab, a gi+pal u nöp yad m+idpin,” a ga. *

17 God Ana u abe, Bi ni+bi udnab ni+bi an+bu abe, “Aue!” a gi+pil.

Ni+bi bi manö an+bi i ni+imaböl gau u rö nöp, “Aue!” a göl.

Kale ni+bi bi ni+g nan göp gau magö+halö auim! Aumim, ni+g kam+i+ magö ni+b u yi+har+i+ ud ni+im. *

18 Ni+bi bi manö buk an+bi m+idöp amgö li ni+im haglö, kale ni+im gau, nan ni+hön ni+hön hainö gi+nim manö u ni+im aij gi+mim. Ni+bi bi ri+mnap manö an+bi i ni+im, manö ri+mnap halö u+ ma+i+ geinaböl u, God kal+p pen ilön ni+m gö, marö kub buk an+bi hagöp rö halö udnaböl. * 19 Pen ni+bi bi manö an+bi i, nabö+ ri+mnap udagun a göm arö geinaböl u, God kal+p pen mab magö

ni+im pör pör m+ideinaböl hagöp u wasö gö ni+imaböl; Daun Kub U+ am m+ideinaböl hagöp u abe wasö gö aragnaböl.

20 Bi manö kal+i+ kli+n ri+kpin an+bi hagöp Bi u hagöm hagöp, “Yau! Söl m+idöp ni+nabin,” a göp.

An+bi unbö rö aij! Bi Kub Jisas, ne aumön!

* 21 Bi Kub hon Jisas kalöp God ni+bi bi ni+pe mög gö abad m+id aij göl gi+ m+idain+m. An+bi unbö rö aij.

* 22:11: Dan 12:10 * 22:12: Ais 40:10; Jer 17:10; Rep 2:23 * 22:13: Ais 44:6; Rep 1:8,17; 21:6 * 22:14: Jen 2:9; 3:22 * 22:16: Nab 24:17; Ais 11:1,10; Ro 1:3; Rep 2:28; 5:5 * 22:17: Ais 55:1; Rep 21:6 * 22:18: Dud 4:2; 12:32 * 22:20: Rep 2:16

Read the New Testament daily

January

date	Scripture
1	Madyu 1:1-2:12
2	Madyu 2:13-3:6
3	Madyu 3:7-4:11
4	Madyu 4:12-25
5	Madyu 5:1-26
6	Madyu 5:27-48
7	Madyu 6:1-24
8	Madyu 6:25-7:14
9	Madyu 7:15-29
10	Madyu 8:1-17
11	Madyu 8:18-34
12	Madyu 9:1-17
13	Madyu 9:18-38
14	Madyu 10:1-23
15	Madyu 10:24-11:6
16	Madyu 11:7-30
17	Madyu 12:1-21
18	Madyu 12:22-45
19	Madyu 12:46-13:23
20	Madyu 13:24-46
21	Madyu 13:47-14:12
22	Madyu 14:13-36
23	Madyu 15:1-28
24	Madyu 15:29-16:12
25	Madyu 16:13-17:9
26	Madyu 17:10-27
27	Madyu 18:1-22
28	Madyu 18:23-19:12
29	Madyu 19:13-30
30	Madyu 20:1-28
31	Madyu 20:29-21:22

date	Scripture
1	Madyu 21:23-46
2	Madyu 22:1-33
3	Madyu 22:34-23:12
4	Madyu 23:13-39
5	Madyu 24:1-28
6	Madyu 24:29-51
7	Madyu 25:1-30
8	Madyu 25:31-26:13
9	Madyu 26:14-46
10	Madyu 26:47-68
11	Madyu 26:69-27:14
12	Madyu 27:15-31
13	Madyu 27:32-66
14	Madyu 28:1-20
15	Mak 1:1-28
16	Mak 1:29-2:12
17	Mak 2:13-3:6
18	Mak 3:7-30
19	Mak 3:31-4:25
20	Mak 4:26-5:20
21	Mak 5:21-43
22	Mak 6:1-29
23	Mak 6:30-56
24	Mak 7:1-23
25	Mak 7:24-8:10
26	Mak 8:11-9:1
27	Mak 9:2-29
28	Mak 9:30-10:12

February

March

date	Scripture
1	Mak 10:13-31
2	Mak 10:32-52
3	Mak 11:1-26
4	Mak 11:27-12:17
5	Mak 12:18-37
6	Mak 12:38-13:13
7	Mak 13:14-37
8	Mak 14:1-21
9	Mak 14:22-52
10	Mak 14:53-72
11	Mak 15:1-47
12	Mak 16:1-20
13	Luk 1:1-25
14	Luk 1:26-56
15	Luk 1:57-80
16	Luk 2:1-35
17	Luk 2:36-52
18	Luk 3:1-22
19	Luk 3:23-38
20	Luk 4:1-30
21	Luk 4:31-5:11
22	Luk 5:12-28
23	Luk 5:29-6:11
24	Luk 6:12-38
25	Luk 6:39-7:10
26	Luk 7:11-35
27	Luk 7:36-8:3
28	Luk 8:4-21
29	Luk 8:22-39
30	Luk 8:40-9:6
31	Luk 9:7-27

date	Scripture
1	Luk 9:28-50
2	Luk 9:51-10:12
3	Luk 10:13-37
4	Luk 10:38-11:13
5	Luk 11:14-36
6	Luk 11:37-12:7
7	Luk 12:8-34
8	Luk 12:35-59
9	Luk 13:1-21
10	Luk 13:22-14:6
11	Luk 14:7-35
12	Luk 15:1-32
13	Luk 16:1-18
14	Luk 16:19-17:10
15	Luk 17:11-37
16	Luk 18:1-17
17	Luk 18:18-43
18	Luk 19:1-27
19	Luk 19:28-48
20	Luk 20:1-26
21	Luk 20:27-47
22	Luk 21:1-28
23	Luk 21:29-22:13
24	Luk 22:14-34
25	Luk 22:35-53
26	Luk 22:54-23:12
27	Luk 23:13-43
28	Luk 23:44-24:12
29	Luk 24:13-53
30	Jon 1:1-28

date	Scripture
1	Jon 1:29-51
2	Jon 2:1-25
3	Jon 3:1-21
4	Jon 3:22-4:3
5	Jon 4:4-42
6	Jon 4:43-54
7	Jon 5:1-23
8	Jon 5:24-47
9	Jon 6:1-21
10	Jon 6:22-40
11	Jon 6:41-71
12	Jon 7:1-29
13	Jon 7:30-52
14	Jon 7:53-8:20
15	Jon 8:21-30
16	Jon 8:31-59
17	Jon 9:1-41
18	Jon 10:1-21
19	Jon 10:22-42
20	Jon 11:1-53
21	Jon 11:54-12:19
22	Jon 12:20-50
23	Jon 13:1-30
24	Jon 13:31-14:14
25	Jon 14:15-31
26	Jon 15:1-27
27	Jon 16:1-33
28	Jon 17:1-26
29	Jon 18:1-24
30	Jon 18:25-19:22
31	Jon 19:23-42

date	Scripture
1	Jon 20:1-31
2	Jon 21:1-25
3	Aposil 1:1-26
4	Aposil 2:1-47
5	Aposil 3:1-26
6	Aposil 4:1-37
7	Aposil 5:1-42
8	Aposil 6:1-15
9	Aposil 7:1-29
10	Aposil 7:30-50
11	Aposil 7:51-8:13
12	Aposil 8:14-40
13	Aposil 9:1-25
14	Aposil 9:26-43
15	Aposil 10:1-33
16	Aposil 10:34-48
17	Aposil 11:1-30
18	Aposil 12:1-23
19	Aposil 12:24-13:12
20	Aposil 13:13-41
21	Aposil 13:42-14:7
22	Aposil 14:8-28
23	Aposil 15:1-35
24	Aposil 15:36-16:15
25	Aposil 16:16-40
26	Aposil 17:1-34
27	Aposil 18:1-21
28	Aposil 18:22-19:12
29	Aposil 19:13-41
30	Aposil 20:1-38

date	Scripture
1	Aposil 21:1-16
2	Aposil 21:17-36
3	Aposil 21:37-22:16
4	Aposil 22:17-23:10
5	Aposil 23:11-35
6	Aposil 24:1-27
7	Aposil 25:1-27
8	Aposil 26:1-32
9	Aposil 27:1-20
10	Aposil 27:21-44
11	Aposil 28:1-31
12	Rom 1:1-17
13	Rom 1:18-32
14	Rom 2:1-24
15	Rom 2:25-3:8
16	Rom 3:9-31
17	Rom 4:1-12
18	Rom 4:13-5:5
19	Rom 5:6-21
20	Rom 6:1-23
21	Rom 7:1-14
22	Rom 7:15-8:6
23	Rom 8:7-21
24	Rom 8:22-39
25	Rom 9:1-21
26	Rom 9:22-10:13
27	Rom 10:14-11:12
28	Rom 11:13-36
29	Rom 12:1-21
30	Rom 13:1-14
31	Rom 14:1-23

date	Scripture
1	Rom 15:1-21
2	Rom 15:22-16:7
3	Rom 16:8-27
4	1 Korid 1:1-17
5	1 Korid 1:18-2:5
6	1 Korid 2:6-3:4
7	1 Korid 3:5-23
8	1 Korid 4:1-21
9	1 Korid 5:1-13
10	1 Korid 6:1-20
11	1 Korid 7:1-24
12	1 Korid 7:25-40
13	1 Korid 8:1-13
14	1 Korid 9:1-18
15	1 Korid 9:19-10:13
16	1 Korid 10:14-11:1
17	1 Korid 11:2-16
18	1 Korid 11:17-34
19	1 Korid 12:1-26
20	1 Korid 12:27-13:13
21	1 Korid 14:1-17
22	1 Korid 14:18-40
23	1 Korid 15:1-28
24	1 Korid 15:29-58
25	1 Korid 16:1-24
26	2 Korid 1:1-11
27	2 Korid 1:12-2:11
28	2 Korid 2:12-17
29	2 Korid 3:1-18
30	2 Korid 4:1-12
31	2 Korid 4:13-5:10

date	Scripture
1	2 Korid 5:11-21
2	2 Korid 6:1-13
3	2 Korid 6:14-7:7
4	2 Korid 7:8-16
5	2 Korid 8:1-15
6	2 Korid 8:16-24
7	2 Korid 9:1-15
8	2 Korid 10:1-18
9	2 Korid 11:1-15
10	2 Korid 11:16-33
11	2 Korid 12:1-10
12	2 Korid 12:11-21
13	2 Korid 13:1-14
14	Galesia 1:1-24
15	Galesia 2:1-16
16	Galesia 2:17-3:9
17	Galesia 3:10-22
18	Galesia 3:23-4:20
19	Galesia 4:21-5:12
20	Galesia 5:13-26
21	Galesia 6:1-18
22	Epesas 1:1-23
23	Epesas 2:1-22
24	Epesas 3:1-21
25	Epesas 4:1-16
26	Epesas 4:17-5:2
27	Epesas 5:3-33
28	Epesas 6:1-24
29	Pilipai 1:1-26
30	Pilipai 1:27-2:18

date	Scripture
1	Pilipai 2:19-3:6
2	Pilipai 3:7-4:1
3	Pilipai 4:2-23
4	Kolosi 1:1-20
5	Kolosi 1:21-2:7
6	Kolosi 2:8-23
7	Kolosi 3:1-17
8	Kolosi 3:18-4:18
9	1 Desalonaika 1:1-2:9
10	1 Desalonaika 2:10-3:13
11	1 Desalonaika 4:1-5:3
12	1 Desalonaika 5:4-28
13	2 Desalonaika 1:1-12
14	2 Desalonaika 2:1-17
15	2 Desalonaika 3:1-18
16	1 Dimodi 1:1-20
17	1 Dimodi 2:1-15
18	1 Dimodi 3:1-16
19	1 Dimodi 4:1-16
20	1 Dimodi 5:1-25
21	1 Dimodi 6:1-21
22	2 Dimodi 1:1-18
23	2 Dimodi 2:1-21
24	2 Dimodi 2:22-3:17
25	2 Dimodi 4:1-22
26	Daidas 1:1-16
27	Daidas 2:1-14
28	Daidas 2:15-3:15
29	Pilimon 1:1-25
30	Hibru 1:1-14
31	Hibru 2:1-18

date	Scripture
1	Hibru 3:1-19
2	Hibru 4:1-13
3	Hibru 4:14-5:14
4	Hibru 6:1-20
5	Hibru 7:1-19
6	Hibru 7:20-28
7	Hibru 8:1-13
8	Hibru 9:1-10
9	Hibru 9:11-28
10	Hibru 10:1-18
11	Hibru 10:19-39
12	Hibru 11:1-16
13	Hibru 11:17-31
14	Hibru 11:32-12:13
15	Hibru 12:14-29
16	Hibru 13:1-25
17	Jems 1:1-18
18	Jems 1:19-2:17
19	Jems 2:18-3:18
20	Jems 4:1-17
21	Jems 5:1-20
22	1 Pida 1:1-12
23	1 Pida 1:13-2:10
24	1 Pida 2:11-3:7
25	1 Pida 3:8-4:6
26	1 Pida 4:7-5:14
27	2 Pida 1:1-21
28	2 Pida 2:1-22
29	2 Pida 3:1-18
30	1 Jon 1:1-10

date	Scripture
1	1 Jon 2:1-17
2	1 Jon 2:18-3:2
3	1 Jon 3:3-24
4	1 Jon 4:1-21
5	1 Jon 5:1-21
6	2 Jon 1:1-13
7	3 Jon 1:1-14
8	Jud 1:1-25
9	Repelesin 1:1-20
10	Repelesin 2:1-17
11	Repelesin 2:18-3:6
12	Repelesin 3:7-22
13	Repelesin 4:1-11
14	Repelesin 5:1-14
15	Repelesin 6:1-17
16	Repelesin 7:1-17
17	Repelesin 8:1-13
18	Repelesin 9:1-21
19	Repelesin 10:1-11
20	Repelesin 11:1-19
21	Repelesin 12:1-18
22	Repelesin 13:1-18
23	Repelesin 14:1-20
24	Repelesin 15:1-8
25	Repelesin 16:1-21
26	Repelesin 17:1-18
27	Repelesin 18:1-24
28	Repelesin 19:1-21
29	Repelesin 20:1-15
30	Repelesin 21:1-27
31	Repelesin 22:1-21

December